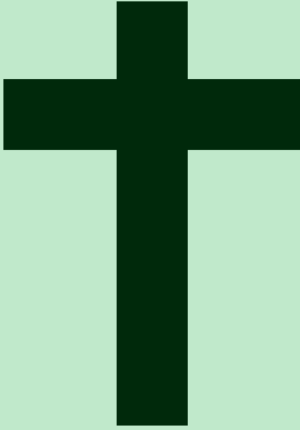

Wapômbêŋ Anêŋ Abô
Mathêŋ

The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
**The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea**

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a

Contents

FRT	1
Matyu	4
Mak	66
Luk	103
Jon	166
Aposel	210
Lom	266
1 Kolin	294
2 Kolin	317
Galesia	332
Epesus	341
Pilipai	351
Kolosi	357
1 Tesalonaika	364
2 Tesalonaika	369
1 Timoti	372
2 Timoti	380
Titi	385
Pilemon	389
Hiblu	391
Jems	410
1 Pita	417
2 Pita	424
1 Jon	428
2 Jon	435
3 Jon	436
Jut	438
Auk Lonj Kapô	441

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathenŋ

The New Testament in the Malei-Hote language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Malei-Hote long Niugini

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathenŋ

The New Testament in the Malei-Hote language of Papua New Guinea
[hot]

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 2010 Wycliffe Inc. and The Malê people

Print publication, 2010 by Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share – to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice – For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://>

tokplesbaibel.org. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating**. Na tu, **yu no ken senisim Tok**.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela**.

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela**.

Abô Môn Atu Ba Nêm Avômalô Sa

Abô Nesam Êmôn

Êntêk ma Wapômbên anên Abô Mavi atu ba nê doho ik liliñ hathak abô Malê. Ma avômalô atu ba enañ abô Malê ma hatôm 3,000 ba havôhi. Thêlo ma anên Salamaua Distlik ba êmô Morobe Plovins anên Papua Niugini.

Sêbôk ma Wapômbên anên Abô Mavi ma eto hathak abô Yabêm lôk Inglis ma Pisin, ba intu hêv malaiñ hadên avômalô Malê. Ma lêk ma hathak abô Malê da ba tem nêm avômalô Malê sa ek nesam lo nedanô Wapômbên anên Abô Mavi esak thêlôda veniñbôlêk.

Âên ba nanêm leñiñmavi êndên Wapômbên esak hêv auk mavi hadên nê ik abô liliñ SIL, ba êv iniñ nê ku ba êlêm idum ku ik abô liliñ sondabên bên anôn aleba kapy añ lukmuk lêk halêm yaiñ ek avômalô Malê.

Lôk nanêm leñiñmavi êndên Wapômbên esak avômalô nômbên atu ba êv ku êntêk êñ sa. Âên ba môlô atu ba ôév unim wakma ek udum ku êntêk haviñ, nodanô. Unim wakma êñ miñ hi oyañ ami. Mi. Anêm ku mavi êñ lêk hi hayabiñ o hamô Malak Leñ.

Hadên 1976 ma SIL êv iniñ nê ku ba êyô ek nijik abô Malê liliñ. Ma 1988 ma ik Môn Anôn liliñ vêm ma Lut lo Jona. Ma 1992 ma Mak, Aposel, Galesia ma Pilipai. Ma lêk 2,010 ma Matyu hi hayô Auk Lon Kapô. Ba intu nanêm athên bên êndên Wapômbên esak anên lahiki atu.

Ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi.

Ma ôpatu ba halarô ba hasopa ma êmô lôk lamavi

ek malê nena waklavôn lêk habobo.

Auk Lon Kapô 1:3

Preface

This book is a translation of the New Testament into the Malê language of Papua New Guinea. The population of the Malê language group is over 3,000. Most Malê speakers live in the Lae District of Morobe province, approximately 20 miles south of Lae extending to the coast near Salamaua (see map).

Missionaries from Germany began work among the Malê people in the 1940's. The Yabêm language from the coastal area around Finschhafen was used as a medium for both evangelism and education. In the 1960's English became the language of education in the Malê area. Yabêm and

Melanesian Pidgin continued to be used in the Malê churches until the time this translation work commenced.

At the invitation of the Malê people, the translation of this New Testament began in 1976 with the assistance of SIL. Thanks to the many Malê people whose efforts have gone into the production of this translation. Thanks also to the many people from around the world who have supported this work by means of financial support, prayers and encouragement.

Above all, thanks be to God for His written word given as a means for people to come to know and believe in His Son, the living Word. Thanks to Him for faithfully sustaining and enabling each and every member of the translation team. To Him be the glory.

The one who reads these prophet words, they are blessed.
And the one who hears and follows them, they are blessed
because the day is near.

Abô Mavi atu ba Matyu hato Abô môᶇ

Matyu hato kapy a êntêk. Ma anêᶇ athêᶇ yaᶇ nena Livai. Yani ma anyô Israel te. Yani hadum ku hawa takis haviᶇ Lom vêm ma hatak ku êᶇ ma hasopa Yisu. Yisu halam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vêm ma halam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêᶇ ᶇê ku lauminᶇ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndêᶇ avômalô Israel nena Yisu ma thêlô ininᶇ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêᶇ ôdôᶇ nena, 'Ôpatu ba Wapômbêᶇ habi baᶇ hayô hêk ek nêm anêᶇ avômalô bulubinᶇ.' Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet ininᶇ kapy a ba intu abô takêᶇ lêk hik anôᶇ hathak Kilisi. Yani hato kapy a êntêk ek avômalô Israel, ma donᶇtom lahavinᶇ avômalô loᶇ buyaᶇ nesam imbinᶇ.

Hato hadêᶇ 60 mena 70 AD la.*

Yisu Kilisi anêᶇ limi

(Luk 3:23-38)

¹ *Êntêk ma Yisu Kilisi anêᶇ limi. Yani ma Ablaham lo Devit ininᶇ lim lukmuk.

² Ablaham habi Aisak vê,
ma Aisak habi Jekop vê,
ma Jekop habi Juda lôk iviyaᶇ vê.

³ *Ma Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiᶇ talêbô Tama.

Ma Peles habi Heslon vê,
ma Heslon habi Lam vê.

⁴ Ma Lam habi Aminadap vê,
ma Aminadap habi Nason vê,
ma Nason habi Salmon vê.

⁵ *Ma Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.

Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut.
Ma Obet habi Jesi vê.

⁶ *Ma Jesi habi Kiᶇ Devit vê.

Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêᶇ talêbô ma Ulia yanavi.

⁷ Ma Solomon habi Lehoboam vê,
ma Lehoboam habi Abiya vê,
ma Abiya habi Asa vê.

⁸ Ma Asa habi Jehosapat vê,
ma Jehosapat habi Jeholam vê.
Ma Jeholam ma Usaia anêᶇ lim.

⁹ Ma Usaia ma Jotam anêᶇ bumalô,
ma Jotam habi Ahas vê,

* :: '60 AD' anêᶇ ôdôᶇ nena Yisu anêᶇ talêbô havathu yani ma sondabêᶇ hatôm 60 bôk hale ba hi yôv.

* **1:1:** Stt 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sml 12:24

ma Ahas habi Hesekaia vê.

¹⁰ Ma Hesekaia habi Manasa vê,
ma Manasa habi Amon vê,
ma Amon habi Josaia vê.

¹¹ *Ma Josaia ma Jekonaia lôk iviyaņ iniy bumałô. Jekonaia lôk iviyaņ ibitak
ma avômalô Babilon ik vovak ba ewa avômalô Israeł i êmô Babilon.

¹² *Avômalô Israeł êmô Babilon denaņ,
ma Jekonaia habi Sialtiel vê,
ma Sialtiel ma Selubabel anêņ bumałô. Êņ ma avômalô Israeł êvôi iniy loņ
hathak loņbô.

¹³ Ma Selubabel ma Abiut anêņ lim,
ma Abiut ma Elaiakim anêņ lim,
ma Elaiakim ma Aso anêņ lim.

¹⁴ Ma Aso ma Sadok anêņ lim,
ma Sadok ma Akim anêņ lim,
ma Akim ma Eliut anêņ lim.

¹⁵ Ma Eliut ma Eleasal anêņ lim,
ma Eleasal ma Matan anêņ lim,
ma Matan ma Jekop anêņ lim.

¹⁶ Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamałô. Ma Malia êņ intu
havathu Yisu. Ma Yisu êņ atu ba elam nena “Mesia”.

¹⁷ Ma avômalô takatu ba ibitak anêņ Abłaham haveņ aleba hayô Devit,
thêłô ma hatôm ôdôņ laumiņ ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak
anêņ Devit aleba hayô avômalô Israeł i Babilon, thêłô ma hatôm ôdôņ laumiņ
ba lahavuva aêņ iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadêņ waklavôņ atu
ba avômalô Israeł êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdôņ laumiņ ba
lahavuva aêņ iyom.

Malia havathu Yisu
(Luk 2:1-7)

¹⁸ *Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aentêk. Malia anêņ avômalô bôk
epesaņ abô yôv ek nendom yani êndêņ Josep. Thai miņ ewa i ami denaņ ma
êyê nena yani hasabeņ. Lovak Matheņ da hêv amena êņ. ¹⁹⁻²⁰ Ma Josep, ôpatu
ba enja Malia ma anyô thêthôņ ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum
yani mama êndôk avômalô malleņ.

Êņ ma habôlêm auk ek êndô avi êņ menaņna ba ni. Ma doņtom hayê niaviņ
nena Wapômbêņ anêņ aņela hayô ba hanaņ, “Josep, Devit anêņ lim lukmuk,
amena êntêk ma Lovak Matheņ hêv hadêņ yani. Ba intu miņ ôkô ek onja
Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami. ²¹ *Ma tem embathu okna te ek
nêm anêņ avômalô bulubiņ ba intu ondam anêņ athêņ nena Yisu.”

²² Ma nômkama takêntêk bôk habitak ek Wapômbêņ anêņ abô injik anôņ ba
hanaņ hadêņ plopet nena,

²³ “Avi te miņ hêk haviņ anyô ami denaņ ma tem esabeņ ba embathu okna
te. Ba tem nendam anêņ athêņ nena Imanuel.” *Aisaia 7:14*

Abô êņ anêņ ôdôņ nena, “Wapômbêņ hamô haviņ alalô.”

²⁴ Ma Josep hayê niaviņ êņ yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba
Wapômbêņ anêņ aņela hanaņ ba hawa Malia ba hi anêņ unyak hatôm yanavi.

* **1:11:** 2Kıņ 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2 * **1:12:** Esr 3:2 * **1:18:** Luk 1:27,35

* **1:21:** Luk 1:31; 2:21

25 *Ma miŋ hêk haviŋ ami aleba havathu amena êŋ. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êŋ vêm ka hêk haviŋ yanavi haveŋ yam.

2

Nê lôkauk hathak vulinj êlêm êyê Yisu

¹ Helot hatu kiŋ ma Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêŋ loŋ Judia. Êŋ ma nê lôkauk hathak vulinj anêŋ loŋ wak hathak êlêm Jelusalem ^{2*} ma enaŋ hik liŋ, “Amena lukmuk atu ba hatu avômalô Isael iniŋ kiŋ, anêŋ talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêŋ vulinj habitak loŋ wak hathak ba alêm ek nanêm yeŋ êndêŋ yani.”

³ Ma kiŋ Helot lôk avômalô Jelusalem sapêŋ elanô abô êŋ ba êkô hathak. ⁴ Êŋ ma Helot halam avômalô iniŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk iniŋ nê lôkauk hathak abô balabuŋ sapêŋ ethak donjom. Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Mesia atu tem nembathu ênjêk êsê?” ⁵ Ma thêlô enaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ bôk hanaŋ ba plopet te bôk hatu nena,

^{6*} “ ‘O Betlehem atu ba hômô Juda iniŋ pik, anyô bêŋ te tem imbitak anêŋ o ba eyabin yenaŋ avômalô Isael êtôm boksipsip iniŋ alaŋ ba intu o miŋ malak oyaŋ te hômô pik Juda malêvôŋ ami. Mi anôŋ!’ ” *Maika 5:2*

⁷ Yôv ma Helot halam nê lôkauk eyala vulinj menaŋna ek endanô nena anjê intu vulinj êŋ habitak. ⁸ Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hanaŋ, “Môlônu nômbôlêm amena êŋ katô. Ba ôpôm ma nôlêm nonaŋ êndêŋ ya ek yana yanêm yeŋ êndêŋ yani imbiŋ.”

⁹⁻¹⁰ Thêlô elanô kiŋ anêŋ abô yôv ma i. Ma êyê vulinj sêbôk ba habitak loŋ wak hathak. Êŋ ma thêlô leŋiŋmavi bêŋ anôŋ. Vulinj êŋ hamôŋ ba hi aleba hamiŋ unyak atu ba amena hêk vôv. ^{11*} Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êŋ ma elek veŋiŋdôŋ lêlô ba êkôm ba êv yeŋ hadêŋ yani. Ma epesaŋ iniŋ nômkama mavi ba êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ yani. Êv gol lôk nôm ôv mavi ju atu ba epesaŋ hathak alokwaŋ thôk. ¹² Ma êyê niaviŋ ma Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ thêlô nena miŋ ini ek Helot ami. Êŋ ma elom loŋôndê yaŋ ba i iniŋ loŋ hathak loŋbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

¹³ Nê lôkauk hathak vulinj etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviŋ ba Wapômbêŋ anêŋ aŋela te hayô ba hanaŋ, “Helot tem êmbôlêm amena ek injik vônô. Aêŋ ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv ba nu Ijip ma ômô endeba yanêm abô êndêŋ o am.”

¹⁴ Aêŋ ba intu Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô hadêŋ bôlôvôŋ ba etak Betlehem ma êsôv ba i Ijip ¹⁵ ma hamô aleba Helot hama. Nôm takêŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena, “Yahalam yenaŋ okna hêk Ijip ba halêm.” *Hosea 11:1*

Kiŋ Helot hik apenena vônô

¹⁶ Nê lôkauk hathak vulinj miŋ êvôi hathak loŋbô ami ba Kiŋ Helot hayala nena esau yani. Ma laŋaŋa kambom anôŋ ma lahabi thêlôniŋ abô takatu ba bôk enaŋ hathak vulinj anêŋ waklavôŋ. Êŋ ma hanaŋ ek nijik apenena takatu

* 1:25: Luk 2:21 * 2:2: Nam 24:17 * 2:6: Jon 7:42 * 2:11: Sng 72:10-15; Ais 60:6

ba ininj sondabêḡ hatôm lokwanḡju sapêḡ vônô anêḡ Betlehem lôk anêḡ loḡ yaô nena sapêḡ. ¹⁷ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô hik anôḡ ba hananḡ hadêḡ plopet Jelemaia nena,

¹⁸* “Voḡvoḡ bêḡ hêk Lama,
asêḡ malêḡ lôk malainḡ bêḡ,

Lesel anêḡ limi lêk ema ba mi.

Aêḡ ba halanḡ ba hadô nêḡnêḡ yani thêvô.”

Jelemaia 31:15

Êvô: Nasalet

¹⁹ Josep hamô Ijip denanḡ ma Helot hama. Hayê niavinḡ ma Wapômbêḡ anêḡ anjela te hayô ²⁰ ba hananḡ nena, “Nê takatu ba idum ek nijik amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô onja amena lo talêbô ba ômbônu pik Israe! esak loḡbô.”

²¹ Êḡ ma Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô ba êvô: pik Israe!. ²² Ma halanḡ nena Akelaus hawa lambô Helot anêḡ loḡ ba hatu avômalô Judia ininj kinḡ. Ba intu hakô ek ni loḡ êḡ. Ma hayê niavinḡ ma hasôv ba hi ²³* hamô malak nate anêḡ athêḡ nena Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hananḡ hadêḡ plopet doho nena, “Avômalô tem nendam yani nena anyô Nasalet te.”

3

Jon anyô hathik ḡḡḡ hananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô (Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

¹ Wak êḡ ma anyô te ba elam nena “Jon anyô hathik ḡḡḡ” hayô Judia ininj loḡ ek enanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êndêḡ avômalô. Ôpêḡ hamô loḡ thiliv ²* ma hananḡ nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak lêk habobo. Ba intu node kapôlômim liliḡ.” ³ Jon êḡ ma ôpatu ba Wapômbêḡ hananḡ hadêḡ plopet Aisaia nena,

“Kaêk te halam havenḡ loḡ thiliv nena,

‘Nôpôpêk loḡôndê ek Anyô Bêḡ êlêḡ,

ma nopesanḡ ba imbitak thêthôḡḡ ek yani.’ ”

Aisaia 40:3

⁴* Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesanḡ hathak bok kamel vuluk ma havak bokḡḡp epesanḡ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayanḡ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁵ Ma avômalô anêḡ Jelusalem lôk Judia anêḡ malak sapêḡ lôk loḡ takatu ba êmô habobo ḡḡḡ Jolodanḡ ethak i hadêḡ Jon. ⁶ Ma thêlô enanḡ ininj kambom bêḡ ma Jon hathik i halôk ḡḡḡ Jolodanḡ.

⁷* Ma hayê avômalô Israe! ininj ḡê bêḡbêḡ takatu ba elam nena Palisi lôk Sadyusi ma hananḡ, “Môlô ma umya kambom anêḡ nali ba osonḡ nena tem yasik môlô ek nôsôv êḡḡêk Wapômbêḡ anêḡ lamaninḡ e? Mi anôḡ! ⁸ Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliḡ am. ⁹* Ma miḡ lemimimbi auk te ba nonanḡ êndêḡ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaninḡ bumalô. Ba intu yêlô avômalô thêthôḡḡ.’ Mi, yanarḡ êndêḡ môlô nena Wapômbêḡ hatôm enja valu takêntêk ba epesanḡ Ablaham anêḡ limi esak. ¹⁰* Kisinḡ lêk hamô alokwanḡ ôdôḡ yôv, ek alokwanḡ takatu ba miḡ hik anêḡ anôḡ mavi ami, ma tem nede lu ba nêḡbôk esak atum.

* **2:18:** Stt 35:19 * **2:23:** Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45 * **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15 * **3:4:** 2Kin 1:8 * **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:9:** Jon 8:33,39; Lom 4:12 * **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9

11 *Yahathik môlô hathak ñaŋ ek injik thô nena bôk ole kapôlômim liliŋ yôv. Ma doŋtom ôpatu ba tem embenŋ ya yam anêŋ lôklokwaŋ ma bomaŋ ek yenaŋ ba intu tem isik môlô esak Lovak Matherŋ lôk atum. Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma yaônalôk ba intu miŋ hatôm yanja anêŋ va bokŋgôp êtôm anyô ku oyaŋ ami. Mi anôŋ. 12 Yani tem isuv nôm anêŋ kupik vê ba êndô anôŋ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôŋ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miŋ ema ami.”

*Jon hathik Yisu halôk ñaŋ
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22; Jon 1:31-34)*

13 Yisu hatak Galili ma hi ñaŋ Jolodaŋ ek Jon isik yani. 14 Ma doŋtom Jon hadum ek imiŋ yani loŋ siŋ ba hanaŋ, “Aisê ka hôlêm hadêŋ ya? Usik ya.”

15 Êŋ ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Alalô nasopa loŋôndê thêthôŋ ba intu usik ya.” Ma Jon halôk ba hathik Yisu.

16 *Ma ketherŋ oyaŋ ma haviyô hêk ñaŋ kapô. Ma leŋ hakyav ma hayê Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matherŋ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. 17 *Ma abô te halêm anêŋ malak leŋ ba hanaŋ nena, “Intu ma yenaŋ Okna atu ba yalenŋhaviŋ videdaŋ. Ma ya kapôlôŋ mavi hathak yani.”

4

*Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)*

1 *Yôv ma Lovak Matherŋ halom Yisu hi loŋ thiliv ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. 2 *Yani hatip ek nôm ba haveŋ hatôm wak lo bôlôvôŋ 40 ba intu hama kisi. 3 Êŋ ma ŋgôk iniŋ anyô bêŋ hayô ek Yisu ma hanaŋ, “O Wapômbêŋ anêŋ Nakadaŋ ma onaŋ ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”

4 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ nena, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak nôm iyom ami. Mi. Esopa Wapômbêŋ anêŋ abô lôkthô.’”

5 Vêm ma ŋgôk hawa Yisu ba hi Jelusalem loŋ bêŋ atu ba mathenŋ ma hadô hamiŋ unyak mathenŋ anêŋ vôv daim te. 6 Ma hanaŋ, “O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakadaŋ, e? Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ nena, “‘Wapômbêŋ tem nê m anêŋ anjela ek neyabiŋ o.

Ma thêlô tem netak baheŋ
ek miŋ valu la embatho vemkapô ami.’
Ba intu ôsôv kisi.”

Kapya Yeŋ 91:11-12

7 *Ma Yisu hanaŋ, “Abô bute hêk Wapômbêŋ anêŋ kapy a aêntêk, ‘Miŋ hatôm môlô nundum mambêŋ esak Wapômbêŋ, môlônim Anyô Bêŋ ami.’”

8 Vêm ma ŋgôk hawa yani hathak loŋbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loŋ lôk nômkama mavi lomalama takatu ba hamô pik bêŋ êntêk lôkthô thô hadêŋ yani. 9 Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanê m nô m takêntêk sapêŋ êndêŋ o. Ma doŋtom ondek vemdôŋ lêlô ba nê m yeŋ êndêŋ ya am.”

10 *Ma Yisu hanaŋ, “Sadaŋ, o vê. Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ, ‘Nê m yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anê m Anyô Bêŋ ma undum yanida anêŋ ku iyom.’”

11 Ba intu ŋgôk êŋ hatak yani ba hi ma anjela êyô êv yani sa.

* 3:11: Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 * 3:16: Jon 1:32 * 3:17: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 * 4:1: Hib 2:18; 4:15 * 4:2: Kis 34:28 * 4:4: Lo 8:3 * 4:7: Lo 6:16 * 4:10: Lo 6:13

Yisu hadum anêḡ ku mōḡ
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 *Ma Yisu halanḡ nena bōk êdō Jon hamō koladōḡ. Ba intu havōhi Galili
13 ba hi hamō Kapaneam ma miḡ hamō Nasalet ami. Kapaneam êḡ hamō
habobo kasukthōm te ba hamō Sebulun lo Naptali iniḡ pik. 14 Yani hamō lonḡ
êḡ ek Wapōmbêḡ anêḡ abō injik anōḡ ba hananḡ hadêḡ plopet Aisaia nena,
15 “Sebulun lo Naptali iniḡ pik
atu hamō habobo kasukthōm,
lōk pik atu ba hêk ḡanḡ Jolodanḡ anêḡ danḡ vi,
Galili, lonḡ atu ba avōmalō lonḡ buyanḡ êmō.
16 Avōmalō takatu ba êmō momanḡiniḡ bêḡ kapō,
thêlō lêk êyê deda bêḡ te.
Ba idum ek nema,
ma donḡtom deda habi hayō hêk thêlō ba hêv momanḡiniḡ vê.” *Aisaia*
9:1-2

17 *Yisu hayō Kapaneam yōv ma hadum anêḡ ku mōḡ ba hananḡ Wapōmbêḡ
anêḡ abō hadêḡ avōmalō nena, “Wapōmbêḡ anêḡ lonḡ lōklinḡyak lêk habobo ba
node kapōlōmim liliḡ.”

Yisu halam anyō ayova ek nesopa yani
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

18 Yisu habup hathak kasukthōm Galili anêḡ liḡdanḡ ma hayê anyō lo yanḡ
Saimon atu ba elam nena Pita lōk yanḡ molok Andulu. Thai ma ḡê ik alim
ba ibi iniḡ yakseḡ halōk kasukthōm. 19 Ma hananḡ hadêḡ thai, “Mamu nōlêḡ
nosopa ya! Tem yandum ba mamu nōbōv avōmalō êtōm ôvōv alim halōk
yakseḡ.” 20 Ma ketheḡ oyanḡ ma thai êdō iniḡ yakseḡ hamō ma esopa Yisu.
21 Habup hathak vauna ma hayê anyō loyanḡ, Jems lo Jon. Thai ma Sebedi
nakaduḡ. Thêlō lōk lambō êmō yeḡ ba idu iniḡ yakseḡ. Ma Yisu halam thai.
22 Ma ketheḡ oyanḡ ma etak lambō lōk yeḡ hamō ma esopa Yisu.

Yisu hadum avōmalō lōk liḡḡ mavi
(Luk 6:17-19)

23 *Yisu hi havenḡ Galili lōbōlōbō ba hathak habitak hayō iniḡ unyak yeḡ
ba hananḡ Wapōmbêḡ anêḡ Abō Mavi hathak anêḡ lonḡ lōklinḡyak hadêḡ i.
Ma hadum iniḡ malaiḡ lōk liḡḡ lomaloma ba ibitak mavi. 24 *Ma avōmalō
anêḡ plovinḡ Silia elanḡ abō hathak Yisu anêḡ ku ma ewa iniḡ ḡê lōk liḡḡ
lomaloma sapêḡ ba i hadêḡ yani. Ewa ḡê takatu ba ewa vovanḡ bêḡ lōk ḡê
ḡgōk hamō haviḡ i ma ḡê ema yaklōk ḡê ivuvinḡ sapêḡ i hadêḡ yani ek hêv iniḡ
liḡḡ takêḡ vê. 25 *Avōmalō bêḡ anōḡ êlêḡ esopa yani. Doho êlêḡ anêḡ Galili,
ma doho êlêḡ anêḡ Jerusalem, ma doho êlêḡ anêḡ Judia. Ma doho êlêḡ anêḡ
Dekapolis lōk lonḡ takatu ba hamō ḡanḡ Jolodanḡ vi.

5

Yisu hadōḡ avōmalō
(Luk 6:20-23)

1 Yisu hayê avōmalō bêḡ anōḡ êlêḡ ma hathak dumte ba hi hamō. Ma
avōmalō takatu ba esopa yani i êyō ek yani. 2 Ma hadōḡ i ba hananḡ nena,

* 4:12: Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

* 4:17: Mat 3:2

* 4:23: Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38

* 4:24: Mak 6:55 * 4:25: Mak 3:7-8

- 3*“Ôpatu ba hayala nena yani anyô kambom anôḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak.
- 4*Ma ôpatu ba lamalain, ôpêḡ lêk hamô mavi ba Wapômbêḡ tem nêḡ yani thêvô.
- 5*Ma ôpatu ba hamô malinḡyaô, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem enja pik sapêḡ.
- 6*Ma ôpatu ba hama kisi lôk hathakmuninḡ ek imbitak êtôm anyô thêthôḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem laviyak.
- 7Ma ôpatu ba hêv kapô ek anyô yan, ôpêḡ lêk hamô mavi ba Wapômbêḡ tem nêḡ kapô ek ôpêḡ aêḡ iyom.
- 8Ma ôpatu ba kapô mabuḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem êḡjê Wapômbêḡ.
- 9Ma ôpatu ba hêv bulubinḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem nendam nena Wapômbêḡ anêḡ nakaduḡ.
- 10*Ma anyô thêthôḡ te hapôm vovanḡ, ôpêḡ lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak.
- 11*“Hosopa ya ba anyô te hananḡ abôḡma hathak o lôk hêv vovanḡ hadêḡ o lôk hananḡ abô kambom lomaloma hathak o mena hananḡ abôyanḡ hathak o, êḡ ma lêk hôḡmô mavi!
- 12*“Avômalô bôk idum aêḡ hadêḡ plopet tak sêbôk ba êḡḡḡ ek o. Ma Wapômbêḡ tem nêḡ vuli mavi bêḡ te êḡḡḡ o êḡḡ malak leḡ ba intu lemmavi anôḡ ba ôḡbô o!

*Wapômbêḡ anêḡ avômalô hatôm ḡḡwêk lo deda
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)*

- 13“Môlô ma pik êḡḡêk anêḡ ḡḡwêk. Ma donḡtom ḡḡwêk vabô, êḡ ma lêk habitak hatôm sinḡusik ma hatôm imbitak vasiḡ esak loḡbô ami ba intu nôḡḡḡ ni ek avômalô nêyô niniḡ ba nembak pesa.
- 14*“Môlô ma pik anêḡ deda. Ma malak atu ba hamô dum ba avômalô êḡḡḡ atum lam sapêḡ, thêlô êthôkwêḡ ek nêḡ deda ma miḡ ivuḡ ami. 15*Ma miḡ oḡhak ôḡḡḡ atum lam ba uvuḡ halôk uḡ kapô ami. Oḡhak opesanḡ lam anêḡ deda ek imbi êyô unyak kapô lôkthô.
- 16*“Ma môlônim deda imbi êyô êḡḡêk avômalô lôkthô ek nêḡê unim ku mavi takatu ba udum ek nebam môlônim lemambô atu ba hamô malak leḡ anêḡ athêḡ.

Yisu halêḡ ek embatho abô balabuḡ loḡ

- 17*“Môlô miḡ nosonḡ nena yahalêḡ ek yambulinḡ abô balabuḡ lôk plopet ininḡ abô ami. Yahalôk ba yahalêḡ ek abô takêḡ injik anôḡ ma miḡ yahalêḡ ek yanêḡ vê ami. 18*Yananḡ avanôḡ êḡḡḡḡ môlô. Abô lêlêyanḡ yaô nena sapêḡ atu ba eto hêk kapya abô balabuḡ te tem miḡ nêḡ yak ami. Mi anôḡ. Abô takêḡ tem êḡḡêk endeba pik lo leḡ anêḡ danḡ. Ma nôḡkama takatu ba hamô abô balabuḡ sapêḡ tem injik anôḡ. 19*Aêḡ ba ôpatu ba hêv abô balabuḡ yaônate vê ba hadôḡ avômalô hathak tem êḡḡḡ okna hathek êḡḡêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Ma donḡtom ôpatu ba hasopa abô balabuḡ lôk hik thô hadêḡ avômalô tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êḡḡêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak.

* 5:3: Ais 57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; ALK 7:17 * 5:5: Sng 37:11 * 5:6: Ais 55:1-2 * 5:10: 1Pi 3:14 * 5:11: 1Pi 4:14 * 5:12: 2Sto 36:16; Ap 7:52 * 5:14: Jon 8:12; 9:5 * 5:15: Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 * 5:16: Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Lom 3:31 * 5:18: Luk 16:17; 21:33 * 5:19: Jem 2:10

²⁰ Yanan̄j avanôn̄j êndên̄j môlô. Anêm thêthôn̄j min̄j hamôn̄j ek Palisi lôk nê lôkkauk hathak abô balabuñ inin̄j ami, êñ ma tem min̄j hatôm ôyô Wapômbên̄j anên̄j loñ lôklin̄jak ami.

*Notaun̄ij unim lemim manin̄j
(Luk 12:57-59)*

²¹ * “Môlô bôk olan̄j abô takatu ba enan̄j hadên̄j bumalô thêlô nena, ‘Min̄j un̄gwik anyô vônô palin̄j ami. Ma ôpatu ba hik anyô vônô palin̄j tem êpôm abô.’

²² * Ma don̄tom yanan̄j êndên̄j môlô. Anyô te lamanin̄j hadên̄j anyô yan̄j, ôpên̄j tem êpôm abô. Ma anyô te hanan̄j abôma hathak anyô yan̄j, ôpên̄j tem imin̄j nê bên̄jbên̄j malen̄jin̄j ek indum abô. Ma anyô te hanan̄j hadên̄j anyô yan̄j nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpên̄j tem nimbi êndôk loñ atum lôkmala.

²³ * “Aên̄j ba hômô loñ êbôk da ek ômbôk anêm da, ma lemhabi nena anêm abô hêk havin̄j anyô te, ²⁴ êñ ma otak anêm da êmô loñ êbôk da ma nu êndên̄j ôpên̄j. Ma opesan̄j abô imbin̄j yani vêmam ka nu ômbôk anêm da.

²⁵ * “Ma anyô te hadum ek idum abô ek o ba mamu over̄j loñôndê hi denan̄j ek nôyô loñ nindum abô, ma opesan̄j abô imbin̄j yani kethen̄j. Yakô tem etak o êndôk anyô halan̄j abô ban̄j. Êñ ma ôpên̄j tem etak o êndôk anên̄j nê ku bahen̄jin̄j ek nêndô o êmô koladôn̄j. ²⁶ Odan̄j! Yanan̄j avanôn̄j êndên̄j o. Tem ômô koladôn̄j endeaba nêm anêm vuli sapên̄j atu ba anyô bên̄j hanan̄j am.

Otak auk sek walilin̄j

²⁷ * “Môlô bôk olan̄j abô takatu ba enan̄j yôv nena, ‘Min̄j undum sek imbin̄j anyô yan̄j yanavi ami.’ ²⁸ Ma don̄tom yanan̄j êndên̄j môlô nena anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek ênjêk imbin̄j yani, êñ ma lêk hêk havin̄j avi êñ yôv. ²⁹ * Aên̄j ba malem vianôn̄j hadum ba hudum kambom, êñ ma ômbi vê ba umbini! Malem daluk don̄tom iyom, êñ ma malain̄j. Ma don̄tom, lemvimkupik sapên̄j êndôk loñ atum lôkmala, êñ ma malain̄j bên̄j anôn̄j. ³⁰ * Ma bahem vianôn̄j hadum ba hudum kambom, êñ ma odabên̄j kisi ba umbini! Bahem don̄tom iyom, êñ ma malain̄j. Ma don̄tom lemvimkupik sapên̄j êndôk loñ atum lôkmala, êñ ma malain̄j bên̄j anôn̄j.

*Min̄j nêm vônim vê ami
(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)*

³¹ * “Môlô bôk olan̄j yôv nena, ‘Anyô hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapya ba nêm kapya êñ êndên̄j yanavi ek nêm yani vê. Ma min̄j hatôm nêm yanavi vê oyan̄j ami.’ ³² * “Ma don̄tom yanan̄j êndên̄j môlô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vê oyan̄j ma min̄j hadum sek ami ba avi êñ hi hawa anyô yan̄j êñ ma ôpên̄j hadum ba avi êñ hadum sek. Ma yamalô lukmuk êñ hadum sek aên̄j iyom.

Nonan̄j abô anôn̄j iyom

³³ * “Môlô bôk olan̄j abô takatu ba enan̄j hadên̄j bumalô thêlô nena, ‘Hovak balabuñ hathak Wapômbên̄j anên̄j athên̄j hathak nômla, êñ ma undum nôm êñ anôn̄j.’ Min̄j ômbôlin̄j dômim ami. ³⁴ * “Ma don̄tom yanan̄j êndên̄j môlô nena min̄j ombak balabuñ esak nômla ami lôk min̄j ombak balabuñ esak Wapômbên̄j

* **5:21:** Kis 20:13; Lo 5:17 * **5:22:** 1Jon 3:15 * **5:23:** Mak 11:25 * **5:27:** Kis 20:14; Lo 5:18

* **5:29:** Mat 18:9; Mak 9:47 * **5:30:** Mat 18:8; Mak 9:43 * **5:31:** Lo 24:1-4; Mak 10:4 * **5:32:**

1Ko 7:10-11 * **5:33:** Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * **5:34:** Ais 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12

anêḡ athêḡ ami ek malê nena yanida hamô malak leḡ hatôm kir. ³⁵* Ma miḡ ombak balabuḡ esak pik ami ek malê nena pik bêḡ êntêk ma balê Wapômbêḡ da hatak vakapô hayô hamir. Ma miḡ ombak balabuḡ esak Jelusalem ami ek malê nena Jelusalem ma Kir Bêḡ atu anêḡ malak. ³⁶ Ma miḡ ombak balabuḡ esak lemkadôk ami ek malê nena o miḡ hatôm onar ba lemkadôk ḡauḡ imbitak thapuk mena lonḡavu la ami. ³⁷ Ba intu môlô nonar abô avanôḡ iyom. Ma miḡ nonar balabuḡ lomaloma ek injik thô nena onar abô avanôḡ ami. Abô takêḡ habitak anêḡ Sadar anêḡ.

*Môlô miḡ uḡḡwik kambom lilir ami
(Luk 6:29-30)*

³⁸* “Môlô bôk olanô abô takatu ba enar yôv nena, ‘Anyô te habi anyô yar madaluk sir, êḡ ma nômbi ôpêḡ madaluk sir aêḡ iyom. Ma anyô te hik anyô yar abôlêk kalalar lu, ma uḡḡwik ôpêḡ abôlêk kalalar lu aêḡ iyom.’ ³⁹ Ma donḡtom yanar êndêḡ môlô nena miḡ uḡḡwik anyô yar anêḡ kambom lilir ami. Ma anyô te hapetav malem dar vi, êḡ ma nuḡḡwik vi lilir ek epetav imbir. ⁴⁰ Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halanô abô hanar nena nêḡ anêḡ kwêv êndêḡ ôpêḡ, êḡ ma nêḡ anêḡ kwêv thilibur êndêḡ ôpêḡ imbir. ⁴¹ Ma anyô vovak te hanar nena onar anêḡ nômkama ba nu êtôm kilomita te, êḡ ma nu êtôm kilomita ju. ⁴² Ma anyô te hanar hik o lir ek nêḡ nômlate êndêḡ yani, êḡ ma nêḡ êndêḡ yani. Ma anyô te lahavin enja nômlate êḡḡk o vêḡ ka nêḡ viyar, êḡ ma miḡ ôpôlik ami.

*Lemimibir ḡê takatu ba êpôlik hathak o
(Luk 6:27-36)*

⁴³* “Môlô bôk olanô abô takatu ba enar yôv nena, ‘Lemimibir anêḡ avômalô ma ôpôlik esak ḡê takatu ba êpôlik hathak o.’ ⁴⁴⁻⁴⁵* Ma donḡtom yanar êndêḡ môlô nena lemimibir ḡê takatu ba êpôlik hathak môlô lôk noter mek esak ḡê takatu ba êv vovar hadêḡ môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak leḡ anêḡ nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadêḡ avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek ḡê thêthôn lôk ḡê lokbar. ⁴⁶ Ma môlô othak lemimhavin ḡê takatu ba leḡḡhavin môlô iyom, êḡ ma nôḡ oyar. Tem miḡ môlô noja nôḡ mavi te ami. Nê ewa takis ethak idum aêḡ havin! ⁴⁷ Ma môlô othak ôêv waklêvôn hadêḡ môlônim avômalô iyom, môlô osor nena kobom hik môlô vônô e? Nê daluk idum aêḡ havin! ⁴⁸* Ba intu nôḡ batôn oyar êtôm Lemambô atu ba hamô batôn oyar hamô malak leḡ.”

6

Nônêḡ avômalô siv sa

¹* “Môlô noyabin am! Miḡ nundum ku mavi lomaloma ek avômalô nêḡê ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbêḡ atu ba hamô malak leḡ tem miḡ nêḡ nôḡ mavi la êndêḡ môlô ami.

² “Môlô udum ek nôḡêḡ avômalô siv sa, ma miḡ nundum êtôm ḡê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv lavuak êmônḡ ba i unyak yer. Êḡ ma thêlô êv nômlate hadêḡ avômalô siv ek avômalô nêḡê ba nebam thêlô. Yanar avanôḡ êndêḡ môlô nena ḡê takêḡ lêk ewa inir mavi yôv ba ember

* **5:35:** Sng 48:2; Ais 66:1 * **5:38:** Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 * **5:43:** Wkp 19:18

* **5:44-45:** Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20 * **5:48:** Wkp 19:2; Lo 18:13 * **6:1:**

Nômbôlêm nômkama malak leŋ
(Luk 12:33-34)

19* “Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliŋ nômkama lôk nê vani tem nijik unyak vose ba neja nômkama takêŋ vani. Ba intu miŋ nômbôlêm nômkama mavi ba nôndô êmô pik êntêk ami. 20* Mi, nusup nômkama malak leŋ mavimavi iyom. Êŋ ma miŋ hatôm da lo didu nimbuliŋ nômkama takêŋ lôk nê vani miŋ hatôm nijik anêm unyak vose ba neja anêm nômkama vani ami. 21 Loŋ atu ba anyô anêŋ nômkama mavi hamô intu kapôlôŋiŋ tem êmô loŋ êŋ imbiŋ.

Maleŋ ma kupik anêŋ deda
(Luk 11:34-36)

22 “Maleŋdaluk ma leŋviŋkupik anêŋ deda. Aêŋ ba malemdaluk hamô mavi, êŋ ma anêŋ deda êŋ hayabiŋ lemvimkupik sapêŋ. 23 Ma doŋtom maleŋdaluk kambom, êŋ ma momaŋiniŋ lêk hayabiŋ leŋviŋkupik sapêŋ. Ba deda atu ba hamô kapôlôm miŋ hadum anêŋ ku ami, ma momaŋiniŋ tem indumbak bêŋ.

Anyô te miŋ hatôm indum anyô ju iniŋ ku ami
(Luk 16:13)

24 “Anyô te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôm ek anyô yaŋ. Môlô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuselen ami.

Miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik ami
(Luk 12:22-32)

25* “Lôkmala ma bêŋ ek nôm eyaŋ. Leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm lôk ŋaŋ ami. 26* Ôŋgô menak. Thêlô miŋ ethak idum ku lôk elav nôm ami. Ma miŋ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ami. Môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak. 27 Ma môlô lemhlakam hathak nôm pik takêŋ, ma tem nômô lôkmala wak te imbiŋ e? Mi anôŋ!

28 “Aisé ka môlô othak lemimhabi bêŋ anôŋ hathak kwêv? Môlô ôŋgô alokwaŋ vuak takatu ba hamô mayaliv. Thêlô ibitak aisê? Thêlô miŋ ethak idum iniŋ ku lôk idu iniŋ kwêv ami. 29* Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô! Solomon hathak hik anêŋ kwêv kékêlô. Ma anêŋ kwêv sapêŋ ma nôm yaôna ek alokwaŋ vuak mavi takatu. 30 Môlô ma avômalô ôêvhaviŋ yaôna lôk! Ketheŋ oyaŋ ma tem nedabêŋ kamuŋ takatu kisi ba nêmbôk esak atum! Ma doŋtom Wapômbêŋ hathak hêv kwêv hadêŋ kamuŋ takêŋ. Ba intu tem eyabiŋ môlô mavi aêŋ iyom. 31 Aêŋ ba môlô miŋ lemim injik am ba nonaŋ, ‘Yêlô anŋaŋ malê lôk nanum malê?’ ma ‘Yêlôaniŋ kwêv êsê?’ Dô. 32* Nê daluk ethak elaviŋ ba esopa nôm takêŋ. Ma doŋtom môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ hayala môlônim malaiŋ ba tem nêŋ nôm takêŋ êndêŋ môlô. 33* Ba intu ku môŋ ma lem injik o esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk osopa anêŋ abô ma tem nêŋ nôm takêŋ sapêŋ êndêŋ o. 34 Aêŋ ba môlô miŋ lemim malaiŋ

* 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mat 19:21; Luk 18:22 * 6:25: Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 * 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29: 1Kin 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * 6:32: Mat 6:8 * 6:33: 1Kin 3:11-14; Sng 37:4,25; Lom 14:17

ek yamuṅ anêṅ nôm kama ami. Yamuṅ anêṅ malaiṅ ma wak êṅ da anêṅ. Ma wak te anêṅ malaiṅ ma wak êṅ da iyom anêṅ.

7

Minj nutitiniṅ avômalô ami

(Luk 6:37-42)

¹* “Môlô minj nutitiniṅ anyô vi ami. Wapômbêṅ tem ititiniṅ môlô aêṅ iyom!
²* Abô takatu ba honaṅ hathak anyô vi, êṅ ma Wapômbêṅ tem enaṅ aêṅ êndêṅ o. Ma malêla takatu ba huik sam hadêṅ anyô vi ma tem nêṅ viyaṅ aêṅ iyom êndêṅ o. ³ Ma lem hik o hathak siṅusik yaô atu ba hamiṅ mamuyaṅ madaluk. Ma doṅtom aselenṅ atu ba hapalaṅaniṅ hamiṅ oda malem siṅ ma hôthôṅ paliṅ. ⁴ Ba honaṅ, ‘Aiyaṅ, yahadum ek yanêṅ siṅusik atu ba hamô malem daluk vé.’ Nôṅgô katô, oda anêṅ ma aselenṅ hapalaṅaniṅ hamiṅ malem loṅ siṅ. ⁵ O anyô abôyaṅ! Nêṅ aselenṅ atu ba hêk malem vé ek nôṅgô tak vêṅ ka minj nêṅ siṅusik atu ba hêk mamuyaṅ madaluk vé.
⁶ “Ma minj noja nôṅ mathêṅ ba nôṅnêṅ êndêṅ avuṅ ami. Tem nijik liliṅ ba nesaṅ môlô mayaliv. Ma minj nôṅbi unim kôm kôm mavi êndêṅ bok ami. Tem nembak pesa esak venjṅ kapô.

Loṅôndê neteṅ mek

(Luk 11:9-13)

⁷⁻⁸* “Nê takatu ba enaṅ hik Wapômbêṅ liṅ, ma tem neja nôṅ kama êtôm atu ba enaṅ. Ma anyô habôlêṅ nôṅlate, êṅ ma tem êpôm. Ma ôpatu ba hapididiṅ unyak abôlêk, ma tem injik unyak abôlêk vé ek ôpêṅ. Aêṅ ba nonaṅ injik Wapômbêṅ liṅ ma tem nêṅ môlônim lemimhaviṅ êndêṅ môlô. Ma môlô ôbôlêṅ ma tem nôpôm. Ma upididiṅ unyak abôlêk ma tem injik vé ek môlô.
⁹ “Nalummalô hanaṅ hik o liṅ ek nêṅ polom êndêṅ yani, ma tem nêṅ valu te êndêṅ yani e? Mi. ¹⁰ Ma nalummalô hanaṅ hik o liṅ ek nêṅ alim ngwêk te êndêṅ yani, ma tem nêṅ umya kambom te êndêṅ yani e? Mi. ¹¹* Odaṅô! Môlô ma avômalô kambom! Ma doṅtom môlô othak ôêṅ nôṅ kama mavi hadêṅ nalumi. Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leṅ ma Wapômbêṅ mavi anôṅ ba intu tem nêṅ nôṅ kama mavi êndêṅ môlô ṅê takatu ba onaṅ hik yani liṅ.
¹²* “Ma malêla takatu ba môlô lemimhaviṅ avômalô vi nindum êndêṅ môlô, ma nundum aêṅ êndêṅ i. Êṅ ma abô balabuṅ lôk plopet iniṅ abô anêṅ ôdôṅ bêṅ.”

Unyak abôlêk yaôna

(Luk 13:24)

¹³⁻¹⁴ “Loṅôndê bêṅ ma hi loṅ ṅama. Ma badêṅ abôlêk bêṅ te hamô loṅ êṅ ba avômalô bêṅ anôṅ ethak ibitak êyô. Ma doṅtom loṅôndê kamuṅ hi loṅ lôk mala. Ma badêṅ abôlêk yaô nate hêk loṅ êṅ ba avômalô tomtom iyom ethak êpôm ba elom. Ba intu nôṅ sôam ek numbitak nôyô badêṅ abôlêk yaôna êṅ ba unu.

Nê plopet abôyaṅ

(Luk 6:43-44; 13:25-27)

* **7:1:** Lom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * **7:2:** Mak 4:24 * **7:7-8:** Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Jon 3:22; 5:14-15 * **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Lom 13:8-10

15* “Môlô noyabinj am êndêj nê plopet abôyanj. Thêlô ma hatôm avunj yatap ba ivuliv i sinj hathak boksipsip kupik ba i hadêj boksipsip ek nimbulinj i. 16* Aêj ba ininj anôj intu tem injik i thô. Yak lôkmanjinj mena kamunj lôk lilu ma avômalô ethak elav hatôm ininj nô m e? 17 Alokwanj mavi sapêj hathak hik anêj anôj mavi iyom. Ma alokwanj kambom hathak hik anêj anôj kambom aêj iyom. 18 Ba intu alokwanj mavi minj hatôm injik anêj anôj kambom ami. Ma alokwanj kambom minj hatôm injik anêj anôj mavi ami. 19* Aêj ba alokwanj sapêj atu ba minj hik anêj anôj ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum. 20* Ba intu plopet abôyanj ininj anôj tem injik thêlôda thô êndêj môlô.

21* “Avômalô ethak elam ya nena, ‘Anyô Bêj, Anyô Bêj.’ Ma donjom thêlô sapêj minj hatôm nêyô Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô ami. Ma avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak lej anêj abô, thêlô êj iyom intu tem nêyô Wapômbêj anêj loj lôklinyak kapô. 22 Waklavôj yandanô avômalô sapêj ininj abô, ma bêj anôj tem nenanj êndêj ya ‘Anyô Bêj, Anyô Bêj, yêlô athak alam anêj athêj ba adum anêj ku plopet. Ma yêlô athak alam anêj athêj ba êv ngôk vê lôk adum nômbithi bêj anôj hathak.’ 23* Êj ma tem yananj êndêj i, ‘Môlô nu! Môlô nê udum kambom ba yahathôj môlô palinj.’

*Lojôndê ju ek nedav unyak
(Luk 6:46-49)*

24 “Aêj ba ôpatu ba halanj yenanj abô sapêj ba hasopa hatôm anyô lôkauk mavi atu ba halav anêj unyak halôk valu. 25 Ma ôthôm lôk lovak bêj ma njambô hayô ba hayôkwinj unyak êj. Ma valu havalanj unyak êj loj lôklokwanj ba minj hapu ami. 26 Ma anyô halanj yenanj abô ba minj hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anêj unyak halôk thathe oyanj. 27 Ma ôthôm malokola lôk lovak bêj ma njambô hayô ba hayôkwinj unyak êj ba hapu lôk dinjinj bêj ba hi.”

28 Yisu hananj abô sapêj yôv ma avômalô takatu ba elanj esonj kambom ba enanj, 29* “Yani minj hadôj alalô ba halam kêdôjwaga bô ininj abô hatôm nê lôkauk hathak abô balabunj ethak idum ami. Mi. Hadôj alalô hatôm anyô lôk athêj bêj.”

8

*Yisu hadum anyô palê lepla te mavi
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)*

1 Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalô bêj anôj esopa yani. 2 Ma anyô palê lepla te halêm hadêj Yisu ma halek vadôj lêlô ma hananj, “Anyô bêj, odanêm lemhavinj ma hatôm undum ba yambitak mavi.”*

3 Ma hatak banj hayô hêk ôpêj ma hananj, “Yalenj havinj umbitak mabunj mavi!” Ma kethenj oyanj ma lijinj êj hêv yak ba habitak mabunj mavi. 4* Êj ma Yisu hananj hadêj yani, “Nu nunjgwik o thô êndêj anyô habôk da ma nê m

* **7:15:** Mat 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12 * **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Jem 1:25 * **7:23:** Sng 6:8; 2Ti 2:19 * **7:29:** Mak 1:22; Luk 4:32 * **8:2:** Lijinj lepla ma palê hatêto anyô linjkupik aleba ibitak pulinj ba avômalô êpôlik hathak i. * **8:4:** Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

da êtôm sêbôk ba Mose hanan̄ ek injik thô nena anêm lijij lêk hêv yak. Ma mij onan̄ bêj êndêj anyôla ami.”

*Yisu hadum anyô vovak anêj anyô ku te mavi
(Luk 7:1-10)*

⁵ Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anêj malak bêj Lom halêm hadêj yani ⁶ ma hanan̄, “Anyô bêj, yenan̄ anyô ku hapôm lijij va lo ban havuviñ ba hawa vovan̄ bêj ba hêk unyak iyom.”

⁷ Ma Yisu hanan̄ hadêj yani, “Tem yasôk ek yandum ôpêj mavi.”

⁸⁻⁹ Ma don̄tom anyô vovak laik êj hanan̄, “Anyô bêj, ya mij anyô mavi ek ôlêm yenan̄ unyak ami. Yada yahamô anyô bêj te vibin̄, ma yenan̄ nê vovak êmô ya vibin̄. Ba yahanan̄ hadêj yenan̄ anyô vovak te nena, ‘Nu,’ êj ma hi. Mena yahanan̄ hadêj yan̄ nena, ‘Ôlêm,’ êj ma halêm. Ma yahanan̄ hadêj yenan̄ anyô ku nena, ‘Undum ku êntêk,’ êj ma hadum. Aêj ba yahayala nena onan̄ iyom ek yenan̄ anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi.”

¹⁰ Yisu halan̄ô abô êj ba hason̄ kambom ma hanan̄ hadêj avômalô takatu ba esopa yani nena, “Yanan̄ avanôj êndêj môlô. Ya mij bôk yahapôm anyô hêvhavin̄ bêj te aêntêk hamô lon̄ Israeal ami. ¹¹ *Yanan̄ êndêj môlô. Avômalô lon̄ buyan̄ bêj anôj tem nejan̄ ba ninum imbin̄ Ablaham lo Aisak ma Jekop nêmo Wapômbêj anêj lon̄ lôklin̄yak. ¹² *Sêbôk ma Wapômbêj lahavij avômalô Israeal nêyo anêj lon̄ lôklin̄yak kapô, ma don̄tom lêk ma yani tem nê thêlô vê ba ini lon̄ moman̄jinij bêj. Lon̄ êj ma tem thêlô nedar̄ asêj maler̄ ba nesar̄ ven̄j bôlêk ôdôj lon̄.”

¹³ Êj ma Yisu hanan̄ hadêj anyô vovak laik êj, “Nu! Ma nôm atu ba lêk hôêvhavin̄ ma tem imbitak aêj.” Ma kether̄ oyan̄ ma ôpêj anêj anyô vovak atu habitak mavi.

*Yisu hadum Pita yan̄avi mavi
(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)*

¹⁴ Ma Yisu hayô Pita anêj unyak kapô ma hayê Pita yan̄avi hapôm lijij vovan̄ ba hêk iyom. ¹⁵ Ma Yisu havalon̄ avi êj ban̄ ma lijij êj hatak yani ma havij hapôpêk nôm ek Yisu.

*Yisu hadum avômalô bêj anôj mavi
(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)*

¹⁶ Yan̄sin̄ ma ewa nê lôk ngôk habulin̄ i doho êlêm hadêj Yisu. Ma Yisu hanan̄ abô iyom ma ngôk takêj etak avômalô takêj ba i. Ma hadum avômalô lôk lijij sapêj ibitak mavi. ¹⁷ Ba intu Wapômbêj anêj abô atu ba bôk hanan̄ hadêj plopet Aisaia hik anôj nena, “Yani hapesan̄ alalôanij lijij mavi ma hêv alalôanij vovan̄ vê.”

Aisaia 53:4

*Ku bêj ek nesopa Yisu van̄gwam
(Luk 9:57-62)*

¹⁸ Yisu hayê avômalô bêj anôj êmô ma hanan̄ hadêj anêj nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ¹⁹ Êj ma nê lôkauk hathak abô balabun̄ te halêm hadêj Yisu ma hanan̄ nena, “Kêdôjwaga, lon̄ nômbêj atu ba hu ma tem yasopa o.”

* 8:11: Luk 13:29 * 8:12: Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

20* Ma Yisu hanaŋ, “Avuŋ yatap iniŋ pik abyarŋ hamô ma menak iniŋ unyak hamô, ma doŋtom ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ loŋ ênjêk ma mi.”

21* Ma Yisu anêŋ anyô te hanaŋ, “Anyô Bêŋ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

22 Ma doŋtom Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Dô! Nê ŋama da nedav iniŋ ŋama. Ma ôlêm osopa ya!”

Lovak halarô Yisu

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

23 Yôv ma Yisu hathak yeŋ ma anêŋ nê ku i havinŋ yani. 24* Thêlô i êyô kasukthôm malêvônŋ ma ketheŋ oyarŋ ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô. Ma ŋaŋ budum hik ba hadum ek êyô yeŋ vôv. Ma doŋtom Yisu hêk sôm denaŋ. 25 Ma anêŋ nê ku i ik yani liŋ ba enaŋ, “Anyô Bêŋ, nêm alalô bulubiŋ! Tem alalô nama!”

26* Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Môlô nê ôêvhavinŋ yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êŋ ma haviyô hathaŋ lovak lôk ŋaŋ budum ba êk malinŋyâô ba thêthê mavi.

27 Thêlô esonŋ kambom ba enaŋ, “Anyô aisête ba lovak lôk ŋaŋ budum elanô anêŋ abô ba esopa?”

Yisu hêv ŋgôk doho vê

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

28 Yôv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala iniŋ pik. Ma anyô lokwanju atu ba ŋgôk kambom hathak habuliŋ i êlêm anêŋ siô ba êpôm yani halôk loŋôndê. Anyô ju êŋ ethak ibuliŋ avômalô ba intu êkô ek nendom loŋôndê êŋ. 29* Ma êyê Yisu ma elam lôklala, “Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ, hólêm ek undum malê êndêŋ yêlô? Wاكلavônŋ nindum abô hêk denaŋ. Ma hólêm loŋ êntêk ek nêm vovaŋ êndêŋ yêlô e?”

30 Ma bok dum te êmô daim dokte ba eyaŋ kamuŋ êmô. 31 Ma ŋgôk takêŋ elanŋ lôklokwanŋ hadêŋ Yisu, “Nêm yêlô vê ni êndôk bok takêŋdaku kapô.”

32 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô “Môlô nu!” Êŋ ma ŋgôk takêŋ etak anyô ju êŋ ma i êlôk bok takêŋ kapô ba elanvinŋ ketheŋ ba i hadêŋ loŋ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ema. 33 Nê takatu ba eyabiŋ bok êyê nôm êŋ ma êsôv ba i êyô malak bêŋ. Ma enaŋ hadêŋ avômalô hathak nôm atu ba Yisu hadum hadêŋ bok lôk anyô ju atu ba ŋgôk habuliŋ thai. 34 Êŋ ma avômalô malak lôŋ êŋ iki thô ba i hadêŋ Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô kambom ma enaŋ nena, “Ôtak yêlô ba nu!”

9

Yisu hadum anyô havuvinŋ te mavi

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1* Yôv ma Yisu hathak yeŋ ŋgwêk te ba havôhi anêŋ loŋ. 2 Ma anyô doho evak anyô havuvinŋ te hêk yêm ba êlêm hadêŋ yani. Êŋ ma Yisu hayê thêlôninŋ êvhavinŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuvinŋ atu nena, “Yenaŋ okna, lem êndôk biŋ. Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê.”

3 Nê lôkawk hathak abô balabuŋ doho elanô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ i, “Ôpêŋ hasonŋ nena yani ma Wapômbêŋ e?”

4* Yisu hayala thêlôninŋ auk ma hanaŋ, “Aisê ka môlô owa auk kambom

* 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Kiŋ 19:20 * 8:24: Sng 4:8 * 8:26: Mat 14:31; Sng 89:9 * 8:29: Mak 1:24; Luk 4:41 * 9:1: Mat 4:13 * 9:4: Luk 9:47; Jon 2:25

êṅ? ⁵ Abô alé intu vumvum ek yanar: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêṅ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’ ⁶ *Aêṅ ba tem yanḡik thô êndêṅ mólô nena Anyô Anêṅ Nakadur̄ atu anêṅ athêṅ ma bêṅ ba hatôm nêṅ kambom vê.” Êṅ ma hanar̄ hadêṅ anyô havuvin̄ atu nena, “Umbiyô umin̄ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ⁷ Êṅ ma ôpêṅ haviyô hamin̄ ba hi anêṅ unyak. ⁸ Ma avômalô êyê nôṅ êṅ ba eson̄ kambom ma êbô Wapômbêṅ atu ba hêv lôklokwar̄ lôk athêṅ bêṅ hadêṅ avômalô.

Yisu dalam Matyu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Yisu hi ma hayê anyô te ba anêṅ athêṅ nena Matyu ba hamô unyak ewa takis. Ma hanar̄ hadêṅ ôpêṅ nena, “Ôlêm osopa ya,” êṅ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁰ Yisu hayar̄ nôṅ haviṅ Matyu hamô anêṅ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêṅ anôṅ êlêm eyar̄ nôṅ haviṅ yani lôk anêṅ nê ku. ¹¹ *Palisi êyê ma enar̄ hik anêṅ nê ku lin̄, “Aisê ka mólônim kêdôṅwaga hayar̄ nôṅ haviṅ nê ewa takis lôk nê idum kambom?”

¹² Yisu halan̄ô abô êṅ ma hanar̄, “Nê lôk lijin̄ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijin̄ mi ma mi. ¹³ *Aêṅ ba mólô lemimimbi Wapômbêṅ anêṅ abô atu ba hêk kapya hanar̄ nena,

“Yalen̄havin̄ mólô nôṅêṅ kapôlômim êndêṅ avômalô.

Ma yahapôlik hathak da.’

Hosea 6:6

Ba intu yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma min̄ yahalêm ek yandam nê thêthôṅ ami.”

Enar̄ hik Yisu lin̄ hathak kobom evak balabuṅ ek nôṅ

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ *Jon anêṅ nê ku êlêm hadêṅ Yisu ma enar̄ hik yani lin̄, “Yêlô lôk nê Palisi athak avak balabuṅ ek nôṅ ek len̄in̄habi Wapômbêṅ. Ma don̄tom anêm nê ku min̄ ethak idum aêṅ ami eka?”

¹⁵ Ma Yisu hanar̄, “Anyô te hawa avi lukmuk, êṅ ma anêṅ anyô mólô eyar̄ nôṅ lôk len̄in̄mavi. Ma min̄ hatôm nembak balabuṅ ek nôṅ ami. Ma don̄tom haven̄ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êṅ ma anêṅ nê mólô tem nembak balabuṅ ek nôṅ.”

¹⁶ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêṅ abyar̄ sin̄ esak ami. Hadum aêṅ ma tem sôp lukmuk buêṅ êṅ sôp bô kisi. Êṅ ma tem itip bêṅ. ¹⁷ Ma mólô othak ôkê wain̄ lukmuk halôk kolopak epesar̄ hathak bok kupik bô e? Mi! Wain̄ lukmuk êṅ tem imbulin̄ bok kupik bô atu bôk thekthek ba tem ipup ba wain̄ en̄gasô ni. Ba intu othak ôkê wain̄ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isin̄ mavi ma min̄ ipup ami lôk wain̄ min̄ en̄gasô ni ami.”

Amena ṅama lôk avi lijin̄

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Yisu hanar̄ abô denar̄ ma anyô bêṅ te halêm halek vadôṅ lêlô hêk yani va ma hanar̄, “Yenar̄ avena lêk hama. Ôlêm otak bahem êyôṅgêk yani ek imbiyô esak lon̄bô.” ¹⁹ Ma Yisu lôk anêṅ nê ku i ivin̄ yani ba i.

20 Thêlô even ba i ma avi lôk lijij te halêm hadêj Yisu dômlokwanj ma havalonj Yisu anêj kwêv anêj danj. Avi êj hapôm lijij thalalenj halom hatôm sondabêj lauminj ba lahavuju. 21 *Ma avi êj anêj auk nena, “Yambalonj anêj kwêv iyom, ma tem ya mavi.” 22 Ma Yisu hik i liliñ ba hayê avi êj ma hananj, “Yenanj avena, lem êndôk binj. Anêm hôêvhavij hadum ba lêk hubitak mavi.” Ma kethej oyanj ma avi êj habitak mavi.

23 Vêm ma Yisu hi hayô anyô bêj atu anêj unyak. Ma hayê avômalô iyuv abinj ba elanj ba idum thôthô bêj 24 ma hananj, “Môlô vê! Avena hêk sôm iyom ma mij hama ami.” Êj ma thêlô emalik hathak yani. 25 Ma donjom êv avômalô vê ma Yisu habitak hayô unyak kapô ba havalonj avena êj banj, ma haviyô haminj. 26 Ba intu abô hathak nôm êj havenj lonj êj lôkthô.

Anyô malej pusip ju lôk anyô abôlêk putup te

27 *Ma Yisu hatak lonj êj ma havenj ba hi, ma anyô malej pusip ju esopa yani ba elam kaêk nena, “Devit anêj Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek yai!”

28 Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô ju atu i hadêj yani. Ma hananj hik thai lij, “Mamu ôêvhavij nena ya hatôm yandum ba mamu numbitak mavi e?”

Ma thai enanj, “Intu êj. Anyô Bêj.”

29 Êj ma yani hatak banj hayô hêk thai malej daluk ma hananj, “Mamu lêk ôêvhavij ba intu tem numbitak mavi.” 30 *Êj ma malejinj daluk hakyav. Ma Yisu hêv abô lôklokwanj hadêj thai, “Mij nonanj êndêj anyôla esak nôm êntêk ami.” 31 Ma donjom i ma enanj nôm atu ba Yisu hadum hadêj thai havenj lonj êj lôkthô.

32 Anyô ju êj etak Yisu ba i denanj, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu ba ngôk habulinj yani ba êlêm ek Yisu. 33 *Ma hêv ngôk êj vê ma ôpêj hananj abô. Ma avômalô esonj kambom ba enanj, “Sêbôk ma mij nômlate aêj habitak Israel ami.”

34 *Ma donjom nê Palisi enanj, “Ngôk ininj anyô bêj hêv lôklokwanj hadêj ôpêj. Ba intu hatôm nêm ngôk sapêj vê ênjêk avômalô.”

Nê ku naju iyom

35 *Ma Yisu havenj lonj buêj sapêj ba habitak hayô avômalô ininj unyak yenj ba hadôj avômalô lôk hananj Abô Mavi hathak Wapômbên anêj lonj lôklinyak. Ma hapesanj avômalô ininj malainj sapêj lôk hêv ininj lijij lomalom sapêj vê. 36 *Yisu hayê avômalô nômbêj atu ininj auk lêk mayaliv ba êmô malainj kambom hatôm boksipsip anêj alanj mi. Aêj ba lahiki hathak i. 37 *Ba intu hananj hadêj anêj nê ku nena, “Nôm bêj anôj lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donjom nê ku ma tomtom iyom. 38 Aêj ba noterj mek êndêj ku anêj alanj ek nêm nê ku ba ini ek nindum anêj ku.”

10

Nê ku lauminj ba lahavuju ininj athêj (Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

* 9:21: Mat 14:36 * 9:27: Mat 20:29-34 * 9:30: Mat 8:4 * 9:33: Mak 2:12 * 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 9:35: Mat 4:23; Mak 1:39 * 9:36: Nam 27:17; 1Kinj 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34 * 9:37: Luk 10:2

¹* Ma Yisu halam nê ku laumiŋ ba lahavuju i hadêŋ yani. Ma hêv lôklokwan hadêŋ thêlô ek nênem ngôk lelaik vê ênjêk avômalô ma nindum avômalô lijn lôk malain lomaloma mavi.

² Êntêk ma aposel laumiŋ ba lahavuju takatu iniŋ athêŋ; anyô môŋ ma Saimon, anêŋ athêŋ yan nena Pita, ma yan Andulu; ma Jems loyan Jon, thai ma Sebedi nali; ³ ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô hawa takis; ma Jems Alpius nakaduŋ ma Tadius, ⁴ ma Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vêma ma hanan Yisu bêŋ.

*Yisu hêv nê ku ba i
(Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)*

⁵ Yisu hanan abô hadêŋ anyô laumiŋ ba lahavuju takêŋ yôv ma hêv i ba i ma hanan, “Avômalô Samalia iniŋ loŋ lôk avômalô loŋ buyan ma miŋ unu êndêŋ i ami. ⁶* Ma doŋtom unu êndêŋ boksipsip Isael takatu ba even mayaliv. ⁷* Unu luvuluvu ba nonan Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm.’ ⁸ Nundum avômalô lôk lijn mavi, ma uŋgwik nê ŋama lin, ma nundum nê lôk palê lepla mabuŋ mavi, ma nônêm ngôk vê ênjêk avômalô. Athêŋ bêŋ ma miŋ môlô ôêv vuli ami. Bôk yahêv oyan hadêŋ môlô ba intu nundum ku takêŋ oyan esak avômalô.

⁹⁻¹⁰* “Môlô u hatôm nê ku ba mavi ek avômalô neyabin môlô ba intu nomber oyan. Miŋ nobek vak ami. Valuseleŋ mi. Kwêv mi. Ven bokngôp mi. Ma kôm mi. ¹¹ Ma môlô ôyô loŋ te ma nômbôlêm anyô wapôm te ba nômô imbin yani endeba notak loŋ êŋ ek unu buyan. ¹²* Ma ubitak ôyô anêŋ unyak kapô, ma nonan êndêŋ yani lôk anêŋ avômalô nena, ‘Wapômbêŋ anêŋ lamavi êmô imbin môlô.’ ¹³ Avômalô unyak êŋ leŋiŋmavi ba ewa môlô thô, êŋ ma môlônim abô mavi êŋ tem êmô imbin i. Ma doŋtom miŋ leŋiŋmavi ba ewa môlô thô ami, êŋ ma noja unim abô mavi êŋ vê ênjêk i ba unu. ¹⁴* Ma avômalô loŋ takatu ba miŋ ewa môlô thô ami lôk êdô nedaŋô môlônim abô, ma waklavôŋ otak loŋ êŋ, ma uŋgwik vongoŋan takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleniŋ ma unu. ¹⁵* Yanan avanôŋ êndêŋ môlô nena waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endanô abô, êŋ ma avômalô loŋ atu ba miŋ ewa môlô thô ami, thêlônin malain tem êmôŋ ek avômalô kambom anêŋ Sodom lo Gomola.

*Malain lomaloma tem êpôm môlô
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶* “Odanô! Yahêv môlô hatôm boksipsip ba u ôlôk avuŋ yatap malêvôn. Aêŋ ba môlô noja umya iniŋ auk mavi ba nômô mabuŋ êtôm menak bôbô. ¹⁷* Aêŋ ba intu môlô noyabin am ek avômalô! Thêlô tem nebalon môlô ba netak êndôk iniŋ nê bêŋbêŋ baheniŋ lôk nebali môlô êmô iniŋ unyak yeŋ. ¹⁸ Ma môlô ma yenan avômalô ba intu tem nendom môlô ba unu êndêŋ kin lôk nê bêŋbêŋ ek nonan yenan Abô Mavi êndêŋ i lôk avômalô loŋ buyan. ¹⁹⁻²⁰* Ma doŋtom evalon môlô ma môlônim Lemambô anêŋ Lovak Matherŋ tem êmô imbin môlô ba waklavôŋ êŋ ma tem nêma abô êndêŋ môlô ek nonan. Tem miŋ

* **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1 * **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 * **10:9-10:** Luk 10:4,7; 1Ko 9:14 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Ap 13:51 * **10:15:** Mat 11:24; Jul 7 * **10:16:** Luk 10:3; Lom 16:19 * **10:17:** Mat 5:22; 23:34; Mak 13:9 * **10:19-20:** Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26

môlôda nonaŋ unim abô ami. Ba intu miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô nanaŋ malê?’ mena ‘nanaŋ aisê?’ ami.

21 * “Ma anyô loyaŋ tem yaŋ enaŋ yaŋ bêŋ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêŋ êndêŋ nakaduŋ. Ma avômena tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lami lo taluvi ba nenaŋ ek nijik i vônô. 22 Ma môlô ma yenaŋ avômalô. Ba intu avômalô sapêŋ tem nêpôlik esak môlô. Ma doŋtom nê takatu ba imiŋ lôklokwaŋ aleba hayô anêŋ daŋ, ma Wapômbêŋ tem nêmi i bulubiŋ. 23 Aêŋ ba avômalô malak te êv vovaŋ hadêŋ môlô, ma nôsôv ba unu malak yaŋ. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô, tem nundum ku êŋ emberŋ Israeŋ denaŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm.

24 * “Avômena ethak unyak ma miŋ bêŋ ek iniŋ kêdôŋwaga ami. Ma nê ku miŋ bêŋ ek iniŋ anyô bêŋ ami. 25 *Avômalô elam lambô nena, ‘Ngôk Bêŋ Belsebul’ êŋ ma tem nindum aêŋ esak yani anêŋ avômalô aêŋ iyom. Avômena ewa kêdôŋwaga iniŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm. Ma nê ku ewa iniŋ anyô bêŋ anêŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm.

Nakô ek Wapômbêŋ iyom

(Luk 12:2-7)

26 * “Aêŋ ba miŋ môlô nôkô ek nê takatu ba idum kambom takêŋ ami. Nôm takatu ba havuŋi hêk loŋ kapô, tem imbitak yaŋi. Ma abô takatu ba havuŋi, tem avômalô sapêŋ neyala. 27 Aêŋ ba abô takatu ba yahananaŋ hadêŋ môlô hadêŋ bôlôvôŋ, êŋ ma nonaŋ êndêŋ lôkwak. Ma abô takatu ba anyô vi enaŋ thikuthik, êŋ ma numiŋ unyak vôv ba nodam ek avômalô nedaŋô. 28 *Miŋ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma dahôlômim ma thêlô miŋ hatôm nijik vônô ami. Aêŋ ba intu nôkô ek Anyô Bêŋ iyom! Yani hatôm imbuliŋ môlônim lemvimkupik lôk dahôlômim êndôk loŋ atum lôkmala.

29 “Avômalô ethak êv vuli menak yaô nena hathak valuselaŋ yaô ek eyaŋ. Ma Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu ba te hama. 30 Ma doŋtom môlô ma Wapômbêŋ bôk hakatuŋ môlô sapêŋ lemimkadôk ŋauŋ yôv. 31 *Aêŋ ba môlô ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

Miŋ mama esak Yisu ami

(Luk 12:8-9)

32 “Aêŋ ba ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hasopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ ma nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ 33 *Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ êndêŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ nena, ‘Yahathôŋ ôpêŋ paliŋ.’

Yisu hadum ba avômalô evak i vose

(Luk 12:49-53; 14:26-27)

34 “Yahalêm ek yanêm kôm jaŋak êndêŋ môlô! Ba intu miŋ nosoraŋ nena yahalêm ek yandum môlô kapôlômim êndôk birŋ ami ma milôk. 35 Yahalêm ek

“ ‘namalô êmbôliŋ dôm êndêŋ lambô, ma nalavi êmbôliŋ dôm êndêŋ talêbô, ma namalô yanavi êmbôliŋ dôm êndêŋ yaŋavi.

* **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 * **10:25:**

Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Lom 8:31; Jem 4:12

* **10:31:** Mat 6:26 * **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12

³⁶ Anyô te lôk anêḡ thalalenḡ tem nêpôlik esak i.’

Maika 7:6

³⁷ “Ma opalê atu ba lahavinḡ lambô lo talêbô bêḡ anôḡ hamôḡ ek ya, ôpêḡ hatôm anyô ôv vathek ba miḡ yenaḡ ami. Ma opalê atu ba lahavinḡ nali bêḡ anôḡ hamôḡ ek ya, ôpêḡ hatôm anyô ôv vathek ba miḡ yenaḡ ami. ³⁸ *Ma ôpatu ba miḡ hawa anêḡ alovalanḡanḡinḡ ba hasopa ya ami, ôpêḡ hatôm anyô ôv vathek ba miḡ yenaḡ ami. ³⁹ *Ma opalê atu ba hadum ku bêḡ ek embatho anêḡ lôkmala loḡ, êḡ ma anêḡ lôkmala êḡ tem nêḡ yak. Ma ôpatu ba hatak anêḡ lôkmala ek hasopa ya, ôpêḡ tem embalonḡ anêḡ lôkmala loḡ.

⁴⁰ * “Ma ôpatu ba hawa môlô thô, êḡ ma hawa ya thô havinḡ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, êḡ ma hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô havinḡ. ⁴¹ Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa thô, êḡ ma tem enja nôḡ mavi êtôm atu ba plopet êḡ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô thêthôḡ te ba hawa thô, êḡ ma tem enja nôḡ mavi êtôm atu ba anyô thêthôḡ êḡ hawa. ⁴² Ma ôpatu ba hayê anyô oyanḡ te hasopa ya ba hêv ḡaḡ thilibunḡ hadêḡ yani, yanḡ avanôḡ binḡ êndêḡ môlô nena ôpêḡ tem enja anêḡ vuli.”

11

¹ Ma Yisu hadôḡ anêḡ ḡê ku lauminḡ ba lahavuju yôv, ma hatak loḡ êḡ ma hi hanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô lôk hadôḡ avômalô hamô Galili anêḡ malak nenana.

*Yisu hanḡ abô hathak Jon anyô hathik ḡaḡ
(Luk 7:18-35)*

² Jon hamô koladôḡ ma halanô abô hathak ku takatu ba Kilisi hadum. Êḡ ma hêv anêḡ ḡê ku doho ba i hadêḡ yani ³ ek nenaḡ injik yani linḡ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ bôk habutinḡ abô ek nêḡ êlêm mena yêlô nayabinḡ anyô yanḡ?”

⁴⁻⁵ * Êḡ ma Yisu hanḡ viyanḡ, “Nôbônu ma nonanḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takatu ba mamu olanô lo ôyê. ḡê malenḡinḡ pusip êyê tak, ma ḡê venḡinḡvuvinḡ evenḡ, ma ḡê palê lepla ibitak mavi, ma ḡê lenḡinḡondôḡ kôtôḡ elanô abô, ma ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma avômalô siv elanô Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonanḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takêḡ. ⁶ Ma ḡê takatu ba êyê ya ba evalonḡ inḡinḡ êvhavinḡ loḡ, nêḡ mô lôk lenḡinḡmavi.”

⁷ Jon anêḡ ḡê ku êvôi denanḡ, ma Yisu hanḡ abô hathak Jon hadêḡ avômalô nena, “Bôk môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ⁸ Mi. Ma môlô u ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô e? Mi. ḡê takatu ba ik kwêv kêkêlô, ma êḡ kḡinḡ inḡinḡ unyak ma miḡ êḡ loḡ thiliv ami. ⁹ Môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôḡ! Ma donḡtom yanḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek plopet sapêḡ. ¹⁰ * Bôk eto hathak ôpêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyā nena,

“ ‘Odanô, tem yanêḡ yenaḡ anyô ku te êḡmôḡ ek o,
ek enḡ yenaḡ abô bêḡ
ek êpôpêk loḡondê ek o.’

Malakai 3:1

¹¹ “Yanḡ avanôḡ binḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek avômalô pik sapêḡ. Avi te miḡ bôk havathu anyô te aêḡ ami ma mi. Ma donḡtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak, ôpêḡ ma bêḡ ek Jon.

* **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24 * **10:39:** Luk 17:33; Jon 12:25 * **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 * **11:4-5:** Ais 35:5-6; 61:1 * **11:10:** Luk 1:76

12-13 * “Ma plopet sapêḡ lôk kapyā balabuḡ bôk enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ aleba lêk hayô Jon habitak haviḡ. Ma sêbôk aleba lêk ma ôpêḡ hanaḡ abô ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak halêm hatôm ḡê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba lovak. 14 *Ma môlô lemimhaviḡ nodanô plopet takatu iniḡ abô ba nodanô! Wapômbêḡ anêḡ kapyā hanaḡ nena Elia tem êlêm. Elia êḡ ma Jon. 15 Aêḡ ba môlô ḡê lôk lemôndôḡ ma nodanô abô êntêk katô!

16 “Yanaḡ aisê esak avômalô bôlôḡ êntêk? Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loḡ ethak doḡtom halôk ma elam hi ek avômena vi nena,

17 “ Yêlô abi yeḡ beḡḡ ek môlô nondo yeḡ,
ma doḡtom miḡ olo yeḡ ami.

Ma yêlô alaḡ asêḡ malêḡ ek môlô nodanḡ,
ma doḡtom miḡ olaḡ ami.’

18 “Ma avômalô bôlôḡ êntêk êtôm avômena takêḡ. Jon halêm ba hathak hatip ek nôḡ lo waiḡ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onaḡ nena ḡḡok hamô haviḡ yani. 19 *Ma doḡtom Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêm ma miḡ hatip ek nôḡ lo waiḡ ami. Ba intu avômalô êpôlik ba enaḡ, ‘Ôḡḡô! Anyô êḡ hathak hayaḡ nôḡ môlô hanum waiḡ bêḡ anôḡ aleba intu halo molo. Yani ma ḡê idum kambom lôk ḡê ewa takis iniḡ anyô môlô.’ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ auk tem injik anôḡ mavi ba avômalô tem nêḡê nena auk êḡ ma thêthôḡ anôḡ.”

Avômalô leḡôndôḡ kôtoḡ

(Luk 10:13-15)

20 Yisu bôk hadum nômbithi bêḡ anôḡ yôḡ hamô malak doho ma avômalô takêḡ miḡ ele kapôlôḡḡiḡ liliḡ ami. Ba intu Yisu hathaḡ i 21 *ba hanaḡ, “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi lomalama. Ma doḡtom bôk yandum nômbithi takêḡ êmô Taia lo Saidon malêvôḡ, êḡ ma kethêḡ oyaḡ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ḡgavu esak leḡiḡkadôk ek nede kapôlôḡḡiḡ liliḡ. 22 Odaḡô! Yahanḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endanô abô, êḡ ma môlônim malaiḡ tem bêḡ anôḡ êmôḡ ek avômalô Taia lo Saidon iniḡ!

23 * “Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêḡ esak leḡ e? Mi, môlô tem unu ḡê ḡama iniḡ loḡ! Môlô bôk ôyê nômbithi lomalama. Ma doḡtom bôk yandum nômbithi takêḡ êmô Sodom malêvôḡ, êḡ ma tem netak iniḡ kambom ma tem nêḡm denaḡ endeba lêk. 24 *Odaḡô! Yanaḡ avanôḡ! Waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endanô alalôaniḡ abô, êḡ ma môlônim malaiḡ tem bêḡ anôḡ êmôḡ ek avômalô Sodom!”

Wapômbêḡ anêḡ aselêḡ ma vumvum

(Luk 10:21-22)

25 *Yôḡ ma Yisu hanaḡ, “Wakamik, O ma pik lo leḡ anêḡ alaḡ! Lêk huvuḡ anêm auk hadêḡ ḡê lôkawk lôk ḡê bêḡbêḡ, ma huik thô hadêḡ ḡê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêḡ! 26 Wakamik, avanôḡ oda hosopa anêm lemhaviḡ ba intu hudum aêḡ.

* 11:12-13: Luk 16:16 * 11:14: Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 * 11:19: Mat 9:14

* 11:21: Ais 23; Ese 26:1-28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * 11:23: Stt 19:24-28; Ais 14:13-15

* 11:24: Mat 10:15; Luk 10:12 * 11:25: 1Ko 1:26-29

27 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêḅ yôv. Ba anyô late miḅ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miḅ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ḅê takatu ba Nalum lahavij injik O thô êndêḅ i iyom.

28 * “Môlô ḅê takatu ba udum ku bêḅ ba owa malaiḅ nôlêm êndêḅ ya ma tem yanêm lovak êndêḅ môlô. 29-30 *Yahathak yahatauviḅ ya hatôm anyô ku ba intu tem nômô mavi. Ma aseleḅ atu ba yahêv ma vumvum ek noja. Ma vak atu ba yahêv ek nôbô ma miḅ malaiḅ ami. Ba intu nôlêm êndêḅ ya ek noja yenaḅ auk.”

12

Yisu ma Sabat anêḅ alar

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 *Sabat te ma Yisu lôk anêḅ ḅê ku i evenḅ ku kapô te. Ma anêḅ ḅê ku ema kisi ba ewa wit doho hêk ku êḅ kapô ba eyaḅ. 2 *Palisi doho êyê ma enaḅ, “Ondaḅô! Abô balabuḅ hanaḅ nena Sabat ma miḅ hatôm nandum ku ba naja nôm ek naḅḅaḅ ami. Ma doḅtom anêm ḅê ku ibuliḅ waklavôḅ êḅ!”

3 *Ma Yisu hanaḅ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḅ ḅê môlô ema kisi ba idum e? 4 *Yani habitak hayô Wapômbêḅ anêḅ unyak mathêḅ kapô ma hayaḅ polom atu ba mathêḅ anôḅ. Polom êḅ ma ḅê êbôk da iyom iniḅ ek nejaḅ ba intu habuliḅ abô balabuḅ buêḅ. 5 *Ondaḅ abô te imbiḅ. Môlô bôk osam abô te hamô abô balabuḅ nena Sabat sapêḅ ma ḅê êbôk da idum ku ba êv da hadêḅ Wapômbêḅ. Thêlô ethak ibuliḅ abô balabuḅ bô êntêk hathak Sabat. Ma doḅtom thêlô ma kambom mi. 6 *Aêḅ ba yanaḅ êndêḅ môlô nena nômlate lêk hamô loḅ êntêk ma nômbêḅ lôk ek unyak mathêḅ. 7-8 *Môlô bôk osam abô êḅ yôv ba hanaḅ nena,

“Yaleḅhaviḅ môlô nônêm kapôlômim êndêḅ avômalô ma yahapôlik hathak da.”

Hosea 6:6

“Ya Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu ma Sabat anêḅ Alar. Ba intu oyala abô êḅ anêḅ ôdôḅ, ma tem miḅ hatôm notak malaiḅ êyômô ôpatu ba anêḅ kambom mi ami. Mi.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baḅ hatyôk te mavi

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Yôv ma Yisu hatak buêḅ ma habitak hayô avômalô loḅ êḅ iniḅ unyak yeḅ kapô. Ma anyô baḅ hatyôk te hamô loḅ êḅ. 10 *Ma Palisi doho êbôlêm loḅondê ek nenaḅ Yisu bêḅ ba intu enaḅ hik yani liḅ, “Kapy balabuḅ hanaḅ aisê? Hatôm alalô nandum anyô lôk lijiḅ mavi êndêḅ Sabat mena mi e?”

11 *Ma Yisu hanaḅ, “Anyô te anêḅ boksipsip hêv yak halôk lôv hadêḅ Sabat, ma ôpêḅ tem ni edadi boksipsip êḅ imbitak yaḅḅ mena mi e? 12 Anyô ma bêḅ ek boksipsip. Ba intu kapy balabuḅ hanaḅ nena alalô hatôm nandum anyô mavi êndêḅ Sabat.”

13 Aêḅ ba Yisu hanaḅ hadêḅ ôpêḅ, “Oto bahem.” Ma hato baḅ ma baḅ vi kambom atu habitak mavi hathak loḅbô hatôm baḅ vi atu mavi. 14 *Êḅ ma

* **11:27:** Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * **11:28:** Jer 31:25 * **11:29-30:** 1Jon 5:3 * **12:1:** Lo 23:25 * **12:2:** Kis 20:10 * **12:3:** 1Sml 21:1-6 * **12:4:** Wkp 24:5-9 * **12:5:** Nam 28:9-10 * **12:6:** Mat 12:41-42 * **12:7-8:** Mat 9:13 * **12:10:** Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5 * **12:14:** Jon 5:16

Palisi iviyô ba i ethak donjom ma ekak abô ek nêpôm lojôndê te ek nijik Yisu vônô.

Wapômbêj anêj anyô ku

- 15 Yisu hayala nô m êj ba intu hatak loj êj ba hi. Ma avômalô bêj anôj esopa yani ba hadum iniñ lijij sapêj mavi. 16 *Ma Yisu hanañ lôklokwan hadêj thêlô nena miñ nenañ yani bêj êndêj anyôla ami. 17 Yisu hanañ aêj ek Wapômbêj anêj abô injik anôj ba bôk hanañ hadêj plopet Aisaia nena, 18 **“Ôpêntêk ma yenañ anyô ku atu ba bôk yahabi yabahañ hayô hêk yani yôv. Ôpêj ma yalenhavinj yani bêj anôj, ma yakapôlôj mavi ek yani; tem yanêm yenañ Lovak Matheñ êmô imbinj ôpêj, ma tem enañ bêj êndêj avômalô nena tem nêm i bulubinj.* 19 Yani ma anyô bônôj ba miñ hathak hanañ abô lôk lôklala ami, ma miñ hathak hanañ abô hamô loj ekaksa ami. 20 Ma tem miñ edabêj baselak atu hapu ba hêk pik ami, ma miñ imbi ayôk ñgathiniñ ni ami ma mi. Ma tem indum mavi iyom endeba etak kambom sapêj nê mô ku mavi vibinj am. 21 Ma avômalô pik sapêj tem nê nê m malenij êndêj yani.” *Aisaia 42:1-4*

Yisu lôk Belsebul

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

22 Vêm ma ewa anyô te atu ñgôk habulinj ba êlêm hadêj Yisu. Ngôk êj hadum ba ôpêj madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma Yisu hadum ba ôpêj madaluk lôk abôlêk hakyav ba hayê tak lôk hanañ abô. 23 Ma avômalô sapêj esonj kambom ba enañ, “Yakô êntêk ma Devit anêj Lim Lukmuk atu ba Wapômbêj hêv halêm ek nê m alalô bulubinj la?”

24 *Ma Palisi elañ abô êj ma enañ, “Ngôk iniñ anyô bêj Belsebul hêv lôklokwan hadêj ôpêj. Ba intu hatôm nê m ñgôk sapêj vé ênjêk avômalô.”

25 Yisu hayala thêlôniñ auk ba hanañ, “Loj bêj te da iniñ avômalô evaki vose hi ôdôj ju, êj ma loj bêj êj tem ênjêk ñgathiniñ. Ma malak te evaki vose hi ôdôj ju, êj ma tem nê nê m yak. Ma ôdôj te evaki vose hi ôdôj ju, êj ma tem nê nê m yak aêj iyom. 26 Ma Sadañ hêv anêj ñgôk vé, êj ma hatôm evaki vose hi ôdôj ju. Ba anêj loj lôklinyak tem iminj majan aisê? Mi. 27 Mólô onañ nena ñgôk bêj Belsebul hêv lôklokwan hadêj ya ba yahêv ñgôk vé. Ma mólônim avômalô idum ku êj havinj! Ma opalê intu hêv lôklokwan hadêj thêlô ba idum ku mavi êj? Ngôk Bêj, e? Mi! Mólôda unim avômalô ik thô nena mólô onañ abôyañ. 28 *Ma donjom Wapômbêj anêj Lovak Matheñ hêv lôklokwan hadêj ya ba yahêv ñgôk vé hêk avômalô. Aêj ba oyala nena Wapômbêj anêj loj lôklinyak lêk halêm yôv.

29 “Odanô abô yan imbinj. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwan yañ anêj unyak kapô ba enja anêj nô mkama vani e? Mi anôj! Ôpêj embalonj anyô lôklokwan êj ba ekak loj am, êj ma yani hatôm enja anêj nô mkama vani.

30 **“Ôpatu ba miñ lahavinj ya ami, yani êj intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miñ hasup avômalô ba ethak donjom ami, êj ma hatôm halupunij i.*

31 **“Aêj ba yanañ êndêj mólô nena Wapômbêj tem nê m avômalô iniñ kambom lomaloma lôk abô ma takatu ba enañ hathak Wapômbêj vé. Ma*

* 12:16: Mat 8:4; Mak 3:12 * 12:18: Mat 3:17 * 12:24: Mat 9:34; 10:25 * 12:28: Ap 10:38; 1Jon 3:8 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50 * 12:31: Hib 6:4-6

donptom anyô te hayê Lovak Mathen anêj ku ba hanañ abôma nena, 'Êntêk ma Ngôk Bêj anêj ku', êj ma Wapômbêj miñ hatôm nêk kambom êj vê ênjêk ôpêj ami. Ma mi. ³² Ma anyô te hanañ abô kambom hathak Anyô Anêj Nakadun atu, ma Wapômbêj tem nêk ôpêj anêj kambom vê. Ma donptom anyôla hanañ abô kambom hathak Lovak Mathen, êj ma Wapômbêj tem miñ nêk ôpêj anêj kambom êj vê ami ma ênjêk thêthô.

Alokwanj kambom hathak hik anêj anôj kambom
(Luk 6:43-45)

³³ * "Alokwanj mavi ma tem injik anôj mavi, ma alokwanj kambom ma tem injik anôj kambom aêj iyom. Ma anyô ethak êyê anêj anôj vêm ma eyala nena alokwanj mavi mena kambom. ³⁴ *Môlô ma umya kambom anêj nali ba kapôlômim putup hathak nôk kambom lomaloma atu ba habitak vemimbôlêk. Ba miñ hatôm nonañ abô mavi ami! ³⁵ Anyôla hapesañ anêj nômkama mavi lomaloma ba hamô yani kapô, êj ma tem enañ abô mavi iyom. Ma anyôla hapesañ nômkama kambom lomaloma ba hamô yani kapô, êj ma tem enañ abô kambom iyom.

³⁶ * "Odanô! Yanañ êndêj môlô! Wapômbêj tem êlêm ek endanô abô. Ba intu anyô tomtom tem nenañ inin kambom takatu ba bôk enañ hadêj avômalô vi lôk ibulin i bêj. ³⁷ Wapômbêj tem endanô anêm abô ba enañ êndêj o nena o anyô thêthôn mena o anyô lokban."

Palisi lenjinhavinj nêgê lavôñij te
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ * "Vêm ma Palisi lôk jê lôkauk hathak abô balabun doho enañ hadêj Yisu, "Kêdôñwaga, yêlô lenjinhavinj undum lavôñij te ek injik thô nena Wapômbêj hêv o ba hólêm."

³⁹⁻⁴⁰ * "Ma Yisu hanañ, "Môlô avômalô bôlônj êntêk ma avômalô kambom ba miñ ôêvhavinj ya ami. Ba intu lemimhavinj yandum lavôñij ek injik thô nena Wapômbêj bôk hêv ya ba yahalêm, ma donptom tem mi. Wak lô ma Jona haminj alim ñgwêk bêj te kapô. Ma wak lô aêj iyom ma tem Anyô Anêj Nakadun atu ênjêk pik kapô. Lavôñij êj iyom intu tem Wapômbêj injik thô nena bôk hêv ya ba yahalêm. ⁴¹ *Sêbôk ma Jona hanañ abô hadêj avômalô Ninive ba ele kapôlônjinj lilin. Odanô! Nômlate lêk hamô loj êntêk ma bêj hamônj ek Jona. Ma môlô miñ ôêvhavinj ami. Ma waklavônj atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma avômalô Ninive tem nenañ môlônim kambom takêj bêj. ⁴² *Ma sêbôk ma Siba inin kwin hatak anêj loj ma halêm anêj loj daim bomañ ek endanô Solomon anêj auk mavi. Odanô! Nômlate lêk hamô loj êntêk ma bêj ek Solomon. Ma donptom môlô ôdô anêj nodanô. Ma waklavônj atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma tem Siba inin kwin êj enañ môlônim kambom takêj bêj."

Ngôk hatup sinj
(Luk 11:24-26)

⁴³ "Ngôk lelaik hatak anyô te, êj ma hi havenj loj thiliv ek êmbôlêm loj mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loj te ami, ⁴⁴ ma tem enañ nena, 'Yatup sinj yana unyak sêbôk esak lojbô.' Ma hayô ba hayê nena unyak êj lêk

* **12:33:** Mat 7:16-20 * **12:34:** Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45 * **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 * **12:39-40:** Mat 16:4; Mak 8:12; Jna 1:17 * **12:41:** Jna 3:5 * **12:42:** 1Kinj 10:1-10

hamô oyan ma epesan ba lêk habitak mabun mavi. ⁴⁵*Êj ma tem ni êmbôlêm ngôk bahen vi ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwan hamôj ek anêj ba enja i imbiñ ek nimbitak nêyô unyak êj kapô esak lonbô. Êj ma ôpêj tem êmô kambom anôj ek yan sêbôk. Ba intu môlô avômalô kambom bôlôj êntêk tem nôpôm malain êj imbiñ.”

Yisu anêj talêbô lôk iviyan
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Yisu hanañ abô hadêj avômalô denañ ma anêj talêbô lôk iviyan lenjinhavin nenañ abô imbiñ yani ba intu êlêm imiñ unyak viyaiñ. ⁴⁷ Ma anyô te hi hanañ hadêj Yisu, “Lemtambô lôk môlôviyan imiñ yain ba thêlô lenjinhavin nenañ abô imbiñ o.”

⁴⁸ Ma Yisu hanañ, “Opalê intu yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô?” ⁴⁹⁻⁵⁰* Ma habi ban hayô hamiñ anêj jê ku ba hanañ, “Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak len anêj lahavin, intu yenañ wakatik lôk aiyañ ma livôj thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô.”

13

Abô lon kapô hathak anyô hapaliv yanvêk
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Wak êj iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêj dan ma halôk hamô biñ. ²*Ma avômalô bêj anôj ekalabu yani siñ ba intu hathak yeñ te ba hi hamô, ma avômalô imiñ linjan habup hathak. ³ Ma hadôj avômalô hathak abô lon kapô bêj anôj. Ba hanañ nena, “Anyô te hi hapaliv anêj yanvêk halôk anêj ku. ⁴ Yani hapaliv yanvêk takêj ma vi halôk lonôndê. Êj ma menak êpôm ba eyañ. ⁵ Ma doho halôk valu kikiñ ba intu hapup kethen ek malê nena pik dokte iyom. ⁶ Ma donjom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêj ngalôk ma bidonja. ⁷ Ma vi halôk lon yak lôkmanjin kapô ba yak êj halumbak hayô yanvêk takêj vov. ⁸ Ma donjom vi halôk pik mavi ba hik anôj ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30. ⁹ Aên ba môlô jê lôk lemôndôj ma nodanô abô êntêk katô!”

Aisé ka Yisu hanañ abô lon kapô?
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Yisu anêj jê ku i hadêj yani ma enañ hik yani lin, “Aisé ba hothak honañ abô lon kapô hadêj avômalô?”

¹¹ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Wapômbênj lêk hik anêj auk lon kapô hathak anêj lon lôklinyak thô hadêj môlô. Ma miñ hik thô hadêj thêlô ami. ¹²*Ba anyô te hayala auk êj, ma tem Wapômbênj nêm auk doho imbiñ ba imbitak bêj anôj. Ma donjom anyô te hathôj auk êj, ma anêj auk dokte atu ba ôpêj havalon lon tem yani nêm vê. ¹³*Ba intu yahanañ abô lon kapô hadêj thêlô ba “Êyê, ma donjom miñ êyê katô ami.

Elañô, ma donjom miñ elañô katô ba eyala abô êj anêj ôdôj ami.

¹⁴⁻¹⁵*Aên ba Wapômbênj anêj abô hik anôj hatôm bôk ba Aisaia hanañ, “Avômalô iniñ auk bôk thekthek

* **12:45:** 2Pi 2:20 * **12:49-50:** Lom 8:29 * **13:2:** Luk 5:1-3 * **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:13:** Lo 29:4; Jer 5:21 * **13:14-15:** Jon 12:40; Ap 28:26-27

ba ibi leŋôndôŋ siŋ
 ma ivuliv malenŋiŋ siŋ.

Wak nômbêŋ intu ma tem nedanô abô,
 ma doŋtom miŋ hatôm neyala anêŋ ôdôŋ ami.

Ma wak nômbêŋ intu ma tem nêgê nômlate,
 ma doŋtom miŋ hatôm nêpôm anêŋ ôdôŋ ami.

Ba intu etak kambom êŋ
 ma tem nêgê esak malenŋiŋ
 lôk nedanô êndôk leŋôndôŋ
 ma neja ênjêk iniŋ auk

ma nede i liliŋ ek yandum thêlô mavi.'

Aisaia 6:9-10

¹⁶ *Ma môlô lêk ôyê ya hathak malemim daluk lôk olanô ya halôk lemim ôndôŋ. Ba intu lêk ômô mavi. ¹⁷ Odanô! Yanan avanôŋ êndêŋ môlô! Sêbôk ma plopet lôk nê thêthôŋ bêŋ anôŋ leŋiŋhiki ek nêgê nôm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma doŋtom miŋ êyê ami. Ma leŋiŋhiki ek nedanô abô takêntêk ba lêk môlô olanô, ma doŋtom miŋ elanô ami.

Abô loŋ kapô hathak yanvêk anêŋ ôdôŋ

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ "Aêŋ ba tem yanan abô loŋ kapô hathak epaliv yanvêk anêŋ ôdôŋ bêŋ êndêŋ môlô. ¹⁹ Anyô te halanô abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma doŋtom miŋ hayala anêŋ ôdôŋ ami, êŋ ma Sadan hayô ba hawa yanvêk atu ba Wapômbêŋ havatho halôk yani kapô vê. Êŋ ma hatôm yanvêk atu ba halôk loŋôndê.

²⁰⁻²¹ "Ma ôpatu halanô abô ba hêvhaviŋ kethen lôk lamavi ma doŋtom malaiŋ lôk vovan hapôm yani hathak Wapômbêŋ anêŋ abô ma hatak anêŋ hêvhaviŋ kethen oyan, êŋ ma hatôm yanvêk atu ba hêv yak halôk valu kikiliŋ ba miŋ habi ŋgalôk ami.

²² * "Anyô te halanô abô ma doŋtom lahiki bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik êntêk lôk nômkama lomaloma lôk valuseleŋ. Ma auk takêŋ intu hasivunŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba ôpêŋ miŋ hik anêŋ anôŋ ami. Êŋ ma hatôm yanvêk atu ba halôk yak lôkmanŋiŋ kapô.

²³ "Ma anyô halanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba hayala anêŋ ôdôŋ êŋ ma tem indum ku ba injik anôŋ mavi êtôm 100 mena 60 mena 30 la. Êŋ ma hatôm yanvêk atu ba halôk pik mavi."

Abô loŋ kapô hathak kamuŋ kambom

²⁴ Yisu hanan abô loŋ kapô yan nena, "Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te havatho yanvêk mavi halôk anêŋ ku. ²⁵ Ma avômalô i êk sôm, ma ôpêŋ anêŋ anyô lamaniŋ te halêm havatho kamuŋ kambom halôk ku kapô êŋ haviŋ ma hi. ²⁶ Vêŋ ma nôm anôŋ hadum ek êyôk, ma kamuŋ kambom êŋ havuak haviŋ. ²⁷ Ma nê eyabiŋ ku i hadêŋ ku alaiŋ ma enan hadêŋ yani, 'Anyô bêŋ, bôk hovatho yanvêk mavi halôk anêm ku iyom. Aisê ka kamuŋ kambom habitak haviŋ?'

²⁸ "Ma yani hanan hadêŋ thêlô, 'Anyô te lamaniŋ hathak ya ba hadum nôm êŋ.'

"Ma nê ku enan hik yani liŋ, 'Lemhaviŋ yêlô nayavovonŋ ku êŋ e?'

* 13:16: Luk 10:23-24 * 13:22: Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

²⁹“Ma donjom ku alañ hananj, ‘Mi. Yahakô môlô noyavovonj ba nosapu nô mavi vê imbiñ kamunj kambom. ³⁰Môlô nôndô luvi êmô ende ba avômalô nedav nô m. Êñ ma tem yananj êndênj nê ku takatu ba tem nedav nô m nena, “Môlô nusup kamunj kambom sapênj ba nokak lôkulôku ba nôndô êmô loñ nêmbôk esak atum. Ma nusup nô m anênj anônj ba notak êmô unyak nô m hamô.” ’ ”

Abô loñ kapô hathak ava yaôna
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹Yisu hananj abô loñ kapô te nena, “Wapômbênj anênj loñ lôklinyak ma aêntêk. Anyô te hawa ava yaônate ba havatho halôk anênj ku kapô. ³²Ava êñ ma yaôna lôk, ma donjom habitak alokwanj daim ba hamônj ek nômkama ku kapô vi. Ma menak ethak elav iniñ unyak halôk anênj ñaurj.”

Abô loñ kapô hathak yis
(Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)

³³Yisu hananj abô loñ kapô te nena, “Wapômbênj anênj loñ lôklinyak ma aêntêk. Avi te hawa yis dokte ba hayelanj halôk palawa bênj anônj kapô, ma haveñ yam ma palawa sapênj hathiñ bênj.”

³⁴Abô takêntêk ba Yisu hananj hadênj avômalô ma hananj hathak abô loñ kapô iyom ma miñ hathak hadônj i hathak abô yanja ami ³⁵ek Wapômbênj anênj abô injik anônj ba hananj hadênj plopet nena, “Yavenjbolêk tem ekyav ba yananj abô loñ kapô êndênj môlô.

Ma yananj Wapômbênj anênj auk lomalama takatu ba havunj hadênj sêbôk ba yani hapesanj pik êntêk aleba lêk bênj.” *Kapya Yerj 78:2*

Yisu hananj kamunj kambom anênj ôdônj bênj

³⁶Yôv ma Yisu hatak avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anênj nê ku i ek yani ma enanj, “Nunjgwik abô loñ kapô atu ba hathak kamunj kambom habitak ku kapô anênj ôdônj thô êndênj yêlô.”

³⁷Êñ ma hananj, “Ôpatu ba havatho yanjvêk mavi, êñ ma Anyô Anênj Nakadunj atu. ³⁸Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yanjvêk mavi ma loñ lôklinyak anênj avômalô, ma kamunj kambom ma anyô kambom anênj avômalô. ³⁹Anyô lamananj atu ba havatho yanjvêk kambom, yani ma Sadanj. Avômalô takatu ba elav nô m, thêlô êñ ma hatôm anjela. Nôm hayôk, êñ ma pik lo leñ anênj danj.

⁴⁰⁻⁴²* “Pik lo leñ anênj danj hayô ma Anyô Anênj Nakadunj atu tem nê m anênj anjela ba ini anênj loñ lôklinyak atu ba hamô pik êntêk ek neja avômalô kambom takatu ba êvôn avômalô ek nindum kambom lôk avômalô sapênj atu ba ethak idum kambom ba nimbi êndôk loñ atum lôkmala. Thêlô tem nedañ kambom ba nesanj venjnbôlêk ôdônj loñ. Nôm êñ hatôm avômalô takatu ba isup kamunj kambom ba êbôk hathak atum.

⁴³* “Ma donjom avômalô thêthônj tem nimbitak êtôm wak anênj deda ba nê mô Lambô anênj loñ lôklinyak. Aênj ba môlô nê lôk lemôndônj ma nodanj abô êntêk katô!”

Abô loñ kapô hathak ivunj nô m mavi te

⁴⁴“Wapômbênj anênj loñ lôklinyak ma hatôm ku kapo te ba ivunj nô m mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nô m mavi êñ. Ma havunj halôk loñbô. Yani lamavi ba hêv anênj nômkama sapênj ek nê nê m vuli. Ma hawa valuselenj ba hêv hadênj ku atu ba nô m mavi êñ hamô anênj alanj ek enja ku êñj.”

* **13:40-42:** Mat 8:12; 24:31; 25:31; Mak 13:27; Jon 15:6 * **13:43:** Dan 12:3

Abô loŋ kapô hathak kômkom mavi

⁴⁵ “Abô loŋ kapô te haviŋ nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô hadum ku valuseleŋ te habôlêm kômkom kêkêlô ek nêŋ vuli. ⁴⁶ Yani habôlêm aleba hapôm kômkom kêkêlô anêŋ dôêŋ te ba anêŋ vuli bêŋ anôŋ. Êŋ ma hi hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nêŋêŋ vuli. Ma hawa valuseleŋ ba hi hêv kômkom kêkêlô êŋ hathak.”

Abô loŋ kapô hathak yakseŋ

⁴⁷ “Abô loŋ kapô te hathak loŋbô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Nê ibi yakseŋ halôk kasukthôm êvôv alim lomalama aleba putup. ⁴⁸ Êŋ ma êvôv yakseŋ hathak liŋdaŋ. Ma êlôk êmô ma isup alim mavi halôk vak sam doho. Ma doŋtom alim kambom ma ibi hi. ⁴⁹ Ba intu waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ ma Wapômbêŋ tem indum aêŋ iyom. Ba anêŋ aŋela tem nêlêm neja nê kambom vê ênjêk nê thêthôŋ malêvôŋ ⁵⁰ *ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmalâ. Thêlô tem nedaŋ kambom ba nesaŋ veŋŋbôlêk ôdôŋ loŋ.”

⁵¹ Ma Yisu hanaŋ hik anêŋ nê ku liŋ nena, “Môlô lêk oyala abô sapêŋ anêŋ ôdôŋ e?”

Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani, “Intu êŋ.”

⁵² Êŋ ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô lôkauk hathak abô balabuŋ te halaŋô abô ba hawa auk hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak, yani êŋ hatôm unyak te anêŋ lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôŋ mavi lukmuk lôk bô haviŋ ba hêv hadêŋ avômalô.”

Plopet ma athêŋ mi hêk anêŋ malak ôdôŋ

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Yisu hanaŋ abô loŋ kapô takêŋ yôv ma yani hatak loŋ êŋ. ⁵⁴ *Ma hi yanida anêŋ malak ôdôŋ. Ma hadôŋ avômalô hamô iniŋ unyak yeŋ aleba eson kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk hawa auk êntêk anêŋ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nômbithi? ⁵⁵ *Ôpêŋ ma anyô halav unyak te anêŋ nakaduŋ ma anêŋ talêbô ma Malia. Ma anêŋ iviyaŋ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas. ⁵⁶ Ma anêŋ livi êmô loŋ êntêk haviŋ. Ma aisê ka anyô êŋ hatôm idum nôŋ takêŋ?” ⁵⁷ *Ma thêlô enaŋ aêŋ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Plopet hawa athêŋ bêŋ hêk malak yaŋ. Ma doŋtom anêŋ malak ôdôŋ lôk anêŋ thalaleŋ ma hatôm anyô athêŋ mi.”

⁵⁸ Aêŋ ba intu miŋ hadum nômbithi bêŋ anôŋ hêk loŋ êŋ ami ek malê nena thêlô miŋ êvhaviŋ yani ami.

14

Ik Jon anyô hathik ŋaŋ vônô

(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Wak êŋ ma Anyô Bêŋ Helot Antipas halaŋô abô hathak nôŋ takatu ba Yisu hadum. ² Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Ôpêŋ ma Jon anyô hathik ŋaŋ iyom intu haviyô hathak loŋbô. Ba intu yani hawa lôklokwaŋ ba hadum nômbithi takêŋ.”

³⁻⁴ *Sêbôk ma Helot hawa yaŋ Pilip anêŋ avi Helodias vani. Ba Jon hanaŋ hadêŋ Helot, “Lêk howa avi êntêk vani ba intu hubuliŋ abô balabuŋ.” Êŋ

* **13:50:** Mat 13:42; Luk 13:28 * **13:54:** Jon 7:15 * **13:55:** Jon 6:42 * **13:57:** Jon 4:44

* **14:3-4:** Wkp 18:16; 20:21; Luk 3:19-20

ma Helot hêv anêḡ ḡê ku ba i evalonḡ Jon ba ekak ma êdô hamô koladônḡ.
⁵ *Avômalô leḡḡḡhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma donḡtom hakô ek avômalô.

⁶ Anyô doho êlêm eyaḡ nôm haviḡ Helot ek leḡḡḡhabi anêḡ waklavônḡ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêm haloyeḡ hamiḡ thêlô malêvônḡ. Ma Helot hayê ba lamavi anêḡ dôêḡ. ⁷ Êḡ ma Helot havak abô haviḡ yani nena, “Yanaḡ avanônḡ biḡ dake nena honaḡ hik ya liḡ hathak nômlate ek yanêm êndêḡ o, êḡ ma tem yanêm iyom.” ⁸ Ma talêbô hêv auk hadêḡ nalavi ek enaḡ nena, “Yaleḡḡhaviḡ Jon wakadôk êndôk belev te ba nêm êndêḡ ya!” ⁹⁻¹⁰ Ma kiḡ halaḡô ba lamalaiḡ. Ma donḡtom bôk havak abô halôk ḡê bêḡbêḡ maleneḡ yôv ba intu hanaḡ hadêḡ ḡê ku ba i koladônḡ ma edabêḡ Jon laselo kisi hatôm atu ba avena hanaḡ. ¹¹ Ma thêlô etak Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêm êv hadêḡ avi muk atu. Ma yani hawa ba hi hêv hadêḡ talêbô. ¹² Ma Jon anêḡ ḡê ku elanô ma êlêm ewa anêḡ liḡkupik ba i elav. Elav vêm ma i enaḡ hadêḡ Yisu.

Yisu havakônḡ avômalô hatôm 5,000

(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu halaḡô abô êḡ vêm ma hatak lonḡ êḡ ma hathak yeḡ te ba hi lonḡ thiliv bute. Ma avômalô bêḡ anônḡ elanô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniḡ malak ma everḡ yani yam ba i. ¹⁴ Ma Yisu hathak liḡ ma hayê avômalô bêḡ anônḡ lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniḡ ḡê lôk liḡḡ mavi.

¹⁵ Yaḡsiḡ hayô ma anêḡ ḡê ku êlêm ma enaḡ, “Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô lonḡ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nêḡnêm iniḡ nôm vuli.”

¹⁶ Ma donḡtom Yisu hanaḡ nena, “Mi! Thêlô nêḡmô. Môlô da nobakônḡ i.”

¹⁷ Ma donḡtom thêlô enaḡ, “Yêlôaniḡ polom baheḡvi ma alim ju iyom.”

¹⁸ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Noja nôlêm.” ¹⁹ *Ma hanaḡ hadêḡ avômalô nena, “Nôndôk nôḡmô kamurḡ takêntêk.” Ma hawa polom baheḡvi lôk alim ju atu ma hêv ma hathak leḡ ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk alim ba hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku, ma ḡê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêḡ avômalô nôḡmbêḡ atu. ²⁰ Ma avômalô sapêḡ eyaḡ ba leḡḡḡviyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma ḡê ku isup halôk vak sam laumiḡ ba lahavuju. ²¹ Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaḡ nôm êḡ haviḡ miḡ ekatunḡ i ami.

Yisu haveḡ kasukthôm anêḡ dôḡlê

(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²² Vêm ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena nesak yeḡ ba nêḡmônḡ ba ini kasukthôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nêḡ avômalô ba ini am. ²³ *Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum te ba hi ek eteḡ mek. Bôlôvônḡ hayô ma yani hamô dum êḡ denaḡ. ²⁴ Ma yeḡ lêk hi kasuk malêvônḡ ma lovak hayuv ba hamô yeḡ lonḡ hale hi ba intu ḡaḡ budum hik ba yeḡ êḡ halelela liliḡ kambom.

²⁵ Habobo tem eyaḡ ma yani haveḡ kasuk anêḡ dôḡlê ba hi hadêḡ anêḡ ḡê ku. ²⁶ *Ma anêḡ ḡê ku êyê yani haveḡ kasuk anêḡ dôḡlê ma êkô kambom ba enaḡ nena, “Anyôla dahô!” ba elanḡ boloba.

²⁷ Ma ketheḡ oyaḡ ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô miḡ nôkô ami ma nôḡmô yaô! Ya êntêk!”

* **14:5:** Mat 21:26 * **14:19:** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 * **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk 24:37

28 Êḡ ma Pita hanaḡ, “O Anyô Bêḡ Yisu, ma onarḡ ek yamberḡ kasuk anêḡ dômlê ba yasôk êndêḡ o.”

29 Ma Yisu hanaḡ, “Ôlêm.”

Êḡ ma Pita hatak yeḡ ma haveḡ kasuk anêḡ dômlê ba hi. 30 Ma donḡtom hayê lovak hayuv ba hakô. Êḡ ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam nena, “Anyô Bêḡ! Nêm ya sa!”

31 *Ketheḡ oyarḡ ma Yisu havalorḡ yani. Ma hanaḡ, “O anyô hôêvhaveḡ yaôna lôk. Hosorḡ nena hatôm yayabiḡ o ami e?”

32 Ma thai ethak yeḡ ma lovak bêḡ êḡ hama. 33 Aêḡ ba nê takatu ba êmô yeḡ elek veḡḡdôḡ lêlô ma êkôm ba êv yeḡ ba enarḡ, “Avanôḡ biḡ! O ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.”

*Yisu hadum avômalô lôk lijij mavi hêk Genesalet
(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)*

34 Thêlô ethak lijidarḡ vi tuvulu anêḡ Genesalet. 35 Ma avômalô lorḡ êḡ êyê Yisu ba eyala yani. Ma êv abô haveḡ malak lorḡ êḡ sapêḡ. Ma ewa iniḡ nê lôk lijij sapêḡ ba i hadêḡ Yisu. 36 *Ma eteḡ Yisu ba enarḡ ek nê lôk lijij nêsôm anêḡ kwêv anêḡ dan iyom. Ma sapêḡ atu ba êsôm ma ibitak mavi.

15

*Yisu hanaḡ hathak nôḡ takatu ba tem indum anyô lelaik
(Mak 7:1-23)*

1 Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êlêm anêḡ Jelusalem ba i hadêḡ Yisu ma enarḡ hik yani lij nena, 2 “Bumalô iniḡ abô majarḡ hanaḡ ek alalô nasik baheniḡ vêḡmam ka miḡ arḡarḡ nôḡ ek indum Wapômbêḡ lamavi. Ma aisê ka anêm nê ku ibuliḡ abô êḡ ba miḡ ithik baheniḡ ami?”

3 Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Aisê ka môlô ubuliḡ Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ ba osopa môlôda unim abô majarḡ? 4 *Hatôm Wapômbêḡ hanaḡ nena, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hatharḡ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêḡ vônô.’ 5 Ma donḡtom môlô othak onarḡ nena anyôla hanaḡ hadêḡ lami nena, ‘Yenarḡ nôḡkama takatu ba hamô ek yanêm mamu sa, êḡ ma bôk yahanarḡ nena tem yanêm êndêḡ Wapômbêḡ êtôm da. 6 Ba intu miḡ hatôm yanêm mamu sa ami.’ Êḡ ma hatôm môlô ôvôliḡ dôḡmim ek Wapômbêḡ anêḡ abô ba osopa libumi iniḡ bôk lo lorḡ. 7 Môlô nê kambom! Môlô udum ba avômalô esoḡ nena môlô nê wapôm. Ma donḡtom môlô ma nê palorḡ anôḡ ba plopet Aisaia anêḡ abô lêk hik anôḡ ba hanaḡ nena,

8 “Avômalô êntêk êbô yenaḡ athêḡ hathak veḡḡḡbôlêk oyarḡ.

Ma donḡtom kapôlôḡiḡ ma hêk daim bô ek ya.

9 Thêlô êv yeḡ oyarḡ hadêḡ ya.

Ma ethak enarḡ thêlôda iniḡ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêḡ anêḡ abô.” ’ ’ ”

Aisaia 29:13

10 Ma Yisu halam avômalô nôḡmbêḡ atu ba êlêm hadêḡ yani ma hanaḡ nena, “Môlô nodarḡ ba noyala katô. 11 *Nôm takatu ba anyô hayaḡ halôk abôlêk miḡ hadum yani habitak lelaik ami. Ma donḡtom nôḡ takatu ba anyô hanaḡ hale abôlêk intu hadum anyô habitak lelaik.”

* 14:31: Mat 8:26; Mak 4:39 * 14:36: Mat 9:20-21 * 15:4: Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16

* 15:11: Mat 12:34

12 Vêm ma nê ku êlêm enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Ondaḡô. Palisi elarḡô anêm abô êntêk ba lêk leḡiḡmaniḡ kambom hathak o.”

13 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Wakamik atu ba hamô malak leḡ tem esapu nôḡm lôk ḡgalôk takatu ba miḡ yani havatho ami. 14 *Ba miḡ môleḡ nodaḡô ḡê takêḡ iniy abô ami. Thêlô ma ḡê maleḡiḡ pusip ba idum ek nendom avômalô vi embeḡ loḡôndê. Ma anyô mapusip yaḡ halom anyô mapusip yaḡ haveḡ loḡôndê, êḡ ma tem luvi nêḡnêm yak êndôk lôv.”

15 Êḡ ma Pita hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Nuḡgwik abô loḡ kapô êḡ anêḡ ôdôḡ thô êndêḡ yêlô.”

16 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môleḡ ôthôḡ haviḡ e? 17 Odaḡô katô! Nôm takatu ba halôk anyô abôlek ba hi hamiḡ anyô lasoam vêm ma hale yaḡiḡ ba hi. 18 Ma doḡtom nôḡm takatu ba hamô anyô kapô ba hanaḡ hale abôlek, êḡ ma habitak anêḡ anyô kapô ba intu hadum ôpêḡ habitak lelaik. 19 Nôm takêntêk intu hamô avômalô kapôlôḡiḡ ba hale yaḡiḡ: auk kambom lôk ik anyô vônô ma idum sek haviḡ anyô yaḡ yanavi lôk sek waliliḡ ma vani lôk enaḡ abôyaḡ hathak anyô yaḡ ba idum abô ek yan lôk enaḡ abô kambom hathak anyô vi. 20 Aêḡ ba anyô hayaḡ nôḡm ba miḡ hathik baḡ ami, nôḡm êḡ miḡ hadum ba yani habitak lelaik ami. Mi. Kambom takêntêk intu hadum ba ôpêḡ habitak lelaik.”

Avi Kenan te hêvhaviḡ Yisu (Mak 7:24-30)

21 Yisu hatak loḡ êḡ ma hi hamô habobo Taia lo Saidon. 22 Ma avi Kenan te hamô loḡ êḡ ba halêm ma halam nena, “Anyô Bêḡ! Devit anêḡ Lim Lukmuk! Nêm kapôlôm ek ya! ḡḡôk habuliḡ yenaḡ avena kambom anôḡ.”

23 Ma doḡtom yani bônôḡ iyom aleba ḡê ku êlêm ma enaḡ nena, “Avi êntêk halam kaêk haveḡ alalô yam bôsahe! Onaḡ ek yani ni!”

24 *Êḡ ma hanaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ hêv ya ba yahalêm hadêḡ avômalô Israêl takatu ba even mayaliv iyom hatôm bôksipsip.”

25 Ma avi atu halêm ma halek vadôḡ lêlô ma hanaḡ, “Anyô bêḡ, nêm ya sa!”

26 Ma hanaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Kambom ek nakaliv avômena iniḡ nôḡm êndêḡ avuḡ.”

27 Avi êḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, êḡ ma avanôḡ. Ma doḡtom avuḡ ethak eyaḡ alaḡsi iniḡ nôḡm mapmap.”

28 Yisu hanaḡ, “O avi hêvhaviḡ bêḡ anôḡ ba Wapômbêḡ tem êndôk esak anêm lemhaviḡ.” Ma avi êḡ nalavi habitak mavi hathak loḡbô.

Yisu hadum avômalô lôk lijiḡ bêḡ anôḡ mavi

29 Ma Yisu hatak loḡ êḡ ma habup hathak kasukthôm anêḡ Galili. Vêm ma hathak dumlolê te ba hi hamô. 30 Ma avômalô bêḡ anôḡ êlêm hadêḡ yani ma ewa ḡê veḡiḡyuvuḡiḡ, lôk ḡê maleḡiḡ pusip, lôk ḡê veḡiḡ lo bahêḡiḡ thoḡho, lôk ḡê veḡiḡbôlek putup, lôk ḡê lijiḡ lomaloma ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba ibitak mavi. 31 *Ma avômalô êyê ḡê veḡiḡbôlek putup enaḡ abô, lôk ḡê veḡiḡ lo bahêḡiḡ thoḡho ibitak mavi, ma ḡê veḡiḡyuvuḡiḡ even, lôk ḡê maleḡiḡ pusip êyê tak. Ma thêlô eson kambom ba êbô Israêl iniḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.

* 15:14: Luk 6:39; Lom 2:19 * 15:24: Mat 10:6 * 15:31: Mak 7:37

Yisu havakôŋ avômalô hatôm 4,000

(Mak 8:1-10)

³² *Yisu halam anêŋ nê ku êlêm ma hanaj hadêŋ i nena, “Yaleŋ hik ya hathak avômalô nômbêŋ êntêk. Thêlô bôk êmô haviŋ ya hatôm wak lô ba iniŋ nôm lêk mi. Ma yahadô yanêm thêlô ba ini oyaŋ. Yakô tem maleŋiŋ etaba êndôk loŋôndê ba nênem yak.”

³³ Ma anêŋ nê ku enaj nena, “Alalô amô loŋ thiliv ma avômalô bêŋ anôŋ ba intu naja nôm anêŋ êsê ba nanêm êndêŋ i?”

³⁴ Ma Yisu hanaj hik thêlô liŋ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enaj nena, “Polom baheŋvi ba lahavuju lôk alim yaômena tomtom.”

³⁵ Ma Yisu hanaj hadêŋ avômalô nômbêŋ atu nena nêndôk nêmo biŋ. ³⁶ Êŋ ma hawa polom baheŋvi ba lahavuju atu lôk alim ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma haya polom lôk alim ba hêv hadêŋ anêŋ nê ku. Ma nê ku ewa ba ibi sam hadêŋ avômalô. ³⁷ Sapêŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak ma nê ku isup nôm wata halôk vak sam baheŋvi ba lahavuju. ³⁸ Anyô iyom intu hatôm 4,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaŋ nôm êŋ haviŋ miŋ ekatuŋ i ami. ³⁹ Yôv ma Yisu hêv avômalô ba i ma hathak yeŋ ba hi Magadala.

16

Palisi lo Sadyusi leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ te

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ *Palisi lo Sadyusi doho êlêm hadêŋ Yisu ek nesaê yani. Ba intu thêlô enaj hadêŋ yani nena, “Undum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ hêv o ba hólêm mena mi e?”

² Ma Yisu hanaj nena, “Yaŋsiŋ ma môlô othak onaŋ nena, ‘Sômuyum mavi, êŋ ma wak mavi tem ênjêk sawa daim.’ ³ Ma lôkbôk ma môlô othak onaŋ, ‘Wak habi thapuk ba tem ôthôm.’ Môlô oyala leŋlêvôŋ anêŋ kobom katô. Ma doŋtom ku lomaloma takatu ba lêk habitak anêŋ ôdôŋ, ma môlô ôthôŋ paliŋ denaŋ. ⁴ *Môlô avômalô bôlôŋ êntêk ma avômalô kambom ba miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Môlô lemimhaviŋ yandum lavôŋiŋ ek injik thô nena Wapômbêŋ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doŋtom tem mi. Môlô tem nôŋgô Jona anêŋ lavôŋiŋ iyom.” Êŋ ma Yisu hatak thêlô ba hi.

Abô loŋ kapô hathak Palisi lo Sadyusi iniŋ yis

(Mak 8:14-21)

⁵ Yisu lôk anêŋ nê ku êyô kasukthôm vi tuvulu. Ma anêŋ nê ku leŋiŋpaliŋ polom ba miŋ ewa haviŋ ami. ⁶ *Ma hanaj hadêŋ thêlô nena, “Noyabiŋ am esak Palisi lo Sadyusi iniŋ yis.”

⁷ Ma nê ku enaj abô hadêŋ thêlôda nena, “Alalô miŋ awa polom ami ba intu hanaj abô êntêk la.”

⁸ Ma doŋtom yani hayala iniŋ abô atu ba enaj ba hanaj, “Môlô nê ôêvhaviŋ yaôna lôk. Onaŋ hathak miŋ owa polom ami eka? ⁹ *Môlô ôthôŋ denaŋ e? Miŋ lemimhabi polom baheŋvi atu ba avômalô 5,000 bôk eyaŋ ami e? Ma vak sam vithê intu usup nôm wata halôk? ¹⁰ *Ma polom baheŋvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma doŋtom vak sam vithê intu bôk usup nôm wata halôk ba lemimpaliŋ?

* **15:32:** Mat 14:14 * **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 * **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **16:6:** Luk 12:1 * **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38

11 “Môlô ôthôn yenañ auk denañ ba oson nena yahanañ abô hathak polom e? Noyabiñ am ek Palisi lo Sadyusi inin yis!” 12 Êñ ma nê ku eyala Yisu anêñ auk. Yani hanañ nena thêlô neyabiñ i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdôn avômalô hathak auk lokbañ. Ma miñ hanañ hathak yis atu ba avômalô engabôm polom hathak ami.

Pita hanañ nena Yisu ma Kilisi

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yisu habitak hayô Sisalia Pilipai ma hanañ hik nê ku liñ nena, “Avômalô inin auk aisê? Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma opalê?”

14 *Ma thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik ñañ. Ma doho enañ nena o Elia. Ma vi enañ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”

15 Ma hanañ hik thêlô liñ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

16 *Êñ ma Saimon Pita hanañ nena, “O ma Mesia, Wapômbêñ lôkmala anêñ Nakaduñ atu ba hêv ek nêma anêñ avômalô bulubiñ.”

17 *Ma hanañ viyañ, “Saimon, Jona anêñ nakaduñ, lêk hômô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miñ hik auk êñ thô hadêñ o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak leñ, yani êñ intu hik auk êntêk thô hadêñ o. 18 *Ma yanañ êndêñ o nena o ma Pita.* Ma tem yandav yenañ avômalô takatu ba êvhañ êyô êmô valu êñ. Ma nômlate miñ hatôm imbuliñ avômalô ôdôn êñ ba nema ami ma mi. 19 *Tem yanêma loñ lôkliñyak anêñ vovaleñ êndêñ o. Nôm takatu ba hubutiñ hamô pik ma tem yambutiñ êñjêk leñ aêñ iyom. Ma nôm takatu ba hopole hamô pik ma tem yapole êñjêk leñ aêñ iyom.” 20 Ma hanañ lôklokwañ hadêñ anêñ nê ku ek miñ nenañ êndêñ anyôla nena yani ma Mesia atu ami.

Yisu hanañ abô hathak anêñ ñama

(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

21 Pita hanañ nena Yisu ma Mesia vêma ma Yisu anêñ ku yañ hayô nena êndôn anêñ nê ku, “Tem yasopa Wapômbêñ anêñ lahañ ba yana Jelusalem. Ma Israel inin nê bêñbêñ lôk nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ tem nêma vovañ êndêñ ya. Ma Wapômbêñ tem indum ba nijik ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik ya liñ imbiyô esak loñbô.”

22 Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathañ ba hanañ nena, “Anyô Bêñ, mi anôn! Nôm êñ miñ hatôm êpôm o ami ma mi anôn!”

23 Yisu hik i liliñ ma hanañ hadêñ Pita, “Sadañ, nu dañ! Hosopa anyô inin auk iyom ma miñ hosopa Wapômbêñ anêñ auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êmô.”

24 *Êñ ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôliñ dôma êndêñ yanida ma enja anêñ alovalaññsiñ ba esopa ya. 25 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêñ anôn hathak anêñ lôkmala pik, anêñ lôkmala êñ tem nêma yak. Ma donjom ôpatu ba hatak anêñ lôkmala ek hasopa ya, yani êñ tem enja lôkmala anôn.

26 * “Anyô te hawa nômkama pik sapêñ ma donjom miñ hasopa Wapômbêñ anêñ abô ami ba anêñ lôkmala hêv yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôn, tem enja vovañ. Ma anyôla hatôm nêma nômlate êndêñ Wapômbêñ ek enja

* 16:14: Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * 16:16: Jon 6:69 * 16:17: Gal 1:15-16 * 16:18: Jon 1:42; Ep 2:20 * 16:18: Athêñ êñ anêñ ôdôn nena ‘valu’. * 16:19: Mat 18:18; Jon 20:23 * 16:24: Mat 10:38; Luk 14:27 * 16:25: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 16:26: Mat 4:8-9

anêḡ lôkmala esak loḡbô e? Mi anôḡ! ²⁷ *Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm imbiḡ aḡela ba embaloḡ Lambô anêḡ lôklokwaḡ lôk deda lôkmaḡḡiḡ. Êḡ ma tem yani nêḡ vuli êndêḡ avômalô sapêḡ êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôv anêḡ vuli. ²⁸ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêm imbiḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Ma môlô vi atu ba lêk umiḡ loḡ êntêk tem nôḡmô lôkmala denaḡ ma ôḡḡô nôḡm êḡ imbiḡ.”

17

*Yisu liḡkupik habitak yaḡda
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

¹ Wak baheḡvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita haviḡ anyô loyaḡ Jems lo Jon ba ethak dumlolê daim bêḡ te ba i. Ma thêlô iyom êḡmô dumlolê êḡ. ² *Êḡ ma Yisu liḡkupik habitak yaḡda hêk thêlô maleḡḡiḡ. Ma thohavloma hatôm wak anêḡ deda, ma anêḡ kwêv sapêḡ habitak thapuk hatôm deda. ³ Ma ketheḡ oyaḡ ma Mose lo Elia êyô ma enaḡ abô haviḡ Yisu ba thêlô êyê. ⁴ Êḡ ma Pita hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô Bêḡ, mavi anôḡ ek lêk alalô amô loḡ êntêk. Lemhaviḡ ma tem yandav unyak lôkkupik lokwaḡlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

⁵ *Pita hanaḡ abô denaḡ ma buliv mabuḡ anôḡ te hayô hava thêlô siḡ. Ma abô te halêm anêḡ buliv êḡ kapô nena, “Intu ma yenaḡ Okna atu ba yaleḡhaviḡ videdaḡ. Ma ya kapôlôḡ mavi hathak yani. Ba nodanaḡ anêḡ abô!”

⁶ Nê ku elanaḡ abô êḡ ma êkô ba elanaḡ boloba ba êlôk êk pik. ⁷ Ma Yisu halêm ma hasôm thêlô ba hanaḡ, “Numbiyô, miḡ nôkô ami.” ⁸ Êḡ ma thêlô esonaḡ êyê ma Yisu iyom hamiḡ. Ma anyô ju atu ma mi.

⁹ Vêḡ ma etak dumlolê êḡ ba êlôk ele i ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ nena, “Môlô miḡ nonanaḡ nôḡm atu ba ôyê bêḡ êndêḡ anyôla ami endeba Wapôḡmbêḡ injiḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu liḡ imbiyô êḡḡêk ḡama esak loḡbô am.”

¹⁰ *Nê ku enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Aisê ka ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ nena Elia tem êḡmôḡ ba êlêm vêḡm ka Mesia?”

¹¹ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Avanôḡ! Elia tem êlêm ba indum ku ek nôḡkama sapêḡ imbitak mavi esak loḡbô. ¹² *Ma doḡḡom yanaḡ êndêḡ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô êthôḡ yani paliḡ ba esopa iniḡ leiḡḡhaviḡ iyom ba idum kambom lomaloma hadêḡ yani. Ma tem nêḡnêḡm vovanaḡ êndêḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu aêḡ iyom.” ¹³ *Nê ku elanaḡ abô êḡ, ma eyala nena Yisu hanaḡ abô hathak Jon anyô hathik ḡaḡ.

*Yisu hêv ḡḡôk vê hêk okna te
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Yisu thêlô i êyô ma êyê avômalô bêḡ anôḡ lêk êḡmô. Ma anyô te halêm hadêḡ Yisu ma halek vadôḡ lêlô hêk yani ma, ¹⁵ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, nêḡ kapôlôm ek yenaḡ okna. Yani hawa lijiḡ hama yak ba hathak hêv yak halôk ḡaḡ lôk atum. Ma vovanaḡ bêḡ hathak hapôm yani. ¹⁶ Ma yahawa hi hadêḡ anêḡ ḡê ku, ma doḡḡom thêlô miḡ hatôm nindum yani mavi ami.”

* **16:27:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Lom 2:6; ALK 22:12 * **17:2:** 2Pi 1:16-18 * **17:5:** Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22 * **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14
* **17:13:** Luk 1:17

17 Ma Yisu hanaŋ, “Yahamô haviŋ mólô sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlôŋ lêk hagiap hathak mólô. Noja okna êŋ êlêm!” 18 Ma hathaŋ ŋgôk ba ŋgôk hatak okna êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma habitak mavi.

19 *Nê ku i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Aisê ka yêlô miŋ hatôm nanêm ŋgôk êŋ vé ami?”

20-21 *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Mólô miŋ hatôm ami ek malê nena mólônim ôêvhaviŋ ma yaôna lôk ba mi! Ava yaôna ma bêŋ anôŋ ek mólônim ôêvhaviŋ! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô. Mólônim ôêvhaviŋ hatôm ava yaônate iyom, êŋ ma hatôm nonaŋ êndêŋ dumlolê êntêk, ‘Umbiyô ba nu buyaŋ’, êŋ ma tem ni. Ma mólô hatôm nundum nômbêŋ intu sapêŋ!”*

*Yisu hanaŋ bôlôŋ yaŋ hathak anêŋ ŋama
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)*

22 *Yisu lôk anêŋ nê ku sapêŋ ethak doŋtom halôk Galili ma hanaŋ hadêŋ i nena, “Tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô baheŋiŋ. 23 Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak loŋbô.” Nê ku elañô abô êŋ ma leŋiŋmalaiŋ kambom.

Yisu hêv da unyak mathen

24 *Yisu lôk anêŋ nê ku i êyô Kapaneam ma nê ewa da unyak mathen êlêm ma enaŋ hik Pita liŋ, “Mólônim kêdôŋwaga hathak hêv da unyak mathen e?”

25 Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Yani hathak hêv.”

Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ hamôŋ, “Saimon, lemhabi aisê? Pik sapêŋ iniŋ kiŋ ethak ewa da anêŋ opalêla? Thêlôdaniŋ nali mena avômalô vi?”

26 Ma hanaŋ, “Ewa anêŋ avômalô vi.”

Aêŋ ba Yisu hanaŋ, “Nali ma miŋ ethak êv da êŋ ami. 27 Ma doŋtom yahadô alalô nanêm malaiŋ êndêŋ nê takêŋ. Ba intu nu kasukthôm ma okaliv lôm. Alim môŋ atu ba hōvōv, êŋ ma onja ba okyav abôlêk. Ma tem nôŋgô valuseleŋ te hamiŋ kapô. Onja valuseleŋ êŋ ba nêŋ êndêŋ nê êŋ ek êtôm da unyak mathen.”

18

*Opalê intu bêŋ hêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô
(Mak 9:33-37,42-48; Luk 9:46-48; 17:1-2)*

1 *Wak êŋ ma nê ku êlêm hadêŋ Yisu ma enaŋ hik yani liŋ, “Opalê te tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ êmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô?”

2 Ma Yisu halam amena te halêm ma hadô hamiŋ thêlô malêvôŋ 3 *ma hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô nena miŋ otak unim kobom ba ubitak hatôm amena êntêk ami, êŋ ma mólô tem miŋ numbitak nôyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba unu ami. Ma mi. 4 Aêŋ ba anyô te hatauviŋ i aleba yaôna hatôm amena êntêk, yani êŋ tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ

* 17:19: Mat 10:1 * 17:20-21: Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * 17:20-21: Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Okav balabuŋ ek nôŋ ba oteŋ mek iyom ma hatôm nêŋ ŋgôk lôklokwaŋ anêŋ aêŋ vé. * 17:22: Mat 16:21 * 17:24: Kis 30:13; 38:26 * 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17

êmô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô. ⁵ *Ma ôpatu ba hêvhaviḡ ya ba hawa amena te aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô haviḡ.

⁶ “Ma doḡtom anyô te hadum ba yenaḡ amena atu ba hêvhaviḡ ya te hêv yak, ôpêḡ tem êpôm malaiḡ bêḡ anôḡ. Ôpêḡ tem nêsôkwêḡ valu bêḡ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ḡgwêk makidiḡ ba ema. Malaiḡ êḡ ma yaôna ek malaiḡ atu ba yani tem êpôm embenḡ yam.

⁷ “Alikaknena môlô avômalô pik êntêk! Nôm lomaloma hamô pik êntêk ba hadum ba môlô udum kambom. Nôm takêḡ tem imbitak. Ma doḡtom ôpatu ba halom anyô vi ba idum kambom, yani êḡ tem êpôm malaiḡ bêḡ anôḡ. ⁸ *Bahem lo vem hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba umbini ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Bahem lo vem vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma bahem lo vem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atum hathaḡ hamô hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ. ⁹ Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê ba okaliḡ ni ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Malem daluk vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem êndôk loḡ atum lôkmala ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ.

¹⁰ * “Aêḡ ba noyabiḡ am! Miḡ nosoḡ nena yenaḡ avômena ma nôm oyaḡ ami. Yanaḡ êndêḡ môlô nena iniḡ aḡela ethak êyê nôm takatu ba udum hadêḡ i ma i enaḡ hadêḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ. ¹¹ *Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ yahalêm ek yanêm avômalô takatu ba evenḡ mayaliv bulubiḡ.*

*Abô loḡ kapô hathak boksipsip te mi
(Luk 15:4-7)*

¹² “Anyô te anêḡ boksipsip hatôm 100 êmô ba te haveḡ aidoho. Lemhabi aisê? Boksipsip alaḡ tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêôm dumlolê ma ni êmbôlêm ali atu ba mi. ¹³ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Yani hapôm ali êḡ, ma tem lamavi anêḡ dôêḡ esak ali atu ba hapôm êmôḡ ek 99 takatu ba êmô. ¹⁴ Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ hadô anyô athêḡ mi te ni loḡ atum lôkmala aêḡ iyom.

Loḡôndê opesaḡ abô imbiḡ mamuyaḡ

¹⁵ * “Mamuyaḡ hadum kambom hadêḡ o,* ma nu êndêḡ yani ma onaḡ anêḡ kambom bêḡ. Yani halaḡô o, êḡ ma mamu ômô hatôm anyô loyaḡ hathak loḡbô. ¹⁶ *Ma miḡ halaḡô o ami, êḡ ma onja anyô te mena ju la imbiḡ o ba unu êndêḡ yani ma nonaḡ anêḡ kambom êḡ bêḡ esak loḡbô. Anyô ju êḡ tem nimiḡ ba nedaḡô mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hanaḡ yôv. ¹⁷ Yani lêndôḡ kôtôḡ denaḡ, êḡ ma nu onaḡ anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avômalô ôdôḡ êvhaviḡ. Ma doḡtom yani lêndôḡ kôtôḡ denaḡ ba hadô endaḡô avômalô ôdôḡ êvhaviḡ iniḡ auk, êḡ ma môlô nôḡgô yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

* **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * **18:8:** Mat 5:29-30 * **18:10:** Hib 1:14 * **18:11:** Luk 19:10 * **18:11:** Hadêḡ sêbôk ḡê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 haviḡ, ma doho miḡ eto ami. * **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:15:** Nê lôkauk vi lenjiḡhabi nena abô 'hadêḡ o' êḡ, ma Matyu da miḡ hato ami, ma anyôla hato haveḡ yam. * **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17

18 * “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô. Nôm takatu ba ubutiŋ hamô pik ma tem yambutuŋ êmô malak leŋ. Ma nôm takatu ba opole hêk pik ma tem yapole ênjêk malak leŋ aêŋ iyom.

19-20 * “Odanô! Anyô ju mena lu la ethak donjom hathak yenaŋ athêŋ, êŋ ma yada tem yamô i malêvôŋ. Ba intu te mena ju la kapôlôŋiŋ donjom hathak nômlate ba eteŋ mek, ma yenaŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ tem indum nôm êŋ anôŋ.”

Abô loŋ kapô hathak anyô palon

21 Vêŋ ma Pita halêŋ ma hanaŋ hik Yisu liŋ, “Anyô Bêŋ, yenaŋ aiaŋ hadum kambom hadêŋ ya, êŋ ma yatak yakapôlôŋ bôlôŋ vithê? Bôlôŋ baheŋvi ba lahavuju, e?”

22 * Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ êndêŋ o. Otak kapôlôm ek mamuyaŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma miŋ bôlôŋ baheŋvi ba lahavuju ami!

23 “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm kiŋ te hadum ek anêŋ nê ku nêlêŋ nêwê anêŋ valuseleŋ viyaŋ. 24 Wak êŋ hayô, ma ewa anyô ku atu halêŋ. Ôpêŋ bôk hayaŋ kiŋ anêŋ valuseleŋ vithê ba hathôŋ paliŋ. 25 Yani miŋ hatôm nêŋ viyaŋ ami ba intu kiŋ hanaŋ nena nêŋêŋ ôpêŋ lôk veŋi lôk nali ba nimbitak êtôm anyô yaŋ anêŋ nê ku oyaŋ ek nêŋêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ. Ma nêŋêŋ anêŋ nômkama sapêŋ ba anyô vi nêŋêŋ vuli ma neja valuseleŋ esak ba nêwê kiŋ anêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ.

26 “Êŋ ma ôpêŋ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halaŋ nena, ‘Oyabiŋ vêŋam! Valuseleŋ takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêŋ viyaŋ.’ 27 Ma kiŋ lahiki ba hanaŋ, ‘Viyaŋ dôlôk!’ Ma hatak ôpêŋ ba hi.

28 “Anyô ku êŋ hatak kiŋ anêŋ unyak ma hi hapôm anyô ku yaŋ ba thainiŋ ku hatôm donjom. Anyô yaŋ hawa valuseleŋ yaôna lôk hêk yani ba miŋ bôk hêv ami. Êŋ ma yani havalon ôpêŋ ba hakakô laselo siŋ lôklokwaŋ ma hathan ba hanaŋ, ‘Yenaŋ valuseleŋ êlêŋ!’

29 “Ma yaŋ êŋ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halaŋ nena, ‘Oyabiŋ vêŋam! Tem yanêŋ anêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ.’

30 “Ma donjom ôpêŋ hapôlik hathak yaŋ êŋ anêŋ abô ba hawa ba hi hatak halôk koladôŋ endeba ôpêŋ nêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ am. 31 Nê ku vi êyê nôŋm atu ba ôpêŋ hadum ba esoŋ kambom ma leŋiŋmalaiŋ bêŋ ba i enaŋ hadêŋ kiŋ.

32 “Êŋ ma kiŋ halam ôpêŋ ba halêŋ ma hanaŋ, ‘O anyô kambom anôŋ! Holan bêŋ hadêŋ ya aleba yahatak o ba miŋ hôwê anêŋ valuseleŋ viyaŋ ami. 33 Yaleŋ hik ya hathak o, ma aisê ka miŋ hudum aêŋ hadêŋ mamuyaŋ ami?’

34 * Ma kiŋ lamaniŋ ba hatak ôpêŋ halôk nê takatu ba eyabiŋ koladôŋ ek thêlô nêŋêŋ vovaŋ êndêŋ yani endeba nêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ am.

35 * “Aêŋ ba mólô tomtom lemimmavi ba notak unim kapôlômim kambom ek mólôviyaŋ. Yakô Wakamik atu ba hamô malak leŋ tem indum aêŋ êndêŋ o êtôm atu ba kiŋ hadum hadêŋ anêŋ anyô ku atu.”

19

Yisu hanaŋ abô hathak nê lôk veŋi êdô i (Mak 10:1-12; Luk 16:18)

* 18:18: Mat 16:19; Jon 20:23 * 18:19-20: Mak 11:24; Jon 15:7 * 18:22: Luk 17:4 * 18:34: Mat 5:25-26 * 18:35: Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13

¹ Yisu hanaŋ abô takêŋ vêŋ ma hatak Galili ma hi ŋaŋ Jolodaŋ vi tuvulu hêk Judia. ² Ma hamô loŋ êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êyô. Ma hadum ñê lôk lijiŋ ba ibitak mavi.

³ Ma Palisi doho êlêm hadêŋ Yisu ma idum ek nesau yani ba enaŋ hik yani liŋ, “Abô balabuŋ hanaŋ aisê? Anyô hatôm nêŋ yanavi vê esak ôdôŋ lomalomana mena mi e?”

⁴ *Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Môlô bôk osam Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba hanaŋ nena, ‘Sêbôk ba môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ avômalô ma hapesaŋ anyô lo avi. ⁵ *Ba intu Wapômbêŋ bôk hanaŋ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doŋtom imbiŋ yanavi ek thai nimbatak êtôm kupik doŋtom iyom.”’ ⁶ Thai miŋ ju hathak loŋbô ami ma lêk ibitak doŋtom. Aêŋ ba nôŋ atu ba Wapômbêŋ bôk havak loŋ hathak doŋtom ma miŋ hatôm anyôla epole vê ami.”

⁷ *Ma Palisi enaŋ, “Ma doŋtom Mose bôk hanaŋ nena anyô hadum ek êndô yanavi ma eto kapyra nêŋ yanavi vê ba nêŋ êndêŋ yanavi ek nêŋ yani vê.”

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Môlô ñê lemimôndôŋ kôtôŋ. Ba intu Mose hik loŋôndê êŋ thô hadêŋ môlô. Môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ pik êntêk, ma auk êŋ miŋ hamô haviŋ ami. ⁹ *Yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô te yanavi miŋ hadum sek ami, ma doŋtom yamalô hadô yanavi ba hawa avi yaŋ. Anyô êŋ hadum sek haviŋ avi yaŋ êŋ.”

¹⁰ Ñê ku enaŋ hadêŋ Yisu, “Aêŋ ba anyô muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”

¹¹ Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô sapêŋ miŋ hatôm nedaŋô abô êŋ ami. Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ i iyom intu hatôm nedaŋô abô êŋ. ¹² Anyô doho ma taluvi ewa i ba malaiŋ hamô ba miŋ hatôm neja avi ami. Doho ma êvê iniŋ thalôk vê ek neyabiŋ kiŋ iniŋ vêŋi. Ma doho leŋiŋhaviŋ nêŋem iniŋ lôklokwaŋ lôkthô ek nindum Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ ku ba intu miŋ ewa avi ami. Ôpatu ba halaŋô abô êŋ ba hasopa, ma esopa iyom.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)*

¹³ Avômalô doho ewa avômena yaônena êlêm ek Yisu etak baŋ êyô ênjêk thêlô ba nêŋ mek esak i. Ma doŋtom anêŋ ñê ku ethaŋ avômalô takêŋ.

¹⁴ *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêŋ ya ma miŋ numiŋ thêlô loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêŋ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma thêlôniŋ.” ¹⁵ Êŋ ma hatak baŋ hayôhêk i vêŋ ma hatak loŋ êŋ ba hi.

*Anyô muk lôk nômkama bêŋ hanaŋ abô haviŋ Yisu
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)*

¹⁶ Anyô te halêm hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malê mavi te ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”

¹⁷ *Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te iyom intu mavi! Ma honaŋ hik ya liŋ hathak abô ‘mavi’ êŋ eka? Lemhaviŋ onja lôkmala atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu, êŋ ma osopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ.”

¹⁸ *Ma ôpêŋ hanaŋ hik yani liŋ nena, “Yasopa abô balabuŋ alisê?”

* 19:4: Stt 1:27; 5:2 * 19:5: Stt 2:24; Ep 5:31 * 19:7: Lo 24:1-4; Mat 5:31 * 19:9: Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * 19:14: Mat 18:2-3 * 19:17: Wkp 18:5; Luk 10:28 * 19:18: Kis 20:13-16; Lo 5:17-20

Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Miḡ nuḡgwik anyô vônô ami. Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onaj abôyaḡ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. ¹⁹ *Ondovak lemambô lo lemtambô.’ Ma ‘lemimbiḡ avômalô vi êtôm lemhaviḡ oda.’ ”

²⁰ Ma anyô muk êḡ hanaḡ, “Abô balabuḡ takêḡ, ma yahathak yahasopa. Yandum malê te imbiḡ?”

²¹ Ma Yisu hanaḡ, “Lemhaviḡ nuḡgwik anêḡ ku anêḡ daḡ siḡ, êḡ ma nu nêḡ anêḡ nômkama sapêḡ ek avômalô nêḡnêḡ vuli. Ma onja valuselenḡ sapêḡ ba nêḡ êndêḡ avômalô siv. Hudum aêḡ, ma tem anêḡ nômkama mavi lomalama êḡ malak leḡ. Ma ôlêḡ osopa ya.”

²² Anyô muk êḡ ma anyô lôk nômkama bêḡ anôḡ. Ba intu halaḡ abô êḡ ma hêḡ malaiḡ bêḡ hadêḡ yani ba hi lôk lamalaiḡ.

²³ Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena ḡê lôk nômkama bêḡ tem nêḡpôm malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêḡyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini. ²⁴ Odaḡô! Miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êḡyô luvik idu sôḡ anêḡ abyariḡ ba ni ami, ma doḡtom malaiḡ anôḡ ek anyô lôk nômkama bêḡ te imbitak êḡyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”

²⁵ ḡê ku elaiḡ abô êḡ ma esoiḡ kambom ba enaiḡ, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êḡyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ni ami e?”

²⁶ *Ma Yisu hayê thêlô lôklokwaḡ ma hanaḡ, “Wapômbêḡ iyom hatôm indum nômkama sapêḡ. Ma anyô te miḡ hatôm nêḡ yanida bulubiḡ ami ma mi.”

²⁷ Ma Pita hanaḡ, “Yêlô bôk atak yêlôaniḡ nômkama sapêḡ ba alêḡ asopa o ba intu tem naja malê?”

²⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ i, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Wak te ma Wapômbêḡ tem epesaḡ loḡ lukmuk. Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êḡyô loḡ êḡ ba eyabiḡ anêḡ avômalô êtôm kiḡ lôkmaḡḡiḡ. Ma môlô anyô ku laumiḡ ba lahavuju takatu ba osopa ya, môlô tem noyabiḡ avômalô Israêl ôdôḡ laumiḡ ba lahavuju êtôm kiḡ aêḡ iyom. ²⁹ Ma avômalô takatu ba leniḡhabi ya ba etak iniḡ unyak lôk iviyaḡ ma livi lôk lami ma taluvi lôk iniḡ nali lôk iniḡ ku, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ bêḡ anôḡ êndêḡ i êtôm 100 êḡyô êḡyô iniḡ loḡ imbiḡ. Ma thêlô tem neja lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ imbiḡ.

³⁰ *Odaḡô! ḡê lôk athêḡ bêḡ, bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk athêḡ mi. Ma ḡê lôk athêḡ mi bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk athêḡ bêḡ.”

20

Abô loḡ kapô hathak ku anêḡ vuli

¹ Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma hatôm aêḡntêk. Lôkbôk momaḡiniḡ ma ku te anêḡ alariḡ hi ek êḡmbôlêḡ ḡê ku ek nindum ku embeḡ anêḡ ku kapô. ² Yani hapôm anyô doho ma hanaḡ hik i liḡ ek nindum anêḡ ku êtôm wak daluk te ma nêḡ i vuli esak valuselenḡ doḡtom ma êlôk hathak anêḡ abô. Yôḡ ma hêḡ thêlô ba i anêḡ ku kapô.

³ “Wak hathak leḡ ma hi loḡ ethak doḡtom halôk ma hayê anyô doho atu ba ida êḡmô iyom. ⁴ Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, ‘Môlô nu nundum yenaḡ ku, ma tem yanêḡ môlô vuli êtôm unim ku.’ ⁵ Êḡ ma i.

* **19:19:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Wkp 19:18 * **19:26:** Jop 42:2 * **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30;

ALK 3:21 * **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30

“Waklêvôṛḡ biṇ ma hi hadum aêṇ ma habobo wak êndôk ma hi hadum aêṇ hathak loṇbô. ⁶ Yaṇsiṇ ma hayê anyô doho ida êmô iyom ma hananṇ, ‘Aisê ka môlô ômô oyaṇ wak daluk êntêk?’

⁷ “Ma enanṇ, ‘Anyô te miṇ hêv ku hadêṇ yêlô ami.’

“Ma ku alaṇ hananṇ, ‘Môlô nu nundum yenanṇ ku imbiṇ.’

⁸ * “Bôlôvôṛḡ hayô ma ku alaṇ hananṇ hadêṇ anyô hayabiṇ ku, ‘Ondam ṇê takatu ba idum ku nêlêṇ ek nêṇ i vuli. ṇê yaṇsiṇ êmôṇ ma ṇê wak halôk êyô êṇjêk vêṇ ma ṇê waklêvôṛḡ ma ṇê lôkbôk ma embenṇ yam anôṇ.’

⁹ “ṇê yaṇsiṇ êlêṇ ma hêv i valuselenṇ doṇtom. ¹⁰ Ma ṇê lôkbôk esonṇ nena tem neja valuselenṇ esak. Ma doṇtom mi. Ewa hatôm doṇtom. ¹¹ Ewa iniṇ vuli yôv, ma thêlô enanṇ abô munuṇmunuṇ hathak ku alaṇ ba enanṇ, ¹² ‘Aisê ba yêlô alêṇ hadêṇ lôkbôk ba adum ku bêṇ lôk vovanik hamiṇ wak mathalalenṇ. Ma ṇê yaṇsiṇ idum ku yaôna lôk. Ma doṇtom ewa valuselenṇ hatôm yêlôaniṇ!’

¹³ “Êṇ ma ku alaṇ hananṇ hadêṇ anyô te nena, ‘Aiyaṇ, miṇ yahadum kambom hadêṇ o ami. Bôk yahananṇ ba hólôk nena undum ku ma tem onja valuselenṇ doṇtom iyom. ¹⁴ Yenanṇ yalenṇhaviṇ ba yahêv ṇê takatu ba evenṇ yam iniṇ vuli hatôm môlônim. Aêṇ ba onja anêṇ ba nu! ¹⁵ Valuselenṇ êntêk ma yenanṇ ba intu hatôm yasopa yenanṇ yalenṇhaviṇ iyom ek yanêṇ. Ma môlô malêṇim thêlêv eka?’

¹⁶ * “Aêṇ ba ṇê êmôṇ tem nimbitak êtôm ṇê evenṇ yam. Ma ṇê evenṇ yam tem nimbitak êtôm ṇê êmôṇ.”

Yisu hananṇ abô hathak anêṇ ṇama bôlôṇ te lô

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

¹⁷ Yisu hi Jelusalem ma hawa anêṇ ṇê ku laumiṇ ba lahavuṇu takatu. Thêlô evenṇ ba i ma Yisu havôv thêlô i danṇ vi ma hananṇ nena, ¹⁸ * “Odanô. Alalô a daku Jelusalem. Ma tem nenanṇ Anyô Anêṇ Nakaduṇ atu bêṇ ba nêṇêṇ yani êndêṇ ṇê bêṇbêṇ êbôk da lôk ṇê lôkauk hathak abô balabuṇ. Ma tem nenanṇ ek nijik yani vônô. ¹⁹ Tem nêṇêṇ ya êndêṇ avômalô loṇ buyanṇ ek nenanṇ abôma lôk nebali ya ma nijik ya vônô esak a. Ma êtôm wak lô, ma tem injik ya liṇ ba yambiôv esak loṇbô.”

Jems lo Jon iniṇ talêbô anêṇ lahaviṇ

(Mak 10:35-45)

²⁰ Vêṇ ma Sebedi anêṇ nakaduṇ ju atu iniṇ talêbô halêṇ hadêṇ Yisu. Ma halek vadôṇ lêlô ma hadum ek enanṇ injik yani liṇ esak abô te. ²¹ * Êṇ ma Yisu hananṇ, “Lemhaviṇ malê te?”

Ma avi êṇ hananṇ, “Tem otak yenanṇ okna ju êntêk yanṇ sê êmô bahem vianôṇ ma yanṇ sê êmô bahem vikenṇ êṇjêk anêṇ loṇ lôkliṇyak kapô?”

²² * Ma hananṇ hadêṇ anyô loyanṇ, “Mamu ôthôṇ nôm atu ba onanṇ hik ya liṇ paliṇ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum e?”

Ma thai enanṇ, “Yai hatôm.”

²³ Ma hananṇ nena, “Avanôṇ, tase êṇ tem nunum êndôk. Ma doṇtom nêṇmô yabahanṇ vianôṇ lôk vikenṇ, ma miṇ yenanṇ ku ami. Mi, Wakamik da hayabiṇ ku êṇ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêṇmô loṇ êṇ.”

²⁴ ṇê ku laumiṇ takêṇ elanô abô êṇ ba lenṇiṇṇanṇa hadêṇ Jems lo Jon. ²⁵ * Ma Yisu halam thêlô êlêṇ ethak doṇtom ma hananṇ, “Môlô bôk oyala nena

* **20:8:** Wkp 19:13; Lo 24:15

* **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31

* **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23

* **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30

* **20:22:** Mat 26:39; Jon 18:11

* **20:25:** Luk 22:25-26

avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ nê takatu ba êmô thêlô vibinŋ. Ma iniŋ nê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô aêŋ iyom ek nesopa iniŋ abô. ²⁶*Odaŋô! Môlô miŋ nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahaviŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ êŋjêk môlô malêvôŋ, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêŋ môlô sa. ²⁷Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm môlônim anyô ku oyaŋ ²⁸*hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadam aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yandum nê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anôŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêŋ avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nêŋ avômalô bulubiŋ.”

Yisu hadum anyô mapusip ju mavi
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹Yisu lôk anêŋ nê ku etak Jeliko ba i ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani. ³⁰Ma anyô maleŋ pusip lokwaŋju êmô loŋôndê daŋ vi, ma thai elanô nena Yisu halêm. Êŋ ma thai elam lôklokwaŋ nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nêŋ kapôlôm ek yai!”

³¹Ma avômalô ethaŋ thai ba enaŋ, “Mamu bônôŋ!” Ma doŋtom thai elam lôklala nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nêŋ kapôlôm ek yai!”

³²Êŋ ma Yisu hamiŋ ma halam thai ba hanaŋ, “Lemimhaviŋ yandum malê êndêŋ mamu?”

³³Ma thai enaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yai leŋiŋhaviŋ nagê tak!”

³⁴Êŋ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak baŋ hayô hêk maleŋiŋ daluk. Ma kethenŋ oyaŋ ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i esopa yani.

21

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiŋ
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

¹Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpagi, malak êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ²ma hanaŋ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ma kethenŋ oyaŋ ma tem ôŋgô bok doŋki te lôk nakaduŋ ba ekak luvi loŋ ba imiŋ. Nopole yak vê ma nodom luvi ba nôlêm êndêŋ ya. ³Ma anyôla hanaŋ abôla hadêŋ mamu, ma nonaŋ nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak luvi’, êŋ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlêm kethenŋ.”

⁴Nôm êŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena,

⁵“Nonaŋ abô êŋ êndêŋ avômalô Saion,

‘Ôŋgô. Môlônim kiŋ lêk halêm hadêŋ môlô.

Ôpêŋ anyô labali ba hayô hamô bok doŋki te.

Yani hayô hamô bok doŋki nakaduŋ te ba halêm.” *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*

⁶Ma nê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hanaŋ. ⁷Ma ewa doŋki talêbô lôk nakaduŋ êŋ ba i ma ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba engava hayôhêk bok doŋki dômlokwaŋ ma Yisu hayô hamô. ⁸Ma avômalô lubuŋlubuŋ engava iniŋ kwêv thilibuŋ hêk loŋôndê. Ma vi ele nôkyaŋô ŋaŋ ba engava hêk loŋôndê. ⁹Ma vi êmôŋ ma vi evenŋ yam ma Yisu halôk malêvôŋ ba leŋiŋmavi anôŋ ba lôk lêlô ba elam nena,

“Osana ni êndêŋ Devit anêŋ Lim Lukmuk!”

* **20:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7

“Wapômbêñ nê m lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!”
Kapya Yen 118:26
 “Osana! Nambô Wapômbêñ anêñ athêñ esak len!”

¹⁰ Yisu habitak hayô Jelusalem kapô ma avômalô nômbêñ atu ba êmô Jelusalem eson kambom ba enañ hik liñ mayaliv nena, “Ôpêntêk ma opalê?”
¹¹ Ma avômalô nômbêñ atu ba esopa Yisu enañ nena, “Yani ma Yisu, plopet atu ba halêm anêñ malak Nasalet hêk Galili.”

Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-46)

¹² Yisu habitak hayô unyak mathen kapô anêñ piklêvôn ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. Êñ ma halupunin i ba hêv i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yain ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê lon buyan inin valuselen hathak Hiblu inin valuselen inin balê liliñ. Ma hadum aên hadêñ nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. ¹³ *Ma hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Wapômbêñ anêñ kapy hanañ nena, ‘Yanañ unyak ma unyak neten mek êndôk. Ma môlô lêk udum ba lêk habitak hatôm nê vani inin lon ekopak êmô.”

¹⁴ Vê m ma nê malenin pusip lôk nê venjvunin i êyô unyak mathen anêñ piklêvôn ma hadum ba ibitak mavi. ¹⁵ Nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun êyê nômbithi takatu ba Yisu hadum. Ma thêlô elañ avômena elam kaêk haveñ unyak mathen anêñ piklêvôn nena, “Osana ni êndêñ Devit anêñ Lim Lukmuk!” Êñ ma thêlô leninmanin ¹⁶ ba enañ hadêñ Yisu nena, “Ondañ avômena inin abô!”

Ma Yisu hanañ, “Yahalañô. Ma môlô bôk osam abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy ba hanañ hathak

“ ‘Avômena lôk amena kasek nena Wapômbêñ bôk hatak abô mavi halôk thêlô venjinbôlêk ek nêmbô anêñ athêñ.’ ” *Kapya Yen 8:2*

¹⁷ Vê m ma hatak avômalô takêñ ma hi hêk Betani bôlôvôn te.

Alokwan nuan hayen
(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Lôkbôk momaninin ma Yisu havôhi Jelusalem hathak lonbô ma hama kisi. ¹⁹ Yani hayê alokwan sabo te hamin lonôndê dan vi. Hi hadêñ alokwan êñ, ma hayê nena nuan oyan iyom hamin ma anêñ anôn mi. Ma hanañ hadêñ alokwan êñ, “Min hatôm nunjwik anôn esak lonbô ami!” Ma kethen oyan ma alokwan êñ anêñ nuan hayen ba hama.

²⁰ Nê ku êyê nô m êñ ba eson kambom ba enañ, “Honañ malê hathak alokwan êntêk ba lêk hama kethen?”

²¹ *Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanôn êndêñ môlô nena môlô ôêvhavin ba min kapôlômim ju ami, êñ ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadum hadêñ alokwan êntêk lôk hatôm nundum nômla yan imbin nena nonañ êndêñ dumlolê êntêk, ‘Ômbi o kisi ni tamu njgwêk.’ Êñ ma Wapômbêñ tem indum ba dumlolê êñ endañô môlônim abô. ²² *Môlô ôêvhavin ba oter mek, ma Wapômbêñ tem nê m nô m takatu ba onañ hik yani liñ hathak êndêñ môlô.”

* **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11

* **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2

* **21:22:** Mat

7:7-11; 18:19

Yisu, opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o?

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Yisu habitak hayô unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ ma hadôḡ avômalô hamô. Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô ininḡ ḡê bêḡbêḡ êlêm hadêḡ yani ma enaḡ, “Opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o lôk hêv ku hadêḡ o ba intu hudum nôḡ takêntêk?”

²⁴ Ma Yisu hanaḡ, “Tem yanaḡ injik môlô linḡ esak abô te aêḡ iyom. Ba onaḡ abô êḡ bêḡ hadêḡ ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya êndêḡ môlô. ²⁵ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ḡaḡ hadêḡ Jon? Wapômbêḡ leḡ? Mena anyô pik?”

Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i nena, “Alalô anaḡ nena Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ Jon ma tem yani enaḡ, ‘Aisê ka môlô minḡ ôêvhavinḡ yani ami?’

²⁶ *Ma donḡtom alalô anaḡ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḡ,’ êḡ ma avômalô tem leḡḡmaniḡ êndêḡ alalô. Ek malê nena thêlô sapêḡ êvhavinḡ nena Jon ma plopet te.”

²⁷ Ma thêlô enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Yêlô athôḡ palinḡ,”

Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Aêḡ ba minḡ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya anêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ môlô ami. Ma mi.”

Abô loḡ kapô hathak anyô lo yanḡ

²⁸ “Lemimbi kukuthinḡ êntêk. Anyô te anêḡ nakaduḡ lokwanḡju êḡmô. Ma yani hi ek namalô yanḡ ma hanaḡ, ‘Yenaḡ okna! Undum yenaḡ ku embenḡ ku yak wainḡ kapô!’

²⁹ “Ma namalô hanaḡ viyanḡ nena, ‘Yahadô.’ Vêḡ ma hik anêḡ auk liliḡ ma hi.

³⁰ “Lambô hi hadêḡ namalô yanḡ ma hanaḡ abô êḡ hathak loḡbô. Ma nakaduḡ hanaḡ, ‘Wakamik, tem yana’. Ma minḡ hi ami.

³¹ “Namalô ju êḡ yanḡ sê intu hasopa lambô anêḡ abô?”

Ma thêlô enaḡ, “Namalô yanḡ môḡ.”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô. ḡê takis lôk avi sek walilinḡ tem nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak kapô nêḡmôḡ ek môlô. ³² *Jon bôk halêm ba hik loḡḡndê thêthôḡ thô hadêḡ môlô. Ma donḡtom môlô minḡ ôêvhavinḡ anêḡ abô ami. Ma ḡê takis lôk avi sek walilinḡ, thêlô êvhavinḡ ba bôk môlô ôyê yôv. Ma donḡtom môlô minḡ ole kapôlômim liliḡ ami. Ba intu ḡê takêḡ tem nêḡmôḡ ba nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak kapô ba ini.”

Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabinḡ ku yak wainḡ

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ * “Môlô nodanḡ abô loḡ kapô yanḡ. Ku alaḡ te havatho anêḡ ku yak wainḡ ma havak lôk hawê havenḡ. Ma halav lôv nêyô niminḡ wainḡ anêḡ anôḡ pesa ek neja anêḡ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêḡmô ek neyabinḡ ku êḡ. Vêḡ ma hatak ku êḡ halôk anyô doho bahenḡḡ ek neyabinḡ ek hik anôḡ ma thêlô neja anôḡ vi ma nêḡnêḡ vi êndêḡ yani. Ma hatak loḡ êḡ ba hi loḡ buyanḡ.

³⁴ “Yak wainḡ êḡ hadum ek injik anôḡ ma ku alaḡ hêv anêḡ ḡê ku ba i ek neja yak wainḡ anêḡ anôḡ. ³⁵ Ma ḡê takatu ba eyabinḡ ku evalonḡ thêlô ba epatinḡ i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu. ³⁶ Êḡ ma ku alaḡ hêv ḡê ku bêḡ anôḡ ba i ma ḡê eyabinḡ ku yak wainḡ ibulinḡ thêlô aêḡ iyom.

* **21:26:** Mat 14:5 * **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2

37 “Ma hasonj nena thêlô tem nedarjô namalô anêj abô ba intu hêv yani iyom ba hi. 38 *Nê eyabinj ku êyê ku alanj nakaduñ hayô ma enanj hadêj i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alanj anêj nakaduñ ba tem eyabinj lambô anêj ku. Alalô ik yani vônô, ma ku êj tem imbitak alalôani.’ 39 *Ba intu evalonj yani ba ewa ele ku viyaiñ ma ik vônô.

40 “Aêj ba ku alanj hayô ma tem indum malê êndêj nê takatu ba eyabinj ku êj?”

41 Nê bêjbêj êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêjbêj enanj hadêj yani nena, “Yani tem imbuliñ nê kambom takêj kambom anôj. Ma tem enja ku yak waiñ êj ba nê êndêj anyô vi. Yak waiñ hik anôj, ma nê êj tem nêñem ku alanj anêj sam.”

42 *Yisu hanañ hadêj thêlô nena, “Môlô bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbêj anêj kapy nena,
“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiñ anôj.

Anyô Bêj da hadum aêj,

ma yêlô ayê nôm êj nena mavi anêj dôêj.’ *Kapya Yerj 118:22-23*

43 “Aêj ba yanañ êndêj môlô nena Wapômbêj tem nêñ anêj lonj lôklinyak vê ênjêk môlô ba nêñ êndêj nê ôdôj yan. Ma thêlô tem nijik anôj êtôm alokwanj mavi te hathak hik anôj. 44 Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem ipup nenanena. Mena valu êj hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ôpêj ipulusik ba imbitak malimmalim.”*

45 Nê bêjbêj êbôk da lôk Palisi elanjô Yisu anêj abô lonj kapô takêj ma eyala nena yani hanañ hathak thêlôda. 46 Êj ma thêlô êbôlêm lonjôndê ek nebalonj yani. Ma donjom êkô hathak avômalô iniñ eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

22

Abô lonj kapô hathak enjabôm nôm ewa i

(Luk 14:16-24)

1 Yisu hanañ abô lonj kapô yanj hathak lonjbô nena, 2-3 “Wapômbêj anêj lonj lôklinyak ma hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom avi te ni ek kinj te anêj nakaduñ. Êj ma hêv abô hadêj avômalô doho ek nêlêm nejanj nôm imbiñ thêlô. Ba hanjabôm nôm bêj atu yôv ma halam avômalô ek nêlêm nejanj nôm ewa i êj imbiñ thêlô. Ma donjom êdô.

4 “Êj ma hêv nê ku doho hathak lonjbô ba hanañ hadêj avômalô takatu ba halam nena, ‘Môlô nodanjô! Lêk yahapôpêk nôm yôv. Yahik yenañ bokmanj kado doho lôk alim dopdop doho ba yahanjabôm! Ba intu nôlêm!’

5 “Ma donjom miñ elanjô ami ma i mayaliv. Vi i iniñ ku ma vi i idum iniñ ku valuselenj. 6 *Ma vi evalonj kinj anêj nê ku ba idum kambom lomaloma hadêj i vêm ma iki vônô. 7 Kinj lamaniñ kambom ba hêv nê vovak i ek nijik nê êj lenkadôk liñ lôk nêmbôk atum esanj lonj êj.

8 “Êj ma hanañ hadêj nê ku nena, ‘Nôm lêk yahapôpêk yôv ba hamô. Ma donjom avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô kambom ba intu êdô nêlêm.

* **21:38:** Mat 27:18 * **21:39:** Hib 13:12 * **21:42:** Lom 9:33; 1Pi 2:6-8 * **21:44:** Nê lôkauk vi enanj nena, “Abô 44, ma Matyu da miñ hato ami ma anyô yanj hawa abô êj hêk Luk ba hato.” Ma vi enanj nena, “Mi, Matyu da hato.” * **22:6:** Mat 21:35

⁹ Aêḡ ba unu malaklêvôḡ ma nodam avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlêm ek nejaḡ nôm êntêk.' ¹⁰ Ma ḡê ku i mayaliv ba even loḡôndê sapêḡ ma enaḡ kiḡ anêḡ abô hadêḡ avômalô takatu ba êpôm i. Êḡ ma elom avômalô mavi lôk avômalô kambom ba êyô aleba unyak kapô êḡ putup.

¹¹ "Ma kiḡ habitak hayô unyak kapô ba hi ek êḡnê avômalô, ma hayê nena anyô te miḡ hapesaḡ i mavi ami. ¹² Ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ, 'Aiyaḡ, miḡ huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv o ba hólêm unyak kapô êntêk?' Ma ôpêḡ bônôḡ iyom.

¹³ * "Êḡ ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, 'Nobaloḡ ôpêntêk ba nokak va lo baḡ lusu ma nônêm yani vê ba ni loḡ momaḡiniḡ. Loḡ êḡ ma tem thêlô nedaḡ kambom ba nesaḡ veḡḡbôlêk ôdôḡ loḡ.' "

¹⁴ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ yôv ma hanaḡ, "Wapômbêḡ halam avômalô bêḡ anôḡ, ma doḡtom tem enja naja iyom ek nimbatak anêḡ avômalô."

*Nênêm takis êndêḡ Sisa mena dô
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)*

¹⁵ * Ma Palisi i ethak doḡtom ba ibutiḡ abô ba iniḡ abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô idum aêḡ ek Yisu hanaḡ abô kambom te ma nebalôḡ yani.

¹⁶ Êḡ ma thêlô êv iniḡ ḡê ku doho lôk ḡê ôdôḡ te iniḡ athêḡ nena "Helotian" ba i hadêḡ Yisu. Ma enaḡ, "Kêdôḡwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôḡ. Ma hothak huik Wapômbêḡ anêḡ abô thô hadêḡ avômalô. Ma miḡ hothak hobam anyô yaḡ ma hôdô anyô yaḡ ami. Ba intu ḡê bêḡbêḡ êdô anêm abô, ma miḡ hôkô ek i ami. ¹⁷ Aêḡ ba onaḡ êndêḡ yêlô. Bumalô iniḡ balabuḡ hanaḡ nena yêlô hatôm nanêm valuseleḡ êndêḡ Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?"

¹⁸ Yisu hayala iniḡ auk kambom ba intu hanaḡ, "Môlô ḡê abôyaḡ! Aisê ba môlô udum ek numbuliḡ ya? ¹⁹ Uḡgwik valuseleḡ atu ba othak ôêv hadêḡ Sisa te thô êndêḡ ya." Ma ewa valuseleḡ êḡ ba i êv hadêḡ yani. ²⁰ Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, "Opalê anêḡ dahô lôk anêḡ athêḡ hêk valuseleḡ êntêk?"

²¹ * Ma enaḡ nena, "Sisa."

Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, "Sisa anêḡ nômkama ma nônêm êndêḡ Sisa da. Ma Wapômbêḡ anêḡ nômkama ma nônêm êndêḡ Wapômbêḡ da."

²² Thêlô elanjô abô êḡ ba esonḡ kambom ma etak Yisu ba i.

*Abô hathak ḡê ḡama tem nimbijô aisê
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)*

²³ * Wak êḡ ma Sadyusi doho i hadêḡ Yisu. Thêlô ma ôdôḡ te atu ba enaḡ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbijô esak loḡbô ami. Aêḡ ba intu enaḡ hik Yisu liḡ nena, ²⁴ * "Kêdôḡwaga, Mose bôk hanaḡ hadêḡ alalô nena, 'Anyô te hama ba nali mi ma anêḡ yaḡ hamô, ma enja avi tôp êḡ ek imbi yaḡ atu ba hama anêḡ nakaduḡ vê.' ²⁵ Aêḡ ba ḡê lôk iviyaḡ baherḡi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduḡ mi. Ma nôk enja avi tôp êḡ, hawa ²⁶ ba hama ma nakaduḡ mi. Ma ḡgwa enja avi tôp bô êḡ, nena hama haviḡ. Êḡ ma iviyaḡ takatu ba êmô ma nesopa kobom doḡtom êḡ iyom. ²⁷ Vêm ma avi tôp êḡ hama haviḡ. ²⁸ Ma waktlavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma avi tôp atu ba ḡê lôk iviyaḡ baherḡi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêḡ avi?"

* **22:13:** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 * **22:15:** Mak 3:6 * **22:21:** Lom 13:7 * **22:23:** Ap 23:8

* **22:24:** Lo 25:5

²⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Môlô miŋ oyala Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ abô atu ba hêk anêŋ kapyã katô ami. Ba intu onan abô lokban êntêk. ³⁰ Waklavôŋ nê ŋama iviyô hathak loŋbô, ma anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami ma mi. Thêlô tem nêôm êtôm anela malak leŋ iyom.

³¹ “Môlô onan nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Ma doŋtom môlô bôk osam abô atu Wapômbêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Mose aêntêk, ³² * ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.’ Wapômbêŋ ma miŋ nê ŋama iniŋ Wapômbêŋ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniŋ Wapômbêŋ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doŋtom lêk êmô lôkmala.”

³³ Avômalô bêŋ anôŋ elanô Yisu anêŋ abô êŋ ba eson kambom.

Balabuŋ alisê intu bêŋ ek vi?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Palisi elanô nena Yisu hik Sadyusi iniŋ auk lokban thô aleba thêlô bônôŋ iyom. Ma thêlô ethak doŋtom ba i hadêŋ Yisu. ³⁵ Ma iniŋ anyô lôkauk bêŋ te hathak balabuŋ hadum ek esaê Yisu ba hanaŋ, ³⁶ “Kêdôŋwaga, abô balabuŋ alisê intu bêŋ ek abô balabuŋ vi?”

³⁷ *Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “ ‘Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma unim auk sapêŋ.’ ³⁸ Ma balabuŋ êntêk ma bêŋ anôŋ ba hamôŋ. ³⁹ *Ma balabuŋ yan ma hatôm balabuŋ môŋ atu iyom ba hanaŋ nena, ‘Lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhavinŋ oda.’ ⁴⁰ *Abô balabuŋ sapêŋ lôk plopet iniŋ abô ma hamô balabuŋ ju êntêk kapô.”

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaŋ hik Palisi takatu liŋ, ⁴² * “Môlô lemimhabi aisê hathak Mesia atu? Yani ma opalê anêŋ lim lukmuk?”

Ma thêlô enan, “Devit anêŋ.”

⁴³⁻⁴⁴ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Mavi. Ma doŋtom odanô Devit anêŋ abô te. Lovak Matherŋ hêv auk hadêŋ yani ba Devit da hanaŋ nena,

“ ‘Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenan Anyô Bêŋ Mesia nena,

“Ômô yabahanŋ vianôŋ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêôm vemkapô vibinŋ am.” ’ *Kapyã Yêŋ 110:1*

⁴⁵ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?” ⁴⁶ Ma thêlô miŋ hatôm nenanŋ vianŋ ami. Ba intu hayô hamô wak êŋ ba hi, ma thêlô êkô ba miŋ enan hik yani liŋ ek nesau yani esak loŋbô ami.

23

Yisu hathan Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ

(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

¹ Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô lubunlubun takatu lôk anêŋ nê ku nena, ² “Nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Palisi ma môlônim nê bêŋbêŋ êdôŋ môlô hathak Mose anêŋ abô. ³ *Ba intu nosopa nê êŋ iniŋ abô sapêŋ. Ma doŋtom thêlôda miŋ ethak esopa iniŋ abô ami ma mi. Aêŋ ba miŋ nundum êtôm atu ba thêlô idum ami. ⁴ *Thêlô êv balabuŋ anêŋ malainŋ lomalama hadêŋ

* **22:32:** Kis 3:6; Mat 8:11 * **22:37:** Lo 6:5 * **22:39:** Wkp 19:18; Mat 7:12 * **22:40:** Lom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Jon 7:42 * **22:43-44:** Mat 26:64 * **23:3:** Mal 2:7-8 * **23:4:** Luk 11:46

avômalô ek nesopa. Nôm êj ma hatôm vak malain kambom. Ma dojtom thêlôda miñ év sa dokte ami.

5*“Nê takêj ethak epesan vak yaônena ek netak Wapômbêj anêj abô êndôk ba ibutinj hêk luvônjij lôk bahenij. Ma ethak ibutinj yak daim hamij inij kwêv anêj danj hêk venij luvi ek injik thô nena nê évhavij Wapômbêj. Lôk epesan inij vak yaô lôk yak daim takatu ba bêj ek avômalô vi inij ek avômalô nêgê ba nebam i. 6*Ma avômalô engabôm nôm bêj, ma lenjinhavij nejanj nôm êmô nê bêjbêj inij loj ethak êmô. Lôk lenjinhavij nêom êtôm nê bêjbêj êmô unyak yenj kapô. 7Ethak i loj ethak dojtom halôk ma lenjinhavij avômalô bêj anôj nenanj nena, ‘Waklêvôj anyô bêj’ lôk nebam i nena ‘Kêdôjwaga’.

8“Môlônim Anyô Bêj ma dojtom iyom ma môlô ma nê lôk iviyaj sapêj. Ba intu miñ maleminkilik ek avômalô nebam môlô nena nê bêjbêj ami. 9Ma môlônim lemambô ma dojtom iyom hamô malak lenj. Ba intu miñ nodam anyô pik te nena môlônim lemambô ami. 10Ma môlônim kêdôjwaga ma dojtom iyom. Yani ma Mesia atu. Ba intu miñ anyô te endam môlô nena ‘kêdôjwaga’ ami. 11*Ôpatu ba hadum môlônim ku ek hêv môlô sa, yani êj intu tem imbitak anyô lôk athêj bêj. 12*Ma ôpatu ba habam yanida, yani êj tem imbitak anyô athêj mi. Ma ôpatu ba hatauvij i, yani êj tem nebam yani.

*Yisu hathaj nê bêjbêj sapêj
(Mak 12:40; Luk 11:39-52; 20:47)*

13“Alinaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuj! Môlô onaj auk mavi ma dojtom môlô udum kambom ba uik Wapômbêj anêj loj lôklijyak anêj unyak abôlêk sij ek avômalô. Môlôda ôdô ek numbitak nôyô loj êj. Ma anyô te hadum ek imbitak êyô, êj ma môlô umij yani loj sij.

14“Alinaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuj! Môlô onaj auk mavi ma dojtom môlô udum kambom. Môlô othak owa avi tôp inij unyak lôk nômkama sapêj! Ma dojtom môlô othak otenj mek daim bêj ek avômalô nebam môlô. Ba intu môlônim vovaj tem imbitak bêj anôj ek avômalô vi inij.*

15“Alinaknena môlô Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuj! Môlô onaj auk mavi ma dojtom môlô udum kambom. Môlô othak ovenj pik lôk ngwêk sapêj ek ôdôj avômalô hathak môlônim auk. Ma avômalô takêj esopa môlônim auk ba idum kambom takêj ma hatôm anyô ju inij kambom idum bôlôj ju ba tem ini loj atum lôkmala êtôm môlô.

16*“Alinaknena! Môlô ma hatôm nê malenij pusip ba yanj halom yanj havenj lojôndê ba othak onaj nena, ‘Anyô te havak balabuj hathak Wapômbêj anêj unyak, êj ma nôm yaôna ba yani hatôm êmbôlij dôm êndêj abô êj. Ma dojtom anyô te havak balabuj hathak gol atu ba hamô Wapômbêj anêj unyak, êj ma nômbêj ba yani indum êtôm atu ba yani hanaj.’ 17Môlô nê molo lôk malemim pusip! Wapômbêj anêj unyak ma nômbêj ek gol. Ek malê nena Wapômbêj anêj unyak hadum ba gol êj habitak mathenj.

18“Ma môlô othak onaj abô bute havij nena, ‘Anyô te havak balabuj hathak loj êbôk da, yani êj hatôm êmbôlij dôm êndêj abô êj. Ma dojtom

* 23:5: Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo 6:8; Mat 6:1 * 23:6: Luk 11:43 * 23:11: Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * 23:12: Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14 * 23:14: Nê lôkauk vi lenjinhaji nena abô 14 êj, ma Matyu da miñ hato ami, ma anyôla hato havenj yam. * 23:16: Mat 15:14

anyô te hêv da ba havak balabuŋ hathak da êŋ, êŋ ma yani indum êtôm atu ba yani hanarŋ. ¹⁹ Mólô nê malemim pusip! Loŋ êbók da ma nômbêŋ ek nôm atu ba anyô hêv hatôm da. Ek malê nena loŋ êbók da hadum ba da êŋ habitak matherŋ.

²⁰ “Ba intu Anyô te havak balabuŋ hathak loŋ êbók da, yani lêk havak balabuŋ hathak loŋ êbók da lók da atu ba hamô haviŋ. ²¹ Ma anyô te havak balabuŋ hathak unyak matherŋ êŋ, yani êŋ lêk havak balabuŋ hathak unyak matherŋ lók Wapômbêŋ atu ba hamô unyak matherŋ êŋ kapô haviŋ. ²² *Ma anyô te havak balabuŋ hathak malak leŋ, êŋ ma hatôm havak balabuŋ hathak Wapômbêŋ lók loŋ atu ba hayô hamô ek hayabiŋ nômkama sapêŋ.

²³⁻²⁴ * “Alikaknena mólô nê lôkauk hathak abô balabuŋ lók Palisi! Mólô lôklokwaŋ ba osopa balabuŋ yaónena ma balabuŋ bêŋ ma mólô ôthôŋ paliŋ. Mólô othak usup ava nenanena atu ba hadum nôm vasiŋ ma uik sam hi ôdôŋ laumiŋ ba ôêv te hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da. Ma doŋtom mólô othak ubuliŋ avômalô ba miŋ udum thêthôŋ hadêŋ i ami lók miŋ ôêv kapôlômim ek i ami. Ma miŋ mólô ôêvhaviŋ ba osopa Wapômbêŋ anêŋ abô sapêŋ ami.

“Mólô othak ôêv thêmathôm vé hêk mólônim nôm, ma doŋtom bok kamel ma mólô ôtôkwêŋ paliŋ! Ba intu mólô hatôm anyô mapusip te ba halom anyô yarŋ havenŋ loŋôndê. Notak auk takêŋ ma nosopa balabuŋ bêŋbêŋ lók balabuŋ yaónena imbiŋ.

²⁵ * “Alikaknena mólô Palisi lók nê lôkauk hathak abô balabuŋ! Mólô osau avômalô ba othak uthik unim tase lók belev anêŋ vidôm iyom. Ma doŋtom nôm takatu ba oŋgasô halók ma bók owa vani ba oarŋ palonŋ. ²⁶ Ba intu mólô nê malemim pusip! Nusik tase lók belev vi kapô ek viyaiŋ imbitak mabuŋ imbiŋ!

²⁷ * “Alikaknena mólô Palisi lók nê lôkauk hathak abô balabuŋ! Mólô osau avômalô hatôm valu atu ba hamô siô ma esaba hathak nôm thapuk ek nepesarŋ mavi anôŋ. Ma doŋtom siô kapô ma putup hathak nê ŋama iniŋ lokwaŋ bók hapalê hamô. ²⁸ * Ba intu avômalô êyê mólônim bók lo loŋ ma thêlô esonŋ nena mólô ma nê thêthôŋ. Ma doŋtom mólônim kapôlômim ma putup hathak ku esau avômalô lók auk ôdô Wapômbêŋ anêŋ abô.

²⁹ “Alikaknena mólô Palisi lók nê lôkauk hathak abô balabuŋ! Mólô onarŋ nena mólô ôdô kambom te. Ma doŋtom mólôda udum kambom éntêk. Mólô othak olav unyak mavi hayô plopet bô iniŋ siô ma mólô opesarŋ kamuŋ mavi hamô nê thêthôŋ iniŋ siô. ³⁰ Ma mólô othak onarŋ nena, ‘Bumalô iniŋ kambom ma bêŋ ek yêlôaniŋ. Ba intu thêlô ik plopet vônô. Ma yêlô namô imbiŋ bumalô, ma tem miŋ yêlô nadók ek nijik plopet vônô ami.’ ³¹ * Aêŋ ba lêk hik thô nena mólô ma nê takatu ba uik plopet vônô iniŋ limi ba intu mólô othak udum iniŋ kambom takêŋ haviŋ. ³² Yôv! Mólônu nundum bumalô iniŋ kambom takêŋ endeba êyô anêŋ daŋ!

³³ * “Mólô umya kambom! Mólô nyaleŋ kambom anêŋ nali! Wapômbêŋ indum abô ek mólô ma tem mólônu loŋ atum lôkmala. Ma miŋ hatôm nôsôv ba unu ami.

³⁴ “Ba intu tem yanêm plopet lók nê lôkauk ma kédôŋwaga doho êsók êndêŋ mólô ma tem uŋgwik vi vônô ma vi ma uŋgwik esak alovalarŋsiŋ. Ma vi ma

* ^{23:22:} Ais 66:1; Mat 5:34 * ^{23:23-24:} Wkp 27:30; Mai 6:8 * ^{23:25:} Mak 7:4 * ^{23:27:} Ap 23:3 * ^{23:28:} Luk 16:15 * ^{23:31:} Ap 7:52 * ^{23:33:} Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7

tem nobali êndôk môlônim unyak yerj lôk nudupunij i ba nêsôv mayaliv ba ini lomalak lomalak. ³⁵ *Môlô othak osopa libumi takatu ba bôk ik nê thêthônj bêj anônj vônô. Anyô mônj atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêj habup hathak aleba hayô Sekalaia, Belekia nakadun. Ik yani vônô hêk unyak mathenj lôk lonj êbôk da anêj malêvônj. Ba intu Wapômbênj tem nê m vovanj bêj êndênj môlô. ³⁶ *Yananj avanônj êndênj môlô! Avômalô bôlônj êntêk tem nêpôm vovanj bêj esak limi ininj kambom.”

Yisu lahiki hathak Jerusalem
(Luk 13:34-35; 19:41-44)

³⁷ “Ai, Jerusalem, Jerusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô! Ma nê takatu ba Wapômbênj hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlônj ek yasup nalumi esak donjom êtôm tale tinj hasup nali ba êmô banik kapô. Ma donjom môlô ôdô. ³⁸ *Odanjô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ngathininj! ³⁹ *Yananj avanônj êndênj môlô nena môlô tem minj ôngô ya esak lonjô ami endeba nonanj nena, ‘Wapômbênj nê m lamavi êndênj ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêj anêj athênj!’ am.”

24

Yisu hananj abô hathak unyak mathenj Jerusalem
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathenj anêj piklêvônj ba havenj denanj ma anêj nê ku êlêm hadênj yani ba enanj nena, “Nôngô unyak mathenj lôk anêj unyak yaônena mavi anônj takêntêk!” ² *Ma Yisu hananj, “Môlô ôyê nô m takêntêk ba lemimmavi hathak e? Yananj avanônj êndênj môlô. Malainj bêj tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbênj êntêk pesa ba valu yanj minj hatôm êyômô yanj lonj ami.”

Malainj lomaloma tem nimbatak
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³ Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô binj. Ma anêj nê ku iyom i hadênj yani ma enanj hik yani linj nena, “Anjê intu nô m takênj tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena tem ôlêm ek pik lo lej anêj danj?”

⁴⁻⁵ *Ma Yisu hananj nena, “Nê lomaloma tem nêlêm esak yanaj athênj ba nenanj nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêj anônj. Ba intu noyabinj am. ⁶ Ma môlô tem nodanjô abô esak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takênj tem imbitak ma donjom pik lo lej anêj danj ma mi denanj. Ba intu minj nodowalinj ami. ⁷ Ma avômalô ôdônj yanj tem nijik vovak imbinj ôdônj yanj. Ma kinj yanj lôk anêj avômalô tem nijik vovak êndênj kinj yanj. Ma lonj lomaloma ma tem bôm lôk duvianj bêj imbitak. ⁸ Nôm takênj ma hatôm vovanj môj atu ba hapôm avi lôk lasabenj ek embathu.

⁹ * “Ma tem nebalonj môlô ba netak êndôk anyô vi bahenjinj ek nê nê m vovanj êndênj môlô lôk nijik môlô vônô. Môlô ma yanaj avômalô ba intu tem avômalô sapênj nêpôlik esak môlô. ¹⁰ Ma avômalô takatu ba êvhavinj ya bêj anônj tem netak ininj êvhavinj, ma thêlôda tem nêpôlik esak i ba nenanj thêlôda bêj. ¹¹ *Ma plopet abôyanj bêj anônj tem nimbatak ba nesau avômalô bêj anônj. ¹² Ma

* 23:35: Stt 4:8; 2Sto 24:20-21 * 23:38: 1Kinj 9:7-8; Jer 22:5 * 23:39: Sng 118:26 * 24:2: Luk 19:44 * 24:4-5: Mat 24:23-24; 1Jon 2:18 * 24:9: Mat 10:22 * 24:11: Mat 24:5,24; 1Jon 4:1

leŋ. Ma avômalô pik tem nedaŋ boloba ba nêgê Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiŋ anêŋ lôkliŋyak lôk anêŋ deda lôkmanŋiŋ. ³¹ *Ma lavuak tem endanŋ lôklokwanŋ bomaŋ, ma yani tem nêŋ anêŋ anjela ba ini pik anêŋ danŋ sapêŋ ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

³² * “Ba intu môlô noja auk esak alokwanŋ beleŋ.* Hayeŋ ba ŋauŋ lukmuk habitak, êŋ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ³³ Ma aêŋ iyom, môlô ôyê nôŋ takêntêk habitak, êŋ ma noyala nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ endelêm lêk habobo ba hamiŋ unyak abôlêk. ³⁴ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avômalô bôlôŋ êntêk tem miŋ nema ami denaŋ, ma nôŋ takêntêk sapêŋ tem imbitak. ³⁵ *Pik lôk leŋ tem nêŋ yak ba ni, ma doŋtom yenaŋ abô bute miŋ hatôm nêŋ yak ami.

*Anyô te miŋ hayala waklavôŋ Yisu endelêm ami
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)*

³⁶ * “Anyô te miŋ hayala Yisu anêŋ waklavôŋ endelêm ami. Anjela leŋ miŋ eyala ami, ma Nakaduŋ miŋ hayala haviŋ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³⁷ *Ma avômalô bôlôŋ êntêk tem nindum êtôm bôk idum hadêŋ Noa anêŋ waklavôŋ. Êŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm. ³⁸⁻³⁹ *Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthôŋ paliŋ ma Noa hi yeŋ kapô. Êŋ ma ŋambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ. Ma avômalô bôlôŋ êntêk tem nêsôŋ paliŋ aêŋ iyom. Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm. ⁴⁰ Wak êŋ, ma anyô ju tem nêŋmô kulêvôŋ, ma tem enja anyô yaŋ ma yaŋ êmô. ⁴¹ Ma avi ju tem nepesaŋ nôŋ êmô, ma tem enja avi yaŋ ma yaŋ êmô.

⁴² * “Aêŋ ba môlô noyabiŋ am ek malê nena môlô miŋ oyala waklavôŋ atu ba môlônim Anyô Bêŋ endelêm ami. ⁴³ *Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêŋ alaŋ halaŋ abô nena nê vani tem nijik anêŋ unyak vose, êŋ ma yani hêk lêlê ek nê vani miŋ hatôm nijik unyak êŋ vose ami. ⁴⁴ Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm ba indum môlô nosoŋ kambom. Ba intu nôŋmô lêlê aêŋ iyom.

*Abô loŋ kapô hathak anyô ku mavi lôk anyô ku kambom
(Luk 12:42-46)*

⁴⁵ * “Aêŋ ba môlô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabiŋ nôŋkama mavi. Unyak alaŋ hatak yani ek eyabiŋ anêŋ nê ku ba nêŋ nôŋ êndêŋ i êtôm anêŋ wakma atu ba hatak. Vêŋ ma hi loŋ buyaŋ. ⁴⁶ Ma unyak alaŋ havôhalêm hathak loŋbô ba hayê nena anêŋ anyô ku êŋ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêŋ. ⁴⁷ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nôŋkama sapêŋ.

⁴⁸ * “Ma doŋtom ôpêŋ ma anyô kambom, êŋ ma tem laimbi êŋjêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm ketheŋ ami.’ ⁴⁹ Êŋ ma hik nê ku takatu ba idum ku haviŋ yani ma hayaŋ nôŋmô lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ haviŋ nê takatu ba ethak inum waiŋ ba elo molo. ⁵⁰ Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ, ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ eson kambom. ⁵¹ Êŋ ma unyak

* **24:31:** 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * **24:32:** Abô Bômbôm ma ‘fik’. Ma Abô Malê ma ‘sabo’, ma doŋtom sabo anêŋ waklavôŋ miŋ hatôm Israeŋ iniŋ sabo anêŋ waklavôŋ ami. Ba intu ato beleŋ iyom ek nêŋ auk esak Israeŋ iniŋ sabo anêŋ waklavôŋ. * **24:34:** Mat 16:28 * **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * **24:37:** Stt 6:5-8 * **24:38-39:** Stt 7:21-23 * **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; ALK 16:15 * **24:47:** Mat 25:21,23

alarj tem nê m vovarj bêj êndêj yani ma êndô ôpêj êmô imbinj nê takatu ba esau avômalô. Loj êj ma thêlô tem nedarj kambom ba nesarj venijbôlêk ôdôj loj.

25

Abô loj kapô hathak avi muk lauminj

1*“Wapômbêj anêj lôkliŋyak ma aêntêk. Avi muk lauminj ewa ininj atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk. 2 Avi lôkauk ma baherjvi ma auk mi ma baherjvi. 3 Avi auk mi ewa ininj atum ba i, ma minj ewa ininj alokwanj thôk ami. 4 Ma donjom avi lôkauk ewa ininj atum lôk alokwanj thôk halôk kolopak. 5 Avi takêj eyabinj anyô êj ek êyô aleba mi ma malerjij hayarj ba êk sôm.

6“Bôlôvôj biŋ ma elam, ‘Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôana!’

7“Êj ma avi muk takêj iviyô ma êpôpêk ininj atum. 8 Ma avi auk mi enarj hadêj avi lôkauk nena, ‘Yêlôaninj atum hadum ek ema ba môlô nô nê m athôk doho êlê m.’

9“Ma avi lôkauk enarj, ‘Minj hatôm alalô sapêj ami ba dô, ma unu nonarj êndêj avômalô doho ek nô nê m vuli.’

10“Êj ma thêlô i ek nê nê m ininj vuli. Thêlô i denarj ma anyô atu hayô. Ma vi atu ba lêk êpôpêk i yôv ibitak êyô unyak kapô havinj yani ek nejarj nô m ma ik unyak abôlêk sirj.

11*“Vê m ma vi atu êyô ma enarj, ‘Anyô bêj, anyô bêj! Unjgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

12*“Ma donjom ôpêj hanarj, ‘Yanarj avanôj êndêj môlô nena yahathôj môlô palinj.’”

13*Êj ma Yisu hanarj hadêj avômalô takatu ba elanjô anêj abô nena, “Môlô minj oyala waklavôj atu ba Anyô Bêj tem endelê m ami. Ba întu noyabinj am.”

Abô loj kapô hathak nê ku eyabinj valuselenj (Luk 19:11-27)

14“Nodarjô abô doho imbinj. Wapômbêj anêj loj lôkliŋyak ma hatôm anyô te hadum ek ni loj buyarj ba halam anêj nê ku êlê m ek nê m nô mkama êndêj i ek neyabinj. 15*Yani hik valuselenj sam hatôm thêlôninj auk lôk ininj ku ba hêv valuselenj 5,000 hadêj anyô te, ma 2,000 hadêj anyô yarj, ma 1,000 hadêj anyô te ma hi. 16 Ketherj oyarj ma ôpatu ba hawa 5,000 hi hadum ku hathak ma havôv 5,000 hayô hamô loj havinj. 17 Ma yarj atu ba hawa 2,000 hi hadum aêj ba havôv 2,000 hayô hamô loj havinj. 18 Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv ba havuj halôk.

19“Wak doho hale ba hi ma nê êj ininj anyô bêj havôhalê m. Ma halam i ek endarjô ininj ku anêj lavôj. 20 Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô hamô loj havinj halê m ma hanarj, ‘Anyô bêj, bôk hôvê v 5,000 ek yayabinj. Nôjgô! Lêk yahavôv 5,000 hayô hamô loj havinj.’

21*“Ma anêj anyô bêj hanarj, ‘Mavi anôj! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabinj nô mkama yaônena mavi ba întu tem yanê m nô mkama bêj anôj êndêj o ek oyabinj. Ôlê m ek alai leninj mavi imbinj i!’

* 25:1: Luk 12:35; ALK 19:7 * 25:11: Luk 13:25-27 * 25:12: Mat 7:23 * 25:13: Mat 24:42

* 25:15: Lom 12:6 * 25:21: Mat 24:45-47; Luk 16:10

22 “Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma hanarj nena, ‘Anyô bêj, bôk hôêv ya 2,000 ek yayabinj. Nôngô! Lêk yahavôv 2,000 hayô hamô loj havinj.’

23 “Ma anêj anyô bêj hanarj ‘Mavi anôj! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabinj nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêj anôj êndêj o ek oyabinj. Ôlêm ek alai lejijmavi imbinj i!’

24 “Êj ma ali atu ba hawa 1,000 halêm ma hanarj, ‘Anyô bêj, yahayala nena o ma anyô malem thêlêv. Hothak holav nôm hêk ku kapô atu ba mij hovatho ami. Ma pik atu ba anyô yarj hapaliv yarjvêk halôk ma hothak howa anêj anôj. 25 Yahakô ba yahavuj anêm 1,000 atu halôk pik. Nôngô! Anêm valuselerj êntêk.’

26 “Ma anyô bêj hanarj viyarj, ‘O anyô vau kambom! Hôyê yenaarj ku aisê ba intu honarj aêj? 27 Aisê ka mij hotak yenaarj valuselerj halôk unyak valuselerj ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak lojbô ma tem yanja doho êyômô loj imbinj.’

28-29 * “ ‘Ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaarj nômkama ba habitak bêj, êj ma tem yatak doho êyômô loj imbinj ba yanêm êndêj ôpêj ba anêj tem imbitak bêj anôj. Ma ôpatu ba mij hadum ku hathak yenaarj nômkama ami, êj ma tem yanêm dokte atu ba havalorj loj vê ênjêk yani. Ba intu noja 1,000 atu vê ênjêk ôpêj ba nônem êndêj ôpatu ba hawa 10,000. 30 *Ma nônem ôpêj vê ba ni loj momanjini. Loj êj ma tem nedarj kambom ba nesarj venjijbôlêk ôdôj loj.’ ”

Abô loj kapô hathak boksipsip lôk bokmeme

31 * “Anyô Anêj Nakaduj atu ma tem êlêm imbinj deda lôkmanjij lôk anjela ma tem êndôk êmô binj ek endanj avômalô injij abô êtôm kinj. 32 *Tem nesak dojtôm ba ini êndêj yani ma embaki vose ni ôdôj ju êtôm boksipsip anêj alarj hathak hik boksipsip sam ba êmô buyarj ma bokmeme êmô buyarj. 33 Ma yani tem etak boksipsip êmô barj vianôj ma bokmeme êmô barj vikenj.

34 “Êj ma tem enarj êndêj avômalô takatu ba êmô barj vianôj nena, ‘Môlô nôlêm! Wakamik bôk hadum mavi hadêj môlô. Nôlêm noja loj lôklijyak atu ba Wapômbêj lahavinj nêem êndêj môlô. Sêbôk ba yani hapesarj pik lukmuk, ma hapesarj loj êj êk môlô. 35 *Yahama kisi ma môlô ôêv nôm hadêj ya, ma yahathakmunij ma sôp narj hadêj ya, ma ya anyô loj buyarj ma owa ya thô. 36 Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêj ya, yahapôm lijij ma oyabinj ya, yahamô koladôj ma ôlêm ôyê ya. Aêj ba nôlêm noja loj lôklijyak atu!’

37 “Ma avômalô thêthôj tem nenarj injik lijij, ‘Anyô Bêj, anjê te ma yêlô ayê homa kisi ba yêlô êv nôm hadêj o ma hothakmunij ba yêlô êv narj hadêj o? 38 Anjê te ma o anyô loj buyarj ba yêlô awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêj o? 39 Anjê te ma hópôm lijij ba yêlô ayabinj o lôk ayê hômô koladôj ba yêlô athôk ayê o?’

40 * “Ma Kinj tem enarj êndêj i, ‘Yanarj avanôj êndêj môlô! Môlô bôk udum nôm takêj hadêj yenaarj avômalô takatu ba athêj mi, êj ma hatôm udum hadêj ya.’

* 25:28-29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * 25:30: Mat 8:12; Luk 13:28 * 25:31: Mat 16:27; 19:28 * 25:32: Ese 34:17; ALK 20:11-13 * 25:35: Ais 58:7 * 25:40: Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41

41 * “Yôv ma tem enañ êndêḡ avômalô takatu ba imiḡ baḡ vikeḡ nena, ‘Môlô nu! Wapômbêḡ lêk hêv malaiḡ hadêḡ môlô ba unu loḡ atum hathañ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Bôk ebaḡ yôv ba hamô ek Sadaḡ lôk anêḡ ḡê ku nêndôk.

42 Sêbôk ba yahama kisi ma miḡ ôêv nôḡ hadêḡ ya ami, ma yahathakmuniḡ ma miḡ ôêv ḡañ hadêḡ ya ami. 43 Ma ya anyô loḡ buyañ ma miḡ owa ya thô ami, ma ya sôḡ mi ma miḡ ôêv sôḡ hadêḡ ya ami. Yahapôm lijiḡ ba yahamô koladôḡ ma miḡ oyabiḡ ya ami. Ba intu môlô nu loḡ atum êḡ.’

44 “Ma tem nenaḡ, ‘Anyô Bêḡ, aḡgê te ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmuniḡ mena o anyô loḡ buyañ, mena o sôḡ mi, mena hôpôm lijiḡ, mena hôḡ koladôḡ, ba miḡ yêlô êv o sa ami?’

45 “Ma tem enañ nena, ‘Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Môlô miḡ bôk udum nôḡ takêḡ hadêḡ yenaḡ avômalô takatu ba athêḡ mi te ami. Êḡ ma hatôm udum nôḡ êḡ hadêḡ ya.’

46 * “Aêḡ ba avômalô takêḡ tem ini ek neja vovaḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma doḡtom avômalô thêthôḡ tem ini ek neja lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

26

Nê bêḡbêḡ êbôlêm auk ek nijik Yisu vônô
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

1 Yisu hanaḡ abô nômbêḡ êḡ yôv ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, 2 * “Môlô oyala nena wak ju hêk denañ ma waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi* tem êyô. Waklavôḡ êḡ ma tem netak ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk avômalô doho baheniḡ ek nijik ya vônô esak a.”

3 Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethak doḡtom halôk anyô bêḡ habôk da Kaiapas anêḡ unyak. 4 Ma êbôlêm loḡondê ek nesau Yisu ba nebalon ek nijik yani vônô. 5 Ma thêlô enañ, “Lêk ma waklavôḡ matheriḡ ba intu natak ku êḡ êḡḡêk vêḡmam. Yakô avômalô tem leḡḡmaniḡ ba nijik vovak.”

Avi te haḡgasô nôḡ ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk
(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

6 Wak êḡ ma Yisu hamô Saimon anêḡ unyak anêḡ Betani. Sêbôk ma ôpêḡ hapôm palê lepla ma doḡtom bôk mi. 7 * “Ma thai lôk Yisu ma anêḡ ḡê ku eyañ nôḡ denañ ma avi te halêm unyak kapô. Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôḡ ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ. Ma avi atu hi haḡgasô nôḡ ôv mavi êḡ hayô hamô Yisu wakadôk.

8 ḡê ku êyê nôḡ êḡ ma leḡḡmaniḡ ba enañ, “Aisê ka habuliḡ nôḡ ôv mavi êḡ hi oyaḡ? 9 Hatôm nêḡ ek anyô yaḡ nêḡ vuli ma naja valuselen bêḡ esak ek nanêḡ avômalô siv sa.”

10 Yani halañḡ thêlôniḡ abô êḡ ma hanaḡ, “Aisê ka môlô ôêv malaiḡ hadêḡ avi êntêk? Yani hadum nôḡ mavi anôḡ hadêḡ ya. 11 * Avômalô siv tem nêḡ imbiḡ môlô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma doḡtom tem miḡ yamô imbiḡ môlô sawa daim ami. 12 Avi êntêk haḡgasô nôḡ ôv mavi hayô hamô ya ek epepañ yalenḡḡkupik ek nedav ya. 13 Odaḡô! Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Pik

* 25:41: Mat 7:23 * 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29 * 26:2: Kis 12:1-27; Mat 20:18 * 26:2: Sêbôk

Wapômbêḡ anêḡ aḡela hik Ijiḡ iniḡ apenena môḡ vônô. Ma Israeḡ ma hale ba hi ba miḡ hik te vônô ami.

* 26:7: Luk 7:37-38 * 26:11: Lo 15:11

Ba intu yaô bôlôvônḡ ma tem môlô ôḡḡô nôḡ takatu ba tem êpôm ya. Ma môlô sapêḡ tem notak ya ma nôsôv mayaliv ba unu. ³² *Ma donḡtom hik ya liḡ hathak loḡbô, ma tem yamônḡ ba yana Galili vêm ka môlô nombenḡ ya yam.”

³³ Ma Pita hanaḡ nena, “Dô! Thêlô sapêḡ etak o ba i, ma tem yamiḡ imbiḡ o denaḡ.” ³⁴ *Ma Yisu hanaḡ nena, “Ondaḡô! Yanaḡ avanônḡ biḡ êndêḡ o nena bôlôvônḡ êntêk ma tale miḡ halaḡ ami denaḡ, ma tem onanḡ êtôm bôlônḡ lô nena hôthônḡ ya paliḡ.” ³⁵ Ma Pita hanaḡ, “Mi anônḡ! Ik ya vônô, ma miḡ hatôm yanaḡ nena yahathônḡ o paliḡ ami. Milôk!” Ma ḡê ku sapêḡ enaḡ abô êḡ iyom.

Yisu hateḡ hamô Getsemani
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Vêm ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êyô loḡ atu ba elam nena Getsemani ma hanaḡ hadêḡ i, “Môlô nôḡmô loḡ êntêk ma yana saka ek yateḡ mek.” ³⁷ Ma hawa Pita lôk Sebedi nakaduḡ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malaiḡ bomaḡ. ³⁸ *Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yakapôlônḡ lêk malaiḡ bomaḡ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nôḡmô loḡ êntêk ma nôḡnêm lêlê imbiḡ ya.” ³⁹ Ma hi daim dokte ma hêv yak ba thohavloḡma halôk pik. Ma hateḡ mek nena, “Yenaḡ Wakamik, loḡôndê vi hamô, êḡ ma yalenḡhaviḡ onja tase êntêk vê êḡḡêk ya. Ma donḡtom miḡ osopa yenaḡ yalenḡhaviḡ ami. Mi, osopa oda anêḡ lemḡhaviḡ.”

⁴⁰ Ma Yisu hale hi ma hayê ḡê ku takatu ma lêk êk sôm. Êḡ ma hanaḡ hik Pita liḡ, “Aisé? Môlô miḡ hatôm nôḡnêm lêlê imbiḡ ya êtôm wakma te ami e? ⁴¹ Nômô lêlê ba notenḡ mek ek miḡ nôḡnêm yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviḡ indum mavi ma donḡtom auk ma pulusikna ba miḡ hatôm indum ami.”

⁴² Ma havôhi hathak loḡbô ma hateḡ mek nena, “Wakamik, lemḡhaviḡ malaiḡ bêḡ êntêk êpôm ya, êḡ ma mavi. Ma tem yandum êtôm honaḡ.” ⁴³ Ma halehi hathak loḡbô ma hayê thêlô êk sôm denaḡ ek malê nena malenḡḡ hayaḡ ba miḡ hatôm nêḡmô lêlê ami. ⁴⁴ Ma hatak thêlô ma havôhi hateḡ mek bô atu bôlônḡ te lu hathak loḡbô.

⁴⁵ Vêm ma halehi hadêḡ anêḡ ḡê ku ma hanaḡ, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaḡ e? Odaḡô. Wakma lêk habobo ek netak ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk ḡê kambom bahenḡḡ. ⁴⁶ *Aêḡ ba numbiyô ek alôana! Ôḡḡô! Ôpatu ba tem enaḡ ya bêḡ lêk halêm yôv!”

Evalonḡ Yisu
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaḡ abô denaḡ ma Judas hayô. Yani ma ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te. Ma avômaloḡ bêḡ anônḡ êlêm iviḡ yani ba ewa biḡ vovak lôk okdiba. Nê takêḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômaloḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ êv thêlô ba êlêm. ⁴⁸ Ôpatu ba tem enaḡ Yisu bêḡ bôk hik lavônḡḡ te thô hadêḡ i nena, “Ôpatu ba yahaliḡu, êḡ ma Yisu ba nobalonḡ!” ⁴⁹ Ma ôpêḡ hi kethenḡ hadêḡ Yisu ma hanaḡ, “Kêdônḡwaga, bôlôvônḡ mavi.” Ma halinḡu yani.

⁵⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Aiyarḡ, undum ku atu ba hólêm hathak.” Ma ḡê takatu ba êlêm haviḡ Judas i ma evalonḡ Yisu ba ewa ba i.

⁵¹ *Ma anyô te atu ba hamiḡ haviḡ Yisu hadadi anêḡ biḡ vovak ma hale anyô bêḡ habôk da anêḡ anyô ku te limbuk vi vê. ⁵² *Ma Yisu hanaḡ, “Otak anêḡ biḡ êndôk anêḡ loḡ esak loḡbô! Ôpatu ba hik vovak hathak biḡ, ma biḡ

* 26:32: Mat 28:7,16 * 26:34: Mat 26:69-75 * 26:38: Jon 12:27 * 26:46: Jon 14:31

* 26:51: Jon 18:26 * 26:52: Stt 9:6; ALK 13:10

êṅ tem enjaṅ yani vônô. ⁵³ Lemimbi! Yahalan hadêṅ Wakamik ma ketheṅ ma yani tem nêṃ aṅela vovak ôdôṅ laumiṅ ba lahavuju ma doho imbiṅ ba nélêm ek nêṃem ya sa. ⁵⁴ Ma doṅtom abô atu ba bôk hêk Wapômbêṅ anêṅ kapyā tem injik anôṅ aisê? Wapômbêṅ anêṅ kapyā hanaṅ nena nôm takêṅ tem êpôm ya.”

⁵⁵ *Êṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ avômalô nômbeṅ atu nena, “Ya ma anyô kambom anôṅ ba intu owa biṅ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonṅ ya e? Aisê? Wak nômbeṅ intu ma yahadôṅ avômalô hamô unyak matheṅ anêṅ piklêvôṅ ma miṅ ovalonṅ ya ami eka? ⁵⁶ Ma doṅtom nômkaṃa takêṅtêk ba lêk habitak ek plopet iniṅ abô takatu ba bôk eto injik anôṅ.” Êṅ ma anêṅ ṅê ku sapêṅ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

⁵⁷ ṅê takatu ba evalonṅ Yisu ewa ba i Kaiapas anêṅ unyak, ôpêṅ ma anyô bêṅ habôk da. ṅê lôkkaṃ hathak abô balabuṅ lôk ṅê bêṅbêṅ ethak doṅtom ba êṃô lonṅ êṅ. ⁵⁸ Ma Pita hasopa Yisu haveṅ yam ma doṅtom haveṅ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêṅ habôk da anêṅ badêṅ kapô. Ma hi halôk hamô haviṅ sôp bidonṅ ek êṅjê nena malê intu tem imbitak.

⁵⁹ ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk Sanhedlin sapêṅ *êbôlêm avômalô doho ek nenaṅ abôyaṅ esak Yisu ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. ⁶⁰ Anyô bêṅ anôṅ êlêm ma enaṅ abôyaṅ hathak yani, ma doṅtom thêlô miṅ êpôm Yisu anêṅ kambom te ek nijik yani vônô ami. Êṅ ma anyô ju êlêm ⁶¹ *ma enaṅ, “Anyô êntêk bôk hanaṅ yôv nena, ‘Yahatôm yandiniṅ Wapômbêṅ anêṅ unyak matheṅ ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak lonṅbô.’ ”

⁶² Êṅ ma anyô bêṅ habôk da haviyô hamiṅ ma hanaṅ hik Yisu liṅ nena, “Anyô ju êntêk lêk enaṅ o bêṅ yôv ma o bônôṅ eka? O abô mi e?” ⁶³ *Ma doṅtom Yisu bônôṅ iyom. Ma anyô bêṅ habôk da hanaṅ hadêṅ Yisu, “Yanaṅ êndêṅ o! Ondam Wapômbêṅ lôkmala atu anêṅ athêṅ ba onanṅ êndêṅ yêlô nena, ‘O ma Mesia, Wapômbêṅ anêṅ nakaduṅ atu e?’ ”

⁶⁴ *Ma Yisu hanaṅ nena, “Oda honaṅ aêṅ. Ma yanaṅ abô te imbiṅ êndêṅ môlô sapêṅ nena wak te am ka tem môlô ôṅgô Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem êṃô Wapômbêṅ Lôkliṅyak Anôṅ baṅ vianôṅ ba tem êyô êṃô buliv ba êlêm.”

⁶⁵ *Ma anyô bêṅ habôk da halanô abô êṅ ma hakakaviṅ anêṅ kwêv ma hanaṅ, “Lêk yôv! Ôpêntêk habuliṅ Wapômbêṅ anêṅ athêṅ ba hanaṅ nena yanida ma hatôm Wapômbêṅ ba môlô lêk olanô abô êṅ yôv! Aisê ka alalô leṅṅhaviṅ nadanô abô doho imbiṅ? ⁶⁶ *Môlônim auk aisê? Yandum malê te?” Ma thêlô enaṅ, “Yani hanaṅ abôma hathak Wapômbêṅ ba intu ema.”

⁶⁷ *Êṅ ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu thohavloma ma êpêṅ yani. Ma doho epetav yani ⁶⁸ ba enaṅ, “O ma Mesia e? O plopet te ma onanṅ êndêṅ yêlô nena opalê intu hik o?”

Pita hanaṅ nena hathôṅ Yisu palin

(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27)

* **26:55:** Luk 19:47; 21:37 * **26:59:** Elam iniṅ kaunsil nena ‘Sanhedlin’. * **26:61:** Jon 2:19-21
 * **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:** Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * **26:65:** Mat 9:3; Jon 10:33
 * **26:66:** Wkp 24:16; Jon 19:7 * **26:67:** Ais 50:6; 53:5

69 Pita hamô unyak atu anêḡ badêḡ kapô ma avi ku te halêm hadêḡ yani ma hananḡ, “O êntêk intu bôk hoverḡ havinḡ Yisu anêḡ Galili.” 70 Ma Pita hananḡ, “Injo! Yahathôḡ abô intu ba honanḡ palinḡ!” Ma avômalô sapêḡ elanḡ anêḡ abô.

71 Pita hi badêḡ abôlêk ma avi ku yanḡ hayê ma hananḡ hadêḡ avômalô, “Anyô êntêk bôk hamô havinḡ Yisu anêḡ Nasalet.” 72 Ma Pita halam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hananḡ hathak lonḡbô, “Mi anôḡ! Yahathôḡ ôpêntu palinḡ!” 73 Vêm ma nê takatu ba iminḡ badêḡ kapô êlêm hadêḡ Pita ma enanḡ, “Môlô lemimselo donḡtom ba intu o ma Yisu anêḡ anyô te.”

74 Ma donḡtom Pita hananḡ, “Ya minḡ yahananḡ abô avanôḡ ami, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡm vovanḡ êndêḡ ya. Yahalam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba yahananḡ nena yahathôḡ ôpêntu palinḡ!” Kethenḡ oyanḡ ma tale halanḡ. 75 *Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hananḡ hadêḡ yani nena, “Tale minḡ halanḡ ami denanḡ, ma tem onanḡ êtôm bôlôḡ lô nena hôthôḡ ya palinḡ.” Êḡ ma Pita hale yainḡ ma lahiki ba halanḡ bêḡ.

27

Ewa Yisu ba i hadêḡ Pailat

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

1 Lôkbôk momanḡjininḡ ma nêḡ bêḡbêḡ êbôk da sapêḡ lôk avômalô Israêl ininḡ nêḡ bêḡbêḡ ethak donḡtom ma ibutinḡ abô ek nijik Yisu vônô. 2 Ma ekak banḡ luvi lusu ma ewa ba i hadêḡ Pailat, anyô Lom atu ba hayabinḡ Judia.

Judas hama

(Ap 1:18-19)

3 Judas ôpatu ba hananḡ Yisu bêḡ halanḡ nena lêk idum abô yôv ek nijik Yisu vônô. Êḡ ma lahiki bêḡ ba hi hêv valuselenḡ 30 seleva takatu hadêḡ nêḡ bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô ininḡ nêḡ bêḡbêḡ hathak lonḡbô 4 ma hananḡ, “Lêk yahadum kambom hathak yahananḡ ôpatu ba kambom mi bêḡ.”

Êḡ ma thêlô enanḡ, “Oda anêḡ malainḡ ma minḡ yêlôanianḡ ami.” 5 *Ma Judas hakaliv valuselenḡ seleva takêḡ hayô unyak mathenḡ kapô ma hi havaklôk ba hama.

6 Ma nêḡ bêḡbêḡ êbôk da isup valuselenḡ seleva takêḡ ba enanḡ, “Valuselenḡ êntêk ma valuselenḡ êv ek nijik anyô vônô esak. Ba intu abô balabuḡ hananḡ nena valuselenḡ takêḡ ma minḡ nandô êmô imbinḡ unyak mathenḡ anêḡ valuselenḡ ami.” 7 Ma thêlô ibutinḡ abô ek nêḡnêḡ anyô hapesanḡ unḡ anêḡ pik bute vuli ek nedav avômalô lonḡ buyanḡ ênjêk. 8 Ma avômalô elam pik êḡ nena “Enḡgasô Thalalenḡ” ek malê nena ewa valuselenḡ ek nijik anyô yanḡ vônô esak.

9-10 *Ba intu Wapômbêḡ anêḡ abô hik anôḡ ba hananḡ hadêḡ plopet Jelemaia nena,

“Thêlô ewa valuselenḡ ba êv anyô hapesanḡ unḡ anêḡ pik bute vuli hatôm atu ba Wapômbêḡ hananḡ hadêḡ ya.

Valuselenḡ êḡ ma avômalô Israêl elam hatôm yani anêḡ vuli ba êv ek nijik yani vônô.”

Sekalaia 11:12-13

Yisu hadum abô hathak Pailat

(Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

11 Yisu haminḡ anyô bêḡ Pailat thohavloma, ma Pailat hananḡ, “O ma avômalô Israêl ininḡ kinḡ e?” Ma Yisu hananḡ nena, “Intu êḡ, hatôm intu honanḡ.”

* 26:75: Mat 26:34 * 27:5: Mat 26:14-15 * 27:9-10: Jer 19:13; 32:6-9

12 *Nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêñbêñ ibi Yisu linakupik hathak abô lomaloma. 13 Êñ ma Pailat hanan, “Aisê! Miñ holarô iniñ abô ami ma o bônônj eka?” 14 Ma donjom yani bônônj iyom ma miñ hanan iniñ abô viyan ami. Ba intu Pailat hasonj kambom.

15 Waklavôn Hale ba Hi nômbêñ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôn te anêñ athêñ ek Pailat nêñm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêñ vê.

16 Sondabêñ êñ ma anyô te anêñ athêñ nena Yisu Balabas hamô koladôn. Ma avômalô bêñ anôn eyala ôpêñ. 17 Aêñ ba avômalô sapêñ ethak donjom ma Pailat hanan hik thêlô liñ, “Yatak opalê te êndêñ mólô, Balabas mena Yisu atu ba elam nena Mesia?” 18 *Pailat hayala nena nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ leñjdanj hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanan aêñ.

19 Pailat halanô abô denanj ma yanavi hêv abô hadêñ yani ba hanan, “Bôkam ma yahayê niavinj te ba yahakô kambom. Aêñ ba miñ undum nômlate êndêñ anyô thêthônj intu ami.”

20 Ma donjom nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ êlôk avômalô leñj ek nendam Balabas ma nenanj êndêñ Pailat nena nijik Yisu vônô. 21 Aêñ ba Pailat hanan hik thêlô liñ, “Yatak anyô ju êntêk yanj sê?” Ma avômalô elam, “Balabas.” 22 Ma Pailat hanan hik thêlô liñ hathak lonjbô nena, “Ma Yisu atu ba elam nena Mesia, yandum ôpêñ aisê?” Ma sapêñ elam nena, “Nijik vônô esak a!” 23 Ma Pailat hanan, “Eka? Yani hadum malê kambom?” Ma donjom thêlô elam lôklala hathak lonjbô nena, “Nijik vônô esak a!”

24 *Pailat halanô thêlôninj kaêk ma hayê nena vovak bêñ hadum ek imbitak ba anêñ ku êñ tem miñ hik anôn ami. Êñ ma yani hawa ñanj ma hathik banj haminj avômalô maleninj ma hananj nena, “Ôpêntêk hama, ma mólôda unim malainj ma miñ yananj malainj ami!” 25 *Ma avômalô sapêñ enanj viyanj, “Yôv! Yêlô lôk yêlônaninj avômena iniñ malainj!” 26 Êñ ma Pailat hatak Balabas ba hi. Ma hananj ek nebalî Yisu esak yak lôkmanjinj vêm ma hatak halôk nê vovak baheninj ek nijik vônô esak a.

*Nê vovak enanj abôma hathak Yisu
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)*

27 Pailat anêñ nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêñ unyak badêñ kapô. Ma elam nê vovak sapêñ êlêm ethak donjom ba ekalabu yani sinj. 28 *Ma ibi anêñ nômkama thô ba haminj liñ popam. Ma ewa kinj anêñ kwêv thalalenj daim te ma ik hathak yani. 29 Ma ewa yak lôkmanjinj atu ba epesanj hatôm kinj iniñ kulunj ma ik halôk wakadôk. Ma etak kôm halôk yani banj vianônj ba havalonj hatôm kinj iniñ kwandinj. Ma thêlô elek venjndônj lêlô hadêñ yani ma enanj abôma nena, “Waklêvônj mavi, avômalô Israel iniñ kinj!” 30 *Ma vi êsôvwapôk hathak yani ma vi ewa kwandinj atu ba ik wakadôk hathak. 31 Ma enanj abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalenj atu thô ma ik yanida anêñ kwêv daim hathak lonjbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

*Ik Yisu hathak a
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)*

32 Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini te ba anêñ athêñ nena Saimon halôk lonjondê. Ma êpôvinj ôpêñ ek enja Yisu anêñ alovalanjanjinj. 33 Êñ ma thêlô i

* 27:12: Ais 53:7 * 27:18: Jon 11:47-48; 12:19 * 27:24: Lo 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28
* 27:28: Luk 23:11 * 27:30: Ais 50:6

êyô loŋ te anêŋ athêŋ nena Golgota, athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena Loŋ Lenġkadôk Lokwanġ. ³⁴ *Loŋ êŋ ma thêlô ewa wainġ ba eyelanġ nôŋ maninġ te halôk ma êv hadêŋ yani ek inum ek miŋ vovanġ bêŋ anôŋ ami. Yani hanum dokte iyom ma hadô. ³⁵ *Êŋ ma thêlô ik yani loŋ hathak a. Vêŋ ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêŋ kwêv lo sôp. ³⁶ Vêŋ ma êlôk êmô ma eyabinġ ininġ ku êŋ. ³⁷ Yani wakadôk vulinġ ma eto abô atu ba idum anêŋ abô ŋama hathak ba eto nena,

ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ ISLAEL ININġ KIN

³⁸ *Ma êthôkwêŋ anyô vani lokwanġju havinġ. Êthôkwêŋ yanġ haminġ Yisu banġ vianôŋ, ma yanġ haminġ banġ vikenġ. ³⁹ *Ma avômalô takatu ba elom loŋôndê êŋ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuninġ lenġŋkadôk ⁴⁰ *ba enanġ, “O atu ba honanġ nena tem undininġ Wapômbêŋ anêŋ unyak matherġ ma ondav esak loŋbô êtôm wak lô iyom e? Êŋ ma nêŋ oda bulubinġ! O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakadunġ, e? Êŋ ma otak alovalanġsinġ ma ôlêŋ pik!” ⁴¹ Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabunġ lôk avômalô ininġ ŋê bêŋbêŋ, thêlô enanġ abôma havinġ ba enanġ, ⁴² “Ôŋgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubinġ, ma donġŋŋ minġ hatôm nêŋ yanida bulubinġ ami eka? Yani ma Israel ininġ kinġ e? Êŋ ma etak alovalanġsinġ ba êlêŋ pik ek alalô nagê ba nanêŋmimbinġ yani! ⁴³ *Ôpêŋ hêvġhavinġ Wapômbêŋ ba hananġ, ‘Ya Wapômbêŋ anêŋ Nakadunġ’. Yôv! Alalô nagê! Wapômbêŋ lahavinġ nêŋ yani bulubinġ e?” ⁴⁴ Ma anyô kambom ju atu ba iminġ alovalanġsinġ havinġ yani enanġ abôma havinġ.

Yisu hama

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Wاكلêvôŋ binġ ma momanġininġ hayô pik sapêŋ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok. ⁴⁶ *Habobo 3 kilok ma Yisu halam lôklala nena, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êŋ anêŋ ôdôŋ aêntêk, “Yenanġ Wapômbêŋ, yenanġ Wapômbêŋ, aisê ka hôdô ya?” ⁴⁷ Ma avômalô vi atu ba iminġ loŋ êŋ elanġ abô êŋ ma enanġ, “Yani halam Elia!” ⁴⁸ *Kethenġ oyanġ ma ŋê êŋ te hi ma hawa kapôk ba hasonġ halôk wainġ maninġ. Ma hathôkwêŋ kapôk êŋ hathak apiyak te ba hêv hadêŋ yani ek inum. ⁴⁹ Ma anyô vi enanġ, “Dô! Alalô nagê vêŋmam! Yakô Elia tem êlêŋ nêŋ yani bulubinġ la?” ⁵⁰ Ma yani halam kaêk lôklala hathak loŋbô ma hatak dahô ba hi ma hama.

⁵¹ *Ma sôp bêŋ atu ba haminġ unyak matherġ ek hayanġ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vulinġ ba hayô vibinġ. Ma duvianġ hayôkwinġ pik ma valu hapupup nenanena. ⁵²⁻⁵³ Ma siô abôlêk hakyav. Ma avômalô matherġ sêbôk atu ba ema ma Wapômbêŋ hik i linġ ba etak siô ma iviyô hathak loŋbô. Ma eyabinġ Yisu anêŋ haviyô hathak loŋbô, êŋ ma thêlô lôkthô i unyak matherġ Jelusalem. Ma avômalô bêŋ anôŋ êyê i. ⁵⁴ Ma anyô vovak laik lôk ŋê vovak takatu ba eyabinġ Yisu êmô êyê duvianġ lôk nôŋ takatu ba habitak. Êŋ ma thêlô êkô kambom ba enanġ nena, “Avanôŋ binġ, ôpêntêk ma Wapômbêŋ anêŋ Nakadunġ anôŋ!”

* 27:34: Sng 69:21 * 27:35: Sng 22:18 * 27:38: Ais 53:12 * 27:39: Sng 22:7; 109:25

* 27:40: Mat 26:61; Jon 2:19 * 27:43: Sng 22:8 * 27:46: Sng 22:1 * 27:48: Sng 69:21

* 27:51: Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

55-56 *Ma Malia anêḡ Magadala, ma Malia Jems lo Josep inih talêbô, ma Sebedi anêḡ nakaduḡ luvi inih talêbô, thêlô lôk avi bêḡ anôḡ imih daim dokte ba êyê. Avi takêḡ bôk etak Galili ma evenḡ havinḡ Yisu ek êv yani sa.

Elav Yisu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

57-58 *Yansih ma anyô lôk valuselenḡ bêḡ te anêḡ Alimatia ba anêḡ athêḡ nena Josep halêm hayê Pailat. Yani bôk hanaḡ Yisu anêḡ abô ba hasopa ba intu hi hanaḡ hadêḡ Pailat nena, “Hatôm yanja Yisu anêḡ kupik e?” Êḡ ma Pailat hanaḡ hadêḡ nê vovak ba êv hadêḡ Josep. ⁵⁹Ma Josep hawa Yisu liḡkupik ba havuliv siḡ hathak sôḡ thapuk mabuḡ mavi te. ⁶⁰*Ma hawa Yisu liḡkupik ba hi hadô hêk anêḡ siô lukmuk te. Siô êḡ ma elav valu abyarḡ ba epesarḡ ek nedav nê ḡama êndôk. Yôv ma habubi valu bêḡ te ba hik siô abôlêk siḡ hathak ma hi. ⁶¹Ma Malia anêḡ Magadala, thai lôk Malia yanḡ, êmô saku ma êyê siô êḡ.

Nê vovak eyabinḡ siô

⁶²Waklavôḡ êḡpôpêk nômkama Sabat lêk hale ba hi yôv. Ma haviyô hayaḡ ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê Palisi i ek nêḡê Pailat. ⁶³*Ma thêlô enaḡ, “Anyô bêḡ, yêlô lenḡhabi nena anyô abôyanḡ atu hamô lôkmala denaḡ ma hanaḡ nena êtôm wak lô, ma tem nijik yani liḡ ba imbiyô esak loḡbô.

⁶⁴“Ba intu nêḡ nê vovak ini ek neyabinḡ siô êtôm wak lô êḡ. Yakô yanida anêḡ nê ku ini neja anêḡ kupik vani ma nesau avômalô nena, ‘Wapômbêḡ lêk hik yani liḡ ba haviyô hathak loḡbô.’ Abôyanḡ êḡ ma tem kambom anôḡ ek yanḡ môḡ atu.” ⁶⁵Êḡ ma Pailat hanaḡ hadêḡ thêlô, “Mavi. Noja nê vovak doho ba unu ek nepesarḡ siô abôlêk êḡ ba majanḡ.” ⁶⁶Êḡ ma thêlô i ma ebalanḡ valu atu ba hamô siô abôlêk siḡ. Yôv ma thêlô enaḡ hadêḡ nê vovak, “Môlô nôḡmô ek noyabinḡ siô êntêk.”

28

Yisu haviyô hathak loḡbô

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

¹Sabat hale ba hi. Ma sonda êḡ anêḡ wak te môḡ hayô. Lôkbôk momanjinḡ ma Malia anêḡ Magadala lôk Malia yanḡ thai i ek nêḡê siô. ²Ma duviaḡ bêḡ hayô ek malê nena Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te halôk anêḡ lenḡ ba halêm ba habubi valu bêḡ atu vê ma hayô hamô loḡ ba hamô. ³Anêḡ thohavloma hatôm damak ma anêḡ kwêv ma thapuk anêḡ dôêḡ. ⁴Ma nê vovak êyê ba êkô kambom ba elowalinḡ. Ba êv yak êlôk êk êtôm nê ḡama.

⁵Êḡ ma aḡela hanaḡ hadêḡ avi ju êḡ, “Minḡ nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm Yisu, ôpatu ba ik hathak a. ⁶*Wapômbêḡ lêk hik yani liḡ yôv ba haviyô hathak loḡbô hatôm bôk ba hanaḡ. Yani miḡ hêk loḡ êntêk ami ma lêk hi yôv. Ma nôlêm ek ôḡḡo loḡ atu ba yani hêk. ⁷Mamu kethenḡ ba unu nonaḡ êndêḡ anêḡ nê ku nena, ‘Wapômbêḡ lêk hik yani liḡ hêk ḡama ba haviyô hathak loḡbô. Ma lêk hamôḡ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loḡ êḡ ma tem nôḡpôm yani.’ Abô êntêk intu yahalêm hathak.”

* 27:55-56: Luk 8:2-3 * 27:57-58: Lo 21:22-23 * 27:60: Ais 53:9 * 27:63: Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 * 28:6: Mat 12:40; 16:21

⁸ Avi ju êḡ elañô abô êḡ ba êkô, ma donṡtom thai lenḡḡmavi anôḡ havinḡ. Ma thai etak siô ma elañvinḡ kethenḡ ba i ek nenanḡ abô êḡ êndêḡ anêḡ ḡê ku. ⁹ Ma Yisu hapôm thai ma hananḡ, “Lôkbôk mavi.” Ma thai i evalonḡ vakapô ma êv yenḡ hadêḡ yani. ¹⁰*Êḡ ma hananḡ, “Mamu minḡ nôkô ami ma unu nonanḡ êndêḡ yenanḡ aiyañ thêlô nena ini Galili. Lonḡ êḡ ma tem thêlô nêpôm ya.”

Nê vovak inin abôyan

¹¹ Avi ju êḡ evenḡ denañ ma ḡê vovak doho eyabinḡ siô êyô Jerusalem. Ma thêlô i hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da ma enañ abô hathak duviaḡ lôk añela. ¹² Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ ethak donṡtom ma epesanḡ abô ek nênem valuselenḡ bêḡ anôḡ êndêḡ ḡê vovak. ¹³ Ma thêlô enañ hadêḡ ḡê vovak nena, “Môlô nonanḡ aêntêk êndêḡ avômalô, ‘Yêlô ek sôm ba athônḡ palinḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku êlêm hadêḡ bôlôvônḡ ma ewa anêḡ kupik vani.’ ” ¹⁴ Ma thêlô enañ abô doho havinḡ hadêḡ ḡê vovak nena, “Anyô bêḡ Pailat halañô abô hathak nôm êḡ, ma yêlô tem napesañ abô imbinḡ yani ek môlô minḡ nôpôm malainḡ ami.” ¹⁵ Ma ḡê vovak ewa valuselenḡ ma idum hatôm atu ba ḡê bêḡbêḡ enañ. Ma abô êḡ intu hi havenḡ Islael ininḡ lonḡ sapêḡ ba enañ aêḡ aleba lêk.

Yisu hêv ku hadêḡ anêḡ ḡê ku

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶*Nê ku lauminḡ ba lahavute i Galili ma êyô dumlolê atu ba Yisu bôk hananḡ yôv nena thêlô ini. ¹⁷ Thêlô êyê Yisu ma êv yenḡ hadêḡ yani. Ma doho êthônḡ palinḡ dokte ba lenḡḡhabi nena, “Êntêk ma Yisu mena mi e?” ¹⁸*Êḡ ma halêm ma hananḡ hadêḡ i, “Wapômbêḡ hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya ek yayabinḡ lenḡ lôk pik lôkthô. ¹⁹*Aêḡ ba môlô unu êtôm pik sapêḡ ma nundum avômalô sapêḡ ba nimbatak êtôm yenanḡ avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ḡañ esak Wapômbêḡ lôk Nakaduḡ ma Lovak Matherḡ ininḡ athêḡ. ²⁰ Ma nôndônḡ thêlô ek nesopa abô nômbêḡ atu ba bôk yahêv hadêḡ môlô yôv. Odaḡô! Tem yamô imbinḡ môlô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ endeba pik lo lenḡ anêḡ danḡ.”

* **28:10:** Mat 26:32 * **28:16:** Mat 26:32 * **28:18:** Jon 13:3; Ep 1:20-22 * **28:19:** Mak 16:15-16; Ap 1:8

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môᶇ

Mak hato kapyã êntêk. Yani anêᶇ athêᶇ yaᶇ nena Jon Mak. Yani ma anyô Israeᶇ te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêᶇ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denaᶇ ba intu miᶇ hi haviᶇ Yisu ami. Yani halumbak bêᶇ hamô Jelusalem ba intu halaᶇô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môᶇ anôᶇ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak haviᶇ (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Haverᶇ yam ma Mak hamô haviᶇ Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêᶇ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanaᶇ ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbêᶇ anêᶇ Nakaduᶇ ba havalon Wapômbêᶇ anêᶇ lôklokwaᶇ ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hato haviᶇ nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malaiᶇ lomaloma hapôm avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Lom, ba intu hato kapyã êntêk ek embatho avômalô êvhaviᶇ loᶇ ek nimiᶇ lôklokwaᶇ. Mak hayê nena Yisu anêᶇ lôklokwaᶇ ma bêᶇ anôᶇ ba hamôᶇ ek Sadaᶇ anêᶇ.

Hato kapyã êntêk hadêᶇ sondabêᶇ 55 mena 65 AD la.

*Jon anyô hathik ᶇaᶇ hapôpêk Yisu anêᶇ loᶇôndê
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)*

¹ Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbêᶇ nakaduᶇ Yisu Kilisi.

² Hatôm plopet Aisaia bôk hato aêntêk,

“Ondaᶇô! Tem yanêᶇm yenaᶇ anyô ku te ek enja abô êmôᶇ ek o, ôpêᶇ tem êpôpêk anêᶇ loᶇôndê.

Malakai 3:1

^{3*} Kaêk te halam haverᶇ loᶇ thiliv nena,

‘Nôpôpêk loᶇôndê ek Anyô Bêᶇ êlêm,

ma nopesaᶇ ba imbitak thêthôᶇ ek yani.’ ”

Aisaia 40:3

^{4*} Aêᶇ ba Jon anyô hathik ᶇaᶇ habitak anêᶇ loᶇ thiliv ba hanaᶇ ek avômalô nede kapôlôᶇiᶇ liliᶇ ba nisik ᶇaᶇ ek Wapômbêᶇ nêᶇ iniᶇ kambom vê. ⁵ Êᶇ ma avômalô Judia lo Jelusalem sapêᶇ ibi thêthô ba i hadêᶇ yani ek enaᶇ iniᶇ kambom bêᶇ. Ma Jon hathik i halôk ᶇaᶇ Jolodaᶇ. ^{6*} Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesaᶇ hathak bok kamel vuluk ma havak bokᶇgôp epesaᶇ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayaᶇ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ^{7*} Ma hanaᶇ nena, “Ôpatu ba tem embenᶇ ya yam anêᶇ lôklokwaᶇ ma bomaᶇ ek yenaᶇ. Yani ma anyô lôk athêᶇ bêᶇ ma ya yaônalôk ba intu miᶇ hatôm yakôm ba yapole anêᶇ vakapô bokᶇgôp anêᶇ yak vê ami. ⁸ Yahathik môlô hathak ᶇaᶇ. Ma donᶇtom yani tem isik môlô esak Lovak Matheᶇ.”

*Jon hathik Yisu
(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)*

⁹ Wak te ma Yisu hatak Nasalet anêᶇ Galili ba halêm ma Jon hathik yani halôk ᶇaᶇ Jolodaᶇ. ¹⁰ Yisu haviyô anêᶇ ᶇaᶇ kapô ma hayê leᶇ hakyav ma Lovak Matheᶇ halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô. ^{11*} Ma abô te

* **1:3:** Ais 40:3 * **1:4:** Ap 13:24; 19:4 * **1:6:** 2Kin 1:8; Mat 11:8 * **1:7:** Ap 13:25 * **1:11:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7

halêm anêḡ leḡ nena, “O ma yenaḡ Okna atu ba yalenḡhavinḡ. Yalenḡmavi anôḡ hathak o.”

Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom
(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹²Ma kethenḡ oyaḡ ma Lovak Mathenḡ hêv Yisu vê hi loḡ thiliv. ¹³*Yisu hamô loḡ êḡ hatôm wak 40, êḡ ma Sadaḡ hayô ba halôk yani la. Yani hamô haviḡ alim bomaḡ ma aḡela eyabiḡ yani.

Yisu anêḡ ku môḡ
(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴*Etak Jon halôk koladôḡ, êḡ ma Yisu hi Galili ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ nena, ¹⁵*“Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk habobo. Aêḡ ba node kapôlômim liliḡ lôk nôñemimbiḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi!”

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani
(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

¹⁶Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêḡ daḡ ma hayê Saimon lo yaḡ Andulu. Thai ma ḡê ik alim ba lêk ekaliv yakseḡ havenḡ. ¹⁷Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai, “Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim halôk yakseḡ.” ¹⁸Kethenḡ oyaḡ ma thai êdô iniḡ yakseḡ hamô ma esopa yani.

¹⁹Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô iniḡ yeḡ ma idu iniḡ yakseḡ titip. ²⁰Hayê thai ma halam, êḡ ma êdô lambô Sebedi hamô yeḡ haviḡ anêḡ ḡê ku, ma i esopa yani.

Yisu hêv ḡḡok vê
(Luk 4:31-37)

²¹Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yeḡ ma hadôḡ avômalô. ²²*Thêlô elañô anêḡ abô ba esonḡ kambom ma leḡḡḡhabi nena yani miḡ hadôḡ i hatôm ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ ami. Mí, hadôḡ i hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ. ²³Ma anyô te hamô unyak yeḡ êḡ ba ḡḡok lelaik hamô haviḡ yani. Ma halam nena, ²⁴*“Yisu anêḡ Nasalet, hólêm ek udum malê êndêḡ yêlô? Hólêm ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathenḡ.”

²⁵Êḡ ma Yisu hathaḡ ḡḡok êḡ ba hanaḡ, “O bônôḡ ma otak ôpêntu!” ²⁶*Ma ḡḡok lelaik êḡ hayôkwiḡ ôpêḡ kambom anôḡ ba haḡgaliak ma hatak ôpêḡ ba hi.

²⁷Ma avômalô sapêḡ esonḡ kambom ba enaḡ hadêḡ i, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hadôḡ auk lukmuk hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ. Ma hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ ḡḡok lelaik ma elañô anêḡ abô ba esopa.” ²⁸*Ma abô hathak Yisu halaḡviḡ haveḡ Galili iniḡ loḡ sapêḡ.

Yisu hadum avômalô lijiḡ bêḡ anôḡ mavi
(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹Ma Yisu thêlô etak unyak yeḡ, ma i Saimon lo Andulu iniḡ unyak. Ma Jems lo Jon i iviḡ. ³⁰Êyô unyak, ma enaḡ hadêḡ Yisu nena Saimon yaḡavi

* 1:13: Sng 91:11-13 * 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mat 3:2 * 1:22: Mat 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7 * 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24

hapôm lijij vovañ ba hêk. ³¹ Ma Yisu hi hadêñ avi êñ ma havalon baj ma hadadi haviyô. Êñ ma lijij hatak yani ma hapôpêk nô m ek thêlô.

³² Wak halôk abuk ma avômalô ewa nê lôk lijij lôk nê takatu ba ngôk habulin i ba êlêm ek Yisu. ³³ Lôk avômalô malak lôñ êñ sapêñ êlêm ivin ba êmô unyak anêñ piklêvôn. ³⁴ *Êñ ma Yisu hadum avômalô lôk lijij lomaloma bêñ anôn mavi. Ma hêv ngôk bêñ anôn vê havin. Ngôk takêñ eyala nena yani intu opalê ba min hatak i ek nenan abô ami.

Yisu da hi lonj thiliv ek etej mek
(Luk 4:42-44)

³⁵ *Lôkbôk momanjinij mi ma Yisu haviyô ba hi lonj thiliv ek etej mek. ³⁶ Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani haven. ³⁷ Êpôm yani ma enañ, “Avômalô sapêñ êbôlêm o haven.”

³⁸ Ma Yisu hanañ, “Alôana buyañ. Alôana malak lôñ takatu ba hamô habobo ek yanañ Wapômbêñ anêñ abô êndêñ i imbin. Hathak ôdôn êñ iyom intu yahalêm.” ³⁹ *Ma Yisu haven Galili inij lonj sapêñ ma hanañ Wapômbêñ anêñ abô hamô inij unyak yenj lôk hêv ngôk bêñ anôn vê hêk avômalô.

Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadôn lêlô ma habui hadêñ Yisu ba hanañ, “Hathak oda anêm lemhaven, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”

⁴¹ Ma Yisu lahiki hathak ôpêñ ba hatak baj hayôhêk yani ma hanañ, “Yalenj haven. Umbitak mabun mavi.” ⁴² Êñ ma palê lepla êñ hayôv ma linjukupik habitak mabun mavi.

⁴³ Ma Yisu hêv ôpêñ ba hi kethen ma hanañ lôklokwanj hadêñ yani nena, ⁴⁴ * “Min onañ nô m êñ bêñ êndêñ avômalô vi ami. Nu êndêñ nê êbôk da ma nungwik o thô êndêñ i iyom. Ma osopa balabunj atu ba Mose bôk hato ba nê m da ek nê êbôk da nêgê o nena lêk hubitak mabun.” ⁴⁵ Ma donjom ôpêñ minj hasopa Yisu anêñ abô thêthôn ami. Mi, hanañ bêñ ba abô êñ hi mayaliv. Ba intu Yisu minj hatôm ni lomalak nenanena ami. Mi, hi havenj lonj thiliv, ma avômalô êlêm anêñ luvuluvu ba êyô ek nêgê yani.

2

Yisu hadum anyô havuvinj te mavi
(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak lonjô ma avômalô elañ nena Yisu lêk hayô anêñ lonj. ² Êñ ma avômalô bêñ anôn êlêm ba êmô unyak kapô êñ aleba putup, ma unyak abôlêk putup aêñ iyom. Ma Yisu hanañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ i. ³ Ma anyô doho ewa anyô havuvinj te ba êlêm ma anyô ayova evak. ⁴ Avômalô bêñ anôn ba lonj putup ba minj hatôm neja ôpêñ ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vôn ba êngô unyak vôn abyan ma êlêlô ôpêñ halôk yê m aleba habup ek Yisu. ⁵ Yisu hayê thêlônij êvhavin, ma hanañ hadêñ anyô havuvinj atu nena, “Yenanj okna, lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê.”

* **1:34:** Mak 3:10-12 * **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46 * **1:39:** Mat 4:23; 9:35 * **1:44:** Wkp 14:1-32

⁶ Ma nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho êmô haviŋ ba lenjinhabi nena, ⁷ “Aisê ka ôpêntêk hanaŋ aêŋ? Ôpêŋ hasoŋ nena yani ma Wapômbêŋ e? Anyô late miŋ hatôm nêmbom vê ami ma Wapômbêŋ iyom.”

⁸ Yisu hayala thêlôninŋ auk ba hanaŋ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ⁹ Abô alê intu vumvum ek yanaŋ êndêŋ anyô havuviŋ êntêk: ‘Lêk yahêv anêmbom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô onja anêmbom yêmba omben.’ ¹⁰ Aêŋ ba tem yanŋik thô êndêŋ môlô nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêmbom vê.” Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu aêntêk, ¹¹ “Yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô umiŋ ma onja anêmbom yêmba nu anêmbom unyak.” ¹² Êŋ ma ôpêŋ haviyô anêŋ avômalô malêvôŋ ma hawa anêŋ yêmba hale yaiŋ ba hi. Avômalô esoŋ kambom ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ, “Yêlô miŋ bôk ayê nômlate aêntêk ami!”

Yisu dalam Livai

(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Ma Yisu hatup hi kasukthôm anêŋ danŋ. Ma avômalô bêŋ anôŋ êyô ma yani hadôŋ i. ¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakaduŋ hamô unyak ewa takis. Ma hanaŋ, “Ôlêmbom osopa ya.” Êŋ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁵ Yisu hayaŋ nômbom haviŋ Livai hamô anêŋ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêŋ anôŋ êyô eyaŋ nômbom haviŋ yani lôk anêŋ nê ku ek malê nena thêlô bêŋ anôŋ esopa Yisu. ¹⁶ *Ma Palisi doho atu ba nê lôkauk hathak abô balabuŋ êyê ma enaŋ hik anêŋ nê ku liŋ, “Yisu hayaŋ nômbom haviŋ nê ewa takis lôk nê idum kambom eka?”

¹⁷ Yisu halaŋô iniŋ abô ma hanaŋ, “Nê lôk lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiŋ mi ma mi. Ma aêŋ iyom yahalêmbom ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miŋ yahalêmbom ek yandam nê thêthôŋ ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nômbom

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Wak te ma Jon anêŋ nê ku lôk Palisi esopa iniŋ kobom evak balabuŋ ek nômbom ek lenjinhabi Wapômbêŋ. Ma avômalô doho êyô ek Yisu ma enaŋ hik liŋ, “Jon lo Palisi iniŋ nê ku evak balabuŋ ek nômbom ma anêmbom ma mi eka?”

¹⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nômbom lôk lenjinhabi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ ek nômbom ami. ²⁰ Ma donŋtom haveŋ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê môlô tem nembak balabuŋ ek nômbom.”

²¹ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêŋ abyanaŋ sin esak ami. Hadum aêŋ ma tem sôp lukmuk buêŋ êmô sôp bô kisi. Êŋ ma tem itip bêŋ. ²² Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epesaŋ hathak bôk kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bôk kupik bô atu ba bôk thektheke ba tem ipup ba waiŋ enŋgasô ni. Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ enŋgasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anêŋ alaiŋ

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Sabat te ma Yisu lôk anêŋ nê ku i everŋ ku kapô te, ma nê ku ewa wit doho ek nejaŋ. ²⁴ *Ma Palisi enaŋ hadêŋ Yisu, “Ondaŋô! Abô balabuŋ hanaŋ nena

* 2:16: Mat 11:19 * 2:24: Lo 23:25

Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nô m ek nanŋan ami. Ma doŋtom anêm nê ku ibuliŋ waklavôŋ êŋ!”

²⁵*Ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ nê môlô ema kisi ba idum e? ²⁶*Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bêŋ habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathenŋ kapô ma hayaŋ polom atu ba mathenŋ anôŋ. Polom êŋ ma nê êbôk da iyom iniŋ ek nejaŋ ba intu habuliŋ abô balabuŋ buêŋ. Ma doŋtom Devit hayaŋ doho ma hêv doho hadêŋ anêŋ nê takatu ba iviŋ yani ba eyaŋ.”

²⁷*Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wapômbêŋ hapesaŋ Sabat ek nê m avômalô sa ma miŋ hapesaŋ avômalô ek Sabat eyabiŋ i ami. ²⁸Aêŋ ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma Sabat anêŋ Alaŋ.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi (Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹Ma Yisu habitak hayô unyak yeŋ kapô hathak loŋbô. Ma anyô baŋ hatyôk te hamô unyak êŋ kapô. ²Ma nê takatu ba êbôlêm loŋôndê ek nenaŋ Yisu bêŋ êmô ma ititiŋ yani nena tem indum ôpêŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e? ³Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpatu ba baŋ hatyôk nena, “Umbiyô umiŋ ek avômalô sapêŋ nêgê o.”

⁴*Vê m ma hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Alalô hatôm nandum malê ek nasopa balabuŋ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi mena nandum kambom? Hatôm alalô nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nanŋik i vônô?” Ma doŋtom sapêŋ bônôŋ.

⁵Ma Yisu lamaniŋ ba hatitiŋ i hawê haveŋ lôk lamalaiŋ hathak thêlô evaloŋ kapôlôŋiŋ loŋ. Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ôpatu, “Oto bahem.” Ma ôpêŋ hato baŋ ma baŋ êŋ habitak mavi hathak loŋbô. ⁶*Yôv ma Palisi ethak doŋtom haviŋ avômalô Islael vi atu ba esopa Helot. Ma evak abô ek nêpôm loŋôndê te ek niŋik Yisu vônô.

Avômalô bêŋ anôŋ esopa Yisu (Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)

⁷Yisu lôk anêŋ nê ku etak loŋ êŋ ba i kasukthôm anêŋ daŋ ma avômalô Galili bêŋ anôŋ esopa yani. ⁸Avômalô anêŋ Judia ma Jelusalem lo Idumia ma ŋaŋ Jolodaŋ vi lôk Taia ma Saidon, bêŋ anôŋ elanô nô m takatu ba Yisu hadum ba intu êlêm ek nêgê yani. ⁹Ma Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena nêpôm yeŋ te yapiŋ ek avômalô ekalabu yani siŋ ma esak yeŋ êŋ ba ni êmô. ¹⁰*Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk lijiŋ bêŋ anôŋ mavi ba avômalô takatu ba idum lijiŋ denaŋ intu lôklokwaŋ ek nêsôm yani. ¹¹*Ma ŋgôk lelaik takatu êyê yani ma êv yak êlôk êk yani ma ba elanŋ lôklala nena, “O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ.” ¹²*Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek miŋ nenaŋ yani bêŋ êndêŋ anyôla ami.

Yisu halam nê ku laumiŋ ba lahavuju (Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

* **2:25:** 1Sml 21:1-6 * **2:26:** Wkp 24:5-9 * **2:27:** Lo 5:14 * **3:4:** Luk 14:3 * **3:6:** Mat 22:15-16 * **3:10:** Mat 14:36 * **3:11:** Luk 4:41 * **3:12:** Mak 1:34

13 Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam nê takatu ba yani lahaviņ ba i hadêņ yani. 14 Ma habi baņ hayô hamiņ anyô hatôm laumiņ ba lahavuju ma halam i nena aposel. Yani hatak i ek nêmo imbiņ yani lôk nêmi ba ini ek nenaņ Wapômbêņ anêņ abô bêņ. 15 Ma yani lahaviņ nêmi lôklokwaņ êndêņ thêlô ek nênem ngôk lomalomoma vê. 16 *Êntêk ma anyô laumiņ ba lahavuju takatu ba Yisu halam i. Saimon atu ba halam nena Pita ma 17 *Jems lo yaņ Jon, thai iniņ lambô ma Sebedi. Ma halam i nena Boanegis. Boanegis anêņ ôdôņ nena Kakalu anêņ Nali. 18 Ma Andulu lôk Pilip ma Batolomiu lo Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakaduņ ma Tadius lôk Saimon anyô Selot* te 19 ma Judas Iskaliot, ôpatu vêmi ma hanaņ Yisu bêņ.

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Ma Yisu lôk anêņ nê ku êyô unyak te kapô ma avômalô bêņ anôņ êyô ba ekalabu thêlô siņ hathak loņbô aleba miņ hatôm nejaņ nômi ami. 21 Ma Yisu anêņ avômalô elañô abô hathak nômi êņ ma êlêmi ek neja yani ba ini neyabiņ ek malê nena avômalô enañ nena anêņ auk lêk molo.

22 *Nê lôkauk hathak abô balabuņ anêņ Jelusalem êlôk ba êlêmi ma enañ, “Belsebul* hamô haviņ yani! Ba intu hêv ngôk vê hathak ngôk iniņ anyô bêņ Belsebul anêņ lôklokwaņ.”

23 Ma Yisu halam thêlô êlêmi ethak doņtom ma hanaņ abô loņ kapô doho hadêņ i. “Sadaņ hatôm nêmi Sadaņ vê e? 24 Mi, avômalô loņ bêņ te evaki vose hi ôdôņ ju, êņ ma tem nênem yak. 25 Lôk avômalô ôdôņ te evaki vose hi ôdôņ ju, êņ ma tem nênem yak aêņ iyom. 26 Ba intu Sadaņ hik vovak haviņ yanida ba havaki vose hi ôdôņ ju, êņ ma tem yani nêmi yak ba tem miņ êmô ami. 27 Odaņô abô yaņ imbiņ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwaņ yaņ anêņ unyak kapô ba enja anêņ nômkama vani e? Mi anôņ! Ôpêņ embalon anyô lôklokwaņ êņ ba ekak loņ am, êņ ma yani hatôm enja anêņ nômkama vani. 28 Yanaņ avañôņ êndêņ môlô nena Wapômbêņ tem nêmi avômalô iniņ kambom lomalomoma lôk abôma takatu ba enañ vê. 29 Ma doņtom anyôla hayê Lovak Matherņ anêņ ku ba hanaņ abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêņ anêņ ku’, êņ ma Wapômbêņ miņ hatôm nêmi kambom êņ vê êņjêk ôpêņ ami. Ma mi. Anêņ kambom êņ tem êņjêk thêthô.”

30 Yisu hanaņ abô takêņ hathak nê takatu ba enañ nena ngôk lelaik hamô haviņ yani.

Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ

(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 *Ma Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ êyô imiņ yaņ ma êv anyô te ba hi ek enañ êndêņ Yisu nena êlêmi yaņ. 32 Avômalô bêņ anôņ lêk ekalabu yani siņ ba enañ, “Lemtambô lôk môlôviyaņ imiņ yaņ ba lenjiņhaviņ nêgê o.”

33 Ma Yisu hanaņ hik liņ, “Opalê intu yenaņ wakatik lôk aiyaņ thêlô?”

34-35 Ma Yisu hayê avômalô nômbêņ atu ba ekalabu yani siņ ma hanaņ, “Avômalô takatu ba esopa Wapômbêņ anêņ lahaviņ, intu yenaņ wakatik lôk aiyaņ ma livôņ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaņ wakatik lôk aiyaņ thêlô.”

* **3:16:** Jon 1:42 * **3:17:** Luk 9:54 * **3:18:** Selot anêņ ôdôņ nena anyô atu ba hapôlik hathak Lom iniņ gavman ek miņ eyabiņ avômalô Israel ami. * **3:22:** Mat 9:34; 10:25 * **3:22:** Belsebul ma Sadaņ anêņ athêņ yaņ. * **3:31:** Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

4

*Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yanvêk
(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)*

1 *Ma Yisu hadôŋ avômalô hathak loŋbô hamô kasukthôm anêŋ dan. Ma avômalô bêŋ anôŋ ekalabu yani siŋ ba intu hathak yeŋ te ba hi hamô kasuk habobo liŋdan ma avômalô imiŋ liŋdan hapup hathak. 2 *Ma hadôŋ thêlô hathak abô loŋ kapô bêŋ anôŋ. Ba hanan nena, 3 “Odanô! Anyô te hi hapaliv anêŋ yanvêk halôk anêŋ ku. 4 Yani hapaliv yanvêk takêŋ ma vi halôk loŋôndê. Êŋ ma menak êpôm ba eyan. 5 Ma doho halôk valu kikiŋ ba intu hapup kethen ek malê nena pik dokte iyom. 6 Ma donjom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêŋ ŋgalôk ma bidonna. 7 Ma vi halôk loŋ yak lôkmanŋiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yanvêk takêŋ vôv. Ba intu miŋ yanvêk êŋ hik anôŋ ami. 8 Ma donjom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêŋ ba hik anêŋ anôŋ. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100.”

9 Yôv ma Yisu hanan hadêŋ thêlô, “Môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô!”

10 Avômalô nômbêŋ atu etak Yisu ba i, êŋ ma yani lôk anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju ma avômalô takatu ba even haveŋ yani iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô takatu ba yani hanan anêŋ ôdôŋ.

11 Ma Yisu hanan, “Wapômbêŋ lêk hêv anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak hadêŋ môlô. Ma donjom avômalô vi atu ba êmô yaiŋ ek anêŋ loŋ lôkliŋyak, thêlô ethak elanô abô êŋ hathak abô loŋ kapô iyom. 12 *Aêŋ ba, “ thêlô tem nêgê bêŋ anôŋ, ma donjom tem miŋ neyala ami.

Ma tem nedarô abô bêŋ anôŋ,

ma donjom tem miŋ neyala abô takêŋ anêŋ ôdôŋ ami.

Yakô thêlô nede kapôlôŋiŋ liliŋ,

ma Wapômbêŋ nêmiŋ inŋ kambom vê:’ ”

Aisaia 6:9-10

13 Ma Yisu hanan hadêŋ thêlô, “Môlô miŋ oyala abô loŋ kapô êntêk ami e? Aêŋ ba tem môlô noyala abô loŋ kapô yan aisé? 14 Anyô atu ba havatho yanvêk, êŋ ma hatôm yani havatho Wapômbêŋ anêŋ abô. 15 Ma avômalô vi ma êtôm yanvêk atu ba epaliv halôk loŋôndê. Thêlô êŋ elanô Wapômbêŋ anêŋ abô. Ma donjom kethen oyan ma Sadaŋ hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlôŋiŋ vê. 16 Ma avômalô vi ma hatôm yanvêk epaliv halôk valu kikiŋ. Thêlô elanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba êvhaviŋ kethen lôk lenŋmavi. 17 Ma donjom miŋ habi ŋgalôk ami ba intu imiŋ vauna iyom. Ek malê nena malain lôk vovan hapôm thêlô hathak Wapômbêŋ anêŋ abô, êŋ ma etak inŋ êvhaviŋ kethen oyan. 18 Ma avômalô vi êtôm yanvêk epaliv halôk loŋ yak lôkmanŋiŋ kapô. Avômalô takêŋ elanô Wapômbêŋ anêŋ abô, 19 *ma donjom thêlô lenŋhiki bêŋ anôŋ hathak inŋ lôkmala pik êntêk lôk valuselen ma malenŋkiliŋ hathak nômkama lomaloma. Auk takêŋ intu hasivun Wapômbêŋ anêŋ abô ba thêlô miŋ ik inŋ anôŋ ami. 20 Ma avômalô vi ma êtôm yanvêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elanô ba evalon loŋ hêk thêlôniŋ kapôlôŋiŋ. Doho inŋ anôŋ atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma doho hatôm 100.”

*Êthôkwêŋ atum hamin ek nêmiŋ deda
(Luk 8:16-18)*

* 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3 * 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34 * 4:12: Ap 28:26-27 * 4:19: Mat 19:23-24

21 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Môlô othak ôtôm atum ba osorŋ halôk uŋ kapô mena uvuŋ hamô loŋ kapô e? Mi, môlô ôtôm ba ôthôkwêŋ liŋ hamiŋ.

22 *Nôm kama nômbêŋ atu ba hamô loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak yaiŋ. Ma nômkama takatu ba anyô havuŋ hêk loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak deda. 23 O anyô lôk lemôndôŋ ma ondanô abô êntêk.”

24 *Vêm ma Yisu hanaŋ, “Lemimimbi abô takatu ba yahanaŋ katô. Ma olaŋô mavi, êŋ ma tem noyala katô anôŋ lôk noja auk mavi bêŋ anôŋ imbiŋ.

25 *Ôpatu ba halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma tem Wapômbêŋ nêŋ auk bêŋ anôŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ami, anêŋ auk mavi atu ba bôk hamô haviŋ yani, Wapômbêŋ tem nêŋ vê.”

Abô loŋ kapô hathak yaŋvêk halumbak bêŋ

26 Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yaŋvêk halôk anêŋ ku kapô. 27 Ma hêk hadêŋ bôlôvôŋ ma haveŋ hadêŋ lôkwak. Ma doŋtom yaŋvêk da hapup ba habitak bêŋ, ba anyô êŋ miŋ hayala ami. 28 Pik da hadum ku ba yaŋvêk êŋ hapup ba livuk habitak ma habi ŋauŋ ba hik va hayô hamô. 29 *Ma nôŋ takêŋ hapôpêk i, êŋ ma anyô êŋ hawa biŋ ba hale anôŋ hathak ek malê nena waklavôŋ neja anôŋ hayô.”

Abô loŋ kapô hathak ava yaôna

(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ aisê esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ek nêŋ auk êndêŋ môlô? Lôk abô loŋ kapô alê yaŋ intu tem yanaŋ? 31 Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm ava yaônate ba havatho halôk anêŋ ku. Ava êŋ ma yaôna lôk. 32 Ma doŋtom hapup ba habitak alokwaŋ daim ba hamôŋ ek nômkama ku kapô vi. Alokwaŋ êŋ anêŋ thaŋaŋ ma bêŋ ba intu loŋ kapô mavi ek menak nedav iniŋ unyak êndôk ba nêŋmô.”

Yisu hanaŋ abô loŋ kapô iyom

(Mat 13:34-35)

33 Ma Yisu hathak hanaŋ abô loŋ kapô bêŋ anôŋ aêŋ iyom hadêŋ avômalô. Ma hadôŋ thêlô hatôm thêlôda iniŋ auk eyala nômkama. 34 Avômalô bêŋ anôŋ êmô haviŋ yani, êŋ ma hathak hadôŋ i hathak abô loŋ kapô iyom. Ma yanida lôk anêŋ ŋê ku iyom êmô, êŋ ma hanaŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ hadêŋ i.

Yisu hanaŋ ba lovak bêŋ hama

(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Wak êŋ anêŋ yaŋsiŋ habôk ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” 36 Êŋ ma thêlô etak avômalô nômbêŋ atu ma ethak yeŋ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeŋ doho i haviŋ. 37 Êŋ ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô ba hayuv ŋaŋ ba ŋaŋ hanŋasô halôk yeŋ kapô ba hadum ek êmô yeŋ sesoŋ. 38 Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeŋ layuk ba hêk sôm. Êŋ ma anêŋ ŋê ku êyô ik liŋ ba enaŋ, “Kêdôŋwaga, ŋaŋ tem endok alalô. Ma hosor nena êŋ ma nôŋ oyaŋ e?”

39 Êŋ ma Yisu haviyô ma hathaŋ ŋaŋ budum lôk lovak ba hanaŋ nena, “Nôŋgwêk yaô ma ômô tiŋiŋ!” Yôv ma lovak hama ma ŋaŋ hêk labalina.

40 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miŋ ôêvhaviŋ ami denaŋ e?”

* 4:21: Mat 5:15; Luk 11:33 * 4:22: Mat 10:26; Luk 12:2 * 4:24: Mat 7:2 * 4:25: Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 * 4:29: Jol 3:13; ALK 14:15

41 Ma nê êḡ elowaliḡ kambom ba enaḡ hik thêlôda liḡ, “Yani ma opalê ba intu ḡaḡ lo lovak elañô anêḡ abô ba esopa.”

5

Yisu hêv ḡḡok kambom vê hêk anyô te

(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Yisu lôk anêḡ nê ku i kasukthôm vi tuvulu ma êyô avômalô Gelasa iniḡ pik. 2 Ma yeḡ hathak liḡ ma Yisu habup pik. Êḡ ma anyô lôk ḡḡok lelaik te halêm anêḡ siô ba hi hadêḡ Yisu. 3 Yani hathak hamô siô ma miḡ hatôm anyô late embalonḡ yani lonḡ ami. Ma miḡ hatôm nekak yani lonḡ esak seḡ ami. 4 Bôk evalonḡ yani lôbôlônḡ ba ekak va lobañ lusu hathak seḡ ma donḡtom hathô seḡ êḡ kisi. Anyô late miḡ hatôm embalonḡ ôpêḡ ba êmô tiḡiḡ ami, milôk. 5 Ma wak lo bôlôvônḡ sapêḡ ma hamô ba havenḡ siô lo dum ma hanḡgaliak ba hanḡgothe liḡkupik hathak valu.

6 Yani hayê Yisu halêm daim denaḡ, ma halarḡviḡ ba hi hadêḡ Yisu ma halek vadônḡ lêlô hamô Yisu ma. 7-8 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ôpêḡ, “ḡḡok lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ḡḡok êḡ dalam lôklala bomaḡ, “Yisu, Wapômbêḡ Leḡ Anônḡ Biḡ anêḡ Nakaduḡ, hôleḡ ek undum malê êndêḡ ya? Esak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ miḡ nêḡ vovaḡ êndêḡ ya ami!”

9 Êḡ ma Yisu hanaḡ hik ôpêḡ liḡ, “Anêḡ athêḡ nena?”

Ma ôpêḡ hanaḡ, “Yenaḡ athêḡ nena Nê Vovak Lubuḡlubuḡ, ek malê nena yêlô ma bêḡ anônḡ.” 10 Ma yani hatenḡ Yisu lôbôlônḡ nena miḡ nêḡ thêlô vê êḡjêk lonḡ êḡ ami.

11 Bok bêḡ anônḡ eyaḡ nôm êmô dum te habobo lonḡ êḡ. 12 Ma ḡḡok takêḡ enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Nêḡ yêlô vê ni êndôk bok takêḡdaku kapô.” 13 Êḡ ma Yisu halôk ba hêv thêlô vê i êlôk bok takêḡ kapô. Ma bok takêḡ elarḡviḡ kethenḡ ba i hadêḡ lonḡ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ḡaḡ halok sapêḡ vônô. Bok takêḡ ma hatôm 2,000.

14 Ma nê takatu ba eyabiḡ bok êsôv ba i enaḡ bêḡ havenḡ malak bêḡ lôk lonḡ yaô nenanaḡ haviḡ. Êḡ ma avômalô i ek nêḡê nôm atu ba lêk habitak. 15 Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ḡḡok lubuḡlubuḡ êmô iviḡ yani lêk hapuk sôp ma anêḡ auk mavi ba hamô tiḡiḡ. Êḡ ma thêlô êkô kambom. 16 Ma nê takatu ba êyê nôm êḡ enaḡ abô hadêḡ avômalô hathak malê atu hapôm anyô lôk ḡḡok êḡ ma enaḡ hathak bok takatu ba elok ḡaḡ ba ema haviḡ. 17 Êḡ ma avômalô eteḡ Yisu lôklokwaḡ ek etak thêlônḡiḡ lonḡ ba ni buyaḡ.

18 Yôv ma Yisu hathak yeḡ, ma anyô atu ba ḡḡok bôk hamô haviḡ yani hapetenak nena, “Hatôm yasôk imbiḡ o e?” 19 Ma donḡtom Yisu miḡ halôk hathak ôpêḡ anêḡ abô ami ba hanaḡ nena, “Nu anêḡ unyak lôk anêḡ avômalô. Ma onañ êndêḡ thêlô esak nômbêḡ atu ba Anyô Bêḡ hadum hathak o lôk hêv anêḡ lahaviḡ hadêḡ o.” 20 Êḡ ma ôpêḡ havôhi anêḡ lonḡ ma hanaḡ hathak nômbêḡ atu ba Yisu hadum hadêḡ yani havenḡ malak laumiḡ atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômalô lonḡ êḡ sapêḡ elañô ba esonḡ kambom.

Avena ḡama lôk avi liḡiḡ

(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Yisu hathak yeḡ ba hi liḡdaḡ vi tuvulu hathak lonḡbô. Yani hamiḡ liḡdaḡ, ma avômalô bêḡ anônḡ isup i ethak donḡtom ba ekalabu yani siḡ. 22 Ma anyô

* 5:7-8: Mak 1:24

bêḡ hayabin unyak yeḡ te halêm, anêḡ athêḡ nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv yak halôk Yisu va luvi. ²³ Ma hapetenak nena, “Yenaḡ avena tem ema. Ma hatôm ôlêm ba otak bahem êyôḡgêk yani ek imbitak mavi ba êmô lôkmala e?” ²⁴ Êḡ ma Yisu hi haviḡ yani.

Ma avômalo bêḡ anôḡ esopa yani ba ekalabu yani sinḡ. ²⁵ Avi te hamô loḡ êḡ ba hapôm lijḡ thalaleḡ halom hatôm sondabêḡ lauminḡ ba lahavuju. ²⁶ Dokta bêḡ anôḡ idum ek nêḡnêḡ yani sa ma doḡtom miḡ êtôm ami ma êv vovanḡ iyom. Avi êḡ hêv anêḡ valu lôkthô hadêḡ thêlô, ma doḡtom lijḡ êḡ miḡ hakapok dokte ami ma halom hêk denaḡ. ²⁷ Ma bôk halanô abô hathak Yisu, ba intu halôk avômalo nômbêḡ êḡ kapô ma haveḡ Yisu yam ba hasôm anêḡ sôp danḡ. ²⁸ Yani lahabi nena, “Yambaloḡ anêḡ kwêv iyom ma tem ya mavi.” ²⁹ Hasôm iyom ma ketheḡ oyaḡ ma anêḡ thalaleḡ hakapok ma hayala nena malainḡ êḡ hatak yani.

³⁰ * Ma Yisu hasaê nena anêḡ lôklokwaḡ doho hêv yak. Êḡ ma hik i lilinḡ haminḡ avômalo takêḡ malêvôḡ ma hanaḡ, “Opalê hasôm ya?”

³¹ Ma anêḡ ḡê ku enaḡ, “Hôyê avômalo nômbêḡ êntêk ekalabu o sinḡ ma honaḡ hik linḡ hathak opalê hasôm o eka?”

³² Ma doḡtom Yisu hatitiḡ hawê haveḡ nena opalê intu hasôm yani. ³³ Ma avi êḡ hayala nôḡm atu ba lêk hapôm yani, ba intu hakô ba halowalinḡ ma hi halek vadôḡ lêlô hêk Yisu va. Ma hanaḡ nôḡm takêḡ bêḡ hadêḡ yani. ³⁴ * Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Yenaḡ avena, anêḡ hôêv haviḡ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali. Anêḡ lijḡ lêk hatak o.”

³⁵ Yisu hanaḡ abô denaḡ ma anyô êlêm anêḡ Jailus anêḡ unyak ba enaḡ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôḡwaga ma miḡ nêḡm malainḡ êndêḡ yani ami.”

³⁶ Ma doḡtom Yisu miḡ halanô ininḡ abô ami ma hanaḡ hadêḡ Jailus nena, “Minḡ ôkô ami, ôḡnêḡmiminḡ iyom.”

³⁷ Yisu hadô avômalo ini nimbinḡ yani ba hawa Pita lo Jems ma yaḡ Jon iyom ba i haviḡ yani. ³⁸ Thêlô êyô Jailus anêḡ unyak ma hayê avômalo lêk elanḡ asêḡ malêḡ lôk thôthô bêḡ anôḡ. ³⁹ Êḡ ma hi unyak kapô ma hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Olanḡ ba thôthô bêḡ êntêk eka? Amena ma hêk sôm iyom ma miḡ hama ami.” ⁴⁰ Ma thêlô emalik hathak yani.

Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yaḡnḡ ba i, ma hawa amena êḡ anêḡ talêbô lo lambô ma anêḡ ḡê ku lô atu iyom ivinḡ yani ba i unyak kapô atu ba amena hêk. ⁴¹ * Êḡ ma havalonḡ avena baḡ ma hanaḡ hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kumi!” (Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena, “Yenaḡ avena, yananaḡ êndêḡ o nena umbiyô.”) ⁴² Ma ketheḡ oyaḡ ma avena êḡ haviyô ba haveḡ. Yani anêḡ sondabêḡ hatôm lauminḡ ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba kambom. ⁴³ Ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ thêlô nena miḡ nenaḡ nôḡm êḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami. Ma nêḡnêḡm nôḡm ek enjaḡ.

6

Avômalo Nasalet êpôlik hathak Yisu (Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)

1 Yisu hatak loḡ êḡ ma hi anêḡ malak ôdôḡ ma anêḡ ḡê ku i ivinḡ. ² * Sabat anêḡ Waklavôḡ hayô ba Yisu hi unyak yeḡ ma hadôḡ avômalo. Ma avômalo

* 5:30: Luk 6:19 * 5:34: Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19 * 5:41: Luk 7:14 * 6:2: Jon 7:15

ethak êv yani sa lôk nê vovak laik mônj ma nê bênjbênj anêj Galili. ²² Thêlô eyanj nôm êmô ma Helodias nalavi hayô haloyej ba hadum Helot lôk anêj nê bênjbênj sapêj malenij mavi.

Êj ma kinj hanaej hadêj avena êj, “Lemhavinj malê ba honanj ma tem yanêm êndêj o.” ²³ Ma havak abô havinj yani nena, “Yanaej avanônj binj dake nena honanj hik ya linj hathak nômlate ek yanêm êndêj o, êj ma tem yanêm iyom. Ma honanj hadêj ya ek yambak yenaej pik lôk nômkama sapêj vose êndôk malêvônj ba yanêm vi êndêj o, êj ma hatôm.”

²⁴ Êj ma avena êj hi hanaej hik talêbô linj, “Yanaej aisêj?”

Ma talêbô hanaej, “Onanj nena, ‘Yalenjhavinj Jon anyô hathik njaj wakadôk.’”

²⁵ Ma avena êj havôhi lêvôkê ma hanaej hadêj kinj nena, “Yalenjhavinj êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik njaj wakadôk êndôk belev te ba nê m êndêj ya.”

²⁶ Ma kinj halaej ba lamalainj bêj, ma donjom bôk havak abô halôk nê bênjbêj malenij yôv. Ba intu hadô enanj nena mi. ²⁷ Aêj ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô êj hi koladônj ma hadabêj Jon laselo kisi. ²⁸ Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêj avi muk atu. Ma avi êj hawa ba hi hêv hadêj talêbô. ²⁹ Ma Jon anêj nê ku elanjô abô êj, ma êlêm ewa anêj linjkupik ba i elav halôk siô valu abyanej.

Yisu havakônj avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

³⁰ *Aposel itup êyô ek Yisu hathak lonjô ma enanj hathak nôm takatu ba thêlô idum lo êdônj. ³¹ Ma avômalô bêj anônj i ba êlêm ba Yisu lôk anêj nê ku minj hatôm nejanj nôm ami. Ba intu hanaej hadêj anêj nê ku nena, “Nôlêm ek alôana lonj thiliv bute ek naja lovak.”

³² Aêj ba thêlôda iyom ethak yej te ba i lonj thiliv bute. ³³ Ma donjom avômalô bêj anônj êyê thêlô ma eyala lonj atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêj lomalak lomalak elanjvij ba êyô lonj êj êmônj vêm ka Yisu lôk anêj nê ku êyô evenj yam. ³⁴ *Ma Yisu hathak linj ma hayê avômalô bêj anônj lêk êmô hatôm boksipsip takatu ba alanj si mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadônj thêlô hathak nômkama bêj anônj.

³⁵ *Yanj sinj hayô ma anêj nê ku i hadêj yani ma enanj, “Lêk yanjinj ma alalô amô lonj thiliv. ³⁶ Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk lonj takatu ba hamô habobo ek nê nê m ini njaj nôm vuli ek nejanj.”

³⁷ Ma donjom Yisu hanaej nena, “Mi, môlelôda nobakônj i.”

Êj ma thêlô enanj vijanj, “Ai, avômalô nômbêj anônj ba intu napôm valu êtôm ku ayônj bahenji ba lahavalô anêj vuli ek nanêm nô m vuli esak e?”

³⁸ Ma Yisu hanaej hik thêlô linj, “Môlelônim polom vithê? Ôngô am.”

Ma i êyê ma enanj nena, “Polom bahenji ma alim ju.”

³⁹ Êj ma Yisu hanaej ek anêj nê ku nenanj êndêj avômalô ek nimbi i sam ni lodônjlodônj nenanena ba nêndôk nê m ô kamuj mavi atu. ⁴⁰ Ma thêlô ibi i sam hi lodônjlodônj ba vi ma hatôm 100 êmô dôm te ma ôdônj yanj ma hatôm 50 êmô lodônjlodônj aêj. ⁴¹ Ma Yisu hawa polom bahenji lôk alim ju atu. Ma hêv ma hathak lenj ma hêv mek. Vêm ma haya polom êj ma hêv hadêj anêj nê ku ek nimbi sam êndêj avômalô takatu ba êmô. Ma hadum aêj hathak alim ju atu havinj. ⁴² Ma avômalô sapêj eyanj ba lenjinj vijak. ⁴³ Ma polom lôk alim wata vi

* 6:30: Luk 10:17 * 6:34: Nam 27:17; Mat 9:36 * 6:35: Mak 8:1-9

atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam lauminj ba lahavuju. ⁴⁴ Ma anyô takatu ba eyanj nô m ênj ma hatôm 5,000.

*Yisu havej kasukthôm anêj dômlê
(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)*

⁴⁵ Vê m ma Yisu hana nj hadê nj anêj nê ku nena nesak yej ba nê môn j ba ini Betsaida. Ma yanida hamô ek nê m avô malô ba ini am. ⁴⁶ *Yani hê v avô malô ba i, ê nj ma yani hathak dum te ba hi ek ete nj mek.

⁴⁷ Hale vônô ma yej atu lô k anêj nê ku ê mô kasukthôm malê vôn j binj ma Yisu da intu hamô linj danj dena nj. ⁴⁸ Ma hayê lovak hayuv anêj nê ku lô k yej ba hamô yej lo nj hale hi. Ma thê lô lô k lo k wa nj ek ivusinj yej. Habobo tem eya nj ma Yisu havej kasuk anêj dô mlê ba hi hadê nj thê lô. Yani hadum ek nê m thê lô lilij, ⁴⁹⁻⁵⁰ * ma do nj tom anêj nê ku ê yê yani havej kasuk anêj dô mlê ba esonj nena anyô la dahô. Thê lô sapê nj ê yê yani ba ê kô kambom ba elanj boloba.

Ma kethen j oya nj ma Yisu hana nj hadê nj thê lô nena, "Mô lô minj nô kô ami ma nô mô yaô! Ya ê ntê k!" ⁵¹ *Ma yani hathak yej havi nj thê lô ma lovak bê nj ê nj hama. Ma thê lô esonj kambom ba le nj inj habi mayaliv. ⁵² Ek malê nena ini nj auk ma thek thek dena nj ba minj eyala polom atu ba Yisu hanj ô li anêj ô dô nj ami.

*Yisu hadum avô malô lô k lijij mavi hê k Genesalet
(Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)*

⁵³ Thê lô ethak linj danj vi tuvulu anêj Genesalet ma ê thô yej hamô. ⁵⁴ Etak yej ba ê lô k binj ma avô malô ê yê Yisu ba eyala yani kethen j. ⁵⁵ Ba intu elanj vinj eve nj lo nj sapê nj ba ewa nê lô k lijij halô k yê m ba i lo nj atu ba elanj ô nena Yisu tem ê mô. ⁵⁶ Lo nj nô mbê nj atu ba yani hi, malak yaô nena lô k malak bê nj bê nj, ma avô malô ewa nê lô k lijij ba i ê dô i hê k lo nj ethak do nj tom halô k. Ma ete nj yani ek nê sôm anêj kwê v daim anêj danj iyom. Ma sapê nj atu ba ê sôm ma ibitak mavi.

7

*Yisu hana nj hathak nô m takatu ba tem indum anyô lelaik
(Mat 15:1-20)*

¹ Ma Palisi lo nê lô kauk hathak abô balabu nj do ho ê lêm anêj Jelusalem ba ekalabu Yisu sinj. ² *Ma thê lô ê yê Yisu anêj nê ku do ho eya nj nô m lô k bahe nj "lelaik" ma minj ithik bahe nj inj hatôm Palisi ini nj abô maja nj hana nj ami. ³ (Palisi lô k avô malô Israe l ethak esopa limi ini nj kobom ba intu ethak ithik bahe nj inj hatôm kobom atu ba limi ethak idum. Ithik aê nj ma hatôm neja nj nô m, ma minj ithik aê nj ami ma minj hatôm neja nj nô m ami. ⁴ *Lô k i lo nj etak nô m hamô ek nê nê m vuli ba ê v ô ê lêm ma minj ithik nô m takatu ba ewa hatôm ini nj bô k lo lo nj atu ba ethak idum ami, ê nj ma minj hatôm neja nj nô m takê nj ami. Thê lô ethak esopa limi ini nj bô k lo lo nj ba ithik tase lô k u nj ma belev lô k nô mkama lomaloma hatôm ini nj abô maja nj hana nj.)

⁵ Ê nj ma Palisi lô k nê lô kauk hathak abô balabu nj ena nj hadê nj Yisu, "Aisê ka anê m nê ku eya nj nô m lô k bahe nj inj lelaik ma minj esopa bumalô ini nj abô maja nj ami?"

* **6:46:** Luk 5:16 * **6:49-50:** Luk 24:37 * **6:51:** Mak 4:39 * **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25

Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanañ hik Yisu liñ lôk kapô malain nena nê m ngôk atu ba hamô havin nalavi vê.

²⁷ Ma Yisu hanañ nena, “Alalô nanêm nô m êndêñ avômena vê mam. Ma kambom ek nakaliv avômena inin nô m êndêñ avun.”

²⁸ Ma avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma avanôñ. Ma donjom avun ethak isup avômena inin nô m mapmap atu ba hêv yak halôk balê vibin ba eyañ.”

²⁹ Ma Yisu hanañ, “Abô atu ba honañ ma mavi ba intu ômbônu. Ngôk êñ lêk hatak nalum avi yôv.”

³⁰ Ma avi êñ hayô anêñ unyak ma hayê nena ngôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônôñ hêk anêñ loñ.

Yisu hadum anyô lêndôñ lôk abôlêk putup te mavi

³¹ Ma Yisu hatak Taia inin loñ hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis inin loñ vê m ma havôhi kasukthôm Galili. ³² Êñ ma ewa anyô lêndôñ lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enañ hik yani liñ lôk kapôlôñ in ek etak ban êyôngêk ôpêñ.

³³ Ma Yisu hawa ôpêñ ba hi daim dokte ek avômalô ma hason banwasin halôk ôpêñ lêndôñ kapô. Vê m ma hasôwapôk hathak ban ma hasôm ôpêñ dahalan. ³⁴ Ma hayê leñ ma hik siv auk ma hanañ hadêñ ôpêñ hathak abô Hiblu nena, “Epata!” (Anêñ ôdôñ nena lemôndôñ ekyav.) ³⁵ Êñ ma ôpêñ lêndôñ lo abôlêk hakyav ma hanañ abô halê m yain.

³⁶ *Ma Yisu hanañ nena min nenan bêñ êndêñ anyôla ami. Hanañ aêñ lôbôlôñ ma donjom avômalô min bônôñ ami ma enañ bêñ hi ba hi. ³⁷ *Ma avômalô eson kambom ba enañ, “Yani hadum nô mkama lôkthô ma mavi anôñ. Hadum nê leñôndôñ kôthô elañô abô ma nê venjibôlêk putup enañ abô halê m yain.”

8

Yisu havakôñ avômalô hatôm 4,000 (Mat 15:32-39)

¹ *Ma wak te ma avômalô bêñ anôñ êlê m ethak donjom hathak loñbô. Ma thêlô nô m mi ek nejan. Êñ ma Yisu halam anêñ nê ku êlê m ma hanañ hadêñ i nena, ² “Yalen hik ya hathak avômalô nô mbêñ êntêk. Thêlô bôk êmô havin ya hatôm wak lô ba inin nô m lêk mi. ³ Doho êlê m anêñ loñ daim bô ba intu yahêv i ba i oyan, ma tem malenjin etaba êndôk loñôndê ba nê nê m yak.”

⁴ Ma anêñ nê ku enañ nena, “Loñ êntêk ma loñ thiliv ma avômalô bêñ anôñ. Aêñ ba alalô naja polom anêñ êsê ek nanêm êndêñ i?”

⁵ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Baheñvi ba lahavuju.”

⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ avômalô nô mbêñ atu nena nêndôk nê mô bin. Ma hawa polom baheñvi ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ. Ma haya ba hêv hadêñ anêñ nê ku ek nebani êndêñ avômalô nô mbêñ atu ba êmô. ⁷ Ma inin alim yaônena tomtom hamô havin. Hêv lamavi hathak vê m ma hêv hadêñ anêñ nê ku ek nebani êndêñ avômalô imbin. ⁸ Ma avômalô nô mbêñ êñ eyañ ba leñinviyak. Ma nê ku isup nô m wata halôk vak sam baheñvi ba lahavuju. ⁹ Avômalô takêñ ma hatôm 4,000. Yôv ma Yisu hêv thêlô sapêñ ba i. ¹⁰ Ma yani hathak yen havin anêñ nê ku ba i Dalmanuta inin loñ.

Palisi leñjinhavinj nêgê lavôñjij te

(Mat 16:1-4)

¹¹ Ma Palisi êyô ma enañ hik Yisu liñ lôklokwanj nena, “Undum lavôñjij te ek injik thô nena Wapômbêñj hêv o ba hólêm mena mi e?” Thêlô enañ aêñ ek nesau yani iyom. ¹² *Êñ ma Yisu hik siv auk ma hanañ, “Avômalô bôlôñj êntêk leñjinhavinj yandum lavôñjij te ek injik thô nena Wapômbêñj bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yanañ avanôñj êndêñj môlô nena tem miñ yandum lavôñjij ek avômalô bôlôñj êntêk nêgê ami, ma mi.” ¹³ Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yenj hathak loñbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

Abô loñ kapô hathak Palisi lôk Helot iniñj yis

(Mat 16:5-12)

¹⁴ Yisu anêñj nê ku leñjinpaliñj ba miñ ewa polom bêñj anôñj ba ethak yenj ami ma ewa polom donjom iyom. ¹⁵ *Ma Yisu hanañ lôklokwanj hadêñj thêlô nena, “Noyabiñj am esak Palisi lo Helot iniñj yis.”*

¹⁶ Ma nê ku enañ hadêñj thêlôda nena, “Betha hanañ hathak alalô polom mi la.”

¹⁷ *Ma donjom yani hayala iniñj abô atu ba enañ ba hanañ hik thêlô liñ, “Môlô onañ hathak miñ owa polom ami eka? Môlô ôthôñj lôk miñ oyala ami denañ e? Ma unim auk ma thektheke e? ¹⁸ Môlô nê lôk malemim ma miñ ôyê tak ami e? Ma môlô nê lôk lemimôndôñj ma miñ olañj abô ami e? Ma môlô miñ lemimhabi nôm atu ba bôk yahadum ami e? ¹⁹ *Yahaya polom bahenji ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Laumiñj ba lahavuju.”

²⁰ “Ma yahaya polom bahenji ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Bahenji ba lahavuju.”

²¹ Êñ ma Yisu hanañ hadêñj i, “Aisé, miñ oyala ami denañ e?”

Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk Betsaida

²² Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enañ hik yani liñ lôklokwanj ek êsôm ôpêñj. ²³ Ma Yisu havalonj anyô mapusip hamô banj ma hadadi ba thai etak malak bêñj ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpêñj madaluk luvi ma hatak banj hayô hêk ôpêñj. Ma hanañ, “Hôyê nômlate mena mi e?”

²⁴ Ma ôpêñj hêv ma liñ ma hanañ, “Yahayê avômalô doho, ma donjom thêlô hatôm alokwanj i ba êlêm.”

²⁵ Êñ ma Yisu hatak banj hayô hêk ôpêñj madaluk hathak loñbô. Ma ôpêñj madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama sapêñj halêm yaiñ. ²⁶ Ma Yisu hanañ nena, “Nu oda anêm unyak ma miñ nu malak bêñj ami.”

Pita hanañ nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Ma Yisu lôk anêñj nê ku etak loñj êñ ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Evenj loñjondê denañ ma hanañ hik anêñj nê ku liñ, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

²⁸ *Ma thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik ñañ ma doho enañ nena o ma Elia ma doho enañ nena o ma plopet bô te.”

* **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **8:15:** Luk 12:1 * **8:15:** Yis ma nôm atu ba hadum polom hathin
bêñj. * **8:17:** Mak 6:52 * **8:19:** Mak 6:41-44 * **8:28:** Mak 6:15

29* Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Êŋ ma Pita hanaŋ bêŋ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêŋ anêŋ avômalô bulubiŋ.”

30* Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

*Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama
(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)*

31 Ma Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Israel iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkkaŋ hathak abô balabuŋ tem nimbuliŋ dômiŋ êndêŋ yani. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loŋbô.” 32 Yisu hanaŋ abô takêŋ bêŋ hadêŋ thêlô, êŋ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaŋ ba hanaŋ nena, “Miŋ onaŋ aêŋ ami.”

33 Ma doŋtom Yisu hik ma liliŋ ba hayê anêŋ nê ku vi ma hathaŋ Pita ba hanaŋ, “Sadaŋ, nu daŋ! Hosopa anyô iniŋ auk iyom ma miŋ hosopa Wapômbêŋ anêŋ auk ami.”

34* Êŋ ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu ba êlêm iviŋ anêŋ nê ku ma hanaŋ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôŋ êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba esopa ya. 35 Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik, anêŋ lôkmala êŋ tem nêŋ yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya lôk yenaŋ abô, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ. 36 Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ. 37 Ma anyôla hatôm nêŋ nômlate êndêŋ Wapômbêŋ ek enja anêŋ lôkmala esak loŋbô e? Mi anôŋ! 38* Avômalô bôlôŋ êntêk ma lêk idum kobom kambom lomaloma ba êdô Wapômbêŋ. Aêŋ ba anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embeŋ yam atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ êlêm imbiŋ Lambô anêŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk anêŋ aŋela matheŋ, ma yani tem mama ek ôpêŋ aêŋ iyom.”

9

1* Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yanaŋ avanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm imbiŋ anêŋ lôklokwaŋ bêŋ. Ma môlô vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ, ma ôŋgô nôŋ êŋ imbiŋ.”

*Yisu liŋkupik habitak yaŋda
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)*

2* Wak baheŋvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviŋ yani ba ethak dumlolê daim te ba i êmô daluk. Êŋ ma Yisu liŋkupik habitak yaŋda hêk thêlô maleniŋ. 3 Ma anêŋ kwêv habitak thapuk anôŋ biŋ ba anyô pik la miŋ hatôm isik anêŋ kwêv ba imbitak thapuk aêŋ ami. 4 Ma ketheŋ oyaŋ ma Elia lo Mose êyô ma enaŋ abô haviŋ Yisu ba thêlô êyê.

5 Ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, “Kêdôŋwaga, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” 6 (Thêlô êkô kambom ba êthôŋ abô nenaŋ paliŋ ba intu Pita hanaŋ aêŋ.)

* 8:29: Jon 6:68-69 * 8:30: Mak 9:9 * 8:34: Mat 10:38-39; Luk 14:27 * 8:38: Mat 10:33

* 9:1: Mak 13:30 * 9:2: Ap 3:22; 2Pi 1:17-18

7 Ma buliv te hayô hava thêlô sinj, ma abô te halêm anêj buliv êj kapô nena, "Intu ma yenañ Okna atu ba yalenjhavinj videdaun. Ba nodanô anêj abô!"

8 Ma kethenj oyanj ma thêlô êyê hawê havenj ma Yisu iyom intu haminj ma minj anyôla haminj havinj yani ami.

9 Vêma ma etak dumlolê êj ba êlôk ele i ma Yisu hanañ lôklokwanj ek minj nenañ nôma atu ba êyê bêj êndênj anyôla ami endeba Anyô Anêj Nakadunj atu ema ba imbiyô ênjêk nâma esak lonjô am. 10 Aêj ba thêlô ivunj abô êj hêk thêlôda ma minj enañ bêj ami, ma donjom enañ abô pôk bêj hathak "ema lo imbiyô ênjêk nâma" anêj ôdônj ma aisê?

11 *Ma thêlô enañ hik Yisu linj, "Aisê ka nê lôkkauk hathak abô balabunj enañ nena Elia tem êmônj ba êlêm vêma ka Mesia?"

12-13 *Ma Yisu hanañ nena, "Avanônj! Elia tem êmônj ek indum nômkama sapêj imbitak mavi esak lonjô. Ma donjom yananj êndênj môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniñ lenjinhavinj iyom ba idum kambom lomalomahadênj yani hatôm atu ba Wapômbênj anêj kapya bôk hanañ hathak yani. Ma donjom aisê ka Wapômbênj anêj kapya hanañ nena Anyô Anêj Nakadunj atu tem enja vovanj bêj lôk nêmbôlinj dôminj êndênj yani?"

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)*

14 Yisu thêlô êyô ek nê ku vi ma êyê avômalô bêj anônj lêk ethak donjom ba êmô. Ma nê lôkkauk hathak abô balabunj lôk anêj nê ku vi atu ba êmô enañ abô ba êkôki hathak. 15 Ma avômalô nômbênj êj êyê Yisu, ma esonj kambom ba elanjvinj i ma ewa yani thô.

16 Ma Yisu hanañ hik thêlô linj, "Môlô ôkôkam hathak malê?"

17 Ma anyô te haminj avômalô nômbênj êj kapô ba hanañ, "Kêdônjwaga, ngôk te havalonj yenañ okna abôlêk lonj ba minj hatôm enañ abô ami. Ba intu yahawa halêm ek o. 18 Ngôk hathak hayôkwijn yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yainj ma halonjolônj abôlêk kalalaj ma linj havuvinj ba thotho. Yahananj ek anêm nê ku nênem ngôk êj vê ma donjom thêlô minj hatôm ami."

19 Ma Yisu hanañ viyanj, "Yahamô havinj môlô sawa daim ma donjom minj ôêvhavinj ami ma owa auk lokbanj aleba yakapôlônj lêk hagiap hathak môlô. Noja okna êj êlêm."

20 Êj ma ewa okna atu hi hadênj Yisu. Ngôk hayê Yisu, ma hayôkwijn okna êj kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlêk thôk hêv yak.

21 Ma Yisu hanañ hik lambô linj, "Ngôk habulinj yani hadênj anjê?"
Ma lambô hanañ nena, "Sêbôk ba yani yaôna. 22 Ngôk êj habi yani halôk atum lôk nâj lôbôlônj ek injik yani vônô ma donjom mi. Aêj ba o hatôm undum ek ngôk êj etak yenañ okna, êj ma hôêv kapôlôm ek yai."

23 *Ma Yisu hanañ, "Aisê ka honanj nena, 'o hatôm'? Wapômbênj hatôm indum nômkama sapêj ek nê takatu ba êvhavinj yani."

24 Ma kethenj oyanj ma okna êj anêj lambô hanañ, "Yahêvhavinj ba undum ek yenañ auk atu ba minj yahêvhavinj ami êkôk ya linj ek yanêmmimbijn!"

25 Ma Yisu hayê nena avômalô êvôn i kethenj ethak donjom, êj ma hathanj ngôk lelaik atu ba hanañ, "O ngôk vembôlêk lôk lemôndônj putup, yahananj hadênj o nena otak okna êntêk ba nu ma minj ômbôlêm esak lonjô ami."

* 9:11: Mal 3:1 * 9:12-13: Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14 * 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23

26 *Ma ngôk halan boloba ma hayôkwinj okna ênj kambom ma hale yainj ba hi. Ma okna ênj hêk inanj anyô njama ba avômalô enanj nena, "Lêk hama." 27 Ma donjom Yisu havalonj hamô banj vi ma havôn ba haviyô haminj.

28 Vêm ma Yisu lôk anênj nê ku iyom êmô unyak kapô ma thêlô enanj hik yani linj, "Aisê ka yêlô minj hatôm nanêm ngôk ênj vê ami?"

29 Ma Yisu hanañ vijañ hadênj thêlô, "Mek iyom intu hatôm nêm ngôk anênj aênj vê."

*Yisu hanañ bôlônj yañ hathak anênj njama
(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)*

30 *Ma thêlô etak lonj ênj ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena thêlô lêk êmô êsê 31 *ek êndônj anênj nê ku. Ênj ma Yisu hanañ hadênj thêlô, "Tem nenañ Anyô Anênj Nakadunj atu bênj ba netak êndôk avômalô baheñnj. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lonjbô." 32 *Ma anênj nê ku êthônj abô ênj anênj ôdônj palinj lôk êkô ek nenañ injik yani linj.

*Opalê intu anyô bênj?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)*

33 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Ênj ma Yisu hanañ hik thêlô linj, "Môlô ôkôkam hathak malê haveñ lonjôndê ba ôlêm?" 34 Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisê intu anyô bênj ek Yisu anênj nê ku vi ba intu thêlô bônônj. 35 *Ma Yisu halôk hamô ma halam anênj nê ku lauminj ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanañ, "Lemimhavinj numbitak anyô bênj, ênj ma undum o endeba yaôna ba ôtôm avômalô lôkthô ininj anyô ku oyañ."

36 Ma hawa amena te ba hadô haminj thêlô malêvônj. Ma havalonj haminj ma hanañ hadênj thêlô, 37 *"*Ôpatu ba hêvhavinj ya ba hawa amena yaônate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô havinj.*"

*Ôpatu ba hadum ku havinj alalô ma minj numinj yani lonj sinj ami
(Luk 9:49-50)*

38 Ma Jon hanañ hadênj Yisu nena, "Kêdônjwaga, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anêm athênj. Ma donjom yani ma minj alalô te ami, ba intu yêlô ananj ek yani etak ku ênj."

39 Ma donjom Yisu hanañ nena, "Dô! Minj numinj yani lonj sinj ami. Ôpatu ba hadum nômbithi hathak yenañ athênj ma tem minj enanj abô kambom ketheñ esak ya ami, 40 *ek malê nena ôpatu ba minj hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaninj te. 41 *Yanañ avanônj êndênj môlô nena anyô te hayê nena môlô ma Kilisi anênj avômalô ba hêv njan hadênj môlô, ôpênj tem enja anênj vuli.

*Uminj lôklokwanj ek kambom minj esale o thô ami
(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)*

42 "Ma anyô te hadum ba yenañ amena atu ba hêvhavinj ya te hêv yak, ôpênj tem êpôm malainj bênj anônj. Ôpênj tem nêsôkwênj valu bênj te esak laselo ba nimbi yani êndôk ngwêk makidinj ba ema. Malainj ênj ma yaôna ek malainj atu ba yani tem êpôm embenj yam. 43-44 *Ma bahem hadum ba hudum kambom,

* 9:26: Mak 1:26 * 9:30: Jon 7:1 * 9:31: Mak 8:31; 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45 * 9:35: Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 * 9:37: Mat 10:40 * 9:40: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:41: Mat 10:42 * 9:43-44: Mat 5:30

êḡ ma odabêḡ kisi ba nêḡ vê ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Bahem vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ.* 45-46 Ma vem hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba nêḡ vê ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Vem vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ.* 47* Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak leḡ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ. 48* 'Loḡ êḡ ma matinyak tem nejay anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡm aêḡ.' 49 Atum tem êḡpôm avômalô sapêḡ êtôm ḡḡwêk etak hathak nôḡm ek atum êḡ esaê thêlô.

50* "ḡḡwêk ma nôḡm mavi, ma doḡtom anêḡ maniḡ hêv yak, êḡ ma opalê hatôm idum ba imbitak maniḡ esak loḡbô am? ḡḡwêk hathak hadum nôḡm ba vasiḡ, ba intu nôḡmô yôhók* mavi imbiḡ am aêḡ iyom."

10

*Yisu hanaḡ abô hathak ḡê lôk venḡi êdô i
(Mat 19:1-12; Luk 16:18)*

1 Ma Yisu hatak loḡ êḡ ma hi havenḡ loḡ Judia lo ḡḡay Jolodaḡ vi. Ma avômalô bêḡ anôḡ êlêḡ hathak loḡbô. Êḡ ma hasopa anêḡ bók lo loḡ ba hadôḡ i.

2 Ma Palisi doho êlêḡ ma idum ek nesau Yisu ba enaḡ hik yani liḡ, "Abô balabuḡ hanaḡ aisê? Anyô hatôm nêḡ yanavi vê mena mi e?"

3 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, "Mose bók hanaḡ aisê?"

4* Ma thêlô enaḡ, "Mose halók ek anyô eto kapyia nêḡ yanavi vê ba etak êḡndók yanavi baḡ ek nêḡ yani vê."

5 Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, "Môlô ḡê lemôḡndôḡ kôtôḡ kambom ba intu Mose hatô balabuḡ êḡ ba hêv hadêḡ môlô. 6* Ma doḡtom 'sêbók ba môḡ anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ avômalô ma hapesaḡ anyô lo avi. 7* Ba intu Wapômbêḡ bók hanaḡ nena, "Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doḡtom imbiḡ yanavi 8 ek thai nimbitak êtôm kupik doḡtom iyom." ' Thai miḡ ju hathak loḡbô ami ma lêk ibitak doḡtom. 9 Aêḡ ba nôḡm atu ba Wapômbêḡ bók havak loḡ hathak doḡtom, ma miḡ hatôm anyôla epole vê ami."

10 Vêḡ ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êḡmô unyak kapô, ma anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ hathak abô êḡ. 11* Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, "Anyô hadô yanavi

* 9:43-44: ḡê lôk kau vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêḡntêk: Loḡ êḡ ma matinyak tem nejay anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡm aêḡ.

* 9:45-46: ḡê lôk kau vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêḡntêk: Loḡ êḡ ma matinyak tem nejay anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡm aêḡ.

* 9:47: Mat 5:29 * 9:48: Ais 66:24 * 9:50: Mat 5:13; Luk 14:34 * 9:50: 'Yôhók' anêḡ ôdôḡ nena ôpatu ba hamô malinyâô haviḡ avômalô vi. Lôk miḡ lamaniy ketheḡ ami. Ma hêv avômalô sa ek netak vovak. * 10:4: Lo 24:1-4; Mat 5:31 * 10:6: Stt 1:27; 5:2 * 10:7: Stt 2:24; Ep 5:31-33

* 10:11: Mat 5:32

ba hawa avi yan, êḡ ma hadum sek ba habuliḡ yanavi bô. ¹² Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yan, êḡ ma hadum sek aêḡ iyom.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadêḡ Yisu ek etak baḡ êyô êḡjêk thêlô. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ethaḡ avômalô takêḡ. ¹⁴ Yisu hayê nôḡm êḡ, ma lamaniḡ ba hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêḡm êḡndêḡ ya ma miḡ numiḡ thêlô loḡ siḡ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêḡ mi ma hatôm avômena takêḡntêk ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlôniḡ. ¹⁵ *Yanaḡ avanôḡ êḡndêḡ môlô nena ôpatu ba miḡ hawa Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak hatôm avômena yaônena ami, miḡ hatôm imbitak êyô loḡ êḡ kapô ba ni ami. Ma mi.” ¹⁶ Ma Yisu havalonḡ avômena ma hatak baḡ hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

*Anyô lôk nômkama bêḡ hanaḡ abô haviḡ Yisu
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)*

¹⁷ Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te halanḡviḡ hadêḡ yani ma halek vadôḡ lêlô hamô valuvi ma hanaḡ, “Kêdôḡwaga mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ?”

¹⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miḡ mavi ami ma Wapômbêḡ iyom intu ba mavi. ¹⁹ *Abô balabuḡ ma bôk hoyala yôv: ‘Miḡ unḡwik anyô vônô ami. Miḡ undum sek imbiḡ anyô yan yanavi ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onan abôyan esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miḡ onan abôyan ek ômbôv anyô yan anêḡ nômkama ami. Ma ondovak lemambô lo lemambô.’”

²⁰ Ma ôpêḡ hanaḡ, “Kêdôḡwaga, ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuḡ takêḡ.”

²¹ Ma Yisu hayê ôpêḡ ba lahaviḡ. Ma hanaḡ, “O ma nôḡmlate mi denaḡ. Nu nêḡm anêḡm nômkama sapêḡ ek avômalô nêḡnêḡm vuli, ma onja valuselenḡ sapêḡ ba nêḡm êḡndêḡ avômalô siv. Hudum aêḡ, ma tem anêḡm nômkama mavi lomalomama êḡmô malak lenḡ. Ma ôlêḡm osopa ya.”

²² Yani ma anyô lôk nômkama bêḡ anôḡ. Ba intu halanô abô êḡ, ma hakôm ba hi lôk lamalaiḡ bêḡ.

²³ Ma Yisu hayê hawê haveḡ ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku, “Nê lôk nômkama bêḡ tem nêpôm malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini.”

²⁴ Yisu anêḡ ḡê ku elanô ba esonḡ kambom. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô hathak loḡbô nena, “Yenaḡ avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini ma tem nêpôm malaiḡ bêḡ anôḡ! ²⁵ Miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêḡ abyanḡ ba ni ami, ma doḡtom malaiḡ anôḡ ek anyô lôk nômkama bêḡ te imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”

²⁶ Ma Yisu anêḡ ḡê ku esonḡ kambom anôḡ ba enaḡ hadêḡ i, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hayê thêlô lôklokwanḡ ma hanaḡ, “Wapômbêḡ iyom hatôm indum nômkama sapêḡ. Ma anyô te miḡ hatôm nêḡm yanida bulubiḡ ami ma mi.”

* **10:15:** Mat 18:3 * **10:19:** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20

28 Ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniŋ nômkama sapêŋ ba alêm asopa o!”

29 Ma Yisu hanaŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ mólô, anyô te lahabi ya lôk yenaŋ Abô Mavi ba hatak anêŋ unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêŋ pik, 30 êŋ ma Wapômbêŋ tem nêmbêŋ anôŋ êndêŋ ôpêŋ êtôm 100 êyô êmô anêŋ loŋ imbiŋ. Ôpêŋ hamô pik denaŋ, ma tem enja nômkama bêŋ anôŋ aêntêk unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma doŋtom avômalô vi tem nimbuliŋ yani imbiŋ. Ma embenj yam ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. 31 *Odaŋô! Nê lôk athêŋ bêŋ, bêŋ anôŋ tem nimbatak nê lôk athêŋ mi. Ma nê lôk athêŋ mi bêŋ anôŋ tem nimbatak nê lôk athêŋ bêŋ.”

*Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)*

32 *Yisu thêlô i Jerusalem ma Yisu hi hamôŋ. Ma anêŋ nê ku êyê ba eson kambom ma avômalô takatu ba evenj yam êkô. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu ek nêlêm bidonj ma hanaŋ hathak nômb takatu ba tem êpôm yani. 33 “Odaŋô. Alalô ayô Jerusalem ma tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba nênbêŋ yani êndêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ. Ma tem nenaŋ ek nijik yani vônô ma nênbêŋ yani êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ 34 ek thêlô nenaŋ abôma lôk nêsôvwapôk esak yani ma neballi yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loŋbô.”

*Jems lo Jon leŋiŋhaviŋ nimbatak nê bêŋ
(Mat 20:20-28)*

35 Yôv ma Sebedi nakaduŋ luvi, Jems lo Jon, i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Kêdôŋwaga, yai leŋiŋhaviŋ undum nômlate ek yai.”

36 Ma Yisu hanaŋ, “Mamu lemimhaviŋ malé?”

37 Ma thai enaŋ nena, “Otak yai yaŋ êmô bahem vianôŋ ma yaŋ êmô bahem vikeŋ ênjêk anêm loŋ lôkmanjiŋ kapô.”

38 *Ma Yisu hanaŋ, “Mamu ôthôŋ nômb atu ba onaj hik ya liŋ paliŋ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ŋaŋ atu ba tem yasik e?”

39 *Ma enaŋ, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanaŋ, “Avanôŋ, tase êŋ lôk ŋaŋ êŋ tem nunum lôk nusik. 40 Ma doŋtom nêmbô yabahaŋ vianôŋ lôk vikeŋ, ma miŋ yenaŋ ku ami. Mi, Wapômbêŋ da hayabiŋ ku êŋ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêmbô loŋ êŋ.”

41 Nê ku laumiŋ takêŋ elanô abô êŋ ba leŋiŋŋaŋa hadêŋ Jems lo Jon. 42 *Ma Yisu halam sapêŋ ethak doŋtom ma hanaŋ, “Mólô bôk oyala nena avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ nê takatu ba êmô thêlô vibinŋ. Ma iniŋ nê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô aêŋ iyom. 43 *Odaŋô! Mólô miŋ nundum kobom êŋ ami! Mólô te lahaviŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk mólô malêvôŋ, êŋ ma imbitak êtôm mólônim anyô ku ek nêmbô mólô sa. 44 Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm mólônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm avômalô sapêŋ iniŋ anyô ku oyaŋ 45 hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadam aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yandum nê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô

* 10:31: Mat 20:16; Luk 13:30 * 10:32: Mak 8:31; 9:31 * 10:38: Mak 14:36; Luk 12:50

* 10:39: Ap 12:2; ALK 1:9 * 10:42: Luk 22:25-26 * 10:43: Mat 23:11; Mak 9:35

ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anôŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nêm avômalô bulubiŋ.”

Yisu hadum Batimeas madaluk mavi
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Ma Yisu lôk anêŋ nê ku êyô Jeliko. Idum ek netak Jeliko ma avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêŋ athêŋ nena Batimeas hamô loŋôndê daŋ vi ba hapetenak ek avômalô nêneni yani sa. (Batimeas anêŋ ôdôŋ nena Timeas nakaduŋ.) ⁴⁷ Yani halaŋô nena Yisu anêŋ Nasalet halêm, ma halam kaêk lôklala nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

⁴⁸ Ma avômalô bêŋ anôŋ ethaŋ yani ba enaŋ, “O bônôŋ!” Ma doŋtom yani halam lôklala nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

⁴⁹ Êŋ ma Yisu hamiŋ ma hanaŋ, “Nodam yani êlêm.”

Ma elam hadêŋ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani halam o.” ⁵⁰ Êŋ ma hakaliv anêŋ kwêv thilibuŋ hi ma hasôv kisi haviyô hamiŋ ma hi hadêŋ Yisu.

⁵¹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?”

Ma anyô madaluk pusip êŋ hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yalenhaviŋ yanŋê tak.”

⁵² *Ma Yisu hanaŋ, “Umbiyô ba nu. Anêm hêv haviŋ hadum ba hubitak mavi.” Ma kethaŋ oyaŋ ma ôpêŋ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu haviŋ loŋôndê.

11

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiŋ
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

¹ Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpaga lo Betani, malak ju êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ² ma hanaŋ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôŋgô ekak bok doŋki map te loŋ ba hamiŋ. Bok êŋ ma miŋ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³ Ma anyôla hanaŋ hik mamu liŋ nena, ‘Udum aêŋ eka?’ ma nonaŋ êndêŋ yani nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ idum ku te esak vêmam, ka tem nêm êmbôlêm.’ ”

⁴ Êŋ ma nê ku ju atu i ma êyê bok doŋki map atu ekak loŋ ba êthô hamô unyak abôlêk habobo loŋôndê viyaiŋ. Ma thai epole yak vê. ⁵ Ma anyô doho imiŋ loŋ êŋ êyê ba enaŋ, “Mamu udum malê ba opole bok anêŋ yak vê?” ⁶ Ma thai enaŋ hatôm atu ba Yisu hanaŋ hadêŋ thai. Êŋ ma etak thai ba i. ⁷ Ma ewa bok doŋki êŋ ba i hadêŋ Yisu, ma ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba engava hayôhêk bok dômlokwaŋ ma Yisu hayô hamô. ⁸ Ma avômalô bêŋ anôŋ engava iniŋ kwêv thilibuŋ daim ma vi ele nôkyalô ŋaun hamô kamun ba engava hêk loŋôndê. ⁹ Ma vi êmôŋ ma vi evenŋ yam ma Yisu halôk malêvôŋ ba elam nena, “Osana!”

“Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!”
Kapya Yer 118:25-26

¹⁰ “Wapômbêŋ nêm anêŋ lamavi êyô êmô bumalô Devit anêŋ lim êntêk atu ba tem eyabiŋ alalô êtôm kiŋ êtôm sêbôk ba Devit hayabiŋ!
Osana! Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak leŋ!”

* 10:52: Mak 5:34

11 Ma hi Jerusalem ma habitak hayô unyak mathen anêḡ piklêvôḡ kapô ba hi. Ma hayê nômkama takatu ba hamô loḡ êḡ. Ma doḡtom wak lêk halôk jalôm, êḡ ma hatak Jerusalem ma hi Betani havinḡ anêḡ ḡê ku lauminḡ ba lahavuju takatu.

*Yisu hêv ḡê idum ku valu vê hêk unyak mathenḡ kapô
(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)*

12 Haviyô hayarḡ ma etak Betani ek ini Jerusalem. Ma Yisu hama kisi. 13* Ma hayê alokwarḡ sabo te lôk ḡaurḡ haminḡ daim dokte. Êḡ ma hi hayô alokwarḡ êḡ ôdôḡ ek êḡḡê nena hik anôḡ mena mi. Ma doḡtom hayê ḡaurḡ oyarḡ iyom ma miḡ hik ami ek malê nena miḡ anêḡ waklavôḡ injik ami. 14 Êḡ ma Yisu hanarḡ hadêḡ alokwarḡ êḡ nena, “Anyô late miḡ hatôm enjarḡ anêḡ anôḡ esak loḡḡbô ami.” Ba anêḡ ḡê ku elarḡô.

15* Ma Yisu thêlô êyô Jerusalem. Ma habitak hayô unyak mathenḡ kapô anêḡ piklêvôḡ. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nêḡnêḡm vuli. Êḡ ma halupuninḡ i ba hêv i vê hêk unyak mathenḡ kapô ba ele yainḡ ba i. Ma hale ḡê takatu ba êwê ḡê loḡ buyarḡ ininḡ valuselerḡ hathak Hiblu ininḡ valuselerḡ ininḡ balê liliḡ. Ma hadum aêḡ hadêḡ ḡê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nêḡnêḡm vuli. 16 Ma haminḡ loḡ sinḡ ek avômalô miḡ neja ininḡ nômkama ba ini kapô ek nêḡnêḡm vuli ami. 17* Ma Yisu hadôḡ thêlô ba hanarḡ aêḡntêk, “Wapômbêḡ anêḡ kapyra hanarḡ nena, ‘Yenarḡ unyak ma unyak avômalô pik sapêḡ neteḡ mek êḡndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm ḡê vani ininḡ loḡ ekopak êḡm.”

18* ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ elarḡô abô êḡ ma êbôlêḡ loḡḡndê ek niḡḡk yani vônô. Ma doḡtom thêlô êkô hathak yani ek malê nena avômalô sapêḡ esonḡ kambom hathak anêḡ abô.

19 Yarḡsinḡ anôḡ ma Yisu thêlô etak Jerusalem ba i.

*Alokwarḡ sabo hakapok
(Mat 21:20-22)*

20 Hayarḡ lôkbôk ma Yisu thêlô êvôḡ ma êyê alokwarḡ sabo atu lêk hama ba hakapok hêk ḡaurḡ ba hayô ôdôḡ. 21 Ma Pita lahabi Yisu anêḡ abô ba hanarḡ nena, “Kêdôḡwaga, nôḡḡô! Alokwarḡ sabo wakbôk atu ba hoḡharḡ ma lêk hakapok yôv.”

22 Ma Yisu hanarḡ hadêḡ thêlô, “Nônêḡmimbiḡ Wapômbêḡ. 23* Yanarḡ avanôḡ êḡndêḡ môlô nena ôpatu ba hanarḡ hadêḡ dumlolê êḡntêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu ḡḡwêk’, ma hêvḡhavinḡ ba havalonḡ anêḡ abô êḡ loḡ lôklokwarḡ ma miḡ laluvḡ ami, êḡ ma Wapômbêḡ tem indum ba dumlolê êḡ endarḡô ôpêḡ anêḡ abô. 24* Aêḡ ba intu yanarḡ êḡndêḡ môlô nena malê atu ba môlô onarḡ halôk unim mek, êḡ ma nônêḡmimbiḡ nena lêk owa yôv, ma nôḡm êḡ tem imbitak êḡtôm môlônim. 25-26* Môlô uminḡ ba oteḡ mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadêḡ o, êḡ ma notak unim kapôlômim ek ôpêḡ. Udum aêḡ ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leḡ tem etak kapô ek môlô aêḡ iyom.”*

* 11:13: Luk 13:6 * 11:15: Jon 2:14 * 11:17: Ais 56:7; Jer 7:11 * 11:18: Mak 14:1 * 11:23: Mat 17:20 * 11:24: Mat 7:7 * 11:25-26: Mat 6:14-15 * 11:25-26: ḡê lôkauk vi enarḡ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denarḡ. Abô êḡ ma aêḡntêk: Ma doḡtom môlô miḡ otak kapôlômim ek avômalô vi ininḡ kambom ami, êḡ ma môlônim Lemambô tem miḡ etak anêḡ kapô ek môlônim kambom ami.

Yisu, opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak loḡbô ba êyô unyak matherḡ anêḡ piklêvôḡ. Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôk kauk hathak abô balabuḡ lôk ḡê bêḡbêḡ vi i hadêḡ Yisu. ²⁸ Ma enaḡ hik yani liḡ nena, “Opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o lôk hêv ku hadêḡ o ba intu hudum nôḡ takêntêk?”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ i nena, “Tem yanaḡ injik môlô liḡ esak abô te aêḡ iyom. Ba onaḡ abô êḡ bêḡ hadêḡ ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya êndêḡ môlô. ³⁰ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ḡaḡ hadêḡ Jon? Wapômbêḡ leḡ? Mena anyô pik? Môlô nonaḡ êndêḡ ya!”

³¹ Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i nena, “Alalô anaḡ nena Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ Jon ma tem yani enaḡ, ‘Aisê ka môlô miḡ ôvḡhaviḡ yani ami?’”

³² Ma doḡtom alalô anaḡ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḡ,’ êḡ ma avômalô tem leḡḡmaniḡ êndêḡ alalô. Ek malê nena thêlô sapêḡ êvḡhaviḡ nena Jon ma plopet te.”

³³ Ma thêlô enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Yêlô athôḡ paliḡ.”

Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Aêḡ ba miḡ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya anêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ môlô ami. Ma mi.”

12

Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabiḡ ku yak waiḡ

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ *Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô doho hadêḡ thêlô. Ba hanaḡ, “Anyô te havatho anêḡ ku yak waiḡ ma havak lôk hawê haveḡ. Ma halav lôv nêyô nimiḡ waiḡ anêḡ anôḡ pesa ek neja anêḡ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêḡmô ek neyabiḡ ku êḡ. Vêḡ ma hatak ku êḡ halôk anyô doho baheniḡ ek neyabiḡ ba hik anôḡ ma thêlô neja anôḡ vi ma nêḡnêḡ vi êndêḡ yani. Vêḡ ma hatak loḡ êḡ ba hi loḡ buyaḡ. ² Waklavôḡ yak waiḡ hik anôḡ hayô ma hêv anêḡ anyô ku te ba hi hadêḡ ḡê takatu ba eyabiḡ anêḡ ku atu. Yani laḡhaviḡ thêlô nêḡnêḡ anôḡ doho êndêḡ yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô haviḡ i. ³ Ma doḡtom thêlô evaloḡ ôpêḡ loḡ ma ik yani kambom ba êv yani hi oyaḡ. ⁴ Vêḡ ma hêv anyô ku yaḡ ba hi hathak loḡbô, ma doḡtom ik halôk wakadôk ma êv mama hadêḡ yani. ⁵ Êḡ ma hêv anyô ku te hathak loḡbô ma doḡtom thêlô ik yani vônô. Vêḡ ma hêv toḡtom aêḡ habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

⁶ “Hadum aêḡ aleba lêk mi ma anyô doḡtom iyom hamô. Ôpêḡ ma anêḡ namalô atu ba yani laḡhaviḡ. Hêv ôpêḡ hi ma laḡhabi nena, ‘Êntêk ma yenaḡ okna ba tem nedaḡô anêḡ abô.’

⁷ “Ma doḡtom ḡê takatu ba eyabiḡ ku êḡ êyê ôpêḡ ma enaḡ hadêḡ thêlôda aêḡntêk, ‘Ôpêḡntêk ma ku alaḡ anêḡ nakaduḡ ba tem eyabiḡ lambô anêḡ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’ ⁸ *Ba intu evaloḡ yani ba ik yani vônô ma ibi anêḡ kupik hale viyaiḡ ba hi.

⁹ “Aêḡ ba ku alaḡ tem indum malê? Tem ni injik ḡê takêḡ vônô ma nêḡm ku êḡ êndêḡ anyô vi ek neyabiḡ. ¹⁰ Môlô bôk osam Wapômbêḡ anêḡ abô bu êntêk mena mi e?

“Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landiḡ anôḡ.

* 12:1: Ais 5:1-2 * 12:8: Hib 13:12

11 Anyô Bêḡ da hadum nôḡ êḡ,
 ma yêlô ayê nôḡ êḡ nena mavi anêḡ dôêḡ.’” *Kapya Yey 118:22-23*
 12 Ma Islael iniḡ ḡê bêḡbêḡ eyala nena Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ hathak
 thêlô ba intu êbôlêḡ loḡôndê ek nebalonḡ yani. Ma doḡtom êkô hathak
 avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

Nênêḡ takis êndêḡ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

13* Vêḡ ma êv Palisi doho lôk ḡê esopa Helot doho ba i hadêḡ Yisu ek nesau
 yani esak abô ek nebalonḡ yani. 14 Thêlô êyô ek Yisu ma enaḡ, “Kêdôḡwaga,
 yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôḡ. Ma miḡ hothak hobam anyô yaḡ ma
 hôdô anyô yaḡ ami. Ba intu ḡê bêḡbêḡ êdô anêḡ abô, ma miḡ hôkô ek i ami.
 Ma hothak huik Wapômbêḡ anêḡ abô thô hadêḡ avômalô. Aêḡ ba lemhabi
 aisê? Bumalô iniḡ balabuḡ hanaḡ nena yêlô hatôm nanêḡ valuseleḡ êndêḡ
 Sisa mena mi?”

15 Ma doḡtom Yisu hayê thêlôniḡ auk kambom thô ba hanaḡ hik thêlô liḡ,
 “Aisê ba môlô udum ek numbuliḡ ya? Noja valuseleḡ te êlêḡ ek yangê.” 16 Êḡ
 ma thêlô ewa valuseleḡ te halêḡ ek Yisu. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena,
 “Opalê anêḡ dahô lôk anêḡ athêḡ hêk valuseleḡ êntêk?”

Ma thêlô enaḡ, “Sisa.”

17* Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Sisa anêḡ nôḡkama ma nôḡnêḡ
 êndêḡ Sisa da. Ma Wapômbêḡ anêḡ nôḡkama ma nôḡnêḡ êndêḡ Wapômbêḡ da.”
 Ma thêlô elanô ba esonḡ kambom hathak anêḡ abô êḡ.

Abô hathak ḡê ḡama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

18* Ma Sadyusi doho i hadêḡ Yisu. Thêlô ma ôdôḡ te atu ba enaḡ nena ḡê
 ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Aêḡ ba intu enaḡ hik Yisu liḡ nena,
 19* “Kêdôḡwaga, Mose bôk hato hadêḡ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma
 anêḡ yaḡ hamô, ma enja avi tôp êḡ ek imbi yaḡ atu ba hama anêḡ nakaduḡ
 vê.’ 20 Aêḡ ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi ba lahavuju êḡmô. Ma bôp hawa avi te ba
 hama ma nakaduḡ mi. 21 Ma nôk enja avi tôp êḡ, hawa ba hama ba nakaduḡ
 mi. Ma ḡgwa enja avi tôp bô êḡ, nena hama haviḡ. 22 Êḡ ma iviyaḡ takatu ba
 êḡmô ma nesopa kobom doḡtom êḡ iyom. Vêḡ ma avi tôp êḡ hama haviḡ. 23 Ma
 waklavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma avi tôp atu ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi
 ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêḡ avi?”

24 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô miḡ oyala Wapômbêḡ anêḡ lôklokwanḡ
 lôk anêḡ abô atu ba hêk anêḡ kapya katô ami. Ba intu onanḡ abô lokbanḡ
 êntêk. 25 ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma anyô lo avi tem miḡ neja i esak
 loḡbô ami ma mi. Thêlô tem nêḡmô êtôm aḡela malak leḡ iyom. 26* Môlô
 onanḡ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Ma doḡtom môlô bôk
 osam Mose anêḡ kapya lôk kukuthiḡ atum hathaḡ hamô alinḡ e? Wak êḡ ma
 Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ Mose aêntêk, ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniḡ
 Wapômbêḡ.’ 27 Wapômbêḡ ma miḡ ḡê ḡama iniḡ Wapômbêḡ ami. Mî, yani ma
 ḡê lôkmalâ iyom iniḡ Wapômbêḡ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma
 doḡtom lêk êḡmô lôkmalâ. Môlônim abô ma lokbanḡ anôḡ!”

* 12:13: Luk 11:53-54 * 12:17: Lom 13:7 * 12:18: Ap 23:8 * 12:19: Lo 25:5 * 12:26:
 Kis 3:2,6

Balabuŋ alisê intu bêŋ ek vi?

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸* Nê lôk kauk hathak abô balabuŋ te hayô ma hanaŋô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma hanaŋô Yisu hanaŋ thêlôninŋ abô viyaiŋ mavi anôŋ. Aêŋ ba yani hanaŋ hik Yisu lin, “Balabuŋ alisê intu bêŋ ek balabuŋ vi?”

²⁹* Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Balabuŋ môŋ hanaŋ nena, ‘Môlô Israeel nodanô katô. Anyô Bêŋ alalôaniŋ Wapômbêŋ, yani iyom intu Anyô Bêŋ. ³⁰ Lemimimbinŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwan lôk unim auk sapêŋ.’ ³¹* Ma balabuŋ yan ma aêntêk: ‘Lemimbinŋ avômalô vi êtôm lemhabiŋ oda.’ Balabuŋ vi ma êmô balabuŋ bêŋ ju êntêk kapô.”

³² Ma anyô lôk kauk hathak abô balabuŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, “Kêdôŋwaga, honaŋ abô mavi anôŋ. Anêm abô ma avanôŋ binŋ nena Anyô Bêŋ iyom intu Wapômbêŋ ma miŋ wapômbêŋ la yan hamô doho haviŋ ami. ³³* Alalô leŋinŋimbinŋ yani avanôŋ ênjêk alalôaniŋ kapôlôninŋ lôk auk ma lôklokwan sapêŋ. Lôk leŋinŋimbinŋ avômalô vi êtôm alalô leŋinŋhaviŋ alalôda. Abô balabuŋ ju êŋ ma bêŋ ek da nômbêŋ atu ba êbôk hathak atum.”

³⁴ Yisu hanaŋô ôpêŋ hanaŋ viyanŋ lôk kauk mavi ba intu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Miŋ hômô daim ek Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ami. Mi.” Ma avômalô sapêŋ elanô anêŋ abô ba êkô ma miŋ enaŋ hik yani lin ek nesau yani esak lonbô ami.

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?

(Mat 22:41-23:36; Luk 20:41-47)

³⁵ Ma Yisu hadôŋ avômalô hamô unyak matherŋ anêŋ piklêvôŋ ma hanaŋ, “Nê lôk kauk hathak abô balabuŋ ethak enaŋ nena Mesia ma Devit anêŋ lim lukmuk eka? ³⁶ Lovak Matherŋ hêv auk hadêŋ Devit da ba hanaŋ,

“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,

“Ômô yabaheŋ vianôŋ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmô vemkapô vibinŋ am.”’

Kapya Yêŋ 110:1

³⁷ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbinŋ?”

Avômalô elanô Yisu anêŋ abô êŋ ba leŋinŋmavi anôŋ.

³⁸ Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ, “Môlô noyabinŋ am ek nê lôk kauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋinŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nemberŋ ek avômalô nebam i. Lôk leŋinŋhaviŋ avômalô bêŋ anôŋ nenaŋ, ‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ emberŋ loŋ ethak donŋtom halôk. ³⁹ Ma leŋinŋhaviŋ nêmô êtôm nê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô engabôm nôm bêŋ, ma leŋinŋhaviŋ nejanŋ nôm êmô nê bêŋbêŋ ininŋ loŋ ethak êmô. ⁴⁰ Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa ininŋ unyak yani lôk eteŋ mek daim bêŋ ek avômalô leŋinŋimbi nena thêlô ma nê thêthôŋ anôŋ. Nê anêŋ aêŋ ma tem nêpôm vovanŋ bêŋ êndêŋ waklavôŋ idum abô.”

Avi tôp te anêŋ da

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Yisu hi halôk hamô habobo unyak matherŋ anêŋ alapa da ma hayê avômalô lubuŋlubuŋ i ibi ininŋ da. Ma nê lôk valu bêŋ ekaliv valu bêŋ anôŋ

* 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Lo 6:4-5 * 12:31: Wkp 19:18 * 12:33: 1Sml 15:22; Hos 6:6

halôk alapa da. ⁴² Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôḡ hayô ma hatak anêḡ da hatôm valuselenḡ thalalenḡ ju iyom halôk alapa da êḡ.

⁴³ *Ma Yisu halam anêḡ ḡê ku êlêm ma hananḡ, “Yananḡ avanôḡ êndêḡ mólô nena avi tôp êntêk hêv valuselenḡ bêḡ anôḡ hamôḡ ek takêntêk sapêḡ. ⁴⁴ Avômalô nômbêḡ êntêk iniḡ valu bêḡ anôḡ hamô ma doḡtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôḡ ma lêk hêv anêḡ valuselenḡ sapêḡ ba miḡ havalonḡ dokte lonḡ ami.”

13

Yisu hananḡ abô hathak unyak mathenḡ Jelusalem (Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathenḡ ba hale yainḡ ma anêḡ ḡê ku te hananḡ hadêḡ yanî, “Kêdôḡwaga, nôḡḡo unyak mathenḡ anêḡ lêlêyanḡ ma kêkêlô bomarḡ lôk anêḡ valu bêḡbêḡ!”

² *Ma Yisu hananḡ nena, “Hôyê unyak bêḡbêḡ takêntêk e? Malainḡ bêḡ tem imbitak ba ḡê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêḡ êntêk pesa ba valu yanḡ miḡ hatôm êyômô yanḡ lonḡ ami.”

Malainḡ lomaloma tem imbitak (Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

³ Vêḡ ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathenḡ hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enanḡ hik yanî linḡ, ⁴ “Onanḡ êndêḡ yêlô nena anḡê intu nôḡ takêḡ tem imbitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêḡ êḡ lêk habobo?”

⁵⁻⁶ Ma Yisu hananḡ hadêḡ thêlô, “Nê lomaloma tem nêlêm esak yenanḡ athêḡ ba nenanḡ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêḡ anôḡ. Ba intu noyabinḡ am. ⁷ Ma mólô olanḡ abô hathak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêḡ tem imbitak, ma doḡtom pik lo leḡ anêḡ danḡ ma mi denanḡ. Ba intu miḡ nodowalinḡ ami. ⁸ Ma avômalô ôdôḡ yanḡ tem nijik vovak imbinḡ ôdôḡ yanḡ. Ma kinḡ yanḡ lôk anêḡ avômalô tem nijik vovak êndêḡ kinḡ yanḡ. Ma lonḡ lomaloma ma tem duvianḡ lôk bôm bêḡ imbitak. Nôm takêḡ ma hatôm vovanḡ môḡ atu ba hapôm avi lôk lasabenḡ ek embathu.

⁹ * “Aêḡ ba noyabinḡ am. Tem nebalonḡ mólô ba netak êndôk ḡê elanḡ abô bahenjinḡ. Lôk nebalî mólô êḡḡo unyak yenḡ. Hathak yenanḡ athêḡ ma tem numinḡ ḡê bêḡbêḡ lôk kinḡ malenjinḡ ek nonanḡ yenanḡ abô bêḡ êndêḡ i. ¹⁰ Avômalô pik sapêḡ tem nedanḡo yenanḡ Abô Mavi vêḡmam ka nôḡ takêḡ tem imbitak embenḡ yam. ¹¹ *Thêlô ekak mólô lonḡ ma ewa ba i ek nundum abô, êḡ ma miḡ nôkô ba nonanḡ nena, ‘Yêlô tem nananḡ malê?’ Mi. Waklavônḡ êḡ ma nonanḡ auk takatu ba êv hadêḡ mólô iyom. Auk takêḡ ma Lovak Mathenḡ da hananḡ ma miḡ mólôda onanḡ ami.

¹² * “Ma anyô loyanḡ tem yanḡ enanḡ yanḡ bêḡ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêḡ êndêḡ nakadunḡ. Ma avômena tem nêmbôlinḡ dôminḡ êndêḡ lami lo taluvi ba nenanḡ ek nijik i vônô. ¹³ *Mólô ma yenanḡ avômalô. Ba intu avômalô sapêḡ tem nêpôlik esak mólô. Ma doḡtom ḡê takatu ba iminḡ lôklokwanḡ aleba hayô anêḡ danḡ, ma Wapômbêḡ tem nêḡ i bulubinḡ.

* 12:43: 2Ko 8:12 * 13:2: Luk 19:44 * 13:9: Mat 10:17-20 * 13:11: Luk 12:11-12 * 13:12: Mat 10:21 * 13:13: Mat 10:22; Jon 15:21

14 * “Nôm kambom anôḡ te tem imiḡ loḡ mathen anôḡ ba loḡ êḡ ma miḡ hatôm imiḡ ami. (Aêḡ ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nôḡ êḡ ma nôsôv kethen ba unu dumlolê. 15 *Ma ḡê takatu ba êmô unyak vôv miḡ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniḡ nômkama ami. 16 Ma ḡê takatu ba êmô ku kapô miḡ hatôm nendeni unyak ek neja iniḡ kwêv thilibunḡ ami. 17 *Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esabenḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali. 18 Notenḡ mek ek malaiḡ takêḡ miḡ imbitak êndêḡ waklavôḡ beḡen simbak ami. 19 *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bomaḡ anôḡ ba êmôḡ ek malaiḡ tak sêbôk atu ba Wapômbêḡ hapesanḡ pik aleba lêk. Ma tem miḡ imbitak aêḡ esak loḡbô ami. 20 Ma Anyô Bêḡ miḡ hadabêḡ waklavôḡ malaiḡ takêḡ kisi ami, êḡ ma avômalô sapêḡ tem nema. Ma doḡtom yaḡi lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêḡ waklavôḡ êḡ hi bidonḡ.

21 “Waklavôḡ êḡ ma anyôla hananḡ hadêḡ môlô nena, ‘Ôḡgô, Mesia hamô loḡ êntêk’ mena ‘hamô loḡ tamu,’ ma miḡ nônêḡmimiḡnḡ ami. 22 *Anyô doho tem nêlêḡ ma nenanḡ abôyanḡ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêḡ anêḡ plopet te’, ma nindum lavôḡḡiḡ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ halam i yôv haviḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ bôk halam i yôv ba intu miḡ hatôm ami. 23 Odaḡô! Nôm takêntêk miḡ lêk habitak ami denanḡ ma yahananḡ nôḡ takêḡ bêḡ hadêḡ môlô ek môlô noyabinḡ am.

*Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡ
(Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)*

24 * “Malaiḡ takêḡ hale halôk vêḡ,
“ ‘ma wak tem imbitak momaḡiniḡ,
ma ayôḡ tem miḡ imbi deda ami;

25 ma vuliḡ leḡ tem nêḡnêḡ yak

ma nôḡ takatu ba hamô leḡ tem nedowalinḡ,

Aisaia 13:10; 34:4

26 * “Ma wak êḡ ma avômalô tem nêḡê Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êyô êmô buliv ba êlêḡ imbiḡnḡ anêḡ lôkliḡnyak lôk anêḡ deda lôkmaḡḡiḡ. 27 *Yani tem nêḡm anêḡ aḡela ba ini pik anêḡ danḡ sapêḡ ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

28 “Ba intu môlô noja auk esak alokwanḡ beḡen.* Hayenḡ ba ḡauḡ lukmuk habitak, êḡ ma oyala nena tem wak mavi êyô. 29 Ma aêḡ iyom, môlô ôyê nôḡ takêntêk habitak, êḡ ma noyala nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ endelêḡ lêk habobo ba hamiḡ unyak abôlêk. 30 Yananḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena avômalô bôlôḡ êntêk tem miḡ nema ami denanḡ ma nôḡ takêntêk sapêḡ tem imbitak. 31 Pik lôk leḡ tem nêḡm yak ba ni, ma doḡtom yenanḡ abô bute miḡ hatôm nêḡm yak ami.

*Anyô te miḡ hayala waklavôḡ Yisu endelêḡ ami
(Mat 24:36-44)*

32 “Anyô te miḡ hayala Yisu anêḡ waklavôḡ endelêḡ ami. Aḡela leḡ miḡ eyala ami, ma Nakaduḡ miḡ hayala haviḡ ami. Ma Kamik iyom intu hayala.

* 13:14: Dan 9:27; 11:31; 12:11 * 13:15: Luk 17:31 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan

12:1; ALK 7:14 * 13:22: ALK 13:13 * 13:24: Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13 * 13:26: ALK 1:7

* 13:27: Mat 13:41 * 13:28: Abô Bômbôm ma “fik”. Nôḡgô Mat 24:32.

33 Aêḡ ba noyabiḡ am ba nôñêm lêlê! Môlô miḡ oyala waklavôḡ atu ba nôñm êḡ tem imbitak ami. 34 Nôm êḡ ma hatôm anyô hatak anêḡ unyak ba hi loḡ buyaḡ. Yani hi ma hanaḡ hadêḡ anêḡ nê ku ek neyabiḡ anêḡ nômkama. Ma hik ku sam tomtom hatôm thêlô. Ma hanaḡ hadêḡ anyô hayabiḡ malak abôlêk nena eyabiḡ dedaun mavi.

35* “Môlô miḡ oyala waklavôḡ atu ba unyak alaḡ tem endelêm esak loḡbô ami. Tem êlêm êndêḡ yaḡsiḡ mena bôlôvôḡ biḡ mena wakma tale halaḡ mena hayaḡ wak bêḡ la. 36 Yakô ek êlêm kethêḡ ma êñjê nena môlô ôêk sôm denaḡ. 37 Ma abô êntêk ba yahananaḡ hadêḡ môlô, ma lêk yahananaḡ hadêḡ avômalô sapêḡ haviḡ nena, ‘Noyabiḡ am!’ ”

14

*Avi te hanḡasô nôñm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk
(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)*

1 Wak lokwanḡ ju hêk denaḡ ek waklavôḡ nôñm bêḡ ju, yaḡ ma Hale ba Hi* ma yaḡ ma Eyaḡ Polom Yis Mi. Ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuḡ idum ek nesau Yisu ba nebalonḡ ek nijik yani vônô. 2 Ba enaḡ, “Lêk ma waklavôḡ matheḡ ba intu natak ku êḡ êñjêk vêmam. Yakô avômalô tem leḡḡmaniḡ ba nijik vovak.”

3* Wak êḡ ma Yisu hamô Saimon anêḡ unyak anêḡ Betani. Sêbôk ma ôpêḡ hapôm palê lepla ma doḡtom bôk mi. Yisu hamô balê eyaḡ nôñm hamô ma avi te halêm ma hawa kolopak valu te ba thapuk ma nôñm ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ. Ma hik kolopak êḡ wakadôk lu ma hanḡasô nôñm ôv mavi êḡ hayô hamô Yisu wakadôk.

4 Ma avômalô vi atu ba êmô loḡ êḡ haviḡ êyê ba leḡḡmaniḡ ba enaḡ hadêḡ thêlôda, “Aisê ka habuliḡ nôñm ôv mavi êḡ hi oyaḡ? 5 Hatôm nêñm ek anyô yaḡ nêñm vuli êtôm 300 seleva ek naja ba nanêm avômalô siv sa esak!” Êḡ ma leḡḡmaniḡ ba ethaḡ avi êḡ.

6 Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Aisê ka môlô ôêv malaiḡ hadêḡ avi êntêk? Notak yani. Yani hadum nôñm mavi anôḡ hadêḡ ya. 7* Avômalô siv tem nêñmô imbiḡ môlô êtôm wak nôñmbêḡ intu sapêḡ, ba lemimhaviḡ nôñm i sa ma nôñm sa. Ma doḡtom tem miḡ yamô imbiḡ môlô sawa daim ami. 8* Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba hanḡasô nôñm ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav. 9 Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena pik nôñmbêḡ atu ba enaḡ yenaḡ Abô Mavi bêḡ haveḡ ma tem nenaḡ esak nôñm atu ba avi êntêk lêk hadum imbiḡ ek avômalô leḡḡjimbani.”

10 Êḡ ma Judas Iskaliot, Yisu anêḡ nê ku laumiḡ ba lahavuḡu takatu te, hi hadêḡ nê bêḡbêḡ êbôk da ek nêñm Yisu êndôk thêlô baheniḡ. 11 Thêlô elañô abô êḡ ma leḡḡmavi anôḡ ba ibutiḡ abô ek nêñm valuselaḡ êndêḡ yani. Ba intu yani habôlêm loḡñndê ek enaḡ Yisu bêḡ.

*Yisu hayaḡ nôñm waklavôḡ Hale ba Hi haviḡ anêḡ nê ku
(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)*

* **13:35:** Luk 12:38 * **14:1:** Waklavôḡ Hale ba Hi ma avômalô Israeḡ leḡḡḡhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêḡ anêḡ aḡela hi avômalô Israeḡ iniḡ unyak ma hêv liliḡ ba hi hathak avômalô Iḡip iniḡ unyak ma hik iniḡ bôp sapêḡ vônô. * **14:3:** Luk 7:37-38 * **14:7:** Lo 15:11 * **14:8:** Jon 19:40

12 *Waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Eyaḡ Polom Yis Mi anêḡ wak te mōḡ hayô. Wak êḡ ma ethak ik boksipsip nakaduḡ te ek lenḡhabī waklavôḡ Hale ba Hi. Ma Yisu anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ, “Lemhaviḡ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôḡ lenḡjimbī waklavôḡ Hale ba Hi êndôk?”

13 Ma Yisu hêv anêḡ ḡê ku ju ba i ma hanaḡ, “Mamu unu malak bêḡ kapô ma tem nôpôm anyô te ba hawa ḡaḡ lôk kolopak bêḡ te halôk lonḡondê, ma nosopa yani ba unu. 14 Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonaḡ êndêḡ unyak êḡ anêḡ alaḡ nena, ‘Kêdôḡwaga hanaḡ nena, “Yenaḡ unyak kapô atu ba yaḡḡaḡ nôḡ waklavôḡ Hale ba Hi imbiḡ yenaḡ ḡê ku hamô êsê?” ’ 15 Êḡ ma tem injik unyak kapô bêḡ atu ba hêk vuliḡ thô êndêḡ mamu. Unyak kapô êḡ ma nôḡkama sapêḡ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk alalôaniḡ nôḡ êḡmô lonḡ êḡ.”

16 Êḡ ma ḡê ku ju atu i êyô malak lōḡ êḡ kapô. Ma êpôm nôḡkama sapêḡ hatôm atu ba yani hanaḡ. Ma êpôpêk nôḡ waklavôḡ Hale ba Hi ek thêlô.

17 Yaḡsiḡ habôk ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuḡu i êyô lonḡ êḡ. 18 *Thêlô eyaḡ nôḡ êḡmô ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mōlô nena mōlô te tem enaḡ ya bêḡ. Ôpêḡ lêk hayaḡ nôḡ haviḡ ya.”

19 Ma thêlô lenḡmalaiḡ ba tomtom enaḡ hadêḡ yani nena, “Ya mi, aêḡ e?”

20 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô laumiḡ ba lahavuḡu takatu te. Ôpêḡ intu hasonḡ baḡ halôk belev haviḡ ya. 21 Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doḡtom alikakna. Malaiḡ bêḡ ek ôpatu ba hanaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ bêḡ. Talêbô miḡ bôk havathu ami, êḡ ma mavi ek ôpêḡ!”

22 Thêlô eyaḡ nôḡ hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêḡ ma haya ba hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku ma hanaḡ, “Noja ba oḡḡwaḡ. Êntêk ma yenaḡ vathiap.”

23 Vêḡ ma hawa tase lôk waiḡ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêḡ thêlô ba sapêḡ inum.

24 *Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Êntêk ma yenaḡ thalalenḡ atu ba tem eḡḡasô ek embak tabô imbiḡ Wapômbêḡ lôk avômalô pik ek nêḡ avômalô bêḡ anôḡ sa. 25 Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mōlô nena tem miḡ hatôm yanum waiḡ esak lonḡbô ami endeba waklavôḡ êḡ hayô ma tem yanum waiḡ lukmuk êḡmô Wapômbêḡ anêḡ lonḡ lôkliḡyak kapô.”

26 Vêḡ ma êv yeḡ te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

*Yisu hanaḡ nena Pita tem enaḡ nena hathôḡ yani paliḡ
(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)*

27 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena, “Tem yaḡḡik boksipsip alaḡ vônô, ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.”

Sekalaia 13:7

Ba intu mōlô sapêḡ tem notak ya ma nôsôv mayaliv ba unu. 28 *Ma doḡtom hik ya liḡ hathak lonḡbô, ma tem yamôḡ ba yana Galili vêḡ ka mōlô nomberḡ ya yam.”

29 Ma Pita hanaḡ nena, “Dô! Thêlô sapêḡ etak o ba i, ma tem yamiḡ imbiḡ o denaḡ.”

* 14:12: Kis 12:6 * 14:18: Sng 41:9 * 14:24: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20 * 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7

³⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ bôlôŋ ju ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya palinŋ”

³¹ *Ma doŋtom Pita hanaŋ lôklokwaŋ nena, “Mi anôŋ! Ik ya vônô, ma miŋ hatôm yanaŋ nena yahathôŋ o palinŋ ami. Milôk!” Ma nê ku sapêŋ enaŋ aêŋ iyom.

*Yisu hateŋ mek hamô Getsemani
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)*

³² *Vêm ma thêlô êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku, “Môlô nômô loŋ êntêk ma yana ek yateŋ mek.” ³³ Ma hawa Pita lo Jems ma Jon haviŋ yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalaiŋ kambom. ³⁴ *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yakapôlôŋ lêk malaiŋ bomaŋ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô loŋ êntêk ma nônem lêlê.”

³⁵ Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateŋ mek nena loŋôndê la hêk ek yani ma nêmalaiŋ lôk vovaŋ êntêk vê. ³⁶ *Ma hanaŋ, “O Aba* Wakamik, o hatôm undum nômkama sapêŋ. Aêŋ ba nêmalaiŋ tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenŋhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêmalaiŋ.”

³⁷ Ma Yisu hale hi ma hayê anêŋ nê ku lêk êk sôm. Ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Saimon, hêk sôm e? O miŋ hatôm ômô lêlê wakma te ami e? ³⁸ Nômô lêlê ba noterŋ mek ek miŋ nônem yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

³⁹ Vêm ma havôhi ma hateŋ mek bô atu hathak loŋbô. ⁴⁰ Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena malenŋ hayarŋ ba miŋ hatôm nêmalaiŋ lêlê ami. Ba intu êthôŋ nena nenaŋ malê êndêŋ yani.

⁴¹ Vêm ma halehi bôlôŋ te lô ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Hatôm! Odaŋ, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk nê kambom baheŋiŋ. ⁴² Aêŋ ba numbiyô ek alôana. Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêmalaiŋ yôv.”

*Evalonŋ Yisu
(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)*

⁴³ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêmalaiŋ iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Nê takêŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôk kauk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ vi êv thêlô ba êlêmalaiŋ.

⁴⁴ Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavôŋiŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu. Ba intu nobaloŋ loŋ ma noja ba unu.” ⁴⁵ Ma ôpêŋ hi ketheŋ hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga.” Ma halinŋ yani. ⁴⁶ Ma nê takatu ba i haviŋ Judas evalonŋ Yisu ba ewa ba i. ⁴⁷ Ma nê takatu ba imiŋ habobo te hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.

⁴⁸ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêmalaiŋ ek nobaloŋ ya e? ⁴⁹ *Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak matherŋ anêŋ piklêvôŋ ba yahadôŋ môlô ma miŋ

* **14:31:** Jon 11:16 * **14:32:** Jon 18:1 * **14:34:** Jon 12:27 * **14:36:** Mak 10:38; Jon 6:38

* **14:36:** ‘Aba’ anêŋ ôdôŋ ma kamik. Êŋ ma abô Alam, Yisu thêlô iniŋ abô. * **14:49:** Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

ovalon ya ami eka? Ma donjom lèk nôm takêñ habitak ek Wapômbêñ anêñ abô injik anôñ.”⁵⁰ *Êñ ma anêñ ñê ku sapêñ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

⁵¹ Ma anyô muk te hasopa Yîsu haven yam ba havuliv liñkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalon yani,⁵² ma donjom evalon sôp oyan ma hasôv liñpopam ba hi.

Enañ Yîsu bêñ hadêñ Sanhedlin

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

⁵³ Ma thêlô ewa Yîsu ba i hadêñ anyô bêñ habôk da. Ma ñê bêñbêñ êbôk da sapêñ lôk ñê bêñbêñ sapêñ lôk ñê lôkauk hathak abô balabun sapêñ ethak donjom. ⁵⁴ Ma Pita hasopa Yîsu haven yam ma donjom haven daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêñ habôk da anêñ badêñ kapô. Ma hi hamô havin sôp bidon ba havuñu atum havin thêlô.

⁵⁵ Ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêñ êbôlêm avômalô doho ek nenan Yîsu anêñ kambom takatu ba hadum bêñ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma donjom miñ êpôm Yîsu anêñ kambom te ek nijik yani vônô ami. ⁵⁶ Avômalô bêñ anôñ enañ abôyan hathak Yîsu, ma donjom iniñ abô takatu ba enañ ma miñ hatôm donjom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô imin ma enañ abôyan hathak Yîsu aêntêk,⁵⁸ * “Yêlô alanô yani hanañ nena, “Tem yandiniñ unyak mathen êntêk ba anyô elav hathak bahenin. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yan atu ba miñ elav hathak bahenin ami.”⁵⁹ Ma donjom iniñ abô takatu ba enañ hi mayaliv ma miñ enañ abô donjom ami.

⁶⁰ Êñ ma anyô bêñ habôk da haviyô hamiñ thêlô malenin ma hanañ hik Yîsu liñ nena, “Ñê takêntêk lèk enañ o bêñ yôv ma o bônôn eka? O abô mi e?”⁶¹ Ma donjom Yîsu bônôn iyom ma miñ hanañ abôla ami.

Ma anyô bêñ habôk da hanañ hik Yîsu liñ hathak lonbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêñ Mathen atu anêñ Nakadun e?”

⁶² Ma Yîsu hanañ nena, “Ya êñ êntêk. Ma tem ôngô Anyô Anêñ Nakadun atu tem êmô Wapômbêñ Lôklinyak Anôn ban vianôn ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶³ Ma anyô bêñ habôk da halanô abô êñ ma hakakavin anêñ kwêv ma hanañ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô lenin havin nadanô abô doho imbin? ⁶⁴ *Lêk alanô yôv nena habulin Wapômbêñ anêñ athên ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbêñ. Ba intu lemimhabi aisê?”

Ma thêlô sapêñ enañ nena, “Hadum kambom ba intu ema.”⁶⁵ Vêm ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siñ hathak sôp ma êpên yani ba enañ nena, “O plopet te ma onañ nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidon evalon yani ba ik havin.

Pita hanañ nena hathôn Yîsu palin

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pita hamô tamu unyak atu anêñ badêñ kapô, ma anyô bêñ habôk da anêñ avi ku te halêm. ⁶⁷ Ma hayê Pita havuñu atum hamô. Ma hatitin yani ba hanañ, “O êntêk intu bôk hoven havin Yîsu, anyô Nasalet atu.”

⁶⁸ Êñ ma Pita hanañ, “Mi, yahathôn abô intu ba honañ palin.” Ma hale ba hi habobo badêñ abôlêk. Ma tale te halan.

* 14:50: Mak 14:27-31 * 14:55: Sanhedlin ma avômalô Israeli iniñ kaunsil. * 14:58: Jon 2:19-21

* 14:64: Wkp 24:16; Jon 19:7

¹⁶ Vêm ma nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêḡ unyak badêḡ kapô. Ma elam nê vovak sapêḡ ba êlêm ethak doḡtom. ¹⁷ Ma ewa kin anêḡ kwêv thalalen daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmangin atu ba epesan hatôm kin inin kuluḡ ma ik halôk wakadôk. ¹⁸ Ma iviyô ma êv baherḡ hathak lerḡ ma enaḡ, “Waklêvônḡ mavi, avômalô Israeḡ inin kin!” ¹⁹ Ma ik wakadôk hathak alokwan te lôbôlônḡ ma êsôvwapôk hathak yani. Vêm ma elek venjindônḡ lêlô hadêḡ yani lôk êbô anêḡ athêḡ. ²⁰ Ma enaḡ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalen atu thô ma ik yanida anêḡ kwêv daim hathak lonḡbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a
(*Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27*)

²¹ *Ma anyô te anêḡ athêḡ nena Saimon anêḡ Sailini halêm anêḡ buyaḡ ba hadum ek ni Jelusalem. Yani ma Aleksanda lo Lupus inin lambô. Ma nê vovak êpôm yani ba êpôvinḡ ek enja Yisu anêḡ alovalanḡsinḡ. ²² Êḡ ma ewa Yisu ba i lonḡ te anêḡ athêḡ nena Golgota. Athêḡ êḡ anêḡ ôdônḡ nena Lonḡ Lerḡkadôk Lokwaḡ. ²³ Ma ewa wainḡ ba eyelanḡ haviḡ alokwanḡ te anêḡ thôk ba êv hadêḡ yani ek inum ek etauvinḡ vovaḡ. Ma doḡtom hadô. ²⁴ *Êḡ ma thêlô ik yani lonḡ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêḡê nena opalêla intu tem neja anêḡ kwêv lo sôp.

²⁵ Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu lonḡ hathak a. ²⁶ Alovalanḡsinḡ anêḡ vulinḡ ma eto abô atu ba enaḡ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL ININ KIN

²⁷⁻²⁸ *Ma êthôkwêḡ anyô vani lokwanḡju haviḡ. Êthôkwêḡ yaḡ haminḡ Yisu baḡ vianônḡ, ma yaḡ haminḡ baḡ vikenḡ. * ²⁹ *Ma avômalô takatu ba elom lonḡndê êḡ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuninḡ leninḡkadôk ba enaḡ, “Ai! O atu ba honaḡ nena tem undininḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak matheḡ ma ondav esak lonḡbô êtôm wak lô iyom e? ³⁰ Êḡ ma oda nêḡ oda bulubinḡ ba otak alovalanḡsinḡ ma ôlêm pik!”

³¹ Ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ abôma haviḡ. Ba enaḡ hadêḡ i nena, “Ôḡgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubinḡ, ma doḡtom minḡ hatôm nêḡ yanida bulubinḡ ami eka? ³² Yani ma Mesia, Israeḡ inin kin e? Êḡ ma etak alovalanḡsinḡ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêḡmiminḡ!” Ma anyô ju atu ba iminḡ alovalanḡsinḡ haviḡ yani enaḡ abôma haviḡ.

Yisu hama
(*Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30*)

³³ Waklêvônḡ binḡ ma momaḡininḡ hayô pik sapêḡ vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. ³⁴ *Ma 3 kilok ma Yisu halam lôklala aêntêk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êḡ anêḡ ôdônḡ nena, “Yenaḡ Wapômbêḡ, yenaḡ Wapômbêḡ, aisê ka hôdô ya?”

³⁵ Ma avômalô vi atu ba iminḡ lonḡ êḡ elanḡ abô êḡ ma enaḡ, “Odanḡ, yani halam Elia.”

* **15:21:** Lom 16:13 * **15:24:** Sng 22:18 * **15:27-28:** Ais 53:12 * **15:27-28:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô bute hik anônḡ. Abô êḡ hanaḡ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.” * **15:29:** Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58 * **15:34:** Sng 22:1

³⁶ *Ma anyô te hi bôlônj donjom ma hawa kapôk ba hasonj halôk wainj maninj. Ma hathôkwênj kapôk ênj hathak apiyak te ba hêv hadênj Yisu ek inum. Ma ôpênj hanañ, “Dô! Alalô nagê vêmam. Yakô Elia tem êlêm enja yani vê ênjêk alovalañsij la?”

³⁷ Ma Yisu halam kaêk lôklala ma hama.

³⁸ Ma sôp bênj atu ba haminj unyak mathenj ek hayañ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vulinj ba hayô vibinj. ³⁹ Ma anyô vovak laik atu ba haminj habobo Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama hathak, ênj ma hanañ, “Avanônj binj, ôpêntêk ma Wapômbênj anênj Nakadunj anônj.”

⁴⁰ *Avi doho iminj daim dokte ba êyê iminj. Thêlô ênj te ma Malia anênj Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep ininj talêbô. Ma te ma Salome. ⁴¹ Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takênj esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bênj anônj êmô havinj ba ivinj Yisu ba i Jerusalem.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴² Wak ik Yisu vônô, ênj ma waklavônj avômalô ethak êpôpêk ininj nômkama ek Sabat. Ma wak ênj anênj yañsij bôlôvônj ma tem Sabat. ⁴³ Ba intu wak haminj denañ ma Josep anênj Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin ininj anyô bênj te. Yani hathak hêv ma ek Wapômbênj anênj lonj lôklinyak atu tem êlêm. Ma miñ hakô ami ma hi hadênj Pailat ma hanañ ek enja Yisu anênj kupik. ⁴⁴ Ma Pailat halañô nena Yisu lêk hama yôv ba hasonj kambom ma halam anyô vovak laik halêm. Ma hanañ hik ôpênj lij nena, “Yisu lêk hama yôv mena mi e?” ⁴⁵ Ma halañô anyô vovak laik anênj abô yôv ma halôk ek Josep enja anênj kupik. ⁴⁶ Ênj ma Josep hêv sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu lijkupik vê hêk alovalañsij ma havuliv sij hathak sôp atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyañ atu ba elav ek nedav nê nãma êndôk. Ma habubi valu bênj te ek hik siô abôlêk sij hathak. ⁴⁷ Malia anênj Magadala lôk Malia, Josep anênj talêbô, iminj ma êyê lonj atu ba etak Yisu anênj kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak lonjbô

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Sabat hale ba hi ma Malia anênj Magadala lôk Malia, Jems anênj talêbô, ma Salome êv vuli nôm ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik. ² Ma sonda ênj anênj wak te mônj anênj lôkbôk momañinij ma thêlô iviyô ba i siô. ³ Ma enañ hadênj i nena, “Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?”

⁴ Êyô siô ma êyê nena valu bênj atu ma lêk ibubi hi hamô danj. ⁵ Thêlô ibitak êyô valu abyañ kapô ma êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te hamô thêlô bahenj vianônj. Thêlô êyê ma esonj kambom.

⁶ Ma donjom ôpênj hanañ, “Miñ nosonj ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anênj Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma miñ hêk lonj êntêk ami. Ôñgô lonj atu ba êdô yani hêk êntêk. ⁷ *Ma unu nonañ êndênj anênj nê ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamônj ek môlô ba hi Galili. Ôyô lonj ênj ma tem nôpôm yani êtôm atu ba bôk hanañ yôv hadênj môlô.’”

⁸ Ma avi takêḡ êkô ba elowaliḡ kambom ma etak siô ba êsôv ele yainḡ ba i. Thêlô êkô ba bônôḡ iyom ma miḡ enaḡ abô êḡ hadêḡ anyôla ami.

[Malia anêḡ Magadala lôk Yisu anêḡ ḡê ku êyê yani]*

(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

⁹ Yisu haviyô hadêḡ sonda te anêḡ wak te môḡ. Ma hik i thô môḡ hadêḡ Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ḡgôk bahenḡvi ba lahavuju vê hêk yani. ¹⁰ Êḡ ma Malia hi hanaḡ hadêḡ ḡê takatu ba bôk evenḡ haviḡ yani. Nê takêḡ lenḡmalainḡ ba elarḡ êmô. ¹¹ Ma elarḡô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma donḡtom miḡ êvhaviḡ abô êḡ ami.

¹² Havenḡ yam ma Yisu anêḡ ḡê ku ju etak malak bêḡ ba i loḡ yaḡ. Ma Yisu habitak yanḡda ba hik i thô hadêḡ thai. ¹³ Ma ele i enaḡ abô êḡ hadêḡ ḡê ku vi, ma donḡtom miḡ êvhaviḡ iniḡ abô ami.

¹⁴ *Yôv ma Yisu anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavute eyaḡ nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathaḡ thêlô hathak iniḡ kapôlôḡniḡ thekthek ba miḡ êvhaviḡ ḡê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv iniḡ abô ami.

¹⁵ *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Unu êtôm pik sapêḡ ma nonaḡ Abô Mavi atu ba hathak ya bêḡ êndêḡ avômalo sapêḡ. ¹⁶ *Nê takatu ba êvhaviḡ ba ithik ḡaḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ i bulubiḡ. Ma ḡê takatu ba miḡ êvhaviḡ ami, ma tem nêpôm Wapômbêḡ anêḡ abô atu nena ini nêndôk loḡ atum. ¹⁷ *Wapômbêḡ tem etak lavôḡniḡ lomaloma êndôk ḡê êvhaviḡ bahenḡniḡ aêntêk. Esak yenaḡ athêḡ, ma tem nêḡnêḡ ḡgôk vê lôk nenaḡ abô masôm lukmuk. ¹⁸ *Ma nebalonḡ umya kambom êmô bahenḡniḡ lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma donḡtom tem nêḡmô mavi. Ma netak bahenḡniḡ êyôḡḡêk ḡê lôk lijiḡ, ma tem nimbitak mavi.”

Wapômbêḡ hawa Yisu

(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ *Anyô Bêḡ Yisu hanaḡ abô haviḡ thêlô yôv ma ewa yani hathak lenḡ ba hi hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ. ²⁰ *Vêḡ ma anêḡ ḡê ku i enaḡ Abô Mavi êḡ haveḡ loḡ sapêḡ. Ma Anyô Bêḡ hadum ku haviḡ thêlô ba hik iniḡ abô loḡ hathak lavôḡniḡ takatu ba idum.]

* **16:8:** Nê lôkawk bêḡ anôḡ lenḡḡhabi nena abô êḡ ma Mak da miḡ hato ami, ma anyôla hato havenḡ yam. * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Ap 1:8 * **16:16:** Ap 2:38 * **16:17:** Ap 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6 * **16:19:** Ap 1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môñ

Luk hato kapyã êntêk. Yani ma anyô loñ buyañ ma miñ Israeł te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêñ anyô môlô. Yanida ma miñ hayê Yisu ami, ma donptom hanañ abô havinñ nê nômbêñ atu ba bôk êyê Yisu hathak maleñin.

Yani hato kapyã êntêk hadêñ anyô bêñ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miñ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveñ ami. Ba intu Luk hawasa bêñ anôñ. Luk lahavinñ Tiapilus eyala abô avanôñ esak malêla takatu ba Yisu hanañ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waktavôñ hathak lenj ba hi. Aêñ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miñ halêm ek nêñ nê Israeł iyom bulubiñ ami. Mi, halêm ek nêñ nê Israeł lôk nê loñ buyañ bulubiñ imbiñ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêñ Nakaduñ” bêñ anôñ.

Hato kapyã êntêk hadêñ 60 mena 70 AD la. Ma haveñ yam ma hato kapyã Aposel havinñ.

Abô môñ

¹ *Anyô bêñ Tiapilus, avômalô bêñ anôñ eto kapyã hathak nôñ takatu ba bôk hik anôñ hêk yêlô malêvôñ. ² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanañ. Nê êñ êmô hatôm Wapômbêñ anêñ nê ku ek enañ abô hadêñ avômalô. ³ Aêñ ba yalenmavi anôñ ba yahato kapyã êntêk hadêñ o hathak nôñ takêñ ek malê nena yada yahadum ku bêñ anôñ ek yahanañ hik abô takêñ liñ hathak Yisu anêñ ku sapêñ ek yenañ abô êñ imbitak êtôm loho mavi. ⁴ Yahato abô takêñ ek nêñ o sa ek oyala abô takatu ba bôk holañô, êñ ma abô avanôñ.

Añela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kin Helot hayabiñ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêñ athêñ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da havinñ nê ôdôñ atu ba iniñ athêñ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêñ Alon anêñ limi havinñ. ⁶ Thai êmô thêthôñ mavi hêk Wapômbêñ ma, ma ethak esopa abô balabuñ lôk Anyô Bêñ anêñ abô sapêñ ba iniñ kambom mi. ⁷ Ma donptom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôñ Abiya iniñ waktavôñ nindum ku êmô unyak mathenñ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êñ. ⁹ *Thêlô esopa nê êbôk da iniñ kobom ba ibi valu ek nêñ nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêñ anêñ unyak mathenñ ba ni ek êmbôk kamunñ ôv mavi. Êñ ma Sekalaia anêñ athêñ habitak ba yani hi Wapômbêñ anêñ unyak ek êmbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêñ anôñ imiñ unyak viyainñ ba etenñ mek imiñ.

¹¹ Êñ ma Anyô Bêñ anêñ añela te hayô ek Sekalaia ba hamiñ loñ êbôk da ôv mavi anêñ loñ vianôñ. ¹² Sekalaia hayê añela, êñ ma hasonñ ba hakô kambom. ¹³ Ma donptom añela hanañ, “Sekalaia, miñ ôkô ami. Anêñ mek ma Wapômbêñ halañô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêñ athêñ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêñ anôñ. Amena êñ habitak ma avômalô

* 1:1 Ap 1:1 * 1:9: Kis 30:7

bêḡ anôḡ tem leḡiḡmavi ¹⁵ * ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ imiḡ Anyô Bêḡ ma. Yani miḡ hatôm inum yak waiḡ lôk ḡaḡ maniḡ vi ami. Hamiḡ talêbô la denaḡ ma tem Lovak Matherḡ êmbôlô yani kapô siḡ. ¹⁶ Ma tem endom avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ ba ini êndêḡ Anyô Bêḡ, thêlônḡiḡ Wapômbêḡ. ¹⁷ * Ma yani tem êmôḡ ek Anyô Bêḡ ma anêḡ lôklokwaḡ lôk ku lo loḡ ma tem êtôm Elia anêḡ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbítak kapôlôḡiḡ doḡtom. Lôk indum ḡê leḡôndôḡ kôtoḡ leḡôndôḡ ekyav ek nedanô ḡê thêthôḡ iniḡ auk mavi. Ma yani tem indum aêḡ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ êyô.”

¹⁸ Ma Sekalaia hanaḡ hadêḡ aḡjela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêḡmimbiḡ abô êḡ aisé?”

¹⁹ * Ma doḡtom aḡjela hanaḡ viyaḡ nena, “Ya Gebliel, ba yahamiḡ Wapômbêḡ thohavḡloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêḡ ek yanaḡ abô mavi êntêk êndêḡ o. ²⁰ Yôv ma ondanô, miḡ hôêvhaḡiḡ yenaḡ abô ami. Aêḡ ba vembôlêk tem putup ba miḡ hatôm onaḡ abô ami endeba yenaḡ abô êntêk injik anôḡ êtôm waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hanaḡ am.”

²¹ Avômalô eyabiḡ Sekalaia aleba mi ma leḡiḡḡhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak matherḡ kapô am? ²² Ma Sekalaia hale yaḡiḡ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak baḡ iyom ma miḡ hanaḡ abô ami. Aêḡ ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wêḡ te hêk unyak matherḡ kapô.

²³ Sekalaia hadum anêḡ ku yôv ma yani havôhi anêḡ unyak. ²⁴ Havenḡ yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabeḡ. Ma havuḡ i hatôm ayôḡ baheḡvi. ²⁵ Ma hanaḡ nena, “Anyô Bêḡ lamavi ba hadum nôḡ êḡ ek ya ba hêv yenaḡ mama vê hêk avômalô maleḡiḡ.”

Aḡjela hayô ek Malia

²⁶ Elisabet hasabeḡ hatôm ayôḡ baheḡvi ba lahavute, ma Wapômbêḡ hêv aḡjela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô. ²⁷ * Yani hi hadêḡ avi muk te anêḡ athêḡ nena Malia. Malia anêḡ avômalô bôk epesaḡ abô yôv ek nendom yani êndêḡ anyô te anêḡ athêḡ nena Josep. Josep ma Kiḡ Devit anêḡ lim. ²⁸ Aḡjela hi hadêḡ Malia ma hanaḡ, “Waklêvôḡ mavi o! Anyô Bêḡ hêv lamavi anôḡ hadêḡ o ba hamô haviḡ o.”

²⁹ Ma Malia hanaḡ abô êḡ ma hasoḡ kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisé am. ³⁰ Ma doḡtom aḡjela hanaḡ hadêḡ yani, “Malia, miḡ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêḡ anêḡ lamavi. ³¹ * Ondanô, tem osabeḡ ba onja okna te ba ondam anêḡ athêḡ nena Yisu. ³² * Yani ma tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêḡ Leḡ anêḡ Nakaduḡ. Ma tem Anyô Bêḡ Wapômbêḡ nêḡ lim Devit anêḡ ku kiḡ êndêḡ yani. ³³ Ma tem êmô êtôm Jekop anêḡ avômalô iniḡ kiḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma anêḡ ku eyabiḡ anêḡ avômalô hatôm nêḡ yak ami ma mi anôḡ.”

³⁴ Ma Malia hanaḡ hadêḡ aḡjela aêntêk, “Nôḡ êḡ tem imbitak aisé am? Miḡ bôk yahêk haviḡ anyô te ami.”

³⁵ Ma aḡjela hanaḡ nena, “Lovak Matherḡ tem êlêḡ êndôk o ma Wapômbêḡ Leḡ anêḡ lôklokwaḡ tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem matherḡ ba nendam nena Wapômbêḡ Anêḡ Nakaduḡ. ³⁶ Ondanô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôḡna ba elam yani nena avi yamu, ma doḡtom lêk hasabeḡ ba anêḡ

* **1:15:** Nam 6:2-3 * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * **1:19:** Dan 8:16; 9:21 * **1:27:** Mat 1:16,18 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23 * **1:32:** 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7

ayôḡ baherḡvi ba lahavute ba tem embathu amena te. ^{37*}Nômlate miḡ malainḡ ek Wapômbêḡ indum ami.”

³⁸Ma Malia hananḡ, “Ya ma Anyô Bêḡ anêḡ avi ku. Ba indum êndêḡ ya êtôm intu honanḡ.” Êḡ ma anḡela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

³⁹Ma Malia hatak anêḡ loḡ ma hi kethenḡ ba hayô malak te atu ba hêk loḡ dumlolê anêḡ Judia. ⁴⁰Ma habitak hayô Sekalaia anêḡ unyak kapô ma hananḡ wاكلêvôḡ mavi hadêḡ Elisabet. ⁴¹Ma Elisabet halanô anêḡ abô ma amena hapundik hamiḡ yani la kapô ba Lovak Mathenḡ havôlô yani kapô sinḡ. ⁴²Êḡ ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hananḡ, “Wapômbêḡ hêv lamavi bêḡ anôḡ hadêḡ o hamôḡ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêḡ o imbiḡ amena intu ba hamiḡ o kapôlôm. ⁴³Ma donḡtom ya avi alê te ba yenanḡ Anyô Bêḡ anêḡ talêbô halêm ek ênjê ya? ⁴⁴Ondanô, yahalanô anêm wاكلêvôḡ, êḡ ma amena êntêk hamiḡ yalenḡsoam lamavi ba hapundik. ⁴⁵Bôk holanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hôêvhaviḡ nena tem indum aêḡ. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêḡ yer

- ^{46*}Ma Malia hananḡ,
 “Yakapôlôḡ habô Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ,
⁴⁷ma yadahôlôḡ lamavi hadêḡ Wapômbêḡ atu ba hêv ya bulubiḡ
⁴⁸ek malê nena yani hayê ba lahabi anêḡ avi oyanḡ atu ba hadum anêḡ ku.
 Avômalô sapêḡ tem nenanḡ nena Wapômbêḡ hêv lamavi hadêḡ ya hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ
⁴⁹ek malê nena Wapômbêḡ Lôklokwanḡ Anôḡ hadum nômbêḡ ek ya.
 Ma anêḡ athêḡ ida ênjêk mathenḡ.
^{50*}Yani hathak hêv kapô hadêḡ ḡê takatu ba elanô anêḡ abô hadêḡ sêbôk ma êntêk ma embenḡ yam imbiḡ.
^{51*}Yani hadum ku bêḡbêḡ hathak yani anêḡ lôklokwanḡ.
 Ma hathak havalonḡ avômalô takatu ba êbôi ma habi i hi.
^{52*}Ma hathak hamô ḡê bêḡbêḡ iniḡ lôklokwanḡ lu.
 Ma hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ḡê athêḡ mi.
^{53*}Ma hathak havakôḡ avômalô takatu ba ema kisi hathak nôm mavi anôḡ ba lenḡviyak.
 Ma donḡtom ḡê lôk nômkama bêḡ, ma hathak hêv i vê ba i oyanḡ.
^{54-55*}Ma yani hathak hêv anêḡ avômalô ku Israel sa,
 ma lahabi anêḡ abô atu ba bôk havak haviḡ Ablaham lôk anêḡ limi sapêḡ nena tem laimbi i ba nêḡ i sa wak nômbêḡ intu sapêḡ.”
⁵⁶Êḡ ma Malia hamô haviḡ Elisabet hatôm ayôḡ lô vêm ma halehi anêḡ loḡ hathak lonḡbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ḡanḡ

⁵⁷Ma Elisabet anêḡ wاكلavôḡ embathu hayô ba havathu okna te. ⁵⁸Êḡ ma Elisabet anêḡ thalalenḡ lôk anêḡ avômalô elanô nena Anyô Bêḡ hêv kapô bêḡ hadêḡ yani ba intu êbôi lôk lenḡḡmavi anôḡ.

* **1:37:** Stt 18:14 * **1:46:** 1Sml 2:1-10 * **1:50:** Sng 103:13,17 * **1:51:** 2Sml 22:28 * **1:52:** Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6 * **1:53:** Sng 34:10 * **1:54-55:** Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20

59* Ma amena êḡ hamô hatôm wak bahenḡvi ba lahavulô, ma anêḡ avômalô êlêm ek nenḡgothe anêḡ kupik. Ma lenḡḡhavinḡ nêḡnêḡ lambô Sekalaia da anêḡ athêḡ êḡndêḡ okna êḡ. 60 Ma donḡtom talêbô hananḡ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

61 Ma thêlô enanḡ hadêḡ yani nena, “Libumi la miḡ bôk ewa athêḡ Jon ami.”

62 Êḡ ma thêlô enanḡ hik lambô liḡ hathak bahenḡḡ nena nendam anêḡ athêḡ aisê? 63 Aêḡ ba hananḡ hathak banḡ nena neḡ aseleḡ te êlêm. Ma hato nena, “Okna êḡ anêḡ athêḡ ma Jon.” Ma thêlô sapêḡ êyê athêḡ êḡ ba esonḡ kambom. 64 Ma ketheḡ oyanḡ ma Sekalaia hananḡ abô hathak lonḡbô ba habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. 65 Ma avômalô malak êḡ êyê nôḡm êḡ ba êkô kambom. Ma abô êḡ hi haveḡ Judia iniḡ lonḡ takatu ba hamô dumlolê sapêḡ. 66 Ma thêlô enanḡ hadêḡ i nena, “Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwanḡ hamô havinḡ amena êḡntêk ba embenḡ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêḡ yerḡ

67 Yôḡ ma Lovak Matherḡ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hananḡ abô plopet aêḡntêk,

68* “Anyô Bêḡ, Israeḡ iniḡ Wapômbêḡ, lêk halêm ek nêḡm anêḡ avômalô vê êḡnjêk iniḡ malainḡ. Ba intu nanêḡm athêḡ bêḡ êḡndêḡ yani.

69* Yani hêḡv Anyô Lôklokwanḡ te habitak anêḡ anyô ku Devit anêḡ thalaleḡ ek nêḡm alalô bulubinḡ.

70 Yani hadum aêḡ hatôm sêbôk ba hananḡ hadêḡ anêḡ plopet matherḡ ba enanḡ nena

71* tem Wapômbêḡ nêḡm alalô bulubinḡ êḡnjêk ḡê vovak lôk ḡê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

72* Aêḡ ba yani hêḡv kapô ek alalôaniḡ bumalô lôk lahabi anêḡ tabô matherḡ.

73* Abô atu ba yani bôk havak balabunḡ havinḡ alalôaniḡ kamik Ablaham nena

74 tem nêḡm alalô bulubinḡ êḡnjêk ḡê vovak iniḡ lôklokwanḡ ek alalô nandum anêḡ ku ma miḡ nakô ami

75* ek namô matherḡ lôk thêthôḡ êḡnjêk Wapômbêḡ ma êḡtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ.

76* Aêḡ ba, yenanḡ okna, tem ôḡmôḡ ek ôpôpêk Anyô Bêḡ anêḡ lonḡôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbêḡ Lerḡ anêḡ plopet.

77* Lôk ôḡndôḡ anêḡ avômalô ek neyala nena Wapômbêḡ tem nêḡm i bulubinḡ esak hêḡv iniḡ kambom vê.

78* Alalôaniḡ Wapômbêḡ lahiki bêḡ anôḡ ba intu hêḡv kapô ba tem indum nôḡm êḡ lôk nêḡm anêḡ wak êlêm anêḡ lerḡ

79 ek nêḡm deda êḡndêḡ avômalô takatu ba bôk ema ba êḡmô momanḡiniḡ bêḡ kapô. Lôk anêḡ deda êḡ tem nêḡm alalô sa ek namberḡ lonḡôndê labali mavi.”

80 Ma Jon halumbak bêḡ ma habitak lôklokwanḡ hathak hêḡvhavinḡ. Êḡ ma hi hamô lonḡ thiliv ba hayabinḡ anêḡ waklavôḡ êlêm yainḡ ek indum anêḡ ku êḡnjêk avômalô Israeḡ malenḡḡ.

* 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * 1:68: Sng 72:18 * 1:69: Sng 18:2 * 1:71: Sng 106:10
 * 1:72: Stt 17:7; Sng 105:8-9 * 1:73: Stt 22:16-17 * 1:75: Tit 2:12-14 * 1:76: Ais 40:3
 * 1:77: Jer 31:34 * 1:78: Ais 60:1-2

2

*Malia havathu Yisu
(Mat 1:18-25)*

¹ Waklavôḡ êḡ ma Sisa Ogastus havak abô majanḡ ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabinḡ i ininḡ athêḡ. ² Wak êḡ ma môḡ anôḡ ek gavman hawa avômalô ininḡ athêḡ. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovins Silia ininḡ gavman bêḡ. ³ Êḡ ma avômalô sapêḡ i ininḡ malak ôdôḡ nenanena ek neja ininḡ athêḡ. ⁴ Josep habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalalenḡ. Ba intu hatak Nasalet anêḡ Galili ma hi Devit anêḡ malak ôdôḡ Betlehem anêḡ Judia. ⁵ Yani hi havinḡ Malia ek neto thaininḡ athêḡ. Avi êḡ bôk epesanḡ anêḡ abô yôv ek nendom êndêḡ Josep. Ma wak êḡ ma Malia hasabenḡ.

⁶ Êmô Betlehem denanḡ ma Malia anêḡ waklavôḡ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmanḡkao ininḡ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Aḡela hayô ek nê eyabinḡ bok

⁸ Ma nê eyabinḡ boksipsip doho êmô lonḡ êḡ viyaiḡ ba eyabinḡ ininḡ bok hadêḡ bôlôvôḡ. ⁹ Ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêḡ anêḡ deda lôkmanḡginḡ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰ Ma doḡtom aḡela hananḡ nena, “Minḡ nôkô ami. Odanô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêḡ leninḡmavi anôḡ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêḡ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêḡ môlô bulubinḡ. Yani ma Anyô Bêḡ, Mesia* atu ba Wapômbêḡ bôk hatak ek nêḡ anêḡ avômalô bulubinḡ. ¹² Môlô tem ôḡḡô amena kasek te ïvuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmanḡkao ininḡ kabum. Nôm êḡ ma hatôm lavôḡinḡ ek môlô ôḡḡô.”

¹³ Aḡela hananḡ yôv ma kethenḡ oyanḡ ma aḡela bêḡ anôḡ anêḡ lenḡ êlêm ivinḡ yani. Ma êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enanḡ aentêk,

¹⁴ * “Nômbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ lôkmanḡginḡ esak lenḡbum.

Ma pik ma anêḡ labali êmô imbinḡ avômalô takatu ba Wapômbêḡ lamavi hathak.”

Nê eyabinḡ bok i êyé Yisu

¹⁵ Aḡela etak thêlô ba i malak lenḡ ma nê eyabinḡ bok enanḡ hadêḡ i, “Alôana ek nagê nôḡ atu ba Anyô Bêḡ hananḡ hadêḡ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

¹⁶ Êḡ ma thêlô i kethenḡ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanḡkao ininḡ kabum. ¹⁷ Thêlô êyé yôv ma enanḡ abô takatu ba aḡela hananḡ hadêḡ i hathak amena êḡ. ¹⁸ Ma avômalô elanô nê eyabinḡ bok ininḡ abô êḡ ba esonḡ kambom. ¹⁹ * Ma Malia lahabi abô takêḡ ba havalonḡ lonḡ hêk kapô. ²⁰ Ma nê eyabinḡ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêḡ lôk leninḡmavi anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ hathak nôḡ takatu ba thêlô êyé lo elanô hatôm atu ba aḡela hananḡ hadêḡ i.

Elam Yisu anêḡ athêḡ

²¹ * Wak bahenḡvi ba lahavulô hale ba hi ma enḡothe okna êḡ anêḡ kupik ba elam anêḡ athêḡ nena Yisu. Athêḡ êḡ ma Malia minḡ hasaberḡ ami denanḡ ma aḡela te bôk halam yôv.

* **2:11:** Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêḡ ôdôḡ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ avômalô bulubinḡ.” * **2:14:** Luk 19:38 * **2:19:** Luk 2:51 * **2:21:** Luk 1:31

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia iniṅ waklavôṅ nimbitak mabuṅ êṅjêk Wapômbêṅ ma hayô hatôm balabuṅ atu ba Mose bôk hato. Êṅ ma ewa Yisu ba i Jelusalem ek nêṅem êṅdêṅ Anyô Bêṅ 23 *hatôm anêṅ balabuṅ bôk hanaṅ yôv nena, “Nônêṅ anyô môṅ sapêṅ êṅdêṅ Wapômbêṅ.” 24 *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêṅ anêṅ balabuṅ bôk hanaṅ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

25 Ma anyô te hamô Jelusalem ba anêṅ athêṅ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôṅ ba hasopa abô balabuṅ dedauṅ mavi. Yani hayabinṅ Mesia atu ba tem nêṅm Israèl thêvô. Ma Lovak Mathêṅ hamô havinṅ Simeon. 26 Ma Lovak Mathêṅ bôk hanaṅ hadêṅ yani yôv nena tem miṅ ema ami ma êṅmô endeba êṅjê Anyô Bêṅ anêṅ Mesia vêṅmam. 27 Ma Lovak Mathêṅ halom yani ba hi Wapômbêṅ anêṅ unyak mathêṅ. Yani hamô denaṅ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêṅ ek nesopa abô balabuṅ. 28 Ma Simeon hasip okna hamô baṅ ma habô Wapômbêṅ ba hanaṅ aêntêk,

29 “Anyô Bêṅ Wapômbêṅ, ya anêṅ anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenṅmavi êtôm atu ba bôk hovak abô havinṅ ya.

30 *Lêk yamalenṅ hayê nôṅm atu ba hôêv ek nêṅm yêlô bulubinṅ.

31 Hôpôpêk nôṅm êṅ hêk avômalô sapêṅ malenṅinṅ.

32 *Nôm êṅ ma hatôm deda ek avômalô loṅ buyaṅ nêgêṅ, ma tem nêṅm athêṅ lôkmaṅginṅ êṅdêṅ anêṅ avômalô Israèl.”

33 Yisu anêṅ lambô lo talêbô elañô Simeon anêṅ abô atu ba hanaṅ hathak okna êṅ ba esonṅ kambom. 34 *Êṅ ma Simeon hêv mek hadêṅ thêlô ma hanaṅ hadêṅ Malia aêntêk, “Wapômbêṅ hatak okna êntêk ek indum avômalô Israèl bêṅ anôṅ nêṅem yak ma bêṅ anôṅ nimbiyô niniṅ. Yani tem êṅmô êtôm Wapômbêṅ anêṅ lavôṅinṅ te ma doṅtom avômalô bêṅ anôṅ tem miṅ nêṅemimbiniṅ yani ami. 35 Êṅ ma avômalô bêṅ anôṅ iniṅ auk loṅ kapô tem imbitak loṅ yainṅ. Ma tem kapôlôm indinṅ o êtôm biṅ vovak hadabêṅ bimdaluk kisi.”

36 Ma plopet avi te hamô havinṅ ba anêṅ athêṅ nena Ana. Yani ma Panuel anêṅ nalavi ba habitak anêṅ Asel anêṅ ôdôṅ. Yani bôk avôdôṅna ba anêṅ sondabêṅ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô havinṅ yamalô hatôm sondabêṅ bahenṅi ba lahavuju. 37 Vêṅ ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêṅ bêṅ anôṅ. Wak lo bôlôvôṅ ma miṅ hatak unyak mathêṅ ami, ma hathak hatak nôṅm ek nêṅm yeṅ lo eteṅ mek. 38 Ma Simeon hanaṅ abô denaṅ, ma avi êṅ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêṅ Wapômbêṅ. Ma hanaṅ abô hathak okna êṅ hadêṅ avômalô takatu ba êṅmô ek eyabinṅ waklavôṅ atu ba Wapômbêṅ nêṅ avômalô Israèl vê êṅjêk iniṅ malainṅ.

39 *Josep lo Malia idum nôṅkama sapêṅ hatôm atu ba Anyô Bêṅ anêṅ balabuṅ hanaṅ vêṅ ma ele i iniṅ malak Nasalet hêk Galili. 40 Ma okna halumbak ba habitak lôklokwanṅ. Ma anêṅ auk mavi bêṅ anôṅ. Ma Wapômbêṅ anêṅ wapôm hamô havinṅ yani.

Yisu hamô unyak mathêṅ kapô

41 *Sondabêṅ nômbêṅ intu ma Yisu anêṅ talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê

* 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2 * 2:24: Wkp 12:8 * 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11

* 2:32: Ais 42:6; 49:6; 52:10 * 2:34: Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 * 2:39: Mat 2:23 * 2:41:

Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8

waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi.* ⁴² Ma Yisu anêḡ sondabêḡ hatôm lauminḡ ba lahavuju, ma thêlô idum aêḡ ba ethak ba i Jerusalem ek nêgê waklavôḡ êḡ. ⁴³ Waklavôḡ bêḡ êḡ hale halôk ma thêlô ele i iniḡ loḡ. Ma okna Yisu ma hamô Jerusalem denaḡ. Ma talêbô lo lambô êthôḡ ba i. ⁴⁴ Ma esonḡ nena lêk havinḡ anêḡ avômalô vi ba hi la. Ba evenḡ wak daluk te vêm ma êyé mi, êḡ ma i êbôlêm yani havenḡ iniḡ avômalô malêvôḡ. ⁴⁵ Ma doḡtom miḡ êpôm ami, êḡ ma êvôḡ Jerusalem hathak loḡbô ek nêmbôlêm yani. ⁴⁶ Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathenḡ kapô. Yani hamô havinḡ kêdôḡwaga doho ba halanḡ iniḡ abô ma hananḡ hik thêlô liḡ. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elanḡ anêḡ abô lôk anêḡ auk bêḡ ma esonḡ kambom. ⁴⁸ Êḡ ma lambô lo talêbô êyé yani ba esonḡ kambom havinḡ. Ma talêbô hananḡ, “Yenanḡ okna, hudum malê aêḡ? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

⁴⁹ Ma Yisu hananḡ viyanḡ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miḡ oyala nena tem yamô Wakamik anêḡ unyak ami e?” ⁵⁰ Ma doḡtom êthôḡ anêḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ palinḡ.

⁵¹ *Yôv ma hi havinḡ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma halanḡ iniḡ abô ba hasopa. Ma talêbô havalonḡ abô takêḡ loḡ hêk kapô. ⁵² *Yisu habitak bêḡ ma anêḡ auk mavi anôḡ. Ma Wapômbêḡ lôk avômalô leninḡmavi hathak yani.

3

Jon anyô hathik ḡaḡ hananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô

(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)

¹ Hadêḡ sondabêḡ lauminḡ ba labahenḡvi atu ba kinḡ Sisa Taibelias hayabinḡ Lom, ma Pontius Pailat hayabinḡ Judia, ma Helot hayabinḡ Galili, ma yaḡ molok Pilip hayabinḡ Itulia lo Takonitis, ma Lisantias hayabinḡ Abilene, ² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêḡ êbôk da. Hadêḡ wak êḡ ma Sekalaia nakaduḡ Jon hamô loḡ thiliv, ma Wapômbêḡ hêv anêḡ abô hadêḡ yani. ³ *Êḡ ma Jon hi havenḡ loḡ takatu ba hamô habobo ḡaḡ Jolodaḡ ma hananḡ ek avômalô nede kapôlôḡniḡ liliḡ ba nisik ḡaḡ ek Wapômbêḡ nêḡ iniḡ kambom vê. ⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêḡ kapy nena,

“Kaêk te halam havenḡ loḡ thiliv nena,

‘Nôpôpêk loḡôndé ek Anyô Bêḡ êlêm,
ma nopesaḡ ba imbitak thêthôḡ ek yani.

⁵ Nusivuḡ kolosonḡ sapêḡ siḡ

ma node dumlolê sapêḡ pesa ba imbitak kalôḡ mavi.

Ma nopesaḡ loḡôndé lokbaḡ ba imbitak thêthôḡ,

ma loḡôndé kekela ma nopesaḡ ba imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêḡ tem nêgê Wapômbêḡ anêḡ kobom atu ba hêv avômalô bulubinḡ.’” *Aisaia 40:3-5*

⁷ *Avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ Jon ek isik thêlô ma hananḡ hadêḡ i, “Môlô ma umya kambom anêḡ nali ba osonḡ nena tem yasik môlô ek nôsôv êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ lamaninḡ e? Mi anôḡ! ⁸ *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliḡ. Ma miḡ lemimimbi auk takatu ba nonanḡ êndêḡ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniḡ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô

* **2:41:** Sêbôk ma Wapômbêḡ anêḡ aḡala ik Ijip iniḡ apenena môḡ vônô. Ma hayô Israeḡ ma hayê thalalenḡ hamô iniḡ unyak abôlêk, êḡ ma hale ba hi ba miḡ hik Israeḡ te vônô ami. * **2:51:** Luk 2:19

* **2:52:** 1Sml 2:26; Snd 3:4 * **3:3:** Ap 13:24 * **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:8:** Jon 8:33,39

thêthônj. Mi, yananj êndênj mólô nena Wapômbênj hatôm enja valu takêntêk ba epesanj Ablaham anênj limi esak. ⁹*Kisinj lêk hamô alokwanj ôdônj yôv ek alokwanj takatu ba minj hik anônj mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰Ma avômalô nômbênj atu ba elanj anênj abô enanj hik yani linj, “Yêlô nandum malê?”

¹¹Ma Jon hananj nena, “Anyô anênj kwêv ju hamô ma nênj yanj êndênj anyô yanj atu ba kwêv mi. Ma anênj nômj hamô ma nênj aênj iyom.”

¹²*Ma nê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbinj ba enanj hik yani linj nena, “Kêdônjwaga, yêlô nandum malê?”

¹³Ma Jon hananj, “Mólô noja takis êtôm atu ba Lom ininj anyô bênj hananj iyom ma minj noja vi oyanj ami.”

¹⁴Ma nê vovak doho enanj hik yani linj havinj nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hananj nena, “Minj o mathalalenj êndênj avômalô ek noja ininj valuselenj oyanj ami. Lôk minj osau nê idum abô ek onja anyô yanj anênj nômkama ami. Ma lemimimbi nena mólônim ku anênj vuli ma hatôm mólô.”

¹⁵Avômalô Israêl ethak êv maleninj ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takênj ma esonj nena yani ma Mesia la. ¹⁶*Ênj ma Jon hananj hadênj i nena, “Yahathik mólô hathak njanj, ma donjom ôpatu ba tem embenj ya yam anênj lôklokwanj ma bomanj ek yenanj. Yani ma anyô lôk athênj bênj ma ya ma yaônâlôk ba intu minj hatôm yapole anênj vakapô boknjgôp anênj yak vê ami. Yani tem isik mólô esak Lovak Matherj lôk atum. ¹⁷Yani tem isuv nômj anênj kupik vê ba êndô anônj êmj unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvônj ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem minj ema ami.” ¹⁸Ma Jon hananj abô bênj anônj havinj ek imbi avômalô leninj linj ba hathak kobom ênj ma hananj Wapômbênj anênj Abô Mavi bênj hadênj thêlô.

¹⁹*Vêmj ma Jon hathanj Galili ininj Anyô Bênj Helot hathak anênj kambom takatu ba hadum ba hananj te bênj nena, “Aisé ka howa mamuyanj molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰Ênj ma Helot hadum kambom yanj hathak lonjbô nena hatak Jon hamô koladônj.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹Jon hathik avômalô bênj anônj halôk njanj aleba hathik Yisu havinj. Hathik vêmj ma Yisu haminj ba hatenj mek ma lenj hakyav. ²²*Ma Lovak Matherj halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anênj lenj ba hananj nena, “O ma yenanj okna atu ba yalenjhavinj videdaunj. Ma yalenjmavi anônj hathak o.”

²³*Yisu hadum anênj ku mônj havenj avômalô maleninj, ma anênj sondabênj ma habobo 30. Ma avômalô esonj nena yani ma Josep nakaduñ.

Ma Josep ma Heli nakaduñ.

²⁴Ma Heli ma Matat nakaduñ.

Matat ma Livai nakaduñ.

Livai ma Melki nakaduñ.

Melki ma Janai nakaduñ.

Janai ma Josep nakaduñ.

* **3:9:** Mat 7:19 * **3:12:** Luk 7:29 * **3:16:** Ap 13:25 * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

* **3:22:** Jon 1:32 * **3:23:** Luk 4:22; Jon 6:42

25 Josep ma Matatias nakaduŋ.
Matatias ma Amos nakaduŋ.
Amos ma Nahum nakaduŋ.
Nahum ma Esli nakaduŋ.
Esli ma Nagai nakaduŋ.
26 Nagai ma Mat nakaduŋ.
Mat ma Matatias nakaduŋ.
Matatias ma Semen nakaduŋ.
Semen ma Josek nakaduŋ.
Josek ma Joda nakaduŋ.
27 Joda ma Joanan nakaduŋ.
Joanan ma Lesa nakaduŋ.
Lesma ma Selubabel nakaduŋ.
Selubabel ma Sealtiel nakaduŋ.
Sealtiel ma Neli nakaduŋ.
28 Neli ma Melki nakaduŋ.
Melki ma Adi nakaduŋ.
Adi ma Kosam nakaduŋ.
Kosam ma Elmadam nakaduŋ.
Elmadam ma El nakaduŋ.
29 El ma Josua nakaduŋ.
Josua ma Eliesel nakaduŋ.
Eliesel ma Jolim nakaduŋ.
Jolim ma Matat nakaduŋ.
Matat ma Livai nakaduŋ.
30 Livai ma Simeon nakaduŋ.
Simeon ma Juda nakaduŋ.
Juda ma Josep nakaduŋ.
Josep ma Jonam nakaduŋ.
Jonam ma Eliakim nakaduŋ.
31 Eliakim ma Melea nakaduŋ.
Melea ma Mena nakaduŋ.
Mena ma Matata nakaduŋ.
Matata ma Natan nakaduŋ.
Natan ma Devit nakaduŋ.
32 *Devit ma Jesi nakaduŋ.
Jesi ma Obet nakaduŋ.
Obet ma Boas nakaduŋ.
Boas ma Salmon nakaduŋ.
Salmon ma Nason nakaduŋ.
33 Nason ma Aminadap nakaduŋ.
Aminadap ma Atmin nakaduŋ.
Atmin ma Alni nakaduŋ.
Alni ma Heslon nakaduŋ.
Heslon ma Peles nakaduŋ.
Peles ma Juda nakaduŋ.
34 Juda ma Jekop nakaduŋ.
Jekop ma Aisak nakaduŋ.
Aisak ma Ablaham nakaduŋ.
Ablaham ma Tela nakaduŋ.
Tela ma Naho nakaduŋ.
35 Naho ma Seluk nakaduŋ.

* 3:32: Rut 4:17-22

Seluk ma Leu nakaduᅇ.
 Leu ma Pelek nakaduᅇ.
 Pelek ma Ebel nakaduᅇ.
 Ebel ma Sela nakaduᅇ.

³⁶ *Sela ma Kainan nakaduᅇ.
 Kainan ma Alpaksat nakaduᅇ.
 Alpaksat ma Sem nakaduᅇ.
 Sem ma Noa nakaduᅇ.
 Noa ma Lamek nakaduᅇ.

³⁷ Lamek ma Metusela nakaduᅇ.
 Metusela ma Inok nakaduᅇ.
 Inok ma Jalet nakaduᅇ.
 Jalet ma Mahalalel nakaduᅇ.
 Mahalalel ma Kenan nakaduᅇ.

³⁸ *Kenan ma Inos nakaduᅇ.
 Inos ma Set nakaduᅇ.
 Set ma Adam nakaduᅇ.
 Adam ma Wapômbêᅇ nakaduᅇ.

4

Sadaᅇ halôk Yisu la ek indum kambom (Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Matherᅇ hadum ku lôklokwaᅇ hamô Yisu kapô, êᅇ ma hatak ᅇaᅇ Jolodaᅇ hêk. Ma Lovak Matherᅇ halom yani ba hi loᅇ thiliv. ² Ma hamô loᅇ êᅇ hatôm wak 40 ek Sadaᅇ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miᅇ hayaᅇ nôm ami aleba hama kisi.

³ Ma Sadaᅇ hanaᅇ hadêᅇ yani, “Avanôᅇ, o Wapômbêᅇ anêᅇ Nakaduᅇ ma onaᅇ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma doᅇtom Yisu hanaᅇ viyaᅇ, “Wapômbêᅇ anêᅇ kapy a hanaᅇ, ‘Anyô miᅇ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’”

⁵ Vêᅇ ma Sadaᅇ halom Yisu ba hathak dumlolê bêᅇ te ba hi daku anêᅇ dum. Ketherᅇ oyaᅇ ma hik pik êntêk anêᅇ loᅇ lôkliᅇyak sapêᅇ thô hadêᅇ yani. ⁶ Ma hanaᅇ hadêᅇ Yisu, “Tem yanêᅇ loᅇ takêᅇ iniᅇ athêᅇ bêᅇ lôk iniᅇ lôkmaᅇgiᅇ sapêᅇ êndêᅇ o ek oyabiᅇ. Nôm takêᅇ ma yenaᅇ ba yalerᅇhaviᅇ yanêᅇm êndêᅇ opalê, êᅇ ma tem yanêᅇm. ⁷ Aêᅇ ba hôêᅇv yeaᅇ hadêᅇ ya, ma tem yanêᅇm nôᅇkama takêᅇntêk sapêᅇ êndêᅇ o.”

⁸ *Ma Yisu hanaᅇ, “Wapômbêᅇ anêᅇ kapy a hanaᅇ, ‘Nêᅇm yeaᅇ êndêᅇ Wapômbêᅇ anêᅇ Anyô Bêᅇ lôk undum yani iyom anêᅇ ku.’”

⁹ Yôᅇ ma Sadaᅇ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiᅇ unyak matherᅇ anêᅇ vôᅇ. Ma hanaᅇ, “Avanôᅇ, o ma Wapômbêᅇ anêᅇ Nakaduᅇ ma ôsôᅇ kisi nu tamu pik ¹⁰ ek malê nena bôk eto yôᅇ nena, “‘Yani tem nêᅇm anêᅇ aᅇjela ek neyabiᅇ o mavi ¹¹ lôk nisip o ek miᅇ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’”

Kapy a Yeaᅇ 91:11-12

¹² *Ma Yisu hanaᅇ, “Wapômbêᅇ anêᅇ kapy a hanaᅇ nena, ‘Miᅇ osaê Wapômbêᅇ anêᅇ Anyô Bêᅇ ami.’”

¹³ *Sadaᅇ halôk Yisu la ek indum kambom takêᅇ vêᅇ ma hatak yani ba hi ma hayaᅇbiᅇ wak yaᅇ.

* 3:36: Stt 11:10-26 * 3:38: Stt 4:25-26 * 4:4: Lo 8:3 * 4:8: Lo 6:13-14 * 4:12: Lo 6:16;

1Ko 10:9 * 4:13: Hib 2:18; 4:15

Yisu hadum ku môḡ daluk hêk Galili

(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

¹⁴ Hathak Lovak Matheḡ anêḡ lôklokwanḡ ma Yisu hale hi Galili hathak loḡbô. Ma abô hathak yani haveḡ loḡ takêḡ sapêḡ. ¹⁵ Ma hadôḡ thêlô hamô ininḡ unyak yeḡ ba avômalô sapêḡ ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶ Ma Yisu hi Nasalet, loḡ êḡ intu anêḡ loḡ halumbak bêḡ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeḡ hatôm anêḡ kobom hathak hadum. Haviyô haminḡ ek esam Wapômbêḡ anêḡ abô. ¹⁷ Ma êv plopet Aisaia anêḡ kapya hadêḡ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hananḡ aêntêk,

¹⁸ “Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Matheḡ hamô haviḡ ya

ek malê nena Anyô Bêḡ hatak ya ek yanarḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanarḡ bêḡ êndêḡ ḡê takatu ba êmô koladôḡ ek nede yayinḡ

lôk yanarḡ êndêḡ ḡê malenḡḡ pusip ek nêgê tak esak loḡbô

ma yanja ḡê takatu ba anyô vi êv vovanḡ hadêḡ i vê

¹⁹ *lôk yanarḡ nena lêk ma Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ hik anêḡ lamavi thô.”

Aisaia 62:1-2

²⁰ Êḡ ma hik kapya sinḡ ma hêv hadêḡ ôpatu ba hayabinḡ kapya ma halôk hamô binḡ. Ma avômalô sapêḡ ititinḡ yani. ²¹ Ma hananḡ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ba olaḡô intu lêk hik anôḡ.”

²² *Ma thêlô sapêḡ esonḡ ba enarḡ nena anêḡ abô ma mavi anôḡ. Ma donḡtom enarḡ, “Yani ma Josep anêḡ nakaduḡ iyom, aêḡ e?”

²³ Ma Yisu hananḡ hadêḡ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonanḡ abô loḡ kapô te êndêḡ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alaḡô nôḡ takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêḡ êḡjêk anêḡ malak ôdôḡ imbinḡ.’”

²⁴ *Ma hananḡ, “Yanarḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena plopet te hi anêḡ malak ôdôḡ ma anêḡ avômalô minḡ ethak ewa yani thô ami. ²⁵ *Yanarḡ avanôḡ binḡ êndêḡ môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israeḡ ininḡ avi tôp bêḡ anôḡ êmô. Ma Wapômbêḡ hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêḡ lô ma wata te haviḡ ba bôm bêḡ habitak loḡ êḡ. ²⁶ *Ma donḡtom Wapômbêḡ minḡ hêv Elia ba hi hadêḡ avi Israeḡ te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêḡ avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon ininḡ pik.

²⁷ * “Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ êpôm palê lepla. Ma donḡtom thêlô te minḡ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô loḡ buyarḡ Naiman anêḡ Silia iyom sa.

²⁸ “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeḡ elarḡ abô takêḡ ba leḡḡmaninḡ kambom. ²⁹ Ma iviyô iminḡ ma êv Yisu vê hêk anêḡ malak. Ma êmô yani sinḡ hi hadêḡ dumlolê atu ba elav ininḡ malak hamô anêḡ dum. Ma êmô sinḡ hadêḡ loḡ kambom te ek nêsoḡ yani pôḡḡḡ êndôk. ³⁰ Ma donḡtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvôḡ ba haveḡḡ ba hi.”

* 4:19: Ais 58:6 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kin 17:1,7 * 4:26: 1Kin 17:8-16 * 4:27: 2Kin 5:1-14

*Yisu hév ngôk vé
(Mak 1:21-28)*

³¹ Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêḡ Galili. Ma Sabat ma hadôḡ avômalô. ³² *Thêlô elanô anêḡ abô ba eson kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôklokwan bomanḡ.

³³ Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ngôk lelaik hamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴ *Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hôlêm ek undum malê te êndêḡ yêlô? Hôlêm ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathenḡ.”

³⁵ Ma donḡtom Yisu hathaḡ ngôk êḡ ba hanaḡ, “O bônôḡ ma otak ôpêntu.” Ma ngôk êḡ hadum ba ôpêḡ hév yak halôk pik hêk thêlô malêvôḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

³⁶ Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ngôk lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma lôklokwan bomanḡ ba ngôk elanô ba ele yaiḡ ba i.” ³⁷ Ma abô hathak yani hi havenḡ loḡ bêḡ êḡ sapêḡ.

*Yisu hadum ḡê lôk lijiḡ bêḡ anôḡ mavi
(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)*

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeḡ ma hi Saimon anêḡ unyak. Ma Saimon yanjavi hapôm lijiḡ vovanḡ kambom. Ma thêlô enaḡ ek Yisu nêḡ yani sa. ³⁹ Êḡ ma Yisu hi habobo avi êḡ ba hathaḡ lijiḡ êḡ ma lijiḡ êḡ hatak yani. Ma kethenḡ oyaḡ ma haviyô ba hapôpêk nôḡ ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa ḡê lôk lijiḡ lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak baḡ hayô hêk tomtom ma sapêḡ ibitak mavi. ⁴¹ *Ma hadum ba ngôk etak avômalô bêḡ anôḡ ba ele yaiḡ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêḡ Anêḡ Nakaduḡ.” Ngôk takêḡ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathaḡ i ek bônôḡ.

⁴² Lôkbôk momaḡiniḡ ma Yisu hatak loḡ êḡ hêk ma hi loḡ thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalon yani loḡ ek miḡ etak thêlô ba ni loḡ buyanḡ ami. ⁴³ Ma donḡtom hanaḡ, “Wapômbêḡ hév ya ba yahalêm ek yandum ku êḡ ba intu yana ek yanarḡ Abô Mavi esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak êndêḡ avômalô malak yanḡ imbiḡ.” ⁴⁴ *Êḡ ma hi Judia iniḡ unyak yeḡ tomtom ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ hadêḡ i.

5

*Yisu hév ku lukmuk hadêḡ Saimon
(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)*

¹ *Wak te ma Yisu hamiḡ kasukthôm Genesalet* anêḡ danḡ ma avômalô bêḡ anôḡ imiḡ ba elanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba iliniḡ yani siḡ hawê havenḡ. ² Ma hayê ḡê ik alim etak iniḡ yeḡ luvi hamô liḡdanḡ ma i ithik iniḡ yakseḡ. ³ Êḡ ma hi hathak yeḡ êḡ yanḡ, yeḡ êḡ ma Saimon anêḡ. Ba intu hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Ôlêm ususuniḡ yeḡ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôḡ avômalô.

⁴ Yani hadôḡ avômalô yôḡ ma hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Onja yeḡ ba nu kasuk malêvôḡ ma otak yakseḡ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

* **4:32:** Mat 7:28-29 * **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * **5:1:** Genesalet ma kasukthôm Galili anêḡ athêḡ yanḡ.

5* Ma Saimon hanaŋ, “Anyô bêŋ, bôkam bôlôvônŋ daim ma yêlô atak yakseŋ halôk kasuk aleba miŋ avôn alim te ami ma mi anônŋ. Ma doŋtom lêk honaŋ ba intu tem yêlô natak yakseŋ êndôk kasuk.”

6 Thêlô idum aêŋ ma êvôn alim bêŋ anônŋ ba yakseŋ hadum ek itip. 7 Êŋ ma ik kaiyav hadêŋ yeŋ yaŋ atu ba thêlô idum ku êvôn alim haviŋ i nena nêlêm ek nêlêm thêlô sa. Êŋ ma êlêm ba etak alim halôk yeŋ luvi ba hayô siŋ ba hadum ek êmô yeŋ luvi sesoŋ.

8-9 Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô haviŋ yani êyê alim nômbêŋ atu ba êvôn ma esonŋ kambom. Êŋ ma Saimon halek vadônŋ lêlô hamô Yisu va luvi ma hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.” 10 Ma Sebedi anêŋ nakaduŋ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôn alim haviŋ i êyê nôm êŋ ba esonŋ kambom haviŋ.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ Saimon, “Miŋ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôn anyô êtôm lêk hôvôn alim.” 11* Êŋ ma ewa yeŋ ba i ethak liŋdaŋ. Ma etak iniŋ nômkama sapêŋ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

12 Wak te ma Yisu hamô malak lôŋ te ma anyô palê lepla hatêtô liŋkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadônŋ lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhaviŋ ma hatôm opesaŋ ya ek yenaŋ kupik imbitak thêthê mavi.”

13 Êŋ ma Yisu hasôm ôpêŋ ma hanaŋ, “Yalenŋhaviŋ. Umbitak mabuŋ mavi.” Ma ketheŋ oyaŋ ma palê lepla hatak ôpêŋ ma ôpêŋ habitak liŋsiŋ anônŋ.

14* Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Miŋ onaŋ nôm êntêk bêŋ ami. Ma nu nuŋgwik o thô êndêŋ anyô habôk da lôk nêma da êndêŋ Wapômbêŋ hatôm Mose bôk hanaŋ yôv. Ma nê êbôk da tem nenaŋ êndêŋ avômalô sapêŋ nena lêk o mabuŋ mavi.”

15 Ma doŋtom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêŋ anônŋ êlêm ek nedaŋô anêŋ abô lôk indum iniŋ lijiŋ mavi. 16 Ma doŋtom wak bêŋ anônŋ ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loŋ thiliv ek eteŋ mek.

Yisu hadum anyô havuviŋ te mavi
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

17 Wak te ma Yisu hadônŋ avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ êlêm anêŋ Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêŋ anêŋ lôklokwaŋ hamô haviŋ Yisu ek indum avômalô lôk lijiŋ nimbatak mavi. 18 Ma anyô doho etak anyô havuviŋ te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak ênjêk ebobo Yisu. 19 Ma doŋtom avômalô bêŋ anônŋ ba loŋ putup ba miŋ hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êŋ ma ethak unyak vôn ma êŋgô unyak vôn abyaŋ ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvônŋ aleba hayô Yisu thohavloma.

20* Yisu hayê thêlônŋiŋ êvhaviŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu nena, “Aiyaŋ, lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê.”

21 Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ elañô abô êŋ ma lenŋhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasoŋ nena yani ma Wapômbêŋ e? Anyô late miŋ hatôm nêma kambom vê ami ma Wapômbêŋ iyom.”

* 5:5: Jon 21:3-8 * 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32 * 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48

²² Yisu hayala thêlônij auk ba hanañ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ²³ Abô alê intu vumvum ek yanañ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’ ²⁴ *Aêñ ba tem yangik Anyô Anêñ Nakaduñ atu thô êndêñ môlô nena anêñ athêñ ma bêñ ba hatôm nêm kambom vê.” Êñ ma Yisu hanañ hadêñ anyô havuvij atu aêntêk, “Yanañ êndêñ o nena umbiyô umij ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ²⁵ Ketheñ oyañ ma ôpêñ haviyô hamiñ avômalô malêvônñ ma hawa anêñ yêm. Ma hi anêñ unyak ba habô Wapômbêñ anêñ athêñ. ²⁶ Ma avômalô sapêñ eson kambom ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ haviñ. Ma êkô ba enañ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôñ te.”

*Yisu dalam Livai
(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)*

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêñ athêñ nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Ôlêm osopa ya.” ²⁸ Êñ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêñ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hangabôm nômbêñ hamô anêñ malak ek Yisu enañ. Ma nê ewa takis bêñ anôñ lôk avômalô vi eyañ nômbêñ haviñ thai. ³⁰ *Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enañ abô diñdiñ hadêñ anêñ nê ku nena, “Môlô oañ ba unum haviñ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êñ ma Yisu hanañ nena, “Nê lôk lijiñ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiñ mi ma mi. ³² Ma aêñ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlônij liliñ. Ma miñ yahalêm ek yandam nê thêthônñ ami.”

*Enañ hik Yisu liñ hathak kobom evak balabuñ ek nômbêñ
(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)*

³³ Ma thêlô enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Wak bêñ anôñ ma Jon anêñ nê ku evak balabuñ ek nômbêñ ek leñijhabi Wapômbêñ, ma Palisi iniñ nê ku idum aêñ iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyañ nômbêñ wak nômbêñ intu sapêñ?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anêñ anyô môlô eyañ nômbêñ lôk leñijmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nômbêñ ami. ³⁵ Ma donjom haveñ yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anêñ nê môlô tem nembak balabuñ ek nômbêñ.”

³⁶ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Anyô te miñ hatôm edabêñ sôp lukmuk ek indu sôp bô anêñ abyañ siñ esak ami. Hadum aêñ ma habuliñ sôp lukmuk lôk sôp bô iniñ lêlêyañ haviñ.

³⁷ “Ma môlô othak ôkê waiñ lukmuk halôk kolopak epesañ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiñ lukmuk êñ tem imbuliñ bok kupik bô atu ba bôk thektheke ba tem ipup ba waiñ engasô ni. ³⁸ Ba intu othak ôkê waiñ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiñ mavi ma miñ ipup ami lôk waiñ miñ engasô ni ami.

³⁹ “Ma donjom nê takatu ba inum waiñ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiñ lukmuk. Ba enañ, ‘Waiñ bô ma vasiñ mavi ek waiñ lukmuk.’ ”

* 5:24: Jon 5:8 * 5:30: Luk 15:1-2 * 5:34: Jon 3:29

6

Yisu ma Sabat anêḡ alay
(*Mat 12:1-8; Mak 2:23-28*)

1* Sabat te ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i evenḡ ku kapô te. Ma anêḡ ḡê ku evenḡ haviḡ yani. Ma ewa wit anêḡ va ba ekamithiḡ hamô baheniḡ kapô ek anêḡ kupik nêḡ yak ek nejaḡ. 2* Ma Palisi doho êyê ba enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek nanḡaḡ ami. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ibuliḡ waklavôḡ êḡ!”

3* Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ ḡê môlô ema kisi ba idum e? 4* Yani habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ kapô ba hawa polom mathenḡ atu ba mathenḡ anôḡ. Polom êḡ ma ḡê êbôk da iyom iniḡ ek nejaḡ ba intu habuliḡ abô balabuḡ buêḡ. Ma doḡtom Devit hayaḡ ma hêv doho hadêḡ anêḡ ḡê takatu ba evenḡ haviḡ yani ba eyaḡ.”

5 Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma Sabat anêḡ Alay.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baḡ hatyôk te mavi
(*Mat 12:9-14; Mak 3:1-6*)

6 Sabat yaḡ ma Yisu habitak hayô unyak yeḡ te ba hi ma hadôḡ avômalô. Ma anyô te hamô loḡ êḡ ba baḡ vianôḡ hatyôk. 7 Ma ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êḡmô ba ititiḡ Yisu ek nêḡê nena tem indum avômalô lôk lijiḡ mavi êndêḡ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêḡ loḡôndê ek nanaḡ yani bêḡ. 8 Ma doḡtom hayala thêlôniḡ auk ba hanaḡ hadêḡ anyô baḡ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiḡ ek avômalô sapêḡ nêḡê o.” Êḡ ma ôpêḡ haviyô hamiḡ.

9 Ma Yisu hanaḡ, “Yahadum ek yanaḡ injik môlô liḡ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêḡ balabuḡ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêḡ anyô sa ek êḡmô lôkmala mena nambuliḡ i ek nema?”

10 Ma Yisu hatitiḡ thêlô sapêḡ hawê haveḡ ma hanaḡ hadêḡ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êḡ ma ôpêḡ hadum aêḡ ma baḡ habitak mavi hathak loḡbô. 11 Ma doḡtom ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ lôk Palisi leniḡmaniḡ kambom ba enaḡ hadêḡ i hi ba halêḡ nena, “Alalô nandum malê êndêḡ Yisu?”

Yisu halam aposel laumiḡ ba lahavuju
(*Mat 10:1-4; Mak 3:13-19*)

12 Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eteḡ mek. Ma bôlôvôḡ êḡ aleba hayaḡ ma hateḡ mek iyom hadêḡ Wapômbêḡ. 13 Hayaḡ ma halam ḡê takatu ba esopa yani ethak doḡtom. Ma habi baḡ hayô hamiḡ tomtom hatôm laumiḡ ba lahavuju ma halam i nena aposel.* 14 Ma halam Saimon ba hêv athêḡ luknuk nena Pita hadêḡ yani ma yaḡ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu 15 ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduḡ ma Saimon ba elam yani nena Selot 16 ma Judas Jems nakaduḡ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêḡ ma hanaḡ Yisu bêḡ.

Yisu hadum avômalô bêḡ anôḡ mavi
(*Mat 4:24-25; Mak 3:7-12*)

17 Yôv ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êlôk ba i kalôḡ bute. Ma avômalô nômbêḡ atu ba bôk esopa yani êḡmô loḡ êḡ lôk avômalô bêḡ anôḡ êlêḡ anêḡ Judia lo

* 6:1: Lo 23:25 * 6:2: Jon 5:10 * 6:3: 1Sml 21:1-6 * 6:4: Wkp 24:5-9 * 6:13: ‘Aposel’ anêḡ ôdôḡ nena ḡê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô.

môlô ba nundum kobom mavi lôk nônnêm nômkama oyañ êndêñ i. Udum aêñ ma emben yam ma tem noja vuli bêñ, ma tem nômo êtôm Wapômbêñ Leñ anêñ nali ek malê nena osopa yani anêñ bôk lo loñ. Yani hathak hadum kobom mavi hadêñ rjê palonj lôk avômalô idum kambom haviñ. ³⁶ Ma môlô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm môlônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêñ.

Môlô miñ notatale anyô vi iniñ kobom ami
(Mat 7:1-5)

³⁷ * “Môlô miñ notatale anyô vi ami. Wapômbêñ tem etatale môlô aêñ iyom! Ma miñ nonañ êndêñ anyô vi nena vovañ bêñ tem êpôm yani ami. Wapômbêñ tem enañ êndêñ môlô aêñ iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêñ o, ma otak kapôlôm ek ôpêñ. Êñ ma tem Wapômbêñ nêñ anêñ kambom vê aêñ iyom. ³⁸ *Ma ôêv nômkama hadêñ avômalô vi, ma tem Wapômbêñ nêñ nômkama êndêñ môlô. Yani tem nêñ bêñ anôñ. Ma donjom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum palonj ma tem yani indum aêñ. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêñ indum aêñ iyom êndêñ môlô.”

³⁹ *Vêñ ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yañ endom anyô mapusip yañ e? Mi anôñ. Thai luvi tem nênnêm yak êndôk lôv. ⁴⁰ *Avômena ethak unyak ma miñ bêñ ek iniñ kédôñwaga ami. Ma donjom ethak unyak vêñ ma tem nimbatak êtôm iniñ kédôñwaga.

⁴¹ “Aisê ka hôyê siñusik hamô mamuyañ madaluk ma miñ lemhabi aseleñ atu ba hapalañaniñ hêk malemdaluk ami? ⁴² Ma aisê ka honañ hadêñ mamuyañ, ‘Aiyañ, yalenj haviñ yanêñ siñusik vê êñjêk malem?’ O anyô abôyañ, nêñ aseleñ atu ba hapalañaniñ hêk malem vê ek nôñgô katô am ka nêñ siñusik atu ba hamô mamuyañ madaluk vê.”

Alokwañ lôk anêñ anôñ
(Mat 7:15-20; 12:33-35)

⁴³ “Alokwañ mavi ma miñ hathak hik anôñ kambom ami. Ma alokwañ kambom miñ hathak hik anôñ mavi ami. ⁴⁴ Ma anyô ethak êyê alokwañ anêñ anôñ ma eyala nena alokwañ mavi mena alokwañ kambom. Ma anyô miñ hatôm enja ñgôbêñ mena bada êmô yak lôkmañginj kapô ami. Milôk. ⁴⁵ Aêñ ba anyô iniñ kobom tem injik iniñ kapôlôñinj thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma donjom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêñ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siñ intu tem enañ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)

⁴⁶ * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêñ’ ma miñ osopa yenañ abô ami? ⁴⁷ Ma ôpatu ba halêñ hadêñ ya ba halanô yenañ abô ba hasopa, êñ ma tem yañgik ôpêñ anêñ bôk lo loñ thô êndêñ môlô. ⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêñ unyak landin halôk pik lôk valu ba havalonj loñ majan. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwiñ unyak êñ, ma donjom miñ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalonj loñ majan. ⁴⁹ Ma donjom ôpatu ba halanô yenañ abô ma miñ hasopa ami, êñ ma hatôm halav anêñ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwiñ unyak êñ, ma hapu kethenj oyañ ba mi.”

7

*Anyô vovak laik anêḡ hêvhavinḡ
(Mat 8:5-13)*

¹ Yisu hanaḡ abô takêḡ hadêḡ avômalô vêm ma hi Kapaneam. ² Ma anyô vovak laik te anêḡ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêḡ anyô ku te, ma doḡtom anêḡ anyô ku êḡ hapôm lijij kambom ba hadum ek ema. ³ Anyô vovak laik atu halanô nena Yisu lêk hamô lonḡ êḡ, êḡ ma yani hêv Islael iniḡ ḡê bêḡbêḡ doho ba i hadêḡ Yisu ek nenaḡ injik yani lij ek êlêm indum anêḡ anyô ku êḡ mavi. ⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enaḡ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêḡm yani sa. ⁵ Ôpêḡḡ hathak lahavinḡ alalô avômalô Islael ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeḡ.”

⁶⁻⁸ Êḡ ma Yisu hi havinḡ thêlô. Thêlô ebobo anêḡ unyak ma anyô vovak laik êḡ hêv anêḡ anyô môlô doho ba i hadêḡ Yisu ma enaḡ, “Anyô Bêḡ, ya miḡ anyô mavi ek ôlêm yenaḡ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêḡ iyom ma ya miḡ anyô mavi ek yasôk yanḡgê o ami. Yada yahamô anyô bêḡ te vibij ma yenaḡ ḡê vovak êḡmô ya vibij aêḡ iyom. Ba yahanaḡ hadêḡ yenaḡ ḡê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yahanaḡ hadêḡ yanḡ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahanaḡ hadêḡ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiḡ daim ba honaḡ ek yenaḡ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹ Yisu halanô ôpêḡḡ anêḡ abô ba hasoḡ kambom ma hik i lilij havôhi ma hanaḡ hadêḡ avômalô nômbêḡḡ atu ba evenḡ yani yam nena, “Yanaḡ êndêḡḡ môlô nena miḡ bôk yahayê anyô te anêḡ pik Islael anêḡ hêvhavinḡ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰ Ma ḡê takatu ba enaḡ abô havinḡ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijij atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ḡama te lij

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêḡ athêḡḡ nena Nain. Ma anêḡ ḡê ku lôk avômalô bêḡ anôḡ i havinḡ yani. ¹² Thêlô ebobo malak êḡ anêḡ badêḡ abôlêk ma avômalô malak êḡ ewa anyô ḡama te ba ele yaiḡ ba i. Yani ma avi tôp te anêḡ nakaduḡ doḡtom êḡ iyom. Ma avômalô malak êḡ bêḡ anôḡ i havinḡ avi tôp lôk nakaduḡ ḡama atu ba i ek nedav. ¹³ Yisu hayê avi êḡ ma lahiki ba hanaḡ hadêḡ yani nena, “Miḡ ondanḡ andô.”

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak baḡ hayôhêk alapa, ma ḡê takatu ba evak ôpêḡḡ imiḡ tiḡij. Ma Yisu hanaḡ, “Anyô muk, yanaḡ êndêḡḡ o, umbiyô!” ¹⁵ *Ma anyô ḡama êḡ haviyô hamô ma hanaḡ abô, ma Yisu hêv ôpêḡḡ hadêḡ talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapêḡḡ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêḡḡ anêḡ athêḡḡ ba enaḡ, “Plopet bêḡ te lêk habitak alalô malêvôḡ. Ma Wapômbêḡḡ lêk halêm ek nêḡm anêḡ avômalô sa.” ¹⁷ Êḡ ma abô hathak Yisu anêḡ ku atu ba hadum hi havenḡ avômalô Judia iniḡ lonḡ sapêḡḡ lôk pik buyanḡ takatu ba habobo havinḡ.

*Jon hêv ḡê ku ju ba i ek nenaḡ injik Yisu lij
(Mat 11:2-19)*

¹⁸ Jon anêḡ ḡê ku enaḡ hadêḡ yani hathak nôḡm takatu ba Yisu hadum. ¹⁹ Ma halam anêḡ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenaḡ injik Yisu lij, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡḡ bôk habutiḡ abô ek nêḡm êlêm mena yêlô nayabiḡ anyô yanḡ?”

* 7:15: 1Kiḡ 17:23; 2Kiḡ 4:36 * 7:16: Luk 1:68

²⁰ Anyô ju êyê êyô ek Yisu ma enañ, “Jon anyô hathik njan hêv yai ba alêm ek nanañ injik o lijn nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbêñ bók habutiñ abô ek nê m êlêm mena yêlô nayabiñ anyô yan?’ ”

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijij lomaloma mavi lôk hêv ngôk kambom bêñ anôñ vê hêk avômalô. Ma hadum nê malenij pusip bêñ anôñ êyê tak. ²² *Vêm ma hanañ hadêñ thai aêntêk, “Nôbônu ma nonañ êndêñ Jon esak nô m takatu ba mamu ôyê lo olanô. Nê malenij pusip êyê tak, ma nê venijvuvij even, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê lenijôndôñ kôtôñ elanô abô, ma nê nãma iviyô hathak lonjô ma nê siv elanô Wapômbêñ anêñ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonañ êndêñ Jon esak nô m takêñ. ²³ Ma nê takatu ba êyê ya ba evalonj iniñ êvhavij lonj, nê m ô lôk lenijmavi.”

²⁴ Ma Jon anêñ anyô ku êvô i ma Yisu hanañ abô hathak Jon hadêñ avômalô nena, “Bók môlô u lonj thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kékêlô ba hayañ nô m mavi lomaloma e? Mi, nê takatu ba ik kwêv kékêlô ma ê m ô kin anêñ unyak ma mij ê m ô lonj thiliv ami. ²⁶ *Môlô u lonj thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôñ! Ma donjom yanañ êndêñ môlô nena Jon ma bêñ ek plopet sapêñ. ²⁷ Bók eto hathak ôpêñ hêk Wapômbêñ anêñ kapyã nena,

“ ‘Odanô, tem yanêm yanañ anyô ku te ê m ôñ ek o,
ek enañ yanañ abô bêñ ek

êpôpêk lonjôndê ek o.’

Malakai 3:1

²⁸ “Yanañ êndêñ môlô nena Jon ma bêñ ek avômalô pik sapêñ. Avi te mij bók havathu anyô te aêñ ami ma mi. Ma donjom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêñ anêñ lonj lôklijnyak, ôpêñ ma bêñ ek Jon.”

²⁹ * (Sêbók ma Jon hathik avômalô lôk nê ewa takis havij ba intu elanô abô atu ba Yisu hanañ hathak Jon ma enañ, “Wapômbêñ anêñ kobom ma thêthôñ anôñ.” ³⁰ *Ma donjom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balaburj êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôlij dômij hadêñ lonjôndê atu ba Wapômbêñ hik thô hadêñ i.)

³¹ Ma Yisu hanañ, “Yanañ aisê esak avômalô bôlôñ êntêk? Ma thêlô hatôm malê? ³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba ê m ô lonj ethak donjom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“ ‘Yêlô abi yey beleñ ek môlô nondo yey,
ma donjom mij olo yey ami.

Ma yêlô alañ asêñ malêñ ek môlô nodañ,
ma donjom mij olan ami.’

³³ “Ma avômalô bôlôñ êntêk êtôm avômena takêñ. Jon anyô hathik njan halêm ma hatip ek nô m lôk waiñ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ngôk hamô havij yani. ³⁴ *Ma donjom Anyô Anêñ Nakadurj atu halêm ma mij hatip ek nô m lo waiñ ami. Ba intu môlô onañ, ‘Ôngô, anyô êñ hathak hayañ nô m lôk hanum waiñ bêñ anôñ aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis iniñ anyô môlô.’ ³⁵ Aêñ ba Wapômbêñ anêñ auk tem injik anôñ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êñ ma thêthôñ anôñ.”

Avi te hathik Yisu va hathak nô m ôv mavi

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18

* 7:26: Luk 1:76

* 7:29: Luk 3:12

* 7:30: Mat 21:32

* 7:34: Luk 15:2

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enjaŋ nôm imbiŋ yani. Êŋ ma yani hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak ma halôk hamô ek enjaŋ nôm. ³⁷*Ma avi sek te anêŋ loŋ êŋ halanô nena Yisu lêk hayaŋ nôm hamô Palisi atu anêŋ unyak. Êŋ ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êŋ. ³⁸Ma halêm hamiŋ Yisu dôm habobo valuvi ma halaŋ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ŋauŋ. Ma haliŋu Yisu vakapô lôbôlôŋ ma hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹Palisi atu hayê nôm êŋ ma lahabi nena, “Yisu ma miŋ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰Yisu hayala ôpêŋ anêŋ auk ma hanaŋ, “Saimon, yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ êndêŋ o.”

Ma Saimon hanaŋ, “Kêdôŋwaga, onaŋ.”

⁴¹Ma Yisu hanaŋ, “Anyô ju bôk ewa valuselen hêk anyô bêŋ te. Anyô yaŋ hawa hatôm 500, ma yaŋ hawa hatôm 50 ba iniŋ viyaŋ hêk. ⁴²Ma thai miŋ hatôm nênem valuselen êŋ viyaŋ ami. Ma anyô bêŋ êŋ hanaŋ hadêŋ thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’”

Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik Saimon liŋ nena, “Lemhabi nena anyô ju êŋ yaŋsê intu lahaviŋ ôpêŋ bêŋ anôŋ?”

⁴³Ma Saimon hanaŋ viyaŋ nena, “Yaŋ atu ba hawa valu bêŋ la.”

Ma Yisu hanaŋ, “Anêm auk ma mavi.”

⁴⁴Ma Yisu hik i liliŋ ma hayê avi êŋ ma hanaŋ hadêŋ Saimon, “Nôŋgô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miŋ hôêv ŋaŋ ba yahathik yaveŋ ami. Ma doŋtom avi êntêk hathik yaveŋ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ŋauŋ. ⁴⁵Ma miŋ huliŋu ya ami, ma doŋtom avi êntêk haliŋu yaveŋkapô lôbôlôŋ. ⁴⁶Ma miŋ howa nôm lêŋlêŋ ba hongasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma doŋtom avi êntêk hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi ba han gasô hayô hamô yaveŋkapô. ⁴⁷Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ o nena avi êntêk lahaviŋ ya bêŋ anôŋ ba intu alalô ayala nena anêŋ kambom bêŋ anôŋ bôk hêv yak yôv. Ma doŋtom avômalô takatu ba eson nena iniŋ kambom takatu ba Wapômbêŋ hêv vê ma dokte iyom, êŋ ma leŋiŋhaviŋ yani dokte aêŋ iyom.”

⁴⁸Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ nena, “Anêm kambom sapêŋ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêŋ unyak elanô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰*Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Anêm hôêvhaviŋ hêv o bulubiŋ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

¹Yôv ma Yisu hi haveŋ malak lôbôlôbô ba hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. ²*Nê ku laumiŋ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniŋ ŋgôk lôk lijiŋ vê everŋ haviŋ yani. Avi takatu te ma Malia anêŋ Magadala sêbôk ba ŋgôk baherŋvi ba lahavuju etak yani. ³Ma avi yaŋ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiŋ Helot anêŋ unyak. Ma te

* **7:37:** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3 * **7:50:** Luk 8:48; 18:42 * **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

ma Susana lók avi bêñ anôñ haviñ. Avi takêñ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

*Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yanvêk
(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)*

⁴ Avômalô bêñ anôñ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doñtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yanvêk halôk anêñ ku. Ma hapaliv yanvêk takêñ ma vi halôk loñôndê ba avômalô evak pesa lók menak êpôm ba eyañ. ⁶ Ma doho halôk pik lók valu ba hapup. Ma doñtom pik êñ moma ba yanvêk êñ hayeñ ba hama. ⁷ Ma vi halôk loñ yak lôkmanñin kapô ba yak êñ halumbak hayô yanvêk takêñ vôn. ⁸ Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêñ ma hik anôñ ba hatôm 100.”

Yisu hanañ abô takêñ yôv ma halam nena, “Môlô ñê lók lemôndôñ ma nodañô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anêñ ñê ku enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô êñ anêñ ôdôñ. ¹⁰ *Ma yani hanañ nena, “Wapômbêñ lêk hik anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôkliñyak thô hadêñ môlô yôv. Ma doñtom avômalô vi ma yahathak yahanañ hathak abô loñ kapô iyom. Ba intu “thêlô êyé, ma doñtom miñ êyé katô ami.

Ma thêlô elañô, ma doñtom miñ eyala anêñ ôdôñ katô ami.’ ” *Aisaia 6:9*

¹¹ Ma Yisu hanañ nena, “Abô loñ kapô êñ anêñ ôdôñ ma aêntêk. Yanvêk ma hatôm Wapômbêñ anêñ abô. ¹² Yanvêk takatu ba halôk loñôndê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô, ma havenñ yam ma Sadañ hayô ma hêv Wapômbêñ anêñ abô vê hêk thêlô kapôlôñin ek miñ nêñemimbiñ ami. Ba intu Wapômbêñ miñ hatôm nêñ thêlô bulubiñ ami. ¹³ Ma yanvêk takatu ba halôk pik lók valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô ba evaloñ lók leñinmavi. Ma doñtom iniñ ñgalók miñ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviñ bidona iyom ma malaiñ hayô ma etak iniñ êvhaviñ. ¹⁴ Ma yanvêk takatu ba halôk yak lôkmanñin kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô, ma doñtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêñ malaiñ lók anêñ nômkama lók anêñ nôñ mavi hathivuñ Wapômbêñ anêñ abô siñ ba thêlô miñ ik anôñ ami ma mi. ¹⁵ Ma doñtom yanvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôñin mavi ba malenñ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêñ anêñ abô ba evaloñ loñ majañ. Êñ ma hatôm imiñ lôklokwan ba ik anôñ mavi.

*Miñ evuñ atum lam anêñ deda ami
(Mak 4:21-25)*

¹⁶ * “Anyô miñ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô un kapô mena ivuñ hamô loñ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêñ hamiñ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. ¹⁷ *Nômkama takatu ba ivuñ hêk loñ kapô ma tem nimbitak loñ yaiñ. Ma nômkama takatu ba ivuñ i êmô loñ momañiniñ ma tem nimbitak yaiñ ek sapêñ neyala i. ¹⁸ *Aêñ ba môlô nodañô yenañ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenañ abô katô ma tem Wapômbêñ indum ba yani eyala nômkama doho imbiñ. Ma doñtom ôpatu ba miñ hayala yenañ abô

* **8:10:** Ais 6:9-10 * **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêḡ êkô ba elowalinḡ kambom ba enaḡ ek Yisu etak i ba ni buyaḡ. Aêḡ ba Yisu hathak yeḡ ma thêlô êvôi Galili hathak loḡbô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiḡ o e?” Ma doḡtom Yisu hêv ek êmbôni anêḡ loḡ ba hanaḡ, ³⁹ “Onaḡ êndêḡ avômalô esak nômbêḡ atu ba Wapômbêḡ hadum hathak o.” Êḡ ma havôhi anêḡ loḡ ma hanaḡ hadêḡ avômalô sapêḡ hathak nômbêḡ atu ba Yisu hadum hadêḡ yani.

Avena ḡama lo avi lijiḡ
(*Mat 9:18-26; Mak 5:21-43*)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loḡbô ma avômalô bêḡ anôḡ lêk eyabiḡ yani êmô liḡdaḡ ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bêḡ hayabiḡ unyak yeḡ te halêm ma anêḡ athêḡ nena Jailus. Yani halek vadôḡ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaḡ hik yani liḡ lôk kapô malaiḡ ek Yisu imbiḡ yani ba ini anêḡ unyak. ⁴² Ek malê nena anêḡ amena ma doḡtom iyom ba hapôm lijiḡ ba hadum ek ema. Amena êḡ anêḡ sondabêḡ ma hatôm laumiḡ ba lahavuju.

Êḡ ma Yisu hi haviḡ yani ma avômalô bêḡ anôḡ ekalabu yani siḡ. ⁴³ Ma avi te hamô loḡ êḡ ba hapôm lijiḡ thalaleḡ halom hatôm sondabêḡ laumiḡ ba lahavuju. Ma anyôla miḡ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êḡ halêm habobo Yisu dômlokwaḡ ma hasôm Yisu anêḡ kwêv daim anêḡ daḡ iyom ma ketheḡ oyaḡ ma thalaleḡ êḡ hakapok.

⁴⁵ Êḡ ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêḡ enaḡ nena thêlô mi. Ma Pita hanaḡ, “Anyô Bêḡ, avômalô bêḡ anôḡ ekalabu o siḡ ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenaḡ lôklokwaḡ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êḡ hayê nena miḡ hatôm imbuḡ i ami. Ba intu hakô ba halowalinḡ ba hi halek vadôḡ lêlô habobo Yisu va. Ma hanaḡ hathak hasôm yani ma ketheḡ oyaḡ ma anêḡ thalaleḡ atu hakapok ba avômalô nômbêḡ atu elarḡ.

⁴⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Yenaḡ avena, anêm hôêvhaviḡ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hanaḡ abô hamiḡ denaḡ ma anyô te halêm anêḡ Jailus anêḡ unyak ba hanaḡ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôḡwaga ma miḡ nêḡ malaiḡ êndêḡ yani ami.” ⁵⁰ Yisu halaḡ abô êḡ ma hanaḡ hadêḡ Jailus, “Miḡ ôkô ami. Nêḡimbiḡ iyom ma tem nalum avi mavi esak loḡbô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêḡ unyak ma avômalô êmô ba elarḡ asêḡ malêḡ lôk leḡḡmalaiḡ bêḡ hathak yani. Ma Yisu hanaḡ, “Asêḡ dô. Yani hêk sôm iyom ma miḡ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiḡ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êḡ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviḡ yani.

⁵⁴ Êḡ ma havalorḡ avena hamô baḡ ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵ Ma avena êḡ anêḡ dahô hayô halôk kupik hathak loḡbô ma ketheḡ oyaḡ ma haviyô. Ma Yisu hanaḡ ek nêḡnêḡ nôḡ êndêḡ avena êḡ ek enjaḡ. ⁵⁶ Ma anêḡ talêbô lo lambô esorḡ kambom. Ma doḡtom Yisu hanaḡ lôklokwaḡ nena miḡ nenaḡ nôḡm êḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami.

* 8:48: Luk 7:50

9

*Yisu hêv nê ku ba i
(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)*

¹ Yisu halam anêj nê ku laumiņ ba lahavuju ethak doņtom ma hêv lôklokwaņ lôk athêj bêj hadêj i ek nênem ngôk sapêj vê lôk nindum avômalô lijiņ mavi. ² Ma yani hêv thêlô ba i ek nenan abô esak Wapômbêj anêj loj lôkliņyak lôk nindum avômalô lôk lijiņ mavi. ³ *Ma Yisu hanaņ hadêj thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miņ noja kôm lo vak ma nôm lo valuselerj imbiņ ami. Uņgwik kwêv doņtom ma miņ noja kwêv yaņ imbiņ ami. ⁴ Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nômô unyak êj iyom endeba notak loj êj ek unu buyaņ. ⁵ Ma doņtom loj takatu ba miņ ewa môlô thô ami, ma waklavôņ otak loj êj, ma uņgwik vonġovaņ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleņiņ ek injik iniņ kambom thô.” ⁶ Yôv ma thêlô i evenj lomalak lomalak ba enaņ Wapômbêj anêj Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijiņ mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma opalê
(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)*

⁷ *Anyô Bêj Helot halaņô nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêj anôj hathak ek malê nena anyô doho enaņ aêntêk, “Jon haviyô hêk ŋama hathak loj bô.” ⁸ Ma anyô doho enaņ, “Elia halêm,” ma doho enaņ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loj bô.” ⁹ *Êj ma Helot hanaņ nena, “Bôk yahadabêj Jon laselo kisi yôv, ma doņtom Yisu ma opalê ba yahalaņô avômalô enaņ abôkama hathak yani?” Êj ma yani hadum ek êjê Yisu.

*Yisu havakôj avômalô hatôm 5,000
(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)*

¹⁰ Ma Yisu anêj aposel êyô, ma enaņ hathak nôm takatu ba thêlô idum bêj hadêj Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêj athêj nena Betsaida. ¹¹ Ma doņtom avômalô bêj anôj eyala nena Yisu lêk hi. Êj ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanaņ abô hathak Wapômbêj anêj loj lôkliņyak ba hadum avômalô lôk lijiņ ibitak mavi.

¹² Ma yaņsiņ bôlôvôņ ma Yisu anêj nê ku êlêm ma enaņ hadêj yani nena, “Lêk yaņsiņ ma alalô amô loj thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loj takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniņ nôm lôk loj nêjêk.”

¹³ Ma doņtom Yisu hanaņ nena, “Mi, môlôda nobakôj i.” Ma thêlô enaņ, “Yêlôaniņ nôm ma polom bahenji ma alim ju iyom hamô ba miņ hatôm ami. Aêj ba yêlô ana nanêm nôm vuli ek avômalô nômbêj êntêk êj la?” ¹⁴ Thêlô enaņ abô êj ek malê nena anyô bêj anôj ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaņ hadêj anêj nê ku nena, “Môlô nonaņ êndêj avômalô nena nesak doņtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaņ êtôm 5,000.” ¹⁵ Nê ku idum aêj hadêj avômalô ba sapêj êlôk êmô biņ. ¹⁶ Ma Yisu hawa polom bahenji lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leņ ma hateņ mek. Vêm mā haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêj anêj nê ku ba ibi sam hadêj avômalô nômbêj atu. ¹⁷ Ma avômalô sapêj eyaņ ba leņiņviyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiņ ba lahavuju.

* 9:3: Luk 10:4-11

* 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19

* 9:9: Luk 23:8

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi
(*Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1*)

18 Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anêŋ nê ku iyom êmô haviŋ yani. Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

19 *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik njaŋ. Ma doho enaŋ nena o ma Elia, ma doho enaŋ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak loŋbô.”

20 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanaŋ viyaŋ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêma anêŋ avômalô bulubinŋ.”

21 Êŋ ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami. 22 *Ma yani hanaŋ nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Israel iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ yani. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak loŋbô.”

23 *Ma yani hanaŋ hadêŋ avômalô sapêŋ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôma êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba esopa ya. 24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik ma anêŋ lôkmala êŋ tem nêma yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ. 25 Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ.

26 *Ma anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embenj yam atu ba ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ yandealêma imbiŋ yenaŋ deda lôkmaŋŋiŋ lôk lambô ma aŋela mathêŋ iniŋ deda lôkmaŋŋiŋ, ma tem ya mama ek ôpêŋ aêŋ iyom. 27 Aêŋ ba yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêma. Ma môlô vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ ma ôŋgô nôma êŋ imbiŋ.”

Yisu liŋkupik habitak yaŋda
(*Mat 17:1-13; Mak 9:2-13*)

28 Ma Yisu hanaŋ abô êŋ yôv ma wak bahenji ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eteŋ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviŋ yani. 29 Yisu hateŋ mek denaŋ ma thohavloma habitak yaŋda ba anêŋ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. 30-31 *Ma ketheŋ oyaŋ ma anyô lokwaŋju lôk deda bêŋ imiŋ ba enaŋ abô haviŋ yani, yaŋ ma Mose ma yaŋ ma Elia. Thai enaŋ abô hadêŋ Yisu hathak nôma takatu ba Yisu tem indum ba injik anôŋ êmô Jerusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni. 32 *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleŋ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêŋ deda bêŋ lôk anyô ju imiŋ iviŋ yani. 33 Ma thai idum ek ini ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Anyô bêŋ, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôŋ abô atu ba enaŋ ba intu hanaŋ aêŋ.

* 9:19: Luk 9:7-8 * 9:20: Jon 6:68-69 * 9:22: Luk 9:44; 18:32-33 * 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9 * 9:30-31: Luk 9:22 * 9:32: 2Pi 1:16-18

34 Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv te hayô hava thêlô siŋ ba thêlô êkô. 35 *Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaŋ ku. Ba nodanaŋ anêŋ abô.” 36 Abô êŋ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiŋ. Pita lo Jems ma Jon miŋ enaŋ hadêŋ anyôla hathak nôm takatu ba êyê lo elanaŋ ami.

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)*

37 Haviyô hayaŋ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêŋ anôŋ i êpôm yani. 38 Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdôŋwaga, hatôm nê m kapôlôm ek yenaŋ okna ba nê m yani sa ek malê nena yenaŋ okna doŋtom iyom. 39 Ngôk te hathak hayôkwiŋ yani ba kethenŋ oyaŋ ma yani halaŋ boloba ba halowaliŋ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êŋ habuliŋ yani liŋkupik kambom anôŋ ba miŋ hathak hatak yani dokte ami. 40 Yahananaŋ hik anê m nê ku liŋ lôklokwaŋ ek nê nê m ngôk kambom êŋ vê, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami.”

41 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Yahamô haviŋ môlô sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlôŋ lêk hagiap hathak môlô. Onja okna êŋ êlê m.”

42 Ma okna êŋ haveŋ denaŋ, ma ngôk êŋ habi vôkê halôk pik ba hadum ba okna halowaliŋ kambom. Ma doŋtom Yisu hathanaŋ ngôk lelaik êŋ, ma hadum okna êŋ ba habitak mavi ma hêv hi hadêŋ lambô hathak loŋbô. 43 Ma avômalô sapêŋ esonŋ kambom hathak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ bêŋ.

*Yisu hanaŋ bôlôŋ yaŋ hathak anêŋ ŋama
(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)*

Avômalô sapêŋ leniŋhabi abô bêŋ anôŋ hathak nô m takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, 44 * “Môlô nodanaŋ abô êntêk katô. Tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô baheriŋ.” 45 *Ma anêŋ nê ku êthôŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ ek malê nena havuŋ ek thêlô. Ma êkô ek nenaŋ injik yani liŋ ek enaŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ êndêŋ thêlô.

*Opalê intu anyô bêŋ?
(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)*

46 *Ma Yisu anêŋ nê ku êkôki nena thêlô alisê intu bêŋ ek nê ku vi. 47 Ma Yisu hayala thêlôniŋ auk êŋ. Ma hawa amena te ba hadô hamiŋ habobo yani. 48 *Ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviŋ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalê m thô haviŋ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvôŋ intu anyô bêŋ ek môlô.”

49 Ma Jon hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anê m athêŋ. Ma doŋtom yani ma miŋ alalô te ami ba intu yêlô anaŋ ek yani etak ku êŋ.”

50 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Dô! Miŋ numiŋ yani loŋ siŋ ami. Ôpatu ba miŋ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniŋ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

* 9:35: Luk 3:22 * 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:48: Mat 10:40 * 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23

⁵¹ Waklavôḡ Wapômbêḡ enja Yisu ni leḡ lêk habobo, êḡ ma yani lavidonḡ ek ni Jelusalem. ⁵² Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmônḡ ek yani. ⁵³ Ma donḡtom avômalô loḡ êḡ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jelusalem. ⁵⁴ *Ma ḡê ku Jems lo Jon êyê nôḡm êḡ ma enaḡ hik yani liḡ aêntêk, “Anyô Bêḡ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêḡ leḡ ek esaḡ thêlô e?” ⁵⁵ Ma donḡtom Yisu hik i liliḡ ma hayanda thai. ⁵⁶ Ma thêlô i malak yaḡ.

Ku bêḡ ek nesopa Yisu vanḡgwam

(Mat 8:18-22)

⁵⁷ Thêlô even loḡondê ba i ma anyô te hanaḡ nena, “Loḡ nômbêḡ atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Avuḡ yatap iniḡ pik abyanaḡ hamô ma menak iniḡ unyak hamô aliḡ, ma donḡtom ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma yenaḡ loḡ yanḡgêk ma mi.”

⁵⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anyô yaḡ nena, “Osopa ya.”

Ma donḡtom ôpêḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, otak ya ek yana yandav wakamik vêḡmam.”

⁶⁰ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Dô, ḡê ḡama da nedav iniḡ ḡama. Ma nu onanḡ abô esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak bêḡ.”

⁶¹ *Ma anyô yaḡ hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Anyô Bêḡ, tem yasopa o, ma donḡtom otak ya ek yanaḡ waklêvônḡ êndêḡ yenaḡ avômalô vêḡmam.”

⁶² Ma Yisu hanaḡ viyanaḡ nena, “Ôpatu ba havenḡ loḡondê ma hik ma liliḡ miḡ hatôm indum ku êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv ḡê ku hatôm 72 ba i

(Mat 11:20-24)

¹ *Yôv ma Anyô Bêḡ hatak avômalô yanḡa hatôm 72 ba hêv i juju ba êmônḡ ek yani ba i hadêḡ malak lôḡ sapêḡ atu ba yani tem ni. ² *Ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Nôm bêḡ anônḡ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donḡtom ḡê ku ma tomtom iyom. Aêḡ ba noterḡ mek êndêḡ ku anêḡ alaḡ ek nêḡm ḡê ku ba ini ek nindum anêḡ ku. ³ *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êḡm avuḡ yatap malêvônḡ. ⁴ *Ma miḡ môlô noja valuselenḡ lôk vak lôk bokḡḡgôp imbiḡ ami. Ma miḡ nonanḡ abô pôk embenḡ loḡondê ami ma unu nundum ku êḡ ketherḡ.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonanḡ êndêḡ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêḡ hatôm indum ba môlô nôḡmô yôhôk mavi.’ ⁶ Anyô yôhôk te hamô unyak êḡ ba hêvhaviḡ, êḡ ma tem môlônim abô mavi êḡ êḡm imbiḡ thêlô. Ma mi, ma tem abô êḡ êḡmbôlêm ek môlôda esak loḡbô. ⁷ *Ma môlô nôḡmô unyak êḡ iyom. Ma môlô onḡwaḡ ba nunum êtôm atu ba êv hadêḡ môlô iyom ek malê nena môlô ma ḡê ku ba mavi ek avômalô neyabiḡ môlô. Ma miḡ môlô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Môlô ôyô malak lôḡ te ba ewa môlô thô ba êv nôḡm hadêḡ môlô, êḡ ma môlôḡḡaḡ. ⁹ Ma môlô nundum thêlônḡ avômalô lôk lijiḡ nimbitak mavi, ma

* **9:54:** 2Kinḡ 1:9-16 * **9:61:** 1Kinḡ 19:20 * **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35

* **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

* **10:8:** 1Ko 10:27

môlô nonaḡ aêntêk, ‘Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklijyak lêk halêm habobo môlô.’
 10 Ma doḡtom miḡ ewa môlô thô ami, êḡ ma môlô unu numiḡ loḡôndê ma nonaḡ nena, 11* ‘Yêlô ik vonḡovaḡ veniḡkapô vê halôk môlô malemim ek injik môlônim kambom thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklijyak lêk halêm habobo môlô.’ 12* ‘Yanaḡ êndêḡ môlô nena waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endanô abô, êḡ ma avômalô loḡ atu ba miḡ ewa môlô thô ami, thêlônij malaiḡ tem êmôḡ ek avômalô kambom anêḡ Sodom.

13 “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyé nômbithi lomalama. Ma doḡtom bôk yandum nômbithi takêḡ êmô Taia lo Saidon malêvôḡ, êḡ ma ketheḡ oyaḡ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ḡgavu esak leḡiḡkadôk ek nede kapôlôḡij liliḡ. 14 Waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endanô abô, êḡ ma môlônim malaiḡ tem bêḡ anôḡ êmôḡ ek avômalô Taia lo Saidon iniḡ! 15 Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêḡ esak leḡ e? Mi, môlô tem unu ḡê ḡama iniḡ loḡ!

16* “Anyô halaḡô môlônim abô, êḡ ma yani halaḡô yenaḡ abô haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ môlô, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ ya haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ ya, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviḡ.”

*Nê ku êvôlêm hathak loḡbô
 (Mat 11:25-27; 13:16-17)*

17 Nê ku 72 takatu êvôlêm hathak loḡbô ma leḡiḡmavi bêḡ anôḡ ba enaḡ, “Anyô Bêḡ, yêlô adum ku lomalama lôk êv ḡḡôk vê hathak anêm athêḡ.”

18* Ma Yisu hanaḡ aêntêk, “Yahayê Sadanḡ hêv yak anêḡ leḡ hatôm damak. 19* Odaḡô, yahêv lôklokwaḡ hadêḡ môlô ek nombak umya lo daḡgaviḡ pesa. Ma môlô hatôm nôḡô Sadanḡ ôpatu ba lamaniḡ hathak môlô anêḡ lôklokwaḡ sapêḡ lu. Ma nôḡlate miḡ hatôm imbuliḡ môlô ami ma mi. 20* Ma môlô miḡ lemimmavi bêḡ anôḡ esak ḡḡôk elanô môlônim abô ami ma mi, ma doḡtom môlô lemimmavi esak Wapômbêḡ bôk hato môlônim athêḡ hêk leḡ.”

21 Yôv ma Lovak Matherḡ hadum Yisu anêḡ kapô lamavi ba hanaḡ, “Wakamik, O ma leḡ lo pik anêḡ alaḡ! Lêk huvuḡ anêm auk hadêḡ ḡê lôkkauk lôk ḡê bêḡbêḡ ma huik thô hadêḡ ḡê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêḡ! Wakamik, avanôḡ oda hosopa anêm lemhaviḡ ba intu hadum aêḡ.

22* “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêḡ yôv. Ba anyô late miḡ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miḡ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ḡê takatu ba Nalum lahaviḡ injik O thô êndêḡ i iyom.”

23 Ma Yisu hik i liliḡ ba hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku iyom nena, “Wapômbêḡ hadum mavi hadêḡ môlô ba môlô ôyé nôḡ takatu. 24 Yanaḡ êndêḡ môlô nena sêbôk ma plopet lôk kiḡ bêḡ anôḡ leḡiḡhaviḡ nêḡê nôḡ êntêk ba lêk môlô ôyé, ma doḡtom miḡ êyé ami. Ma leḡiḡhaviḡ nedaḡô abô takêntêk ba lêk môlô olaḡô, ma doḡtom miḡ elanô ami.”

*Anyô Samalia mavi te
 (Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)*

* **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 * **10:18:** Jon 12:31; ALK 12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mak 16:18 * **10:20:** Plp 4:3; ALK 3:5 * **10:22:** Jon 3:35; 10:15

25 *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabuŋ hayô hamiŋ ba hadum ek esaé Yisu ba hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malé ek Wapômbêŋ nêŋm lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ ya?”

26 Ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ aêntêk, “Abô balabuŋ hanaŋ malé? Êŋ ma oda osam abô êŋ ba lemimbi nena abô êŋ hanaŋ aisê?”

27 *Ma yani hanaŋ nena, “Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaŋ lôk unim auk sapêŋ. Ma lemimbiŋ anêŋ avômalô êtôm lemhabiŋ oda.”

28 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Avanôŋ. Undum aêŋ ma tem ôŋm lôkmala.”

29 Ma doŋtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêŋ auk ma mavi, aêŋ ba yani hanaŋ nena, “Yenaŋ avômalô êŋ ma opalêla?”

30 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma nê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i. 31 Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma doŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi. 32 Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma kethen oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi. 33 Ma doŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki. 34 Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma hanŋgasô waiŋ lôk nôŋm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palé ma hasum. Yôŋ ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok doŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ. 35 Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêŋ ma tem yanêŋm doho imbiŋ.’ ”

36 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôŋ ma hanaŋ hik anyô lôkauk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

37 Ma anyô lôkauk hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

38 Yisu lôk anêŋ nê ku even ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak. 39 *Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba hanaŋ abô.

40 Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôŋm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêŋ ek nêŋm ya sa.”

41 Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ viyaŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomaloma? 42 *Ma doŋtom nômlate iyom intu ba nômbêŋ ma Malia lêk hawa nôŋm êŋ yôŋ ba anyô te miŋ hatôm enja nôŋm êŋ vê ênjêk yani ami ma mi.”

11

Kobom neteŋ mek (Mat 6:9-15; 7:7-11)

* 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5 * 10:28: Wkp 18:5 * 10:33: Avômalô Samalia ma Isael iniŋ nê kambom. * 10:39: Jon 11:1; 12:2-3 * 10:42: Mat 6:33

¹ Wak te ma Yisu hatenj mek hamô bute. Ma hatenj mek yôv ma anêj nê ku te hanañ hadêj yani nena, “Anyô Bêj, ôndônj yêlô ek yêlô natenj mek êtôm sêbôk ba Jon hadônj anêj nê ku.”

² Ma Yisu hanañ, “Môlô notenj mek aêntêk, “Wakamik, anêm athêj ênjêk mathenj.

Ma anêm loj lôklinyak êlêm êtôm loj lôkthô.

³ Ma nêm wak tomtom anêj nôm êndêj yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô ininj kambom takatu ba idum hadêj yêlô vê, ba intu nêm yêlôaniñ kambom vê aêj iyom.

Lôk miñ otak yêlô êndôk nôm atu ba esau yêlô ami.’”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanañ abô loj kapô te hadêj thêlô aêntêk, “Bôlôvônj binj te ma hu hadêj anêm anyô môlô te anêj unyak ma honañ, ‘Aiyañ, yenañ anyô môlô te halêm anêj loj daim ba lêk hamô yenañ unyak ba hama kisi ma ya nôm mi. Ba hatôm nêm polom lokwanjlo ek yani e?’ ⁷ Ma anêm anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enañ viyañ nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem miñ yanêm nôm êndêj o ami ma mi.’

⁸ Yani hadô ek nêm anêj anyô môlô sa. Ma doñtom yahanañ hadêj môlô nena otenj lôbôlônj, êj ma tem yani mama ba imbiyô ba nêm nôm êtôm atu ba hotenj yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahanañ hadêj môlô nena nê takatu ba enañ hik Wapômbêj liñ, ma tem neja nômkama êtôm atu ba enañ. Ma êbôlêm nômlate ma tem nêpôm. Ma ipididiñ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêj ba onañ hik Wapômbêj liñ ma tem nêm môlônim lemimhaviñ êndêj môlô. Ma ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiñ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môlô.

¹¹ “Môlô avômena ininj lami, nalum hanañ hik o liñ ek enañ alim ma tem nêm unya kambom te êndêj yani e? Ma mi! ¹² Mena yani hanañ ek enañ menak daluk, êj ma tem nêm ngalivañ te e? Ma mi! ¹³ Môlô avômalô pik unim bôk lo loj ma kambom, ma doñtom môlô othak ôêv nômkama mavi hadêj nalumi. Aêj ba môlô noyala katô nena môlônim Lemambô Bêj atu ba hamô malak leñ yani lamavi anônj ek nêm Lovak Matherj êndêj nê takatu ba enañ hik yani liñ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Yisu hêv ngôk vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ngôk êj hatak ôpêj ba hi ma ôpêj hanañ abô ba avômalô sapêj êyê ba esonj kambom. ¹⁵ *Ma doñtom avômalô doho enañ, “Ngôk ininj anyô bêj Belsebul hêv lôklokwanj hadêj ôpêj. Ba intu hatôm nêm ngôk sapêj vê ênjêk avômalô.” ¹⁶ *Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enañ hik yani liñ nena, “Undum lavônjinj te ek injik thô nena Wapômbêj hêv o ba hólêm mena mi e?”

¹⁷ Ma doñtom Yisu hayala thêlôninj auk ba hanañ abô loj kapô te hadêj thêlô nena, “Avômalô malak lôj te evaki vose hi ôdônj ju, êj ma tem malak lôj êj ngathininj ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdônj te evaki vose hi ôdônj ju ma tem thêlôda nênem yak. ¹⁸ Aêj ba Sadañ anêj ngôk vi evaki vose hi ôdônj ju, êj ma Sadañ anêj loj lôklinyak tem iminj majañ aisê? Mi. Ma aisê ka môlô onañ nena yahêv ngôk vê hathak Belsebul anêj lôklokwanj? ¹⁹ Môlô onañ nena ngôk bêj Belsebul hêv lôklokwanj hadêj ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êj haviñ! Ma opalê intu hêv lôklokwanj hadêj thêlô

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25 * **11:16:** Mat 12:38

ba idum ku mavi êḡ? Ngôk Bêḡ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onañ abôyan. ²⁰ Wapômbêḡ da hêv lôklokwan hadêḡ ya ba yahév ngôk vé hêk avômalô. Aêḡ ba oyala nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak lêk halêm yôv.

²¹ “Anyô lôklokwan te havalon nômka ma vovak ba hayabin anêḡ loḡ, êḡ ma anêḡ nômka ma tem êmô mavi. ²² *Ma donjom anyô vovak laik môḡ hayô ba hik vovak hadêḡ ôpêḡ aleba hamô lu, êḡ ma yani tem enja ôpêḡ anêḡ nômka ma vovak takatu ba bôk hadum ôpêḡ ba habitak lôklokwan vé. Aêḡ ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yan atu ba hêv yak anêḡ nômka ma sam.

²³ * “Anyôla miḡ hêv ya sa ek yai nanḡik vovak êndêḡ Sadan ami, ôpêḡ hatôm havin Sadan ba thai ik vovak hadêḡ ya. Ma anyô miḡ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak donjom ami, êḡ ma hatôm halupuniḡ i ba êsôv mayaliv.”

²⁴ “Ngôk lelaik hatak anyô te, êḡ ma hi haverḡ loḡ thiliv ek êmbôlêm loḡ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miḡ hapôm loḡ te ami ma tem enañ nena, ‘Yatup sin yana unyak sêbôk esak loḡbô.’ ²⁵ Ma hayô ba hayé nena unyak êḡ lêk epešan ba habitak mabuḡ mavi. ²⁶ Êḡ ma tem ni êmbôlêm ngôk bahen vi ba lahavuju takatu ba iniḡ lôklokwan hamôḡ ek anêḡ ba enja i imbiḡ ek nimbitak nêyô unyak êḡ kapô esak loḡbô. Êḡ ma ôpêḡ tem êmô kambom anôḡ ek yan sêbôk.”

²⁷ * Yisu hanaḡ abô takêḡ hamô denañ ma avi te hamin avômalô nômbêḡ êḡ malêvôḡ ma halam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadêḡ o, yani êḡ êmô lôk lamavi.”

²⁸ Ma donjom Yisu hanaḡ, “Ôpatu ba halanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hasopa, yani êḡ êmô lôk lamavi anôḡ.”

Anyô doho leḡḡhavin nêgê lavôḡḡ

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

²⁹ * Avômalô bêḡ anôḡ êyô ek Yisu. Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Avômalô bôlôḡ êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enañ ek yandum lavôḡḡḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk hêv ya ba yahalêm, ma donjom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêḡ lavôḡḡḡ iyom. ³⁰ Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôḡḡḡḡ ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem imbitak aêḡ iyom êndêḡ avômalô bôlôḡ êntêk.

³¹ * “Sêbôk ma Siba iniḡ kwin hatak anêḡ loḡ ma halêm anêḡ pik anêḡ dan ek endanô Solomon anêḡ auk mavi. Odaḡô! Nômplate hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Solomon. Ma donjom môlô ôdô anêḡ nodanô. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma Siba iniḡ kwin êḡ tem enañ môlônim kambom takêḡ bêḡ. ³² *Ma sêbôk ba avômalô Ninive elanô Jona anêḡ abô ba ele kapôlôḡḡḡḡ liliḡ. Ma nômplate lêk hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Jona. Ma donjom môlô ôdô anêḡ nodanô. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive nimiḡ ba nenan môlônim kambom takêḡ bêḡ.”

Deda leḡḡḡkupik

(Mat 5:15; 6:22-23)

³³ * “Anyô miḡ ethak êtôm atum ba ivuḡ hamô lôḡ kapô mena êdô hamô uḡ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêḡ hamiḡ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda. ³⁴ Malem daluk ma hatôm atum ek nêḡm deda êndêḡ

* **11:22:** Kol 2:15 * **11:23:** Luk 9:50 * **11:27:** Luk 1:28,42,48 * **11:29:** Mat 16:4 * **11:31:** 1Kin 10:1-10 * **11:32:** Jna 3:5-10 * **11:33:** Mak 4:21; Luk 8:16

lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêḡ. Ma doḡtom malem daluk kambom ma tem momaḡiniḡ bêḡ êḡjêk lemvimkupik. ³⁵ Aêḡ ba nõḡḡ katô nena anêḡ deda ma deda anôḡ ek malê nena deda doho ma hatôm momaḡiniḡ. ³⁶ Ma deda hamô lemvimkupik sapêḡ, ma momaḡiniḡ miḡ hêk bute ami. Êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loḡ.”

Yisu hathaḡ Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Yisu hanaḡ abô yôv ma Palisi te hanaḡ hik Yisu liḡ ek enjaḡ nõm êmô imbiḡ yani. Êḡ ma Yisu hi hayô ôpêḡ anêḡ unyak kapô. ³⁸ Ma Palisi êḡ hayê Yisu halôk hamô ek enjaḡ nõm ma miḡ hathik i ami. Êḡ ma yani hasoḡ kambom.

³⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Môlô ḡê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêḡ vidôm iyom, ma doḡtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom. ⁴⁰ Môlô ḡê molo, Wapômbêḡ hapesaḡ viyaiḡ lôk vikapô haviḡ. ⁴¹ Ma doḡtom môlônim nõmkama takatu ba hamô ma môlô nõnêḡ êndêḡ ḡê nõmkama mi ek nêḡ thêlô sa. Môlô nundum aêḡ ma tem môlônim nõmkama sapêḡ êmô mabuḡ mavi êḡjêk Wapômbêḡ ma.

⁴² “Alikaknena môlô ḡê Palisi, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nõm vasiḡ ba uik sam hi ôdôḡ laumiḡ ba ôêv ôdôḡ te hadêḡ Wapômbêḡ hatôm da. Kobom êḡ ma nõm yaôna. Ma doḡtom môlô otak kobom thêthôḡ lôk kobom lemimimbiḡ Wapômbêḡ. Kobom êntêk ma nõmbêḡ! Nodaḡô! Môlô nosopa abô balabuḡ bêḡ takêntêk lôk abô balabuḡ yaônena imbiḡ!

⁴³ “Alikaknena môlô ḡê Palisi, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviḡ nõmô êtôm ḡê bêḡbêḡ êmô unyak yeḡ kapô lôk lemimhaviḡ avômalô nenaḡ, ‘Waklêvôḡ anyô bêḡ’ êndôk loḡ ethak doḡtom halôk.

⁴⁴ “Alikaknena, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ḡama te atu ba bôk elav bô ma lêk miḡ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiḡ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêḡ ma. Aêḡ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêḡ iyom.”

⁴⁵ ḡê eyala abô balabuḡ te halaḡô abô êḡ ma hanaḡ hadêḡ Yisu aêntêk, “Kêdôḡwaga, honaḡ abô êḡ hadêḡ ḡê Palisi ma huik yêlô susu haviḡ.”

⁴⁶ Ma Yisu hanaḡ, “Alikaknena môlô ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ haviḡ, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuḡ anêḡ malaiḡ lomaloma hadêḡ avômalô ek nesopa. Nôm êḡ ma hatôm vak malaiḡ kambom ek thêlô. Ma doḡtom môlô miḡ ôêv thêlô sa dokte ami.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Alikaknena, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêḡ anôḡ vônô ma môlô oyabiḡ iniḡ siô dedauḡ mavi. Aêḡ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniḡ bôk lo loḡ takatu ba idum. ⁴⁹ Ba intu Wapômbêḡ anyô lôkauk bêḡ bôk hanaḡ aêntêk, ‘Tem yanêḡ plopet lo aposel bêḡ anôḡ êndêḡ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêḡ doho ba nijik doho vônô.’

⁵⁰ Aêḡ ba avômalô bôlôḡ êntêk tem neja vovaḡ bêḡ esak plopet takatu ba ik vônô hadêḡ waklavôḡ Wapômbêḡ hapesaḡ pik aleba lêk. ⁵¹ Plopet môḡ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêḡ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêḡ daḡ. Ik yani vônô hêk unyak mathenḡ lôk loḡ êbôk da anêḡ malêvôḡ. Avanaḡ, yanaḡ êndêḡ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loḡ takêḡ tem imbitak êpôm avômalô bôlôḡ êntêk.

⁵² “Alikaknena môlô nê uik abô majan thô, vovan bêj tem êpôm môlô! Môlô umin auk mavi anêj lojôndê loj sin. Môlôda minj ovej lojôndê êj ami ma umin sinj ek avômalô takatu ba lejinjhavinj nesopa ma minj hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak êj ma nê lôkawk hathak abô balabunj lôk nê Palisi lejinjhanja kambom ba enanj ik yani linj lomaloma. ⁵⁴ Thêlô idum aêj ek neja yani êndôk adêk esak anêj abô.

12

Noyabinj am esak Palisi ininj kobom kambom (Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹ *Avômalô bêj anôj bomanj ethak donjom ba êyô iminj i pesa. Ma Yisu hananj hadêj anêj nê ku aêntêk, “Noyabinj am esak Palisi ininj kobom kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô malêvôj, ma donjom auk lomaloma hêk ininj kapôlôjinj. Nôm êj ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bêj anôj. ² *Nôm takatu ba havunji hêk loj kapô ma tem imbitak loj yainj. Ma abô takatu ba havunji ma tem avômalô sapêj neyala. ³ Aêj ba abô takatu ba môlô onanj hadêj bôlôvôj ma tem avômalô nedañô êndêj lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onanj thikuthik halôk unyak kapô, êj ma tem nimirj unyak vôv ba nendam bêj.

⁴ “Yenanj avômalô, yananj êndêj môlô nena minj nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvmikupik iyom vônô. Ma emberj yam ma tem minj hatôm nindum nômlate ami. ⁵ Odañô tem yanjik ôpatu ba môlô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêj. Yani hatôm injik môlô lemvmikupik vônô vém ma imbi êndôk atum lôkma. Ba intu nôkô ek yani iyom.

⁶ “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuselenj yaô ek eyanj. Ma donjom Wapômbêj minj hathôj thêlô te ami, mi. ⁷ *Yani bôk hakatunj môlô sapêj lemimkadôk njanj yôv. Aêj ba môlô ma bêj ek menak, ba intu minj nôkô ami.

⁸ “Yananj êndêj môlô nena ôpatu ba hananj hadêj avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêj Nakadunj atu yananj iminj Wapômbêj ma ba anjela nedañô nena, ‘Ôpêntêk ma yananj.’ ⁹ Ma ôpatu ba hananj hadêj avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yananj iminj Wapômbêj ma ba anjela nedañô nena, ‘Yahathôj ôpêj palinj.’ ¹⁰ Ma anyô te hananj abô kambom hathak Anyô Anêj Nakadunj atu, ma Wapômbêj tem nê m ôpêj anêj kambom vê. Ma donjom anyôla hayê Lovak Matherj anêj ku ba hananj abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêj anêj ku’, êj ma Wapômbêj tem minj nê m ôpêj anêj kambom êj vê ami.

¹¹ * “Avômalô evaloj môlô loj ba u unyak yej mena êdô môlô haminj nê bêjbêj mena nê loj buyanj ininj nê bêjbêj malenjin, êj ma minj nôkô ba nonanj nena, ‘Yêlô tem nananj malê?’ mena ‘nananj viyanj aisê?’ ami. Mi. ¹² Lovak Matherj tem nê m auk êndêj môlô ek nonanj.”

Anyô lôkmanjinj atu ba auk mi

¹³ Anyô te haminj avômalô nômbêj atu kapô ma hananj hadêj Yisu aêntêk, “Kêdôjwaga, wakamik bôk hama yôv ba onanj ek aiyanj bêj imbi anêj nômkama sam ba nê m ôdôj te ek ya.”

* **12:1:** Mat 16:5-6; Mak 8:14-15

* **12:2:** Luk 8:17

* **12:7:** Luk 12:24; Ap 27:34

* **12:11:**

Mak 13:11; Luk 21:12-15

14 Ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêŋ ek yambi môlônim nômkama sam?” 15 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, “Noyabiŋ am katô ek miŋ malemimkilik ek nômkama lomaloma ami. Anyô miŋ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

16 Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêŋ te anêŋ nômkama hik anôŋ bêŋ anôŋ hamiŋ ku. 17 Êŋ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenaŋ nôm êmô êsê? Yenaŋ unyak kapô sapêŋ putup ba mi.’ 18 Ma yani hanaŋ, ‘Aêŋ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseŋ yenaŋ unyak sapêŋ thô ma yandav unyak lukmuk bêŋbêŋ ek yandô yenaŋ nôm lôk nômkama sapêŋ êmô kapô. 19 Ma yada yanaŋ êndêŋ ya aêntêk, ‘Ya ma anyô lôkmanŋiŋ kambom. Yenaŋ nômkama bêŋ anôŋ hamô. Ba tem yanŋaŋ lo yanum ma yanô mavi iyom êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma miŋ hatôm yandum ku te ami.’”

20 “Ma doŋtom Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ ôpêŋ aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvôŋ êntêk ma tem yanja anêm lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopesaŋ ek oda?’

21 * “Noyabiŋ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêŋ anôŋ ek thêlôda ba leŋiŋpaliŋ Anyô Bêŋ hatôm ôpêntêk, thêlô êŋ ma nômkama mi anôŋ hêk malak leŋ.”

Minj nôkô esak nôm atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)

22-23 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêŋ ek nôm eyaŋ. Ma leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ lemimimbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm ami. 24 Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma miŋ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ek waklavôŋ nôm mi ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak ba intu tem eyabiŋ môlô. 25 Ma hatôm anyô te hamô ba hakôŋi ek êmô pik êntêk, êŋ ma tem kobom êŋ nêŋ mi sa ek êmô lôkmala dokte imbiŋ e? Ma mi anôŋ. 26 Môlô miŋ hatôm nundum nôm yaôna aêŋ ami. Aêŋ ba aisê ka môlô lemimhabi bêŋ anôŋ hathak nômkama takêŋ.

27 “Lemimimbi alokwaŋ vuak. Thêlô miŋ idum ku lôk epesaŋ sôp ami. Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena alokwaŋ vuak takêŋ iniŋ lêlêyaŋ hamôŋ ek Kiŋ Solomon anêŋ nômkama mavi sapêŋ. 28 Aêŋ ba Wapômbêŋ hêv sôp mavi anôŋ hadêŋ alokwaŋ vuak lo kamun lomaloma atu ba êmô bidon, êŋ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêŋ ba môlô oyala nena Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ ek nêŋ sôp êndêŋ môlô imbiŋ. Alikaknena, môlônim ôêvhaviŋ miŋ bêŋ ami. 29 Ba miŋ kapôlômim injik am esak onŋwaŋ malê mena nunum malê ami. 30 Nê daluk ethak leŋiŋhaiki ba êbôlêm nôm takêŋ, ma doŋtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiŋ ba tem nêŋ nôm takêŋ êndêŋ môlô. 31 Aêŋ ba môlô lemim injik am ek nômbôlêm Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma tem yani nêŋ nôm takêŋ sapêŋ êndêŋ môlô imbiŋ.

32 * “Môlô boksipsip ôdôŋ yaôna, miŋ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ môlô. 33 *Ma môlô owa vuli hathak unim nômkama ma nônêŋ êndêŋ nê siv. Noja vak valuseleŋ atu ba tem miŋ kambom ami, ma nusup nômkama kêkêlô lomaloma ek môlô ênjêk leŋ. Loŋ êŋ ma nêŋ vani lo

* 12:15: 1Ti 6:9-10 * 12:21: Mat 6:19-20 * 12:32: Mat 14:27; 25:34 * 12:33: Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2

didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô. ³⁴ Ma loŋ atu ba môleŋnim nômkama kêkêlô hamô, loŋ êŋ iyom intu tem môleŋnim lemimhaviŋ êmô imbiŋ.

*Noyabiŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu
(Mat 24:42-51)*

³⁵ * “Môleŋ nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiŋ nômô ³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabiŋ iniŋ anyô bêŋ. Thêlôniniŋ anyô bêŋ bôk hi hayaŋ nôm ewa avi vêm ma tem êmbôlêm esak loŋbô. Yani havôhalêm anêŋ loŋ ba hapididiŋ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê kethêŋ ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bêŋ êŋ hayô ba hayê nena anêŋ nê ku eyabiŋ yani ba êmô lêlê, êŋ ma tem yani lamavi ma thêlô nêmo lôk leŋŋmavi. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môleŋ nena anyô bêŋ êŋ tem ipuk anêŋ sôp ku ma enaŋ ek thêlô nêndôk nêmo biŋ ma yani nêmo nôm êndêŋ thêlô êtôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bêŋ hale halêm hadêŋ bôleŋvôŋ biŋ mena lôkbôk momaŋiniŋ ba hayê anêŋ nê ku miŋ êk sôm ami ma eyabiŋ yani iyom, êŋ ma tem nêmo anêŋ lamavi êndêŋ thêlô.

³⁹ * “Môleŋ lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêŋ alaŋ halaŋô abô nena nê vani tem nijik anêŋ unyak vose, êŋ ma yani hêk lêlê ek nê vani miŋ hatôm nijik unyak êŋ vose ami. ⁴⁰ Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm ba indum môleŋ nosoŋ kambom. Ba intu nômô lêlê aêŋ iyom.”

⁴¹ Ma Pita hanaŋ aêntêk, “Anyô Bêŋ, hôêv abô loŋ kapô êntêk hadêŋ yêlô iyom mena hôêv hadêŋ avômalô sapêŋ haviŋ e?”

⁴² Êŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, “Yahanaŋ hadêŋ nê takatu ba idum iniŋ anyô bêŋ alaŋ hanaŋ mavi êtôm anyô lôkauk bêŋ atu ba hayabiŋ nômkama mavi. Unyak alaŋ hatak yani ek eyabiŋ anêŋ nê ku vi ba nêmo nôm êndêŋ i êtôm anêŋ wakma atu ba hatak. Vêm ma hi loŋ buyaŋ. ⁴³ Ma unyak alaŋ havôhalêm hathak loŋbô ma hayê nena anyô ku êŋ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêŋ. ⁴⁴ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môleŋ nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nômkama sapêŋ. ⁴⁵ Ma doŋtom anyô ku êŋ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm kethêŋ ami.’ Êŋ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayaŋ nôm lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba halo molo. ⁴⁶ Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ eson kambom. Êŋ ma unyak alaŋ tem nêmo vovaŋ bêŋ êndêŋ yani ma êndô ôpêŋ êmô imbiŋ nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami.

⁴⁷ * “Anyô ku atu ba hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ma doŋtom miŋ hapesaŋ nômkama ba hasopa anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma tem enja vovaŋ bêŋ. ⁴⁸ Ma doŋtom anyô ku atu ba miŋ hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovaŋ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ anôŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ anôŋ esak.

*Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)*

⁴⁹ “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenjhaviŋ lôklokwaŋ nena atum êŋ bôk hathaŋ yôv. ⁵⁰ *Tem yanja vovaŋ bêŋ ba intu yakapôleŋ malaiŋ kambom

* **12:35:** Mat 25:1-13 * **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2 * **12:44:** Mat 25:21,23 * **12:47:** Jem 4:17 * **12:50:** Mak 10:38-39

endeba anêḡ daḡ. ⁵¹ Mólô osoḡ nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlôḡḡḡḡ êndôk biḡ e? Mi anôḡ! Yananḡ êndêḡ mólô nena yahalêm ek yambak i vose. ⁵² Yaô lôk embeḡ yam ma avômalô bahenḡvi anêḡ unyak te tem nembaki vose ni ôdôḡ ju ba lokwanḡlô tem nêmbôliḡ dômiḡ êndêḡ lokwanḡju ma lokwanḡju tem nêmbôliḡ dômiḡ êndêḡ lokwanḡlô. ⁵³ *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliḡ dôm êndêḡ nakaduḡ, ma namalô tem êmbôliḡ dôm êndêḡ lambô, ma talêbô tem êmbôliḡ dôm êndêḡ nalavi, ma nalavi tem êmbôliḡ dôm êndêḡ talêbô, ma yanḡavi tem êmbôliḡ dôm êndêḡ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliḡ dôm êndêḡ yanḡavi.”

Noyala waklavôḡ bôlôḡ êntêk
(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hananḡ hadêḡ avômalô nômbêḡ atu aêntêk, “Mólô ôyê buliv lonḡavu hamô lonḡ wak halôk, êḡ ma mólô onanḡ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êḡ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêḡ lonḡ vovanḡ, êḡ ma mólô onanḡ nena, ‘Tem vovanḡ kambom.’ Êḡ ma tak vovanḡ kambom. ⁵⁶ Mólô avômalô abôyanḡ. Mólô ôyê leḡ lo pik ma oyala anêḡ ôdôḡ, ma doḡtom waklavôḡ êntêk ma mólô ôthôḡ anêḡ ôdôḡ paliḡ.

⁵⁷ “Aisê ka mólô miḡ lemimhabi katô nena yanḡ abô ma thêthôḡḡ mena mi e? ⁵⁸ Nodaḡô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu oveḡ lonḡôndê denanḡ, êḡ ma opesanḡ abô imbiḡ yani kethenḡ. Ma miḡ honanḡ abô mavi hadêḡ yani ami, êḡ ma tem ôpêḡ êmbôv o lôklokwanḡ kambom ba ni êndêḡ anyô halanḡ abô. Ma anyô bêḡ êḡ tem nêḡ o ni êndêḡ sôp bidonḡ. Ma sôp bidonḡ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôḡ. ⁵⁹ Yananḡ êndêḡ o nena tem ômô koladôḡ endeba nêḡ anêḡ vuli sapêḡ am. Aêḡ ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliḡ

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enanḡ hadêḡ Yisu hathak ḡê Galili doho êbôk inin da ma Pailat hik thêlô vônô ba inin thalalenḡ hanḡasô hathak inin da. ² *Ma Yisu hananḡ viyanḡ nena, “Mólô osoḡ nena ḡê Galili êḡ inin kambom hamôḡ ek avômalô Galili vi ba malaiḡ êḡ hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma doḡtom mólô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami, êḡ ma malaiḡ tem êpôm mólô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêḡ Siloam hanḡôli ba hik thêlô vônô, êḡ ma mólô osoḡ nena thêlôninḡ kambom hamôḡ ek avômalô Jerusalem inin kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doḡtom mólô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami, êḡ ma malaiḡ tem êpôm mólô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

Abô lonḡ kapô hathak alokwanḡ anôḡ mi

⁶ Ma Yisu hananḡ abô lonḡ kapô te aêntêk, “Alokwanḡ sabo te hamiḡ anyô te anêḡ ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek êḡḡ nena hik mena mi e? Ma doḡtom mi. ⁷ *Êḡ ma yani hananḡ hadêḡ anêḡ anyô ku nena, ‘Ondaḡô. Sondabêḡ lokwanḡlô ma yahalêm ek yanḡê a êntêk anêḡ va ma doḡtom mi. Alokwanḡ êḡ habuliḡ yanḡ pik anêḡ lêḡlêḡ, ba dô ma onde lu.’

* 12:53: Mai 7:6 * 13:2: Jon 9:2 * 13:7: Luk 3:9

8 * “Ma anyô ku êḡ hanaḡ viyaḡ nena, ‘Anyô bêḡ, otak imiḡ sondabêḡ te vēmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôḡ. 9 Êḡ ma tem injik anôḡ êndêḡ sondabêḡ yaḡ endake. Nena mi, ma onde lu.’ ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

10 Sabat te ma Yisu hanaḡ abô hadêḡ avômalô halôk unyak yeḡ. 11 Ma avi te hamô ba ḡgôk bôk hêv lijiḡ hadêḡ avi êḡ hatôm sondabêḡ 18. Avi êḡ anêḡ dômlokwaḡ lokbaḡ kambom ba miḡ hatôm imiḡ tibum dokte ami ma mi. 12-13 Ma Yisu hayê avi êḡ ma halam “Ôlêḡ.” Ma avi êḡ halêḡ ma Yisu hatak baḡ hayôhêk yani ma hanaḡ, “Avi, yahêv anêḡ lijiḡ vê.” Êḡ ma ketheḡ oyaḡ ma avi êḡ hamij tibum mavi ma habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.

14 *Ma doḡtom anyô bêḡ atu ba hayabiḡ unyak yeḡ lamaniḡ hathak Yisu hadum avi êḡ mavi hadêḡ Sabat. Êḡ ma anyô bêḡ atu hanaḡ hadêḡ avômalô aêntêk, “Wak bahenḡi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêḡ êndêḡ wak takêḡ ek nêḡ môlônim lijiḡ vê, ma Sabat ma dô.”

15 *Ma Anyô Bêḡ hanaḡ ôpêḡ anêḡ abô viyaḡ nena, “Môlô ḡê abôyaḡ. Môlô sapêḡ othak opole unim bokmanḡkao lôk doḡki ba i inum ḡaḡ hadêḡ Sabat mena mi e? 16 Avi êntêk ma Ablaham anêḡ lim te. Sadaḡ hakak yani loḡ hathak lijiḡ hatôm sondabêḡ 18. Ma kambom ek yapole anêḡ yak vê êndêḡ Sabat e? Mi anôḡ. Êḡ ma nôḡ mavi.”

17 Yisu hanaḡ abô êḡ ma ḡê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapêḡ leniḡmavi hathak nômbêḡ atu ba Yisu hadum.

Wapômbêḡ anêḡ lôkliḡyak ma hatôm malê?

(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

18 Vêḡ ma Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma aisê ba hatôm malê? 19 Êḡ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêḡ ku kapô. Ma havenḡ yam ma ava êḡ halumbak bêḡ hatôm alokwaḡ ba menak elav iniḡ unyak halôk anêḡ thaḡaḡ.”

20 Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ hathak loḡbô, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak, êḡ ma hatôm malê? 21 Êḡ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelaḡ halôk palawa bêḡ anôḡ kapô, ma havenḡ yam ma palawa sapêḡ hathiḡ bêḡ.”

Unyak abôlêk yaôna

(Mat 7:13-14,21-23)

22 Yisu hi Jelusalem ma havenḡ malak lodôḡlodôḡ nenanena ba hadôḡ avômalô. 23 Ma anyô te hanaḡ hik yani liḡ nena, “Anyô Bêḡ, Wapômbêḡ tem nêḡ anyô tomtom iyom bulubiḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, 24 “Môlô majaḡ anôḡ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaḡ êndêḡ môlô nena tem anyô bêḡ anôḡ leniḡhaviḡ nimbitak nêyô, ma doḡtom thêlô miḡ hatôm ami. 25 *Unyak alañ tem imbiyô injik unyak abôlêk siḡ, êḡ ma môlô tem numiḡ viyaiḡ ma nupidiḡ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêḡ, nuḡwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doḡtom yani tem enaḡ viyaḡ nena, ‘Yahathôḡ môlô paliḡ. Môlô ôlêḡ anêḡ êsê?’

* 13:8: 2Pi 3:9,15 * 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14 * 13:15: Luk 14:5 * 13:25: Mat 25:10-12

26 “Ma mólô tem nonañ êndêñ yani nena, ‘Bók yêlô añ nôm havin o ma hôdônñ yêlô hamô yêlôaniñ loñ.’ 27* Ma donjom yani tem enañ nena, ‘Yahathônñ mólô paliñ. Mólô ôlêm anêñ êsê? Mólô nê kambom ba unu daim ek ya!’

28-29* “Ma avômalô loñ buyañ tem netak pik luvuluvu sapêñ ma ini nejan nôm bêñ nêmo Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak. Êñ ma mólô tem ôngô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêñ tem nêmo loñ êñ. Ma donjom Wapômbêñ tem nêmo mólô vê ba mólô tem nodañ asêñ malêñ ba nosañ vemimbôlêk ôdônñ loñ. 30* Odañô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêñ. Ma anyô bêñ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

Yisu hanañ hathak Jerusalem

(Mat 23:37-39)

31 Yisu hanañ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enañ hadêñ Yisu nena, “Otak loñ êntêk ma nu buyañ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

32 Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Unu nonañ êndêñ avuñ yatap êñ aêntêk, ‘Odañô, yaô lo yamuñ ma tem yanêm ngôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijin mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yangik yenañ ku anêñ dañ sin.’ 33 Aêñ ba yaô lo yamuñ ma yañ ma yañ ma yambañ ba yana Jerusalem ek malê nena kambom ek plopet ema êñjêk loñ yañda.

34 “Ai, Jerusalem, Jerusalem! Mólô othak uik plopet pôpônô. Ma nê takatu ba Wapômbêñ hêv halêm ma mólô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlônñ ek yasup nalumi esak donjom êtôm tale tinj hasup nali ba êmo banik kapô. Ma donjom mólô ôdô! 35* Odañô! Mólônim malak ma tem kambom ba êmo ngathiniñ! Yanañ avanônñ êndêñ mólô nena mólô tem miñ ôngô ya esak loñbô ami endeba nonañ nena, ‘Wapômbêñ nêmo lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thij te mavi

1 Sabat te ma Yisu hi hayañ nôm hamô Palisi iniñ anyô bêñ te anêñ unyak ma thêlô ititij yani lôklokwañ. 2 Anyô te hathiñ kambom ba hamô havin yani.

3* Ma Yisu hanañ hik nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ liñ nena, “Alalôaniñ abô balabuñ te hanañ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijin mavi êndêñ Sabat mena mi e?” 4 Ma donjom thêlô bônônñ iyom. Êñ ma yani hawa anyô lijin êñ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

5* Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Mólônim nalumi mena bokmankao la hêv yak halôk lôv hadêñ Sabat, ma mólô tem ketheñ unu nodadi imbitak yaññ mena mi e?” 6 Ma thêlô miñ hatôm nenañ abô êñ viyañ ami.

Undum o endeba yaôna

7 Yisu hayê avômalô êlêm ek nejan nôm ma thêlô leññhavin nêndôk nêmo nê bêñbêñ iniñ loñ iyom. Aêñ ba yani hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô nena, 8* “Anyô te hapôpêk anêñ nôm bêñ ba halam o ma miñ nu ômo nê bêñbêñ iniñ loñ ami. Yakô thêlô bók netak loñ êñ ek anyô lôk athêñ bêñ te la. 9 Ma nôm anêñ alañ tem êyô ma enañ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loñ.’ Êñ ma tem o mama kambom ba nu ômo nê yaô iniñ loñ. 10 Aêñ ba anyô te halam

* 13:27: Sng 6:8 * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3 * 13:30: Mat 19:30 * 13:35: Sng 118:26 * 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15 * 14:8: Snd 25:6-7

o ba hu ek nonjgwan nôm, êj ma nu ômô anyô yaô inij lonj. Hudum aêj ma nôm anêj alaj tem êlêm ma enaj, 'Aiyaj, ôlêm ômô imbij nê bêjbêj.' Yani hadum aêj ma tem onja athêj bêj ênjêk nê nômbêj atu ba êlêm eyaj nôm êj. ¹¹* Anyô habô anêj athêj hathak lej ma tem Wapômbêj etauvij yani. Ma dojtom anyô hatauvij i aleba yaôna ma Wapômbêj tem nêma athêj bêj êndêj yani."

¹² Ma Yisu hanaj hadêj unyak anêj alaj nena, "Hudum ek ôpôpêk nôm bêj ma mij ondam anêm avômalô môlô lôk anêm thalalej ma avômalô lôkmanjij ami. Embej yam ma thêlô tem nendam o ba nu nonjgwan nôm êndôk thêlônij unyak aêj iyom. ¹³ Ma dojtom hôpôpêk nôm bêj, ma ondam nê siv ma nê bahenij kambom lôk nê venij kambom ma nê malenij pusip. ¹⁴ *Nê anêj aêj ma mij hatôm nênem anêm nôm vijay ami. Êj ma tem lemmavi ek malê nena embej yam ma tem Wapômbêj nêma anêm nôm êj vijay êndêj waklavôj atu ba nê thêthôj mavi iviyô hêk njama."

Abô lonj kapô hathak nôm bêj te

(Mat 22:1-14)

¹⁵ * Anyô te atu ba hayaj nôm hamô havij Yisu halanjô abô êj ma hanaj hadêj Yisu nena, "Avômalô takatu ba tem nejaj nôm nêma Wapômbêj anêj lonj lôklinjak anêj lej nêma lôk lejnijmavi."

¹⁶ Ma Yisu hanaj vijay nena, "Anyô te hatak waklavôj te ek êpôpêk anêj nôm bêj ma hêv abô hadêj avômalô bêj anôj ek nêlêm nejaj. ¹⁷ Waklavôj hayô ma yani hêv anêj anyô ku ba hi hadêj avômalô takatu ba bôk hanaj yôv hadêj i ma hanaj nena, 'Môlô nôlêm, lêk yêlô apesaj nôm yôv.'

¹⁸ "Ma dojtom avômalô takêj malêj baki iyom. Anyô te hanaj, 'Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yangê. Alikakna, ku êj havalonj ya lonj ba tem mij hatôm yasôk ami.'

¹⁹ "Ma anyô yaj hanaj, 'Lêk yahêv bokmanjao laumij vuli ek nindum yenaj ku ba tem yana ek yasaê i ek yangê. Alikakna, ku êj havalonj ya lonj ba tem mij hatôm yasôk ami.'

²⁰ * "Ma anyô yaj hanaj, 'Lêk yahawa avi lukmuk ba mij hatôm yasôk ami.'

²¹ "Êj ma anyô ku hawa abô takêj ba hi hadêj anêj anyô bêj. Ma unyak anêj alaj lamanij kambom ba hanaj hadêj ôpêj nena, 'Nu kethêj êndêj malak lôj anêj lonjondê bêj lôk lonjondê yaô ma onja nê siv lôk nê bahenij kambom ma nê malenij pusip lôk nê venij kambom ba ôlêm yenaj unyak kapô.'

²² "Havenj yam ma anyô ku êj hanaj, 'Anyô bêj, lêk yahadum hatôm honaj, ma dojtom unyak mij putup ami denaj.'

²³ "Ma anyô bêj hanaj hadêj anyô ku nena, 'Otak malak lôj ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk njaj onaj sapêj ba onaj lôklokwanj nena thêlô nêlêm. Yalenjavij yenaj unyak putup am. ²⁴ Yanaj êndêj môlô nena nê takatu ba malenij baki, thêlô mij hatôm nejaj yenaj nôm dokte ami ma mi anôj.'"

Hudum ek osopa Yisu

(Mat 10:37-38)

* 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14 * 14:14: Jon 5:29 * 14:15: Luk 13:29 * 14:20: 1Ko 7:33

²⁵ Avômalô bêñ anôñ i haviñ Yisu. Ma yani hik i liliñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, ^{26*} “Anyô hadum ek esopa ya ma donjom miñ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyañ lôk livi ma anêñ lôkmala haviñ ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami. ²⁷ Ma ôpatu ba miñ hawa anêñ alovalañanñ ba hasopa ya ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami.

²⁸ “Môlônim anyô te lahaviñ endav unyak bêñ te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êñ ba injik siñ e. ²⁹ Ma miñ lahabi aêñ ami ma tem endav landiñ iyom ma miñ hatôm injik siñ ami. Ma avômalô sapêñ tem nêgê ba nemalik esak yani ³⁰ ba nenañ nena, ‘Halav landiñ iyom ma miñ hatôm injik unyak siñ ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.

³¹ “Ma kiñ te lahabi injik vovak êndêñ kiñ yañ, êñ ma êmô ba laimbi katô êña anêñ nê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêñ kiñ yañ atu ba anêñ 20,000 e? ³² Ma mi, ma nêma abô ni ek kiñ yañ atu ba hamô daim denañ ek thai nepesañ abô ek vovak dô.

³³ “Ma aêñ iyom ma môlô te lahaviñ imbitak yenañ anyô ku, êñ ma etak anêñ nômkama sapêñ.

^{34*} “Ngwêk ma nôma mavi. Ma donjom ngwêk doho thilibuñ kambom ma tem nindum aisê ek anêñ vasiñ êmô esak lonbô? Mi anôñ, ^{35*} “Ma anêñ ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk leñondôñ ma nodanô abô êntêk katô.”

15

Abô loñ kapô hathak boksipsip mi (Mat 18:12-14)

¹ Nê ewa takis lôk nê idum kambom, thêlô êlêm ek nedanô Yisu anêñ abô. ^{2*} “Ma donjom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ enañ abô munuñmunuñ nena, “Ôpêntêk hawa nê kambom thô ba hayañ nôma hamô haviñ thêlô.”

³ Aêñ ba Yisu hanañ abô loñ kapô hadêñ thêlô aêntêk, ^{4*} “Môlônim anyô te anêñ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êñ ma tem yani etak 99 ba nejañ kamuñ nêma ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵ Ma hapôm boksipsip êñ, ma tem ekaliv êñjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶ Ma hayô anêñ unyak ma tem endam anêñ avômalô ma enañ nena, ‘Yaleñmavi anêñ dôêñ hathak lêk yahapôm yenañ boksipsip hathak lonbô ba nôlêm ek alalô leñiñmavi imbiñ i.’

⁷ “Yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ lamavi hathak avômalô thêthôñ hatôm 99 takatu ba bók ele kapôlôñiñ liliñ yôv. Ma donjom anyô kambom te hale kapô liliñ ma tem avômalô malak leñ leñiñmavi anôñ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loñ kapô hathak valuseleñ mi

⁸ Ma Yisu hanañ, “Avi te anêñ valuseleñ seleva laumiñ hamô ma donjom te mi. Êñ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. ⁹ Êñ ma yani halam anêñ avômalô ba hanañ hadêñ thêlô, ‘Yaleñmavi anêñ dôêñ ek malê nena lêk yahapôm yenañ valuseleñ hathak lonbô ba alalô leñiñmavi.’ ¹⁰ Yanañ êndêñ môlô nena leñiñmavi anêñ aêñ iyom habitak Wapômbêñ anêñ anjela malêvônñ hathak anyô kambom te hale kapô liliñ.”

* 14:26: Luk 9:23 * 14:34: Mak 9:49-50 * 14:35: Mat 5:13 * 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

Abô loj kapô hathak nakaduŋ hatak lambô

11 Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ nakaduŋ bôp lo nôk êmô. 12 Wak te ma nôk hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdôŋ yaŋ êndêŋ ya.’ Êŋ ma lambô hik nômkama sam hi ôdôŋ ju.

13 “Nôk hamô vauna ma hêv anêŋ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuselenj sapêŋ ba hi loj buyaŋ. Ma yani hadum kambom lomalama ba habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ. 14 Êŋ ma yani anêŋ valuselenj lêk thô, ma bôm bêŋ hayô loj êŋ. Ba yani hama kisi kambom. 15 Ma nôk hi hayô ek anyô loj êŋ te ma ôpêŋ hêv ku ni ek embakôŋ anêŋ bok. Ku êŋ ma lelaik kambom hêk Israeël malerij. 16 Ma nôk hama kisi ba lahavij enjaŋ bok iniŋ nôm, ma doŋtom thêlô miŋ êv nôm dokte hadêŋ yani ami.

17 “Êŋ ma yani hawa auk mavi ma hanaŋ, ‘Ai, Wakamik anêŋ nê ku sapêŋ eyaŋ nôm mavi bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yahamô loj êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama! 18 *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaŋ êndêŋ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. 19 Ya miŋ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.”’

20 “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêŋ lambô. Ma hamiŋ daim denaŋ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halanvij ba hi hadêŋ namalô ma havalonj ba halanj hathak.

21 “Ma nakaduŋ hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. Ya miŋ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami.’

22 “Ma doŋtom lambô halam hadêŋ anêŋ nê ku nena, ‘Ketheŋ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek nanjik esak yenaŋ okna. Ma notak mote êndôk banjwasij ma unjwik va bokŋgôp esak vakapô. 23 Ma môlô unu noja bokmanjkaŋo dopdop te êlêm ma unjwik ek alalô anjaŋ lôk lenjijmavi. 24 *Ek malê nena yenaŋ okna êntêk bôk hama yôv, ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak lonjô. Yani bôk mi, ma doŋtom lêk apôm yani hathak lonjô.’ Êŋ ma thêlô enjabôm nôm bêŋ ba eyaŋ lôk lenjijmavi.

25 “Ma namalô bôp havenj ku denaŋ. Ma havenj yam ma yani hale halêm anêŋ ku kapô ba habobo unyak ma halanjo avômalô eloyenj bêŋ. 26 Êŋ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanaŋ hik yani lij, ‘Idum malê?’ 27 Ma anyô ku hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Mamuyaŋ molok hale halêm hathak lonjô ba lemambô hik bokmanjkaŋo dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

28 “Bôp halanjo abô êŋ ma lamanij kambom ba hadô ni unyak kapô. Êŋ ma lambô hale yaiŋ ma hadum ek indum yani lamavi. 29-30 Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Ondaŋô! Aisê ba huik bok sij mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyaŋ. Yani habuliŋ anêm nômkama sapêŋ ba hêv hadêŋ avi idum sek walilij. Ma ya ma yahayabij o mavi ba yahalanjo anêm abô hatôm sondabêŋ nômbêŋ intu sapêŋ. Yahadum anêm ku hatôm anyô oyaŋ. Ma doŋtom miŋ bôk huik bok nate ek ya lôk yenaŋ nê môlô ami.’

31 “Ma lambô hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Yenaŋ okna, wak nômbêŋ intu ma hômô havij ya ba yenaŋ nômkama sapêŋ ma o iyom anêm. 32 Ma doŋtom lêk ma alalô lenjijmavi ek malê nena mamuyaŋ molok bôk mi ma lêk alalô apôm

* 15:18: Sng 51:4 * 15:24: Ep 2:1,5

yani hathak loṅbô. Alalô asoṅ nena bôk hama ma doṅtom lêk hamô lôkmala hathak loṅbô.”

16

Abô loṅ kapô hathak kobom neyabinj valuselej

¹ Yisu hanaṅ hadêṅ anêṅ nê ku nena, “Anyô lôkmaṅṅin te hatak anyô te ek eyabinj anêṅ ku. Ma havenj yam ma halanô nena ôpêṅ habulinj anêṅ nômkama.

² Ba intu halam yani ba hanaṅ, ‘Yahalanô nena hubulinj yenaṅ nômkama. Ba oto anêṅ ku anêṅ lavôṅ êlêm ek yanggê. O miṅ hatôm oyabinj yenaṅ ku esak loṅbô ami.’

³ “Ma anyô ku lahabi aêntêk, ‘Yenaṅ anyô bêṅ tem nêṅ ya vê ênjêk anêṅ ku, aêṅ ba yandum malê. Ya miṅ anyô lôklokwaṅ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêṅem ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôṅm atu ba yandum ek avômalô leṅṅmavi ba neja ya thô êndêṅ waklavôṅ atu ba ya ku mi.’

⁵ “Aêṅ ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêṅ anêṅ nômkama ba anêṅ viyanj hêk denaṅ. Anyô môṅ hayô ba yani hanaṅ hik ôpêṅ liṅ, ‘Howa yenaṅ anyô bêṅ anêṅ nômkama vithê ba anêṅ viyanj hêk?’

⁶ “Ma hanaṅ, ‘Yahawa nôṅm lêṅlêṅ lôk uṅ hatôm 100.’ Êṅ ma anyô ku hanaṅ, ‘Onja kapyia atu ba bôk ato anêṅ nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.’

⁷ “Yôv ma hanaṅ hadêṅ yaṅ atu ba havenj yam, ‘Anêṅ viyanj ma vithê?’

“Êṅ ma ôpêṅ hanaṅ, ‘Yahawa wit lôk vak hatôm 100.’

“Ma anyô ku hanaṅ, ‘Onja kapyia atu ba bôk ato anêṅ nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

⁸ “Ma havenj yam ma anyô lôkmaṅṅin atu hayê nôṅm atu ba anêṅ anyô ku hadum. Êṅ ma hanaṅ nena ôpêṅ ma anyô kambom ma doṅtom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêṅ. Avanoṅ, nê pik eyala kobom pik mavi anôṅ hamôṅ ek avômalô takatu ba esopa deda.

⁹ “Yanaṅ êndêṅ môlô nena noja nômkama pik ba nôṅem êndêṅ avômalô vi ek thêlô leṅṅmavi êndêṅ môlô. Ma waklavôṅ atu ba nômkama mi, êṅ ma tem Wapômbêṅ enja môlô thô ba unu unyak atu ba tem nôṅmô mavi wak nômbêṅ intu sapêṅ.

¹⁰ * “Ôpatu ba hayabinj nôṅm yaônena mavi ma hatôm eyabinj nômbêṅ mavi aêṅ iyom. Ma ôpatu ba hayabinj nôṅm yaônena kambom ma tem eyabinj nômbêṅ kambom aêṅ iyom. ¹¹ Aêṅ ba oyabinj nômkama pik êntêk kambom, êṅ ma opalê tem nêṅ nômkama anôṅ êndêṅ môlô? Mi. ¹² Ma oyabinj anyô yaṅ anêṅ nômkama kambom, êṅ ma opalê tem nêṅ nômkama ek môlôda? Milôk.

¹³ * “Anyô ku te miṅ hatôm indum anyô bêṅ ju iniṅ ku ami. Ma tem la imbinj anyô yaṅ ma kapô êndô yaṅ. Ma tem ma endahalinj anyô yaṅ ma imbulinj dôṅm ek anyô yaṅ. Môlô miṅ hatôm nosopa Wapômbêṅ lôk valuselej ami.”

¹⁴ Nê Palisi takatu ba leṅṅhavinj valuselej elanô Yisu anêṅ abô takêṅ ba malerj thêlêv hathak Yisu. ¹⁵ * Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô, “Môlô udum ek avômalô leṅṅmimi nena môlô nê thêthôṅ mavi. Ma doṅtom Wapômbêṅ hayala môlônim kapôlômim. Nôṅm takatu ba avômalô leṅṅhabi nena nôṅm mavi anôṅ, êṅ ma Wapômbêṅ hayê nena nôṅm ôvathek.

* **16:10:** Luk 19:17-26 * **16:13:** Mat 6:24 * **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14

Yisu hanaŋ abô hathak balabuŋ

16* “Abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô iyom hayabiŋ avômalô aleba hayô Jon anêŋ waklavôŋ. Ma lêk yahananŋ Abô Mavi bêŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinŋyak. Ba avômalô bêŋ anôŋ lôklokwanŋ ek nîmbitak nêyô loŋ lôklinŋyak êŋ kapô ba ini. 17* Pik lo leŋ hatôm nêŋ yak. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bunate miŋ hatôm nêŋ yak ami.

18* “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yanŋ, êŋ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êŋ ma hadum sek haviŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ lôk Lasalus

19 “Anyô lôkmaŋgiŋ te hamô ba wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalalen kékêlô ba hayaŋ nôŋ mavi lomaloma lôk lamavi bêŋ anôŋ. 20 Ma anyô siv te anêŋ athêŋ nena Lasalus hêk ôpêŋ anêŋ malak badêŋ abôlêk. Ma palê hatêtô liŋkupik lôkthô. 21 Ma yani lahaŋiŋ enjaŋ ôpêŋ anêŋ nôŋ mapmap atu ba ibi hi, ma doŋtom mi. Yani hamô ma avuŋ ethak êlêŋ elami anêŋ palê.

22 “Havaŋ yam ma anyô siv hama, ma aŋela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmaŋgiŋ êŋ hama haviŋ ba elav. 23 Anyô lôkmaŋgiŋ hamô nêŋ nana iniŋ loŋ ba hawa vovaŋ bêŋ. Yani hêv ma liŋ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. 24 Êŋ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêŋ Lasalus ek etak baŋwasinŋ kupik êndôk ŋaŋ ba etak êyô êmô yadahalaŋ ek thilibuŋ ek malê nena yahawa vovaŋ bêŋ anôŋ hamô atum êntêk.’

25 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ viyaŋ nena, ‘Yenaŋ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anêŋ nôŋ mavi yôŋ ma Lasalus hawa anêŋ kambom. Ma doŋtom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovaŋ. 26 Ma Wapômbêŋ bôk hatak kolosoŋ bêŋ te hêk malêvôŋ ek yêlô ma môlô. Ba intu miŋ hatôm môlô nôlêŋ êndêŋ yêlô ma yêlô nasôk êndêŋ môlô ami.’

27 “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Aêŋ ba wakamik, hatôm nêŋ Lasalus ba endeni wakamik anêŋ unyak 28 ma enaŋ abô lôklokwanŋ êndêŋ yenaŋ aiaŋ baheŋvi takatu ek miŋ nêlêŋ loŋ vovaŋ bêŋ êntêk imbiŋ ya ami.’

29 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ, ‘Mose lo plopet iniŋ abô hêk ba thêlô nedaŋô ba nesopa.’

30 “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Wakamik Ablaham, miŋ hatôm ami. Ma doŋtom anyô nana te ni êndêŋ thêlô, êŋ ma tem thêlô nede kapôlôŋiŋ liliŋ.’

31 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Thêlô miŋ elanô Mose lo plopet iniŋ abô ami. Êŋ ma anyô nana te haviyô hathak loŋbô, ma tem miŋ nedaŋô anêŋ abô imbiŋ ami.’ ”

17

*Kambom hathak habuliŋ êvhaviŋ
(Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)*

1 Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leŋiŋ ek nindum kambom. Ma doŋtom vovaŋ bêŋ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôŋ êŋ. 2 Ma anyô te hadum ba yenaŋ amena atu ba hêvhaviŋ ya te hêv yak, ôpêŋ tem êpôm malaiŋ bêŋ anôŋ. Ôpêŋ tem nêsôkwêŋ valu bêŋ te

* 16:16: Mat 11:12-13 * 16:17: Mat 5:18 * 16:18: Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

esak laselo ba nimbi yani êndôk ñgwêk makidiñ ba ema. Malaiñ êñ ma yaôna ek malaiñ atu ba yani tem êpôm embenj yam. ^{3*} Aêñ ba noyabiñ am.

“Mamuyan hadum kambom hadêñ o, êñ ma nu opesanj abô imbiñ yani. Ma yani hale kapô liliñ, êñ ma nê m anêñ kambom êñ vé. ^{4*} Wak te iyom ma mamuyan hadum kambom hadêñ o hatôm bôlôñ baheñvi ba lahavuju, ma bôlôñ baheñvi ba lahavuju havôhalêm hananj hadêñ o nena, ‘Alikakna, yahadum kambom’, êñ ma nê m anêñ kambom vé.”

Êvhaviñ

⁵ Ma aposel enanj hadêñ Anyô Bêñ nena, “Undum yêlôaniñ êvhaviñ indumbak bêñ!”

^{6*} Ma Anyô Bêñ hananj, “Môlônim ôêvhaviñ ma yaôna hatôm ava yaônate, êñ ma hatôm nonanj êndêñ alokwanj sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiñ ñgwêk’, êñ ma tem endanjô môlônim abô.”

Nê ku iniñ auk

⁷ Ma Yisu hananj, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nô m hadêñ malak lôñ te. Êñ ma nê bêñbêñ tem nenanj êndêñ thêlô nena nejanj nô m êmôñ e? Mi. ⁸ Nê bêñbêñ tem nenanj êndêñ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniñ nô m êmôñ ma môlônim embenj yam.’ ⁹ Ma tem nê bêñbêñ nenanj leñijmavi bêñ êndêñ malak lôñ êñ e? Mi, thêlô idum iniñ ku iyom. ¹⁰ Ma môlô aêñ iyom, môlô udum ku sapêñ atu ba Anyô Bêñ hêv hadêñ môlô yôv, êñ ma nonanj, ‘Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlôaniñ ku iyom.’”

Yisu hadum anyô laumiñ mavi

¹¹ Yisu hi Jerusalem denanj ba hasopa loñôndê atu ba havenj Samalia lo Galili iniñ pik malêvôñ. ¹² Ma hi habobo malak te ma nê lepla laumiñ êlêm êpô m yani. Thêlô iniñ daim dokte ^{13*} ma elam nena, “Anyô Bêñ Yisu, lem ek yêlô.”

^{14*} Ma Yisu hayê thêlô ma hananj, “Môlô unu uñgwik am thô êndêñ nê êbôk da.” Êñ ma thêlô even ba i denanj ma leñijkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êñ te hayê nena liñkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêñ anêñ athêñ. ¹⁶ Ma hayô ma halek vadôñ lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêñ yani. Ôpêñ ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hananj, “Yahadum anyô laumiñ mavi. Ma anyô baheñvi ba lahavuva êmô êsê? ¹⁸ Aisê ka anyô loñ buyanj iyom hale halêm ek habô Wapômbêñ anêñ athêñ?” ¹⁹ Ma Yisu hananj hadêñ ôpêñ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anê m hôêvhaviñ hadum ba o mavi.”

Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem êlêm (Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)

²⁰ Nê Palisi enanj hik Yisu liñ nena, “Anjê ka tem Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak êlêm?” Ma Yisu hananj viyanj nena, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak halêm ma tem miñ êlêm lôk lavôñij ek avômalô nêgê ami. ²¹ Aêñ ba tem miñ nenanj nena, ‘Ôñgô, Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak êntêk aêñ’ mena ‘Endaku aêñ’ ami. Mi, Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak lêk hamô môlô malêvôñ.”

* **17:3:** Mat 18:15 * **17:4:** Mat 18:21-22 * **17:6:** Mat 17:20; 21:21 * **17:13:** Wkp 13:45-46

* **17:14:** Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

²² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiŋ bêŋ anôŋ ek ôŋgô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma doŋtom môlô tem miŋ ôŋgô ami. ²³*Ma avômalô tem nenaŋ êndêŋ môlô nena, ‘Ôŋgô, yani hamiŋ loŋ êntêk!’ mena ‘hamiŋ loŋ endaku!’ Êŋ ma môlô nômo malinŋyaô ma miŋ nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ ma tem avômalô sapêŋ nêgê êtôm damak hêv ba habi deda haveŋ leŋ lôkthô. ²⁵ Ma doŋtom tem yanŋa vovaŋ lomalomama ma môlô nê bôlôŋ êntêk tem nômbôliŋ dômim êndêŋ ya vêmam.

²⁶ “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ tem êtôm sêbôk ba Noa anêŋ waklavôŋ. ²⁷ Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthôŋ paliŋ ma Noa hi yeŋ kapô. Êŋ ma ŋambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ²⁸*Aêŋ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêŋ waklavôŋ. Avômalô eyaŋ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniŋ unyak. ²⁹ Ma doŋtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaŋ solpa halôk anêŋ leŋ ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ³⁰ Waklavôŋ atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu injik i thô ma tem imbitak ketheŋ oyaŋ aêŋ iyom.

³¹* “Wak êŋ ma anyô te hamô unyak vôn ma anêŋ nômkama hamô unyak kapô, êŋ ma miŋ ni unyak kapô ek enŋa anêŋ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêŋ iyom ma anyôla hamiŋ ku kapô ma miŋ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom. ³²*Môlô lemim imbi Lot yanavi! ³³*Anyô te hadum ek embalonŋ yanida anêŋ lôkmala loŋ ma anêŋ lôkmala tem nêŋ yak. Ma doŋtom anyô te hatak anêŋ lôkmala ma anêŋ lôkmala tem êmô mavi.

³⁴ “Yanaŋ êndêŋ môlô nena bôlôvôŋ êŋ ma anyô ju tem nêjêk yêŋ doŋtom ma tem neŋa anyô yaŋ ma yaŋ ênjêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaŋ iniŋ palawa ma tem neŋa avi yaŋ ma yaŋ êmô.”*

³⁷ Nê ku enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Anyô Bêŋ, nôm êŋ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanaŋ vyaŋ nena, “Menak lambek ethak doŋtom ba êmô loŋ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loŋ kapô hathak avi tôp lôk anyô halaŋô abô

¹*Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô ek neteŋ mek êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ma miŋ kapôlôŋiŋ enŋiap ami. ²Aêŋ ba yani hanaŋ aêntêk, “Malak lôŋ te ma anyô bêŋ halaŋô avômalô iniŋ abô hamô. Yani ma miŋ hakô Wapômbêŋ ami ma hapôlik ek avômalô iniŋ abô haviŋ. ³Ma avi tôp te hamô lôŋ êŋ. Ma yani hi hadêŋ anyô bêŋ êŋ lôbôlôŋ ma hanaŋ, ‘Anyô te habuliŋ ya. Ma ôlêŋ ondanô yenaŋ abô ba opesaŋ.’ ⁴Ma doŋtom anyô bêŋ hadô avi tôp êŋ anêŋ abô hatôm wak bêŋ anôŋ.

“Haveŋ yam ma anyô bêŋ êŋ lahabi nena, ‘Miŋ yahalaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ami ma yakapôlôŋ hadô avômalô iniŋ abô haviŋ, ⁵ ma doŋtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ ba imbuliŋ yenaŋ auk. Aêŋ ba yandaŋô yani anêŋ abô ba yapesaŋ ketheŋ ek yani êmô tiŋiŋ.’ ”

* **17:23:** Mak 13:21; Luk 21:8 * **17:28:** Stt 18:20–19:25 * **17:31:** Mat 24:17–18 * **17:32:** Stt 19:17,26 * **17:33:** Luk 9:24 * **17:35-36:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neŋa yaŋ ma yaŋ êmô. * **18:1:** Kol 4:2; 1Te 5:17

⁶ Ma Anyô Bêḡ Yisu hanaḡ, “Noja auk esak anyô bêḡ kambom êntêk anêḡ kobom. ⁷ Aêḡ ba Wapômbêḡ tem endanô anêḡ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniḡ asêḡ atu ba elanḡ bôlôvôḡ ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e? ⁸ Mi anôḡ! Yanaḡ avanôḡ biḡ nena yani tem endanô kethêḡ ma tem epesaḡ. Ma donḡtom Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêm pik hathak loḡbô, êḡ ma tem êpôm nena avômalô êvhaviḡ doho êmô mena mi e?”

Abô loḡ kapô hathak anyô ju eteḡ mek

⁹ Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ avômalô takatu ba leḡiḡhabi nena thêlô ma avômalô thêthôḡ iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, ¹⁰ “Anyô ju i unyak matherḡ ek neteḡ mek. Anyô yaḡ ma Palisi ma yaḡ ma anyô hawa takis. ¹¹ Palisi êḡ da hamiḡ ba hateḡ mek nena, ‘Wapômbêḡ, mavi anôḡ ek ya anyô mavi ma ya miḡ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma ḡê vani lôk ḡê kambom lôk ḡê idum sek haviḡ anyô yaḡ yanavi. Ma ya ma mi anôḡ, ya ma miḡ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹² *Sonda te anêḡ wak ju ma yahavak balabuḡ ek nôḡ. Ma nôḡkama nôḡbêḡ atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdôḡ laumiḡ ba yahêv ôdôḡ te hadêḡ o.’

¹³ * “Ma donḡtom anyô hawa takis hamiḡ daim ma hakô ek êḡḡ leḡ. Ma yani hakôm ba hatak baḡ luvi hêk madaluk siḡ ma hanaḡ, ‘Wapômbêḡ, ya anyô kambom ba nêḡ kapôlôm ek ya.’ ”

¹⁴ * “Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ êndêḡ môlô nena anyô hawa takis havôhi anêḡ unyak ma lêk anyô thêthôḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ma anyô yaḡ ma mi. Ôpatu ba hêv anêḡ athêḡ liḡ ma tem Wapômbêḡ etauviḡ anêḡ athêḡ. Ma donḡtom ôpatu ba hatauviḡ i ma tem Wapômbêḡ nêḡ anêḡ athêḡ liḡ.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Avômalô ewa iniḡ avômena yaônena i hadêḡ Yisu ek etak baḡ êyô êḡḡk thêlô. Ma anêḡ ḡê ku êyê ma ethaḡ i. ¹⁶ Ma donḡtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaḡ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêḡ ya ma miḡ numiḡ loḡ siḡ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêḡ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlôniḡ. ¹⁷ *Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena ôpatu ba miḡ hawa Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak hatôm avômena yaônena ami ma miḡ hatôm imbitak êyô loḡ êḡ kapô ba ni ami. Ma mi.”

*Anyô lôk nôḡkama bêḡ hanaḡ abô haviḡ Yisu
(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)*

¹⁸ * Anyô bêḡ te hanaḡ hik Yisu liḡ nena, “Kêdôḡwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nôḡbêḡ intu sapêḡ?”

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miḡ mavi ami ma Wapômbêḡ iyom intu ba mavi. ²⁰ * Abô balabuḡ ma bôk hoyala yôv: ‘Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami. Miḡ nuḡḡwik anyô vônô ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onanḡ abôyaḡ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’ ”

* **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23 * **18:13:** Sng 51:1 * **18:14:** Mat 23:12 * **18:17:** Mat 18:3

* **18:18:** Luk 10:25 * **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

21 Ma anyô bêñ êñ hanan, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabun takêñ.”

22 Ma Yisu hanañô ma hanan hadêñ ôpêñ nena, “Mavi anôn, ma donjom nômlate hamô denan. Nu nêñ anêñ nômkama sapêñ ek avômalô nêñem vuli ma onja valuseñ sapêñ ba nêñ êndêñ nê siv. Êñ ma tem anêñ nômkama mavi lomaloma êmô malak leñ. Ma ôlêñ osopa ya.”

23 Yani ma anyô lôk nômkama bêñ anôn. Ba intu hanañô abô êñ ma hêñ malain bêñ hadêñ yani ba hi lôk lamalain. 24 Yisu hayê yani lamalain ma hanan, “Nê lôk nômkama bêñ tem nêpôm malain bêñ ek nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklyak kapô ba ini. 25 Avanon bin nena miñ malain bêñ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêñ abyan ba ni ami, ma donjom malain anôn ek anyô lôk nômkama bêñ te imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklyak kapô.”

26 Avômalô elañô abô êñ ma enan nena, “Avanon e? Aêñ ba miñ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklyak kapô ba ni ami e?”

27 Ma Yisu hanan, “Nôm takatu ba anyô miñ hatôm nindum ami, intu Wapômbêñ hatôm indum.”

28 Ma Pita hanan, “Yêlô bok atak yêlôaniñ nômkama sapêñ ba alêñ asopa o.”

29 Ma Yisu hanan hadêñ thêlô nena, “Yanan avanôn nena avômalô takatu ba leññhabi Wapômbêñ anêñ loñ lôklyak ba etak iniñ unyak lo avi ma iviyan lôk lami ma nali, 30 ma thêlô êmô pik denan ma Wapômbêñ tem nêñ iniñ nômkama lôkthô êndêñ i ba tem nêñ bêñ anôn êyô êmô iniñ loñ imbiñ ma embeñ yam ma tem nêñ lôkmala atu ba nêñô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i imbiñ.”

*Yisu hanan abô hathak anêñ ñama bôlônj te lô
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)*

31 *Yisu hawa nê ku laumiñ ba lahavuju takatu hathak donjom ma hanan, “Nodañô. Alalô ana daku Jêusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem imbitak avanôn. 32 *Tem nêñem yani êndôk nê loñ buyan Lom bahenñ. Ma tem nemalik esak yani ba nenan abô lomaloma esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. 33 Ma nebali yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loñbô.”

34 *Ma donjom nê ku miñ eyala abô takêñ ami. Abô êñ anêñ ôdônj ma havun ek thêlô ba thêlô miñ eyala ami ma êthônj palin.

*Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)*

35 Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loñôndê dan vi ba hapetenak ek avômalô nêñem yani sa. 36 Yani hanañô avômalô bêñ anôn ele ba i ma hanan hik thêlô liñ nena, “Malê?” 37 Ma thêlô enan hadêñ yani nena, “Yisu anêñ Nasalet halêñ.”

38 Êñ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêñ Lim Lukmuk, nêñ kapôlôm ek ya!”

39 Avômalô takatu ba êmônj ethan yani ba enan, “O bônônj.” Ma donjom yani halam lôklala nena, “Devit anêñ Lim Lukmuk, nêñ kapôlôm ek ya!”

40 Êñ ma Yisu hamiñ ma hanan ek thêlô neja ôpêñ êlêñ. Yani hayô ma Yisu hanan hik yani liñ nena, 41 “Lemhaviñ yandum malê êndêñ o?”

Ma ôpêḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, yalenḡhaviḡ yanḡê tak.”

⁴²Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, “Nôḡḡô tak. Anêḡ hôêvhaviḡ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³Ma kethenḡ oyaḡ ma ôpêḡ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. Ma avômalô nômbêḡ atu ba i haviḡ yani êyê nôḡ êḡ ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ haviḡ.

19

Yisu hi Sakius anêḡ unyak

¹Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ²Ma anyô lôk valuselenḡ bêḡ te hamô. Yani ma anyô bêḡ hawa takis ba anêḡ athêḡ nena Sakius. ³Yani lahaviḡ ênjê nena Yisu ma opalê, ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ ma Sakius anyô bidonḡ ba miḡ hatôm ênjê ami. ⁴Êḡ ma yani halanḡviḡ hamôḡ ba hi ma hathak alokwaḡ sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵Yisu hayô lonḡ êḡ ma hêv ma hathak lenḡ ma hanaḡ, “Sakius, ôndôk ba ôlêḡ kethenḡ. Yaô ma tem yamô anêḡ unyak.” ⁶Êḡ ma kethenḡ oyaḡ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷*Ma avômalô sapêḡ êyê ba kapôlôḡniḡ diḡdiḡ ba enaḡ nena, “Yani hi hamô haviḡ anyô kambom te.”

⁸*Ma doḡtom Sakius haviyô hamiḡ ma hanaḡ hadêḡ Anyô Bêḡ nena, “Anyô Bêḡ, ondanô. Tem yambi yenaḡ nôḡkama sam ni ôdôḡ ju ba yanêḡ yanḡ êndêḡ ḡê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêḡ valuselenḡ doho vani, êḡ ma tem yanêḡ valuselenḡ êtôm dum ayova êyômô lonḡ imbiḡ.”

⁹*Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Lêk ma Wapômbêḡ hêv avômalô unyak êntêk êḡ bulubiḡ ek malê nena yani ma Ablaham anêḡ nakaduḡ te. ¹⁰*Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêḡ ek êmbôlêḡ ḡê takatu ba êv yak ek nêḡ i bulubiḡ.”

Abô lonḡ kapô hathak anyô bêḡ te hêv valuselenḡ hadêḡ ḡê ku

(Mat 25:14-30)

¹¹Avômalô elanḡ abô êḡ yôv ma Yisu hanaḡ abô lonḡ kapô te haviḡ ek malê nena yani lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takêḡ lenḡḡhabi nena yani hayô Jelusalem, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ lonḡ lôkliḡyak tem imbitak êḡ pik. ¹²Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, “Anyô bêḡ te anêḡ namalô tem ni lonḡ buyanḡ ek enja athêḡ lôk kuluḡ kiḡ vêḡmam ka êmbôlêḡ anêḡ malak ôdôḡ esak lonḡbô ek eyabiḡ anêḡ avômalô. Lonḡ êḡ ma daim kambom. ¹³Vêḡḡ ma yani halam anêḡ ḡê ku laumiḡ hathak doḡtom ma hêv valuselenḡ hatôm 100 hadêḡ thêlô tomtom sapêḡ. Ma hanaḡ aêntêk, ‘Môlô noja valuselenḡ êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêḡ esak lonḡbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

¹⁴“Ma doḡtom yanida anêḡ avômalô kapôlôḡniḡ agiap ek yani. Êḡ ma yani hi lonḡ buyanḡ ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenaḡ aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniḡ kiḡ.’

¹⁵“Ma doḡtom yani habitak kiḡ yôv ma havôhalêḡ ma hanaḡ aêntêk, ‘Nodam ḡê ku takatu ba bôk yahêv valuselenḡ hadêḡ i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselenḡ vithê haviḡ.’

¹⁶“Êḡ ma anyô te hamôḡ hi ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, yahadum ku hathak anêḡ valuselenḡ êḡ ba yahavôv valuselenḡ hatôm 1,000.’

* **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Kis 22:1; Nam 5:6-7 * **19:9:** Luk 13:16; Ap 16:31 * **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

17* “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ nena, ‘Mavi anôḡ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiḡ nôm yaôna dedauḡ mavi ba intu oyabiḡ malak lôḡ laumiḡ.’

18 “Yôv ma anyô yanḡ halêm ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, hathak anêm valuseleḡ, yahavôv valuseleḡ hatôm 500.’

19 “Ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ hadêḡ yani, ‘Oyabiḡ malak lôḡ bahenḡi.’

20 “Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, anêm valuseleḡ atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô²¹ ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniḡ nômka ma ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yanḡ hapaliv yanḡvêk halôk ma hothak howa anêḡ anôḡ.’

22 “Êḡ ma anêḡ anyô bêḡ hanaḡ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaḡ o bêḡ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniḡ nômka ma ba yahawa hatôm yenaḡ. Lôk pik atu ba anyô yanḡ hapaliv yanḡvêk halôk ma ya hathak yahawa anêḡ anôḡ. ²³ Ma aisê ka miḡ hotak yenaḡ valuseleḡ halôk unyak valuseleḡ ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loḡbô ma tem yanja doho êyômô loḡ imbiḡ?’

24 “Êḡ ma hanaḡ hadêḡ ḡê takatu ba imiḡ habobo nena, ‘Môlô noja anêḡ valuseleḡ hatôm 100 vê êḡjêk yani ba nônêm êndêḡ ôpatu ba hawa 1,000.’

25 “Ma thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, ‘Anyô bêḡ, yani anêḡ 1,000 bôk hamô yôv.’

26* “Ma yani hanaḡ, ‘Yanaḡ êndêḡ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaḡ nômka ma ba habitak bêḡ, êḡ ma tem yatak doho êyômô loḡ imbiḡ ba yanêm êndêḡ ôpêḡ. Ma doḡtom ôpatu ba miḡ hadum ku hathak yenaḡ nômka ami, êḡ ma tem yanêm dokte atu ba havalonḡ loḡ vê êḡjêk yani.’

27 “Ma doḡtom ḡê takatu leniḡmaniḡ hathak ya ba êdô ek yambitak iniḡ kiḡ, ‘Noja i êlêm loḡ êntêk ma unḡwik i pôpônô êḡjêk yamalenḡ.’”

28 Yisu hanaḡ abô êḡ yôv ma hamôḡ ba hi Jelusalem.

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiḡ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

29 Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êḡ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêḡ ḡê ku ju ba i ma hanaḡ nena, ³⁰ “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôḡḡ ekak bok doḡki map te loḡ ba hamiḡ. Bok êḡ ma miḡ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³¹ Ma anyôla hanaḡ nena, ‘Mamu opole eka’, êḡ ma nonaḡ viyanḡ nena, ‘Anyô Bêḡ lahaviḡ indum ku te esak.’”

³² Yisu hêv thai ba i ma êyê nômka ma sapêḡ hatôm atu ba yani hanaḡ. ³³ Thai epole bok doḡki êḡ anêḡ yak vê ma bok anêḡ alaḡsi enaḡ hadêḡ thai nena, “Mamu opole eka?”

³⁴ Ma thai enaḡ, “Anyô Bêḡ lahaviḡ indum ku te esak.”

³⁵ Êḡ ma thai ewa bok doḡki ba i êv hadêḡ Yisu. Ma thai ibi iniḡ kwêv thilibuḡ daim thô ba enḡgava hayôhêk bok doḡki dômlokwanḡ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êḡ. ³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô enḡgava iniḡ kwêv thilibuḡ hêk loḡôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêḡ atu ba esopa yani leniḡmaniḡ hathak nômbithi nômbêḡ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêḡ ba elam nena,

* 19:17: Luk 16:10 * 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18

38 * “Wapômbên nê m lamavi êndên kin atu ba halêm hathak Anyô Bê anên athên! *Kapya Yen 118:26*

Avômalô malak len lenjnmavi ma alalô nanêm athên lôkmanjin êndên Wapômbên esak len ba ni.”

39 Ma Palisi doho imin avômalô takên kapô ba enan hadên Yisu aêntêk, “Kêdôwaga, osan anêm nê ku takêntêk.”

40 Ma Yisu hanan viyan nena, “Yanan êndên môlô nena thêlô bônôn ma tem valu nendam kaêk.”

41 Yisu habobo Jerusalem ma hayê vi tuvulu ba halan hathak avômalô Jelusalem 42 ba hanan, “Yalenhavin lêk oyala nô m takatu ba nundum ek Wapômbên indum môlô kapôlômim ênjêk yaô. Ma donjom mi, nô m takên hamô lon kapô ba môlô min hatôm ôngô ami. 43 Aên ba waklavôn hayô ma nê vovak tem nêyô ba nedav badên êwê emben Jerusalem sapên ba nê m kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. 44 *Thêlô tem nimbulin môlônim lon sapên ba nijik môlô takatu ba ô m unim badên kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem min êyômô yan lon ami. Nôm malain ên tem êlêm ek malê nena môlô min oyala waklavôn atu ba Wapômbên halêm pik ek nê m môlô bulubin ami.”

*Yisu hên nê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô
(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)*

45 Vê m ma Yisu habitak hayô Wapômbên anên unyak mathen anên piklêvôn. Ma hayê avômalô ewa nô mkama ba êdô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. Ên ma halupunin i ba hên i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yain ba i. Ma hanan hadên thêlô aêntêk, 46 * “Wapômbên anên kapya hanan nena, ‘Yenan unyak ma unyak neten mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani inin lon ekopak ê mô.”

47 *Ma wak nô mbên intu ma yani hadôn avômalô halô k unyak mathen. Ma nê bê nbên êbô k da lô k nê lô kauk hathak abô balabun lô k Israel inin nê bê nbên, thêlô êbô lêm lon ô ndê ek nijik Yisu vônô. 48 Ma donjom thêlô min hatôm nê pôm lon ô ndê te ami ek malê nena avômalô sapên lenjnmavi bên ek Yisu ba ê m ek nedan ô anên abô sapên.

20

*Yisu, opalê hên athên bên hadên o?
(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)*

1 Wak te ma Yisu hadôn avômalô hamô Wapômbên anên unyak mathen anên piklêvôn ba hanan Wapômbên anên Abô Mavi hadên i. Ma nê bê nbên êbô k da lô k nê lô kauk hathak abô balabun ethak donjom havin nê bê nbên ba i hadên Yisu. 2 Ma thêlô enan, “Opalê hên athên bên hadên o lô k hên ku hadên o ba intu hudum nô m takêntêk?”

3 Ma Yisu hanan viyan nena, “Tem yanin injik môlô lin esak abô te aên iyom. 4 Opalê hên ku nisik avômalô êndôk nan hadên Jon? Wapômbên len? Mena anyô pik?”

5 Ma thêlô da enan hadên i nena, “Alalô anan nena Wapômbên hên ku ên hadên Jon ma tem yani enan, ‘Ma aisê ka môlô min ô ênhavin yani ami?’ 6 Ma

* 19:38: Luk 2:14 * 19:44: Luk 21:6 * 19:46: Ais 56:7; Jer 7:11 * 19:47: Luk 21:37

donptom alalô anañ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḡ,’ êḡ ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhaviḡ nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enañ hadêḡ Yisu nena, “Yêlô athôḡ palinḡ.”

⁸ Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Aêḡ ba miḡ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya anêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ mólô ami. Ma mi.”

*Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabinḡ ku yak wainḡ
(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)*

⁹ *Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ avômalô, “Anyô te havatho anêḡ ku yak wainḡ ma hêv hadêḡ ḡê ku doho ek neyabinḡ ba hanaḡ nena, ‘Waklavôḡ yak wainḡ hik anôḡ ma nombak vose ni ôdôḡ ju ba nônêm vi êndêḡ ya ma noja vi êtôm mólônim vuli.’ Ma hi hamô loḡ buyañ sawa daim. ¹⁰ Ma waklavôḡ yak wainḡ hik anôḡ hayô ma hêv anêḡ anyô ku te ba hi hadêḡ thêlô ek enja anêḡ sam. Ma donptom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyaḡ. ¹¹ Êḡ ma ku anêḡ alañ hêv anyô ku yaḡ ba hi hadêḡ thêlô, ma donptom thêlô idum kobom kambom hadêḡ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyaḡ ba hi. ¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma donptom ḡê ku takêḡ ibulinḡ yani ma êvôv yani ba ibi yani hi.

¹³ “Aêḡ ba ku alañ hanaḡ hadêḡ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenaḡ okna atu ba yalenḡhaviḡ bêḡ anôḡ. Yahadum aêḡ ma tem nedaḡô anêḡ abô.’ ¹⁴ Ma donptom ḡê ku êyê namalô hayô ma enañ hadêḡ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alañ anêḡ nakaduḡ ba tem eyabinḡ lambô anêḡ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’ ¹⁵ Ba intu evaloḡ yani ba êvôv hale yaḡn ma ik yani vônô.

“Aêḡ ba ku anêḡ alañ tem indum malê êndêḡ thêlô? ¹⁶ Tem ni injik ḡê ku takêḡ vônô ma nêm ku êḡ êndêḡ anyô vi ek neyabinḡ.”

Ma avômalô elañô abô loḡ kapô êḡ ma enañ, “Yêlô adô abô loḡ kapô êḡ injik anôḡ!”

¹⁷ Ma donptom Yisu hatitiḡ thêlô lôklokwaḡ ma hanaḡ, “Ma bôk eto abô êntêk aêḡ eka?

“‘Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiḡ anôḡ.’

Kapya Yey 118:22

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nena-nena. Mena valu êḡ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

¹⁹ Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ eyala nena Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loḡondê ek nebalonḡ yani, ma donptom êkô hathak avômalô.

*Nênêm takis êndêḡ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)*

²⁰ *Yôv ma ḡê bêḡbêḡ malenḡ hadahaliḡ Yisu ek nebalonḡ yani esak anêḡ abô. Ma thêlô êv ḡê kambom doho vuli ek nimitak êtôm ḡê thêthôḡ ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalonḡ Yisu anêḡ abô êndôk ba nênem yani êndêḡ Lom iniḡ anyô bêḡ Pailat. ²¹ Êḡ ma thêlô enañ hadêḡ Yisu nena, “Kêdôḡwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapêḡ ma abô avanôḡ iyom. Ma hudum kobom donptom hadêḡ avômalô sapêḡ lôk hódôḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô ma thêthôḡ iyom. ²² Aêḡ ba lemhabi aisê? Bumalô iniḡ balabuḡ hanaḡ nena yêlô hatôm nanêm valuselenḡ êndêḡ Sisa mena mi e?”

²³ Yisu hayala thêlônij auk ba hanan hadêj thêlô, ²⁴ “Môlô unḡwik valuseleḡ te thô ek yanḡ. Opalê anêj dahô lôk athêj hêk valuseleḡ êntêk?” Ma thêlô enan, “Sisa.”

²⁵ Êj ma Yisu hanan hadêj thêlô nena, “Sisa anêj nômkama ma nônem êndêj Sisa da. Ma Wapômbêj anêj nômkama ma nônem êndêj Wapômbêj da.”

²⁶ Yisu hanan aêj ba avômalô sapêj elanô. Ba intu nê êj miḡ hatôm nebalon yan esak anêj abô ami. Ma eson kajbom hathak anêj abô ba thêlô bônôj.

*Abô hathak nê ḡama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)*

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêj Yisu. Thêlô ma ôdôj te atu ba enan nena nê ḡama tem miḡ nimbiyô esak lonbô ami. Aêj ba intu enan hik Yisu liḡ nena, ²⁸ * “Kêdôḡwaga, Mose hatô hadêj alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêj yan hamô, ma enja avi tôp êj ek imbi yan atu ba hama anêj nakaduḡ vé.’ ²⁹ Aêj ba nê lôk iviyan bahenḡi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduḡ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tôp êj, hawa ba hama ba nakaduḡ mi. ³¹ Ma ḡwa aêj iyom. Ma iviyan takatu ba êmô ma nesopa kobom doḡtom êj iyom. ³² Vêḡ ma avi tôp êj hama havinḡ. ³³ Ma waklavôḡ nê ḡama iviyô hathak lonbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyan bahenḡi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêj avi?”

³⁴ Ma Yisu hanan viyan hadêj thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma doḡtom avômalô takatu ba Wapômbêj hêv i bulubiḡ ba ewa lôkmala hathak lonbô, thêlô êj miḡ hatôm neja i esak lonbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtom anjela ba intu tem miḡ nema ami. Wapômbêj bôk hik thêlô liḡ yôv hêk ḡama ba intu hik thô nena thêlô ma yan anêj nali.

³⁷ * “Mose da anêj abô hik thô nena nê ḡama tem nimbiyô esak lonbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathanḡ hamô alokwanḡ liḡ ma halam Anyô Bêj nena ‘Abraham lo Aisak ma Jekop iniḡ Wapômbêj.’ ³⁸ Alalô ayala nena Wapômbêj ma miḡ nê ḡama iniḡ Wapômbêj ami. Mi, yan ma nê lôkmala iyom iniḡ Wapômbêj ek malê nena yan hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabuḡ doho elanô abô êj ma enan hadêj Yisu aêntêk, “Êê. Kêdôḡwaga, anêḡ abô ma mavi anôj!” ⁴⁰ Ma avômalô sapêj elanô anêj abô ba êkô ma miḡ enan hik yan liḡ ek nesau yan esak lonbô ami.

Mesia ma opalê anêj lim lukmuk?

(Mat 22:41-23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanan hadêj thêlô nena, “Avômalô ethak enan nena Mesia ma Devit anêj lim lukmuk eka? ⁴² Hêk Kapya Yêj kapô ma Devit da hanan aêntêk,

“Anyô Bêj Wapômbêj hanan hadêj yenan Anyô Bêj Mesia nena,

“Ômô yabahenḡ vianôj

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêj o nêḡmô vemkapô vibinḡ am.” ’

Kapya Yêj 110:1

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêj Anyô Bêj. Ma aisê ka Mesia ma yan anêj lim lôk anêj Anyô Bêj imbiḡ?”

⁴⁵ Avômalô elanô Yisu anêj abô iminḡ denan ma Yisu hanan hadêj anêj nêḡ ku aêntêk, ⁴⁶ “Môlô noyabinḡ am ek nê lôkauk hathak abô balabuḡ. Thêlô lenḡhavinḡ nijik kwêv daim kêkêlô ba nemberḡ ek avômalô nebam i. Ma

* **20:28:** Lo 25:5 * **20:37:** Kis 3:6

leñjinhavinj avômalô nenanj nena, ‘Waklêvônj anyô bêñj’ êmô loñ ethak doñtom halôk. Ma leñjinhavinj nêmo êtôm nê bêñjbêñj êmô unyak yeñ kapô. Ma avômalô engabôm nômbêñj ma leñjinhavinj nejanj nômbêñj êmô nê bêñjbêñj ininj loñ ethak êmô.
⁴⁷Thêlô esau avi tốp ek neja ininj unyak ba eterj mek daim bomanj ek avômalô nêgê. Wapômbêñj tem nêmb vovanj kambom êndêñj i.”

21

Avi tốp te anêñj da (Mak 12:41-44)

¹Yisu hamô Wapômbêñj anêñj unyak ba hayê nê lôk nômkama bêñj etak ininj valuselenj halôk alapa da. ²Ma avi tốp te atu ba nômkama mi anônj hayô ma hatak anêñj da hatôm valuselenj thalalenj ju iyom halôk alapa da êñ. ³*Yisu hayê ma hananj nena, “Yananj avanônj binj êndêñj môlô nena avi tốp êntêk hêv valuselenj bêñj anônj hamônj ek avômalô takêntêk sapêñj. ⁴Avômalô nômbêñj êntêk ininj valu bêñj anônj hamô ma doñtom êv doktena iyom. Ma avi tốp êntêk ma nômkama mi anônj ma lêk hêv anêñj valuselenj sapêñj ba miñj havalonj dokte loñ ami.”

Yisu hananj abô hathak unyak mathenj Jerusalem (Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵Nê ku doho enanj abô hathak valu kêkêlô lôk nômb da mavi anônj atu ba etak hathak unyak mathenj ek anêñj lêlêyanj mavi anônj. Êñj ma Yisu hananj,
⁶* “Odanô katô. Nôm takêntêk ba lêk môlô ôyê, malainj bêñj tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêñj êntêk pesa ba valu yanj miñj hatôm êyômô yanj loñ ami.”

Malainj lomaloma tem nimbitak (Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

⁷Ma thêlô enanj hik Yisu linj nena, “Kêdônjwaga, angê intu nômb takêñj tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômb takêñj lêk habobo?”

⁸Ma Yisu hananj, “Noyabinj am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêmb esak yenanj athêñj ba nenanj nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenanj nena, ‘Waklavônj pik lo leñj anêñj danj lêk habobo tem êyô.’ Ma doñtom miñj nômbêmbinjinj ininj abô ba nosopa ami. ⁹Môlô olanjô vovak bêñj ba avômalô iki vônô, êñj ma miñj nôkô ami. Nôm takêñj tem imbitak êmônj, ma doñtom pik lo leñj anêñj danj tem miñj imbitak kethenj oyanj ami.”

¹⁰Êñj ma Yisu hananj, “Ma avômalô ôdônj yanj tem nijik vovak imbinj ôdônj yanj. Ma kinj yanj lôk anêñj avômalô tem nijik vovak êndêñj kinj yanj. ¹¹Ma loñ lomaloma ma duvianj lôk bôm ma lijijnj bêñj tem êyô injik avômalô bêñj anônj vônô. Lavônjinj lôkmanjinj lomaloma tem êñjêk leñjêvônj ba indum avômalô nêkô kambom anônj.

¹²“Ma nômb takêñj tem miñj imbitak ami denanj ma tem nebalonj môlô ba nindum kambom êndêñj môlô. Ma tem nenanj môlô bêñj iminj unyak yeñ lôk nindum abô ek netak môlô êndôk koladônj. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numinj kinj lôk ininj nê bêñjbêñj malenjinj. ¹³Ma nômb êñj tem imbitak êtôm loñôndê ek nonanj yenanj Abô Mavi bêñj êndêñj i. ¹⁴*Ma miñj lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nananj aisê êndêñj thêlô’ ami. ¹⁵*Ek malê nena yada tem

* 21:3: 2Ko 8:12 * 21:6: Luk 19:44 * 21:14: Luk 12:11-12 * 21:15: Ap 6:10

yanêm abô lôkauk mavi êndêḅ mólô. Ma nê takatu ba idum abô ek mólô ma miḅ hatôm nijik abô êḅ pesa ami. ¹⁶ *Avômalô tem nenaḅ mólô bêḅ ba tem nijik mólô doho vônô ma mólônim lemami lôk mólôviyaḅ lôk anêm thalalen lôk anêm anyô mólô tem nindum aêḅ iyom. ¹⁷ Mólô ma yenaḅ avômalô ba intu avômalô sapêḅ tem nêpôlik esak mólô. ¹⁸ Ma doḅtom Wapômbêḅ tem eyabiḅ mólô ba lemimkadôk ḅauḅ te miḅ hatôm nêḅ yak ami. ¹⁹ Ma mólô numiḅ lôklokwaḅ ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ.”

Tem nimbuliḅ Jelusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰ Ma Yisu hanaḅ, “Mólô ôyê nena nê vovak lodôḅlodôḅ êyô even Jelusalem luvi, êḅ ma mólô noyala nena tem nimbuliḅ malak lôḅ êḅ kethen. ²¹ Aêḅ ba mólô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma mólô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiḅ kethen. Ma mólô takatu ba ômô Jelusalem viyaiḅ, ma miḅ unu kapô ami. ²² *Ek malê nena waklavôḅ êḅ ma Wapômbêḅ anêḅ wakma nêḅ vovan viyaḅ ek abô takatu ba hêk Wapômbêḅ anêḅ kapyā ma tem injik anôḅ. ²³ Ai, kikaknena. Waklavôḅ êḅ ma tem malaiḅ bêḅ ek avi takatu ba esabeḅ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḅ nali ek malê nena malaiḅ lôk vovaḅ bêḅ tem imbitak Israeḅ iniḅ pik êntêk, ma Wapômbêḅ anêḅ lamaniḅ tem êyô êmô avômalô pik êḅ. ²⁴ *Nê vovak tem ini Jelusalem ma iniḅ biḅ vovak tem injik avômalô Jelusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loḅ buyaḅ tem nêyô nêḅmô Jelusalem ba neyabiḅ Jelusalem endeba nê loḅ buyaḅ iniḅ waklavôḅ anêḅ danḅ am.”

Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu tem endelêḅ

(Mat 24:29-35; 13:24-31)

²⁵ * “Ma lavôḅniḅ tem êpôm wak lo ayôḅ ma vuliḅ. Ma ḅḅwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomaḅ ba avômalô pik sapêḅ tem nedaḅô ba nêkô kambom anôḅ ba iniḅ auk tem ni mayaliv. ²⁶ Ma nôḅ takatu ba hamô leḅ tem nedowaliḅ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiḅ bêḅ atu ba tem imbitak pik. ²⁷ *Ma wak êḅ ma tem thêlô nêḅê Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu tem êyô êmô buliv ba êlêḅ imbiḅ anêḅ lôkliḅyak lôk anêḅ deda lôkmaḅḅiḅ. ²⁸ Nômkaḅ takêḅ hadum ek imbitak ma numiḅ ba nônêḅ malemim esak leḅ ek malê nena waklavôḅ Wapômbêḅ nêḅ mólô vê êḅḅêk unim malaiḅ lêk habobo.”

²⁹ Ma Yisu hanaḅ abô loḅ kapô te hadêḅ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwaḅ beḅḅ * lôk alokwaḅ vi imbiḅ. ³⁰ Ôyê nena alokwaḅ takêntêk habi ḅauḅ belap, êḅ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹ Ma aêḅ iyom, mólô ôyê nôḅ takêḅ habitak, êḅ ma noyala nena Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak tem êyô kethen.

³² “Yanaḅ avanaḅ êndêḅ mólô nena avômalô bôlôḅ êntêk tem miḅ nema ami denaḅ ma nôḅ takêntêk sapêḅ tem imbitak. ³³ Pik lo leḅ tem nêḅ yak ba ni, ma doḅtom yenaḅ abô bute miḅ hatôm nêḅ yak ami.

³⁴⁻³⁵ “Mólô noyabiḅ am. Anyô Anêḅ Nakaduḅ tem êlêḅ esak loḅbô ba tem êpôm avômalô pik sapêḅ. Mólô udum pik anêḅ kobom ba unum waiḅ ba olo

* **21:16:** Mat 10:21-22 * **21:22:** Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * **21:24:** Sng 79:1; ALK 11:2 * **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7 * **21:29:** Abô Bômbôm ma “fik”. Nôḅḅô Mat 24:32.

molo lôk lemimhikam hathak nômkama pik, ma wak êṅ tem enja môlô kethen étôm gwasilim ba tem noson kambom. ³⁶ Aêṅ ba wak nômbêṅ intu ma môlô noyabin am lôklokwan ba noter mek ek Wapômbêṅ nêṁ môlô sa ek numin lôklokwan ek nôṁ takêntêk min hatôm imbulin môlô ami. Êṅ ma môlô hatôm numin Anyô Anêṅ Nakadun atu ma.”

³⁷ Wak nômbêṅ intu ma Yisu hadôṅ avômalô hamô Wapômbêṅ anêṅ unyak mathen. Ma bôlôvôn ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸ Ma lôkbôk momanjiniṅ ma avômalô sapêṅ ethak i unyak mathen ek elanô Yisu anêṅ abô.

22

Judas hanaṅ Yisu bêṅ

(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ Waklavôn anêṅ athêṅ nena Eyaṅ Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavôn êṅ nena Hale Ba Hi.* ² Ma ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk ṅê lôkauk hathak abô balabuṅ êbôlêṁ loṅôndê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êk ek avômalô. ³ Ma Sadan halôk Judas Iskaliot la. Yani ma ṅê ku laumin ba lahavuju takatu te. ⁴ Yani hi ba hanaṅ abô haviṅ ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk unyak mathen iniṅ sôp bidon nena yani tem enaṅ Yisu bêṅ aisê? ⁵ ṅê êṅ leṅṅmavi ma thêlô evak abô ek nêṅem valuselen êndêṅ yani. ⁶ Êṅ ma Judas halôk hathak thêlônin abô ba hadum ek nêṁ Yisu êndôk thêlô bahenṅ êndêṅ wak te atu ba avômalô min êṁô haviṅ Yisu ami.

ṅê ku lokwanju êpôpêk nôṁ

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ Waklavôn anêṅ athêṅ nena Eyaṅ Polom Yis Mi hayô. Wak êṅ ma thêlô ik boksipsip nakadun te vônô ek leṅṅhabi waklavôn anêṅ athêṅ nena Hale ba Hi. ⁸ Êṅ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanaṅ, “Mamu unu nôpôpêk nôṁ waklavôn Hale ba Hi ek alalô anṅaṅ.”

⁹ Ma thai enaṅ hik Yisu lin, “Yai napôpêk nôṁ êṁô êsê?”

¹⁰ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thai nena, “Odanô. Mamu unu malak bêṅ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ṅaṅ lôk un. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹ Êṅ ma nonaṅ êndêṅ unyak anêṅ alaṅ nena, “Kêdônwaga hanaṅ hik o lin nena unyak kapô atu ba yanṅaṅ nôṁ waklavôn Hale ba Hi imbin yanṅaṅ ṅê ku hamô êsê?” ¹² Êṅ ma tem injik unyak kapô bêṅ atu ba hêk vulin thô êndêṅ mamu. Unyak kapô êṅ ma nômkama sapêṅ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôṁ êṁô loṅ êṅ.”

¹³ Êṅ ma thai i ma êpôm nômkama sapêṅ hatôm atu ba yani hanaṅ. Êṅ ma thai êpôpêk waklavôn Hale ba Hi anêṅ nôṁ.

Yisu hêv polom lôk wain hadêṅ anêṅ ṅê ku

(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ Wakma nejan nôṁ hayô ma Yisu hayaṅ nôṁ hamô haviṅ anêṅ aposel. ¹⁵ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Ya vovaṅ ek yanṅaṅ nôṁ waklavôn Hale ba Hi imbin môlô vêṁ ka yanja vovaṅ. ¹⁶ Yahanan avanôn nena tem min

* **22:1:** Sêbôk ba Wapômbêṅ hêv anêṅ anjela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik ṅê Iṅṅ iniṅ nali vônô. Ma donṅom ṅê Israeṅ esaba thalalen hathak unyak abôlêk ba intu anjela min hik iniṅ nali ami. Yani hayê thalalen ma hatak ma hale ba hi. * **22:3:** Jon 13:2,27 * **22:7:** Kis 12:1-27

yanḡarj nôm êntêk esak lonḡbô ami endeḡa waklavônḡ Hale ba Hi injik anônḡ ênjêk Wapômbêḡ anêḡ lonḡ lôklijyak am.”

¹⁷ Ma yani hawa waiḡ lôk tase ma hêv lamavi ma hananḡ, “Noja ba nunum imbiḡ am. ¹⁸ Yananḡ êndêḡ mólô nena tem miḡ hatôm yanum waiḡ esak lonḡbô ami endeḡa Wapômbêḡ anêḡ lonḡ lôklijyak êlêm am.”

¹⁹ Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêḡ thêlô ma hananḡ, “Êntêk ma yenanḡ vathiap atu ba yahêv ek nêḡ mólô sa. Nundum aêḡ ek lemimimbi ya.”

²⁰ Eyarḡ vêḡ ma hadum aêḡ hathak tase lôk waiḡ ma hananḡ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenanḡ thalalenḡ ba tem yanḡasô ek nêḡ mólô sa. ²¹ *Ma donḡtom odanḡô. Ôpatu ba tem enanḡ ya bêḡ lêk hayarḡ nôm havinḡ ya. ²² Anyô Anêḡ Nakadunḡ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hananḡ yôv, ma donḡtom alikakna. Malaiḡ bêḡ ek ôpatu ba hananḡ yani bêḡ.” ²³ Nê ku elanḡ abô êḡ ma thêlôda enanḡ hik i liḡ nena, “Opalê te tem indum nôm êḡ?”

²⁴ *Ma Yisu anêḡ nê ku êkôki nena thêlôninḡ opalê tem êtôm thêlôninḡ anyô bêḡ êḡ lonḡ lôklijyak atu ba tem imbitak emberḡ yam. ²⁵ *Ma Yisu hananḡ hadêḡ thêlô nena, “Avômalô daluk ininḡ kinḡ ethak ebam i ba ibulinḡ nê takatu ba êḡ thêlô vibinḡ. Ma nê lôk athêḡ leninḡhavinḡ avômalô nebam thêlô nena ‘Nê wapôm mavi’. ²⁶ *Ma donḡtom mólô miḡ nundum aêḡ ami. Mólônim anyô lôk athêḡ indum êtôm anyô athêḡ mi. Ma mólônim anyô bêḡ indum ku êtôm anyô ku oyarḡ. ²⁷ *Opalê te ma anyô bêḡ, ôpatu ba halôk hamô ba hayarḡ nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayarḡ nôm, aêḡ e? Ma donḡtom yahamô havinḡ mólô hatôm anyô ku te.

²⁸ “Mólô takatu ba malaiḡ lomaloma habitak ma donḡtom ôḡ havinḡ ya denanḡ. ²⁹⁻³⁰ *Ma yahêv athêḡ ‘kinḡ’ hadêḡ mólô hatôm wakamik hêv hadêḡ ya ek mólô tem onḡwarḡ nôm lôk nunum ḡarḡ imbiḡ ya êḡ yenanḡ lonḡ lôklijyak. Ma mólô tem nôtôm kinḡ ek noyabinḡ avômalô Israêl ôdônḡ lauminḡ ba lahavuju takatu.”

*Yisu hananḡ nena Pita tem enanḡ nena hathônḡ yani paliḡ
(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)*

³¹ Ma Yisu hananḡ, “Saimon, Saimon, ondanḡô. Sadanḡ hananḡ hik Wapômbêḡ liḡ ek yani êyôkwiḡ mólô êtôm lovak hayôkwiḡ alokwarḡ te ek ênjê nena o lôklokwarḡ mena mi e? ³² *Ma donḡtom lêk yahatenḡ mek yôv ek anêḡ hôêvḡhavinḡ miḡ nêḡ yak ami. Ma hole o liliḡ, êḡ ma ombatho mólôvivyarḡ lonḡ.”

³³ Ma donḡtom Pita hananḡ, “Anyô Bêḡ, ya anyô lôklokwarḡ ba ya hatôm yamô koladônḡ ba yama imbiḡ o.”

³⁴ Ma donḡtom Yisu hananḡ nena, “Pita, yenanḡ êndêḡ o nena bôlôvônḡ êntêk ma tale miḡ halanḡ ami denanḡ, ma tem onanḡ êtôm bôlônḡ lô nena hôthônḡ ya paliḡ.”

Noja valuseleḡ lôk vak ma biḡ vovak

³⁵ *Yôv ma Yisu hananḡ hadêḡ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv mólô ba u ma miḡ mólô owa valuseleḡ lôk vak lôk vemimkapô bokḡḡgôp havinḡ mólô ami. Wak êḡ ma mólô nôḡkama mi e?”

Ma thêlô enanḡ, “Mi, hamô.”

* **22:21:** Sng 41:9; Jon 13:21-22 * **22:24:** Luk 9:46 * **22:25:** Mat 20:25-27; Mak 10:42-45
* **22:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **22:27:** Jon 13:12-15 * **22:29-30:** Mat 19:28 * **22:32:** Jon 17:15 * **22:35:** Luk 9:3; 10:4

³⁶ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ma doŋtom lêk anêm valuselen lôk vak hamô ma noja. Ma o biŋ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nê-nêm vuli ma onja biŋ vovak esak. ³⁷*Ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êŋ tem injik anôŋ esak ya ma nômkama sapêŋ atu ba hathak ya ma anêŋ daŋ tem êyô.”

³⁸ Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, nôŋgô yêlôaniŋ biŋ vovak ju êntêk hamiŋ.”
Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yôv.”

*Yisu hateŋ mek hamô Dum Oliv
(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)*

³⁹ Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. ⁴⁰ Yisu hayô loŋ êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Noten mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami.” ⁴¹ Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek aêntêk, ⁴² “Wakamik, lemhaviŋ nêm tase êntêk vê ênjêk ya, ma nêm vê. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenjaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

⁴³ Ma aŋela te anêŋ leŋ hayô ek yani ma havatho yani loŋ. ⁴⁴ Yisu kapô malaiŋ kambom ba hateŋ mek lôklokwaŋ ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalenj.

⁴⁵ Yani hateŋ mek yôv ma haviyô hamiŋ ma hi hadêŋ anêŋ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôniŋ kapôlôŋiŋ malaiŋ kambom. ⁴⁶ Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô noten mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami.”

*Thêlô evalonj Yisu
(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)*

⁴⁷ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indinju Yisu, ⁴⁸ ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ aêntêk, “Judas, hudum ek undinju Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ek onaj yani bêŋ e?”

⁴⁹ Êŋ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô nanjik thêlô esak biŋ vovak e?” ⁵⁰ Êŋ ma thêlôniŋ anyô te hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vianôŋ vê.

⁵¹ Ma Yisu hayê ma hanaŋ, “Dô.” Ma hatak baŋ hayôhêk ôpêŋ limbuk ma habitak mavi hathak loŋbô.

⁵² Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk unyak matherj iniŋ sôp bidonj lôk nê bêŋbêŋ takatu ba êlêm ek nebalonj yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e?”

⁵³ Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak matherj anêŋ piklêvônj haviŋ môlô ma miŋ ovalonj ya ami eka? Ma doŋtom lêk ma momaniniŋ hayabiŋ pik ba intu môlônim waklavônj.”

*Pita hanaŋ nena yani hathôŋ Yisu palin
(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)*

⁵⁴* Ma evalonj Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêŋ habôk da anêŋ unyak. Ma Pita hasopa haveŋ yam ma doŋtom haveŋ daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebanj atum hamô unyak êŋ anêŋ badêŋ kapô, ma Pita hi halôk hamô haviŋ thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitinj yani ma hanaŋ, “Anyô êntêk ma hathak hamô haviŋ Yisu.”

* 22:37: Ais 53:12 * 22:54: Mak 14:53-54

⁵⁷ Ma donjtom Pita hanan, “Livôñ, yahathôñ ôpêñ palin.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yan hayê yani ma hanan, “O ma nê takatu inin anyô te.”
Ma donjtom Pita hanan, “Mi anôñ.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yan hanan lôklokwan hathak lonbô nena, “Avanôñ bin, yani ma anyô Galili te. Aên ba yani ma Yisu anên anyô ku te.”

⁶⁰ Ma Pita hanan, “Aian, yahathôñ anêm abô palin!” Pita hanan denan ma tale halan. ⁶¹ Ma Anyô Bêñ hik i liliñ ma hatitiñ Pita ma Pita lahabi anên abô atu ba hanan, “Tale miñ halan ami denan ma tem onan êtôm bôlôñ lô nena hôthôn ya palin.” ⁶² Êñ ma Pita hale yain ma lahiki ba halan bêñ.

*Ik Yisu lôk emalik hathak
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Nê takatu ba evalon Yisu enan abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma siñ ma ik yani ba enan nena, “O plopet te ma onan nena opalê intu hik o?” ⁶⁵ Ma enan abô kambom lomaloma hadên yani havin.

*Enan Yisu bêñ hamin Israel inin nê bêñbêñ malerin
(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)*

⁶⁶ Haviyô hayan ma avômalô Israel inin nê bêñbêñ ethak donjtom ek elanô abô. Nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enan hik yani lin, ⁶⁷ * “Onan êndên yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanan hadên thêlô nena, “Yanan abô êñ êndên môlô, êñ ma môlô tem miñ nônemimbin ami. ⁶⁸ Ma yanin injik môlô lin, ma tem miñ môlô nonan viyan ami. ⁶⁹ *Ma donjtom yaô ma Anyô Anên Nakadun atu tem êyô êmô Wapômbên lôklokwan anên ban vianôn êtôm wak nômbên intu sapên.”

⁷⁰ Ma thêlô sapên enan hik yani lin, “Aên ba oda ma Wapômbên anên Nakadun e?”

Ma Yisu hanan hadên thêlô, “Môlôda oyala ba onan.”

⁷¹ Êñ ma thêlô enan, “Aisê ka alalô leñin havin nadanô abô doho imbin? Yani hanan yanida bêñ ba alalô lêk alanô yôv.”

23

*Enan Yisu bêñ hamin Pailat ma
(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)*

¹ Ma nê bêñbêñ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ² Êñ ma enan yani bêñ aêntêk, “Ôpêntêk habulin yêlôanin avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabin yêlô ba hanan ek miñ nênem takis êndên Sisa ami. Ma hanan nena yani ma Mesia. Mesia anên ôdôn nena kin.”

³ Ma Pailat hanan hik Yisu lin, “O ma avômalô Israel inin kin e?”

Ma Yisu hanan nena, “Intu êñ, hatôm intu honan.”

⁴ Êñ ma Pailat hanan hadên nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô nômbên atu nena, “Miñ yahapôm yani anên kambom la ami.”

⁵ Ma donjtom enan lôklokwan nena, “Yani hadôn avômalô ba halela inin auk haven Judia lôkthô. Môn hêk Galili aleba hayô lon êntêk.”

* 22:67: Jon 3:12 * 22:69: Ap 7:56

6 Pailat halarjô abô êj ma hanarj hik thêlô lij, “Ôpêj ma anyô Galili e?”
 7* Pailat halarjô nena Yisu halêm anêj Galili, êj ma hêv yani hi hadêj Helot ek malê nena yani hayabinj loj êj. Wak êj ma Helot hamô Jerusalem havinj.

8 Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêj anôj. Yani bôk halarjô abô hathak Yisu ba lahavinj ênjê yani ma dojtom mi aleba lêk hayê ma lahavinj Yisu indum lavôrijj te ek yani ênjê. 9 Ba intu Helot hanarj hik Yisu lij bêj anôj, ma dojtom yani bônôj iyom. 10 Ma nê bêjbêj êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balaburj takatu ba iminj loj êj enarj abô lôklokwanj ba ibi yani lijkupik hathak abô lomaloma. 11 Êj ma Helot lôk anêj nê vovak ewa kinj anêj kwêv thalalej daim te ma ik hathak Yisu ma enarj abôma ba emalik hathak yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak lojbô. 12 Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma dojtom lêk ma thai ibitak nê môlô.

Pailat hanarj ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

13 Yôv ma Pailat halam nê bêjbêj êbôk da lôk nê bêjbêj lôk avômalô ba ethak dojtom. 14 Ma hanarj, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêj ya ma môlô onarj nena anyô êntêk hanarj abôyanj hadêj avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabinj thêlô. Ma môlô ômô ma yahanarj hik ôpêj lij hathak nôk takêj. Yôv ma môlô odanjô. Minj yahapôm ôpêntêk anêj kambom takatu ba môlô onarj yani bêj hathak ami. 15 Ma Helot anêj auk aêj iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêj alalô hathak lojbô. Odanjô. Anyô êntêk minj hadum kambom te ek yanarj nena nijik yani vônô ami. 16-17 Aêj ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

18 Ma dojtom avômalô sapêj elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêj yêlô.” 19 (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêj gavman Lom hamô Jerusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôj.)

20 Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êj ma yani halam hadêj avômalô hathak lojbô. 21 Ma dojtom thêlô elam lôbôlôj aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

22 Yôv ma Pailat hanarj bôlôj te lô hadêj thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôj te minj hamô ek yangik yani vônô ami. Aêj ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

23 Ma dojtom thêlô lôklokwanj kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlôninj kaêk êj ma bêj anôj ba Pailat halarjô. 24 Aêj ba Pailat hasopa thêlôninj abô 25 ba hatak Balabas hadêj thêlô ma hêv Yisu hadêj nê vovak hatôm injj leinj havinj.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

26 Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk lojôndê ba anêj athêj nena Saimon. Yani halêm anêj loj buyarj ba hadum ek ni Jerusalem. Ma nê vovak evalonj yani ba êv Yisu anêj a ba hawa ba havenj Yisu yam.

27 Ma avômalô bêj anôj evenj Yisu yam, lôk avi doho elanj asêj malêj ba evenj yani yam. 28 Ma dojtom Yisu hik i lilinj ma hanarj hadêj thêlô aêntêk,

* **23:7:** Luk 3:1 * **23:16-17:** Nê lôkawk vi enarj nena abô doho atu ba Luk hatu ma hêk denarj. Abô êj ma aêntêk: Kobom te hamô Jerusalem aêntêk, “Hananj aêj ek malê nena waklavôj nôk bêj êj anêj sondabêj tomtom ma hêv anyô koladôj te vê ba hi hadêj i”.

“Mólô avi Jerusalem, miñ nodañ ek ya ami. Mi, nodañ ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odañô, malainj bêñ tem êyô ma tem avômalô nenanj aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miñ bôk êv sum ami, thêlô nêmo mavi ek malê nena ininj avômena miñ hatôm nêpôm vovanj ami.’ ³⁰ *Wak êñ ma avômalô tem nenanj êndênj dumlolê nena, ‘Upu ba usivunj yêlô.’ ” ³¹ Ma Yisu hananj abô loñ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadênj alokwanj lôkmala ma tem nindum malê êndênj alokwanj kapok?”

³² Ma thêlô ewa anyô kambom ju havinj ek nijik vônô imbinj Yisu. ³³ Thêlô i êyô loñ te ba anêñ athênj nena Lenkadôk Lokwanj. Loñ êñ ma thêlô êthôkwênj Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwênj yanj haminj Yisu banj vianônj ma yanj haminj banj vikerj. ³⁴ *Ma Yisu hananj, “Wakamik, nêmo thêlôninj kambom vê ek malê nena thêlô êthônj paliñ ba idum.” Vêmo ma nê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêñ kwêv lo sôp.

³⁵ *Avômalô iminj ba êyê iyom. Ma nê bêñbêñ ibi yani lilinj ba enanj, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubinj. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbênj bôk hatak yôv ek nêmo avômalô bulubinj, êñ ma nêmo yanida bulubinj.”

³⁶ *Ma nê vovak êyô havinj ba enanj abôma ma êv wainj maninj hadênj yani. ³⁷ Ma enanj, “O ma avômalô Israêl ininj kinj e? Êñ ma nêmo oda bulubinj.” ³⁸ Ma eto abô te haminj Yisu vulinj aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL ININJ KINJ

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwênj havinj Yisu ma yanj hananj abôma hadênj Yisu nena, “O ma Mesia e? Êñ ma nêmo oda bulubinj lôk yai imbinj.”

⁴⁰ Ma donjom yanj halanj abô êñ ma hathanj yanj êñ ba hananj, “Alalô tem nama ba miñ hôkô ek Wapômbênj ami e? ⁴¹ Alai adum kambom bêñ anônj ba intu êv vovanj hadênj alai, ma donjom ôpêntêk ma miñ hadum kambom te ami.” ⁴² Êñ ma hananj, “Yisu, hâyô anêmo loñ lôklinjak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hananj, “Yananj avanônj êndênj o nena yaô ma tem ômô imbinj ya êmo malak lenj.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waklêvônj binj ma momanjinj hayô pik sapênj vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêñ atu ba êthôkwênj haminj unyak mathenj kapô hapup hi luvi. ⁴⁶ Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabinj yadahôlônj.” Yani hananj aênj ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nômo êñ ma yani habô Wapômbênj anêñ athênj ba hananj, “Avanônj binj, ôpêntêk ma anyô thêthônj mavi.” ⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak donjom ba iminj ek êyê, thêlô êyê nômo êñ ba kapôlôninj malainj kambom ba ik binj daluk ba êvdi. ⁴⁹ Ma donjom Yisu anêñ avômalô sapênj lôk avi takatu ba evenj havinj yani hêk Galili ba êlêmo iminj daim dokte ma êyê nômo takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Josep ma anyô Alimatia te anêñ Judia. Yani hayabinj waklavônj atu ba Wapômbênj anêñ loñ lôklinjak tem êlêmo pik. Yani ma anyô thêthônj mavi te ma

* **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; ALK 6:16 * **23:34:** Sng 22:18; Ais 53:12 * **23:35:** Sng 22:7-8 * **23:36:** Sng 69:21 * **23:44-45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

Sanhedlin inin anyô bêñ te. Ma minj halôk hathak Sanhedlin inin auk atu ba ik Yisu vônô ami. ⁵² Ba intu hi hadêñ Pailat ma hanañ hik linj ek enja Yisu anêñ kupik. ⁵³ Êñ ma hawa Yisu linjkupik vê ma havuliv sinj hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyanj ek nedav nê ñama êndôk. Ma minj bôk êdô anyô ñama la hêk ami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyé valu abyanj atu ba êdô Yisu hêk. Wak êñ ma waktavôñj atu ba avômalô Israel nêpôpêk i ek nêgê Sabat. ⁵⁶ *Aêñ ba avi takêñ i inin unyak ma êpôpêk nôm ôv mavi lôk nôm lênglêñ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabunj hanañ.

24

Yisu haviyô hathak lonjbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda êñ anêñ wak te môñ anêñ lôkbôk momaninij ma avi ewa nôm ôv mavi takatu ba bôk epesan yôv ba i siô. ² Thêlô êyô ma êyé valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô danj. ³ Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma donjom thêlô minj êpôm Anyô Bêñ Yisu anêñ kupik ami. ⁴ Ma thêlô lenjinhabi bêñ anôñ iminj denanj ma kethenj oyanj ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv iminj havinj thêlô. ⁵ Êñ ma avi takêñ êkô ba êkôm ba êyé pik. Ma donjom thai enanj hadêñ thêlô aêntêk, “Aisé ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala havenj nê ñama inin lonj? ⁶ *Yani minj hêk lonj êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanañ hadêñ môlô hêk Galili. ⁷ Yani hanañ aêntêk, “Tem nêñêm Anyô Anêñ Nakadunj atu êndôk nê kambom bahenij ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lonjbô.” ⁸ Êñ ma thêlô lenjinhabi abô êñ.

⁹ Êñ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enanj abô takêñ sapêñ hadêñ nê ku lauminj ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô havinj. ¹⁰ Avi takêñ te ma Malia anêñ Magadala, ma Joana lo Jems anêñ talêbô Malia, lôk avi doho havinj. ¹¹ Ma aposel elanj avi takêñ inin abô ba esonj nena enanj abô molo la ba minj êvhavinj ami. ¹² Ma donjom Pita haviyô ma halanvinj ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêñ unyak hathak lonjbô ma lahabi bêñ anôñ hathak nôm takatu ba lêk habitak.

Yisu hapôm anyô lokwanju halôk lonjôndê

(Mak 16:12-13)

¹³ Wak êñ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Lonj êñ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. ¹⁴ Thai evenj lonjôndê ba i ma enanj hathak nôm takatu ba habitak. ¹⁵ Thai enanj abô bêñ anôñ, ma Yisu da halêm havenj havinj thai, ¹⁶ ma donjom Yisu hik thai malenj lonj ba minj eyala yani ami.

¹⁷ Ma yani hanañ hik thai linj, “Mamu onanj malê?”

Êñ ma thai iminj ma idum hatôm thai elanj. ¹⁸ Anyô yanj anêñ athêñ nena Kelopas hanañ hik yani linj, “Êê, avômalô Jelusalem sapêñ eyala nôm atu ba lêk habitak hêk lonj êntêk, ma hovenj êsê ba minj hoyala ami?”

¹⁹ Ma Yisu hanañ hik thai linj, “Malê?”

Ma thai enanj hadêñ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêñ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêñbêñ ba anêñ abô ma lôklinyak

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14 * 24:6: Luk 9:22

kambom hamin Wapômbêñ ma lôk avômalô sapêñ malenñ. ²⁰⁻²¹ *Ma yêlô lenññhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêñ hêv ek nê m Islael vê êñjêk inin malain. Ma donjom alalôaniñ nê bêñbêñ lôk nê bêñbêñ êbôk da enañ yani bêñ hadêñ Lom inin anyô bêñ ba halôk hathak inin abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. ²² Ma yêlôaniñ avi doho elela yêlôaniñ auk. Hadêñ lôkbôk momañiniñ ma thêlô i siô ²³ ma miñ êpôm Yisu anêñ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enañ nena thêlô êyê wên anjela doho ba enañ nena Yisu hamô lôkmala. ²⁴ *Ma yêlôaniñ anyô doho i siô ma êyê nô m taken hatôm atu ba avi enañ, ma donjom thêlô miñ êyê Yisu ami.”

²⁵ Ma Yisu hanañ hadêñ thai nena, “Mamu nê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miñ ôêvhavin plopet inin abô ami! ²⁶ *Thêlô bôk enañ yôv nena Mesia tem enja vovañ takêñ vêm ka tem enja anêñ athêñ lôkmangin êñjêk len.” ²⁷ *Vêm ma yani hawa Wapômbêñ anêñ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêñ thai. Môn ma hanañ hathak Mose anêñ kapya vêm ma plopet sapêñ inin abô takatu ba bôk eto hathak yani havin.

²⁸ Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹ Ma donjom thai enañ lôklokwan, “Lêk yanññ habôk ba tem bôlôvôn ba dô ma ômô imbinñ yai.” Êñ ma yani hi unyak kapô ek êñjêk imbinñ thai.

³⁰ Yôv ma thêlô êmô ek nejan nô m ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêñ thai. ³¹ Thai êyê ma malen hakyav ba eyala yani. Ma kethen oyan ma yani mi. ³² Ma thai enañ hadêñ i nena, “Êê, avanôn bin. Alai aven lonônndê ma yani hik Wapômbêñ anêñ abô thô ba alaianiñ kapôlônññ hatôm atum hathan.”

³³ Ma bôlôn donjom ma thai etak lon êñ ma ele i Jerusalem hathak lonbô. Thai êyô ma êpôm nê ku laumin ba lahavute lôk anyô doho ethak donjom havin ba êmô. ³⁴ *Ma thêlô enañ hadêñ thai aêntêk, “Avanôn bin nena Anyô Bêñ haviyô hathak lonbô ba yani hik i thô hadêñ Saimon.” ³⁵ Yôv ma anyô ju êñ enañ nô m takatu ba hapôm thai halôk lonônndê lôk polom atu ba yani haya, êñ ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak lonbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Nê ku enañ abô êmô denañ ma Yisu hamin thêlô malêvôn ma hanañ, “Môlô kapôlômim êñjêk labali!”

³⁷ *Ma thêlô eson nena ngôk anyô dahô ba êkô kambom. ³⁸ Ma donjom Yisu hanañ, “Môlô oson ba unim auk hêv yak eka? ³⁹ Ôngô yabahan lo yaven. Yada êñ êntêk ba nobalon yalenññkupik. Ma ngôk linñkupik mi, ma donjom yanañ ma hamô.” ⁴⁰ Êñ ma Yisu hik va lo ban thô hadêñ thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma lenññmavi, ma donjom thêlônññ auk mayaliv ba miñ êvhavin ami. Êñ ma Yisu hanañ, “Nôm doho hamô e?” ⁴² Êñ ma êv alim êbôk kabuk te vi, ⁴³ ma yani hawa ba hayañ ma thêlô êyê.

⁴⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala havin môlô, ma yahanañ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêñ Abô Balabunñ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yen tem injik anôn.” ⁴⁵ Ma yani hik inin auk linñ ek neyala Wapômbêñ anêñ kapya ⁴⁶ ba hanañ, “Wapômbêñ anêñ kapya

* **24:20-21:** Luk 19:11; Ap 1:6 * **24:24:** Jon 20:3-10 * **24:26:** Luk 9:22 * **24:27:** Sng 22:1-21;
Ais 53 * **24:34:** 1Ko 15:4-5 * **24:37:** Mat 14:26 * **24:44:** Luk 9:22

hanan nena Mesia tem enja vovan ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô ênjêk nê nãama iniñ loñ esak loñbô. ⁴⁷ Ma esak anêñ athêñ ma tem nenan êndêñ nê Jerusalem lôk Israel ma avômalô loñ buyan sapêñ nena nede kapôlôññ liliñ ek Wapômbêñ nê inñ kambom vê. ⁴⁸ *Môlô lék ôyê nô m takêñ yôv ba intu nonan lôkthô bêñ. ⁴⁹ *Odanô! Tem yanê m nô m atu ba Wakamik bôk havak abô ek nê m êyômô môlô. Aêñ ba nô mô Jerusalem endeba lôklokwan anêñ leñ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leñ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniñ loñ ma hêv ban liñ ba hêv mek hadêñ thêlô. ⁵¹ Hêv mek denan ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leñ ba hi. ⁵² Êñ ma thêlô êbô yani ma ele i Jerusalem lôk leññ mavi bêñ anôñ. ⁵³ Ma wak nô mbêñ intu sapêñ ma êbô Wapômbêñ êmô unyak mathen.

* 24:48: Jon 15:27; Ap 1:8 * 24:49: Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môḡ

Jon hato kapya êntêk. Yani ma anyô Islael te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yîsu. Yani ma Yîsu anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nôḡ takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma 'ḡê ku ali atu ba Yîsu hathak lahaviḡ bêḡ anôḡ' (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêḡ abô môḡ hêk kapya êntêk ma hananḡ hathak Yîsu intu opalê. Ma hato kapya êntêk ek avômalô nesam ba nêḡnêḡmimbiḡ nena Yîsu ma Mesia atu lôk Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ. Ma hato ek nêḡnêḡmimbiḡ ek neja lôkmala esak anêḡ athêḡ (Jon 20:31).

Hato hadêḡ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

¹*Sêbôk atu ba môḡ anôḡ ma Abô hamô. Ma Abô êḡ hamô haviḡ Wapômbêḡ ba Wapômbêḡ da intu abô êḡ ²ba hamô haviḡ Wapômbêḡ hadêḡ sêbôk ba môḡ anôḡ.

³*Abô êḡ intu Wapômbêḡ hapesanḡ nôḡkama sapêḡ hathak. Nôḡmlate atu ba miḡ habitak ami, êḡ ma miḡ yani hapesanḡ ami. ⁴*Abô êḡ hadum ba nôḡkama sapêḡ habitak lôkmala. Ma lôkmala êḡ ma avômalô iniḡ deda. ⁵*Deda êḡ habi hayô hêk momaniniḡ. Ma momaniniḡ êḡ hathôḡ palinḡ ba miḡ hatôm êḡḡek deda êḡ lonḡ sinḡ ami.

⁶*Ma Wapômbêḡ hêv anyô te halêm ba anêḡ athêḡ nena Jon. ⁷Yani halêm ek injik Abô deda êḡ thô ek avômalô sapêḡ nedaḡ ba nêḡnêḡmimbiḡ. ⁸Yanida ma miḡ deda êḡ ami ma halêm ek injik thô iyom. ⁹*Deda êḡ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êḡ ma deda anôḡ.

¹⁰Wapômbêḡ bôk hapesanḡ avômalô hathak Abô êḡ ba halêm pik. Ma doḡtom êthôḡ palinḡ denaḡ. ¹¹Yani hi ek anêḡ avômalô, ma miḡ ewa yani thô ami. ¹²Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviḡ ma hatak avômalô takêḡ ek nimbitak Wapômbêḡ anêḡ nali. ¹³*Avômena takêḡ ma Wapômbêḡ da hapesanḡ lonḡndê ba intu ibitak yanida anêḡ nali. Ma miḡ ibitak hatôm avômalô pik sapêḡ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miḡ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miḡ idum ba ibitak ami lôk miḡ ibitak hathak lami iniḡ leninḡhaviḡ ami. Mî.

¹⁴*Abô êḡ intu habitak anyô ba halêm hamô haviḡ yêlô ba bôk ayê nena anyô lôkmaḡḡinḡ anôḡ. Yani ma wapôm anêḡ ôdôḡ binḡ ba hik nôḡkama avanôḡ thô hadêḡ avômalô. Yani ma Lambô anêḡ Nakaduḡ doḡtom êḡ iyom ba intu Lambô hêv lôkmaḡḡinḡ êḡ hadêḡ yani.

¹⁵Jon hik anyô êḡ thô ba halam, "Bôk yahananḡ yôv hathak anyô êntêk êḡ nena, 'Anyô te tem embenḡ ya yam. Ma doḡtom yani hamô hadêḡ sêbôk ba miḡ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêḡ ek ya.' "

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13 * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * **1:4:** Jon 5:26

* **1:5:** Jon 3:19 * **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * **1:9:** Jon 8:12 * **1:13:** Jon 3:3-6; 1Pi 1:23

* **1:14:** Plp 2:7

16 Yani ma lôkmanġin anôġ ba anêġ wapôm hêv liġ sirġ ba halêm ek alalô lôbôlôġ 17* aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuġ hadêġ Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêġ wapôm thô. 18* Anyô te miġ bôk hayê Wapômbêġ ami. Ma doġtom Wapômbêġ anêġ Nakaduġ doġtom êġ iyom intu Wapômbêġ ba hamô havinġ Lambô ma hik Lambô thô hadêġ alalô.

Jon anyô hathik ɳaġ hanaġ anêġ ku bêġ
(*Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17*)

19 Israeġ iniġ nê bêġbêġ takatu ba êmô Jelusalem êv nê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêġ Jon ma enaġ hik yani liġ nena, “O ma opalê?” 20 Ma yani miġ bônôġ ami ma hanaġ bêġ nena, “Ya ma miġ Mesia atu ba Wapômbêġ hêv ek nêv avômalô bulubiġ ami. Mi anôġ.” 21* Êġ ma enaġ hik yani liġ, “Sêbôk ma enaġ nena Elia tem êmôġ vêv ka Mesia embeġ yam. O êġ êntêk e?”

Ma hanaġ, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanaġ nena plopet te tem êlêm. O êġ êntêk e?” *Lo 18:15-18*
Ma hanaġ viyaġ, “Mi.”

22 “Aêġ ba o opalê? Onaġ aisê esak oda? Onaġ viyaġ ek yêlô ana nanaġ êndêġ nê bêġbêġ.”

23 Êġ ma Jon hawa plopet Aisaia anêġ abô ba hanaġ,
“Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêġ loġ thiliv nena,
‘Nopesaġ loġondê ek Anyô Bêġ êlêm.’”

Aisaia 40:3

Hasam Aisaia anêġ abô êġ yôv ma hanaġ, “Ya êġ êntêk.”

24 Vêv ma Palisi takatu ba êlêm havinġ nê bêġbêġ 25 enaġ hik yani liġ, “O ma miġ Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisé ka huthik avômalô halôk ɳaġ?”

26 Ma Jon hanaġ viyaġ, “Yahathik thêlô hathak ɳaġ, ma doġtom anyô te hamô mólô malêvôġ ba mólô ôthôġ ôpêġ palinġ. 27* Yani ma ôpatu ba tem embeġ ya yam. Yani ma anyô lôk athêġ bêġ ma ya ma yaônalôk ba intu miġ hatôm yapole anêġ vakapô bokġġôp anêġ yak vê ami.”

28 Nôm êġ habitak anêġ Betani hêk Jolodaġ vi, loġ atu ba Jon hathak hathik avômalô halôk ɳaġ.

Yisu ma Wapômbêġ anêġ Boksipsip Nakaduġ

29* Haviyô hayaġ ma Jon hayê Yisu halêm. Ma hanaġ, “Ôġġô, ôpêġ ma Wapômbêġ anêġ Boksipsip Nakaduġ atu ba hêv ek nêv avômalô pik iniġ kambom vê. 30* Yani ma ôpatu ba bôk yahanaġ nena, ‘Anyô te tem embeġ ya yam. Ma doġtom yani hamô hadêġ sêbôk atu ba miġ yahabitak ami denaġ. Ba intu yani ma bêġ ek ya.’ 31 Yada ma yahathôġ ôpêġ anêġ ku palinġ. Ma doġtom yahalêm yahathik avômalô halôk ɳaġ ek yaġġik ôpêġ thô êndêġ avômalô Israeġ.”

32-33* Êġ ma Jon hanaġ hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanaġ nena, “Sêbôk ma yahathôġ ôpêġ anêġ ku palinġ. Ma doġtom Wapômbêġ hêv ya ba yahalêm ek yasik avômalô êndôk ɳaġ. Ma yani hanaġ hadêġ ya nena, ‘Tem nôġġô Lovak Mathen êlêm anêġ leġ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpêġ intu tem isik avômalô esak Lovak Mathen.’ Wapômbêġ bôk hanaġ abô êġ hadêġ ya. Êġ ma yahayê Lovak Mathenġ hatak leġ ma halôk ba halêm hatôm

* 1:17: Kis 34:28; Lom 6:14 * 1:18: Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16 * 1:21: Mal 4:5; Mat 11:14
* 1:27: Jon 1:15 * 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32-33: Mat 3:16

menak bôbô ba hayô hamô ôpêṅ. Yada yahayê nôṁ êṅ. ³⁴*Avanôṅ! Yada bôk yahayê nôṁ êṅ. Ma yahananṅ nena anyô êntêk ma Wapômbêṅ anêṅ Nakaduṅ.”

Aryô doho ibitak Yisu anêṅ ṅê ku

³⁵ Haviyô hayanṅ ma Jon lôk anêṅ ṅê ku ju êṁô loṅ atu hathak loṅbô. ³⁶*Ma hayê Yisu halêṁ ma hananṅ, “Ôṅgô, Wapômbêṅ anêṅ Boksipsip Nakaduṅ atu intu.”

³⁷ ṅê ku ju êṅ elanô abô êṅ ma i esopa Yisu. ³⁸ Êṅ ma yani hik i liliṅ ma hayê thai esopa yani ma hananṅ hik thai liṅ, “Mamu lemimhaviṅ malê?”

Ma thai enanṅ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêṅ ôdôṅ nena “Kêdôṅwaga”).)

³⁹ Ma Yisu hananṅ, “Mamu nôlêṁ nõṅgô.”

Êṅ ma thai i êyê loṅ atu ba yani hamô. Nôṁ êṅ habitak hadêṅ yanṅsiṅ hatôm 4 kilok. Ma thai êṁô haviṅ yani aleba bôlôvôṅ.

⁴⁰*Andulu ma Saimon Pita anêṅ yanṅ, yani ma Jon anêṅ anyô ku te atu ba halanô Jon anêṅ abô ba hi hasopa Yisu. ⁴¹ Yani hayê Yisu vêṁ ma hi kethêṅ ba hapôm yanṅ Saimon ma hananṅ, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêṅ ôdôṅ nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbêṅ hêv ek nêṁ avômalô bulubiṅ”).) ⁴²*Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêṅ Yisu. Yisu hayê ma hananṅ, “O Saimon, Jon nakaduṅ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athêṅ “Sipas” êṅ ma hatôm “Pita”. Ma athêṅ ju êṅ anêṅ ôdôṅ nena “valu”).)

Yisu dalam Pilip lo Nataniel

⁴³ Haviyô hayanṅ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hananṅ, “Ôlêṁ osopa ya.”

⁴⁴ Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êṅ ma Andulu lo Pita iniṅ malak ôdôṅ.

⁴⁵*Yani hapôm Nataniel ma hananṅ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapyâ balabuṅ hathak anyô te. Ma plopet doho bôk eto abô hathak ôpêṅ haviṅ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêṅ ma Yisu anêṅ Nasalet, Josep nakaduṅ.”

⁴⁶ Ma Nataniel hananṅ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hananṅ, “Ôlêṁ nõṅgô.” Êṅ ma thai i.

⁴⁷ Ma Yisu hayê Nataniel halêṁ ma hananṅ, “Avanôṅ! Ôpêntêk ma anyô Israêl mavi te. Yani ma abôyanṅ mi.”

⁴⁸ Ma Nataniel hananṅ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hananṅ, “Pilip miṅ dalam o ami denanṅ. Ma yahayê hôṁô alokwanṅ avi te ôdôṅ ba yahayala o.”

⁴⁹*Nataniel halanô abô êṅ ma hananṅ, “Kêdôṅwaga, o ma Wapômbêṅ anêṅ Nakaduṅ ma avômalô Israêl iniṅ Kiṅ.”

⁵⁰ Ma Yisu hananṅ, “Thatu yahayê hôṁô alokwanṅ ôdôṅ ba intu hôêv haviṅ e? Ondanô! Nôṁ êṅ ma yaôna ek yanṅ atu ba tem embenṅ yam.” ⁵¹*Ma hananṅ abô doho haviṅ nena, “Yananṅ avanôṅ biṅ êndêṅ môlô. Tem môlô ôṅgô leṅ ekyav ma anjela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ.”

2

Yisu hadum ba ṅanṅ habitak waiṅ

* **1:34:** Mat 3:17 * **1:36:** Jon 1:29 * **1:40:** Mat 4:18-20 * **1:41:** “Mesia” ma abô Hiblu.

“Kilisi” ma abô Glik. * **1:42:** Mat 16:18 * **1:45:** Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23

* **1:49:** Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11 * **1:51:** Stt 28:12

1 Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anêḡ Kena. Malak Kena êḡ hêk Galili kapô. Ma Yisu anêḡ talêbô hi haviḡ. 2 Ma elam Yisu lôk anêḡ ḡê ku ba i haviḡ. 3 Avômalô inum waiḡ aleba thô. Ma Yisu anêḡ talêbô hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Nôḡḡ! Thêlônḡ waiḡ lêk thô.”

4 *Ma Yisu hanaḡ, “Avi bêḡ, honaḡ abô êḡ hadêḡ ya eka? Yenaḡ waklavôḡ mi denaḡ.”

5 Ma Yisu talêbô hanaḡ hadêḡ ḡê takatu ba eyabiḡ nôḡ nena, “Nodaḡô anêḡ abô ba nundum êtôm atu ba hanaḡ.”

6 Ma uḡ valu baherḡvi ba lahavute hamô habobo thêlô. Uḡ te hatôm embalorḡ ḡaḡ êtôm 100 lita la. Avômalô Isael ethak ithik halôk ek nêḡnêḡ lenḡḡmavi êḡdêḡ Wapômbêḡ.

7 Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ ḡê eyabiḡ nôḡ nena, “Noḡgasô ḡaḡ êḡdôk uḡ sapêḡ.” Ma eḡgasô halôk aleba hayô abôlêk siḡ.

8 Yôḡ ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Noja doho ba nôḡnêḡ êḡdêḡ anyô bêḡ atu hayabiḡ nôḡ.” Ma ḡê ku ewa ba i êḡ hadêḡ yani. 9 Anyô bêḡ êḡ hanum ḡaḡ atu ba Yisu hik liliḡ ba habitak waiḡ. Ma doḡḡtom miḡ hayala ami. ḡê takatu ba ethakôḡ iyom intu eyala.

Yani hanum ba hasoḡ kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte 10 ma hanaḡ, “Ethak êḡ waiḡ vasiḡ mavi hamôḡ ek avômalô inum aleba malerḡḡ hataba êḡ ma miḡ êḡ waiḡ maniḡ haverḡ yan. Ma doḡḡtom waiḡ êḡtêk anêḡ vasiḡ ma vasiḡ anôḡ ek waiḡ yaḡ atu ba hamôḡ.”

11 Yisu hadum nôḡ êḡ hamô Kena anêḡ Galili. Nôḡ êḡ ma lavôḡḡḡ môḡ anôḡ atu ba hadum ek hik anêḡ lôkmaḡḡḡ thô. Ma anêḡ ḡê ku êḡvaviḡ yani. 12 *Vêḡ ma Yisu lôk iviyaḡ ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma ḡê ku iviḡ thêlô ba i êḡmô loḡ êḡ hatôm wak doho.

*Yisu halupunḡ avômalô doho hêk unyak matherḡ kapô
(Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)*

13 *Avômalô Isael iniḡ waklavôḡ te habobo anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jelusalem ek êḡḡê waklavôḡ êḡ. 14 Yani hi unyak matherḡ anêḡ piklêḡvôḡ ma hayê avômalô etak bokmaḡkaô lôk sipsip ma menak bôbô ek nêḡnêḡ vuli ek nêḡmbôk êtôm da lôk ḡê takatu ba êḡê ḡê loḡ buyaḡ iniḡ valuselerḡ hathak Hiblu iniḡ valuselerḡ êḡmô. 15 Êḡ ma havuvi yakbalawa te ba halupunḡ i lôk iniḡ boksipsip lo bokmaḡkaô ma hêḡv i vê hêk unyak matherḡ ba i. Ma hakayaḡ ḡê êḡ iniḡ balê ba valuselerḡ hagililiḡ mayaliv. 16 Ma hanaḡ hadêḡ ḡê takatu ba etak menak bôbô ek nêḡnêḡ vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anêḡ unyak ma loḡ netak nôḡkama êḡmô ek nêḡnêḡ vuli e?”

17 Ma Yisu anêḡ ḡê ku êḡê nôḡ êḡ ma lenḡḡhabi hathak abô te hêk Wapômbêḡ anêḡ kapa nena,

“Yahêḡv lêlê ek anêḡ unyak ma yalerḡhaviḡ unyak êḡ bêḡ anôḡ.” *Kapya Yey*

69:9

18 Isael iniḡ ḡê bêḡbêḡ êḡê ma enaḡ, “Undum lavôḡḡḡ te ek injik o thô nena Wapômbêḡ halam o ba hudum nôḡ êḡ!”

19 *Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Nundiniḡ unyak matherḡ êḡtêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loḡbô.”

20 Ma ḡê bêḡbêḡ enaḡ, “Avômalô idum ku hatôm sondabêḡ 46 ek elav unyak êḡtêk ma doḡḡtom mi denaḡ! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?” 21 *Unyak

* 2:4: Jon 7:30; 8:20 * 2:12: Mat 4:13 * 2:13: Kis 12:1-27 * 2:19: Mat 26:61; 27:40 * 2:21: 1Ko 6:19

matherj atu ba Yisu hanaŋ hathak êŋ ma yanida liŋkupik. ²²*Ba Yisu haviyô hathak loŋbô hêk ŋama ma anêŋ ŋê ku leŋiŋhabi abô atu ba bôk hanaŋ. Êŋ ma êvhaviŋ abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya lôk Yisu da hanaŋ.

²³*Yani hamô Jelusalem ma hayê waklavôŋ atu ba anêŋ athêŋ nena Hale ba Hi. Ma avômalô bêŋ anôŋ êyê lavôŋiŋ takatu ba hadum ba êvhaviŋ. ²⁴Ma doŋtom Yisu miŋ hêvhaviŋ i ami. Hayala anyô sapêŋ iniŋ auk. ²⁵Anyô te miŋ hêv auk hadêŋ yani hathak avômalô iniŋ kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêŋ iniŋ kapôlôŋiŋ.

3

Yisu hêv auk hadêŋ Nikodimus

¹*Israël iniŋ anyô bêŋ te anêŋ athêŋ nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. ²Bôlôvôŋ ma hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, hothak hudum lavôŋiŋ lomaloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêŋ hêv o ba hôlêm hatôm kêdôŋwaga. Ma Wapômbêŋ miŋ hamô haviŋ anyô te ami, êŋ ma miŋ hatôm indum lavôŋiŋ êtôm atu ba hudum ami.”

³*Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Ôpatu ba evathu hathak loŋbô iyom intu tem êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”*

⁴Ma ôpêŋ hanaŋ, “Aisê ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk talêbô kapô ba nembathu esak loŋbô e? Ma mi!”

⁵*Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Ôpatu ba Wapômbêŋ hathik hathak ŋaŋ lôk Lovak Matherj hatôm evathu hathak loŋbô, ôpêŋ iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.

⁶*Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô ibitak hathak Lovak Matherj habi i vê. ⁷Ma aisê ka hosonj hathak abô êntêk ba yahanaj hadêŋ o nena ‘nimbi o vê esak loŋbô.’ ⁸Lovak da hathak hayuv hatôm anêŋ lahaviŋ ma holaŋô anêŋ diŋdiŋ iyom. Ma doŋtom hôthôŋ nena halêm anêŋ êsê ba hi êsê. Ma ŋê takatu ba Lovak Matherj havathu i ma aêŋ iyom.”

⁹Ma ôpêŋ hanaŋ hik liŋ hathak loŋbô, “Nôm takêŋ tem imbitak aisê?”

¹⁰Ma Yisu hanaŋ, “Ai! O Israël iniŋ kêdôŋwaga bêŋ ma hôthôŋ nôŋm êntêk paliŋ, e? ¹¹⁻¹³Ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ iyom intu yahatak malak leŋ ba yahalêm. Ma anyôla miŋ bôk hi loŋ êŋ ba hale halêm hathak loŋbô ami. Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Yêlô anaŋ hathak nôŋm takatu ba bôk ayala. Ma anaŋ bêŋ hathak nôŋm takatu ba bôk ayê. Ma môlô miŋ olaŋô yêlôaniŋ abô ami. Lêk yahanaj abô doho hathak nôŋmkama pik ek oyala Wapômbêŋ anêŋ auk. Ma môlô miŋ ôêvhaviŋ ami. Ba intu nôŋmkama malak leŋ tem miŋ nôŋnemimbiŋ aêŋ ami. ¹⁴*Sêbôk ma avômalô Israël êmô loŋ thiliv ma umya bêŋ anôŋ ethaŋ i. Êŋ ma Mose hathôkwêŋ umya dahô te hathak kôm ba hêv liŋ hamij leŋ ek avômalô nêgê ba nimbitak mavi. Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba tem nêsoŋkwêŋ ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ ba nênem liŋ aêŋ iyom ¹⁵*ek avômalô

* **2:22:** Luk 24:6-8; Jon 12:16 * **2:23:** Jon 7:31 * **3:1:** Jon 7:50; 19:39 * **3:3:** Mat 18:3; 1Pi 1:23 * **3:3:** Abô Glik “hathak loŋbô” lôk “halêm anêŋ vuliŋ” thai luvi ma abô doŋtom iyom. Yisu anêŋ auk nena “halêm anêŋ vuliŋ” ma doŋtom Nikodimus hasonj nena “hathak loŋbô”. * **3:5:** Ese 36:25-27 * **3:6:** Jon 1:13 * **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32 * **3:15:** Jon 20:31

takatu ba êvhaviņ tem neja lôkmala anôņ atu ba nêmo êtôm wak nômbêņ intu sapêņ.

16* “Wapômbêņ lahaviņ avômalô pik bêņ anôņ ba intu hêv Nakaduņ doņtom êņ halêm ek ôpatu ba hêvhaviņ tem enja lôkmala anôņ atu ba êmô êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Ma tem miņ ema ami. 17* Wapômbêņ hêv Nakaduņ halêm pik ek nêma avômalô bulubiņ. Ma miņ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. 18* Ôpatu ba hêvhaviņ Nakaduņ êņ ma Wapômbêņ miņ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miņ hêvhaviņ Nakaduņ doņtom êņ ami ma ôpêņ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêņ bôk hadum abô hathak yani yôv. 19* Wapômbêņ hadum abô hathak avômalô pik aêntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu leņiņhaviņ momaņiniņ ma êdô deda êņ. 20 Deda tem injik avômalô iniņ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu nê kambom ethak épôlik ba miņ ibitak êyô deda kapô ami. 21 Ma doņtom ôpatu ba halanô Wapômbêņ anêņ abô nena avanôņ, yani êņ ma hatôm hamiņ deda ba avômalô sapêņ êyê anêņ ku takatu ba hadum ma Wapômbêņ da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ņaņ hik Yisu anêņ ku thô

22* Yôv ma Yisu lôk anêņ nê ku i Judia anêņ loņ kamuņ ma hamô haviņ anêņ nê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ņaņ. 23-24 Aion hêk habobo Salim. Loņ êņ ma ņaņ bêņ anôņ hêk ba avômalô ibi thêthô i loņ êņ. Jon miņ hamô koladôņ ami denaņ, ba intu hamô loņ êņ ek isik thêlô. 25 Ma anêņ nê ku lôk anyô Israel te êkôki hathak auk nimbatak mabuņ êņjêk Wapômbêņ ma. 26 Êņ ma nê ku i hadêņ Jon ma enaņ, “Kêdôņwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviņ o hamô Jolodaņ vi ba honaņ abô bêņ anôņ hathak yani. Ondaņô! Ôpêņ lêk hathik avômalô halôk ņaņ ba avômalô sapêņ i hadêņ yani!”

27 Ma Jon hanaņ, “Wapômbêņ da anêņ lahaviņ ba nômlate habitak aêņ hadêņ anyô te ma yôv. 28* Môlôda bôk olaņô abô atu ba yahanaj. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêņ hêv hamôņ ek yanaņ êndêņ avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miņ Mesia ami.’ 29 Anyô te hawa avi te, êņ ma tem enja êtôm yanida anêņ. Ma doņtom yapmalô ma tem êtôm ôpêņ anêņ anyô môlô atu ba imiņ ek embatho yani loņ. Ba halanô ôpêņ anêņ abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êņ. Ba intu lêk yalenmavi bêņ anôņ hamô yakapôlôņ siņ. 30 Wapômbêņ anêņ lahaviņ ba yani habitak anyô bêņ, ma yada yahabitak anyô oyaņ.”

31* “Ôpêņ bôk hamô leņ ba halêm, yani ma bêņ anôņ ek avômalô pik sapêņ. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêņ ma anyô pik ba intu hanaņ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôņ! Ôpatu ba halêm anêņ malak leņ, ôpêņ ma bêņ anôņ ek avômalô pik sapêņ. 32* Yani hanaņ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halanô bêņ. Ma avômalô miņ êvhaviņ abô êņ ami. 33-34 Wapômbêņ bôk hêv Lovak Mathen ba hamô ôpêņ kapô siņ ba halêm hanaņ Wapômbêņ anêņ abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviņ yani ma hik thô nena Wapômbêņ ma hanaņ abô avanôņ iyom. 35* Lambô lahaviņ Nakaduņ ba hêv nômkama sapêņ ek

* 3:16: Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10 * 3:17: Luk 19:10 * 3:18: Jon 5:24 * 3:19: Jon 1:5,9; 8:12 * 3:22: Jon 4:1-2 * 3:28: Mat 11:10; Jon 1:20 * 3:31: Jon 8:23 * 3:32: Jon 3:11 * 3:35: Mat 11:27; Jon 5:20

eyabij. ³⁶ *Ôpatu ba hêvHAVIŅ NakaduŅ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêôm êtôm wak nômbêŅ intu sapêŅ. Ma ôpatu ba havôliŅ dôM hadêŅ NakaduŅ ma WapômbêŅ bôk hadum abô yôv ba ôpêŅ lêk hawa vovan. Ba intu tem miŅ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hanaŅ abô haviŅ avi Samalia te

¹⁻² *Yisu da miŅ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leŅiŅHAVIŅ nesopa Yisu i hadêŅ anêŅ nê ku ek nisik i êndôk ŅaŅ. Ma Palisi elanô nena avômalô bêŅ anôŅ i hadêŅ Yisu ek isik i. Ma Jon anêŅ lêk auviŅna. ³ Yisu halanô abô êŅ ma hayê nena Palisi lêk ititiŅ anêŅ ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

⁴ Ma loŅôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviŅ. ⁵ *ÊŅ ma yani havenŅ ba hi hayô Samalia iniŅ malak lôŅ te ba elam nena Sika. LoŅ êŅ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadêŅ nakaduŅ Josep. ⁶ Ma Jekop bôk halav ŅaŅ lôv te hamô loŅ êŅ. Yisu havenŅ aleba waklêvôŅ biŅ ma hayô ŅaŅ lôv êŅ ma yani lêk yau ba halôk hamô biŅ. ⁷⁻⁸ Nê ku lêk i malak ek nêNêM vuli nôM. Ma avi Samalia te halêM ek enja ŅaŅ. Ma Yisu hanaŅ hadêŅ avi êŅ, “ŅaŅ ek yanum.”

⁹ *Avômalô IsraeL ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êŅ hanaŅ, “O ma IsraeL ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honaŅ nena ŅaŅ êlêM ek unum?”

¹⁰ *Ma Yisu hanaŅ hadêŅ avi êŅ, “Hoyala nôM mavi atu ba WapômbêŅ hêv lôk hoyala ôpatu ba hanaŅ, ‘ŅaŅ ek yanum’, êŅ ma tem onan injik yani liŅ ek nêM ŅaŅ lôkmala êndêŅ o.”

¹¹ Ma avi êŅ hanaŅ hadêŅ yani, “Anyô BêŅ, lôv êntêk ma daim ba anêM uŅ onja ŅaŅ êsê? Ma ŅaŅ lôkmala êŅ tem onja anêŅ êsê? ¹² *YêlôaniŅ bumalô Jekop hêv ŅaŅ lôv êntêk hadêŅ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêŅ bokmanŅkao sapêŅ inum halôk ŅaŅ lôv êntêk. Ma anêM ŅaŅ ma mavi anôŅ ek ŅaŅ êntêk lôk o ma bêŅ ek Jekop e?”

¹³ Ma Yisu hanaŅ, “ŅaŅ êntêk ba inum ma tem nesakmunij esak loŅbô.

¹⁴ *Ma doŅtom ôpatu ba hanum ŅaŅ atu ba yahêv ma miŅ hatôm esakmunij esak loŅbô ami. Lôk ŅaŅ êŅ ma tem imbitak êtôm ŅaŅ onan te ênjêk o kapôlôm ba nêM lôkmala anôŅ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŅ intu sapêŅ.”

¹⁵ Ma avi êŅ hanaŅ hadêŅ Yisu, “Anyô bêŅ, nêM ŅaŅ êŅ êndêŅ ya ek miŅ yasakmunij esak loŅbô ami. Lôk miŅ yalêM loŅ êntêk ek yanja ŅaŅ esak loŅbô ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanaŅ hadêŅ yani, “Nu ondam vônim êlêM.”

¹⁷ Ma avi êŅ hanaŅ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanaŅ hadêŅ yani, “Lêk honaŅ avanôŅ nena o anyô mi. ¹⁸ Sêbôk ma vônim bahenŅvi. Ba anyô atu ba lêk hômô haviŅ yani ma miŅ vônim ami. Lêk honaŅ abô avanôŅ!”

¹⁹ Ma avi êŅ hanaŅ hadêŅ yani, “Anyô bêŅ, lêk yahayala nena o ma plopet te. ²⁰ *YêlôaniŅ bumalô ethak êv yeŅ halôk dumlolê êntêk. Ma doŅtom môlô avômalô IsraeL onan nena WapômbêŅ lahaviŅ alalô nanêM yeŅ êndôk Jelusalem.”

* 3:36: Jon 3:16-18; 1Jon 5:12

* 4:1-2: Jon 3:22

* 4:5: Stt 33:19; Jos 24:32

* 4:9: Esr 4:1-5

* 4:10: Jon 7:37-38; ALK 21:6

* 4:12: Jon 8:53

* 4:14: Jon 6:35

* 4:20: Lo 12:5-14; Sng

21 Ma Yisu hanaŋ, “Livôŋ! Ondaŋô! Wak te ma tem miŋ môlô nônmê yeŋ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jerusalem ami. 22 *Môlô avômalô Samalia ma ôthôŋ ôpatu ba ôêv yeŋ hadêŋ. Ma Wapômbêŋ hêv anyô Israeŋ te ek nê m avômalô bulubiŋ ba intu yêlô avômalô Israeŋ ayala ôpatu ba yêlô êv yeŋ hadêŋ yani.

23-24 * “Wapômbêŋ ma lôkmala anêŋ ôdôŋ. Ba intu Wapômbêŋ habôlê m avômalô takatu ba êv yeŋ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêŋ anêŋ lôkmala anôŋ yôv. Aêŋ ba avômalô takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ intu nênmê yeŋ aêŋ. Ma waklavôŋ atu ba nô m êŋ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

25 Ma avi êŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlê m ma tem injik nômkama sapêŋ thô êndêŋ alalô.” (Ma “Mesia” êŋ intu elam nena “Kilisi”.)

26 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Ôpatu ba hanaŋ abô hadêŋ o ma yani êŋ.”

27 Enaŋ abô denaŋ ma Yisu anêŋ nê ku êvô êlê m hathak loŋbô ma êyê Yisu hanaŋ abô haviŋ avi êŋ ba eson kambom. Ma doŋtom thêlô bônôŋ ma miŋ enaŋ hik yani liŋ nena, “Lemhaviŋ malê?” mena “Honaŋ abô haviŋ avi êntêk eka?”

28 Êŋ ma avi êŋ hatak anêŋ uŋ hawa ŋaŋ hamô ma havôhi malak ôdôŋ hathak loŋbô. Ma hanaŋ hadêŋ avômalô nena, 29 “Môlô nôlê m ôŋgô anyô te! Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêŋ hadêŋ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” 30 Avômalô elanô abô êŋ ma etak malak ba i hadêŋ Yisu.

31 Avi Samalia hamô malak denaŋ ma nê ku enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Kêdôŋwaga, nonŋwaj nô m.”

32 Ma hanaŋ, “Yenaŋ nô m hamô ek yaŋgaŋ ma môlô ôthôŋ nô m êŋ paliŋ.”

33 Êŋ ma nê ku enaŋ hadêŋ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nô m hadêŋ yani la?”

34 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yenaŋ nô m êntêk. Tem yasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba yandum anêŋ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalê m. 35 *Môlô othak onaŋ, ‘Ayôŋ ayova iyom hêk, êŋ ma tem nô m injik anôŋ ba alalô naja.’ Yanaŋ êndêŋ môlô! Malemim ekyav ba ôŋgô ku katô! Nôm lêk hik anôŋ yôv! 36 Ôpatu ba halav nô m ma hawa anêŋ vuli. Yani halav nô m anôŋ ek nô m sapêŋ êŋ neja lôkmala anôŋ atu ba tem nê m ô êtô m wak nô mbêŋ intu sapêŋ ek anyô havatho nô m lôk anyô halav nô m thai luvi lenjŋmavi. 37 Aêŋ ba abô êntêk ma abô avanôŋ. ‘Anyô yaŋ habaŋ ku ba havatho ma anyô yaŋ halav anêŋ anôŋ.’ 38 Yahêv môlô ba u ek noja nô m ê m ô ku atu ba miŋ bôk môlô udum ku êŋ ami. Anyô vi idum ku êŋ. Ma môlô u olav anôŋ iyom.”

39 Avômalô Samalia bêŋ anôŋ ê m ô malak êŋ ba elanô avi êŋ hanaŋ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêŋ hadêŋ ya!” Ba intu thêlô êvhaviŋ Yisu. 40 Êŋ ma nê Samalia takêŋ êlê m enaŋ hik yani liŋ, “Ômô imbiŋ yêlô wak doho!” Ma yani hamô haviŋ thêlô hatô m wak ju. 41 Ma hanaŋ abô haviŋ i ba intu bêŋ anôŋ êvhaviŋ yani.

42 *Ma thêlô enaŋ hadêŋ avi êŋ nena, “Sêbôk yêlô alañô anê m abô ba êvhaviŋ. Ma lêk yêlôda alañô anêŋ abô ma ayala nena avanôŋ. Ôpêŋ ma ôpatu ba tem nê m avômalô pik bulubiŋ.”

* 4:22: 2Kŋ 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * 4:23-24: Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3 * 4:26: Mak 14:61-62 * 4:34: Jon 6:38 * 4:35: Luk 10:2 * 4:42: 1Jon 4:14

Yisu hadum anyô bêḡ te nakaduḡ mavi

43-45 *Wak ju hale ba hi ma hatak loḡ êḡ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êmô Jelusalem hadêḡ waklavôḡ Hale ba Hi ba intu êyê nôḡ takatu ba hadum. Aêḡ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doḡtom ewa yani thô oyaḡ hathak nêḡê nômbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaḡ nena plopet ma athêḡ mi hêk iniḡ malak ôdôḡ. 46 *Hamô Galili vêm ma havôhi Kena loḡ atu ba bôk hadum ḡaḡ ba habitak waiḡ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêḡ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijij ba hadum ek ema. 47 *Ôpêḡ halaḡô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êḡ ma hi hadêḡ Yisu ba halaḡ hadêḡ yani nena ni indum namalô mavi.

48 *Aêḡ ba Yisu hathaḡ yani aêntêk, “Môlô lemhaviḡ yandum lavôḡniḡ lôk nômbithi lomaloma ek môlô nônmimbiḡ ya e?”

49 Êḡ ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô bêḡ, ôlêm kethêḡ! Yenaḡ okna tem ema!”

50 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Ondenu! Nalummalô tem êmô lôkmala.”

Yôv ma ôpêḡ hêvhaviḡ Yisu anêḡ abô ba hi 51 ma anêḡ ḡê ku êpôm yani ba enaḡ nena, “Nalummalô hamô lôkmala.” 52 Êḡ ma yani hanaḡ hik thêlô lijij nena wakma alê intu okna êḡ mavi. Ma enaḡ, “Wakbôk yaḡsiḡ hatôm 1 kilok ma lijij êḡ hatak yani.”

53 Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Nalummalô tem êmô lôkmala.” Ba intu yani lôk anêḡ avômalô sapêḡ êvhaviḡ.

54 *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôḡniḡ yaḡ êḡ ek hik thô nena Wapômbêḡ hêv yani ba halêm.

5

Anyô lijij Betesda te

1 Vêm ma Yisu hi daku Jelusalem ek êḡjê avômalô Israêl iniḡ waklavôḡ te. 2 Kasuk te hêk Jelusalem ba avômalô Israêl elam nena Betesda. Kasuk êḡ hêk habobo Jelusalem anêḡ badêḡ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniḡ Unyak Abôlêk. Ba kapo daḡ êyô êmô bahêḡvi hêk loḡ êḡ. 3-4 Ma ḡê lôk lijij hatôm ḡê maleḡniḡ pusip lôk ḡê veḡniḡ kambom ma ḡê ivuviḡ ethak êk kapo daḡ takêḡ.* 5 Ma anyô te hawa lijij havuviḡ ba hêk kapo daḡ êḡ te hatôm sondabêḡ 38. 6 Yisu hayê ôpêḡ ma hayala nena lijij bôk hamô bô ba hanaḡ hik yani lijij, “Lemhaviḡ umbitak mavi e?”

7 Ma ôpêḡ hanaḡ viyaḡ, “Anyô bêḡ, kasuk hathak lijijaliḡ ma anyôla miḡ hamô ek nêḡ ya sa ami. Yahadum ek yandôk êmôḡ ma doḡtom anyô vi êlôk êmôḡ ek ya.”

8 *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Umbiyô umiḡ! Ma onja anêḡ yêḡ ba nu!” 9 Kethêḡ oyaḡ ma yani habitak mavi ba hawa anêḡ yêḡ ma hi.

* 4:43-45: Mat 13:57; Jon 2:23 * 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mat 8:5-6 * 4:48: Jon 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50: Mat 8:13 * 4:54: Jon 2:11 * 5:3-4: Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Jon hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Nê lijij takatu ba êk balê ek eyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te halôk ba hadum kasuk êḡ lijijaliḡ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôḡ tem imbitak mavi. * 5:8: Mat 9:6

Wak êḡ ma Sabat. ¹⁰ *Ba intu Israeḡ ininḡ ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ anyô havuviḡ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuḡ hatip ek miḡ onja yêḡ ba ombêḡ ami.”

¹¹ Ma ôpêḡ hanaḡ viyaḡ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanaḡ nena, ‘Onja anêḡ yêḡ ba nu.’”

¹² Ma thêlô enaḡ hik yani liḡ, “Opalê intu hanaḡ nena onja anêḡ yêḡ ba nu?”

¹³ Avômalô bêḡ anôḡ êḡmô loḡ êḡ ba Yisu hêḡ i vê menaḡna ba hi. Ba intu ôpêḡ hathôḡ nena opalê.

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak mathêḡ anêḡ piklêvôḡ ma hayê ôpêḡ hamô ma hanaḡ, “Ondaḡ. O lêk mavi hathak loḡbô ba otak anêḡ kambom. Yakô malaiḡ bêḡ yaḡ tem êpôm o.” ¹⁵ Êḡ ma ôpêḡ hi hanaḡ hadêḡ Israeḡ ininḡ ḡê bêḡbêḡ, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôḡ takêḡ hadêḡ Sabat. Ba intu Israeḡ ininḡ ḡê bêḡbêḡ ethaḡ yani. ¹⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Wakamik hathak hadum ku wak nôḡbêḡ intu sapêḡ ba hadum ku takêḡ denaḡ. Ba intu ya tem yandum ku aêḡ iyom.” ¹⁸ *Israeḡ ininḡ ḡê bêḡbêḡ elariḡ abô êḡ ma êyê nena Yisu lêk habuliḡ abô balabuḡ hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam Wapômbêḡ nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbêḡ. Ba intu lenḡmaniḡ kambom ba êbôlêḡ auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêḡ Nakaduḡ

¹⁹ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ya ma Nakaduḡ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduḡ indum aêḡ iyom. Ya miḡ hatôm yandum nôḡlate êtôm yenaḡ auk ami. Aêḡ ba nôḡkama sapêḡ atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa. ²⁰ Wakamik lahaviḡ ya anêḡ Nakaduḡ ba hik nôḡkama takatu ba yani hadum thô hadêḡ ya. Aêḡ ba Nakaduḡ hatôm indum nôḡm takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêḡ anôḡ thô êndêḡ Nakaduḡ ba indum môlô nosoḡ kambom ek ku yaḡ sêbôk. ²¹ Wakamik hathak hik ḡê ḡama liḡ ba hêḡ lôḡkma hadêḡ i. Ma aêḡ iyom ma ya Nakaduḡ tem yanêḡ lôḡkma êndêḡ avômalô êtôm yada yalenḡhaviḡ. ²² *Ma wakamik hatak ku nedaḡô avômalô ininḡ abô halôk yabahaḡ. Ma yanida miḡ hadum ku êḡ ami. Aêḡ ba lôḡkma atu ba Wakamik hêḡ ma tem yanêḡ aêḡ iyom ²³ *ek avômalô takatu ba elovak Nakaduḡ vibiḡ intu elovak Lambô aêḡ iyom. Ma ḡê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêḡ ya ba yahalêḡ.

²⁴ * “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba halaḡô yenaḡ abô ba hêḡhaviḡ Wakamik atu ba hêḡ ya ba yahalêḡ ma lêk hawa lôḡkma atu ba tem êḡmô êtôm wak nôḡbêḡ intu sapêḡ yôv. Ma Wapômbêḡ tem miḡ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ḡama yôv ba lêk hamô lôḡkma anôḡ. ²⁵ Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Avômalô ḡama tem nedaḡô ya Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ anêḡ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêḡmô lôḡkma. Wak te ma nôḡm takêḡ tem imbitak. Ma wak êḡ lêk hayô yôv.

²⁶ *Wakamik ida hamô lôḡkma ba hadum ba ya Nakaduḡ yahamô lôḡkma aêḡ iyom. Ba intu hatôm yanêḡ lôḡkma êḡ êndêḡ avômalô. ²⁷ Ma ya ma Anyô

* **5:10:** Neh 13:19; Jer 17:21 * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30 * **5:19:** Jon 5:30 * **5:22:** Jon 5:27; Ap 10:42 * **5:23:** Plp 2:10-11; 1Jon 2:23 * **5:24:** Jon 3:15-18

Anêḡ Nakaduḡ atu. Aêḡ ba hatak ya ek yandum ku yandaḡ avômalô inin abô.

²⁸ “Môlô minḡ nosoḡ esak yenaḡ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ḡê ḡama nedaḡo ya Nakaduḡ yalenḡselo ²⁹ *ba nimbiyô esak loḡbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêḡmô lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêḡpôm abô ba nema. ³⁰ *Yada minḡ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenaḡ auk ami. Yahasopa Wakamik anêḡ auk atu ek yandaḡo avômalô inin abô ek yanêḡm lôkmala mena ḡama êndêḡ i la. Yahasopa Wakamik anêḡ lahavinḡ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada minḡ yahasopa yenaḡ yalenḡhavinḡ ami. Ba intu yenaḡ abô yahadum ma thêthôḡ.

Anyô vi evatho Yisu anêḡ abô loḡ

³¹ “Yahavatho yenaḡ abô loḡ êḡ ma tem minḡ avômalô nêḡnêḡmimbinḡ ya ami. ³² Ma doḡtom anyô yaḡ bôk havatho yenaḡ abô loḡ yôv. Ma yahayala nena anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak ya ma avanôḡ.

³³ “Sêbôk ma môlô onanḡ hik Jon linḡ hathak ya ba yani bôk hanaḡ abô avanôḡ. ³⁴ Ma anyô pik te hatôm embatho yenaḡ abô loḡ e? Yahananḡ hathak Jon anêḡ abô êḡ ek môlô noja bulubinḡ. ³⁵ Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêḡ deda êḡ sawa bidonḡ iyom.

³⁶ * “Ma doḡtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êḡ ma hamôḡ ek Jon anêḡ abô. ³⁷⁻³⁸ *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô minḡ ôêvhavinḡ ya ami. Aêḡ ba môlô minḡ bôk olanḡo Wakamik laselo lôk ôyê yani thohavloḡma ami ma anêḡ abô minḡ hêk havinḡ môlô ami aêḡ iyom. ³⁹ *Môlô othak utitinḡ Wapômbêḡ anêḡ kapyā ba osoḡ nena tem nêḡm lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ êndêḡ môlô. Abô êḡ ma hik ya thô, ⁴⁰ ma doḡtom môlô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôḡ êḡ.

⁴¹ “Ya minḡ yahananḡ abô êḡ ek avômalô nebam ya ami. ⁴² Ma doḡtom yahayala môlô! Môlô minḡ lemimhavinḡ Wapômbêḡ ami. ⁴³ Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanaḡ anêḡ abô bêḡ. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma doḡtom anyô te halêm ba hanaḡ yanida anêḡ abô, êḡ ma môlô othak owa yani thô! ⁴⁴ Môlô othak ôêv athêḡ lôkmaḡinḡ hadêḡ ôpatu ba lahavinḡ môlô. Ma doḡtom minḡ môlô malemkilik hathak Wapômbêḡ doḡtom atu anêḡ lamavi ami. Êḡ ma tem nôḡnêḡmimbinḡ aisê?

⁴⁵ “Môlô othak ôêv malem hadêḡ Mose. Ma doḡtom tem enaḡ môlô bêḡ. Ba intu minḡ môlô lemimimbi nena tem yanaḡ môlô bêḡ iminḡ Wakamik ma ami. Mi anôḡ! ⁴⁶ *Mose bôk hatô abô hathak ya yôv. Aêḡ ba môlô ôêvhavinḡ Mose anêḡ abô, êḡ ma tem nôḡnêḡmimbinḡ ya imbinḡ. ⁴⁷ Ma doḡtom môlô minḡ ôêvhavinḡ abô atu ba yani hatô ami. Ba intu môlô minḡ ôêvhavinḡ yenaḡ abô havinḡ ami.”

6

Yisu havakôḡ anyô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Yôv ma Yisu hi kasukthôm Galili anêḡ daḡ vi. Kasuk êḡ anêḡ athêḡ yaḡ nena Taibelias. ² Ma avômalô bêḡ anôḡ bôk êyê lavôḡinḡ takatu ba hadum hathak avômalô lijinḡ ba intu esopa yani. ³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk

* 5:29: Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15 * 5:30: Jon 5:19; 6:38 * 5:36: Jon 3:2; 14:11 * 5:37-38: Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18 * 5:39: Luk 24:27 * 5:46: Ap 3:22

hamô binj havin anêj nê ku. ⁴ Avômalô Islael inij waklavônj elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômalô bêj anônj êlêm ma hanañ hadêj Pilip, “Alalô nanêm vuli polom emberj êsê ek nabakônj avômalô takêntêk?” ⁶ Yani hayala nôm atu ba tem yani indum ba intu hanañ ek eyala Pilip anêj auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanañ viyanj, “Alalô nandum ku êtôm ayônj bahenji ba lahavulô la anêj vuli ma minj hatôm nanêm polom vuli ek avômalô tomtom nejanj dokte dokte ami!”

⁸ Êj ma nê ku te anêj athênj nena Andulu, Saimon Pita anêj yanj molok, hanañ nena, ⁹ “Nôngô okna êntêk anêj polom bali yaônena bahenji lôk alim yaôna lokwanju. Ba nôm êj hatôm avômalô nômbênj êntêk e?”

¹⁰ Ma Yisu hanañ, “Nonanj êndênj avômalô ek nêndôk nêmo binj.” Kamunj bêj anônj hamô lonj êj ba anyô sapênj êlôk êmô. Thêlô hatôm 5,000. ¹¹ Êj ma Yisu hawa polom ma hateñ mek ba havani hatôm thêlôninj lenjinj havinj vêm ma hadum aênj hathak alim ju atu havinj.

¹² Thêlô eyanj ba lenjinjviyak ma Yisu hanañ hadêj anêj nê ku nena, “Môlô nusup nôm wata sapênj esak donjom ma minj nômbi ni ami.” ¹³ Êj ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm lauminj ba lahavuju.

¹⁴ *Ma avômalô êyê lavônjinj êj ba enanj, “Avanônj! Sêbôk ma enanj nena plopet te tem êlêm. Ma êntêk lêk halêm yôv.” ¹⁵ *Êj ma idum ek nebalonj yani ek imbitak êtôm ininj kinj. Ma hayala ininj auk êj, ba intu hatak lonj êj ma havôhi dum atu hathak lonjbô.

Yisu havenj kasukthôm anêj dômlê
(Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶ Yanjsin ma anêj nê ku i tamu kasukthôm anêj danj. ¹⁷ Bôlônônj ma minj Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yenj ba i tuvulu Kapaneam. ¹⁸ Ma lovak bêj te hayuv ba kasuk hik bêj. ¹⁹ Thêlô ivusin yenj ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu havenj kasukthôm anêj dômlê ba halêm habobo yenj ba hadum thêlô êkô kambom. ²⁰ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô nena, “Yada êntêk! Minj nôkô ami.” ²¹ Êj ma thêlô lenjinjmavi ba êlôk ek yani ni yenj kapô. Ma kasana ma yenj hi hathak linjanj.

²² Haviyô hayañ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêj danj vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yenj donjom iyom hamô ba nê ku iyom ethak yenj êj ba i. Ma Yisu minj hathak yenj êj havin anêj nê ku ba hi ami ma mi. ²³ Êj ma avômalô Taibelias ininj yenj doho êlêm ebobo lonj atu ba Anyô Bêj hava polom linj halôk ba thêlô eyanj. ²⁴ Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêj nê ku minj êmô ami. Êj ma thêlô ethak yenj ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

²⁵ Avômalô i êpôm Yisu hêk lonj atu ma enanj, “Kêdônjwaga, anjgê te intu hólêm lonj êntêk?”

²⁶ Ma Yisu hanañ nena, “Yananj avanônj binj êndênj môlô. Môlô bôk oan polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavônjinj ma môlô bôk ôyê ma donjom ôthônj palinj denanj. ²⁷ *Nundum ku ek noja nôm atu ba tem nêmlôkmala ba nêmo êtôm wak nômbênj intu sapênj. Wakamik Wapômbênj bôk

* 6:14: Lo 18:15,18 * 6:15: Jon 18:36 * 6:27: Jon 6:48-58

7

Yisu hayê waktavônê bêñ halôk Jerusalem

¹*Vêm ma Israel iniñ nê bêñbêñ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi havenê Galili lôbôlôbô iyom. ²*Ma avômalô Israel iniñ waktavônê te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkñaun. ³Êñ ma Yisu anêñ iviyañ ibi yani liliñ ba enañ, “Waktavônê Elav Unyak Alôkñaun lêk hayô ba otak loñ êntêk ma nu Judia ek anêm avômalô takatu ba esopa o tem nêgê lavônêñ takatu ba hothak hudum. ⁴Lemhaviñ avômalô sapêñ neyala o, êñ ma miñ umbuñ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yaiñ ek avômalô sapêñ neyala o!” ⁵*Yisu anêñ iviyañ miñ êvhaviñ yani ami ba intu enañ aêñ.

⁶Ma Yisu hanañ viyañ, “Yenañ waktavônê yana Jerusalem ma mi denañ. Ma môlô ma wak sapêñ ma mavi. ⁷Avômalô pik miñ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalô pik iniñ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸Môlô nu ôñgô waktavônê atu. Ma yenañ waktavônê yana Jerusalem miñ lêk hayô ami denañ ba intu tem miñ yana daku ami.” ⁹Êñ ma hamô Galili.

¹⁰Aêñ ba anêñ iviyañ êmôn ba i ek nêgê waktavônê êñ. Ma yani havenê i yam ma donjom miñ hik i thô ami. ¹¹Ma Israel iniñ nê bêñbêñ takatu ba êyê waktavônê êmô Jerusalem êbôlêm Yisu ba enañ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

¹²Ma avômalô nômbêñ êñ enañ abô thikuthik bêñ anôn hadêñ i hathak yani. Vi enañ, “Yani anyô mavi anôn.” Ma vi enañ, “Mi. Yani hasau avômalô.” ¹³Ma avômalô êkô ek iniñ nê bêñbêñ ba intu miñ iniñ piklêvônê ek nenañ iniñ auk bêñ ami.

¹⁴Waktavônê Elav Unyak Alôkñaun anêñ wak te malêvônê hayô. Ma Yisu hi unyak mathenê anêñ piklêvônê ba hêv auk hadêñ avômalô. ¹⁵*Israel iniñ nê bêñbêñ elañô Yisu anêñ abô êñ ma esonê kambom ba enañ, “Aisê ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniñ abô balabuñ? Kêdônwaga te miñ hadônê yani ami.”

¹⁶*Ma Yisu hanañ viyañ, “Auk atu ba yahêv hadêñ môlô halêm anêñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yenañ auk ami. ¹⁷Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ, yani tem eyala nena yenañ auk êñ halêm anêñ Wapômbêñ mena halêm anêñ yada yenañ auk iyom. ¹⁸*Ôpatu ba habam yanida hadum aêñ ek enja athêñ lôkmañgîñ. Ma donjom ôpatu ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpêñ ma hanañ abô avanônê. Ma miñ hasau avômalô ami. ¹⁹*Mose bôk hêv abô balabuñ hadêñ môlô yôv. Ma donjom môlônim anyô te miñ hasopa abô balabuñ takêñ ami! Ma môlô udum ek uñgwîk ya vônô eka?”

²⁰*Ma avômalô enañ viyañ, “Ngôk hamô haviñ o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

²¹Ma Yisu hanañ, “Bôk yahadum ku te hadêñ Sabat nena yahadum anyô havuviñ atu mavi. Êñ ma hadum ba môlô osonê kambom! ²²*Odanô! Môlô osonê nena Mose hêv abô balabuñ nengothe anyô kupik hadêñ môlô. Ma donjom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êñ habitak hadêñ Sabat ma môlô othak osopa aêñ iyom. ²³*Abô balabuñ nengothe kupik ma bêñ ek abô balabuñ Sabat. Ba intu môlô ongothe okna kupik hadêñ Sabat ek môlô miñ numbuliñ

* 7:1: Jon 5:18 * 7:2: Wkp 23:34 * 7:5: Ap 1:14 * 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47 * 7:16: Jon 12:49; 14:10 * 7:18: Jon 8:50 * 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24 * 7:20: Jon 8:48; 10:20
* 7:22: Stt 17:9-13; Wkp 12:3 * 7:23: Jon 5:8-10,16

Mose anêḡ abô balabaḡ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêḡ ek neḡgothe kupik! Aêḡ ba yahatôm yandum anyô te liḡkupik lôkthô mavi êndêḡ Sabat. Ma môlô lemimmaniḡ eka? ²⁴ Noja auk thêthônḡ esak ku lo loḡ vêmam. Ma miḡ ôḡḡo iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

²⁵ Êḡ ma avômalô Jerusalem doho enaḡ, “Ôpêntêk intu ba ḡê bêḡbêḡ idum ek nijik vônô, e? ²⁶ Ôḡḡo, yani hanaḡ abô hamiḡ piklêvônḡ ma ḡê bêḡbêḡ êyê iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpêḡ ma Mesia la. ²⁷ *Ma doḡtom ôpêntêk ma ayala anêḡ malak ôdôḡ. Ma Mesia atu halêm ma tem miḡ nayala anêḡ malak ôdôḡ ami.”

²⁸ *Yisu hamiḡ unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ ma hanaḡ thêlôninḡ abô. Êḡ ma halam, “Môlô oyala ya lôk yenaḡ malak ôdôḡ e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbêḡ anôḡ atu ba môlô ôthônḡ yani paliḡ ba miḡ yahalêm hatôm yadanaḡ auk ami. ²⁹ Yahalêm anêḡ yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰ *Thêlô elañô abô êḡ ba idum ek nebalonḡ yani ma doḡtom anêḡ waklavônḡ miḡ hayô ami denaḡ. Ba intu miḡ hatôm anyôla embalonḡ yani ami. ³¹ Avômalô nômbêḡ atu ba êmô ma êyê. Bêḡ anôḡ ma êvhavinḡ yani ba enaḡ thikuthik, “Anyôla tem miḡ embenḡ yam ba indum lavônḡinḡ bêḡ anôḡ êmôḡ ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.” ³² ḡê Palisi elañô thêlôninḡ abô. Êḡ ma thêlô lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da êv thêlôninḡ sôp bidoḡ ba i ek nebalonḡ Yisu.

³³ Ma Yisu hanaḡ, “Sawa bidoḡ ma tem yamô imbinḡ môlô vêm ma tem yambôna êndêḡ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴ *Ma môlô tem nômbôlêm ya, ma doḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu loḡ atu ba yahamô ami.”

³⁵ Ma Israel ininḡ ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ thêlôda, “Tem ni êsê ba miḡ hatôm alalô napôm ami? Yani ni loḡ atu ba alalôaninḡ avômalô sêbôk ba ilupuninḡ i ba lêk êmô havinḡ ḡê daluk ek êndôḡ thêlô e? ³⁶ Yani anêḡ auk aisê ba intu hanaḡ aêḡ, ‘Tem môlô nômbôlêm ya, ma doḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu loḡ atu ba yahamô ami.’”

Yisu ma ḡaḡ lôkmala

³⁷ *Waklavônḡ bêḡ êḡ anêḡ daḡ ma bêḡ ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamiḡ unyak mathenḡ kapô ma halam, “Anyô te hathakmuninḡ ek inum ḡaḡ ma êlêm êndêḡ ya. ³⁸ *Abô te hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ba hanaḡ, ‘ḡaḡ atu ba hêv lôkmala tem endanḡvinḡ êndôk avômalô takatu ba êvhavinḡ ya ininḡ kapôlônḡinḡ ba endanḡ endeba ni.’” ³⁹ *Yisu hanaḡ abô êḡ hathak Lovak Mathenḡ atu ba tem nêḡ êndêḡ avômalô takatu ba êvhavinḡ. Yani miḡ hama ba haviyô ami denaḡ ba intu Lovak Mathenḡ miḡ halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdôḡ ju

⁴⁰ *Avômalô doho elañô Yisu anêḡ abô êḡ ma enaḡ, “Avanônḡ binḡ! Alalô ayabinḡ plopet te! Ôpêḡ êntêk êḡ!”

⁴¹⁻⁴² *Ma vi enaḡ, “Yani ma Mesia!”

* **7:27:** Jon 7:41; 9:29 * **7:28:** Mat 11:27; Jon 8:55 * **7:30:** Jon 7:44 * **7:34:** Jon 8:21; 13:36 * **7:37:** Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14 * **7:38:** Ais 58:11 * **7:39:** Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4
* **7:40:** Lo 18:15; Jon 6:14 * **7:41-42:** Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2

Ma vi enañ, “Mi. Wapômbêñ anêñ kapy a hanañ, ‘Mesia ma tem imbitak anêñ Devit anêñ thalalen anêñ malak Betlehem.’ Ma donptom yani ma anyô Galili te.” ⁴³ Aêñ ba avômalô evak i vose hi ôdôn ju. ⁴⁴ Anyô doho lenjñ havin nebalon yani, ma donptom minj evalon ami.

Israel ininj nê bêngbêng minj êvhavinj Yisu ami

⁴⁵ Êñ ma nê bêngbêng ininj sôp bidonj êvôi ek nê bêngbêng êbôk da lôk nê Palisi. Ma thêlô enañ, “Aisê ba môlô minj ovalonj yani ba owa ba ôlêm ami?”

⁴⁶ *Ma sôp bidonj takêñ enañ, “Anyô êñ hanañ abô atu ba minj anyô la bôk hanañ ami.”

⁴⁷ Ma Palisi ethañ thêlô ba enañ, “Ôpêñ bôk hasau avômalô bêng anônj. Ma lêk hasau môlô havinj e? ⁴⁸ *Ma alalôaniñ nê bêngbêng lôk Palisi takêntêk ininj anyô te hêvhavinj yani e? ⁴⁹ Ma mi! Avômalô alonanj takêñ êthônj Mose anêñ abô balabunj paliñ. Ba intu Wapômbêñ tem injiki vônô!”

⁵⁰ *Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêñ Yisu halanô abô takêñ ma hanañ hadêñ thêlô, ⁵¹ “Alalôaniñ abô balabunj hanañ nena nijik anyô te vônô oyanj e? Mi. Nadanô anêñ abô ba nayala nôm takatu ba hadum vêmam.”

⁵² *Ma thêlô enañ viyanj, “O Galili hatôm ôpêñ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy katô ma tem oyala nena plopet te tem minj êlêm anêñ Galili ami.”

[Avi sek]*

⁵³ Yôv ma avômalô i ininj unyak.

8

¹ Ma Yisu hi Dum Oliv. ² Haviyô hayañ wak hapup ma Yisu havôhi unyak mathen anêñ piklêvônj. Ma avômalô êlêm êdêñ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêñ thêlô. ³ Nê Palisi lôk nê lôkaur hathak abô balabunj êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô haminj nê bêngbêng maleñjñ. ⁴ Ma enañ hik Yisu lijñ, “Kêdônwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk havin anyô lôk avi te. ⁵ *Ma Mose anêñ abô balabunj hanañ nena avi anêñ aêñ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?” ⁶ Ininj auk êñ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenanj yani bêng.

Ma donptom Yisu hakôm ba hatô abô hêk pik hathak bangwasinj. ⁷ *Ma enañ hik lijñ mathalalenj aleba yani haviyô haminj ma hanañ hadêñ thêlô, “Môlô te hayala nena minj hadum kambom te ami êñ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmônj.” ⁸ Êñ ma hakôm ba hatô abô hêk pik hathak lonbô.

⁹ Thêlô elanjô abô êñ ma thêlô tomtom etak lonj êñ ba i. Nê ininj sondabêng bêng anônj êmônj ba i. Ma anyô vi evenjam aleba Yisu lo avi êñ iyom êmô. ¹⁰ Ma Yisu haviyô haminj ma hanañ hadêñ yani, “Livônj, nê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?”

¹¹ *Ma avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, anyô mi.”

Êñ ma Yisu hanañ, “Ya minj yahadum abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêm kambom êñ!”]

Yisu ma pik anêñ deda

* **7:46:** Mak 1:22 * **7:48:** Jon 12:42 * **7:50:** Jon 3:1-2 * **7:52:** Jon 7:41-42 * **7:52:** Nê lôkaur vi lenjñhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da minj hatô ami, ma anyôla hatô havenj jam. * **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22-24 * **8:7:** Lo 17:7 * **8:11:** Jon 5:14

12 *Yisu hanaŋ abô hadêŋ avômalô hathak loŋbô nena, “Ya ma hatôm avômalô pik iniŋ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu ba nêŋ lôkmala anôŋ ma tem miŋ embenŋ loŋ momaŋiniŋ ami. Milôk.”

13 Ma Palisi enaŋ, “Oda hovatho anêŋ abô loŋ ba abô êŋ ma miŋ abô avanôŋ ami.”

14 *Ma hanaŋ viyaŋ, “Avanôŋ, lêk yahavatho yenaŋ abô loŋ. Ma yahayala loŋ atu ba yahamô ba yahalêŋ lôk loŋ atu ba tem yana. Ba intu yenaŋ abô ma avanôŋ. Ma doŋtom môlô ôthôŋ loŋ atu ba yahamô ba yahalêŋ lôk loŋ atu ba tem yana paliŋ. 15 *Môlô othak osopa avômalô pik iniŋ auk ba udum abô aêntêk, ‘anyô êntêk ma mavi’ mena ‘avi êntêk ma kambom’. Ma doŋtom yada miŋ aêŋ ami. 16 *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêŋ, yai adum ku êŋ haviŋ i. Ma miŋ yahadum abô hathak yada yenaŋ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenaŋ abô ma avanôŋ iyom. 17 *Môlôda unim abô balabuŋ hanaŋ aêntêk, ‘Anyô lokwanju idum abô ba enaŋ abô te iyom êŋ ma abô avanôŋ.’ 18 *Ma yada yahavatho yenaŋ abô loŋ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêŋ intu havatho yenaŋ abô loŋ haviŋ.”

19 Êŋ ma nê Palisi enaŋ hik yani liŋ, “Lemambô hamô êsê?”

Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Môlô oyala ya, êŋ ma tem noyala Wakamik imbiŋ. Ma doŋtom môlô ôthôŋ ya ba intu ôthôŋ Wakamik haviŋ.” 20 *Yisu hanaŋ abô takêŋ lôk hadôŋ avômalô hamô unyak mathen anêŋ piklêvôŋ hamô habobo loŋ êv da halôk. Ma anêŋ waklavôŋ miŋ lêk hayô ami denaŋ ba intu miŋ evaloŋ yani ami.

Yisu anêŋ malak ôdôŋ

21 *Yisu hanaŋ hathak loŋbô. “Tem yana. Ma môlô tem nômbôlêŋ ya ba unim kambom atu ôthôŋ ya paliŋ tem injik môlô vônô ba miŋ hatôm unu loŋ atu ba yaha ami.”

22 Israel iniŋ nê bêŋbêŋ elanô abô êŋ ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Aisé ka yani hanaŋ, ‘Môlô miŋ hatôm unu loŋ atu ba yaha ami?’ Yakô yanida injik i vônô la?”

23 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlônim loŋ ma pik êntêk. Ma yenaŋ loŋ ma malak leŋ. Môlô ma avômalô pik ma doŋtom ya ma miŋ anyô pik êntêk ami. 24 Ma miŋ môlô ôêvhaviŋ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êŋ ma tem noma. Ba intu bôk yahananaŋ hadêŋ môlô yôv nena môlô othak udum kambom lomaloma ba tem noma.”

25 Thêlô enaŋ hik yani liŋ, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanaŋ, “Sêbôk ba môŋ anôŋ ma yahananaŋ hadêŋ môlô. 26 Yahatôm yanaŋ môlônim kambom lomaloma bêŋ. Ma doŋtom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêŋ, yani ma avanôŋ. Ba yahalanô anêŋ abô ba yahananaŋ hadêŋ avômalô pik.”

27 Thêlô êthôŋ Yisu anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak Lambô. 28 *Aêŋ ba yani hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wak te am ka tem môlô nôsôkwêŋ ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu. Êŋ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahananaŋ abô takatu ba Wakamik hik thô hadêŋ ya ma miŋ yahadum nômlate hatôm yada yenaŋ

* 8:12: Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46 * 8:14: Jon 5:31-32; 7:28 * 8:15: Jon 12:47 * 8:16: Jon 5:30; 8:29 * 8:17: Lo 19:15 * 8:18: 1Jon 5:9 * 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23: Jon 3:31 * 8:28: Jon 3:14

auk ami. ²⁹ Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviñ ya. Yahadum nômkama hatôm anêñ lahavinñ. Aêñ ba miñ hatak ya ba yahamô daluk ami.”
³⁰ Avômalô bêñ anôñ elañô Yisu anêñ abô êñ ba êvhavinñ.

Avômena ethak idum hatôm lami

³¹ Yisu hanañ hadêñ avômalô Israeël takatu ba êvhavinñ yani nena, “Môlô ovalonñ yenañ abô lonñ lôkkokwanñ, êñ ma môlô ma yenañ nê ku anôñ. ³² Ma tem noyala nôm avanôñ. Ma nôm avanôñ êñ tem epole yak atu ba havuvi môlô lonñ vê.”

³³ *Ma thêlô enañ viyañ, “Aisé! Yêlô ma Ablaham anêñ limi ba anyôla ma miñ yêlôaniñ alañ ami. Ma honañ aêñ eka?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ viyañ, “Yanañ avanôñ binñ êndêñ môlô nena nê takatu ba ethak idum kambom, êñ ma hatôm yak havalonñ i lonñ ba intu kambom habitak thêlôniñ alañ. ³⁵ Ma nê takatu ba ewa hêk lonñ buyañ ma iniñ alañ hamô. Ba intu nê êñ ma miñ unyak alañ anêñ thalalen te ami. Nakaduñ iyom intu unyak alañ anêñ avômalô wak nômbêñ intu sapêñ. ³⁶ Aêñ ba ya Nakaduñ yahapole môlônim yak vê, ma yak êñ tem miñ embalonñ môlô lonñ esak lonñ bô ami. ³⁷ Yahayala nena môlô ma Ablaham anêñ limi, ma donñtom yenañ abô ma miñ hamô môlônim kapôlômim ami. Ba intu udum ek ungwik ya vônô. ³⁸ Yahathak yahanañ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadêñ ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olanô hêk lemimambô.”

³⁹ *Thêlô enañ viyañ, “Ablaham ma yêlôaniñ wakamik.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ma Ablaham anêñ limi, êñ ma tem nosopa anêñ bôk lo lonñ. ⁴⁰ Odañô! Wapômbêñ hanañ abô avanôñ hadêñ ya ba yahanañ abô êñ hadêñ môlô. Ma lêk môlô udum ek ungwik ya vônô! Ablaham miñ hadum aêñ ami. Ma môlô aisê? ⁴¹ *Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enañ, “Yêlô miñ avômena lonñ sawa ami. Wapômbêñ da intu yêlôaniñ wakamik. Ma o?”

⁴² Ma Yisu hanañ, “Yahalêm anêñ Wapômbêñ ba êntêk yahamô. Yani hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yahalêm hathak yenañ auk ami. Ba intu Wapômbêñ môlônim Lemambô, êñ ma tem môlô lemimimbinñ ya aêñ iyom. ⁴³ Môlô ôdô yenañ abô. Ba intu môlô ôthôñ yenañ abô denañ. ⁴⁴ *Sêbôk ba môtñ anôñ ma Sadan anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aêñ havenñ denañ. Nôm avanôñ te miñ hamô haviñ yani ami. Ba intu hadô nôm avanôñ sapêñ. Yani ma anyô abôyanñ lôk abôyanñ anêñ alañ. Aêñ ba abôyanñ ma anêñ abô anôñ ba intu hanañ abôyanñ iyom. Ma môlônim lemambô ma Sadan êñ ba anêñ nali ma môlô ba intu osopa anêñ lahavinñ. ⁴⁵ Ma ya anyô lonñ buyañ ba yahanañ abô avanôñ. Ba intu môlô miñ ôêvhavinñ ya ami. ⁴⁶ *Môlô te hatôm injik yenañ kambom thô e? Yakô yenañ abô ma avanôñ ma aisê ba miñ môlô ôêvhavinñ ya ami? ⁴⁷ *Wapômbêñ anêñ nali ma ethak elañô anêñ abô. Môlô ma miñ Wapômbêñ anêñ nali ami. Ba intu miñ olanô anêñ abô ami.”

Yisu hanañ abô hathak yanida

⁴⁸ *Avômalô Israeël enañ Yisu anêñ abô viyañ, “Avanôñ! O anyô Samalia te ba ngôk hamô haviñ o!”

* 8:33: Mat 3:9 * 8:34: Lom 6:16,20 * 8:39: Mat 3:9 * 8:41: Ais 63:16 * 8:44: 1Jon 3:8
 * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 * 8:47: 1Jon 4:6 * 8:48: Mak 3:21-22

49 Ma Yisu hanaŋ, “Ngôk miŋ hamô haviŋ ya ami. Yahalovak Wakamik vibinŋ. Ma mólô miŋ olovak ya vibinŋ ami. 50 Miŋ yada yahadum ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endanô avômalô iniŋ abô. 51 *Yanaŋ avanôŋ binŋ êndêŋ mólô. Ôpatu ba hasopa yenaŋ abô ma tem miŋ ema ami. Mi anôŋ.”

52 Avômalô Israel enaŋ, “Yêlô lêk ayala nena ngôk hamô haviŋ o. Ablaham lôk plopet sapêŋ bôk ema yôv. Ma donjom oda honaŋ, ‘Ôpatu ba hasopa yenaŋ abô ma tem miŋ ema ami.’ 53 O bêŋ ek yêlôaniŋ bumalô Ablaham, e? Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapêŋ bôk ema haviŋ. Ma hosorŋ nena o anyô bêŋ e?”

54 Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Yahabam yada, êŋ ma nôm oyaŋ. Wakamik atu ba mólô olam nena unim Wapômbêŋ, yani êŋ intu habam ya. 55 Ma donjom mólô miŋ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahananŋ nena yahathôŋ yani paliŋ, êŋ ma tem yambitak anyô abôyaŋ êtôm mólô. Aêŋ ba yahayala yani ba intu yahasopa anêŋ abô. 56 Mólônim bumalô Ablaham bôk hayala nena tem yalêm ba lamavi anôŋ. Ma hayê yenaŋ waklavôŋ êŋ ma hadum yani lamavi anêŋ dôêŋ.”

57 Avômalô Israel enaŋ hadêŋ Yisu, “Anêm sondabêŋ miŋ hatôm 50 ami denaŋ ma honaŋ nena bôk hâyê Ablaham. Hosau!”

58 *Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ binŋ êndêŋ mólô. Ablaham miŋ habitak ami denaŋ, ma yada bôk yahamô yôv.” 59 Thêlô elanô abô êŋ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma donjom Yisu hêv i vê menaŋna hêk unyak matherŋ anêŋ piklêvôŋ ba hi.

9

Anyô madaluk pusip

1 Yisu havenŋ ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip. 2 *Ma anêŋ nê ku enaŋ hik yani liŋ, “Kêdôŋwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpêŋ da anêŋ kambom mena lambô lo talêbô iniŋ e?”

3 *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ hadum ku êŋ hathak ôpêŋ ek avômalô pik nêgê. Ma miŋ ôpêŋ mena lambô lo talêbô iniŋ kambom ami. Mi. 4 Deda hêk denaŋ ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ ku. Bôlôvôŋ tem êyô ba miŋ hatôm anyô nindum ku ami. 5 *Yahamô pik ma ya ma avômalô pik iniŋ deda.”

6 *Êŋ ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelanŋ aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êŋ madaluk. 7 Ma hanaŋ hadêŋ yani, “Nu usik o êndôk kasuk Siloam.” (Athêŋ Siloam êŋ anêŋ ôdôŋ nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêŋ hi hathik i. Ma hale halêm hathak lonjô ma lêk hayê tak mavi.

8 Yanida anêŋ avômalô lôk avômalô takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêŋ ma enaŋ, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” 9 Ma doho enaŋ, “Ôpêŋ intu.”

Ma vi enaŋ, “Mi, anyô yaŋ ba hatôm ôpêŋ.”

Ma donjom ôpêŋda hanaŋ, “Ya êŋ êntêk.”

10 Ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

* 8:51: Jon 5:24 * 8:58: Jon 1:1 * 9:2: Ese 18:20; Luk 13:2,4 * 9:3: Jon 11:4 * 9:5: Mat 5:14; Jon 8:12 * 9:6: Mak 8:23

11 Ma hanan, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelan pik havin wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamalen. Yôv ma hanan nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êñ ma yaha yahathik ma yamalen hakyav.”

12 Ma thêlô enan hik yani liñ, “Ôpêñ hamô êsê?”

Ma yani hanan, “Yahathôn palin.”

Palisi enan abô hadêñ anyô madaluk hakyav

13 Êñ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. 14 Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êñ. 15 Aêñ ba Palisi enan hik yani liñ hatôm atu ba avômalô enan hik yani liñ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanan, “Ôpêñ hatak pik malim hathak yamalen ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

16 Ma Palisi doho enan, “Anyô êñ min halêm anêñ Wapômbêñ ami ek malê nena habulin Sabat.”

Ma doñtom vi enan, “Anyô kambom hatôm indum lavônjin anêñ aêñ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdôn ju.

17 *Yôv ma thêlô enan hik anyô madaluk pusip êñ liñ hathak loñbô, “Yani hadum anêñ malem ba hakyav. Ma honan aisê hathak yani?”

Ma ôpêñ hanan, “Yani ma plopet te.”

18 Ma Israel inin nê bêñbêñ min êvhavin nena sêbôk ma yani mapusip ma doñtom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. 19 Ma enan hik thai liñ, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

20 Ma talêbô lo lambô enan, “Avanôn! Ôpêntêk ma yaianin okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. 21 Ma doñtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êñ ma yai athôn palin. Yani bôk anyô muk yôv ba nonan injik yanida liñ.” 22 Israel inin nê bêñbêñ bôk enan nena anyôla hanan nena Yisu ma Mesia, êñ ma tem nêñêm ôpêñ vê. Aêñ ba intu thai êkô 23 ba enan, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonan injik yanida liñ.”

24 Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loñbô ma enan, “Ondam Wapômbêñ anêñ athêñ ma onan abô avanôn! Ôpêñ ma anyô kambom! Aêñ e?”

25 Ma yani hanan, “Injo! Ôpêñ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamalen pusip ma lêk yamalen hakyav!”

26 Ma enan hik yani liñ, “Yani hadum malê hadêñ o ba malem hakyav?”

27 Ma yani hanan, “Lêk yahanan yôv hadêñ môlô, ma môlô lemimôndôn kôtôn. Môlô udum ek nodanô esak loñbô ek numbitak anêñ nê ku e?”

28 Êñ ma Palisi enan abôma lôk ethan yani nena, “Oda intu hosopa ôpêñ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! 29 Alalô ayala nena Wapômbêñ bôk hanan abô hadêñ Mose. Ma doñtom ôpêñ anêñ loñ ma yêlô athôn palin.”

30 Ma ôpêñ hanan, “Aêñ e? Môlô ôthôn ôpêñ anêñ loñ, e? Odañô! Yani hadum yamalen mavi. 31 *Wapômbêñ hathak halanô nê idum kambom inin abô e? Mi. Halanô nê thêthôn atu ba esopa anêñ abô iyom. 32 Sêbôk aleba lêk ma min ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami. 33 Wapômbêñ min hêv ôpêñ ba halêm ami, êñ ma min hatôm indum nômlate ami.”

34 *Palisi elañô aêñ ba enañ, “Waklavôñ lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndônñ yêlô? Dô!” Êñ ma ilupunij ôpêñ.

Palisi ma hatôm nê malenij pusip

35 Yisu halañô nena ilupunij ôpêñ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanañ, “Hôêvhavinj Anyô Anêñ Nakaduj atu e?”

36 Ma yani hanañ, “Anyô bêñ, anyô êñ ma opalê? Onañ êndêñ ya ek yanêmimbinj yani.”

37 Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Bôk hôyê yani yôv. Ondañô! Yani êñ êntêk ba hanañ abô havinj o.”

38 Ma ôpêñ hanañ, “Anyô Bêñ, yahêvhavinj.” Êñ ma yani halek vadônñ lêlô hadêñ Yisu.

39 Ma Yisu hanañ, “Yahalêm pik ek yanañ avômalô inij kambom bêñ ek nê malenij pusip tem nêgê tak ma nê êyê tak tem malenij pusip.”

40 *Ma Palisi doho êmô ba elañô abô êñ. Ma enañ hik yani linj, “Aisê! Yêlô ma nê malenij pusip havinj e?”

41 Ma Yisu hanañ, “Malenij pusip, êñ ma kambom mi. Ma donjom môlô othak onañ, ‘Yêlô athak ayê tak.’ Ba intu môlônim kambom havalonj môlô lonj denañ.”

10

Yisu ma boksipsip inij alañ

1 Yisu hanañ, “Yanañ avanônñ binj êndêñ môlô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma minj habitak hayô kola abôlêk ek enja bôksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom. 2 Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu boksipsip inij alañ. 3 Anyô hayabinj kola halate abôlêk vê ek boksipsip alañ enja anêñ bok. Halam tomtom inij athêñ ma elañô ba halom i hi yainj. 4 Yani hawa anêñ boksipsip sapêñ ele yainj yôv ma hamônñ ma boksipsip evenj yam. Boksipsip eyala alañsi lenjselo ba intu esopa i. 5 Ma anyô yanj ma êthônñ ôpêñ laselo paliñ ba intu êsôv ma minj ethak esopa ami.” 6 Yisu havunj abô ba minj eyala anêñ ôdônñ ami.

7 Aêñ ba Yisu hanañ hathak lonjbô nena, “Avanônñ! Yanañ êndêñ môlô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô. 8 *Avômalô sapêñ atu ba êmônñ ek ya ma nê vani lôk nê kambom. Ma donjom boksipsip minj elañô thêlô lenjjselo ami. 9 Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadêñ ya ba hayô kola kapô ma Wapômbêñ tem nêm yani bulubinj. Ôpêñ tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôm mavi ek enjañ. 10 Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbulinj i. Ma donjom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlônñ inij.

11 * “Ya ma boksipsip inij alañ mavi ba yahatak yanañ lôkmala ek nêm boksipsip sa. 12 *Alañ anêñ nê ku ma minj boksipsip inij alañ ami. Ba êyê avunj yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêmo ma nêsôv ba ini. Ma avunj yatap tem indupunij i ba nêsôv mayaliv. 13 Alañ anêñ nê ku ma lenjinhavinj vuli iyom ma minj lenjinhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.

* 9:34: Sng 51:5 * 9:40: Mat 15:14 * 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * 10:11: Sng 23:1; ALK 7:17 * 10:12: Ap 20:29

14 “Yada iyom intu boksipsip iniñ alañ mavi. Yahayala yenañ boksipsip ma thêlô eyala ya ¹⁵ *hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenañ lôkmala ek nê m boksipsip sa. ¹⁶ *Yenañ boksipsip doho miñ êmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedanô yalenşelo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbítak ôdôñ donţtom lôk alañ donţtom iyom. ¹⁷ *Wakamik lahaviñ ya ba intu yalenşhaviñ yani ek yatak yenañ lôkmala ma tem yanja esak loñbô. ¹⁸ Anyôla miñ hatôm nê m yenañ lôkmala vê ami. Mi. Yada yenañ yalenşhaviñ ek yatak yenañ lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak loñbô. Wakamik hanañ ek yandum aêñ.”

¹⁹ Avômalô Israe elañ abô êñ ma evak i vose hi ôdôñ ju hathak loñbô. ²⁰ Ma bêñ anôñ enañ nena, “Ngôk kambom hamô haviñ yani ba anêñ auk molo. Aisê ka môlô olañ anêñ abô?”

²¹ Ma donţtom vi enañ, “Mi! Anyô lôk ngôk te miñ hatôm enañ abô takêñ ami. Ma ngôk kambom miñ hatôm indum maleñ pusip mavi ami. Mi.”

Nê Israe l miñ êvhaviñ ami

²² Waklavôñ Êv Mek Ek Unyak Matherñ hayô ba avômalô Israe l i Jelusalem ek nêgê.*

Lêk ma beleñ simbak ²³ ba Yisu haveñ unyak matherñ anêñ kapo dan te ba elam nena Solomon Anêñ Kapo Dan. ²⁴ Ma avômalô Israe l ekalabu yani siñ ma enañ, “Huvuñ abô ba angê ka tem onañ nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êñ ma onañ bêñ.”

²⁵ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Bôk yahanañ yôv hadêñ môlô lôk lavôñiñ takatu ba yahadum hathak Wakamik anêñ athêñ hik ya thô hadêñ môlô. Ma miñ ôêvhaviñ ya ami. ²⁶ Ek malê nena môlô ma miñ yenañ boksipsip ami ba intu miñ ôêvhaviñ ya ami. ²⁷ Yenañ boksipsip ma ethak elañ yalenşelo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. ²⁸ *Yahêv lôkmala atu ba tem nê m ô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ hadêñ yenañ avômalô ek miñ nema ami lôk miñ hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabaheñ ami. ²⁹ Wakamik hêv i hadêñ ya, ma yani ma bêñ ek nômkama sapêñ ba miñ hatôm anyôla nê m thêlô vê ênjêk Wakamik bañ ami. ³⁰ Yai lôk Wakamik ma donţtom iyom.”

³¹ Avômalô Israe l ewa valu hathak loñbô ba idum ek nijik Yisu vônô. ³² Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô bôk ôyê lavôñiñ mavi bêñ anôñ atu ba yahadum yôv. Ku êñ ma Wakamik hêv hadêñ ya. Ma lavôñiñ alisê intu yenañ kambom ba udum ek unşwik ya esak valu?”

³³ *Ma thêlô enañ viyañ, “Yêlô adum ek nanşik o esak valu ek malê nena honañ abôma hathak Wapômbêñ nena oda ma Wapômbêñ. Ma donţtom o ma anyô pik iyom. Ma miñ yêlô leññhabi lavôñiñ la ami. Mi.”

³⁴ Ma Yisu hanañ, “Môlô da unim abô balabuñ te hanañ nena, ‘Wapômbêñ da halam môlô nena wapômbêñ.’ *Kapya Yen 82:6*

³⁵ “Odanô! Abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy ma avanôñ ba bôk hêv hadêñ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêñ’. ³⁶ Ma hatak ya hatôm anêñ anyô ek yalê m pik êntêk ba intu ya ma wapômbêñ hatôm môlô. Ma donţtom ya ma nakaduñ ba intu ya ma bêñ ek môlô. Aêñ ba yahanañ nena, ‘Ya

* **10:15:** Mat 11:27; 1Jon 3:16 * **10:16:** Ais 56:8; Ese 34:23 * **10:17:** Plp 2:8-9 * **10:22:** Sêbôk ba avômalô loñ buyañ ibulin unyak matherñ ma avômalô Israe l ik vovak. Vê m ma êv mek ek unyak matherñ hathak loñbô. Ba intu avômalô Israe l leññhabi waklavôñ êñ. * **10:28:** Jon 3:16; 6:39 * **10:33:** Wkp 24:16

ma Wapômbêḡ Nakaduḡ ma yahanaj abôma hathak Wapômbêḡ aisê ba intu onaj ya bêḡ? ³⁷ Yahadum ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmimbiḡ ya. ³⁸ *Ma ôdô nônêmimbiḡ ya, êḡ ma nônêmimbiḡ lavôḡḡḡ iyom. Nônêmimbiḡ yenaḡ ku takatu ek êndôḡ mîlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹ Êḡ ma idum ek nebalonḡ yani esak loḡbô. Ma doḡtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰ *Ma habup hayô ḡaj Jolodaḡ ba hi ma hamô loḡ sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ ma avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ yani ma enaḡ, “Avanôḡ! Jon miḡ hadum lavôḡḡḡ te ami. Ma doḡtom abô takatu ba yani hanaḡ hathak ôpêntêk ma avanôḡ.” ⁴² Ma avômalô loḡ êḡ bêḡ anôḡ êvhaviḡ yani.

11

Lasalus hama

¹ *Anyô te hapôm liḡḡ ba anêḡ athêḡ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êḡ ma avi loyaḡ Malia lo Mata iniḡ malak ôdôḡ. ² *Malia êḡ atu ba yani haḡgasô nôḡm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêḡ va ma haya lopali vê hathak wakadôk ḡauḡ. Anyô liḡḡ êḡ ma Lasalus, Malia atu limalô. ³ Ma avi lo yaḡ êv abô hadêḡ Yisu nena, “Anyô bêḡ, anêḡ anyô mîlô hapôm liḡḡ.”

⁴ *Yani halaḡô abô êḡ ma hanaḡ nena, “Lijḡ êḡ anêḡ anôḡ ma miḡ ḡama ami. Lijḡ êḡ habitak ek injik Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡḡ thô. Ma lôkmaḡḡḡ êḡ tem injik ya Nakaduḡ anêḡ lôkmaḡḡḡ thô aêḡ iyom.” ⁵ Yani lahaviḡ Mata lo yaḡ Malia ma Lasalus bêḡ anôḡ. ⁶ Ma doḡtom yani halaḡô nena Lasalus hapôm liḡḡ ma miḡ hi kethêḡ ami ma hamô loḡ êḡ hatôm wak ju.

⁷ Êḡ ma hanaḡ hadêḡ ḡê ku, “Alalô nabôana Judia.”

⁸ Ma thêlô enaḡ, “Kêdôḡwaga, loḡ êḡ ma waksêḡḡyôk ma avômalô Israêl idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

⁹ Ma hanaḡ, “Wakma laumiḡ ba lahavuju hadêḡ wak te, aêḡ e? Ma pik êntêk êḡ anêḡ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miḡ nêndôk ami. ¹⁰ Ma bôlôvôḡ ma deda mi ba anyô evenḡ ma tem nêndôk.”

¹¹ Vêḡ ma hanaḡ, “Alalôaniḡ anyô mîlô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yaḡḡḡḡ liḡ.”

¹² Ma ḡê ku enaḡ, “Anyô Bêḡ, dô! Hêk sôm ek liḡḡ etak yani ba imbitak mavi.” ¹³ Thêlô esonḡ nena hanaḡ hathak Lasalus hêk sôm la. Ma doḡtom mi. Hanaḡ hathak Lasalus anêḡ ḡama.

¹⁴ Ba intu hanaḡ bêḡ nena, “Lasalus lêk hama ¹⁵ ba miḡ yahamô haviḡ ami ba intu yalenḡmavi. Ma tem yanêḡ mîlô sa ek nônêmimbiḡ. Alôana i!”

¹⁶ *Êḡ ma Tomas anêḡ athêḡ yaḡ nena Didimus* hanaḡ hadêḡ ḡê ku vi nena, “Alôana imbiḡ yani ek nijik alalô vônô imbiḡ.”

Yisu ma lôkmala anêḡ ôdôḡ

¹⁷ Yisu thêlô êyô Betani ma yani halaḡô nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. ¹⁸ Loḡ êḡ hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô iyom. ¹⁹ Ma avômalô Israêl bêḡ anôḡ êlêḡm ek nêḡnêḡ Malia lo Mata thêvô. ²⁰ Mata halaḡô nena Yisu lêk halêḡm êḡ ma hi ek êḡḡê. Malia ma hamô unyak.

* **10:38:** Jon 14:10-11 * **10:40:** Jon 1:28 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2:** Jon 12:3 * **11:4:** Jon 9:3 * **11:16:** Mak 14:31 * **11:16:** Abô Glik “Didimus” anêḡ ôdôḡ ‘anyô lopopek’.

²¹ Ma Mata hanan, “Anyô Bêḥ, hômô loḥ êntêk ma yenaḥ livôḥ tem miḥ ema ami. ²² Ma doḥtom yahayala nena malêla takatu ba honaḥ hik Wapômbêḥ liḥ, êḥ ma tem yani indum.”

²³ Ma Yisu hanan, “Livôm tem imbiyô esak loḥbô.”

²⁴ *Ma Mata hanan, “Avanôḥ! Pik lo leḥ anêḥ dan ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiḥ.”

²⁵ Ma hanan, “Yada ma anyô yahik avômalô liḥ lôk yahêv lôkmala hadêḥ i. Ma ôpatu ba hama ma doḥtom hêvhaviḥ ya, ôpêḥ tem êmô lôkmala. ²⁶ Avômalô takatu ba êvhaviḥ intu ewa lôkmala anôḥ ma tem miḥ nema ami. Hôêvhaviḥ abô êntêk mena mi e?”

²⁷ *Ma Mata hanan, “Anyô Bêḥ! Avanôḥ! Yahêvhaviḥ nena o ma Mesia lôk Wapômbêḥ Nakaduḥ atu ba bôk hanan nena tem êlêm pik êntêk.”

²⁸ Êḥ ma Mata hi hanan yaôna hadêḥ Malia, “Kêdôḥwaga hayô ba halam o.” ²⁹ Malia halaḥ abô êḥ ma haviyô kethêḥ ba hi ek êḥjê. ³⁰ Yisu hamô loḥ atu ba Mata hapôm yani halôk ma miḥ hayô malaklêvôḥ ami. ³¹ Avômalô Israêl takatu ba êmô unyak haviḥ Malia ek nênem yani thêvô êyê haviyô kethêḥ ba hi yaiḥ ma esopa ba i. Thêlô eson nena hi ek endan emberḥ siô la. ³² Malia hi hayô loḥ atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôḥ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanan, “Anyô Bêḥ, hômô loḥ êntêk ma tem miḥ livôḥ ema ami.”

³³ Yani halaḥô Malia lôk avômalô iniḥ asêḥ malêḥ ba lamalaiḥ lôk lahiki bêḥ anôḥ. ³⁴ Ma hanan, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enaḥ, “Anyô Bêḥ, ôlêm nôḥgô.”

³⁵ Enaḥ aêḥ ma halaḥ.

³⁶ Ma avômalô Israêl takêḥ enaḥ, “Alikak! Yani lahaviḥ ôpêntêk bêḥ anôḥ.”

³⁷ *Ma doḥtom doho enaḥ, “Anyô êḥ hadum ba ḥê maleniḥ pusip êyê tak. Ma tem indum aêḥ iyom êndêḥ ôpêntêk ba miḥ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liḥ hathak loḥbô

³⁸ Yisu lamalaiḥ ba lahiki bêḥ anôḥ hathak loḥbô aleba hi hayô siô. Siô êḥ ma valu abyanaḥ te ba epesaḥ hêk dumlolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk siḥ. ³⁹ Ma hanan, “Nônêm valu vê!”

Mata, anyô ḥama êḥ anêḥ livavi, hanan, “Anyô Bêḥ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpalê.”

⁴⁰ Ma hanan, “Lêk yahanan hadêḥ o yôv! Hôêvhaviḥ, ma tem nôḥgô Wapômbêḥ anêḥ lôkmanḥiḥ.”

⁴¹ Êḥ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leḥ ma hanan, “Wakamik! Hothak holaḥô yenaḥ abô ba yalenmavi. ⁴² Yada yahayala yôv nena wak nômbêḥ intu ma holaḥô yenaḥ abô. Ma doḥtom yahanan abô êntêk ek nênem avômalô takêntêk sa ek nênemimbiḥ nena hôêv ya ba yahalêm.”

⁴³ Êḥ ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlêm yaiḥ!” ⁴⁴ Ma hatak siô ba hale yaiḥ. Ivuvi va lo ban hathak sôp seleḥ ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanan hadêḥ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

⁴⁵ *Ma avômalô Israêl takatu ba elan haviḥ Malia êyê nôm atu ba Yisu hadum ba bêḥ anôḥ êvhaviḥ. ⁴⁶ *Ma doḥtom vi i hadêḥ ḥê Palisi ma enaḥ hathak nôm takatu ba yani hadum. ⁴⁷ Êḥ ma ḥê bêḥbêḥ êbôk da lôk ḥê Palisi

* **11:24:** Jon 6:40 * **11:27:** Jon 6:69 * **11:37:** Jon 9:6-7 * **11:45:** Jon 7:31 * **11:46:** Luk 16:31

takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enañ nena, “Ôngô! Anyô êntêk hadum lavôñij bêñ anôñ. Ma alalô ayê loñ eka? ⁴⁸ Atak yani ba hadum ku êñ, ma tem avômalô sapêñ nêñemimbinj. Êñ ma Lom tem nêlêm nimbulinj alalôaniñ unyak matheñ lôk avômalô sapêñ.”

⁴⁹ Ma thêlônij anyô te anêñ athêñ nena Kaiapas. Ma sondabêñ êñ ma yani hatôm anyô bêñ habôk da ba hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰ Odañô! Môlô ôthônj auk êntêk palinj e? Anyô te hama êñ ma nôñ yaôna. Ma avômalô Isael sapêñ ema êñ ma malainj bêñ. Aêñ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêñ avômalô bêñ anôñ sa.”

⁵¹⁻⁵² *Sondabêñ êñ ma Kaiapas hatôm anyô bêñ habôk da. Ba intu hanañ abô loñ kapô atu ba tem injik anôñ nena Yisu tem ema ek nêñ avômalô Isael sa lôk isup Wapômbêñ anêñ nali takatu ba êmô mayaliv esak doñtom ek malê nena miñ hama ek nêñ avômalô Isael iyom sa ami. Ma Kaiapas miñ hanañ abô êñ hatôm yanida anêñ auk ami. ⁵³ *Nê bêñbêñ elañô Kaiapas anêñ abô ma êbôlêm loñôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴ Êñ ma Yisu hatak avômalô Isael ma hi Eplaim atu hamô habobo loñ thiliv ek êmô imbinj anêñ nê ku doho ba intu miñ havenj Isael malêvônj ami.

⁵⁵ Avômalô Isael ininj waklavônj Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêñ anôñ i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê waklavônj êñ. ⁵⁶ Ma thêlô iminj unyak matheñ anêñ piklêvônj ek nêmbôlêm Yisu. Ma thêlôda enañ hadêñ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêm ênjê waklavônj êntêk imbinj mena mi e?”

⁵⁷ Ma doñtom nê bêñbêñ êbôk da lôk nê Palisi enañ lôklokwanj hadêñ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êñ ma enañ bêñ ek nebalonj yani.”

12

Malia hathik Yisu va (Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)

¹ *Wak bahenji ba lahavute hêk denañ ek êyô waklavônj Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêñ loñ, ôpatu ba yani hik linj hathak loñbô hêk ñama.

² *Êñ ma thêlô engabôm nôñ leñijmavi ek yani. Mata hathô nôñ ma Lasalus hamô havinj nê takatu ba eyañ nôñ havinj Yisu. ³ *Ma Malia hawa kolopak nôñ ôv mavi hamô kapô ba anêñ vuli ma bêñ anôñ ba hangasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ñaun. Ma nôñ ôv mavi atu anêñ ôv havenj unyak kapô êñ sapêñ.

⁴ Ma Yisu da anêñ nê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enañ yani bêñ hayê ba hanañ, ⁵ “Nôm ôv mavi êñ ma anyô hadum ku sondabêñ daluk te ek nêñ vuli! Ma lêk engasô oyanj iyom! Nanêm nôñ êñ ek anyô vi nêñem vuli ba naja valuselenj ek nanêm êndêñ avômalô siv.” ⁶ Judas anêñ ku hayabinj avômalô êvhavinj ininj valuselenj ma doñtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêñ lahavinj. Ba intu hanañ aêñ. Ma miñ lahiki hathak avômalô siv ba hanañ ami.

⁷ Ma Yisu hanañ, “Notak yani. Avi êñ hapôpêk yenanj ñama. ⁸ *Avômalô siv tem nêñô imbinj môlô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma doñtom tem miñ yamô imbinj môlô sawa daim ami.”

* **11:47:** Elam ininj kaunsil nena “Sanhedlin”. * **11:51-52:** Jon 10:16 * **11:53:** Jon 5:18 * **12:1:** Jon 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40 * **12:3:** Luk 7:37-38 * **12:8:** Lo 15:11

⁹ Avômalô Israel bêñ anôñ elañô nena Yisu hamô Betani. Êñ ma i ek nêgê yani. Thêlô miñ i ek nêgê yani iyom ami. Mi. Lenjinhavin nêgê Lasalus imbinj, ôpatu ba Yisu hik liñ hathak lonjbô hêk ñama. ¹⁰⁻¹¹ *Ba intu avômalô Israel bêñ anôñ êvhavin ba esopa Yisu. Ma ñê bêñbêñ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbinj Yisu.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kinj
(*Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:29-40*)

¹² Haviyô hayañ ma avômalô nômbêñ atu ba bôk i Jelusalem ek nêgê waklavôñ Hale ba Hi elañô nena Yisu havenj ba hi Jelusalem. ¹³ *Ma ewa nôkalyô thanañ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena, "Osana!"

"Wapômbêñ nêñ lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!"
Kapya Yey 118:25-26

"Wapômbêñ nêñ lamavi êndêñ avômalô Israel ininj Kinj!"

¹⁴ Yisu hawa bok donji map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anêñ kapyà nena,

¹⁵ "Môlô avômalô Saion miñ nôkô ami.

Ôñgô! Unim kinj halêm!

Yani hayô hamô bok donji nakadunj te ba halêm!"

Sekalaia 9:9

¹⁶ *Ñê ku êyê nôñ takêñ ma donjom êthôn anêñ ôdôn paliñ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak lonjbô ma miñ lenjinhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anêñ kapyà. Êñ ma eyala nena abô êñ eto hathak Yisu da lôk lenjinhabi nôñ takatu ba idum hadêñ yani.

¹⁷ Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik liñ hathak lonjbô enañ havenj denañ ba abô êñ hi mayaliv. ¹⁸ Aêñ ba avômalô bêñ anôñ elañô nena Yisu bôk hadum lavôñinj êñ. Ba intu etak Jelusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹ Ñê Palisi êyê ma thêlôda enañ hadêñ i, "Ôñgô! Avômalô sapêñ lêk esopa yani ba alalôañ ku anôñ mi."

Yisu anêñ ku hayô

²⁰ Avômalô lonj buyañ doho i daku Jelusalem ek nêgê waklavôñ Hale ba Hi ba nêñem yey imbinj avômalô Israel. ²¹ Ma i hadêñ Pilip, anyô Betsaida anêñ Galili. Ma enañ hik yani liñ, "Anyô bêñ, yêlô adum ek nagê Yisu." ²² Êñ ma Pilip hi hanañ hadêñ Andulu ba thai i enañ hadêñ Yisu.

²³ *Ma Yisu hanañ, "Wakma lêk hayô yôñ ek injik Anyô Anêñ Nakadunj anêñ lôkmanjñ thô. ²⁴ *Yanañ avanônj binj êndêñ môlô. Yanjêk te miñ evatho halôk pik ami, êñ ma tem miñ injik anôñ ami. Tem ida êmô aêñ. Ma donjom yanjêk atu ba evatho halôk pik, êñ ma hama ba tem injik anêñ anôñ bêñ anôñ. ²⁵ *Anyô te lahavinj anêñ lôkmala bêñ anôñ êñ ma anêñ lôkmala êñ tem nêñ yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêñ lôkmala pik êntêk êñ ma tem embalonj anêñ lôkmala êñ lonj wak nômbêñ intu sapêñ. ²⁶ Ôpatu ba hadum ek indum yenañ ku ma esopa ya ba lonj atu ba yahamô ma tem êmô imbinj. Ma Wakamik tem enañ abô mavi esak ôpêñ.

²⁷ * "Lêk yalenjmalainj bêñ ba hatôm yanañ nena, 'Wakamik, nêñ ya bulubinj.' Dô! Yahalêm ek yandum ku êñ. ²⁸ Wakamik, nunjgwik anêñ lôkmanjñ thô!"

* **12:10-11:** Jon 11:45 * **12:13:** Jon 1:49 * **12:16:** Jon 2:22 * **12:23:** Jon 13:31-32; 17:1

* **12:24:** 1Ko 15:36 * **12:25:** Mat 16:25 * **12:27:** Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

Êḡ ma kaêk te halam anêḡ malak leḡ nena, “Bôk yahik yenaḡ lôkmanḡiḡ thô yôv. Ma tem yandum esak loḡbô.” ²⁹ Avômalô nômbêḡ atu imiḡ loḡ êḡ elanô abô êḡ ba enaḡ, “Kakalu!” Ma doho enaḡ, “Anjela te hanaḡ abô hadêḡ yani!”

³⁰ Ma Yisu hanaḡ nena, “Kaêk êḡ halêm ek nêḡ môlô sa. Yani miḡ halam ek nêḡ ya sa ami ma mi. ³¹ Ku nenaḡ avômalô pik bêḡ lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêḡ anyô bêḡ kambom atu ni. ³² *Ma tem nêḡnêḡ ya liḡ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêḡ umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêḡ nêlêm êndêḡ ya.” ³³ *Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡondê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalanḡsiḡ thô.

³⁴ *Ma avômalô nômbêḡ atu enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Mesia atu tem êḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba yêlô ayala abô êḡ. Ma honaḡ nena nêsôkwêḡ o Anyô Anêḡ Nakaduḡ esak a. Anyô Anêḡ Nakaduḡ êḡ ma opalê?”

³⁵ *Ma Yisu hanaḡ, “Sawa bidonḡ iyom ma deda tem êḡ imbiḡ môlô. Ba ôpatu havenḡ momanḡiniḡ ma hathôḡ nena tem ni êsê. Aêḡ ba intu môlô nombeḡ yapinḡ êḡa tem momanḡiniḡ êyô môlô vôn! ³⁶ *Deda hamô haviḡ môlô denaḡ. Aêḡ ba nôḡnêḡmibiḡ yani ek môlô tem numbitak deda anêḡ avômalô.” Yisu hanaḡ abô êḡ yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêḡ anôḡ miḡ êvhaviḡ Yisu ami

³⁷ Yisu bôk hadum lavôḡiḡ lomaloma hêk avômalô malenḡiḡ. Ma donḡtom miḡ êvhaviḡ yani ami ³⁸ ek plopet Aisaia anêḡ abô injik anôḡ nena, “Anyô Bêḡ, opalê lêk hêvhaviḡ alalôaniḡ abô?”

Ma opalê lêk hayê anêḡ lôklokwaḡ atu ba bôk huik thô? Mi anôḡ.” *Aisaia 53:1*

³⁹ Avômalô iniḡ lôklokwaḡ mi ek nêḡmibiḡ ba intu plopet Aisaia bôk hanaḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapy a aêntêk,

⁴⁰ “Yani habi thêlô malenḡiḡ siḡ

ma hik thêlônḡiḡ auk siḡ

ek miḡ nêḡê esak malenḡiḡ

lôk neyala êḡjêk iniḡ auk

ba nêḡbô nêlêm êndêḡ ya ek yandum thêlô mavi ami.”

Aisaia 6:10

⁴¹ *Aisaia bôk hayê Yisu anêḡ lôkmanḡiḡ. Aêḡ ba yani hanaḡ abô êḡ hathak Yisu.

⁴² *Ma avômalô Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ doho êvhaviḡ Yisu ma donḡtom miḡ enaḡ iniḡ êvhaviḡ bêḡ ami. Thêlô êkô ek Palisi nêḡnêḡ i vê ⁴³ *ba intu lenḡihaviḡ avômalô pik iniḡ lenḡimavi bêḡ anôḡ hamôḡ ek Wapômbêḡ anêḡ lamavi. ⁴⁴ Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhaviḡ ya ma hêvhaviḡ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviḡ. Miḡ hêvhaviḡ ya iyom ami. ⁴⁵ *Ôpatu ba hayê ya, êḡ ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ⁴⁶ Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviḡ ya ma tem miḡ nêḡmô momanḡiniḡ esak loḡbô ami.

⁴⁷ * “Yahalêm ek yanêḡ avômalô pik bulubiḡ. Ma miḡ yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik ami. Aêḡ ba opalêla takatu ba elanô yenaḡ abô ba miḡ esopa ami ma tem miḡ yandum abô ek i ami. ⁴⁸ Abô takêntêk ba yahanḡ êḡ iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêḡ pik lo leḡ anêḡ danḡ ba opalê

* **12:32:** Jon 3:14 * **12:33:** Jon 18:32 * **12:34:** Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * **12:35:** Jon

8:12 * **12:36:** Ep 5:8 * **12:41:** Ais 6:1 * **12:42:** Jon 9:22 * **12:43:** Jon 5:44 * **12:45:**

Jon 14:9 * **12:47:** Jon 3:17

atu ba hadô ya ba miñ halarô yenan abô ami, êñ ma tem yani indum abô.
⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êñ ba yahanar. Miñ yada yahanar yenan abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô êñ iyom.
⁵⁰ Ma yahayala nena Wakamik anêñ abô tem nê m lômala atu ba nê môt êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Aêñ ba yahanar abô takatu ba Wakamik hêv hadêñ ya iyom.”

13

Yisu hathik nê ku venjkapô

¹ Avômalô Israel iniñ waklavôñ Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêñ waklavôñ etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviñ anêñ avômalô takatu ba êmô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêñ lahaviñ anêñ anôñ thô êndêñ thêlô.

² *Yarñin ma thêlô eyarñ nô m êmô. Ma Sadarñ bôk halôk Judas la yôv ek enarñ Yisu bêñ. Judas êñ ma Saimon Iskaliot nakadur. ³ *Ma Yisu hayala nena Wapômbêñ hatak nômkama sapêñ halôk yanida bar. Lôk hayala nena yanida halêm anêñ Wapômbêñ ba tem êmbôni êndêñ Wapômbêñ esak lonbô. ⁴ Êñ ma hatak nô m hamô. Ma habi anêñ kwêv thô hatôm anyô athêñ mi ma hawa sôp te ba havuvi hayô haven lamalim. ⁵ Ma hanğasô ñarñ halôk belev te ba hathik anêñ nê ku venjñ kapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê haven lamalim.

⁶ Yani hathik anyô vi iniñ yôv ma hadum ek isik Saimon Pita anêñ. Ma Pita hanar, “Anyô Bêñ, hudum ek usik yaverñkapô e?”

⁷ Ma hanar, “Hôthôñ nô m atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸ Ma Pita hanar, “Dô! Miñ usik yaverñkapô ami. Mi anôñ.”

Ma hanar viyarñ, “Miñ yahathik o ami ma tem miñ umbitak yenan avômalô te ami.”

⁹ Ma Saimon Pita hanar, “Anyô Bêñ, êñ ma usik yabaheñ lôk yalenkadôk imbiñ ma miñ usik yaverñkapô iyom ami.”

¹⁰ *Ma yani hanar hadêñ ôpêñ nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miñ isik i esak lonbô ami. Isik va iyom ek malê nena linjupik ma mabuñ. Ma mólô ma mabuñ. Ma donjom miñ sapêñ mabuñ ami.” ¹¹ Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enarñ yani bêñ. Ba intu hanar, “Miñ sapêñ mabuñ ami.”

¹² Yani havôkwijn thêlô venjñ yôv ma hik anêñ kwêv hathak lonbô ma halôk hamô. Ma hanar hik thêlô lin, “Mólô oyala nô m atu ba lêk yahadum anêñ ôdôñ e? ¹³ Ya mólônim Kêdôñwaga lôk mólônim Anyô Bêñ ba intu mólô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdôñwaga’ lôk ‘Anyô Bêñ’. ¹⁴ *Ôñgô! Ya ma mólônim Anyô Bêñ lôk Kêdôñwaga ma donjom lêk yahathik mólô vemim hatôm anyô athêñ mi. Aêñ ba mólô sapêñ nusik mólônim avômalô vi venjñ aêñ iyom.

¹⁵ *Yahik ku êñ thô hadêñ mólô ek nosopa yavengwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêñ mólô. ¹⁶ *Yanarñ avanôñ bin êndêñ mólô. Anyô ku ma miñ bêñ ek anêñ anyô bêñ ami. Ma anyô atu ba hi ma miñ bêñ ek ôpatu ba hêv yanari ba hi ami. ¹⁷ Lêk mólô oyala auk takêñ. Ba udum aêñ ma tem Wapômbêñ lamavi esak mólô.

* **13:2:** Luk 22:3; Jon 13:27 * **13:3:** Jon 3:35; 16:28 * **13:10:** Jon 6:64,70-71; 15:3 * **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pî 2:21 * **13:16:** Mat 10:24

Yisu hayala Judas anêḡ kambom

(Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

¹⁸ “Ma miḡ yahanarḡ abô êḡ hathak môlô sapêḡ ami. Yahayala môlô ḡê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doḡtom abô atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya tem injik anôḡ aêntêk,

‘Ôpatu ba hayarḡ nôḡ haviḡ ya ma tem nêḡ vaḡgwam liḡ ek embak ya esak.’
Kapya Yen 41:9

¹⁹ * “Nôḡ êḡ habitak ami denarḡ ma lêk yahanarḡ hadêḡ môlô yôv ek waklavôḡ atu ba nôḡ êḡ habitak ma môlô tem nônêḡmimbiḡ ya nena Yada Yahamô. ²⁰ * Yanarḡ avanôḡ biḡ êḡndêḡ môlô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviḡ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêḡ thô haviḡ.”

²¹ Yisu hanarḡ yôv ma lamalaiḡ kambom. Ma hanarḡ bêḡ nena, “Yanarḡ avanôḡ biḡ êḡndêḡ môlô. Môlô te tem enarḡ ya bêḡ!”

²² Ma ḡê ku êthôḡ nena thêlô alisê intu tem indum nôḡ êḡ ba ititiḡ i mayaliv.

²³ Nê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviḡ bêḡ anôḡ hamô habobo yani. ²⁴ Ma Saimon Pita hik thô hathak wakadôk nena, “Onarḡ injik yani liḡ nena yani hanarḡ hathak opalê.”

²⁵ Êḡ ma ôpêḡ hanarḡ thikuthik nena, “Anyô Bêḡ, honarḡ hathak opalê?”

²⁶ Ma Yisu hanarḡ, “Tem yatak polom te êḡndôk thôk ba yahêv hadêḡ môlô te. Êḡ ma ôpêḡ.” Ma hatak polom seleḡ êḡ halôk thôk ma hêv hadêḡ Judas, Saimon Iskaliot nakaduḡ. ²⁷ * Judas hawa polom êḡ ma Sadarḡ halôk yani kapô.

Ma Yisu hanarḡ hadêḡ yani, “Nu undum anêḡ ku ketheḡ.” ²⁸ Nê takatu ba eyarḡ nôḡ haviḡ Yisu elarḡ ma doḡtom êthôḡ anêḡ abô atu ba hanarḡ hathak Judas anêḡ ôdôḡ paliḡ. ²⁹ Judas ma anyô hayabiḡ valuseleḡ. Aêḡ ba doho esorḡ nena Yisu hanarḡ ek ni nêḡ nôḡkama vuli ek nêḡê waklavôḡ Hale ba Hi mena ni nêḡ nôḡkama êḡndêḡ ḡê siv la. ³⁰ Judas hawa polom êḡ yôv ma hatak thêlô ba hi. Ma lêk bôlôvôḡ.

Yisu hêv abô balabuḡ lukmuk

³¹ * Judas hi yôv ma Yisu hanarḡ, “Dokte ma avômalô tem nêḡê ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô. Ma lôkmaḡḡiḡ êḡ tem injik Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡiḡ anôḡ thô. ³² * Ma kasana Wapômbêḡ tem injik ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô aêḡ iyom.

³³ * “Yenarḡ avômena, tem yamô vauna imbiḡ môlô. Ma môlô tem nôḡmbôlêḡ ya. Ma doḡtom môlô miḡ ôtôm unu loḡ atu ba tem yana ami. Bôk yahanarḡ abô êḡ hadêḡ avômalô Israeḡ ma lêk yahanarḡ abô bô êḡ hathak lonḡbô.

³⁴ * “Ma yahêv balabuḡ lukmuk te hadêḡ môlô nena lemimimbiḡ am êtôm atu ba lêk yalenḡhaviḡ môlô. ³⁵ Môlô lemimhaviḡ am aêḡ ma tem avômalô sapêḡ nêḡê môlô nena yenarḡ avômalô takatu ba esopa ya.”

Yisu hanarḡ nena Pita tem enarḡ nena hathôḡ yani paliḡ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

* 13:19: Jon 14:29; 16:4 * 13:20: Mat 10:40 * 13:27: Jon 13:2 * 13:31: Jon 12:23 * 13:32: Jon 17:5
* 13:33: Jon 7:33-34 * 13:34: Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5

³⁶ Saimon Pita hanañ hik Yisu liñ, “Anyô Bêñ, nu êsê?”

Ma Yisu hanañ, “Loñ atu ba tem yana ma miñ hatôm osopa ya ami. Ma doñtom wak te am ka tem osopa ya.”

³⁷ Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, aisê ba miñ hatôm yasopa o êndêñ yaô ami? Tem yatak yenañ lôkmala ek yanêñ o sa!”

³⁸ Ma Yisu hanañ, “Avanôñ e? Lemhaviñ otak anêñ lôkmala ek nêñ ya sa e? Yanañ avanôñ biñ êndêñ o nena tale miñ halañ ami denañ ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya paliñ.”

14

Yisu da ma loñôndê

¹ “Môlô miñ kapôlômmim malaiñ ami. Nônêmmimbiñ Wapômbêñ lôk nônêmmimbiñ ya. ² Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêñ unyak ba yaha ek yapôpêk môlônim loñ. Abô êñ ma abôyañ, ma tem miñ yanañ aêñ ami. ³ *Yaha ek yapôpêk môlônim loñ. Êñ ma tem yandealêñ ek yanja môlô ek nômô loñ êñ imbiñ ya. ⁴ Ma bôk oyala loñôndê atu ba hi loñ atu ba tem yana.”

⁵ Tomas hanañ, “Anyô Bêñ, yêlô athôñ loñ atu ba tem nu paliñ ma tem nayala loñôndê êñ aisê?”

⁶ *Ma Yisu hanañ, “Yada intu loñôndê lôk abô avanôñ ma lôkmala. Ma anyô te miñ hatôm esak loñôndê yañ ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom. ⁷ *Môlô oyala ya katô, êñ ma tem noyala Wakamik aêñ iyom. Avanôñ! Bôk ôyê lôk oyala yani yôv!”

⁸ Ma Pilip hanañ hadêñ Yisu, “Anyô Bêñ, nungwik Lemambô thô êndêñ yêlô. Êñ ma hatôm.”

⁹ *Ma hanañ viyan, “Pilip, bôk yahamô haviñ môlô sawa daim ma miñ hoyala ya ami denañ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honañ nena yangik Wakamik thô eka? ¹⁰ *Ma miñ hôêvhaviñ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanañ hadêñ môlô ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêñ ku. Miñ yada yahanañ hathak yenañ auk ami. ¹¹ *Nônêmmimbiñ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma môlô ôdô nônêmmimbiñ abô êntêk, êñ ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêñ môlô sa ek nônêmmimbiñ! ¹² *Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô. Anyô hêvhaviñ ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêñ ba ôpatu ba hêvhaviñ tem indum ku mavi lomaloma êmôñ ek ku takatu ba yahadum. ¹³ *Nôm takatu ba môlô onañ hathak yenañ athêñ ek yandum ma tem yandum ek Nakadun injik Lambô anêñ lôkmanñgiñ thô. ¹⁴ Ma nôñ takatu ba môlô onañ hik liñ hathak yenañ athêñ ma tem yandum.”

Lovak Matheñ tem êlêñ

¹⁵ * “Môlô lemimhaviñ ya, êñ ma tem nosopa abô takatu ba yahanañ. ¹⁶ *Ma tem yanañ injik Wakamik liñ ek nêñ anyô yañ ek embatho môlô loñ. ¹⁷ *Ma anyô êñ tem êmô imbiñ môlô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ôpêñ ma Lovak

* **14:3:** Jon 12:26 * **14:6:** Jon 11:25; Lom 5:1-2 * **14:7:** Jon 8:19 * **14:9:** Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Jon 12:49 * **14:11:** Jon 10:38 * **14:12:** Mak 16:19-20 * **14:13:** Mat 7:7; Jon 15:16 * **14:15:** Jon 15:10; 1Jon 5:3 * **14:16:** Jon 14:26; 15:26; 16:7 * **14:17:** Jon 16:13

Matherj ba hathak hik Wapômbêj thô. Ma tem êmô imbinj môle ba êmô môle kapôlômim ek noyala yani. Ma donjom avômalô pik miñ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miñ neja ami. ¹⁸ Tem yandéalêm esak lonjô ba miñ hatôm yatak môle êtôm avômena bilak ami. ¹⁹ Dokte ma avômalô pik tem nêsônj ya paliñ. Ma donjom môle tem ôngô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môle nômô lôkmala imbinj. ²⁰ *Wak êj ma tem môle noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môle ômô ya kapô, ma yahamô môle kapôlômim. ²¹ Ma ôpatu ba halanjô yenanj abô balaburj ba hasopa, ôpêj lahaviñ ya. Ma ôpatu ba lahaviñ ya ma Wakamik tem laimbinj yani. Ma aêj iyom tem yalenj imbinj yani ma tem yangik ya thô êndêj yani.”

²² Êj ma Judas yanj, miñ Iskaliot ami, yani hananj, “Anyô Bêj, aisê ba lemhaviñ nunjgwik oda thô êndêj yêlô ma avômalô pik mi?”

²³ Ma Yisu hananj, “Ôpatu ba lahaviñ ya tem esopa yenanj abô. Ma Wakamik tem laimbinj ôpêj, ma tem yai ana namô imbinj yani. ²⁴ *Ma ôpatu ba miñ lahaviñ ya ami tem miñ esopa yenanj abô ami. Abô êntêk ba môle olanjô ma miñ yenanj abô ami. Mi. Abô takêj ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêj abô.

²⁵ *Yahamô denanj ma yahananj abô takêj hadêj môle. ²⁶ Ma Wakamik tem nêma anyô te ba êlêm esak yenanj athêj ek embatho môle lonj. Ôpêj ma Lovak Matherj ba tem êndônj môle esak nôma takêj sapêj. Ma tem indum ba môle lemimimbi abô taksêbôk ba yahananj. ²⁷ Yenanj labali yahêv lôk yahadô hamô haviñ môle. Êj ma yada yenanj. Miñ avômalô pik hatôm nênem êndêj môle ami. Lemim êndôk biñ ma miñ nôkô ami.

²⁸ * “Ma lêk olanjô abô êntêk ba yahananj hadêj môle, ‘Yaha. Ma tem yandéalêm esak lonjô.’ Êj ma môle lemimmalainj. Wakamik ma bêj ek ya. Ma môle lemimimbinj ya, ma tem môle lemimmavi ek yaha hadêj Wakamik. ²⁹ *Nôma êj miñ habitak ami denanj ma lêk yahananj hadêj môle ek wak êj hayô ma môle nônemimbinj. ³⁰ Dokte ma pik êntêk anêj anyô bêj tem êlêm ba intu miñ hatôm yananj abô pôk bêj anônj ami. Ma miñ hatôm indum nômla esak ya ami. ³¹ Ma donjom yahadum ek avômalô pik neyala nena yalenjhaviñ Wakamik ba yahasopa nôma takatu ba yani hananj hadêj ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwanj ta anônj

¹ Yisu hananj, “Ya ma yak lokwanj ta anônj. Ma Wakamik ma ku kapô anêj alanj. ² *Yenanj thananj sapêj atu ba miñ hik anônj ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thananj sapêj atu ba hik anônj ma hêv katônj vê ek injik limamôk. ³ Abô atu ba yahananj hadum ba môle ubitak mabuñ. ⁴ Môle odahaliñ ya êj ma tem yandahaliñ môle. Yak thananj da miñ hatôm injik anêj anônj ami. Thananj hadahaliñ yak lokwanj ta ek injik limamôk. Aêj ba môle miñ odahaliñ ya ami, êj ma tem miñ unjgwik anônj ami.

⁵ “Yada ma hatôm yak lokwanj ta. Ma môle ma thananj. Ôpatu ba hadahaliñ ya ma yahadahaliñ yani ba intu hik limamôk. Ma miñ yahêv môle sa ami, ma môle miñ hatôm nundum nômlate ami. ⁶ *Ma anyô te miñ hadahaliñ ya

* 14:20: Jon 17:21-23 * 14:24: Jon 7:16 * 14:28: Jon 20:17 * 14:29: Jon 13:19 * 15:2:

Mat 3:10 * 15:6: Mat 7:19; 13:42

ami ma hatôm thanaj atu ba ibi halôk pik ba hakapok ba isup ek nêmbôk esak atum. ⁷Ma môlô odahalin ya ba yenan abô hêk môlô kapô ba onaj hik ya linj hathak malêla takatu ba môlô lemimhavin, êj ma tem noja. ⁸*Ma avômalô takatu ba ethak ik anôj limamôk intu tem nêgê i nena yenan. Êj ma uik Wakamik anêj lôkmanjin thô.

⁹“Yalenhavin môlô hatôm atu ba Wakamik lahavin ya. Nômô yenan yalenhavin êj kapô. ¹⁰*Môlô osopa yenan abô ma tem môlô nômô yenan yalenhavin kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêj abô ba yahamô yani anêj lahavin kapô. ¹¹Yahanaj abô takêntêk ek yenan yalenhavin emô imbinj môlô lôk emô môlô kapôlômim sinj. ¹²*Yanaj abô balabunj te êndêj môlô nena môlô tomtom lemimimbinj am êtôm atu ba bôk yalenhavin môlô yôv. ¹³*Ma anyô te hatak anêj lôkmala ek hêv anêj anyô môlô bulubinj, êj ma lahavin êj hamôj ek lejinhavin vi. ¹⁴*Môlô udum aêj êj ma môlô ma yenan anyô môlô. ¹⁵Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma minj hayala anyô bêj anêj auk ami. Ma donjom lêk yahik auk nômbêj atu ba Wakamik bôk hêv hadêj ya thô hadêj môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma minj nê ku hathak lonjô ami. ¹⁶Môlô minj bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatah yabahej hayô hêk môlô ba hathak yenan athêj nonaj injik Wakamik linj esak unim lemimhavin ma tem yanêm lemimhavin takêj êndêj môlô ek unu unjwik anôj atu ba tem emô êtôm wak nômbêj intu sapêj. ¹⁷*Yenan abô balabunj ma môlô lemimimbinj am.”

Nê pik tem nêpôlik esak nê ku

¹⁸Yisu hanaj, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êj ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêj iyom. ¹⁹*Môlô ma pik anêj ma tem avômalô pik lejinimbinj môlô êtôm atu ba lejinj havinj thêlôda ininj avômalô. Ma donjom môlô ma minj avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôv ek notak avômalô takêj ba intu êpôlik hathak môlô. ²⁰*Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahanaj hadêj môlô katô. ‘Anyô ku minj bêj ek anêj anyô bêj ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovanj hadêj ya ba intu tem nindum aêj iyom êndêj môlô. Ma aêj iyom doho bôk elanj yenan abô ba intu tem nedañô môlônim abô imbinj. ²¹Môlô ma yenan avômalô. Ma avômalô pik êthônj ôpatu ba hêv ya ba yahalêm palinj. Ba intu tem nênem vovanj êndêj môlô. ²²Ma minj yahalêm ba yahêv abô hadêj avômalô takêj ami, êj ma tem minj neja vuli esak ininj kambom ami. Ma donjom lêk minj hatôm nenan abô te ami. ²³*Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêj iyom. ²⁴Ma ya minj yahamô thêlô malêvônj ba yahadum ku atu ba minj bôk anyô te hadum ami êj ma thêlôninj kambom mi. Ma donjom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. ²⁵*Aêj ba thêlôda ininj abô balabunj bute hik anôj aêntêk, ‘Thêlô êdô ya oyanj.’

Kapya Yej 35:19; 69:4

²⁶*“Tem yanêm anyô te êlêm anêj Wakamik ek embatho môlô lonj. Ôpêj ma Lovak Matherj atu ba Wakamik tem nêm ek injik Wapômbêj thô. Ma tem enaj yenan abô bêj. ²⁷Ma yenan ku anêj môj ma môlô sapêj bôk omô havinj ya aleba lêk. Êj ma môlô nonaj yenan abô bêj imbinj.

* 15:8: Mat 5:16 * 15:10: Jon 14:15; 1Jon 2:5 * 15:12: Jon 13:34 * 15:13: Jon 10:11; 1Jon 3:16 * 15:14: Mat 12:50 * 15:17: Jon 13:34 * 15:19: Jon 17:14 * 15:20: Jon 13:16 * 15:23: Luk 10:16 * 15:25: Jon 13:16 * 15:26: Jon 14:26

16

1 “Yahanañ abô takêñ ek môlô miñ notak unim ôêvhaviñ ami. ²⁻³ *Êthônñ yai lôk Wakamik paliñ ba intu tem nêñem môlô vê lôk nijik môlô vônô ba nesoñ nena êñ ma êv yerñ hadêñ Wapômbêñ. ⁴ Lêk yahanañ abô takêñ yôv hadêñ môlô ek waklavônñ nôñ takêñ habitak, êñ ma tem lemimimbi nena bôk yahanañ yôv. Sêbôk ma yada yahamô haviñ môlô ba intu miñ yahanañ abô êñ hadêñ môlô ami.

⁵⁻⁶ “Ma doñtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanañ abô takêntêk hadêñ môlô ba intu hadum môlô lemimmalainñ kambom ba miñ onañ hik ya liñ nena ‘tem nu êsê’ ami e? ⁷ *Yanañ avanônñ êndêñ môlô nena yaha ek Wakamik ek nêñ môlô sa. Yaha ami êñ ma Lovak Matherñ, ôpatu ba embatho môlô loñ tem miñ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêm yani ba êlêm êndêñ môlô. ⁸ Yani tem êlêm ek enañ avômalô pik ininñ kambom lokwanjô bêñ aêntêk: ininñ kambom atu idum bêñ lôk auk atu elela auk thêthônñ ma ininñ auk lôkbanñ hathak waklavônñ idum abô. ⁹ Ku môñ ma tem enañ avômalô ininñ kambom atu ba miñ êvhaviñ ya ami bêñ. ¹⁰ Ma ku yanñ ma avômalô pik esonñ nena ya miñ anyô thêthônñ ami. Ma doñtom yaha ek Wakamik ba tem miñ môlô nôñgô ya ami ba intu ya ma anyô thêthônñ. Aêñ ba tem êlêm ek injik auk thêthônñ êñ thô. ¹¹ *Ma ku te lô nena avômalô pik esopa anyô môñ atu ba hayabinñ pik êntêk ba esonñ nena tem miñ nindum abô ami. Ma doñtom ôpêñ bôk hamô loñ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbinñ. Aêñ ba Lovak Matherñ tem injik auk êñ thô êndêñ i imbinñ.

¹² * “Yalerñhaviñ yanêm abô bêñ anônñ imbinñ êndêñ môlô ma môlô miñ hatôm nobaloñ ami. ¹³ Ma doñtom Lovak Matherñ ôpatu ba hik Wapômbêñ thô tem êlêm ek eyabinñ môlônim auk ek noyala Wapômbêñ lôk enañ abô esak nôñ takatu ba tem imbitak emberñ yam. Yani tem enañ abô atu ba halanô iyom ma tem miñ enañ abô êtôm yanida anêñ auk ami. ¹⁴ Yani tem enja yenañ auk ba enañ bêñ êndêñ môlô ma tem injik yenañ lôkmanñginñ thô êndêñ môlô imbinñ. ¹⁵ Wakamik anêñ auk ma hatôm yenañ. Ba intu yahanañ nena Lovak Matherñ tem enja yenañ auk ba injik thô êndêñ môlô.”

Leñmalainñ tem imbitak leñmavi anônñ

¹⁶ *Yisu hanañ, “Dokte ma tem môlô nôsônñ ya paliñ. Ma vêm ka tem ôñgô ya esak loñbô.”

¹⁷ Ma ñê ku doho enañ hadêñ thêlôda, “Aisê ka yani hanañ nena dokte ma tem alalô nasônñ yani paliñ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loñbô lôk ni ek Lambô? Alalô athônñ abô takêñ paliñ.”

¹⁸ Ma thêlô enañ lôbôlônñ, “ ‘Dokte’ anêñ ôdônñ aisê? Alalô athônñ abô êñ paliñ.”

¹⁹ Yisu hayala nena idum ek nenañ injik yani liñ esak abô êñ. Aêñ ba hanañ, “Yahanañ ‘Dokte ma tem nôsônñ ya paliñ. Ma vêm ka tem ôñgô ya esak loñbô.’ Ba intu môlô onañ hik môlôda liñ hathak abô atu ba yahanañ anêñ ôdônñ e? ²⁰ Yanañ avanônñ binñ êndêñ môlô. Avômalô pik tem leñinñmavi. Ma doñtom môlô tem nodanñ asêñ malêñ. Môlô tem kapôlômim malainñ. Ma doñtom môlô lemimmalainñ êñ tem imbitak lemimmavi anônñ. ²¹ Avi anêñ waklavônñ embathu hayô êñ ma hawa vovanñ ek embathu. Ma lêk havathu

* **16:2-3:** Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21 * **16:7:** Jon 14:16 * **16:10:** Abô êñ anêñ ôdônñ ma miñ hêk yainñ ami. * **16:11:** Jon 12:31 * **16:12:** 1Ko 3:1-2 * **16:16:** Jon 14:19

yôv ma miñ lahabi vovañ êñ hathak loñbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anôñ. ²² Ma môlô aêñ iyom. Lêk môlô kapôlômim malaiñ. Ma doñtom tem yangê môlô esak loñbô ba intu tem lemim mavi. Ma miñ hatôm anyô la nê m lemim mavi êñ vê êñjêk môlô ami. ²³ *Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô. Tem yana ba nô m takatu ba môlô onañ hik Wakamik liñ hathak yenañ athêñ ma tem yani nê m êndêñ môlô. Ma môlô tem miñ nonañ injik ya liñ esak nômlate ami. ²⁴ Ya ma Nakaduñ ba intu nonañ injik yani liñ esak yenañ athêñ ek noja lemimmavi bêñ anôñ êmô môlô kapôlômim siñ. Sêbôk aleba lêk ma miñ môlô onañ hik yani liñ hathak nômlate hathak yenañ athêñ ami.”

²⁵ Yisu hanañ, “Bôk yahavuñ abô ba yahanañ abô sapêñ hatôm abô loñ kapô hadêñ môlô. Ma wak te am ka tem yanañ abô avanôñ êndêñ môlô esak Wakamik ba tem yanañ bêñ. ²⁶ Wak êñ ma môlôda tem nodam yenañ athêñ ba nonañ injik Wakamik liñ. Ma miñ yada yanja môlônim abô ba yanañ injik yani liñ ami. ²⁷ *Avanôñ! Môlô lemimhaviñ ya lôk ôêvhaviñ nena yahalê m anêñ Wapômbêñ. Aêñ ba intu Wakamik da lahaviñ môlô ba môlôda tem nonañ injik yani liñ esak unim lemimhaviñ. ²⁸ Yahatak Wakamik ba yahalê m pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

²⁹ Êñ ma Yisu anêñ nê ku enañ, “Lêk honañ abô êñ bêñ ma miñ huvuñ ami. ³⁰ Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêñ. Miñ yêlô anañ hik o liñ ami denañ ma hoyala yêlôaniñ abô ba honañ bêñ. Ba intu yêlô êvhaviñ nena hólê m anêñ Wapômbêñ.”

³¹ Yisu hanañ, “Lêk môlô ôêvhaviñ e? ³² *Odanô! Avômalô tem nidupuniñ môlô tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loñ. Ma môlô tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma doñtom Wakamik hamô haviñ ya. Aêñ ba tem miñ yamô daluk ami. Wak te am ka nô m êñ tem imbitak. Ma wak êñ lêk habitak yôv.

³³ *Lêk yahanañ abô takêñ ek môlô nodahaliñ ya ba nô m ô yaô. Môlô tem nôpôm malaiñ êmô pik êntêk. Ma doñtom numiñ lôklokwan! Ya bôk yahamô pik êntêk anêñ lôklokwan lu yôv.”

17

Yisu hateñ mek ek yanida

¹⁻² Yisu hanañ abô takêñ yôv ma hêv ma hathak leñ ma hateñ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabiñ avômalô takatu ba bôk hôêv hadêñ ya ek yanê m lôkmala atu ba nê m ô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i. Ba nunñwik Nalum anêñ lôkmañgiñ thô ek yanñik anê m lôkmañgiñ thô aêñ iyom. ³ *Êntêk ma lôkmala atu ba tem nê m ô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Neyala nena O ma Wapômbêñ avanôñ biñ doñtom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbêñ hôêv ba halê m. ⁴⁻⁵ *Wakamik, lêk yahik anê m lôkmañgiñ thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêñ ya aleba lêk anêñ dañ. Ma nê m mavi lôk athêñ bêñ êndêñ ya esak loñbô êtôm sêbôk atu ba pik miñ habitak ami denañ ma yahawa athêñ bêñ êñ haviñ o ba yahamô mavi anôñ.

Yisu hateñ mek ek nê ku laumiñ ba lahavuñ

* **16:23:** Mat 7:7 * **16:27:** Jon 14:21,23 * **16:32:** Mat 26:31,56 * **16:33:** Jon 14:27; Lom 5:1;
1Jon 5:4 * **17:3:** 1Jon 5:20 * **17:4-5:** Jon 1:1-2; 4:34

6 “Bôk yahik o thô hadêḡ avômalô pik takatu ba hôêv hadêḡ ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêm avômalô ba hôêv hadêḡ ya ba lêk esopa anêm abô. 7-8 Yahêv abô sapêḡ atu ba hôêv hadêḡ ya hadêḡ i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhaviḡ nena hôêv ya ba yahalêm. Aêḡ ba lêk eyala nena nôḡ takatu ba hôêv hadêḡ ya ma halêm anêḡ o iyom. 9 Yahateḡ ek avômalô takatu ba bôk hôêv hadêḡ ya yôv. Thêlô ma anêm avômalô ba intu yahateḡ mek ek i. Ma miḡ yahateḡ mek ek avômalô pik ami. 10 Avômalô takatu ba yenaḡ êḡ ma anêm. Ma avômalô takatu ba anêm êḡ ma yenaḡ. Ma thêlô êḡ intu ik yenaḡ lôkmaḡḡ thô. 11 Tem yatak pik ba yana ma tem miḡ yamô pik esak lonḡbô ami. Ma thêlô tem nêḡmô pik. Wakamik, o ma matherḡ! Ba oyabiḡ i esak anêm athêḡ atu ba bôk hôêv hadêḡ ya ek thêlô kapôlôḡḡḡ doḡtom êtôm alai kapôlôḡḡḡ doḡtom. 12* Bôk yahamô haviḡ thêlô ba yahayabiḡ i hathak athêḡ atu ba hôêv hadêḡ ya. Ma kambom te miḡ habuliḡ i ami lôk thêlô te miḡ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom intu tem ni lonḡ atum ek abô atu ba bôk hêk anêm kapya tem injik anôḡ.

13 “Ma doḡtom yahamô pik denaḡ ba yahanaḡ abô êḡ ek yenaḡ yalenḡmavi bêḡ anôḡ êḡmô thêlô kapôlôḡḡḡ siḡ ek malê nena tem yasôk. 14 Bôk yahêv anêm abô yôv hadêḡ i. Ma ya miḡ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêḡ iyom. Ba intu avômalô êpôlik hathak i. 15* Wakamik yahanaḡ hik o liḡ nena umiḡ anyô kambom lonḡ siḡ ek thêlô ma miḡ onja i vê êḡḡk pik êntêk ami. 16 Ya miḡ anyô pik êntêk ami ma thêlô aêḡ iyom. 17 Otak anêm abô êndôk thêlô kapôlôḡḡḡ ba undum i ek nimbitak anêm avômalô ku matherḡ. Anêm abô êḡ ma avanôḡ. 18* Yahêv thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. 19 Ma yahêv yada hadêḡ o ek thêlô nimbitak anêm avômalô ku matherḡ anôḡ.

Yisu hateḡ mek ek avômalô êvhaviḡ sapêḡ

20 “Miḡ yahateḡ mek hathak ḡê ku takêḡ iyom ami. Mi. Yahateḡ mek hathak avômalô takatu ba tem nedanḡ ḡê ku takêḡ iniḡ abô ba nêḡnêḡmimbiḡ ya 21 ek thêlô sapêḡ nêḡmô kapôlôḡḡḡ doḡtom êtôm atu ba hôḡmô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêḡmô alai kapô imbiḡ ek avômalô pik nêḡnêḡmimbiḡ nena hôêv ya ba yahalêm. 22* Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmaḡḡḡ ba lêk yahik lôkmaḡḡḡ êḡ thô hadêḡ thêlô ek thêlô kapôlôḡḡḡ doḡtom êtôm alai kapôlôḡḡḡ doḡtom. 23 Yahamô thêlô kapôlôḡḡḡ ma hôḡmô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbitak kapôlôḡḡḡ doḡtom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhaviḡ thêlô hatôm atu ba lemhaviḡ ya.

24 “Wakamik, yalenḡhaviḡ avômalô takêntêk ba hôêv hadêḡ ya nêḡmô imbiḡ ya êḡmô lonḡ atu ba yahamô ek nêḡê yenaḡ lôkmaḡḡḡ. Pik miḡ habitak ami denaḡ ma lemhaviḡ ya ba intu hôêv lôkmaḡḡḡ êḡ hadêḡ ya.

25 “Wakamik, o ma thêthôḡ. Avômalô pik êthôḡ o paliḡ ma doḡtom ya ma yahayala o. Ma yenaḡ avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm. 26 Bôk yahik o thô hadêḡ thêlô. Ma tem miḡ yatak ku êḡ ami ek yada yamô thêlô kapôlôḡḡḡ ek lenḡḡimbiḡ avômalô vi êtôm atu ba lemhaviḡ ya.”

18

Evalonḡ Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

* 17:12: Jon 6:39; 13:18 * 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3 * 17:18: Jon 20:21 * 17:22: Ap 4:32

1 Yisu hateŋ mek yôv ma lôk anêŋ nê ku ibup êyô ŋaŋ Kidlon. Ŋaŋ êŋ vi ma ku alokwaŋ oliv te hêk ba thêlô i loŋ êŋ.

2 Loŋ êŋ ma thêlô ethak i lôbôlôŋ. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ, hayala loŋ êŋ. 3 Êŋ ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêŋbêŋ êbôk da ma iniŋ nê bêŋbêŋ ba i loŋ êŋ. Thêlô ewa atum lam lôk atum abinŋ kapok ma nômkama nijik vovak.

4 Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yaiŋ ma hanaŋ, “Môlô ôbôlêm opalê?”

5 Ma thêlô enaŋ, “Yisu anêŋ Nasalet.”

Ma yani hanaŋ, “Ya êŋ êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ intu hamiŋ haviŋ nê êŋ. 6 Thêlô elanô Yisu hanaŋ, “Ya êŋ êntêk.” Êŋ ma ele i ma êv yak halôk pik.

7 Ma yani hanaŋ hik thêlô liŋ hathak loŋbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô enaŋ, “Yisu anêŋ Nasalet.”

8 Ma hanaŋ, “Lêk yahaŋaŋ hadêŋ môlô yôv nena ya êŋ êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak nê êntêk ba ini.” 9 *Hanaŋ aêŋ ek abô bôsêbôk tem injik anôŋ nena miŋ hatôm etak avômalô takatu ba Lambô hêv hadêŋ yani te ami.

10 Êŋ ma Saimon Pita hawa biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vianôŋ vê. Anyô ku êŋ anêŋ athêŋ nena Malukus.

11 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ Pita, “Otak anêŋ biŋ êndôk anêŋ kupik esak loŋbô! Tem yandum ku malaiŋ atu ba Wakamik hêv hadêŋ ya.”

*Ewa Yisu ba i hadêŋ Anas
(Mat 26:57)*

12 Êŋ ma Lom iniŋ nê vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalô Israeŋ iniŋ sôp bidonŋ evalonŋ Yisu ba ekak hathak yak. 13 Thêlôninŋ ku môŋ ma ewa yani ba i hadêŋ Anas, yani ma Kaiapas anêŋ yaŋmalô. Kaiapas ma anyô bêŋ habôk da hadêŋ sondabêŋ êŋ. 14 *Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêŋ Israeŋ iniŋ nê bêŋbêŋ nena, “Mavi ek anyô te iyom ema ek nêŋ avômalô Israeŋ bêŋ anôŋ sa.”

Pita hanaŋ “Yahathôŋ Yisu”

(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

15 Saimon Pita lôk anyô ku yaŋ esopa Yisu ba i. Anyô ku êŋ ma anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô môlô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêŋ abôlêk ba hi. 16 Ma Pita hamiŋ badêŋ viyaiŋ. Ma anyô ku yaŋ atu ba anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô môlô havôhi ma hanaŋ abô hadêŋ avi atu ba hayabiŋ badêŋ abôlêk ba hawa Pita hayô badêŋ kapô.

17 Avi atu ba hayabiŋ unyak abôlêk hanaŋ hik Pita liŋ, “E! O ma ôpatu anêŋ anyô ku te e?”

Ma Pita hanaŋ, “Mi.”

18 Loŋ lêk thilibuŋ. Ma nê ku lôk nê êbôk da iniŋ sôp bidonŋ ebaŋ atum ba ivuŋu imiŋ. Ma Pita hamiŋ haviŋ.

Anyô bêŋ habôk da hanaŋ hik Yisu liŋ

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71)

19 Ma anyô bêŋ habôk da hanaŋ hik Yisu liŋ hathak anêŋ nê ku lôk abô takatu ba hanaŋ ba hadôŋ avômalô.

* 18:9: Jon 6:39 * 18:11: Mat 26:39 * 18:14: Jon 11:49-51

20 Ma Yisu hanan, “Yahathak yahamin pıklêvôn ba yahanan abô hadêḡ avômalô. Ma yahadôn avômalô hamô unyak yeḡ lôk unyak mathen ma loḡ atu ba avômalô Israeḡ ethak doḡtom halôk. Ma miḡ yahavuḡ abô ami. 21 Ma aisê ka honan hik ya liḡ? Avômalô takatu ba elanô abô takatu ba yahanan, thêlô eyala abô êḡ katô. Ba intu onan injik i liḡ.”

22 Hanan aêḡ ma nê êbôk da iniḡ sôp bidoḡ atu ba hamin habobo hapetav Yisu ba hanan, “E! Honan aêḡ hadêḡ anyô bêḡ habôk da eka?”

23 Ma Yisu hanan, “Yahanan abô kambom, êḡ ma onan abô êḡ bêḡ. Yahanan abô avanôn, ma aisê ka huik ya?” 24 Êḡ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêḡ Kaiapas, anyô bêḡ habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denan.

Pita hanan “Yahathôn Yisu” bôlôn yaḡ hathak loḡbô

(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Saimon Pita havuḡu atum hamin ma enan hik yani liḡ, “O ma ôpêḡ anêḡ nê ku te e?”

Ma Pita hanan, “Mi.”

26 Êḡ ma anyô bêḡ habôk da anêḡ nê ku te hanan, “Yahayê humin alokwan oliv kapô havin yani.” Anyô ku êḡ ma ôpatu ba Pita hanḡasiv limbuk vé anêḡ thalalen te.

27 *Ma Pita hanan hathak loḡbô, “Mi.” Kasana ma tale halan.

Ewa Yisu hi hadêḡ Pailat

(Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25)

28 Ewa Yisu hêk Kaiapas anêḡ unyak ba i anyô bêḡ Lom atu anêḡ unyak. Waklavôn Hale ba Hi anêḡ lôkbôk momanin in lêk hayô ba Israeḡ iniḡ nê bêḡbêḡ leḡinḡhavin nêmoḡ mabuḡ êḡnêk Wapômbêḡ ma ek nêḡê waklavôn êḡ. Ba intu êdô nimbital nêyoḡ anyô loḡ buyan bêḡ êḡ anêḡ unyak. 29 Ma Pailat hi viyaiḡ ma hanan, “Ôpêḡ hadum malê ba môlô udum abô ek yani?”

30 Ma enan, “Aisé! Yani miḡ anyô kambom ami, êḡ ma tem miḡ yêlô naja yani êlêm êndêḡ o ami!”

31 *Ma Pailat hanan, “Yôv! Môlôda noja yani ba nundum abô esak môlôda unim abô balabuḡ.”

Ma enan, “Môlô avômalô Lom unim abô balabuḡ hanan nena yêlô avômalô Israeḡ miḡ hatôm nanḡik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.” 32 *Enan aêḡ ek abô sêbôk atu ba Yisu hanan hathak loḡônê atu ba tem ema esak tem injik anôn.

33 Aêḡ ba Pailat hi unyak kapô hathak loḡbô ma halam Yisu halêm ma hanan hik yani liḡ, “O ma avômalô Israeḡ iniḡ kin e?”

34 Ma Yisu hanan, “Oda anêm auk ba honan abô êḡ mena anyôla hanan hadêḡ o e?”

35 *Ma Pailat hanan, “Hoson nena ya anyô Israeḡ e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk nê bêḡbêḡ êbôk da ewa o ba êlêm hadêḡ ya?”

36 Ma Yisu hanan, “Loḡ lôklinyak atu ba yahayabin ma miḡ anêḡ pik êntêk ami. Yayabin loḡ lôklinyak pik êntêk ma yenan nê ku tem nijik vovak ek miḡ anyô te etak ya êndôk Israeḡ iniḡ nê bêḡbêḡ bahenḡin ami. Ba intu yenan loḡ lôklinyak ma miḡ hamô pik êntêk ami.”

37 Aêḡ ba Pailat hanan, “O ma kinḡ!”

Ma Yisu hanañ “Intu êñ. Ya ma kinj. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yangik abô avanôñ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanôñ êñ intu halanô yenañ abô.”

³⁸ Ma Pailat hanañ, “Abô avanôñ, êñ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaiñ ba hi hadêñ avômalô Israeñ hathak loñbô ma hanañ, “Lêk yahalanô abô ba ôpêntêk ma anêñ kambom mi. ³⁹ Ma yahathak yahasopa môlônim leminhaviñ nena sondabêñ nômbêñ intu anêñ waklavôñ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladôñ te ba hi hadêñ môlô. Aêñ ba leminhaviñ yatak môlô avômalô Israeñ unim kinj êntêk e?”

⁴⁰ Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêñ nê bêñbêñ anêñ Lom takatu ba eyabiñ avômalô Israeñ.

19

Pailat hanañ ek nijik Yisu vônô (Mat 27:26-31; Mak 15:15-20)

¹ Yôv ma Pailat hanañ ba evali Yisu. ² *Ma nê vovak ewa yak lôkmanjñ atu ba epesañ hatôm kinj iniñ kuluj ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kinj anêñ kwêv thalalenj daim te ma ik hathak yani. ³ Ma i hadêñ yani ma enañ mathalalenj, “Waklêvôñ mavi, avômalô Israeñ iniñ kinj!” ma epetav yani.

⁴ Ma Pailat hale yaiñ hathak loñbô ma hanañ hadêñ avômalô, “Odanô! Tem yanja yani ende yaiñ ek yangik thô êndêñ môlô nena lêk yahalanô abô yôv ba ôpêntêk ma anêñ kambom mi.” ⁵ Êñ ma Yisu hale yaiñ ma kuluj yak lôkmanjñ hamô wakadôk ma kwêv thalalenj atu hamô lijkupik. Ma Pailat hanañ, “Ôñgô yani atu êntêk!”

⁶ Êñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk iniñ sôp bidonj êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanañ, “Lêk yahalanô abô yôv ba ôpêntêk anêñ kambom mi! Aêñ ba môlôda noja ba unjgwik vônô esak a!”

⁷ Ma enañ viyanj, “Anyô êntêk hanañ nena yani ma Wapômbêñ anêñ Nakadunj. Ma yêlôaniñ abô balabunj te hanañ nena nangik anyô anêñ aêñ vônô.”

⁸ Pailat halanô abô êñ ba lijhaka. ⁹ *Ma hi unyak kapô ma hanañ hik Yisu lij, “Hôlêm anêñ êsê?” Ma donjom Yisu bônôñ iyom. ¹⁰ Ma Pailat hanañ, “Hôdô onanj yenañ abô viyanj e? Ondanô! Ya ma anyô lôk athêñ ba ya hatôm yananj ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holanô e?”

¹¹ *Ma hanañ, “Wapômbêñ miñ hêv athêñ bêñ êñ hadêñ o ami êñ ma miñ hatôm undum nômlate êndêñ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anêñ auk intu anêñ kambom ma bêñ anôñ ek anêñ.”

¹² *Pailat halanô abô êñ ma habôlêm loñôndê ek etak Yisu ba ni. Ma donjom Israeñ iniñ nê bêñbêñ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miñ kinj Lom iniñ anyô te ami! Ôpatu ba hanañ nena yani kinj, êñ ma hapôlik hathak Lom iniñ kinj.”

¹³ Pailat halanô abô êñ ma hawa Yisu hale yaiñ ma halôk hamô anêñ loñ idum abô. Loñ êñ elam nena Loñ Valu. Ma avômalô Hiblu elam loñ êñ nena “Gabata”. ¹⁴ Habobo waklêvôñ biñ hadêñ wak atu ba avômalô ethak epesanj i ek nêgê waklavôñ Hale ba Hi.

* **19:2:** Luk 23:11 * **19:9:** Mat 27:12 * **19:11:** Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1 * **19:12:** Luk 23:2; Ap 17:7

Ma Pailat hawa Yisu hale yainj ma hananj hadêj avômalô Islael, “Ôngô, mólônim kinj êntêk.”

¹⁵ Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hananj, “Yanjik mólônim kinj esak alovalanjaŋsinj e?”

Ma nê bênbêj êbôk da enanj, “Yêlôaninj kinj intu Lom ininj kinj!”

¹⁶ Êj ma Pailat hatak Yisu halôk nê vovak baheninj ek nijik vônô esak alovalanjaŋsinj ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalanjaŋsinj

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Yisu da hawa anêj alovalanjaŋsinj ba hi malak viyainj ba hayô loj te atu ba elam nena Lenkadôk Lokwanj. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota. ¹⁸ Loj êj ma thêlô êthôkwêj Yisu lôk anyô lokwanju hathak alovalanjaŋsinj. Anyô yanj haminj vi ma yanj haminj vi ma Yisu haminj malêvôj.

¹⁹ Pailat hananj ba eto abô te hathak aselenj te ba ik loj hathak alovalanjaŋsinj aêntêk,

YISU ANÊJ NASALET, AVÔMALÔ ISLAEL ININJ KINJ

²⁰ Eto abô êj hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêj anôj êyê ba esam abô êj. Loj atu ba êthôkwêj Yisu ma habobo malak lôj. Ma lojôndê êj ma avômalô bêj anôj ethak elom ba intu esam. ²¹ Islael ininj nê bênbêj êbôk da êyê ma enanj hadêj Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hananj nena yanida intu Islael ininj kinj.’ Ma minj oto nena, ‘Islael ininj kinj’ ami.”

²² Ma Pailat hananj, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma ênjêk aêj.”

²³ Nê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalanjaŋsinj ewa anêj kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôj ayova. Ma nê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denanj. Kwêv êj ma idu hathak sôp dojtom iyom ma minj idu hathak sôp doho havinj ami. ²⁴ Ma nê vovak enanj, “Alalô nato athêj esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwinj ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma minj nakakavinj ami.”

Thêlô idum aêj ek abô atu ba hêk Wapômbêj anêj kapya hik anôj nena, “Thêlô ibi yenanj kwêv sam ba ewa,

ma ibi valu ek neja yenanj kwêv daim.”

Kapya Yej 22:18

Aêj ba intu nê vovak idum aêj.

²⁵ *Ma avi doho iminj habobo alovalanjaŋsinj atu ba êthôkwêj Yisu hathak. Yisu anêj talêbô lôk talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia anêj Magadala. ²⁶ *Ma anyô ku atu ba Yisu lahavinj bêj anôj haminj habobo. Ma hayê talêbô lo anyô ku êj ma hananj, “Wakatik, ôpêntu ma nalum.” ²⁷ Ma hananj hadêj anyô ku atu nena, “Avi intu ma lemtambô.” Aêj ba ôpêj hayabinj Malia hatôm anêj thalalenj te hamô yanida anêj unyak.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ *Ma Yisu hayala nena lêk hadum anêj ku yôv ma hananj, “Yahathakmuninj” ek abô atu ba hamô Wapômbêj anêj kapya injik anôj. ²⁹ *Kolopak wainj maninj te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk ba esoj halôk wainj aleba lôthôk. Ma etak hathak alokwanj thananj te anêj athêj nena “isop” ba êv halôk Yisu abôlêk. ³⁰ Hanum vêm ma hananj, “Ku lêk yôv.” Êj ma laselo hanjôli ma hatak dahô ba hi ma hama.

* 19:25: Mat 27:55-56

* 19:26: Jon 13:23

* 19:28: Sng 22:15

* 19:29: Sng 69:21

31 *Wak êḡ ma wak nêpôpêk nômkama ek nêgê Sabat. Ma Sabat êḡ ma waklavôḡ bêḡ te ba Israeḡ inḡ ḡê bêḡbêḡ êdô ek ḡê takatu inḡ kupik imḡ alovalaḡaḡsiḡ. Ba intu enaḡ hik Pailat liḡ nena nijik venḡḡlokwaḡ lu ek nema ketheḡ ek nênem inḡ kupik vê. 32 Êḡ ma ḡê vovak i ma ik anyô yaḡ atu ba êthôkwêḡ haviḡ Yisu valokwaḡ lu. Yôv ma idum aêḡ hadêḡ anyô yaḡ. 33-34 Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma ketheḡ oyaḡ ma thalaleḡ lôk ḡaḡ hangasô. Ma miḡ ik valokwaḡ lu ami. 35 *Ôpatu ba hayê nôm êḡ hanaḡ abô avanôḡ ba hayala nena anêḡ abô ma avanôḡ ba intu hanaḡ bêḡ ek môlô nônemimbiḡ. 36 Nôm takêḡ habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya inḡḡ anôḡ nena, “Tem miḡ nijik yani lokwaḡ te lu ami.” *Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapya Yeḡ 34:20*

37 *Ma

“Tem thêlô nêgê anyô atu ba ibi.”

Sekalaia 12:10

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Josep anêḡ Alimatia bôk halaḡô Yisu anêḡ abô ba hasopa. Ma doḡtom hakô ek Israeḡ inḡ ḡê bêḡbêḡ ba intu havuḡ anêḡ hêvhaviḡ. Ik Yisu hathak alovalaḡaḡsiḡ yôv ma hi hanaḡ hik Pailat liḡ ek enja anêḡ liḡkupik. Ma Pailat halaḡô anêḡ abô ba halôk ma yani hi hawa. 39 *Nikodimus hi haviḡ Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadêḡ bôlôvôḡ. Yani hawa kamuḡ ôv mavi ju ba hatak hathak doḡtom ba anêḡ malaiḡ hatôm 30 kilo la. 40 Thai epesaḡ ḡama êḡ ba esopa avômalô Israeḡ inḡ kobom ba ewa Yisu liḡkupik ba etak kamuḡ ôv mavi êḡ hathak ma ivuliv siḡ hathak sôp selenḡ. 41 Ku te hêk habobo loḡ atu ba êthôkwêḡ Yisu hathak. Ku êḡ ma valu abyaḡ lukmuk te hêk ba miḡ bôk êdô ḡama la hêk ami. 42 Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômalô Israeḡ nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyaḡ êdô ḡama hêk habobo. Aêḡ ba thai ewa Yisu anêḡ kupik ba i êdô hêk valu abyaḡ êḡ.

20

Yisu haviyô hathak loḡbô

(Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

1 Sonda êḡ anêḡ wak te môḡ anêḡ lôkbôk momaḡiniḡ ma Malia anêḡ Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê. 2 Ma halaḡviḡ ba hi hadêḡ Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahaviḡ bêḡ anôḡ ma hanaḡ, “Anyôla ewa Anyô Bêḡ anêḡ kupik vê hêk siô ba yêlô athôḡ nena êdô yani hêk êsê.”

3 Êḡ ma thai iviyô ba i siô. 4 Thai luvi elaviḡ ba i ma anyô ku yaḡ atu hamôḡ ek Pita ba hayô siô môḡ. 5 Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp selenḡ takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma miḡ habitak hayô valu abyaḡ kapô ami. 6 Ma Saimon Pita haveḡ yam hayô ma habitak hayô valu abyaḡ kapô ba hi. Ma hayê sôp selenḡ takatu ba ivuliv hathak 7 lôk sôp ivuliv thohavloma siḡ hathak intu hamô. Sôp ju êḡ intu lêk epesaḡ ba êdô yaḡ hamô buyaḡ ma yaḡ hamô buyaḡ. 8 Êḡ ma anyô ku yaḡ atu ba hayô siô môḡ hi kapô ma hayê ba hêvhaviḡ. 9 *Ma doḡtom thai êthôḡ abô atu ba bôk hanaḡ

* 19:31: Lo 21:22-23 * 19:35: Jon 21:24 * 19:37: ALK 1:7 * 19:39: Jon 3:1-2 * 20:9: Sng 16:10; Ap 2:24-32

hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena tem injik Yisu liḡ imbiyô êḡjêk ḡama esak loḡbô paliḡ. ¹⁰Yôv ma ḡê ku ju êḡ êvôi malak.

*Yisu hik i thô hadêḡ Malia anêḡ Magadala
(Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11)*

¹¹Malia halaḡ hamiḡ valu abyayaḡ viyayiḡ ma hakôm ba hayê lôv kapô. ¹²Ma hayê aḡela ju ba iniḡ kwêv thapuk. Thai êmô loḡ bu atu ba Yisu anêḡ kupik hêk. Yaḡ hamô wakadôk ma yaḡ hamô valuvi.

¹³Ma thai enaḡ hik Malia liḡ, “Livôḡ, holaḡ eka?”

Ma hanaḡ, “Anyôla hawa yenaḡ Anyô Bêḡ anêḡ kupik vê ba miḡ yahayala loḡ atu ba êdô hêk ami.” ¹⁴*Hanaḡ aêḡ ma hik i liliḡ ma hayê Yisu hamiḡ ma doḡtom hathôḡ yaḡ paliḡ.

¹⁵Ma Yisu hanaḡ, “Livôḡ, holaḡ eka? Ma hôbôlêm opalê?”

Malia hasoḡ nena yaḡi ma anyô hayabiḡ ku kapô ba hanaḡ, “Livôḡ, howa anêḡ kupik ba hôdô hêk êsê ma onaḡ ek yana yaḡa.”

¹⁶Ma Yisu hanaḡ, “Malia.”

Ma hasoḡ losauk ba hik i liliḡ ma hanaḡ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena “Kêdôḡwaga.”

¹⁷*Ma Yisu hanaḡ, “Miḡ yahavôha ek Wakamik ami denaḡ ba intu otak ya ma nu êndêḡ yenaḡ ḡê ku ma onaḡ êndêḡ i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenaḡ Wapômbêḡ ma môlônim Wapômbêḡ.’ ”

¹⁸Yôv ma Malia anêḡ Magadala hi ma hanaḡ hadêḡ ḡê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bêḡ.” Ma abô takatu ba Yisu hanaḡ hadêḡ yaḡi ma hanaḡ hadêḡ thêlô haviḡ.

Yisu hik i thô hadêḡ ḡê ku

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹Sonda êḡ anêḡ bôlôvôḡ ma ḡê ku ethak doḡtom. Thêlô êkô ek Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ ba intu ik unyak abôlêk siḡ. Ma Yisu halêm hamiḡ thêlô malêvôḡ ma hanaḡ, “Môlô kapôlômim êḡjêk labali!” ²⁰*Ma hik baḡ kapô lôk baya thô hadêḡ thêlô. ḡê ku êyê Anyô Bêḡ ba leḡḡmavi anôḡ.

²¹Ma hanaḡ hathak loḡbô, “Môlô kapôlômim êḡjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.” ²²Êḡ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanaḡ, “Noja Lovak Mathêḡ. ²³*Ma môlô ôêv anyô iniḡ kambom vê êḡ ma iniḡ kambom tem nêv yak. Ma miḡ ôêv anyô iniḡ kambom vê ami êḡ ma iniḡ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadêḡ Tomas

²⁴Tomas ma ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te ba anêḡ athêḡ yaḡi nena Didimus. Yisu hayô ek ḡê ku vi ma yaḡi miḡ hamô ami. ²⁵Êḡ ma ḡê ku vi atu enaḡ hadêḡ yaḡi, “Yêlô lêk ayê Anyô Bêḡ yôv!”

Ma Tomas hanaḡ, “Miḡ yahayê anêḡ pôpô atu ba hamô baḡ lôk yahatak yabahaḡgwasin halôk yaḡi baya êḡ ami ma tem miḡ yanêmiḡbiḡ ami ma milôk.”

²⁶Sonda te hale ba hi ma Yisu anêḡ ḡê ku ethak doḡtom hathak loḡbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviḡ. Thêlô ik unyak abôlêk siḡ ma doḡtom Yisu halêm hamiḡ thêlô malêvôḡ ma hanaḡ, “Môlô kapôlômim êḡjêk labali.” ²⁷Ma hanaḡ hadêḡ Tomas, “Nôḡgô yabahaḡ! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma

* 20:14: Luk 24:16; Jon 21:4

* 20:17: Lom 8:29; Hib 2:11-12

* 20:20: Jon 16:22; 1Jon 1:1

* 20:23: Mat 16:19

otak bahemgwasinj êndôk ya baya ek nôngô kôm lavônj. Otak auk thekthekek lôk nôngô esak malem, ma nênimbinj iyom.”

²⁸ Ma Tomas hanañ, “Yenañ Anyô Bêñ lôk Wapômbêñ!”

²⁹ *Ma Yisu hanañ, “Lêk hâyê ba intu hôêvhavinj e? Wapômbêñ tem lamavi esak avômalô takatu ba miñ êyê ami ma doñtom êvhavinj.”

Kapya êntêk anêñ ôdônj

³⁰ Yisu hadum lavônjinj bêñ anônj havinj ba anêñ nê ku êyê. Ma doñtom miñ yahato abô takêñ halôk kapya êntêk ami. ³¹ *Yahato abô takêntêk ek môlô nôñnimbinj nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. Lôk yahato ek môlô nôñnimbinj ba noja lôkmala esak anêñ athêñ.

21

Nê ku evov alim bêñ anônj

¹ Yôv ma nê ku êmô kasukthôm atu anêñ athêñ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêñ i hathak loñbô. * ² Saimon Pita lo Tomas, anêñ athêñ yan nena Didimus, ma Nataniel anêñ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêñ nakaduñ luvi, ma Yisu anêñ nê ku lokwanju, thêlô sapêñ êmô loñ êñ. ³ *Ma Saimon Pita hanañ, “Yana yangik alim.” Ma enañ, “Yêlô nasôk nambinj o.” Êñ ma thêlô i ethak yerj te ma bôlôvônj êñ ma êvôn alim te ami.

⁴ Wak hapup ma Yisu haminj kasukthôm anêñ danj. Ma anêñ nê ku êyê yani ma doñtom miñ eyala ami.

⁵ Ma Yisu halam, “Aiyanj thêlô! Môlô alim mi, aêñ e?”

Ma enañ, “Intu êñ.”

⁶ Ma hanañ, “Notak yakseñ êndôk yerj vianônj ma tem môlô noja alim doho.” Idum aêñ ma ewa alim bêñ anônj ba intu miñ hatôm nêbôn yakseñ esak ami.

⁷ *Anyô ku atu ba Yisu lahavinj bêñ anônj hanañ hadêñ Pita, “Intu ma Anyô Bêñ!” Pita êñ intu bôk habi anêñ kwêv thilibunj thô ek indum ku. Ma halañô ôpêñ anêñ abô êñ ma hik hathak loñbô ma hasôn kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi. ⁸ Thêlô ebobo kasukthôm danj hatôm 90 mita la ma nê ku vi êmô yerj ba êvôn yakseñ havenj yam ma Pita hayam hamônj. ⁹ Thêlô êlêm ethak liñdanj ma êyê atum te hathañ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanañ, “Alim doho êlêm!”

¹¹ *Ma Saimon Pita hayô hathak yerj ma havôn yakseñ halêm hathak liñdanj. Yakseñ êñ putup hathak alim daim lomalama hatôm 153. Ma yakseñ miñ hatip ami. ¹² Ma Yisu hanañ, “Nôlêm ongwanj alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêñ ba êkô ba te miñ hanañ nena, “O ma opalê?” ami. ¹³ Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêñ thêlô ma hadum aêñ hathak alim. ¹⁴ *Êntêk ma bôlônj te lô atu ba haviyô hathak loñbô ba hik i thô hadêñ anêñ nê ku.

Yisu hapesañ abô havinj Pita

¹⁵ Eyanj nôm yôv ma Yisu hanañ hadêñ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêñ nakaduñ, anêm lemhavinj ya ma bêñ hamônj ek nê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanañ, “Intu êñ. Anyô Bêñ, hoyala nena yalenj havinj o bêñ anônj.”

Ma Yisu hanañ, “Ombakônj yenañ boksipsip nali sapêñ.”

* **20:29:** 1Pi 1:8 * **20:31:** Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13 * **21:1:** Kasuk Galili intu elam athêñ yan nena “Taibelias”. * **21:3:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Mat 14:29; Jon 13:23 * **21:11:** Luk 5:6

* **21:14:** Jon 20:19,26

16 *Ma hanan̄ hathak loṅbô, “Saimon, Jon anêṅ nakaduṅ, lemhaviṅ ya e?”
 Ma Pita hanan̄, “Intu êṅ. Anyô Bêṅ, hoyala nena yalen̄haviṅ o.”
 Ma Yisu hanan̄, “Oyabiṅ yenan̄ boksipsip.”

17 Ma hanan̄ bôlôṅ te lô “Saimon, Jon anêṅ nakaduṅ, lemhaviṅ ya e?”
 Yisu lêk hanan̄ hik Pita liṅ hatôm bôlôṅ lô nena “Lemhaviṅ ya e?” ba Pita kapô malaiṅ ma hanan̄, “Anyô Bêṅ, o hoyala nômkama sapêṅ ba hoyala nena yalen̄haviṅ o.”

Ma Yisu hanan̄, “Ombakôṅ yenan̄ boksipsip. 18 Yanan̄ avanôṅ biṅ êndêṅ o. Sêbôk ba hômô anyô muk denan̄ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêṅ lemhaviṅ. Ma doṅtom hoyalôv ma tem nêṅ bahem ek anyô yaṅ injik anêṅ kwêv ma endom o ek nu loṅ atu ba miṅ lemhaviṅ nu ami.”

19 *Yisu hanan̄ abô êṅ ek injik loṅôndê atu ba Pita tem ema esak ek nêṅ athêṅ lôkman̄giṅ êndêṅ Wapômbêṅ. Yôv ma Yisu hanan̄ hadêṅ Pita, “Osopa ya!”

20 *Pita hik i liliṅ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviṅ bêṅ anôṅ hasopa thai. Ôpatu ba hayaṅ nôṅ hamô ma hakithiṅ Yisu ba hanan̄, “Anyô Bêṅ, opalê intu tem enaṅ o bêṅ?”

21 Ma Saimon Pita hayê ôpêṅ ma hanan̄, “Anyô Bêṅ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

22 Ma Yisu hanan̄, “Yalen̄haviṅ nena ôpêṅ tem êmô endeba yandeaṅ am, o Pita miṅ anêṅ nômlate ami. Mî. Osopa ya iyom.” 23 Ma abô êṅ hi mayaliv ba ṅê takatu ba esopa Yisu elan̄ô haviṅ ba eson̄ nena anyô ku êṅ tem miṅ ema ami. Yisu hanan̄ nena êmô endeba yani endelêṅ am, ma miṅ Pita anêṅ nômla ami. Ma doṅtom miṅ hanan̄ hathak ôpêṅ anêṅ ṅama ami.

24 *Anyô ku atu ba hanan̄ nôṅ takêṅ bêṅ ba hato halôk kapya êntêk intu yêlô ayala nena anêṅ abô ma avanôṅ.

25 *Yisu hadum ku lomaloma bêṅ anôṅ haviṅ. Pik ma yaôna ba yakô miṅ hatôm nêndô kapya nômbêṅ atu ba eto lôkthô êmô ami.

* 21:16: Ap 20:28 * 21:19: Mat 16:24-25; 2Pi 1:14 * 21:20: Jon 13:23-25 * 21:24: Jon 19:35
 * 21:25: Jon 20:30

Aposel iniñ ku Abô môñ

Luk hato kapyá lokwanju. Hato kapyá luvi ek Anyô Bêñ Tiapilus. Yani ma Lom iniñ anyô bêñ te ba lahaviñ nêñêm kapyá êñ luvi êndêñ avômalô ek nesam. Kapyá môñ atu ba Luk hato ma elam nena Luk ma hato hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak leñ ba hi. Ma kapyá yanj havenj yam ma elam nena Aposel. Ma hato hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhaviñ idum hadêñ waklavôñ Yisu hatak pik êntêk ba hi leñ.

Luk da miñ hayê Yisu ami, ma dorñtom hawa abô hêk nê yê atu ba elañ lo êyê hathak maleñij. Luk ma miñ anyô Israeñ te ami, yani ma anyô loñ buyañ.

Hato kapyá êntêk ek enañ abô avanôñ esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anêñ Abô Mavi atu ba hi luvuluvu. Avômalô vi enañ abôyanj hathak nê takatu ba êvhaviñ ba intu Luk hato kapyá êntêk ek injik thô nena nê êvhaviñ ma nê mavi ba esopa gavman iniñ abô. Malaiñ lomalama hathak hapôm nê êvhaviñ ba intu hato kapyá êñ ek injik loñôndê mavi thô êndêñ nê takatu ba esopa Yisu. Ma kapyá êntêk hik thô nena Yisu lôk anêñ avômalô êvhaviñ tem nêmo nê kambom lu.

Hato kapyá êntêk hadêñ 63 AD la.

Yisu havak abô nena tem nêñ Lovak Mathenj êlêñ

1 *Tiapilus, bôk yahato kapyá te hadêñ o hathak nôñ takatu ba bôk Yisu hadum lo hadôñ, 2 *môñ anôñ aleba hayô waklavôñ hathak leñ ba hi. Hamô pik denañ ma hathak Lovak Mathenj anêñ lôklokwanj ma hêv abô ku hadêñ anêñ aposel* takatu ba bôk halam i yôv. 3 *Yani hawa vovanj ba hama vêñ ma haviyô hathak loñbô ma hik i thô hadêñ anêñ nê takêñ. Lôk hadum nômkama bêñ anôñ ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loñbô. Wak hatôm 40 ma hik i thô lôbôlôñ hadêñ thêlô ba hanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak.

4 *Wak te ma hayañ nôñ haviñ thêlô ma hanañ, “Noyabiñ nôñ atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nêñ êndêñ môlô hatôm atu ba bôk yahanañ ba olañô yôv. Ma miñ notak Jelusalem ami. 5 *Jon bôk hathik avômalô halôk ñañ ma kasana ma tem nisik môlô esak Lovak Mathenj.”

Yisu hathak leñ ba hi (Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

6 *Ma aposel êmô haviñ Yisu ma enañ hik yani liñ nena, “Anyô Bêñ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Israeñ naja alalôaniñ kiñ esak loñbô e?”

7 *Ma Yisu hanañ, “Êñ ma miñ môlô unim nôñla ek noyala waklavôñ atu ba Kamik hatak ami. Hathak anêñ lôklokwanj yanida hayabiñ wak êñ. 8 *Ma Lovak Mathenj hayô hamô môlô, ma tem noja lôklokwanj. Ma tem nonañ

* 1:1: Luk 1:3 * 1:2: Mak 16:19; Luk 24:49-51 * 1:2: Aposel anêñ ôdôñ nena nêñ takatu ba Yisu hêv ek nenanj anêñ Abô Mavi bêñ. * 1:3: Luk 24:36-49; Ap 10:41 * 1:4: Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * 1:5: Mat 3:11 * 1:6: Luk 24:21 * 1:7: Mak 13:32 * 1:8: Mat 28:19; Luk 24:48

yenarj abô iminj Jelusalem lôk Judia sapêj ma Samalia lôk ni endeba êndôk pik anêj danj.”

⁹Hanañ abô êj yôv, ma ewa yani hathak leñ ba hi. Thêlô êyé iminj ma buliv hava yani sirj ba êthônj. ¹⁰Thêlô ititij leñ denarj ma kethej oyarj ma anyô ju lôk nômkama thapuk ba iminj thêlô malêvônj. ¹¹*Ma enarj, “Nê Galili, uminj ba utitij leñ eka? Yîsu doñtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi leñ ma tem endelêm aêj iyom.”

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêj loj

¹²*Vêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jelusalem. Dum Oliv êj hêk habobo Jelusalem hatôm kilomita te iyom. ¹³*Êyô Jelusalem ma i unyak kapô vulij atu ba ethak êmô. Thêlô ininj athêj ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakadunj, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakadunj. ¹⁴Wak sapêj ma thêlô ethak doñtom ba eterj mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yîsu talêbô, lôk anêj iviyarj êmô havinj.

¹⁵Ma wak te ma Pita haviyô haminj nê êvhavinj hatôm 120 malêvônj ma hanañ, ¹⁶*“Aiyanj thêlô, abô te hêk Wapômbêj anêj kapya ba lêk hik anôj. Abô êj ma Lovak Matherj bôk hanañ hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yîsu thô hadêj nê takatu ba evalonj yani. ¹⁷Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk havinj alalô.”

¹⁸* (Judas hêv pik bute vuli hathak valuselenj atu ba hadum kambom ba hawa. Êj ma hêv yak halôk pik buêj ba lasoan hapup ba la hanjasô hale yainj. ¹⁹Avômalô Jelusalem sapêj elanj abô êj ba intu elam pik buêj hathak ininj abô nena “Akeldama”. Anêj ôdônj nena, “Pik atu ba thalalerj hatharj.”)

²⁰Êj ma Pita hanañ, “Hatôm bôk eto hêk Kapya Yerj nena,

“ ‘Anêj unyak tem ngathinij;

ma mij notak anyôla ek êmô ami.’

Kapya Yerj 69:25

Ma buyarj hanañ nena,

“ ‘Anyô yarj enja anêj loj lôk anêj ku.’

Kapya Yerj 109:8

²¹Aêj ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêj Yîsu hamô havinj alalô denarj ma yani hamô havinj alalô wak nômbêj intu sapêj, ²²*mônj ma waklavônj atu ba Jon hathik Yîsu halôk njan aleba hayô wakna Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak leñ. Anyô êj tem imbinj alalô ek enarj Yîsu anêj haviyô hathak loñbô bêj êndêj avômalô.”

²³Yôv ma etak anyô lokwanju. Yarj ma Josep, elam nena Balsabas, ma athêj yarj ma Jastas. Ma anyô yarj ma Matias. ²⁴Ma eterj mek nena, “Anyô Bêj, hoyala avômalô sapêj ininj kapôlônjinj. Nungwik thô nena hotak anyô ju êntêk yarj sê ²⁵ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anêj loj.” ²⁶Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athêj yarj sê habitak. Êj ma etak Matias ek imbitak aposel imbinj thêlô lauminj ba lahavute takatu.

2

Lovak Matherj halôk ba halêm

* 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27 * 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:16: Sng 41:9
* 1:18: Mat 27:3-8 * 1:22: Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

1 *Waklavôḡ Pentikos hayô, êḡ ma avômalô êvhavij ethak doḡtom ba êmô unyak te. 2 Ma kethenḡ oyanḡ ma nômlate diḡdiḡ halêm anêḡ leḡ ba anêḡ pôk ma hatôm lovak bêḡ te ba hayô hamô unyak atu ba thêlô êmô siḡ. 3 *Ma êyê nômlate hatôm atum dahalaḡ hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom. 4 *Ma Lovak Matherḡ hayô hava thêlô sapêḡ kapôlôḡniḡ siḡ ba enaḡ abô masôm lomaloma hatôm Lovak Matherḡ hêv hadêḡ thêlô.

5 Avômalô Israeḡ takatu ba êmô Wapômbêḡ vibij bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jelusalem ek Pentikos. 6 Ma elanô diḡdiḡ ba êlêm ethak doḡtom. Ma eboloba kambom hathak elanô ḡê êḡ enaḡ abô hathak thêlô tomtom da iniḡ abô. 7 Ma esonḡ kambom ba enaḡ hik thêlôda liḡ, “Thêlô ma ḡê Galili iyom. Malê te aêḡ am? 8 Aisê ba alalô alaḡô thêlô enaḡ abô hathak alalôaniḡ abô tomtom? 9 Alalô ma anêḡ Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo Kapadosia ma Pontus lo Esia 10 ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo Sailini ma ḡê doho anêḡ Lom. 11 (Ma vi ma avômalô Israeḡ, ma vi ma avômalô loḡ buyanḡ takatu ba ibitak êyô Israeḡ iniḡ êvhavij kapô.) Ma doho anêḡ Klit lo Alebia. Ma doḡtom alalô alaḡô thêlô enaḡ abô hathak nômbêḡ atu ba Wapômbêḡ hadum hathak alalôaniḡ abô tomtom.” 12 Ma avômalô sapêḡ esonḡ kambom ba itutuniḡ leḡniḡkadôk ma enaḡ hik thêlôda liḡ nena, “Nôm êḡ anêḡ ôdôḡ ma aisê?”

13 Ma doḡtom vi ibi thêlô lilij ba enaḡ, “Inum waiḡ bêḡ anôḡ ba elo molo.”

Pita hanaḡ abô

14 Êḡ ma Pita haviyô hamiḡ aposel laumiḡ ba lahavute malêvôḡ ma halam lôklokwaḡ nena,

“Môlô avômalô Israeḡ lôk avômalô takêntêk ba lêk ômô Jelusalem, nodanô yenaḡ abô katô. Tem yanaḡ nôm êḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ. 15 Lêk ma lôkbôk denaḡ hatôm 9 kilok. Ba intu miḡ nosonḡ nena ḡê êntêk inum waiḡ ba elo molo ami.

16 Mi, nôm êḡ ma hatôm plopet Joel bôk hanaḡ,

17 “Wapômbêḡ hanaḡ nena habobo pik lo leḡ anêḡ danḡ

ma tem yangasô yenaḡ Lovak Matherḡ êyômô avômalô sapêḡ.

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenaḡ abô êndêḡ i ba nenaḡ abô êtôm plopet.

Ma môlônim apenena tem netulak ba nêgê wêḡ.

Ma môlônim anyô boḡnena tem nêgê niaviḡ.

18 Ma tem yangasô yenaḡ Lovak Matherḡ êyômô

yenaḡ anyô lo avi ku êndêḡ waklavôḡ êḡ

ma tem yanêm yenaḡ abô êndêḡ i ba nenaḡ abô êtôm plopet.

19 Ma tem yandum nômbithi êḡjêk leḡ,

ma yandum lavôḡniḡ êḡjêk pik.

Thalalenḡ lôk atum ma atum yova bêḡ tem imbitak.

20 Ma wak tem ende i lilij ba imbitak momaḡiniḡ,

ma ayôḡ tem ende i lilij ba imbitak êtôm thalalenḡ.

Vêm ma Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ lôkmaḡniḡ bêḡ atu tem êlêm.

21 Ma avômalô takatu ba elam Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ,

tem nêḡ i bulubiḡ.

Jol 2:28-32

22 “Avômalô Israeḡ, nodanô abô êntêk. Wapômbêḡ bôk hadum ku lôklokwaḡ anôḡ lôk nômbithi ma lavôḡniḡ hathak Yisu anêḡ Nasalet anêḡ baḡ hamô môlô

* 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11

* 2:3: Mat 3:11

* 2:4: Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

malêvôñ ba hik thô nena yanida hêv ôpêñ ba halêm. Ba bôk oyala nô m takêñ yôv. ²³ Ma Wapômbêñ hatak yani halôk môlô bahemim hatôm bôsêbôk ba lahabi lôk anêñ auk ek nô m takêñ imbitak aêñ. Ma môlô udum ba nê kambom ik yani loñ hathak alovalañanñ ba hama. ²⁴ Ma doñtom Wapômbêñ hik yani liñ ba haviyô hathak loñbô ba hawa yani vê hêk ñama anêñ vovañ bêñ ek malê nena ñama miñ hatôm embalonñ yani loñ ami. ²⁵ Devit bôk hanañ hathak yani nena,

“Yahayê Anyô Bêñ hamô haviñ ya wak nômbêñ intu sapêñ.

Yani hamô habobo ya

ba intu miñ hatôm nômlate esale ya thô ami.

²⁶ Aêñ ba yalenñmavi anôñ

ba yahabôya.

Ma yalenñvinkupik hêv ma.

²⁷ Ek malê nena tem miñ ôndô ya êmô nê ñama iniñ loñ ami,

ma tem miñ otak anêm Anyô Matherñ ek epalê êñjêk siô ami.

²⁸ Bôk huik loñôndê lôkmala thô hadêñ ya yôv,

ma tem yamô imbiñ o ba undum yalenñmavi anêñ dôêñ.’

Kapyayey

16:8-11

²⁹ * “Aiyañ thêlô, yahanañ avanôñ biñ nena bumalô Devit bôk hama ba elav yôv. Ma anêñ siô êntêk hêk denañ aleba lêk. ³⁰ *Ma doñtom Devit ma plopet te ba hayala nena Wapômbêñ bôk havak abô nena embeñ yam ma tem etak lim lukmuk te ek imbitak kiñ êtôm yanida. ³¹ *Devit bôk hayala nô m atu ba tem imbitak embeñ yam ba hanañ hathak Mesia atu ba Wapômbêñ tem nêm lôkmala êndêñ yani ba imbiyô esak loñbô. Ba intu hanañ nena tem miñ nêndô yani êmô nê ñama iniñ loñ ba kupik epalê ami. ³² Ôpêñ ma Yisu atu ba Wapômbêñ bôk hik yani liñ. Ma yêlô sapêñ ayê nô m êñ haviñ ba êntêk anañ bêñ hadêñ môlô. ³³ *Ma Wapômbêñ hawa Yisu ba hatak yani hamô bañ vianôñ yôv. Ma hêv Lovak Matherñ atu ba bôk havak abô ek nêm êndêñ yani ma êntêk lêk hançasô hayô hamô yêlô ba intu lêk ôyê lo olanô. ³⁴ Devit da miñ hi malak leñ hatôm Yisu ami, ma doñtom hanañ,

“Anyô Bêñ Wapômbêñ hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabahañ vianôñ

³⁵ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o

nêmô vemkapô vibinñ am.”’

Kapyayey 110:1

³⁶ * “Aêñ ba môlô avômalô Israêl sapêñ, noyala abô êntêk katô. Yisu atu ba môlô uik hathak a, Wapômbêñ hadum ba habitak Anyô Bêñ lôk Mesia.”

Avômalô bêñ anôñ ele i lilinñ ba ithik ñañ

³⁷ Thêlô elañô Pita anêñ abô takêñ ma habi thêlô kapôlôñinñ vose. Ma enañ hadêñ yani lôk aposel vi nena, “Aiyañ thêlô, yêlô nandum malê?”

³⁸ Ma Pita hanañ, “Môlô tomtom node kapôlôñim lilinñ ba nusik ñañ esak Yisu Kilisi anêñ athêñ ek Wapômbêñ nêm môlôñim kambom vê ma nêm Lovak Matherñ êndêñ môlô êtôm anêñ wapôm. ³⁹ *Havak abô êñ ek avômalô takatu ba alalôaniñ Wapômbêñ tem endam i, môlô lôk unim avômena ma avômalô takatu ba êmô daimbô.”

* **2:29:** 1Kñ 2:10 * **2:30:** 2Sml 7:12; Sng 89:3-4; 132:11 * **2:31:** Sng 16:10 * **2:33:** Ap 5:32; 7:55-56 * **2:36:** Ap 5:30-31 * **2:39:** Ais 57:19

40 Ma Pita hanaŋ abô bêŋ anôŋ haviŋ hadêŋ thêlô ba hanaŋ nena, “Noyabiŋ am. Nônêm amda sa ba nôsôv ênjêk avômalô kambom takêŋ ek miŋ nôpôm vovaŋ atu ba tem êpôm i ami.” 41 *Aêŋ ba nê takatu ba ewa Pita anêŋ abô intu ithik ŋaŋ. Ma wak êŋ ma avômalô hatôm 3,000 êlêm haviŋ avômalô takatu ba bôk êvhaviŋ yôv.

Nê êvhaviŋ ethak doŋtom haviŋ i

42 *Ma thêlô lôklokwaŋ ek nedaŋô aposel iniŋ abô lôk ethak doŋtom haviŋ i ma eyaŋ polom lo inum waiŋ mathêŋ atu ba Yisu bôk hêv lôk eteŋ mek haviŋ i. 43 Ma aposel idum lavôŋiŋ lôk nômbithi bêŋ anôŋ ba avômalô sapêŋ êyê ba eson kambom. 44 *Ma avômalô êvhaviŋ sapêŋ ethak doŋtom haviŋ i ma miŋ leŋvi iniŋ nômkama ami. Iniŋ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêŋ sa. 45 Thêlô ethak êv iniŋ pik lôk nômkama ek nênem vuli ma ewa vuli takêŋ ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa. 46 Ma wak nômbêŋ intu ma thêlô ethak doŋtom êmô unyak mathêŋ anêŋ piklêvôŋ. Ma ethak eyaŋ nôm haviŋ i lôk leŋŋmavi ma kapôlôŋiŋ labalina. 47 *Lôk êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Êŋ ma avômalô sapêŋ leŋŋmavi anôŋ hathak i. Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma Anyô Bêŋ hêv avômalô doho bulubiŋ ba hêv i ibitak êyô nê êvhaviŋ kapô haviŋ.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

1 Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathêŋ hadêŋ wakma eteŋ mek. Wakma êŋ ma hatôm 3 kilok yaŋsiŋ. 2 Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aêŋ. Ma wak nômbêŋ intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak mathêŋ anêŋ badêŋ abôlêk atu ba elam nena Loŋ Kêkêlô. Êdô yani hamô loŋ êŋ ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak mathêŋ anêŋ piklêvôŋ ek nênem valu êndêŋ yani. 3 Ôpêŋ hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak mathêŋ kapô, êŋ ma halam ek thai nênem valu êndêŋ yani. 4 *Pita lo Jon ititiŋ yani lôklokwaŋ. Ma Pita hanaŋ, “Nôŋgô yai!” 5 Êŋ ma ôpêŋ hik i liliŋ hadêŋ thai ma hasoŋ nena tem nênem nômla êndêŋ yani la.

6 *Ma Pita hanaŋ, “Ya valu mi. Ma doŋtom nôm atu ba yahawa ma tem yanêm êndêŋ o. Hathak Yisu Kilisi anêŋ Nasalet anêŋ athêŋ, umbiyô omben.” 7 Ma Pita havalon ôpêŋ ban vianôŋ ba havôv yani haviyô. Ma ketheŋ oyaŋ ôpêŋ vagigiŋ lôk vakapô habitak lôklokwaŋ. 8 Êŋ ma yani hasôv kisi ma haven. Ma hi unyak mathêŋ anêŋ piklêvôŋ haviŋ thai. Ma haven ba hasôv kisi hathak lolen lolen ba habô Wapômbêŋ. 9 Ma avômalô sapêŋ êyê yani haven ba habô Wapômbêŋ. 10 Ma eyala nena ôpêŋ ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathêŋ abôlêk atu ba elam nena Loŋ Kêkêlô, êŋ ma eboloba ba dahôlôŋiŋ hi.

Pita hanaŋ abô hamiŋ unyak mathêŋ kapô

11 Ma anyô petenak atu havalon Pita lo Jon, êŋ ma avômalô sapêŋ eson kambom ba elaviŋ êlêm hadêŋ thêlô halôk kapo daŋ atu ba elam nena Solomon anêŋ Kapo Daŋ. 12 Pita hayê ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô Israe, osoŋ kambom ba utitiŋ yai lôklokwaŋ eka? Osoŋ nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidaniŋ lôklokwaŋ lôk kobom mathêŋ e? Mi anôŋ!

* 2:41: Ap 2:47; 4:4 * 2:42: Ap 20:7 * 2:44: Ap 4:32-35 * 2:47: Ap 6:7; 11:21 * 3:4: Ap 14:9 * 3:6: Ap 4:10; 16:18

13 *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôaniņ bumalô thêlô iniņ Wapômbêņ iyom intu hadum nôḡm êņ ek nêḡm athêņ lôkmanņiņ êḡdêņ anêņ anyô ku Yisu. Môlô bôk otak ôpêņ ek nijik vônô. Ma Pailat lahaviņ etak yani, ma doņtom môlô ôvôliņ dôḡmim hadêņ yani. 14 Avanôņ, môlô ôvôliņ dôḡmim hadêņ Anyô Matherņ lôk Anyô Thêthôņ atu ma onañ hik Pailat liņ ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêḡm êḡdêņ môlô. 15 Ôpatu ba lôkmala anêņ ôdôņ ma uik vônô. Ma doņtom Wapômbêņ hik yani liņ hathak loņbô hêk ḡama. Ma yai bôk ayê nôḡm takêņ ba êḡntêk lêk anañ abô hathak. 16 Êvhaviņ hathak Yisu anêņ athêņ iyom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwaņ. Yani habitak mavi anôņ hatôm ôyê hathak Yisu anêņ athêņ lôk êvhaviņ atu ba halêḡm anêņ yani.

17 * “Aiaņ thêlô, yahayala nena môlô lôk unim avaka miņ oyala ôpêņ katô ami ba intu udum kambom hadêņ yani. 18 Ma doņtom sêbôk ma Wapômbêņ hanaņ hadêņ plopet sapêņ ba eto nena anêņ Mesia tem enja vovaņ. Aêņ ba unim kambom atu udum ma Wapômbêņ anêņ abô êņ lêk hik anôņ.

19 * “Aêņ ba node kapôlôḡmim liliņ ba nosopa Wapômbêņ ek nêḡm môlônim kambom vê lôk nêḡm lovak êḡdêņ môlô. 20 Ma nêḡm anêņ Mesia atu ba bôk hatak ek nêḡm êḡdêņ môlô. Mesia êņ ma Yisu atu. 21 Ma lêk yani hamô malak leņ ba hayabiņ waklavôņ atu ba Wapômbêņ bôk hatak ek nôḡmkama sapêņ imbitak lukmuk esak loņbô êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanaņ ba anêņ plopet matherņ enañ bêņ. 22 *Hatôm Mose bôk hanaņ, ‘Wapômbêņ unim Anyô Bêņ tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anêņ môlô malêvôņ. Ba intu nodañô anêņ abô takatu ba hanaņ bêņ hadêņ môlô katô. 23 Ma ôpatu ba miņ hanaņ plopet êņ anêņ abô ami, ma tem nêḡnêḡm yani vê êņjêk anêņ avômalô ba nimbuliņ yani vi dedaņ.’

24 “Samuel lôk plopet takatu ba ibitak eveny yam bôk enañ hathak waklavôņ atu ba lêk habitak. 25 *Môlô ma plopet takêņ iniņ nali. Ma abô atu ba Wapômbêņ bôk havak haviņ libumi yôv, abô êņ êḡntêk havalonņ môlô loņ denañ. Hatôm bôk hanaņ hadêņ Ablaham, ‘Hathak anêḡm libumi, ma tem avômalô pik sapêņ neja mek mavi.’ 26 *Ba intu Wapômbêņ hik anêņ anyô ku liņ ma hêv halêḡm hadêņ môlô hamôņ ek nêḡm mek mavi êḡdêņ môlô lôk ende môlô toḡtom liliņ êņjêk unim kambom takatu ba udum.”

4

Evalonj Pita lo Jon

1 Pita lo Jon enañ abô hadêņ avômalô imiņ denañ, ma ḡê êbôk da lôk unyak matherņ anêņ sôp bidonj iniņ anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. 2 Thêlô leņiņmaniņ hathak thai êdôņ avômalô nena Yisu bôk haviyô hêk ḡama ba intu avômalô ḡama sapêņ tem nimbiyô esak loņbô aêņ iyom. 3 Lêk yaņsiņ habôk ba intu evalonj thai ba êdô hamô koladôņ aleba hayaņ wak bêņ. 4 *Ma doņtom avômalô bêņ anôņ elañô thai iniņ abô ba êvhaviņ. Ba ḡê takatu ba êvhaviņ lêk halumbak hi habobo 5,000.

5 Haviyô hayaņ ma ḡê bêḡbêḡ eyabiņ avômalô lôk ḡê bêḡbêḡ ma ḡê lôkauk hathak abô balabaņ ethak doņtom êḡmô Jelusalem. 6 Anas, anyô bêḡ habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bêḡ habôk da anêņ thalalenj vi êḡmô

* 3:13: Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23 * 3:17: Luk 23:34; 1Ti 1:13 * 3:19: Ap 2:38 * 3:22: Lo 18:15,18-19 * 3:25: Stt 22:18 * 3:26: Ap 13:46 * 4:4: Ap 2:41

haviņ. ⁷Ma ewa thai êlêm ma enaņ hik thai liņ nena, “Lôklokwaņ lôk athêņ alê intu udum ôpêņ mavi hathak?”

⁸Ma Lovak Matheņ hava Pita kapô siņ ba hanaņ hadêņ thêlô nena, “Nê bêņbêņ lôk nê eyabiņ avômalô, nodarņ yenaņ abô! ⁹Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonaņ yai bêņ lôk lemimhaviņ noyala nena yai adum yani mavi aisê e? ¹⁰*Aêņ ba mólô lôk avômalô Israeļ sapêņ noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiņ mólô malemim hathak Yisu Kilisi anêņ Nasalet anêņ athêņ. Bôk uik yani vônô hathak a, ma doņtom Wapômbêņ hik yani liņ hêk ņama. ¹¹Yani ma
“ ‘valu atu ba mólô nê olav unyak ôpôlik hathak,
ma lêk habitak valu landiņ anôņ.’

Kapyā Yēņ 118:22

¹²*Yisu da iyom anêņ athêņ hatôm nê m alalô bulubiņ. Ma athêņ yaņ miņ hêk pik lo leņ sapêņ ek nê m alalô bulubiņ ami. Mi.”

¹³Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiņ lôklokwaņ ma kô mi, ma eyala nena thai ma nê oyaņ ba miņ bôk ethak unyak ami. Êņ ma thêlô esoņ kambom ba leņiņhabi nena bôk êmô haviņ Yisu. ¹⁴Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiņ haviņ thai ba intu thêlô abô mi ek nenaņ. ¹⁵Êņ ma enaņ ek neja Pita lo Jon vê êņjêk Sanhedlin* anêņ unyak ma nede yaiņ ba ini. Ma ele yaiņ ba i ma thêlô êbôlêm auk. ¹⁶Ba enaņ, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalô Jelusalem sapêņ lêk eyala yôv nena thai idum lavôņiņ bêņ te ba miņ hatôm alalô nasi ami. ¹⁷Ma doņtom alalô napôm loņôndê te ek abô êņ miņ ni mayaliv êņjêk avômalô malêvôņ ami. Aêņ ba nanaņ lôklokwaņ êndêņ thai nena miņ nenaņ abô esak athêņ êņ êndêņ avômalô la esak loņbô ami.”

¹⁸*Yôv ma elam thai êlêm hathak loņbô ma enaņ lôklokwaņ nena miņ nenaņ abô êņ lôk nêndôņ avômalô esak Yisu anêņ athêņ ami. ¹⁹*Ma doņtom Pita lo Jon enaņ viyaņ, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêņ ma ek yai nandum? Nasopa mólônim abô mena Wapômbêņ anêņ abô? ²⁰Yai miņ hatôm bônôņ esak nô m takatu ba ayê lo alaņđ ami.”

²¹Ma Sanhedlin enaņ lôklokwaņ ek thai nê m bônôņ, êņ ma etak thai ba i. Avômalô sapêņ êbô Wapômbêņ anêņ athêņ hathak nô m atu ba lêk idum ba intu miņ hatôm nêpôm loņôndê la ek nê nê m vovaņ êndêņ thai ami. ²²Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêņ sondabêņ hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêņ iyom hatôm indum nô m êņ.

Nê êvhaviņ inij mek

²³Etak Pita lo Jon ba i hadêņ avômalô êvhaviņ. Ma enaņ abô takatu ba nê bêņbêņ êbôk da lôk nê bêņbêņ enaņ hadêņ thai. ²⁴*Thêlô elañ aêņ ma lôkthô êv veniņbôlêk liņ ba eteņ mek hadêņ Wapômbêņ nena, “Anyô Bêņ, nô mkama sapêņ anêņ alaņ, bôk hopenaņ pik lo leņ ma ņgwêk lôk nô mkama sapêņ atu ba êmô kapô. ²⁵Sêbôk ma honaņ abô hathak Lovak Matheņ hale anê m anyô ku ma yeļđaniņ bumalô Devit abôlêk. Ba hanaņ aêntêk,
“ ‘Avômalô pik sapêņ leņiņņaņa eka?

Lôk ibutiņ abôyaņ ek nijik vovak êndêņ Wapômbêņ eka?

²⁶Pik inij kiņ lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak.

Lôk nê bêņbêņ pik sapêņ ethak doņtom

* **4:10:** Ap 3:6,13-16 * **4:12:** Mat 1:21 * **4:15:** Israeļ elam inij kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

* **4:18:** Ap 5:28 * **4:19:** Ap 5:29 * **4:24:** Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6

ek nêmo Anyô Bêj lôk anêj Mesia lu.’

Karya Yerj 2:1-2

²⁷*Avanôj biñ, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma nê loj buyañ lôk avômalô Israêl bôk ethak doñtom êmô malak lôj êntêk ba idum ek nêmo anêm anyô ku mathenj Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêm Mesia. ²⁸*Thêlô idum nômkama sapêj hatôm anêm auk lôk lôklokwanj atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aêj. ²⁹*Anyô Bêj, lemimbi abô takatu ba evak ba enañ ek indum yêlô nakô ba intu nê yêlô anêm nê ku sa ek nananj anêm abô lôklokwanj ma miñ nakô ami. ³⁰Ma otak bahem êyôñgêk avômalô lôk liñj ba undum i mavi lôk undum lavôñij lôk nômbithi lomaloma esak anêm anyô ku mathenj Yisu anêj athêj.”

³¹Thêlô etej mek yôv ma loj atu ba êmô halowalinj. Ma Lovak Mathenj hayô hava thêlô lôkthô kapôlôñij sij. Ba enañ Wapômbêj anêj abô bêj ma miñ êkô ami.

Nê êvhavinj sapêj kapôlôñij doñtom

³²*Ma nê êvhavinj sapêj inij auk lôk kapôlôñij doñtom iyom. Ma inij nômkama sapêj ma hatôm thêlô lôkthô inij ma miñ evasinj ami. ³³Ma aposel ethak enañ Yisu anêj haviyô hathak loj bô bêj ba inij abô êj anêj lôklokwanj ma bomanj. Ma Wapômbêj habi anêj wapôm hayô hamô thêlô lôkthô. ³⁴*Ma thêlô vi inij pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takêj ³⁵ba êv hadêj aposel ek neyabinj. Ma aposel ibi valuselenj takêj sam hadêj avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama. Ba intu thêlô te miñ hêv yak hathak nôm lôk nômkama ami.

³⁶Ma thêlô êj te ma Josep ba anêj loj ma ñgavithôm Saiplus ma habitak anêj ôdôj Livaï. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athêj êj anêj ôdôj nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlôñij loj.” ³⁷Yani hêv anêj pik bute ek nê nê vuli. Ma hawa valu hathak pik êj ba hi hêv hadêj aposel.

5

Ananias lo Sapaila

¹Ma anyô yanj hamô ba anêj athêj nena Ananias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv inij pik bute ba êv vuli. ²*Ma hawa valu pik êj vi ek thaida ma hêv vi hadêj aposel ma hasau i nena, “Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma yanavi hayala nôm atu ba yamalô hadum.

³*Ma Pita hananj nena, “Ananias, hotak Sadanj ba hava kapôlôm sij ma hosau Lovak Mathenj, ba huvunj anêm valu pik êj vi eka? ⁴Miñ bôk êv vuli pik êj ami denanj, êj ma anêm pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu êj ma anêm aêj iyom. Ma doñtom howa auk kambom êj anêj êsê ba honanj abôyanj? Hosau nê pik lôk Wapômbêj havinj.”

⁵Ananias halanj abô êj ma hêv yak halôk biñj ba hama. Ma avômalô takatu ba elanj abô êj êkô ba biñdaluk havali kambom. ⁶Êj ma apenena muk êlêm ma ivuliv anêj kupik ma ewa ba i elav.

⁷Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm hayô ma hathôñj nôm atu ba habitak palinj. ⁸Ma Pita hananj hik avi êj liñj, “Valu êntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

* 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap 2:23 * 4:29: Ep 6:19 * 4:32: Ap 2:44
* 4:34: Ap 2:45 * 5:2: Ap 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2

Ma avi êḡ hanaḡ, “Intu êḡ, vuli êḡ intu hatôm.”

⁹ Êḡ ma Pita hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Aisê ka mamu ubutiḡ abô ek nosaê Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Mathenḡ? Nôḡḡô! Nê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk imiḡ unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbiḡ.”

¹⁰ Ma kethenḡ oyaḡ ma avi êḡ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êḡ lêk hama. Êḡ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹ Yôv ma avômalo êvhaviḡ sapêḡ lôk avômalo takatu ba elanô abô êḡ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalo bêḡ anôḡ ibitak mavi

¹² *Ma aposel idum lavôḡiḡ lôk nômbithi lomaloma hêk avômalo maleniḡ. Ma nê êvhaviḡ sapêḡ ethak doḡtom lôbôlôḡ halôk unyak mathenḡ anêḡ kapo daḡ atu ba elam nena Solomon anêḡ Kapo Daḡ. ¹³ Ma avômalo vi atu ba miḡ êvhaviḡ ami êkô ek nesak doḡtom imbiḡ thêlô, ma doḡtom avômalo sapêḡ êyê thêlô nena nê mavi. ¹⁴ Ma anyô lo avi bêḡ anôḡ ethak êvhaviḡ Anyô Bêḡ ba ibitak êyô avômalo êvhaviḡ kapô. ¹⁵ Êḡ ma avômalo ethak ewa iniḡ nê lôk lijiḡ hayô hêk balê lo yêm ba i ililiḡ hêk loḡôndê anêḡ daḡ ek Pita havenḡ loḡôndê, êḡ ma dahô imbi êyôḡgêk i ek nimbatak mavi esak loḡbô. ¹⁶ Ma avômalo bêḡ anôḡ êlêm anêḡ lomalak takatu ba habobo Jelusalem ba êlêm ethak doḡtom. Ma ewa iniḡ nê lôk lijiḡ lôk nê takatu ba ḡḡôk lelaik habuliḡ i ma lôkthô ibitak mavi hathak loḡbô.

Êv vovaj hadêḡ aposel

¹⁷ Ma anyô bêḡ habôk da lôk nê idum ku haviḡ yani, thêlô sapêḡ ma Sadyusi ba êyê nôḡ takatu ba aposel idum ba leniḡdaḡ hathak i. ¹⁸ Ba evalonḡ aposel ma etak i halôk malak lôḡ anêḡ koladôḡ. ¹⁹ *Ma bôlôvôḡ êḡ ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela hik koladôḡ abôlêk vê ma hawa i ele yaḡi. Ma hanaḡ, ²⁰ “Unu numiḡ unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ ma nonaḡ abô sapêḡ esak lôkmala lukmuk êntêk êḡ bêḡ.”

²¹ Aposel elanô abô êḡ ba lôkbôk momaḡjiniḡ ma i unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ. Ma êdôḡ avômalo.

Ma anyô bêḡ habôk da lôk anêḡ nê môlô êlêm ma elam nê Sanhedlin lôk Israei iniḡ nê bêḡbêḡ sapêḡ. Ma êv abô hadêḡ koladôḡ ek neja aposel ba nêlêm.

²² Êḡ ma nê koladôḡ iniḡ sôp bidonḡ i ek neja aposel ma doḡtom miḡ êmô ami. Ma êvôḡ ma enaḡ nena, ²³ “Yêlô ayê koladôḡ anêḡ abôlêk putup ma nê takatu ba eyabiḡ imiḡ habobo. Ma doḡtom yêlô ik koladôḡ abôlêk vê ma miḡ apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴ Unyak mathenḡ anêḡ sôp bidonḡ iniḡ anyô vovak laik lôk nê bêḡbêḡ êbôk da elanô abô êḡ ba leniḡhabi bêḡ anôḡ hathak ba enaḡ, “Malê te tem imbitak?”

²⁵ Ma anyô te hayô ma hanaḡ hadêḡ i, “Nodaḡô! Nê takatu ba otak i hamô koladôḡ, lêk imiḡ unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ ba êdôḡ avômalo.” ²⁶ Êḡ ma anyô vovak laik lôk anêḡ sôp bidonḡ i ewa thêlô. Êkô ek avômalo nijik i esak valu ba intu miḡ êpôviḡ thêlô ami.

²⁷ Ewa aposel êyô ma etak i hamiḡ Sanhedlin maleniḡ ek anyô bêḡ habôk da enaḡ injik thêlô liḡ. ²⁸ * “Yêlô bôk anaḡ lôklokwaḡ hadêḡ môlô nena miḡ nôndôḡ avômalo esak ôpêḡ anêḡ athêḡ ami. Ma doḡtom lêk unim abô êḡ

* 5:12: Ap 2:43; 14:3 * 5:19: Ap 12:7-10 * 5:28: Mat 27:25

halarvinj haven Jerusalem mayaliv. Lôk lêk udum ek nonan nena yêlô intu anjasô ôpêj anêj thalalenj.”

²⁹ *Ma donjom Pita lôk aposel vi enanj hadêj i nena, “Yêlô nasopa Wapômbêj anêj abô iyom ma minj anyô ininj abô ami. ³⁰ Môlô bôk uik Yisu vônô hathak a. Ma donjom bumalô thêlô ininj Wapômbêj hik yani linj. ³¹ *Wapômbêj bôk hawa yani hathak ba hi daku lej ba hadô hamô ban vianôj hatôm Anyô Môm lôk Anyô hêv alalô bulubinj ek nê m alalô Israel sa ek nande kapôlônjij liliij lôk nê m alalôaninj kambom vê. ³² Yêlô ma nê takatu ba bôk ayê nô m takêj ba lêk ananj abô êj bêj. Ma Lovak Mathenj atu ba Wapômbêj hêv hadêj avômalo takatu ba esopa anêj abô hik nô m takêj lonj havinj.”

Gameliel hananj ek Sanhedlin netak aposel

³³ Sanhedlin elanj abô êj ma lejinjmaninj kambom ba lejinjhavinj nijik aposel vônô. ³⁴ Ma donjom Gameliel haviyô haminj Sanhedlin malêvôj. Yani ma anyô Palisi lôk anyô lôkauk hathak abô balaburj ma hadum ku Sanhedlin havinj. Avômalo sapêj ethak êv athêj bêj hadêj yani. Yani haminj ba hananj ek netak aposel takêj ba ini yainj dokte vê mam. ³⁵ Êj ma hananj hadêj thêlô, “Môlô nê Israel, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndêj nê takêntêk vê mam. ³⁶ *Sêbôk ma Teudas habitak anyô lôk athêj ba hananj, ‘Ya anyô bêj’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma donjom Lom ik yani vônô ma anêj nê ku êsôv mayaliv. Ma anêj abô êj hêv yak. ³⁷ Vê m ma waklavôj ewa avômalo ininj athêj, êj ma Judas anêj Galili habitak anyô lôk athêj ba havôv avômalo bêj anôj ek nijik vovak êndêj gavman. Ma donjom ik yani vônô, ma anêj nê ku êsôv mayaliv aêj iyom. ³⁸ Ba intu yahananj hadêj môlô Sanhedlin: Notak nê takêntêk. Minj nundum nô mla esak i ami. Ku takatu ba idum halê m anêj nê pik ininj hatôm Teudas lo Judas, êj ma ininj ku takêj tem nê m yak. ³⁹ Ma donjom ku takatu ba halê m anêj Wapômbêj, ma môlô minj hatôm numinj i lonj sinj ami. Yahakô tem ungwik vovak ni ba ni, êj ma tem ônjô nena uik vovak êj hadêj Wapômbêj.”

⁴⁰ *Yôv ma thêlô êlôk hathak Gameliel anêj abô. Ba elam aposel êlê m ma evali i. Ma enanj lôklokwanj hadêj thêlô nena minj nenanj abô esak Yisu anêj athêj ami. Êj ma etak i ba i.

⁴¹ *Aposel etak Sanhedlin ba ele yainj ma thêlô lejinjmavi hathak Wapômbêj hayê thêlô nena nê mavi ek ewa mama hathak Yisu anêj athêj. ⁴² Ma wak nô mbêj intu ma thêlô i unyak mathenj anêj piklêvôj lôk lounyak lounyak ma êdôj avômalo ba enanj Abô Mavi bêj nena Yisu ma Mesia atu.

6

Etak anyô bahenji ba lahavuju ek nê nê m aposel sa

¹ *Avômalo êvhavinj ilumbak ba êv linj sinj, êj ma avômalo Israel vi atu ba êvhavinj ba enanj abô Glik, etatale avômalo Israel vi atu ba êvhavinj ba enanj abô Hiblu. Ba enanj, “Wak nô mbêj intu ba ibi nô m sam ma minj evani yêlôaninj avi tôp ininj sam ami.” ² Êj ma aposel lauminj ba lahavuju takatu elam nê êvhavinj sapêj ethak donjom ma enanj, “Minj mavi ek yêlô natak ku

* 5:29: Ap 4:19 * 5:31: Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2 * 5:36: Ap 21:38 * 5:40: Ap 4:18 * 5:41: Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * 6:1: Ap 4:35

nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma nandum ku nambi nôŋ sam ami. ³ Aêŋ ba, aiyaŋ thêlô, nômbôlêm môlônim anyô lôkawk bahenŋi ba lahavuju takatu ba Lovak Matheŋ hava kapôlônŋiŋ siŋ ek nanêm ku êŋ êndêŋ i. ⁴ Êŋ ma tem yêlô hatôm namô tinŋiŋ ek nateŋ mek lôk nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô lôk nandôŋ avômalô.”

⁵ Avômalô sapêŋ elañô abô êŋ ma leŋŋmavi. Ma etak Stiven, yani anyô hêvhaviŋ lôklokwaŋ lôk Lovak Matheŋ hava yani kapô siŋ, ma Pilip lôk Plokulus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Israeŋ iniŋ êvhaviŋ kapô vêm ma hêvhaviŋ Yisu. ⁶ Ewa nê êŋ ba i hadêŋ aposel. Ma aposel etak bahenŋiŋ hayô hêk i ma eteŋ mek hathak i.

⁷ *Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô hi ba hi. Ma avômalô anêŋ Jelusalem takatu ba êvhaviŋ ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêŋ anôŋ êvhaviŋ ba esopa Yisu haviŋ.

Evaloŋ Stiven

⁸ Ma Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hêv lôklokwaŋ bêŋ anôŋ hadêŋ Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavôŋŋiŋ lomaloma hêk avômalô malêvôŋ. ⁹ Ma doŋtom nê doho êpôlik hathak yani. Nê êŋ iniŋ unyak yeŋ ma elam nena, “Nê takatu ba bôk iniŋ alaŋ hêv athêŋ ku vê hêk i ma êmô oyaŋ haviŋ i”. Thêlô sapêŋ ma avômalô Israeŋ, doho anêŋ Sailini ma doho anêŋ Aleksandria ma doho anêŋ plovins Silisia lo Esia. Ma nê takêŋ êkôki hathak Stiven anêŋ abô. ¹⁰ *Ma doŋtom Lovak Matheŋ hêv auk mavi hadêŋ Stiven ba miŋ hatôm nêmo anêŋ abô lu ami.

¹¹ Êŋ ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho leŋŋ liŋ ek nenaŋ nena, “Yêlô bôk alaŋô ôpêŋ hanaŋ abôma hathak Mose lo Wapômbêŋ.”

¹² Aêŋ ba thêlô ibi avômalô lôk nê bêŋbêŋ ma nê lôkawk hathak abô balabuŋ leŋŋ liŋ. Ma i evaloŋ Stiven ba ewa ba i êdô hamŋ Sanhedlin malenŋ. ¹³ Ma êv anyô doho ek nenaŋ abôyaŋ esak yani. Ba enaŋ, “Wak nômbêŋ intu ma ôpêntêk hathak hanaŋ abô kambom hathak unyak matheŋ lôk Mose anêŋ balabuŋ. ¹⁴ Yêlô alaŋô yani hanaŋ, ‘Yisu anêŋ Nasalet tem indiniŋ unyak matheŋ êntêk ma injik Mose anêŋ kobom sêbôk ba hêv hadêŋ alalô liliŋ.’”

¹⁵ Ma nê nômbêŋ atu ba êmô Sanhedlin ititiŋ Stiven lôklokwaŋ ma êyê thohavloma lêk hatôm anêla te.

7

Stiven hanaŋ abô hadêŋ Sanhedlin

¹ Ma anyô bêŋ habôk da hanaŋ, “Abô takêŋ ma avanôŋ e?”

² *Ma Stiven hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô lo wakamik thêlô, nodaŋô yenaŋ abô! Sêbôk atu ba alalôaniŋ bumalô Ablaham hamô Mesopotemia denaŋ ma miŋ hi Halan ami, ma Wapômbêŋ lôkmaŋŋiŋ hayô ek yani. ³ *Ma hanaŋ, ‘Otak anêm pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yaŋŋik thô êndêŋ o.’

⁴ *Êŋ ma hatak Kaldia iniŋ pik ba hi hamô Halan. Vêm ba lambô hama ma Wapômbêŋ hêv yani ba halêm pik êntêk atu lêk alalô amô. ⁵ *Ma wak êŋ ma Wapômbêŋ miŋ hêv pik bute ek yani ami, milôk. Ma doŋtom havak abô nena embeŋ yam ma tem yani lôk anêŋ limi neja pik bêŋ êŋ lôkthô. Waklavôŋ

* **6:7:** Ap 2:41; 16:5 * **6:10:** Luk 21:15 * **7:2:** Stt 11:31; 15:7 * **7:3:** Stt 12:1 * **7:4:** Stt 11:31–12:5 * **7:5:** Stt 12:7; 15:18; 17:8

27 “Ma doŋtom ôpatu ba habuliŋ yaŋ hathô Mose pôhêŋ ba hanaŋ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak?’ 28* Tem nuŋgwik ya vônô êtôm wakbôk ba huik Ijip alaŋ vônô e?’ 29* Mose hanaŋ abô êŋ ma hasôv ba hi hamô Midian iniŋ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduŋ ju.

30* “Sondabêŋ 40 hale ba hi ma aŋela te hayô ek Mose hêk loŋ thiliv habobo dum Sainai. Aŋela êŋ hamô atum atu ba hathaŋ hamô alokwaŋ yaônate kapô.

31 Mose hayê ma hasoŋ kambom. Ma hi habobo ek ênjê katô, êŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, 32 ‘Ya libumi iniŋ Wapômbêŋ, Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.’ Êŋ ma Mose hakô kambom ba halowaliŋ ba miŋ hatôm ênjê ami.

33 “Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, ‘Ômbi anêŋ vem bokŋgôp thô. Loŋ êntêk ba humiŋ ma loŋ mathen.’ 34 Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenaŋ avômalô. Ma lêk yahalaŋô iniŋ asêŋ ba êntêk yahalêŋ ek yanêŋm thêlô vé. Aêŋ ba ôlêŋ ek yanêŋm o ba ondenu Ijip esak loŋbô.’

35* “Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enaŋ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak?’ Ma doŋtom hathak aŋela atu ba Mose hayê hatôm atum ba hathaŋ hamô alokwaŋ thaŋaŋ, Wapômbêŋ da hatak yani ek imbitak iniŋ anyô bêŋ lôk nêŋm thêlô bulubiŋ. 36* Mose hawa thêlô vé hêk Ijip ba hi ma hadum nômbithi lôk lavôŋiŋ hêk Ijip lôk Nŋwêk Thalalen ma loŋ thiliv hatôm sondabêŋ 40.

37* “Êntêk ma Mose atu ba hanaŋ hadêŋ avômalô Isael nena, ‘Wapômbêŋ tem etak môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êtôm êntêk ba lêk yahanaŋ hadêŋ môlô.’ 38* Yani êŋ intu hamô haviŋ bumalô takatu ba ethak doŋtom êmô loŋ thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma aŋela hanaŋ abô hadêŋ yani. Ma hawa Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba hêv lôkmala ek nêŋm êndêŋ alalô.

39 “Ma doŋtom bumalô thêlô êpôlik hathak anêŋ abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlôŋiŋ liliŋ hale hi Ijip hathak loŋbô. 40* Ma enaŋ hadêŋ Alon nena, ‘Opesaŋ ŋgôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vé hêk Ijip ba alêŋm lêk hi doho ba yêlô athôŋ paliŋ.’ 41* Aêŋ ba intu epesaŋ bokmaŋkao map te anêŋ dahô ba êv da hadêŋ yani. Ma eŋgabôm nôŋm lôk eloyeŋ bêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ nôŋm atu ba epesaŋ hathak baheŋiŋ. 42 Ba intu Wapômbêŋ havôliŋ dôŋm hadêŋ thêlô ba hatak thêlô ek nêŋnêŋm yeŋ êndêŋ wak lo ayôŋ ma vuliŋ. Hatôm bôk eto hêk plopet iniŋ kapyâ nena,

“ ‘Sêbôk atu ba môlô Isael

ômô sondabêŋ 40 hamô loŋ thiliv,

osoŋ nena uik bokmaŋkao lôk boksipsip ba ôêv hatôm da hadêŋ ya e?

Milôk.

43 Môlô bôk owa unim ŋgôk Molek anêŋ malak yeŋ

lôk ŋgôk Lepaŋ anêŋ vuliŋ dahô,

ma ŋgôk dahô takatu ba opesaŋ ek nôŋnêŋm yeŋ êndêŋ.

Aêŋ ba intu tem yanêŋm môlô vé ba unu Babilon vidôm doho.’ *Amos 5:25-27*

44 “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô loŋ thiliv ma malak yeŋ hamô haviŋ thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yeŋ êŋ hatôm Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ Mose nena endav aêŋ, lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê. 45* Vêŋ ma Josua

* 7:28: Kis 2:14 * 7:29: Kis 2:21-22; 18:3-4 * 7:30: Kis 3:1-10 * 7:35: Kis 2:14 * 7:36:

Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33 * 7:37: Lo 18:15 * 7:38: Kis 19:3 * 7:40: Kis 32:1 * 7:41: Kis

32:2-6 * 7:45: Jos 3:14-17

halom thêlô ba ewa avômalô takatu ba Wapômbêḡ haliti i ba i iniy pik. Ma iniy bumalô bôk êv malak yeḡ êḡ hadêḡ i ba ewa ba i pik lukmuk êḡ haviḡ i. Ma êmô pik êḡ aleba Devit habitak. ⁴⁶*Wapômbêḡ lamavi hathak Devit. Ma Devit hateḡ mek ek endav malak yeḡ ek Jekop anêḡ Wapômbêḡ êmô. ⁴⁷*Ma donḡtom nakaduḡ Solomon halav unyak êḡ.

⁴⁸“Ma Wapômbêḡ Lôkmaḡḡiy miḡ hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanaḡ:

⁴⁹“Wapômbêḡ hanaḡ nena,

‘Leḡ ma yenaḡ balê atu ba yahayô hamô hatôm kiḡ,
ma pik ma yenaḡ balê yaôna ek yahatak yaveḡkapô hayô hamiḡ.

Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya?

Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?

⁵⁰Ek malê nena yada yahapesaḡ nômkama takêḡ sapêḡ. Avanôḡ e?’

Aisaia 66:1-2

⁵¹*“Môlô ḡê lemimôndôḡ kôtôḡ. Môlô kapôlômim ma thektheḡ hatôm ḡê daluk. Wak nômbêḡ intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak Matherḡ anêḡ abô hatôm libumi taksêbôk. ⁵²*Môlônim libumi bôk idum kambom hadêḡ plopet sapêḡ! Ma plopet takatu ba bôk enaḡ nena Anyô Thêthôḡ atu tem êlêm ma ik i pôpônô haviḡ. Ma lêk môlô onaḡ ôpêḡda bêḡ haviḡ ba uik vônô. ⁵³Môlô ma ḡê takatu ba bôk owa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ takatu ba aḡela êv, ma donḡtom miḡ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

⁵⁴Thêlô elañ abô êḡ ma leḡḡmaniḡ kambom hadêḡ Stiven ma ethaḡ veḡḡbôlêk lokwaḡ loḡ. ⁵⁵*Ma donḡtom Lovak Matherḡ hadum ku lôklokwaḡ hamô Stiven kapô ba yani hayê leḡ lôklokwaḡ ma hayê Wapômbêḡ anêḡ deda lôkmaḡḡiy lôk Yisu hamiḡ Wapômbêḡ baḡ vianôḡ. ⁵⁶*Êḡ ma hanaḡ nena, “Ôḡḡô! Yahayê leḡ abyanaḡ ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu hamiḡ Wapômbêḡ baḡ vianôḡ.”

⁵⁷Êḡ ma thêlô ibi leḡḡndôḡ siḡ ma elam kaêk lôklala bomaḡ ma elañviḡ ba i evaloḡ Stiven. ⁵⁸Ma êvôv yani hale malak lôḡ viyayiḡ ma ik yani hathak valu. ḡê takatu ba bôk enaḡ yani bêḡ, ibi iniy kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêḡ valuvi ek eyabiḡ. Ôpêḡ anêḡ athêḡ nena Sol.

⁵⁹Ik Stiven hathak valu ma yani hateḡ mek nena, “Anyô Bêḡ Yisu, onja yadahôlôḡ.” ⁶⁰*Ma yani hêv yak ba habi vadôḡ halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêḡ, miḡ ombaloḡ iniy kambom êntêk viyanaḡ loḡ ami.” Halam aêḡ ma hama.

8

¹⁻²Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma ḡê vi atu ba esopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviy elav yani lôk kapôlôḡḡiy malaiḡ kambom.

Sol habuliḡ avômalô êvhaviḡ

Hadêḡ wak êḡ ba hi ma êv malaiḡ lomaloma hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem. Êḡ ma êsôv mayaliv ba i hadêḡ loḡ bêḡ Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jelusalem denaḡ. ³*Êḡ ma Sol hadum ek imbuliy avômalô êvhaviḡ.

* **7:46:** 2Sml 7:1-16 * **7:47:** 1Kiḡ 6:1-38 * **7:51:** Ais 63:10 * **7:52:** Mat 23:31 * **7:55:** Sḡ 110:1 * **7:56:** Kol 3:1 * **7:60:** Luk 23:34 * **8:3:** Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

Yani hi lounyak lounyak ba havalon anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladôn.

Pilip hi Samalia

4 Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi haveŋ lon nômbeŋ atu ba êyô. 5 Ma Pilip hi hayô malak bêŋ te anêŋ Samalia ba hanaŋ abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. 6 Avômalô bêŋ anôn elanô Pilip anêŋ abô ba êyê lavônŋ lôk nômbiti takatu ba hadum, ba intu elanô anêŋ abô takatu ba hanaŋ katô. 7 Ma Pilip hêv ngôk kambom bêŋ anôn vê hêk avômalô, ma ngôk takêŋ elan ba engaliak lôklokwan ba ele yain ba i. Ma hadum nê ivuvin lôk nê venŋ kambom bêŋ anôn mavi hathak lonbô. 8 Aêŋ ba avômalô malak bêŋ êŋ leŋŋmavi bêŋ anôn.

Saimon anyô lôk ngôk sonŋon

9 Anyô te hamô malak bêŋ êŋ ba anêŋ athêŋ nena Saimon. Yani ma anyô lôk ngôk sonŋon ba hadum anêŋ aloyak hamô lon êŋ sondabêŋ bêŋ anôn ba avômalô Samalia êyê ba eson kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athêŋ.” 10 Ma avômalô lôk athêŋ bêŋ lôk athêŋ yaô etak ititiŋ yani ba enaŋ nena, “Yani intu ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwan atu ba elam nena Lôklokwan Bêŋ.” 11 Wak bêŋ anôn ma yani hadum nôm takêŋ ba intu avômalô esopa yanî ek êyê anêŋ aloyak takatu ba hadum ba nômbiti hathak habitak lôbôlôn. 12 Ma donŋtom Pilip hayô ba hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ lon lôkŋnyak lôk Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. Êŋ ma anyô lo avi bêŋ anôn êvhavin ba ithik ŋaŋ. 13 Ma Saimon hêvhavin haviŋ ba ithik yanî halôk ŋaŋ. Ma hasopa Pilip haveŋ lon nômbeŋ atu ba yani hi ek hayê lavônŋ lôk nômbiti lomaloma takatu ba Pilip hadum. Êŋ ma hason kambom.

14 Aposel anêŋ Jelusalem elanô nena avômalô Samalia lêk êvhavin Wapômbêŋ anêŋ abô. Êŋ ma êv Pita lo Jon ba i hadêŋ thêlô. 15-16 Thai êyô ma elanô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhavin lo ithik ŋaŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ, ma donŋtom miŋ ewa Lovak Matheŋ ami. Êŋ ma thai eteŋ mek ek thêlô neja Lovak Matheŋ. 17 *Etak bahen hayô hêk thêlô, ma Lovak Matheŋ hayô hamô i.

18 Saimon hayê aposel ju atu etak bahenŋ hayô hêk avômalô ma Lovak Matheŋ hayô hamô i. Êŋ ma hadum ek nê m valuselen êndêŋ thai ba hanaŋ, 19 “Nônêm lôklokwan intu êndêŋ ya imbiŋ ek yahatak yabahen hayô hêk anyô te, ma ôpêŋ tem enja Lovak Matheŋ.”

20 Ma Pita hanaŋ nena, “Aisê? Hoson nena hatôm nê m Wapômbêŋ anêŋ wapôm vuli e? O nê m yak ba nu lon atum imbiŋ anê m valu! 21 O miŋ hatôm undum Wapômbêŋ anêŋ ku êntêk imbiŋ yêlô ami. Mi anôn! Kapôlôm miŋ thêthôn hêk Wapômbêŋ ma ami. 22 Aêŋ ba onde kapôlôm liliŋ ma otak anê m kambom êŋ. Ma oten mek êndêŋ Anyô Bêŋ ek etak anêŋ kapô esak anê m kambom takatu ba havuŋi hêk kapôlôm. 23 Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomaloma ma kambom anêŋ lôklokwan havalon o lon majaŋ bomaŋ.”

24 Ma Saimon hanaŋ nena, “Noten mek êndêŋ Anyô Bêŋ esak ya ek malain takatu ba honaŋ miŋ êpôm ya ami.”

* 8:17: Ap 19:6

²⁵ Ma Pita lo Jon enañ Anyô Bêñ anêñ abô bêñ lôk enañ hathak nôm takatu ba bôk êyê. Vêm ma êvôi Jelusalem hathak loñbô ba enañ Abô Mavi bêñ haven Samalia iniñ malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

²⁶ Ma Anyô Bêñ anêñ anela hanañ hadêñ Pilip, “Umbiyô ma ôndôk ba nu tamu loñôndê atu ba hatak Jelusalem ma hi Gasa, loñ êñ ma loñ thiliv.” ²⁷ Êñ ma Pilip haviyô ma hasopa loñôndê êñ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêñ atu ba hayabin Itiopia iniñ kwin Kandas anêñ valuselen. Ôpêñ bôk êvê thalôk vê ek indum anêñ ku. Ma hi Jelusalem ek hêv yen hadêñ Wapômbêñ. ²⁸ Vêm ma hale hi anêñ loñ hathak loñbô. Ma hathak anêñ kalis ba hi ma hasam kapy a atu ba plopet Aisaia bôk hatô. ²⁹ Ma Lovak Matherñ hanañ hadêñ Pilip, “Nu bidon ek kalis intu ma omben imbinj.”

³⁰ Êñ ma Pilip halarvñ ba hi habobo kalis ma halarñ ôpatu hasam plopet Aisaia anêñ kapy a. Ma Pilip hanañ hik lin, “Hoyala abô intu ba hosam anêñ ôdôñ e?”

³¹ Ma ôpêñ hanañ, “Tem yayala aisê? Anyôla minj hamô ek enañ anêñ ôdôñ bêñ êndêñ ya ami.”

Êñ ma hanañ nena Pilip esak anêñ kalis ba ni êmô imbinj yani.

³² Ma Wapômbêñ anêñ abô atu ba ôpêñ hasam ma aêntêk, “Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom

hi ek nijik vônô.

Lôk hatôm boksipsip nakadunj atu ba ekapinj vuluk vê
ba bônôñ iyom,

lôk minj halarñ ba hanañ abô te ami.

³³ Thêlô êv mama bêñ hadêñ yani,
ma minj idum abô thêthônj hathak yani ami.

Thêlô ik yani vônô,
ba intu limi mi.”

Aisaia 53:7-8

³⁴ Ma anyô êñ hanañ hik Pilip lin, “Plopet êñ hanañ hathak yanida, mena anyô yanj?” ³⁵ Êñ ma Pilip hanañ Abô Mavi bêñ anônj hathak Yisu hadêñ ôpêñ, môñ ma Aisaia anêñ abô atu ba lêk hasam vêm ma hanañ Wapômbêñ anêñ abô vi havinj.

³⁶⁻³⁷ *Thai evenj loñôndê aleba êyô ñañ te, ma ôpêñ hanañ hadêñ Pilip, “Nôñgô, ñañ êntêk hêk. Hatôm usik ya mena mi e?”* ³⁸ Êñ ma ôpêñ hanañ ek nebalonj kalis loñ. Ma thai lôk Pilip ibup ñañ ma Pilip hathik yani. ³⁹ Etak ñañ ma ketherñ oyanj ma Anyô Bêñ anêñ Lovak Matherñ hawa Pilip vê. Ma ôpêñ minj hayê Pilip hathak loñbô ami. Ma hi lôk lamavi. ⁴⁰ *Ma Pilip hasonj kambom ek lêk habitak hayô Asotas. Êñ ma hi lomalak lomalak ba hanañ Abô Mavi bêñ havenj aleba hayô Sisalia.

9

Sol hale kapô lilinj

* **8:36-37:** Ap 10:47 * **8:36-37:** Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denanj. Abô êñ ma aêntêk: Êñ ma Pilip hanañ, ‘Hôêvhavñj avanônj hêk kapôlôm, êñ ma o hatôm.’ Ma yani hanañ viyanj, ‘Yahêvhavñj Yisu Kilisi Wapômbêñ anêñ Nakadunj.’ * **8:40:** Ap 21:8

1 *Ma Sol hanaŋ abô lôklokwaŋ denaŋ nena tem imbuliŋ lôk injik avômalô takatu ba esopa Anyô Bêŋ Yisu vônô. Ma hi hadêŋ anyô bêŋ habôk da ²ek eto kapy a êndêŋ nê bêŋbêŋ takatu ba eyabiŋ Israeŋ iniŋ unyak yeŋ takatu hamô Damaskas. Kapy a êŋ hanaŋ nena Sol hapôm avômalô la esopa Yisu anêŋ loŋôndê, anyô mena avi, êŋ ma embalon i ba enja ba êlêŋ Jelusalem êtôm nê koladôŋ. ³Êŋ ma hatak Jelusalem ma hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma ketheŋ oyaŋ ma deda bêŋ te anêŋ leŋ hatôm damak hêv ba habi hayô hêk yani. ⁴Ma hêv yak halôk pik ma halaŋô abô te dalam hadêŋ yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliŋ ya eka?”

⁵Ma Sol hanaŋ, “Anyô Bêŋ, o opalê?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Ya Yisu ôpatu ba hubuliŋ. ⁶Umbiyô ba nu malak lôŋ kapô. Ma tem nenaŋ êndêŋ o esak nôŋm atu ba undum.”

⁷Ma nê takatu ba even haviŋ Sol imiŋ bônôŋ iyom. Thêlô elanô abô, ma doŋtom miŋ êyê anyôla ami. ⁸Êŋ ma Sol haviyô ma doŋtom miŋ hatôm ênjê tak ami. Ba intu evalonŋ yani banŋ ma edadi ba i Damaskas. ⁹Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miŋ hayaŋ nôŋm lo hanum ŋaŋ ami.

¹⁰Yisu anêŋ anyô ku te hamô Damaskas ba anêŋ athêŋ nena Ananaias. Ma hayê wêŋ te atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani nena, “Ananaias!”

Ma yani hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya êntêk yahamô.”

¹¹Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, “Umbiyô ba nu Judas anêŋ unyak hêk loŋôndê atu anêŋ athêŋ nena Thêthônŋ. Ma onaŋ injik liŋ nena, ‘Sol anêŋ Tasmus hamô mena mi e?’ Yani lêk hateŋ mek. ¹²Ma hatulak ma hayê wêŋ te nena anyô te anêŋ athêŋ nena Ananaias halêŋ hatak banŋ hayô hêk yani ek ênjê tak esak loŋbô.”

¹³Ma Ananaias hanaŋ viyaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yahalaŋô abô bêŋ anônŋ hathak ôpêŋ. Yani hadum nôŋm kambom lomaloma hadêŋ anêŋ avômalô mathen anêŋ Jelusalem. ¹⁴Ma nê bêŋbêŋ êbôk da êv lôklokwaŋ hadêŋ yani ba halêŋ loŋ êntêk ek embalon avômalô takatu ba êvhaviŋ anêŋ athêŋ.”

¹⁵*Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ Ananaias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpêŋ yôv ek imbitak yenaŋ anyô ku ba enja yenaŋ athêŋ ba ni ek avômalô loŋ buyaŋ lôk iniŋ kiŋ ma avômalô Israeŋ imbiŋ. ¹⁶*Ma tem yaŋgik malain lomaloma takatu ba tem êpôm yani esak yenaŋ athêŋ thô êndêŋ yani.”

¹⁷Êŋ ma Ananaias hi unyak atu kapô ma hatak banŋ hayô hêk Sol ma hanaŋ, “Aiyaŋ Sol, Anyô Bêŋ Yisu atu ba hapôm o halôk loŋôndê hêv ya ba yahalêŋ ek nôŋgô tak esak loŋbô lôk Lovak Mathen êmbôlô kapôlôm siŋ.” ¹⁸Ma ketheŋ oyaŋ ma nômla hatôm alim anêŋ kalak hagililiŋ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loŋbô. Haviyô ma Ananaias hathik yani. ¹⁹Vêŋ ma hayaŋ nôŋm doho ma hawa lôklokwaŋ hathak loŋbô.

Sol hanaŋ Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviŋ Yisu anêŋ nê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho. ²⁰Vêŋ ma hi Israeŋ iniŋ unyak yeŋ takatu ba hamô loŋ êŋ, ma hanaŋ bêŋ nena Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. ²¹*Avômalô takatu ba elanô anêŋ abô eson kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk ma ôpatu ba bôk habuliŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu anêŋ athêŋ anêŋ Jelusalem e? Ma lêk halêŋ loŋ êntêk ek embalon thêlô êtôm nê koladôŋ ba enja ba ni ek nê bêŋbêŋ êbôk da, aêŋ e?” ²²*Ma

* 9:1: Ap 8:3 * 9:15: Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5 * 9:16: 2Ko 11:23-28 * 9:21: Ap 8:3 * 9:22: Ap 18:28

donjom Sol anêḡ lóklokwan halumbak hi ba hi. Ma anêḡ abô hik thô hadêḡ avômalô Israèl takatu ba êmô Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma thêlô eson kambom ba miḡ hatôm nenan abôla ami.

²³ Wak bêḡ anôḡ hale ba hi ma avômalô Israèl anêḡ loḡ êḡ ethak donjom ba ibutiḡ abô ek nijik Sol vônô. ²⁴ Ma donjom Sol halaḡ abô hathak iniḡ auk êḡ. Wak lo bôlôvônḡ ma nê takêḡ eyabiḡ malak lôḡ êḡ anêḡ badêḡ abôlêk ek nijik yani vônô. ²⁵ *Ma donjom bôlôvônḡ te ma Sol anêḡ nê ku ewa yani ba etak halôk vak sam bêḡ te kapô. Ma êlêlô halôk badêḡ anêḡ loḡ lovak te ba hi tamu badêḡ viyanḡ.

Sol hi Jerusalem

²⁶ *Vêm ma Sol hi Jerusalem. Hayô ma lahavinḡ êmô imbiḡ avômalô êvhavinḡ, ma donjom thêlô sapêḡ êkô ek yani lók miḡ êvhavinḡ nena yani ma Yisu anêḡ anyô ku te ami. ²⁷ *Ma donjom Banabas hawa Sol ba hi hayô ek aposel. Ma hanaḡ abô hathak Sol nena bôk hayê Anyô Bêḡ halôk loḡondê ma Anyô Bêḡ hanaḡ abô hadêḡ yani. Ma hanaḡ nena Sol hamô Damaskas ma hanaḡ abô lóklokwan hathak Yisu anêḡ athêḡ ma miḡ hakô ami. Ma aposel êvhavinḡ anêḡ abô. ²⁸ Aêḡ ba Sol hamô havinḡ i. Ma hi ba halêm hamô Jerusalem kapô ma hanaḡ abô bêḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ ma kô mi. ²⁹ Ma yani hi hanaḡ abô havinḡ avômalô Israèl takatu ba ethak enaḡ abô Glik. Ma hawa iniḡ auk vose ek nênemimbiḡ Yisu. Ma donjom thêlô leḡinmaniḡ ba idum ek nijik yani vônô. ³⁰ Ma abô êḡ hi hapôm nê êvhavinḡ. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak halôk yenḡ te ek ni Tasus.

³¹ Êḡ ma avômalô êvhavinḡ anêḡ Judia lo Galili ma Samalia êmô labali ba miḡ anyôla hêv malaiḡ hadêḡ i ami. Ma thêlô ibitak lóklokwan ma Lovak Mathenḡ havatha thêlô kapôlôḡin loḡ. Thêlô êmô Anyô Bêḡ vibinḡ ma êbô anêḡ athêḡ. Ma avômalô êvhavinḡ ilumbak hi ba hi.

Pita hadum anyô havuviḡ te mavi

³² Pita hi haveḡ lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek êḡjê avômalô mathenḡ anêḡ Lida. ³³ Loḡ êḡ ma hapôm anyô te ba anêḡ athêḡ nena Ainias. Yani kupik bôk havuviḡ ma hêk biḡ iyom hatôm sondabêḡ bahenḡvi ba lahavulô. ³⁴ Ma Pita hanaḡ, "Ainias, Yisu Kilisi lêk hadum o mavi. Umbiyô ma umbuvi anêm yêm." Ma kethenḡ oyanḡ ma haviyô. ³⁵ Êḡ ma avômalô Lida lók Salon sapêḡ êyê yani, ma ele i liliḡ ba esopa Anyô Bêḡ.

Pita hik avi ḡama te liḡ

³⁶ Anêḡ Jopa ma avi êvhavinḡ te ba anêḡ athêḡ nena Tabita, ma hathak abô Glik nena Dokas. Wak nômbêḡ intu ma yani hadum kobom mavi lomalama lók hêv avômalô siv sa. ³⁷ Pita hamô Lida denaḡ ma Dokas hapôm liḡinḡ ba hama. Ma ithik anêḡ kupik ba êdô hêk unyak kapô te atu ba hêk daku vuliḡ. ³⁸ Jopa hamô habobo Lida ba intu avômalô êvhavinḡ elañô nena Pita lêk hamô Lida, êḡ ma êv anyô ju ba i hadêḡ yani ma enaḡ lóklokwan nena, "Ôlêm kethenḡ!"

³⁹ Êḡ ma Pita hi havinḡ thai ba êyô Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kapô ali atu ba hêk daku vuliḡ. Avi tôp bêḡ anôḡ êmô unyak kapô êḡ ba elañ. Thêlô ekalabu Pita siḡ ma ewa iniḡ kwêv thilibunḡ lók sôp takatu ba Dokas bôk hamô ma hadu ba hêv hadêḡ i ma ik thô hadêḡ yani.

* 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: 1Ko 9:1

40 Ma Pita hanaŋ ba avômalô sapêŋ ele yaiŋ ba i. Ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek. Vêm ma hik i liliŋ hadêŋ avi ŋama êŋ ma hanaŋ, “Tabita, umbiyô.” Ma madaluk hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô. 41 Ma Pita havalonŋ baŋ ma hêv yani liŋ haviyô hamiŋ. Ma halam avômalô matherŋ lôk avi tôp takatu ba êlêm. Ma hik thô nena yani lêk haviyô lôkmala hathak lonbô.

42 Abô hathak nôm atu ba Pita hadum halanviŋ havenŋ Jopa iniŋ lonŋ sapêŋ ba avômalô bêŋ anôŋ êvhaviŋ Anyô Bêŋ Yisu. 43 Ma Pita hamô Jopa sonda doho haviŋ Saimon, ôpatu ba hapesaŋ nômkama hathak alim kupik.

10

Konilias halam Pita

1 Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêŋ athêŋ nena Konilias. Yani ma anyô vovak laik te ba hayabiŋ ŋê vovak ôdôŋ te hatôm 100 takatu ba êmô Lom iniŋ ŋê vovak kapô ba elam i nena Nê Vovak Itali. 2 Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaŋviŋ. Ba yani lôk vêŋi lôk nali ethak êmô Wapômbêŋ vibiŋ. Yani hathak hêv valuseleŋ bêŋ anôŋ hadêŋ Israel iniŋ avômalô siv, ma wak nômbêŋ intu ma hathak hateŋ mek. 3 Wak te hatôm 3 kilok yaŋsiŋ ma hayê wêŋ te nena Wapômbêŋ anêŋ aŋela te halêm ma hanaŋ, “Konilias!”

4 Ma Konilias hatitiŋ aŋela êŋ lôklokwaŋ ba hakô kambom ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, aisê?”

Ma aŋela hanaŋ, “Anêm mek nômbêŋ atu ba hotenŋ lôk wapôm takatu ba hôv hadêŋ avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk Wapômbêŋ ma. 5 Aêŋ ba nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja anyô te anêŋ athêŋ nena Saimon, ma athêŋ yaŋ nena Pita ba nêlêm. 6 Ôpêŋ hamô haviŋ anêŋ wase Saimon, ôpatu ba hapesaŋ nômkama hathak alim kupik. Anêŋ unyak hamô habobo ŋgwêk daŋ.”

7 Aŋela hanaŋ abô takêŋ yôv ma hi. Êŋ ma Konilias halam anêŋ anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbêŋ. Ôpêŋ ma Konilias anêŋ anyô hamô haviŋ yani. 8 Ma Konilias hanaŋ abô takêŋ sapêŋ hadêŋ thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wêŋ te

9 Haviyô hayaŋ anêŋ wاكلêvôŋ biŋ ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bêŋ Jopa. Ma wakma êŋ iyom ma Pita hathak unyak vôv atu ba kalôŋ ek eteŋ mek. 10 Ma hama kisi ba lahaŋviŋ enjaŋ nôm. Ma doŋtom êpôpêk nôm denaŋ ba ma hatulak ma hayê wêŋ te aêntêk. 11 Leŋ abyarŋ ma nômla hatôm sôp bêŋ te ba ibutiŋ anêŋ daŋ ayova lonŋ ma êlêlô halôk ba halêm. 12 Sôp êŋ kapô ma alim lomaloma hamô. Alim doho evenŋ hathak veniŋ lo baheniŋ ma vi êyêyê hathak bôbôŋiŋ ma vi ma menak leŋlêvôŋ. 13 Ma abô te halêm hadêŋ yani nena, “Pita, umbiyô. Nunŋwik ba nonŋwaŋ.”

14 *Ma Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya milôk. Nôm takêŋ ma balabuŋ hanaŋ nena lelaik ba miŋ bôk yahaŋ ami.”

15 *Ma abô êŋ hanaŋ hathak lonbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbêŋ hadum ba habitak mabuŋ ma miŋ onaŋ nena lelaik ami.”

16 Nôm êŋ habitak hatôm bôlôŋ lô ma ketheŋ oyaŋ ma sôp lôk alim takêŋ hathak leŋ hathak lonbô ba hi.

* 10:14: Wkp 11:1-47; Ese 4:14 * 10:15: Mak 7:15,19

17 Ma Pita lahabi wêṅ êṅ anêṅ ôdôṅ denaṅ ma nê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anêṅ unyak aleba êyô imiṅ unyak abôlêk.

18 Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

19 Ma Pita lahabi wêṅ atu denaṅ ma Lovak Matherṅ hanaṅ, “Ondaṅô, anyô lokwanṅlô êbôlêm o evenṅ. 20 Ba intu nu tamu pik. Ma miṅ ôkô ek nu imbiṅ thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbiṅ i.”

21 Ma Pita habup ma hanaṅ, “Ya ôpatu ba môlô ôbôlêm êṅ êntêk. Môlô ôlêm eka?”

22 Ma thêlô enaṅ, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom iniṅ anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthôṅ ba hathak hamô Wapômbêṅ vibiṅ. Ma avômalô Israêl takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma aṅela matherṅ te hanaṅ hadêṅ yani ek endam o ba nu anêṅ unyak ek endanṅô abô takatu ba tem onanṅ.” 23 Pita hanaṅô iniṅ abô ma hanaṅ ek ini nêṁô unyak kapô imbiṅ yani.

Pita hayô Konilias anêṅ unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviṅ thêlô ma nê êvhaviṅ doho anêṅ Jopa i haviṅ.

24 Thêlô evenṅ aleba êk loṅôndê, ma haviyô hayaṅ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma halam anêṅ avômalô lôk anêṅ nê môlô ba thêlô ethak doṅtom êṁô anêṅ unyak kapô ba eyabiṅ Pita. 25 Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadôṅ lêlô hamô valuvi ma habô yani. 26* Ma doṅtom Pita hanaṅ nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

27 Ma Pita hanaṅ abô haviṅ yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bêṅ anôṅ lêk ethak doṅtom ba êṁô. 28 Ma hanaṅ hadêṅ thêlô, “Môlô oyala nena Israêl iniṅ balabuṅ hanaṅ lôklokwanṅ nena yêlô Israêl miṅ hatôm namô imbiṅ avômalô loṅ buyaṅ ba nambitak nayô iniṅ unyak kapô ami. Ma doṅtom Wapômbêṅ hik thô hadêṅ ya nena miṅ hatôm yandam anyô te nena lelaik mena kambom ami. 29 Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neja ya, ma miṅ yahananṅ abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aêṅ ba hatôm onanṅ anêṁ auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêṅ êndêṅ ya mena mi e?”

30 Ma Konilias hanaṅ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenaṅ unyak kapô ba yahateṅ mek hadêṅ wakma êntêk hatôm 3 kilok yaṅsiṅ. Êṅ ma anyô te hamiṅ yamaleṅ ba anêṅ kwêv lôk sôp ma thapuk anôṅ oyaṅ. 31 Ma hanaṅ, ‘Konilias, Wapômbêṅ lêk hanaṅô anêṁ mek lôk wapôm takatu ba hôêv hadêṅ nê siv. 32 Aêṅ ba nêṁ abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviṅ anêṅ wase Saimon ôpatu ba hapesaṅ nômkama hathak alim kupik. Anêṅ unyak hamô habobo ṅgwêk danṅ.’ 33 Aêṅ ba yahêv abô ketheṅ ek o, ma hudum nôṁ mavi ba lêk hólêm yôv. Lêk yêlô sapêṅ athak doṅtom ba amô Wapômbêṅ ma ek nanaṅô abô takatu ba Anyô Bêṅ hanaṅ hadêṅ o ek onanṅ êndêṅ yêlô.”

Nê loṅ buyaṅ elanṅô Abô Mavi

34* Êṅ ma Pita hanaṅ abô hadêṅ thêlô nena, “Avanôṅ biṅ, lêk yahayala nena Wapômbêṅ hadum kobom doṅtom hadêṅ avômalô lodôṅlodôṅ. Ma miṅ lamavi hathak ôdôṅ te iyom ami. 35 Mi, yani lamavi hathak avômalô lodôṅlodôṅ sapêṅ atu ba elovak yani vibiṅ ba idum nôṁ takatu ba thêthôṅ. 36 Môlô oyala abô atu ba Wapômbêṅ hêv hadêṅ yêlô avômalô Israêl. Abô êṅ hanaṅ hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô nêṁô yôhok imbiṅ yani hathak Yisu

* 10:26: Ap 14:13-15; ALK 19:10 * 10:34: Lo 10:17; Lom 2:11

Kilisi anêḡ ku. Yani ma avômalô sapêḡ inin Anyô Bêḡ. ³⁷*Ma môlô bôk oyala nômbêḡ atu ba habitak Israeḡ inin loḡ yôv. Môḡ ma habitak anêḡ Galili ba Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ ek avômalô nisik ḡaḡ. ³⁸*Lôk oyala nena Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Matherḡ lôk lôklinḡyak bêḡ hadêḡ Yisu anêḡ Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapômbêḡ hamô haviḡ yani ba intu hadum avômalô takatu ba êmô Sadaḡ anêḡ lôklokwaḡ vibin ibitak mavi hathak loḡbô.

³⁹“Ma yêlô aposel anaḡ hathak nôḡ takatu ba yêlô ayê yani hadum havenḡ Jelusalem lôk Israeḡ inin loḡ sapêḡ bêḡ hadêḡ avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, ⁴⁰ ma doḡtom wak te lô ma Wapômbêḡ hik yani linḡ hathak loḡbô ek injik i thô êndêḡ avômalô. ⁴¹*Avômalô sapêḡ miḡ êyê yani ami. Mi, yêlô ḡê takatu ba bôk halam yôv ek nanaḡ nôḡ takêntêk bêḡ intu aḡ lo anum haviḡ yani hadêḡ waklavôḡ haviyô hathak loḡbô. ⁴²*Ma yani hanaḡ hadêḡ yêlô ek yêlô nanaḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ êndêḡ avômalô lôk nanaḡ bêḡ aêntêk, ‘Wapômbêḡ bôk hatak yani yôv ek endanô avômalô lôkmala lôk ḡama inin abô.’ ⁴³*Plopet bô sapêḡ bôk enaḡ nena avômalô takatu ba êvhaviḡ yani ma tem Wapômbêḡ nêḡ inin kambom vê esak anêḡ athêḡ.”

⁴⁴*Pita hanaḡ abô êḡ denaḡ ma Lovak Matherḡ hayô hamô avômalô takatu ba elanô anêḡ abô. ⁴⁵⁻⁴⁶*Ma Israeḡ inin ḡê êvhaviḡ takatu ba ivinḡ Pita ba i, elanô thêlô enaḡ abô masôm lôk êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. Ba intu eson kambom ba enaḡ nena, “Wapômbêḡ hêv Lovak Matherḡ hadêḡ avômalô loḡ buyaḡ hatôm alalô.”

Êḡ ma Pita hanaḡ, ⁴⁷“Thêlô ewa Lovak Matherḡ hatôm alalô ḡê Israeḡ. Ma opalê hatôm iminḡ thêlô loḡ sinḡ ek nisik ḡaḡ?” ⁴⁸*Êḡ ma hanaḡ nena, “Môlô nusik ḡaḡ esak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.” ḡê takêḡ ithik ḡaḡ yôv ma enaḡ ek Pita êmô wak doho imbinḡ thêlô.

11

Pita hanaḡ hathak ku takatu ba hadum haviḡ avômalô loḡ buyaḡ

¹Aposel lôk avômalô êvhaviḡ takatu ba êmô Judia elanô nena avômalô loḡ buyaḡ lêk ewa Wapômbêḡ anêḡ abô haviḡ. ²Vêḡ ma Pita havôhi Jelusalem hathak loḡbô ma ḡê êvhaviḡ takatu ba lôklokwaḡ ek nenḡgothe kupik, ethaḡ yani ³*ba enaḡ, “Hu ḡê loḡ buyaḡ takatu ba miḡ enḡgothe kupik ami inin unyak ma hoanḡ nôḡ haviḡ i eka?”

⁴Êḡ ma Pita hanaḡ hathak nôḡkama takatu ba habitak ba hanaḡ nena, ⁵*“Yahamô malak bêḡ Jopa ba yahateḡ mek hamô, êḡ ma yahatulak ma yahayê wêḡ te aêntêk. Nôḡmlate hatôm sôp bêḡ te ba ibutinḡ anêḡ daḡ ayova loḡ ma êlêlô anêḡ leḡ halôk ba halêḡ habup ek ya. ⁶Ma sôp êḡ kapô ma yahayê alim pik lomalama takatu ba evenḡ hathak veninḡ lo baheninḡ ma alim kamuḡ kambom lôk alim vi atu ba êyêyê hathak bôbôḡninḡ ma menak lenjêlvôḡ haviḡ. ⁷Êḡ ma yahalanô abô te halam hadêḡ ya nena, ‘Pita, umbiyô, nungwik ba nonḡgwan.’

⁸“Ma doḡtom yahanaḡ, ‘Anyô Bêḡ, ya milôk. Nôḡ takêḡ ma balabuḡ hanaḡ nena lelaik ba miḡ bôk yahaḡ dokte ami.’

* **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-21 * **10:41:** Luk 24:42-43; Ap 1:8 * **10:42:** Ap 17:31; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38 * **10:44:** Ap 11:15; 15:8 * **10:45-46:** Ap 2:4; 19:6 * **10:48:** Ap 19:5 * **11:3:** Ap 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Ap 10:9-48

9 “Êṅ ma abô anêṅ leṅ hanaṅ hathak loṅbô nena, ‘Nôm takatu ba Wapômbêṅ hadum ba habitak mabuṅ, ma miṅ onanṅ nena lelaik ami.’ 10 Abô êṅ habitak hatôm bôlôṅ lô. Ma nôm takêṅ hathak leṅ hathak loṅbô ba hi.

11 “Êṅ ma ketheṅ oyaṅ ma anyô lokwanṅlô éyô imiṅ unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêṅ te anêṅ Sisalia hêv i ba êlêm ek ya. 12 Ma Lovak Mathenṅ hanaṅ hadêṅ ya, ‘Nu umbiṅ thêlô ma miṅ ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiyarṅ bahenṅvi ba lahavute anêṅ Jopa atu ba bôk i haviṅ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpêṅ anêṅ unyak kapô. 13 Ma ôpêṅ hanaṅ nena yani hayê aṅela hayô anêṅ unyak kapô ba hanaṅ, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêṅ athêṅ yaṅ nena Pita ba êlêm. 14 *Yani tem enaṅ abô êndêṅ môlô. Ma hathak abô êṅ ma Wapômbêṅ tem nêm o lôk anêm avômalô bulubiṅ.’

15 * “Aêṅ ba yahadum ek yanaṅ abô êndêṅ thêlô ma ketheṅ oyaṅ ma Lovak Mathenṅ halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môṅ anôṅ ma hayô hamô alalô. 16 * Êṅ ma yalenṅhabi Anyô Bêṅ anêṅ abô atu ba bôk hanaṅ nena, ‘Jon hathik avômalô hathak ṅaṅ, ma doṅtom Wapômbêṅ tem isik esak Lovak Mathenṅ.’ 17 Thêlô êvhaviṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhaviṅ yani. Êṅ ma Wapômbêṅ hêv anêṅ Lovak Mathenṅ hatôm wapôm hadêṅ thêlô hatôm bôk ba hêv hadêṅ alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yanṅgêk Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ loṅ siṅ?”

18 * Thêlô elanṅ abô êṅ ma bônôṅ ba êbô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ ba enaṅ, “Intu êṅ, avômalô takatu ba ele kapôlôṅṅiṅ liliṅ ma Wapômbêṅ tem enja thêlô ba nêm lôkmala êndêṅ i ma alalô Israel lôk ṅê loṅ buyanṅ imbiṅ.”

Avômalô êvhaviṅ anêṅ Antiok

19 * Ma ik Stiven vônô ma êv malaiṅ hadêṅ avômalô êvhaviṅ vi haviṅ. Ba intu ṅê êvhaviṅ bêṅ anôṅ anêṅ Jerusalem êsôv ba i livuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ṅgavithôm Saipulus ma vi i Antiok. Ma enaṅ Yisu anêṅ Abô Mavi hadêṅ avômalô Israel takatu ba êmô loṅ takêṅ iyom, ma ṅê loṅ buyanṅ ma mi. 20 Ma doṅtom ṅê êvhaviṅ doho anêṅ Saipulus lo Sailini, i Antiok ma enaṅ Anyô Bêṅ Yisu anêṅ Abô Mavi hadêṅ avômalô Glik haviṅ. 21 Ma Anyô Bêṅ anêṅ lôkliṅyak hamô haviṅ thêlô. Ba intu avômalô bêṅ anôṅ êvhaviṅ ba ik kapôlôṅṅiṅ liliṅ hadêṅ Anyô Bêṅ.

22 * Êṅ ma avômalô êvhaviṅ anêṅ Jerusalem elanṅ abô hathak nôm takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loṅ êṅ. 23 Ma hi hayô ma hayê Wapômbêṅ hêv anêṅ wapôm hadêṅ thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapêṅ iniṅ auk liṅ ek nesopa Anyô Bêṅ êṅjêk kapôlôṅṅiṅ êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. 24 Banabas ma anyô mavi ba hêvhaviṅ lôkliṅyak. Ma Lovak Mathenṅ hadum ku lôklokwanṅ hamô yani kapô. Ma avômalô bêṅ anôṅ anêṅ loṅ êṅ êvhaviṅ Anyô Bêṅ.

25 * Vêm ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol. 26 Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak loṅbô ba thai êmô hatôm sondabêṅ te haviṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ Antiok ma êdôṅ avômalô bêṅ anôṅ hathak Wapômbêṅ anêṅ abô. Antiok ma loṅ môṅ anôṅ atu ba elam avômalô êvhaviṅ nena Kilisi anêṅ avômalô.

27 Banabas lo Sol êmô Antiok denaṅ ma plopet doho etak Jerusalem ba i tamu Antiok. 28 * Ma thêlô te, anêṅ athêṅ nena Agabas, hamiṅ ba hanaṅ hathak Lovak Mathenṅ anêṅ lôklokwanṅ nena bôm bêṅ tem imbitak pik sapêṅ.

* 11:14: Ap 16:31 * 11:15: Ap 2:4 * 11:16: Ap 1:5 * 11:18: Ap 13:48; 14:27 * 11:19: Ap 8:1-4 * 11:22: Ap 4:36 * 11:25: Ap 9:30 * 11:28: Ap 21:10

(Hadêḡ waklavôḡ Klodias hamô hatôm Lom iniḡ kiḡ ma abô êḡ hik anôḡ.)
²⁹ Aêḡ ba avômalô êvhaviḡ evak abô ek nênem valuseleḡ ni ek iviyaḡ takatu ba êmô Judia ek nêḡ thêlô sa. Nê êvhaviḡ tomtom êv valuseleḡ hatôm atu ba thêlô êpôm. ³⁰ *Thêlô isup yôv ma êv hadêḡ Banabas lo Sol ek nênem êndêḡ avaka takatu ba eyabiḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem.

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôḡ

¹ Waklavôḡ atu ba nôḡ takêḡ habitak ma Kiḡ Helot Aglipa havalonḡ avômalô êvhaviḡ doho ek nêḡ vovaḡ êndêḡ i imbiḡ. ² Ma hanaḡ ba edabêḡ Jon anêḡ yaḡ Jems laselo kisi hathak biḡ vovak ba hama. ³ Ma hayê nena avômalô Israeḡ leḡḡmavi hathak nôḡ êḡ, êḡ ma evalonḡ Pita haviḡ. Yani hadum nôḡ êḡ hadêḡ waklavôḡ Eyaḡ Polom Yis Mi. ⁴ Havalonḡ Pita, êḡ ma hadô hamô koladôḡ ma hatak yani halôk nê vovak ôdôḡ ayova baheniḡ. Nê vovak ôdôḡ ayova êḡ iniḡ nê vovak hatôm ayova ayova eyabiḡ yani. Helot lahabi nena waklavôḡ Hale ba Hi anêḡ danḡ, ma tem enja Pita ende yaiaḡ ba imiḡ avômalô maleniḡ ek enaḡ yani bêḡ.

⁵ Pita hamô koladôḡ ma avômalô êvhaviḡ eteḡ mek lôklokwaḡ ek Wapômbêḡ nêḡ yani sa.

⁶ Ma bôlôvôḡ te ma Pita hêk sôm hêk nê vovak lokwaḡju malêvôḡ. Ma ekak baḡ luvi hathak seḡ ju ba êthô hathak anyô vovak ju atu baheniḡ. Ma sôp bidonḡ vi eyabiḡ koladôḡ abôlêk. Helot bôk hanaḡ yôv nena biyamôḡ lôkbôk ma tem neja yani ende yaiaḡ ek indum abô. ⁷ Ma ketheḡ oyaḡ ma deda bêḡ habi halôk koladôḡ kapô ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te hayô. Ma hapetav Pita baya vi ma hik liḡ ba hanaḡ, “Umbiyô ketheḡ!” Ma seḡ ju atu hêv yak hêk Pita baḡ.

⁸ Êḡ ma aḡela hanaḡ hadêḡ yani, “Umbuliv o siḡ esak anêḡ sôp ma nuḡgwik anêḡ bokḡgôp.” Ma Pita hadum aêḡ ma aḡela hanaḡ, “Nuḡgwik anêḡ kwêv daim ba osopa ya.” ⁹ Êḡ ma Pita hasopa aḡela ba thai i, ma doḡtom hasonḡ nena yani hayê wêḡ ma miḡ nôḡ avanôḡ ami. ¹⁰ *Thai ele ba i ma êv nê eyabiḡ koladôḡ abôlêk lokwaḡju atu liliḡ ba ele ba i. Êḡ ma thai i êyô badêḡ abôlêk atu ba epesaḡ hathak aenḡ, ma badêḡ abôlêk êḡ da hakyav ma thai ele yaiaḡ ba i malak bêḡ. Ma esopa loḡôndê te ba i. Ma ketheḡ oyaḡ ma aḡela hatak Pita ba hi.

¹¹ Yôv ma Pita anêḡ auk hathak ba hanaḡ, “Lêk yahayala avanôḡ nena Anyô Bêḡ hêv anêḡ aḡela ba halêḡ hawa ya vê hêk Helot baḡ lôk nôḡkama sapêḡ atu ba avômalô Israeḡ esoḡ nena tem nindum aêḡ esak ya.”

¹² Yani lahabi abô êḡ yôv ma hi Jon talêbô Malia anêḡ unyak. Jon anêḡ athêḡ yaḡ nena Mak. Avômalô bêḡ anôḡ lêk ethak doḡtom ba eteḡ mek êmô. ¹³ Ma Pita hapididiḡ unyak abôlêk hamiḡ viyaiaḡ ma avi ku te ba anêḡ athêḡ nena Loda, hi ek injik unyak abôlêk vê. ¹⁴ Ma doḡtom halaḡô Pita laselo katô, êḡ ma lamavi anôḡ ba halaḡviḡ hi unyak kapô hathak loḡbô ma miḡ hik unyak abôlêk vê ami. Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Pita hamiḡ unyak abôlêk!”

¹⁵ Ma thêlô miḡ êvhaviḡ yani ami ba enaḡ, “O avi molo.” Ma doḡtom yani lôklokwaḡ ba hanaḡ, “Mi anôḡ, yanida intu hamiḡ.” Êḡ ma enaḡ nena, “Betha Pita anêḡ aḡela la.”

* 11:30: Ap 12:25 * 12:10: Ap 5:19

16 Ma donjtom Pita hapididiņ unyak abôlêk hamij denaņ. Êņ ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba esonj kambom. 17 Ma Pita hik thô hathak ban nena thêlô bônôņ ma hananj hathak nô m takatu ba Anyô Bêņ hadum ba hawa yani vê hêk koladôņ. Ma hananj, “Nonanj abô êntêk êndêņ Jems lôk nê êvhavinj vi imbiņ.” Ma hatak i ba hi buyaņ.

18* Haviyô hayaņ ma nê vovak takatu ba eyabiņ koladôņ êyê nena Pita miņ hamô ami. Êņ ma eboloba ba enaņ mayaliv, “Pita hamô sê?” 19 Ma Helot hêv nê vovak ba i ek nêmbôlêm Pita, ma donjtom miņ êpôm ami. Êņ ma hananj hik nê takatu ba eyabiņ Pita hamô koladôņ liņ lôklokwaņ nena idum aisê? Ma donjtom thêlô enaņ nena injo. Êņ ma Helot hananj ek nijik sapêņ vônô.

Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kiņ Helot Aglipa hama

20 Ma Helot bôk lamaniņ hathak avômalô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êņ ma thêlô evak abô ek ini nepesaņ abô imbiņ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nô m halêm anêņ kiņ anêņ loņ. Ba intu thêlô enaņ abô haviņ Blastas ôpatu ba hayabiņ Helot anêņ unyak kapô ma yani halôk ek nê m thêlô sa. Êņ ma hatak wakma te ek thêlô nepesaņ abô imbiņ kiņ.

21 Ma wakma êņ hayô ma Helot hik kiņ iniņ nô mkama kêkêlô ma hi hamô anêņ loņ kiņ. Êņ ma hananj abô hadêņ avômalô takêņ. 22 Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miņ anyô leņselo ami. Mi, wapômbêņ te laselo.” 23* Ma Helot halanô iniņ abô ba lamavi hathak i ma miņ habam Wapômbêņ anêņ athêņ ami. Ba intu kethêņ oyaņ ma Anyô Bêņ anêņ aņela hik yani ba matiņyak yaô nena eyaņ yani ba hama.

24* Malaiņ lomalama hapôm avômalô êvhavinj, ma donjtom Wapômbêņ anêņ abô halumbak ba halanvini ba hi luvuluvu.

25* Ma Banabas lo Sol ik iniņ ku atu ba êv hadêņ thai daņ siņ halôk Jelusalem, ma ele i Antiok hathak loņbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi haviņ thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nenaņ Wapômbêņ anêņ abô

1 Êntêk ma plopet lôk nê êdôņ Wapômbêņ anêņ abô takatu ba êmô Antiok iniņ athêņ: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêņ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kiņ Helot Antipas yaôna ma evenj haviņ i.

2* Wak te ma thêlô ethak donjtom ba evak balabuņ nô m ek neteņ mek ma êv yeņ hadêņ Anyô Bêņ. Êņ ma Lovak Matherj hananj nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.” 3* Êņ ma thêlô evak balabuņ ek netak nô m lôk neteņ mek esak loņbô. Vêm ma etak baheņiņ hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Matherj hananj.

Banabas lo Sol i ngavithôm Saiplus

4 Ma Lovak Matherj hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yeņ te ba i ngavithôm Saiplus. 5* Thai ethak malak Salamis ma enaņ Wapômbêņ

* 12:18: Ap 5:22-24 * 12:23: Dan 5:20 * 12:24: Ais 55:11 * 12:25: Ap 11:29-30; 15:37

* 13:1: Niga anêņ ôdôņ nena nê kupik longavu. * 13:2: Ap 9:15 * 13:3: Ap 6:6 * 13:5: Ap 12:12; 15:39

anêḡ Abô Mavi hamô Israeḡ ininḡ unyak yeḡ takatu ba êmô loḡ êḡ. Ma Jon Mak haveḡ havinḡ thai ek nêḡm thai sa.

⁶ Thai evenḡ ḡgavithôm Saiplus anêḡ lomalak nenanena aleba êyô Papos. Loḡ êḡ ma thai êyê anyô Israeḡ te atu ba hathak hadum ḡḡok songoḡ. Yani ma plopet abôyaḡ havinḡ. Ba anêḡ athêḡ nena Ba-Yisu. ⁷ Yani hathak hamô havinḡ Lom ininḡ anyô bêḡn atu ba hayabinḡ loḡ êḡ, ba anêḡ athêḡ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahavinḡ endanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêḡ. ⁸ Ma donḡtom Ba-Yisu hadum ek esale thai ininḡ abô thô ma lahavinḡ injik Lom ininḡ anyô bêḡn anêḡ auk lilinḡ ek minḡ nêḡmimbinḡ thai ininḡ abô ami. (Ba-Yisu anêḡ athêḡ hathak abô Glik nena Elimas ma anêḡ ôdônḡ ma anyô lôk ḡḡok songoḡ.) ⁹ Êḡ ma Lovak Mathenḡ hava Sol atu ba elam nena Pol kapô sinḡ, ma hatitinḡ Elimas lôklokwaḡ ma hanaḡ nena, ¹⁰ “O ma Sadaḡ anêḡ nakaduḡ ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthônḡ! Kapôlôm hayô sinḡ hathak abôyaḡ lôk kambom lomalama sapêḡ. Wak nômbêḡn intu ma hothavuthinḡ Anyô Bêḡn anêḡ abô thêthônḡ ba habitak hatôm abôyaḡ. ¹¹ *Aêḡ ba ondanḡ! Anyô Bêḡn anêḡ baḡ tem epetav o êndêḡn êntêk. Ba malem tem pusip ba minḡ hatôm nôḡḡô wak anêḡ deda ami ma tem ômô aêḡ dokte vêḡmam.”

Ma kethenḡ oyaḡ ma Elimas hayê nôḡmlate hatôm buliv lôk momaḡnininḡ hava madaluk sinḡ. Ma yani havalonḡ nôḡmkama yakyak ek êpôm anyô te ek embalonḡ yani baḡ ba endom yani ba ni. ¹² Anyô bêḡn Lom atu hayê nôḡm êḡ ma hasonḡ kambom hathak Anyô Bêḡn anêḡ abô atu ba thai enaḡ ma hêḡvhavinḡ.

Thai enaḡ Abô Mavi hamô Antiok anêḡ Pisidia

¹³ *Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa yeḡ ba i Pega anêḡ plovinḡ Pampilia. Ma donḡtom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jelusalem hathak loḡbô. ¹⁴ Êḡ ma etak Pega ma i Antiok anêḡ Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Israeḡ ininḡ unyak yeḡ ma êlôk êmô. ¹⁵ Esam abô balabuḡn lôk plopet ininḡ abô yôḡ, êḡ ma unyak yeḡ ininḡ nêḡ bêḡn êv abô hadêḡn Pol thêlô ba enaḡ, “Aiyaḡ thêlô, unim abôla haminḡ ek nobatho avômalô ininḡ kapôlôninḡ loḡ, êḡ ma nonaḡ.”

¹⁶ Ma Pol haviyô haminḡ ma hik thô hathak baḡ ba hanaḡ, “Môlô avômalô Israeḡ lôk nêḡ loḡ buyaḡ takatu ba ôêv yeḡ hadêḡn Wapômbêḡn, nodanḡ ya! ¹⁷ *Sêbôk ma Israeḡ ininḡ Wapômbêḡn halam alalôanaḡ bumalô thêlô ba etak ininḡ loḡ ba i êmô Ijip ma habi anêḡ wapôm sam hadêḡn i ba ibitak lôkmaḡḡinḡ. Ma haveḡn yam ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêḡ lôklokwaḡ bêḡn. ¹⁸ *Ma êmô loḡ thiliv hatôm sondabêḡn 40 ba idum kambom lomalama, ma donḡtom hayabinḡ thêlô mavi. ¹⁹ *Ma yani hêḡv avômalô Kenan ôdônḡ baheḡnvi ba lahavuju vê ma hêḡv ininḡ pik hadêḡn avômalô Israeḡ ba evalonḡ hatôm ininḡ pik. ²⁰ *Nôm takêḡn bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabêḡn 450.

“Vêḡm ma Wapômbêḡn hatak nêḡ doho ek neyabinḡ avômalô Israeḡ. Ma hatak tomtom da ininḡ waklavônḡ neyabinḡ endeba êyô plopet Samuel anêḡ waklavônḡ. ²¹ *Vêḡm ma avômalô Israeḡ enaḡ hik Wapômbêḡn linḡ ek nêḡm kinḡ êndêḡn thêlô ma Wapômbêḡn hatak Sol ek imbitak kinḡ. Yani ma Kis nakaduḡn ba habitak anêḡ Benjamin anêḡ ôdônḡ. Yani hayabinḡ Israeḡ hatôm sondabêḡn

* **13:11:** Ap 9:8 * **13:13:** Ap 15:38 * **13:17:** Kis 1:7; 6:6; 12:51 * **13:18:** Nam 14:34; Lo 1:31-32 * **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sml 3:20 * **13:21:** 1Sml 8:5,19; 10:20-24

40. ²²*Vêm ma Wapômbêḡ hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô inij kin. Ma hananḡ hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakadunḡ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlônḡ. Yani tem indum nômkama sapêḡ êtôm yenanḡ yalenḡhavinḡ.’

²³*“Ma Devit anêḡ limi ma Wapômbêḡ hêv Yisu ôpatu ba nêḡm Israêl bulubinḡ hatôm bôk ba habitinḡ abô havinḡ i. ²⁴*Yisu minḡ bôk hadum anêḡ ku ami denanḡ ma Jon hananḡ ek avômalô Israêl nede kapôlônḡḡḡ liliḡ ba nisik ḡan. ²⁵*Jon anêḡ ku anêḡ danḡ lêk habobo ma hananḡ, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma minḡ Mesia atu ba môlô oyabinḡ ek nêḡm môlô bulubinḡ ami. Mi, yani tem embenḡ ya yam. Yani ma anyô lôk athêḡ ma ya ma yaômalôk ba intu minḡ hatôm yakôm ba yapole anêḡ vakapô bokḡḡôḡ anêḡ yak vê ami.’

²⁶“Aiyannḡ thêlô, môlô takatu ba Ablaham anêḡ limi lôk môlô takatu ba ḡê loḡ buyannḡ ba ôḡmô Wapômbêḡ vibinḡ, odannô. Abô takatu ba hathak bulubinḡ, êḡ ma Wapômbêḡ hêv ek alalô sapêḡ. ²⁷Avômalô Jelusalem lôk inij ḡê bêḡḡbêḡ minḡ eyala Yisu êḡ ami. Ba intu thêlô enanḡ ek nijik yani vônô, êḡ ma esopa plopet inij abô takatu ba esam hadêḡ Sabat sapêḡ ba abô takêḡ intu hik anôḡ. ²⁸*Thêlô minḡ êḡôm anêḡ kambom la ek nijik yani vônô ami, ma donḡtom enanḡ hik Pailat linḡ ek injik yani vônô. ²⁹*Thêlô idum nômkama sapêḡ hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êḡ ma êv yani vê hêk alovalannḡsinḡ ma êḡô yani hêk siô. ³⁰Ma donḡtom Wapômbêḡ hik yani linḡ haviyô hêk ḡama hathak loḡbô, ³¹*ma wak bêḡ anôḡ ma anêḡ avômalô takatu ba bôk evenḡ havinḡ yani anêḡ Galili ba i Jelusalem êyê yani. Ma ḡê takatu ba bôk êyê nôḡm takêḡ intu lêk enanḡ bêḡ hadêḡ alalôaninḡ avômalô.

³²⁻³³“Ma lêk yêlô ananḡ Abô Mavi êntêk bêḡ hadêḡ môlô nena Wapômbêḡ lêk hik Yisu linḡ hêk ḡama ba intu abô takatu ba Wapômbêḡ bôk havak havinḡ bumalô thêlô ma lêk hik anôḡ hathak inij nali alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapyayenḡ anêḡ abô ju nena,

“ ‘O ma yenanḡ Okna,

lêk yahabitak anêḡm Lemambô.’

Kapyayenḡ 2:7

³⁴“Wapômbêḡ hik yani linḡ hêk ḡama ba minḡ hatôm ema esak loḡbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena,

“ ‘Yahanannḡ avanôḡ binḡ nena tem yanêḡm mek mathenḡ mavi êndêḡnḡ môlô êtôm bôk ba yahabutinḡ ek yanêḡm êndêḡnḡ Devit.’

Aisaia 55:3

³⁵“Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyannḡ nena,

“ ‘Ma tem minḡ ôḡô anêḡm Anyô Mathenḡ anêḡ kupik êḡḡêk siô ba epalê ami.’

Kapyayenḡ 16:10

³⁶“Devit minḡ hatô abô êḡ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêḡ halam yani ek indum anêḡ ku êtôm anêḡ waklavônḡ atu ba hamô lôkmala vêḡm ma hama. Ma elav yani havinḡ limi ba anêḡ kupik hapalê. ³⁷Ma donḡtom ôpatu ba Wapômbêḡ hik linḡ, minḡ kupik hapalê ami.

³⁸“Aêḡ ba aiyannḡ thêlô, nodannô katô. Lêk yêlô ananḡ hadêḡnḡ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêḡ tem nêḡm môlônim kambom vê. ³⁹*Anyôla minḡ hatôm esopa Mose anêḡ abô balabunḡ lôkthô ek Wapômbêḡ endam yani nena anyô thêthônḡ ami. Mi anôḡ, ma donḡtom lêk avômalô takatu ba êvhavinḡ Yisu, Wapômbêḡ hayê thêlô nena ḡê thêthônḡ ba minḡ lahabi inij kambom hathak

* **13:22:** 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20

* **13:23:** 2Sml 7:12-16

* **13:24:** Mat 3:1-2

* **13:25:**

Jon 1:20,27 * **13:28:** Mat 27:22-23

* **13:29:** Mat 27:59-60

* **13:31:** Ap 1:3,8

* **13:39:**

Lom 10:4

lonbô ami. ⁴⁰ Noyabinj am ek abô takatu ba plopet bôk enanj minj injik anônj iminj môlô ami. Thêlô bôk enanj aêntêk,

⁴¹ “ Môlô njê obi Wapômbênj lilinj, nodanjô katô!

Tem yandum nômla bênj te imbitak ênjêk môlô malêvônj.

Ba anyôla hana nj nôm atu ba tem imbitak bênj hadênj môlô,
ma tem minj nônmimbij ami.

Ba intu tem indum môlô nosoj kambom lôk yambulinj môlô ba noma.’ ”

Habakuk 1:5

⁴² Pol hana nj abô yôv ma thai lôk Banabas idum ek nede yainj ma avômalô enanj nena, “Sabat yanj endake ma mamu nonanj abô esak nôm takêntêk esak lonbô.” ⁴³ Sa anênj danj ma avômalô Isael lôk njê lonj buyanj takatu ba ibitak êyô Isael ininj êvhavinj kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enanj abô doho havinj hadênj thêlô ek injik thêlôninj auk linj ek nesopa Wapômbênj anênj lahavinj ba niminj lôklokwanj ek anênj wapôm embatho thêlô lonj.

⁴⁴ Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapênj êyô ek nedanjô Wapômbênj anênj abô takatu ba thai tem nenanj. ⁴⁵ Ma donjtom njê bênjbênj Isael vi êyê avômalô nômbênj ênj ba lenjindanj ba enanj abôma hathak abô takatu ba Pol hana nj.

⁴⁶ *Ênj ma Pol lo Banabas minj êkô ami ma enanj hadênj thêlô nena, “Wapômbênj hêv yai ba alêk ek nana nj anênj abô êndênj môlô njê Isael êmônj. Ma donjtom môlô ôpôlik hathak abô ênj. Môlô ôdô lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbênj intu sapênj e? Aênj ba yai lêk atak môlô ba a ek avômalô lonj buyanj. ⁴⁷ Hatôm atu ba Anyô Bênj hana nj hadênj yai nena,

“ Yahatak o hatôm deda ek avômalô lonj buyanj

ek onanj Abô Mavi esak bulubinj atu ba tem yanêk êndênj avômalô embenj pik bênj êntêk endeba êyô anênj danj.’ ”

Aisaia 49:6

⁴⁸ Avômalô lonj buyanj elanjô abô ênj ba lenjijmavi ba enanj nena Anyô Bênj anênj abô ma mavi anônj. Ma avômalô takatu ba Wapômbênj bôk hatak i yôv ek nêmo lôkmala êtôm wak nômbênj intu sapênj, lôkthô êvhavinj.

⁴⁹ Ma Anyô Bênj anênj abô halilup havenj lonj ênj sapênj. ⁵⁰ Ma donjtom njê Isael doho i hadênj malak ênj anênj njê bênjbênj lôk avi bênjbênj takatu ba ethak êmô Wapômbênj vibinj ma ik ininj auk linj ek nimbulinj Pol lo Banabas. Ênj ma thêlô evatho avômalô malak ênj lonj ek nênmê vovanj êndênj thai. Idum aênj vêk ma êv thai vê hêk ininj lonj ba i. ⁵¹ *Ênj ma thai ik vonjgovanj vê hêk venjijkapô ek injik thô nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam. ⁵² Ma donjtom njê êvhavinj anênj Antiok lenjijmavi anônj ba Lovak Mathenj hava thêlô kapôlônjij sinj.

14

Pol lo Banabas êmô Aikoniam

¹ Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa ininj kobom ba i Isael ininj unyak yenj. Ma thai enanj abô mavi anônj ba intu avômalô Isael lôk njê lonj buyanj bênj anônj êvhavinj. ² Ma donjtom njê Isael takatu ba minj êvhavinj ami ik avômalô lonj buyanj ininj kapôlônjij linj ba idum thêlô lenjijmaninj kambom hadênj avômalô êvhavinj. ³ *Aênj ba thai êmô lonj ênj sawa daim ma enanj Anyô Bênj anênj abô bênj ma kô mi. Ma Anyô Bênj havatho thai lonj ek nindum lavônjij

* **13:46:** Ap 3:26; 18:6 * **13:51:** Mat 10:14; Ap 18:6 * **14:3:** Mak 16:20; Hib 2:4

lôk nômbithi lomalama. Hathak nôm êḡ ma hik thô hadêḡ avômalô nena anêḡ wapôm takatu ba hêv ek nêḡ avômalô bulubiḡ ma avanôḡ bir. ⁴ Êḡ ma avômalô malak êḡ evak i vose hi ôdôḡ ju. Ôdôḡ yan imiḡ haviḡ avômalô Isael takatu ba miḡ êvhaviḡ ami ma yan imiḡ haviḡ aposel. ⁵ *Vêḡ ma avômalô loḡ buyaḡ lôk avômalô Isael takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbuliḡ thai ba nitu thai vônô esak valu. ⁶ Ma doḡtom thai elañô abô êḡ ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loḡ vi atu ba hêk habobo loḡ êḡ. ⁷ Ma thai even loḡ takêḡ ba enañ Abô Mavi hadêḡ avômalô.

Pol lo Banabas êḡ Listla

⁸ Malak Listla ma anyô vavuviḡ te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miḡ bôk haveḡ dokte ami. ⁹ Wak te ma Pol hanaḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô ma yani halañô anêḡ abô. Ma Pol hatitiḡ yani ma hayê nena anêḡ hêvhaviḡ hatôm indum yani mavi. ¹⁰ Êḡ ma Pol halam nena, “Umbiyô umiḡ.” Ma ketheḡ oyaḡ ma ôpêḡ haviyô hamiḡ ba haveḡ.

¹¹ *Ma avômalô takatu ba êḡ loḡ êḡ êyê nôḡ atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniḡ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêḡ lokwaḡju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêḡ ek alalô!” ¹² Thêlô iniḡ wapômbêḡ môḡ ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniḡ wapômbêḡ atu ba hathak hanaḡ abô hamôḡ. ¹³ Wapômbêḡ Sus anêḡ malakba hamô malak bêḡ viyaiḡ. Ma anêḡ anyô habôk da lôk avômalô sapêḡ leniḡhaviḡ nêḡnêḡ da êḡndêḡ thai. Aêḡ ba Sus anêḡ anyô habôk da hawa bokmaḡkaô malô doho lôk alokwaḡ vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêḡ anêḡ badêḡ abôlêk ek nêḡnêḡ da êḡndêḡ thai.

¹⁴ Ma doḡtom aposel Banabas lo Pol elañô abô êḡ, ma ekakaviḡ iniḡ kwêv ma elañviḡ ba i imiḡ avômalô nômbêḡ atu malêvôḡ ma elam, ¹⁵ * “Avômalô Listla! Môlô udum aêḡ eka? Yai ma anyô pik hatôm môlô. Yai alêḡ ek nanaḡ Abô Mavi êḡndêḡ môlô ek notak nôḡ oyaḡ takêntêk atu ba ôêv yeḡ hadêḡ i ma unu êḡndêḡ Wapômbêḡ lôkmala. Yani hapesaḡ pik lo leḡ ma ḡgwêk lôk nôḡkama sapêḡ atu ba hamô kapô. ¹⁶ *Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêḡ ek nesopa thêlôda iniḡ auk. ¹⁷ *Ma doḡtom hathak lavôḡiḡ ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêḡ môlô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nôḡ ku kapô hik anôḡ. Ma hêv nôḡ bêḡ anôḡ hadêḡ môlô lôk hadum ba môlô lemimmavi anôḡ.” ¹⁸ Thai enañ abô takêḡ, ma doḡtom avômalô nômbêḡ êḡ iniḡ auk ma mayaliv ba idum lôklokwaḡ ek nêḡnêḡ da êḡndêḡ thai.

¹⁹ *Vêḡ ma ḡê Isael doho anêḡ Antiok lo Aikoniam êyô ma enañ abô bêḡ anôḡ hadêḡ avômalô Listla aleba ik iniḡ auk liliḡ ba êyê Pol lo Banabas nena ḡê kambom. Êḡ ma ik Pol hathak valu ma êvôv yani hale malak bêḡ viyaiḡ ba hi ba eson nena lêk hama yôv. ²⁰ Ma doḡtom ḡê êvhaviḡ êyô ba ekalabu yani siḡ, êḡ ma yani haviyô ma havôhi malak bêḡ kapô hathak loḡbô. Haviyô hayaḡ ma thai lôk Banabas i malak Debi.

Thai êvôi Antiok anêḡ Silia

²¹ Thai enañ Abô Mavi haveḡ malak bêḡ Debi. Ma idum ba avômalô bêḡ anôḡ ibitak ḡê êvhaviḡ. Vêḡ ma êvôi Listla lôk Aikoniam ma Antiok hathak

* **14:5:** Ap 14:19 * **14:11:** Ap 28:6 * **14:15:** Sng 146:6; Ap 10:26 * **14:16:** Ap 17:30

* **14:17:** Jer 5:24 * **14:19:** Ap 17:13; 2Ko 11:25

lonjbô ²²* ek evatho nê êvhavinj inij kapôlônjij lonj lôk enañ nena nebalonj inij êvhavinj lonj lôklokwanj. Ma enañ havinj nena, “Alalô tem naja malainj lomalama ek nasopa Wapômbênj anênj lonj lôklijnyak anênj lonjôndê.” ²³Ma Pol lo Banabas etak avaka hatôm lomalak lomalak ek neyabinj avômalô êvhavinj. Êv mek hathak thêlô ma etak i halôk Anyô Bênj atu ba thêlô êvhavinj banj. Vêm ma thêlô sapênj evak balabunj ek nômm ma etenj mek ek Anyô Bênj embalonj thêlô lonj.

²⁴Ma thai i plovins Pampilia ma elom hêk lonjôndê atu hêk plovins Pisidia ba i êyô Pampilia. ²⁵Ênj ma thai enañ Yisu anênj abô hadênj avômalô Pega anênj Pampilia. Vêm ma êlôk ba i Atalia.

²⁶*Ma anênj Atalia ma ethak yenj ba i Antiok anênj Silia, lonj sêbôk atu ba ewa mek ek Wapômbênj nêmm anênj wapôm êndênj thai esak ku takatu ba idum aleba lêk anênj danj. ²⁷*Êyô Antiok ma isup avômalô êvhavinj ethak donjom ma enañ hathak nômm takatu ba Wapômbênj hêv thai sa ba idum bênj. Lôk enañ nena, “Wapômbênj hakyav nê lonj buyanj inij unyak abôlêk êvhavinj vê ba vi dedaunj lêk êvhavinj.” ²⁸Ma thai êmô lonj ênj sawa daim havinj avômalô êvhavinj.

15

Sam habitak Jerusalem

¹*Ma nê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdônj avômalô êvhavinj ba enañ nena, “Môlô minj ongothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hananj ami, ênj ma Wapômbênj tem minj nêmm môlô bulubinj ami.” ²*Pol lo Banabas elanjô inij abô takatu ba enañ ma minj êlôk hathak inij auk ênj ami. Ba intu thêlô êkôki bênj anônj. Ênj ma nê êvhavinj elam Pol lo Banabas lôk nê êvhavinj doho ek ini Jerusalem ek nepesanj abô ênj imbinj aposel lôk avaka vi. ³Ba intu êv i ba i. Ma evenj Pisia lo Samalia malêvônj ba enañ hadênj avômalô êvhavinj anênj lomalak nenanena hathak nômm takatu ba Wapômbênj bôk hadum ba avômalô lonj buyanj ele kapôlônjij lilinj ba êvhavinj Wapômbênj. Ma avômalô êvhavinj takênj elanjô abô ênj ma leninj mavi anônj.

⁴*Êyô Jerusalem ma avômalô êvhavinj lôk inij avaka doho lôk aposel ewa thêlô thô. Ma Pol lo Banabas enañ hathak nômm takatu ba Wapômbênj hêv thai sa ba idum bênj. ⁵Ênj ma Palisi vi atu ba êvhavinj Yisu iviyô iminj ma enañ, “Avômalô lonj buyanj takatu ba êvhavinj, ênj ma nêmmô Mose anênj abô balabunj vibinj lôk nenjothe anyô inij kupik vê. Ma êdô ma dô.”

⁶Aênj ba aposel lôk avaka takatu ba êmô ethak donjom ek nekaksa esak abô ênj. ⁷*Thêlô enañ abô pôk bênj anônj aleba Pita haviyô haminj ma hananj, “Aijan thêlô, môlô oyala nena sêbôk ma Wapômbênj halam ya hêk môlô malêvônj ek yananj Abô Mavi êndênj avômalô lonj buyanj ek nedanjô ba nênnêmbinj. ⁸*Wapômbênj hayala avômalô kapôlônjij. Ma hêv anênj Lovak Matherj hadênj avômalô lonj buyanj hatôm hêv hadênj alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbinj. ⁹Wapômbênj minj hadum nômlate hadênj alalô avômalô Israel ma hadum nômla yanj hadênj thêlô ami. Mi, thêlô êvhavinj yani ba intu yani havôkwinj thêlô kapôlônjij. ¹⁰*Ma alalô lôk bumalô thêlô minj hatôm naja malainj takatu ba Mose anênj balabunj hananj ami. Ma aisê

* **14:22:** Ap 15:32; 1Te 3:3 * **14:26:** Ap 13:1-2 * **14:27:** Ap 15:4,12 * **15:1:** Gal 5:2 * **15:2:** Gal 2:1 * **15:4:** Ap 14:27 * **15:7:** Ap 10:1-43 * **15:8:** Ap 10:44; 11:15 * **15:10:** Mat 11:30; Gal 3:10

leñjhañ mólô nosopa abô takêntêk iyom. ²⁹ Miñ oñgwañ nô m takatu ba anyô êv hatôm da hadêñ ngôk dahô ami. Lôk miñ nunum thalalen ami ma miñ oñgwañ alim takatu ba ekak leñselo sinj ba thalalen hamô kapô ami, lôk notak sek waliliñ. Mólô udum aêñ, ma mavi.

Waklêvôñ mavi mólô lôkthô.

³⁰ Eto kapy a êñ yôm ma êv hadêñ thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhaviñ ethak doñtom ma êv kapy a êñ hadêñ thêlô.

³¹ Ma avômalô Antiok esam kapy a êñ, ma kapy a êñ havatho thêlô loñ ba thêlô leñjhañ mavi anôñ. ³² Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enañ abô bêñ anôñ ek evatho nê êvhaviñ loñ lôk idum thêlô nimbitak lôklokwañ. ³³⁻³⁴ Êmô loñ êñ wak doho vêm ma avômalô êvhaviñ anêñ loñ êñ êv mek labali hadêñ thai ma êv thai ba êvôi hadêñ nê taksêbôk ba êv thai ba êlêm.* ³⁵ Ma doñtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma idum ku haviñ avômalô bêñ anôñ ek enañ lo êdôñ avômalô hathak Anyô Bêñ anêñ abô.

Pol lo Banabas evak i vose

³⁶ Wak doho hale ba hi ma Pol hanañ hadêñ Banabas, “Alai ana ek nagê avômalô êvhaviñ embeñ malak nenanena taksêbôk ba alai anañ Anyô Bêñ anêñ abô hadêñ i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?” ³⁷* Ma Banabas lahaviñ enja Jon atu ba elam nena Mak imbiñ thai, ³⁸* ma doñtom Pol hanañ nena, “Ôpêñ bôk hatak alai halôk plovin Pampilia ma miñ haviñ alai ba hadum ku ami. Ba intu dô.” ³⁹ Thai êkôki mathalalen aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak haviñ yani ba thai ethak yeñ ba i ngavithôm Saipulus. ⁴⁰ Ma Pol hawa Silas haviñ yani. Êñ ma avômalô êvhaviñ anêñ Antiok êv mek ek Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbiñ thai. Vêm ma etak i ⁴¹ ba i plovin Silia lôk Silisia iniñ malak nenanena ba evatho avômalô êvhaviñ loñ.

16

Timoti hi haviñ Pol lo Silas

¹* Pol hi hayô Debi lo Listla. Loñ êñ ma anyô hêvhaviñ te hamô ba anêñ athêñ nena Timoti. Talêbô ma avi Israel te atu ba hêvhaviñ. Ma lambô ma anyô Glik te. ²* Ma avômalô êvhaviñ anêñ Listla lo Aikoniam enañ nena Timoti ma anyô mavi. ³ Aêñ ba Pol lahaviñ ôpêñ ni imbiñ yani. Ma doñtom lahabi nena avômalô Israel takatu ba êmô loñ êñ eyala nena Timoti anêñ lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek neñgothe anêñ kupik vê. ⁴* Ma thêlô everj ba i lomalak lomalak ma enañ abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anêñ Jerusalem ek avômalô nesopa. ⁵ Aêñ ba avômalô êvhaviñ ibitak lôklokwañ hathak iniñ êvhaviñ ba wak nômbêñ intu ma êvôv avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêñ hathak anyô Masedonia te

⁶* Ma Lovak Matherñ miñ halôk ek Pol thêlô ini nenañ Wapômbêñ anêñ abô embeñ plovin Esia ami. Ba intu i Plijia lo Galesia iniñ malak nenanena. ⁷ Ma êyô pik Misia anêñ darj ma idum ek ini plovin Bitinia, ma doñtom Yisu anêñ

* **15:33-34:** Nê lôkawk vi enañ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Ma doñtom Silas hik auk lilij ba hamô Antiok ba miñ havôhi ami. * **15:37:** Ap 12:12,25 * **15:38:** Ap 13:13; Kol 4:10 * **16:1:** Ap 14:6; 2Ti 1:5 * **16:2:** Plp 2:19-22 * **16:4:** Ap 15:23-29 * **16:6:** Ap 18:23

Lovak Matherj minj halôk ek ini loj êj ami. ⁸ Ba intu thêlô êv Misia lilij ma i tamu Tloas. ⁹ Ma bôlôvôj ma Pol hatulak ma hayê wêj te nena anyô plovins Masedonia te haminj ma hapetenak nena, “Ôlêm Masedonia ek nêm yêlô sa.” ¹⁰ Pol hayê wêj êj yôv ma yêlô apesanj i ketherj ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbêj halam yêlô ek ana nananj Abô Mavi êj bêj êndêj thêlô.

Lidia halarjô Pol anêj abô ba hêvhavij Yisu

¹¹ Vêm ma yêlô athak yej te hêk Tloas ba a nôjnôj hadêj ngavithôm Samotles ma wak yanj ma a Niapolis. ¹² Vêm ma yêlô a Pilipai. Malak êj ma Masedonia inij malak bêj ma avômalô Lom takatu ba eyabij pik takêj ethak êmô loj êj. Ma yêlô amô wak doho hamô loj êj.

¹³ Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêj anêj badêj abôlêk ba a njan te hêk viyainj. Yêlô lenjnhabi nena loj etej mek hêk habobo njan êj la. Ma njan êj ma yêlô ayê avi doho ethak dojtom ba êmô. Êj ma yêlô alôk amô havij thêlô ma ananj abô hadêj i. ¹⁴ Ma avi Taiataila te halarjô abô êj, ba anêj athêj nena Lidia. Avi êj hadum ku valu hathak sôp thalalenj ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yej hadêj Wapômbêj. Anyô Bêj hik avi êj anêj kapô lilij ek halarjô Pol anêj abô ba hêvhavij. ¹⁵ Vêm ma yani lôk avômalô takatu ba êmô anêj unyak sapêj ithik njan. Êj ma yani hananj hadêj yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhavij Anyô Bêj, êj ma nôlêm nômô yenanj unyak.” Ma yani hanjasi yêlô aleba yêlô a anêj unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladôj

¹⁶ Wak te ma yêlô a loj netej mek ma avi te atu ba anêj alarji êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ngôk ba anêj ngôk hathak hêv yani sa ek hayala nôm takatu ba tem imbitak embenj yam ba hananj bêj. Yani hathak havôn valu bêj hathak anêj ku êj ba hêv hadêj anêj alarji. ¹⁷ *Yani hasopa yêlô lôk Pol ma halam kaêk lôbôlôj aêntêk, “Nê êntêk êj ma Wapômbêj Lej Anôj Bij anêj nê ku. Ba lêk enanj hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêj nêm môlô bulubij.” ¹⁸ Wak bêj anôj ma yani hathak halam aêj aleba habulij Pol kapô kambom anôj. Ba intu hik i lilij ma hananj hadêj ngôk êj nena, “Hathak Yisu Kilisi anêj athêj ma yananj êndêj o nena otak avi intu ba nu!” Ma ketherj oyanj ma ngôk êj hatak avi êj.

¹⁹ Ma avi êj anêj alarji êyê nena inij lojndê nêbôn valuselej lêk mi, êj ma evaloj Pol lo Silas ba êvôn thai ba i malak lôj êj anêj loj ethak dojtom halôk ek ninij nê idum abô hathak malenij. ²⁰⁻²¹ *Ewa thai ba êyô ek nê takatu ba idum abô hathak ba enanj, “Anyô ju êntêk ma nê Israe. Thai enanj ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêj êntêk lenjij lij ba lenjijnanja mayaliv.”

²² *Ma avômalô bêj anôj enanj abô lôk lenjimanij hathak thai havij. Êj ma nê takatu ba idum abô hathak enanj ek nimbi inij kwêv thô ma nebalî thai esak yak wabenj. ²³ Evali thai kambom anôj vêm ma ibi thai halôk koladôj kapô. Ma enanj hadêj ôpatu ba hayabij koladôj nena eyabij thai dedaunj mavi. ²⁴ Ôpêj halarjô abô êj, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladôj kapô ali atu ba hêk vibij anôj ma esoj venij halôk alokwanj abyanj ba hadahalinj venij loj.

* 16:17: Mak 1:24 * 16:20-21: Mak 13:9 * 16:22: 2Ko 11:25; 1Te 2:2

²⁵ Ma bôlôvôn biñ ma Pol lo Silas eteñ mek ba êv yeñ hadêñ Wapômbêñ, ma ñê koladôn vi elanô. ²⁶ Ma ketheñ oyañ ma duviañ bêñ te hayô ba hayôkwîñ koladôn anêñ landiñ. Ma koladôn abôlêk sapêñ hakyav ma señ takatu ba ibutiñ thêlô veniñ lo baheniñ sapêñ hêv yak. ²⁷ *Ma ôpatu ba hayabiñ koladôn haviyô ma hayê koladôn anêñ abôlêk sapêñ lêk abyañ. Ma lahabi nena ñê koladôn sapêñ lêk êsôv ba i, ba intu hadadi anêñ biñ vovak ek embatho yanida vônô esak. ²⁸ Ma donjom Pol halam lôklokwañ, “Miñ ômbi o vônô ami! Yêlô sapêñ êntêk amô!”

²⁹ Êñ ma ôpêñ halam ek neja atum êlêm ma halarviñ ba hi koladôn kapô, ma hakô ba halowaliñ ba hêv yak halôk Pol lo Silas maleniñ. ³⁰ *Vêm ma hawa thai ba hi yaiñ ma hanañ, “Anyô bêñ luvi, yandum malê ek yanja bulubiñ?”

³¹ Ma thai enañ viyañ, “Ônêmbiñ Anyô Bêñ Yisu ma tem Wapômbêñ nê m o lôk anê m avômalô bulubiñ.” ³² Êñ ma thai enañ Anyô Bêñ anêñ abô hadêñ yani lôk avômalô takatu ba êmô anêñ unyak kapô. ³³ Bôlôvôn denañ ma yani hawa thai ba hi hathik iniñ palê. Vêm ma Pol lo Silas ithik ôpêñ lôk anêñ avômalô sapêñ. ³⁴ Ma yani hawa thai ba hi anêñ unyak ma hêv nô m hadêñ thai. Yani lôk anêñ avômalô sapêñ leniñmavi anôñ ek lêk êvhaviñ Wapômbêñ.

³⁵ Haviyô hayañ lôkbôk ma ñê takatu ba idum abô hathak êv iniñ sôp bidonñ ba i hadêñ ôpatu ba hayabiñ koladôn ma enañ nena, “Otak anyô ju intu ba ini.” ³⁶ Ma ôpatu ba hayabiñ koladôn hi hanañ hadêñ Pol nena, “Ñê takatu ba idum abô hathak enañ nena mamu lôk Silas notak koladôn ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

³⁷ Ma donjom Pol hanañ hadêñ sôp bidonñ takêñ nena, “Yai ma ñê Israe l ma Lom haviñ.* Ma donjom ik yai oyañ ma miñ enañ yaianiñ kambom bêñ ami. Ma ibi yai halêk koladôn kapô. Ma Lom iniñ balabuñ hanañ nena miñ hatôm nindum aênj êndêñ ñê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menañna ba ana e? Mi anôñ! Thêlôda nêlêm ma neja yai vê ênjêk koladôn.”

³⁸ Ma sôp bidonñ ewa abô êñ ba i enañ hadêñ ñê takatu ba idum abô hathak. Ma elanô nena thai ma ñê Lom haviñ, êñ ma thêlô êkô kambom. ³⁹ Ma thêlô i ma ibui hadêñ Pol lo Silas ma ewa thai ele yaiñ. Ma enañ nena, “Hatôm mamu notak loñ êntêk ba unu e?” ⁴⁰ Êñ ma thai etak koladôn ma ele yaiñ ma i Lidia anêñ unyak. Ma êyê avômalô êvhaviñ ma enañ abô doho ek embatho iniñ kapôlôñiñ loñ. Vêm ma etak i ba i.

17

Pol lo Silas êmô Tesalonaika

¹ Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia liliñ ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Israe l iniñ unyak yeñ te hamô loñ êñ. ² Sabat te lô ma Pol hasopa anêñ kobom ba habitak hayô unyak yeñ êñ kapô. Ma hadôn avômalô hathak Wapômbêñ anêñ kapy a. ³ Ma hik thô nena kapy a êñ ma hanañ nena Mesia tem enja vovañ ba ema ma imbiyô esak loñbô. Êñ ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahanañ hadêñ môlô, ôpêñ intu Mesia êñ.” ⁴ Ma avômalô Israe l

* **16:27:** Ap 12:18-19 * **16:30:** Ap 2:37 * **16:37:** Abô êñ anêñ ôdônñ hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hanañ nena thai ma Israe l citizen lôk Lom citizen haviñ. Lom iniñ abô majan te nena miñ hatôm nijik Lom iniñ citizen te oyañ ami. Ba intu ñê bêñ idum abô hathak ibuliñ Lom iniñ abô majan. Nôñgô abô êñ vi hêk Aposel 22:25-29.

doho lôk avômalô Glik bêñ anôñ atu ba êmô Wapômbêñ vibin lôk avi lôk athêñ bêñ doho elañô ma êvhavin ba i ivin Pol lo Silas.

⁵ Ma dorjtom avômalô Isael lenjndan ba ewa nê kambom doho anêñ lon ethak dorjtom halôk ba isup avômalô bêñ anôñ ethak dorjtom ek nijik avômalô malak êñ inin kapôlônjin lin. Ma thêlô elanvin ba i Jeson anêñ unyak ek nêmbôlêm Pol lo Silas ek nebalon thai ba neja ende yain ba ini nêñêm êndên avômalô nômbêñ atu. ⁶ Ma dorjtom min êpôm thai ami, êñ ma êvôn Jeson lôk nê êvhavin doho ba ewa i hi hadêñ nê bêñbêñ lon êñ malenjin ma elam aêntêk, “Nê êntêk êñ idum nôñ kambom haven pik lôkthô aleba lêk êyô lon êntêk. ⁷ *Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêñ unyak. Nê takêñ êdô nêñôm Lom inin Kin Sisa anêñ abô majan vibin ba enañ nena, ‘Kin yan hamô ba anêñ athêñ nena Yisu.’ ” ⁸ Nê bêñbêñ lôk avômalô nômbêñ atu elañô abô êñ ma eson kambom ba kapôlônjin halin i kambom. ⁹ Yôn ma malak êñ anêñ nê bêñbêñ enañ hadêñ Jeson thêlô nena, “Nônêm valuseleñ ek injik thô nena tem min nundum kambom êñ esak lonbô ami. Ba ômô tinjin, ma tem noja unim valu esak lonbô.” Êñ ma êv valu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêñ anôñ êvhavin Yisu

¹⁰ Bôlôvôn êñ iyom ma nê êvhavin êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Isael inin unyak yen. ¹¹ Avômalô Belia inin kobom ma mavi anôñ ek avômalô Tesalonaika inin. Thêlô elañô Pol lo Silas inin abô lôk kapôlônjin mavi ba wak nômbêñ intu ma êyê Wapômbêñ anêñ kapya ek nêgê nena inin abô ma avanôñ mena mi. ¹² Êñ ma avômalô Isael bêñ anôñ êvhavin ma avi Glik lôk athêñ bêñ doho lôk anyô Glik bêñ anôñ êvhavin aên iyom.

¹³ Vêm ma avômalô Isael anêñ Tesalonaika elañô nena Pol hanan Wapômbêñ anêñ abô hadêñ avômalô Belia. Êñ ma thêlô i lon êñ ma elela inin auk ek thêlô lenjinmanin. ¹⁴ Kethen oyan ma nê êvhavin anêñ Belia êv Pol ba hi ngwêk dan, ma Silas lo Timoti iyom êmô Belia. ¹⁵ Ma nê takatu ba elom Pol ba i ma ivin yan ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadêñ i ek nenan êndên Silas lo Timoti nena ini kethen.

Pol hamô Atens

¹⁶ Pol hayabin thai hamô Atens ma hayê nena nê lonj êñ inin ngôk dahô bêñ anôñ êmô ba kapô malain kambom. ¹⁷ *Aên ba yani hi avômalô Isael inin unyak yen kapô ma hanan abô havin avômalô Isael lôk avômalô lon buyan takatu ba êmô Wapômbêñ vibin. Ma wak nômbêñ intu ma yani hathak hi lon ethak dorjtom halôk ek enañ abô imbin avômalô takatu ba êmô lon êñ. ¹⁸ Ma nê lôkauk ôdôn ju êmô, yan inin athêñ nena Epikulian ma yan ma Stoik. Thêlô elañô Pol hanan Abô Mavi hathak Yisu lôk anêñ haviyô hathak lonbô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enañ, “Anyô abô mayaliv êntêk hadum ek enañ malê?” Ma vi enañ, “Yani hanan hathak wapômbêñ masôm doho.” ¹⁹ Yôn ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, lon atu ba avômalô ethak dorjtom ek enañ abô hathak auk lomaloma anêñ ôdôn. Ma thêlô enañ, “Yêlô lenjinhavin nayala auk lukmuk takatu ba honan hadêñ avômalô. ²⁰ Abô takatu ba honan ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aên ba yêlô lenjinhavin nayala anêñ ôdôn.” ²¹ Wak nômbêñ intu ma avômalô Atens lôk avômalô lon buyan takatu ba êmô Atens ethak dorjtom ek nedanô abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek

* 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12 * 17:17: Ap 18:19

nenan̄ abô pôk esak. Ma miñ idum nômla yan̄ havin̄ ami. Ba intu len̄in̄havin̄ nedan̄ô Pol anêñ abô.

22-23 Êñ ma Pol haviyô hamin̄ Aliopagas malen̄in̄ ma hanan̄, “Môlô nê Athens, lêk yahaveñ mólônim loñ ba yahayê nôml takatu ba môlô ôêv yen̄ hadêñ. Ma yahapôm loñ êbôk da te ba abô te hanan̄ nena, ‘Loñ êntêk ma wapômbên̄ te atu ba yêlô athôn̄ palin̄ anêñ loñ êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nôml lomaloma ek ôêv athên̄ bên̄ hadêñ unim wapômbên̄ lomaloma. Ma wapômbên̄ atu ba môlô ôthôn̄ palin̄ ba ôêv yen̄ hathak, êntêk tem yan̄an̄ bên̄ êndên̄ môlô.

24* “Wapômbên̄ atu ba hapesan̄ pik lôk anêñ nômkama sapên̄, ma yani ma pik lo len̄ in̄in̄ alañ. Ma miñ hamô unyak mathen̄ atu ba elav hathak bahen̄in̄ ami. 25* Yanida hêv lovak kapôlôn̄in̄ lôk lôkmala ma nômkama sapên̄ hadên̄ avômalô lôkthô. Ma yani miñ hêv yak hathak nômlate ek anyôla nêml yani sa ami, ma mi. 26 Hathak anyô don̄tom iyom ma yani habi avômalô lodôn̄lodôn̄ sapên̄ vê ek nêmlô pik bên̄ êntêk sapên̄. Yanida hatak in̄in̄ waklavôn̄ lôk in̄in̄ loñ takatu ba nêmlô. 27* Wapômbên̄ hadum nôml takên̄ ek avômalô sapên̄ nêgê ba nêmlôlêml yani atu ba êthôn̄. Ma don̄tom miñ hamô daim ek alalô tom̄tom ami.

28 “Mi, hatôm anyô lôk kau te bôk hatô nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vôn̄ ba awa lôkmala lôk aveñ ma lôkmala anêñ ôdôn̄ ma halêml anêñ yani iyom.’ Ma unim nêml lôk kau te bôk hatô nena, ‘Alalô ma yani anêñ nali.’

29* “Avanôn̄ bin̄ nena alalô ma Wapômbên̄ anêñ nali ba intu miñ mavi ek len̄in̄jimi nena yani ma hatôm dahô takatu ba epesan̄ hathak gol lo seleva ma valu ami. Mí, dahô takên̄ ma anyô epesan̄ hathak bahen̄in̄ lôk in̄in̄ auk iyom. 30 Sêbôk ma avômalô êthôn̄ Wapômbên̄ palin̄ ba intu yani miñ hêv kambom êñ anêñ viyan̄ hadên̄ i ami. Ma don̄tom yani lêk hanan̄ lôklokwan̄ hadên̄ avômalô pik sapên̄ nena nede kapôlôn̄in̄ lilin̄. 31* Yani bôk hatak waklavôn̄ te yôn̄ ek nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum ku êñ thêthôn̄. Ôpên̄ bôk hama ma Wapômbên̄ hik lin̄ hêk ñama ek injik thô nena yani tem endan̄ô avômalô sapên̄ in̄in̄ abô.”

32 Thêlô elan̄ô Pol anêñ abô hathak anyô haviyô hêk ñama, êñ ma vi ibi anêñ abô êñ lilin̄ ma don̄tom vi enan̄, “Yêlô len̄in̄havin̄ nadan̄ô anêml abô esak nôml êntêk esak loñbô.” 33 Vêml ma Pol hatak thêlô ba hi. 34 Thêlô doho êvhavin̄ ba esopa yani. Thêlô êñ te ma Dionisius, yani ma Aliopagas in̄in̄ anyô te, lôk avi te ba anêñ athên̄ nena Damalis, ma doho havin̄.

18

Pol hi Kolin

1 Vêml ma Pol hatak Athens ma hi Kolin. 2* Ma hapôm anyô Israêl te ba anêñ athên̄ nena Akwila. Yani anêñ malak ôdôn̄ ma plovin̄ Pontus. Bôk lovên̄ Plisila êml malak Lom anêñ Itali vêml ma Kin̄ Klodias hanan̄ ek avômalô Israêl sapên̄ netak Lom ba ini. Aên̄ ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek ênjê thai. 3* Thai ethak idum ku epesan̄ unyak hathak alim kupik ek nêml vuli. Ku êñ ma Pol anêñ ku hathak hadum ba intu hamô havin̄ thai ba hadum ku êñ havin̄.

* 17:24: 1Kin̄ 8:27; Ap 7:48 * 17:25: Sng 50:12; Ais 42:5 * 17:27: Sng 145:18; Jer 23:23

* 17:29: Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 * 17:31: Sng 96:13 * 18:2: Lom 16:3 * 18:3: Ap 20:34

4 Sabat sapêḡ ma Pol hi Israeḡ iniḡ unyak yeḡ ma hananḡ abô havinḡ thêḡ ek injik avômalô Israeḡ lôk Glik iniḡ auk liliḡ ek nêḡnêḡmimbiḡ.

5 *Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma êḡok ba i Kolin, êḡ ma Pol hatak anêḡ ku epesaḡ sôp ma hananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô iyom. Ba hananḡ bêḡ hadêḡ avômalô Israeḡ nena, “Yisu ma Mesia atu.” 6 *Vêḡ ma thêḡ êpôlik hathak Pol ma enaḡ abôḡma hathak yani. Êḡ ma yani hik vonḡgoḡan vê hêk anêḡ kwêḡ ek injik Wapômbêḡ anêḡ lamaninḡ thô ma hananḡ hadêḡ thêḡ, “Malainḡ atu ba tem êpôm môḡ, êḡ ma môḡôda unim kambom ma miḡ yenaḡ kambom ami. Ma lêk yahatak môḡ avômalô Israeḡ ma yaha ek avômalô loḡ buyanḡ.”

7 Êḡ ma Pol hatak unyak yeḡ hêk ma hi hamô Titius Jastas anêḡ unyak. Ôpêḡ ma anyô loḡ buyanḡ atu ba hathak hêḡ yeḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba anêḡ unyak hamô habobo unyak yeḡ atu. 8 Ma Klispus, anyô bêḡ atu ba hayabinḡ Israeḡ iniḡ unyak yeḡ, lôk anêḡ avômalô takatu ba êḡmô anêḡ unyak êvhavinḡ Anyô Bêḡ. Ma avômalô Kolin bêḡ anôḡ elanḡ Pol anêḡ abô ba êvhavinḡ ma ithik ḡanḡ.

9 Ma bôḡlôvôḡ te ma Pol hayê wêḡ ma Anyô Bêḡ hananḡ hadêḡ yani nena, “Onanḡ abô takêḡ bêḡ ma miḡ ôkô ba o bônôḡ ami. 10 *Yahamô havinḡ o ba miḡ hatôm anyô late êyô ba imbuliḡ o ami. Mî, yenaḡ avômalô bêḡ anôḡ êḡmô malak êntêk.” 11 Aêḡ ba Pol hamô Kolin ba hadôḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô hatôm sondabêḡ te lôk ayôḡ baheḡvi ba lahavute havinḡ.

12 Waklavôḡ Galio hayabinḡ ploḡvins Akaia, êḡ ma avômalô Israeḡ anêḡ Kolin ethak doḡtom ba idum leḡinḡḡanḡa hathak Pol ba ewa yani ba i loḡ idum abô. 13 Êḡ ma thêḡ enaḡ, “Ôpêntêk hadôḡ avômalô ek nêḡnêḡm yeḡ êndêḡ Wapômbêḡ hathak loḡôndê yanḡda atu ba habuliḡ abô balabuḡ.”

14 Pol hadum ek enaḡ abô êḡ viyanḡ, êḡ ma Galio hananḡ hadêḡ avômalô Israeḡ takatu nena, “Môḡ avômalô Israeḡ, môḡ ôyê nena ôpêntêk hadum nômlate ba habuliḡ Lom iniḡ abô majanḡ mena hadum kambom bêḡ te, êḡ ma mavi ek yandanḡ môḡlônim abô. 15 Ma doḡtom abô takatu ba môḡlô onanḡ hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêḡ doho ma môḡlô Israeḡ da unim abô balabuḡ. Ba intu tem miḡ yandanḡ abô êḡ ami. Mî, môḡlôda nopesaḡ abô êḡ.” 16 Ba intu hêḡ thêḡ vê hêk loḡ idum abô. 17 Êḡ ma thêḡ evaloḡ Israeḡ iniḡ unyak yeḡ anêḡ anyô bêḡ te anêḡ athêḡ nena Sostenes hêk ba ik yani habobo loḡ atu ba idum abô viyanḡ. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathôḡ palinḡ.

Pol havôhi Antiok

18 *Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vêḡ ma hatak ḡê êvhavinḡ ma hi tamu Senkḡia ek enja yeḡ ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila ivinḡ yani ba i. Pol bôk havak abô havinḡ Wapômbêḡ hathak nômlate ba intu miḡ hakapinḡ wakadôk ḡauḡ ami aleba hayô Senkḡia. Êḡ ma abô êḡ anêḡ danḡ ba intu hakapinḡ wakadôk ḡauḡ vê. 19-21 Vêḡ ma ethak yeḡ te ba i Epesus. Ma Pol hi Israeḡ iniḡ unyak yeḡ ma hananḡ abô havinḡ avômalô Israeḡ. Ma thêḡ enaḡ ek yani êḡmô imbiḡ thêḡ wak doho vêḡmam, ma doḡtom yani miḡ halôk hathak iniḡ abô ami. Ba hathak yeḡ ma hananḡ hadêḡ thêḡ nena, “Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ ma tem yambôalêḡ êndêḡ môḡlô esak loḡbô.” Êḡ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êḡmô Epesus. 22 Ma yeḡ hi Sisalia ma Pol hatak

* 18:5: Ap 17:14-15 * 18:6: Ap 13:46,51; 20:26 * 18:10: Jos 1:9; Ais 41:10 * 18:18: Nam 6:18; Ap 21:24

yerj êj ma hathak ba hi Jerusalem ek ênjê avômalô êvhavij anêj loj êj. Vêm ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

²³ Pol hamô wak doho hamô Antiok vêm ma hi plovins Galesia lo Plijia inij malak nenanena ek embatho avômalô êvhavij kapôlôrijij loj.

Apolo hanañ abô hamô Epesus lo Kolin

²⁴ Ma anyô Israel te anêj athêj nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anêj malak ôdôj ma Aleksandria. Yani ma anyô lôkauk bêj ba hayala Wapômbêj anêj abô dedaun mavi. ²⁵ Bôk êdôj yani hathak Anyô Bêj anêj lojôndê ba intu kapô lôklokwanj ek êdôj avômalô esak auk thêthôj êj. Ma hanañ abô thêthôj hathak Yisu anêj bôk lo loj vi. Ma donjom hayala ñañ atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom. ²⁶ Yani hi avômalô Israel inij unyak yerj ma hanañ abô hathak Yisu ma miñ hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elanjô anêj abô ma elam yani ba hi inij unyak ma ewa Wapômbêj anêj abô atu ba miñ hayala ami sa hadêj yani.

²⁷ Vêm ma Apolo lahavij ni plovins Akaia, ma avômalô êvhavij anêj Epesus evatho yani anêj auk loj ek indum aêj. Ba eto kapyra hadêj avômalô êvhavij anêj Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, êj ma hêv avômalô takatu ba êvhavij Wapômbêj hathak anêj wapôm sa bêj anôj. ²⁸ *Yani haminj lôklokwanj ba hanañ avômalô Israel inij abô viyanj hêk avômalô sapêj maleñij. Ma hawa Wapômbêj anêj kapyra sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêj bôk havak abô yôv ek nê m êlêm.

19

Pol hi Epesus hathak loj bô

¹ *Apolo hamô Kolin denanj ma Pol hi havenj plovins Galesia lo Plijia kapô ba haveñ aleba hayô Epesus. Loj êj ma hapôm avômalô êvhavij doho ² *ma hanañ hik thêlô lij, “Bôk ôêvhavij ba owa Lovak Mathenj e?”

Ma thêlô enanj, “Mi, yêlô miñ bôk alanjô abô te hathak Lovak Mathenj ami.”

³ Êj ma Pol hanañ, “Ñañ malê intu bôk môlô uthik?” Ma enanj, “Jon anêj ñañj.”

⁴ *Ma Pol hanañ, “Jon bôk hathik avômalô hathak ñañ nede kapôlôrijij liliñ ma hanañ ek avômalô nê nê mimbij ôpatu ba havenj yani yam. Ôpêj ma Yisu.”

⁵ Thêlô elanjô abô êj, ma ithik ñañ hathak Anyô Bêj Yisu anêj athêj. ⁶ *Ma Pol hatak banj hayô hêk thêlô, êj ma Lovak Mathenj hayô hamô thêlô ba enanj abô masôm lôk abô plopet. ⁷ Nê takêj ma hatôm lauminj ba lahavuju la.

⁸ Êj ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôj lô. Ma hathak hi avômalô Israel inij unyak yerj ma hanañ abô hathak Wapômbêj anêj loj lôklinyak ek thêlô nê nê mimbij ma miñ hakô ami. ⁹ Ma donjom thêlô doho evalonj kapôlôrijij loj ba miñ êvhavij ami ma enanj abô ma hathak Anyô Bêj anêj lojôndê bêj ek avômalô sapêj nedarjô. Aêj ba Pol hatak thêlô ma hawa ñê êvhavij ba i Tailanus anêj kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêj intu ma thêlô enanj abô hamô loj êj. ¹⁰ Pol hadum aêj hatôm sondabêj ju. Aêj ba intu avômalô Israel lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovins Esia elanjô Anyô Bêj anêj abô.

Skeva nali

¹¹ *Wapômbêj hêv lôklokwanj hadêj Pol ba hadum nômbithi yanja loma-

* **18:28:** Ap 9:22 * **19:1:** 1Ko 3:6 * **19:2:** Ap 8:16 * **19:4:** Mat 3:11 * **19:6:** Ap 8:17; 10:44,46 * **19:11:** Ap 14:3

loma. ¹² *Ba intu sôp selerj lo sôp danj takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijij ba ibitak mavi ma ngôk etak i ba i.

¹³ Ma avômalô Israel doho idum ku nênem ngôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku ênj, ma elam Anyô Bênj Yisu anênj athênj hayô njê lôk ngôk takênj vôn ba enanj, “Hathak Yisu atu ba Pol hanañ abô hathak anênj athênj, yahananj nena otak ôpêntêk ba nu.” ¹⁴ Ma Israel iniñ njê bêjbêj êbôk da te anênj athênj nena Skeva namalô baherji ba lahavuju idum aênj havinj. ¹⁵ Ma wak te ma ngôk hawê iniñ abô viyanj ba hanañ, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?” ¹⁶ Ênj ma ôpatu ba ngôk havalonj lonj hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomanj aleba thêlô sapênj ewa thalalenj ba êsôv lenjvinpopam ele unyak viyanj ba i.

¹⁷ *Ma avômalô Israel lo Glik anênj Epesus elanjô abô ênj, ma êkô kambom ba êv athênj bênj hadênj Anyô Bênj Yisu. ¹⁸ Ma avômalô êvhavinj bênj anônj êlêm ma enanj iniñ kambom lomalama bênj. ¹⁹ Thêlô vi êbôk sininj ma vi idum aloyak, aênj ba isup iniñ kapyia aloyak sapênj hathak donjom ma êbôk hathak atum hêk avômalô malerinj. Ekatonj kapyia takênj ba anênj vuli hatôm 50,000 seleva. ²⁰ Hathak kobom ênj ma Anyô Bênj anênj abô halanjvinj ba hi mayaliv ma anênj lôklokwanj halumbak bênj.

²¹ *Nôm takênj habitak vêm ma Pol lahabi ni Jelusalem ba halom hêk lonjondê yanj atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hanañ, “Yaha Jelusalem vêm ma tem yana Lom imbinj.” ²² Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku havinj yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêmam.

Ngalakngalak bênj habitak Epesus

²³ *Wak ênj ma avômalô ethanj i hathak Yisu anênj lonjondê ba ngalakngalak bênj habitak. ²⁴ Anyô atu ba hadum ba nôm ênj habitak anênj athênj nena Demitlius. Ôpênj ma anyô hapesanj nômkama hathak seleva. Ba hathak hapesanj ngôkba avi Artemis anênj malakba anênj dahô ek avômalô nêndô êmô iniñ unyak kapô. Yani lôk anyô doho ethak êvôn valu bênj hathak iniñ ku ênj. ²⁵ Wak te ma ôpênj halam njê ku ênj sapênj ethak donjom ba hanañ, “Aiyanj thêlô, odanjô. Môlô oyala nena alalô avôn valu bênj hathak alalôaninj ku êntêk. ²⁶ Ma donjom lêk ôyé lo olanj abô hathak nôm atu ba Pol hadum. Ôpênj hathak hanañ nena ngôk takatu ba anyô epesanj hathak baherjinj, ênj ma minj wapômbênj anônj ami. Yani hanañ aênj ba avômalô bênj anônj êvhavinj anênj abô ba etak alalôaninj ngôkba Artemis. Yani hadum aênj hamô Epesus ma bidonj oyanj ma tem anênj abô ênj endanjvinj embenj plovins Esia sapênj. ²⁷ Nôm ênj tem indum ba avômalô nêgê alalôaninj ku êtôm nôm kambom. Lôk nêgê ngôk lôk athênj bênj ngôkba avi Artemis anênj malakba êtôm nôm oyanj. Ma ngôk avi ênj atu ba avômalô plovins Esia lôk avômalô pik bênj êntêk sapênj ethak êv yenj hathak, yanida anênj athênj tem nêm yak.”

²⁸ Thêlô elanjô abô ênj ma lenjmaninj kambom ba elam kaêk lôklala nena, “Artemis anênj Epesus ma ngôkba lôkmanjinj anônj!” ²⁹ *Bidonj oyanj ma ngalakngalak bênj ênj havenj Epesus sapênj. Ma avômalô evalonj Gaius lo Alistakas, thai ma njê Masedonia ju atu ba ethak evenj havinj Pol, ma elanjvinj hathak donjom ba i iniñ lonj evalonj sa bêjbênj halôk. ³⁰ Ma Pol lahavinj ni lonj

* **19:12:** Ap 5:15 * **19:17:** Ap 5:11 * **19:21:** Ap 23:11; Lom 1:13 * **19:23:** 2Ko 1:8 * **19:29:** Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

êḡ kapô ek enaḡ abô êndêḡ avômalô nômbêḡ êḡ, ma doḡtom ḡê êvhavij inijḡ yani loḡ siḡ. ³¹ Ma ḡê bêḡbêḡ doho anêḡ plovinḡ Esia takatu ba êmô Epesus, thêlô ma Pol anêḡ ḡê môlô ba êv abô hadêḡ Pol ba enaḡ nena, “Miḡ ôyô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

³² Ma avômalô nômbêḡ atu ba êmô loḡ êḡ kapô inijḡ auk hêv yak ba elam kaêk lomalama. Ma bêḡ anêḡ miḡ eyala inijḡ ethak doḡtom êḡ anêḡ ôdôḡ ami. ³³ Ma avômalô Israeḡ isisuj inijḡ anyô te anêḡ athêḡ nena Aleksanda ek ni inijḡ avômalô nômbêḡ atu maḡenijḡ ek enaḡ abô esak malainḡ êḡ. Êḡ ma Aleksanda hêv baḡ hathak leḡ ek avômalô bônôḡ ek enaḡ abô. ³⁴ Ma doḡtom avômalô nômbêḡ êḡ êyê nena yani ma anyô Israeḡ te, êḡ ma thêlô êvôlô veḡḡbôlêk hathak doḡtom ba elam lôklala nena, “Atemis anêḡ Epesus ma ḡḡkba lôkmaḡḡḡ anôḡ!” Elam aêḡ halôk ba halôk hatôm wakma lokwanju.

³⁵ Vêḡ ma Epesus inijḡ anyô bêḡ hapesaḡ kapyḡ hanaḡ ek avômalô lôkthô bônôḡ. Êḡ ma hanaḡ, “Avômalô Epesus, avômalô pik sapêḡ eyala nena Epesus ma malak bêḡ atu ba hayaḡḡḡ ḡḡkba lôkmaḡḡḡḡ Atemis anêḡ malakba lôk anêḡ valu mathêḡ atu ba hêv yak halôk leḡ ba habup. ³⁶ Auk êḡ ma hêk yainḡ ba avômalô pik sapêḡ eyala. Ba intu môlô bônôḡ ma noyabinḡ am ek miḡ nundum nômlate mayaliv ami. ³⁷ Môlô ovaloḡ anyô ju êntêk ba owa ba ôlêḡ, ma doḡtom miḡ enaḡ abôma hathak alalôaniḡ ḡḡkba avi mena ewa malakba anêḡ nômla vani ami. Mi. ³⁸ Ma alalôaniḡ unyak nedaḡô abô lôk anêḡ ḡê bêḡbêḡ nindum abô esak i intu êmô. Aêḡ ba Demitliuḡ lôk ḡê takatu ba epesaḡ nômkama hathak seleva inijḡ malainḡ la hêk, êḡ ma neja ba ini ek ḡê idum abô hathak. ³⁹ Aêḡ ba abô yaḡ hamiḡ denaḡ, êḡ ma waklavôḡ atu ḡê idum abô hathak ethak doḡtom, ma nêḡ êndêḡ i. ⁴⁰ Noyabinḡ am mavi. Nê bêḡ Lom idum abô ek alalô hathak nôḡ ḡḡalakḡḡalak takatu ba lêk habitak, êḡ ma tem alalô abô mi ek malê nena nôḡ ḡḡalakḡḡalak êḡ anêḡ ôdôḡ mi.” ⁴¹ Yani hanaḡ abô êḡ yôv ma hêv avômalô ba i inijḡ loḡ mayaliv.

20

Pol hadum ku hamô plovinḡ Masedonia lo Glis

¹ ḡḡalakḡḡalak bêḡ êḡ lêk yôv, ma Pol halam avômalô êvhavij ethak doḡtom. Ma hanaḡ abô doho ek embatho thêlô loḡ. Vêḡ ma hanaḡ waklêvôḡ hadêḡ i ma hatak Epesus ba hi Masedonia. ² Yani haveḡ loḡ êḡ anêḡ lomalak nenanena ma hanaḡ abô bêḡ anôḡ ek embatho i loḡ aleba hayô Glis. ³ Êḡ ma hamô loḡ êḡ ayôḡ lô. Ma hadum ek enja yeḡ ba ni Silia, ma doḡtom halanô nena avômalô Israeḡ ibutiḡḡ abô nena hathak yeḡ ma thêlô nesak imbiḡ ek nijik yani vônô. Aêḡ ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovinḡ Masedonia esak loḡbô. ⁴ Êntêk ma ḡê takatu ba ethak evenḡ havijḡ Pol inijḡ athêḡ: Sopata anêḡ Belia, yani ma Pailas anêḡ nakaduḡ, ma Alistakas lo Sekandas anêḡ Tesalonaika, ma Gaius anêḡ Debi, ma Tikikus lo Tlopmas anêḡ plovinḡ Esia, ma Timoti. ⁵ Nê takêntêk êmôḡ ba i eyabinḡ yêlô êmô Tloas. ⁶ Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Israeḡ inijḡ waklavôḡ Eyaḡ Polom Yis Mi hale ba hi. Êḡ ma yêlô atak Pilipai ma athak yeḡ ba aveḡ hatôm wak bahenḡvi ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas liḡ

⁷⁻⁹ Sonda te anêḡ wak môḡ ma yêlô lôk ḡê êvhavijḡ athak doḡtom ek nanḡḡḡ Anyô Bêḡ anêḡ polom mathêḡ. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te

lô atu hêk vulinj ma avômalô êtôm atum lam bêñ anôñ ba êthôkwêñ havenj. Pol lahabi etak thêlô êndêñ lôkbôk ba intu hananj abô daim aleba bôlôvônj binj. Ma anyô muk te anêñ athêñ nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma halanjô Pol anêñ abô aleba ma hayanj ma hêk sôm. Êñ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma donjom lêk hama yôv. ¹⁰ Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêñ ma havalonj yani ma hananj, “Môlô minj noboloba ami. Yani hêk lôkmala.” ¹¹ Vêñ ma Pol thêlô êvôl unyak vulinj hathak lonjbô ma eyanj Anyô Bêñ anêñ polom mathenj. Êñ ma Pol hananj abô bêñ anôñ hathak lonjbô aleba hayanj wak bêñ ma hi. ¹² Ma anyô muk atu ba Pol hik linj anêñ avômalô ewa yani ba i unyak lôk leninj mavi anôñ.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³ Pol lahavinj embenj pik ba ni Asos ma hananj ek yêlô nasak yenj ba ana napôm yani êndôk lonj êñ. ¹⁴ Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani hathak yenj ba a Mitilini. ¹⁵ Ma haviyô hayanj ma atak Mitilini ma yêlô a ngavithôm Kios ma donjom minj athak linj ami. Ma hayanj hathak lonjbô ma yêlô a ayô apôm ngavithôm Samos. Ma hayanj te ma yêlô ayô Miletus. ¹⁶ Pol lahavinj ênjê waklavônj Pentikos êndôk Jerusalem ba intu lahavinj ni kethenj. Aêñ ba hadô ni Epesus ek malê nena hi lonj êñ ma tem êmô plovins Esia sawa daim.

Pol hananj waklêvônj hadêñ nê bêñbêñ anêñ Epesus

¹⁷ *Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêñ Epesus nena avômalô êvhavinj ininj avaka sapêñ ini êndêñ yani. ¹⁸ *Thêlô êyô ma yani hananj, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia môñ anôñ ma yahamô havinj môlô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹ Avômalô Israeël ethak êv malainj lomalomama hadêñ ya lôk ibutinj abô ek nimbulinj ya lôbôlônj. Ma donjom yahatauvinj ya aleba yadna ma yahadum Anyô Bêñ anêñ ku lôk yamalenj thôk. ²⁰ Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv môlô sa, êñ ma yahananj abô takêñ bêñ lôk yalenjvidonj iyom. Ma yahadônj môlô hamô lonj yainj lôk havenj môlônim unyak nenanena havinj. ²¹ Ma yahananj abô donjom êntêk hadêñ avômalô Israeël lôk avômalô lonj buyanj nena nede kapôlônjin liliñ êndêñ Wapômbêñ ba nêñemimbijn alalôaninj Anyô Bêñ Yisu.

²² “Ma lêk Lovak Mathenj hakak ya ek yana Jerusalem. Ma minj yahayala nena malê intu tem êpôm ya anêñ lonj êñ ami. ²³ *Nôm donjom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêñ atu ba yahayô ma Lovak Mathenj hananj hadêñ ya nena, “Tem malainj lomalomama êpôm o lôk ômô koladônj.” ²⁴ *Ma minj yalenj hik ya hathak nôñ takêñ ami. Lôk minj yahayê yalenjvinj kupik hatôm nômbêñ ek ya ami. Mi, yenanj auk bêñ ma yaminj lôklokwanj ba yandum ku takatu ba Anyô Bêñ Yisu hêv hadêñ ya endeba êyô anêñ danj am. Ku êñ ma aêntêk: yananj Abô Mavi bêñ esak Anyô Bêñ anêñ wapôm.

²⁵ “Ma môlô takatu ba bôk yahamô havinj ba yahananj abô hathak Wapômbêñ anêñ lonj lôklinjak, ondanjô. Lêk yahayala nena môlô te tem minj ênjê yamalenj esak lonjbô ami. ²⁶ Aêñ ba yahananj bêñ hadêñ môlô nena anyôla hadô Wapômbêñ anêñ abô ba hapôm malainj, êñ ma minj yenanj kambom ami. ²⁷ Ek malê nena yahananj Wapômbêñ anêñ lonjôndê sapêñ bêñ hadêñ môlô ma minj yahakô ami. ²⁸ *Noyabinj am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Mathenj

* 20:17: Ap 18:21 * 20:18: Ap 18:19-19:41 * 20:23: Ap 9:16; 21:11 * 20:24: Ap 21:13; 2Ti

4:7 * 20:28: 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4

hêv hadêḡ mólô ek noyabinḡ i. Ma noyabinḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhavinḡ takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anêḡ thalalenḡ. ²⁹*Yahayala nena yahatak mólô ba yaha, êḡ ma kédôḡwaga abôyanḡ tem nêlém êtôm avuḡ yatap ek nimbuliḡ boksipsip. ³⁰Ma mólôda doho tem nonanḡ abôyanḡ ba nunduvinḡ abô avanôḡ ek nôbôv ḡê êvhavinḡ vi ek nesopa i. ³¹*Aêḡ ba noyabinḡ am ma lemimimbi nena hatôm sondabêḡ lô anêḡ wak lo bôlôvôḡ ma yahananḡ abô hadêḡ mólô lôk yamalenḡ thôk ek yambatho mólô lôḡ.

³²“Ma lêk yahatak mólô halôk Wapômbêḡ banḡ lôk anêḡ abô hathak anêḡ wapôm. Abô êḡ ma hatôm embatho mólô loḡ ba nêḡ loḡ êḡjêk malak leḡ ek mólô imbinḡ ḡê mathenḡ takatu ba bôk êmô yôv. ³³*Ma miḡ yamalenḡkilik hathak anyôla anêḡ seleva lo gol ma sôḡ ami. ³⁴*Ma mólôda oyala nena yada yahadum ku hathak yabahanḡ ek yahêv yada sa lôk ḡê takatu ba idum ku ivinḡ ya. ³⁵Ku takatu ba yahadum hik thô hadêḡ mólô nena mavi ek alalô nandum ku bêḡ ek nanêḡ avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêḡ Yisu bôk hananḡ nena, ‘Anyô yanḡ hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma doḡtom hôêv nômlate ek nêḡ anyô yanḡ sa, êḡ ma tem lemmavi anôḡ.’”

³⁶Pol hananḡ abô takêḡ yôv, ma halek vadôḡ lêlô ma hatenḡ mek havinḡ thêlô. ³⁷Ma thêlô sapêḡ evalonḡ yani ba iliḡu ma elanḡ bêḡ hathak yani. ³⁸Êḡ ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yanḡ. Thêlô leḡḡmalainḡ kambom hathak abô takatu ba bôk hananḡ nena tem miḡ nêḡê yani ma esak loḡbô ami.

21

Pol hi Jerusalem

¹Yêlô atak thêlô lôk kapôlôḡḡḡ malainḡ, ma yanḡ hatak ḡḡwêk danḡ anêḡ Miletus ba hi nôḡnôḡ hadêḡ ḡḡvathôm Kos. Haviyô hayanḡ ma yêlô ayô ḡḡvathôm Lodes vêḡ ma a Patala. ²Ma yêlô atak yanḡ êḡ ma apôm yanḡ yanḡ atu ba tem ni Pinisia, êḡ ma yêlô athak yanḡ êḡ ba a. ³Ma yêlô a aleba ayê ḡḡvathôm Saipulus hamô vituvulu bahenḡvi kenḡ ma yêlô alom bahenḡvi anôḡ aleba ayô Taia hêk plovinḡ Silia. Loḡ êḡ ma yanḡ hadum ek etak anêḡ nôḡkama êndôk binḡ. ⁴*Êḡ ma yêlô apôm ḡê êvhavinḡ anêḡ loḡ êḡ ba amô havinḡ thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Mathenḡ ma thêlô enanḡ lôklokwanḡ hadêḡ Pol nena miḡ ni Jerusalem ami. ⁵Ma doḡtom sonda daluk êḡ anêḡ danḡ, ma yêlô a ek nasak yanḡ esak loḡbô. Ma ḡê êvhavinḡ lôk vêḡḡi lôk nali elom yêlô ibup ḡḡwêk danḡ. Ma ḡḡwêk danḡ ma yêlô alek venḡḡi lêlô ma atenḡ mek. ⁶Vêḡ ma ekam yêlô ma yêlô athak yanḡ ba a ma thêlô êvôi ininḡ loḡ hathak loḡbô.

⁷Ma yanḡ hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêḡ Tolemes ma yêlô a ek nagê ḡê êvhavinḡ ba namô imbinḡ thêlô êtôm wak te. ⁸*Haviyô hayanḡ ma yêlô athak yanḡ ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêḡ unyak. Yani ma anyô hananḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô bêḡ. Bôk etak ḡê bahenḡvi ba lahavuju ek nêḡnêḡ aposel sa ba Pilip ma ḡê êḡ te. ⁹Yani anêḡ nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enanḡ abô hatôm plopet.

¹⁰*Yêlô amô wak doho ma plopet te anêḡ athêḡ nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêḡ Sisalia. ¹¹*Yani halêḡ hayô ek yêlô ma hawa Pol anêḡ bokḡḡp ba hakak yanida banḡ lo va loḡ hathak ma hananḡ, “Lovak Mathenḡ

* **20:29:** Mat 7:15; Jon 10:12 * **20:31:** 1Te 2:11 * **20:33:** 1Ko 9:11-12 * **20:34:** Ap 18:3; 1Te 2:9 * **21:4:** Ap 20:23 * **21:8:** Ap 6:5; 8:40 * **21:10:** Ap 11:28 * **21:11:** Ap 20:23; 21:33

hanaj nena, ‘Avômalô Israeël anêḡ Jerusalem tem nekak bokḡḡp êntêk anêḡ alaj aêḡ iyom ba nêḡnêm yani êndôk avômalô loḡ buyaj bahenij.’”

12 Yêlô alajô abô êḡ, ma yêlô lôk avômalô loḡ êḡ alaj ba anaj hadêḡ Pol nena miḡ ni Jerusalem ami. 13 *Êḡ ma Pol hanaj nena, “Môlô olaj ba ômô yabiḡdaluk lu eka? Ya lêk yahapesaj ya yôv ek yamô koladôḡ mena ik ya vônô halôk Jerusalem hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ athêḡ la. Êḡ ma hatôm.” 14 Yêlô ayê nena yani miḡ hatôm endajô yêlôaniḡ abô ami ba intu yêlô atak auk êḡ ma anaj, “Anyô Bêḡ anêḡ lahavinj injik anôḡ.”

Pol hayô Jerusalem

15 Vêm ma yêlô apesaj i ek ana Jerusalem. 16 Ma ḡê êvhavinj doho anêḡ Sisalia elom yêlô ba i Neson anêḡ unyak ek namô. Yani ma anyô Saiplus te atu ba bôk hêvhavinj môḡ anôḡ.

17 Yêlô ayô Jerusalem ma ḡê êvhavinj ewa yêlô thô lôk lenijmavi anôḡ. 18 Haviyô hayaj ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhavinj iniḡ avaka sapêḡ êmô havinj. 19 *Ma Pol hakam thêlô ma hanaj hathak nôm takatu ba Wapômbêḡ hadum hathak yani hêk avômalô loḡ buyaj malêvôḡ.

20 *Thêlô elajô abô êḡ, ma êbô Wapômbêḡ. Ba enaj hadêḡ Pol, “Aijan, onajô. Avômalô Israeël lubuḡlubuḡ bôk êvhavinj Yisu yôv ba thêlô lôklokwaḡ ek nesopa Mose anêḡ balabuḡ. 21 Ma thêlô bôk elajô yôv nena hôdôḡ avômalô Israeël takatu ba êmô ḡê loḡ buyaj malêvôḡ nena netak Mose anêḡ balabuḡ lôk miḡ neḡgothe nali iniḡ kupik vé ami lôk miḡ nebalon yêlôaniḡ kobom ami.

22 Tem nedajô nena lêk hólêm ba alalô nandum malê? 23 *Osopa yêlôaniḡ auk êntêk. Yêlôaniḡ anyô ayova êmô ba bôk ibutinj abô havinj Wapômbêḡ ek nindum nômlate ek nimbatak mathenj. 24 Onja ḡê takêntêk ba nu unyak mathenj ma umbinj thêlô esak loḡondê atu ba esopa ek indum thêlô nimbatak mabuḡ ênjêk Wapômbêḡ ma. Ma nêḡ valu ek thêlô nêḡnêm êtôm iniḡ da vêm ma neḡgulu lenijkadôk ḡauḡ sapêḡ vé. Undum aêḡ ma tem avômalô sapêḡ neyala nena abô takatu ba elajô ma abôyanj. Ma oda hôwê balabuḡ vibinj havinj. 25 *Ma hathak avômalô loḡ buyaj takatu ba êvhavinj, yêlô bôk ato kapya hadêḡ thêlô yôv ek nenanj abô takatu ba alalô bôk abutinj nena thêlô miḡ nejan alim takatu ba êv hatôm da hadêḡ ḡḡk dahô ami, lôk miḡ ninum thalalenj ami, ma miḡ nejan alim takatu ba ekak lenjselo sinj ami, ma netak sek walilinj.”

26 *Haviyô hayaj ma Pol lôk ḡê ayova atu i unyak mathenj ba esopa loḡondê atu ba indum thêlô nimbatak mabuḡ ênjêk Wapômbêḡ ma. Vêm ma hi unyak mathenj kapô ma hanaj hadêḡ ḡê êbôk da nena wak bahenji ba lahavuju hale ba hi, ma tem iniḡ waklavôḡ nêḡmô mabuḡ anêḡ danj ba intu tem nêlêm esak loḡbô ek nêḡbôk thêlôda tomtom iniḡ da.

Evalonj Pol

27 Wak bahenji ba lahavuju atu habobo anêḡ danj ma avômalô Israeël anêḡ plovins Esia êyé Pol haminj unyak mathenj. Êḡ ma ibi avômalô nômbêḡ atu lenij ba evalonj Pol. 28 Ma elam kaêk aêntêk, “Môlô ḡê Israeël, nônêḡ yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanaj abô kambom hathak alalô lôk abô balabuḡ ma unyak mathenj êntêk haveḡ lomalak nenanena ba hadôḡ

* 21:13: Ap 20:24 * 21:19: Ap 15:12 * 21:20: Ap 15:1,5 * 21:23: Nam 6:1-20; Ap 18:18

* 21:25: Ap 15:29 * 21:26: 1Ko 9:20

avômalô sapêj hathak auk êj. Ma nômla yan havij aêntêk. Yani halom nê loj buyan doho ba ibitak êyô unyak mathenj êntêk kapô ba idum loj mathenj habitak lelaik.” ²⁹ *Thêlô enanj aêj ek malê nena bôk êyê Tlopmas anêj Epesus hamô Jelusalem havij Pol ba esonj nena bôk Pol halom yani ba hi unyak mathenj kapô.

³⁰ Êj ma avômalô Jelusalem sapêj lenjijnanja kambom ba elanjvij ethak dojtom ma evalonj Pol ba êvôn hale unyak mathenj vijainj ba hi. Ma kethenj oyanj ma ik unyak mathenj anêj badêj abôlêk sinj ek minj ini kapô esak lonjbô ami. ³¹ Thêlô idum ek nijik yani vônô havenj denanj, ma abô halanjvij hi hayô Lom inij anyô vovak laik môj nena avômalô Jelusalem sapêj idum pôk lili bêj anôj. ³² Êj ma yani hawa nê vovak lôk nê vovak laik doho ba elanjvij ba i hadêj avômalô nômbênj atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môj lôk anêj nê vovak êlêm, êj ma etak Pol ba minj ik yani hathak lonjbô ami. ³³ Anyô vovak laik môj hayô ma havalonj Pol ma hananj hadêj nê vovak nena nekak Pol loj esak senj ju. Ma hananj hik avômalô lij nena, “Yani ma opalê ba hadum malê te?”

³⁴ Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yanj. Pôk lili bêj habitak ba anyô vovak laik môj minj hatôm êpôm malainj êj anêj ôdônj ami. Ba intu hananj hadêj nê vovak ek neja Pol imbitak êyô inij loj êmô. ³⁵ Thêlô ewa Pol êyô loj êj anêj alêlê ma avômalô lenjijnanja kambom ek nijik yani vônô ba intu nê vovak êv Pol lij hathak lenj ek minj hatôm nijik yani ami. ³⁶ *Ma avômalô nômbênj atu ba evenj yam elam mathalalenj nena, “Ungwik yani vônô! Ungwik yani vônô!”

³⁷ Ma nê vovak ebobo inij loj êmô, êj ma Pol hananj hathak abô Glik hadêj anyô vovak laik môj nena, “Hatôm yananj abô te êndênj o e?” Ma anyô vovak laik môj hasonj ba hananj, “Hoyala abô Glik, e? ³⁸ *Yahasonj nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadêj Lom ba howa nê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loj thiliv la.”

³⁹ Ma Pol hananj, “Mi. Ya anyô Israel te ba yenanj loj ma Tasus hêk plovins Silisia. Yenanj loj ma loj lôk athênj. Hatôm yananj abô dokte êndênj avômalô takêntêk e?”

⁴⁰ Ma anyô vovak laik môj halôk, ma Pol haminj alêlê ma hêv banj hathak lenj ek avômalô bônônj. Thêlô bônônj, êj ma Pol hananj abô hadêj thêlô hathak abô Hiblu.

22

¹ Ba hananj nena, “Aijan thêlô lo wakamik thêlô, nodanô. Tem yananj nômj êj bêj êndênj môlô.” ² Ma elanjô Pol hananj abô hathak abô Hiblu, êj ma thêlô inij tinij.

Êj ma Pol hananj, ³ * “Ya anyô Israel. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêj plovins Silisia, ma dojtom yahalumbak bêj hamô loj êntêk. Ma Gameliel bôk hadônj ya dedaunj mavi hathak bumalô inij balabuñ. Ma ya bôk lôklokwanj bomanj ek yasopa Wapômbênj hatôm môlô êntêk lêk udum. ⁴ *Bôk yahêv vovanj hadêj nê takatu ba esopa Yisu anêj lonjondê ba yahatak anyô lo avi halôk koladônj lôk yahananj ek nijik thêlô vônô. ⁵ Anyô bêj habôk da lôk Israel inij nê bêjbênj eyala nômj takêntêk. Thêlô eto kapyra te hadêj inij

* **21:29:** Ap 20:4 * **21:36:** Luk 23:18 * **21:38:** Ap 5:36-37 * **22:3:** Ap 5:34 * **22:4:** Ap 8:3

iviyan anêḡ Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum thô êndêḡ thêlô. Ku êḡ ma yambaloḡ nê takatu ba esopa Yisu anêḡ loḡôndê ba yanja i ba yalêm Jerusalem ek nêḡem vovaḡ êndêḡ i.

⁶“Yaha ek yandum ku êḡ ba hatôm wاكلêvôḡ biḡ ma yahabobo Damaskas. Ma kethen oyan ma deda bêḡ te anêḡ leḡ habi hayô hêk ya. ⁷Ma yahêv yak halôk pik ma yahalaḡô abô te hanaḡ hadêḡ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubulin ya?’

⁸“Ma yahanaḡ viyan, ‘Anyô Bêḡ, o ma opalê?’

“Ma hanaḡ nena, ‘Ya Yisu anêḡ Nasalet, ôpatu ba hôêv vovaḡ hadêḡ.’ ⁹Nê takatu ba iviḡ ya êyê deda êḡ, ma doḡtom miḡ elañô ôpatu anêḡ abô atu ba hanaḡ hadêḡ ya ami.

¹⁰“Ma yahanaḡ, ‘Anyô Bêḡ, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêḡ hanaḡ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enañ êndêḡ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’ ¹¹Deda bêḡ êḡ habi yamaleḡ siḡ ba miḡ hatôm yanḡê loḡ ami. Aêḡ ba nê takatu iviḡ ya evaloḡ yabahaḡ ba edadi ya hi Damaskas.

¹²“Ma anyô te anêḡ athêḡ nena Ananias hamô loḡ êḡ ba halêm ek êḡḡ ya. Yani hathak hasopa abô balabuḡ dedauḡ mavi, ma avômalô Israêl takatu ba êmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi. ¹³Yani hamiḡ habobo ya ma hanaḡ, ‘Aiyaḡ Sol, nôḡô tak esak loḡbô!’ Ma kethen oyan ma yahayê yani.

¹⁴“Ma hanaḡ, ‘Bumalô thêlô iniḡ Wapômbêḡ hatak o ek oyala anêḡ lahavini lôk nôḡô anêḡ Anyô Thêthôḡ Yisu lôk ondanô laselo. ¹⁵Tem umbitak êtôm anêḡ anyô onañ anêḡ abô bêḡ êndêḡ avômalô sapêḡ esak nôḡ takatu ba hôyê lo holaḡô. ¹⁶Lêk aisê, hoyabiḡ malê? Umbiyô ma usik o êndôk ḡañ lôk ondam anêḡ athêḡ ek êmbôkwini anêḡ kambom sapêḡ vê.’

¹⁷“Vêm ma yahaleha Jerusalem ma wak te ma yahaten mek hamô unyak mathen kapô ma yahatulak ba yahayê wêḡ te. ¹⁸*Ma yahayê Anyô Bêḡ hanaḡ abô hadêḡ ya ba hanaḡ, ‘O kethen, otak Jerusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loḡ êntêk tem miḡ nedaḡô anêḡ abô takatu ba honañ hathak ya ami.’

¹⁹*“Ma yahanaḡ, ‘Anyô Bêḡ, thêlô eyala nena bôk yahavenḡ avômalô Israêl iniḡ unyak yeḡ nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhaviḡ o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladôḡ. ²⁰*Ma ik Stiven anêḡ anyô atu ba hanaḡ anêḡ abô bêḡ vônô ma lêk yahamiḡ loḡ êḡ haviḡ ba intu yahalôk hathak auk êḡ ba yahayabiḡ nê ik yani vônô iniḡ sôp.’

²¹*“Êḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ ya, ‘Nu, tem yanêḡ o êndêḡ avômalô loḡ buyaḡ takatu ba êmô daimbô.’”

²²Avômalô Israêl elañô Pol anêḡ abô aleba hanaḡ bute nena, “Wapômbêḡ hêv yani ba hi ek nê loḡ buyaḡ”, êḡ ma thêlô elam lôklala nena, “Unḡwik yani vônô! Miḡ notak yani ek êmô lôkmala ami.” ²³Ma thêlô elam lôklala ba ibi iniḡ kwêv daim thô ma ibi vonḡovaḡ hathak leḡ ek injik thô nena leḡḡmaniḡ hathak abô takatu ba Pol hanaḡ. ²⁴Êḡ ma anyô vovak laik môḡ hanaḡ ek nê vovak neja Pol ba ini iniḡ loḡ. Ma hanaḡ nena nebali yani esak yak waben lôk nenaḡ injik yani liḡ ek neyala nena avômalô leḡḡḡñaḡ hathak malê ba elam kaêk lôklala. ²⁵*Thêlô eto Pol va lo baḡ thêthôḡ na ekak loḡ ek nebali yani, êḡ ma Pol hanaḡ hadêḡ anyô vovak laik atu ba hamiḡ habobo yani nena, “Lom

* **22:18:** Ap 9:29-30 * **22:19:** Ap 8:3; 26:9-11 * **22:20:** Ap 8:1 * **22:21:** Ap 9:15 * **22:25:** Ap 16:37

iniñ balabuñ hanañ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobali anyô Lom te atu ba miñ hadum abô ba êpôm anêñ kambom ami denañ e?”

²⁶ Anyô vovak laik hanañ abô êñ ma hi hanañ hadêñ anyô vovak laik môñ nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

²⁷ Ma anyô vovak laik môñ hi hadêñ Pol ma hanañ hik yani liñ, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanañ, “Intu êñ.”

²⁸ Ma anyô vovak laik môñ hanañ, “Bôk yahêv valuseleñ bêñ anôñ hadêñ Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanañ, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom haviñ.”

²⁹ *Êñ ma nê takatu ba idum ek nenañ injik yani liñ, etak yani ba i kethen. Ma anyô vovak laik môñ hasoñ kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te bañ lo va lusu hathak señ.

Pol hamij kaunsil malêvôn

³⁰ Ma anyô vovak laik môñ lahaviñ eyala katô nena avômalô Israel enañ Pol bêñ hathak malê. Aêñ ba haviyô hayañ ma hapole señ vê hêk Pol ma hêv abô hadêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak doñtom. Êñ ma hawa Pol ba hi hadô hamij thêlô malenij.

23

¹ Pol hatitij Sanhedlin ma hanañ, “Aiyañ thêlô, yahadum Wapômbêñ anêñ ku dedauñ mavi hêk Wapômbêñ ma ba yakapôlôñ miñ hanañ ya bêñ hathak nômlate ami aleba lêk.” ² *Êñ ma anyô bêñ habôk da Ananiais hanañ hadêñ nê takatu ba imiñ habobo yani ek nepetav yani abôlêk. ³ *Ma Pol hanañ, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma doñtom kapôlôm ma lôngôlôñ ba Wapômbêñ tem epetav o. Hômo loñ êntêk ek onañ ya bêñ esak balabuñ, ma doñtom oda huik balabuñ pesa ba honañ nena nepetav ya.”

⁴ Ma nê takatu ba imiñ habobo yani enañ, “Honañ abô kambom hathak Wapômbêñ anêñ anyô bêñ habôk da eka?”

⁵ *Ma Pol hanañ, “Aiyañ thêlô, miñ yahayala nena yani ma anyô bêñ habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miñ nonañ abô kambom esak anyô bêñ atu ba hayabin anêm avômalô ami.’”

⁶ *Ma Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêñ thêlô nena, “Aiyañ thêlô, wakamik ma anyô Palisi ma ya aêñ iyom. Ba yahêvhaviñ nena nê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak loñbô, ma hathak abô êñ ma lêk udum abô ek ya.” ⁷ Yani hanañ abô êñ ma Palisi lôk Sadyusi enañ i aleba evak i vose hi ôdôñ ju. ⁸ *Evak i vose ek malê nena nê Sadyusi iniñ auk nena nê ñama tem miñ nimbiyô esak loñbô ami, lôk enañ nena añela lôk ngôk miñ êmô ami. Ma doñtom Palisi êvhaviñ nena nôm takêñ ma avanôñ.

⁹ Êñ ma pôk lili bêñ habitak ma nê lôkauk hathak abô balabuñ doho atu ba Palisi, iviyô imiñ ma enañ lôklala nena, “Yêlô miñ lêk apôm ôpêntêk anêñ kambom la ami. Betha ngôk mena añela te hanañ abô êñ hadêñ yani la.” ¹⁰ Ma lenijmanij halumbak hi bêñ ba anyô vovak laik môñ hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni loviañ. Ba intu hanañ hadêñ nê vovak nena nêbôv Pol vê êñjêk i ba neja ba ini iniñ loñ.

* **22:29:** Ap 16:38 * **23:2:** Jon 18:22-23 * **23:3:** Wkp 19:15; Mat 23:27 * **23:5:** Kis 22:28

* **23:6:** Ap 26:5 * **23:8:** Mat 22:23

11 *Wak êḡ anêḡ bôlôvônḡ ma Anyô Bêḡ hamiḡ habobo Pol ma hanaḡ, “Umiḡ lôklokwaḡ ma miḡ ôkô ami! Bôk honaḡ abô hathak ya bêḡ hamiḡ Jerusalem ma tem onaḡ imiḡ Lom aêḡ iyom.”

Avômalô Israel evak abô ek nijik Pol vônô

12 Haviyô hayaḡ ma avômalô Israel doho ethak doḡtom ma evak abô hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena, “Alalô miḡ hatôm naḡḡaḡ nôḡ lo nanum ḡaḡ ami endeba naḡḡik Pol vônô am.” 13 Nê takatu ba evak abô êḡ, ma hatôm 40 ba havôhi. 14 Ma thêlô i êyô ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ Israel ma enaḡ, “Yêlô avak abô hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ hatôm naḡḡaḡ nôḡ lo nanum ḡaḡ ami endeba naḡḡik Pol vônô am. 15 *Aêḡ ba môlô lôk Sanhedlin nôḡnêḡ abô êḡndêḡ anyô vovak laik môḡ ba nosau yani nena neja Pol êlêḡ êḡndêḡ môlô ek nonaḡ inḡik yani liḡ ek enaḡ anêḡ abô doho anêḡ ôdôḡ bêḡ. Ek malê nena yêlô lêk apesaḡ i yôv ek naḡḡik yani vônô êḡndôk loḡôḡndê.”

16 Ma doḡtom Pol livavi anêḡ namalô halaḡô abô takatu ba thêlô ibutiḡ. Ma hi ḡê vovak iniḡ loḡ kapô ma hanaḡ hadêḡ Pol. 17 Pol halaḡô anêḡ abô, êḡ ma halam anyô vovak laik te halêḡ ma hanaḡ, “Ondom anyô muk êḡtêk ni anyô vovak laik môḡ ek enaḡ anêḡ abô te êḡndêḡ yani.” 18 Êḡ ma anyô vovak laik êḡ hawa yani ba hi hadêḡ anyô vovak laik môḡ ma hanaḡ, “Pol anyô koladôḡḡ halam ya ek yanja anyô muk êḡtêk êlêḡ êḡndêḡ o. Ek malê nena anêḡ abô te hêk ek enaḡ imbiḡ o.”

19 Êḡ ma anyô vovak laik môḡ havalon anyô muk atu baḡ ba halom yani hi daim dokte ma hanaḡ hik yani liḡ, “Hudum ek onaḡ malê êḡndêḡ ya?” 20 Ma ôpatu hanaḡ, “Avômalô Israel lêk evak abô ek nenaḡ inḡik o liḡ nena yamuḡ ma nêḡ Pol êḡndêḡ Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenaḡ inḡik Pol liḡ esaḡ anêḡ abô doho anêḡ ôdôḡ. 21 Ma miḡ ondaḡô iniḡ abô ami. Thêlô ma hatôm 40 ba havôhi evak abô majanaḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ hatôm nejaḡ nôḡ lo ninum ḡaḡ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesaḡ i yôv ba êḡḡ loḡôḡndê ek nijik yani vônô, ma doḡtom eyabiḡ o ek ôḡndôk esaḡ iniḡ abô am.”

22 Ma anyô vovak laik môḡ hataḡ anyô muk atu ba hi ma hanaḡ lôklokwaḡ nena, “Miḡ onaḡ êḡndêḡ anyôla nena honaḡ abô êḡtêk hadêḡ ya ami.”

Anyô vovak laik môḡ hêv Pol hadêḡ Peliks

23 Êḡ ma anyô vovak laik môḡ halam ḡê vovak laik ju ma hanaḡ, “Nusup ḡê vovak êtôm 200 takatu ba evenḡ pik lôk 70 takatu ba êyô êḡḡ bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm jaḡḡak ek nêḡpôpêk i ek dokte bôlôvônḡ êtôm 9 kilok ma ini Sisalia. 24 Ma nopesaḡ bokhos doho ek Pol ek noja yani dedaḡḡ mavi endeba notak êḡndôk Peliks anyô bêḡ atu ba hayaḡḡiḡ Judia baḡ.” 25 Lôk hato kapyā te aêḡtêk:

26 Ya Klodias Lisias, yahato kapyā êḡtêk hadêḡ o Peliks,

O ma anyô bêḡ mavi atu ba hoyabiḡ Judia. Waklêvônḡ mavi o!

27 *Nê Israel evalon anyô êḡtêk ba idum ek nijik yani vônô, ma doḡtom bôk yahalaḡô yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenaḡ ḡê vovak ayô aêv yani sa. 28 *Ma yalenḡhaviḡ yandaḡô nena avômalô Israel lenḡḡaḡ ba enaḡ ôḡpêḡtêk bêḡ hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadêḡ iniḡ Sanhedlin. 29 Ma iniḡ abô takatu ba enaḡ hathak yani ma hathak Israel

* 23:11: Ap 27:24; 28:16,23

* 23:15: Ap 25:3

* 23:27: Ap 21:30-33; 22:25-27

* 23:28: Ap

22:30

da inij balabun, ma min yahapôm abôla hatôm nanjik yani vônô mena nandô yani êmô koladôn ami. ³⁰ *Ma yahalanô nena nê IsraeI doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani kethen oyan ba hathôk ek o. Ma yahanan hadêj nê takatu ba enan yani bêj nena thêlôda nenan abô êj bêj êndêj o.

³¹ Hato kapy a êj yôv, ma hêv hadêj anêj nê vovak. Ma thêlô esopa anêj abô takêj ma ewa Pol ba i malak Antipatlis hadêj bôlôvôn. ³² Ma haviyô hayan ma nê êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba i Sisalia. Ma nê vovak vi êvôi inij lonj hathak lonj bô. ³³ Ma nê bokhos êyô Sisalia, êj ma êv kapy atu lôk Pol hadêj anyô bêj hayabin Judia. ³⁴ Ma hasam kapy a êj ma hanan hik Pol linj, “O anêj plovins alê?” Ma Pol hanan, “Ya anêj Silisia.” ³⁵ Ma ôpêj hanan, “Nê takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandanô anêm abô.” Ma hanan ek nê vovak doho neyabinj Pol êmô unyak bêj atu ba Helot bôk halav bô.

24

Nê bêjbêj anêj IsraeI idum abô ek Pol

¹ Wak bahenji hale ba hi, ma Ananias anyô bêj habôk da lôk IsraeI inij nê bêjbêj doho ma Tetulus ôpatu ba ewa hatôm inij anyô indum abô, thêlô sapêj êlôk ba i Sisalia. Ma enan Pol bêj hadêj Peliks anyô bêj atu ba hayabin avômalô Judia. ²⁻³ Ewa Pol ba êyô lonj nedanô abô. Êj ma Tetulus hanan Pol anêj kambom bêj ba hanan nena, “Anyô bêj Peliks, o anyô mavi anônj. Hoyabinj yêlô mavi anônj ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anêm auk mavi hopesan nôm takatu ba bôk hêv malain hadêj yêlô ba lêk habitak mavi hathak lonj bô. Aêj ba yêlô lôk avômalô lomalak nenanena sapêj anan lenjin mavi anônj hathak nôm takêj hatôm wak nômbêj intu sapêj. ⁴ Ma kambom ek yambalonj o lonj bêj anônj lôk nanêm malain êndêj o ba intu lem ek yêlô ba ondanô yêlôaninj abô bidonja êntêk.

⁵ * “Ôpêntêk hêv malain bêj anônj hadêj yêlô ba hik avômalô IsraeI kapôlônjin linj havenj pik sapêj. Yani ma anyô bêj ek ôdônj lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anêj abô kambom. ⁶⁻⁸ *Ma yani hadum ek imbulinj yêlôaninj unyak mathen ba imbitak lelaik ênjêk Wapômbêj ma. Ba intu yêlô avalonj yani.* Oda onan injik ôpêj linj ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô anan hathak yani ma avanônj.”

⁹ Tetulus hanan abô takêj yôv ma avômalô IsraeI takatu ba ivinj yani ik Tetulus anêj abô lonj havinj ba enan nena abô takatu ba hanan ma avanônj.

¹⁰ Ma anyô bêj atu habi ban hadêj Pol nena enan anêj abô. Êj ma Pol hanan viyan, “Yahayala nena hoyabinj avômalô Judia sondabêj bêj anônj ba holanô ininj abô ba hopesanj thêthônj. Ba intu yalenj mavi ek yananj yenan abô bêj êndêj o ek opesanj. ¹¹ Ma onan injik anyô doho linj ma tem ôpôm nena wak lauminj ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jerusalem ek yanêm yen. ¹² Ma wak êj ma nê IsraeI takatu ba enan ya bêj minj êyê yahanan abô lôk vovak hadêj anyôla hamô unyak mathen ami, lôk minj yahabi avômalô lenjin hamô malak yen la mena lonj la hamô malak bêj Jerusalem havinj

* **23:30:** Ap 23:16-23; 24:1-9 * **24:5:** Ap 17:6 * **24:6-8:** Ap 21:28-30 * **24:6-8:** Nê lôkauk vi enan nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denan. Abô êj ma aêntêk: Ma lenjinhavin nananj yani bêj esak yêlôaninj abô balabun. Ma donjom anyô vovak laik mônj Lisias halêm ma havôn yani vé hêk yêlô. Ma hanan nena nê takatu ba idum ek nenan yani bêj, nêlêm nindum abô esak o.

ami. Mi. ¹³ Abô kambom takatu ba enañ hathak ya, abôla miñ hêk ek injik thô nena iniñ abô ma avanôñ ami. ¹⁴ Ma donjom abô êntêk ma abô avanôñ: Yahêv yen hadêñ bumalô thêlô iniñ Wapômbêñ ba yahasopa Yisu anêñ loñôndê atu ba elam nena loñôndê lokban. Ma yahêvhavin Mose anêñ balabunj lôk plopet iniñ abô takatu ba bôk eto. ¹⁵ *Ma ya hatôm nê takêntêk ba yahêv yamalenj ek Wapômbêñ injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv linj, avômalô thêthônj lôk avômalô kambom. ¹⁶ Aêñ ba wak nômbêñ intu sapêñ ma ya lôklokwanj ek yakapôlônj ênjêk mabunj ma kambom mi ênjêk Wapômbêñ lo avômalô malenjinj.

¹⁷ “Bôk yahatak Jelusalem sondabêñ doho ma lêk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndêñ yenañ avômalô Isael takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndêñ Wapômbêñ. ¹⁸ *Yaha unyak mathen anêñ piklêvônj ma yahadum nôm êñ lôk yahasopa kobom yambitak mabunj ênjêk Wapômbêñ ma. Êñ ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêñ anônj miñ êmô havin ya ami lôk miñ yahadum thôthô bêñ ami. Mi. ¹⁹ Avômalô Isael doho anêñ plovinj Esia iniñ abôla haminj ek nenañ ya bêñ, êñ ma mavi ek thêlô nêlêm niminj malem ma nenañ ya bêñ. Ma donjom nê êñ la miñ halêm ami. ²⁰ Ba intu onañ ek nê takatu ba lêk êmô nenañ yenañ kambom takatu ba bôk êpôm hadêñ waklavônj atu ba idum abô ek ya haminj Sanhedlinj malenjinj bêñ. ²¹ *Betha thêlô êpôm yenañ kambom donjom iyom la. Kambom êñ ma bôk yahalam haminj thêlô malenjinj nena, ‘Yahêvhavin nena Wapômbêñ tem injik avômalô nãma linj esak loñbô. Ma hathak nôm êñ iyom intu lêk môlô udum abô ek ya.’ ” Pol hanañ aêñ.

²² *Peliks bôk halañô abô bêñ anônj hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anêñ loñôndê. Ba intu hakak abô danj sinj ba hanañ nena, “Anyô vovak laik môñ Lisias halêm hayô ma tem yanañ yenañ auk bêñ esak anêm abô.” ²³ Ma hanañ hadêñ sôp bidonj nena etak yani êndôk koladônj, ma donjom nepole yak sêñ vé ênjêk yani banj ek êmô oyanj ma anêñ nê môlô êyô ma netak i ek nêñêm yani sa.

Eyabinj Pol hamô Sisalia

²⁴ Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi Isael te, i êyô iniñ loñ ekaksa halôk. Ma Peliks halam Pol halêm ma halañô Pol hanañ abô hathak anêñ hêvhavinj Yisu Kilisi. ²⁵ Ma hanañ abô hathak loñôndê thêthônj lôk bôk lo loñ nipuk i loñ lôk waklavônj Wapômbêñ tem indum abô, êñ ma Peliks hakô ba hanañ, “Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanêm abô ek ôlêm esak loñbô.” ²⁶ Peliks lahabi nena Pol tem nêñ valu doho êndêñ yani ek indum yani lamavi ek nêñ Pol sa. Ba intu halam Pol lôbôlônj ek thai nenañ abô.

²⁷ Sondabêñ ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anêñ ku. Ma Peliks lahavinj indum avômalô Isael lenjinj mavi ba intu hadô Pol hamô koladônj denanj.

25

Idum abô ek Pol haminj Pestas ma

¹ Pestas hawa ku eyabinj Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vêm ma hi Jelusalem. ² *Êñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ Isael i hadêñ yani ma

* 24:15: Jon 5:28-29

* 24:18: Ap 21:17-28

* 24:21: Ap 23:6

* 24:22: Ap 23:26

* 25:2:

enaŋ Pol bêŋ. ³*Ba enaŋ nena, “Lemmavi hathak yêlô, êŋ ma nêŋm ôpêntêk ba êlêŋ Jerusalem ek indum abô.” Ma doŋtom iniŋ auk loŋ kapô ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek nekopak êmô loŋôndê ek nijik Pol vônô. ⁴Ma Pestas hanaŋ iniŋ abô viyaŋ nena, “Pol ma eyabiŋ hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loŋbô. ⁵Ba intu nôŋem unim nê bêŋbêŋ doho nêlêŋ imbiŋ ya ek nenaŋ kambom takatu ba onaŋ nena bôk hadum bêŋ êndôk loŋ êŋ.”

⁶Pestas hamô haviŋ thêlô hatôm wak baherŋvi ba lahavulô mena laumiŋ la vêŋ ma halôk ba hi Sisalia hathak loŋbô. Ma haviyô hayaŋ ma hi loŋ idum abô ma hanaŋ ek neja Pol ba ini loŋ êŋ. ⁷*Pol hayô, êŋ ma nê Islael takatu ba êlêŋ anêŋ Jerusalem ekalabu yani siŋ ma enaŋ yani bêŋ hathak abô malaiŋ lomaloma, ma doŋtom iniŋ abô miŋ hatôm injik nômla thô nena iniŋ abô ma avanôŋ ami. ⁸Êŋ ma Pol hanaŋ iniŋ abô viyaŋ nena, “Miŋ yahadum kambom la hathak Islael iniŋ balabuŋ lôk iniŋ unyak matherŋ ma Sisa anêŋ abô majarŋ ami. Milôk.”

⁹Ma doŋtom Pestas lahaviŋ indum avômalô Islael leŋiŋmavi ba hanaŋ hadêŋ Pol, “Lemmavi ek nu Jerusalem ek yandaŋô anêŋ abô takêntêk êndôk loŋ êŋ e?”

¹⁰Ma Pol hanaŋ, “Unyak êntêk lêk yahamiŋ, êŋ ma Sisa anêŋ unyak idum abô halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loŋ êntêk ma thêthôŋ ek yandum abô êndôk. Ma oda hoyala nena miŋ yahadum nômla kambom hadêŋ avômalô Islael ami. ¹¹Ma yahadum nômla kambom ba abô majarŋ hanaŋ nena yama, êŋ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma doŋtom abô takêntêk ba thêlô enaŋ hathak ya miŋ avanôŋ ami, êŋ ma miŋ mavi ek otak ya êndôk thêlô baherŋiŋ ami. Ba intu yalenŋhaviŋ Sisa da endanô yenaŋ abô êndôk Lom.”

¹²Pestas halaŋô abô êŋ ma hanaŋ abô haviŋ anêŋ nê lôkauk vêŋ ma hanaŋ bêŋ nena, “Holam Sisa ek endanô anêŋ abô ba intu tem nu ek Sisa endanô.”

Pestas hanaŋ abô haviŋ Kiŋ Agliŋa hathak Pol

¹³Wak doho hale ba hi ma Kiŋ Agliŋa lo livavi Benaisi êlêŋ Sisalia ek nêŋem leŋiŋmavi êndêŋ Pestas. ¹⁴*Thai êmô loŋ êŋ wak bêŋ anôŋ ma wak te ma Pestas hanaŋ abô hathak Pol hadêŋ kiŋ ba hanaŋ nena, “Anyô te hamô loŋ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladôŋ. ¹⁵Wak atu ba yaha Jerusalem ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk Islael iniŋ nê bêŋbêŋ enaŋ ôpêntêk anêŋ kambom bêŋ, ba enaŋ ek yandum abô ba yanaŋ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. ¹⁶Ma yahananŋ hadêŋ i nena, ‘Yêlô Lom iniŋ abô majarŋ hanaŋ aêntêk, yêlô miŋ hatôm nanŋik anyô te vônô oyaŋ ami. Mi, môŋ ma imiŋ nê takatu ba idum abô hathak yani maleŋiŋ ek endanô iniŋ abô. Vêŋ ma enaŋ iniŋ abô viyaŋ.’ ¹⁷Thêlô iviŋ ya ba êlêŋ, êŋ ma miŋ yahayabiŋ wak doho ami. Mi, haviyô hayaŋ ma yaha loŋ idum abô ba yahananŋ ek neja Pol ba nêlêŋ. ¹⁸Ma nê takatu ba idum abô ek yani iviyô imiŋ ma yahasonŋ nena tem nenaŋ yani anêŋ kambom anôŋ la bêŋ, ma doŋtom mi. ¹⁹Thêlô enaŋ hathak loŋôndê takatu ba nesopa iniŋ Wapômbêŋ ba enaŋ nena Pol miŋ hasopa loŋôndê êŋ thêthôŋ ami. Lôk enaŋ hathak anyô ŋama te anêŋ athêŋ nena Yisu atu ba Pol hanaŋ nena hamô lôkmala. ²⁰Miŋ yahapôm loŋôndê la hatôm yapesanŋ malaiŋ êŋ ami. Ba intu yahananŋ hik yani liŋ nena, ‘Lemhaviŋ nu Jerusalem ek yandaŋô anêŋ abô êŋ êndôk loŋ êŋ e?’ ²¹Ma doŋtom yani hanaŋ nena yani

* 25:3: Ap 23:15 * 25:7: Ap 24:5-6 * 25:14: Ap 24:27

lahaviņ Sisa endanō anēņ abō êndōk Lom. Ba intu yahanan hadēņ yenan nē vovak nena neyabiņ yani endeba yanēm yani ni Lom ek ênjē Sisa.”

²² Êņ ma Aglipa hanan hadēņ Pestas, “Yalenhaviņ yandanō ôpēņ da anēņ abō.” Ma Pestas hanan viyan, “Mavi, biyamōņ ma tem ondanō.”

Pol hamin Aglipa ma

²³ Haviyō hayan ma Aglipa lo Benaisi ik iniņ nōmkama kēkêlō ba i malak bēņ atu ethak elanō abō halōk. Ma nē vovak laik mōņ lōk nē bēņbēņ malak êņ êlēm haviņ thai. Ma Pestas hanan ba ewa Pol halēm.

²⁴ Ma Pestas hanan, “Kiņ Aglipa lōk mōlō avōmalō takatu ba lēk ômō haviņ yêlō. Ôpēntēk ma avōmalō Israēl sapēņ anēņ Jelusalem lōk loņ êntēk bōk elam lōklala hadēņ ya ek yandōk esak iniņ abō ba yanan ek nijik ôpēntēk vōnō. ²⁵ Ma donptom miņ yahapôm ôpēntēk anēņ kambomlate hatôm yanan ek nijik yani vōnō ami. Ma yanida lahaviņ ni ek Sisa endanō anēņ abō ba intu tem yanēm yani ni ek ênjē Sisa. ²⁶ Ma donptom yato malē esak yani êndōk kapya êntēk êndēņ anyō bēņ Sisa? Ba intu yahawa yani halēm ek o, Kiņ Aglipa, lōk mōlō sapēņ ek alalō nadanō anēņ abō katō ek apôm ôpēņ anēņ malain anēņ ôdōņ bēņ, êņ ma tem yato êndōk kapya êntēk. ²⁷ Yanēm anyō koladōņ te oyan ni êndēņ Sisa ma miņ yahato abō atu ba enan yani bēņ hathak halōk kapya ami, êņ ma kambom.”

26

Pol hamin Kiņ Aglipa ma

¹ Êņ ma Aglipa hanan hadēņ Pol, “Yahēv thalek ek onan anēm abō.”

Ma Pol hēv ban liņ ma hanan anēņ abō nena, ² “Kiņ Aglipa, tem yanjik thō nena nē Israēl iniņ abō takatu ba enan hathak ya ma miņ abō avanōņ ami. Yalenhmavi anōņ ek yanan abō êņ imiņ malem ³ ek malē nena o ma anyō lōkauk bēņ hathak yêlō Israēl iniņ kobom sapēņ. Ma hoyala abō takatu ba yêlō avak i vose hathak. Aēņ ba yahalan hadēņ o nena ondanō yenan abō vēmam.

⁴ “Avōmalō Israēl sapēņ bōk eyala yenan bōk lo loņ takatu ba yahasopa hadēņ sēbōk atu ba ya yaōna ba yahamō yenan loņ aleba lēk. Lōk eyala loņondē takatu ba yahasopa hamō Jelusalem haviņ. ⁵ *Thêlō bōk eyala ya bō ba hatôm nenan nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapōmbēņ lōk anēņ balabun lōklokwan ba êmōņ ek Israēl iniņ ôdōņ vi. ⁶ *Ma yahathak yahēv yamalen ek malēla takatu ba Wapōmbēņ bōk havak abō haviņ humalō thêlō ek nēm. Ma hathak ôdōņ êņ, ma lēk idum abō ek ya. ⁷ Yêlō ma lodōņlodōņ hatôm laumiņ ba lahavuju, ma wak lo bōlōvōņ ma athak aēv yeņ lōklokwan hadēņ Wapōmbēņ lōk aēv maleņ ek nôm takatu ba yani bōk havak ek nēm injik anēņ anōņ. Kiņ, yahēv yamalen ek nôm takēņ ba intu lēk avōmalō Israēl enan ya bēņ. ⁸ Aisē ka mōlō doho lemimhabi nena Wapōmbēņ miņ hatôm injik nē ņama liņ enak loņbō ami e?

⁹ *Sēbōk ma yenan auk thekthek ek yandum nōmkama bēņ anōņ ek yamiņ avōmalō takatu ba esopa Yisus anēņ Nasalet loņ siņ ek miņ nesopa ami. ¹⁰ Ma bōk yahadum aēņ haven Jelusalem. Nē bēņbēņ êbōk da anēņ loņ êņ bōk êv athēņ hadēņ ya ba intu yahavalon avōmalō mathen bēņ anōņ ba yahadō i hamō koladōņ. Ma ik i vōnō ma yahalōk hathak iniņ auk êņ haviņ. ¹¹ Ma wak bēņ anōņ ma yaha unyak yeņ nenanena ek yanēm vovan êndēņ i. Lōk yahabi

* 26:5: Plp 3:5-6 * 26:6: Ap 23:6; 28:20 * 26:9: Ap 8:3

thêlô leŋiŋ liŋ ek nenaŋ abôma esak Yisu. Yalenmaniŋ kambom anôŋ hathak thêlô ba intu yaha malak lôŋ takatu ba êmô loŋ buyaŋ ek yanêm malain êndêŋ i imbiŋ.

¹² “Wak te ma yaha Damaskas ek yambulinŋ nê êvhavinŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da êv athêŋ lôk lôklokwan hadêŋ ya ek yandum ku êŋ. ¹³ Kiŋ, hatôm waktêvônŋ biŋ ma yahabup hathak loŋôndê denaŋ ma deda lôkmanŋin anôŋ te anêŋ leŋ habi hayô hêk ya lôk nê takatu ba evenŋ haviŋ ya. Wak anêŋ deda ma yaôna lôk ek deda êŋ anêŋ. ¹⁴ Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yahalanô abô te halêm hadêŋ ya hathak abô Hiblu nena, ‘Sol, Sol, hubulinŋ ya eka? O hatôm bokmanŋkao atu ba habô i ba miŋ hasopa anêŋ alaŋ anêŋ lahaviniŋ ami ba hapam i veleleve hathak kôm damoma ba hawa vovaŋ.’

¹⁵ “Ma yahananŋ, ‘Anyô Bêŋ, o opalê?’

“Ma Anyô Bêŋ hananŋ, ‘Ya ma Yisu atu ba hubulinŋ. ¹⁶ Umbiyô umiŋ. Yahik ya thô hadêŋ o ek yatak o ek umbitak yenaŋ anyô ku. Ma tem onaŋ abô esak nô m takatu ba lêk hâyê lôk nô m takatu ba tem yanŋik thô êndêŋ o embenŋ yam bêŋ êndêŋ avômalô. ¹⁷ Ma tem yanêm o bulubiŋ ênjêk anêm avômalô lôk avômalô loŋ buyaŋ baheniŋ. Ma yanêm o êndêŋ thêlô ¹⁸ *ek okyav thêlô maleŋiŋ lôk nungwik i liliŋ ênjêk momaŋiniŋ ni êndêŋ deda. Ma nungwik thêlô liliŋ ênjêk Sadaŋ anêŋ lôklokwan ni êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwan ek yanêm iniŋ kambom vê lôk neja loŋ imbiŋ avômalô takatu ba bôk ibitak matheniŋ hathak iniŋ êvhavinŋ ya.’

¹⁹ “Aêŋ ba, Kiŋ Aglipa, wêŋ atu ba yahayê anêŋ leŋ ma yahawê anêŋ abô vibinŋ. ²⁰ Ma yahananŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma nindum kobom thêthônŋ ek injik thô nena avanônŋ lêk ele kapôlôŋiŋ liliŋ yôv. Mônŋ ma yahananŋ abô êŋ halôk Damaskas vêm ma Jelusalem lôk Judia sapêŋ aleba yahananŋ abô êŋ hadêŋ nê loŋ buyaŋ haviŋ. ²¹ Aêŋ ba intu avômalô Israe l evalonŋ ya hêk unyak matheniŋ anêŋ piklêvônŋ ma idum ek nijik ya vônô. ²² Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahamiŋ loŋ êntêk ba yahananŋ abô hadêŋ nê athêŋ mi lôk nê athêŋ bêŋ haviŋ. Ma abô takatu ba yahananŋ ma miŋ abô yanŋa ami. Mi, abô êŋ iyom intu plopet lo Mose bôk enaŋ nena tem imbitak. ²³ *Ba enaŋ Mesia tem enja vovaŋ ba ema, ma tem imbiyô mônŋ ek avômalô ŋama sapêŋ ba enaŋ abô esak deda êndêŋ anêŋ avômalô Israe l lôk avômalô loŋ buyaŋ imbiŋ.”

²⁴ Pol hananŋ abô denaŋ ma Pestas halam lôklala nena, “Pol, anêm auk lêk hêv yak! Auk bêŋ takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo.”

²⁵ Ma Pol hananŋ, “Anyô bêŋ Pestas, abô takatu ba yahananŋ ma thêthônŋ ma avanônŋ biŋ. Ma miŋ ya molo ami. ²⁶ Ma nô m takêŋ ma hêk loŋ yainŋ ma miŋ hêk loŋ kapô ami. Ba intu Kiŋ Aglipa miŋ hatôm êsônŋ ami. Mi, yani bôk hayala nô m takêŋ yôv ba intu yahananŋ abô takêŋ bêŋ hadêŋ yani. ²⁷ Kiŋ Aglipa, hôêvhavinŋ plopet iniŋ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêvhavinŋ.”

²⁸ Ma Aglipa hananŋ hadêŋ Pol, “Hosonŋ nena sawa bidonŋ êntêk hatôm undum ba yambitak Kilisi anêŋ anyô te e?”

²⁹ Ma Pol hananŋ, “Sawa bidonŋ mena sawa daim, ma doŋtom yalenhabi nô m doŋtom iyom ba intu yahateŋ mek hadêŋ Wapômbêŋ nena o lôk avômalô takatu ba lêk elanô yenaŋ abô, môlô lôkthô numbitak êtôm ya. Ma doŋtom yahadô senŋ embalonŋ môlô loŋ êtôm êntêk lêk havalonŋ ya loŋ.”

* **26:18:** Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13 * **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

³⁰ Pol hanarj abô êj, ma Kirj Aglipa lôk anyô bêj hayabinj Judia ma Benaisi lôk nê takatu ba êmô havinj thêlô, lôkthô iviyô iminj ³¹ ma etak loj êj ba i. Ma thêlôda enarj hadêj i nena, “Anyô êntêk minj hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êmô koladôj ami. Mi.” ³² Ma Aglipa hanarj hadêj Pestas nena, “Ôpêntêk bôk halam Sisa yôv ek endarjô anêj abô. Ma mi, ma tem nanêm yani vê ba ni.”

27

Nê vovak ewa Pol ba i Lom

¹ Havenj yam ma thêlô epesarj abô ek Pol lôk nê koladôj doho neja yej ba ini pik bêj Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te banj, yani anêj athêj nena Julias. Yani hayabinj Sisa anêj nê vovak ôdôj takatu ba lôkmanjij anôj. ² *Thêlô ethak yej te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anêj athêj nena Alistakas athak yej êj havinj ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yej êj halêm anêj loj Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.

³ Haviyô hayarj ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadêj Pol ba hatak yani ek ni ênjê anêj avômalô môlô ek nênmêm yani sa esak nômkama takatu ba yani mi. ⁴ Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bêj te hayuv yêlô vôiê ba intu yêlô asopa Ngavithôm Saipulus vidôm. ⁵ Ma yej halom hêk ngwêk malêvôj binj hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêj plovins Lisia. ⁶ Loj êj ma anyô vovak laik atu hayê yej te halêm anêj Aleksandria ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yej êj. ⁷ Ma lovak hayuv kambom ba intu yej hi yaôyaô hatôm wak bêj anôj ba hêv malainj bêj ek yej ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êj ma lovak bêj hayuv ba yej minj hatôm esopa yej anêj loj atu ba hathak halom ba hi Itali ami. Ba intu yej hik i lilinj ba halom hêk Ngavithôm Klit anêj viyaij ba hi habobo loj te anêj athêj nena Salmoni. ⁸ Yej anêj nê ku idum ku bêj ba yêlô asopa ngwêk danj iyom aleba ayô loj atu elam nena Loj Mavi Ek Yej Êmô. Loj êj hamô habobo malak Lasia.

⁹ Wak bêj anôj bôk hale ba hi yôv lôk Israel injj waklavôj Evak Balaburj Ek Nôm bôk hale ba hi havinj ba intu lêk ma waklavôj kambom ek yej emberj ngwêk. Êj ma Pol hanarj hadêj thêlô, ¹⁰ “Aiyarj thêlô, yahayala nena alalô a ma malainj bêj tem êpôm alalô ba imbulinj yej lôk nômkama takatu ba hamô yej ma alalô bêj anôj tem nama imbinj.” ¹¹ Ma donjom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yej lôk yej anêj alanj injj abô, ma minj hasopa Pol anêj abô ami. ¹² Loj Mavi Ek Yej Êmô êj ma minj mavi ek yej êmô êndêj waklavôj ngwêk belenj lokwanj hik ami. Ba intu avômalô bêj anôj lenjinhaji nena yêlô natak loj êj ma ana Piniks ek namô loj êj endeba ngwêk belenj lokwanj ende êndôk am. Piniks ma Ngavithôm Klit anêj loj te atu ba havova hêk ngwêk malêvôj ba intu loj mavi ek yej êmô êndêj waklavôj ôthôm belenj lokwanj.

Lovak bêj hayuv

¹³ Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esonj nena hatôm yêlô ana mavi. Êj ma êvôn anja hathak ma idum ek nesopa Klit anêj ngwêk danj ba ini Piniks. ¹⁴ Ma minj yêlô a daim ami ma lovak lôklokwanj bêj te hayuv yêlô vôiê hêk linjanj ba yej hi ngwêk malêvôj binj. ¹⁵ Lovak hayuv lôklokwanj bomanj ba yej minj hatôm imbup êndôk ngwêk danj ami. Ba intu yêlô atak ma yej

* 27:2: Ap 19:29

hasopa lovak anêḡ lahaviḡ. ¹⁶ Lovak hayuv yêlô vôkê aleba ayô ḡgavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak loḡ siḡ dokte. Ba intu yêlô avôv yêlôaniḡ yeḡ yaôna hathak ba halêm. Ma doḡtom yêlô avôv mathalaleḡ kambom ek malê nena lovak bêḡ hayuv denaḡ. ¹⁷ Thêlô êvôv yeḡ yaô ba etak halôk yeḡ bêḡ kapô ma ibutiḡ yeḡ lokwaḡ loḡ hathak yak balawa doho ek embaloḡ yeḡ loḡ. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba nesak thathe atu ba hamô ḡgwêk malêvôḡ habobo Siltis anêḡ Aplika. Ba intu ibi anḡa halôk ḡgwêk ek embaloḡ yeḡ loḡ ek ni yaôyaô dokte. ¹⁸ Haviyô hayaḡ ma lovak lôk ḡgwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yeḡ hawa doho halôk ḡgwêk ba hi. ¹⁹ Ma wak te lô ma evaloḡ yeḡ anêḡ alokwaḡ havaloloḡ sôp loḡ lôk anêḡ yak ba ibi halôk ḡgwêk ba hi. ²⁰ Wak bêḡ anôḡ ma yêlô miḡ ayê wak lo vuliḡ ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêḡ hayuv denaḡ ba hadum ba yêlô sapêḡ akô kambom nena tem nama.

²¹ Wak bêḡ anôḡ ma yêlô sapêḡ miḡ aḡ nôm ami, êḡ ma Pol halam thêlô hathak doḡtom ma hanaḡ, “Aiyāḡ thêlô, bôk yahanāḡ nena miḡ alalô natak Klit ami, ma namô vêmam. Êḡ ma tem miḡ napôm malaiḡ êntêk lôk miḡ hatôm nômkama la nêm yak ami. ²² Ma doḡtom lêk ma yanaḡ êndêḡ mólô nena numiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nôkô ami ek malê nena anyôla tem miḡ ema ami. Mi, yeḡ iyom intu tem kambom. ²³ Bôkam ma yenaḡ alaḡ Wapômbêḡ atu ba yahadam anêḡ ku anêḡ aḡela hamiḡ habobo ya ma hanaḡ, ²⁴ * ‘Pol, miḡ ôkô ami. Tem umiḡ Sisa ma ek undum abô. Aêḡ ba ondanô. Wapômbêḡ lêk halaḡô anêm mek ba ḡê takatu ba êmô yeḡ haviḡ o, sapêḡ tem nêmo lôkmala.’ ²⁵ Aêḡ ba numiḡ lôklokwaḡ ma miḡ nôkô ami! Yahêvhaviḡ Wapômbêḡ nena tem indum ba nômkama sapêḡ tem imbitak êtôm atu ba anêḡ aḡela hanaḡ hadêḡ ya. ²⁶ *Yeḡ tem esak ḡgavithôm te anêḡ liḡdaḡ ma alalô sapêḡ tem namô lôkmala.”

Yeḡ hathak liḡdaḡ

²⁷ Ma wak te laumiḡ ba lahavuva anêḡ bôlôvôḡ ma lovak hayuv yêlô lôklokwaḡ denaḡ ba yêlô amô ḡgwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvôḡ biḡ ma ḡê ku yeḡ elanô nena yeḡ lêk habobo ḡgwêk daḡ. ²⁸ Aêḡ ba thêlô ililu yeḡ anêḡ lavôḡḡiḡ ma êyê nena ḡgwêk anêḡ daim ma lêk hatôm 37 mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak loḡbô ma êyê nena lêk hatôm 27 mita. ²⁹ Êḡ ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yeḡ anêḡ anḡa ayova halôk yeḡ layuk ma eteḡ mek ek eyaḡ wak bêḡ ketheḡ. ³⁰ Ma yeḡ anêḡ ḡê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yeḡ yaô atu halôk ḡgwêk ma esau nena imbi anḡa doho halôk yeḡ anêḡ thohav. ³¹ Ma doḡtom Pol hanaḡ hadêḡ anyô vovak laik lôk anêḡ ḡê vovak nena, “ḡê takêntêk etak yeḡ ba i, ma tem mólô sapêḡ noma.” ³² Êḡ ma ḡê vovak edabêḡ yeḡ yaô anêḡ yak kisi ba hêv yak halôk ḡgwêk.

³³ Habobo eyaḡ wak bêḡ ma Pol hasoḡ thêlô lokwaḡ ba hanaḡ ek thêlô sapêḡ nejaḡ nôm. Ma hanaḡ nena, “Wak laumiḡ ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma mólô ômô lôk kapôlômim daluk ba miḡ oaḡ nôm ami. ³⁴ Ma lêk yahanāḡ hadêḡ mólô nena tem miḡ malaiḡ la êpôm mólô ami. Mi. Ba intu yahasoḡ mólô lokwaḡ nena oḡgwaḡ nôm dokte ek embatho mólô loḡ ek nômô mavi.” ³⁵ Yani hanaḡ aêḡ vêm ma hawa polom ba hêv lamavi hadêḡ

* **27:24:** Ap 23:11 * **27:26:** Ap 28:1 * **27:27:** ḡgwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

Wapômbêḡ hamiḡ thêlô malenḡ. Ma hanḡôli polom atu ba hayañ. ³⁶ Êḡ ma anyô sapêḡ lenḡ halôk biḡ ma ewa nôḡm ba eyañ. ³⁷ Yêlô sapêḡ atu ba amô yeḡ ma hatôm 276. ³⁸ Eyaḡ nôḡm takatu ba lenḡhaviḡ yôv, ma ibi wit halôk ḡḡwêk ek yeḡ vumvum.

³⁹ Lu hayaḡ wak bêḡ hayô, ma thêlô êyê liḡdaḡ, ma doḡtom êthôḡ loḡ êḡ palinḡ. Ma êyê loḡ mavi te hêk ek yeḡ êḡmô ba loḡ êḡ ma loḡ thathe mavi. Ba intu lenḡhavi nena nimbusinḡ yeḡ ba ni nôḡnôḡ êndêḡ loḡ êḡ. ⁴⁰ Êḡ ma thêlô edabêḡ yeḡ anêḡ anḡa takatu ba havalonḡ yeḡ loḡ kisi ba êv yak halôk ḡḡwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalonḡ yeḡ anêḡ nôḡm nimbusinḡ vê. Ma thêlô êthôkwêḡ yeḡ anêḡ sôp lovak hathak ma lovak hayuv yeḡ hi ek esak liḡdaḡ. ⁴¹ Ma doḡtom yeḡ halaḡvinḡ ba hi hathak thathe atu ba hamô ḡḡwêk malêvôḡ ba havalonḡ yeḡ loḡ lôklokwaḡ. Ma ḡḡwêk budum bêḡ hik yeḡ layuk aleba hapup nenanena.

⁴² Ma ḡê vovak lenḡhavi nena nijik ḡê koladôḡ sapêḡ vônô ek miḡ neyam ba nêsôv ami. ⁴³ Ma doḡtom anyô vovak laik lahaviḡ nêḡm Pol sa ba intu hêk thêlô loḡ sinḡ. Ma hanañ hadêḡ ḡê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ḡḡwêk êḡmôḡ ba neyam ba ini liḡ. ⁴⁴ Ma takatu ba êthôḡ neyam, êḡ ma vi nêyô nêḡêk aselenḡ ma vi neja yeḡ anêḡ nôḡmkama takatu hapup loselenḡ loselenḡ ba nêyô nêḡêk selenḡ tomtom ba neyam ba ini liḡdaḡ. Thêlô idum aêḡ ma sapêḡ ethak liḡ mavi.

28

Pol hamô ḡḡavithôm Molta

¹ Yêlô sapêḡ athak liḡ mavi vêḡm ma ayala nena ḡḡavithôm êḡ ma elam nena Molta. ²* Ma avômalô ḡḡavithôm êḡ ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anôḡ hadêḡ yêlô. Ôthôm hik ba loḡ lêk thilibuḡ kambom ba intu thêlô ebanḡ atum ek yêlô nabuḡ. ³ Ma Pol hasup ayôk doho ba habañ hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum haliḡ ba vovaḡ. Êḡ ma hale yainḡ ma hathañ Pol baḡ. ⁴ Ma avômalô loḡ êḡ êyê umya hakêlô hamiḡ Pol baḡ ma enañ hadêḡ thêlôda nena, “Avanôḡ biḡ, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma doḡtom ḡḡwêk miḡ halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik loḡôndê thêthôḡ thô.” ⁵* Ma doḡtom Pol havalu baḡ ma umya êḡ hêv yak hayô hêk atum ma miḡ nôḡmla hapôm yani ami. ⁶* Avômalô loḡ êḡ lenḡhavi nena Pol liḡkupik tem isinḡ bêḡ mena nêḡm yak ba ema la. Ma doḡtom thêlô eyabinḡ aleba lêk sawa daim ma miḡ nôḡmlate hapôm yani ami. Êḡ ma thêlô ik ininḡ auk liliḡ ma enañ, “Yani ma ḡḡôk te la.”

⁷ Anyô loḡ êḡ te anêḡ athêḡ nena Publias ma yani ma ḡḡavithôm êḡ ininḡ anyô bêḡ. Ma anêḡ loḡ hamô habobo loḡ atu ba yeḡ hathak. Ôpêḡ hawa yêlô ba hi anêḡ unyak ma hayabinḡ yêlô mavi anôḡ hatôm wak lô. ⁸ Ôpêḡ anêḡ lambô bôk hapôm liḡinḡ liḡkupik vovaḡ lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek êḡḡê yani. Hayô ma hateḡ mek vêḡm ma hatak baḡ hayô hêk yani ma hadum ôpêḡ habitak mavi hathak loḡbô. ⁹ Avômalô ḡḡavithôm êyê nôḡm êḡ, ma ininḡ avômalô lôk liḡinḡ sapêḡ i hadêḡ Pol ma yani hadum ba thêlô sapêḡ ibitak mavi. ¹⁰ Thêlô êv athêḡ bêḡ hadêḡ yêlô hathak kobom mavi lomaloma. Aêḡ ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nôḡmkama takatu ba yêlô mi.

* 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18 * 28:6: Ap 14:11

Pol hi Lom

¹¹ Yêlô amô ngavithôm êḡ hatôm ayôn lô, êḡ ma yêlô athak yeḡ te atu ba bôk hamô loḡ êḡ hadêḡ waklavônḡ ngwêk beleḡ lokwaḡ. Yeḡ êḡ halêm anêḡ malak Aleksandlia. Ma yeḡ thohav ma etak ngôkba lopopek dahô hamô, ngôkba yaḡ anêḡ athêḡ nena Kasto ma yaḡ ma Polaks. Êḡ ma yêlô athak yeḡ êḡ ba a. ¹² Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loḡ êḡ hatôm wak lô. ¹³ Ma yêlô atak loḡ êḡ ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayanḡ ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yaḡ ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴ Ma loḡ êḡ ma yêlô apôm ḡê êvhaviḡ doho ba ewa yêlô thô ma enaḡ ek yêlô namô imbiḡ i êtôm sonda te. Vêm ma yêlô atak i ma averḡ pik ba a Lom. ¹⁵ Ma avômalô êvhaviḡ anêḡ Lom elañô nena yêlô averḡ loḡondê ek nayô Lom, êḡ ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk loḡondê. Doho i malak te anêḡ athêḡ nena “Apias Anêḡ Loḡ Êv Vuli Nômka”, ma doho i malak yaḡ ba anêḡ athêḡ nena “Unyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ ma kapô halôk biḡ. ¹⁶ Yêlô ayô Lom ma enaḡ nena Pol êḡḡek unyak te êtôm yani da anêḡ lahaviḡ. Ma anyô vovak te eyabiḡ yani.

Pol hanaḡ Abô Mavi bêḡ hamô Lom

¹⁷ Wak lô hale ba hi ma Pol halam Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba êmô Lom ethak doḡtom ma hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, miḡ yahadum nômla kambom hadêḡ alalôaniḡ avômalô mena yahabuliḡ bumalô thêlô iniḡ kobom ami. Ma doḡtom anêḡ Jelusalem ma evaloḡ ya ba etak ya halôk Lom baherḡ. ¹⁸ *Ma avômalô Lom elañô yenaḡ abô ma enaḡ nena miḡ yahadum nômla kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô lenḡhaviḡ nêḡnêḡ ya vê êḡḡê koladôḡ. ¹⁹ *Ma doḡtom avômalô Israeḡ êdô ba imiḡ lôklokwaḡ aleba ya loḡondê mi ba intu yahalam ek Sisa endañô yenaḡ abô. Miḡ yahadum aêḡ ek yanaḡ thêlô bêḡ êndêḡ Sisa esak kambom takatu ba idum hadêḡ ya ami. Mi. ²⁰ *Ba intu yahalam môlô ek nôlêm ek yaḡḡê môlô lôk yanaḡ abô imbiḡ môlô. Miḡ yahadum kambom la ami, ma doḡtom seḡ havaloḡ ya loḡ. Ek malê nena yahêv yamaleḡ hathak nôḡ doḡtom atu ba avômalô Israeḡ ethak êv maleḡḡ hathak. Nôm êḡ ma Mesia.”

²¹ Ma enaḡ viyaḡ, “Miḡ anyô Judia la hato kapya hadêḡ yêlô ba hanaḡ abôla hathak o mena ḡê Israeḡ takatu ba êlêm loḡ êntêk, miḡ enaḡ abô kambom la hathak o ami. Mi. ²² *Ma doḡtom yêlô ayala nena loḡ nômbêḡ intu sapêḡ ma avômalô enaḡ abô kambom hathak loḡondê nêḡnêḡmimbiḡ Yisu. Ba intu yêlô lenḡhaviḡ nadaḡô anêḡ auk nena honaḡ aisê hathak loḡondê êḡ.” ²³ Êḡ ma etak wak yaḡ ek nesak doḡtom imbiḡ yani.

Wak êḡ hayô ma avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ êyô unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvônḡ ma Pol hanaḡ abô hadêḡ thêlô. Ma hik Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyâk anêḡ ôdôḡ thô hadêḡ i. Ma hik iniḡ auk liḡ hathak Mose anêḡ balabuḡ lôk plopet iniḡ abô ek thêlô nêḡnêḡmimbiḡ nena Yisu ma Mesia atu. ²⁴ Ma thêlô doho êvhaviḡ abô takatu ba hanaḡ ma doho ma mi. ²⁵ Ma thêlôda enaḡ abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdôḡ ju. Ba idum ek ini ma Pol hanaḡ abô te haveḡ yam nena, “Lovak Matheḡ bôk hanaḡ abô avanôḡ hadêḡ libumi halôk plopet Aisaia ba hanaḡ aêntêk,

²⁶ “Nu êndêḡ avômalô takêntêk ba onaḡ êndêḡ i nena, “Wak nômbêḡ intu ma tem nodañô abô,

* 28:18: Ap 26:31 * 28:19: Ap 25:11 * 28:20: Ap 26:6-7 * 28:22: Ap 24:14

ma dorjtom tem miŋ hatôm noyala anêŋ ôdôŋ ami;
 Ma wak nômbêŋ intu ma tem ôŋgô nômlate,
 ma dorjtom miŋ hatôm nôpôm anêŋ ôdôŋ ami.”

²⁷ Ek malê nena avômalô takêŋ iniŋ auk ma thekthek,
 ma ibi leŋiŋôndôŋ siŋ,
 lôk ivuliv maleŋiŋ siŋ.

Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleŋiŋ,
 lôk nedanô êndôk leŋiŋôndôŋ,
 lôk neja ênjêk iniŋ auk

ma tem nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek yandum thêlô ba nimbatak mavi.’ *Aisaia*

6:9-10

²⁸ “Aêŋ ba noyala katô nena Wapômbêŋ hêv anêŋ abô hathak anêŋ bulubiŋ hadêŋ avômalô loŋ buyaŋ ba tem thêlô neja thô.” ²⁹ [Pol hanaŋ abô êŋ yôv, êŋ ma avômalô Israeal etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêŋ abô takatu.]*

³⁰ Hatôm sondabêŋ ju ma Pol hamô unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk lamavi. ³¹ Ma yani hamiŋ lôklokwaŋ ma kô mi ma hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hadôŋ avômalô hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi. Ma anyôla miŋ hamiŋ yani loŋ siŋ ami.

* **28:29:** Nê lôkauk vi leŋiŋhabi nena abô 28:29, ma Luk da miŋ hato ami, ma anyôla hato havenŋ yam.

Kapyra atu ba Pol hato hi

Lom Abô môn

Pol hamô Kolin mena Senkia la ma hato kapyra êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô Lom. Yani da miŋ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miŋ hamô haviŋ thêlô ek êndôn i ami. Thêlô bêŋ anôn ma nê loŋ buyaŋ, ma doho intu nê Israe. Pol anêŋ auk nena tem ni Lom ek ênjê thêlô, ma doŋtom môn ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniŋ da takatu ba êv ek nêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Jelusalem takatu ba bôm bêŋ hapôm i ba ewa malaiŋ sa am. Ba intu hato ek injik thô nena tem ni ek ênjê thêlô vêm ma ni Spen ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ i. Thêlô ma nê daluk ba miŋ bôk elanô abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hato kapyra êntêk ek hanaŋ bêŋ halêm yaiŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthônŋ hathak iniŋ êvhaviŋ. Ma hadum ek enaŋ bêŋ nena aisê ba avômalô Israe bêŋ anôn êvôliŋ dômiŋ hadêŋ Yisu. Hato nena embeŋ yam ka tem avômalô Israe bêŋ anôn nedanô Yisu anêŋ abô ba nesopa.

Hato kapyra êntêk hadêŋ 57 AD la.

Pol hato anêŋ lamavi hadêŋ avômalô Lom

¹ *Ya Pol, Yisu Kilisi anêŋ anyô ku, yahato kapyra êntêk. Wapômbêŋ bôk dalam ya ek yambitak aposel ma hatak ya ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi êŋ bêŋ. ² *Abô Mavi êŋ ma bôk habutiŋ ek nêŋ ba anêŋ plopet bôk enaŋ bêŋ hêk kapyra mathen atu. ³ Abô Mavi êŋ ma hanaŋ hathak anêŋ Nakaduŋ atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anêŋ Kiŋ Devit anêŋ thalalen. ⁴ Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama ba hathak Lovak Matheŋ hik yani thô nena Wapômbêŋ Nakaduŋ Lôklokwaŋ. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniŋ Anyô Bêŋ. ⁵ *Hathak yani, Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ yêlô ba hadum yêlô abitak anêŋ aposel ek nandom avômalô loŋ buyaŋ lôkthô ek nêŋimbiŋ ba nesopa yani ek nêŋem athêŋ bêŋ êndêŋ yani. ⁶ Ma dalam môlô aêŋ iyom ek numbitak Yisu Kilisi anêŋ imbiŋ.

⁷ *Yahato kapyra êntêk hadêŋ môlô takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ anêŋ Lom. Yani dalam môlô ek numbitak anêŋ avômalô matheŋ. Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Pol lahaviŋ ênjê avômalô Lom

⁸ Abô takatu ba yahadum ek yanaŋ êmôn ma avômalô pik bêŋ êntêk lôkthô enaŋ hathak unim ôêvhaviŋ. Ba intu yalenhabi môlô ba yahêv yalenmavi hadêŋ yenaŋ Wapômbêŋ hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. ⁹ Yahathak yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku lôk yakapôlôn lôkthô ba intu yahanan Abô Mavi hathak Nakaduŋ bêŋ. Ma yanida hayala nena yahathak yahateŋ mek velelevele ek môlô ¹⁰ *ma miŋ yalenpaliŋ ami. Bôk yahateŋ mek bôbô ba yahanan hik anêŋ lahaviŋ liŋ hatôm êpôm loŋôndê te ek yasôk yangê môlô mena mi e? ¹¹ Yahêk lêlê ek yangê môlô ek yanêŋ môlô Lovak Matheŋ anêŋ mek mavi doho ek

* 1:1: Ap 9:15 * 1:2: Lom 16:25-26 * 1:5: Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * 1:7: Nam 6:25-26

* 1:10: Ap 19:21; Lom 15:23

embatho mólônim ôêvHAVIN loŋ. ¹² Ek batu mólônim ôêvHAVIN embatho yenaŋ loŋ ma yenaŋ embatho mólônim loŋ. ¹³ *Aiyan thêlô, noyala katô nena wak bêŋ anôŋ yalenĥabi yasôk yanġê mólô, ma doŋtom nôM lomaloma habitak ba havasiŋ ya. Yahadum ku lomaloma haviŋ avômalô loŋ buyaŋ ba yahayê ku takêŋ anêŋ anôŋ habitak. Ba intu yalenĥaviŋ yasôk ek yandum ku imbiŋ mólô ek anêŋ anôŋ imbitak aêŋ iyom. ¹⁴ Wapômbêŋ hêv ku hadêŋ ya ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ avômalô sapêŋ, avômalô ŋgwêk lôk avômalô alonaŋ, ma ŋê lôkauk lôk ŋê thôŋôthôŋ. Ba intu miŋ hatôm yatak ku êŋ ami. ¹⁵ Aêŋ ba yahapôviŋ ya ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ mólô avômalô Lom imbiŋ.

Abô Mavi ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ

¹⁶ *Abô Mavi ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ek nêM avômalô sapêŋ atu ba êvHAVIN bulubiŋ. Ba intu ya miŋ mama ek yanaŋ abô êŋ bêŋ ami. Môŋ ma hêv avômalô Isael bulubiŋ vêM ma avômalô loŋ buyaŋ. ¹⁷ *Abô Mavi êŋ intu hik Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê atu ba endam avômalô nena thêthôŋ thô. Loŋôndê êŋ ma êvHAVIN iyom, ma miŋ loŋôndê yaŋ hêk ek nimbitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ ma ami. Hatôm bôk eto nena, “Avômalô takatu ba êvHAVIN Wapômbêŋ, ma tem endam i nena avômalô thêthôŋ ek nêMô lôkmalâ.”

Habakuk 2:4

Avômalô sapêŋ êvôliŋ dômiŋ hadêŋ Wapômbêŋ

¹⁸ Wapômbêŋ leŋ lêk hik anêŋ lamaniŋ thô hadêŋ avômalô lôkthô atu ba êvôliŋ dômiŋ hadêŋ yani ba idum kambom lomaloma. Iniŋ kambom takêŋ intu haluviŋ abô avanôŋ. ¹⁹ *Bôk Wapômbêŋ hik auk anôŋ hathak yanida thô hadêŋ avômalô sapêŋ ba intu bôk eyala yôv hêk kapôlôŋiŋ. ²⁰ *Anyôla miŋ hatôm ênjê Wapômbêŋ esak ma ami. Ma doŋtom yani hapesaŋ pik lo leŋ ma hathak nôM takêŋ, thêlô hatôm neyala nena yani ma yanġa ek malê nena yani ma Wapômbêŋ. Ma anêŋ lôklokwaŋ bôk hamô bô ba tem êMô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Aêŋ ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba miŋ hatôm nesavuthiŋ ba nenaŋ nena êthôŋ Wapômbêŋ ami. ²¹ *Avanôŋ, thêlô bôk eyala Wapômbêŋ ma doŋtom miŋ êbô anêŋ athêŋ lôk êv leŋiŋmavi hadêŋ yani ami. Mi, iniŋ auk hi mayaliv ba êtôm ŋê molo ba intu momaŋiniŋ havalon inŋ auk molo êŋ loŋ denaŋ. ²² *Thêlô eson nena thêlô ma ŋê lôkauk bêŋ ma doŋtom mi, thêlô lôkthô ibitak ŋê molo. ²³ *Ba intu miŋ êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ lôkmaŋiŋ atu ida hamô aêŋ ami. Mi, êv yeŋ hadêŋ dahô takatu ba epesaŋ hatôm ŋê pik takatu ba êMô vauna lôk menak ma alim lôk umya.

²⁴ Aêŋ ba Wapômbêŋ hatak thêlô ek nindum sek lôŋgôlôŋ lomaloma hatôm iniŋ thethaŋak habi alak ba intu thêlô êv mama hadêŋ thêlôda leŋviŋkupik. ²⁵ Thêlô êdô neja auk anôŋ esak Wapômbêŋ ba ethavuthiŋ hathak abôyaŋ. Ma êv yeŋ hadêŋ nôM takatu ba Wapômbêŋ hapesaŋ ba idum iniŋ ku, ma nômkama lôkthô anêŋ alaŋ atu ba hapesaŋ ma mi. Wapômbêŋ êŋ intu nambô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

²⁶ Aêŋ ba Wapômbêŋ hatak thêlô ek nesopa iniŋ thethaŋak mama takêŋ. Ba intu iniŋ avi êdô auk mavi atu nêjêk imbiŋ anyô ma êwê hathak auk lokbaŋ.

* **1:13:** Ap 19:21 * **1:16:** Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24 * **1:17:** Lom 3:21-22 * **1:19:** Ap 14:15-17; 17:24-28 * **1:20:** Jop 12:7-9; Sng 19:1 * **1:21:** Ep 4:17-18 * **1:22:** Jer 10:14; 1Ko 1:20 * **1:23:** Lo 4:15-19; Sng 106:20

27* Ma anyô aêñ iyom êdô auk mavi nêjêk imbiñ avi ba iniñ thethanjak haliñ i ek nêndêñ i. Ba intu idum nômm mama bêñ hathak anyô yan ba ewa kambom êñ anêñ vuli viyanñ hathak thêlôda leñvinjukipik.

28 Thêlô êdô neyala Wapômbêñ ba intu hatak i ek nesopa iniñ auk ôvathek takêñ ek nindum nômm takatu ba miñ mavi ami. 29 Thêlô kapôlôñiñ putup hathak kambom lomaloma lôk lokbarñ ma palonñ lôk leñinñdarñ. Ma malenjikilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyanñ lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô 30 lôk enañ abôma hathak anyô yan. Ma êpôlik ek Wapômbêñ, ma epek hathak avômalô vi, ma leñinñhabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêmm kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma miñ êwê taluvi lo lami iniñ abô vibiñ ami. 31 Thêlô ma nê auk mi, lôk miñ esopa iniñ abô ami, ma leñinñhaviñ mi, lôk miñ ethak êv kapôlôñiñ ami. 32 Thêlô eyala abô thêthônñ takatu ba Wapômbêñ bôk hananñ nena nê takatu ba idum nômm takêñ tem nêpôm ñama. Ma donñtom idum havôhi thêthô lôk leñinñmavi ek vi atu ba idum nômm takêñ haviñ.

2

Wapômbêñ anêñ hadum abô ma thêthônñ

1* Mólô doho lêk lemimhabi nena, “Avanônñ biñ, avômalô takêñ ma nê kambom.” Ma donñtom yahananñ nena mólô ma nê kambom aêñ iyom ba intu mólô bônônñ. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena mólô udum hatôm atu ba thêlô idum. 2 Wapômbêñ halanñ abô, êñ ma hêv malainñ hadêñ avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapêñ ba intu anêñ hadum abô ma thêthônñ iyom. 3 Ma tem endanñô iniñ abô ba nêmm malainñ êndêñ i esak iniñ kambom. Ma mólô udum kambom aêñ iyom ba osonñ nena tem miñ endanñô mólônim abô ba nêmm malainñ êndêñ mólô imbiñ ami e? Mi. 4* Wapômbêñ hadum mavi anônñ hathak alalô ba intu hamô malinñyaô ba miñ hêv kambom anêñ vuli viyanñ kethenñ ami. Hosonñ nena êñ ma nômm oyanñ e? Miñ hoyala nena Wapômbêñ hadum mavi êñ ek hêv thalêk hêk ek mólô node kapôlômim lilinñ ba nosopa yani ami e?

5 Ma donñtom mólônim auk ma thekthek kambom ba miñ ole kapôlômim lilinñ ami. Aêñ ba mólô usup Wapômbêñ anêñ lamaninñ hathak amda ba tem êpôm mólô êndêñ anêñ waklavônñ endanñô abô. Wak êñ ma anêñ lamaninñ atu ba thêthônñ tem êlêmm yainñ. 6* Ma tem nêmm anyô tomñtom iniñ vuli êtôm nômm takatu ba bôk idum. 7 Nê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmanñiñ lôk athêñ bêñ ma lôkmala atu ba anêñ darñ mi ma Wapômbêñ tem nêmm lôkmala atu ba nêmm êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i. 8* Ma donñtom nê takatu ba idum palonñ lôk êpôlik hathak abô avanônñ ma idum kambom thêthô ma tem nêpôm Wapômbêñ anêñ lamaninñ lôk vovanñ. 9 Avanônñ biñ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêñ tem nêmm malainñ lôk vovanñ êndêñ i, avômalô Israel êmônñ ma avômalô lonñ buyanñ nemberñ yam. 10 Ma donñtom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmanñiñ lôk athêñ bêñ ma kapôlôñiñ êñjêk yaô, avômalô Israel êmônñ ma avômalô lonñ buyanñ nemberñ yam. 11 Ek malê nena Wapômbêñ hadum kobom donñtom hadêñ avômalô lôkthô, avômalô Israel lôk avômalô lonñ buyanñ haviñ.

* 1:27: Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9 * 2:1: Mat 7:1-2; Jon 8:7 * 2:4: Ep 1:7; 2Pi 3:15 * 2:6: Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10 * 2:8: 2Te 1:8

¹² Avômalô loŋ buyaŋ idum kambom ma tem Wapômbêŋ indum abô ba nêmvovaŋ êndêŋ i. Thêlô miŋ eyala Mose anêŋ balabuŋ ami ba intu Wapômbêŋ tem miŋ enja balabuŋ êŋ ba indum abô ek i ami. Aêŋ iyom ma avômalô Israêl idum kambom ma tem Wapômbêŋ indum abô ba nêmvovaŋ êndêŋ i. Thêlô eyala Mose anêŋ balabuŋ ba intu tem Wapômbêŋ enja balabuŋ êŋ ba indum abô ek i. ¹³ Ek malê nena nê takatu ba elañô abô balabuŋ ma miŋ êwê vibinŋ ami ma Wapômbêŋ miŋ halam i nena nê thêthôŋ ami. Mí, nê takatu ba êwê vibinŋ iyom, intu Wapômbêŋ halam i nena nê thêthôŋ. ¹⁴ *Avômalô loŋ buyaŋ miŋ eyala Mose anêŋ abô balabuŋ ami, ma doŋtom doho esopa abô balabuŋ êŋ vi hathak ida iniŋ leŋinŋhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵ Aêŋ ba iniŋ kobom hik thô nena eyala Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ hêk kapôlôŋinŋ. Ma wak doho ma iniŋ auk hananŋ thêlôda bêŋ, ma wak doho ma iniŋ auk hananŋ nena thêlô idum mavi. ¹⁶ Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek Yisu Kilisi endañô abô. Ma tem indum abô esak avômalô iniŋ auk loŋ kapô. Abô Mavi atu ba yahananŋ intu hananŋ aêŋ.

Avômalô Israêl lôk abô balabuŋ

¹⁷ Mólô vi olam am nena Israêl. Mólô lemimhabi nena owa Mose anêŋ abô balabuŋ ba intu Wapômbêŋ tem enja mólô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô.” ¹⁸ Ma Wapômbêŋ anêŋ abô bôk hadôŋ mólô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêŋ lahavinŋ ma malêla takatu ba mavi anôŋ. ¹⁹⁻²⁰ *Ma mólô lemimhabi nena abô balabuŋ ma mólô unim ba oyala auk lôk abô avanôŋ sapêŋ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom nê maleŋinŋ pusip lôk nonêmvoda deda êndêŋ avômalô takatu ba êmô momanŋinŋ lôk unŋgwik auk thô ek avômalô auk thôŋôthôŋ lôk auk pulusik e?

²¹ *Avanôŋ, ôdôŋ avômalô vi, ma aisê ka miŋ ôdôŋ amda ami? Ma onanŋ nena avômalô miŋ neja vani ami. Ma mólôda? ²² Ma onanŋ nena miŋ nindum sek imbinŋ anyô yanŋ yanavi ami, ma mólôda udum mena mi e? Ma ôdô ŋgôk, ma doŋtom owa iniŋ nômkama vani hayô iniŋ malak matherŋ e? ²³ Ma obam am hathak abô balabuŋ ma doŋtom ômô lu êŋ ma hatôm otauvinŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ²⁴ Hatôm bôk eto nena,

“Mólô Israêl udum kambom ba intu avômalô loŋ buyaŋ enanŋ abôma hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.”

Aisaia 52:5

²⁵ Mólô osopa balabuŋ, êŋ ma tabô neŋgothe anyô iniŋ kupik ma nômvoda mavi. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu, êŋ ma ubitak hatôm nê takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik ami. ²⁶ *Ma aêŋ iyom ma nê takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik ami ma doŋtom esopa balabuŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem ênjê i êtôm nê enŋgothe kupik havinŋ. ²⁷ Avanôŋ, mólô avômalô Israêl owa Wapômbêŋ anêŋ kapya balabuŋ ba onŋgothe unim kupik vê. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu ba avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik vê ami ma esopa abô balabuŋ tem nenanŋ mólônim kambom bêŋ. ²⁸⁻²⁹ *Ôpatu ba habitak anêŋ Israêl ba enŋgothe anêŋ kupik vê, ma doŋtom kapô lôk auk miŋ hamô havinŋ Wapômbêŋ ami, miŋ Israêl anôŋ ami. Mí, Israêl anôŋ ma ôpatu ba anêŋ kapô hamô havinŋ Wapômbêŋ. Ma tabô enŋgothe kupik anôŋ ma miŋ kupik viyainŋ hatôm balabuŋ hananŋ ami. Mí, tabô enŋgothe kupik anôŋ ma Lovak Matherŋ da hanŋgothe tabô

* **2:14:** Ap 10:35 * **2:19-20:** 2Ti 3:5 * **2:21:** Mat 23:3-4 * **2:26:** Gal 5:6 * **2:28-29:** Lo 30:6; Kol 2:11

êḡ hêk anyô kapô. Ôpêḡ ma avômalô miḡ ebam ami. Mi, Wapômbêḡ da habam yani.

3

Kobom kambom miḡ hatôm indum ba Wapômbêḡ etak anêḡ balabuḡ ami

¹ Aêḡ ba malê mavi te intu hêk ek avômalô Israêl? Ma enḡothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i? ² Mavi lomaloma bêḡ anôḡ hêk! Nôm môḡ ma Wapômbêḡ bôk hêv anêḡ abô halôk thêlô bahenḡḡ ek neyabinḡ.

³ Ma doḡtom ḡê Israêl doho miḡ êvhaveḡḡ ami. Ba intu nôm êḡ hatôm indum ba Wapômbêḡ etak anêḡ balabuḡ e? ⁴ Mî anôḡ! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyaḡ, ma doḡtom Wapômbêḡ da hanaḡ abô avanôḡ ba hasopa anêḡ abô iyom. Hatôm bôk eto nena,

“Abô takatu ba honaḡ,

ma tem nêḡê nena abô avanôḡ iyom.

Ma avômalô idum abô ek o,

ma tem ômô i lu.”

Kapya Yeḡ 51:4

⁵ Yêlôaniḡ kambom hik Wapômbêḡ anêḡ thêthôḡ thô halêm yaḡ. Aêḡ ba avômalô pik doho enaḡ nena, “Wapômbêḡ hik anêḡ lamaniḡ thô ba hêv vovaḡ viyaḡ hathak yêlôaniḡ kambom, êḡ ma hadum kambom.” ⁶ Êḡ ma lokbaḡ! Wapômbêḡ miḡ thêthôḡ ami, ma tem indum abô thêthôḡ aisê esak avômalô pik sapêḡ? ⁷ Ma anyôla tem enaḡ nena, “Yenaḡ abôyaḡ hik thô nena Wapômbêḡ anêḡ abô ma avanôḡ ba nanêm athêḡ lôkmaḡḡḡ êndêḡ yani. Ma doḡtom, aisê ka Wapômbêḡ hayê ya nena anyô kambom ba hanaḡ ya bêḡ?” ⁸ Abô êḡ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enaḡ, “Alalô nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahanaḡ abô êḡ. Aêḡ ba malaiḡ takatu ba tem êpôm i ma thêthôḡ.

Anyô thêthôḡ la miḡ hamô ami

⁹* Aêḡ ba alalô nanaḡ aisê? Avômalô Israêl iyom intu mavi hêk Wapômbêḡ ma, ma avômalô loḡ buyaḡ ma mi e? Mî, bôk yahanaḡ yôv nena alalô lôkthô ma amô kambom vibiḡ, avômalô Israêl lôk avômalô loḡ buyaḡ haveḡ. ¹⁰ Hatôm bôk eto nena,

“Anyô thêthôḡ la miḡ hamô ami. Mî anôḡ.

¹¹ Ma anyô lôkkauk mavi la miḡ hamô ami.

Lôk anyôla miḡ habôlêm Wapômbêḡ ami.

¹² Avômalô lôkthô êvôliḡ dôminiḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba intu ibitak êtôm nôm oyaḡ. *Kapya Yeḡ 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20*

Ma miḡ anyôla hadum mavi ami, milôk.

¹³ Abô takatu ba hale thêlô veḡḡbôlêk ma ôvpalê hatôm elav anyô ḡama iniḡ lôv abôlêk vê.

Thêlô ethak enaḡ abôyaḡ bêḡ anôḡ hale veḡḡbôlêk.

Ma iniḡ abô hatôm umya kambom anêḡ siniḡ.

¹⁴ Wak nômbêḡ intu ma thêlô enaḡ abôma lôk lenḡḡḡaḡ.

¹⁵ Ma elom evenḡ ek nijik anyô vônô.

¹⁶ Loḡ takatu ba thêlô i, ma ibuliḡ avômalô ba êv malaiḡ hadêḡ i.

¹⁷ Ma êthôḡ bôk lo loḡ nêmo labali imbiḡ avômalô vi paliḡ.

¹⁸ Ma miḡ êkô dokte ek Wapômbêḡ ami.”

Kapya Yeḡ 5:9

Kapya Yeḡ 140:3

Kapya Yeḡ 10:7

Aisaia 59:7-8

Kapya Yeḡ 36:1

* 3:9: Lom 1:18-2:24; 3:23

¹⁹ Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuŋ takêŋ ma hananŋ hathak avômalô Israeŋ takatu ba êmô balabuŋ vibinŋ. Ba intu avômalô Israeŋ lôk avômalô pik sapêŋ bônônŋ iyom hathak Wapômbêŋ hananŋ ininŋ kambom bêŋ. ²⁰ *Aêŋ ba anyôla minŋ hatôm esopa balabuŋ ba imbitak thêthônŋ ênjêk Wapômbêŋ ma ami. Mi, balabuŋ hathak hik alalôaniŋ kambom thô hadêŋ alalôda.

Alalô abitak thêthônŋ hathak aêvhavinŋ iyom

²¹ Ma donŋtom lêk Wapômbêŋ hik loŋôndê yanŋda thô hadêŋ alalô ek nambitak thêthônŋ ênjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enanŋ hathak loŋôndê êŋ yôv. Ma loŋôndê êŋ minŋ hananŋ hathak nesopa balabuŋ ami. Mi. ²² *Loŋôndê êŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ halam avômalô takatu ba êvhavinŋ Yisu Kilisi nena thêthônŋ. Avômalô Israeŋ lôk avômalô loŋ buyanŋ sapêŋ ma imbitak thêthônŋ hathak loŋôndê donŋtom êŋ iyom. ²³ Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba minŋ hatôm nêôm lôkmanŋinŋ êtôm Wapômbêŋ ami. ²⁴ *Aêŋ ba intu Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hapesanŋ loŋôndê ek avômalô nimbitalak thêthônŋ. Hadum aêŋ hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole nê takatu ba êvhavinŋ ininŋ kambom anêŋ malainŋ vé. ²⁵ Wapômbêŋ hatak Yisu Kilisi hêk avômalô malenŋinŋ ek ema ba engasô anêŋ thalalenŋ êtôm da ek enja alalôaniŋ kambom anêŋ vovanŋ. Ba intu alalô aêvhavinŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem etak anêŋ lamaninŋ atu hathak alalô. Êŋ ma hik thô nena yani bôk hadum thêthônŋ hathak avômalô takatu ba bôk êmô hamônŋ vêm ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma minŋ hadum abô kethenŋ ek i ami. Mi, havalonŋ lôkthô ininŋ kambom loŋ aleba hatak hayô hamô Yisu iyom. ²⁶ Ma lêk hik thô nena yanida ma thêthônŋ ba hapesanŋ loŋôndê ek halam avômalô takatu ba êvhavinŋ Yisu nena thêthônŋ.

²⁷ Aêŋ ba opalê hatôm embam yanida? Mi anônŋ, ek malê nena alalô minŋ adum ku asopa balabuŋ ek nambitak thêthônŋ ênjêk Wapômbêŋ ma ami. Mi, aêvhavinŋ iyom. ²⁸ Alalô aêvhavinŋ nena ôpatu ba hêvhavinŋ iyom intu hamô thêthônŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ma ku esopa balabuŋ minŋ hatôm indum ôpêŋ imbitak thêthônŋ ami. Mi. ²⁹ *Wapômbêŋ ma avômalô Israeŋ iyom ininŋ Wapômbêŋ e? Mi, yani ma avômalô loŋ buyanŋ ininŋ Wapômbêŋ havinŋ. ³⁰ *Ek malê nena Wapômbêŋ ma donŋtom iyom. Ma hik loŋôndê donŋtom iyom thô ek nambitak thêthônŋ ênjêk yani ma. Nê takatu ba engothe ininŋ kupik ba êvhavinŋ ma Wapômbêŋ tem endam i nena nê thêthônŋ. Ma nê takatu ba minŋ engothe ininŋ kupik ami ba êvhavinŋ ma Wapômbêŋ tem endam i imbinŋ nena nê thêthônŋ. ³¹ *Lêk aisê? Alalô adum êvhavinŋ hi bêŋ ma balabuŋ tem imbitak êtôm nôm oyanŋ e? Mi, êvhavinŋ havatho balabuŋ loŋ.

4

Wapômbêŋ halam Ablaham nena anyô thêthônŋ hathak anêŋ hêvhavinŋ

¹ Alalô lenŋinŋimbi bumalô Ablaham. Yani hadum aisê ba habitak thêthônŋ?
² Yani hadum ku ba habitak thêthônŋ ba intu yani hatôm êmbô, e? Mi anônŋ, Wapômbêŋ minŋ lahabi aêŋ ami. ³ *Bôk eto aisê? Eto nena, “Ablaham hêvhavinŋ Wapômbêŋ ba intu halam yani nena anyô thêthônŋ.” *Mônŋ Anônŋ 15:6*

* **3:20:** Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16 * **3:22:** Gal 2:16 * **3:24:** Lom 5:1 * **3:29:** Lom 10:12
 * **3:30:** Lo 6:4; Gal 3:20 * **3:31:** Mat 5:17 * **4:3:** Gal 3:6

⁴ Anyô te hadum ku ba anêḡ anyô bêḡ hêv yani vuli, êḡ ma nananḡ nena hêv anêḡ anyô ku vuli ma miḡ nananḡ nena anêḡ anyô bêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ yani ami. ⁵ Ma doḡtom anyô miḡ hatôm indum ku ek imbitak thêthôḡ ami. Mi, hêvhaviḡ Wapômbêḡ iyom, ma tem Wapômbêḡ endam yani nena anyô thêthôḡ. Wapômbêḡ ma ôpatu ba halam nê kambom nena thêthôḡ. ⁶ Devit bôk hananḡ aêḡ iyom hathak avômalô takatu ba miḡ idum ku ek nimbitak thêthôḡ ami, ma Wapômbêḡ halam i nena nê thêthôḡ. Yani hananḡ nena thêlô lêk êmô lôk lenḡmavi ba hatô hathak i nena,

⁷ “Nê takatu ba Wapômbêḡ bôk hêv iniḡ kambom vê
lôk haluviḡ iniḡ sek,
thêlô lêk êmô lôk lenḡmavi.

⁸ Ma nê takatu ba bôk Wapômbêḡ lapaliḡ iniḡ kambom,
lêk êmô lôk lenḡmavi.”

Kapyayey 32:1-2

⁹ Mólônim auk aisê? Mek mavi êḡ ma nê Israeḡ takatu ba enḡothe kupik iyom iniḡ e? Ma nê loḡ buyanḡ takatu ba miḡ enḡothe kupik ami? Alalô bôk ananḡ nena Ablaham hêvhaviḡ ba intu halam yani nena anyô thêthôḡ. ¹⁰ Ma enḡothe yani kupik vêm ka Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôḡ e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôḡ. ¹¹ *Miḡ enḡothe Ablaham kupik ami denanḡ ma hêvhaviḡ ba Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôḡ. Vêm ma Wapômbêḡ havak balabuḡ nenḡothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôḡ yôv. Aêḡ ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek nê êvhaviḡ takatu ba miḡ enḡothe iniḡ kupik ami ek Wapômbêḡ endam i nena nê thêthôḡ. ¹² Ma aêḡ iyom ma Ablaham ma nê takatu ba enḡothe kupik lôk esopa anêḡ vanḡwam hathak êvhaviḡ iniḡ lambô. Iniḡ êvhaviḡ ma hatôm bumalô Ablaham anêḡ ba hêvhaviḡ vêm ka enḡothe anêḡ kupik havenḡ yam.

¹³ *Wapômbêḡ habutiḡ abô haviḡ Ablaham lôk anêḡ limi nena tem nêḡm pik sapêḡ êndêḡ i hathak anêḡ thêthôḡ atu ba halêm anêḡ hêvhaviḡ. Ma miḡ hathak anêḡ hasopa balabuḡ ami. ¹⁴ *Avômalô esopa abô balabuḡ ba ewa nôḡm atu ba Wapômbêḡ habutiḡ abô hathak, êḡ ma êvhaviḡ lêk habitak hatôm nôḡm oyanḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba habutiḡ haviḡ Ablaham habitak hatôm yavoyav oyanḡ. ¹⁵ *Ek malê nena balabuḡ hathak havôv Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ halêm hadêḡ avômalô takatu ba miḡ esopa ami. Balabuḡ mi, ma tem namô balabuḡ lu aisê?

¹⁶ *Aêḡ ba avômalô ewa nôḡm takatu ba Wapômbêḡ habutiḡ abô hathak anêḡ anôḡ hathak iniḡ êvhaviḡ. Ba intu hathak anêḡ wapôm ma Wapômbêḡ hadum nôḡm êḡ. Ma Wapômbêḡ hik anêḡ abô habutiḡ haviḡ Ablaham loḡ hathak anêḡ limi sapêḡ atu ba êvhaviḡ, avômalô Israeḡ takatu ba bôk ewa anêḡ balabuḡ lôk avômalô loḡ buyanḡ haviḡ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô. ¹⁷ Hatôm abô atu ba Wapômbêḡ bôk hananḡ ba eto nena,

“Lêk yahatak o ek umbitak avômalô lodôḡlodôḡ iniḡ lim.” *Môḡ Anôḡ 17:5*
Abô êḡ ma avanôḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ablaham hêvhaviḡ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêḡ nê ḡama ma hathak halam nôḡmkama takatu ba miḡ hamô ami, ma lôkthô ibitak aêḡ.

¹⁸ Avômalô sapêḡ lenḡḡhabi nena nôḡm êḡ miḡ hatôm imbitak ami. Ma doḡtom Wapômbêḡ hik vuliḡ lenḡsawa thô hadêḡ yani ba hananḡ,
“Anêḡm libumi tem nimbitak aêḡ.” *Môḡ Anôḡ 15:5*

* 4:11: Stt 17:10-11 * 4:13: Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 * 4:14: Gal 3:18 * 4:15: Lom

3:20; 5:13 * 4:16: Gal 3:7

Ma Ablaham hêvHAVIN̄ ba hêv ma ba intu habitak lodôḡlodôḡ iniḡ lambô.
 19 *Ablaham hayala nena yani anêḡ sondabêḡ hatôm 100 ba lêk liḡkupik hayalôv. Ma Sala liḡkupik bôk hayalôv aêḡ iyom. Ma doḡtom nôḡ êḡ miḡ hatauviḡ anêḡ hêvHAVIN̄ ami. Mi, havalon̄ loḡ lôklokwaḡ. 20 Ma miḡ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêḡ havak haviḡ yani ami. Mi, anêḡ hêvHAVIN̄ halumbak bêḡ ba hêv athêḡ lôkmaḡḡiḡ hadêḡ Wapômbêḡ. 21 Yani hayala yôv nena Wapômbêḡ hatôm indum êtôm atu ba bôk habutiḡ. 22 Ba intu
 “Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôḡ,”

Môḡ Anôḡ 15:6

23-24 Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthôḡ,” miḡ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvHAVIN̄ Wapômbêḡ atu ba hik alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu liḡ hêk ḡama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvHAVIN̄ nena ḡê thêthôḡ. 25 *Yisu êḡ intu Wapômbêḡ hatak ek ema esak alalôaniḡ kambom ma hik liḡ hathak loḡbô ek êpôpêk loḡôndê ek alalô nambitak thêthôḡ.

5

Alalô lêk amô labali haviḡ Wapômbêḡ

1 Alalô aêvHAVIN̄ ba Wapômbêḡ halam alalô nena avômalô thêthôḡ. Aêḡ ba lêk amô labali haviḡ Wapômbêḡ hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi.

2 Hathak aêvHAVIN̄ ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêḡ anêḡ wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv maleniḡ lôk lenḡḡmavi ek namô Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡiḡ kapô. 3 *Ma aêḡ iyom ma alalô lenḡḡmavi esak malaiḡ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malaiḡ takêḡ tem indum ba alalô namiḡ lôklokwaḡ. 4 Ma amiḡ lôklokwaḡ, êḡ ma hik thô nena alalô amô malaiḡ takêḡ lu. Ma amô malaiḡ takêḡ lu, êḡ ma havatho alalô loḡ ek nanêm maleniḡ. 5 Ma aêv maleniḡ êḡ miḡ hatôm indum alalô kapôlôḡiḡ malaiḡ ami. Mi, Wapômbêḡ bôk hangasô anêḡ lahaviḡ halôk alalô kapôlôḡiḡ hathak anêḡ Lovak Matheḡ atu ba hêv hadêḡ alalô.

6 Nodarô. Bôk alalô lokwaḡ mi ba apôlik hathak Wapômbêḡ ma hadêḡ anêḡ waklavôḡ atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô.

7 Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthôḡ yaḡ anêḡ loḡ e? Injo, betha wakla intu anyô yaḡ hêv anêḡ lôkmala ek nêḡ anyô mavi yaḡ sa la. 8 *Ma doḡtom Wapômbêḡ hik anêḡ lahaviḡ alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denaḡ ma Kilisi hêv anêḡ lôkmala ba hama ek alalô. 9 *Ma lêk Wapômbêḡ halam alalô nena thêthôḡ hathak Yisu anêḡ thalalen̄. Aêḡ ba intu nayala nena hathak yani ma tem nêḡ alalô vê êḡḡêk anêḡ lamaniḡ. 10 Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêḡ apôlik hathak i, êḡ ma hapesaḡ abô haviḡ alalô hathak Nakaduḡ anêḡ ḡama ek nambitak anêḡ ḡê môlô. Ma lêk alalô ma anêḡ ḡê môlô ba intu ayala katô nena tem nêḡ alalô bulubiḡ esak anêḡ lôkmala. 11 Ma nôḡ mavi yaḡ ma aêntêk. Hathak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêḡ anêḡ ḡê môlô ba intu alalô athak lenḡḡmavi anôḡ hathak Wapômbêḡ.

ḡama halêm anêḡ Adam ma lôkmala halêm anêḡ Kilisi

12 *Kambom halêm pik hathak anyô doḡtom iyom ma ḡama halêm pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu ḡama hapôm

* 4:19: Stt 17:17 * 4:25: Ais 53:4-5 * 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * 5:8: Jon 3:16; 1Jon 4:10
 * 5:9: Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5 * 5:12: Stt 3:6; Lom 6:23

sapêḡ. ¹³ *Abô balabuḡ mi denaḡ ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêḡ miḡ hakatuḡ avômalô iniḡ kambom tomtom ami ek malê nena balabuḡ mi denaḡ. ¹⁴ Avômalô takatu ba evenḡ Adam yam ba hi hayô waklavôḡ Wapômbêḡ hêv balabuḡ hadêḡ Mose ma miḡ êmô balabuḡ lu hatôm Adam ami. Êk malê nena thêlô miḡ êmô balabuḡ kapô ami. Ma doḡtom ḡama hayabiḡ thêlô sapêḡ.

Ma Adam ma hatôm anyô yaḡ atu ba haveḡ yam anêḡ dahô. ¹⁵ Adam ma anyô doḡtom, ma doḡtom hamô Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ lu ba avômalô bêḡ anôḡ ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô doḡtom aêḡ iyom. Ma doḡtom hathak yani anêḡ wapôm ma Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam ba hêv liḡsiḡ ek hêv nôḡ mavi hadêḡ avômalô bêḡ anôḡ. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêḡ hêv ma miḡ hatôm kambom atu ba Adam hadum ami. ¹⁶ Avanôḡ biḡ, wapôm êḡ lôk kambom êḡ iniḡ anôḡ ma yaḡda yaḡda. Kambom anêḡ anôḡ ma aêntêk, Wapômbêḡ hadum abô ba hik kambom êḡ anêḡ malaiḡ thô. Ma wapôm anêḡ anôḡ ma aêntêk, hadum ḡê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôḡ. ¹⁷ Anyô doḡtom hadum kambom ba intu ḡama hayabiḡ avômalô pik sapêḡ hathak anêḡ kambom. Ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ wapôm ma hamô vuliḡ ek ḡama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêḡ anêḡ wapôm atu ba hêv liḡsiḡ tem nimbitak thêthôḡ. Thêlô tem lovak ek kambom lo ḡama ma nêḡmô lôkmala êtôm kiḡ esak anyô doḡtom, ôpêḡ ma Yisu Kilisi.

¹⁸ *Aêḡ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêḡ hadum abô hathak avômalô sapêḡ ba hik iniḡ malaiḡ thô. Ma doḡtom anyô yaḡ hadum nôḡ thêthôḡ yaḡ ba intu Wapômbêḡ halam alalô sapêḡ nena thêthôḡ ba hêv lôkmala hadêḡ alalô. ¹⁹ *Avanôḡ, anyô te anêḡ lêndôḡ kôtôḡ hadum avômalô bêḡ anôḡ ibitak ḡê idum kambom. Ma doḡtom anyô yaḡ anêḡ halanô abô hadum avômalô bêḡ anôḡ ibitak thêthôḡ hêk Wapômbêḡ ma.

²⁰ Wapômbêḡ hêv balabuḡ ek avômalô neyala nena thêlôniḡ kambom ma nôḡ kambom anôḡ. Ma doḡtom iniḡ kambom habitak bêḡ anôḡ, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm halumbak hi ba hi. ²¹ *Sêbôk ma kambom hathak hayabiḡ avômalô lôkthô ba hêv ḡama. Ma doḡtom lêk ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm hayabiḡ alalô ba halam alalô nena thêthôḡ ek nêḡmô lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.

6

Kambom anêḡ lôklokwaḡ lêk hêv yak

¹ Môlônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêḡ anôḡ, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêḡ ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêḡ anêḡ wapôm indumbak ni ba ni e? ² Mi anôḡ! Alalô bôk atôm ḡê ḡama ek kambom anêḡ lôklokwaḡ miḡ êḡmbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. ³ *Alalô takatu ba athik ḡaḡ lôk athak doḡtom haviḡ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêḡ ḡama haviḡ. Lemimpaliḡ e? ⁴ *Ba intu athik ḡaḡ, êḡ ma hatôm alalô ama ba elav haviḡ Kilisi. Ma hathak ôdôḡ êḡ ma Wapômbêḡ atu ba bôk hik Kilisi liḡ hêk ḡama hathak anêḡ lôklokwaḡ lôkmaḡḡiḡ lêk hadum aêḡ hadêḡ alalô ek namô imbiḡ lôkmala lukmuk êḡ.

* 5:13: Lom 4:15 * 5:18: 1Ko 15:22 * 5:19: Ais 53:11 * 5:21: Lom 6:23 * 6:3: Gal 3:27

* 6:4: Kol 2:12

⁵ Alalô bôk athak donptom avinj Kilisi lôk anêj ñama yôv ba intu avanôj bin nena tem nasak donptom imbinj anêj haviyô aêj iyom. ⁶ *Alalô nayala nena alalôaniñ kapôlôñij bô bôk ik vônô hathak a havinj yani ek kambom anêj lôklokwan mij hatôm eyabinj alalô esak lojbo ami. Ba intu kambom ma mij lêk alalôaniñ alañ ami. ⁷ Ek malé nena ôpatu ba bôk hama yôv havinj Kilisi ma mij hamô kambom anêj lôklokwan vibinj ami.

⁸ Avanôj bin nena alalô bôk ama yôv havinj Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbinj yani. ⁹ Kilisi hama vêm ma Wapômbêj hik yani lij ba intu alalô nayala nena yani mij hatôm ema esak lojbo ami. Ñama anêj lôklokwan ma lêk nôm oyanj ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlôj te iyom ek imbulinj kambom anêj lôklokwan. Ma lêk hamô lôkmala ek nêm athêj lôkmanjij êndêj Wapômbêj. ¹¹ *Aêj iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm ñê ñama ma amô lôkmala havinj Kilisi ek nanêm athêj bêj êndêj Wapômbêj. ¹² *Ba intu mij notak kambom ek eyabinj lemvimkupik ba nosopa anêj thethanjak ami. ¹³ *Wapômbêj bôk hik môlô lij hêk ñama ba ômô lôkmala. Ba intu nônêm amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêj êndêj Wapômbêj ek nindum ku takatu ba thêthôj. Ma mij notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêj ku ami. ¹⁴ *Môlô ômô Wapômbêj anêj wapôm kapô ma mij ômô balabuñ vibinj ami. Ba intu kambom mij môlônim anyô bêj hathak lojbo ami.

Thêthôj ma alalôaniñ alañ

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêj anêj wapôm kapô ma mij amô balabuñ vibinj ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôj. ¹⁶ *Ôpatu ba olanj anêj abô ba osopa, êj ma hatôm môlônim anyô bêj. Ba osopa kambom, êj ma kambom hatôm môlônim anyô bêj ba tem endom môlô ni ñama. Ma aêj iyom ma olanj Wapômbêj anêj abô ba osopa, êj ma hatôm môlônim anyô bêj ba tem indum ba môlô numbitak avômalô thêthôj. ¹⁷ Sêbôk ma kambom ma môlônim alañ, ma donptom Wapômbêj hatak môlô hamô abô avanôj vibinj ba lêk môlô ôêv kapôlônim ek olanj abô êj ba osopa. Hathak nôm êj ma nanêm leñijmavi êndêj Wapômbêj. ¹⁸ Kilisi bôk hêv môlô vê hêk kambom, môlônim alañ bô. Ma thêthôj lêk habitak môlônim alañ lukmuk. ¹⁹ Auk êj ma malainj ek môlô avômalô pik noyala ba intu yahêv lilinj hathak auk pik. Sêbôk ma môlô ôêv lemvimkupik bula ek lôñgôlôj imbitak môlônim alañ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma donptom lêk ma nônêm lemvimkupik lôkthô ek thêthôj imbitak môlônim alañ ek êmbôv môlô ni êndêj mathenj.

²⁰ Sêbôk ma môlônim alañ ma kambom. Ba mij ômô thêthôj anêj lôklokwan vibinj ami. ²¹ Ma bôk owa anôj alêla hêk kambom anêj? Mi, nôm takêj anêj anôj ma ñama iyom ba lêk môlô mama hathak. ²² Ma donptom lêk Kilisi hapole môlô vê hêk kambom anêj lôklokwan ba Wapômbêj lêk habitak môlônim alañ. Ba ku êj anêj anôj lêk hadum môlô ubitak mathenj ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj. ²³ *Avômalô takatu ba idum kambom anêj ku tem neja kambom anêj vuli, êj ma ñama. Ma donptom avômalô takatu ba êmô havinj alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi ma Wapômbêj tem imbi anêj wapôm sam oyanj binj ba nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêj intu sapêj êndêj i.

* **6:6:** Gal 5:24 * **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:** Stt 4:7 * **6:13:** Lom 12:1 * **6:14:** 1Jon 3:6 * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19 * **6:23:** Lom 5:12,15

7

Lêk asopa lojôndê lukmuk

¹ Aiyaj thêlô, môlô oyala balabuŋ katô ba intu oyala nena balabuŋ hayabiŋ avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi. ² Anêŋ ôdôŋ ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuŋ havalonŋ thai lonŋ. Ma yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonŋ yanavi lonŋ ami. ³ Aêŋ ba yamalô hamô lôkmala denaŋ ma yanavi hadô ba hi hawa anyô lukmuk, êŋ ma elam yani nena avi sek. Ma doŋtom yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonŋ yani lonŋ ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma miŋ nendam yani neŋa avi sek ami.

⁴ *Aiyaj thêlô, môlô ma Kilisi anêŋ liŋkupik. Ba hathak ôdôŋ êŋ, ma oma hathak balabuŋ ek miŋ eyabiŋ môlô ami ek nosak doŋtom imbiŋ anyô yaŋ. Ôpêŋ ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ hêk ŋama. Aêŋ ba môlô ma Kilisi anêŋ ek unŋwik anôŋ mavi êtom atu ba Wapômbêŋ lahaviniŋ. ⁵ Sêbôk atu ba alalôaniŋ kapôlôŋiŋ bô hayabiŋ alalô ma balabuŋ habisôk ek nandum kambom. Ba intu leŋviŋkupik habi alak ek nandum kambom ba anêŋ anôŋ ma ŋama. ⁶ *Ma doŋtom lêk alalô ama ek balabuŋ ba intu balabuŋ anêŋ lôklokwaŋ miŋ havalonŋ alalô lonŋ hathak loŋbô ami. Ma nandum Wapômbêŋ anêŋ ku ba nasopa lojôndê lukmuk atu ba Lovak Matherŋ hik thô hadêŋ alalô. Ma miŋ nasopa balabuŋ atu ba bôk eto anêŋ lojôndê ami.

Balabuŋ hik kambom thô

⁷ *Aêŋ ba intu yahanaj nena balabuŋ ma nôm kambom e? Mi anôŋ. Balabuŋ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuŋ te hanaj aêntêk, “Miŋ malemkilik esak anyô yaŋ anêŋ nômkama ami.” Hathak abô êŋ iyom, yahayala nena yamalenkilik hathak avômalô vi iniŋ nômkama, êŋ ma kambom. ⁸ Ma doŋtom kambom hawa balabuŋ êŋ ba habisôk ek yamalenkilik esak avômalô vi iniŋ nômkama lomalama. Balabuŋ mi, ma kambom anêŋ lôklokwaŋ ma mi hatôm ŋama. ⁹ Sêbôk atu ba yahathôŋ balabuŋ paliŋ, êŋ ma yahasonŋ nena ya ma anyô lôkmala. Ma doŋtom balabuŋ halêm, êŋ ma hatôm kambom hawa anêŋ lôkmala hathak loŋbô ba intu yahayala nena ¹⁰ ya hatôm anyô ŋama. Aêŋ ba yahasonŋ nena balabuŋ tem nêŋ lôkmala êndêŋ ya. Ma doŋtom mi, hêv ŋama hadêŋ ya. ¹¹ *Kambom hawa balabuŋ ba hasau ya hathak ek yandum kambom ek injik ya vônô. ¹² *Aêŋ ba nanaj aisê esak abô balabuŋ? Balabuŋ ma nôm kambom e? Mi, Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ ma matherŋ lôk thêthôŋ ma mavi.

¹³ Aêŋ ba nanaj nena nôm mavi êŋ hik ya vônô e? Mi anôŋ! Kambom da hawa nôm mavi êŋ ba hadum ek injik ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nôm ôvathek anôŋ.

¹⁴ Alalô nayala nena balabuŋ halêm anêŋ Lovak Matherŋ, ma doŋtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenaŋ alaŋ ba yahadum ku hamô yani vibiniŋ.

¹⁵ *Miŋ yahayala nôm atu ba yahadum ami. Malêla takatu ba yalenŋhaviŋ yandum ma miŋ yahadum ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êŋ ma yahathak yahadum. ¹⁶ Yahadum kambom atu ba yahapôlik hathak, êŋ ma hik thô nena yenaŋ auk halôk hathak balabuŋ anêŋ auk lôk hayala nena balabuŋ ma nôm mavi. ¹⁷ Kambom atu ba hamô yakapôlôŋ iyom intu

* 7:4: Lom 6:2,11 * 7:6: Lom 6:4; 8:2 * 7:7: Kis 20:17; Lo 5:21 * 7:11: Stt 3:13 * 7:12:

1Ti 1:8 * 7:15: Gal 5:17

havôv ya ek yandum kambom. Ma miñ yenañ auk havôv ya ek yandum kambom takêñ ami. ¹⁸ Yalenhaviñ yandum malê atu ba mavi, ma doñtom miñ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômla mavi te miñ hêk yakapôlôñ bô ami. ¹⁹ Nôm mavi atu ba yalen hik ya hathak ek yandum ma miñ yahadam ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êñ ma yahadam havôhi thêthô. ²⁰ Avanôñ, nôm kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadam, ba intu hik thô nena yada miñ yahadam ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlôñ da intu hadum nôm êñ.

²¹ Aêñ ba avanôñ biñ nena wak nômbêñ atu ba yalenhaviñ yandum mavi ma kambom hamij ya loñ sij. ²² Ya dahôlôñ lamavi hathak Wapômbêñ anêñ balabuñ, ²³ *ma doñtom lôklokwañ yanja hadum ku hathak yalenvinjupik ba hik vovak hadêñ balabuñ atu ba yalenhaviñ yasopa. Lôklokwañ êñ ma kambom anêñ ba lovak ek yalenhaviñ atu ba havalon ya ek yandum anêñ ku. ²⁴⁻²⁵ *Aêñ ba yenañ auk ma aentêk. Yalenhaviñ Wapômbêñ anêñ balabuñ imbitak yenañ alan, ma doñtom yakapôlôñ bô hathak hadum ba kambom habitak yenañ alan. Ai, malain êñ habulin ya kambom anôñ! Yalenvinjupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loñôndê ñama. Opalê intu hatôm nêma ya sa? Wapômbêñ hathak alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêma ya vé êñjêk kambom anêñ lôklokwañ, ba intu yahanañ yalenmavi hadêñ Wapômbêñ.

8

Lêk asopa Lovak Mathen anêñ loñôndê lukmuk

¹ Abô takatu ba bôk yahanañ yôv anêñ ôdôñ ma aentêk. Wapômbêñ tem miñ indum abô ba nêma malain êndêñ avômalô takatu ba êmô haviñ Yisu Kilisi ami. ² Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêñ ku, ma Lovak Mathen atu ba hêv lôkmala anêñ lôklokwañ hêv alalô vé hêk kambom anêñ lôklokwañ atu ba havôv alalô hi ek nama. ³ Alalôaniñ kapôlôñij bô miñ hatôm esopa balabuñ ami ba intu balabuñ êñ miñ hatôm nêma alalô vé êñjêk kambom anêñ lôklokwañ ami. Ma doñtom Wapômbêñ da hadum nôm êñ hathak hêv Nakadun halêm hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniñ kambom ba hawa anêñ vovan. ⁴ *Yani hadum aêñ ek balabuñ injik anêñ anôñ imiñ alalô atu ba asopa Lovak Mathen anêñ loñôndê ma miñ kapôlôñij bô anêñ loñôndê ami.

⁵ Avômalô takatu ba êmô kapôlôñij bô vibin ethak lenjñhabi auk takatu ba kapôlôñij bô lahaviñ. Ma doñtom avômalô takatu ba êmô Lovak Mathen vibin ethak lenjñhabi auk takatu ba Lovak Mathen lahaviñ. ⁶ Ma avômalô takatu ba iniñ auk hasopa kapôlôñij bô anêñ auk tem nema. Ma doñtom avômalô takatu ba iniñ auk hasopa Lovak Mathen anêñ auk tem neja lôkmala ba nêma labali. ⁷ Avômalô takatu ba evalon kapôlôñij bô miñ hatôm nesopa Wapômbêñ anêñ balabuñ ami. Ba intu miñ esopa ami ba iniñ auk hapôlik hathak yani. ⁸ Ma avômalô takatu ba kapôlôñij bô hayabin i miñ hatôm nindum Wapômbêñ lamavi ami.

⁹ *Ma doñtom mólônim kapôlônim bô miñ hayabin mólô ami ma mi. Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen da intu hamô mólô kapôlônim ba hayabin mólô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêñ Lovak Mathen mi, thêlô êñ intu

* 7:23: Gal 5:17; 1Pi 2:11

* 7:24-25: 1Ko 15:57

* 8:4: Gal 5:16,25

* 8:9: 1Ko 3:16; 12:3

miñ yani anêḡ ami. ¹⁰ *Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma donḡtom Kilisi hamô môlô kapôlôlimim ba bôk ubitak avômalô thêthônḡ yôv. Aêḡ ba dahôlôlimim lêk hawa lôkmala anônḡ yôv. ¹¹ Wapômbêḡ bôk hik Yisu Kilisi liḡ hêk ḡama. Ma anêḡ Lovak Matherḡ hamô môlô kapôlôlimim, ba hathak Lovak Matherḡ anêḡ ku ma Wapômbêḡ tem nêḡm lôkmala êndêḡ kupik atu ba tem ema aêḡ iyom.

Lovak Matherḡ hadum ba alalô abitak Wapômbêḡ nali

¹² Aêḡ ba aiyarḡ thêlô, alalôaniḡ ku hêk ek nasopa Lovak Matherḡ anêḡ auk ma miñ nasopa kapôlônḡ bô anêḡ auk esak loḡbô ami. ¹³ *Môlô osopa unim kapôlôlimim bô anêḡ auk, êḡ ma tem noma. Ma donḡtom uik kambom atu ba kapôlôlimim bô lahavinḡ vônô hathak Lovak Matherḡ, êḡ ma tem nôḡm lôkmala. ¹⁴ Wapômbêḡ anêḡ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Matherḡ halom i. ¹⁵ *Wapômbêḡ hêv anêḡ Lovak Matherḡ hadêḡ alalô. Ma Lovak Matherḡ hadum ek alalô nambitak Wapômbêḡ da anêḡ avômena ba intu alarḡ nena, “Aba, Wakamik!”* Ma miñ hatak alalô hamô yani vibirḡ ek nakô esak loḡbô ami. ¹⁶ *Ma Lovak Matherḡ hathak hik alalôaniḡ auk loḡ nena alalô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena anônḡ. ¹⁷ Alalô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena ba intu tem alalô naja nôḡm mavi takatu ba yani bôk habitinḡ havinḡ anêḡ avômalô. Avanônḡ, tem naja nôḡm mavimavi takêḡ anêḡ Wapômbêḡ imbirḡ Kilisi. Ma lêk awa vovarḡ hatôm yani bôk hawa, êḡ ma tem naja athêḡ lôkmaḡinḡ imbirḡ yani.

Lôkmaḡinḡ tem imbitak embenḡ yam

¹⁸ Avanônḡ, Wapômbêḡ tem injik anêḡ lôkmaḡinḡ thô ek namô kapô. Ba intu yalenḡhabi nena malairḡ lomaloma takatu ba lêk hapôm alalô, êḡ ma nôḡm oyarḡ lôkthô. ¹⁹ Nôḡmkama sapêḡ atu ba Wapômbêḡ hapesarḡ ma êvsonḡ ba eyabinḡ ek nêḡgê waklavônḡ atu ba tem yani injik anêḡ avômena thô. ²⁰⁻²¹ *Ek malê nena nôḡmkama pik sapêḡ lêk êḡmô mayaliv. Wapômbêḡ habulinḡ hathak Adam anêḡ kambom ba hêv malairḡ hadêḡ nôḡm takêḡ. Ma nôḡm takêḡ miñ lenḡinḡhavinḡ aêḡ ami. Nôḡmkama takatu ba hapesarḡ lêk epalê ba hatôm êḡmô koladônḡ. Ma donḡtom wak te tem nêḡm nôḡm takêḡ vé êḡnjêk koladônḡ êḡ ba nede yarḡ imbirḡ Wapômbêḡ anêḡ avômena takatu ba êḡmô anêḡ lôkmaḡinḡ kapô. Ba intu nôḡmkama lôkthô lêk êv malenḡinḡ.

²² Alalô ayala nena nôḡmkama sapêḡ atu ba Wapômbêḡ bôk hapesarḡ ma lôkthô lêk elarḡ ba elom evenḡ hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. ²³ *Vovarḡ êḡ lêk hapôm alalô havinḡ ma miñ nôḡmkama iyom ami. Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Matherḡ yôv hatôm nôḡm mavi môḡ hadêḡ alalô. Ba intu alalôaniḡ kapôlônḡ halanḡ ba halom havenḡ ba hayabinḡ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêḡ da anêḡ avômena anônḡ lôk nêḡm kupik lukmuk êndêḡ alalô. ²⁴ Avanônḡ, Wapômbêḡ bôk hêv alalô bulubinḡ yôv, ma donḡtom miñ alalô ayê balabuḡ anêḡ anônḡ sapêḡ hathak malenḡinḡ ami denarḡ. Ba intu aêv malenḡinḡ ba ayabinḡ anêḡ anônḡ. Avômalô miñ ethak eyabinḡ nôḡm takatu ba bôk ewa yôv ami. Mî. ²⁵ Ma aêḡ iyom ma alalô aêv malenḡinḡ hathak nôḡm takatu ba miñ bôk ayê ami denarḡ. Ba intu amô malinḡyaô ba ayabinḡ.

* **8:10:** Gal 2:20 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7 * **8:15:** Gal 4:5-7; ALK 21:7

* **8:15:** ‘Aba’ anêḡ ôdônḡ nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nôḡgô Mak 14:36. * **8:16:** 2Ko 1:22

* **8:20-21:** Stt 3:17-19 * **8:23:** 2Ko 5:2-4

26 Ma Lovak Matherj hathak hêv alalô sa haviñ. Alalô lokwarj mi ba athôñ nena naterj mek aisê. Êñj ma Lovak Matherj da hêv alalô sa ba haterj mek hatôm kapô halanj iyom ma abô mi. 27 *Ma Wapômbêñj atu ba hayala kapôlôñj sapêñj halanjô ba hayala Lovak Matherj anêñj mek êñj. Ek malê nena Lovak Matherj haterj mek ek avômalô matherj hatôm Wapômbêñj anêñj lahavij.

Avômalô takatu ba Wapômbêñj halam tem nêtôm Kilisi

28 *Alalô ayala nena Wapômbêñj hathak hawa nômkama nômbêñj atu ba habitak ba hadum ek nôm mavi imbitak ek avômalô takatu ba lenjñhaviñj yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêñj lahavij. 29 *Sêbôk atu ba môñj anôñj ma Wapômbêñj bôk hayala i yôv ba habi banj hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakaduñj Kilisi. Hadum aêñj ek Kilisi imbitak anyô môñj ek iviyanj lôk livi nômbêñj atu ba evenj yam. 30 Ma avômalô takatu ba bôk habi banj hayô hêk i yôv intu halam i haviñ. Ma takatu ba bôk halam i yôv ma hayê i nena ñê thêthôñj haviñ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthôñj ma tem nê m deda lôkmanjñj êndêñj i imbiñj.

Nômlate miñ hatôm nê m alalô vê êñjêk Wapômbêñj anêñj lahavij ami

31 *Aêñj ba alalô nanañj aisê esak nô m takatu ba Wapômbêñj hadum? Yani hamiñ haviñ alalô, êñj ma opalê hatôm êmô alalô lu? Mi anôñj! 32 Wapômbêñj hatak Nakaduñj halôk ñê kambom baherñj ba hama hathak alalô sapêñj ma miñ havasiñj ami. Aêñj ba intu nayala nena tem injik anêñj lawapôm sam ba nê m mek lomaloma êyô êmô loñ imbiñj ek nê m alalô sa. 33 *Wapômbêñj da bôk habi banj hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enañj alalôaniñj kambom bêñj? Mi anôñj, Wapômbêñj da bôk halam alalô yôv nena thêthôñj! 34 Ba intu opalêla tem nenañj nena alalô naja kambom anêñj vovanj? Mi anôñj. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loñbô ba lêk hamô Wapômbêñj banj vianôñj ba hathak hanañj hik lambô liñj ek nê m alalô sa.

35 Malê te hatôm êmbôv alalô vê êñjêk Kilisi anêñj lahavij alalô? Malainj lomaloma lôk vovanj ma avômalô ethañj alalô lôk bôm bêñj lôk amô thavuthiñj hathak nômkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biñj, nô m takêñj hatôm êmbôv alalô vê e? Mi anôñj! 36 Hatôm bôk eto nena,
“Yêlô ma anê m avômalô ba intu ethak idum ek nijik yêlô vônô wak nô mbêñj intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evalonj ek nijik vônô.” *Kapya Yey 44:22*

37 Ma donjom malainj takêñj miñ hatôm êmô alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahavij alalô, alalô lovak ba ik nô m takêñj sapêñj sesonj. 38 Yenañj auk thekthek nena nô mlate miñ hatôm êmbôv alalô vê êñjêk Wapômbêñj anêñj lahavij ami. Mi anôñj! Alalô ama mena amô lô kmala, mena añjela la lô k ñgôk la, mena nô m takatu ba lêk hamô mena tem nimbitak emberj yam, mena lôklokwarj la, 39 mena nô mkama vuliñj lôk nô mkama vibiñj, mena nô mlate atu ba Wapômbêñj hapesañj tem nê m alalô vê êñjêk Wapômbêñj anêñj lahavij atu ba halê m anêñj alalôaniñj Anyô Bêñj Yisu Kilisi e? Mi anôñj!

* 8:27: Sng 139:1 * 8:28: Ep 1:11 * 8:29: Kol 1:18; Hib 1:6 * 8:31: Sng 118:6 * 8:33: Ais 50:8-9

9

Pol lahiki hathak avômalô Israel

1 Yahamô haviñ Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanar ma avanôñ yiom. Miñ yahasau môlô ami. Mi, yanar auk ma Lovak Matheñ hik loñ haviñ. 2 Wak nômbêñ intu ma yakapôlôñ malaiñ kambom ba vovar bêt haliñ ya 3 *hathak yanar avômalô, thêlô ma yêlô ôdôñ te yiom. Yalenhaviñ thêlô nêñemimbiñ ek Wapômbêñ nêñ thêlô bulubiñ. Hêv thêlô bulubiñ, êñ ma hatôm nêñ ya vê êñjêk Kilisi ba imbi ya êndôk loñ atum ek nêñ thêlô sa. 4 *Yahanañ hathak avômalô Israel yiom. Wapômbêñ bôk halam i yôv ek nimbitak anêñ avômena ma hik anêñ lôkmanññ thô hadêñ i. Ma havak tabô lôk habutiñ abô haviñ iniñ limi. Ma hêv balabuñ lôk hadôñ i ek nêñem yêñ êndêñ yanî. 5 Iniñ limi bôbô ma ñê lôk athêñ bêt. Ma Kilisi halêm pik hatôm anyô ba habitak anêñ iniñ thalalen. Yanida ma Wapômbêñ ma nômkama lôkthô anêñ alan. Nambô anêñ athêñ esak leñ êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

Wapômbêñ anêñ loñôndé halam anêñ avômalô

6 Wapômbêñ bôk havak abô haviñ avômalô Israel. Ma lêk Israel bêt anôñ êdô Kilisi, ma doñtom Wapômbêñ anêñ abô miñ hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anêñ Israel, vi atu ba Wapômbêñ halam yiom intu Israel anôñ ma vi ma mi. 7 Ma aêñ yiom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anêñ Ablaham ma miñ Ablaham nali sapêñ ami. Mi, vi atu ba ibutiñ abô hathak yiom intu nali anôñ ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbêñ bôk hanañ hadêñ Ablaham nena,

“Aisak nali yiom intu libumi lukmuk tem nimbitak.”

Môñ Anôñ 21:12

8 *Abô êñ anêñ ôdôñ nena avômena takatu ba Wapômbêñ habutiñ abô hathak yiom intu ba Wapômbêñ anêñ nali. Ma avômena takatu ba Ablaham habi vê, thêlô ma miñ Ablaham nali anôñ ami. 9 Abô êñ ma hatôm abô atu ba bôk ibutiñ ba hanañ,

“Sondabêñ yan endake yahale halêm hathak loñbô ma Sala tem embathu okna te.”

Môñ Anôñ 18:10,14

10 Okna êñ ma bumalô Aisak. Vêm ma hawa Lebeka ba havathu amena lopepek. 11-12 Amena ju êñ mi denar ma Wapômbêñ hanañ hadêñ Lebeka aêntêk,

“Amena yan bêt tem imbitak yan molok anêñ anyô ku.”

Môñ Anôñ 25:23

Odanô! Amena ju êñ mi denar ba miñ idum kambom lo mavi la ami. Ma doñtom abô êñ habitak môñ ba hik thô nena Wapômbêñ hathak habi ban hayôhêk avômalô hatôm yanida anêñ auk atu ba bôk lahabi. Ma miñ hathak iniñ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anêñ lahaviñ. 13 Hatôm bôk eto nena, “Yalenhaviñ Jekop, ma yahadô yan bêt Isau”.

Mal 1:2-3

14 Aêñ ba nanañ aisê? Wapômbêñ hadum aêñ ma miñ thêthôñ ami e? Mi anôñ! 15 Yani bôk hanañ hadêñ Mose nena,

“Yakapôlôñ hik ya hathak anyôla, êñ ma tem yanêm yakapôlôñ ek ôpêñ.

Ma yalenhaviñ yanêm anyôla sa, êñ ma tem yanêm ôpêñ sa.” *Etak Ijip 33:19*

* 9:3: Kis 32:32 * 9:4: Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5 * 9:8: Gal 4:23

16 *Aêj ba intu Wapômbêj habi ban hayôhêk avômalô hathak yanida anêj lahiki. Ma miñ hathak iniñ ku lôk leñjñhaviñ ami. 17 Hatôm bôk eto Wapômbêj anêj abô hadêj Pelo aêntêk,

“Yahatak o hatôm kinj ek yanjik yenañ lôklokwanj thô esak o ek avômalô pik sapêj neyala yenañ athêj.” *Etak Ijip 9:16*

18 Ba intu Wapômbêj lahaviñ nêma kapô ek anyôla, êj ma hêv kapô ek ôpêj. Ma lahaviñ indum avômalô vi leñjôndôj kôtôj, êj ma hadum thêlô leñjôndôj kôtôj.

19 Mólô te tem endanjô abô êj ba enañ, “Aisê ka Wapômbêj hanañ avômalô leñjôndôj kôtôj iniñ kambom bêj? Thêlô miñ hatôm netak Wapômbêj anêj lahaviñ ba nesopa iniñ leñjñhaviñ ami, aêj e?” 20 *Ma donjom o anyô alê ba hówê Wapômbêj anêj abô viyanj? Hatôm nôma atu ba epesañ, enañ êndêj ôpatu ba hapesañ yani nena, “Hopesañ ya aêj eka?” 21 *Ôpatu ba hapesañ uñ hatôm enja pik tôktôk ba epesañ uñ ek indum ku mavimavi esak lôk epesañ uñ ek indum ku oyanj esak imbiñ e?

22 Ma aêj iyoma ma Wapômbêj da hatôm esopa anêj lahaviñ ba injik anêj lôklijnyak lôk lamaniñ thô ba imbulij ñê takatu ba bôk epesañ i yôv ek neja vovanj. Ma donjom mi, havalonj kapô lonj ba miñ habulij ñê takêj kethenj ami.

23 Yani hadum aêj ek injik anêj lôkmanjñ anôj thô êndêj avômalô ôdôj yanj atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesañ i yôv ek nêma anêj lôkmanjñ êndêj i.

24 Avômalô takêj ma alalô takatu ba Wapômbêj bôk halam yôv, avômalô Israel lôk avômalô lonj buyanj haviñ. 25 Hathak avômalô lonj buyanj ma Wapômbêj bôk hanañ hadêj Hosea nena,

“Avômalô takatu ba miñ yenañ ami ma tem yandam i nena ‘yenañ avômalô’. Ma avômalô takatu ba miñ yalenjñhaviñ i ami ma tem yandam i nena ‘avômalô takatu ba yalenjñhaviñ videdaunj.’” *Hosea 2:23*

26 Lôk hanañ nena,

“Lonj atu ba bôk yahanañ hadêj thêlô nena, ‘Mólô ma miñ yenañ avômalô ami’,

lonj êj ma tem nendam thêlô nena, ‘Wapômbêj Lôkmala anêj nali.’” *Hosea 1:10*

27 Ma hathak avômalô Israel ma plopet Aisaia bôk halanj nena,

“Avômalô Israel ma hatôm thathe ñgwêk danj, ma donjom Anyô Bêj tem nêma auviñna iyoma bulubiñ.

28 Ek malê nena Anyô Bêj tem esopa anêj indum abô esak avômalô pik sapêj ba injik danj siñ kethenj oyanj.” *Aisaia 10:22-23*

29 Abô êj ma hatôm abô yanj atu ba Aisaia bôk hatô nena,

“Anyô Bêj Lôklokwanj Lôkthô Anêj Ôdôj miñ hadô alalô doho ek namô lôkmala ami,

êj ma alalô lôkthô tem nambitak vonjgovanj oyanj êtôm Sodom lo Gomola.” *Aisaia 1:9*

Avômalô Israel miñ esopa lonjôndê êvhaviñ ami

30 Aêj ba alalô nanañ aisê? Avômalô lonj buyanj miñ idum ek nimbatak thêthôj ami, ma donjom ibitak thêthôj hathak iniñ êvhaviñ. 31 Ma avômalô Israel esopa balabunj ek nimbatak thêthôj, ma donjom miñ ibitak thêthôj ami.

32 Eka? Thêlô esonj nena tem nimbatak thêthôj esak iniñ ku esopa balabunj

* 9:16: Ep 2:8

* 9:20: Ais 29:16; 45:9

* 9:21: Jer 18:6

ma miñ hathak iniñ êvhaviñ ami. Thêlô evak valu vuviyathiñ atu silili ba habi i pôngêñ. ³³ Hatôm bôk eto nena, “Odanô! Yahatak valu yañate hamô Saion ek ende anyô liliñ ba imbi i pôngêñ lôk valu bêñ te ek nembak silili ba nêñem yak. Ma avômalô takatu ba êvhaviñ yani tem miñ nêñem mama êndêñ i ami.” *Aisaia 8:14; 28:16*

10

Israel miñ eyala Wapômbêñ anêñ lojôndê ek nimbitak thêthôñ ami

¹ Aiyarj thêlô, yakapôlôñ lahaviñ yenañ avômalô Israel nêpôm Wapômbêñ anêñ bulubiñ ba intu yahaterj mek ek thêlô. ² Yahanarj avanôñ nena thêlô ethak lôklokwarj ek nesopa Wapômbêñ, ma doñtom miñ eyala lojôndê êñ katô ami. ³ Thêlô miñ eyala lojôndê atu ba Wapômbêñ bôk hapôpêk ek endam avômalô nena thêthôñ ami. Mi, esopa thêlôda iniñ lojôndê ek nimbitak thêthôñ. Ba intu miñ êwê Wapômbêñ anêñ lahaviñ êñ vihiñ ami. ⁴ Kilisi ma balabuñ anêñ danj ba intu avômalô takatu ba êvhaviñ yani ibitak thêthôñ hêk Wapômbêñ ma.

⁵ Mose bôk hato abô hathak lojôndê balabuñ atu ba avômalô nesopa ek nimbitak thêthôñ ma aêntêk, “Nê takatu ba esopa abô balabuñ dedauñ mavi ma miñ êv yak hathak bute ami intu tem neja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

⁶ Ma doñtom lojôndê atu ba avômalô nimbitak thêthôñ esak nêñemimbiñ ma miñ malaiñ hatôm lojôndê nesopa abô balabuñ ami, ma mi. Hatôm bôk eto nena,

“Môlô miñ nosonj nena unim ku bêñ hêk ek nosak lej ba unu ami.” *Lo 30:12*
Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba intu notak auk êñ. ⁷ Ma hatôm bôk eto nena,
“Môlô miñ nosonj nena unim ku bêñ hêk ek unu loj ñama ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêñ bôk hik yani liñ yôv hêk loj ñama ba intu notak auk êñ. ⁸ Lojôndê nanêmbimbiñ miñ hanarj hathak nandum ku takêñ ami. Mi, hanarj nena,

“Wapômbêñ anêñ abô lêk habobo môlô ba hamô vemimbôlêk lôk kapôlômim yôv.” *Lo 30:14*

Abô nêñemimbiñ êntêk intu yêlô athak anarj hadêñ môlô. ⁹ Aêntêk nena honarj bêñ hale vembôlêk nena, “Yisu ma Anyô Bêñ” lôk hôêvhaviñ hêk kapôlôm nena Wapômbêñ hik yani liñ hêk ñama, êñ ma Wapômbêñ tem nêñ o bulubiñ. ¹⁰ Ek malê nena hêk kapôlôñiñ ma avômalô ethak êvhaviñ ba Wapômbêñ halam i nena ñê thêthôñ. Ma hale venjibôlêk ma avômalô ethak enarj iniñ êvhaviñ bêñ ba Wapômbêñ hêv i bulubiñ.

¹¹ Hatôm Wapômbêñ anêñ kapy a bôk hanarj nena, “Opalêla takatu ba êvhaviñ yani ma tem miñ nêñem mama êndêñ i ami.” *Aisaia 28:16*

¹² * Anyô Bêñ doñtom êñ iyom intu avômalô pik sapêñ iniñ Anyô Bêñ. Ba intu abô êñ hanarj hathak avômalô sapêñ, avômalô Israel lôk avômalô loj buyarj haviñ. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêñ wapôm anôñ hadêñ i.

¹³ * Hatôm bôk eto nena, “Lôkthô atu ba elam Anyô Bêñ anêñ athêñ ma tem neja bulubiñ.” *Jol 2:32*

¹⁴⁻¹⁵ Avômalô takatu ba miñ êvhaviñ Anyô Bêñ ami ma tem nendam yani aisê? Môñ ma nanêñ anyô ek enarj Abô Mavi êñ bêñ. Ma hanarj bêñ ba elarjô,

êḡ ma tem nêḡmimbiḡ ba nendam yani ek nêḡm thêlô bulubiḡ. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba elarḡ Abô Mavi, thêlô êbôî hathak ḡê takatu ba ewa abô êḡ ba êyô enarḡ.” *Aisaia 52:7*

16-17 Aêḡ ba avômalô ethak elarḡ abô hathak Kilisi vêḡm ka êvhaviḡ Abô Mavi takatu ba elarḡ. Ma doḡtom avômalô Israel naju iyom ewa Abô Mavi êḡ thô. Hatôm bôk Aisaia hanarḡ,

“Anyô Bêḡ, opalê hêvhaviḡ abô takatu ba yêlô anarḡ hadêḡ i? Mi la.” *Aisaia 53:1*

18 Ma malê te hapôm Israel ba thêlô bêḡ anôḡ miḡ êvhaviḡ ami? Thêlô miḡ elarḡ Abô Mavi ami e? Mi, bôk elarḡ yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Abô êḡ bôk haveḡ mayaliv ba hi hayô pik anêḡ daḡ.” *Kapya Yeh 19:4*

19-21 Avanoḡ, Israel elarḡ, ma doḡtom êthôḡ anêḡ ôdôḡ palin e? Mi, thêlô bôk elarḡ ba eyala yôv ma doḡtom miḡ êvhaviḡ ami. Lemimimbi abô atu ba Aisaia bôk hato hathak Israel nena,

“Wak nômbêḡ intu ma yahalek yabaheḡ hadêḡ môlô, ma doḡtom môlô ma ḡê auk thektheḡ lôk lemimôndôḡ kôtôḡ.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêḡ hanarḡ ba Mose hato aêntêk,

“Tem yanêḡmek mavi êndêḡ avômalô athêḡ mi lôk auk mi ek yandum môlô Israel maleḡḡnikilik lôk leḡḡḡḡḡḡḡḡ.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia miḡ hakô ami ma hanarḡ auk êḡ bêḡ nena,

“Avômalô takatu ba miḡ êbôlêḡm ya ami intu bôk êpôm ya yôv.

Ma avômalô takatu ba miḡ enarḡ hik ya lin ami ma tem yanḡik ya thô êndêḡ i.” *Aisaia 65:1*

11

Wapômbêḡ miḡ havôliḡ dôḡm ek Israel ami

1 *Aêḡ ba intu yahanarḡ hik môlô lin nena Wapômbêḡ hapôlik ek anêḡ avômalô Israel e? Milôk. Yada ma anyô Israel te ma Ablaham anêḡ lim ba yahabitak anêḡ Benjamin anêḡ ôdôḡ ba intu oyala nena Wapômbêḡ miḡ hapôlik ek Israel ami. ² Sêbôk atu ba môḡ anôḡ ma Wapômbêḡ bôk lahaviḡ thêlô yôv ba intu miḡ hapôlik hathak anêḡ avômalô ami. Lemimimbi Wapômbêḡ anêḡ kapya bu atu ba hanarḡ hathak Elia. Yani hatatale avômalô Israel ba hanarḡ hadêḡ Wapômbêḡ nena,

3 “Anyô Bêḡ, thêlô ik anêḡm plopet pôpônô lôk ik anêḡm loḡ êbôk da pepesa. Ma yada iyom êntêk yahamô denarḡ ba thêlô idum ek nijik ya vônô imbiḡ.” *I Kiḡ 19:10,14*

4 Ma doḡtom Wapômbêḡ hanarḡ aisê hadêḡ Elia? Hanarḡ,

“Yahavalon avômalô Israel hatôm 7,000 takatu ba miḡ êv yeḡ hadêḡ Ngôk Baal ami loḡ hatôm yada yenaḡ. Ma miḡ o iyom ami.” *I Kiḡ 19:18*

⁵ Ma lêk aêḡ iyom, Wapômbêḡ hik anêḡ wapôm sam ba halam avômalô Israel auviḡna. ⁶ *Yani habi anêḡ wapôm sam ba halam thêlô. Ma miḡ hathak iniḡ ku ami. Hêv hathak iniḡ ku, êḡ ma miḡ wapôm anôḡ ami.

⁷ Abô êḡ anêḡ ôdôḡ ma aêntêk. Avômalô Israel idum lôklokwaḡ ek nimbitak thêthôḡ êḡḡêk Wapômbêḡ ma, ma doḡtom mi. Vi atu ba Wapômbêḡ halam

* **11:1:** 1Sm 12:22; Sng 94:14; Plp 3:5 * **11:6:** Gal 3:18

iyom intu ibitak thêthôj. Ma vi dedauj ma hadum thêlônij auk thekthek.

⁸Hatôm Wapômbêj anêj kapy hanañ,
“Wapômbêj bôk hadum ba thêlô leñvijmalainj.

Ma bôk hik maleñij sij ek mij nêgê ami.

Ma bôk habi leñôndôj sij ek mij nedañô ami.

Ba bôk êmô aêj aleba lêk.”

Lo 29:4; Aisaia 29:10

⁹Ma hatôm bôk ba Devit hanañ hadêj Wapômbêj hathak avômalô Israeal nena,
“Undum nôm mavi atu ba thêlô ethak eyañ imbitak êtôm adêk ek embalonj
thêlô lonj

ek nênem yak ba neja malainj êtôm inij vuli.

¹⁰Ômbi thêlô maleñij sij ek mij nêgê tak ami,

ma wak nômbêj intu ma thêlô dôminj lokwanj da lokbanj ênjêk aêj.” *Kapy
Yej 69:22-23*

*Wapômbêj hawa alokwanj bomañ thañañ ba hagêgê lonj haviñ alokwanj
yôhók*

¹¹*Ba intu yahanañ hadêj mólô hathak Israeal aêntêk. Thêlô êv yak ba
mij hatôm nimbiyô esak lonjbô ami e? Mi anôj, tem nimbiyô esak lonjbô.
Ma donjom hathak inij kambom ma Wapômbêj hêv avômalô lonj buyañ
bulubij ek batu nêgê ba maleñijkilik esak. ¹²Hathak inij kambom lôk etak
Wapômbêj ma avômalô pik sapêj lôk avômalô lonj buyañ ewa mek mavi. Vêm
ba ele i lilij, êj ma oyala nena tem neja mek mavi bêj anôj êmôj ek yanj bô.

¹³Yahato abô êntêk hadêj mólô avômalô lonj buyañ. Wapômbêj bôk halam
ya ek yambitak avômalô lonj buyañ inij aposel ba yalenj mavi hathak ku êj.
Ba intu yahadam ku êj dedauj mavi ¹⁴ek batu yanaj avômalô Israeal nêgê
nôm mavi takatu ba Wapômbêj hadum hathak mólô ba maleñijkilik esak ek
Wapômbêj nêm doho bulubij. ¹⁵Lêk ma Wapômbêj hatak avômalô Israeal ba
intu avômalô pik sapêj ethak donjom haviñ Wapômbêj. Ma havenj yam atu
ba Wapômbêj hawa i hathak lonjbô, êj ma tem êtôm iviyô hêk ñama.

¹⁶Alalô ayala nena êbók polom ba êv bute hadêj Wapômbêj, êj ma polom
lôkthô habitak matherj. Ma alokwanj oliv ñgalôk matherj ma anêj thañañ
sapêj ma matherj haviñ. Ma aêj iyom ma avômalô Israeal inij limi bôbô bôk
matherj ba intu limi lukmuk ma tem matherj aêj iyom. ¹⁷*Avômalô Israeal
ma hatôm alokwanj oliv yôhók êj. Ma mólô avômalô lonj buyañ ma hatôm
alokwanj oliv bomañ. Ma Wapômbêj hale oliv yôhók anêj thañañ doho vê,
ma hawa mólô oliv bomañ anêj thañañ ba hagêgê lonj hathak oliv yôhók.
Ba intu mólô othak donjom haviñ thañañ vi atu ba hamô denañ ba owa pik
anêj lêñlêñ atu ba oliv ñgalôk havôv. ¹⁸Aêj ba mij nobam amda ba nonañ
nena yêlô awa alokwanj yôhók thañañ anêj lonj ami. Mólô ma thañañ oyanj
ma Israeal limi ma ñgalôk, ma ñgalôk êj intu havatho mólô lonj ma mij mólô
ovatho a êj anêj ñgalôk lonj ami.

¹⁹Ma donjom mólô doho tem nonañ nena, “Wapômbêj hale thañañ doho
vê ek yêlô naja inij lonj.” ²⁰Avanôj, ma donjom lemimimbi nena Wapômbêj
hadabêj i kisi hathak mij êvhaviñ ami ma hawa mólô hathak unim ôêvhaviñ.
Ba intu nôkô ek Wapômbêj ba mij nobam amda ami. ²¹Wapômbêj bôk
hadabêj alokwanj yôhók da anêj thañañ vi kisi yôv, ma hatôm edabêj mólô
kisi imbij. ²²*Ba intu lemimimbi nena Wapômbêj hathak mayôhók lôk

* **11:11:** Ap 13:46 * **11:17:** Ep 2:11-19 * **11:22:** Jon 15:2,4

mathêlêv havin. Yani mathêlêv hadêj avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhok hadêj môlô takatu ba ômô anêj mayôhok kapô ba minj notak ami. Ma otak, ma tem edabêj môlô kisi imbin. ²³ Ma avômalô Israèl ele i lilij ba êvhavin, êj ma tem Wapômbêj êgêgê i loj esak alokwarj atu esak loj bô. Yani hatôm indum aêj. ²⁴ Ek malê nena Wapômbêj bôk hale môlô vê hêk oliv bomañ ba hagêgê loj hathak oliv yôhok yôv. Alokwarj êj ma minj unim ami. Ba intu minj malainj ek êgêgê oliv yôhok da anêj thanjanj esak loj bô ami.

Wapômbêj lahavinj injik anêj lahiki thô êndêj avômalô sapêj

²⁵ Aiyaj thêlô, yalenj havinj môlô noyala abô lôk kup êntêk ek minj nômbôam ami. Abô lôk kup êj ma aêntêk. Avômalô Israèl vi ininj kapôlôj ininj lêk thektheke ba tem nêmo aêj ende ba avômalô lôj buyanj takatu ba Wapômbêj halam i, nênemimbinj ba nêyo ek yani am. ²⁶ *Êj ma tem yani nêm Israèl sapêj bulubinj. Hatôm bôk eto abô atu ba Wapômbêj hanañ nena, "Anyô hêv bulubinj tem êlêm anêj Saion, ma tem injik avômalô Israèl lilij ênjêk ininj kambom.

²⁷ *Êj ma tem yalenj imbi tabô atu ba bôk yahavak havin i nena tem yanêm ininj kambom vê."

Aisaia 59:20-21

²⁸ Avômalô Israèl minj ewa Abô Mavi thô ami ba intu Wapômbêj hapôlik hathak i. Nôm êj hêv môlô avômalô loj buyanj sa. Ma donjom Wapômbêj bôk halam thêlô ba havak balabunj havin ininj limi ba intu lahavinj thêlô denanj. ²⁹ Ek malê nena Wapômbêj hathak halam avômalô ba hêv mek hadêj i ma tem minj lapalinj i ba nêm anêj mek vê esak loj bô ami. ³⁰ Bôk môlô avômalô loj buyanj lemimôndôj kôtôj hadêj Wapômbêj. Havenj yam ma avômalô Israèl lenjinôndôj kôtôj havin ba intu Wapômbêj hêv kapô hadêj môlô. ³¹ Ma aêj iyom ma avômalô Israèl lêk lenjinôndôj kôtôj ba Wapômbêj hêv kapô ek môlô. Hadum aêj ek wak te ma tem nêm kapô ek thêlô imbin. ³² Wapômbêj hatak avômalô sapêj ek nesopa ininj lenjinôndôj kôtôj ek injik anêj lahiki thô êndêj thêlô sapêj.

Nambô Wapômbêj anêj athêj

³³ *Aiyê, yahasonj kambom hathak Wapômbêj anêj wapôm lôk anêj auk lôk anêj hayala nômkama ma anêj danj mi!

Opalê hatôm eyala anêj auk atu ba lahabi am? Mi anôj.

Anyô late minj hatôm eyala anêj lojôndê atu ba hapesanj ami.

³⁴ *Opalê hatôm eyala Wapômbêj anêj tabilôk? Mi.

Ma opalê hatôm nêm auk êndêj yani? Mi anôj.

Aisaia 40:13

³⁵ Ma opalê hatôm nêm nômlate êndêj yani ek êwê viyanj. Milôk! *Jop 41:11*

³⁶ *Nômkama lôkthô halêm anêj yani ba iminj hathak anêj lôklokwarj lôk êmô ek nêmbô yani.

Nanêm athêj lôkmanjinj êndêj yani êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avandôj binj.

12

Nanêm i êtôm da êndêj Wapômbêj

* 11:26: Ais 59:20-21 * 11:27: Ais 27:9; Jer 31:33-34 * 11:33: Ais 55:8-9 * 11:34: 1Ko 2:16
* 11:36: 1Ko 8:6

1 *Aêḡ ba, aiyar thêlô, Wapômbêḡ lahiki lôbôlôḡ hathak alalô. Ba intu yahasonḡ môlô lokwarḡ nena nôñêm am vidonḡ êndêḡ yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loḡ êbôk da. Da êḡ ma lôkmala lôk mathêḡ ba hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Êḡ ma hatôm ôêv yerḡ anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ. 2 Ba nôñêm loḡ êḡjêk kapôlômim ek Wapômbêḡ epesarḡ môlônim auk imbitak lukmuk ek môlô numbitak yanḡda. Ma miḡ nosopa avômalô pik verḡḡḡwam ami. Êḡ ma tem noyala ba nosopa nôñm takatu ba Wapômbêḡ lahavinḡ. Lahavinḡ êḡ ma mavi lôk mabuḡ anôḡ ba tem indum Wapômbêḡ lamavi.

Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ alalô tomtom

3 *Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahanarḡ hadêḡ môlô nena lemimimbi am ba nutitiḡ am katô esak êvhavinḡ atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ môlô tomtom. Ma miḡ nosonḡ nena môlô ma ḡê bêḡḡbêḡ ami. 4 *Anyô liḡkupik ma doḡtom iyom, ma doḡtom anêḡ lôbôlôbô ma bêḡ anôḡ. Ma lôbôlôbô takêḡ ethak idum ku lomaloma. 5 Ma alalô aêḡ iyom. Alalô ma bêḡ anôḡ ma doḡtom athak doḡtom havinḡ Kilisi ba abitak kupik doḡtom. Ba intu alalô amô hatôm ḡê ôdôḡ te iyom.

6 *Ma Wapômbêḡ hik anêḡ wapôm sam ba hêv auk ku lomaloma hadêḡ alalô tomtom. Ôpatu ba hawa auk ek enarḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êtôm plopet, êḡ ma yani indum ku êḡ êtôm anêḡ hêvhavinḡ. 7 Ma yanḡ hawa auk ek indum ku nêñ avômalô sa, êḡ ma nêñ i sa. Ma te hawa auk ek êndôḡ avômalô esak Wapômbêḡ anêḡ abô, ma êndôḡ. 8 Ma yanḡ hawa auk ek embatho avômalô vi loḡ, êḡ ma embatho i loḡ. Ma te hawa auk ek nêñ avômalô sa esak nôñkama, êḡ ma nêñ lôk lavidonḡ. Ma te hawa auk ek eyabinḡ avômalô, êḡ ma eyabinḡ dedauḡ mavi. Ma te hawa auk nêñ kapô ek avômalô, êḡ ma indum lôk lamavi.

Kobom leḡhavinḡ

9 Lemimbiniḡ avômalô lôk lemvidonḡ. Ma nôpôlik esak nôñm takatu ba kambom ma nobalonḡ nôñm takatu ba mavi loḡ. 10 *Lemimbiniḡ avômalô takatu ba êvhavinḡ videdauḡ êtôm lemhavinḡ mamuyarḡ. Ma nêñ athêḡ bêḡ êndêḡ i êmônḡ ek o. 11 Ma nôñêm am lôkthô ek nundum Anyô Bêḡ anêḡ ku ma miḡ o vau ami. Ma notak Lovak Mathêḡ ek esarḡ êtôm atum êmô môlô kapôlômim. 12 *Ma nôñêm malemim lôk lemimmavi. Ma malainḡ hapôm o ma ômô malinḡyaô. Ma otenḡ mek thôthô. 13 *Ma avômalô mathêḡ takatu ba êv i sêkêya, êḡ ma nêñ i sa. Ma avômalô malak yanḡ êlêm, onja i thô ba oyabinḡ i mavi.

14 *Nêñ mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêḡ o. Nêñ mek ma miḡ ondarḡ ek Wapômbêḡ nêñ malainḡ êndêḡ i ami. 15 Avômalô takatu ba leḡḡḡmavi ma lemmavi imbinḡ i. Ma avômalô takatu ba elarḡ asêḡ malêḡ ma ondarḡ imbinḡ i. 16 *Nômô malinḡyaô imbinḡ am. Ma miḡ osonḡ nena o anyô bêḡ ami. Mi, otauinḡ o ba ômô imbinḡ ḡê athêḡ mi. Ma miḡ osonḡ nena o anyô lôkauk bêḡ ami. Mi.

17 *Anyôla hadum kambom hadêḡ o ma miḡ nuḡḡwik kambom êḡ liliḡ êndêḡ yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom êḡjêk thêlô malenḡḡ. 18 Ombatho o loḡ lôklokwarḡ ek ômô labali imbinḡ avômalô

* 12:1: Lom 6:11,13; 1Pi 2:5 * 12:3: 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3 * 12:4: 1Ko 12:12,27 * 12:6: 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * 12:10: 1Pi 1:22 * 12:12: 1Te 5:16-18 * 12:13: Hib 13:2 * 12:14: Mat 5:44; 1Ko 4:12 * 12:16: Snd 3:7 * 12:17: 1Te 5:15

sapêḡ. ¹⁹ *Aiyar thêlô, miḡ nôwê kambom viyar ami ma notak êndôk Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ kapô. Hatôm bôk eto nena, “Ya Anyô Bêḡ yahanar nena ku nijik anyô leḡkadôk liḡ ma yenaḡ ku ba tem yandum.”

Lo 32:35

²⁰ *Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nêḡ nôm êndêḡ yani.

Ma hathakmuniḡ ma nêḡ ḡar ek inum.

Hudum aêḡ ma tem nêḡ yani mama bêḡ.” *Gutpela Sindaun 25:21-22*

²¹ Aêḡ ba undum mavi iyom ek ômô kambom lu, ma miḡ otak kambom ek êmô o lu ami.

13

Alalô namô gavman vibiy

¹ *Gavman pik sapêḡ ma Wapômbêḡ hatak i ba hêḡ lôklokwar hadêḡ i ek neyabiḡ avômalô. Gavman te miḡ habitak oyar ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêḡ thêlô vibiy. ² Aêḡ ba anyôla hadô êmô gavman vibiy, êḡ ma hadô ek êmô Wapômbêḡ baḡ vibiy. Ba intu ôpêḡ tem indum abô ba enja malaiḡ. ³ *Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, ḡê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miḡ nêḡ vovar êndêḡ o ami, ma embam o iyom. Êḡ ma tem miḡ ôkô ek gavman ami. ⁴ Gavman ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku ek nêḡnêḡ o sa ek ômô mavi. Wapômbêḡ hêḡ lôklokwar hadêḡ i ek nêḡnêḡ anêḡ vovar êndêḡ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miḡ ewa lôklokwar êḡ oyar ami. Mi, ba intu hudum kambom, êḡ ma ôkô. ⁵ Aêḡ ba alalô miḡ namô gavman vibiy esak akô ek naja vovar iyom ami. Mi, esak nayala êḡjêk kapôlôḡniḡ nena êḡ ma mavi.

⁶ *Aêḡ ba intu alalô athak êḡ takis. Gavman ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku ba ethak idum iniḡ ku thêthôḡ. ⁷ Ba intu malêla takatu ba enar nena nêḡ ma nêḡ. Elam takis alêla ma nêḡ. Ma anyôla hamô o vuliḡ ma ômô yani vibiy. Ma opalêla takatu ba ewa athêḡ bêḡ ma nêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ i.

Lemimbiḡ avômalô vi

⁸ *Ôwê anêḡ malêla takatu ba viyar hêk denar. Ma undum ku esak viyar doḡtom atu hêk nena lemimbiḡ avômalô. Hudum aêḡ ma hatôm abô balabuḡ lôkthô hik anôḡ hamiḡ o. ⁹ *Abô balabuḡ hanar aêntêk, “Miḡ undum sek miḡ anyô yar yanavi ami. Miḡ nunḡwik anyô vônô ami. Miḡ onja vani ami. Ma miḡ malemkilik esak anyô vi iniḡ nômkama ami.” Ma hanar abô balabuḡ vi haviḡ. Balabuḡ nômbêḡ êḡ hamô balabuḡ ali êntêk kapô nena, “Lemimbiḡ anyô yar êtôm lemhaviḡ oda.” ¹⁰ *Alalô leḡniḡhaviḡ avômalô vi ma tem miḡ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leḡniḡhaviḡ avômalô vi, êḡ ma hatôm balabuḡ lôkthô hik anôḡ.

Waklavôḡ naja bulubiḡ lêk habobo

¹¹ *Oyala waklavôḡ êntêk ba lêk alalô amô, aêḡ ba nosopa abô takatu ba lêk yahanar yôḡ hadêḡ môlô. Sêbôk atu ba alalô aêḡhaviḡ môḡ anôḡ ma hamô daim dokte, ma doḡtom waklavôḡ naja bulubiḡ lêk habobo. Ba intu

* **12:19:** Mat 5:39 * **12:20:** Mat 5:44 * **13:1:** Snd 8:15; Tit 3:1 * **13:3:** 1Pi 2:13-14 * **13:6:** Mat 22:21 * **13:8:** Mat 22:39-40; Jem 2:8 * **13:9:** Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21 * **13:10:** 1Ko 13:4-7 * **13:11:** Ep 5:14; 1Te 5:6-7

notak malemim hayaŋ ma numbiyô. ¹²* Bôlôvôŋ anêŋ daŋ lêk habobo ma wak tem imbi. Ba intu nômbi momaŋiniŋ anêŋ ku thô ma noba deda anêŋ nômkama vovak. ¹³* Aêŋ ba alalô nasopa wakklavôŋ êŋ anêŋ kobom mavi. Ba miŋ nandum nômkama mayaliv lôk nanum waiŋ ba nambitak molo ami. Ma miŋ nandum sek waliliŋ lôk nasopa thethaŋak ami. Ma natak leŋiŋŋaŋa lôk leŋiŋdaŋ. ¹⁴* Miŋ nandum kobom takêŋ ami, ma mi. Omba Anyô Bêŋ Yisu Kilisi êtôm anêm kwêv ma miŋ ômbôlêm kambom anêŋ loŋôndê ek undum thethaŋak lamavi ami.

14

Miŋ ôŋgô môlôviyaŋ ba nonaŋ nena nê kambom ami

¹* Onja nê takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusik thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbêŋ anêŋ abô miŋ hik thô halêm yaiŋ ami ma miŋ otatale i esak iniŋ auk atu ba leŋiŋhabi nena malê intu mavi lo kambom hêk Wapômbêŋ ma ami.

²* Ma anyô yaŋ anêŋ êvhaviŋ ma lôkklokwaŋ ba hatôm enjaŋ nôm lomalama sapêŋ. Ma yaŋ anêŋ hêvhaviŋ ma pulusikna ba intu hayaŋ nôm ku kapô iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadêŋ ŋgôk. ³* Ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ma miŋ enaŋ nena ôpatu ba hatip ek nôm doho ma anyô kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nôm doho ma miŋ etatale ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ami. Mi, Wapômbêŋ bôk hawa yani yôv. ⁴* Ma o opalê ba hotatale anyô yaŋ anêŋ anyô ku? Ôpêŋ da anêŋ anyô bêŋ tem enaŋ nena ôpêŋ hamiŋ mena hêv yak. Ma Anyô Bêŋ da tem embatho ôpêŋ loŋ ek imiŋ.

⁵* Ma avômalô vi leŋiŋhabi nena wak doho ma mathêŋ ma doho ma mi. Ma vi leŋiŋhabi nena wak lôkthô ma hatôm doŋtom iyom. Hathak auk êŋ ma anyô tomtom da leŋiŋimbi katô am ka nesopa iniŋ êvhaviŋ. ⁶ Avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena wak doho ma mathêŋ ma ethak idum aêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Ma vi atu ba ethak eyaŋ alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ ek nênem athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ iniŋ nôm ek nênem athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. ⁷ Alalô nê êvhaviŋ miŋ adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêŋ. ⁸* Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma ama, ma ama ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ aêŋ iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêŋ da anêŋ. ⁹ Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loŋbô ek imbitak nê lôkmala lôk nê ŋama iniŋ Anyô Bêŋ.

¹⁰* Aêŋ ba aisê ka môlô otatale môlôviyaŋ? Ma aisê ka môlô ôyê môlôviyaŋ ba onaŋ nena thêlô ma nê kambom? Wapômbêŋ tem indum abô ba alalô sapêŋ tem namiŋ yani ma êndêŋ wak êŋ. ¹¹* Hatôm bôk eto nena, “Yada Anyô Bêŋ, yahamô aêŋ, ba yahanajavanôŋ biŋ nena avômalô sapêŋ tem nedek veŋiŋdôŋ lêlô ma nênem athêŋ bêŋ êndêŋ ya Wapômbêŋ.”

Aisaia 45:23

* **13:12:** 1Jon 2:8 * **13:13:** Luk 21:34; Ep 5:18 * **13:14:** Ep 5:11 * **14:1:** Lom 15:7 * **14:2:** Stt 9:3-4 * **14:3:** Kol 2:16 * **14:4:** Mat 7:1; Jem 4:11-12 * **14:5:** Gal 4:10-11 * **14:8:** Gal 2:20 * **14:10:** 2Ko 5:10 * **14:11:** Plp 2:10-11

¹² Ba intu alalô tomtom tem namiņ Wapômbêņ ma ek nandum abô esak alalôaniņ nôm takatu ba adum.

Miņ undum mamuyaņ nê m yak ami

¹³ Wapômbêņ tem endanô avômalô lôkthô iniņ abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhaviņ vi. Ma lemimimbi katô ek miņ nundum nômlate ek nosale lôk numbuliņ môlôviyaņ ami. ¹⁴ *Yahamô haviņ Anyô Bêņ Yisu ba yahayala lôk yahêvhaviņ nena nôm takatu ba êv hadêņ ņgôk lôk nôm sapêņ ma mavi hêk Wapômbêņ ma ek nejaņ. Ma doņtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêņ ma, êņ ma nôm êņ lêk lelaik ek ôpêņ. ¹⁵ *Hoanê nômlate atu ba mamuyaņ hêvhaviņ nena lelaik ba hôêv malaiņ hadêņ yani, êņ ma miņ hosopa leņhaviņ anêņ loņôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêņ ba intu miņ undum ek yani nê m yak esak nôm atu ba hoanê ami. ¹⁶ Aêņ ba hoyala nena nôm lôkthô ma mavi ek nejaņ, êņ ma auk mavi. Ma doņtom mamuyaņ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êņ ma oyabiņ o ek anê m auk mavi êņ miņ imbuliņ yani ba enaņ abô kambom esak anê m auk êņ ami. ¹⁷ Nôm eyaņ lo inum, êņ ma nôm oyaņ. Nômbêņ hêk Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ma nandum nômkama thêthôņj lôk namô labali imbiņ i ma namô lôk leņiņmavi. Nôm takêņ halê m anêņ Lovak Matheņ. ¹⁸ Ôpatu ba hadum Kilisi anêņ ku takêņ hêv lamavi hadêņ Wapômbêņ ma avômalô êbam yani.

¹⁹ *Aêņ ba alalô nandum ek namô yôhok imbiņ i lôk nambatho alalôaniņ êvhaviņ loņ. ²⁰ *Ma miņ umbuliņ Wapômbêņ anêņ ku esak nôm eyaņ ami. Nôm lôkthô ma mabuņ hêk Wapômbêņ ma, ma doņtom hoanê nômla te atu ba hadum ba anyô yaņ hêv yak, êņ ma hudum kambom. ²¹ Aêņ ba hoanê alim mena hunum waiņ mena hudum nômla yaņ atu ba hadum mamuyaņ hêv yak, êņ ma mavi ek otak.

²² Anê m auk hathak nôm takatu ba lêk yahanajaņ, êņ ma êmô imbiņ oda lôk Wapômbêņ iyom. Avômalô takatu ba esopa iniņ êvhaviņ lôk kapôlôņiņ labali lêk êmô lôk leņiņmavi. ²³ Ma doņtom avômalô takatu ba eyaņ nôm lôk auk ju, êņ ma miņ esopa iniņ êvhaviņ ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêņ ma. Malêla takatu ba hudum ma miņ halê m anêņ hôêvhaviņ ami, êņ ma hatôm hudum kambom.

15

Nundum nômkama lôkthô ek nô nê m môlôviyaņ sa

¹ Alalô takatu ba aêvhaviņ lôklokwaņ miņ nasopa alalôaniņ leņiņhaviņ iyom ami. Mi, nanê m avômalô takatu ba iniņ êvhaviņ pulusikna sa ba naja iniņ malaiņ imbiņ. ² *Ma alalô tomtom leņiņimbi alalôaniņ iviyaņ ek nanê m i sa ek iniņ êvhaviņ imbitak lôklokwaņ. ³ Êtôm Kilisi da bôk hadum ba miņ hasopa yanida anêņ lahaviņ ami. Mi, bôk eto nena,

“Wapômbêņ, abôma atu ba enaņ hathak o ma lêk hapôm ya haviņ.” *Kapya Yen 69:9*

⁴ *Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêņ anêņ kapya ma eto ek êndôņ alalô ek namô malijaô lôk nê m alalô thêvô ek alalô nanê m maleniņ ek Wapômbêņ anêņ bulubiņ.

* **14:14:** Ap 10:15; Tit 1:15 * **14:15:** 1Ko 8:11-13 * **14:19:** Lom 12:18; 15:2 * **14:20:** 1Ko 8:13 * **15:2:** 1Ko 10:24,33 * **15:4:** 2Ti 3:16

⁵ Wapômbêḡ atu ba hathak havatho mólô loḡ ek nômbô malinyaô lôk hêv mólô thévô ma tem indum ba mólô kapôlômmim imbitak doḡtom êtôm Yisu Kilisi anêḡ lahaviḡ. ⁶ Ek mólô sapêḡ kapôlômmim doḡtom lôk auk doḡtom ba nônbêm athêḡ lôkmaḡḡḡ êndêḡ Wapômbêḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô.

Yisu halêm ek nêmbô avômalô Israel lo avômalô loḡ buyaḡ sa

⁷ Aêḡ ba onja ḡê êvhaviḡ vi thô êtôm mólôviviḡ hatôm Kilisi bôk hawa mólô thô. Nundum aêḡ ek nêmbô athêḡ lôkmaḡḡḡ êndêḡ Wapômbêḡ. ⁸ *Yahanaj avanôḡ nena Kilisi habitak hatôm ḡê Israel iniḡ anyô ku ek hik thô nena Wapômbêḡ hasopa anêḡ abô takatu ba bôk habutiḡ haviḡ iniḡ limi. ⁹ *Ma Kilisi hadum ku êḡ ek avômalô loḡ buyaḡ hatôm nênbêm athêḡ lôkmaḡḡḡ êndêḡ Wapômbêḡ hathak anêḡ hêv kapô hadêḡ thêlô. Hatôm bôk eto nena, “Tem yambam anêmbô athêḡ êḡḡek ḡê loḡ buyaḡ malêvôḡ.

Lôk yanêmbô yeḡ êndêḡ o.”

Kapya Yeḡ 18:49

¹⁰ Ma buyaḡ hanaj nena,

“Mólô ḡê loḡ buyaḡ, lemimmavi imbiḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô.” *Lo 32:43*

¹¹ Ma bute hanaj nena,

“Mólô avômalô loḡ buyaḡ sapêḡ nômbô Anyô Bêḡ.

Lôk avômalô pik sapêḡ nônbêm yeḡ ba nômbô yani.”

Kapya Yeḡ 117:1

¹² *Ma Aisaia bôk hato abô te aêntêk,

“Jesi anêḡ ôdôḡ ma su lukmuk tem ipililip.*

Yani tem imbitak kiḡ ba eyabiḡ avômalô loḡ buyaḡ sapêḡ.

Ma thêlô tem nênbêm maleḡ ek nômbô atu ba yani bôk havak abô hathak.”

Aisaia 11:10

¹³ Mólô dêvhaviḡ ma Wapômbêḡ ma nômbô mavi lôkthô atu ba ôêv malem hathak anêḡ ôdôḡ tem êmbôlô mólô kapôlômmim siḡ esak leḡḡḡmavi lôk labali. Ma hathak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ ma tem indum ek mólô malemim endahaliḡ nômbô takatu ba tem Wapômbêḡ nêmbô.

Pol anêḡ ku hawa Abô Mavi hi loḡ buyaḡ

¹⁴ Aiaḡ thêlô, yahayala nena mólôda othak udum mavi lomaloma ba unim auk mavi ma bêḡ ba intu hatôm nônbôḡ amda. ¹⁵ Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ ya ba hêv anêḡ ku hadêḡ ya ba intu yahato abô lôkliḡyak doho hêk kapya êntêk hadêḡ mólô ek lemimimbi esak loḡbô. ¹⁶ *Yani halam ya ek yambitak êtôm Yisu Kilisi anêḡ anyô habôk da ek mólô avômalô loḡ buyaḡ. Ba intu yahanaj Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ mólô ek yanêmbô mólô êtôm da ôv mavi êndêḡ Wapômbêḡ. Lovak Matherḡ hadum ba da êḡ habitak matherḡ.

¹⁷ Aêḡ ba Yisu Kilisi hadum ku bêḡ hathak ya ek yandum Wapômbêḡ anêḡ ku ba intu hathak ku takêḡ ma yahabam yada. ¹⁸ Tem miḡ yanaj abô esak malêla takatu ba yada yahadam ami. Mi, tem yanaj esak nômbô takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loḡ buyaḡ nênbêmimbiḡ Wapômbêḡ esak nômbô takatu ba yahadam lôk yahanaj. ¹⁹ Ma êyê nômbithi lôk lavôḡḡḡ lomaloma takatu ba yahadam hathak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ. Ba intu ḡê loḡ buyaḡ esopa Wapômbêḡ anêḡ abô. Aêḡ ba bôk yahanaj Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jelusalem ba hi loḡ sapêḡ aleba hayô ploviḡs

* **15:7:** Lom 14:1 * **15:8:** Mat 15:24 * **15:9:** Ap 3:25 * **15:12:** ALK 5:5 * **15:12:** Jesi ma Kiḡ Devit anêḡ lambô. * **15:16:** Lom 1:5; 11:13

Ililikum. ²⁰ *Yahathak yalen hik ya lôklokwan ek yanar Abô Mavi ember lon takatu ba minj bôk elanjô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô lon lavôn atu ba anyô yanj bôk halav halôk yôv. ²¹ Hatôm atu ba bôk eto nena, "Avômalô takatu ba minj bôk enarj abô hathak yani hadêj i ami ma tem nêgê katô.

Ma avômalô takatu ba minj bôk elanjô ami ma tem neyala katô anôj."

Aisaia 52:15

Pol hadum ek ni Lom

²² *Ku takêj hathak havalonj ya lon bêj anôj ba intu minj yahathôk ek môlô ami. ²³ Sondabêj lôbôlônj ya thôthô ek yasôk yanjê môlô ma donjom mi. Ma yenarj ku lon êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk. ²⁴ Yahadum ek yana Spen, êj ma yalenjhabi nena tem yande yanjê môlô vêmam ek alalô lenjnmavi imbinj i. Vêm ma môlô nônem ya sa esak lonjondê ek yana Spen.

²⁵ *Ma donjom lêk êntêk ma tem yana Jerusalem ek yanêm i sa esak da vêmam. ²⁶ *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêj lôk lenjnmavi anôj ek nênem avômalô mathen takatu ba êv i sêkêya êmô Jerusalem sa. ²⁷ *Thêlô lenjnmavi ek nênem da êj êndêj avômalô Jerusalem ek malê nena avômalô Israeël bôk êv nômkama malak lenj hadêj thêlô nê lon buyarj ba intu viyarj hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyarj esak nômkama pik. ²⁸ Tem yada yanja da êj ba yana Jerusalem ek yanêm da êj solop êndêj i. Vêm ma yana Spen ma tem yanjê môlô vêmam ka yana. ²⁹ *Yahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êj ma Kilisi tem nêk mek bêj anôj êndêj alalô.

³⁰ *Aiyarj thêlô, Wapômbêj anêj Lovak Mathen hadum ba alalô lenjnhavinj i. Aêj ba yahasonj môlô lokwanj hathak Yisu Kilisi anêj athêj nena nônem lêlê esak mek imbinj ya ek Wapômbêj nêk ya sa. ³¹ Môlô notenj mek ek Wapômbêj eyabinj ya mavi ek nê Israeël takatu ba lenjondônj kôtônj minj nimbulinj ya ami. Ma notenj mek imbinj ek avômalô mathen anêj Jerusalem lenjnmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô. ³² Ek Wapômbêj anêj lahavinj yasôk, êj ma tem yasôk ek alalô lenjnmavi lôk yambatho môlô lonj ma môlô nobatho ya lonj.

³³ Wapômbêj, labali lôkthô anêj alanj, êmô imbinj môlô. Avanôj.

16

Pol hêv anêj lamavi hadêj avômalô

¹ Yahêv abô ek môlô hathak livônj Pibi atu ba hathôk ek ênjê môlô. Yani ma avômalô êvhavinj anêj Senklia ininj avi ku te. ² Ba noja yani thô esak Anyô Bêj anêj athêj êtôm Wapômbêj anêj avi ku mathenj te. Yani bôk hayabinj ya lôk avômalô bêj anôj hathak anêj nômkama. Ba nônem yani sa esak malainj malêla takatu ba hapôm yani.

³ *Nônem yenarj yalenjmavi êndêj Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêj ku havinj ya. ⁴ Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhavinj lodônjlodônj anêj lonj buyarj sapêj lenjnmavi hathak thai. ⁵ Ma nônem yalenjmavi ni êndêj avômalô êvhavinj takatu ba ethak êv yerj halôk thai ininj unyak imbinj.

* **15:20:** 2Ko 10:15-16 * **15:22:** Lom 1:13 * **15:25:** 1Ko 16:1-4 * **15:26:** Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 * **15:27:** 1Ko 9:11 * **15:29:** Lom 1:11 * **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1
* **16:3:** Ap 18:2

Nônêm yalenmavi êndêḡ yenaḡ aiyarḡ anôḡ Epainetus. Yani anyô môḡ anêḡ plovins Esia atu ba hêvhaviḡ Kilisi vêm ka vi êvhaviḡ havenḡ yam. ⁶ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Malia. Yani hathak hadum ku bêḡ ek hêv môlô sa. ⁷ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenaḡ avômalô Israeḡ ba bôk êvhaviḡ Kilisi hamôḡ ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôḡ haviḡ i. Thai ma aposel lôk athêḡ bêḡ.

⁸ Nônêm yalenmavi êndêḡ Ampliatus atu ba yalenhaviḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ. ⁹ Nônêm yalenmavi êndêḡ Ulbanus, yani hadum Kilisi anêḡ ku haviḡ alalô. Lôk nônêm yalenmavi êndêḡ yenaḡ aiyarḡ Stakis. ¹⁰ Nônêm yalenmavi êndêḡ Apeles, yani hawa malaiḡ lomaloma ma doḡtom hamiḡ lôklokwarḡ hathak Kilisi. Ma nônêm yalenmavi êndêḡ avômalô sapêḡ atu ba êmô haviḡ Alistobulus. ¹¹ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Helodion, yani ma yenaḡ avômalô Israeḡ te. Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Anyô Bêḡ anêḡ avômalô sapêḡ atu ba êmô haviḡ Nalsisus.

¹² Nônêm yalenmavi êndêḡ Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêḡ anêḡ ku. Nônêm yalenmavi êndêḡ livôḡ Pelsis, yani hadum Anyô Bêḡ anêḡ ku lôklokwarḡ haviḡ. ¹³ *Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Lupus atu ba Anyô Bêḡ bôk habi barḡ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenaḡ wakatik. ¹⁴ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Asinklitus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhaviḡ takatu ba ethak êmô haviḡ thêlô. ¹⁵ Ma nônêm yalenmavi êndêḡ Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpas lôk avômalô matherḡ lôkthô atu ba êmô haviḡ thêlô.

¹⁶ *Ma nokam môlôviiyarḡ esak kobom yôhok matherḡ.

Kilisi anêḡ avômalô êvhaviḡ lodôḡlodôḡ sapêḡ êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ môlô.

Noyabiḡ am

¹⁷ *Aiyarḡ thêlô, yahathô môlô loḡ lôklokwarḡ nena noyabiḡ am esak ḡê takatu ba idum ek nembak môlô vose. Thêlô iniḡ abô ma yanḡa ek abô avanôḡ atu ba bôk olanḡ ba ôêvhaviḡ. Ba intu imiḡ môlô loḡ siḡ hathak ôêvhaviḡ. Aêḡ ba nômô daim ek i. ¹⁸ *Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniḡ kobom idum ku hathak thêlôda iniḡ leniḡhaviḡ ma miḡ idum alalôaniḡ Anyô Bêḡ Kilisi anêḡ ku ami. Enarḡ abô vasiḡ mavi lôk abô lôk thok ek nesau avômalô takatu ba iniḡ auk volonḡ. ¹⁹ *Avômalô êvhaviḡ lôkthô bôk elanḡ yôv nena môlô ma avômalô olanḡ abô ba osopa. Ba intu yalenmavi anôḡ hathak môlô. Ma doḡtom yalenhaviḡ môlô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuḡ ek malêla takatu ba kambom. ²⁰ *Ma Wapômbêḡ ma labali anêḡ alarḡ ba kasana ma tem etak Sadarḡ êmô vemimkapô vibiiḡ ek nombak pesa.

Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm êmô imbiḡ môlô.

Avômalô doho êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ avômalô Lom

²¹ *Timoti atu ba hadum ku haviḡ ya hêv anêḡ lamavi hadêḡ môlô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenaḡ avômalô Israeḡ ba êv iniḡ leniḡmavi haviḡ.

²² Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêḡ abô halok kapya êntêk, yahanarḡ yenaḡ yalenmavi hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ hadêḡ môlô haviḡ.

* **16:13:** Mak 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * **16:17:** Mat 7:15; Tit 3:10 * **16:18:** Plp 3:19; 2Pi 2:3 * **16:19:** Lom 1:8; 1Ko 14:20 * **16:20:** Stt 3:15 * **16:21:** Ap 16:1-2; 19:22; 20:4

23-24 *Gaius hêv anêᶇ lamavi hadêᶇ môlô. Yani hathak hayabinᶇ ya lôk avômalô êvhavinᶇ sapêᶇ atu ba êlêm êmô anêᶇ unyak. Ma Elastus atu ba hayabinᶇ malak bêᶇ êntêk ininᶇ valu lôk yêlôaninᶇ aiyarᶇ Kwaltus êv ininᶇ leᶇinᶇmavi hadêᶇ môlô havinᶇ.*

Nanêm athêᶇ bêᶇ êndêᶇ Wapômbêᶇ

25 *Alalô nambô Wapômbêᶇ anêᶇ athêᶇ. Yani hatôm embatho unim ôêvhavinᶇ loᶇ esak Abô Mavi takatu ba yahanarᶇ hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êᶇ intu hik auk loᶇ kapô takatu ba bôk havuᶇ i bô halêm yainᶇ. 26 Plopet bôk eto hathak auk loᶇ kapô êᶇ ma Wapômbêᶇ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ hanarᶇ ek auk loᶇ kapô êᶇ lêk halêm yainᶇ ek avômalô pik lôkthô hatôm nêᶇnêᶇmimbinᶇ ba nesopa. 27 Aêᶇ ba alalô nanêm athêᶇ lôkmanᶇinᶇ êndêᶇ Wapômbêᶇ, yanida iyom intu Wapômbêᶇ lôkauk lôkthô anêᶇ ôdôᶇ hatôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ esak Yisu Kilisi. Avanôᶇ.

* **16:23-24:** Ap 19:22; 1Ko 1:14 * **16:23-24:** Nê lôkauk vi enarᶇ nena abô doho atu ba Pol hato ma hêk denarᶇ. Abô êᶇ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêᶇ wapôm êmô imbinᶇ môlô. Avanôᶇ. * **16:25:** Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Kapyá môᶇ atu ba Pol ható hi

Kolin

Abô môᶇ

Pol ható kapyá êntêk hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Kolin. Kolin ma malak bêᶇ ba anêᶇ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek waliliᶇ bêᶇ anôᶇ ba intu hathak abô Glik ma abô aêntêk, ‘Yahadum Kolin’, êᶇ ma abô loᶇ kapô te. Ma anêᶇ ôdôᶇ nena, ‘Yahadum sek waliliᶇ’.

Pol hamô Epesus ma halaᶇô nena avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Kolin ethak esopa kobom kambom takêᶇ lôk evaki vose ba intu ható kapyá êntêk hadêᶇ thêlô. Ma Pol bôk ható kapyá te hadêᶇ thêlô ba thêlô vi miᶇ eyala katô ami ba intu ható kapyá êntêk hadêᶇ thêlô ek injik anêᶇ abô êᶇ anêᶇ ôdôᶇ thô êndêᶇ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaᶇ hik Pol liᶇ hathak abô doho halôk kapyá te atu ba bôk eto hadêᶇ yani ba intu ható iniᶇ kapyá êᶇ viyaᶇ. Ma ható ek embathó iniᶇ êvhaviᶇ loᶇ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapyá êntêk hadêᶇ 55 AD la.

Abô môᶇ

¹ Ya Pol ma Wapômbêᶇ halam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêᶇ aposel hatôm anêᶇ lahaviᶇ. Yai lôk ² alalôaniᶇ aiyaᶇ Sostenes ato kapyá êntêk ek môlô avômalô ôdôᶇ takatu ba ôêvhaviᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak matherᶇ ma halam i nena Wapômbêᶇ anêᶇ avômalô haviᶇ avômalô luvuluvu takatu ba elam alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi anêᶇ athêᶇ. Yani ma alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ ma thêlôniᶇ haviᶇ.

³ Wakamik Wapômbêᶇ lôk Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi nênem iniᶇ wapôm lôk labali êndêᶇ môlô.

Pol hanaᶇ lamavi hadêᶇ Wapômbêᶇ

⁴ Wapômbêᶇ hêv anêᶇ wapôm hadêᶇ môlô hathak Yisu Kilisi. Ba intu yahanaiᶇ yalerᶇmavi lôbôlôᶇ hadêᶇ yani hathak môlô. ⁵⁻⁶ Yani lêk havathó Yisu anêᶇ abô loᶇ lôklokwaᶇ hamiᶇ môlô ba môlô ôêvhaviᶇ ba Wapômbêᶇ lêk haᶇgasô nôm mavi halôk môlô kapôlômim ba hayô siᶇ hatôm auk mavi lôk abô mavi. ⁷ Aêᶇ ba môlô ma avômalô ôpôviᶇ alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi anêᶇ waklavôᶇ endelêᶇ ek injiki thô ba intu môlô miᶇ ôêv yak hathak wapôm la ami. ⁸⁻⁹ *Yani halam môlô ek numbitak Nakaduᶇ Yisu Kilisi, alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ anêᶇ avômalô môlô lôk malêla takatu ba hanaᶇ ma hatôm indum. Ba intu yani tem embathó môlô loᶇ endeba anêᶇ daᶇ ek miᶇ môlônim abô la êᶇjêk êndêᶇ alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi anêᶇ waklavôᶇ ami.

Avômalô êvhaviᶇ êkôki

¹⁰⁻¹² *Aiyaᶇ thêlô, Kaloe anêᶇ avômalô doho enaᶇ hadêᶇ ya nena môlô intu ôkôkam ba tomtom onaᶇ nena, “Yêlô ma Pol anêᶇ” ma vi enaᶇ nena, “Apolo anêᶇ” ma vi enaᶇ nena, “Sipas anêᶇ” ma vi ma “Kilisi anêᶇ”. Ba intu aiyaᶇ thêlô, hathak Yisu Kilisi anêᶇ athêᶇ ma yalerᶇ hik ya nena miᶇ nombak am vose ami ek nobaloᶇ auk lôk kapôlômim dorᶇtom iyom.

* **1:8-9:** 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3

* **1:10-12:** Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

13 Aisé. Hatôm nombak Kilisi vose ni nenanena e? Mena ik ya Pol hathak alovalañsij ek mólô e? Mena mólô uthik ñañ hathak Pol anêñ athêñ e? 14 *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miñ yahathik anyôla havij ami ba intu yalenmavi anôñ hadêñ Wapômbêñ 15 ek mólô te miñ hatôm enañ nena yahathik mólô hathak yenañ athêñ ami. 16 *Bôk yahathik Stepanas anêñ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi havij la. 17 Odañô! Kilisi hêv ya ba yahalém ek yanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ma miñ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambuliñ Kilisi anêñ alovalañsij imbitak êtôm nôm oyañ. Ba intu miñ yahanañ anêñ Abô Mavi êñ ek yandôk thêlô lenij êtôm ñê lôk auk bêñ ethak idum ami.

Ñê lôk auk bêñ miñ hêv ya sa ami

18 *Ma avômalô takatu ba esopa loñôndê ñama elañô abô hathak alovalañsij êñ ba esonñ nena abô molo. Ma donjom alalô takatu ba Wapômbêñ hêv bulubiñ ayala nena nôm êñ ma Wapômbêñ anêñ lôklokwañ. 19 *Hatôm bôk eto nena,

“Tem yambuliñ ñê lôk auk bêñ iniñ auk

ma tem yambak iniñ auk takêñ pesa ba imbitak êtôm nôm oyañ.” *Aisaia*

29:14

20 *Ma ñê lôk auk bêñ lôk ñê ethak lôm bêñ lôk kédôñwaga takatu ba evalon kapya auk bêñ bôlôñ êntêk, thêlô aisê? Wapômbêñ hik thô nena auk bêñ takêñ habitak auk molo. 21 *Wapômbêñ ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvôñij. Aêñ ba hawa abô molo ek nêñ vi atu ba êvhavij bulubiñ. 22 Ma avômalô Israél lenijhavij ñêgê lavôñij ek nêñêñmimbiñ. Ma Glik êbôlém auk lôm bêñ ek nêñêñmimbiñ. 23 *Ma donjom yêlô anañ bêñ nena Kilisi hama hathak alovalañsij. Auk êñ habuliñ avômalô Israél ba intu êpôlik. Ma ñê loñ buyañ elañô nena auk êñ ma auk molo. 24-25 *Wapômbêñ anêñ auk molo êñ ma auk bêñ ek ñê pik iniñ auk. Ma Wapômbêñ anêñ pulusik ma lôklokwañ bêñ ek ñê pik iniñ. Ba intu avômalô Israél lo Glik ma avômalô loñ buyañ takatu ba Wapômbêñ halam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbêñ anêñ lôklokwañ lôk anêñ auk bêñ.

26 *Aiyañ thêlô, mólô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam mólô. Avômalô lôkthô miñ êyê mólô bêñ anôñ nena ñê lôk auk bêñ mena anyô lôkmañgij mena anyô lôk athêñ bêñ te ami. Mi. 27 Wapômbêñ hawa auk molo anêñ pik ek nêñ mama êndêñ ñê lôk auk bêñ ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nêñ mama êndêñ ñê lôklokwañ. 28 Ñê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nôm ôvathêk lôk nôm oyañ lomaloma pik êntêk intu yani halam ek nêñ auk bôlôñ êntêk vê esak, 29 *ek anyô late miñ hatôm êmbôi imiñ Wapômbêñ ma ami. 30 *Ma mólô ma Wapômbêñ da hadum ba lêk ômô havij Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbêñ anêñ auk atu ba hêv ek nêñ alalô sa ek nêñ kambom vuli lôk hapole alalô vê hêk kambom anêñ ba lêk abitak thêthôñ lôk matherñ hamij Wapômbêñ ma. 31 Ba intu eto nena,

“Opalêla takatu ba êbôi ma nêmbôi esak Wapômbêñ iyom.”

Jelemia 9:24

* 1:14: Ap 18:8; Lom 16:23 * 1:16: 1Ko 16:15 * 1:18: Lom 1:16 * 1:19: Ais 29:14 * 1:20: Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25 * 1:21: Mat 11:25 * 1:23: Lom 9:32; 1Ko 2:14 * 1:24-25: Kol 2:3; 2Ko 13:4 * 1:26: Mat 11:25; Jem 2:5 * 1:29: Ep 2:9 * 1:30: Jer 23:5-6

2

Pol hêv auk hadêḡ avômalô Kolin

¹ Aiyarḡ thêlô, sêbôk atu ba yahayô ek môlô ma yahanarḡ Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba hik thô hadêḡ ya ma miḡ yahanarḡ abô mavi mena auk mavi hatôm ḡê lôk auk iniḡ ami. ² Mi anôḡ. Yahadum ek yanarḡ abô esak Yisu Kilisi atu ba hama hathak alovalarḡarḡsin iyom. ³ *Yahamô havinḡ môlô ma ya anyô vau lôk bômko ma yahalowalinḡ bêḡ anôḡ. ⁴ *Ma donḡtom Lovak Matherḡ da hik anêḡ lôklokwarḡ thô ba yahanarḡ abô ba miḡ yahanarḡ hatôm ḡê lôk auk iniḡ abô ek yandôk môlô lemim ami ⁵ ek môlô nônmimbinḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklinḡyak ma miḡ ḡê lôk auk iniḡ abô ami.

Lovak Matherḡ hêv auk

⁶⁻⁷ ḡê talarḡ elarḡô yêlôaniḡ abô hatôm auk bêḡ. Sêbôk bôlada ma Wapômbêḡ havurḡ auk nêḡ alalô bulubinḡ ek indum ba alalô nambitak avômalô lôkmarḡinḡ. Ma yêlôaniḡ auk êḡ ma miḡ hatôm ḡê bêḡbêḡ iniḡ auk bôlôḡ êntêk ami. Thêlô takêḡ tem nêḡnêḡ yak. ⁸⁻⁹ *Hatôm bôk eto hathak auk êḡ nena, “Wapômbêḡ bôk hapesarḡ nômkama yôv ek nêḡ ek avômalô takatu ba lenḡinḡhavinḡ yani.

Ma donḡtom malenḡinḡ miḡ êyê nôḡm takêḡ lôk lenḡondôḡ miḡ elarḡô abô takêḡ ami.

Ba intu avômalô êthôḡ nôḡm takêḡ palinḡ.”

Aisaia 64:4

ḡê bêḡbêḡ bôlôḡ êntêk miḡ eyala auk êḡ ami. Bôk neyala ma tem miḡ nijik Anyô Bêḡ Lôkmarḡinḡ êḡ vônô esak a ami. ¹⁰⁻¹¹ Alalôaniḡ dahôlôḡinḡ da hayala alalôaniḡ auk. Ma Wapômbêḡ da anêḡ dahô hayala anêḡ aêḡ iyom. Ba intu Lovak Matherḡ hayala nômkama lôkthô lôk hayê Wapômbêḡ anêḡ auk anôḡ binḡ ba lêk hik nômkama lôkthô thô hadêḡ alalô.

¹² Wapômbêḡ hêv anêḡ Lovak Matherḡ êḡ hadêḡ alalô ek nayala anêḡ wapôm takatu ba hêv hadêḡ alalô. Ma miḡ hêv auk pik ami. ¹³ Auk takêḡ ma Lovak Matherḡ intu hêv hadêḡ yêlô ba anarḡ bêḡ lôk adôḡ avômalô takatu ba êḡmô havinḡ Lovak Matherḡ hathak anêḡ auk. Anyôla miḡ hadôḡ yêlô ba anarḡ abô êḡ ami. ¹⁴ Lovak Matherḡ hêv avômalô sa ek neyala Wapômbêḡ anêḡ auk. Ba opalê atu ba miḡ hawa Lovak Matherḡ ami hasorḡ nena auk êḡ ma auk molo ba intu miḡ hatôm ititinḡ ba eyala auk takatu ba halêḡm anêḡ Wapômbêḡ anêḡ Lovak Matherḡ ami.

¹⁵⁻¹⁶ * “Ba opalê intu hayala Anyô Bêḡ anêḡ auk ba tem êndôḡ yani? Mi.”

Aisaia 40:13

Ma ôpatu ba hawa Lovak Matherḡ anêḡ auk tem ititinḡ nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba miḡ hayala Anyô Bêḡ anêḡ auk ami tem miḡ ititinḡ alalô takatu ba awa Lovak Matherḡ anêḡ auk ami. Aêḡ ba alalô ma awa Kilisi da anêḡ auk.

3

Avômalô Kolin evak i vose

¹⁻² * Aiyarḡ thêlô, sêbôk ma môlô osopa avômalô pik êntêk venḡinḡgwam ba osopa Kilisi hatôm amena kasek ba miḡ oarḡ nôḡm thekthek ami. Ba intu yahêv sum hadêḡ môlô ba miḡ yahanarḡ abô hatôm ḡê bôk ilumbak yôv iniḡ abô ami. Ba êntêk unum sum denarḡ e? ³ *Môlô othak udum hatôm ḡê pik ba môlô

* **2:3:** Ap 18:9; 2Ko 10:1 * **2:4:** 1Te 1:5 * **2:8-9:** Ais 64:4 * **2:15-16:** Ais 40:13 * **3:1-2:**

Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * **3:3:** 1Ko 1:10-11

lemimdanj l k lemimn n  4 * ma  d rj yar ena  nena, “Y l  ma Pol an j” ma vi ena , “Y l  ma Apolo an j.”  j ma hathak uik unim auk th  nena m l  ma n  pik.

5 * A j ba ya Pol ma opal ? Ma Apolo ma opal ? Yai ma Any  B j an j n  ku iyom! Yani h v any  tomtom da ini j ku ba h v yaiani j ba intu m l  b k   vhaivi j y v. 6 * Yahavatho yanv k ma Apolo hathak h v n j ma Wap mb j da hadum ba yanv k  j halumbak. 7 Ba  patu ba havatho mena h v n j thai luvi ma n m oya . Ma Wap mb j iyom intu ba n m avan j. 8 * Opal  atu ba havatho mena opal  atu ba h v n j, thai idum ku do tom ba tem neja vuli  t m ida ini j ku atu idum.

9 * Yai adum Wap mb j an j ku iyom havi j i ma m l  ma an j unyak l k an j ku kap . 10-11 * Wap mb j h v wap m had j ya ba yahabitak any  l kmanjij ek yanda unyak. Ba yahalav landi j. Ma any  vi etak pam thal k l k unyak v v hay  ham . Ma mi j any la endav landi j yan a imbi j ami. Yisu Kilisi da intu landi j  j ba b k hami j y v. Ba m l  n  ku tomtom noyabi j am kat  ek nodav Wap mb j an j unyak  j. 12-13 * Waklav j Idum Ab  hay  ma tem injik n  ku tak j ini j ku sap j  l m yai . Ma atum tem esa  any  tomtom ini j ku ek  nj  nena elav unyak  j mavi mena kambom. Ba intu uik si j hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwanj kapi mena kamuj kondanj mena sesalik la, ma h k m l da. 14 Ma opal la takatu ba ini j ku elav unyak  j mavi ma tem neja vuli. 15 Ma  patu ba atum hathan an j ku ma tem mi j enja vuli ami. Ma do tom bulubi j ham  ba tem n m  p j v   nj k atum.

M l da ma Wap mb j an j unyak

16 * M l  ma Wap mb j an j unyak matherj atu ba yanida ham  kap . Oyala n m  j mena mi? Ma Wap mb j an j Lovak Matherj ham  m l  kap l mim. 17 M l  ma Wap mb j an j unyak matherj atu ba yanida ham  kap  ba intu lo j  j ma matherj! Ma  patu ba habuli j unyak matherj  j ma tem Wap mb j imbuli j  p j a j iyom.

Mi j nobam any  vi ami

18 Mi j m l  nosau am ami! M l  lemimhabi nena m l  ma n  l k auk b j hat m n  l k luv ni j b l n  nt k,  j ma notak. Ma noja alovalanajsi j an j auk molo ek numbitak any  l k auk mavi. 19 Auk pik  nt k ma auk molo h k Wap mb j ma hat m eto nena,

“Yani havalonj n  l k auk b j hathak thêlôda ini j auk ba  v yak.” *Jop 5:13*

20 Ma ab  yar hanaj nena,

“Any  B j hayala nena n  l k auk b j ini j auk ma an j mi.” *Kapya Yej*

94:11

21 A j ba mi j nobam any  te  m j ek vi ami. Th l  sap j ma n  ku ek nen m m l  sa iyom. 22 Pol lo Apolo ma Sipas l k pik  nt k ma lôkmala lo n ma ma l k lo emberj yam ma nômkama l k av mal  ma n m tak j ma m l nim iyom. 23 Ma m l  ma Kilisi an j ma Kilisi ma Wap mb j an j.

* 3:4: 1Ko 1:12 * 3:5: Ap 18:24 * 3:6: Ap 18:4-11,27-28 * 3:8: Mat 16:27 * 3:9: Ep 2:20-22 * 3:10-11: Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * 3:12-13: 1Ko 4:5 * 3:16: 1Ko 6:19; 2Ko 6:16

4

Kilisi anêḡ aposel

¹ Aêḡ ba avômalô sapêḡ nêgê yêlô nena Yisu Kilisi anêḡ nê ku oyaḡ iyom ek ayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ kapô atu ba hik thô hadêḡ anêḡ avômalô. ² *Aêḡ ba intu nayabiḡ ku êḡ mavi êtôm anyô hamôḡ ek ku. ³⁻⁴ Yakapôlôḡ miḡ hanaḡ ya bêḡ nena yahadum Wapômbêḡ anêḡ ku tombêḡ ami. Aêḡ ba môlô otha ya mena owa ya hi loḡ idum abô êḡ ma nôḡm oyaḡ. Ma yenaḡ auk miḡ hatôm ami. Aêḡ ba miḡ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêḡ da intu tem ititiniḡ ya. ⁵ *Waklavôḡ Anyô Bêḡ endelêḡ ma tem imbi anêḡ deda êyô êḡjêk nôḡkama takatu ba havuḡi hêk loḡ momaḡiniḡ kapô ba injik avômalô iniḡ auk takatu ba hêk kapôlôḡniḡ thô. Ma wak êḡ ma tomtom tem neja iniḡ leḡniḡmavi êḡjêk Wapômbêḡ. Aêḡ ba miḡ nosa avômalô vi iniḡ ku ami.

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

⁶ *Aiyaḡ thêlô, bôk yahanaḡ hathak yai lôk Apolo ek nêḡm môlô sa ek lemimimbi abô êntêk “Nosopa abô balabuḡ atu ba eto,” nena miḡ nobam anyôla êḡmôḡ ek vi ami. ⁷ *Ma opalê hatak môlô ba ubitak anyô bêḡ? Môlôda unim lôklokaḡ ba owa auk e? Mi! Wapôm takêḡ intu hêv hadêḡ môlô. Ma aisê ka obam amda?

⁸ Môlô lêk ubitak ôyô unḡlôv yôv e? Ma môlô lêk nê lôkmaḡniḡ e? Mena môlô lêk hatôm kiḡ e? Kikaknena! Alalô nê lôk iviyaḡ ba lêk môlô ubitak kiḡ ma tem yêlô aêḡ iyom! ⁹ Nôḡgô! Wapômbêḡ hatak yêlô aposel hatôm nê oyaḡ ba amiḡ piklêvôḡ ma avômalô lôk aḡjela ititiḡ yêlô hatôm nê kambom takatu ba enaḡ nena, “Unḡwik thêlô vônô.” ¹⁰ Yêlô ma nê auk molo hathak Kilisi e? Ma môlô nê lôk auk bêḡ hathak Kilisi e? Ma yêlô nê vau ma môlô nê lôkliḡnyak e? Môlô nê lôk athêḡ bêḡ ma yêlô nê athêḡ mi e? ¹¹ *Sêbôk aleba lêk ma yêlô ama kisi lôk athakmuniniḡ ma ik nôḡkama titip lôk ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôaniḡ malak namô mi. ¹² *Ma adum ku hathak baheḡniḡ aleba yêlô lêk vau. Enaḡ ek nimbuliḡ yêlô, êḡ ma yêlô êv leḡniḡmavi iyom. Iliḡi yêlô ba êv vovaḡ, êḡ ma yêlô amiḡ leḡvidôḡ. ¹³ Enaḡ abômapopak hathak yêlô ma yêlô anaḡ viyaḡ lôk labali mavi. Wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma yêlô hatôm matiḡnyak pik lôk nôḡm ôvpalê.

Pol lahaviḡ avômalô Kolin nesopa yani

¹⁴ Môlô ma yenaḡ avômena takatu ba yalenḡhaviḡ ba intu yahadôḡ môlô. Ma miḡ yahato nôḡm takêntêk ek indum môlô mama ami. ¹⁵ *Nê êvḡhaviḡ bêḡ anôḡ ethak eyabiḡ môlô, ma doḡtom lemambô doḡtom iyom. Yada bôk yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô hatôm yahavathu môlô ba môlô ubitak Yisu Kilisi anêḡ avômalô. ¹⁶ *Aêḡ ba yalenḡ hik ya nena nosopa yaveḡḡwam. ¹⁷ *Ba intu yahêv Timoti hathôk ek nêḡm môlô sa. Yani ma anyô ku anôḡ lôk yenaḡ okna atu ba hasopa Anyô Bêḡ ba yalenḡhaviḡ yani. Ma tem injik môlônim auk liḡ esak yenaḡ bôk lo loḡ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôḡ avômalô êvḡhaviḡ takatu ba êḡmô luvuluvu hathak. ¹⁸ Môlô doho osoḡ nena tem miḡ yasôk esak loḡbô ami ba intu môlô lemimôndôḡ kôtôḡ. ¹⁹⁻²⁰ *Nodaḡ katô! Wapômbêḡ anêḡ avômalô miḡ enaḡ hathak abô oyaḡ ami.

* 4:2: Luk 12:42 * 4:5: 1Ko 3:8 * 4:6: Lom 12:3 * 4:7: Lom 12:6 * 4:11: 2Ko 11:23-27

* 4:12: Mat 5:44; 2Te 3:8 * 4:15: Gal 4:19 * 4:16: Plp 3:17 * 4:17: Ap 19:22 * 4:19-20:

1Ko 2:4

Mi. Lovak Matherj hêv lôkliņyak ba idum Wapômbêņ anêņ lahaviņ. Anyô Bêņ lahaviņ ma tem yasôk kethêņ ek yanggê nena avômalô takêņ bôk ewa lôklokwanj êņ mena mi e? ²¹ Lemimhabi aisê? Yasôk ek yambali môlô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yanarj abô labalina?

5

Nutiņ nê sek êndôk kamuj

¹*Yahalanô nena môlô avômalô ôêvhaviņ te hadum sek haviņ lambô yanavi lukmuk lôbôlôņ. Ma doņtom nê daluk miņ ethak idum aêņ ami. ² Aisê ka môlô ôbô am? Lemiminjikam ba nutiņ ôpêņ êndôk kamuj! ³*Ya miņ yahamô haviņ môlô ami. Mi. Ma doņtom yakapôlôņ hamô haviņ môlô hatôm lêk yahamô haviņ môlô. Ma lêk yahanarj ôpatu ba bôk hadum kambom êņ bêņ yôv hathak Yisu Kilisi anêņ athêņ. ⁴ Aêņ ba othak doņtom, êņ ma yakapôlôņ lêk hamô haviņ môlô. Ma alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu anêņ lôkliņyak lêk hamô haviņ. ⁵*Ba nônêm ôpêņ êndêņ Ngôk Bêņ ek imbuliņ ôpêņ anêņ auk ek Anyô Bêņ anêņ Waklavôņ Nindum Abô ma tem yani enja bulubiņ.

⁶*Môlô ôbô am ma miņ mavi ami. Lôk miņ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêņ anôņ kapô ba isiņ bêņ ami e? ⁷*Sêbôk ma avômalô Israêl ethak ik boksipsip nakaduņ Waklavôņ Hale ba Hi. Ma alalôaniņ boksipsip nakaduņ Waklavôņ Hale ba Hi intu Yisu. Killisi hama ek môlô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêņ ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Israêl ethak ibi yis bô hi ek leņiņhabi Waklavôņ Hale ba Hi. ⁸*Ba intu alalô leņiņimbi Waklavôņ Hale ba Hi wak nômbêņ intu sapêņ ma nambitak êtôm polom atu ba anêņ yis mi. Polom êņ ma nôm anôņ ba anêņ lelaik mi. Ma yis bô atu êņ ma adum kambom lo miņ asopa Wapômbêņ ami. Ba intu nabi ni.

⁹Bôk yahato yenaņ kapya hadêņ môlô ek miņ nômô imbiņ nê takatu ba idum sek lomaloma ami. ¹⁰Ma doņtom miņ yahanarj hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo nê esau avômalô ba ewa iniņ nômkama vani lôk nê palonj ma nê esopa ngôk ami. Mi. Nê takêņ ma êmô pik haviņ alalô ba natak i aisê? ¹¹*Yenaņ abô anêņ ôdôņ ma aentêk. Ôpatu ba hanarj nena, “Yahêvhaviņ Wapômbêņ” ma doņtom hadum sek lomaloma mena hadum palonj mena hêv yeņ hadêņ ngôk mena hanarj abôma mena hanum waiņ ba malo mena hawa vani. Anyô anêņ aêņ miņ nonjgarj nôm lo ômô imbiņ yani ami. Dôlôk!

¹²Nosa nê takatu ba êmô avômalô êvhaviņ kapô iyom. Ma miņ nosa ôpatu ba miņ alalôaniņ te ami. Ku êņ ma miņ bôk êv hadêņ alalô ami. ¹³*Aêņ ba Wapômbêņ tem indum abô ek nê daluk. Ba intu nê takatu ba indum kambom ma “Nônêm i vê êņjêk môlô.”

Lo 17:7

6

Kobom nepesaņ malaiņ

¹Aisê ka môlô doho lemimmaniņ hathak môlô doho ma othak u nê daluk iniņ loņ idum abô? Yahasonj kambom hathak môlô uik kobom êņ liliņ!

* **5:1:** Wkp 18:7-8; Lo 22:30 * **5:3:** Kol 2:5 * **5:5:** 1Ti 1:20 * **5:6:** Gal 5:9 * **5:7:** Ais 53:7; 1Pi 1:19 * **5:8:** Lo 16:3 * **5:11:** 2Te 3:6; Tit 3:10 * **5:13:** Lo 13:5; 17:7

2* Mólô oyala nena Waklavôñ Idum Abô ma nê mathen tem nedanô nê daluk inin abô. Mólô nê auk pulusik ba min hatôm nopesan malain pik lomaloma ami e? 3 Nodañô! Tem alalô nadanô anjela inin idum abô. Aên ba malain pik lôkthô ma yaôna ek alalô napesan. 4-6 Mólô te min anyô lôk auk bêñ hatôm epesan abô imbin avômalô êvhavin vi ami e? Ma nê êvhavin yan lamanin hathak yan ma mólô olam nê daluk ek napesan abô êñ eka? Nê daluk elanô ma mólô min mama ami e? Aên ba mólônim malain lomaloma hamô ma mólônim anyô bêñ la min hamô ami, ma nodam mólônim anyô hêvhavin takatu ba athên mi ek nedanô abô êñ. Ma min nodam nê daluk ami.

7 Dô! Hu ek undum abô, êñ ma hik thô nena lêk hêv yak yôv. Ma anyôla habulin o mena hasau o la ma ômô yaô. 8 Ma donjom mólôda intu udum tomber êñ ba osau mólôviyan ba ubulin i hamô nê daluk inin lon idum abô.

9* Avômalô takatu ba idum kambom tem nêmo imbin Wapômbên êmô lon atu ba yani hayabin, e? Mi anôn. Noyabin am. Avômalô takatu ba idum sek lomaloma lôk êv yen hadên ngôk ma idum sek havin anyô yan yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma 10 vani lo palon ma inum wain ba elo molo lôk enan abôma ma esau avômalô ba ewa inin nômkama vani. Nê takên min hatôm nêmo Wapômbên anên lon lôklinyak ami. 11* Sêbôk ma mólô vi udum kambom takên havin. Ma donjom Wapômbên hathik mólô ba ubitak mathen lôk thêthên hathak Anyô Bên Yisu Kilisi anên athên lôk alalôanin Wapômbên anên Lovak Mathen.

Alalôanin leñvinkupik ma Lovak Mathen anên unyak

12* Mólô onan nena, “Balabuñ te min havalon ya lon ami. Ba malêla takatu ba yalenhavin yandum ma ya hatôm.” Ma donjom ya Pol yahanan nena auk takên tem min nêma ya sa ami ba yahadô nômlate eyabin ya. 13* Mólô onan nena, “Nôm eyan hêv leñsoam sa ma leñsoam hêv nôm eyan sa. Ma thai luvu ma nôm pik iyom ba Wapômbên tem nêma vê.” Ma mólô oson nena sek walilin ma nôm oyan hatôm nôm eyan lôk leñsoam e? Ma yahanan nena kupik ma Anyô Bên anên ek indum anên ku. Aên ba kupik lôk sek min ethak donjom ami. 14* Wapômbên da anên lôklinyak hik Anyô Bên lin ba tem injik alalô lin aên iyom. 15-17* Mólônim lemvimkupik sapên ma hatôm Kilisi da anên linkupik bute. Mólô ôthôn auk êñ e? Ma ôpatu ba hathak donjom havin Anyô Bên thai inin dahôlônin habitak donjom. Ma Wapômbên anên abô bute hanan nena, “Thai tem nimbitak êtôm kupik donjom.”

Môn Anôn 2:24

Aên ba anyô te hathak donjom havin avi sek te, êñ ma thai lêk ibitak kupik donjom. Ma naja Kilisi anên linkupik bute ba nanêm êndên avi sek e? Mi anôn!

18 Nôsôv ek sek walilin. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyain. Ma opalê atu ba hadum sek walilin êñ ma yanida habulin anên linkupik ba hadum sek hathak. 19-20* Mólô lemvimkupik ma Lovak Mathen anên unyak mathen atu ba hamô kapô ba Wapômbên da hêv hadên alalô. Avanôn e? Ma hêv alalô vuli ba min o anyô bêñ ek oyabin oda ami. Ba intu ômbô Wapômbên esak lemvimkupik.

* 6:2: ALK 20:4 * 6:9: Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15 * 6:11: Tit 3:3-7 * 6:12: 1Ko 10:23

* 6:13: 1Te 4:3-5 * 6:14: Lom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * 6:15-17: Mat 19:5; Jon 17:21-23;

Lom 8:9-11; Ep 5:30 * 6:19-20: 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

7

Abô hathak ewa i

¹ Yahato môlônim abô viyan nena mavi ek nômo daluk ma miñ noja avi ami. ² Ma doñtom avômalô ethak idum sek walilin. Aêñ ba mavi ek ñê ewa i, anyô êñjêk imbiñ yanavi ma avi êñjêk imbiñ yamalô. ³ Ma anyô lahavij êñjêk imbiñ yanavi êñ ma yanavi miñ embasiñ i ami. Ma yanavi lahavij êñjêk imbiñ yamalô ma yamalô indum aêñ iyom ek malê nena ñê lôk vênj inij viyan hêk. ⁴ Avi miñ hayabin yanida liñkupik ami. Mi. Anyô hayabin. Ma anyô miñ hayabin yanida liñkupik ami. Mi. Avi hayabin. ⁵ Ba intu ovasiñ am, êñ ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek eteñ mek ma miñ bônôñ ami. Enañ êndêñ yanavi. Ma avi hadum ek eteñ mek ma miñ bônôñ ami. Enañ bêñ êndêñ yamalô ba thai nêndôk am. Êñ ma netak inij êk havij i êtôm wak vithê. Ma mek anêñ dañ ma nêjêk esak lonbô ek Sadañ miñ hatôm enja inij thethañak ek êndôk thai lenjñ ami. ⁶ Miñ yahavak balabuñ te ek avi lo anyô miñ nêjêk imbiñ i wak la ami. Mi. Yahanañ ek yanêm môlônim auk sa iyom. ⁷ Yada ma anyô muk ba yalerhaviñ anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma doñtom anyô tomtom da ewa inij wapôm lomaloma halêm anêñ Wapômbêñ. Aêñ ba nôm takatu ba Wapômbêñ habi sam ma yanña yanña.

⁸ Abô êntêk ba tem yanañ ma hathak aluñ lo avi tốp. Mavi ek thêlô nêmo daluk êtôm ya. ⁹ *Thethañak miñ êmbôk môlô êtôm atum hathañ ami, êñ ma mavi anôñ. Aêñ ba anyô te miñ hatôm ipuki lonñ ami, êñ ma enja avi.

¹⁰ *Yahanañ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miñ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêñ anêñ abô balabuñ ma miñ yenañ abô ami. ¹¹ Avi hadô yamalô êñ ma epesañ abô imbiñ yamalô ma miñ enja anyô yanñ ami. Ma anyô aêñ iyom.

¹²⁻¹³ Yahanañ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yanñ miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami. Ba anyô te hawa avi te ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ma doñtom lahavij êmô imbiñ yani, ma miñ êndô avi êñ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ma doñtom lahavij êmô imbiñ yani, ma miñ êndô ôpêñ ami. Êntêk ma yenañ auk iyom. Ma miñ Anyô Bêñ anêñ abô balabuñ te ami. ¹⁴ Anyô te hawa avi atu miñ hêvhaviñ ami, êñ ma anyô anêñ hêvhaviñ hatôm nêm avi êñ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôm mabuñ hêk Wapômbêñ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miñ hêvhaviñ ami ma aêñ iyom. Ma mi, êñ ma tem Wapômbêñ êñjê nali takêñ nena lelaik. Aêñ ba miñ ôndô vônim atu ba anêñ hêvhaviñ mi ami.

¹⁵ *Ma howa avi atu ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ba hadum ek êndô o, êñ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ba hadum ek êndô o, êñ ma otak yani ek ni aêñ iyom. Tem miñ undum abô esak nôm êñ ami. Wapômbêñ halam alalô hathak kobom namô malinnyaô imbiñ i. ¹⁶ *Ba injo. Yanavi tem nêm yamalô sa ek imbitak anyô hêvhaviñ mena yamalô nêm yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviñ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêñ lahavij alalô namô

¹⁷ Hômo aisê ba Wapômbêñ halam o ma ômô aêñ. Êñ ma hatôm Anyô Bêñ anêñ wapôm atu ba hik sam hadêñ môlô tomtom. Abô balabuñ êntêk ma yahêv hadêñ ñê êvhaviñ lodôñlodôñ lôkthô. ¹⁸ Ôpatu ba bôk engothe anêñ kupik

* 7:9: 1Ti 5:14 * 7:10: Mat 5:32 * 7:15: Lom 14:19 * 7:16: 1Pi 3:1

ba Wapômbêŋ halam yani ma êmô aêŋ. Ma miŋ nepesaŋ anêŋ kupik esak loŋbô ami. Ma ôpatu ba miŋ engothe anêŋ kupik ami ba Wapômbêŋ halam yani ma êmô aêŋ iyom. Ma miŋ engothe anêŋ kupik vê ami. ¹⁹*Engothe kupik lôk miŋ engothe kupik ami, nôŋ ju êŋ ma nôŋ oyaŋ. Ma nôŋ bêŋ ma nesopa Wapômbêŋ anêŋ abô. ²⁰Engothe anêŋ kupik mena engothe ami mena ewa avi mena miŋ ewa avi ami ba Wapômbêŋ halam o, ma ômô aêŋ. ²¹Ma o atu ba anêŋ alaŋ hamô ba Wapômbêŋ halam o ma miŋ lemmalaiŋ andô. Ma doŋtom loŋôndê la hêk ek otak anêŋ alaŋ anêŋ ku, êŋ ma undum aêŋ. ²²*Ba nê takatu ba iniŋ alaŋ hamô aleba Anyô Bêŋ halam i ma hatôm Anyô Bêŋ hapole iniŋ yak vê. Ma aêŋ iyom nê takatu ba miŋ êmô alaŋ la vibinŋ ami aleba Anyô Bêŋ halam i ma Kilisi lêk habitak iniŋ alaŋ. ²³Wapômbêŋ bôk hêv môlô vuli hathak vuli bêŋ ba miŋ anyôla habitak môlônim alaŋ ami ba intu lemininjikam esak auk pik takêŋ ami. ²⁴Aiyaŋ thêlô, môlô tomtom nôŋmô êtôm aêsébôk ba Wapômbêŋ halam môlô. Môlô owa am mena miŋ owa am ami mena engothe kupik mena miŋ engothe kupik ami lôk nê iniŋ alaŋ hamô mena iniŋ alaŋ mi, nôŋmô aêŋ iyom ba nosopa Wapômbêŋ.

Pol hêv abô hadêŋ avômalô muk

²⁵Anyô Bêŋ lahiki hathak ya ba intu yenaŋ abô ma avanôŋ ek môlô nôŋnêmbinŋ. Êntêk ma yenaŋ auk hathak avômalô muk ma miŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô balabuŋ ami. ²⁶Lêk ma malaiŋ lomalama habitak. Aêŋ ba nôŋmô êtôm avômalô muk ma tem nôŋmô mavi. ²⁷Ôpatu ba lêk epesaŋ anêŋ abô ek enja avi ma miŋ êndô ami. Ma môlô takatu ba avi mi miŋ nôŋbôlêŋ avi ami. ²⁸Ma howa avi, ma miŋ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miŋ hadum kambom ami. Ma doŋtom môlô takatu ba owa am tem nôpôm malaiŋ lomalama êmô pik êntêk ba intu yahavatho môlô loŋ ek miŋ malaiŋ takêŋ êpôm môlô ami.

²⁹⁻³¹*Yenaŋ abô anêŋ ôdôŋ nena pik êntêk tem êmô sawa bidonŋ iyom ba anêŋ auk lôk anêŋ nôŋmkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êŋ ma nôŋ mavi. Ma doŋtom lemimbi nena ewa i tem miŋ êmô wak nôŋbêŋ intu sapêŋ ami. Ma opalê atu ba lamalaiŋ miŋ undum ba malaiŋ êŋ eyabinŋ anêŋ auk ami. Ma nôŋ mavi miŋ eyabinŋ anêŋ auk ami. O atu ba hêv vuli nôŋmkama lomalama miŋ nôŋgwêk lêlê esak nôŋ takêŋ ami. Nôŋmkama pik nôŋbêŋ êŋ ma nôŋ mavi anôŋ. Ma doŋtom miŋ nôŋgô êtôm nôŋbêŋ ênjêk anêŋ auk ami.

³²Yalenhaviŋ nena leŋhiki lomalama miŋ embalonŋ môlô loŋ ami. Anyô muk lahiki hathak Anyô Bêŋ anêŋ ku ek indum Anyô Bêŋ lamavi. ³³Ma doŋtom anyô lôk avi lahiki hathak nôŋmkama pik ek batu indum yanavi lamavi. ³⁴Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêŋ haviŋ. Ma avi tôp lôk avi muk ethak leŋhiki hathak Anyô Bêŋ anêŋ ku. Iniŋ auk nena nêŋnêŋ dahôlônŋŋ lôk leŋvinkupik êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma doŋtom avi lôk anyô lahiki hathak nôŋmkama pik ek indum yamalô lamavi. ³⁵Yahanaŋ abô takêntêk ek nêŋ môlô sa ma miŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ môlô ami ek môlô nôŋmô thêthônŋ ma miŋ nôŋmla embalonŋ môlô loŋ ami ek môlô nôŋnêŋ kapôlômim lôkthô êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma miŋ yahanaŋ ek êtôm yak embalonŋ môlô loŋ ami.

³⁶Ma ôpatu ba hapesaŋ abô yôv ek enja avi muk te ba anêŋ thethanjak hadum ek imbulinŋ avi êŋ ma ôpêŋ enja avi êŋ. Yani miŋ hadum kambom

ami. ³⁷ Ma ôpatu ba hapesañ yanida anêḡ auk ma miḡ hasopa anyôla anêḡ auk ami ba hasopa anêḡ lahaviḡ iyom nena hadô enja avi muk, ôpêḡ hadum nôḡ mavi haviḡ. ³⁸ Aêḡ ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôḡ mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êḡ ma anêḡ malaiḡ ma yaô ba intu hadum nôḡ mavi anôḡ.

³⁹* Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denaḡ ma hatôm ibutinḡ thai loḡ endeba anyô ema am. Êḡ ma hatôm enja anyô yaḡ atu ba hasopa Anyô Bêḡ esak loḡbô êtôm yanida anêḡ lahaviḡ. ⁴⁰ Yenaḡ auk nena yani êḡmô daluk ma tem yani lamavi bêḡ anôḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ Lovak Matheḡ hamô haviḡ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm môlô.

8

Ngôkba anêḡ nôḡ lôk ya

¹* Yahanañ abô êntêk hathak ḡgôkba anêḡ nôḡ lôk ya.* Môlô onaḡ nena, “Alalô lôkthô ma ḡê lôkawk.” Môlônim auk êḡ hadum ba môlô ôyê am daḡ ba ubuliḡ avômalô êvhaviḡ vi. Ma môlô lemimhaviḡ avômalô takêḡ, êḡ ma tem nôḡnêḡ i sa. ²* Môlô osoḡ nena môlô oyala nôḡkama lôkthô e? Mi. Môlô ôthôḡ auk anôḡ palinḡ! ³ Opalê atu ba lahaviḡ Wapômbêḡ ma Wapômbêḡ hayala yani.

⁴* Yenaḡ auk hathak eyaḡ ḡgôkba iniḡ nôḡ ma aêntêk. Alalô ayala nena Wapômbêḡ ma doḡtom iyom. Ma ḡgôkba takatu avômalô êv yeaḡ hathak miḡ Wapômbêḡ anôḡ ami. ⁵ Avômalô elam nôḡ lomaloma nena iniḡ ḡgôkba lo iniḡ anyô bêḡ. Aêḡ ba nôḡ takêḡ hatôm iniḡ wapômbêḡ lo anyô bêḡ. ⁶* Ma doḡtom alalô ayala nena Wakamik Wapômbêḡ yani iyom intu Wapômbêḡ ba hapesañ nôḡkama lôkthô ba alalô abitak ek nandum anêḡ ku. Ma Yisu Kilisi yani iyom intu Anyô Bêḡ anôḡ ba Wapômbêḡ hapesañ nôḡkama lôkthô hathak yani. Ma Yisu êḡ hadum ba alalô abitak Wapômbêḡ anêḡ avômalô.

⁷ Ma avômalô doho miḡ leḡiḡhabi auk takêḡ hêk kapôlôḡiḡ ami. Sêbôk ma thêlô engabôm ḡgôkba anêḡ nôḡ ma lêk êdô ba esopa Wapômbêḡ. Ma doḡtom eyaḡ ḡgôkba anêḡ nôḡ ma hatôm esopa ḡgôkba hathak loḡbô. Thêlôniḡ auk ma pulusikna ba intu leḡiḡmalaiḡ. ⁸ Avômalô takatu ba leḡiḡ malaiḡ hathak nôḡ êḡ ba miḡ eyaḡ ami ma Wapômbêḡ miḡ hatatale i ami. Ma môlô avômalô takatu ba oaḡ nôḡ lomaloma ma Wapômbêḡ miḡ habam môlô ami. Aêḡ ba oaḡ mena ôdô ma nôḡ oyaḡ hêk Wapômbêḡ ma.

⁹* Aêḡ ba o anyô hôêvhaviḡ lôklokwaḡ, oyaḡiḡ o! Anêḡ malaiḡ mi ek noḡgwaḡ ḡgôkba anêḡ nôḡ ba hoañ êḡ ma miḡ onaḡ êndêḡ avômalô takatu ba auk pulusik ek nindum aêḡ ami êḡa tem indum thêlô nêḡnêḡ yak. ¹⁰ Hu malakba ba hoañ ḡgôkba anêḡ nôḡ ma anyôla lamalaiḡ hathak nôḡ êḡ te hayê hoañ, hosoaḡ nena hôêv yani sa ba tem eyala nena nôḡ êḡ ma nôḡ oyaḡ e? ¹¹* Êḡ ma hubuliḡ yani ek endeni anêḡ kobom bô esak loḡbô ba anêḡ auk êḡ habuliḡ anyô hêvhaviḡ pulusik atu ba Yisu hama ek nêḡm yani sa. ¹² Anyô te anêḡ auk pulusik ba hubuliḡ yani êḡ ma hudum kambom hathak Kilisi.

* **7:39:** Lom 7:2-3 * **8:1:** Ap 15:29 * **8:1:** Avômalô Kolin ethak êbôk nôḡm ek êv da hadêḡ ḡgôk. Ma ḡê êvhaviḡ leḡhaviḡ nejaḡ nôḡm takêḡ. Thêlôniḡ auk aêntêk nena êḡ ma miḡ wapômbêḡ anôḡ ami ba intu thêlô hatôm nejaḡ. Aêḡ ba thêlô eto kapyra hadêḡ Pol ek nedanaô anêḡ auk. * **8:2:** Gal 6:3

* **8:4:** Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8 * **8:6:** Ep 4:5,6 * **8:9:** Lom 14:13-15; Gal 5:13 * **8:11:** Lom 14:15,20

13 *Ba intu yahañ nôm êñ ba habuliñ yenañ aiyañ ba hadum kambom êñ ma tem miñ yanğañ alim esak loñbô ami. Yakô yandum ba yenañ aiyañ nêm yak.

9

Pol hadô vuli

1 *Odañô! Abô balabuñ lomaloma miñ havalonj ya loñ ami! Ma bôk yahayê Yisu alalôaniñ Anyô Bêñ yôv! Ya ma aposel ba yada yenañ ku lôk Wapômbêñ anêñ lôklokwañ hadum ba intu mólô ubitak! 2 *Avômalô doho êpôlik nena ya Pol ma miñ aposel ami. Ma donjom mólônim ôêvhaviñ hik ya thô nena ya ma Anyô Bêñ anêñ aposel. Aêñ ba mólônim aposel ma ya.

3 Avômalô doho ibi yalenj nena yahabuliñ yenañ ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk. 4 *Avômalô ethak êv nôm hadêñ yêlô hatôm nê lôk athêñ bêñ takatu ba idum Wapômbêñ anêñ ku. 5 Ma Anyô Bêñ anêñ iviyañ lôk Sipas ma aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhaviñ hatôm vêñi. Ma yêlô hatôm nandum aêñ imbiñ. 6 Ma yai hatôm natak ku baheniñ ek nandum Wapômbêñ anêñ ku êtôm aposel vi. Ma mólô osoñ nena yai lôk Banabas iyom intu nê athêñ mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma aposel iyom. 7 Nê vovak da miñ êv vuli iniñ nôm ami. Ma avômalô takatu ba idum iniñ ku ethak eyañ anêñ anôñ. Ma nê takatu ba eyabiñ bok ethak eyañ bok takêñ. 8 Abô takêñ ma auk pik e? Mi. Wapômbêñ anêñ abô balabuñ bôk hanañ 9 *ba Mose bôk hato nena, "Bok oks hadum ku ma miñ nokak abólêk siñ ami."

Lo 25:4

Ma Wapômbêñ lahiki hathak bok oks mena? 10 *Mi. Abô êñ ma hathak yêlô. Avanoñ! Abô êñ hathak yêlô opalêla takatu ba adum Wapômbêñ anêñ ku. Nê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv maleniñ ek nejan nôm. 11-12 *Mólô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêñ anêñ abô halôk mólô. Aêñ ba awa nôm anêñ mólô ma ôyê nena malainj e? Mi! Yêlôaniñ athêñ hêk ba intu yêlô amôñ ek naja mólônim nôm!

Ma donjom miñ yêlô asopa loñôndê êñ ami. Ba awa malainj lomaloma ek miñ embasiñ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ami. 13 *Mólô oyala nena nê takatu ba idum ku hamô unyak matherj ma eyañ nôm takatu ba êv hadêñ unyak êñ. Ma nê takatu ba idum ku hamô loñ êbôk da ma eyañ nôm takatu ba êv hatôm da. 14 *Anyô Bêñ bôk hanañ aêñ iyom nena nê takatu ba enañ Wapômbêñ anêñ abô ma neja iniñ nôm êlêm anêñ iniñ ku takatu ba idum. 15 Ma donjom yada miñ bôk yahasopa loñôndê takêñ ami. Ma miñ yahato abô êntêk ek mólô nobakôñ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miñ yanêm malainj êndêñ mólô ami ek anyôla miñ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami. 16 *Miñ yahabam ya hathak yahanañ Wapômbêñ anêñ abô ami. Mi. Wapômbêñ hêv ku êñ hadêñ ya. Ba miñ yahanañ Wapômbêñ anêñ abô ami, êñ ma malainj bêñ ek ya. 17 Yahapetenak ek yandum ku êntêk êñ ma tem yanja vuli. Ma donjom miñ yada yenañ auk ami. Ba intu yahadam eyañ hatôm yenañ ku atu ba Wapômbêñ hêv ek yayabiñ. 18 Vuli alête intu tem yanja? Yenañ vuli

* 8:13: Lom 14:21 * 9:1: Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9 * 9:2: 2Ko 3:2-3 * 9:4: Luk 10:8
 * 9:6: Pol hayala Kolin iniñ auk lôkbañ ba intu havuñ abô ba hadô ek enja Kolin iniñ da. Aêñ ba hadum thêlô lenjiñmaniñ. * 9:9: Lo 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10: 2Ti 2:6 * 9:11-12: Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 * 9:13: Lo 18:1-3 * 9:14: Mat 10:10; Gal 6:6 * 9:16: Jer 20:9

ma aêntêk. Yahanarj Wapômbênj anêj Abô Mavi ma miñ avômalô nênem vuli ami. Ênj ma hatôm yenaarj vuli atu ba yahabam ya hathak.

¹⁹ Aênj ba yabahej miñ ekak loj lôk anyôla miñ hayabiñ ya ami. Ma donjom yenaarj auk nena avômalô lôkthô nimbitek yenaarj alarj ek yangik lojondê thô ek bênj anônj ini nesopa Kilisi. ²⁰ *Yahamô haviñ avômalô Isael ma yahabitek hatôm thêlô. Ma yahamô haviñ avômalô esopa abô balabuñ takatu ênj ma yahabitek hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma donjom abô balabuñ miñ hayabiñ ya ami. ²¹ Yahamô haviñ nê daluk takatu ba iniñ abô balabuñ mi, ênj ma yahabitek hatôm thêlô ba miñ yahasopa alalô avômalô Isael iniñ abô balabuñ lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndênj Kilisi. Ma yahasopa Wapômbênj lôk Kilisi iniñ abô ba intu eyabiñ ya. ²² *Ma yahamô haviñ nê takatu ba iniñ auk pulusik ma yahabitek pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniñ auk lomaloma ek auk anênj aênj ma hatôm yanêm vi dedauñ sa. ²³ Yahadum aênj ek avômalô lôkthô nedarj Wapômbênj anênj abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubiñ.

Nadarvjij lôklokwarj ek nayô urjôlv

²⁴ Avômalô takatu ba elarvjij sapênj ewa vuli e? Mi. Ôpatu ba hamônj iyom. Aênj ba ondarvjij ek onja anêm vuli aênj iyom. ²⁵ *Avômalô takatu ba ik mambênj ma ethak êdônj i wak nômbênj intu ek neja kuluj atu ba tem ekapok kethej. Ma donjom alalô adum ek naja kuluj atu ba tem êmô wak nômbênj intu sapênj. ²⁶ Ba intu ya miñ yahalarvjij hatôm anyô halarvjij mayaliv ami. Ma miñ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loj oyarj ami. ²⁷ *Mi! Yahik yalervjijkupik ek batu yenaarj auk pik etauvij. Yakô yanarj Wapômbênj anênj Abô Mavi êndênj avômalô ba nênemimbiñ ma yada mi.

10

Yakô ek alalô nanêm yak esak saê

¹ *Aiyarj thêlô miñ môlô lemimpaliñ ami! Sêbôk ma alalôaniñ bumalô esopa buliv lôk evenj ngwêk malêvônj. ² Ma buliv lo ngwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. ³ *Thêlô sapênj eyarj nôm matherj atu ⁴ *ma sapênj inum narj valu matherj atu ba haverj haviñ i. Valu ênj ma Yisu da. ⁵ *Ma donjom Wapômbênj miñ lamavi hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loj thiliv.

⁶ *Nôm takênj habitak ek alalô leñjijimbi esak ma miñ imbisôk imiñ alalô ek nandum kambom ami. ⁷ Bôk eto hathak thêlô nena, “Avômalô ênj esopa ngôk ba eloyej hathak lôk eyarj ba inum ba idum sek lomaloma.”

Etak Ijij 32:6

Aênj ba miñ môlô nundum aênj ami. ⁸ *Miñ alalô nandum sek walilij êtôm bôk ba alalôaniñ bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak donjom iyom ami. ⁹ *Alalô miñ natatale Anyô Bênj êtôm avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hatharj i pôpônô ami. ¹⁰ *Ma miñ nanarj abô munurjmunurj êtôm bôk ba doho idum ba anjela vovak hiki pôpônô ami.

* 9:20: Ap 21:20-26 * 9:22: 2Ko 11:29 * 9:25: Plp 3:14; 2Ti 2:4-5; 4:7-8 * 9:27: Lom

8:13; 13:14 * 10:1: Kis 13:21-22; 14:22-29 * 10:3: Kis 16:35 * 10:4: Kis 17:6; Nam 20:11

* 10:5: Nam 14:29-30 * 10:6: Nam 11:4,34; 1Ko 10:11 * 10:8: Nam 25:1-9 * 10:9: Nam

21:5-6 * 10:10: Nam 16:41-49

11 Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô avômalô bôlôn êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo leŋ anêŋ daŋ leŋiŋimbi katô ba nayabiŋ i. 12 Aêŋ ba o atu ba hoson nena humiŋ lôklokwaŋ êŋ ma oyabiŋ o ek miŋ nêŋ yak ami. 13 Kambom hathak halôk avômalô leŋiŋ ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêŋ tem miŋ imbuliŋ dôŋ ek o ami. Tem yani êmbôlêŋ loŋôndê ek otak auk êŋ ek umiŋ lôklokwaŋ. Ma tem miŋ etak o ek nêŋ yak ami.

Minj nônêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma ŋgôkba imbiŋ ami

14 Aêŋ ba aiyay thêlô, nônêŋ am vê ênjêk ŋgôkba anêŋ ku lo loŋ. 15 Môlô avômalô lôkauk ba intu nutitiŋ abô êntêk nena thêthônŋ mena mi e? 16 *Kilisi anêŋ thalaleŋ hadum ba alalô abitak doŋtom lôk anum ba leŋiŋhabi hathak nôm mavi takatu ba yani hadum ek hêv alalô sa. Ma polom doŋtom êŋ ma hatôm Kilisi liŋ kupik ba intu alalô ŋgôli ba aŋ. 17 *Ma alalô avômalô bêŋ anônŋ aŋ ek injik thô nena alalô sapêŋ lêk athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak ôdônŋ te iyom.

18 *Ma lemimimbi esak avômalô Israeŋ. Thêlô êv iniŋ da hadêŋ nê êbôk da ba êbôk ma sapêŋ eyaŋ nôm da êŋ ma hatôm ethak doŋtom haviŋ Kilisi ba ibitak ôdônŋ te iyom. 19 *Ma yahanay nena ŋgôk iniŋ nôm lôk alokwaŋ ma valu iniŋ athêŋ hêk e? 20 *Mi. Nê daluk êv da hadêŋ ŋgôk. Ma ŋgôk takêŋ ma Wapômbêŋ e? Miŋ yaleŋhaviŋ môlô nosak doŋtom imbiŋ ŋgôk ami. 21 *Miŋ hatôm nunum êndôk Anyô Bêŋ anêŋ tase lôk ŋgôk anêŋ imbiŋ ami. Ma miŋ hatôm nonŋwaŋ ŋgôk anêŋ nôm lôk Anyô Bêŋ anêŋ imbiŋ ami. 22 *Hatôm alalô nadôk Anyô Bêŋ la ek ladaŋ e? Ma hêv vovaŋ hadêŋ alalô êŋ ma tem namô lôklokwaŋ ma miŋ nanêŋ yak ami e?

Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

23 *Môlô onaŋ nena, “Balabur te miŋ havalonŋ alalô loŋ ami. Ba malêla takatu alalô leŋiŋhaviŋ nandum ma hatôm.” Ma doŋtom ya Pol yahanay nena nômkama sapêŋ tem miŋ nêŋ môlô sa lôk embatho môlô loŋ ami. 24 *Ba miŋ lemimimbi oda anêŋ mavi iyom ami ma lemimimbi anyô vi iniŋ mavi imbiŋ.

25-30 *Ma

“Nômkama pik lôkthô ma Anyô Bêŋ anêŋ.”

Kapya Yeŋ 24:1

Yahabô Wapômbêŋ ba yahan lôk yaleŋmavi êŋ ma anyôla miŋ hatôm esaŋ ya ami. Yenay auk nena yaŋgaŋ ma tem yaŋgaŋ. Ma yahadô ma dô. Anyô vi iniŋ auk miŋ havalonŋ ya loŋ ami. Aêŋ ba noja alim vathiap lôkthô atu ba ôêv vuli ba onŋwaŋ. Miŋ lemim malaiŋ ami.

Ma nê daluk doho elam o ek nu nonŋwaŋ nôm imbiŋ i ba hudum ek nu ma miŋ onaŋ injik i liŋ ami. Nonŋwaŋ iyom. Ma doŋtom anyôla hanaŋ hadêŋ o nena nôm êntêk ma nôm ŋgôkba, êŋ ma miŋ nonŋwaŋ ami ek nêŋ anyô daluk êŋ sa ek miŋ lamalaiŋ esak o ami. Ma miŋ yahanay hathak nê êvhaviŋ ami. Mí. Yahanay hathak nê daluk.

31 *Aêŋ ba oaŋ mena unum mena udum aisê, nundum lôkthô aêŋ iyom ek nobam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. 32 *Avômalô Israeŋ lo Glik lôk Wapômbêŋ

* 10:16: Mat 26:26-28 * 10:17: Lom 12:5 * 10:18: Wkp 7:6 * 10:19: 1Ko 8:4 * 10:20: Lo 32:17; ALK 9:20 * 10:21: 2Ko 6:15-16 * 10:22: Lo 32:21 * 10:23: 1Ko 6:12 * 10:24: Lom 15:1-2 * 10:25-30: Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti 4:4 * 10:31: Kol 3:17 * 10:32: Lom 14:13

anêḡ avômalô êvhaviḡ takatu, ma miḡ nundum nômla ek nosale i thô ami.
 33 *Nôm kama lôkthô atu ba yahadum ma yahadum ek yanêm avômalô vi sa ek neja bulubiḡ. Miḡ yahabôlêm nômlenḡ mavi ek yada ami.

11

1 *Yahasopa Kilisi ba intu nosopa yaveḡ gwam.

Pol hanaḡ hathak nendam lenḡ kadôk siḡ

2 Yahayê nena môlô miḡ lemimpaliḡ yenaḡ abô ami ba yahananḡ abô mavi hathak môlô. Môlô ovaloḡ yenaḡ auk taksêbôk atu ba êdôḡ ya ba yahadôḡ môlô hathak.

3 *Yalenḡ haviḡ môlô noyala nena Kilisi ma hamô vuliḡ ek anyô ma anyô hamô vuliḡ ek avi ma Wapômbêḡ hamô vuliḡ ek Kilisi.* 4 Ba ôpatu ba hadum ek eterḡ mek mena hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ ba hakôk kulunḡ, êḡ ma hêv mama hadêḡ Kilisi atu ba hamô vuliḡ ek yani. 5 Avi takatu ba enaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ êterḡ mek nendam lenḡ kadôk siḡ ma miḡ nekapiḡ lenḡ kadôk ḡauḡ ba popam ami. Edam lenḡ kadôk siḡ ami lôk ekapiḡ lenḡ kadôk ḡauḡ ba popam, êḡ ma hatôm êv mama hadêḡ ôpatu ba hamô vuliḡ ek i. 6 Avi atu ba miḡ lahaviḡ endam wakadôk ami êḡ ma nekapiḡ wakadôk ḡauḡ. Ma doḡtom nômlenḡ ma nômla mama. Ba intu avi nesak nendam lenḡ kadôk siḡ. 7-9 *Anyô ma hatôm Wapômbêḡ da ba hik Wapômbêḡ anêḡ lôkmanḡiḡ thô. Ba intu yani êkôk nômla êmô wakadôk ami. Anyô ma miḡ epesaḡ hathak avi lokwanḡ ami ma mi. Avi ma epesaḡ hathak anyô lokwanḡ. Miḡ epesaḡ anyô ek nêmlenḡ avi sa ami, mi, avi ek nêmlenḡ anyô sa. Ba intu avi hik anyô anêḡ lôkmanḡiḡ thô. 10 Aêḡ ba avi nendam lenḡ kadôk siḡ êtôm lavôḡiḡ te ek aḡela nêḡê.

11-12 Avi ibitak anêḡ anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêm anêḡ avi aêḡ iyom. Ma doḡtom nômla kama sapêḡ halêm anêḡ Wapômbêḡ. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bêḡ miḡ hatôm nenaḡ nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenaḡ nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. 13 Lemimhabi aisê? Avi miḡ edam lenḡ kadôk siḡ ami ba eterḡ mek hadêḡ Wapômbêḡ êḡ ma mavi e? 14-15 Alalô lôkthô ayala alalôaniḡ auk. Avi iniḡ lenḡ kadôk ḡauḡ hamô ek imbuliv lenḡ kadôk siḡ. Ma alalô anaḡ nena yani ma avi mavi. Ma doḡtom anyô atu ba wakadôk ḡauḡ daim yani tem mama. 16 Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodanô! Yêlôaniḡ avi lôk avi takatu ba êvhaviḡ Anyô Bêḡ ba êmô luvuluvu ethak edam lenḡ kadôk siḡ ba intu môlô nundum aêḡ iyom.

Kolin ibuliḡ Wapômbêḡ anêḡ nômlenḡ mathenḡ

17 Môlô othak doḡtom ma miḡ udum mavi hadêḡ avômalô vi ami. Môlô ubuliḡ i ba intu ya miḡ hatôm yanaḡ abô mavi esak môlô ami. 18 *Yahalanô môlô ḡê êvhaviḡ othak doḡtom ma ovak am vose hi lodôḡlodôḡ. Yakô abô êḡ bute ma avanôḡ. 19 Yakô môlô osoḡ nena lodôḡlodôḡ êḡ ma mavi ek nêḡê nena opalêla esopa Wapômbêḡ mavi ba hanaḡ mavi ma opalêla mi. Aisê? 20 Môlô othak doḡtom hatôm ḡê êvhaviḡ ma osoḡ nena oḡḡ Anyô Bêḡ anêḡ nômlenḡ e? Mi!

* 10:33: 1Ko 9:20-22 * 11:1: 1Ko 4:16 * 11:3: Stt 3:16; Ep 5:23 * 11:3: Abô Glik hathak “vuliḡ” anêḡ ôdôḡ yanḡ nena “lokwanḡ ta”. Aêḡ ba abô 11:3 haviḡ aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anêḡ lokwanḡ ta ma anyô sapêḡ ma epesaḡ hathak Kilisi ba êtôm thanaḡ. Ma anyô hatôm a anêḡ lokwanḡ ta ma avi halêm anêḡ anyô ba êtôm thanaḡ. Ma Anyô Bêḡ hatôm a anêḡ lokwanḡ ta ma hêv Kilisi ba halêm ba hatôm thanaḡ.” * 11:7-9: Stt 1:26-27; 2:18-23 * 11:18: 1Ko 1:10-12

²¹ Mólô doho ômôn ba ovasiñ nô m ba oañ palon. Ma doho ema kisi ma doho eyañ ba inum aleba leñsoam bok. ²² Mólô unyak onğwan lo nunum êmô mi e? Yakô mólô nôpôlik ek Wapômbêñ anêñ avômalô êvhaviñ takatu ba nômkama mi ba ôñğô i nena avômalô ôvathek. Ba yanañ aisé êndêñ mólô? Yambam mólô e? Mi anôn!

²³ Anyô Bêñ hadôn ya ba intu yandôn mólô aêntêk. Bôlôvôn atu ba tem nenan Anyô Bêñ Yisu bêñ ma hawa polom ²⁴ ma hêv lamavi ma haya ba hanañ, “Êntêk ma yenañ yalenvinçkupik ba yahêv ek nê m mólô sa. Nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁵ *Eyañ vêm ma hawa tase te aêñ iyom ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenañ thalaleñ. Waklavôn atu ba unum ma nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁶ Waklavôn mólô oañ polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hanañ hathak Anyô Bêñ anêñ ñama lôk endelêm.

Alalô nasô i ba naya vêmam ka naja Anyô Bêñ anêñ nô m

²⁷ *Aêñ ba anyôla hayañ lo hanum palon êñ ma habuliñ polom lôk tase êñ ba Anyô Bêñ anêñ liñkupik lo thalaleñ lôk ñama habitak hatôm nô m oyañ ba ôpêñ tem indum abô. ²⁸ Avômalô idum ek nejañ polom lôk ninum êndôk tase êñ ma nêsô i ba neya vêmam ka nejañ. ²⁹ Anyôla hayañ lo hanum nô m mathen êntêk ma miñ lahabi Yisu Kilisi liñkupik lôk anêñ avômalô ami, ôpêñda hadum ba tem Wapômbêñ nê m malaiñ êndêñ ôpêñ. ³⁰ Aêñ ba intu mólô doho lokwan mi lôk ôpôm lijiñ ma bêñ anôn ema. ³¹ Ma doñtom alalôda nasô i ba naya êña Wapômbêñ miñ hatôm indum abô ek alalô ami. ³² *Anyô Bêñ hanañ alalô bêñ ba hêv malaiñ hadêñ alalô ek êndôn alalô ek pik lo leñ anêñ ðañ atu ba Wapômbêñ hêv avômalô pik vê ma tem miñ nê m alalô vê imbiñ ami.

³³ Aêñ ba aiyañ thêlô, waklavôn atu ba mólô ôlêm othak doñtom ek onğwan, êñ ma noyabiñ mólôviyañ. ³⁴ Ma mólô doho oma kisi ma onğwan nô m êmô unim unyak vêm ka nôlêm nosak doñtom ek miñ abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanêm auk doho imbiñ.

12

Lovak Matherñ anêñ wapôm lomalom

¹ Aiyañ thêlô yahadum ek yapesañ mólônim auk lokbañ takatu ba hathak wapôm lomalom atu ba Lovak Matherñ hêv hadêñ avômalô. ² *Sêbôk ba mólô avômalô daluk ma elom mólô hi mayaliv ek ôêv yey hadêñ nô m takatu ba miñ hatôm enañ abô ami. ³ *Aêñ ba yanañ êndêñ mólô nena Anyô Bêñ anêñ Lovak Matherñ hayabiñ anyôla, êñ ma tem miñ yani esañ Yisu ba enañ abôma ami. Ma Lovak Matherñ iyom intu hatôm indum ôpêñ ba enañ nena Yisu ma Anyô Bêñ.

⁴ *Wapôm ma lomalom ma Lovak Matherñ ma doñtom iyom intu hêv. ⁵ Ma kobom nê nê m avômalô sa ma lomalom ma Anyô Bêñ ma doñtom iyom. ⁶ Ma ku lomalom hêk ma doñtom Wapômbêñ ma doñtom iyom intu hêv lôklokwan hadêñ avômalô lôkthô ek nindum.

⁷ Lovak Matherñ hadum ku hamô anyô tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi imbiñ. ⁸ Anyô yañ ma hêv Wapômbêñ anêñ abô auk lôkmañgiñ ek

* **11:25:** Kis 24:6-8; Hib 8:8-13 * **11:27:** Hib 10:29 * **11:32:** Hib 12:5-6 * **12:2:** Hab 2:18-19

* **12:3:** 1Jon 4:2-3 * **12:4:** Lom 12:6

enan̄ bêt̄. Ma yan̄ ma Lovak Mather̄ ê̄j hêv auk eyala Wapômbêt̄ anêt̄ auk lomaloma. ⁹ Ma te ma hêv auk hêvhav̄ij lôklokwan̄. Ma te ma hêv lôklokwan̄ ek nindum anyô lij̄ij mavi. ¹⁰ Ma te ma hêv ek indum nômbithi lôklokwan̄ ma yan̄ ma enan̄ Wapômbêt̄ anêt̄ auk bêt̄ ek embatho avômalô lon̄ ma te ma hatitij̄ nê evatho avômalô lon̄ hathak inij̄ ku ma te ma hêv abô masôm hadêt̄ avômalô ma te ma hêv auk ek enan̄ abô masôm takêt̄ anêt̄ ôdô̄j bêt̄. ¹¹ *Ku takêt̄ lôkthô ma halêm anêt̄ Lovak Mather̄ don̄tom ê̄j iyom ba hêv hadêt̄ anyô tomtom hatôm yanida anêt̄ lahav̄ij.

Alalô lôkthô ma kupik don̄tom ê̄j anêt̄ lôbôlôbô

¹² *Kupik ma don̄tom iyom, ma don̄tom anêt̄ lôbôlôbô hamô. Anêt̄ lôbôlôbô takêt̄ ma bêt̄ anô̄j, ma don̄tom kupik don̄tom hayab̄ij. Ma Kilisi da anêt̄ aêt̄ iyom. ¹³ *Alalô lôkthô athik athak Lovak Mather̄ don̄tom ba abitak kupik don̄tom, avômalô Israel lôk avômalô Glik ma nê lôk alansi lôk nê alansi mi, alalô sapêt̄ abitak hatôm kupik don̄tom iyom. Ma Lovak Mather̄ don̄tom intu hamô alalô lôkthô kapôlô̄ij.

¹⁴ Ma kupik ma mīj epesan̄ hathak nômla don̄tom ami. Mi. Bêt̄ anô̄j. ¹⁵ Ven̄ kapô hanan̄ nena, “Bahen̄ ma yan̄da ma ven̄ kapô ma yan̄da. Ba intu ya mīj kupik bute ami.” Ê̄j ma abô avanô̄j e? Mi. Ven̄ kapô ma kupik ê̄j bute. ¹⁶ Len̄ôndô̄j hanan̄ nena, “Malen̄daluk ma yan̄da ma len̄ôndô̄j ma yan̄da. Ba intu ya mīj kupik bute ami.” Ê̄j ma abô avanô̄j e? Mi. Len̄ôndô̄j ma kupik ê̄j bute. ¹⁷ Aêt̄ ba kupik lôkthô ma malen̄daluk iyom ma tem alalô nadan̄jô aisê? Ma kupik lôkthô ma len̄ôndô̄j iyom, ma tem alalô nadin̄u ôv aisê? ¹⁸ Odan̄j! Wapômbêt̄ hapesan̄ kupik ê̄j bu tomtom halôk ida inij̄ lon̄ hatôm yanida anêt̄ lahav̄ij. ¹⁹ Ba intu kupik ê̄j bute iyom ma kupik lôkthô tem aisê? ²⁰ Aêt̄ ba kupik ê̄j anêt̄ lôbôlôbô hamô ma don̄tom anêt̄ kupik ma don̄tom.

²¹ Malen̄daluk mīj hatôm êpôlik esak bahen̄ ba enan̄, “O dô!” Ma len̄kadôk mīj hatôm êpôlik esak ven̄kapô ba enan̄, “O dô!” ²² Mi! Kupik lôkthô ma anêt̄ lon̄ pulusik hamô ba lon̄ pulusik takêt̄ ma bêt̄ ek eyabin̄ o mavi. ²³ Kupik anêt̄ lon̄ mama alalô athak apesan̄ lôk aluvij̄ mavi ba adô hêk lon̄ kapô. ²⁴ Ma kupik anêt̄ lon̄ mama mi ma mīj alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêt̄ hapesan̄ kupik anêt̄ lôbôlôbô atu ba ethak don̄tom ma hêv athêt̄ bêt̄ hadêt̄ lon̄ mama ²⁵ ek batu mīj nabaki vose ni lodô̄j lodô̄j ami ma nanêm i sa ni ba êlêm. ²⁶ Bute hawa vovan̄, lôkthô ewa vovan̄. Ma bute hawa athêt̄ bêt̄, ê̄j ma lôkthô êbôi.

²⁷ *Môlô ma Kilisi lij̄ijkupik ba môlô tomtom ma hatôm yani anêt̄ kupik lôbôlôbô atu. ²⁸ *Nê êvhav̄ij Anyô Bêt̄ ma hêv ku lomaloma hadêt̄ i. Mô̄j anô̄j ma aposel, hayô hêk ma plopet, ma haven̄ yam ma kêdô̄jwaga, vêm ma nê ku idum nômbithi lôk nê takatu ba idum avômalô mavi lôk nê takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô ma nê enan̄ abô masôm. ²⁹ Aêt̄ ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kêdô̄jwaga lôk doho idum nômbithi ³⁰ ma doho idum avômalô mavi lôk doho enan̄ abô masôm ma doho ik abô masôm lilij̄ ê̄j ma mavi. ³¹ *Wapôm lomaloma takatu ba hamô̄j ek vi, ê̄j ma ôpôvij̄ o ek on̄ja.

Êntêk ma lon̄ôndê mavi anô̄j te intu tem yangik thô êndêt̄j môlô.

* 12:11: 1Ko 7:7 * 12:12: 1Ko 10:17 * 12:13: Gal 3:28 * 12:27: Lom 12:5 * 12:28: Ep 4:11-12 * 12:31: 1Ko 14:1

13

Loṅôndê lenjinhaviṅ

¹ Ôpatu ba hanaj abô masôm lôk anjela iniṅ abô lomaloma ma doṅtom lahaviniṅ avômalô ami, yani êṅ hatôm subim atu ba ik ba halanj mayaliv lôk yeṅ beleṅ atu ba ibi ba pôk lili oyan. ² *Ma ôpatu ba hanaj Wapômbêṅ anêṅ auk bêṅ mena hawa auk hathak auk loṅ kapô ba hanaj auk lôkmanṅiṅ mena anyô hêvhaviṅ ba hanaj ba dumlolê haviyô ba hi, ma doṅtom lahaviniṅ mi hêk ôpêṅ ma anêṅ ku ma nôṃ oyan. ³ Ma anyôla hêv anêṅ nôṃkama ek hêv ṅê siv sa lôk hêv ida hatôm da atum ma doṅtom miṅ lahaviniṅ avômalô ami, nôṃ êṅ miṅ hêv yanida sa ami.

⁴ Ôpatu ba lahaviniṅ avômalô, yani ma yôhok mavi ba nêṃ la êndêṅ avômalô. Yani miṅ ladanj lôk ebam yanida ba êṃbôi ami. ⁵ Ma miṅ indum nôṃ mama lôk êtôm anyô palonj lôk miṅ lanjaṅa kethenj oyanj lôk embalonj auk esak kambom bôsêbok ami. ⁶ *Lenjhaviṅ ma miṅ habôi hathak kambom ami, mi, habôi hathak abô avanôṅ ijom. ⁷ *Ôpatu ba lahaviniṅ avômalô hathak hamô maliṅyaô ma anêṅ hêvhaviṅ hamiṅ lôklokwanj. Ma hathak hêv ma ek Wapômbêṅ ba hamiṅ majanj.

⁸ Kobom lenjinhaviṅ i ma anêṅ danj mi. Ma opalêla takatu ba enanj abô plopet ma thêlôniṅ ku tem anêṅ danj. Lôk abô masôm lomaloma, jiṅanj takêṅ tem êṅjêk tiṅiṅ. Lôk auk lôkmanṅiṅ tem ende ba ni. ⁹ Ma alalô ayala Wapômbêṅ anêṅ auk dokte ijom lôk ananj anêṅ auk dokte ijom. ¹⁰ Ma waklavôṅ atu ba Yisu endelêṃ ma ku sapêṅ tem êyô anêṅ danj ba injik anôṅ ma tem enja loṅ ek ku takêṅ lôkthô. ¹¹ Sêbok ma ya amena ma yahananj abô inanj amena lôk yalenjhabi inanj amena ma yenanj auk inanj amena. Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹² Lêk ma alalô ayê lôk anôṅ ami. Mi. Ayê dahô oyanj. Ma embenj yam ma tem nagê lôk anôṅ. Lêk ayala dokte ijom ma embenj yam ma tem nayala anôṅ biṅ hatôm Wapômbêṅ lêk hayala alalô lôkthô katô anôṅ.

¹³ *Ma nôṃ lô êntêk ijom hêk. Êvhaviṅ lôk êv malenj ek Wapômbêṅ ma lenjhaviṅ. Ma doṅtom lenjhaviṅ ijom intu bêṅ ek nôṃ lô êntêk.

14

Alalô lenjinhaviṅ anôṅ ek nananj Wapômbêṅ anêṅ abô

¹ *Nosopa loṅôndê lenjinhaviṅ ijom ba nondanjiṅ ek nonanj Lovak Mathenj anêṅ abô lomaloma. Lôk nôṃbêṅ ba nôpôniṅ am lôklokwanj ek nonanj Wapômbêṅ anêṅ auk bêṅ ek embatho avômalô loṅ. ² Ma opalê atu ba hanaj hathak abô masôm miṅ hanaj hadêṅ avômalô pik ami. Mi. Hanaj hadêṅ Wapômbêṅ ba hanaj abô loṅ kapô atu ba Lovak Mathenj hêv hadêṅ yani. Ba anyôla miṅ hatôm eyala anêṅ ôdôṅ ami. ³ Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô loṅ ma nenanj Wapômbêṅ anêṅ abô esak avômalô pik iniṅ abô, ôpêṅ havatho thêlô loṅ lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêṅ i. ⁴ Ma ôpatu ba hanaj abô masôm havatho yanida loṅ. Ma doṅtom ôpatu ba hanaj Wapômbêṅ anêṅ auk hathak avômalô pik iniṅ abô, yani havatho avômalô êvhaviṅ loṅ. ⁵ Yalenjhaviṅ môlô lôkthô nonanj abô masôm. Ma doṅtom yenanj auk lôklokwanj nena nonanj Wapômbêṅ anêṅ auk bêṅ ek embatho avômalô loṅ. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviṅ loṅ ma bêṅ anôṅ

* 13:2: Mat 17:20 * 13:6: Lom 12:9 * 13:7: 1Pi 4:8 * 13:13: 1Te 1:3 * 14:1: 1Ko 12:31; 14:39

ek ôpatu ba hanan̄ hathak abô masôm. Ma don̄tom anyôla hik abô êḡ liliḡ ba havatho avômalô êvhaviḡ lôkthô loḡ, êḡ ma mavi anôḡ aêḡ iyom.

⁶ Aêḡ ba aiyan̄ thêlô, nodan̄ô! Yahathôk ek môlô ba yahanan̄ abô lôk auk mena yahik Wapômbêḡ anêḡ auk loḡ kapô thô mena yahadôḡ avômalô mena yahanan̄ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ, êḡ ma hatôm yahavatho môlô loḡ. Ma don̄tom yahanan̄ abô masôm ba miḡ môlô oyala ami, êḡ ma yahavatho môlô loḡ aisê? ⁷ Ma môlô leminimbi esak abin̄ lôk gita. Thêlô ma miḡ nôḡ lôkmala ami. Ma don̄tom iniḡ asêḡ hamô. Ma thêlônin̄ pôk halan̄ mayaliv̄ êḡ ma tem miḡ alalô nadan̄ô iniḡ asêḡ mavi ami. ⁸ Ma lavuak miḡ halan̄ mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê am? ⁹ Ma môlô vemimbôlêk ma aêḡ iyom. Môlô onan̄ abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êḡ ma hatôm lovak ba miḡ eyala ami. ¹⁰ Yakô ek abô lomalomatakatu ba hêk pik bêḡ êntêk lôkthô iniḡ ôdôḡ hamô. ¹¹ Aêḡ ba miḡ yahayala abô atu ba anyô yan̄ hanan̄ anêḡ ôdôḡ ami, êḡ ma hatôm ya anyô loḡ buyan̄ ma yani anyô loḡ buyan̄. ¹² Ma môlô aêḡ iyom. Môlô othak ôpôvin̄ ek nundum Lovak Mather̄ anêḡ ku lomalomata. Aêḡ ba nundilup esak ku yan̄ atu ba tem embatho avômalô êvhaviḡ lôkthô loḡ.

¹³ Ba intu opalêla takatu ba enan̄ abô hathak abô masôm ma neten̄ mek ek nijik iniḡ abô êḡ liliḡ ek avômalô lôkthô neyala. ¹⁴ Ma yahater̄ mek hathak abô masôm, êḡ ma yadahôlôḡ hater̄ mek êḡ. Ma don̄tom yan̄an̄ auk miḡ havalon̄ ami. ¹⁵ Aêḡ ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôḡ hater̄ ma yan̄an̄ auk eter̄ imbin̄. Lôk yer̄ atu ba yadahôlôḡ hêv ma yan̄an̄ auk nêḡ imbin̄. ¹⁶ Hôêv lemmavi hadêḡ Wapômbêḡ hathak abô masôm ma ôpatu ba miḡ halan̄ô ami tem miḡ hatôm eyala abô atu ba honan̄ ami. Ba tem miḡ enan̄ nena “avanôḡ” esak anêḡ mek êḡ ami. ¹⁷ Odanêḡ mek êḡ mavi ma don̄tom miḡ havatho ôpêḡ loḡ ami.

¹⁸ Yahamôḡ ek môlô lôkthô hathak yahanan̄ abô masôm ba intu yahanan̄ yalen̄mavi hadêḡ Wapômbêḡ. ¹⁹ Ma yahamô ḡê êvhaviḡ malêvôḡ ba yahanan̄ abô bidoḡna hathak avômalô da iniḡ abô ek yanêḡ auk êndêḡ i, êḡ ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êḡ ma tem thêlô neḡa auk aisê?

²⁰ *Aiyān̄ thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miḡ eyala nôḡla ami ma noḡa ḡê bôk talan̄ yôv iniḡ auk. ²¹ *Eto hêk abô balabuḡ nena Wapômbêḡ hanan̄ avômalô Islel bêḡ ba hanan̄,

“Tem yan̄gik vovak ba yan̄an̄ abô masôm

lôk ḡê pik yan̄ iniḡ abô

êndêḡ avômalô,

ma don̄tom thêlô tem miḡ nedan̄ô ya ami.”

Anyô Bêḡ hanan̄ aêḡ.”

Aisaia 28:11-12

²² Ba intu abô masôm ma hatôm lavôḡin̄ ba êv hadêḡ ḡê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enan̄ ek havatho avômalô loḡ ma hatôm lavôḡin̄ ba êv hadêḡ ḡê êvhaviḡ. ²³ *Avômalô êvhaviḡ lôkthô ethak don̄tom ba enan̄ abô masôm lôk vi atu ba miḡ êvhaviḡ ami ba miḡ êdôḡ i ami, elan̄ô abô êḡ, ma tem nenan̄ nena môlô ma avômalô molo. ²⁴ *Ma don̄tom môlô onan̄ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô vi loḡ, ma auk êḡ intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliḡ. ²⁵ Malêla takatu ba havuḡi hamin̄ yani kapô tem imbitak yain̄.

* 14:20: Ep 4:14

* 14:21: Ais 28:11-12

* 14:23: Ap 2:13

* 14:24: Jon 16:8

Êñ ma tem yani endek vadônñ lèlô ba nêñ yey êndênñ Wapômbênñ ba enañ bênñ nena, “Avanônñ biñ! Wapômbênñ lèk hamô havinñ mólô!”

Ku nêñem yey lôkthô imbitak thêthônñ

²⁶* Aênñ ba aiyañ thêlô, alalô nanañ aisê? Alalô ayô athak donjom ma doho nêñem yey ma doho nêndônñ avômalô ma doho nenañ Wapômbênñ anênñ abô lonñ kapô ma doho nenañ abô masôm ma doho nenañ abô êñ anênñ ôdônñ bênñ. Nômbênñ êñ imbitak aênñ ek embatho avômalô êvhavinñ lonñ. ²⁷ Ba intu anyô ju mena lô la nenañ abô masôm ma te êmônñ ma yañ embenñ yam ma te embenñ yam anônñ ek anyô lôkauk la hamô ma enañ abô êñ anênñ ôdônñ bênñ. ²⁸ Aênñ ba ôpatu ba hanañ abô masôm anênñ ôdônñ bênñ te miñ hamô avômalô malêvônñ ami, êñ ma ôpatu ba hanañ abô masôm bônônñ ba iminñ. Yani enañ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbênñ.

²⁹* Lokwanju mena lô la takatu ba Wapômbênñ hêv abô hadênñ i ek nenañ ma takatu ba êmô ek elañô nititiñ abô takênñ katô. ³⁰ Anyôla hanañ Wapômbênñ anênñ abô haminñ ba Wapômbênñ hêv abô halôk anyô yañ kapô ek enañ, ma ôpênñ êndôk êmô biñ ma yañ atu imbiyô enañ ³¹ ek mólô sapênñ tomtom nonañ abô ek avômalô sapênñ nedañô ba neja auk ek embatho i lonñ. ³²⁻³⁴* Wapômbênñ hathak hasup avômalô sapênñ ethak donjom lôk kapôlônññ donjom. Ma miñ hadum nômla mayaliv ami. Aênñ ba avômalô enañ Wapômbênñ anênñ abô bênñ, thêlô ethak eyabinñ venññbôlèk.

Avômalô êvhavinñ ethak donjom êñ ma avi nêñmô bônônñ. Avômalô ôdônñ êvhavinñ takatu ba êmô luvuluvu ethak idum aênñ. Thêlô miñ hatôm nenañ abô ami. Ma thêlôda nêñmô anyô vibinñ êtôm atu ba abô balabunñ hanañ. ³⁵ Avômalô êvhavinñ lèk ethak donjom ek nêñem yey, ma avi la haminñ ba hanañ abô, êñ ma nôñ mama. Aênñ ba avi idum ek neja auk ma ini unyak am ka miñ nenañ injik vênñ liñ.

³⁶ Ma mólô osonñ nena mólôda intu Wapômbênñ anênñ abô anênñ alañ e? ³⁷* Anyô la hasonñ nena yani anyô hanañ Wapômbênñ anênñ abô hadênñ avômalô vi mena hadum Lovak Matheñ anênñ ku lomalama, êñ ma enañ bênñ nena abô êntêk yahato ma Wapômbênñ anênñ balabunñ mena mi e? ³⁸ Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aênñ iyom.

³⁹ Aênñ ba aiyañ thêlô, nôpônññ am ek nonañ Wapômbênñ anênñ auk bênñ ek embatho avômalô lonñ ma miñ nôñgwêk abô masôm lonñ siñ ami. ⁴⁰ Ma nundum ku lôkthô thêthônñ ma miñ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak lonjô

¹ Aiyañ thêlô, yahadum ek yanjik mólônim auk liñ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanañ hadênñ mólô yôv. Mólô bôk olanjô ba lèk uminñ lôklokwanñ. ² Ma donjom yakô mólônim ôêvhavinñ êñ anênñ anônñ mi. Mólô ovalonñ abô takatu ba bôk yahanañ bênñ hadênñ mólô lôklokwanñ êñ ma tem nêñ mólô bulubunñ.

³* Abô bôk êdônñ ya hathak ma yahadônñ mólô aentêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anênñ ôdônñ. Kilisi hama ek hêv alalôaniñ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁴* Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk

* **14:26:** 1Ko 12:8-10 * **14:29:** 1Te 5:21 * **14:32-34:** 1Ko 11:3; 1Ti 2:12 * **14:37:** 1Jon 4:6
* **15:3:** Ais 53:5-12 * **15:4:** Mat 12:40; Ap 2:24-32

eto yôv. ⁵*Pita hayê yani vêm ma aposel laumin̄ ba lahavuju êyê yani. ⁶Vêm ma avômalô êvhavin̄ hatôm 500 ethak don̄tom êmô ba êyê yani. Bêḡ anôḡ êmô lôkmala ma vi bôk ema. ⁷*Ma yani hik i thô hadêḡ Jems vêm ma aposel lôkthô. ⁸*Ma ya hatôm amena atu ba evolon̄ ba intu yani hiki thô hadêḡ ya haven̄ yam anôḡ.

⁹*Yahabulin̄ Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhavin̄ ba intu yahatôm aposel yaðnalôk ba ya miḡ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. ¹⁰*Ma Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ ya ba hik anôḡ ek yambitak aposel. Yahadam ku bêḡ anôḡ hamôḡ ek aposel vi. Ma don̄tom yada miḡ yahadam ku takêḡ ami ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm atu ba hamô havin̄ ya. ¹¹Yêlô lôk aposel sapêḡ athak anan̄ abô don̄tom hadêḡ môlô ba abô takêḡ intu bôk ôêvhavin̄ yôv.

Avômalô ḡama tem nimbiyô

¹²Yêlô athak anan̄ nena Yisu haviyô anêḡ ḡama ma aisê ka môlô vi onan̄ nena miḡ hatôm imbiyô ami? ¹³Aêḡ ba ḡê ḡama miḡ iviyô ami, êḡ ma Kilisi miḡ bôk haviyô anêḡ ḡama ami. ¹⁴Ma Kilisi miḡ bôk haviyô hathak loḡbô ami, êḡ ma yêlôaniḡ abô takatu ba anan̄ ma anêḡ anôḡ mi hatôm môlônim ôêvhavin̄ anêḡ anôḡ mi aêḡ iyom. ¹⁵Yêlô anan̄ nena Wapômbêḡ bôk hik Kilisi lin̄. Ma ḡê ḡama miḡ iviyô hathak loḡbô ami, êḡ ma Wapômbêḡ miḡ bôk hik Kilisi lin̄ ami ba yêlô êv Wapômbêḡ anêḡ abô lelalin̄ ba adum hatôm abôyan̄. Êḡ ma malain̄ bêḡ. ¹⁶Ma ḡê ḡama miḡ iviyô ami, êḡ ma Kilisi miḡ bôk haviyô havin̄ ami. ¹⁷Ma Kilisi miḡ haviyô ami, êḡ ma môlônim kambom hamô denan̄ ba môlônim ôêvhavin̄ miḡ hatôm nêḡ môlô sa ami. ¹⁸Ba avômalô takatu ba bôk êmô havin̄ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êḡ bôk êv yak havin̄. ¹⁹Ma alalô ason̄ nena alalôaniḡ êvhavin̄ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êḡ ma alalô kambom anôḡ ma ḡê pulin̄ takatu ba avômalô vi enan̄ nena “Alikaknena!” êmô mavi ek alalô.

Yisu haviyô anêḡ ḡama

²⁰Ma don̄tom Kilisi bôk haviyô yôv anêḡ ḡama. Yani hatôm vuḡ môḡ atu ba halôk môḡ ba hayôk. Ba alalô ayê vuḡ môḡ êḡ ma ayala nena bêḡ anôḡ tem êyôk emben̄ yam. Ma Yisu haviyô môḡ ba ḡê ḡama lôkthô tem nimbiyô esak loḡbô aêḡ iyom. ²¹*Ma anyô yan̄ hadum ba ḡama habitak. Ma yan̄ hadum ba ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô. ²²Aêḡ ba alalô ma Adam anêḡ avômalô ba intu tem nama. Ma don̄tom vi atu ba êvhavin̄ Kilisi tem neja lôkmala esak loḡbô. ²³*Ba ôdôḡ ju êḡ inin̄ wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuḡ yôk môḡ atu ba bôk haviyô ba tem endelêm ek anêḡ avômalô nimbiyô aêḡ iyom. ²⁴⁻²⁵*Kilisi tem eyabin̄ anêḡ nômkama lôkthô endeba etak ḡê takatu ba ik vovak hadêḡ yani nêḡ vakapô vibin̄ am. Êḡ ma pik lo len̄ anêḡ dan̄ tem êyô ma tem imbulin̄ kin̄ lo ḡê bêḡbêḡ ma ḡgôk lomaloma. Ma nêḡ loḡ lôklin̄yak êmbôni êndêḡ Lambô Wapômbêḡ. ²⁶*Ma nôḡ kambom anôḡ atu ba yani imbulin̄ emben̄ yam, êḡ ma ḡama ²⁷*hatôm bôk enan̄ nena, “Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibin̄.”

Kapya Yeḡ 8:6

* **15:5:** Mat 28:16-17; Luk 24:34 * **15:7:** Ap 1:3-4 * **15:8:** Ap 9:3-6 * **15:9:** Ep 3:8; 1Ti 1:15
 * **15:10:** 2Ko 11:23 * **15:21:** Lom 5:12 * **15:23:** 1Te 4:16; ALK 20:5 * **15:24-25:** Mat 22:44
 * **15:26:** ALK 20:14 * **15:27:** Sng 8:6

Aêḡ ba Wapômbêḡ da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibinḡ. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmô Kilisi vakapô vibinḡ ma doḡtom Wapômbêḡ da hamô vulinḡ. ²⁸ Wapômbêḡ hadum anêḡ ku hatak nômkama sapêḡ hamô Kilisi vakapô vibinḡ endeba anêḡ daḡ ma tem etak Nakaduḡ êmô yani vibinḡ, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakaduḡ vibinḡ ek Wapômbêḡ êmô nômkama sapêḡ vulinḡ.

²⁹ Ma ḡê ḡama miḡ ewa lôkmala hathak loḡbô ami ma aisê hathak ḡê takatu ba ithik ḡaḡ ek nêḡnêḡ ḡê ḡama sa? Aêḡ ba ḡê ḡama miḡ iviyô ami ma idum aêḡ eka? ³⁰ *Ma aisê ka yêlô ana loḡ takatu ba yêlô apôm malainḡ lomaloma? ³¹ Wak nômbêḡ intu ma yahama! Aiyaḡ thêlô, yahabôya hathak môlô ek môlônim ôvḡhaviḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ atu ba hadum ku hamiḡ môlô ba yahanaiḡ abô avanôḡ, ³² *Bôk yaha Epesus yôv ek yangik vovak imbiḡ alim kambom atu. Ma abô hathak ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma abô êḡ abôyaḡ, êḡ ma tem miḡ yandum aêḡ ami. Mi. Tem yasopa avômalô iniḡ abô nena,

“Alalô nanḡaḡ ba nanum yapiḡ ek yamuḡ ma tem alalô nama.” *Aisaia 22:13*

³³ Abô bute hanaiḡ nena, “Avômalô kambom ethak ibulinḡ avômalô mavi.” Ba intu miḡ nosopa avômalô takatu ba esau môlô ami. ³⁴ Môlô doho miḡ oyala Wapômbêḡ ami. Ba intu yahanaiḡ ek nêḡ mama êḡndêḡ môlô. Aêḡ ba môlô nubiyô nombeḡ thêthôḡ ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô hathak loḡbô ma tem yanḡa

³⁵ Ma doho enaiḡ, “Avômalô ḡama tem nimbiiyô aisê? Ma tem neja kupik alê?” ³⁶ *Môlô avômalô auk mi! Miḡ hovatho yanḡvêk ami êḡ ma tem enja lôkmala esak loḡbô aisê? ³⁷ Hovatho ku te ma hovatho anêḡ anôḡ e? Mi. Hovatho anêḡ vêk iyom. ³⁸ Wapômbêḡ da hêv yanḡvêk takêḡ iniḡ liḡkupik hatôm yanida anêḡ lahaviḡ. Yani hêv yanḡvêk takêḡ da leḡvinḡkupik tomtom. ³⁹ Vathiap lôkthô miḡ hatôm doḡtom ami. Anyô iniḡ vathiap yanḡa, ma alim iniḡ te da, menak iniḡ te da, ma alim ḡḡwêk iniḡ te da. ⁴⁰ Ma nômkama leḡ hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama leḡ da anêḡ lêlêyaḡ hamô ma nômkama pik anêḡ lêlêyaḡ da hamô aêḡ iyom. ⁴¹ Ma wak anêḡ lêlêyaḡ yanḡa ek ayôḡ anêḡ ma vulinḡ anêḡ te da. Ma vulinḡ lomaloma da iniḡ lêlêyaḡ hamô aêḡ iyom.

⁴² Ma kupik takatu ba iviyô hathak loḡbô iniḡ lêlêyaḡ hamô aêḡ iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô êḡ ma yanḡa ba tem miḡ epalê ami. ⁴³ *Kupik atu ba elav êḡ ma anêḡ athêḡ mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak loḡbô êḡ ma lôkmaḡiḡ. Ma kupik atu ba elav, êḡ ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak loḡbô ma anêḡ lôklokwaḡ bomaḡ. ⁴⁴ Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu ba haviyô hathak loḡbô ma kupik dahô lôkmala. Avanôḡ. Kupik pik hamô ba intu kupik leḡ hamô aêḡ iyom.

⁴⁵ *Bôk eto nena,

“Adam môḡ habitak hatôm nôḡm lôkmala.”

Môḡ Anôḡ 2:7

Ma doḡtom Adam yanḡ atu ba havenḡ yam ma kupik dahô lôkmala anêḡ ôdôḡ ba tem nêḡm lôkmala. ⁴⁶ Aêḡ ba dahô êḡ miḡ habitak môḡ ami. Ma kupik pik atu ba hamôḡ vêḡmam ka miḡ dahô lôkmala êḡ havenḡ yam. ⁴⁷ Ma anyô môḡ habitak anêḡ pik ma anyô yanḡ havenḡ yam halêḡm anêḡ malak leḡ aêḡ iyom. ⁴⁸ Aêḡ ba

avômalô takatu ba êmô pik, êḡ ma anyô pik atu anêḡ. Ma avômalô malak leḡ ma êtôm anyô malak leḡ atu anêḡ. ⁴⁹ Alalô lêk awa leḡviḡkupik anyô pik anêḡ ma embenḡ yam ka tem naja anyô malak leḡ anêḡ liḡkupik aêḡ iyom.

⁵⁰ Aiyaḡ thêlô, yahanarḡ nena kupik lôk thalaleḡ atu ba hapalê tem miḡ êmô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ami. Ma nôḡm atu ba hapalê tem miḡ enja nôḡm atu ba tem miḡ epalê anêḡ loḡ ami. ⁵¹ *Nodaḡô! Ya tem yanarḡ abô loḡ kapô te êndêḡ môle. Alalô sapêḡ tem miḡ nama ami ma leḡviḡkupik sapêḡ tem imbitak yaḡda. ⁵² Alalô tem nadaḡô abinḡ ali atu ba anêḡ daḡ anêḡ asêḡ ma kasana ma tem ḡê ḡama nimbiyô ma kupik palê mi ma alalô tem nambitak yaḡda. ⁵³ *Ma kupik palê êḡ imbuliv i esak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ epalê ami. Ma kupik ḡama êḡ imbuliv i esak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ ema ami.

⁵⁴ *Ma kupik palê êḡ havuliv i hathak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ epalê ami lôk kupik ḡama havuliv i hathak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ ema ami aêḡ iyom, êḡ ma abô atu ba bôk eto tem imbitak avanôḡ nena,

“Lôklokwaḡ lovak ba hatôkwêḡ ḡama.”

Aisaia 25:8

⁵⁵ * “ḡama ma anêḡm lôklokwaḡ o lovak êsê?”

ḡama ma anêḡm siniḡ nuḡḡwik anyô vônô êsê?”

Hosea 13:14

⁵⁶ *ḡama anêḡ siniḡ ma kambom lomalama. Ma kambom hawa lôklokwaḡ hêk balabuḡ. ⁵⁷ Ba nanêḡm leḡḡḡmavi êndêḡ Wapômbêḡ! Yani hêv alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi atu ba hadum ba alalô athak lovak.

⁵⁸ Yenaḡ aiyaḡ lôkma anôḡ, môle oyala nena udum Anyô Bêḡ anêḡ ku ba ku êḡ tem miḡ anôḡ mi ami. Mi. Ba intu numiḡ lôklokwaḡ ma miḡ notak nôḡma ek êyôkwiḡ môle ami. Ma nôḡnêḡm am dedaḡ ek nundum Wapômbêḡ anêḡ ku êḡ.

16

Pol hanarḡ hathak da atu ni Jelusalem

¹ *Yahanarḡ abô êntêk hathak da takatu ba tem môle nôḡnêḡm êndêḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathenḡ. Nundum êtôm atu ba yahanarḡ hadêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba êmô Galesia. ² Sonda lôkthô anêḡ wak te môle ma vithêla atu ba ôpôm ma nôḡmbi sam ni lodôḡlodôḡ ba notak valuselenḡ da êndôk kolopak te ek imbitak bêḡ anôḡ ek yahayô ma da takêḡ bôk usup yôv. ³ Ma nodam anyô doho ek yato kapyā te imbiḡ ek injik i thô ek neja môleḡnim wapôm takêḡ ba ini Jelusalem. ⁴ Injo. Tem yana mena mi la. Yaha ma tem ḡê êḡ nimbiḡ ya ek yêlô ana.

Pol lahaviḡ ni Kolin

⁵ *Tem yana Masedonia ba yamô wak doho vêḡm ka tem yasôk ek môle. ⁶⁻⁷ *Yahathôḡ. Miḡ yalenḡhaviḡ yaḡḡê môle ma yatak môle kethenḡ ami. Yalenḡhaviḡ nena yamô imbiḡ môle êtôm wak doho vêḡmam êtôm Anyô Bêḡ anêḡ lahaviḡ. Ba intu beleḡ simbak haviḡ ba tem yamô imbiḡ môle wak doho mena injo ek batu môle nôḡnêḡm ya sa ek loḡ alêla takatu ba tem yana. ⁸⁻⁹ *Avômalô Epesus bêḡ anôḡ ethak êdô yenaḡ ku. Ma doḡtom loḡôndê nindum ku ek nêḡnêḡm i sa lêk abyarḡ ba intu tem yamô loḡ êḡ endeba Pentikos.

* **15:51:** Mat 24:31; 1Te 4:15-17 * **15:53:** 2Ko 5:4 * **15:54:** Ais 25:8 * **15:55:** Hos 13:14

* **15:56:** Lom 7:13 * **16:1:** Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9 * **16:5:** Ap 19:21 * **16:6-7:** Lom 15:24

* **16:8-9:** Ap 19:8-10; 2Ko 2:12

¹⁰*Timoti hadum Anyô Bêḡ anêḡ ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma môlô noyabiḡ am ek yani miḡ êkô esak môlô ami. Ma wak takatu ba hamô haviḡ môlô ma noyabiḡ yani mavi. ¹¹*Ma miḡ nôndô ek noja yani thô ami. Ma hatak môlô ma nônmê yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêḡ ya. Tem yayabiḡ yani lôk iviyaḡ takatu ba tem nêlêm nimbiḡ yani.

¹²*Yahanaḡ hathak alalôaniḡ aiyaḡ Apolo. Yahanaḡ abô lôklokwaḡ ek yani êsôk imbiḡ iviyaḡ doho ek nêgê môlô. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêḡ wak alê atu ba yanida lahaviḡ.

¹³Nômô lêlê lôk nobaloḡ êvhaviḡ loḡ. Numiḡ lôklokwaḡ êtôm anyô ḡê. ¹⁴Ma nundum nômkama lôkthô esak leniḡhaviḡ iyom.

¹⁵*Môlô oyala nena Stepanas lôk anêḡ avômalô, thêlô ma avômalô êvhaviḡ môḡ hamô Akaia. Ma thêlô êv i dedaḡ ek êv avômalô mathêḡ sa. Aiyaḡ thêlô, yahêv abô lôklokwaḡ hadêḡ môlô ¹⁶ek nônmô avômalô takêḡ lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêḡ anêḡ ku vibinḡ. ¹⁷Ya miḡ yahamô haviḡ môlô ami ba yalenḡ hik ya bêḡ anôḡ. Ma doḡtom Stepanas lo Potunatus ma Akaikus lêk êlêm ba intu yalenḡ halôk biḡ ¹⁸lôk yalenḡ mavi. Ma môlô aêḡ iyom. Aêḡ ba noja ḡê anêḡ aêḡ thô êtôm ḡê athêḡ bêḡ.

Abô anêḡ daḡ

¹⁹*Avômalô êvhaviḡ anêḡ plovins Esia êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ môlô. Akwila lo Plisila enaḡ iniḡ leniḡhaviḡ anôḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ lôk avômalô vi atu ba êv yeḡ êmô thai iniḡ unyak. ²⁰Nê êvhaviḡ lôkthô anêḡ loḡ êntêk êv iniḡ leniḡmavi hadêḡ môlô. Ma nokam am esak kobom yôhok mathêḡ.

²¹Ya Pol da yahato yalenḡmavi êntêk hathak ya da yabahaḡ.

²²*Anyôla miḡ lahaviḡ Anyô Bêḡ ami, vovaḡ tem êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêḡ.

²³Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm êmô imbiḡ môlô.

²⁴Yenaḡ yalenḡhaviḡ êmô imbiḡ môlô lôkthô esak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi

Kolin Abô môŋ

Kêdôŋwaga abôyaŋ êmô Kolin ba enaŋ nena Pol miŋ aposel anôŋ ami. Lôk enaŋ nena Pol ma anyô abôyaŋ. Pol halaŋô abô takêŋ ba intu hato kapya êntêk ek injik thô nena nê takêŋ iniŋ abô ma abôyaŋ. Ma hanaŋ haviŋ nena da takatu ba thêlô bôk enaŋ nena tem nênem ma nênem ni.

Pol hamô Masedonia ba hato kapya êntêk hadêŋ 55 AD la.

¹ Ya Pol atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ aposel yai lôk aiyar Timoti ato kapya êntêk hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô anêŋ Kolin lôk avômalô mather takatu ba êmô plovins Akaia.

² Wapôm lôk labali êlem anêŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

Wapômbêŋ atu hêv alalô thêvô

³ *Nambô Wapômbêŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lambô ma lahiki anêŋ alaŋ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa. ⁴⁻⁵ *Alalô athak apôm Kilisi anêŋ malaiŋ lomaloma ba hayô siŋ ba halelope. Ma doŋtom yani hathak hêv alalô thêvô aêŋ iyom. Aêŋ ba alalô apôm malaiŋ ma hêv alalô thêvô ek nanêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô. ⁶ Ma yêlô apôm malaiŋ ek môlô noja bulubiŋ lôk thêvô. Ma Kilisi hêv yêlô thêvô êŋ ek môlô noja aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpôm malaiŋ hatôm yêlô êŋ ma thêvô êŋ hadum ba tem numiŋ lôklokwaŋ lôk maliŋyaô. ⁷ Môlô unim malaiŋ hatôm yêlôaniŋ ma yêlô aêv maleniŋ nena môlô tem numiŋ lôklokwaŋ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.

⁸ *Aiyar thêlô, nodaŋô! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba asoŋ nena tem nama.

⁹ Avanôŋ! Yêlô kapôlôŋiŋ hanaŋ nena tem yêlô nama êtôm enaŋ hathak anyô kambom hamiŋ loŋ idum abô. Malaiŋ êŋ hadum ba yêlô anar nena, “Wapômbêŋ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik nê nêma liŋ.”

¹⁰⁻¹¹ *Yani hêv yêlô vê hêk malaiŋ takatu ba hadum ek injik yêlô vônô ma hawa yêlô hathak loŋbô. Môlônim ku hêk ek noteŋ mek ma yêlô aêv maleniŋ nena tem yani nê yêlô bulubiŋ. Avanôŋ! Avômalô bêŋ anôŋ neteŋ mek êndêŋ Wapômbêŋ ma tem nê wapôm êndêŋ yêlô. Ma tem avômalô bêŋ anôŋ nêgê lôk nenaŋ leniŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

Pol miŋ hasau avômalô Kolin ami

¹²⁻¹⁴ *Yêlô miŋ asopa auk pik ami. Mi. Wapômbêŋ hêv wapôm ba intu yêlô lêk atitiŋ yêlôaniŋ ku ba ayê nena avaloŋ Wapômbêŋ anêŋ auk ba anar abô anôŋ ma miŋ avôv môlônim auk ek yêlô aêv yêlôda liŋ ami. Yêlô adum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô. Ma sêbôk atu ba amô haviŋ môlô ma yêlô ayabiŋ i dedaŋ mavi ek nandum aêŋ iyom. Ma abô takatu ba bôk yêlô ato hadêŋ môlô êŋ ma yêlôaniŋ auk anôŋ ba môlô lêk osam ba oyala yôv. Aêŋ ba yêlô ayê yêlôaniŋ ku nena mavi. Ma lêk môlô oyala yêlôaniŋ auk dokte. Yakô vêmam ka tem môlô noyala yêlôaniŋ auk lôkthô ma tem alalô napesaŋ abô imbiŋ i.

* **1:3:** Lom 15:5 * **1:4-5:** Sng 34:19 * **1:8:** Ap 19:23; 1Ko 15:32 * **1:10-11:** 2Ti 4:18

* **1:12-14:** 2Ko 5:12; Plp 2:16

Ma waklavôḡ Anyô Bêḡ Yisu anêḡ endelêḡ ma tem môlô nobam yêlô êtôm atu ba tem yêlô nabam môlô aêḡ iyom.

15-16 *Ma yahayala nena môlônim auk ma hatôm yenaḡ. Ba intu yalenḡhaviḡ yasôk ek môlô vêm ka yana plovinḡ Masedonia ma yambôalêḡ esak lonḡbô ek môlô nônêḡ ya sa ek nôpôpêk nômkama ek yana Judia. Ba intu yalenḡhaviḡ yasôk ek môlô bôlônḡ ju ma yanêḡ yalenḡmavi bôlônḡ ju êndêḡ môlô. 17 Ma doḡtom yahik yenaḡ auk liliḡ. Ba lêk môlô onaḡ nena ya anyô auk pik ba yahasau môlô ba miḡ yahathôk ami. Ba môlô onaḡ nena ya hathak yahananḡ abô luvi nena “avanôḡ” lo “mi”, aêḡ e?

18 Wapômbêḡ hathak hanaḡ abô avanôḡ iyom. Ba intu yêlôaniḡ abô takatu ba anaḡ ma avanôḡ aêḡ iyom ba miḡ anaḡ abô takêḡ lôk leḡ luvi ami. 19 *Yisu Kilisi ma Wapômbêḡ nakaduḡ ôpatu ba ya lôk Silas ma Timoti anaḡ anêḡ abô bêḡ hadêḡ môlô ba Wapômbêḡ hanaḡ abôla hathak yani ma miḡ hasau ami. Mi! Yisu Kilisi ma Wapômbêḡ anêḡ “avanôḡ!” 20 *Wapômbêḡ habutiḡ abô lomaloma ba hanaḡ, “Avanôḡ! Yisu Kilisi tem injik yenaḡ abô sapêḡ thô.” Ba intu alalô aêḡhaviḡ Kilisi ba anaḡ nena “avanôḡ” ek Wapômbêḡ enja athêḡ lôkmaḡḡiḡ. 21 Ma Wapômbêḡ da hanaḡ nena alalô ma Kilisi anêḡ avômalô ba habi baḡ hayô hêk yani lôk alalô aêḡ iyom ek embatho alalô lonḡ ek nambitak anêḡ avômalô. 22 *Ma hakak sêk hayô hêk alalô ek injik thô nena alalô ma anêḡ avômalô ma hatak anêḡ dahô halôk alalô kapôlônḡiḡ ek nayala nena anêḡ abô tem injik anôḡ.

23-24 *Yêlô miḡ anyô bêḡ ek nasaḡ môlô ba nanaḡ nena, “Nônêḡmimbiḡ.” Mi! Môlôda bôk ôêḡhaviḡ ba umiḡ lôklokwaḡ yôv. Ba intu alalô ḡê lôk iviyaḡ ek nandum ku imbiḡ i ma nanêḡ leḡiḡmavi ni ba êlêḡ. Aêḡ ba yahamiḡ Wapômbêḡ ma ba yahananḡ abô êntêk. Yakô yasôk Kolin ma tem yanêḡ malaiḡ êndêḡ môlô ba intu miḡ yahathôk ami.

2

1 *Ba yenaḡ auk thektheḡ nena tem miḡ yasôk lôk malaiḡ bôlônḡ te imbiḡ ami. 2 Yahêḡ malaiḡ hadêḡ môlô ma opalê te tem indum yalenḡmavi? Môlô takatu ba yahêḡ malaiḡ e? Yakô mi. 3 Môlô ma avômalô takatu ba othak udum yalenḡmavi. Aêḡ ba bôk yahato kapya ek alalô miḡ naja malaiḡ ami. Yenaḡ auk ma thektheḡ nena alalô lôkthô lêk athak doḡtom lôk leḡiḡmavi iyom. 4 *Yalenḡmalaiḡ lôk yalenḡ hik ya ma yahalaḡ ma bôk yahato kapya bôsêbôk lôk yamalenḡ thôk. Miḡ yahato kapya êḡ ek nêḡ môlô malaiḡ ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yalenḡhaviḡ môlô bêḡ anôḡ.

Nodate kapôlômim ek ḡê idum kambom

5 Malaiḡ takatu ba ôpatu hêḡ hadêḡ ya Pol ma hatôm hêḡ malaiḡ êḡ hadêḡ alalô lôkthô. Betha ya iyom mena alalô lôkthô la. 6 Malaiḡ takatu ba bôk avômalô êḡhaviḡ êḡ hadêḡ yani ma hatôm. 7 Ma ôpatu ba kapô malaiḡ kambom ma nodate kapôlômim ek yani ma noja yani itup siḡ ek miḡ la injiki ami. 8 Ba intu yahananḡ lôklokwaḡ nena môlô nopesaḡ abô ba lemimmavi esak yani. 9 Bôk yahato hathak malaiḡ takatu ek injik môlô thô ek yangê nena môlô ôtôm avômalô osopa abô mena mi e? 10 Injo. Betha ôpêḡ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlômim ek ôpêḡ ek yandate yenaḡ aêḡ iyom. Yahamiḡ Kilisi

* 1:15-16: 1Ko 16:5-6 * 1:19: Ap 18:5 * 1:20: ALK 3:14 * 1:22: 2Ko 5:5; Ep 1:13-14

* 1:23-24: 1Pi 5:3 * 2:1: 1Ko 4:21 * 2:4: Ap 20:31

ma, ma tem ênjê nena lêk yahalate yakapôlôñ ek yani ek yanêm môlô sa ¹¹* ek alalô miñ natak sawa bute ênjêk ek Sadan esau alalô ami. Alalô ayala anêñ auk êñ.

Aposel ma tabô lukmuk anêñ ñê ku

¹²* Anyô Bêñ da hadum ba yaha Tloas ek yanan anêñ Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêñ. ¹³* Ma donjom miñ yahapôm Titi ami denan ba yakapôlôñ malain ba yahanan yanşin ma yaha plovins Masedonia.

¹⁴ Aêñ ba nanêm lenjımavi êndêñ Wapômbêñ. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêñ avômalô ba aloyên lôk lenjımavi. Wapômbêñ hadum ku hamô alalô kapôlôñin ba intu avômalô tem neja anêñ auk êtôm nômla ôv mavi ember luvuluvu. ¹⁵ Alalô ma Kilisi anêñ da atu ba ôv mavi ba êv hadêñ Wapômbêñ ba avômalô lôkthô ilinju ôv êñ. Avômalô takatu ba ewa bulubınj lôk takatu ba i loñ nimbulinj i. ¹⁶* Avômalô vi ilinju alalô hatôm nôm ôvpalê takatu ba hadum ek ema ba havôn thêlô i ek nema. Ma vi ilinju alalô hatôm nôm ôv lôkmala takatu ba havôn i ek nêñ lôkmala. Aêñ ba anyôla miñ lôkmanjın anôñ ek indum Wapômbêñ anêñ ku ami. ¹⁷ Avômalô doho iluvınj Wapômbêñ anêñ abô ek neja valuselenj. Yêlô ma Kilisi anêñ avômalô takatu ba Wapômbêñ hêv ba aminj thohavloma. Aêñ ba anan abô te ma avanôñ iyom.

3

¹* Mólô oson nena yêlô aêv i linj e? Mi. Yêlô miñ anan hadêñ môlô nena noto kapyá lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêñ. Ma yêlô ma mi. ²* Mólôda intu yêlôanin kapyá atu eto hêk yêlô kapôlôñin. Ba avômalô lôkthô esam ba eyala. ³* Mólô uik thô nena môlô ma kapyá halêm anêñ Yisu. Ba yêlôanin ku anêñ anôñ ma miñ eto hathak kêlêpê ami ma hathak Wapômbêñ lôkmala anêñ Lovak Matherj. Miñ eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlôñin.

⁴ Yêlô ma Kilisi anêñ avômalô takatu ba aminj Wapômbêñ ma. Aêñ ba intu alalô ayala avanôñ binj nena abô takêñ ma avanôñ iyom. ⁵ Yêlô da ma lôkmanjın ba hatôm nanan, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêñ da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitak mavi. ⁶* Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma donjom Lovak Matherj hêv lôkmala. Wapômbêñ hadum yêlô abitak lôklokwanj ek nandum tabô lukmuk anêñ ku atu ba miñ eto ami. Mi. Lovak Matherj da hayabinj.

Tabô lukmuk anêñ lôkmanjın

⁷* Tabô bô ma edabêñ valu ba eto hathak. Ma deda bêñ habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Israêl maleñin loñ ba miñ hatôm nêgê Mose thohavloma ami. Vêm ma deda hale hi yaôna ma donjom thêlô miñ hatôm nêgê ami denan. Odañô! Tabô halêm lôk deda bêñ ma donjom anêñ ku ma havôn ñama halêm havınj. ⁸ Ma Lovak Matherj anêñ ku hamôñ lôk anêñ deda ma lôkmanjın anôñ ek tabô bô anêñ. ⁹* Odañô! Tabô bô anêñ ku ma halêm lôk deda. Ma donjom avômalô miñ esopa ami ba intu Wapômbêñ hanan, “Mólô noma.” Ma tabô lukmuk anêñ ku ma hapesanj loñôndê ek indum avômalô nimbıtak thêthôñ.

* **2:11:** Luk 22:31 * **2:12:** Ap 14:27; 1Ko 16:9 * **2:13:** Ap 20:1 * **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6
 * **3:1:** Ap 18:27; 2Ko 5:12 * **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27 * **3:6:** Jer 31:31; Jon 6:63; 1Ko 11:25 * **3:7:** Kis 34:29 * **3:9:** Lo 27:26; Lom 1:17

Ba intu anêḡ deda ma mabuḡ anôḡ hamôḡ ek tabô bô anêḡ. ¹⁰ Deda haveḡ yam hamôḡ ek yaḡ bô ba deda bô lêk hi ba mi. ¹¹ Ma yaḡ halêm lôk deda ma doḡtom lêk hale hi mabô. Ma yaḡ ma tem ida imbi deda wak nômbêḡ intu. Ba intu anêḡ deda ma lôkmaḡḡin anôḡ ek yaḡ.

¹² Aêḡ ba yêlô aêv maleḡḡin hadêḡ tabô lukmuk. Ba intu miḡ akô ami ma anaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ. ¹³ *Yêlô miḡ avuliv maleḡḡin siḡ hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma doḡtom yani havuliv ma siḡ ba miḡ hatôm avômalô Israeḡ nêḡê ami. ¹⁴ Thêlô esam balabuḡ tabô takêḡ ma doḡtom iniḡ auk thektheḡ hatôm ivuliv i siḡ ba intu miḡ eyala abô takêḡ ami aleba lêk êntêk. Anyôla miḡ hatôm nêḡm sôp êḡ vê êḡḡêk anêḡ auk ek eyala abô takêḡ ami. Mî. Kilisi iyom. ¹⁵ Avanôḡ! Lêk êntêk ḡê bêḡbêḡ esam Mose anêḡ balabuḡ ma doḡtom sôp êḡ havuliv kapôlôḡḡin siḡ denaḡ. ¹⁶ *Ma anyôla hale i liliḡ ba hasopa Anyô Bêḡ êḡ ma hatôm hêv sôp êḡ vê. ¹⁷ *Anyô Bêḡ ma hatôm Lovak Matherḡ. Ma loḡ atu ba Lovak Matherḡ haveḡ, êḡ ma hatôm hapole alalôaniḡ yak vê. ¹⁸ Alalô maleḡḡin ma miḡ avuliv siḡ ami ba lêk ayê Anyô Bêḡ anêḡ deda lôkmaḡḡin hatôm alalô ayê thonaḡḡin lo maleḡḡin halôk liyali. Yanida intu Lovak Matherḡ êḡ ba hêv deda lôkmaḡḡin anôḡ halêm ba halêm aleba abitak yaḡda hatôm yanida. Alalô ma hatôm liyali ba ik deda êḡ thô ek avômalô vi nêḡê.

4

Aposel ma êtôm uḡ anôḡ

¹ Ma Wapômbêḡ laḡiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadêḡ yêlô. Ba intu yêlô namiḡ lôkloḡwaḡ ma miḡ natak ami. ² *Yêlô avôliḡ dômiḡ ek nôḡ mama takatu ba hêk loḡ kapô ba miḡ avuḡ abô ba asau avômalô lôk aluviḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ami. Wapômbêḡ hayê yêlô. Aêḡ ba yêlô ik abô avanôḡ thô ma avômalô ititiḡ yêlôaniḡ ku ba eyala nena yêlô adum thêthôḡ. ³⁻⁴ *Ma doḡtom anyô bêḡ bôlôḡ êntêk Sadaḡ bôk havuliv avômalô maleḡḡin siḡ ba miḡ êvhaviḡ ami. Ba intu yêlôaniḡ Abô Mavi hêk loḡ kapô ma avômalô takêḡ lêk idum ek nema ba miḡ hatôm nêḡê Abô Mavi anêḡ deda atu ba enaḡ hathak anyô lôkmaḡḡin Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbêḡ. ⁵ Yêlô anaḡ bêḡ nena Yisu Kilisi ma Anyô Bêḡ. Ma yêlôda atôm môlônim ḡê ku ek nandum Yisu anêḡ ku. Ma yêlô miḡ aêv yêlôda liḡ ami. ⁶ *Wapômbêḡ bôk hanaḡ, “Deda tem imbi êyô êḡḡêk momaḡḡiniḡ ba imbitak deda”.

Môḡ Anôḡ 1:3

Ba Wapômbêḡ êḡ iyom intu habi deda êḡ halôk alalô kapôlôḡḡin ek naḡê Kilisi thohavloma. Êḡ ma hatôm alalô ayê Wapômbêḡ lôkmaḡḡin aêḡ iyom.

⁷ *Ma deda lôk Abô Mavi êḡ ma hatôm payeḡ atu ba halôk uḡ anôḡ kapô ek injik thô nena anêḡ lôkloḡwaḡ lôkmaḡḡin ma Wapômbêḡ anêḡ ma miḡ halêm anêḡ alalô ami. ⁸ *Vovaḡ lomalomama hapôm yêlô ma doḡtom miḡ hakapiḡ yêlô loḡ ami. Hadum ek injik yêlô sesoḡ aleba nanaḡ aisê. Ma doḡtom miḡ hadum yêlô popabuk ami. ⁹ Maleḡ thêlêv hathak yêlô ma doḡtom ayala nena Anyô Bêḡ miḡ hatak yêlô ami. Êpêḡ yêlô ba ama yak ma doḡtom miḡ ama ami. ¹⁰⁻¹¹ *Wak nômbêḡ intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalô

* **3:13:** Kis 34:33 * **3:16:** Kis 34:34 * **3:17:** Jon 8:36; Lom 8:2 * **4:2:** 2Ko 2:17; 1Te 2:5

* **4:3-4:** Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * **4:6:** Ais 9:2; 2Ko 3:18 * **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8; 7:5

* **4:10-11:** 1Ko 15:31; Lom 8:36

idum ek nijik yêlô vônô êḡ ma hatôm ik Yisu anêḡ lôkmala atu ba hamô yêlôaniḡ kupik pik thô. Aêḡ ba Yisu anêḡ ḡama lêk hamô yêlô leḡviḡkupik kapô ek injik Yisu anêḡ ḡama lôk lôkmala thô. Luvi êntêk lêk hamô. ¹² Aêḡ ba ḡama hadum ku hamô yêlô ma doḡtom lôkmala hadum ku hamô môlô.

¹³ Bôk eto hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena,

“Yahêvhaviḡ ba intu yahananḡ.”

Kapya Yeh 116:10

Ma yêlô aêvhaviḡ aêḡ iyom. Ba intu yêlô ananḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô mavi.

¹⁴ *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêḡ Yisu liḡ hêk ḡama ma tem indum aêḡ êndêḡ yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbiḡ Yisu. Aêḡ ba intu yêlô ananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ. ¹⁵ Yahawa malaiḡ takêntêk ek nêḡm môlô sa ek Wapômbêḡ imbi anêḡ wapôm sam êndêḡ avômalô bêḡ anôḡ endebe leḡḡmavi indumbak ni ba ni ek nebam anêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ esak leḡ.

¹⁶ *Aêḡ ba miḡ hadum yêlô apôlik ba atak ku takêḡ ami. Mi. Alalô leḡviḡkupik lêk hapalê ma doḡtom dahôlôḡḡiḡ halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi. ¹⁷ *Ma alalôaniḡ malaiḡ ma vumvum ba hamô vauna. Ma doḡtom tem injik anêḡ anôḡ lôkmaḡḡiḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba êḡmô vuliḡ ek nômkama lôkthô. ¹⁸ *Ma nôḡ takatu ba hôyê ma tem nêḡm yak ba ni. Ma nôḡ takatu ba miḡ hôyê ami ma tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ba intu miḡ maleḡḡikilik hathak nôḡm takatu ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitiḡ nôḡm takatu ba miḡ hatôm nagê ami.

5

Leḡviḡkupik lukmuk

¹ *Alalôaniḡ leḡviḡkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala nena ibuliḡ unyak êḡ ma tem naja leḡviḡkupik yaḡ atu ba hatôm unyak anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ ba hamô malak leḡ ba tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Unyak êḡ ma miḡ ḡê pik epesaḡ hathak baheḡḡiḡ ami. ² *Ma alalô alaḡ ba adum ek naḡḡik leḡviḡkupik malak leḡ atu êtôm kwêv ba aêv lêlê ³ ek imbi êyô alalô vôn ek miḡ nambeḡ kôlôlôḡ ami. ⁴ Alalô amô pik hatôm avômalô leḡ popam ba intu alaḡ lôk leḡḡmalaiḡ ek naja kupik malak leḡ ek lôkmala êtôkwêḡ kupik pik. ⁵ Wapômbêḡ hapesaḡ alalô ek nambitak aêḡ ma hatak anêḡ dahô halôk alalô kapôlôḡḡiḡ ek nayala nena anêḡ abô ma tem injik anôḡ.

⁶⁻⁷ *Aêvhaviḡ hayabiḡ alalô. Ma miḡ aêv alalôaniḡ auk ek nôḡm atu ba ayê hathak maleḡdaluk ami. Aêḡ ba alalô ayala avanôḡ nena alalô amô lôk kupik pik ba intu miḡ amô haviḡ Anyô Bêḡ ami. ⁸ *Avanôḡ! Alalô ayala auk êḡ ba apôviḡ ek natak kupik êntêk ba ana namô imbiḡ Anyô Bêḡ. ⁹⁻¹⁰ *Ma alalô lôkthô tem namiḡ Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô tomtom naja alalôaniḡ vuli. Ba intu amô pik mena amô haviḡ Anyô Bêḡ ma nanêḡm i videdauḡ ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlôḡḡiḡ esak doḡtom imbiḡ Wapômbêḡ

¹¹ Yêlô ayala nena amô Anyô Bêḡ vibiḡ ba tem nandum abô. Aêḡ ba yêlô alôk avômalô leḡḡiḡ ek nesopa yani. Wapômbêḡ hayala yêlôaniḡ kapôlôḡḡiḡ. Ma yahêvhaviḡ nena môlô kapôlôḡḡiḡ hayala yêlô aêḡ iyom. ¹² Yêlô adum ek

* **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:16:** Ep 3:16 * **4:17:** Lom 8:17-18 * **4:18:** Kol 1:16 * **5:1:** 2Ko 4:7
* **5:2:** Lom 8:23 * **5:6-7:** Hib 11:13-16 * **5:8:** Plp 1:23 * **5:9-10:** Kol 1:10; 1Te 4:1; Sav 12:14

môlô nobam am esak yêlôaniņ ku lôk nonaņ bêņ êndêņ avômalô takatu ba êv thêlôda liņ hathak nômkama viyaiņ ma leņiņpaliņ nômkama kapôlôniņ. Ma miņ yêlô aêv yêlôda liņ ami. ¹³ Ma avômalô doho enaņ nena yêlô adum molo. Yôv lôk. Hêk Wapômbêņ da. Ma vi enaņ nena yêlô awa auk mavi. Yôv lôk. Êņ ma hêv môlô sa. ¹⁴ Alalô ayala nena anyô te iyom intu bôk hama ek hêv avômalô lôkthô sa ba intu lôkthô bôk ema yôv. Aêņ ba Kilisi anêņ lahaviņ hayabiņ alalô. ¹⁵ *Avanôņ! Yani hama ek avômalô lôkthô. Ba alalô ñê lôkmala takatu ba asopa yani nasôņ alalôda paliņ ma lemiņimbi ôpatu ba bôk hama ba haviyô hathak loņbô ek hêv alalô sa.

¹⁶ Aêņ ba miņ alalô nabalon avômalô esak auk pik ami. Sêbôk ma adum aêņ hathak Kilisi. Ma doņtom lêk ayala yani thêthôņ. ¹⁷ *Aêņ ba anyôla haveņ haviņ Kilisi êņ ma ku lukmuk lêk hayô ma nômkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nômkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm. ¹⁸ *Ma Wapômbêņ hadum nôm takêņ lôkthô. Yani hêv Kilisi ek embak tabô. Ma hêv ku hadêņ yêlô ek nanêm avômalô sa ek neyala ku êņ. ¹⁹ *Ku êņ ma aêntêk. Wapômbêņ hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapaliņ alalôaniņ kambom ek alalô namô labali mavi imbiņ yani. Ma hêv ku ek nanaņ abô êņ êndêņ avômalô. ²⁰ Yêlô ma Kilisi anêņ ñê ku. Ba intu alaņ ba awa Wapômbêņ abôlêk lôk alôk môlô lemim hathak Kilisi anêņ athêņ nena môlô nôlêm noja Wapômbêņ anêņ tabô. ²¹ *Kilisi ma kambom mi. Ma doņtom Wapômbêņ hêv alalô sa ba hêv alalôaniņ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthôņ êņjêk Wapômbêņ ma esak Kilisi anêņ ku êņ.

6

¹⁻² Yêlô lôk Wapômbêņ adum ku haviņ i. Yani hanaņ,

“Bôk yahatak wak te yôv ek yanêm môlô sa.

Ba môlô olaņ ma yahalaņô

ba yahêv môlô bulubiņ yôv.”

Aisaia 49:8

Môlô bôk owa Wapômbêņ anêņ wapôm yôv. Ba intu yêlô ason yêlô lokwaņ,

“Lêk êntêk hêv môlô sa. Lêk êntêk hêv môlô bulubiņ.”

Ba intu miņ nundum ku êņ imbitak êtôm nôm oyaņ ami.

Aposel ewa malaiņ bêņ hathak iniņ ku

³ Yêlô adô ek anyôla enaņ abôma esak Wapômbêņ anêņ ku. Ba intu adum ku êņ ek miņ nambuliņ avômalô iniņ auk ami. ⁴⁻⁵ *Yêlô ma Wapômbêņ anêņ ñê ku. Ba intu yêlô awa iniņ ku mavi takatu sa hadêņ môlô. Yêlô awa vovaņ lôk malaiņ hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halôk koladôņ ma êkôki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bêņ ba aêv lêlê lôk nôm mi ba ama kisi. Malaiņ nômbêņ êntêk hapôm yêlô ma doņtom amiņ lôklokwaņ. ⁶ *Lovak Matheņ hamô haviņ yêlô ba ayala Wapômbêņ anêņ auk ba kapôlôniņ ida hêk mabuņ ma yêlô ñê maliniyaô lôk yôhók ma wapôm. Ma yêlô leņiņhaviņ avômalô ba miņ asau thêlô ami. ⁷ Yêlô anaņ abô avanôņ iyom haviņ Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ lôk avalon anêņ thêthôņ hatôm nômkama vovak hamô bahêņ luvi. ⁸ Avômalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enaņ abô mavi hathak yêlô ma doho enaņ abôma. Yêlô ñê abô anôņ iyom ma

* **5:15:** Lom 14:7-8 * **5:17:** Lom 8:1; Gal 6:15 * **5:18:** Lom 5:10 * **5:19:** Lom 3:23-25

* **5:21:** Hib 4:15 * **6:4-5:** 2Ko 11:23-27 * **6:6:** 1Ti 4:12

donptom avômalô vi elam yêlô nena nê abôyan. ⁹*Avômalô pik êthônj yêlô palinj ma donptom Wapômbêj hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma donptom nôngô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô kambom ma donptom minj ama ami. ¹⁰Leñjmalainj ma donptom leñjmavi wak nômbêj intu. Yêlô ma nê nômkama mi ma donptom adum ba avômalô bêj anôj ibitak nê lôk nômkama bêj. Yêlô nômkama mi ma donptom nômkama sapêj ma yêlôani.

¹¹O yenañ avômalô Kolin! Yêlô anañ abô lôkthô hi yainj ek môlô ma yêlô kapôlôñinj hik i ek môlô nôlêm. ¹²Yêlô minj avasiñ kapôlôñinj ek môlô ami. Mi. Môlô da. ¹³*Aêj ba yahanañ hadêj môlô hatôm lambô hanañ hathak nakaduj. Malêla takatu ba yêlô adum hathak môlô ma nundum aêj iyom lôk nodate kapôlômim ek yêlô.

Nê daluk lôk nê êvhavinj minj nesak donptom ami

¹⁴*Môlô minj nômô imbinj nê daluk ami. Thêthônj lôk lokbanj hatôm donptom e? Deda lo momañiniñ hatôm donptom e? ¹⁵Sadañ Belial lo Kilisi hatôm leñjmavi imbinj i e? Mena nê êvhavinj lo nê daluk hatôm nesak donptom e? ¹⁶*Ma Wapômbêj anêj unyak mathenj lôk ngôkba hatôm nê mômô imbinj i e? Milôk. Alalô ma Wapômbêj lôkmala anêj unyak mathenj hatôm anêj abô hanañ, “Tem yamô lôk yamberj imbinj i ma ya tem êtôm thêlôninj Wapômbêj ma thêlô tem nimbitak yenañ avômalô. *Wok Plis 26:12*

¹⁷*Aêj ba notak avômalô takêj ma nômô daim. Ma minj nobalonj lelaik takêj ami ek batu yanja môlô thô. *Aisaia 52:11;*

Esekiel 20:34,41

Ya Anyô Bêj yahanañ aêj.

¹⁸*Ya tem yambitak môlônim lemambô ma môlô tem numbitak êtôm yenañ okna lo avena. *2 Samuel 7:8, 14*
Ya Anyô Bêj Lôklokwanj yahanañ aêj.”

7

¹Aiyan thêlô, Wapômbêj bôk habitinj abô havinj alalô ba amô yani vibinj. Ba intu natip ek nô m takatu ba hadum alalô leñvjñkupik lôk dahôlôñinj habitak lelaik ek nayô unjôv ba nambitak mabuj lôk mathenj anôj.

Avômalô Kolin ele kapôlôñinj liliñ ba Pol lamavi

²Nodate kapôlômim ek yêlô. Yêlô minj adum kambom lôk abulinj anyôla lôk asau i ami. ³Minj yahanañ abô êj ek yasañ môlô ami. Mi. Bôk yahanañ nena môlô ma yenañ avômalô môlô. Ba intu môlô ômô ma yahamô. Môlô oma ma yahama aêj iyom. ⁴Yahayala avanôj nena môlô avômalô mavi ba yahabam môlô. Alalôaniñ malainj lomaloma hamô ma donptom yalenj mavi hamô yakapôlôj siñ aleba yalenj halôk binj.

⁵*Yêlô ayô Masedonia ma malainj lomaloma hapôm yêlô aleba hik yêlô sesonj. Ibulinj yêlô lôbôlôj lôk ik vovak hadêj yêlô ma yêlô leñjñhiki hathak malainj lomaloma vi havinj. ⁶Ma donptom Wapômbêj atu ba hêv avômalô leñjñmalainj thêvô, hêv Titi ba hayô. ⁷Yani hanañ hadêj ya nena môlô lem hikam bêj anôj hathak malainj lomaloma ba môlô vovanj ek alalô

* **6:9:** 2Ko 4:10 * **6:13:** 1Ko 4:14 * **6:14:** Ep 5:11 * **6:16:** 1Ko 3:16 * **6:17:** ALK 18:4

* **6:18:** Jer 31:9 * **7:5:** 2Ko 2:13

napesañ malaiñ takêñ imbiñ i. Titi halañô môlônim abô êñ ma hêv yani thêvô. Ba intú Wapômbêñ hêv yani hayô ek ya ba hêv ya thêvô aêñ iyom ba yalenmavi anêñ dôêñ.

8 *Bók yahato kapyá ba hêv malaiñ hadêñ môlô. Ma donjom yada ma malaiñ mi. Alikaknena. Yahêv malaiñ atu ba hamô vauna ma yalenmalaiñ aêñ iyom. 9 Ma donjom lêk yalenmavi anôñ. Ma yenañ kapyá hêv malaiñ hadêñ môlô ba intú hadum yalenmavi e? Mi. Wapômbêñ intú hadum ba hêv malaiñ takêñ hadêñ môlô ba intú ole kapôlômim liliñ. Aêñ ba abô takatu ba yêlô anañ miñ habuliñ môlô ami. Ba intú hadum yalenmavi. 10 *Wapômbêñ hêv malaiñ hadêñ avômalô ek nede kapôlôñiñ liliñ ek neja bulubiñ. Êñ ma miñ malaiñ bêñ ami. Ma donjom malaiñ pik hathak hadum anêñ ku nena hik avômalô vônô. 11 Odañô! Môlônim malaiñ halêm anêñ Wapômbêñ ba hik môlô thô nena môlô vovañ ek notak auk kambom lôk udum ek ungwik môlôda thô nena môlô ma kambom mi. Môlô lemimmaniñ lôk ôkô ma vovañ ek ôñgô ya ek napesañ malaiñ êñ ek nanêm malaiñ êndêñ ôpatu ba hadum kambom êñ. Avanoñ! Môlô udum aêñ ba intú hik thô nena môlô kambom mi. 12 Aêñ ba kapyá atu ba bók yahato ma miñ yahato ek imbuliñ ôpatu ba hamiñ yenañ ku loñ siñ lôk nêm yada liñ ami. Mi. Yahato ek môlô numiñ Wapômbêñ ma ek injik môlôda thô nena môlô lemimhaviñ yêlô bêñ anôñ. 13 Ma nôm takêñ hadum ba havatho yêlô kapôlôñiñ loñ.

Ba môlô ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bêñ anôñ ba intú yêlô leniñmavi bêñ anôñ aêñ iyom. 14 Yahabam môlô ba yahanañ hadêñ yani nena môlô ma avômalô mavi. Ba lêk udum mavi ba miñ ôêv mama hadêñ ya ami. Mi. Abô nômbêñ atu ba yêlô anañ hadêñ môlô, êñ ma avanoñ ba yêlôaniñ abô mavi atu ba anañ hathak môlô hadêñ Titi, ma abô êñ hik anôñ mavi aêñ iyom. 15 Môlô ôkô ba olowaliñ ma owa yani thô lôk olañô anêñ abô. Hayê aêñ ba lahaviñ môlô bêñ anôñ. 16 Lêk yahayala avanoñ nena môlô ma avômalô mavi ba intú yalenmavi anôñ.

8

Numbitak avômalô wapôm

1 *Aiyañ thêlô, yêlô leniñhaviñ môlô noyala wapôm atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ avômalô êvhaviñ takatu ba êmô plovin Masedonia. 2 Thêlô ewa malaiñ bêñ anôñ ba êv i sêkêya. Ma donjom leniñmavi bêñ anôñ ba hayô siñ ba halelope ma iniñ malaiñ êv i sêkêya anêñ anôñ ma wapôm ba êv bêñ anôñ hatôm da. 3 Yahanañ avanoñ biñ nena êv iniñ nômkama aleba miñ hatôm ami. Êñ ma thêlô êv doho haviñ. Thêlôda iniñ auk ma miñ anyôla hanañ hadêñ i ami. 4 Thêlô elañ hadêñ yêlô nena, “Yêlô vovañ ek nandum ku imbiñ avômalô vi ek nanêm Wapômbêñ anêñ avômalô matheñ sa. Ba intú nandum mavi êndêñ yêlô ba notak yêlô ek nandum ku êñ.” 5 Ma yêlô asoñ kambom! Avômalô takêñ iniñ ku môñ ma êv i hadêñ Wapômbêñ vêm ma esopa Wapômbêñ anêñ auk ba êv i hadêñ yêlô haviñ. 6 Aêñ ba yêlô apôviñ Titi nena, “Nu Kolin ma undum anêm ku wapôm atu ba lêk habitak yôv endeba anêñ dan am.” 7 *Môlô avômalô vuliñ biñ ba udum unim ku mavi ba hêv liñsiñ. Ôêvhaviñ ba onañ abô

* 7:8: 2Ko 2:4 * 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17 * 8:1: Lom 15:26; 2Ko 9:1-2 * 8:7: 1Ko 16:1-2

batôḡ oyaḡ lôk oyala auk ma ôpôvîḡ ek nundum ku lôk lemimhaviḡ yêlô. Aêḡ ba intu nôñêm lêlê esak ku wapôm atu ba hêv liḡsiḡ aêḡ iyom.

⁸ Ya miḡ hatôm anyô bêḡ te ek yanaḡ nena, “Undum aêḡ” ami. Mi. Ma doḡtom yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya leḡiḡhiki ek nêñêm avômalô vi sa. Ba intu yaleḡhaviḡ yanḡê nena môlônim lemimhaviḡ êḡ ma avanôḡ hatôm thêlô iniḡ mena mi e? ⁹ *Ma môlô oyala Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôm. Yani lôkmaḡiḡ. Ma doḡtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nêm môlô sa ek batu numbitak lôkmaḡiḡ.

¹⁰ Môlô ma avômalô mavi ba yenaḡ auk ma aêntêk. Sondabêḡ yaḡ wakbôk ma môlô ômôḡ ek ôêv unim da. Ma miḡ ôêv oyaḡ ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv. ¹¹ Aêḡ ba valuseleḡ vithê la takatu ba ôpôm ma nôñêm vi ek nundum ku esak ek môlônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doḡtom iyom. ¹² *Nôñêm lôk kapôlômim, êḡ ma mavi. Ba miḡ lemimbi nena nôñêm nômkama sapêḡ êtôm da êndêḡ Wapômbêḡ ami. Nôñêm êtôm vithêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbêḡ lamavi. ¹³ Yêlôaniḡ auk nena miḡ nôdêlêk am ba nôñêm nômkama lôkthô ek nêm avômalô vi sa ma môlô mi ami. Mi. Nômbi sam esopa avômalô iniḡ bôk lo loḡ êmô. ¹⁴ Ma lêk môlônim bêḡ anôḡ hamô ba intu nôñêm thêlô sa. Yakô embeḡ yam ma tem iniḡ bêḡ anôḡ ma tem nêñêm môlô sa aêḡ iyom. Êḡ ma lôkthô tem êtôm doḡtom. ¹⁵ Hatôm bôk eto nena, “Opalê atu ba hawa bêḡ anôḡ ma tem miḡ êpôm bêḡ anôḡ ami, ma opalê atu ba hawa auviḡna ma tem miḡ nêm yak ami.”

Etak Ijip

16:18

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

¹⁶⁻¹⁷ Yêlô anaḡ hik Titi liḡ ek êsôk ek môlô ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miḡ yêlô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida lahaviḡ ba hapôviḡ ek êsôk. Wapômbêḡ hêv yenaḡ auk hadêḡ Titi ba lahiki hathak môlô. Aêḡ ba yahêv yaleḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ. ¹⁸ Tem yêlô nanêm anyô yaḡ imbiḡ yani. Ôpêḡ ma avômalô êvhaviḡ êyê nena anyô hadum Wapômbêḡ anêḡ ku mavi ba ebam yani. ¹⁹ Ba intu avômalô êvhaviḡ elam ôpêḡ ek ni imbiḡ yêlô ek nêm da wapôm atu ek Wapômbêḡ enja athêḡ lôkmaḡiḡ lôk injik thô nena yêlô leḡiḡhaviḡ nanêm thêlô sa. ²⁰ Yêlô akô ek avômalô netatale yêlô esak da wapôm atu ba yêlô ayabiḡ. Ba intu yêlô apesaḡ ku êḡ mavi ²¹ ek Anyô Bêḡ lôk avômalô sapêḡ nêḡê nena yêlô adum ku êḡ thêthôḡ.

²² Ba intu yêlô êv anyô te haviḡ ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nêm ku lomaloma sa lôbôlôḡ. Bôk hayê nena môlô ma avômalô mavi ba intu hapôviḡ ek êsôk. ²³ Titi ma yenaḡ anyô môlô atu ba hadum ku haviḡ ya hamô môlô malêvôḡ. Ma aiyaḡ takêḡ ma avômalô êvhaviḡ iniḡ ḡê ku takatu ba êv athêḡ lôkmaḡiḡ hadêḡ Kilisi. ²⁴ *Aêḡ ba uḡwik am thô êndêḡ ḡê êntêk nena môlô ma avômalô lemimhaviḡ avômalô vi. Ba intu yêlô abam môlô. Ma tem avômalô êvhaviḡ lodôḡlodôḡ lôkthô nêḡê nena yêlôaniḡ abô ma avanôḡ.

9

Kolin êv da ek nêm Wapômbêḡ anêḡ avômalô sa

¹ *Môlô bôk ovaloḡ ku da takatu ba ôêv ek nêm Wapômbêḡ anêḡ avômalô matherḡ sa. Ma doḡtom yaleḡhaviḡ yanaḡ abô doho imbiḡ. ² Yahayala nena

* 8:9: Mat 8:20; Plp 2:6-7

* 8:12: Mak 12:43-44

* 8:24: 2Ko 7:13-14

* 9:1: 2Ko 8:1-7

môlô lemimhaviñ nônêm i sa. Ba yahabam môlô hadêñ avômalô Masedonia nena sondabêñ yanj waktbôk atu ma môlô avômalô Akaiia kapôlômim hakak am ek nônêm da. Ba intu avômalô Masedonia doho elañô ba elom everj ek nindum aêñ. ³Aêñ ba yahêv aiyañ doho ba êthôk êtôm atu ba yêlô abam môlô ek miñ imbitak êtôm abôyañ ami ma êtôm ku ek môlô nopesañ am êtôm atu ba yahanañ. ⁴Sêbôk ma yahabam môlô ba yakô ñê Masedonia doho nêlêm imbiñ yêlô ba nêgê nena miñ ôpôpêk am ami êñ ma tem ya mama ma môlô ma tem noja mama bêñ anôñ lôk. ⁵Aêñ ba yahanañ hik aiyañ takatu liñ ek nêmoñ nêsôk nêgê môlô ek nêpôpêk da takatu ba bôk môlô ubutiñ abô ek nônêm ek batu da êñ imbitak êtôm da wapôm ma miñ da palonj ami.

⁶*Lemimbi nôm êntêk. Opalê atu ba havatho yanjvêk auviñna ma tem enja dokte. Ma opalê atu ba havatho bêñ anôñ ma tem enja limamôk. ⁷Wapômbêñ lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavidonj. Ba intu avômalô tomtom nêném malêla êtôm iniñ leñjinhaviñ. Ma miñ nêpôlik ami. Ma anyô yanj miñ êndôk anyô yanj la ek nêm ami. ⁸Wapômbêñ anêñ wapôm tem indum ba anêm nômkama tem imbitak bêñ anôñ êtôm wak nômbêñ intu ek anêm ku lomaloma indilup mavi. ⁹Hatôm bôk eto nena, “Yani hathak hapaliv anêñ wapôm hadêñ ñê nômkama mi takatu ba êmô lôbôlôbô, ma anêñ thêthônj hêk wak nômbêñ intu sapêñ.”

Kapya Yey 112:9

¹⁰*Wapômbêñ hêv yanjvêk ek nembatho ma polom ek nejanj. Ma tem nêm yanjvêk bêñ anôñ ek indum môlô numbitak thêthônj êtôm yanjvêk atu ba hêv liñsiñ. ¹¹*Yani tem indum ba môlô numbitak lôkmanjgij ek nundum wapôm lôbôlôñ ek yêlô nanêm da êntêk êndêñ avômalô ma tem nêném iniñ leñjijmavi êndêñ Wapômbêñ.

¹²Ku takatu ba môlô udum ma miñ ôêv Wapômbêñ anêñ avômalô mathêñ iyom sa ami. Mi. Thêlô enañ iniñ leñjijmavi bêñ hadêñ Wapômbêñ aleba leñjijmavi takêñ hayô siñ ba halelope. ¹³Ma da êñ hik môlônim wapôm thô ek avômalô nêgê nena ôêvhaviñ Kilisi ba osopa anêñ Abô Mavi ba udum wapôm hadêñ thêlô lôk avômalô vi haviñ. Êñ ma tem nêmbô Wapômbêñ. ¹⁴Ma thêlô tem nêgê Wapômbêñ anêñ wapôm takatu ba hêv hadêñ môlô ba hayô siñ ba halelope ma tem leñjijiki ba neteñ mek ek môlô. ¹⁵Nanêm leñjijmavi êndêñ Wapômbêñ esak anêñ wapôm takatu ba hêv hadêñ alalô aleba hik alalôaniñ auk vônô.

10

Pol hêv yanida kisi

¹*Ya Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauviñ i ba hamô malinjyaô. Ma yaleñ hik ya ek môlô ba yahanañ nena avômalô enañ nena yahamô haviñ môlô ma ya anyô kupik. Ma donjom enañ nena yahamô daim ma yahakôk havenj ek yambitak anyô bêñ. ²*Ma doho enañ nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêñ ba yasañ i la. Ba intu yahanañ hik môlô liñ lôklokwanj ek nopesañ abô êñ vêmam ka yasôk nena mi ma tem yasôk êtôm anyô bêñ. ³Yêlô amô pik ma donjom miñ ik vovak hatôm avômalô ethak idum ami. ⁴*Ma yêlô awa Wapômbêñ anêñ lôklokwanj ek abuliñ nômkama pik takatu ba lôklokwanj ba

* 9:6: Snd 11:24-25 * 9:10: Ais 55:10 * 9:11: 2Ko 1:11; 4:15 * 10:1: 1Ko 2:3 * 10:2:

1Ko 4:21 * 10:4: Ep 6:13-17

nômkama vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma miŋ nômkama pik êntêk ami. ⁵ Abô ebam i lôk êkôki takatu ba haminŋ Wapômbêŋ anêŋ auk loŋ sinŋ intu yêlô avak pesa. Ma yêlô ato auk lokbaŋ takêŋ ek imbitak thêthônŋ ênjêk Wapômbêŋ ma. ⁶ Ba intu node kapôlômim lilinŋ yapiŋ ek yêlô athôk ma nanêm vovanŋ êndêŋ nê takatu ba leŋôndônŋ kôtônŋ iyom. Ma miŋ ole kapôlômim lilinŋ ami ma ku êŋ tem mi.

⁷ Mólô othak ôyê nômkama hêk viyaiŋ iyom. Ma ôpatu ba habam yani nena Kilisi anêŋ, nodanô! Yêlô ma Kilisi anêŋ haviŋ. ⁸ *Yahabam yada bêŋ anônŋ nena Anyô Bêŋ hêv athêŋ bêŋ hadêŋ yêlô ek nambatho môlô loŋ lôklokwaŋ ma miŋ nambulinŋ môlô ami. Ba intu miŋ ya mama ami. ⁹⁻¹⁰ Avômalô enaŋ nena yahato kapya hatôm anyô bêŋ lôk yamalenŋ thêlêv ba yahathanŋ avômalô. Lôk enaŋ nena yahalêm ma thêlô êyê ya hatôm anyô kupik lôk yenaŋ abô ma volonŋa. Nodaŋô! Mólô miŋ nosonŋ nena yahato kapya yaŋ atu ek indum môlô nôkô ami. Mi. ¹¹ Mólô opalêla takatu ba osonŋ nena ya anyô kupik, ma nodek lemôndônŋ ba nodanô! Malêla takatu ba môlô osam hêk yêlôaniŋ kapya, nôm takêŋ iyom intu tem yêlô nasopa.

¹² Hatôm yambam yada êtôm nê mavi takatu ba ebam thêlôda? Yanaŋ nena ya anyô lôkauk hatôm thêlô e? Alikaknena! Ya mi. Nê molo ethak idum aêŋ! Thêlô ethak êyê iniŋ ku ba ebam nena thêlôninŋ ku lêk habitak mavi. ¹³ *Yêlô abam yêlôaniŋ athêŋ hathak ku takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ yêlô iyom. Ba môlô ma ômô ku êŋ kapô. Ma vi atu ba miŋ hêv ami ma miŋ abam yêlôda ba anaŋ abô mayaliv ami. ¹⁴ Ma avômalô doho enaŋ nena yêlô abam i hathak ku takatu ba miŋ yêlôaniŋ ami. Mi. Yêlô ma nê môŋ anônŋ ek ayô ek môlô haviŋ Kilisi anêŋ Abô Mavi. ¹⁵ Ba intu yêlô miŋ abam yêlôaniŋ athêŋ hathak ku takatu ba anyô vi idum ami. Yakô môlônim ôêvhaviŋ tem indumbak ma yêlôaniŋ ku tem ni embenŋ môlônim loŋ sapêŋ ¹⁶ ek yêlô nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi embenŋ luvuluvu. Aêŋ ba tem yêlô nabam yêlôaniŋ athêŋ esak ku kapô takatu ba anyô yaŋ hadum ami. ¹⁷⁻¹⁸ *Ôpatu ba Anyô Bêŋ habam yani intu tem Anyô Bêŋ imbi binônŋ esak. Ma ôpatu ba habam yanida intu tem athêŋ mi. Hatôm bôk eto nena, “Opalêla takatu ba êbôdi ma nêmbôdi esak Anyô Bêŋ iyom.” *Jelemaia 9:24*

11

Pol miŋ kêdônŋwaga abôyaŋ ami

¹ Yahananŋ abô molo ma doŋtom nômô malinŋyaô vêmam. ² *Yalenŋanŋ hathak môlô hatôm atu ba Wapômbêŋ ladaŋ hathak alalô. Yahapesanŋ abô ek noja anyô doŋtom iyom intu Kilisi ba yahadum ek môlô kapôlômim ênjêk mabunŋ êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma doŋtom miŋ elom ami denaŋ. ³ *Ma yakô avômalô doho nimbulinŋ môlônim auk endeba nôndô abô takatu ba ovak haviŋ Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havuŋ abô ba hasau Ewa. ⁴ *Nê takêŋ êlêm enaŋ ba môlô osopa Yisu yaŋda ma miŋ Yisu atu ba yêlô bôk anaŋ hathak ami. Ma owa dahô yaŋda ma miŋ yaŋ atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yaŋda ma miŋ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa nê êŋ thô? ⁵ *Mólô osonŋ nena kêdônŋwaga takatu ba olam nena “aposel lôkmanŋinŋ”

* **10:8:** 2Ko 13:10 * **10:13:** Lom 12:3 * **10:17-18:** 1Ko 1:31; 4:4 * **11:2:** Ep 5:26-27 * **11:3:** Stt 3:4,13 * **11:4:** Gal 1:8-9 * **11:5:** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11

êmô vuliņ ek ya e? Mi. Miņ yahamô thêlô vibiņ ami. ⁶*Ya anyô yaverņbôlêk malaiņ ba yahanaj abô thôthô. Ma doņtom yenaņ auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêņ môlô ba oyala yôv.

⁷*Yahanaj Wapômbêņ anêņ Abô Mavi hadêņ môlô ma doņtom yahadô vuli ek yatauviņ ya ma yanêm môlô liņ. Êņ ma kambom e? ⁸*Nodaņô! Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa jê êvhaviņ vi iniņ valuselen ek batu yandum ku yanêm môlô sa esak. ⁹*Yahamô haviņ môlô ba yahêv yak hathak nômkama ma doņtom miņ yahêv malaiņ hadêņ môlô ami. Aiyaņ doho êlêm anêņ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêņ ma yahadô yanêm malaiņ lomaloma êndêņ môlô ba tem miņ yatak auk êņ ami. ¹⁰Kilisi anêņ abô ma avanôņ. Ma yenaņ abô aêņ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêņ. Môlô avômalô plovins Akaia miņ hatôm numiņ ya loņ siņ ami. ¹¹Miņ yalenj haviņ môlô ami ba intu yahadum aêņ e? Wapômbêņ intu hayala.

¹²⁻¹⁵Sadaņ hêv i liliņ hatôm aņela lôk deda. Ma anêņ jê ku ele i liliņ hatôm jê thêthôņ aêņ iyom ba ibitak aposel oyaņ ma esau môlô nena thêlô ma Kilisi anêņ aposel. Êņ ma Sadaņ da anêņ kobom ba hathak hadum aêņ ba intu miņ nosoj kakapuk ami. Aêņ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadum ek miņ yanja vuli esak Wapômbêņ anêņ abô takatu ba yahanaj ami ek yadabêņ jê takêņ iniņ auk kisi. Thêlô idum ek nenaņ nena, “Yêlô ma aposel hatôm Pol” ba intu idum ek yanaņ injik môlô liņ esak vuli. Êņ ma tem thêlô nênem iniņ athêņ liņ esak iniņ ku. Nê takêņ iniņ lôkmala anêņ daņ tem êtôm iniņ ku kambom takatu ba idum.

Pol hadum ku aposel ba hawa malaiņ lomaloma

¹⁶Bôk yahanaj yôv nena miņ lemimimbi nena ya ma anyô molo te ami. Ma doņtom tem yanaņ abô molo ba yambam ya êtôm kêdôņwaga abôyaņ takêņ ba intu nodaņô bônôņ êtôm atu ba othak udum hadêņ jê molo vi. ¹⁷Yahasopa auk molo ba yahabam ya ma miņ yahasopa Anyô Bêņ anêņ abô ami. ¹⁸Ma kêdôņwaga abôyaņ ethak ebam i hatôm avômalô pik ethak idum. Aêņ ba intu tem yambam ya. ¹⁹Môlô othak ômô labalina haviņ jê auk molo. Êņ ma môlô jê lôkauk e? ²⁰Odaņô! Nê êņ êyê môlô nena ôvathek lôk ibuliņ môlô ma êv vovaņ lôk êv thêlôda liņ ma epetav môlô malemim daņ. Ma doņtom môlô miņ ôpôlik ami! ²¹*Betha ya anyô vau lôk miņ yahadum hatôm thêlô ami ba intu ôpôlik hathak ya? Ai! Lêk ya mama.

Nê takêņ miņ êkô ami ma êv iniņ athêņ liņ ba intu tem yandum êtôm anyô auk molo ek yambam yada aêņ iyom. ²²⁻²³*Thêlô ma Hiblu e? Mena Israel e? Mena Ablaham anêņ limi e? Ma thêlô ma Kilisi anêņ jê ku e? Ma ya? Ya ma bêņ anôņ lôk ek thêlô. Aêņ ba ya hatôm anyô molo ba tem yambam ya da. Bôk yahadum ku bêņ anôņ lôk yahamô koladôņ ma ik ya hathak yak lôkmaņgiņ lôk idum ek nijik ya vônô lôbôlôņ hamôņ ek i. ²⁴*Avômalô Israel bôk ik ya bôlôņ bahenvi hathak yak lôkmaņgiņ hatôm 39.* ²⁵*Ik ya hathak okdiba hatôm bôlôņ lô ma ik ya hathak valu bôlôņ te. Ma yahathak yeņ ba yaha ma kakalu lôk damak ba yeņ kambom hatôm bôlôņ lô. Ma yahamô

* **11:6:** 1Ko 2:1,13 * **11:7:** 1Ko 9:18 * **11:8:** Plp 4:15,18 * **11:9:** 2Ko 12:13; Plp 4:15,18
 * **11:21:** Plp 3:4 * **11:22-23:** Ap 16:23; Plp 3:5 * **11:24:** Lo 25:3 * **11:24:** Israel iniņ abô balabuņ hanaņ nena nijik anyô esak yak lôkmaņgiņ êņ êtôm bôlôņ 40 êņ ma tem anyô ema. Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmala. Ba intu evali Pol hatôm 39 iyom. * **11:25:** Ap 16:22; 14:19

ngwêk malêvôn hatôm bôlôvôn yaŋ ma wak daluk yaŋ. ²⁶*Yaha ba yahalêm lôbôlôn ba ŋaŋbô lôk nê vani ma yada yenaŋ avômalô lôk nê loŋ buyaŋ ma avômalô malak bêŋbêŋ lôk loŋ oyaŋ ma ŋgwêk kambom lôk nê esau nena yenaŋ aiaŋ lôkthô idum ek nimbuliŋ ya. ²⁷Yahadum ku malaiŋ lôk vovanik bêŋ ba miŋ yahêk ami. Yahathakmuniŋ lôk yahama kisi ma yaha yalenŋ oyaŋ. Ya nômkama mi ba yahasimbak. ²⁸Ma malaiŋ te haviŋ nena yalenŋ hik ya wak nômbêŋ intu hathak avômalô êvhaviŋ lôkthô. ²⁹Nê takatu ba lêk vau, êŋ ma ya lêk vau aêŋ iyom. Ma anyôla havôv anyô yaŋ ek indum kambom, êŋ ma yakapôlôn hathaŋ hatôm atum.

³⁰Lemimhaviŋ yambam ya aêŋ ba intu tem yambam ya esak yenaŋ ku vaunena takatu ba bôk yahadum iyom. ³¹Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lambô atu ba nêmbô wak nômbêŋ intu sapêŋ hayala nena miŋ yahananŋ abôyaŋ ami. ³²*Aletas hatôm kiŋ ma yahamô Damaskas. Ma kiŋ anêŋ anyô bêŋ te hanaŋ hadêŋ nê vovak takatu ba eyabiŋ loŋ êŋ ek nebalonŋ ya. ³³Ma doŋtom etak ya halôk vak sam bêŋ te ba êlêlô ya halôk unyak lôk abyaŋ ba yahasôv ma miŋ evalonŋ ya ami.

12

Pol hayê wêŋ

¹Abô êntêk miŋ hatôm nê avômalô sa mavi ami. Ma doŋtom tem yambam ya esak loŋbô esak wêŋ lôk auk takatu ba Anyô Bêŋ hik thô hadêŋ ya. ²Yahayala anyô atu ba hêvhaviŋ Kilisi. Sondabêŋ 14 hale ba hi ma ewa yani ba i malak leŋ te lô. Ewa ôpêŋ lôk liŋkupik mena injo, êŋ ma yahathôŋ. Wapômbêŋ da hayala. ³Yahayala nena anyô êŋ ewa lôk liŋkupik mena mi, êŋ ma yahathôŋ ma Wapômbêŋ iyom intu hayala ⁴ba ewa yani ba i malak leŋ elam nena “Paladais”. Yani halaŋô abô loŋ kapô lomaloma ba ik yani kisi ek miŋ enaŋ bêŋ ami. ⁵Anyô anêŋ aêŋ ma tem yambam yani. Ma doŋtom yada ma tem yambam yenaŋ ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmaŋgiŋ havatho Pol

⁶⁻⁷*Wapômbêŋ bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmaŋgiŋ hadêŋ ya yôv. Aêŋ ba yahadum ek yambam yada esak auk êŋ, êŋ ma yanaŋ abô avanônŋ iyom ba miŋ ya anyô auk volonŋ ami. Ma yakô avômalô nesonŋ nena ya anyô lôkmaŋgiŋ ba miŋ ya anyô oyaŋ hatôm nê vi ami. Aêŋ ba hêv Sadaŋ anêŋ nê ku ba i ibi yalenŋkupik hathak yak lôkmaŋgiŋ ba hêv malaiŋ hadêŋ ya ek miŋ yaŋgê ya daŋ ami. ⁸Yahalaŋ hadêŋ Wapômbêŋ hatôm bôlônŋ lô ek nêv vê ênjêk ya. ⁹*Ma doŋtom hanaŋ hadêŋ ya, “Yenaŋ lôklokwaŋ hik i thô hadêŋ waklavônŋ o vau lôk yenaŋ wapôm ma hatôm ek o.” Aêŋ ba yalenŋmavi ek yambam yenaŋ ku vaunena takatu ek injik Kilisi anêŋ lôklokwaŋ thô. ¹⁰Ya anyô vau ma doŋtom lêk ya anyô lôklokwaŋ. Ba intu yahasopa Kilisi vaŋgwam ma yalenŋmavi nena ya anyô vau lôk enaŋ abôma hathak ya ma yahadum ku lôk vovanik lôk êv vovaŋ lôk malaiŋ lomaloma hadêŋ ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

¹¹*Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyaŋ ma doŋtom miŋ ya anyô oyaŋ anônŋ ek aposel lôkmaŋgiŋ takatu ami. Thêlô êlêm ek môlô ma môlô ôêv yak ba miŋ onaŋ yenaŋ ku anêŋ

* 11:26: Ap 9:23; 14:5 * 11:32: Ap 9:23-25 * 12:6-7: Jop 2:6 * 12:9: Plp 4:11-13 * 12:11:

lavôḡ mavi hadêḡ i ami. ¹² *Wapômbêḡ haminḡ lôklokwaḡ haviḡ ya ba intu hik yenaḡ ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô sa ek neyala yanida mavi hathak lavôḡinḡ lôk nômbithi ma ku lôklokwaḡ lomalomama ma miḡ ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nôḡ takêḡ yôv. ¹³ *Aisê ba môlô onaḡ nena yakapôlôḡ hagiap hathak môlô ma yalenḡhaviḡ avômalô êvhaviḡ vi? Sêbôk ba yahamô haviḡ môlô ma yahadô yanêḡ malaiḡ êndêḡ môlô ba intu miḡ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadêḡ avômalô êvhaviḡ vi ami. Ma môlô lemmaniḡ eka? Kikaknena! Notak kapôlômim ek ya.

¹⁴ Odaḡô! Lêk bôlôḡ te lô ba tem yasôk ek môlô. Miḡ yalenḡhaviḡ môlô nôḡnêḡ nôḡkama êndêḡ ya ami. Yalenḡhaviḡ môlôda. Avômena miḡ isup valuselenḡ ek nêḡnêḡ lami sa ami. Mi. Lami isup valuselenḡ ek nêḡnêḡ nali sa. Ba intu tem miḡ yanêḡ môlô malaiḡ ek yasup môlônim da ek nêḡḡ ya sa ami. ¹⁵ Aêḡ ba yalenḡmavi anôḡ ek yanêḡ yenaḡ nôḡkama lôkthô êndêḡ môlô ma yanêḡ yada imbinḡ aêḡ iyom. Yalenḡhaviḡ môlô bêḡ anôḡ ma yakô ek môlô nôḡndô ya. ¹⁶ Avômalô enaḡ nena yahamô haviḡ i ba miḡ yahêv malaiḡ ami. Ma doḡtom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahanaḡ abô yaḡ. ¹⁷ Aisê! Nê ku takatu ba yahêv hathôk ma doho ibuliḡ môlô e? ¹⁸ *Yahapôviḡ Titi ek êsôk ek môlô ma yahêv alalôaniḡ aiyaḡ te haviḡ. Ma Titi habuliḡ môlô e? Mi. Titi hathak hasopa yavenḡgwam iyom ma yaianiḡ auk ma doḡtom.

¹⁹ Môlô olaḡô abô takatu ba osoḡ nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anêḡ avômalô ba amiḡ Wapômbêḡ ma ba anaḡ abô êntêk. Aiyaḡ thêlô, nôḡkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho môlô loḡ. ²⁰ Yahakô ek yasôk ma tem miḡ yalenḡmavi ek môlô ami ma môlô tem miḡ lemimmavi ek ya aêḡ ami. Yahakô ek abô lôkthaḡgo ma leḡdaḡ lôk leḡḡaḡa, lôk ovak am vose hi lodôḡlodôḡ, abôma lôk onaḡ abôyaḡ hathak anyô yaḡ ma otatale am lôk ôyê am daḡ lôk ôthô avômalô ba i mayaliv. ²¹ *Yahakô ek yasôk esak loḡbô ma yenaḡ Wapômbêḡ tem indum ba ya mama esak môlônim kambom takatu. Ma tem yakapôlôḡ malaiḡ bêḡ anôḡ esak ḡê takatu ba miḡ ele kapôlôḡinḡ liliḡ hathak iniḡ lelaik lôk thethaḡak ma sek waliliḡ takatu ba idum ami.

13

Kolin neyabinḡ iniḡ êvhaviḡ

¹ *Bôk yahathôk bôlôḡ ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôḡ te lô. Lemimimbi esak abô êntêk,
 "Ju mena lô la enaḡ anyô te anêḡ kambom bêḡ, êḡ ma abô avanôḡ." *Lo 19:15*
²⁻³ Sêbôk atu ba yahathôk bôlôḡ yaḡ ma yahêv abô lôkliḡyak hadêḡ môlô. Ma lêk yahamô haviḡ môlô ami, ma doḡtom yahanaḡ hathak loḡbô nena môlô lemimhaviḡ ôḡḡô nena yada yenaḡ abô mena Kilisi anêḡ abô. Ba intu tem yasôk esak loḡbô ek yanḡê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem miḡ yatak i ek nêsoḡv ami. Kilisi ma miḡ anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwaḡ kambom ba tem eyabinḡ môlô dedauḡ mavi.
⁴ *Avanôḡ, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma doḡtom hamô lôkmala hathak Wapômbêḡ anêḡ lôkliḡyak. Yêlô ma vaunena aêḡ iyom ma doḡtom hathak Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ ba intu yêlô amô lôkmala haviḡ yani ek nanêḡ môlô sa.

* **12:12:** Lom 15:19 * **12:13:** 2Ko 11:9 * **12:18:** 2Ko 8:6,16-18 * **12:21:** 2Ko 13:2 * **13:1:** Mat 18:16; 1Ti 5:19 * **13:4:** Plp 2:7-8

⁵* Nôsoam ba noya ek ôngô nena unim ôêvHAVIN hamô mena mi e? Nutitiŋ amda ek noyala nena intu ômô havinŋ Yisu Kilisi mena bôk ôêv yak yôv. Injo. Yakô mi la. ⁶ Yalenŋhavinŋ môlô nutitiŋ yêlô ma tem ôngô nena miŋ bôk aêv yak ami. ⁷ Ba yêlô miŋ aêv yak ami ba avômalô êyê yêlô hatôm aposel, êŋ ma nôm oyaŋ. Mena enaŋ nena yêlô aêv yak ba yêlô nê vau ba miŋ aposel ami, êŋ ma nôm oyaŋ aêŋ iyom. Ma doŋtom nômbêŋ ma nundum nômkama lôkthô thêthôŋ iyom. Ma yahananŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek miŋ môlô nundum kambom la ami. ⁸ Yêlô miŋ hatôm nandum nômla eso abô avanôŋ ami. Mi. Nambatho abô avanôŋ loŋ iyom. ⁹ Môlô lôklokwanŋ ma yêlô vau, êŋ ma yêlô leŋinŋmavi. Yêlô aterŋ mek ek môlô nopesaŋ unim kambom takêŋ ba numbitak mavi esak loŋbô. ¹⁰* Anyô Bêŋ hêv ku lôk athêŋ êŋ hadêŋ ya ek yato môlô ek numbitak thêthôŋ ma miŋ yambi môlô ni ami. Aêŋ ba miŋ yahamô havinŋ môlô ami ba intu yahato abô takêntêk ek waklavôŋ atu ba yahathôk ma tem yanja yenaŋ lôklokwanŋ ek yapesaŋ môlôniŋ auk. Ma miŋ yanêŋ vovanŋ êndêŋ môlô ami.

Pol hanaŋ anêŋ lamavi

¹¹ Aiyaŋ thêlô, lêk yôv. Ba lemimmavi ma nopesaŋ malainŋ sapêŋ. Nobatho am loŋ esak abô ni ba êlêŋ ma noja auk doŋtom lôk nômô yôhok ma Wapômbêŋ anêŋ lahavinŋ lôk anêŋ labali êmô imbinŋ môlô.

¹² Ma nokam môlôviyaŋ esak kobom yôhok mathêŋ.

Nê mathêŋ lôkthô êv ininŋ leŋinŋmavi havinŋ.

¹³ Alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm lôk Wapômbêŋ anêŋ lahavinŋ ma Lovak Mathêŋ anêŋ lamavi êmô imbinŋ môlô lôkthô.

Kapyra atu ba Pol hato hi Galesia Abô môŋ

Pol hato abô êntêk hi hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô plovins Galesia. Bôk hamô haviŋ thêlô ba hananŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô ba intu êvhaviŋ Yisu (Ap 16:6; 18:23). Thêlô bêŋ anôŋ ma miŋ nê Isael ami ma nê loŋ buyaŋ.

Havenŋ yam ma nê Isael doho êlêm ma enanŋ hadêŋ thêlô ek nebalonŋ Mose anêŋ abô balabunŋ loŋ lôk nenŋothe iniŋ kupik êtôm nê Isael ek nimbatak thêthônŋ ênjêk Wapômbêŋ ma. Pol halaŋô abô êŋ, ma hato kapyra êntêk nena nê takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ halam i nena nê thêthônŋ. Ma nê takatu ba esopa balabunŋ iyom miŋ hatôm nimbatak thêthônŋ ami.

Hato hadêŋ 53 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya ma aposel Pol. Avômalô la miŋ elam ya ek yandum ku êntêk ami lôk miŋ anyôla hêv ku êntêk hadêŋ ya ami. Yisu Kilisi lo Kamik Wapômbêŋ thai da êv ku êntêk hadêŋ ya, ôpatu ba hik Yisu Kilisi liŋ hêk ŋama. ² Ya lôk aiyarŋ thêlô aêv kapyra êntêk hadêŋ môlô avômalô ôdônŋ takatu ba ôêvhaviŋ ômô malak lôŋ nenanena anêŋ plovins Galesia.

³ Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nênem iniŋ wapôm lôk labali êndêŋ môlô. ⁴ *Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba Kilisi hêv yanida ek nêem alalô sa ek nêem kambom vê lôk epole kambom bôlônŋ êntêk anêŋ yak takatu ba havalonŋ alalô loŋ vê. ⁵ Aêŋ ba nambô Kamik Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmarŋŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avandônŋ!

Abô Mavi ma donŋtom iyom

⁶ Ya kapôlônŋ hasonŋ kambom nena kethenŋ oyarŋ ma môlô ôvônŋ dômim hadêŋ ôpatu ba bôk halam môlô hathak Yisu Kilisi anêŋ wapôm ma lêk môlô osopa abô yanŋa. ⁷ *Ma donŋtom abô êŋ ma miŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ami. Yakô anyô doho lêk nendela môlônim auk ba nindum ek ninduviŋ Kilisi anêŋ Abô Mavi. ⁸ *Odanô! Yêlôda ananŋ abô yanŋa mena anêla la anêŋ malak lenŋ hananŋ abô yanŋa hadêŋ môlô ba miŋ hatôm Abô Mavi sêbôk ba yêlô ananŋ hadêŋ môlô ami, êŋ ma tem yandam Wapômbêŋ ek imbuliŋ ôpêŋ. ⁹ Bôk yêlô ananŋ hadêŋ môlô yôn ma lêk yahananŋ hathak lonŋbô. Anyô late hananŋ Abô Mavi hadêŋ môlô ba miŋ hatôm atu ba bôk owa anêŋ yêlô ami, êŋ ma tem yandam Wapômbêŋ ek imbuliŋ ôpêŋ.

¹⁰ *Ba yahananŋ abô êŋ ek yandôk avômalô lenŋŋ lôk Wapômbêŋ la e? Mena yahadam ek avômalô nêgê ya nena mavi e? Yahananŋ abô êŋ ba hatôm sêbôk atu ba yahadam ku ek avômalô nêgê ba nebam ya, êŋ ma ya miŋ Kilisi anêŋ anyô ku te ami.

Pol hananŋ anêŋ ku lavônŋ

¹¹⁻¹² *Aiyarŋ thêlô, yalenŋhaviŋ môlô noyala nena Abô Mavi atu ba yahananŋ hadêŋ môlô, êŋ ma Yisu Kilisi da hik thô hadêŋ ya. Ma miŋ anyôla hananŋ

* 1:4: Gal 2:20 * 1:7: Ap 15:1,24 * 1:8: 1Ko 16:22 * 1:10: 1Te 2:4 * 1:11-12: Mat 16:17

mena yahawa hêk anyôla anêḡ auk lôk miḡ anyôla hadôḡ ya hathak abô êḡ ami. Milôk.

13* Môlô bôk olanḡ hathak yenanḡ bôk lo loḡ sêbôk ba yahasopa Israeḡ ininḡ abô balabuḡ, ba yahêv vovanḡ bêḡ hadêḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhavinḡ ba yahabulinḡ i. 14* Ma ya lôklokwanḡ ek yasopa bumalô ininḡ bôk lo loḡ ba yahatitinḡ Mose anêḡ balabuḡ aleba yenanḡ auk hamôḡ ek apenena muk Israeḡ vi ininḡ. 15-17* Ma doḡtom Wapômbêḡ da hadum ba hik nakaduḡ thô hadêḡ ya ek yanar Abô Mavi esak nakaduḡ bêḡ êndêḡ avômalô loḡ buyanḡ. Sêbôk ba yahaminḡ wakatik kapô denanḡ, ma bôk habi banḡ hayô hêk ya lôk halam ya yôv hathak anêḡ wapôm. Ba intu yaha Alebia vêm ma yahavôhalêm Damaskas hathak loḡbô. Miḡ yahananḡ hik anyôla linḡ lôk yaha Jelusalem ek yangê aposel takatu ba ibitak êmôḡ ek ya ami.

18* Sondabêḡ lokwanḡlô hale ba hi, êḡ ma yaha daku Jelusalem ek yanar abô imbinḡ Pita. Ma yahamô havinḡ yani hatôm wak lauminḡ ba labahenḡvi. 19 Ma doḡtom miḡ yahayê aposel vi ami ma yahayê Jems iyom, Yisu yanḡ molok. 20 Ba intu abô êntêk ba yahato hadêḡ môlô, ma yahananḡ abô avanḡḡ haminḡ Wapômbêḡ ma. Ma miḡ abôyanḡ ami. 21* Vêm ma yaha plovins Silia lo Silisia. 22 Ma avômalô ôdôḡ takatu ba êvhavinḡ Yisu Kilisi êmô Judia êthôḡ ya palinḡ. 23 Thêlô elanḡ abô takatu ba avômalô vi enanḡ hathak ya iyom nena, "Sêbôk ma ôpêḡ hêv vovanḡ hadêḡ alalô ba habulinḡ abô êvhavinḡ. Ma doḡtom lêk hananḡ abô êḡ bêḡ." 24 Ma avômalô takêḡ êyê yenanḡ ku ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.

2

Aposel êlôk hathak Pol anêḡ ku

1-2* Sondabêḡ hatôm 14 hale ba hi yôv ma Wapômbêḡ miḡ hik anêḡ lahavinḡ thô ek yana Jelusalem. Aêḡ ba yahavôha daku hathak loḡbô. Ma Banabas hi havinḡ ya ma yahawa Titi havinḡ. Ma yahalam avômalô êvhavinḡ ininḡ ḡê bêḡbêḡ ba yêlô amô unyak kapô ma yahananḡ yenanḡ ku lavôḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu ba yahêv hadêḡ avômalô loḡ buyanḡ ek yêlô sapêḡ kapôlôḡḡ doḡtom ek ku êḡ injik anôḡ. 3 Nê bêḡbêḡ takêḡ elanḡ yenanḡ abô ba leninḡmavi hathak ma miḡ enanḡ nena yêlô nanḡothe Titi anyô Glik atu anêḡ kupik ami. 4* Ku êḡ anêḡ ôdôḡ nena sêbôk ba aiyar doho atu ba esopa abô yanḡa ivunḡ ininḡ auk ma ibitak êyô yêlô kapô ba êlêm ek neyala yêlôaninḡ auk esak Yisu Kilisi lôk aisê ba balabuḡ nenḡothe kupik miḡ havalonḡ alalô loḡ hathak loḡbô ami. Yakô ininḡ auk êḡ embalonḡ alalô loḡ ba namô balabuḡ vibinḡ esak loḡbô. 5 Ma yêlô miḡ alôk hathak ḡê êḡ ininḡ auk nenḡothe Titi anêḡ kupik ami, ma milôk ek Abô Mavi êḡ anêḡ anôḡ injik iminḡ môlô.

6 Ma doḡtom ḡê bêḡbêḡ takêḡ miḡ eyabinḡ yenanḡ auk ami. Môlôda obam thêlô nena ḡê bêḡbêḡ ma doḡtom Wapômbêḡ miḡ hayê nômkama takatu ba hêk loḡ yainḡ ami. Aêḡ ba yada yenanḡ auk nena thêlô ma ḡê bêḡbêḡ, êḡ ma nôm oyanḡ. 7* Nê bêḡbêḡ takêḡ êyê nena Wapômbêḡ bôk hêv ku yanar anêḡ Abô Mavi bêḡ êndêḡ avômalô loḡ buyanḡ hatôm hêv ku hadêḡ Pita ek enanḡ êndêḡ avômalô Israeḡ. 8 Wapômbêḡ hêv lôklokwanḡ êḡ hadêḡ Pita ek indum ku aposel êmô avômalô Israeḡ malêvôḡ. Ma hêv lôklokwanḡ hadêḡ ya aêḡ iyom ek yandum

* 1:13: Ap 8:3 * 1:14: Ap 22:3 * 1:15-17: Ais 49:1; Gal 2:7 * 1:18: Ap 9:26-27 * 1:21: Ap 9:30 * 2:1-2: Ap 15:2 * 2:4: Gal 1:7; 5:1,13 * 2:7: Ap 22:21

ku aposel êmô avômalô loŋ buyaŋ malêvôŋ. ⁹Jems lo Pita ma Jon nê takatu ba môlô ôyê hatôm nê bêŋbêŋ, thêlô takêŋ êyê nena Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm ek yandum ku êŋ imbiŋ. Ba intu ekam yai lôk Banabas ma ewa yai hatôm iniŋ iviyaŋ ek nandum ku êmô avômalô loŋ buyaŋ malêvôŋ ma thêlôda nindum ku nêmo avômalô Isael malêvôŋ. ¹⁰*Ma thêlô êv abô donŋtom iyom hadêŋ yai ek nanêm avômalô sawa takatu ba êvhaviŋ sa. Ku êŋ bôk halinŋ ya bô ba hapôvinŋ ya ek yandum.

Pol hanaŋ Pita anêŋ kambom bêŋ

¹¹Sêbôk atu ba yahamô Antiok ma Pita hayô ba yai amô vêm ma hadum kambom te. Yahayê ma yahathanŋ yani nena, ¹²*“O ma anyô hothak hoanŋ nôm haviŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ enŋothe iniŋ kupik ami ma êvhaviŋ Yisu Kilisi. Ma donŋtom Jems anêŋ nê ku takatu ba evalonŋ auk nenŋothe kupik loŋ êyô, ma hôkô ba hôpôlik lôk hôvôlinŋ dômim ek avômalô loŋ buyaŋ takêŋ. ¹³Ma anêm auk lôkbaŋ êŋ havôv avômalô êvhaviŋ vi anêŋ Isael aleba havôv Banabas haviŋ.”

¹⁴Yahayê nena lêk etak Abô Mavi anêŋ loŋôndê ba evenŋ mayaliv, êŋ ma yahaminŋ piklêvôŋ ma yahananŋ Pita bêŋ nena, “O ma anyô Isael te ma donŋtom lêk hôyô loŋ êntêk môŋ ma hotak avômalô Isael iniŋ kobom ba hoanŋ nôm mayaliv haviŋ avômalô loŋ buyaŋ. Ma donŋtom lêk huik auk êŋ liliŋ ba hudum ek osopa Mose anêŋ balabuŋ esak loŋbô ba hôpôlik hathak avômalô loŋ buyaŋ takêŋ. Aisê, hudum ek ôpôvinŋ avômalô loŋ buyaŋ ek nesopa Mose anêŋ abô balabuŋ e?”

Ôpatu ba hêvhaviŋ Yisu ma anyô thêthôŋ

¹⁵Yêlôaniŋ wakatik lo wakamik ma avômalô Isael ba yêlô ma miŋ abitak anêŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba elam nena nê daluk ami. ¹⁶*Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hêvhaviŋ Yisu Kilisi, ma Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ. Ma ôpatu ba hasopa Mose anêŋ abô balabuŋ, yani ma mi. Ma yêlô bôk abitak thêthôŋ hatôm avômalô loŋ buyaŋ hathak ale kapôlôŋinŋ liliŋ ba aêvhaviŋ Yisu Kilisi. Ma miŋ hathak abô balabuŋ ami ek malê nena abô balabuŋ miŋ hatôm indum ba anyôla imbitak thêthôŋ ami.

¹⁷Ma donŋtom anyôla hanaŋ nena balabuŋ ma nôm oyaŋ ma êvhaviŋ iyom intu nôm anôŋ ba hadum mayaliv, êŋ ma avômalô tem nêgê Kilisi êtôm kambom anêŋ alaŋ. Êŋ ma auk lokbaŋ anôŋ! ¹⁸Yahavôlinŋ yadôminŋ ek abô balabuŋ ma donŋtom havenŋ yam ma yahik auk êŋ liliŋ ba yahayê nena balabuŋ ma lêk nômbêŋ ba yahasopa. Êŋ ma hik thô nena ya ma anyô yahabulinŋ abô balabuŋ. ¹⁹Lôk abô balabuŋ êŋ hik ya vônô ek batu yamô lôkmala imbiŋ Wapômbêŋ. ²⁰*Bôk ik yai lôk Kilisi vônô hathak alovalaŋaŋsinŋ. Yada ma miŋ yahamô lôkmala hathak loŋbô ami. Ma donŋtom Kilisi da lêk hamô lôkmala hamô yakapôlôŋ. Lôkmala êŋ intu hamô yalenŋvinŋkupik hatôm yahêvhaviŋ Wapômbêŋ Nakaduŋ, ôpatu ba lahaviŋ ya ba hêv i ek nêm ya sa. ²¹Avômalô doho enaŋ nena yahananŋ abôma hathak abô balabuŋ lôk yahavôlinŋ yadôminŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ wapôm. Ma donŋtom miŋ yahadum aêŋ ami. Abô balabuŋ hadum ba alalô abitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma, êŋ ma Kilisi anêŋ ŋama lêk habitak hatôm nôm oyaŋ.

* **2:10:** Ap 11:29-30 * **2:12:** Ap 11:3 * **2:16:** Ap 15:10-11; Lom 3:20-28; Gal 3:11 * **2:20:** Gal 1:4

3

Kobom nasopa balabun l k  vhavinj

1 Galesia m l  av mal  molo. Ya b k yahik Yisu Kilisi th  had nj m l  y v hat m l k m l   y   th kw nj haminj alovalanjaŋsinj ba opal  intu halela m l nim auk? 2 Yalenjavinj yandaŋ  m l nim auk. M l  b k osopa balabun ba owa Lovak Mathenj? Mena olaŋ  Ab  Mavi l k  v havinj ba intu owa Lovak Mathenj  nj? 3 M l  molo e? Lovak Mathenj b k hadum ku ba b k  v havinj y v. Ma donjom m l  osonj nena minj  y  unj v ami denanj ba intu owa l klokwanj h k balabun ek unjwik ku  nj danj sinj e? 4 A nj ba malainj takatu ba b k  p m h k  v havinj  nj ma n m oyanj e? Yak  an nj  nj la. 5 M l  othak osopa ab  balabun ba intu Wap mb nj h v Lovak Mathenj l k hadum n mbithi h k m l  mal v nj e? Mi. H v hathak olaŋ  Ab  Mavi ba  v havinj. 6 M l  lemimimbi esak Ablaham. B k eto nena,

“Ablaham h v havinj Wap mb nj an nj ab  ba intu halam yani nena any  th th nj.”

M nj An nj 15:6

7 Ba intu noyala nena nj  takatu ba  v havinj iyom intu Wap mb nj hay  th l  hat m Ablaham nali. 8 *Wap mb nj an nj kapy  hanaŋ nena av mal  lonj buyanj tem n n mimbinj ba Wap mb nj endam i nena nj  th th nj hat m b k hanaŋ Ab  Mavi  nj b nj had nj Ablaham nena,

“Esak o iyom ma av mal  lod njlod nj an nj lonj buyanj tem neja mek mavi.”

M nj An nj 12:3

9 Ablaham ma  patu ba b k h v havinj ba intu Wap mb nj hadum mavi had nj yani. Ma av mal  takatu ba  v havinj ma tem indum mavi  nd nj i  t m b k hadum had nj Ablaham.

10 *Av mal  takatu ba esonj nena esopa balabun ma tem nimbitak th th nj  nj k Wap mb nj ma l k  m  malainj b nj kap  y v. Hat m b k eto nena,

“Av mal  takatu ba  v yak hathak ab  balabunj bute l k minj esopa balabunj takatu ba b k eto h k kapy  balabunj dedaunj mavi ami ma l k  m  malainj b nj kap  y v.”

Lo 27:26

11 *Ma buyanj hanaŋ nena,

“Av mal  takatu ba  v havinj intu ibitak th th nj ba tem neja l kmala.” *Habakuk 2:4*

A nj ba auk  nt k l k habitak yainj y v nena ab  balabun minj hat m indum ba av mal  nimbitak th th nj ami. Mil k. 12 Ma b k eto hathak ab  balabun nena,

“Any  hasopa ab  balabunj sapênj,  nj ma balabunj hadum ba  p nj tem enja l kmala.”

Wok Plis 18:5

A nj ba  v havinj minj ham  balabunj  nj kap  ami. 13 *L k eto ab  buyanj nena, “Wap mb nj tem imbulinj nj  takatu ba  th kw nj haminj alovalanjaŋsinj.” *Lo 21:23*

Ma Wap mb nj habulinj Kilisi ba intu h v alal  vuli h k balabunj an nj vovanj 14 ek av mal  lonj buyanj tem n n mimbinj Yisu Kilisi imbinj ba neja Lovak Mathenj atu ba b k habitinj ab  hathak ek th l  neja mek mavi takatu ba Wap mb nj b k h v had nj Ablaham l k an nj nali.

Wap mb nj an nj tab  l k balabunj

* 3:8: Stt 18:18; 22:18; Lom 4:3,16 * 3:10: Lo 27:26 * 3:11: Gal 2:16 * 3:13: Lo 27:26; Lom 8:3

15 Aiyarj thêlô, môlô lêk oyala alalôaniņ kobom katô. Avak tabô ma hatôm nanêm vê, e? Mena hatôm nambak tabô yarj imbiņ e? 16 *Wapômbêņ bôk havak abô haviņ Ablaham lôk anêņ su lukmuk yôv. Ma miņ hanaņ hathak su lukmuk lôkthô ami. Hanaņ hathak doņtom iyom. Su lukmuk êņ intu Kilisi.

17 *Aêņ ba Wapômbêņ havak tabô haviņ Ablaham. Ma sondabêņ hatôm 430 hale ba hi ma abô balabuņ hayô. Ba intu balabuņ atu ba haveņ yam miņ hatôm edabêņ Wapômbêņ anêņ abô atu vê ami. Bôk havak yôv haviņ Ablaham ba lôklokwanj ba miņ hatôm nêm vê ami. 18 *Wapômbêņ hêv anêņ wapôm ba havak tabô ba hêv anêņ lamavi hadêņ Ablaham ma miņ hêv hathak balabuņ ami. Ba intu balabuņ havatho lamavi êņ loņ, êņ ma tem nêm tabô êņ vê.

19 *Ma hêv balabuņ eka? Avômalô idum kambom ba intu hêv balabuņ halêm ek injik iniņ kambom thô endeba Kilisi imbitak am, Ablaham anêņ su lukmuk atu ba Wapômbêņ havak abô hathak ek êlêm. Aņjela êv hadêņ Mose ma Mose hi hêv hadêņ avômalô. 20 Mose hamiņ malêvôņ ek avômalô Israeļ ma Wapômbêņ. Ma doņtom Wapômbêņ ma doņtom iyom ma yanida intu havak abô haviņ Ablaham, ma miņ hêv hadêņ anyôla yarj ba hi hêv ami.

21 *Abô balabuņ lôk evak tabô evaki vose e? Mi. Balabuņ hatôm nêm lôkmala, êņ ma tem nambitak thêthôņ esak balabuņ. 22 Ma doņtom mi. Wapômbêņ anêņ abô hanaņ nena avômalô pik sapêņ idum kambom ba hatôm êmô koladôņ te ek injik iniņ kambom thô endeba nede kapôlôņiņ liliņ ba nênemimbiņ Yisu Kilisi ek neja leņiņmavi sêbôk ba Wapômbêņ havak abô hathak.

23 *Sêbôk ma alalô miņ aêvhaviņ ami ba intu abô balabuņ hatôm alaņ ek injik Kilisi thô êndêņ alalô endeba nanênimbiņ yani am. 24 *Abô balabuņ ma hatôm kamik atu ba hayabiņ alalô ek nanênimbiņ Kilisi endeba nambitak thêthôņ am. 25 Ma loņôndê êvhaviņ lêk hayô yôv ba intu abô balabuņ miņ hayabiņ alalô hathak loņbô ami.

Nê êvhaviņ intu Wapômbêņ nali

26-27 *Môlô ôêvhaviņ Yisu Kilisi ba intu ithik môlô ma Kilisi ma hatôm kwêv atu ba ik hathak môlô ba môlô lôk Kilisi lêk ubitak doņtom. Ba intu lêk ubitak Wapômbêņ nali. 28 *Aêņ ba môlô ma lêk ôdôņ te iyom. Ma miņ nosoņ nena môlô ma ñê Israeļ mena ñê Glik la ami. Lôk miņ nosoņ nena môlô ma ñê udum ku hamô alaņ vibiiņ mena môlô ñê lôk alaņsi mi ami. Ma miņ nosoņ nena môlô anyô mena avi ami. Milôk. 29 *Môlô ma Kilisi anêņ ba intu môlô ma Ablaham anêņ limi takatu ba tem noja leņiņmavi takatu ba Wapômbêņ bôk havak abô yôv ek nêm êndêņ yani.

4

1 Yenaņ abô ma aêntêk. Okna te lambô anêņ nômkama ma nakaduņ anêņ ma doņtom tem miņ enja ketheņ ami. Yani ma alaņ ma doņtom okna denaņ ba intu tem êmô êtôm ôpatu ba hadum ku hamô alaņ vibiiņ vêmam. 2 Yani hamô ñê takatu ba eyabiņ yani vibiiņ ma miņ hatôm enja anêņ nômkama sapêņ ami endeba êyô waklavôņ atu ba lambô hatak am. 3 *Ma yêlô Israeļ ma aêņ iyom.

* 3:16: Stt 12:7; 13:15; 24:7 * 3:17: Kis 12:40 * 3:18: Lom 4:14 * 3:19: Ap 7:38; Lom 5:20

* 3:21: Lom 8:2-4 * 3:23: Gal 4:3 * 3:24: Lom 10:4 * 3:26-27: Jon 1:12; Lom 6:3 * 3:28:

Lom 10:12 * 3:29: Lom 4:13 * 4:3: Kol 2:20

Yêlô ma hatôm okna atu ba balabuŋ havalonŋ loŋ denaŋ ⁴* endeba Wapômbêŋ etak anêŋ waklavônŋ atu ba nêŋ Nakaduŋ êlêm am. Avi havathu yani ba habitak anyô ba hamô balabuŋ vibinŋ ⁵ ek nêŋ yêlô avômena seka takatu ba amô balabuŋ vibinŋ vê ek nambitak Wapômbêŋ anêŋ nali anôŋ.

⁶* Ma môlô avômalô loŋ buyaŋ lêk ubitak Wapômbêŋ anêŋ nali haviŋ. Ba intu Wapômbêŋ hêv Nakaduŋ anêŋ Lovak Matherŋ halêm hamô alalôaniŋ kapôlônŋin lôk Lovak Matherŋ êŋ hadum ba alalô alam kaêk nena, “Aba wakamik.”* ⁷ Aêŋ ba môlô ma nali ma miŋ hatôm nê idum ku hamô alaŋsi vibinŋ hathak loŋbô ami. Ba intu Wapômbêŋ hadum ba tem noja nômkama mavi êtôm nali ethak ewa.

Pol lamalaiŋ ek avômalô Galesia

⁸ Sêbôk atu ba miŋ oyala Wapômbêŋ ami, êŋ ma ŋgôkba hamô hatôm môlônim alaŋ. Ŋgôkba takêŋ ma miŋ wapômbêŋ anôŋ ami. ⁹⁻¹⁰* Ma lêk môlô osopa Wapômbêŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ da anêŋ ku nena bôk havôn môlô vê ba lêk ubitak yani anêŋ ma miŋ môlôda unim auk ami. Ma aisê ka môlô osopa Mose anêŋ balabuŋ hathak loŋbô? Ayôŋ lukmuk lôk ku kapô lôk sondabêŋ inin balabuŋ ma êntêk osopa denaŋ. Ku takêŋ ma pulusikna lôk vaunena ma doŋtom havôn môlô halehi bumalô inin auk pik hathak loŋbô. Ba lemimhaviŋ nôŋ takêŋ imbitak môlônim alaŋ esak loŋbô e? Môlôda. ¹¹ Yalenŋ hik ya hathak môlô. Yakô ku taksêbôk ba yahadam ma lêk hêv yak ba miŋ hik anôŋ ami.

¹² Aiyaŋ thêlô, bôk yahabitak hatôm môlô ma yahatak avômalô Israel inin balabuŋ. Ba intu yahalaŋ hadêŋ môlô ek numbitak êtôm ya. Sêbôk ma miŋ ôdô ya ami. ¹³ Môlô oyala nena yahapôm lijin ma yahathôk ba yahananŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi môŋ anôŋ hadêŋ môlô. ¹⁴ Lijin êŋ hêv malaiŋ hadêŋ môlô ma doŋtom owa ya thô hatôm owa Wapômbêŋ anêŋ aŋela te mena Yisu Kilisi da la thô. Ma miŋ ôvôlinŋ dôŋmim lôk ôpôlik hathak ya ami. ¹⁵ Yahayala katô nena môlô hatôm nômbi malemim daluk vê ba nônêŋ êndêŋ ya. Lemimmavi êŋ lêk hasôv ba hi êsê? ¹⁶ Yahananŋ abô avanôŋ hadêŋ môlô ma ôpôlik hathak ya eka?

¹⁷ Nê takêŋ malenŋin kilik ek môlô nôpôlik esak ya ma lemimimbinŋ i. Ma miŋ idum aêŋ ek môlô nôpôm nômla mavi ênjêk i ami. ¹⁸ Avômalô ethak êv lenŋin mavi hadêŋ nê loŋ buyaŋ, êŋ ma mavi. Ma doŋtom miŋ yahamô haviŋ môlô ami, ma aisê ka môlô uluviŋ ku êŋ ma ôêv lemimmavi hadêŋ nê auk kambom takêŋ? ¹⁹ Yenanŋ avômena anôŋ, ya hatôm avi atu ba hawa vovanŋ hathak loŋbô ek embathu endeba Kilisi êmô môlô kapôlômim am. ²⁰ Môlônim auk haliŋ ya ba intu yalenŋ haviŋ yasôk yamô imbinŋ môlô ek yatak abô lôklokwanŋ ma yanaŋ abô labali iyom.

Abô loŋ kapô hathak Sela lo Haga

²¹ Môlô takatu ba udum ek nômô Mose anêŋ abô balabuŋ vibinŋ ma yahadam ek yanaŋ injik môlô linŋ nena, “Môlô oyala abô balabuŋ anêŋ loŋôndê anêŋ danŋ sapêŋ e?” ²²* Eto nena Ablaham habi okna ju vê. Ma yanavi Sala da havathu yaŋ, yani ma alaŋ mi. Ma avi ku Haga havathu yaŋ, yani ma avi

* **4:4:** Jon 1:12-14; Lom 1:3 * **4:6:** Lom 8:15-17 * **4:6:** “Aba” êŋ ma abô Alam ba anêŋ ôdônŋ nena ‘kamik’. * **4:9-10:** Lom 14:5; Kol 2:16 * **4:22:** Stt 16:15; 21:2

lôk alañ. ²³*Ma Haga havathu nakadurj hathak nê pik iniñ loñôndê. Ma Sala ma havathu hathak Wapômbêñ bôk havak abô havinñ Ablaham yôv.

²⁴⁻²⁵ Avi ju êntêk ma abô loñ kapô hathak ik tabô lokwanju thô. Tabô yan ma evak hêk dum Sainai hamô loñ Alebia kapô. Haga ma hatôm tabô atu ba havathu nali ba idum ku êmô alañsi vibinñ. Ma avômalô Israeël takatu ba êmô Jelusalem, thêlô êmô balabuñ vibinñ hatôm nê lôk alañsi takêñ. Aêñ ba tabô êñ ma Haga ma Haga êñ ma malak Jelusalem bôlôñj êntêk.

²⁶*Ma tabô yan ma avi atu ba alañ mi, êñ ma Jelusalem atu ba hamô malak leñ ma yani miñ hadum ku hamô alañ vibinñ ami. Yani ma alalôaniñ wakatik.

²⁷ Hatôm bôk eto nena,

“O avi yamu, miñ howa avômena ami,
ômô lôk lemmavi.

Ma o avi atu ba miñ howa vovañ ek ombathu avômena ami,
nêm yerj lôk lemmavi lôk lêlô,

ek malê nena o avi yamu, nalumi lêk bêñ anôñ
hamôñ ek avi lôk anyô atu.”

Aisaia 54:1

²⁸*Aiyanñ thêlô, Wapômbêñ havak abô ba Aisak habitak. Ma môlô lêk ubitak aêñ iyom. ²⁹*Ma okna yanñ atu ba habitak hathak nê pik iniñ loñôndê hêv vovañ hadêñ yanñ atu ba evathu hathak Lovak Matheñ. Lêk êntêk aêñ iyom.

³⁰ Ma donjom Wapômbêñ anêñ kapyã hanañ aisê?

“Nakadurj yanñ atu ba talêbô ma alañ mi tem enja lambô anêñ nômkama.

Ma yanñ atu ba talêbô hamô alañ vibinñ ma mi.

Ba intu nêm avi êñ lôk anêñ nakadurj vê.”

Môñ Anôñ 21:10

³¹ Aêñ ba aiyanñ thêlô, alalô ma avi alaññ atu anêñ nali. Ma miñ avi lôk alañsi anêñ nali ami.

5

Kilisi hêv alalô vê hêk balabuñ

¹ Kilisi hêv alalô vê hêk balabuñ ek balabuñ miñ eyabinñ alalô ami. Aêñ ba numiñ lôklokwanñ ek balabuñ miñ imbitak alalôaniñ alañ esak loñbô ami.

² Nodañô! Ya Pol yahanañ hadêñ môlô nena nongothe unim kupik, êñ ma Kilisi anêñ ku tem imbitak êtôm nôm oyanñ. ³ Ma yahanañ hathak loñbô nena opalêla takatu ba engothe iniñ kupik, ma balabuñ anêñ ku miñ hama ami ma lôkmala denañ ek nesopa lôkthô. ⁴ Aêñ ba ôpatu ba hasopa balabuñ ek imbitak thêthônñ, êñ ma hatôm hadabêñ yanida kisi hêk Kilisi anêñ wapôm. Lôk hêv yanida vê hêk Kilisi. ⁵ Ma donjom Lovak Matheñ hadum ba alalô aêvhavinñ ba apôviñ thêthônñ atu ba aêv malenññ hathak ek êlêm. ⁶ *Engothe kupik mena miñ engothe kupik ami ma alalô takatu ba aêvhavinñ Yisu Kilisi ayê nena nôm oyanñ. Êvhavinñ ma nômbêñ ba hik anêñ anôñ ma leñññhavinñ avômalô vi.

⁷ Sêbôk ma môlô olañviñ mavi. Ma opalê intu lêk hathale môlô thô ba ôêv yak hathak abô avanôñ? ⁸ Auk êñ miñ halêm anêñ ôpatu ba halam môlô ami.

⁹ *Yis dokte iyom hatôm idum polom isinñ bêñ. ¹⁰ *Ma donjom yahayala nena môlô ma Anyô Bêñ anêñ avômalô ba tem miñ nobaloñ auk yanñ ami. Ma opalê atu ba habuliñ môlônim auk tem enja anêñ vuli.

* **4:23:** Lom 9:7-9 * **4:26:** Hib 12:22; ALK 21:2,10 * **4:28:** Stt 15:4-5; Lom 9:7 * **4:29:** Stt 21:9
* **5:6:** 1Ko 7:19; Gal 6:15 * **5:9:** 1Ko 5:6 * **5:10:** 2Ko 11:15; Gal 1:7

¹¹ Aiyarj thêlô, avômalô doho esonj nena yahavatho auk nengethe kupik lonj hatôm sêbôk ba yahasopa abô balabuŋ. Ma donjom yahavatho auk nengethe kupik lonj, êŋ ma tem miŋ avômalô takêŋ nesarj ya ami. Lôk yahalôk ek nengethe kupik, êŋ ma yahêv alovalarjarsinj atu ba avômalô êpôlik hathak vê. ¹² Ma nê takatu ba ibulinj môlônim auk, êŋ ma mavi ek nengethe ininj kupik lôk nimbi thalôk vê imbinj!

¹³ *Yenarj aiyarj thêlô, Wapômbêŋ halam môlô ba hapole môlô vê hêk abô balabuŋ anêŋ ku. Balabuŋ miŋ hayabinj môlô hathak lonjbô ami ba intu miŋ nodenu kapôlômmim bô esak lonjbô ami. Mî. Lemimimbinj avômalô vi ba nônmê m i sa. ¹⁴ *Balabuŋ sapêŋ anêŋ ôdôŋ ma donjom iyom nena, "Lemimbinj anyô yarj êtôm lemhavinj oda." *Wok Plis 19:18*

¹⁵ Môlô hatôm avuŋ yatap ba otharj am mayaliv ba intu noyabinj am. Yakô môlôda numbulinj am.

Lovak Matherj anêŋ lonjôndê

¹⁶ Yahanarj nena nosopa Lovak Matherj ek lemvimkupik anêŋ thetharjak miŋ imbi alak iminj môlô ami. ¹⁷ *Kapôlôŋinj bô hapôlik ek Lovak Matherj anêŋ auk ma Lovak Matherj hapôlik ek kapôlôŋinj bô anêŋ thetharjak. Nôm ju êŋ ethak ik i aleba môlô miŋ hatôm nundum ku mavi takatu ba môlô lemimhavinj ek nundum ami. ¹⁸ Ma donjom môlô lêk osopa Lovak Matherj anêŋ abô ba intu miŋ ômô abô balabuŋ vibinj ami.

¹⁹ *Kapôlôŋinj bô anêŋ bôk lo lonj atu ba havôv avômalô ma aêntêk. Sek walilinj lôk anyô lo avi maleŋinj kilik ek i ma kobom mama lomalomama ²⁰ lôk êv yerj hadêŋ ŋgôkba lôk êbôk sininj ma ik vovak ba leŋinjmaninj lôk kapôlôŋinj kambom ba etharj i ma leŋinjdarj ba idum palonj lôk enarj abô lôk vovak ek nembak i vose. ²¹ Ma maleŋinj kilik hathak nômkama lôk inum wainj ba molo ma êbô i ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomalama havinj. Nôm takêŋ bôk yahanarj hadêŋ môlô yôv, ma lêk yahanarj hathak lonjbô nena avômalô takatu ba idum aêŋ tem miŋ hatôm nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ lonj lôklinyak kapô ami. Mî anôŋ.

²² Ma donjom Lovak Matherj anêŋ bôk lo lonj atu ba hik anôŋ ma aêntêk. Leŋinj havinj i lôk leŋinj mavi havinj i ma êmô yôhókna lôk êmô malinj yaô ma êv avômalô vi sa lôk idum mavi hadêŋ i ma êmô batôŋ oyarj ²³ lôk etauvinj i ma ipuki lonj. Ma balabuŋ la miŋ hêk kobom takêntêk êŋ lonj sinj ami. ²⁴ *Ma Yisu Kilisi anêŋ avômalô bôk ik kapôlôŋinj bô lôk thetharjak takatu ba habi alak haminj i vônô hathak alovalarjarsinj. ²⁵ Lovak Matherj lêk hayabinj alalô ba intu nasopa varj gwam. ²⁶ *Ma miŋ alalô nambô i lôk nambi anyô yarj la ek injik vovak ma leŋinjdarj ami.

6

Kobom mavi anêŋ ôdôŋ

¹ *Aiyarj thêlô, môlônim anyô hêvhavinj te hadum kambom, êŋ ma môlô takatu ba osopa Lovak Matherj nonarj abô yaô ek nôbôv yani êmbôlê m esak lonjbô. Ma oyabinj o ek miŋ êmbôv o ami. ² *Nônmê avômalô takatu ba ewa malainj sa. Êŋ ma hatôm hosopa Kilisi anêŋ balabuŋ. ³ Alalô lôkthô ma nê

* 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Lom 13:9 * 5:17: Lom 7:15-23 * 5:19: 1Ko 6:9-10 * 5:24: Lom 6:6; Kol 3:5 * 5:26: Plp 2:3 * 6:1: Mat 18:15 * 6:2: Lom 15:1

athêḡ mi. Ba intu anyô te hasoḡ nena yani anyô lôk athêḡ bêḡ, êḡ ma hasau yanida. ⁴ Anyô tomtom nêsôi ba neya ek leḡḡḡmavi esak iniḡ kobom ma miḡ netatale anyô vi ami. ⁵ *Aêḡ ba môlôda tomtom noja unim vak atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ o.

⁶ *Ma nuḡḡwik anêḡ nômkama mavi sam êndêḡ kêdôḡwaga takatu ba êdôḡ môlô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô.

⁷ *Nôm alêla takatu ba ovatho halôk unim ku intu tem nodav. Ba intu miḡ nosoḡ nena hatôm nosau Wapômbêḡ esak nômla ami. Mi anôḡ. ⁸ Ma ôpatu ba hapaliv kapôlôḡḡḡ bô anêḡ vêk ma tem enja anêḡ anôḡ ma ḡama. Ma ôpatu ba hapaliv Lovak Mathen anêḡ vêk ma tem enja anêḡ anôḡ ma lôkmala atu ba êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁹ Alalô nandum ku lôklokwaḡ ma miḡ natak ku takêḡ ami ek naja anêḡ anôḡ mavi êndêḡ anêḡ waklavôḡ. Ba intu alalô miḡ kapôlôḡḡḡ egiap ek nandum mavi lomalomama ami. ¹⁰ Aêḡ ba alalô napôpêk i ek nandum kobom mavi êndêḡ avômalô sapêḡ. Ma nandum kobom êḡ mathalalen êndêḡ ôdôḡ takatu ba êvhavinḡ.

Abô anêḡ daḡ

¹¹ Môlô ôyê abô anêḡ daḡ êntêk ba eto bêḡbêḡ ma yahato hathak yada yabahanḡ.

¹² Nê takêḡ êkô ek neja vovaḡ esak Kilisi anêḡ alovalaḡḡḡḡḡ. Ba intu eyanda môlô ek noḡḡḡthe unim kupik ek thêlô nêmbôi esak nômkama takatu ba hamô yaiḡ iyom. ¹³ Nê takatu ba êlôk hathak auk neḡḡḡthe kupik, ma thêlôda miḡ esopa balabuḡ lôkthô ami. Ma doḡtom idum ek môlô noḡḡḡthe kupik ek avômalô vi nêḡê ba nêḡnêḡ athêḡ lôkmaḡḡḡḡ êndêḡ i. ¹⁴ Ma Yisu Kilisi hama hathak alovalaḡḡḡḡḡ. Ba intu hik auk pik vônô aleba yahathôḡ auk êḡ paliḡ. Ma hik ya vônô aleba auk pik hathôḡ ya paliḡ aêḡ iyom. Aêḡ ba yada tem yambôya esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ alovalaḡḡḡḡḡ iyom.

¹⁵ *Eḡḡḡthe kupik mena miḡ eḡḡḡthe kupik ami, êḡ ma nôḡ oyaḡ. Nômbêḡ ma alalô lêk abitak avômalô lukmuk. ¹⁶ Yôhôk lôk nanêḡ kapôlôḡḡḡḡḡ ni êndêḡ avômalô takatu ba esopa abô êḡ, thêlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô Islael anôḡ.

¹⁷ *Ma yôv. Pôpô takatu ba yahawa hathak Yisu hêk yaleḡḡḡḡkupik ma hatôm. Ba intu notak nôḡ takêḡ ek miḡ nêḡ malaiḡ êndêḡ ya esak loḡbô ami.

¹⁸ Aiyaḡ thêlô, Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôḡ eyabinḡ môlônim dahôlôḡmim. Avanôḡ.

* 6:5: Lom 14:12 * 6:6: 1Ko 9:11,14 * 6:7: Lom 8:13 * 6:15: Gal 5:6; 2Ko 5:17 * 6:17: 2Ko 4:10

Kapyá atu ba Pol hato hi Epesus Abô môñ

Pol hato kapyá êntêk hadêñ avômalô Epesus. Epesus ma malak lôk athêñ bêñ. Pollo Silas bôk i lomalak lomalak ek enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi bêñ hadêñ avômalô aleba êyô Epesus haviñ (Ap 18:18-21; 19:1-41). Haverñ yam ma Pol hi hamô Epesus hathak loñbô ba hamô hatôm sondabêñ lô. Vêma hatak Epesus ba hi ma hato kapyá êntêk.

Hato ek embatho iniy êvhaviñ loñ. Ma miñ hato ek enañ iniy kambom bêñ ami. Hadôñ thêlô hathak Wapômbêñ anêñ wapôm lomalama. Ma hik êvhaviñ anêñ loñôndê mavi thô hadêñ i.

Pol hamô koladôñ ma hato kapyá êntêk hadêñ 60 AD la.

Pol hêv lamavi

¹*Ya Pol, Yisu Kilisi anêñ aposel hathak Wapômbêñ da anêñ lahaviñ. Yahato kapyá êntêk hadêñ avômalô mathêñ anêñ Epesus takatu ba êvhaviñ ba esopa Yisu Kilisi. ²Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ lôk Anyô Bêñ Yisu Kilisi nêñem iniy wapôm lôk labali êndêñ môlô.

Wapômbêñ hêv nôma mavi lomalama hadêñ alalô hathak Kilisi

³*Alalô nambô Wapômbêñ, alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ Lambô. Yani bôk hêv Lovak Mathêñ anêñ mek mavi hathak nômkama lomalama anêñ malak leñ yôv hadêñ alalô takatu ba amiñ haviñ Kilisi. ⁴*Sêbôk atu ba miñ hapesañ pik ami denañ ma halam alalô takatu ba amô haviñ Kilisi ek nambitak mathêñ lôk kambom mi ênjêk yani ma. ⁵*Ma lahaviñ alalô ba intu hathak anêñ lamavi lôk anêñ auk ma bôk habi sêk yôv ek nambitak anêñ nali esak Yisu Kilisi. Hadum aêñ ⁶ek avômalô nêmbô anêñ wapôm lôkmanñiy. Yani hançasô anêñ wapôm êñ oyañ biñ ek alalô takatu ba amiñ haviñ Nakadun, anêñ biñdaluk anôñ.

⁷*Yani hawa alalô vê hathak Kilisi anêñ thalalen ba hale alalôaniñ kambom liliñ hathak anêñ wapôm anêñ sam valaluk. ⁸Ma hançasô anêñ wapôm takatu ba hayô abôlêk siñ ba halelope hayô hamô alalô lôk hêv auk bêñ ek nayala nômkama lomalama sapêñ. ⁹*Sêbôk ma yani kapô mavi ba havak auk loñ kapô hathak Kilisi. Ma lêk hik anêñ auk êñ thô hadêñ alalô. ¹⁰*Auk êñ ma auk isup nômkama takatu ba hamô pik lo leñ esak donjom ba nêmo Kilisi vibiñ. Nôm êñ tem imbitak êndêñ anêñ waklavôñ.

¹¹*Nômkama takatu ba Wapômbêñ lahabi nimbatak ma lôkthô tem nimbatak aêñ. Ma bôsêbôk ma lahabi nena tem enja yêlô nê Israeal ba habitiy anêñ sêk hayô hêk yêlô. Ba intu hathak Kilisi yani hawa yêlô hatôm anêñ sam. ¹²Yani hadum aêñ ek yêlô nê môñ takatu ba aêv maleñiy ek Kilisi nabam anêñ athêñ lôkmanñiy. ¹³Ma haverñ yam ma môlô olanô abô avanôñ aêñ iyom. Abô êñ ma Abô Mavi atu ba nêma môlô bulubiñ. Môlô olanô ba ôêvhaviñ, êñ ma Wapômbêñ habitiy anêñ sêk hayô hêk môlô. Sêk êñ ma Lovak Mathêñ

* **1:1:** Ap 18:19-21; 19:1 * **1:3:** Ep 2:6 * **1:4:** Jon 15:16 * **1:5:** Jon 1:12 * **1:7:** Ep 2:7;
Kol 1:14 * **1:9:** Lom 16:25 * **1:10:** Kol 1:16,20 * **1:11:** Lom 8:28-29

atu ba Wapômbêḡ bôk havak abô yôv ek nêḡ êlêḡ. ¹⁴*Wapômbêḡ hêv Lovak Matheḡ hadêḡ alalô hatôm nôḡ mavi atu ba havak abô ek nêḡ anêḡ dahô, ek waklavôḡ êḡ ma tem nêḡ anêḡ avômalô vê êḡḡk kambom lomalama. Ba intu nabam anêḡ athêḡ lôkmaḡḡḡ esak leḡ.

Pol hateḡ mek ek avômalô Epesus

¹⁵Yahalaḡô abô takêḡ hathak môlô ôêvhaviḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi lôklokwaḡ lôk lemimhaviḡ avômalô mathen lôkthô. Aêḡ ba ¹⁶yahanaḡ yalenḡmavi velevele hadêḡ Wapômbêḡ hathak môlô halôk yenaḡ mek. ¹⁷*Yahateḡ mek lôbôlôḡ ek Wapômbêḡ nêḡ anêḡ Lovak Matheḡ êḡḡḡḡ môlô ek nêḡ auk mavi lôk injik abô lôk kup thô êḡḡḡḡ môlô ek noyala yanî katô anôḡ. Yani ma alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô lôkmaḡḡḡ. ¹⁸Ma yahateḡ mek ek Wapômbêḡ nêḡ deda mavi êḡḡôk môlô kapôlômim ek noyala nôḡmbêḡ atu ba halam môlô ek nôḡnêḡ malemim esak. Nôm takêḡ ma wapôm lôkmaḡḡḡ anôḡ ek anêḡ avômalô mathen neḡa embenḡ yam. ¹⁹*Ma yahateḡ ek môlô noyala anêḡ lôklokwaḡ anôḡ biḡ atu ba hathak hadum ku ek hêv alalô takatu ba aêvhaviḡ yani sa. Lôklokwaḡ êḡ iyom intu ²⁰*bôk hik Kilisi liḡ hêk ḡama hathak ba hadô yani hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ anêḡ leḡ. ²¹*Loḡ êḡ ma Kilisi hamô vuliḡ anôḡ ek ḡḡôkba lôk ḡḡôk bêḡ lomalama ma aḡela bêḡ lôk lôklokwaḡ sapêḡ ma ḡê lôk athêḡ bêḡ lôkthô takatu ba tem nêḡmô êḡḡḡḡ lêk ma embenḡ yam imbiḡ. ²²*Wapômbêḡ hataḡ nôḡkama lôkthô hamô Kilisi anêḡ lôklokwaḡ vibihḡ ma hêv yani ek imbitak nôḡkama sapêḡ anêḡ alaḡ ek nêḡ anêḡ avômalô ôḡḡḡ takatu ba êvhaviḡ yani sa. ²³*Avômalô êvhaviḡ ma hatôm yanida liḡkupik. Yani hamô thêlô kapô lôk nôḡkama sapêḡ kapô ba hayô abôlêk siḡ.

2

Wapômbêḡ hêv lôkmala hadêḡ alalô ḡê ḡama

¹*Sêbôk ma môlô ovalaki abô balabuḡ ba udum kambom lomalama ba intu môlô kapôlômim bôk hama yôv. ²*Bôk olaḡô pik anêḡ auk ba osopa ḡḡôk Sadaḡ anêḡ abô. Yani ma anyô bêḡ ek ḡḡôk takatu ba êḡmô pik vuliḡ. Ma lêk hadum ku haviḡ avômalô takatu ba ibi leḡḡḡḡḡ siḡ ek nedaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô. ³*Bôk alalô lôkthô amô hatôm thêlô ba asopa kapôlôḡḡḡḡ bô anêḡ thethaḡak lôk anêḡ auk. Alalô lôk avômalô takatu ba evathu hamô pik ayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ lamanḡḡḡ iyom.

⁴⁻⁵*Ba intu kambom takatu ba bôk adum ma bôk hik alalôaniḡ kapôlôḡḡḡḡ vônô yôv. Ma donḡtom Wapômbêḡ anyô hêv kapô lôk lahaviḡ alalô bêḡ anôḡ ba hêv lôkmala hadêḡ alalô haviḡ Kilisi. Avanaḡḡḡ biḡ nena Wapômbêḡ hêv alalô bulubiḡ hathak anêḡ wapôm. ⁶*Ma hik alalô liḡ haviḡ Kilisi ba hadô alalô amô malak leḡ haviḡ yani. Alalô amô haviḡ Yisu Kilisi ba intu hadum nôḡm takêḡ aêḡ. ⁷Yani hadum nôḡm mavi takêḡ ek alalô hathak Yisu Kilisi ek wak nôḡmbêḡ atu ba tem imbitak embenḡ yam ma yani hatôm injik anêḡ wapôm anôḡ biḡ atu thô. ⁸Avanaḡḡḡ, Wapômbêḡ anêḡ wapôm hêv môlô bulubiḡ hathak unim ôêvhaviḡ. Hêv oyaḡ biḡ ba miḡ udum nôḡmlate ek owa bulubiḡ êḡ ami.

* **1:14:** 2Ko 1:22 * **1:17:** Kol 1:9 * **1:19:** Kol 1:11 * **1:20:** Sḡḡ 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12
 * **1:21:** Kol 1:16; 2:10 * **1:22:** Sḡḡ 8:6 * **1:23:** Lom 12:5; Ep 4:10,15; Kol 1:18 * **2:1:** Kol 1:21; 2:13 * **2:2:** Kol 3:7; Tit 3:3 * **2:3:** Kol 3:6 * **2:4-5:** Lom 6:11-13 * **2:6:** Kol 2:12

9*Ma miŋ hayê mólô unim ku ba hêv ami. Ba intu miŋ hatôm anyôla embam yanida ami. 10*Mi, alalô takatu ba amô haviŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ da baŋ hapesaŋ lukmuk ek nandum ku mavi takatu ba bôk hapôpêk yôv ek nandum.

Kilisi hadum avômalô Israeġ lôk avômalô loŋ buyaŋ ibitak doŋtom

11Aêŋ ba mólô ñê loŋ buyaŋ lemimimbi nena bôk ômô viyaiŋ ek avômalô Israeġ. Thêlô ethak elam mólô nena, “Ñê miŋ eŋgothe kupik ami”. Ma elam thêlôda nena, “Ñê eŋgothe kupik”. Ku êŋ ma ku baheniŋ iyom. 12*Mólô bôk ômô daimbô ek Kilisi ma mólô miŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm Israeġ ami. Ma tabô takatu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ Israeġ ma miŋ hathak mólô ami. Ma mólô miŋ ôêv malemim ek nôm mavi la ami lôk ômô pik oyaŋ ma Wapômbêŋ mi. 13*Sêbôk ma mólô ômô daimbô ek Wapômbêŋ, ma doŋtom lêk ômô haviŋ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêŋ hawa mólô halêm bidonŋ oyaŋ ek yani hathak Kilisi anêŋ thalalenŋ.

14*Kilisi da ma alalôaniŋ yôhók ba hadum ek yêlô Israeġ lôk mólô avômalô loŋ buyaŋ nambitak ôdôŋ doŋtom. Sêbôk ma alalô apôlik hathak i ba hatôm badêŋ hayaŋ thêlô lôk alalô kisi, ma doŋtom lêk Kilisi hamô badêŋ êŋ lu. 15*Badêŋ êŋ ma Israeġ iniŋ abô balabuŋ lomalama. Ma Kilisi hama ba hapole abô takêŋ vê ek indum ôdôŋ ju êŋ nimbitak ôdôŋ lukmuk doŋtom nêmoŋ yani kapô. Hadum aêŋ ba intu yôhók habitak. 16*Ma ôdôŋ ju êŋ ma yani hakapo i hathak doŋtom ek nimbitak kupik doŋtom hathak ik yani vônô hathak a ek indum yôhók imbiŋ ôdôŋ lukmuk êŋ ma Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Yisu hik alalôaniŋ apôlik êŋ vônô hathak a. 17*Yani halêm ba hanaŋ abô yôhók hadêŋ mólô takatu ba ômô daimbô lôk yêlô takatu ba amô bidonŋ. 18Aêŋ ba hathak Kilisi anêŋ ku ma Lovak Matheŋ doŋtom iyom hapesaŋ loŋôndê ek mólô lôk yêlô ana bidonŋ ek Kamikbêŋ.

Alalô ma Anyô Bêŋ anêŋ unyak matheŋ

19*Aêŋ ba sêbôk ma mólô ôtôm avômalô takatu ba etak iniŋ loŋ ba i buyaŋ ma pik mi. Ma doŋtom lêk mólô ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak anêŋ avômalô haviŋ avômalô matheŋ sapêŋ. Ma mólô ômô Wapômbêŋ anêŋ unyak lo loŋ. 20*Alalô ñê aêvhaviŋ hatôm unyak atu ba Wapômbêŋ halav. Aposel lo plopet êtôm unyak êŋ anêŋ bum ma Yisu Kilisi da ma hatôm landiŋ. 21*Anyô Bêŋ Kilisi hagêgê unyak êŋ lôkthô loŋ ba hadum ba halumbak bêŋ ba habitak unyak matheŋ ek yanida. 22*Ma Kilisi halav unyak êŋ hathak mólô avômalô loŋ buyaŋ haviŋ. Halav mólô hathak doŋtom haviŋ anêŋ avômalô lôkthô hatôm unyak matheŋ ek Wapômbêŋ êmô esak anêŋ Lovak Matheŋ.

3

Pol hik Wapômbêŋ anêŋ auk loŋ kapô thô hadêŋ ñê loŋ buyaŋ

1*Wapômbêŋ hadum nôm mavi takêŋ ba intu ya Pol yahathak yahalek yaveŋdôŋ lêlô hadêŋ Kamikbêŋ. Ma yahamô koladôŋ ek malê nena yahadum Yisu Kilisi anêŋ ku ek yahêv mólô ñê loŋ buyaŋ sa. 2*Mólô bôk olaŋô yôv

* 2:9: 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * 2:10: Tit 2:14 * 2:12: Lom 9:4; Kol 1:21 * 2:13: Kol 1:20

* 2:14: 1Ko 12:13 * 2:15: Kol 2:14 * 2:16: Sek 9:10; Kol 1:20,22 * 2:17: Ais 57:19 * 2:19:

Ep 3:6 * 2:20: 1Ko 3:11 * 2:21: 1Ko 3:16 * 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Plp 1:7,13 * 3:2: Kol

1:25

nena Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ ya ba hêv ku yanêm mólô sa. ³ *Ma hik anêñ auk loñ kapô êñ thô hadêñ ya hatôm atu ba bôk yahato abô dokte hathak yôv hêk kapya êntêk. ⁴ Osam abô êñ, ma tem noyala yenañ auk esak auk loñ kapô takatu ba hathak Kilisi. ⁵ Wapômbêñ miñ bôk hik auk loñ kapô takêñ thô hadêñ avômalô bôsêbôk ami. Ma doñtom lêk Wapômbêñ hik nôm takêñ thô hadêñ anêñ plopet lôk aposel mathen hathak Lovak Mathen. ⁶ *Ma auk loñ kapô êñ ma aêntêk. Hathak Abô Mavi ma mólô avômalô loñ buyañ takatu ba ômô havin Yisu Kilisi ma tem Wapômbêñ imbi sam doñtom êndêñ mólô êtôm sam atu ba habi hadêñ yêlô avômalô Israe. Ma mólô lêk ubitak kupik doñtom havin yêlô Israe. Ma mólô lôk yêlô Israe tem naja nôm takatu ba Wapômbêñ bôk havak abô hathak imbiñ i.

⁷ *Hathak anêñ lôklokwañ ma Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ ya ek yambitak Abô Mavi êñ anêñ anyô ku. ⁸ *Ya ma yaôna lôk ek Wapômbêñ anêñ avômalô mathen lôkthô, ma doñtom hêv anêñ wapôm hadêñ ya ek yanañ anêñ Abô Mavi esak Kilisi anêñ nômkama kêkêlô êndêñ mólô ñê loñ buyañ. Nômkama takêñ halôk ba hi bomañ ba miñ hatôm anyôla eyala anêñ ôdôñ ami. ⁹ Ma yani hêv ya ek yanğik auk loñ kapô êñ thô êlêm yañ ek avômalô sapêñ nêgê. Wapômbêñ atu ba hapesañ pik lo leñ bôk havuñ auk loñ kapô êñ hadêñ môñ anôñ aleba lêk ma hik thô. ¹⁰ Yani hadum aêñ ek ñgôk bêñ ma añela lôk athêñ anêñ leñ sapêñ nêgê nena yani lêk hakapo avômalô loñ buyañ lôk Israe ba ibitak avômalô êvhavin doñtom. Ek batu neyala anêñ auk kêkêlô lôkmañgin takêñ. ¹¹ Wapômbêñ hadum aêñ ek hasopa anêñ auk atu ba bôk lahabi hadêñ môñ anôñ. Ma hathak alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi ma nôm takêñ lêk hik anôñ.

¹² *Alalô aêvhavin Kilisi ba amô havin yani ba intu miñ akô ek ana bidon ek Wapômbêñ ami. Mi, ayala avanôñ biñ nena yani lamavi ek alalô. ¹³ Aêñ ba mólô miñ kapôlô mim malaiñ esak vovañ takatu ba yahawa hathak mólô ami. Mi, mólô ma nômbêñ hêk Wapômbêñ ma ba intu yahawa vovañ takêñ.

Pol hateñ mek

¹⁴ Yalenhabi nôm takatu ba Wapômbêñ hadum ba yahathak yahalek yavenjôn lélô hadêñ Kamikbêñ. ¹⁵ Yani bôk hapesañ avômalô pik lo leñ ba hêv athêñ hadêñ thêlô lôkthô. ¹⁶ Yahateñ mek ek nômkama lôkthô anêñ alañ lôkmañgin nena nêv Lovak Mathen êndôk mólô kapôlô mim ek embatho mólô loñ esak yanida anêñ lôklokwañ bêñ ¹⁷ *ek Kilisi enja loñ êmô mólô kapôlô mim esak unim ôêvhavin. Ma yahateñ mek nena Wapômbêñ anêñ lahavin ma indum ba numiñ lôklokwañ êtôm a anêñ ñgalôk halôk pik ba havalon loñ ¹⁸ ek mólô lôk ñê mathen lôkthô hatôm noyala nena Kilisi anêñ lahavin ma bêñ anôñ ba anêñ daim hathak bomañ ma halôk bomañ ba hi ma anêñ vova ma hi ba hi iyom. ¹⁹ Kilisi anêñ lahavin ma hi bomañ ba miñ hatôm anyôla eyala anêñ dañ ami. Ma doñtom yahateñ mek ek Wapômbêñ injik lahavin êñ thô êndêñ mólô ek anêñ nômkama mavi lôkthô atu ba hamô yanida kapô ma êmbôlô mólô kapôlô mim siñ.

²⁰ Wapômbêñ anêñ lôklokwañ hathak hadum ku hamô alalô kapôlôñiñ. Ma hathak lôklokwañ êñ ma yani hatôm indum nômkama takatu ba alalô anañ lo leñjhabi hathak. Ma malêla takatu ba alalô miñ hatôm leñjimbimi ami ma yani

* 3:3: Ep 1:9-10; Kol 1:26 * 3:6: Ep 2:13,16-19 * 3:7: Kol 1:25 * 3:8: 1Ko 15:9-10 * 3:12:

Jon 14:6; Lom 5:2 * 3:17: Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7

hatôm indum nô m takêj imbiñ. ²¹ Aêj ba alalô takatu ba aêvhaviñ nabam Wapômbêj lôkmañgiñ esak Yisu Kilisi anêj athêj ni ba ni êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanoñ.

4

Avômalô êvhaviñ ma Kilisi anêj liñkupik

¹ *Aêj ba ya Pol, ôpatu ba hamô koladôj hathak Anyô Bêj anêj athêj, yahasonj mólô lokwanj ek nô m êtôm atu ba Wapômbêj halam mólô ek nô m ô aêj. ² *Ba intu notauviñ am anôj biñ ma nô m ô labalina imbiñ avômalô. Nô m ô malinãô ma malaiñ takatu ba mólôviyañ êv hadêj mólô ma noja lôk lemimmavi iyom esak unim lemimhaviñ. ³ *Lovak Matheñ hatak kapôlôñjiñ doñtom halôk alalô ba nubuvi am esak yak nô m ô yôhok êj. ⁴ Kilisi anêj liñkupik ma doñtom, ma Lovak Matheñ ma doñtom aêj iyom. Ma Wapômbêj halam alalô sapêj ek nanêm maleñ ek nô m doñtom iyom. ⁵ Ma Anyô Bêj ma doñtom, ma êvhaviñ ma doñtom aêj iyom, ma ithik ñañ ma doñtom aêj haviñ. ⁶ *Ma Wapômbêj doñtom ma Kamikbêj doñtom aêj iyom. Yani habibôm hayô hêk alalô lôkthô vov ma hadum ku hathak alalô lôkthô ma hamô alalô lôkthô kapôlôñjiñ.

⁷ *Ma Kilisi habi anêj wapôm sam hadêj alalô tomtom hatôm yanida anêj lahaviñ. ⁸ Hatôm Wapômbêj anêj kapyã bôk hanaj nena, “Yani hamô anêj ñê vovak lu,

ma halom i hatôm ñê ku koladôj ba ethak vuliñ ba i,
ma hik anêj wapôm sam hadêj anêj avômalô.”

Kapyã Yeñ 68:18

⁹ *Ma abô atu ba enaj nena, “ethak vuliñ ba i” hik thô nena yani bôk halôk ba halêm pik. ¹⁰ Ma ôpatu ba halôk ba halêm, yanida intu hathak ba hi leñ lôkthô anêj vuliñ ek êmbôlô nômkama sapêj ba êyô siñ. ¹¹ *Ma yanida intu habi anêj wapôm sam ba doho ibitak aposel, ma doho plopet, ma doho ñê enaj Abô Mavi hadêj ñê daluk, ma doho ñasakiñ, ma doho kédôñwaga êdôñ avômalô hathak Wapômbêj anêj abô. ¹² Yani habi anêj wapôm sam hadêj avômalô takêj ek nêpôpêk Wapômbêj anêj avômalô matheñ sapêj ek nindum ku nê nê m avômalô sa ek embatho Kilisi anêj liñkupik loñ ek imbitak lôklokwanj. ¹³ *Ku takêj lôkthô tem ni ba ni endeba alalôaniñ aêvhaviñ lôk auk esak Wapômbêj Nakaduj imbitak bêj lôk indum ek alalô sapêj nambitak kapôlôñjiñ doñtom. Êj ma tem alalô nambitak êtôm anyô talañ te atu ba halumbak ba anêj dai m êtôm Kilisi da.

¹⁴ Êj ma tem miñ namô êtôm avômena esak loñbô ami. Ma ñê takatu ba êdôñ abôyañ lôk êbôlêm loñôndê ek nesau alalô ek nimbuliñ alalôaniñ aêvhaviñ ma tem miñ hatôm nêyôkwiñ alalôaniñ aêvhaviñ ni ba êlêm êtôm lovak hayuv baselak vuak lôk ñgwêk hik ami. ¹⁵ *Mi, alalô leñjiñimbiñ avômalô ba nanañ abô avanoñ iyom êndêj i. Adum aêj ma tem nandumbak ba nambitak êtôm Kilisi da. Yani ma avômalô êvhaviñ sapêj iniñ wakadôk. ¹⁶ Yani havalonj leñjiñkupik lôbôlôbô sapêj ba hagêgê loñ hathak doñtom. Bu tomtom da idum iniñ ku ba idum leñjiñkupik takêj halumbak bêj lôk lôklokwanj ma leñjiñhaviñ i.

* **4:1:** Kol 1:10 * **4:2:** Kol 3:12-13 * **4:3:** Kol 3:14-15 * **4:6:** 1Ko 12:6 * **4:7:** Lom 12:3,6
* **4:9:** Jon 3:13 * **4:11:** 1Ko 12:28 * **4:13:** Kol 1:28 * **4:15:** Kol 1:18; 2:19

Nosopa lojôndê lukmuk

¹⁷ *Aêj ba yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ imbiŋ môlô. Ma yahanaj hathak Anyô Bêj anêj athêj nena miŋ nômô êtôm nê daluk ethak êmô aêj esak lojôbô ami. Mi, iniŋ auk ma nôm oyaŋ. ¹⁸ Lôk iniŋ eyala nômkama ma hatôm êmô momaŋiniŋ bêj kapô denaŋ. Thêlônij auk ma thekthek lôk iniŋ auk mavi mi ba intu êmô daimbô ek Wapômbêj anêj lôkmala. ¹⁹ Thêlô kapôlôrij halôk biŋ hathak kambom ba intu êv i vidonj ek nesopa iniŋ thethaŋak ma miŋ mama ami. Lôk maleŋij kilik ek nindum nôm lôŋgôlôj lomaloma ni ba ni.

²⁰ Ma doŋtom sêbôk atu ba ôêvhaviŋ Kilisi ma êdôj môlô hathak lojôndê yaŋda. ²¹ Ma olaŋô abô hathak yani ba ôêvhaviŋ yani ma êdôj môlô hathak abô avanôj takatu ba hêk Yisu kapô. ²² *Ba êdôj aêntêk. Kapôlômim bô hathak havôv môlô ek osopa thethaŋak lomaloma takatu ba hasau môlô ek imbulij môlô. Ba intu notak kapôlômim bô takatu ba osopa ²³ *ek Wapômbêj indum môlônim auk imbitak lukmuk anôj. ²⁴ *Ma noja kapôlômim lukmuk takatu ba Wapômbêj hapesaŋ ek numbitak êtôm yanida esak anêj matherj lôk thêthôj anôj.

²⁵ *Aêj ba notak abôyaŋ. Alalô tomtom bôk abitak hatôm leŋviŋkupik doŋtom yôv ba intu nonaŋ abô avanôj imbiŋam. ²⁶ *Môlô lemimmaniŋ ma noyabiŋ am ek miŋ nundum kambom ami. Wak hamiŋ denaŋ ma nopesaŋ unim lemmaniŋ êj ma miŋ noyabiŋ endeba wak êndôk jalôm ami ²⁷ ek batu miŋ node loj ek Sadaŋ imbitak êyô ba êlêm ami.

²⁸ Môlô te anyô vani ma etak anêj vani. Ma indum ku mavi esak baŋ ek êpôm nôm. Êj ma yani hatôm nê avômalô vi atu ba nômkama mi sa.

²⁹ *Oyabiŋ vembôlêk esak abô kambom. Onaŋ abô mavi iyom ek embatho môlôviyaŋ loj ek nêmi sa lôk nêmi Wapômbêj anêj wapôm êndêj avômalô takatu ba elañô.

³⁰ *Miŋ undum Wapômbêj anêj Lovak Matherj kapô malaiŋ ami. Lemimimbi nena Lovak Matherj ma Wapômbêj anêj sêk atu ba bôk habutiŋ haviŋ o endeba yani enja o lôk avômalô takatu ba hêv i vuli hêk kambom anêj ku êndêj waklavôj pik lo leŋ anêj daŋ.

³¹ *Môlô notak kobom ômô lôkthaŋgo lôk lemimmaniŋ ketherj lôk lemimnaŋa ba olam kaêk lôklala ma othaŋ anyô vi hathak abô kambom. Avanôj biŋ, notak kapôlômim kambom lomaloma takatu ba lemimhabi hathak anyô yaŋ. ³² *Ma miŋ nundum aêj ami. Mi, nundum mavi êndêj môlôviyaŋ lôk nônêmi kapôlômim êndêj i. Ma otak kapôlôm ek ôpatu ba hadum kambom hadêj o êtôm Wapômbêj bôk hatak kapô hathak môlônim kambom hathak Kilisi anêj athêj.

5

Nômô êtôm deda anêj avômena

¹ *Môlô ma Wapômbêj anêj avômena ba lahaviŋ môlô bêj anôj ba intu nosopa vaŋgwan. ² *Ma nômô lôk lemimimbiŋ avômalô vi êtôm Kilisi bôk

* **4:17:** Lom 1:21; 1Pi 1:14 * **4:22:** Lom 8:13; Kol 3:9 * **4:23:** Lom 12:2 * **4:24:** Stt 1:26;

Kol 3:10 * **4:25:** Sek 8:16; Kol 3:8-9 * **4:26:** Sng 4:4; Jem 1:19-20 * **4:29:** Kol 4:6 * **4:30:**

Ais 63:10; Ep 1:13-14; 1Te 5:19 * **4:31:** Kol 3:8 * **4:32:** Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 * **5:1:**

Mat 5:48 * **5:2:** Kis 29:18; Hib 10:10

lahaviņ alalô ba hêv ida ek hêv alalô sa. Yani hêv anêņ lôkmala hadêņ Wapômbêņ hatôm da atu ba ôv vasiņ mavi anôņ.

³ Môlô nômô daimbô ek sek waliliņ lôk kobom lelaik lomaloma ma notak malemimkilik. Môlô ma Wapômbêņ anêņ avômalô mathêņ ba kobom takêņ ma miņ mavi ek môlô ami. ⁴ Ma miņ nonaņ abô kambom mena abô lokbaņ lôk abô sop esak nôm mama ami. Abô takêņ ma kambom ek môlô ba notak ma nonaņ lemimmavi iyom êndêņ Wapômbêņ. ⁵ *Odaņô, abô avanôņ ma aêntêk. Wapômbêņ tem miņ enja nê takatu ba ethak idum sek waliliņ lôk idum kobom lelaik lomaloma ma maleņiņkilik thô ami. Maleņiņkilik ma hatôm êv yeņ hadêņ ņgôk. Nê takêņ tem miņ nêmo Wapômbêņ lo Kilisi iniņ loņ lôkliņyak kapô ami. ⁶ *Wapômbêņ anêņ lamaniņ hathak hapôm nê leņôndôņ kôtôņ takatu ba idum nôm takêņ. Ba intu oyabiņ o ek anyôla miņ esau o esak abô oyaņ oyaņ ami. ⁷ Aêņ ba oyabiņ o ek miņ ombêņ imbiņ i ami.

⁸ *Sêbôk ma môlô hatôm momaņiniņ, ma dorņtom lêk ma Anyô Bêņ hadum ba môlô hatôm deda. Ba intu nômô êtôm deda anêņ avômena. ⁹ Deda anêņ anôņ ma aêntêk. Alalô nandum mavi lomaloma ba nasopa loņôndê thêthôņ ma nabaloņ nôm avanôņ loņ ¹⁰ lôk nambôlêm malêla takatu ba Anyô Bêņ lamavi hathak. ¹¹ Ma avômalô takatu ba idum momaņiniņ anêņ ku, ma miņ undum ku êņ dokte imbiņ i ami. Ku êņ ma anêņ anôņ mi ba miņ undum ami. Mi, nuņgwik kambom êņ thô ni yaiņ ek avômalô lôkthô nêgê. ¹² Nôm mama bêņ ek nenaņ abô esak nê leņôndôņ kôtôņ iniņ kambom takatu ba idum hamô loņ kapô. ¹³ *Ma dorņtom deda habi hayô hêk nôm takêņ, êņ ma hik thô nena nôm takêņ ma kambom anôņ ¹⁴ *ek malê nena deda habi hayô hêk ma nômkama sapêņ habitak yaiņ. Ba intu nôm takêņ tem imbitak deda imbiņ hatôm abô atu ba hanaņ nena,

“Môlô takatu ba ôêk sôm,
numbiyô êņjêk ņama.

Ma Kilisi tem imbi êyôņgêk môlô êtôm deda.”

¹⁵ *Aêņ ba noyabiņ am ek nômô êtôm nê lôkkauk ma miņ êtôm nê auk mi ami. ¹⁶ Kambom lomaloma lêk habitak lôklokwaņ ba intu nobatho am loņ lôklokwaņ esak mavi lomaloma. Yakô wakma êņ ni oyaņ. ¹⁷ Ba intu numiņ lôklokwaņ ek nôpôm Anyô Bêņ anêņ lahaviņ. Ma miņ nômô êtôm nê auk thôņôthôņ ami. ¹⁸ *Lôk miņ nondo molo esak waiņ atu ba tem imbuliņ môlô ami. Mi, notak Lovak Mathêņ ek êmô môlô kapôlômim siņ. ¹⁹ *Êņ ma tem nônêm yeņ imbiņam wak nômbêņ intu, yeņ takatu ba hêk kapya yeņ lôk ebam Wapômbêņ anêņ athêņ ma yeņ atu ba mathêņ. Nônêm yeņ takêņ lôk kapôlômim ni êndêņ Anyô Bêņ. ²⁰ *Wak nômbêņ intu sapêņ ma nônêm lemimmavi êndêņ Kamik Wapômbêņ esak nômkama sapêņ esak alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ athêņ.

Anyô lo avi ewa i iniņ abô

²¹ *Môlô othak ôyê Kilisi anêņ athêņ nena mathêņ ba intu nômô môlôviyaņ vibin.

* **5:5:** 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * **5:6:** Lom 1:18; Kol 2:4,8 * **5:8:** Jon 12:36; Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9 * **5:13:** Jon 3:20-21 * **5:14:** Ais 26:19; Lom 13:11 * **5:15:** Kol 4:5 * **5:18:** Luk 21:34
* **5:19:** Kol 3:16 * **5:20:** Kol 3:17 * **5:21:** 1Pi 5:5

22 *Môlô avi takatu ba bôk owa anyô yôv ma nômô vônimi vibin̄j êtôm atu ba ômô Anyô Bêj vibin̄j 23 *ek malê nena yamalô hamô vulin̄j ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vulin̄j ek avômalô êvhavin̄j lôkthô. Kilisi ma avômalô ôdôj êvhavin̄j inin̄j wakadôk ma avômalô ôdôj êvhavin̄j ma Kilisi anêj lin̄jkupik. Yanida intu hêv i bulubin̄j. 24 Avômalô êvhavin̄j ethak êmô Kilisi vibin̄j ma aêj iyom ma yanavi êmô yamalô vibin̄j esak nômkama lôkthô.

25 *Ma môlô anyô, lemimibin̄j vônimi êtôm Kilisi lahavin̄j avômalô ôdôj êvhavin̄j ba hêv anêj lôkmala ek hêv i sa. 26 *Yani hadum aêj ek êmbôkwin̄j anêj avômalô ôdôj êvhavin̄j inin̄j kambom esak n̄aj lôk abô avanôj ek nimbitek mathen̄j. 27 *Yani hadum aêj ek avômalô ôdôj êvhavin̄j nimbitek êtôm avi muk te atu ba palumbak mavi lôk lin̄jsin̄j mavi ma lelaik lo pôpô mi ma êmô mathen̄j ma kambom mi. Êj ma Kilisi tem endom avi êj êndêj yanida. 28 Aêj iyom môlô anyô lemimibin̄j vônimi êtôm atu ba lemimhavin̄j lemvimkupik. Ôpatu ba lahavin̄j yanavi ma hatôm lahavin̄j yanida. 29 Anyô late min̄j hapôlik hathak yanida lin̄jkupik ami. Mi anôj, havakôj ba hayabin̄j mavi hatôm Kilisi hadum hadêj avômalô êvhavin̄j 30 ek malê nena alalô tomtom ma hatôm anêj lin̄jkupik anêj lôbôlôbô.

31 *Hatôm Wapômbêj anêj kapy a hanañ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak don̄tom imbin̄j yanavi ek thai nimbitek êtôm kupik don̄tom iyom.” *Môj Anôj 2:24*

32 *Abô êj ma abô lôk kup anôj bin̄j. Ma don̄tom yahayala nena hanañ hathak Kilisi lôk avômalô êvhavin̄j. 33 Ba intu môlô anyô tomtom lemimibin̄j vônimi êtôm oda lemhavin̄j oda. Ma môlô avi nônêm athêj bêj êndêj vônimi.

6

Avômena lôk lami inin̄j abô

1 *Avômena, môlô ma Anyô Bêj anêj ba intu nosopa lemami lo lemtami inin̄j abô. Êj ma mavi. 2 *Wapômbêj anêj tabô balabuñ laumin̄j takatu bute hanañ nena, “Nodovak lemami lo lemtami.” Abô balabuñ êntêk êj ma balabuñ môj atu ba Wapômbêj habutin̄j abô hathak ba hanañ, 3 “Udum aêj ma tem nômô mavi êmô pik sawa daim.”

4 *Ma yahanan̄j hadêj môlô avômena inin̄j lami nena noyabin̄j nalumi mavi lôk noto i ma nôndôj i êtôm Anyô Bêj anêj lahavin̄j. Ma min̄j nondela inin̄j auk ba nundum i leñin̄jaja ami.

Alañsi lôk inin̄j nê ku inin̄j abô

5 *Môlô nê takatu ba unim alañ êmô* nosopa unim alañ takatu ba êmô pik inin̄j abô. Nônêm athêj bêj êndêj i ma nômô thêlô vibin̄j. Nundum aêj lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi da anêj ku. 6 Ma min̄j nundum unim alañ anêj ku mavi êndêj wak takatu ba êmô havin̄j môlô iyom ami. Mi, nundum

* 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23: 1Ko 11:3; Ep 1:22 * 5:25: Kol 3:19; 1Pi 3:7 * 5:26: Tit 3:5

* 5:27: 2Ko 11:2; Kol 1:22 * 5:31: Mat 19:5 * 5:32: ALK 19:7 * 6:1: Kol 3:20 * 6:2:

Lo 5:16 * 6:4: Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21 * 6:5: Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:5: Nê takatu ba inin̄j alañ êmô ma anêj ôdôj aêntêk. Gavman anêj abô majan̄j hanañ nena thêlô min̄j hatôm netak inin̄j ku lôk alañsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba nê lovak hathak vovak ewa i hatôm inin̄j nê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho min̄j êwê inin̄j viyan̄j ami. Ma doho ma lami ma inin̄j alañsi êmô ba intu nali ibitek aêj.

unim ku mavi wak nômbêḡ intu sapêḡ, êndêḡ wakma atu ba êmô mena miḡ êmô ami. Wapômbêḡ lahaviḡ nundum ku êḡ lôk kapôlôlim êtôm udum Kilisi môlônim alaḡ anêḡ ku. ⁷ Nundum unim ku lôk lemimimbiḡ êtôm udum Anyô Bêḡ anêḡ ku ma miḡ anyô iniḡ ku ami. ⁸ *Lemimimbi nena Anyô Bêḡ tem nêḡ vuli êndêḡ avômalô tomtom esak iniḡ ku mavi takatu ba idum, ḡê êmô alaḡsi vibinḡ lôk ḡê takatu ba idum ida iniḡ ku haviḡ.

⁹ *Ma môlô alaḡ takatu ba oyabinḡ unim ḡê ku, noyabinḡ i mavi. Miḡ onan abô takatu ba indum thêlô nêkô ami. Lemimimbi nena môlô lôk thêlô unim Alaḡ ma donḡtom iyom hamô malak leḡ. Yani tem indum abô ma miḡ hathak lahabi avômalô iniḡ athêḡ lôk ku ami. Mi, hathak hadum kobom donḡtom hadêḡ avômalô lôkthô ba intu noyabinḡ am.

Noba Wapômbêḡ anêḡ nômkama vovak

¹⁰ Êntêk ma yenaḡ abô anêḡ daḡ ba nodanḡ katô. Numiḡ lôklokwaḡ esak Anyô Bêḡ anêḡ lôkliḡyak bêḡ. ¹¹ *Sadaḡ anêḡ auk loḡ kapô hadum ek esau môlô ba intu noba Wapômbêḡ anêḡ nômkama vovak sapêḡ êndôk am ma numbiyô numiḡ ek uḡgwik vovak. ¹² *Alalô ik vovak hadêḡ ḡgôkba lôk ḡgôk lôk athêḡ ma ḡgôk takatu ba eyabinḡ pik anêḡ momanḡiniḡ lôk ḡgôk bomanḡ takatu ba êmô leḡ. Ma miḡ alalô ik vovak hadêḡ ḡê pik ami.

¹³ Aêḡ ba noba Wapômbêḡ anêḡ nômkama vovak sapêḡ ek waklavôḡ kambom êḡ hayô, ma tem numiḡ lôklokwaḡ ba uḡgwik vovak mavi endeba anêḡ daḡ ma tem numiḡ denaḡ. ¹⁴ *Numiḡ lôklokwaḡ ba nobaloḡ abô avanôḡ loḡ êtôm bokḡgôp vovak atu ba ovak hayô hêk lemimmalim. Ma nobanḡinḡ kobom thêthôḡ êtôm moko bôbôḡinḡ. ¹⁵ *Ma nôpôpêk am ek nonaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi takatu ba hêv labali. Udum aêḡ, ma hatôm uik vemimkapô bokḡgôp ek vovak. ¹⁶ Lôk nobaloḡ unim dêvhaviḡ loḡ êtôm moko ek uḡgwik ḡgôk kambom atu anêḡ kôm lôk atum sapêḡ vôkê. ¹⁷ *Ma noja bulubinḡ atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ môlô êtôm kulunḡ thekthek. Lôk noja Lovak Matherḡ anêḡ binḡ vovak, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ Abô. ¹⁸ *Ma notenḡ mek ek nômkama lôkthô êtôm wak sapêḡ esak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ ba nonaḡ injik yani liḡ ek nêḡ môlô sa. Lôk nômô lêlê ma notenḡ mek lôk lemimvidonḡ ek avômalô matherḡ lôkthô.

¹⁹ *Ma notenḡ mek ek ya imbinḡ ek Wapômbêḡ nêḡ abô êndêḡ ya ek yanḡik Abô Mavi anêḡ auk loḡ kapô thô ma miḡ yakô ami. ²⁰ *Lêk ma yahamô koladôḡ hathak yahawa Wapômbêḡ anêḡ abôlêk ba yahananḡ Abô Mavi êḡ. Aêḡ ba notenḡ mek ek yandum yenaḡ ku dedaunḡ mavi ba yanaḡ abô êḡ bêḡ ma miḡ yakô ami.

Abô anêḡ daḡ lôk mek

²¹ *Tikikus tem enaḡ êndêḡ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya ek noyala nena yahamô aisê. Yani ma aiyān anôḡ te ba hadum Anyô Bêḡ anêḡ ku dedaunḡ mavi. ²² Ma yahêv yani ba hathôk ek êḡḡê môlô ba enaḡ esak malêla takatu ba hapôm yêlô ek indum môlô lemimmavi.

* **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * **6:9:** Lom 2:11; Kol 4:1 * **6:11:** Lom 13:12; 2Ko 10:4 * **6:12:** 1Pi 5:8-9 * **6:14:** Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * **6:15:** Lom 10:15 * **6:17:** Hib 4:12 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * **6:19:** Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9 * **6:21:** Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12

²³ Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nênem yôhok êndêŋ mólô yenaŋ aiyaŋ sapêŋ ma nindum ek mólô lemimimbiŋ am lôk unim ôêvhaviŋ imbitak lôklokwaŋ. ²⁴ Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ mólô lôk avômalô nômbêŋ atu ba lemimhaviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Kapyá atu ba Pol ható hi Pilipai Abô môñ

Pol bók hanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ avômalô Pilipai (Ap 16:11-40). Ba intú ethak êv yani sa ek indum anêñ ku enañ Wapômbêñ anêñ abô bêñ emberj loñ luvuluvu. Ma havenj yam ma Pol hamô koladôñ anêñ Lom. Ma avômalô êvhavij anêñ Pilipai elañô nena yani hamô koladôñ ma êv yani sa hathak loñbô. Ba intú Pol ható kapyá êntêk ek hanañ anêñ lamavi bêñ hadêñ i. Lôk hanañ hathak lêk yani aisê lôk hanañ ek embatho inij êvhavij loñ ek nimij lôklokwañ. Yani hanañ havij ek thêlô nesopa Yisu vanjwam lôk nebalonj auk donjom. Ma hanañ nena Timoti lo Eaploditus ma ñê mavi luvi. Ma hanañ lôklokwañ ek thêlô neyabinj i esak kêdôñwaga abôyanj.

Pilipai ma malak lôk athêñ bêñ ba hamô plovins Masedonia kapô.
Hato kapyá êntêk hadêñ 61 AD la.

1 *Pol lo Timoti, yai ma Yisu Kilisi anêñ ñê ku ba ato kapyá êntêk hadêñ avômalô mathenj takatu ba êvhavij Yisu Kilisi anêñ Pilipai lôk ñê takatu ba eyabinj i lôk ñê takatu ba idum ku êv avômalô êvhavij sa. 2 Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ lôk Anyô Bêñ Yisu Kilisi inij wapôm lôk labali êmô imbinj môlô.

Pol hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ

3 Wak nômbêñ intú ma yalenjhabi môlô ba yahanañ yalenjmavi hadêñ Wapômbêñ hathak môlô. 4-5 Sêbók ba môlônim ôêvhavij hadêñ môñ aleba lêk, ma môlô ovatho ya loñ hathak ku yanañ Abô Mavi bêñ ba intú yalenjmavi ba yahatenj mek hathak môlô wak nômbêñ intú sapêñ. 6 *Ma yahayala nena sêbók ma Wapômbêñ hadum anêñ ku mavi ba hatak halók môlô kapôlômim ma tem indum ku êñ endeaba êyô Yisu Kilisi anêñ waklavôñ ma tem injik ku êñ anêñ danj sinj. 7 Yahamô koladôñ mena yahamô yainj ma yahêv Wapômbêñ anêñ Abô Mavi bulubinj lôk yahik Abô Mavi êñ thô, ma môlô sapêñ owa Wapômbêñ anêñ wapôm havij ya. Ba intú môlô ma hatôm yenañ avômalô vulinj binj. Aêñ ba yenañ auk atu ba yalenjhabi hathak môlô ma thêthôñ hatôm mek atu ba yahatenj ek môlô. 8 Ma Wapômbêñ hayala nena Yisu Kilisi lahiki bêñ anôñ hathak môlô ma lêk yalenj hik ya hathak môlô bêñ anôñ aêñ iyom.

9 Yahatenj mek aêntêk nena môlônim lemimhavij indumbak ni ba ni ek noyala auk anôñ ba nutitij mavi lo kambom 10 *ek noyala loñôndê atu ba mavi anôñ ek Kilisi anêñ waklavôñ ma tem nômô mabuñ anôñ ek minj êpôm môlônim kambom la ami. 11 Yisu da tem indum ba thêthôñ injik anôñ êmô môlô kapôlômim sinj ek avômalô ñêgê ba nebam Wapômbêñ anêñ athêñ lôkmanjginj.

Pol anêñ malainj havatho Abô Mavi loñ

12 Aiyañ thêlô, yalenjhavij môlô noyala katô nena malainj takatu ba hapôm ya intú hadum ba Wapômbêñ anêñ Abô Mavi habitak bêñ hêk avômalô loñ êntêk malêvôñ. 13 *Aêñ ba ñê vovak takatu ba eyabinj anyô bêñ môñ anêñ unyak lôk avômalô takatu ba êmô loñ êntêk intú eyala nena etak ya halók

* 1:1: Ap 16:12-40 * 1:6: 1Ko 1:8 * 1:10: 1Te 5:23 * 1:13: Ap 28:30

koladôḡ ek malê nena yahasopa Kilisi. ¹⁴ Ma Anyô Bêḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ bêḡ anôḡ imiḡ lôklokwaḡ ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ma miḡ êkô ami.

¹⁵ Avômalô doho lenḡdanḡ hathak ya ba enaḡ Kilisi anêḡ abô ek nebam thêlôda ek nembak i vose ni lodôḡlodôḡ. Ma doḡtom avômalô vi enaḡ Kilisi anêḡ abô lôk lenḡmavi haviḡ ya. ¹⁶ Thêlô eyala nena Wapômbêḡ hatak ya ek yanêm anêḡ Abô Mavi bulubiḡ ba intu yahamô koladôḡ. Aêḡ ba thêlô evatho yenaḡ ku loḡ hathak lenḡhaviḡ ya. ¹⁷ Ma avômalô ôdôḡ yaḡ enaḡ Yisu anêḡ abô ma doḡtom ivuḡ iniḡ auk nembak avômalô vose ni lodôḡlodôḡ hêk kapôlôḡniḡ. Yahamô koladôḡ ba intu thêlô esoḡ nena tem nênem malaiḡ bêḡ êndêḡ ya. ¹⁸ Hatôm. Avômalô ivuḡ iniḡ auk ba enaḡ abô hathak Kilisi mena enaḡ abô avanôḡ, êḡ ma nôm oyaḡ. Ku bêḡ hamôḡ ma enaḡ abô hathak Kilisi. Ba intu yalenḡmavi anôḡ. Avanôḡ! Yalenḡmavi! ¹⁹ *Yahayala nena môlô oteḡ mek ek ya ma Yisu Kilisi anêḡ Lovak Matherḡ tem nêḡ ya sa, aêḡ ba tem injik ya thô lôk yanja lububiḡ. ²⁰ Yahamô lôkmala mena yahama ma ya vovaḡ ba yahêvhaviḡ nena tem yamiḡ êtôm anyô ḡê ek avômalô nêḡê ya lôk nêmbô Kilisi êtôm sêbôk atu ba yahadum aleba lêk. ²¹ *Yahamô lôkmala, êḡ ma yahamô haviḡ Yisu. Ma yahama, êḡ ma tem yamô mavi aêḡ iyom. ²² Yahamô lôkmala, êḡ ma tem yandav ku êḡ anêḡ anôḡ la. Ba intu yasopa loḡôndê yaḡ sê? Injo. ²³ *Aêḡ ba auk ju êḡ havôv ya. Yahamô haviḡ Kilisi, êḡ ma mavi anôḡ hamôḡ ek nômkama sapêḡ ba intu yahapôviḡ ek yana. ²⁴ Ma doḡtom yahamô lôkmala, êḡ ma mavi anôḡ ek môlô. ²⁵ Aêḡ ba yahayala katô nena tem yamô imbiḡ môlô ma miḡ yana ami ek môlô nundumbak ba lemimmavi esak unim ôêvhaviḡ ²⁶ ek môlô nômbôam esak Yisu Kilisi ek malê nena yahamô haviḡ môlô hathak loḡbô.

²⁷ *Yenaḡ auk bêḡ doḡtom iyom nena môlô nômô batôḡ oyaḡ êtôm ḡê esopa Yisu Kilisi anêḡ Abô Mavi. Aêḡ ba yahathôk mena yahamô daim ek môlô ma tem yandaḡô nena môlô umiḡ lôklokwaḡ hathak kapôlômim doḡtom lôk uik vovak hathak dahôlômim doḡtom iyom ek nobatho Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi loḡ ek avômalô nênemimbiḡ ²⁸ lôk miḡ oka hathak ḡê takatu ba êpôlik ek môlô ami. Êḡ ma hik thô nena Wapômbêḡ tem nêḡ môlô bulubiḡ ma imbuliḡ ḡê takêḡ. ²⁹ *Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ môlô ba ôêvhaviḡ. Ma hêv wapôm noja vovaḡ esak Kilisi aêḡ iyom. Ba intu malaiḡ takêḡ lêk hapôm môlô. ³⁰ Ma yada yahik vovak hathak malaiḡ aêḡ iyom hatôm atu ba môlô ôyê lo olaḡô.

2

Avômalô êvhaviḡ netauviḡ i

¹ Aêḡ ba nodanô. Kilisi havatho môlônim kapôlômim loḡ lôk lahaviḡ môlô ba hêv thêvô hadêḡ môlô. Ma môlô ômô haviḡ Lovak Matherḡ ma Wapômbêḡ hêv kapô lôk lahiḡi hathak môlô. ² Ba intu môlô sapêḡ noja auk doḡtom iyom lôk lemimimbiḡ am ma nômô kapôlômim doḡtom ek nundum ku doḡtom iyom ek yalenḡmavi êmbôlô yakapôlôḡ siḡ. ³ *Ma môlô tomtom notauviḡ am ba ôḡḡô anyô vi nena bêḡ ek môlô. Ma miḡ nundum paloḡ ba nobam amda ami. ⁴ *Ma miḡ lemimimbi môlôda iyom ami. Mi. Lemimimbiḡ avômalô vi imbiḡ.

* 1:19: 2Ko 1:11 * 1:21: Gal 2:20 * 1:23: 2Ko 5:8 * 1:27: Ep 4:1; 1Te 2:12 * 1:29: Ap 16:19-40 * 2:3: Gal 5:26 * 2:4: 1Ko 10:24

Yisu Kilisi hatauvij i ma Wapômbêj hêv yani lij

- ⁵ Ma mólô nobalonj auk donjom atu ba Yisu Kilisi havalonj aêntêk.
- ⁶⁻⁷ *Yanida ma Wapômbêj
ma donjom yani hatauvij i aleba yaôna lôk ba
hatôm ôpatu ba hamô alanj vibin
ma habitak hatôm anyô pik.
Ma miñ lahabi lôklokwanj ek embalonj anêj lonj atu ba êtôm Wapômbêj ami.
- ⁸ *Avômalô êyê yani hatôm anyô anôj,
ma hatauvij i
ba hasopa Wapômbêj anêj abô aleba hama hathak a hatôm anyô kam-
bom anôj.
- ⁹ *Ba intu Wapômbêj hadô yani hamô vulinj anôj ek nômkama sapêj
lôk hêv athêj te atu ba hamôj ek athêj lôkthô hadêj yani
- ¹⁰ *ek avômalô takatu ba êmô lej lo pik ma pik kapô lôkthô
tem nedañô anêj athêj ma nedek venijdôj lêlô êndêj yani.
- ¹¹ *Ma thêlô sapêj tem nenañ ende venijbôlêk nena, “Yisu Kilisi ma Anyô
Bêj”
ba lôkmanjij ni êndêj Kamik Wapômbêj.

Namô êtôm pik anêj deda

- ¹²⁻¹³ Aêj ba yenañ aiyanj lôkma anôj thêlô, mólô nôkô ba nodowalinj ba
nundum ku ek mólônim bulubinj ni êyô anêj danj. Wapômbêj da hik mólô
kapôlômim lij ba hêv lôklokwanj hadêj mólô ek nundum ku takatu ba yani
lahavinj. Sêbôk ba yahamô havinj mólô ma mólô osopa yenañ abô. Ma lêk
yahatak mólô ma nosopa yenañ abô takêj dedauj mavi aêj iyom.
- ¹⁴ Ma nôm takatu ba mólô udum ma miñ kapôlômim diñdinj lôk nôkôkam
esak ami ¹⁵ *ek numbitak mabuñ lôk anyôla miñ hatôm enañ mólô bêj ami.
Ma tem mólô nômô êtôm Wapômbêj anêj nali mavi êmô avômalô lokbanj
takatu ba idum kambom lomaloma malêvôj êtôm vulinj hêv deda hadêj lej.
- ¹⁶ *Ma mólô nobalonj abô lôkmala lonj ek waklavôj Kilisi hale halêm hathak
lonj bô ma tem yambôya esak mólô ek injik thô nena lêk yenañ ku hik anôj
ma miñ yahalanjvinj oyanj ami. ¹⁷ Mólô ma avômalô ôêvhavinj ba ôêv mólôda
hatôm da hadêj Wapômbêj. Betha ik ya vônô ma tem yambitak êtôm wainj
atu ba engasô halôk da. Êj ma tem yambôya ba yalenj mavi imbinj mólô sapêj.
- ¹⁸ *Ma mólô aêj iyom tem nôbôam ba lemimmavi imbinj ya.

Timoti lo Epaploditus

- ¹⁹ Anyô Bêj Yisu anêj lahavinj, êj ma tem yanêm Timoti ba êsôk ek mólô
kethêj. Ma halehalêm ma tem enañ êndêj ya esak mólô ek nêk thêvô êndêj
ya. ²⁰ Anyô late miñ hamô havinj ya ba anêj auk hatôm Timoti ami ma Timoti
iyom. Yani lahiki hathak mólô ba hadum ku lomaloma ek eyabinj mólô mavi
anôj. ²¹ *Ma donjom avômalô vi ethak leñijhiki hathak inij leñijhavinj ma
miñ leñijhiki hathak Yisu Kilisi anêj lahavinj ami. ²² Ma mólôda oyala nena
Timoti bôk hik yanida thô ba hêv ya sa hathak ku hananj Abô Mavi bêj hatôm
amena hathak hêv lambô sa. ²³ Aêj ba yahêv yamalenj ek yangê nena malê

* **2:6-7:** Jon 1:1-2,14; 17:5; 2Ko 8:9 * **2:8:** Hib 5:8; 12:2 * **2:9:** Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4
* **2:10:** Lom 14:11 * **2:11:** Lom 10:9 * **2:15:** Dan 12:3 * **2:16:** Plp 1:10; 1Te 2:19 * **2:18:**
Plp 3:1; 4:4 * **2:21:** 2Ti 4:10

intu tem êpôm ya vêm ka yanêm yani ba êsôk kethen ek ênjê mólô. ²⁴ Ma donptom yahêvhavin nena yada tem yasôk kethen ek yangê mólô imbinj.

²⁵⁻²⁶ *Mólô bôk ôêv Eaploditus halêm hadênj ya ek nêm ya sa. Yani hatôm yenañ aiyañ atu ba yañ adum ku vovak havin i. Ma donptom yani lamalain lôk lahiki hathak mólô ek malê nena mólô bôk olanô abô hathak yani hapôm lijij. Ba intu tem yanêm ôpêj imbinj ba êsôk ek mólô. ²⁷ Avanônj, yani bôk hapôm lijij ba hadum ek ema, ma donptom Wapômbênj hêv la ek yani. Ma minj hêv la ek yani iyom ami. Mi. Hêv la ek ya havin ek malê nena hadô malain bêj anônj êpôm ya. ²⁸ Aênj ba yahapôvinj ek yanêm yani ba êsôk ek mólô ôngô yani esak lonjbô ek lemimmavi ma tem yakapôlônj êndôk binj. ²⁹⁻³⁰ Ba intu noja yani thô esak Anyô Bêj anênj athênj lôk lemimmavi anônj. Yani habobo ema esak Kilisi anênj ku ma minj havalonj anênj lôkmala lonj ami ek hêv ya sa ek malê nena mólô ômô lonj buyañ ba minj hatôm ami. Aênj ba nônêm athênj bêj êndênj nê takatu ba êtôm yani.

3

Yisu ma thêthônj anênj ôdônj

¹ Aiyañ thêlô, yenañ abô lêk habobo êyô anênj dañ. Ma alalô ma Anyô Bêj anênj avômalô ba intu yahanañ nena lemimmavi. Yahato abô takênj hadênj mólô hathak lonjbô ma minj yakapôlônj hagiap ami ek yanêm mólô sa.

² Mólô noyabinj am ek nê takatu ba idum kambom hatôm avunj yatap ba enjgothe anyô leñvinjkupik mayaliv ek nimbitak êtôm Wapômbênj anênj nali.

³ *Alalô ma nê takatu ba Wapômbênj anênj Lovak Mathenj hêv lôklokwañ ek nanêm yerj. Alalô ma nê takatu ba abôî hathak Yisu Kilisi iyom ma minj aêvhavinj leñvinjkupik iniñ nôm kama ami. Ba intu alalô ma hatôm nê takatu ba bôk anjgothe kupik anônj.

⁴ *Odanô, yahamônj ek nê takatu ba êbôî hathak nôm kama leñvinjkupik. Ba intu nôm kama leñvinjkupik hatôm nêm alalô sa, êñ ma tem yada yamô mavi anônj. ⁵ *Wak bahenji ba lahavulô ma enjgothe yenañ kupik. Ya ma anyô Israêl ba yahabitak anênj Benjamin anênj lukmuk. Yahanañ abô Hiblu palapa hatôm wakatik lo wakamik. Ya ma Palisi te ba yahasopa Palisi iniñ abô majañ mavi anônj. ⁶ *Ma ya vovañ ek yasopa Wapômbênj aleba yahabulinj yanida anênj avômalô êvhavinj bêj anônj. Ma ya anyô thêthônj anônj ba minj yahabulinj balabunj la ami.

⁷ *Ma donptom yahayê nôm mavi takênj nena nôm oyañ ek yahasopa Kilisi. ⁸ Avanônj! Yahayê nôm kama mavimavi takatu ba hamô pik nena nôm oyañ havin. Nôm mavi anênj dôênj ma yambitak yenañ Anyô Bêj Yisu Kilisi anênj anyô. Ba intu yahavôlinj yadôminj hadênj nôm kama pik mavi takênj ba yahayê hatôm sinjusik ek yanja Yisu Kilisi ⁹ *ba yamô imbinj yani. Yahêvhavinj Kilisi iyom ba intu Wapômbênj hadum ba yahabitak anyô thêthônj. Ma minj yada yenañ ku yahasopa balabunj ba yahabitak anyô thêthônj ami. ¹⁰ *Yalenj havinj yayala Kilisi avanônj lôk Wapômbênj anênj lôklokwañ atu ba hadum ba Yisu haviyô hathak lonjbô. Ma yalenj havinj yanja anênj malainj lomalama ek yama imbinj yani ¹¹ ek yapôm lonjondê atu ba tem yambiyô esak lonjbô ênjêk njama.

* 2:25-26: Plp 4:18 * 3:3: Lom 2:29 * 3:4: 2Ko 11:21 * 3:5: Luk 1:59; Ap 23:6; 2Ko 11:22
* 3:6: Ap 8:3 * 3:7: Mat 13:44-46 * 3:9: Lom 3:21-22 * 3:10: Lom 6:3-5; 8:17

Nadarviñ lóklokwañ

12 *Minj noson nena lèk yahayala Kilisi katô anôñ ba yenañ ku lèk hayô anêñ danj ami. Mi. Kilisi bók havalonj ya lonj ba yahalanviñ ek yambalonj nômtakatu ba Kilisi havalonj lonj ek nêmt êndênj ya. 13 Aiyanj thêlô, minj yahavalonj nômt êñ ami denanj. Aêñ ba yahapôviñ ba yahathôñ nômtkama bô paliñ ma yahato yabahenj ek yanja nômtkama takatu ba hamô uñlôv. 14 *Yahalanviñ lóklokwañ ek yayô uñlôv ek yanja vuli atu ba Wapômbênj tem endam ya ek yamô imbiñ yani êmô malak lenj wak nômbênj intu sapênj ek malê nena yahêvhaviñ Yisu Kilisi.

15 *Aêñ ba alalô vi ma nê talarj ba nabalonj auk êñ lonj. Ma donjom mólô doho owa auk yanja, êñ ma tem Wapômbênj injik auk thêthôñ thô êndênj mólô. 16 Aêñ ba alalô nasopa auk takatu ba bók avalonj yôv. Êñ ma nômbênj.

17 *Aiyanj thêlô, mólô kapôlômim donjom ba nosopa yavenjgwan. Ma avômalô vi atu ba esopa yêlô venjngwan, nutitij nê takênj iniñ bók lo lonj ba nosopa. 18 Bók yahananj lóbôlônj ma lèk yahananj hathak lonjbô lók yamalenj thók nena avômalô bênj anôñ lèk ik vovak hathak Kilisi anêñ a. 19 *Thêlônij Anyô Bênj ma thethanjak. Thêlô ethak idum kambom lomaloma takatu ba hêv mama, ma donjom êbôï hathak. Ma thêlô ethak lenjñhabi nômt pik iyom. Ku takênj anêñ anôñ tem imbulij i. 20 *Ma donjom alalôaniñ malak ôdônj ma hamô malak lenj ba intu alalô ayabiñ ek Anyô Bênj Yisu Kilisi endelêm ek nêmt alalô bulubiñ. 21 *Ôpênj tem enja anêñ lóklokwañ ek injik alalôaniñ kupik pulusikna lilij ba nambitak êtôm yanida anêñ kupik lókmanjij. Hathak lóklokwañ êñ ma yani tem êndô nômtkama sapênj êmô yani vibij.

4

1 *Aêñ ba yenañ aiyanj lókma anôñ, nosopa yenañ abô takênj ba numij lóklokwañ esak Anyô Bênj anêñ athênj. Mólô ma hatôm yenañ kuluj kékêlô atu ba yahawa hatôm ku anêñ vuli. Ba yahêk lêlê ek yanjê mólô yenañ avômalô takatu ba yalenjmavi hathak.

Pol hik lonjôndê auk mavi thô

2 Yuodia lo Sintike, mamu ma avi ôêvhaviñ Anyô Bênj. Ba intu yahananj hik mamu lij nena notak auk ôkôkam ma nobalonj kapôlômim donjom iyom.

3 *Aêñ ba yenañ aiyanj atu ba humij lóklokwañ hathak ku êntêk êñ haviñ ya, yahananj hadênj o nena nêmt avi ju êntêk êñ sa. Thai ethak idum ku lóklokwañ haviñ ya ek enaj Abô Mavi haviñ Klemen lók yenañ nê ku vi atu ba yêlô adum ku haviñ i. Nê takênj iniñ athênj hêk kappya lókmalâ.

4 Mólô ma Anyô Bênj anêñ avômalô ba lemimmavi wak nômbênj intu sapênj. Aêñ ba yenañ esak lonjbô nena lemimmavi. 5 *Yalenjhaviñ avômalô lókthô nêgê mólô nena avômalô ômô malijyaô. Anyô Bênj anêñ endelêm lèk habobo. 6 *Ma wak nômbênj intu notenj mek ba nonanj lemimmavi êndênj Wapômbênj lók nonanj injik yani lij esak mólônim lemimhaviñ. Ma minj kapôlômim daluk ami. 7 *Mólô ma avômalô ôêvhaviñ Yisu Kilisi ba intu Wapômbênj anêñ labali atu ba hayô sij ba halelope tem eyabiñ mólônim auk lók kapôlômim.

* 3:12: 1Ti 6:12,19 * 3:14: 1Ko 9:24 * 3:15: 1Ko 2:6 * 3:17: 1Ko 4:16 * 3:19: Lom 16:18 * 3:20: Ep 2:6,19 * 3:21: 1Ko 15:28,42-53 * 4:1: 1Te 2:19-20 * 4:3: Luk 10:20 * 4:5: Hib 10:25; Jem 5:8-9 * 4:6: Mat 6:25-34; Kol 4:2 * 4:7: Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15

⁸ Aiyarj thêlô, yenañ abô lêk habobo anêñ dañ. Aêñ ba nobalonj kobom takêntêk êñ loñ. Kobom avanôñj lôk nômo batôñj oyarj ma nômo thêthôñj lôk nômo mabuñj lôk bôk lo loñ nundum avômalô kapôlôñjñ mavi esak lôk malemimkilik esak nosopa auk mavi. Kobom takêntêk intu hadum ba avômalô sapêñ êyê nena mavi ba leñjñmavi anôñ. ⁹* Nôm takatu ba yahik thô lôk yahanañ ba môlô olanô lôk ôyé yahadum intu nosopa. Ma Wapômbêñ anyô yôhók anêñ ôdôñ da tem êmô imbinj môlô.

Pol hêv lamavi hadêñ avômalô Pilipai

¹⁰ Yalenjñmavi anôñj hathak Anyô Bêñ. Lêk ma môlôda uik unim auk liñ ba ôêv ya sa. Yahayala nena sêbók ma môlô lemimhabi ya, ma doñtom loñôndê atu ba nônem ya sa ma mi. ¹¹ Malêla takatu ba hapôm ya, êñ ma yalenjñmavi iyom. Auk êñ intu yahayala ba miñ nosonj nena ya nômkama mi ba intu yahanañ abô êntêk ami. ¹² Ya anyô lôkmanjñj mena ya anyô thavuthiñ, yalenjñviyak mena yahama kisi, ya anyô nômkama bêñ mena ya anyô nômkama mi, auk takêñj bôk hapôm ya lôbôlôñj ba yahayala katô anôñj ba intu miñj nômbêñj ami. ¹³* Kilisi anêñj lôklokwañj iyom intu havalonj ya loñj ba hêv malainj takêntêk vé hêk ya.

¹⁴ Ma doñtom malainj takatu ba hapôm ya ma môlô lêk udum kobom mavi ba lemimhikam hathak ya ba ôêv ya sa. ¹⁵* Yalenjñhabi môñ anôñj sêbók atu ba yahanañ Abô Mavi bêñ hadêñj môlô avômalô Pilipai. Vêm ma yahatak môlônim plovins Masedonia ba yaha ma môlô Pilipai iyom ôêv da ek hêv ya sa ma nê êvhaviñj ôdôñj yarj miñj idum aêñj ami. Môlôda intu oyala ku êñ. ¹⁶ Ma yahamô Tesalonaika ma môlô ôêv ya sa vêm ma môlô ôêv ya sa hathak loñbô. ¹⁷ Ma doñtom miñj yamalenjñkilik hathak môlônim da lomaloma ami. Mi. Yamalenjñkilik hathak ku atu ba halumbak ba hadum Wapômbêñj lamavi anôñj hadêñj môlô. ¹⁸ Môlônim da takatu ba Eaploditus hêv hadêñj ya ma lêk hayô abôlêk siñj ba halelope ba intu miñj lemimmalainj ami. Da takêñj ma hatôm da ôv mavi ba Wapômbêñj hawa lôk lamavi. ¹⁹ Ma yenañ Wapômbêñj tem eyabinj môlô esak anêñj lôkmanjñj atu ba hamô Yisu Kilisi kapô. ²⁰ Aêñj ba nanêm alalôaniñj Kamik Wapômbêñj anêñj athêñj lôkmanjñj esak leñj êtôm wak nômbêñj intu sapêñj. Avanôñj.

Pol hananj waklêvôñj hadêñ avômalô Pilipai

²¹ Nônêm yalenjñmavi êndêñj avômalô mathenj lôkthô esak Yisu Kilisi anêñj athêñj. Ma nê êvhaviñj takatu ba êmô haviñj ya êv iniñj leñjñmavi hadêñj môlô haviñj. ²² Avômalô mathenj lôkthô êv iniñj leñjñmavi hadêñj môlô. Ma nê takatu ba idum ku hamô Sisa anêñj unyak êpôvñj ek nênem leñjñmavi êndêñj môlô imbinj.

²³ Anyô Bêñj Yisu Kilisi anêñj wapôm eyabinj môlô dahôlômim.

* 4:9: Lom 16:20 * 4:13: 2Ko 12:10 * 4:15: 2Ko 11:9

Karya atu ba Pol hato hi

Kolosi Abô môn

Pol hato karya êntêk hadêj avômalô êvhavij anêj Kolosi. Pol minj bôk hi Kolosi ami. Ma donjom Eaplas bôk hamô Epesus ba halanjô Pol anêj abô ba hêvhavij. Êj ma hawa Abô Mavi êj ba hi hananj bêj hadêj avômalô Kolosi.

Kêdônwaga abôyanj êv auk lokbanj hadêj avômalô êvhavij anêj Kolosi. Ba intu Pol hato ek epesanj inij auk lôk embatho inij êvhavij loj.

Hamô koladônj ma hato karya êntêk hadêj 60 AD la.

Pol hananj anêj lamavi

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêj aposel hathak Wapômbêj da anêj lahavij lôk alalôanij aiyanj Timoti, yai ato karya êntêk ² hadêj avômalô mathenj takatu ba êmô majanj anêj Kolosi. Môlô ma yêlôanij aiyanj takatu ba ômô havij Kilisi.

Alalôanij Kamik Wapômbêj anêj wapôm lôk labali êmô imbinj môlô.

Mek lenijnmavi hathak avômalô Kolosi

³ *Yêlô atenj mek ma athak ananj lenijnmavi wak nômbêj intu hathak môlô hadêj Wapômbêj, alalôanij Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj Lambô ⁴⁻⁵ *ek malê nena bôk alanjô nena môlô ôêv malemim ek nôm mavi takatu ba Wapômbêj bôk hapôpêk yôv ek môlô hêk malak lenj. Môlô bôk olanjô abô hathak nôm mavi takêj yôv halôk Wapômbêj anêj Abô Mavi atu ba avanônj. Aêj ba yêlô alanjô nena môlô ôêvhavij Yisu Kilisi lôklokwanj ba lemimhavij avômalô mathenj lôkthô. ⁶ Abô Mavi êj bôk halêm ek môlô ma lêk hik anônj ba hêv lijnsij havej pik lôkthô. Hatôm atu ba bôk hadum hadêj môlô hadêj wak atu ba olanjô lôk oyala abô avanônj hathak Wapômbêj anêj wapôm aleba lêk. ⁷ *Eaplas bôk hadônj môlô hathak abô êj yôv. Yani ma yêlôanij aiyanj ba hadum ku havij yêlô ma yêlô lenijnhavij yani. Yani ma Kilisi anêj anyô ku majanj te ek hêv môlô sa. ⁸ Ma bôk hananj hadêj yêlô hathak môlônim lemimhavij takatu ba Lovak Mathenj hêv.

⁹ *Waklavônj abô êj hayô ek yêlô ma minj atak mek ek môlô ami. Ma athak atenj mek ek Wapômbêj anêj Lovak Mathenj nêm auk lomaloma êndêj môlô ek noyala Wapômbêj anêj lahavij katô. ¹⁰ Yêlô atenj mek êj ek môlô nômô êtôm Anyô Bêj anêj lahavij ek indum yani lamavi esak nômbêj atu ba môlô udum. Êj ma tem unim ku mavi lomaloma injik anônj lôk auk hathak Wapômbêj tem indumbak bêj. ¹¹ *Ma embatho môlô loj esak lôklokwanj lôkthô atu ba halêm anêj yanida anêj lôklokwanj lôkmanjinj ek malainj la hapôm môlô, ma numinj lôklokwanj lôk nômô malinjaô. ¹² *Ma nômbôam ba nônêv lemimmavi êndêj Kamikbêj. Yani hêv athêj hadêj môlô ek noja unim sam imbinj avômalô mathenj takatu ba êmô anêj loj deda. ¹³ *Yani hawa alalô vê hêk momanjinij anêj lôklokwanj ba hadô alalô hamô Namalô

* **1:3:** Ep 1:15-16 * **1:4-5:** Ep 1:15; 1Pi 1:4 * **1:7:** Kol 4:12; Plm 23 * **1:9:** Ep 1:16-17
 * **1:11:** Ep 1:19; 3:16 * **1:12:** Ep 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Ep 2:2

anêj loj lôklijyak kapô. Yani lahavij Namalô êj ba ¹⁴* Namalô êj iyom intu hêv alalôanij kambom vê ba halate alalô hale yaij.

Kilisi hamô nômkama lôkthô vulij

¹⁵* Kilisi hawa Wapômbêj atu ba anyôla mij hatôm ênjê ami anêj dahô. Yani ma Wapômbêj nakaduñ mông ba hamô vulij ek nômkama lôkthô atu ba Wapômbêj hapesañ. ¹⁶ Hathak Kilisi ma Wapômbêj hapesañ nômkama lôkthô anêj lej lo pik, vi ma hatôm nagê ma vi ma mij hatôm nagê ami hatôm aņela lôk iniñ avaka ma iniñ ñê bêj bêj lôk lôklokwañ takatu ba hêk kapô. Hapesañ nômkama lôkthô hathak Kilisi ek nê m athêj bêj êndêj yani. ¹⁷* Kilisi hamô hamông vêm ka nômkama lôkthô habitak. Ma havalonj nômkama lôkthô loj ba intu êmô tinij. ¹⁸* Yani bôk hadum ba avômalô ôdông êvhavij lôkthô ibitak ba intu hamô hatôm avômalô êvhavij lôkthô iniñ wakadôk. Ma thêlô ma yani lijkupik. Yani ma anyô mông atu ba havijô anêj ñama ek avômalô ñama lôkthô ba intu hamô vulij ek nômkama lôkthô. ¹⁹* Wapômbêj lamavi ek anêj auk lôkmala lôkthô hamô Namalô kapô. ²⁰* Hathak Kilisi Wapômbêj hapôpêk lojôndê ek etauvij nômkama sapêj anêj lej lo pik ek nê mô labali imbij yani. Hadum nô m êj hathak Kilisi anêj thalalej atu ba hanğasô hathak a.

²¹* Sêbôk ma mólô ômô daimbô ek Wapômbêj. Ba udum kambom loma-loma ba intu unim auk hapôlik hathak yani. ²²* Ma doņtom lêk hathak Kilisi anêj ñama lijkupik, hatauvij mólô ek nô mô labali imbij yani lôk matherj ma mabuj lôk kambom ni ênjêk yani ma. ²³ Aêj ba nobalorj unim ôêvhavij loj ba numij lôklokwañ ek mij nupu ami. Ma nô nê m malemim ek nô m mavi takatu ba Abô Mavi hik thô ma mij notak ami, êj ma tem nô pôm mek mavi takêj. Mólô bôk olañ Abô Mavi êj yôv. Ma bôk enañ bêj hadêj avômalô pik luvuluvu. Ya Pol intu, Abô Mavi êj anêj anyô ku.

Pol hêv avômalô matherj sa

²⁴ Ma lêk yaleñ mavi hathak vovanj takatu ba hapôm ya ek nê m mólô sa. Kilisi bôk hawa vovanj vi, aêj ba anêj avômalô êvhavij tem neja vovanj êj vi imbij. Thêlô ma yani lijkupik ma vovanj êntêk ba yahawa hêv Kilisi anêj lijkupik sa ek vovanj sapêj atu ba Kilisi hawa ni êyô anêj danj. ²⁵* Wapômbêj hêv ku hadêj ya ba yahabitak avômalô êvhavij iniñ anyô ku ek yanaj anêj abô lôkthô bêj êndêj mólô avômalô loj buyañ. ²⁶* Abô êj ma abô lôk kup ba bôk havuñj hêk loj kapô ek avômalô bôsêbôk bôlada halêm ba halêm. Ma doņtom lêk hik thô halêm yaij ek anêj avômalô matherj. ²⁷ Wapômbêj lahavij thêlô neyala abô lôk kup êj. Ma abô lôk kup êj ma abô lôkmanjij anông atu ba habitak ek nê m mólô avômalô loj buyañ sa hatôm hêv avômalô Israel sa. Ma abô lôk kup êj ma aêntêk. Kilisi hamô mólô ñê loj buyañ kapô ba intu ôêv malemim ek nô mô Kilisi anêj lôkmanjij kapô. ²⁸ Aêj ba intu yêlô anaj Kilisi bêj hadêj avômalô sapêj. Yêlô adông lôk anaj abô lôklokwañ hathak auk mavi sapêj ek thêlô lôkthô nimbitak ñê mabuñ anông imbij Kilisi ek ini nê mô Wapômbêj ma. ²⁹* Ba intu yahadam ku bêj lôk vovanik hathak Kilisi anêj lôklokwañ atu ba hadum ku bêj hamô yakapôlôrj.

* **1:14:** Ep 1:7 * **1:15:** Jon 1:18; 2Ko 4:4 * **1:17:** Jon 1:1; 8:58 * **1:18:** Ap 26:23; Ep 1:22-23; ALK 1:5 * **1:19:** Kol 2:9 * **1:20:** Ep 1:10 * **1:21:** Lom 5:10; Ep 2:12 * **1:22:** Lom 5:10; Ep 5:27 * **1:25:** Ep 3:2,7-8 * **1:26:** Lom 16:25-26; Ep 3:5,9 * **1:29:** Ep 3:7,20; Plp 4:13

2

1 Yalenḡhaviḡ mólô noyala nena yahadum ku lôk vovanik bêḡ ek mólô lôk avômalô Laodisia lôk avômalô êvhaviḡ lôkthô atu ba miḡ bôk êyê ya ami. 2 Yahadum ku êḡ ek yambatho mólô lôkthô kapôlômim loḡ ek nosak doḡtom lôk lemimbiḡ am ek noja auk lôkmaḡḡiḡ sapêḡ ek noyala Wapômbêḡ anêḡ auk atu ba havuḡi katô. Auk êḡ ma Kilisi da. 3 *Ma auk lôkmaḡḡiḡ lôk auk bêḡ sapêḡ havuḡi hamô yani kapô hatôm payerḡ mavi ek nêḡm alalô sa.

4 *Yahanaḡ abô takêḡ ek anyôla miḡ êmbôv mólônim auk esak abô lêlêyaḡ mavi la ba esau mólô ami. 5 *Miḡ yahamô haviḡ mólô ami, ma doḡtom yadahôlôḡ hamô haviḡ mólô. Ma yahayê mólô ômô thêthôḡ mavi ba ôêvhaviḡ Kilisi lôklokwaḡ ba intu yalenḡmavi anôḡ.

Lôkmala lukmuk

6 Bôk owa Yisu Kilisi hatôm unim Anyô Bêḡ yôv. Ba intu nôḡmô imbiḡ yani aêḡ iyom. 7 *Numiḡ lôklokwaḡ êtôm alokwaḡ lôk ḡgalôk ma nodav unim ôêvhaviḡ êyômô yani ek unim ôêvhaviḡ imbitak lôklokwaḡ êtôm atu ba bôk êdôḡ mólô. Ma nôḡnêḡ lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ êtôm ḡḡaḡ hasôv halôk bôḡ.

8 Noyabiḡ am dedaḡ mavi ek avômalô vi miḡ nesau mólô esak auk pik lôk abô takatu ba hayovak oyaḡ ami. Ôêvhaviḡ iniḡ abô ma hatôm etak o halôk kola kapô. Thêlô ewa auk takêḡ halêḡm anêḡ auk bô lôk ḡḡok takatu ba eyabiḡ pik ma miḡ Kilisi ami 9 *ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ auk lôkmala sapêḡ hamô Kilisi liḡkupik kapô. 10 *Yani hamô vuliḡ ek lôklokwaḡ lôk athêḡ bêḡ lôkthô. Mólô ômô haviḡ yani ba intu Wapômbêḡ hêv anêḡ lôkmala hadêḡ mólô ba lôkmala êḡ intu haḡḡasô hayô mólô vôv. 11 *Ma tabô enḡgothe kupik hik anôḡ hamiḡ mólô takatu ba ôêvhaviḡ Kilisi. Miḡ enḡgothe kupik hathak baheniḡ ami. Mí, Kilisi da hadum ku hêk mólô kapôlômim ba hadabêḡ mólônim kapôlômim bô vê. 12 *Ba uthik ḡḡaḡ ma Wapômbêḡ halav mólô haviḡ Kilisi. Ma hathak unim ôêvhaviḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ atu ba hik Kilisi liḡ ma hik mólô liḡ haviḡ.

13 *Sêbôk atu ba Kilisi miḡ haḡgothe kapôlômim bô vê ami denaḡ, ma kapôlômim bô êḡ havalonḡ mólô loḡ ba udum kambom lomalama lôk ômô hatôm ḡê ḡama. Êḡ ma Wapômbêḡ hêv unim kambom sapêḡ vê ba hadum ba ômô lôkmala haviḡ Kilisi. 14 *Sêbôk ma alalô lenḡḡiḡndôḡ kôtôḡ ba abuliḡ abô balabuḡ ba intu tem injik i liliḡ ba nêḡm vovaḡ êndêḡ alalô. Ma doḡtom Wapômbêḡ hamiḡ abô balabuḡ anêḡ vovaḡ takêḡ loḡ siḡ ba hik loḡ hathak a haviḡ Kilisi. 15 Ma hathak Kilisi anêḡ ḡama hathak a, ma Wapômbêḡ hamô ḡḡok bêḡbêḡ lôk ḡḡok lôk athêḡ lu ba hêv iniḡ nôḡmkama vovak vê. Vêḡm ma halom thêlô ba hi hadô hamiḡ avômalô malaḡiḡ ma hêv mama bêḡ hadêḡ thêlô.

Abô hathak ḡê pik iniḡ balabuḡ

16 *Aêḡ ba ḡê doḡto etatale mólô hathak nôḡm takatu ba oḡḡ lo unum ma waklavôḡ ôêv yerḡ lo waklavôḡ ayôḡ lukmuk ma waklavôḡ Sabat, êḡ ma miḡ

* 2:3: 1Ko 1:24,30 * 2:4: Lom 16:18 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Ep 3:17 * 2:9: Jon 1:14,16
 * 2:10: Ep 1:21-22 * 2:11: Lom 2:29 * 2:12: Lom 6:4 * 2:13: Ep 2:1,4-5 * 2:14: Ep 2:14-16; 1Pi 2:24 * 2:16: Lom 14:1-13

nodaŋô iniŋ abô ami.* ^{17*} Nôm takêŋ lôkthô ma yaôna ma hatôm dahô atu ba halêm hamôŋ ek alalô nagê vémam ka miŋ nôm anôŋ emberŋ yam. Ma nôm anôŋ êŋ ma Kilisi da. ¹⁸ Avômalô doho esopa iniŋ auk bô ba ebam i oyaŋ hathak iniŋ kobom êv yeŋ. Thêlô enaŋ nena thêlô etauviŋ i ba esopa iniŋ niaviŋ takatu ba êyê ba intu êv yeŋ hathak aŋela. Miŋ notaki ek netatale môlô ba nêném unim vuli mavi vê ami. ^{19*} Nê êŋ miŋ evaloŋ Kilisi atu ba hatôm leŋviŋkupik anêŋ wakadôk loŋ ami. Leŋviŋkupik êŋ ma nê êvhaviŋ Kilisi. Ma hathak hayabiŋ leŋviŋkupik êŋ lôkthô dedauŋ mavi ek nimbitak lôklokwaŋ ba nedahaliŋ i mavi ma nindumbak esak lôklokwaŋ atu ba Wapômbêŋ hêv.

^{20*} Môlô bôk oma yôv haviŋ Kilisi ba intu ŋgôk takatu ba eyabiŋ pik êntêk ma miŋ eyabiŋ môlô ami. Ma osopa pik anêŋ balabuŋ hatôm pik hayabiŋ môlô denaŋ eka? ²¹ Pik anêŋ balabuŋ hanaŋ nena, “Miŋ ombaloŋ ami! Miŋ nonŋwaŋ ami! Miŋ ôsôm ami!” ^{22*} Balabuŋ takêŋ halêm anêŋ avômalô pik iniŋ auk lôk iniŋ abô takatu ba êdôŋ ba enaŋ hathak nôm takatu ba aŋ lo anum iyom vém ma mi. ²³ Nê takatu ba êdôŋ balabuŋ takêŋ esoŋ nena balabuŋ êŋ ma auk mavi ek nê avômalô sa ek nêném yeŋ lôk nêném vovaŋ êndêŋ leŋviŋkupik ek indum Wapômbêŋ lamavi. Ma doŋtom mi, balabuŋ takêŋ miŋ hatôm nê avômalô sa ek netak iniŋ thethaŋak ami.

3

Alalô aviyo ba awa lôkmala haviŋ Kilisi

^{1*} Aêŋ ba Wapômbêŋ bôk hik môlô liŋ haviŋ Kilisi ba ômô lôkmala. Ma lêk Kilisi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ hamô malak leŋ. Ba intu nômo lêlê esak nômkama malak leŋ iyom. ^{2*} Ma nônêm auk esak nômkama vuliŋ, ma miŋ nômkama pik ami. ³ Môlô bôk oma yôv ba unim lôkmala hakopak hamô haviŋ Kilisi atu ba hadahaliŋ haviŋ Wapômbêŋ. ⁴ Kilisi ma môlônim lôkmala ba anêŋ waklavôŋ endelêm ma tem nôlêm yaiŋ imbiŋ yani lôk anêŋ lôkmaŋŋiŋ.

^{5*} Aêŋ ba ŋŋgwik kambom pik sapêŋ atu ba hamô môlô kapôlômim vônô: sek waliliŋ lôk auk lônŋgôlôŋ ma thethaŋak lôk leŋŋihaviŋ kambom lôk maleŋŋkilik hathak nômkama. Maleŋkilik ma hatôm êv yeŋ hathak ŋgôk. ⁶ Avômalô leŋôndôŋ kôtôŋ intu ethak idum nôm takêŋ ba intu tem nêpôm Wapômbêŋ anêŋ lamanij. ⁷ Sébôk ma môlô ômô aêŋ ba osopa loŋôndê kambom takêntêk haviŋ. ^{8*} Ma doŋtom lêk ma notak kambom sapêŋ atu ba hamiŋ môlô kapôlômim aêntêk: lemimmaniŋ lôk lemimŋaŋa ma kapôlômim kambom lôk onaŋ abôma hathak avômalô vi lôk onaŋ abô kambom. ^{9*} Môlô bôk otak kapôlômim bô lôk anêŋ kambom lomaloma yôv. Ba intu miŋ nonaŋ abôyaŋ êndêŋ môlôviyaŋ ami. ^{10*} Ma lêk owa kapôlômim lukmuk. Ma wak nômbêŋ intu ma Wapômbêŋ atu ba hapesaŋ kapôlômim lukmuk êŋ hadum ek imbitak êtôm yanida anêŋ dahô ek noyala yani mavi anôŋ. ^{11*} Ba intu avômalô takatu ba bôk ewa kapôlôŋŋiŋ lukmuk yôv, lôkthô ma êtôm doŋtom iyom. Avômalô Israeŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ, ma vi atu ba enŋothe kupik lôk vi atu ba miŋ enŋothe ami, ma vi atu ba nê kamuŋ lôk vi atu ba alonaŋ anôŋ, ma

* **2:16:** ‘Sabat’ ma abô Hiblu ma anêŋ ôdôŋ nena, ‘Waklavôŋ neja lovak.’ * **2:17:** Hib 8:5 * **2:19:**

Ep 2:21; 4:16 * **2:20:** Gal 4:3,9; 1Ti 4:3 * **2:22:** Mat 15:9 * **3:1:** Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20

* **3:2:** Mat 6:33 * **3:5:** Lom 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 * **3:8:** Ep 4:25-29; 5:4 * **3:9:** Ep 4:22,25

* **3:10:** Ep 4:24 * **3:11:** Gal 3:28

vi atu ba êmô alaŋsi vibinġ lôk vi atu ba idum ida ininġ ku, lôkthô êtôm donġtom iyom. Kilisi intu bêġ ek nômbêġ takêġ lôkthô ba hamô havinġ alalô sapêġ.

12 *Wapômbêġ lahavinġ môlô ba bôk habi barġ hayô hêk môlô ek numbitak anêġ avômalô mathenġ. Ba intu numbuliv am sinġ esak kobom lenġinġhiki hatôm vovarġ halinġ anyô lôk nundum mavi êndêġ anyô yarġ ma notauvinġ am ba nômô labalina lôk malinġyaô. 13 *Ma anyô te hawa auk lokbarġ hathak yarġ ma embalorġ kapô lorġ. Ma malem thêlêv hathak anyô yarġ ma otak anêm kapôlôm kambom êġ. Anyô Bêġ bôk hêv anêm kambom vê yôv, ba intu undum aêġ iyom. 14 *Ma ôkôk lenġinġhavinġ êyôġġêk nôm takêġ vôv. Lenġinġhavinġ havalorġ lôkthô lorġ majarġ anôġ.

15 *Môlô lôkthô bôk othak donġtom ba ubitak Kilisi anêġ linġkupik donġtom ba halam môlô ek nômô yôhôk imbinġam. Ba intu notak Kilisi anêġ yôhôk ek eyabinġ môlô kapôlôlim. Ma nônêm lemimmavi êndêġ Wapômbêġ wak nômbêġ intu sapêġ. 16 *Nômbôlô Kilisi anêġ abô êmô kapôlôlim sinġ ek nôndôġ lôk unġwik auk mavi sapêġ thô imbinġ am. Nônêm yeġ atu ba hêk Wapômbêġ anêġ kapyarġ yeġ lôk yeġ mathenġ lôk yeġ atu ba Lovak Mathenġ hêv ek nônêm lemimmavi êndêġ Wapômbêġ êndôk kapôlôlim. 17 *Nômġama lôkthô atu ba môlô udum ba onarġ ma nundum lôkthô esak Anyô Bêġ Yisu Kilisi anêġ athêġ. Ma hathak yani ma nônêm lemimmavi êndêġ Kamik Wapômbêġ.

Pol anêġ abô hadêġ nê mathenġ lodôġlodôġ

18 *Môlô avi lôk anyô, nômô unim anyô vibinġ. Êġ ma mavi ek avi atu ba hasopa Anyô Bêġ.

19 *Ma môlô anyô, lemimimbinġ vônimi ma miġ nosarġ i ami.

20 *Ma môlô avômena, nôwê lemami lo lemtami ininġ abô sapêġ vibinġ. Nôm êġ hadum Anyô Bêġ lamavi.

21 *Ma môlô lami miġ nosarġ i kakapuk ami, êġ ma tem undum nalumi malenġinġ tiyamtiyam.

Pol anêġ abô hanarġ hadêġ nê ku lôk anêġ alaŋsi

22 *Ma môlô vi atu ba lôk alaŋsi, nôwê unim alaŋ ininġ abô sapêġ vibinġ. Ma unim alaŋ hamô mena mi la, ma nundum ininġ ku dedaurġ mavi. Ma miġ nundum unim ku mavi êndêġ wak takatu ba yani hamô ek nêm lamavi êndêġ yani iyom ami. Mi, nôkô ek Anyô Bêġ ba nundum unim ku sapêġ lôk kapôlôlim. 23 Ba intu ku alêla takatu ba udum ma nundum lôk kapôlôlim êtôm udum Anyô Bêġ anêġ ku ma miġ nê pik ininġ ami. 24 Êġ ma oyala nena ku takatu ba udum ek unim anyô bêġ, êġ ma Anyô Bêġ Kilisi anêġ ku ba lemimimbi nena tem injik ku anêġ vuli sam êndêġ môlô. 25 *Ma donġtom opalêla takatu ba idum kambom ma tem neġa kambom êġ anêġ vuli viyarġ. Wapômbêġ hathak hadum aêġ hadêġ avômalô lôkthô ba miġ lahavi ininġ athêġ ami.

* 3:12: 1Pi 2:9 * 3:13: Ep 4:2,32 * 3:14: Lom 13:8-10 * 3:15: 1Ko 12:27; Ep 4:4; Plp 4:7
 * 3:16: Ep 5:19 * 3:17: 1Ko 10:31; Ep 5:20 * 3:18: Ep 5:22 * 3:19: Ep 5:25 * 3:20: Ep 6:1
 * 3:21: Ep 6:4 * 3:22: Ep 6:5-8 * 3:25: Lom 2:11

4

1 *Ma môlô alaŋsi takatu ba unim nê ku êmô, noyala nena unim Anyô Bêŋ doŋtom aêŋ iyom hamô malak leŋ. Ba intu nundum kobom thêthôŋ lôk mavi êndêŋ i.

Pol hapôviŋ thêlô ek neteŋ mek

2 *Môlô nônmêm lêlê ba noteŋ mek lemimvidonŋ lôk nônmêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ. 3 *Ma noteŋ mek ek yêlô imbiŋ ek Wapômbêŋ nêmbalari vê ek yêlô nanari anêŋ abô hathak Kilisi atu ba havuŋi êlêm yaiŋ. Abô êŋ intu lêk yahamô koladôŋ hathak. 4 Ba intu noteŋ mek ek yanari abô êŋ ni yaiŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ek avômalô sapêŋ neyala.

5 *Ômô haviŋ nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma nombenŋ lôk auk mavi wak nômbêŋ intu ma nômbôlêm loŋondê atu ba nuŋgwik Kilisi thô êndêŋ i.

6 *Undum ek anêmbô abô sapêŋ ida yôhokna êtôm nômbôlêm lôk ŋgwêk ek oyala loŋondê owê avômalô tomtom iniŋ abô viyanŋ mavi.

Pol hêv Tikikus lo Onesimiba i Kolosi

7 *Alalôaniŋ aiyari anôŋ Tikikus tem enari êndêŋ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya. Yani ma anyô ku majari te ba hathak hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku haviŋ ya. 8 *Yahêv yani hathôk hathak ôdôŋ êntêk ek enari nena lêk yêlô amô aisê ek indum môlô kapôlômim mavi. 9 *Ma yahêv alalôaniŋ aiyari anôŋ Onesimi hathôk haviŋ Tikikus. Yani ma môlôda te atu ba hamiŋ majari. Thai tem nenari esak nômbôlêm takatu ba habitak loŋ êntêk.

Pol hêv thêlônŋ leŋŋmavi hadêŋ avômalô Kolosi

10 *Alistakas atu ba hamô koladôŋ haviŋ ya hêv anêŋ lamavi hadêŋ môlô. Ma Mak, Balabas anêŋ naha hêv anêŋ lamavi hadêŋ môlô haviŋ. Mak hathôk ek môlô ma nosopa abô takatu ba bôk yahanari ba noja yani thô. 11 Ma Yisu ôpatu ba elam nena Jastas hêv anêŋ lamavi haviŋ. Anyô lô êntêk êv ya thêvô bêŋ anôŋ. Thêlô êŋ ma nê Israeël ba idum ku enari abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak haviŋ ya. Israeël miŋ bêŋ anôŋ êmô haviŋ ya ami. Mi, thêlô lô êntêk iyom.

12 *Eaplas, ma môlôda te, hêv anêŋ lamavi hadêŋ môlô. Yani ma Yisu Kilisi anêŋ anyô ku ba hathak havalonŋ môlô loŋ lôklokwanŋ hathak mek ek môlô numiŋ êtôm nê talarŋ ek noyala Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ katô. 13 Yahanari avanôŋ biŋ nena yani hathak hadum ku bêŋ hathak môlô lôk avômalô Laodisia lo Hielapolis. 14 *Alalôaniŋ aiyari anôŋ dokta Luk lôk Dimas êv iniŋ leŋŋmavi hadêŋ môlô haviŋ.

15 Nônmêm yenari yalerŋmavi êndêŋ aiyari thêlô anêŋ Laodisia lôk Nimpa ma nê êvhaviŋ takatu ba êv yenê êmô anêŋ unyak.

16 Môlô te hasam kapya êntêk hadêŋ môlô yôm, ma nônmêm ni êndêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Laodisia ek nesam imbiŋ. Ma kapya atu ba yahato ek Laodisia, thêlô nindum aêŋ iyom ek môlô nosam. 17 *Ma nonari êndêŋ Alkipus nena, "Ku atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o, ma undum ku êŋ dedauŋ mavi."

* 4:1: Ep 6:9 * 4:2: Ep 6:18; Plp 4:6 * 4:3: Lom 15:30; Ep 6:19 * 4:5: Ep 5:15-16 * 4:6: Ep 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7: Ep 6:21 * 4:8: Ep 6:22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Ap 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Ti 4:11 * 4:12: Kol 1:7; Plm 23 * 4:14: Plm 24 * 4:17: Plm 2

¹⁸ *Ya Pol, hathak yada yabaherj ma yahato yalerjmavi êntêk hadêrj mômô.*
Yahamô koladôrj ba intu lemimimbi ya. Wapômbêrj anêrj wapôm êmô imbirj
mômô.

* **4:18:** 1Ko 16:21 * **4:18:** Anyô yarj hêv Pol sa ba hatô anêrj abô halôk kapya. Ma Pol da hatô anêrj
lamavi iyom hathak yanida barj. Nôngô Lom 16:22.

Kapya môḡ atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô môḡ

Tesalonaika ma malak bêḡ hamô ḡgwêk danḡ. Avômalô loḡ êḡ ma hatôm 200,000. Plovins Masedonia ininḡ gavman êmô Tesalonaika ba eyabinḡ plovins.

Pol bôk hawa Abô Mavi ba hi Tesalonaika, ma donḡtom ḡê Israeḡ doho lenḡḡmaniḡ. Ba intu hasôv ba hi Belia vêm ma hi Atens vêm ma hi Kolin (Ap 17-18). Yani hayô loḡ êḡ ma hato kapya êntêk hadêḡ avômalô Tesalonaika. Yani bôk hamô havinḡ avômalô Tesalonaika sawa bidonḡ ma hatak i ketheḡ ba hi ba intu hato ek embatho ininḡ êvhavinḡ loḡ ek nininḡ lôklokwanḡ esak malainḡ. Ma hato abô hathak Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ takatu ba nêḡmô lo nemberḡ esak lôk malêla takatu ba tem êpôm ḡê êvhavinḡ takatu ba bôk ema hadêḡ waklavônḡ atu ba Yisu minḡ halêm pik ami denanḡ.

Êntêk ma Pol anêḡ kapya môḡ atu ba hato hi ek thêlô hadêḡ 51 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol ma Silas lo Timoti ato kapya êntêk hadêḡ môlô avômalô ôêvhavinḡ takatu ba ôḡmô havinḡ Kamik Wapômbêḡ lo Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Tesalonaika.

Wapôm lôk labali êḡmô imbinḡ môlô.

Pol lamavi hathak avômalô Tesalonaika ininḡ êvhavinḡ

² Wak nômbêḡ intu sapêḡ ma yêlô aêv lenḡḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ hathak môlô sapêḡ ba aterḡ mek ek môlô ma minḡ atak ami. ³ *Yêlô amô alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ thohavloma ba lenḡḡhabi môlônim ôêvhavinḡ anêḡ ku lôk lemimhavinḡ avômalô ba ôêv i sa lôk ôêv malemim ek alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavônḡ endelêm ba uminḡ lôklokwanḡ.

⁴ Aiyarḡ thêlô, Wapômbêḡ lahavinḡ môlô ba yêlô ayala nena bôk halam môlô yôv ek numbitak yani anêḡ ⁵ *ek malê nena môḡ anôḡ ma yêlô aêv Abô Mavi hadêḡ môlô ma minḡ halêm hatôm abô oyarḡ ami. Mi, halêm havinḡ lôkḡnyak lôk Lovak Matherḡ ma kapôlônḡinḡ anôḡ. Ma môlô oyala kobom takatu ba yêlô bôk adum amô môlô malêvônḡ ek hêv môlô sa. ⁶ *Wak êḡ ma môlô ôpôm malainḡ lomaloma, ma donḡtom owa abô takatu thô lôk kapôlômim mavi atu ba halêm anêḡ Lovak Matherḡ. Udum aêḡ ba intu osopa yêlô lôk Anyô Bêḡ venḡḡgwam. ⁷ Êḡ ma hatôm môlô uik loḡḡndê mavi thô hadêḡ avômalô êvhavinḡ sapêḡ anêḡ plovins Masedonia lo Akaia. ⁸ Ma anêḡ môlô ma Anyô Bêḡ anêḡ abô hi yainḡ ba halanḡ hatôm lavuak hêk Masedonia lo Akaia. Ma donḡtom minḡ hamô loḡ êḡ iyom ami. Mi, avômalô pik sapêḡ elanô abô hathak môlônim ôêvhavinḡ Wapômbêḡ. Aêḡ ba yêlô a loḡ buyarḡ ma thêlô bôk elanô yôv. ⁹ Ma enarḡ nena môlô owa yêlô thô mavi anôḡ ba otak unim ḡḡôk ma ole am liliḡ ek udum Wapômbêḡ avanôḡ atu ba hamô lôkmala anêḡ ku. ¹⁰ Lôk oyabinḡ anêḡ Nakaduḡ atu ba bôk hik liḡ hêk ḡama. Yisu tem êlêm anêḡ lenḡ ek nêḡm alalô vê êḡḡk waklavônḡ lamaninḡ atu ba tem imbitak emberḡ yam.

* 1:1: Ap 17:1-9 * 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * 1:5: 1Ko 2:4-5 * 1:6: Ap 17:5-9

2

Pol anêḡ ku takatu ba bôk hadum hêk Tesalonaika

1 Aiyar thêlô, môlô oyala nena yêlô bôk ayô amô haviḡ môlô ma miḡ aêv yak ami. Mi, ku êḡ hik anôḡ. ² *Ma môlô oyala nena yêlô bôk awa vovan lôk mama hêk Pilipai. Vêḡ ma yêlô atak Pilipai ba a môlônim loḡ ma Wapômbêḡ havatho yêlô loḡ ba hêv yêlô sa ek miḡ nakô esak ḡê lôklokwaḡ takatu ba imiḡ yêlô loḡ siḡ ami. Aêḡ ba intu anar Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô. ³ Abô takatu ba yêlô asonḡ môlô lokwaḡ miḡ halêm anêḡ auk lokbaḡ lôk auk lôḡgôlôḡ ma adum ek nasau môlô ami. ⁴ *Mi anôḡ, Wapômbêḡ bôk hayê yêlô nena hatôm ba intu hatak ku nanar anêḡ Abô Mavi bêḡ halôk yêlô baherḡ. Aêḡ ba yêlô miḡ anar abô ek indum avômalô lenḡmavi ami. Mi, yêlô adum ek indum Wapômbêḡ atu ba hatitiḡ yêlô kapô mavi. ⁵ Môlô oyala nena yêlô miḡ anar abô ek nadôk môlô lemim mena nasau môlô ek naja môlônim nômlate ami. Mi anôḡ, Wapômbêḡ da hamô ba hayê yêlô. ⁶ Ba intu miḡ adum ek môlô mena avômalô la nebam yêlô ami.

⁷ Yêlô ma Kilisi anêḡ aposel ba intu hatôm naterḡ môlô ek nônêm yêlô sa. Ma doḡtom dô, yêlô bôk amô labali mavi haviḡ môlô hatôm avi te hayabiḡ anêḡ nali. ⁸ Sêbôk ma yêlô lenḡmhaviḡ môlô bêḡ anôḡ ba intu yêlô lenḡmavi ba aêv Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô lôk yêlô aêv yêlôda haviḡ ek malê nena yêlô lenḡmhaviḡ môlô bêḡ anôḡ. ⁹ *Aiyar thêlô, lemimimbi ku takatu ba yêlô bôk adum amô haviḡ môlô. Yêlô amô ek anar Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi, ma doḡtom wak lo bôlôvôḡ ma adum ku bêḡ haviḡ ek napôm nôḡ nanḡar ek nêḡ lenḡvkupik sa. Yêlô adum aêḡ ek miḡ nanêm malaiḡ te êḡdêḡ môlô ami. ¹⁰ Môlô lôk Wapômbêḡ oyala nena yêlô bôk adum kobom matherḡ lôk thêthôḡ ma kambom mi hêk avômalô malerḡ hadêḡ môlô avômalô takatu ba ôêvhaviḡ. ¹¹ *Ma môlô oyala nena yêlô bôk adum hadêḡ môlô tomtom hatôm lambô hayabiḡ nali. ¹² Ba asonḡ môlô lokwaḡ lôk athô môlô ba aya ma aêv auk mavi ek nôḡ êtôm Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ. Yani ma ôpatu ba halam môlô ek nôḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lôk lôkmaḡḡiḡ kapô.

¹³ *Ma yêlô athak anar lenḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ hatôm wak nôḡmbêḡ intu hathak yêlô bôk anar Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ môlô ba olanô ba ôêvhaviḡ nena abô êḡ ma Wapômbêḡ da anêḡ abô, ma miḡ nosonḡ nena anyô late anêḡ abô ami. Mi, abô êḡ ma halêm anêḡ Wapômbêḡ ba hadum ku hamô môlô ḡê ôêvhaviḡ kapôlômim. ¹⁴ *Aiyar thêlô, môlô bôk owa vovan hatôm Wapômbêḡ anêḡ avômalô anêḡ Israel takatu ba êvhaviḡ Yisu Kilisi. Môlô da unim avômalô bôk êv vovan hadêḡ môlô hatôm avômalô Israel bôk êv hadêḡ iniḡ avômalô takatu ba êvhaviḡ Yisu. ¹⁵ *Avômalô Israel êḡ bôk ik Anyô Bêḡ Yisu lôk plopet pôpônô ma êv yêlô vê haviḡ. Wapômbêḡ miḡ lamavi hathak thêlô ami, ma thêlô ethak êpôlik ek avômalô pik sapêḡ ¹⁶ ba idum ek nimiḡ yêlô loḡ siḡ ek miḡ nanar Wapômbêḡ anêḡ abô êḡdêḡ ḡê loḡ buyar ek Wapômbêḡ nêḡ thêlô bulubiḡ ami. Ba intu thêlôniḡ kambom hathak halumbak ba Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ lêk hayô hamô i yôv.

Pol lahiki ek êḡjê avômalô Tesalonaika

* 2:2: Ap 16:19-24; 17:1-9 * 2:4: Gal 1:10 * 2:9: Ap 20:34 * 2:11: Ap 20:31 * 2:13: 2Te 2:13 * 2:14: Ap 17:5 * 2:15: Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19

¹⁷ Aiyarj thêlô, bôk êv yêlô vê hêk môlô vauna ba abitak hatôm avômalô balonj, ma donjom yêlô kapôlônij hamô havinj môlô denanj. Ba intu yêlô lenjnhiki bêj anôn ek nagê môlô, lôk adum lôklokwanj ek nasôk esak lonjbô. ¹⁸ Yêlôanij auk lôklokwanj ek nasôk nagê môlô ma ya Pol yahadum lôbôlônj ek yasôk, ma donjom Sadanj haminj yêlô lonj sinj. ¹⁹ *Malê te intu tem indum yêlô malenij mavi lôk lenjnmavi lôk êtôm kulunj kêkêlô atu ba nêma athênj bêj êndênj yêlô ênjêk Anyô Bêj Yisu thohavloma êndênj waklavônj endelêm? Môlô iyom! ²⁰ Avanônj, môlô ma yêlôanij lôkmanjij lôk lenjnmavi anônj.

3

Pol hêv Timoti hi Tesalonaika

¹ *Bôk yêlô lenjmalainj hathak môlô ba minj hatôm nayabinj sawa daim ami. Ba intu yêlô lenjnhabi nena yai iyom namô Atens ² *ma nanêm Timoti êsôk. Yani ma yêlôanij aiyarj ba yêlô lôkthô ma Wapômbênj anênj nê ku havinj i ek ananj Kilisi anênj Abô Mavi bêj. Yêlô êv yani ek embatho môlô lonj lôk êsô môlô linj esak unim ôêvhavinj ³ *ek malainj lomaloma minj imbulinj môlô ami. Môlô bôk oyala yôv nena Wapômbênj bôk hatak malainj takênj ek êpôm alalô takatu ba aêvhavinj. ⁴ Sêbôk atu ba yêlô amô havinj môlô ma ananj lôbôlônj nena tem alalô naja malainj lomaloma. Ma môlô oyala nena nôma takênj lêk habitak yôv. ⁵ Ba intu minj hatôm yêlô namô sawa daim ami ba yahêv Timoti hathôk ek ênjê môlônim ôêvhavinj. Yakô ek anyô halôk avômalô lenjij atu* esau môlô ba yêlôanij ku takatu ba adum hathak môlô tem imbitak êtôm nôma oyanj.

Timoti hêv Pol thêvô hathak Tesalonaika inij êvhavinj

⁶ *Ma lêk Timoti hatak môlô ba halêm hathak lonjbô ma hawa abô mavi hathak môlônim ôêvhavinj lôk lemimhavinj. Yani hanañ nena môlô othak lemimhavi yêlô lôk lemimmavi. Ma lemimhavinj lôklokwanj ek ôngô yêlô ma yêlô aênj iyom. ⁷ *Ba intu aiyarj thêlô, môlônim ôêvhavinj hêv yêlô thêvô hathak malainj lôk vovanj lomaloma takatu ba hapôm yêlô. ⁸ Êñj ma yêlô ayala nena môlô uminj lôklokwanj hathak Wapômbênj ba intu hadum yêlô amô lôkmala hathak lonjbô. ⁹ Ma yêlô abôij ba lenjnmavi anênj dôênj hathak môlô hêk Wapômbênj ma ba intu minj hatôm nabam lenjnmavi êñj katô êndênj Wapômbênj ami. ¹⁰ Wak lo bôlôvônj ma yêlô aterj mek lôklokwanj ek nasôk nagê môlô lôk nanêm môlô sa esak nôma takatu ba mi denanj ek unim ôêvhavinj injik lôkanônj.

Pol hateñj mek hathak avômalô Tesalonaika

¹¹ *Alalôanij Kamik Wapômbênj da lôk alalôanij Anyô Bêj Yisu tem nepesanj lonjondê thêthônj te ek yêlô nasôk nagê môlô. ¹² Ma Anyô Bêj indum ek môlô lemimimbij avômalô êvhavinj lôk avômalô sapênj bêj anônj êtôm yêlô adum hadênj môlô. ¹³ Ma yani embatho môlô kapôlômim lonj ek môlô nômô matherj ma kambom mi ênjêk alalôanij Kamik Wapômbênj ma êndênj wak atu ba alalôanij Anyô Bêj Yisu endelêm imbinj anênj nê matherj.

4

Nasopa Wapômbênj anênj lahavinj

* **2:19:** Plp 2:15-16; 4:1; 2Te 1:4 * **3:1:** Ap 17:15 * **3:2:** Ap 16:1-3 * **3:3:** 2Ti 3:12 * **3:5:** Anyô êñj ma Sadanj. * **3:6:** Ap 18:5 * **3:7:** 2Te 1:4 * **3:11:** 2Te 2:16-17

¹ Yôv, aiyarj thêlô, yêlô bôk adôḡj môlô hathak Wapômbêḡj anêḡj loḡndê nômo lo nombeḡj ek nundum yani lamavi ma lêk osopa yôv. Ma yêlô asonj môlô lokwarj hathak Anyô Bêḡj Yisu anêḡj athêḡj nena nosopa loḡndê êḡj mathalalerj. ² Môlô oyala abô takatu ba yêlô bôk aêv hadêḡj môlô hathak Anyô Bêḡj Yisu anêḡj lôklokwarj yôv.

³ Êntêk ma Wapômbêḡj anêḡj lahavij nena môlô numbitak mathêḡj ba notak sek walilij. ⁴ *Yani lahavij môlô tomtom noyabij unim kupik êtôm Wapômbêḡj anêḡj ek avômalô lôkthô nebam. ⁵ Miḡj thetharjak êmbôv o inarj nê daluk ami. Thêlô miḡj eyala Wapômbêḡj ami. ⁶ Ma miḡj môlô nosau môlôviiyarj ba nundum sek esak vêḡji ami. Yêlô bôk anarj lôklokwarj hadêḡj môlô yôv nena Wapômbêḡj tem nêḡm vovarj viyarj esak nôḡm takêḡj lôkthô. ⁷ *Wapômbêḡj miḡj halam alalô ek namô lelaik ami. Mi, halam alalô ek namô mathêḡj. ⁸ *Aêḡj ba ôpatu ba hadô abô êntêk ma hadô Wapômbêḡj atu ba hêv anêḡj Lovak Mathêḡj hadêḡj môlô. Ma miḡj hadô anyô iyom iniḡj abô ami.

Alalô leḡijimbiḡj avômalô

⁹ *Wapômbêḡj bôk hadôḡj môlô yôv hathak kobom leḡijimbiḡj môlôviiyarj ba intu yêlô miḡj hatôm nato abô esak kobom êḡj ami. ¹⁰ Môlô bôk udum aêḡj hadêḡj môlôviiyarj takatu ba êḡm malak nenanena anêḡj plovin Masedonia kapô. Ma doḡtom aiyarj thêlô, yêlô asonj môlô lokwarj ek nundum aêḡj mathalalerj. ¹¹ *Ma nundum ek nôḡm labalina lôk noyabij amda unim ku. Ma nundum ku ek nôḡnêḡm am sa êtôm atu ba yêlô bôk anarj hadêḡj môlô yôv. ¹² Nundum aêḡj ek miḡj nôḡnêḡm malaiḡj êndêḡj anyô yarj ek eyabij môlô ami, lôk nê takatu ba miḡj êvhavij ami tem nêḡê môlônim kobom nena mavi anôḡj.

Waklavôḡj Yisu endelêḡm

¹³ Aiyarj thêlô, yêlô leḡijhavij môlô noyala katô esak malêla takatu ba tem êpôm nê êvhavij takatu ba bôk ema yôv. Yakô môlô kapôlôḡmim malaiḡj êtôm nê daluk takatu ba miḡj êv malenij ek nimbiyô esak loḡbô ami. ¹⁴ *Alalô êvhavij nena Yisu hama ba haviyô hathak loḡbô. Ba intu alalô aêvhavij nena nê êvhavij Yisu takatu ba bôk ema yôv ma tem Wapômbêḡj injik i liḡj êtôm hik Yisu liḡj ba nimbiyô esak loḡbô ba nêlêḡm imbiḡj Yisu. ¹⁵ *Êntêk ma Anyô Bêḡj Yisu da anêḡj abô takatu ba lêk yêlô anarj. Alalô takatu ba amô lôkmala denarj ma Anyô Bêḡj anêḡj waklavôḡj endelêḡm hayô ma tem miḡj ana namôḡj ek avômalô takatu ba bôk ema yôv ami. ¹⁶ Mî, Anyô Bêḡj da tem êndôk anêḡj leḡj lôk kaêk ma arjela bêḡj atu tem endam ma Wapômbêḡj anêḡj lavuak tem niyuv. Êḡj ma nê ḡama takatu ba bôk êvhavij Kilisi tem nimbiyô môḡj. ¹⁷ Êḡj ma Wapômbêḡj tem isup alalô takatu ba amô lôkmala denarj lôk nê ḡama takatu ba êvhavij ek napôm Anyô Bêḡj êndôk buliv. Ma tem namô imbiḡj yani wak nômbêḡj intu sapêḡj. ¹⁸ Aêḡj ba nôḡnêḡm am da thêvô esak abô êntêk.

5

Nôpôpêk am ek Anyô Bêḡj anêḡj endelêḡm

¹ Aiyarj thêlô, yêlô miḡj hatôm nato abô êndêḡj môlô esak wak lo ayôḡj alê intu ba Anyô Bêḡj tem endelêḡm esak loḡbô ami. ² *Mî. Môlô bôk oyala yôv

* 4:3: 1Te 5:23; 1Pi 1:16 * 4:4: 1Ko 6:13 * 4:7: Hib 12:14; 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16;
2Ko 1:22 * 4:9: Jon 13:34 * 4:11: Ep 4:28 * 4:14: Lom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko
15:51-52 * 5:2: Mat 24:42-43; 2Pi 3:10; ALK 3:3

nena Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ ma tem êlêm êtôm anyô vani halêm hadêḡ bôlôvôḡ. ³ *Avômalô tem nenanḡ nena, “Alalô lêk amô mavi ma malainḡ mi.” Êḡ ma kethenḡ oyanḡ ma malainḡ bêḡ tem imbulinḡ thêlô êtôm vovanḡ hapôm avi lôk lasabenḡ ek embathu. Ba tem miḡ nêsôv ami.

⁴ Ma donḡtom, aiyarḡ thêlô, môlô miḡ ômô momaninḡ ek waklavôḡ êḡ indum môlô noboloba êtôm anyô vani te ami. ⁵ *Mi, alalô sapêḡ ma wak lo deda inḡ avômena ma miḡ bôlôvôḡ lo momaninḡ inḡ ami. ⁶ Ba intu napuki loḡ ba namô lêlê ma miḡ nanḡgêk êtôm avômalô vi ami. ⁷ Ma vi atu ba êk sôm, ma êk hadêḡ bôlôvôḡ. Ma vi atu ba inum wainḡ ba elo molo, ma elo molo hadêḡ bôlôvôḡ. ⁸ *Ma donḡtom alalô ma wak anêḡ ba intu napuki loḡ. Ma alalôanḡ aêvhavḡ lôk leḡḡḡhavḡ tem êtôm moko biḡdaluk. Ma nanêm malenḡ ek waklavôḡ Wapômbêḡ nêḡ alalô bulubinḡ tem êtôm akôk kulanḡ vovak.

⁹ Wapômbêḡ hatak alalô ek nêḡ alalô bulubinḡ esak alalôanḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma miḡ hatak alalô ek naja anêḡ lamanḡ ami. Mi. ¹⁰ *Yani hama ek alalô ba intu alalô amô lôkmala mena ama ma hatôm amô lôkmala havḡ yanḡ. ¹¹ Aêḡ ba nônêm amda thêvô lôk nobatho am loḡ êtôm intu othak udum.

Nê êvhavḡ inḡ loḡôndê nesopa

¹² Aiyarḡ thêlô, yêlô anarḡ ek môlô nodovak ḡê takatu ba idum ku bêḡ hathak môlô lôk eyabinḡ môlô hathak Anyô Bêḡ anêḡ ku lôk ik auk mavi thô hadêḡ môlô ek notak kobom kambom. ¹³ Ma lemimimbḡ i ba nônêm athêḡ bêḡ êndêḡ ḡê takêḡ esak inḡ ku. Ma nôḡmô yôhok mavi imbinḡ am.

¹⁴ *Aêḡ ba aiyarḡ thêlô, yêlô asonḡ môlô lokwanḡ ek nonarḡ lôklokwanḡ êndêḡ ḡê ku mi ek nindum ku lôk nônêm ḡê takatu ba êkô thêvô ma nônêm ḡê vau hathak êvhavḡ sa. Ma nôḡmô malḡyaô imbinḡ avômalô sapêḡ. ¹⁵ *Noyabinḡ am ek wak nômbêḡ intu ma nundum mavi imbinḡ am lôk avômalô sapêḡ. Ma môlô te miḡ injik anyô yarḡ anêḡ kambom lilḡ ami. Mi.

¹⁶ *Wak nômbêḡ intu sapêḡ ma lemimmavi. ¹⁷ Lôk notenḡ mek ma miḡ notak ami. ¹⁸ *Ma nônêm lemimmavi êndêḡ Wapômbêḡ esak malêla takatu ba habitak. Wapômbêḡ anêḡ lahavḡ nena môlô takatu ba ôḡmô havḡ Yisu Kilisi nundum aêḡ. ¹⁹ *Ma miḡ numḡḡ Lovak Mathenḡ anêḡ ku loḡ sinḡ ami. ²⁰ Lôk miḡ nôndô abô plopet takatu ba Lovak Mathenḡ hêv hadêḡ môlô ami. ²¹ *Noyawê nôḡkama sapêḡ ma nobalonḡ nôḡm takatu ba mavi loḡ. ²² Ma nobasinḡ am ek kambom lomalama sapêḡ.

²³ *Wapômbêḡ da ma yôhok anêḡ ôdônḡ ba tem indum môlô numbitak mathenḡ anôḡ lôk eyabinḡ unim dahôlômim lôk auk ma kupik dedaunḡ mavi ek kambom mi êndêḡ waklavôḡ atu ba alalôanḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi endelêm. ²⁴ Ôpatu ba halam môlô hathak hasopa anêḡ abô ba tem indum aêḡ ek abô takêḡ injik anôḡ.

²⁵ *Aiyarḡ thêlô, notenḡ mek ek yêlô. ²⁶ Ma nokam môlôvianḡ esak kobom yôhok mathenḡ. ²⁷ Yahanarḡ lôklokwanḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ nena nosam kapya êntêk êndêḡ môlôvianḡ lôkthô.

²⁸ Alalôanḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôm êḡmô imbinḡ môlô sapêḡ.

* **5:3:** Mat 24:39; Luk 21:34-35 * **5:5:** Lom 13:12 * **5:8:** Ais 59:17; Ep 6:14,17 * **5:10:** Lom 14:8-9; 1Te 4:14 * **5:14:** 2Te 3:6,11 * **5:15:** Lom 12:17; 1Pi 3:9 * **5:16:** Plp 4:4 * **5:18:** Ep 5:20 * **5:19:** Ep 4:30 * **5:21:** 1Jon 4:1 * **5:23:** 2Te 3:13 * **5:25:** Kol 4:3; 2Te 3:1

Kapya yañ atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô môn

Hatôm ayônj bahenvi ba lahavute la atu ba Pol hamô Kolin ma hato kapya yañ havenj yam êntêk hadênj avômalô Tesalonaika. Pol hato ek embatho ininj êvhavinj loj ma hananj abô doho havinj ek epesanj ininj auk esak waklavônj atu ba tem Yisu endelêm.

Hato hadênj 51 mena 52 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol ma Silas lo Timoti, yêlô ato kapya êntêk hadênj mólô avômalô ôêvhavinj takatu ba ômô havinj alalôanianj Kamik Wapômbênj lo Anyô Bênj Yisu Kilisi anênj Tesalonaika.

² *Kamik Wapômbênj lo Anyô Bênj Yisu Kilisi ininj wapôm lôk labali êmô imbinj mólô.

Avômalô Tesalonaika mij êv yak hathak malainj ami

³ Aiyanj thêlô, yêlô athak aêv lenjijmavi hadênj Wapômbênj hathak mólô hatôm wak nômbênj intu sapênj. Ênj ma mavi ek malê nena mólônim ôêvhavinj halumbak hi ba hi ma mólô tomtom unim lemimhavinj mólôvivanj habitak bênj. ⁴ *Ba intu yêlô abam mólô hadênj avômalô êvhavinj anênj luvuluvu. Ba ananj nena avômalô ibulinj mólô ba owa malainj lomalomama, ma donjtom ôêvhavinj Yisu ba uminj lôklokwanj denanj.

Wapômbênj tem indum abô

⁵ Nôm takênj hik thô nena Wapômbênj anênj hadum abô ma thêthônj iyom ba tem enanj nena mólô hatôm nômô yani anênj loj lôklinjak kapô atu ba lêk owa malainj hathak. ⁶ *Avanônj, Wapômbênj tem indum abô thêthônj ba nêmmalainj êndênj njê takatu ba êv malainj hadênj mólô. ⁷ *Ma nêmmalainj êndênj njê takatu ba owa malainj lôk yêlô imbinj êndênj waklavônj atu ba Anyô Bênj Yisu lôk anênj anjela lôklokwanj netak lenj ba nêlêmmalainj yainj lôk atum dahalanj. ⁸ *Ma nêmmalainj vovanj viyanj êndênj njê takatu ba êthônj Wapômbênj lôk njê takatu ba mij esopa alalôanianj Anyô Bênj Yisu anênj Abô Mavi ami. ⁹ *Vovanj bênj tem imbulinj njê takênj êtôm wak nômbênj intu sapênj ba tem nêmmalainj daimbô ênjêk Anyô Bênj ma lôk anênj lôklokwanj lôkmanjinj. ¹⁰ *Nôm takênj tem imbitak êndênj waklavônj yani endelêm ek anênj avômalô mathenj takatu ba êvhavinj nêmbô anênj athênj lôk nebam yani. Ma mólô aênj iyom ek malê nena mólô ôêvhavinj yêlôanianj abô havinj.

Etej mek ek avômalô Tesalonaika

¹¹ *Ba intu yêlô atenj mek wak nômbênj intu ek mólô nena alalôanianj Wapômbênj indum ek mólô nômô êtôm atu ba yani bôk halam mólô ek nômô aênj, lôk nêmmalainj lôklokwanj êndênj mólô ek nundum nômmalainj takatu ba lemimhavinj nundum lôk nundum ôêvhavinj anênj ku sapênj. ¹² Ma yahatenj

* **1:2:** Lom 1:7 * **1:4:** 2Ko 7:4; 1Te 2:19 * **1:6:** Lom 12:19 * **1:7:** 1Te 3:13 * **1:8:** Ais 66:15 * **1:9:** Ais 2:10 * **1:10:** Kol 3:4 * **1:11:** Kol 1:9; 1Te 1:2-3

mek takêᶇ ek Anyô Bêᶇ Yisu enja athêᶇ bêᶇ esak môlô ma môlô noja athêᶇ bêᶇ esak yani esak alalôaniᶇ Wapômbêᶇ lôk Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi iniᶇ wapôm.

2

Anyô lëndôᶇ kôtôᶇ atu tem êyô

¹ Aiyarᶇ thêlô, yêlôaniᶇ abô te hêk ek nanarᶇ êndêᶇ môlô esak alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi anêᶇ endelêᶇ ma isup alalô esak dorᶇtom ek napôm yani. ² Anyô late hasau nena Anyô Bêᶇ anêᶇ waklavôᶇ lêk halêᶇm yôv, êᶇ ma miᶇ noson kakapuk ba unim auk endowaliᶇ kethêᶇ ami. Anyô late hanarᶇ nena Lovak Matherᶇ hêv abô êᶇ mena yêlô ato abô êᶇ halôk kapya ma miᶇ nôᶇnêᶇmimbiᶇ thêlô ami. ³ *Lôk miᶇ notak thêlô ek nesau môlô ami. Mi, waklavôᶇ êᶇ tem imbitak embenᶇ yam ek waklavôᶇ êvôliᶇ dômiᶇ hadêᶇ Wapômbêᶇ lôk anyô lëndôᶇ kôtôᶇ anêᶇ waklavôᶇ êlêᶇm yaiᶇ. Yani ma anyô pik atu ba tem Wapômbêᶇ imbuliᶇ. ⁴ *Yani tem nêᶇm ida liᶇ ba êpôlik ek Wapômbêᶇ lôk nôᶇmkama sapêᶇ takatu ba avômalô elam nena matherᶇ. Ma tem ni êyô êᶇmô Wapômbêᶇ anêᶇ unyak matherᶇ kapô ba enarᶇ nena yanida ma Wapômbêᶇ.

⁵ Bôk yahamô havinᶇ môlô ma yahanarᶇ nôᶇm takêᶇ yôv. Lemim hêv siᶇ e? ⁶ Ma lêk oyala nôᶇm atu ba havalonᶇ yani lonᶇ ba hayabiᶇ waklavôᶇ atu ba Wapômbêᶇ hatak ek ende yaiᶇ. ⁷ Kobom leᶇᶇôndôᶇ kôtôᶇ lêk hadum anêᶇ ku menarᶇna hamô kapô. Tem indum aêᶇ endeba Wapômbêᶇ nêᶇm anyô atu ba hamiᶇ lonᶇ siᶇ vê am. ⁸ *Êᶇ ma anyô lëndôᶇ kôtôᶇ êᶇ tem ende yaiᶇ. Vêᶇm ma tem Anyô Bêᶇ Yisu endelêᶇm ma anêᶇ abôlêk auk tem injik ôpêᶇ vônô lôk anêᶇ deda lôkmaᶇgiᶇ injik ôpêᶇ anêᶇ lôklokwarᶇ pesa. ⁹ *Anyô lëndôᶇ kôtôᶇ êᶇ tem êlêᶇm lôk lôklokwarᶇ bêᶇ ek indum Sadarᶇ anêᶇ ku lôk lavôᶇniᶇ ma nôᶇmbithi oyarᶇ lomaloma. ¹⁰ Tem indum kambom lomaloma ek esau avômalô takatu ba eveyᶇ lonᶇᶇndê ᶇama ek malê nena thêlô miᶇ êvhavinᶇ abô avanôᶇ takatu ba hatôm nêᶇm i bulubiᶇ ami. ¹¹ Ba intu Wapômbêᶇ tem nêᶇm auk lokbarᶇ lôkliᶇnyak ek esau thêlô ek nêᶇnêᶇmimbiᶇ abôyarᶇ takatu. ¹² Aêᶇ ba avômalô takatu ba miᶇ êvhavinᶇ abô avanôᶇ ami ma leᶇᶇiᶇmavi hathak iniᶇ kambom ma Wapômbêᶇ tem enarᶇ iniᶇ kambom bêᶇ.

Numiᶇ lôklokwarᶇ

¹³ *Aiyarᶇ thêlô takatu ba Anyô Bêᶇ lahaviniᶇ, yêlô athak aêv leᶇᶇiᶇmavi wak nôᶇmbêᶇ intu hadêᶇ Wapômbêᶇ hathak môlô. Êᶇ ma mavi ek malê nena môᶇ anôᶇ ma yani hatak môlô ek nêᶇm môlô bulubiᶇ. Ma hêv môlô bulubiᶇ hathak môlônim ôêvhavinᶇ abô avanôᶇ lôk Lovak Matherᶇ anêᶇ ku takatu ba hadum ek môlô numbitak matherᶇ. ¹⁴ Yani halam môlô hathak Abô Mavi atu ba yêlô anarᶇ ek alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu anêᶇ lôkmaᶇgiᶇ imbi êyô môlô vôv.

¹⁵ Ba intu aiyarᶇ thêlô, numiᶇ lôklokwarᶇ ba nobalonᶇ abô avanôᶇ takatu ba yêlô ato anarᶇ hadêᶇ môlô lonᶇ.

Pol anêᶇ mek

¹⁶⁻¹⁷ Alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu da lo Kamik Wapômbêᶇ nêᶇnêᶇm môlô thêvô ma nembatho môlô lonᶇ esak nôᶇmkama mavi nôᶇmbêᶇ atu ba môlô udum lo onarᶇ. Wapômbêᶇ lahaviniᶇ alalô ba hathak anêᶇ wapôm ma hêv alalô thêvô atu ba

* **2:3:** 1Ti 4:1; 1Jon 2:18; 4:3 * **2:4:** Ese 28:2; Dan 11:36 * **2:8:** Ais 11:4; ALK 19:15 * **2:9:** ALK 13:11-13 * **2:13:** Ep 1:4; 2Te 1:3

tem miñ nê m yak ami lôk havak abô hathak nô m mavi takatu ba nanê m malen esak.

3

Noteñ mek êndêñ Wapômbêñ ek nê m yê lô sa

1 Ma aiyarñ thê lô, noteñ mek ek Wapômbêñ nê m yê lô sa ek Anyô Bêñ anêñ abô ni pik sapêñ ketheñ ek enja athêñ bêñ êtôm atu ba bôk udum. 2 Ma noteñ mek ek Wapômbêñ nê m yê lô vê êñjêk ñê sek lôk ñê kambom ek malê nena avômalô vi miñ êvhaviñ ami denañ.

3 Ma doñtom Anyô Bêñ hasopa anêñ abô iyom ba tem embatho mô lô loñ ma eyabiñ mô lô ek ñgôk kambom atu. 4 *Hathak Anyô Bêñ anêñ lôklokwañ ma yê lô ayala avanôñ nena abô takatu ba anañ, ma mô lô lêk udum ba tem nundum ni thêthô. 5 Anyô Bêñ injik môlônim kapôlô mim liñ ek noyala Wapômbêñ anêñ kobom lahaviñ lôk Kilisi anêñ kobom hamiñ lôklokwañ hathak malaiñ lomaloma.

Avômalô lôkthô nindum iniñ ku

6 *Aiyarñ thê lô, yê lô anañ lôklokwañ hadêñ mô lô hathak alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ athêñ nena nô m daim ek mô lôviyarñ takatu ba ê m ô ku mi ba miñ esopa abô takatu ba yê lô êv hadêñ mô lô ami. 7 *Mô lô oyala nena mavi ek nosopa yê lô venjñgwam. Ma sêbôk atu ba yê lô amô haviñ mô lô, ma miñ amô ku mi ami. 8 *Mi, yê lô adum ku lôklokwañ bô lôvôñ ba wak ek miñ nanê m malaiñ êndêñ mô lô ek noyabiñ yê lô ami. Lôk yê lô miñ añ anyôla anêñ nô m oyarñ ami. 9 *Yê lô hatôm nanañ ek mô lô nô nê m yê lô sa esak nô m. Ma doñtom yê lô miñ bôk adum aêñ ami ek añgik loñôndê thô êndêñ mô lô. 10 Sêbôk ba yê lô amô haviñ mô lô ma aêv abô êntêk hadêñ mô lô nena, "Anyô te miñ hadum ku ami ma miñ enjarñ nô m ami." 11 *Ma doñtom yê lô alañô nena mô lô vi ôêk vau ma ku mi ma olom ovenñ lounyak ba ôêv vemimbôlêk yakyak hathak avômalô vi. 12 *Ma hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ athêñ, yê lô anañ lôklokwañ hadêñ avômalô anêñ aêñ ek nê m malñyaô ba nindum ida iniñ ku ek nejarñ nô m. 13 *Ma aiyarñ thê lô, miñ mô lô vau ek nundum nô m takatu ba mavi ami.

14 Anyô late miñ hasopa yê lôaniñ abô takatu ba ato ami, êñ ma ôñgô ôpêñ katô. Ma nô m daim ek yani ek yani mama esak kobom êñ. 15 *Ma doñtom miñ nôñgô yani êtôm anyô atu ba hik vovak haviñ o ami. Mi, onañ abô imbiñ yani êtôm mamuyanñ ek nê m auk mavi êndêñ yani.

Abô anêñ dan

16 Anyô Bêñ ma yôhok anêñ ôdôñ ba tem nê m yôhok êndêñ mô lô esak nô mkama sapêñ êtôm wak nô mbêñ intu. Anyô Bêñ ê m ô imbiñ mô lô sapêñ.

17 Ya Pol yahathak yahato abô dan êntêk iyom hathak yada yabahenñ hêk kapya takatu ba yahanañ ba eto ek hik thô nena kapya takêñ halê m anêñ ya.

18 Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm ê m ô imbiñ mô lô lôkthô.

* 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10 * 3:6: Lom 16:17 * 3:7: Plp 3:17 * 3:8: 1Te 2:9 * 3:9: 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * 3:11: 1Ti 5:13 * 3:12: 1Te 4:11 * 3:13: Gal 6:9 * 3:15: 1Te 5:14

Kapyra môñ atu ba Pol hato hadêñ

Timoti Abô môñ

Pol hato kapyra êntêk hadêñ Timoti. Timoti ma anyô Listla te (Ap 16:1). Lambô ma anyô Glik te ma talêbô ma avi Islael. Pol lo Silas bôk i enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi even ma ewa Timoti haviñ (Ap 16:1-4). Vêm ma Pol hi hamô Epesus hatôm sondabêñ lô ba hanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ma Timoti hamô ba hadum ku êñ haviñ (Ap 19:1-22). Haven yam ma Pol hatak Timoti ek eyabin avômalô êvhaviñ anêñ Epesus ma hi plovins Masedonia. Ma Pol hayê nena tem êmô loñ êñ sawa daim ba intu hato kapyra êntêk ek nêm Timoti sa. Hato hathak loñôndê eyabin ñê êvhaviñ lôk kobom nêñem yen êndêñ Wapômbêñ lôk eyabin i esak kêdôñwaga abôyan.

Hato hadêñ 64 AD la.

1 Ya Pol, Yisu Kilisi anêñ aposel yahato kapyra êntêk. Wapômbêñ anyô hêv alalô bulubiñ lôk Yisu Kilisi ôpatu ba alalô aêv maleñiñ, thai enañ abô ba yahabitak Yisu Kilisi anêñ aposel.

2* Hadêñ o Timoti yenañ okna anôñ atu ba hôêvhaviñ.

Kamik Wapômbêñ lôk Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêñ iniñ wapôm lôk kapôlôñiñ ma labali êmô imbiñ o.

Narjik abôyan pesa

3 Sêbôk atu ba yaha plovins Masedonia ma yahason o lokwan nena ômô Epesus ek onañ êndêñ ñê takatu ba êdôñ avômalô hathak êvhaviñ anêñ ôdôñ yan nena netañ iniñ ku êñ. 4* Ma miñ thêlô nimbi kukuthiñ abôyan bô lôk nekatuñ limi bôbô takatu ba êthôñ palin ami. Nôm takêñ hadum ba avômalô leñiñhabui ma miñ hêv thêlô sa ek nêñemimbiñ Wapômbêñ anêñ auk ami. 5 Yahanañ abô takêñ ek alalôaniñ kapôlôñiñ êñjêk mabun lôk nasôï ba naya lôk nanêmmimbiñ avanôñ ek leñiñimbiñ avômalô vi. 6 Avômalô doho lêk etak auk takêñ ba idum mayaliv hatôm abô anêñ ôdôñ mi. 7 Thêlô miñ eyala abô takatu ba enañ hathak ami ba leñiñhaviñ nimbital êtôm anyô êv auk hathak abô balabun ba idum hatôm thêlôda ñê lôkawk.

8* Ma doñtom alalô ayala nena anyôla miñ halela abô balabun ami, êñ ma nôm mavi anôñ. 9 Ma bôk ayala yôv nena balabun ma miñ eto ek ñê thêthôñ ami. Mi. Eto ek ñê takatu ba miñ esopa Wapômbêñ anêñ abô ami lôk ñê leñôndôñ kôtôñ lôk ñê miñ êvhaviñ ami lôk ñê kambom lomaloma lôk ñê miñ matheñ ami lôk ñê ibuliñ Wapômbêñ lôk ñê ik lami lo taluvi vônô lôk ñê ik anyô vônô. 10 Ma eto ek ñê idum sek haviñ anyô yan yanavi lôk anyô da idum i ma avi da idum i, lôk ñê ewa anyô vi vani hatôm iniñ ñê ku lôk ñê enañ abôyan êmô loñ idum abô. Eto balabun êñ ek kambom takêñ lôk nôm lada takatu ba miñ esopa auk thêthôñ ami. 11 Auk thêthôñ êñ ma abô mavi atu ba hik Wapômbêñ atu ba ida hamô mavi anêñ lôkmanñiñ thô ma bôk hêv hadêñ ya ek yayabin.

Pol hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ

* 1:2: Ap 16:1-3; Tit 1:4 * 1:4: 1Ti 4:7; Tit 1:14 * 1:8: Lom 7:12,16

12 *Yisu Kilisi hêv lôklokwan hadêj ya ba hayala yenan ku mavi. Ba intu hêv ya ek yandum anêj ku. Aêj ba intu yahêv yalenmavi hadêj Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêj. 13 *Sêbôk atu ba miñ yahêvhavinñ ami ba yahasonñ nena yahadum mavi ba yahanañ abôma hathak Wapômbêj lôk yahêv vovan hadêj anêj avômalô ma ya anyô yalenñaña. Ma donjom Wapômbêj hêv kapô ek ya. 14 Anyô Bêj ma anyô wapôm ba hançasô êvhavinñ lôk lenjinmavi atu ba yahapôm hêk Yisu Kilisi aleba anêj dan mi.

15 *Ëntêk ma abô avanônj binj ba avômalô sapêj nêñemimbinj. Yisu Kilisi halôk pik ba halêm ek nêñ avômalô kambom bulubinj. Ma yada ma anyô ôvathek anônj. 16 Ba intu Wapômbêj hêv kapô ek ya anyô ôvathek kambom êj ek yani injik Yisu Kilisi anêj malinjaô atu ba anêj dan mi thô ek avômalô nêgê ba nêñemimbinj ma neja lôkmala atu ba nêñ wak nômbêj intu sapêj. 17 Wapômbêj ma kin hatôm wak nômbêj intu sapêj ba ida hamô lôkmala. Ma avômalô miñ hatôm nêgê ami. Yanida ma Wapômbêj. Aêj ba nanêm athêj lôkmanjinñ êndêj Wapômbêj wak nômbêj intu sapêj. Avanônj.

Timoti injik vovak lôklokwan esak kobom kambom

18 Timoti yenan okna, sêbôk ma plopet enañ abô hathak o. Yahavatho thêlônij abô loñ hathak ku takatu ba bôk yahêv hadêj o yôv. Lemimbi abô takêj ek nuñgwik vovak mavi atu. 19 Ombalonj hôêvhavinñ loñ lôk ôsô o ba oya. Doho bôk êpôlik hathak auk êj ba iniñ êvhavinñ hatôm yej hamô ôthôm lôk lovak bêj ba hamô yej vose. 20 *Himeneus lo Aleksanda bôk idum aêj ba yahêv i hadêj Sadanñ ek thai neja auk ek miñ thai nenanñ abôma esak Wapômbêj ami.

2

Natej mek ek nêñ avômalô vi sa

1 Aêj ba nodanô! Môlô noten mek bêj anônj ba nonañ môlônim lemimhavinñ bêj lôk nônêm lemimmavi esak avômalô sapêj. Ma nonañ injik Wapômbêj linj ek nêñ avômalô takatu ba lenjinmalain sa. Ma noten mek ek 2 kin lôk nê bêjbêj takatu imbinj ek alalô namô labali mavi lôk namô malinjaô ek alalô nasopa Wapômbêj ba namô yani vibinj. 3 Mek takêntêk ma mavi ba tem indum alalôaniñ Wapômbêj anyô hêv alalô bulubinj lamavi. 4 Yani lahavinñ avômalô lôkthô neyala abô avanônj ek nêñ thêlô bulubinj aêntêk nena 5 Wapômbêj ma donjom. Ma Yisu Kilisi iyom intu anyô yôhok ek embak avômalô loñ imbinj Wapômbêj. 6 *Ma Wapômbêj bôk hatak anêj waklavônj te yôv ba intu hêv Yisu Kilisi êj ek nêñ avômalô vuli lôk injik thô nena Wapômbêj lahavinñ nêñ avômalô sapêj bulubinj. 7 *Yisu habi ban hayô hêk ya ek yandum ku aposel ek yanañ abô mavi êntêk bêj. Ya anyô yahêv auk hathak êvhavinñ anônj hadêj nê daluk. Yahanañ avanônj binj. Ma miñ yahanañ abôyanñ ami.

8 Ba yalenhavinñ anyô sapêj netak lenjinñaña lôk abô êkôki lôk nimbital mathenñ ma nêñem bahenjinñ linj ba neten mek.

Avi iniñ kobom nindum

* 1:12: Ap 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16 * 1:13: Ap 8:3; 9:1-5 * 1:15: Luk 19:10 * 1:20: 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15 * 2:6: Gal 1:4 * 2:7: Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11

9 *Ma yalenhaviņ avi nijik kwêv mavi lôk nipuk sôp mavi lôk nepesaņ i mavi êtôm atu ba miņ êbôi ami. Ma miņ nibutiņ leniņkadôk detaim lôk nebanu kômkom gol lôk kômkom kékêlô esak leniņkupik ma nijik kwêv lo sôp lôkmaņgiņ ami. 10 *Thêlô leniņimbi auk ek nindum mavi lomaloma. Êņ ma iniņ kwêv lo sôp. Avi takatu ba elañô Wapômbêņ anêņ abô ba esopa ethak idum aêņ.

11 Mólô othak doņtom ek nôñêm yeņ, êņ ma avi nêmo anyô vibiņ iyom ba nêmo bônôņ ek neja auk. 12-13 *Wapômbêņ hapesaņ Adam hamôņ ma Ewa haveņ yam. Ba intu miņ yahatak avi ek nêñêm auk mena nêmoņ ek anyô ami. Thêlô nêmo bônôņ iyom. 14 *Ma Sadaņ miņ hasau Adam ami. Yani hasau Ewa ba habitak avi lêndôņ kôtôņ. 15 Ma doņtom avi te tem embathu amena ba avi takatu ba êvhaviņ ba êmô mathen ma leniņhaviņ lôk eyabiņ i mavi ma tem neja bulubiņ.

3

Avaka iniņ abô

1 *Êntêk ma abô avanôņ. Anyôla anêņ auk nena imbitak avaka, êņ ma mavi. 2 *Ma avômalô nêgê ôpêņ nena anyô thêthôņ vêmam ka nendam ek imbitak anyô bêņ. Ma êmô tiņiņ imbiņ yanavi. Yani anyô auk mavi lôk hapuki loņ ma hamô batôņ oyaņ lôk hawa avômalô thô ma hadôņ avômalô mavi. 3 Yani miņ inum waiņ ba endo molo lôk lamaniņ ba injik vovak ami. Yani êmô yôhok ma miņ laimbiņ valuseleņ ami. 4 Yani eyabiņ yanavi lôk nali mavi ma êndôņ nali ek nesopa anêņ abô ba nêmo yani vibiņ. 5 Anyô miņ hayabiņ yanavi lo nali mavi ami ma miņ hatôm eyabiņ Wapômbêņ anêņ avômalô ôdôņ takatu ba êvhaviņ mavi ami. 6-7 *Anyô kambom te hiki liliņ ba habitak mavi ma miņ enja athêņ bêņ ba indum ku te kethen ami endeba nê daluk nêgê imbiņ nena yani anyô mavi am. Yakô tem yani êmbôi ba enja mama ba êndok Sadaņ anêņ lek ba nêm yak imbiņ Sadaņ êndêņ waklavôņ indum abô.

Nê êv avômalô sa iniņ abô

8 Ma nê takatu ba idum ku ba êv avômalô êvhaviņ sa ma nêmo thêthôņ êtôm avaka. Thêlô nenaņ abô avanôņ iyom. Ma miņ ninum waiņ bêņ anôņ lôk netañtaņi esak avômalô vi iniņ valuseleņ ami. 9 Thêlô nêsôi ba neya ma nêñêmimbiņ nômkama nômbêņ atu ba Wapômbêņ hik thô ma nebalon loņ lôklokwaņ. 10 Nutitiņ iniņ ku nena thêthôņ vêmam ka nôñêm ku nêñêm avômalô sa êndêņ i.

11 *Ma vêņi ma thêthôņ êtôm thêlôda. Ma miņ nenaņ abô kambom esak avômalô vi ami. Ma nipuki loņ esak auk mayaliv. Ma miņ nenaņ abôyaņ lôk neja vani ami.

12 Ma nêmo tiņiņ imbiņ vêņi ba neyabiņ vêņi lôk nali ma iniņ nômkama sapêņ mavi. 13 Ma idum ku mavi ma avômalô tem nebam i ma miņ hatôm nêkô ek nenaņ iniņ abô bêņ esak iniņ hêvhaviņ Yisu Kilisi ami.

Wapômbêņ hik anêņ thêthôņ thô

14-15 Yalenhaviņ yanêgê o kethen oyaņ. Ma doņtom yahakô ek nômla embalon ya loņ. Ba intu yahato abô êntêk ek oyala Wapômbêņ anêņ auk esak yani anêņ

* 2:9: 1Pi 3:3-5 * 2:10: 1Ti 5:10 * 2:12-13: 1Ko 14:34; Stt 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 * 2:14: Stt 3:1-6; 2Ko 11:3 * 3:1: Ap 20:28 * 3:2: Tit 1:6-9 * 3:6-7: 2Ko 8:21 * 3:11: Tit 2:3

avômalô ininj kobom. Yani ma Wapômbêj lôkmala. Wapômbêj anêj thalalen ma avômalô takatu ba êvhavinj. Avômalô takêj ma hatôm unyak landinj lôk bum vumak takatu ba havalonj Wapômbêj anêj abô avanônj lonj. ^{16*}Avanônj! Êntêk êj ma nômbêj. Wapômbêj hik anêj thêthônj thô aêntêk. Yani hawa linjkupik pik ba halêm pik, ma Lovak Mathenj hik yani thô, ba anjela êyê yani, ma anyô enanj yani bêj hadêj nê pik lôkthô, ba nê pik elanjô ba êvhavinj yani, ma Wapômbêj hawa yani ba hi hadô hamô anêj lonj lôkmanjinj anônj.

4

Kêdôjwaga abôyanj

¹ Lovak Mathenj hananj avanônj binj nena habobo pik lo lenj anêj danj ma avômalô doho tem nêmbôlinj dôminj esak ininj êvhavinj Wapômbêj ba nesopa ngôk takatu ba evenj ek esau avômalô lôk elanjô auk takatu ba halêm anêj ngôk. ² Ma avômalô takatu ba ethak esopa ngôk ininj abô lôk êv auk hadêj avômalô ba enanj abô mavi aleba avômalô esonj nena thêlô ma avômalô thêthônj. Ma donjom thêlô ma nê abôyanj. Thêlô êthô: ba eya ma donjom idum kambom thêthô aleba ininj auk mavi bôk habitak hatôm atum la. Thêlô hatôm bok mathanjô ba minj lejinjmalainj ami. ^{3*}Thêlô itip ek avômalô minj neja i lôk nejanj nômlaloma ami. Ma donjom Wapômbêj hapesanj nômlaloma takêj ek avômalô takatu ba êvhavinj lôk eyala abô avanônj ma neja ek nêmbêj lejinjmavi êndêj Wapômbêj. ⁴⁻⁵ Howa Wapômbêj anêj nômlaloma takêj ba hotenj mek lôk lemmavi êj ma nômlaloma takêj tem imbitak mavi. Anêmlaloma lemmavi lôk Wapômbêj anêj abô hadum nômlaloma êj habitak mavi. Aênj ba nômlaloma sapênj atu ba Wapômbêj hapesanj ma mavi. Ba intu minj utip ek nômlaloma ami.

Yisu anêj anyô ku mavi

⁶ Onanj abô takêj katô êndêj Wapômbêj anêj avômalô. Ma nonjwanj Wapômbêj anêj abô avanônj lôk osopa anêj auk mavi takatu ba bôk holanjô yôv. Êj ma avômalô tem nêgê nena o ma Yisu Kilisi anêj anyô ku mavi. ^{7-8*}Minj onja kukuthinj abôyanj ba onanj lôk minj ondanjô avôdôjnena ininj auk thônjôthônj ami. Ôpatu ba hadum ku lomalomala ek nêmlaloma lôklokwanj êndêj linjkupik tem êmlaloma mavi dokte. Ma donjom ôpatu ba hadum ku hasopa Wapômbêj, yani tem êmlaloma mavi anônj. Wapômbêj habitinj abô ek nêmlaloma avômalô sa êmlaloma pik êntêk. Ba ema ma tem nêmlaloma i sa aênj iyom. Aênj ba nundum Wapômbêj anêj ku ek nosopa yani.

⁹ Êntêk ma abô lôklokwanj anônj ba avômalô sapênj nêmlaloma mimbinj. ^{10*}Alalô lêk aênj maleninj hadêj Wapômbêj. Yani ma Wapômbêj atu ba hamô lôkmala ba hêv avômalô sapênj bulubinj. Ba intu yêlô adum ku lôk vovanik ek nêmlaloma avômalô sapênj sa ek ôpatu ba hêvhavinj ma tem enja bulubinj êj.

¹¹Timoti yahananj hadêj o nena ôndônj avômalô esak nômlaloma takêntêk lôk osonj i lokwanj ek nesopa. ^{12*}O ma anyô muk. Ba onanj abô mavi iyom lôk undum thêthônj ma lemimbinj avômalô lôk ônlaloma mimbinj Wapômbêj ma ômlaloma mabujj ek

* **3:16:** Mak 16:19; Jon 1:14; Kol 1:23

* **4:3:** Stt 9:3; Lom 14:6; 1Ko 10:30-31

* **4:7-8:** 1Ti 1:4

* **4:10:** 1Ti 2:3-4

* **4:12:** Tit 2:15

avômalô nêgê o ba nesopa vemgwam. Êŋ ma avômalô miŋ hatôm nêpôlik esak o ami. ¹³ Osam Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô wak nômbêŋ intu sapêŋ lôk onaj anêŋ abô bêŋ lôk nêŋ auk êndêŋ thêlô endeba êtôm wakma atu ba yahayô. ¹⁴ *Plopet enaj abô hathak wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv ma avaka etak baherij hayô hêk o ma miŋ ômbi wapôm êŋ thô ami.

¹⁵ Osopa abô êntêk katô oyan ba nêŋ anêŋ auk lôkthô ek undum ku êntêk ek avômalô lôkthô nêgê nena anêŋ hêv haviŋ halumbak. ¹⁶ Oyabiŋ nôŋ takatu ba hudum lôk auk takatu ba hêv hadêŋ avômalô katô. Ma osopa Wapômbêŋ lôk onaj anêŋ abô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Êŋ ma tem odanêŋ o bulubiŋ lôk avômalô takatu ba elanj anêŋ abô.

5

Noyabiŋ nê êvhaviŋ mavi

¹ Onaj abô yaô êndêŋ anyô bêŋ atu ba hadum kambom inaj honaj hadêŋ lemambô. Ma miŋ osaj yani ami. Undum mavi êndêŋ nê muk inaj hudum hadêŋ mamuyan molok. ² Ma avi bêŋbêŋ ma undum aêŋ iyom êtôm hudum hadêŋ lemtambô. Ma onja auk mabuŋ esak avi muk inaj hudum hadêŋ livômi.

Opalé eyabiŋ avi tôp

³ Avi tôp takatu ba inij avômalô mi ma oyabiŋ thêlô mavi. ⁴ Ma donjom avi tôp te anêŋ nali lôk limi êmô, êŋ ma inij ku môŋ anôŋ ma nindum thêthôŋ ek neyabiŋ yani êtôm lami lôk limi bôk idum hadêŋ i ek nêwê mavi taksêbôk viyaiŋ. Êŋ ma tem indum Wapômbêŋ lamavi. Ba intu nundum aêŋ ma miŋ nonaj esak abô iyom ami. ⁵ Avi tôp takatu ba inij thalalen mi ethak êv maleŋij hadêŋ Wapômbêŋ bôlôvôŋ ba wak ma enaj hik yani liŋ ek nêŋ thêlô sa. ⁶ Ma avi tôp takatu ba êbôlêŋ nôŋ pik mavimavi lôk idum sek mayaliv, êŋ ma inij lenvijkupik ma lôkmala ma donjom inij dahô bôk hama yôv. ⁷ Ma ôndôŋ avômalô esak auk takêŋ ek anyô te miŋ hatôm enaj nena thêlô ma avômalô kambom ami. ⁸ Ôpatu ba miŋ hayabiŋ anêŋ ôdôŋ katô ami êŋ ma anyô kambom. Ma ôpatu ba miŋ hayabiŋ anêŋ thalalen katô ami, êŋ ma hatôm havôliŋ dôŋ ek anêŋ hêvhaviŋ. Yani ma kambom anôŋ ek nê daluk.

⁹⁻¹⁰ Avi tôp takatu ba inij sondabêŋ bôk hatôm 60 ba havôhi ma sêbôk ma êk haviŋ vêŋij iyom ba eyabiŋ inij avômena lôk ewa avômalô loŋ buyan thô ba ithak avômalô mathen venij lôk êv avômalô ewa malaiŋ sa lôk idum ku mavi lomoloma wak nômbêŋ intu sapêŋ, êŋ ma oto inij athêŋ êndôk kapya.

¹¹ Ma miŋ oto avi tôp muk inij athêŋ êndôk kapya êntêk ami. Thêlônij thethajak tem imbitak bêŋ ba lenjijimbiŋ neja anyô ¹² ma tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ Kilisi ba nepole abô takatu ba bôk ekak yôv. Êŋ ma tem nindum abô. ¹³ *Ba avi tôp muk takêŋ ida ethak êmô oyan ba elom everj lomalak. Nôm êŋ ma kambom. Lôk enaj abô kambom hathak avômalô lôk êv venijbôlêk yakyak hathak avômalô lôk enaj avômalô inij abô loŋ kapô bêŋ. Êŋ ma kambom anôŋ. ¹⁴⁻¹⁵ Doho bôk êvôliŋ dômiŋ hadêŋ Yisu ba esopa Sadaj. Aêŋ ba yahanaj hadêŋ avi tôp muk ek neja anyô ba nembathu avômena ba neyabiŋ unyak ek nê takatu ba êpôlik hathak alalô tem miŋ nenan abô kambom esak alalô ami ma mi.

* 4:14: 2Ti 1:6 * 5:13: 2Te 3:11

16 Aêj ba ôdôn la iniñ avi tôp te hamô, ma iniñ avi nênem yani sa ek miñ nênem malaiñ êndêj avômalô êvhaviñ vi ami. Ma avi tôp takatu ba iniñ avômalô mi ma avômalô êvhaviñ nênem i sa.

Nê bêjbêj iniñ abô

17-18 *Wapômbêj anêj abô hanañ nena, “Bokmankao atu ba hêv mólô sa ma miñ numiñ yani loj siñ ek enjañ nôm ami.” *Lo 25:4*

Ma abô yan havin nena, “Anyô ku enja anêj vuli.” Ba intu nônem vuli mavi êndêj avaka takatu ba eyabiñ avômalô êvhaviñ mavi. Ma avaka takatu ba enañ Wapômbêj anêj abô lôk êv auk mavi, ma nônem iniñ vuli êmônj.

19-21 *Timoti, Wapômbêj lo Yisu Kilisi lôk anjela mathenj lêk êyê o. Aêj ba yahanañ abô lôklokwan hadêj o nena anyô te iyom hanañ avaka te anêj kambom ma miñ ondanô ami. Ju mena lô la enañ ma ondanô nena abô êj avanônj mena abôyanj. Ma onañ ôpêj anêj kambom bêj êndêj avômalô ek lôkthô atu ba elanj ma nêkô. Undum aêj êndêj avaka takatu ba idum kambom. Ma anêm anyô mólô te hatôm anyô bêj ba hadum kambom ma osopa abô êj iyom.

22 Ma miñ ômbi bahem êyômô anyô te kethenj ek imbitak nê êvhaviñ iniñ anyô bêj ami. Nônjô am. Yakô anêj malaiñ imbitak ba nê m malaiñ êndêj o. Ba dô. Ma ômô mabunj.

23 Timoti, o ma anyô lemhaviñ unum njanj iyom. Ma donjom lemvovanj ba hôpôm lijinj bêj anônj. Ba intu unum waiñ dokte imbinj.

24 Anyô doho idum kambom ba iniñ kambom hik i thô hamônj ba avômalô êyê nena tem neja vovanj êndêj waklavônj idum abô. Ma doho idum kambom ba iniñ kambom hamiñ kapô ba avômalô êthônj aleba waklavônj idum abô hayô ma iniñ kambom takêj tem injik i thô. 25 Kobom mavi ma aêj iyom. Kobom mavi vi hamiñ yaiñ ma vi hêk loj kapô. Ma donjom waklavônj idum abô ma kobom mavi takêj tem miñ imbunji ami.

6

Nê ku nêmo alañsi vibij

1 *Avômalô takatu ba iniñ alañ hamô ma nindum mavi êndêj i ek miñ avômalô nenañ abô kambom esak yêlôaniñ abô lôk Wapômbêj anêj athêj ami. 2 *Ma anyô ku te lôk anêj alañ thai esopa Wapômbêj, ma ôpêj miñ indum kambom êndêj anêj alañ ba enañ nena, “Alai ma nê loyanj. Ba miñ yamô o vibij ami.” Miñ onañ aêj ami. Anyô ku êj laimbiñ anêj alañ êtôm anyô loyanj ba nê m yani sa êtôm Wapômbêj anêj avômalô te. Aêj ba indum ku mavi êmônj ek ku mavi sapêj. Nunjwik auk êj thô êndêj avômalô ba onañ lôklokwanj ek nesopa.

Avômalô takatu ba leñjnhaviñ valuselenj

3 *Anyô te hik auk lokbanj thô ma miñ hanañ abô hathak Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj abô avanônj lôk auk thêthônj ami, 4 ôpêj habô i ba hasonj nena yani anyô lôk auk bêj. Nê êj ma kêdônjwaga abôyanj ba êthônj iniñ kambom paliñ. Lelaik hamô iniñ auk aleba enañ abô lôk vovak hathak auk lomaloma ba leñjndanj lôk êpêj vovak ma enañ abô kambom. Thêlô esonj nena anyô yan

* 5:17-18: Mat 10:10; Luk 10:7; 1Ko 9:9 * 5:19-21: 2Ko 13:1; Ep 5:11 * 6:1: Ep 6:5 * 6:2:

hawa auk êḡ ek indum kambom êndêḡ i la. ⁵ *Wak nômbêḡ intu ma thêlôda idum ba êpôlik hathak thêlôda. Ma Sadarḡ hawa Wapômbêḡ anêḡ abô vani hêk i lôk habuliḡ iniḡ auk. Thêlô esorḡ nena thêlô êmô thêthôḡ ba tem thêlô neja valuseleḡ bêḡ anôḡ.

⁶ *Ôpatu ba hasopa Wapômbêḡ ma miḡ makilik lôk la hiki hathak nômkama pik ami, yani tem êmô mavi. ⁷ *Alalô alêm pik êntêk oyaḡ. Ba ama ma tem ana oyaḡ aêḡ iyom. ⁸ Ba intu alalô miḡ maleḡiḡkilik esak nômkama pik andô. Ma alalôaniḡ nôḡm lôk sôp iyom hamô êḡ ma hatôm ek alalô. ⁹ Ma avômalô leḡiḡ hiki ek neja valu lôk nômkama bêḡ anôḡ, ma tem auk êḡ êndôk thêlô leḡiḡ lôk êmbôv thêlô ek ini nesak gwasilim. Iniḡ auk thethaḡak êḡ habuliḡ i aleba hamô leḡiḡkupik lôk dahôlôḡiḡ sesorḡ ba mi. ¹⁰ *Avanôḡ! Leḡiḡhaviḡ valuseleḡ ma kambom sapêḡ anêḡ vêk. Avômalô doho iniḡ auk hathak valuseleḡ habi thethaḡak ba hadum thêlô etak Wapômbêḡ. Êḡ ma hatôm biḡ havatho thêlôda biḡ daluk lu ba malaiḡ bêḡ.

Loḡôndê nasopa

¹¹ *Ma doḡtom o ma Wapômbêḡ anêḡ anyô. Ôsôv ba nu ek nôḡm kambom takêḡ. Undum nôḡm takatu ba Wapômbêḡ lamavi hathak. Ômô thêthôḡ. Osopa Wapômbêḡ anêḡ abô ba nêḡimbiḡ yani. Lemimbiḡ avômalô. Ombatho o loḡ lôk ômô labali. Ma ondarḡviḡ embeḡ abô nômbêḡ êḡ yam. ¹² *Ma vovak êvḡhaviḡ êntêk ma nôḡm mavi. Êḡ ma nuḡgwik vovak endeba onja lôkmala atu ba Wapômbêḡ halam o yôv hathak. Honarḡ anêḡm hôêvḡhaviḡ ba avômalô bêḡ anôḡ bôk êyê o yôv. ¹³ *Timoti, Wapômbêḡ atu ba hêv lôkmala hadêḡ nômkama nômbêḡ êntêk thai lôk Yisu Kilisi atu ba hadum abô ba hanarḡ avanôḡ hadêḡ Pontius Pailat ma lêk thai êyê o. Aêḡ ba yahanarḡ abô lôklokwaḡ hadêḡ o nena ¹⁴ osopa abô êḡ ma miḡ undum tombeḡ ek anyôla etatale o ami. Undum ku êḡ endeba Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ endelêm. ¹⁵ *Wapômbêḡ hadum ba waklavôḡ atu ba Yisu endelêm tem imbitak. Yanida ma alaḡ ba yanida hamô mavi. Yani ma Kiḡ iniḡ Kiḡ ma ḡê bêḡbêḡ iniḡ Anyô Bêḡ. ¹⁶ Yanida tem miḡ ema ami. Yani hamô deda atu ba miḡ hatôm anyô te ni ebobo ami. Anyô te miḡ bôk hayê yani ami. Nê pik iniḡ lôklokwaḡ mi ba intu miḡ hatôm nêḡê Wapômbêḡ ami. Nêḡm athêḡ bêḡ êndêḡ yani iyom. Anêḡ lôklokwaḡ da hamô ba tem êmô aêḡ. Avanôḡ.

Nê lôk valuseleḡ bêḡ iniḡ abô

¹⁷ *Nonarḡ êndêḡ ḡê valuseleḡ bêḡ takatu ba êmô pik nena, “Nônêḡm malemim êndêḡ Wapômbêḡ. Yani anyô wapôm mavi ba intu hêv nômkama nômbêḡ êntêk ek alalô leḡiḡmavi. Ma miḡ nômbôam esak lôk miḡ nôḡnêḡm malemim êndêḡ valuseleḡ lôk nômkama takatu ba tem nêḡm yak ami.” ¹⁸⁻¹⁹ *Ma onarḡ êndêḡ i ek nisup nômkama mavi lôkthô esak doḡtom. Lôk nindum mavi lomaloma bêḡ anôḡ ba nêḡm liḡ siḡ. Lôk nindum wapôm lôk nêpôpêk iniḡ nômkama ek nimbi sam. Nôm takêḡ ma lôkmala anêḡ ôdôḡ atu ba tem imbitak embeḡ yam ek neja lôkmala anôḡ.

Timoti eyabiḡ anêḡ ku

* **6:5:** 2Ti 3:8; 4:4; Tit 1:14 * **6:6:** Plp 4:11-12; 1Ti 4:8; Hib 13:5 * **6:7:** Jop 1:21 * **6:10:** Ep 5:5
 * **6:11:** 2Ti 2:22 * **6:12:** 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7 * **6:13:** Jon 18:36-37 * **6:15:** ALK 17:14
 * **6:17:** Luk 12:20-21 * **6:18-19:** Mat 6:20

²⁰ Timoti oyabiŋ o ek ku takatu ba êv hadêŋ o. Ômbôliŋ dômmim esak abô mayaliv lôk auk lokbaŋ takatu ba elam nena “auk thêthôŋ”. Êŋ ma abôyaŋ.

²¹* Ma avômalô doho esopa auk lokbaŋ êŋ ba evenŋ mayaliv aleba iniŋ êvhaviŋ mi.

Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ o.

* **6:21:** 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Kapya yanj atu ba Pol hatô hadêñ Timoti Abô môñ

Pol hamô koladôñ anêñ Lom ma hatô kapya êntêk hadêñ Timoti. Pol lahabi nena tem yani ema. Ma anêñ ñê molo bêñ anôñ etak yani ba i. Luk iyom intu hamô havin Pol ba intu yani kapô malain ba lahavin Timoti ni Lom ek thêlô nêmo. Ba intu hatô kapya êntêk. Malain lomaloma hapôm ñê êvhavin ba intu hanan abô ek embatho Timoti loñ ek imin lôklokwan. Ma hanan ek Timoti eyabin Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ba enan abô êñ thêthôn iyom.

Hato kapya êntêk hadêñ 66 AD la.

¹ Ya Pol yahato kapya êntêk. Wapômbêñ lahavin yambitak Yisu Kilisi anêñ aposel ek yanaj abô êntêk bêñ ek alalô nasopa Yisu Kilisi ba naja lôkmala atu ba Anyô Bêñ bôk hakak abô hathak yôv.

² *Hadêñ o Timoti yenan okna anôñ. Wapôm lôk lahiki ma labali anêñ Kamik Wapômbêñ lo Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêñ.

Alalô minj mama ek Wapômbêñ anêñ abô ami

³ *Yahayala hêk yakapôlôñ nena minj yahadam Wapômbêñ anêñ ku tombeñ ami. Wapômbêñ êñ ma bumalô thêlô inin Wapômbêñ atu ba esopa. Bôlôvôn lo wak ma yahanan yalenmavi lôk yahateñ mek hadêñ yani hathak o. ⁴ Sêbôk ba yahatak o ma malem thôk hêv yak ba lêk yalenhabi malem thôk êñ. Ma lêk yalen hik ya kambom ek yangê o ek itu auk êñ vônô ek yalenmavi. ⁵ *Yalenhabi anêm hêv havin anôñ. Êvhavin êñ intu hamô havin lemtambô Yunis lo libum Lois. Ba lêk yahayê êvhavin êñ intu hamô havin o aêñ iyom. ⁶ *Ba intu yahanan hathak loñbô ek undum wapôm takatu ba Wapômbêñ hêv hadêñ o êtôm huyuv atum ek esan bêñ. Sêbôk ba yahatak yabaheñ hayô hêk o ma Wapômbêñ hêv lôklinyak ek undum ku êñ. ⁷ *Ma Wapômbêñ hêv dahô lôklinyak lôk dahô leñinhavin avômalô lôk dahô hapôvin anyô ek nindum mavi. Ma minj hêv dahô atu ba indum anyô ba nêkô ami.

⁸ Yahanan Anyô Bêñ anêñ abô bêñ ba intu yahamô koladôñ. Ma Wapômbêñ bôk hik malain sam ba hêv anêm ek onja ma anêñ lôklokwan tem nêmo o sa. Aêñ ba minj o mama ek onan Anyô Bêñ anêñ abô bêñ ami. Lôk minj o mama ek ya ami. ⁹ *Yani ma anyô wapôm ba lahavin nêmo avômalô sa. Ma hêv alalô bulubin ba halam nena matheñ. Minj alalô adum nômlate mavi ami. Mí anôñ. Anêñ wapôm êñ hamô havin Yisu Kilisi hadêñ sêbôk atu ba môñ anôñ ba hêv hadêñ alalô. ¹⁰ *Ma lêk hik anêñ wapôm êñ thô hathak hêv Yisu Kilisi, ôpatu ba hêv alalô bulubin. Ôpêñ intu habulin ñama ma hatak deda hayô hamô Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ek alalô naja lôkmala atu ba hamô wak nômbêñ intu sapêñ. ¹¹ *Ma habi ban hayô hêk ya ba hêv ya hatôm aposel ek yanaj Abô Mavi êntêk lôk yanêm auk esak Abô Mavi êñ. ¹² Aêñ ba yahawa malain takêntêk ma dorñtom ya minj mama ami ek malê nena yahayala ôpatu

* 1:2: Ap 16:1; 1Ti 1:2

* 1:3: Ap 23:1

* 1:5: Ap 16:1

* 1:6: 1Ti 4:14

* 1:7: Lom 8:15

* 1:9: Ep 2:8-9; Tit 3:5

* 1:10: Hib 2:14

* 1:11: 1Ti 2:7

ba yahêvhaviņ. Yahayala katô nena tem eyabiņ ya lôk yenaņ ku mavi endeba êyô waklavôņ nindum abô.

¹³ Abô takatu ba bôk holaņô anêņ ya ma osopa. Êņ ma auk thêthôņ. Ba hosopa abô êntêk ma Yisu Kilisi tem nê m o sa ek ônêmimbiņ Wapômbêņ lôk lemimbiņ avômalô. ¹⁴*Ma oyabiņ nô m mavi takatu ba Wapômbêņ hêv hadêņ o hathak Lovak Mathêņ ôpatu ba hamô haviņ alalô.

¹⁵ Hoyala nena Pigelus lo Helmogenes lôk avômalô nômbêņ atu ba êmô plovins Esia bôk êdô ya.

¹⁶⁻¹⁷ Yahamô koladôņ ma Onesipolus miņ mama hathak yenaņ malaiņ êņ ami. Yani hayô Lom ma habôlêm ya lôklokwaņ haveņ aleba hapôm ya ma hêv ya thêvô. Aêņ ba Anyô Bêņ nê m kapô ek Onesipolus lôk anêņ thalaleņ.

¹⁸ Ma Anyô Bêņ nê m lahiķi êndêņ yani êndêņ waklavôņ nindum abô. Hoyala loņôndê mavi bêņ anôņ atu ba yani hêv ya sa hamô Epesus.

2

Timoti ma Yisu anêņ anyô vovak

¹ Aêņ ba Timoti yenaņ okna umiņ lôklokwaņ esak wapôm takatu ba halêm anêņ Yisu Kilisi. ² O lôk avômalô doho bôk olaņô abô nômbêņ atu ba bôk yahanaņ yôv. Aêņ ba nômbôlêm anyô mavi doho ek neyabiņ abô êntêk lôk nêndôņ anyô vi ek miņ abô êntêk nê m yak ami. ³*Ma umiņ lôklokwaņ imbiņ yêlô êtôm Yisu Kilisi anêņ anyô vovak mavi. ⁴ Anyô vovak miņ hatak anêņ auk ek indum ku malaklêvôņ ami. Yani hapesaņ i ek injik vovak ek indum nê vovak laik môņ leņiņmavi. ⁵*Ôpatu ba hayabiņ i mavi ba halaņviņ tem lovak ba enja anêņ vuli êmôņ aêņ iyom. ⁶ Ma ôpatu ba hadum ku kapô lôk vovanik tem êmôņ ek enja anêņ anôņ. ⁷ Aêņ ba lemimbi abô takatu ek batu Anyô Bêņ nê m auk êndêņ o.

⁸*Lemimbi Yisu Kilisi Devit anêņ lim atu ba bôk hik liņ haviyô hathak loņbô. Abô êņ ma Wapômbêņ anêņ Abô Mavi atu ba yahanaņ bêņ. ⁹*Aêņ ba intu yahawa malaiņ. Avanôņ! Ekak ya loņ hatôm nê vani. Ma doņtom anyô te hatôm ekak Wapômbêņ anêņ abô loņ ami. ¹⁰ Ba intu yahamiņ lôklokwaņ ba yahawa malaiņ lomalama ek yanê m avômalô takatu ba Wapômbêņ bôk habi baņ hayô hêk i yôv sa ek Yisu Kilisi nê m alalô bulubiņ ek naja lôkmala lôk namô Wapômbêņ anêņ lôkmaņgiņ kapô wak nômbêņ intu sapêņ.

¹¹*Êntêk ma abô avanôņ.

Alalô bôk ama haviņ yani ba tem alalô namô aêņ iyom imbiņ yani.

¹²*Alalô awa malaiņ lôk vovaņ ba amiņ lôklokwaņ êņ ma tem nayabiņ ku imbiņ yani.

Ma alalô athôņ yani paliņ ma tem êsôņ alalô paliņ aêņ iyom.

¹³*Ma anêņ abô miņ hatôm yani etak ami. Ba intu alalô avak abô ek nasopa yani ma doņtom aêv yak, êņ ma yani tem esopa anêņ abô takatu ba habutiņ.

Timoti imbitak Wapômbêņ anêņ anyô ku anôņ

* **1:14:** 1Ti 6:20 * **2:3:** 2Ti 1:8 * **2:5:** 2Ti 4:8 * **2:8:** Lom 1:3; 1Ko 15:4 * **2:9:** Ep 3:1,13;
Plp 1:12-14 * **2:11:** 2Ko 4:11 * **2:12:** Mat 10:33 * **2:13:** Lom 3:3-4; Tit 1:2

14 *Wapômbêj lêk hayê o ba onaj lôbôlôj ek avômalô miñ nêkôki esak auk lomaloma ami. Dô. Tem imbulij thêlô ma nêmi sa ami. 15 *Undum ku lôklokwanj lôk ôndôj Wapômbêj anêj abô avanôj thêthôj. Ma Wapômbêj tem ênjê anêmi ku êj ma enaj nena hudum ku mavi. Ba tem miñ o mama ami. 16 *Avômalô takatu ba esopa abô mayaliv evenj lokbanj aleba ibitak kambom anôj. Êj ma otak abô lôk auk mayaliv takatu ba miñ hasopa Wapômbêj anêj abô ami. 17 *Auk êj ma hatôm palê hatêtô anyô lijnkupik sapêj. Nôngô Himeneus lo Piletus. 18 Thai bôk evenj daim ek Wapômbêj anêj abô avanôj ma êdôj avômalô ba esau nena alalô leñvijnkupik tem miñ imbiyô esak lonjô ami ba intu ibulij avômalô doho inij êvhavij. 19 *Ma donjom Wapômbêj anêj unyak landij lôklokwanj kambom ba miñ hatôm êngôli ami. Ma habutij sêk nena, “Anyô Bêj hayala anêj avômalô” ma “Nê takatu ba elam Anyô Bêj anêj athêj ba esopa ma nêmbôlij dômiñ esak kambom.”

20 Ma unyak bêj te ma anêj uj gol doho lôk seleva doho lôk uj adaluk doho lôk uj anôj doho hamô unyak kapô. Doho ma etak nômi mavi halôk ma doho ma etak yavoyav halôk. 21 Aêj ba anyô te habi lelaik thô ba hathik i ba habitak mabuj ma hatôm uj mavi atu ba Wapômbêj hadum ba habitak mathej ba hamô ek Wapômbêj nêmi ku mavi lomaloma êndêj yani.

22 *Ba intu ôsôv ênjêk ngôk anêj thethajak takatu ba hamô anyô muk kapôlôlij. Ma ondarvij endom lonjôndê thêthôj lôk ônêmi miñ Wapômbêj lôk lemimbiñ avômalô lôk osopa auk yôhok. Môlô takatu ba olam Anyô Bêj anêj athêj ba osopa yani ma yani bôk hathik môlônimi kapôlômim yôv ba nosopa kobom thêthôj takêntêk. 23 *Oyala nena abô mayaliv lomaloma hadum ba avômalô ik vovak ba ômbôlij dômiñ ek abô thôjôthôj takêj. 24 Anyô Bêj anêj anyô ku ma êmô labali imbiñ avômalô lôkthô lôk anêj auk ma thêthôj ek êndôj avômalô katô. Lôk êmô malinjyô ma miñ injik vovak ami. 25 Ma yani miñ lamanij kethej esak avômalô takatu ba miñ elanj anêj abô ami ma êndôj thêlô esak abô labali. Injo Wapômbêj tem nêmi sa ek nede kapôlôlij liliñ ek nesopa auk avanôj mena mi la. 26 Ma ewa auk mavi hathak lonjô ma tem nêsov ênjêk Sadanj anêj gwasilim, ôpatu ba havôv thêlô ek nindum anêj ku.

3

Pik lo leñ anêj danj

1 *Odarjô! Waklavôj pik lo leñ anêj danj ma tem malaiñ lomaloma imbitak. 2 Avômalô tem leñjimbiñ thêlôda lôk leñjimbiñ valuselej ma nêmbôli lôk nêgê i danj ma nenanj abôma lôk leñjôndôj kôtôj êndêj taluvi lo lami. Ma tem miñ leñjmavi esak nômi takatu ba anyô vi êv hadêj i ami lôk êpôlik hathak kobom mathej 3 ma leñjhavij mi lôk miñ etak kapôlôlij kambom ami. Ma tem nenanj abô kambom esak avômalô vi lôk nipuki lonj ami ma nimbitak nê maleñj thêlêv lôk nêpôlik esak kobom mavi. 4 Ma tem thêlô nimbulij inij nê môlô ma nindum nômkama mayaliv ma thêlôda tem nênem inij athêj lij ba nindum nômkama takatu ba indum thêlô leñjmavi ma kobom leñjhavij Wapômbêj ma êdô. 5 *Avômalô takêj tem nindum thêthôj êtôm nê esopa

* 2:14: 1Ti 6:4; Tit 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6 * 2:16: 1Ti 4:7 * 2:17: 1Ti 1:20 * 2:19: Nam 16:5; Ais 52:11; Jon 10:14; 1Ko 8:3 * 2:22: 1Ti 6:11 * 2:23: 1Ti 4:7 * 3:1: 1Ti 4:1 * 3:5: Mat 7:15,21; Tit 1:16

Wapômbêḡ ma doḡtom thêlô bôk etak Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ ba intu nômbôliḡ dômiḡ êndêḡ i.

⁶ Ma anyô takêḡ ethak êyêyê hathak bôbôḡriḡ ba êyô unyak ma êyê avi takatu ba iniḡ auk mayaliv ma ewa iniḡ auk. Avi takêḡ bôk idum kambom bêḡ anôḡ ba êmô lôk kapôlôḡriḡ malaiḡ. Ma thêlôniḡ thethanjak lomalomâ hayabiḡ i ba êbôlêm auk lukmuk wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁷ Avi takêḡ elañô ḡê êḡ iniḡ abô lôbôlôḡ ba miḡ êpôm Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ ek nêḡm thêlô sa ami. ⁸ *Nê êḡ bôk êvôliḡ dômiḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ hatôm Janes lo Jambles bôk êvôliḡ dômiḡ hadêḡ Mose. Sadaḡ habuliḡ thêlô iniḡ auk aleba ibitak kambom anôḡ ba êvhaviḡ ami ba intu Wapômbêḡ hadô thêlô. ⁹ Ma ḡê êḡ iniḡ kambom takêḡ tem imbitak yaiḡ ba avômalô tem nêḡê êtôm bôk êyê Janes lo Jambles iniḡ auk kambom. Ba intu auk êḡ tem miḡ imbitak bêḡ ami.

Timoti ombaloḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ lôklokwaḡ

¹⁰ Ma doḡtom o Timoti hoyala yenaḡ auk lôk yenaḡ bôk lo loḡ takatu ba yahadôḡ lôkthô katô ma auk takatu ba hamô haviḡ ya lôk yalenḡhaviḡ avômalô ma yahêvhaviḡ ba yahamiḡ lôklokwaḡ lôk miḡ yahasôv ami. ¹¹ *Ma vovaḡ lomalomâ lôk malaiḡ hapôm ya halôk Antiok lo Aikoniam ma Listla. Ma Anyô Bêḡ hêv ya bulubiḡ ek nôḡm kambom takêḡ. ¹² *Avanôḡ! Avômalô lôkthô atu ba lenḡhaviḡ nêḡnêḡmibiḡ Yisu Kilisi ba esopa Wapômbêḡ tem nêḡpôm vovaḡ takêḡ imbiḡ. ¹³ Ma ḡê lôk ḡgôk lôk ḡê takatu ba esau avômalô tem nindum iniḡ auk kambom takêḡ endeba imbitak kambom anôḡ. Bôk esau thêlôda yôv ba tem nesau avômalô vi imbiḡ. ¹⁴⁻¹⁵ Ma doḡtom Timoti hoyala kêdôḡwaga takatu ba bôk êv o auk ba hoyala nena o ma okna ba Wapômbêḡ anêḡ abô matherḡ hik auk thô hadêḡ o aleba lêk. Abô êḡ hik avômalô liḡ ek neja auk mavi ek nêḡnêḡmibiḡ Yisu Kilisi ma tem yani nêḡm thêlô bulubiḡ. Bôk howa auk hathak nôḡm takêḡ ba intu hoyala katô nena abô avanôḡ. Ba ombaloḡ auk êḡ loḡ. ¹⁶ *Wapômbêḡ anêḡ abô lôkthô ma hayuv halêm yaiḡ ba bôk eto halôk kapya ek êndôḡ avômalô lôk hêv avômalô sa hathak auk lokbaḡ. Ma hik loḡḡndê nepesaḡ i thô ek nimbitak thêthôḡ ¹⁷ ek Wapômbêḡ anêḡ avômalô neja nôḡmkama ek nindum ku mavi.

4

Timoti enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô

¹ Timoti, Wapômbêḡ lo Yisu Kilisi elañô yenaḡ abô. Yani tem indum abô esak avômalô lôkmala lôk ḡê ḡama. Yani tem êlêm ek eyabiḡ alalô. Aêḡ ba yahanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ o nena ² onaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô. Miḡ oyabiḡ waklavôḡ mavi iyom ami. Onaḡ iyom. Nuḡḡwik avômalô iniḡ kambom thô ma onaḡ ek netak. Osaḡ thêlô ek nesopa Wapômbêḡ anêḡ abô. Ombatho avômalô loḡ ma ôḡm maliḡyaô lôk ôndôḡ avômalô katô oyaḡ. ³ *Yakô wak te ma avômalô tem nimbî lenḡḡndôḡ siḡ ek nedaḡô Wapômbêḡ anêḡ auk thêthôḡ. Thêlô tem venḡḡ thethanjak ba nêḡmbôlêm kêdôḡwaga vi ek nenaḡ abô takatu ba indum thêlô lenḡḡmavi. ⁴ Thêlô tem nede dômiḡ liliḡ êndêḡ abô avanôḡ ma nembeḡ mayaliv ba nesopa kukuthiḡ oyaḡ. ⁵ Ma doḡtom o Timoti ma onja auk katô esak ku nômbêḡ atu ba hudum. Tem malaiḡ lôk vovaḡ êpôm o. Êḡ

* **3:8:** Kis 7:11 * **3:11:** Ap 13:14-52; 14:5,8-20 * **3:12:** Mat 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22 * **3:16:**

Lom 15:4 * **4:3:** 1Ti 4:1

ma umiņ lōklokwaņ. Onaņ Wapōmbēņ anēņ Abō Mavi lōk undum Wapōmbēņ anēņ ku lōkthō atu ba hēv hadēņ o.

Pol hadum ek ema

⁶*Timoti, yenaņ thalaleņ lēk haņgasō hatōm waiņ atu ba haņgasō halōk da. Ma wakma ēņ lēk hayō ek yana. Ba intu undum ku nōmbēņ ēņ. ⁷*Lēk yahik vovak mavi yōv ba yahalaņviņ aleba hayō anēņ daņ. Ma yahavaloneņ yenaņ yahēvhaviņ loņ denaņ. ⁸*Ba intu Wapōmbēņ lēk havaloneņ vuli mavi te loņ ek ya aēntēk. Waklavōņ nindum abō ma Anyō Bēņ atu ba hanaņ abō avanōņ hathak avōmalō tem enaņ nena ya anyō thēthōņ. Ba tem enaņ ēndēņ ya iyom ami. Mi. Avōmalō lōkthō atu ba ēpōviņ waklavōņ yani endelēm ma tem enaņ aēņ ēndēņ i imbiņ.

Timoti ēlēm ketheņ ek Pol

⁹⁻¹⁰*Dima lahaviņ nōmkama pik ēntēk. Ēņ ma yani bōk hatak ya ba hi Tesalonaika. Ma Klesens bōk hi plovins Galesia ma Titi bōk hi Dalmesia. Ba intu ōpōpēk o ba ōlēm ketheņ ēndēņ ya. ¹¹Luk iyom hamō haviņ ya. Ma Mak hathak hēv ya sa hathak yenaņ ku ba intu ondom yani ēlēm ēndēņ ya. ¹²Ma Tikikus ma yahēv yani hi Epesus. ¹³*Yahatak yenaņ kwēv hamō Tloas ba hamō Kapus anēņ unyak ba onja ba ēlēm. Ma onja yenaņ kapyā lōkthō. Ma ya vovaņ ek kapyā ali atu ba epesaņ hathak boksipsip kupik. ¹⁴*Aleksanda ma anyō hadum ku hapesaņ nōmkama hathak aēņ thekthek ba bōk hadum kambom bēņ hadēņ ya. Anyō Bēņ tem indum aēņ ēndēņ yani esak nōm atu ba hadum. ¹⁵Yani hik vovak lōklokwaņ hathak yēlōaniņ abō. Ba intu oda oyabiņ o mavi esak yani imbiņ.

¹⁶Yahadum abō mōņ ma doho miņ ēv ya sa ami. Thēlō sapēņ etak ya. Ma yaleņhaviņ nena thēlō miņ nindum abō esak nōm ēņ ami. ¹⁷Ma doņtom Anyō Bēņ hamiņ ya dōmiņ ba hēv ya lōklokwaņ ek yanaņ Wapōmbēņ anēņ abō takēņ bēņ ēndēņ nē daluk ek thēlō nedaņō. Yaleņhabi nena ya lēk yahamō alim kambom te abōlēk. Ma doņtom Anyō Bēņ hēv ya sa. ¹⁸Anyō Bēņ tem nēm ya bulubiņ ēņjēk ņgōk iniņ vovak lomaloma. Nōmlate miņ hatōm imbuliņ ya ami endeba enja ya vē ni anēņ loņ lōkliņyak atu ba hamō malak leņ am. Nēnēm athēņ lōkmaņgiņ ēndēņ yani iyom wak nōmbēņ intu sapēņ. Avanōņ.

¹⁹*Nēm yaņsiņ mavi lōk lōkbōk mavi ēndēņ Plisila lo Akwila ma Onesipulus lōk anēņ avōmalō. ²⁰*Elastus hamō Kolin. Tlopiņas hapōm lijiņ ma yahadō yani hēk Miletus. ²¹Ōmbōlēm anēm loņōndē ek ōlēm loņ ēntēk ēmōņ vēmam ka beleņ simbak. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia lōk iviyaņ sapēņ enaņ yaņsiņ mavi lōk lōkbōk mavi hadēņ o.

²²Anyō Bēņ eyabiņ o dahōlōm lōk anēņ wapōm ēmō imbiņ o.

* 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Ti 6:12 * 4:8: 1Ko 9:24-25 * 4:9-10: Ap 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14

* 4:13: Ap 20:6 * 4:14: Lom 2:6 * 4:19: Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * 4:20: Ap 19:22; 20:4; Lom

Kapyá atu ba Pol hato hadêŋ

Titi Abô môŋ

Lom êv Pol vê hêk koladôŋ (Ap 28), êŋ ma thai lôk Titi i ŋgavithôm Klit lôbôlôbô ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô. Vêm ma Pol hanaŋ ek Titi indum ku êŋ endeba anêŋ danj lôk etak avaka êtôm malak lôkthô ma hatak Klit ba hi loŋ buyaŋ. Titi hadum ku êŋ denaŋ, ma Pol hato kapyá êntêk hadêŋ yani. Hato ek embatho Titi loŋ esak anêŋ ku lôk nêŋ auk ek êmbôv nê takatu ba êvôliŋ dômiŋ hathak abô anôŋ ek nêbônêlêm ma nêŋ auk esak êvhaviŋ lôk iniŋ ku ma eyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ.

Hato kapyá êŋ hadêŋ 64 AD la.

Pol hêv lamavi

¹Ya Pol, Wapômbêŋ anêŋ anyô ku ma Yisu Kilisi anêŋ aposel, yahato kapyá êntêk. Yisu Kilisi hêv ya ek yanaŋ anêŋ abô bêŋ ma yambatho nê takatu ba bôk habi baŋ hayô hêk i iniŋ êvhaviŋ loŋ. Lôk yanêŋ auk ek neyala abô avanôŋ atu ba halom avômalô ek nêŋmô êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ²*ek nêŋêm maleniŋ esak neja lôkmala atu ba tem nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Môŋ anôŋ ma Wapômbêŋ bôk havak abô yôv nena tem nêŋ êndêŋ i ba miŋ hatôm esau ami. ³Alalôaniŋ bulubiŋ Wapômbêŋ bôk hatak waklavôŋ te yôv ba hatak ku halôk yabahaŋ lôk hanaŋ lôklokwaŋ ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ avômalô ek batu Abô Mavi êŋ êlêm yaŋ.

⁴*Yahato hadêŋ o Titi, yenaŋ okna anôŋ hathak alaianiŋ aêvhaviŋ.

Kamik Wapômbêŋ lo alalôaniŋ Bulubiŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ o.

Titi endam avaka ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ

⁵Bôk yahatak o hamô Klit ek undum ku takatu ba hêk denaŋ lôk otak avaka doho anêŋ lomalak êtôm atu ba bôk yahanaŋ hadêŋ o. ⁶*Otak i êtôm aentêk. Anyô atu ba abô mi hêk avômalô maleniŋ ma hamô tiŋiŋ haviŋ yanavi. Ma anêŋ nali êvhaviŋ ba avômalô miŋ enaŋ abô hathak iniŋ malenj thanô lôk leŋôndôŋ kôtôŋ ami. ⁷Nê takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ idum Wapômbêŋ da anêŋ ku ba intu thêlô abô mi ênjêk avômalô maleniŋ. Ma miŋ thêlô nesor nena thêlô ma nê bêŋ ek avômalô vi ami, lôk miŋ leniŋmaniŋ kethenj ami, ma miŋ ninum waiŋ ba molo ami, lôk miŋ maleniŋ thêlêv ami, ma miŋ netanjanj esak avômalô vi iniŋ valuseleŋ ami. ⁸Mi. Neja avômalô thô lôk leniŋimbiŋ kobom atu ba mavi ma nipuk i loŋ lôk nêŋmô thêthôŋ lôk matherj ma neyabiŋ i mavi. ⁹Ma nebalon abô avanôŋ biŋ atu ba bôk êdôŋ loŋ lôklokwaŋ ek nêndôŋ avômalô esak auk thêthôŋ ek nembatho iniŋ êvhaviŋ loŋ lôk nijik avômalô leŋôndôŋ kôtôŋ iniŋ auk lokbaŋ thô ek netak.

Nê leŋôndôŋ kôtôŋ bêŋ anôŋ êmô Klit

¹⁰*Otak avaka anêŋ aenj ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ ek nimiŋ loŋ siŋ ek nê nômbêŋ atu ba ibi leŋôndôŋ siŋ anêŋ Klit. Thêlô ma nê enaŋ abô mayaliv ba esau avômalô. Nê Israel takatu ba evalonj kobom nenjothe kupik vê ethak

* **1:2:** Kol 1:27 * **1:4:** Lom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3 * **1:6:** 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 * **1:10:** 1Ti 4:7

êmôḡ ek kobom êḡ. ^{11*}Nê takêḡ ma onan ek nêḡmô bônôḡ ba miḡ otak i ek nêḡndôḡ avômalô ami. Thêlô lenjinhaviḡ valuselen ba intu êdôḡ avômalô hathak auk lokbanḡ ba ibuliḡ ḡê êvhaviḡ lodôḡlodôḡ iniḡ auk. ¹²Thêlô iniḡ anyô lôk kauk te hananḡ hathak thêlôda aêntêk, “Avômalô Klit sapêḡ ma ḡê abôyanḡ lôk êtôm bok ḡgalewanḡ ba êk ku mi ma eyanḡ nôm hatôm bok iyom.” ^{13*}Abô êḡ ma avanôḡ. Ba intu osanḡ i lôklokwanḡ ek iniḡ êvhaviḡ imbitak mavi ^{14*}ma netak Israeḡ iniḡ kukuthiḡ oyanḡ oyanḡ lôk miḡ nesopa ḡê takatu ba êvôliḡ dômiḡ hathak abô avanôḡ iniḡ abô majanḡ ami. ¹⁵Avômalô takatu ba iniḡ kapôlôḡniḡ mabuḡ hêk Wapômbêḡ ma, ma nôm eyanḡ lôk nôm kama lôkthô ma mabuḡ aêḡ iyom. Ma donḡtom avômalô takatu ba miḡ êvhaviḡ ami lôk iniḡ kapôlôḡniḡ lelaik ma nômlate miḡ mabuḡ ami. Aêḡ ba iniḡ auk lôk kapôlôḡniḡ lelaik kambom. ^{16*}Thêlô enanḡ nena eyala Wapômbêḡ, ma donḡtom iniḡ bôk lo loḡ hik thô nena êthôḡ yanḡ palinḡ. Thêlô lenjinhôḡndôḡ kôḡtôḡ ba miḡ hatôm nindum nômla mavi te ami lôk êtôm nôm ôvathek hêk Wapômbêḡ ma.

2

Ôndôḡ kobom mavi êḡndêḡ avômalô êvhaviḡ lodôḡlodôḡ

¹Oda miḡ ôḡtôm thêlô ami. Ma ôḡndôḡ avômalô ek nesopa Wapômbêḡ anêḡ auk thêthôḡ. ²Ôḡndôḡ anyô boḡnena ek nipuki loḡ esak auk mayaliv ma nêḡmô batôḡ oyanḡ lôk neyabiḡ i dedaunḡ mavi. Ma iniḡ êvhaviḡ lôk lenjinhaviḡ avômalô embothoḡ mavi. Ma nimiḡ lôklokwanḡ esak malaiḡ.

^{3*}Ma aêḡ iyom ma ôḡndôḡ avôḡdôḡnena imbiḡ ek nêḡmô mathenḡ êtôm Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ. Ma miḡ nenanḡ abôma esak avômalô vi ami ma miḡ netak waiḡ ek eyabiḡ iniḡ auk ami. Mi, ôḡndôḡ thêlô ek neja auk mavi ⁴ek nêḡndôḡ avi muk ek lenjinhimbiḡ vêḡḡi lôk nali, ^{5*}ma nipuk i loḡ lôk nêḡmô mabuḡ, ma nindum iniḡ ku neyabiḡ iniḡ avômalô mavi lôk nêḡnêḡ lenjinhaviḡ êḡndêḡ avômalô ma nedovak vêḡḡi iniḡ abô vibiḡ. Idum aêḡ ma tem miḡ hatôm anyôla enanḡ abôma esak Wapômbêḡ anêḡ abô ami.

⁶Ma anyô muk ma osoḡ i lokwanḡ aêḡ iyom ek nipuki loḡ. ^{7*}Ma oda ôḡtôm lavôḡniḡ mavi esak nôḡkama sapêḡ ek apenena nêḡê ba nesopa vemgwanḡ. Ôḡndôḡ avômalô lôk malemdôḡ esak abô takatu ba halêḡ anêḡ o kapôlôm. ^{8*}Ma onanḡ abô thêthôḡ mavi iyom ek avômalô miḡ hatôm nêḡpôm anêḡm abô anêḡ kambom te ami. Undum aêḡ ek avômalô takatu ba êḡpôlik hathak anêḡm abô ma tem mama ba miḡ hatôm nenanḡ abô kambom te esak alalô ami.

^{9*}Ma ḡê takatu ba êḡmô alaḡsi vibiḡ* ma osoḡ i lokwanḡ ek nêḡmô iniḡ alaḡ vibiḡ esak nôḡkama sapêḡ ek nindum thêlô lenjinhaviḡ. Ma miḡ nêwê abô viyanḡ ami. ¹⁰Lôk miḡ neja iniḡ nômla vanḡ ami. Mi, nindum nôḡkama sapêḡ thêthôḡ ek injik thô nena iniḡ ku ma mavi ek iniḡ alaḡsi nêḡnêḡmimbiḡ thêlô. Idum aêḡ ma tem alalôaniḡ Wapômbêḡ atu ba hêv alalô bulubiḡ anêḡ abô imbitak lêlêyanḡ mavi êḡḡêk avômalô maleniḡ.

Wapômbêḡ anêḡ wapôm hik alalô liḡ ek nasopa anêḡ loḡḡndê ek nayabiḡ Kilisi

* **1:11:** 2Ti 3:5-6; 1Pi 5:2 * **1:13:** 2Ti 4:2 * **1:14:** 1Ti 4:7 * **1:16:** 1Jon 1:6; 2:4 * **2:3:** 1Ti 3:11 * **2:5:** Ep 5:22 * **2:7:** 1Ti 4:12 * **2:8:** 1Pi 2:15 * **2:9:** 1Ti 6:1 * **2:9:** 'Nê takatu ba êḡmô alaḡsi vibiḡ' ma hathak abô Inglis ma 'slave'. Nôḡḡô Epesus 6:5.

¹¹ Alalô nasopa kobom mavi takêj ek malê nena Wapômbêj anêj wapôm bôk halêm yain yôv ba hawa bulubinj halêm ek avômalô sapêj nênemimbinj. ¹²*Ma wapôm êj hadôj alalô ek natak kobom avôlinj dôminj ek Wapômbêj lôk pik anêj thethanjak ma napuki loj lôk namô thêthôj ba nasopa Wapômbêj anêj lahavinj êndêj waklavôj êntêk. ¹³Ma alalô nasopa lojôndê êj ba nanêm maleninj ek mek mavi atu ba tem êlêm. Mek mavi êj ma waklavôj atu ba Yisu Kilisi anêj deda lôkmanjinj êlêm yainj. Yani ma Anyô Bêj Wapômbêj, alalôaninj bulubinj. ¹⁴*Yani hêv yanida halêm ba hama hathak alalô ek nêma alalô vê ênjêk kambom lomaloma lôk havôkwinj alalô ek nambitak yanida anêj avômalô takatu ba êk lêlê ek nandum ku mavi.

¹⁵*Ba intu onja abô takêntêk anêj ôdôj sa êndêj avômalô êvhavinj. Lôk osonj i lokwanj ek nesopa ma avômalô lenjinjôndôj kôtôj ma osanj i. Onanj abô takêj esak Wapômbêj anêj lôklokwanj. Ma minj otak anyôla atu ba hoyabinj i ek enanj nena anêm abô ma nôm oyanj ami.

3

Nandum malêla takatu ba mavi

¹*Nunjwik avômalô ininj auk linj esak lojô ek nedovak gavman lôk ininj nê bêjbêj ba nesopa ininj abô. Lôk nêpôpêk i ek nindum ku mavi lomaloma. ²Ma minj nenanj abô kambom esak anyô vi lôk minj nêkôki ami. Mi, netauvinj i dedauj ba nêmo yôhokna imbinj avômalô sapêj.

³*Ek malê nena sêbôk ma alalô thôjôthôj hatôm thêlô. Alalô lenjôndôj kôtôj lôk êvhavinj abôyanj ba atak Wapômbêj anêj lojôndê ma amô thethanjak lôk alak lomaloma vibinj. Ma amô lôk lenjindanj ba awa auk kambom hathak anyô vi. Alalô apôlik ek i ma thêlô êpôlik ek alalô. ⁴Ma donjom lêk ma Wapômbêj, ôpatu ba hêv alalô bulubinj, hik anêj kobom mavi lôk anêj lahavinj thô hadêj alalô. ⁵*Yani hêv alalô bulubinj hathak yanida anêj lahiki. Ma minj hathak alalôaninj ku thêthôj ami. Mi, havôkwinj alalôaninj kambom ma hadum ba alalô abitak lukmuk hathak Lovak Mathej ba hêv lôkmala lukmuk hadêj alalô. ⁶*Hathak ôpatu ba hêv alalô bulubinj, Yisu Kilisi, ma Wapômbêj hanjasô anêj Lovak Mathej bêj anôj hayô hamô alalô. ⁷Yani habi anêj wapôm sam ba halam alalô nena avômalô thêthôj. Ba intu alalô awa athêj ek naja lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nômbêj intu sapêj. Ma lêk aêv maleninj ek nôm êj.

⁸Abô takêj ma avanôj binj. Ba intu yalenjavinj ombatho i loj lôklokwanj ek nesopa abô takêj sapêj ek vi atu ba bôk êvhavinj Wapômbêj yôv ma neyabinj i ek nindum ku mavi thêthô. Abô takêj ma mavi anôj ba tem nêma avômalô lôkthô sa.

⁹*Nômô daim ek auk molo takatu ba avômalô êkôki hathak lôk ekatunj Irael ininj limi bôbô ininj athêj ma abô lôkthango ma ethanj i hathak Mose anêj balabunj. Nôm takêj ma nôm oyanj ba minj hatôm nêma anyôla sa ami. ¹⁰*Anyôla havak avômalô vose hi lodôj lodôj ma onanj bôlôj ju êndêj ôpêj nena etak auk êj. Ma mi ma otak yani ba nu. ¹¹Alalô ayala nena avômalô

* **2:12:** 1Jon 2:16 * **2:14:** Kis 19:5; Lo 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pi 2:9 * **2:15:** 1Ti 4:12 * **3:1:** Lom 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * **3:3:** 1Ko 6:9-11; Ep 2:1-2; 5:8 * **3:5:** 2Ti 1:9; Hib 10:22 * **3:6:** Ap 2:17-18 * **3:9:** 2Ti 2:14,16 * **3:10:** Mat 18:15-17

anêṅ aêṅ iniṅ auk ma lokbaṅ ba idum kambom thêthô. Ba intu iniṅ bôk lo loṅ takêṅ da hik thêlô thô nena ṅê idum kambom.

Abô anêṅ daṅ

¹²*Tem yanêm Altera mena Tikikus la ba êsôk, êṅ ma o lôklokwaṅ ek nu Nikopolis ek ôpôm ya. Yenaṅ auk nena tem yana yamô Nikopolis êndêṅ waklavôṅ belej simbak. ¹³*Sena, anyô lôkauk hathak abô majaṅ, lo Apolo etak môlô ba i buyaṅ, ma noyabiṅ i esak nômkama takatu ba thai mi ek nêṅ thai sa. ¹⁴*Ôndôṅ alaianiṅ avômalô ek nindum ku mavi ni thêthô lôk nêṅ avômalô vi atu ba êv yak hathak nômkama sa ek iniṅ êvhaviṅ injik anôṅ.

¹⁵Avômalô takatu ba êmô haviṅ ya êv iniṅ leṅiṅmavi hadêṅ o. Ma nêṅ yenaṅ aêṅ êndêṅ ṅê êvhaviṅ takatu ba leṅiṅhaviṅ yêlô.

Wapômbêṅ anêṅ wapôm êmô imbiṅ môlô lôkthô.

* **3:12:** Ep 6:21-22; Kol 4:7-8 * **3:13:** Ap 18:24; 1Ko 3:5-6 * **3:14:** Ep 4:28

Kapya atu ba Pol hato hadêḡ

Pilemon Abô mônḡ

Pilemon ma anyô hêvhaviḡ te anêḡ Kolosi. Yani ma alaḡ ek ḡê doho atu ba êmô yani vibiy ba idum anêḡ ku. Ma anêḡ anyô ku êḡ te ma Onesimi. Yani hawa Pilemon anêḡ nômla doho vani ba hasôv ba hi. Lom iniḡ balabuḡ hanaḡ nena ôpatu ba hamô alaḡ vibiy hatak anêḡ ku ba hasôv ba hi, êḡ ma anêḡ alaḡ hatôm injik yani vônô. Haveḡ yam ma Onesimi hapôm Pol hamô koladôḡ ma halaḡô Abô Mavi ba hêvhaviḡ. Ba intu Pol hato abô hadêḡ Pilemon nena Onesimi ma lêk anyô hêvhaviḡ ba nêḡ anêḡ kambom vê.

Hatôm 60 AD la ma Pol hamô koladôḡ ba hato kapya ju êntêk, yaḡ ma Pilemon ma yaḡ hi Kolosi.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, yahamô koladôḡ hathak Yisu Kilisi. Yai lôk alalôaniḡ aiyarḡ Timoti ato kapya êntêk hadêḡ o, Pilemon. O ma yaianiḡ aiyarḡ anôḡ atu ba alalô adum ku doḡtom êntêk haviḡ i. ² *Lôk ato hadêḡ livôḡ Apia lo Alkipus haviḡ. Yani ma Wapômbêḡ anêḡ anyô vovak te atu ba hamiḡ haviḡ yai. Ma yai ato hadêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba ethak êv yerḡ hamô anêḡ unyak kapô haviḡ.

³ Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êmô imbiḡ môlô sapêḡ.

Pol hanaḡ lamavi hathak Pilemon anêḡ ku

⁴⁻⁵ Yahalaḡô hathak anêḡ lemhaviḡ avômalô matherḡ sapêḡ lôk anêḡ hôêvhaviḡ hathak Anyô Bêḡ Yisu. Ba intu mek sapêḡ atu ba yahaterḡ ma yalerḡhabi o ba yahanaḡ yalerḡmavi hadêḡ yenaḡ Wapômbêḡ. ⁶ Hôêvhaviḡ Wapômbêḡ ba intu o anyô wapôm. Ma yahaterḡ mek ek anêḡ wapôm êḡ injik anôḡ ba Wapômbêḡ nêḡ auk mavi êndêḡ o ek oyala nômkama mavi lôkthô atu ba alalô awa halêḡ anêḡ Kilisi. ⁷ *Aiyarḡ, abô hathak hôthô avômalô matherḡ iniḡ kapôlôḡiḡ liḡ hayô ek ya. Ba intu anêḡ kobom lemhaviḡ êḡ hêv ya thêvô lôk yalerḡmavi bêḡ anôḡ.

Pol hanaḡ ek Pilemon êḡḡ Onesimi êtôm yaḡ anôḡ

⁸ Aêḡ ba yahadam ek yanaḡ injik anêḡ lemhaviḡ liḡ ek undum nômlate êtôm atu ba oda lemhaviḡ undum. Nôm êḡ ma thêthôḡ mavi ba intu ya hatôm yanaḡ lôklokwaḡ ek undum aêḡ esak Kilisi anêḡ athêḡ. ⁹ Ma doḡtom hathak lerḡhaviḡ êḡ iyom intu yahanaḡ hik o liḡ. Ya ma anyô boḡ Pol atu ba lêk yahamô koladôḡ hathak Yisu Kilisi, ¹⁰ *yahanaḡ hik o liḡ hathak yenaḡ okna Onesimi ek nuḡgwik anêḡ lemhaviḡ thô êndêḡ yani. Yahamô koladôḡ ma yani hêvhaviḡ ba intu habitak yenaḡ okna. ¹¹ Sêbôk ma yani miḡ hatôm nêḡ o sa ami. Ma doḡtom lêk habitak anyô mavi ek nêḡ alai luvi sa.*

¹² Lêk yahêv yani hatôm yabiḡdaluk anôḡ hathôk ek o hathak lonbô. ¹³ Yahamô koladôḡ hathak Abô Mavi ba intu yalerḡmavi ek yani enja anêḡ lonḡ ba êmô imbiḡ ya ek nêḡ ya sa. ¹⁴ Ma doḡtom yahadô yapôviḡ o ek undum

* **1:2:** Kol 4:17; 2Ti 2:3 * **1:7:** 2Ko 7:4 * **1:10:** 1Ko 4:15; Kol 4:9 * **1:11:** Onesimi anêḡ athêḡ anêḡ ôdôḡ nena, "Hêv sa"

malêla takatu ba mavi. Ba intu miŋ hatôm yandum nômlate atu ba miŋ honaŋ ami ek undum ku mavi êtôm atu oda lemhaviŋ undum. ¹⁵ Betha Onesimi hatak o vauna ek nêmbiŋ Yisu Kilisi vêm ba havôhathôk hathak loŋbô ma tem êmô imbiŋ o wak nômbêŋ intu sapêŋ la. ¹⁶*Yani hathôk ek o ma onja yani êtôm mamuyaŋ anôŋ ma miŋ êtôm o alaŋ ek yani esak loŋbô ami. Yalenhaviŋ yani bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yani ma anêm mamuyaŋ lôk o ma alaŋ ek yani haviŋ ba intu tem lemimbiŋ yani bêŋ anôŋ êmôŋ ek ya.

¹⁷ Aêŋ ba lemhabi nena alai ma nê ku te iyom, êŋ ma onja Onesimi thô êtôm intu howa ya thô. ¹⁸ Yani hadum nômla kambom hadêŋ o mena hawa anêm nômla, êŋ ma otak êndôk yabahaŋ. ¹⁹ Ya Pol yada yahato hathak yabahaŋ nena tem yanêm vuli êŋ viyaŋ êndêŋ o. Ma doŋtom lemimbi nena bôk yahik loŋôndê nêmlô lôkmala thô hadêŋ o ba anêm vuli viyaŋ hêk haviŋ ya denaŋ.

²⁰ Avanôŋ, aiyaŋ, yalenhaviŋ onja Onesimi thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ. Êŋ ma hatôm hôthô yakapôlôŋ liŋ hathak Kilisi. ²¹ Yahato kapya êntêk hadêŋ o ba yahêvhaviŋ nena tem ondovak yenaŋ abô vibiŋ ma onja Onesimi lôk lemmavi bêŋ anôŋ êmôŋ ek abô nômbêŋ atu ba lêk yahato.

²²*Nômla yaŋ nena opesaŋ loŋ êmô anêm unyak kapô ek ya. Yalenhabi nena tem Wapômbêŋ endanô môleŋnim mek ma nêŋ ya vê ênjêk koladôŋ ba yambô yasôk esak loŋbô.

Pol anêŋ kapya anêŋ daŋ

²³*Eaplas ôpatu ba hamô koladôŋ haviŋ ya hathak Yisu Kilisi, yani hêv anêŋ lamavi hadêŋ o. ²⁴*Ma Mak, Alistakas, Dima lo Luk, yêlô nê ku te iyom, thêlô êv iniŋ leniŋmavi haviŋ.

²⁵ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm embalon môle sapêŋ kapôlômim loŋ.

* 1:16: 1Ti 6:2 * 1:22: Plp 1:25; 2:24 * 1:23: Kol 1:7 * 1:24: Kol 4:10-14

Kapyá hi hadêḡ avômalô Hiblu Abô môḡ

Ôpatu ba hato kapyá êntêk miḡ hato anêḡ athêḡ ami. Ma hadêḡ 200 AD ma avômalô ḡaḡ iniy avaka te anêḡ athêḡ nena Teetulian hato nena Banabas hato kapyá êntêk. Ma lêk doho enaḡ nena Apolo hato ma doho enaḡ nena Silas hato. Ma thêlô lôkthô enaḡ nena ôpatu ba hato kapyá êntêk ma hato hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahavij.

Ôpatu ba hato ma anyô Israêl te atu ba hêvhavij Yisu. Hato hadêḡ avômalô Israêl takatu ba êvhavij Yisu. Kapyá êntêk hik thô nena Yisu ma bêḡ ek Israêl iniy plopet lôk aḡela ma Mose lôk ḡê êbôk da. Ma hik thô havij nena Yisu ma anyô malêvôḡ ek Wapômbêḡ lôk alalô ma anêḡ athêḡ ma bêḡ ek Alon anêḡ lôk Israêl iniy ḡê êbôk da sapêḡ. Lôk hanaḡ ek ḡê bôk êvhavij nimirij lôklokwaḡ ma miḡ nendeni nesopa Israêl iniy kobom bô ami. Yakô vovaḡ êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Israêl halôk loḡ thiliv.

Hato kapyá êntêk hadêḡ 68 AD la.

Wapômbêḡ Nakaduḡ hamôḡ ek aḡela

¹ Sêbôk bôlada ma Wapômbêḡ hanaḡ abô hadêḡ alalôaniḡ bumalô lôbôlôḡ hathak lavôḡij lo maloma hale plopet veḡijbôlêk. ² *Ma lêk êntêk ma pik lo leḡ anêḡ daḡ lêk habobo ba yani hawa Nakaduḡ abôlêk ba hanaḡ abô hadêḡ alalô. Wapômbêḡ habi baḡ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapêḡ lôk hapesaḡ nômkama sapêḡ hathak yani iyom. ³ *Yani hik Lambô anêḡ deda lôkmaḡij thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô da. Ma yani havatho avômalô lôk nômkama sapêḡ loḡ aleba ilumbak mavi hathak anêḡ abô anêḡ lôklokwaḡ. Yani havôkwiḡ alalôaniḡ lelaik lôkthô vê ma halôk hamô Wapômbêḡ Lôkmaḡij anêḡ baḡ vianôḡ hamô malak leḡ. ⁴ *Aêḡ ba yani hamô vulij ek aḡela ma athêḡ atu ba êv hadêḡ yani ma bêḡ aêḡ iyom.

⁵ *Ma abô atu ba Anyô Bêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Yisu ma miḡ hanaḡ hadêḡ aḡela te ami. Mi. Hanaḡ hadêḡ Yisu iyom nena,

“O ma yenaḡ okna,
ma lêk êntêk ma yahabitak lemambô.”

Kapyá Yeḡ 2:7

Lôk hanaḡ nena,
“Ya anêm lemambô,
ma o ma yenaḡ okna.”

2 Samuel 7:14

⁶ *Ma Wapômbêḡ hêv namalô bôp halôk ba halêm pik ma hanaḡ abô bute havij nena,

“Wapômbêḡ anêḡ aḡela lôkthô nêḡnêḡ yeḡ êndêḡ yani.”

Lo 32:43

⁷ Ma hanaḡ hathak aḡela nena,
“Anyô Bêḡ hapesaḡ anêḡ aḡela hatôm lovak
ma anêḡ ḡê ku takêḡ ma hatôm atum dahalaḡ.”

Kapyá Yeḡ 104:4

⁸ Ma doḡtom hanaḡ hathak Nakaduḡ nena,
“Wapômbêḡ, oda tem ômô anêm loḡ lôklijyak wak nômbêḡ intu sapêḡ,

* **1:2:** Jon 1:3 * **1:3:** Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 * **1:4:** Plp 2:9 * **1:5:** 1Sto 17:13; Ap 13:33

* **1:6:** Lom 8:29

ma tem oyabinj avômalô esak kobom thêthônj iyom.

⁹ Lemhavinj auk thêthônj ma hôpôlik ek auk lokbanj.

Ba intu Wapômbêj anêm Anyô Bêj dalam o ba hangasô anêj nô m lênglêng hayô hamô o ek onja athêj bêj ek indum lemmavi.

Ma aņjela lôk avômalô miņ êmônj ek o ami.” *Kapya Yej 45:6-7*

¹⁰ Ma abô yanj hanaņ nena,

“Sêbôk ba mônj anônj ma O Anyô Bêj da holav pik anêj landiņ,

ma leņlêvônj ma oda anêm ku hopesaņ hathak bahem.

¹¹ Lôkthô tem ititip êtôm sôp ba mi.

Ma o iyom intu tem ômô thêthô.

¹² Tem unduņunduņ pik êtôm kwêv daim,

ma tem ômbi sôp bô atu thô ma nuņgwik lukmuk.

Ma oda tem ômô aêj,

ma anêm sondabêj anêj daņ ma mi.”

Kapya Yej 102:25-27

¹³ Ma Wapômbêj bôk hanaņ hadêj Nakaduņ nena,

“Ômô yabaheņ vianônj ende ba yatak nê takatu ba ik vovak hadêj o nê môm vemkapô vibinj am.”

Kapya Yej 110:1

Ma miņ bôk hanaņ abô êj hadêj aņjela te ami ma mi.

¹⁴ *Aņjela ma êtôm ŋgôk yôhok ek nindum Wapômbêj anêj ku ek nê nê m nê takatu ba tem neja bulubiņ sa.

2

Nodaņô katô ba nosopa!

¹ Aêj ba alalô nadaņô nô m takatu ba bôk alaņô yôv ek miņ natôm yej atu ba lovak hayuv vôkê ami. ² *Ma abô takatu ba hale anêj aņjela veņiņbôlêk ba enaņ intu bôk hik anônj yôv. Sêbôk ma avômalô miņ elañô abô êj ami ba leņôndônj kôtônj ba bôk ewa iniņ vuli kambom êj yôv. ³ *Ma lêk Anyô Bêj da halôk ba halêm pik ba hanaņ bêj nena tem alalô naja bulubiņ. Ma avômalô bôk elañô ba esopa ma alalô ayê nena abô avanônj. Aêj ba anyô te havôliņ dô m hadêj alalôaniņ bulubiņ bêj atu ma ôpêj miņ hatôm êsôv êņjêk vovaņ êj ami ma mi. ⁴ *Ma Wapômbêj da hadum lavônj lo nômbithi ma ku lôkmaņgiņ lomalama. Ma hêv Lovak Matherj ek injik nô m mavi lomalama sam êndêj avômalô hatôm Anyô Bêj anêj lahavinj ek injik thô nena abô avanônj.

Yisu hatôm alalô nê pik

⁵ Yêlô anaņ hathak pik lukmuk atu ba tem êlêm. Ma Wapômbêj miņ hatak aņjela ek neyabinj pik lukmuk êj ami. ⁶ Bôk hanaņ hêk kapya nena, “Yêlô avômalô pik ma nô m oyaņ.

Ma doņtom O Wapômbêj ma hothak lemhabi yêlô

lôk lemhavinj ba hoyabinj anyô anêj nakaduņ mavi.

⁷ Ma hotak yani hamô aņjela vibinj vauna,

ma hopesaņ yani hatôm anyô bêj ba hôêv athêj bêj lôk deda lôkmaņgiņ hadêj yani,

⁸ ma hotak nô mkama lôkthô hamô yani vakapô vibinj.” *Kapya Yej 8:4-6*

Wapômbêj hatak nô mkama lôkthô hamô yani vakapô vibinj. Ba nô mlate miņ hamô vuliņ ek yani ami. Ma doņtom miņ hayabinj nô mkama sapêj ami denaņ.

* **1:14:** Sng 34:7; 91:11 * **2:2:** Gal 3:19 * **2:3:** Hib 10:29; 12:25 * **2:4:** Mak 16:20; 1Ko 12:4,11

9*Ma hadum ba Yisu intu yaôna lôk ek aŋela vauna ek Wapômbêŋ nê m anêŋ wapôm êndêŋ alalô esak yani anêŋ ŋama. Yani hawa vovaŋ ba hama ek nê m avômalô lôkthô sa. Ma lêk hawa athêŋ bêŋ lôk deda lôkmaŋŋin.

10 Ma Wapômbêŋ hapesaŋ nômkama lôkthô ba hêv lôkmala hadêŋ sapêŋ. Yani hadum anêŋ ku thêthôŋ ba Yisu habitak anyô vovak laik môŋ anôŋ ek enja vovaŋ ek nê m avômalô lôkthô bulubiŋ ek endom avômalô ba ini ek neja lôkmala lôkmaŋŋin. Aêŋ ba Yisu anêŋ ku êŋ bôk hayô unlôv yôv. 11*Ba intu Yisu atu ba hadum ba avômalô ibitak matheŋ ma yani lôk avômalô takêŋ lêk ibitak ôdôŋ doŋtom. Aêŋ ba yani miŋ mama ek endam i nena iviyaŋ lo livi ami 12 ma hanaŋ nena,

“Tem yandam anê m athêŋ êndêŋ yenaŋ aiyaŋ thêlô,

ma tem yambô anê m athêŋ êmô avômalô êvhaviŋ malêvôŋ.” *Kapya Yey*
22:22

13 Ma abô yaŋ hanaŋ nena,

“Tem yanê mimiŋ Wapômbêŋ.”

Aisaia 8:17

Ma abô te hanaŋ nena,

“Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbêŋ bôk hêv yôv hadêŋ ya êntêk.” *Aisaia*
8:18

14-15*Avômena takêŋ ma iniŋ leŋviŋkupik lôk thalaleŋ hamô. Ba thêlô êkô ek nema ba êmô hatôm ŋê ekak veŋiŋ lo baheniŋ lusu wak nômbêŋ intu sapêŋ. Aêŋ ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek imbuliŋ Sadaŋ, ôpatu ba havalonŋ ŋama anêŋ lôklokwaŋ lôk epole yak êŋ vê ênjêk avômalô. 16 Ma miŋ hêv aŋela sa ami. Mi. Hêv Ablaham anêŋ limi sa. 17 Ba intu Wapômbêŋ hapesaŋ Yisu êntêk êŋ hatôm iviyaŋ anôŋ ek imbitak êtôm avômalô iniŋ anyô bêŋ habôk da. Yani lahiki ba havalonŋ anêŋ ku lonŋ ek indum Wapômbêŋ anêŋ ku ek nê m avômalô iniŋ kambom vê. 18 Ma Sadaŋ êŋ bôk halôk yani la ba hawa vovaŋ. Aêŋ ba tem nê m avômalô takatu ba Sadaŋ halôk leŋiŋ sa aêŋ iyom.

3

Yisu ma bêŋ ek Mose

1*Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, môlô ma avômalô takatu ba Wapômbêŋ bôk halam yôv ek nômô imbiŋ yani êmô malak leŋ ba intu môlô ma matheŋ. Ma môlô lemimimbi Yisu atu ba Wapômbêŋ hêv hatôm alalôaniŋ aposel lôk anyô bêŋ habôk da, ôpatu ba alalô anaŋ iniŋ êvhaviŋ bêŋ hathak. 2*Yani ma anyô ku anôŋ ba hadum ku takatu ba êv hadêŋ yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbêŋ anêŋ avômalô. 3-4 Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bêŋ ek unyak êŋ. Ma Wapômbêŋ da hapesaŋ nômkama sapêŋ. Aêŋ ba Wapômbêŋ ma bêŋ ek nômkama sapêŋ. Ma Yisu êntêk intu bêŋ ek Mose aêŋ iyom. 5*Mose thai lôk Yisu ma ŋê ku anôŋ. Ma Mose ma hatôm anyô ku ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô ba hanaŋ anêŋ abô atu ba tem imbitak embeŋ yam. 6 Ma doŋtom Yisu êntêk intu nakaduŋ ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm unyak alaŋ. Aêŋ ba alalô nabalonŋ iniŋ aêvhaviŋ lonŋ lôklokwaŋ. Ma alalô namiŋ êtôm anyô ŋê ba nanê m maleŋiŋ, êŋ ma tem nambitak êtôm Wapômbêŋ anêŋ avômalô.

* 2:9: Plp 2:8-9 * 2:11: Mat 25:40 * 2:14-15: 1Jon 3:8; ALK 12:10 * 3:1: Hib 4:14; 7:26

* 3:2: Nam 12:7; Hib 3:5 * 3:5: Hib 3:2; Nam 12:7; Lo 18:15-19

Abô lôklokwarj hathak nê takatu ba miñ êvhavij ami

7* Ba intu Lovak Matherj hanañ,
“Lêk êntêk holañô Wapômbêñ abôlêk,

8* ma miñ ôpôlik êtôm
sêbôk ba libumi êmô loñ thiliv ba êvôliñ dômiñ ek yani
ma elañ mathalalenj

9 lôk ethañ yani aleba hanañ nena,
“Sondabêñ 40 ma bôk yahadum ku lomalama ba thêlô êyê yôv.

10 Ba intu yalenjmanij hathak thêlô nê bôlôñ yanj sêbôk atu.
Ba yahanañ, “Thêlô kapôlôñ hi mayaliv wak nômbêñ intu sapêñ
ba miñ eyala yenañ loñôndê ami.”

11* Êñ ma yalenjmanij ba yahavak balabuñ nena,
“Thêlô miñ hatôm nimbitak nêyô yenañ bamtu ami.” ’ ’ *Kapya Yej*
95:7-11

12 Aiyanj thêlô, ôñgô katô. Môlô miñ nobaloñ kambom loñ ba notak unim
ôêvhavij ba nômbôliñ dômim êndêñ Wapômbêñ lôkmala ami. 13 Lovak Matherj
bôk hanañ yôv nena “lêk êntêk”. Ma lêk êntêk ma lêk êntêk êñ ba wak êñ miñ
bôk hale ba hi ami denañ. Ba intu môlô nôsôam ba noya wak nômbêñ intu
ek kambom miñ esau môlô ek lemimôndôñ kôtôñ ami. 14 Ma alalô nabalôñ
alalôaniñ aêvhavij môñ loñ endeba pik lo leñ anêñ dañ, êñ ma tem injik thô
nena alalô abitak Kilisi anêñ avômalô. 15* Lêk yahanañ Lovak Matherj anêñ
abô atu,

“Lêk êntêk holañô Wapômbêñ abôlêk,
ma miñ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êvôliñ dômiñ ek yani ami.” *Kapya*
Yej 95:7-8

16* Nê alêla takatu ba bôk elañô ba êvôliñ dômiñ? Nê takatu ba Mose hawa
i vê hêk Ijip! 17* Nê alêla takatu ba Wapômbêñ lamaniñ ek i hatôm sondabêñ
40? Nê takatu ba idum kambom ba iniñ kupik hêv yak hêk loñ thiliv! 18 Nê
alêla takatu ba Wapômbêñ havak balabuñ ek thêlô miñ nimbitak nêyô anêñ
bamtu ami? Nê takatu ba miñ elañô abô ami! 19 Ba intu alalô ayê nena nê
takêñ ma thêlôniñ êvhavij mi. Êñ ma miñ hatôm nêyô Wapômbêñ anêñ bamtu
ami.

4

Wapômbêñ anêñ bamtu

1 Wapômbêñ bôk habutij abô ek avômalô nimbitak nêyô anêñ bamtu kapô
ba ini. Ma miñ bôk hapole vê ami. Aêñ ba alalô nayabinj i ek Wapômbêñ
miñ ênjê nena alalô te intu hamiñ yaiñ ami. 2 Ma avômalô doho bôk enañ
Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ alalô hatôm atu ba bôk enañ hadêñ avômalô
bôsêbôk. Ma doñtom thêlô miñ êvhavij ami. Ba intu abô takatu ba thêlô
elañô ma miñ hêv thêlô sa ami. 3-4* Wapômbêñ hapesañ pik lo leñ aleba anêñ
dañ ma hawa lovak aleba lêk êntêk. Ma hêk Wapômbêñ anêñ kapya bute ma
hanañ hathak wak te bahenji ba lahavuju nena,
“Wak te bahenji ba lahavuju êñ ma Wapômbêñ hawa lovak hathak anêñ ku
takatu ba hadum.” *Môñ Anôñ 2:2*

* 3:7: Sng 95:7-11 * 3:8: Kis 17:7; Nam 20:2-5 * 3:11: Nam 14:21-23 * 3:15: Hib 3:7-8
* 3:16: Nam 14:1-35 * 3:17: 1Ko 10:10 * 4:3-4: Hib 3:11

Ba alalô takatu ba aêvhaviņ lêk ayô bamtu êņ haviņ hatôm Wapômbêņ bôk hanaņ yôv nena,

“Yalenmaniņ ba yahavak balabuņ nena,

“Thêlô miņ hatôm nimbitak nêyô yenaņ bamtu ami.” *Kapya Yeņ 95:11*

5* Avanôņ! Wapômbêņ bôk hanaņ abô atu yôv nena,

“Thêlô miņ hatôm nimbitak nêyô yenaņ bamtu ami.”

6 Avômalô takêņ bôk elañô Abô Mavi ma doņtom miņ esopa ami. Ba intu miņ bôk ibitak êyô bamtu êņ ami. Ma doņtom avômalô doho tem nimbitak nêyô loņ lovak êņ. 7 Aêņ ba Wapômbêņ hatak wak yaņ ba halam nena “Lêk êntêk”. Josua bôk hama bô ma Wapômbêņ hêv abô hadêņ Devit ba hanaņ,

“Lêk Êntêk holaņô Wapômbêņ abôlêk,
ma miņ ôpôlik ami.”

Kapya Yeņ 95:7-8

8* Josua miņ bôk hêv lovak hadêņ avômalô takêņ ami ba intu Wapômbêņ hanaņ hathak wak yaņ ek nêv lovak êndêņ alalô. 9 Aêņ ba sonda leņiņmavi lêk hayô yôv ek Wapômbêņ anêņ avômalô nêvô anêņ bamtu. 10* Ma opalê atu ba habitak hayô Wapômbêņ anêņ bamtu êņ ma yani hawa lovak hathak anêņ ku hatôm atu ba Wapômbêņ hadum aêņ iyom. 11 Aêņ ba alalô mathalaleņ ek nambitak nayô bamtu êņ ek miņ anyôla esopa limi iniņ veņiņgwam leņôndôņ kôtoņ ba nêvêm yak ami.

12* Wapômbêņ anêņ abô ma lôkmala ba lôklokwaņ bomaņ. Ba anêņ ma, ma ma bomaņ hamôņ ek biņ vovak atu ba ma hêk luvi ek edabêņ dahô lôk lôkmala ma lokwaņ lôk tabilôk kisi. Ma hatitiņ anêv auk lôk kapôlôm ba hayala katô anôņ. 13 Nômplate hamô pik êntêk êņ miņ hatôm imbuņ i êņjêk Wapômbêņ ma ami. Nôm takatu ba havuņ i, lôkthô tem nimbitak yaiņ ba nimiņ oyaņ ek nindum abô esak yani.

Yisu ma anyô bêņ habôk da

14* Alalôaniņ anyô bêņ habôk da bôk hathak ba hi malak leņ. Yani êņ intu Yisu, Wapômbêņ anêņ namalô. Ba intu êvhaviņ atu ba alalô anaņ bêņ ma nabaloraņ loņ lôklokwaņ. 15 Alalôaniņ anyô bêņ habôk da bôk êlôk la lôbôlôņ ek indum kambom lomaloma hatôm êntêk ba alalô. Yani ma kambom mi. Ma doņtom lahiki hathak alalôaniņ kambom. 16* Ba intu alalô ana bidoraņ ek Wapômbêņ ma miņ nakô ami. Ma awa malaiņ ma tem nêv kapô ek alalô ba napôm wapôm atu ba hêv ek nêv alalô sa.

5

1 Sêbôk aleba lêk ma Wapômbêņ da hathak halam anyô pik te ek imbitak anyô bêņ habôk da. Hatak yani ek imiņ malêvôņ ek avômalô pik lôk Wapômbêņ. Ba intu habôk avômalô iniņ da êv leņiņmavi hadêņ Wapômbêņ lôk da êv iniņ kambom vê. 2 Thêlô ma nê pik ba eyala nena alalô sapêņ ma hatôm doņtom iyom ba vau hakalabu alalô siņ. Aêņ ba intu thêlô leņiņhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk aveņ mayaliv. 3* Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapêņ. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anêņ kambom lôk habôk da hathak avômalô lôkthô iniņ kambom.

* 4:5: Sng 95:11 * 4:8: Lo 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4 * 4:12: Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15

* 4:14: Hib 3:1; 10:23 * 4:16: Hib 10:19 * 5:3: Wkp 9:7; 16:6

4 *Ma anyô te miñ hawa ku lôk athêñ êñ hatôm yanida anêñ lahaviñ ami. Mi. Wapômbêñ da endam êtôm atu ba halam Alon am. 5 Ma Kilisi aêñ iyom. Yani miñ hawa athêñ anyô bêñ habôk da hathak yanida anêñ lahaviñ ami. Mi. Wapômbêñ hanañ hadêñ yani nena, “O ma yenañ okna, lèk êntèk ma yahabita lemambô.” *Kapya Yey 2:7*

6 *Ma hanañ hêk buyañ aêntèk, “O ma anyô ômbôk da êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êtôm Melkisedek.” *Kapya Yey 110:4*

7 *Yisu hamô pik ma hateñ mek hadêñ Wapômbêñ atu ba hatôm enja yani vê êñjêk ñama ba hanañ hik ôpêñ liñ lôklala lôk mathôk bêñ. Yani hamô Wapômbêñ vibin ba intu halañô anêñ abô. 8 *Ondañô! Yani ma Wapômbêñ nakadun. Ma donjom hawa vovañ ek êndônñ yani ek esopa lambô. 9 Ôpêñ hadônñ yani ba hadum anêñ ku aleba hayô unlôn ba intu hadum ba avômalô takatu ba esopa yani ewa bulubin. 10 Ma Wapômbêñ halam yani ek imbitak êtôm anyô bêñ habôk da êtôm Melkisedek.

Miñ notak unim ôêvhaviñ ami

11 Abô bêñ anônñ hêk ek nanañ. Ma donjom môlô lèk vau ba unim auk ma thônôthônñ. Aêñ ba malain ek nanañ abô êñ anêñ ôdônñ bêñ. 12 *Môlô bôk oyalôn yôv ma donjom miñ ubitak kédônñwaga ami denañ! Ba anyô yanñ êlêm ek êndônñ môlô esak loñbô êtôm nê daluk esak Wapômbêñ anêñ abô. Môlô unum sum denañ ba miñ hatôm ongwañ nôm atu ba thekthek ami. 13 Ôpatu ba hanum sum denañ, ôpêñ hatôm amena ba hathônñ nôm thêthônñ paliñ. 14 Ma donjom nôm thektheke êñ ma avômalô bêñ ininñ nôm. Wak nômbêñ intu ma thêlôda nêndônñ i ek neyala mavi lo kambom.

6

1-2 Abô takêntèk hathak nêñêmbinñ ma avômena ininñ auk ba môlô bôk oyala auk takêñ yôv. Yahanañ hathak nede kapôlônññ liliñ ek nôm takatu ba injik alalô vônô, nisik ñañ, lôk netak bahenñ êyô êñjêk avômalô, ma nê ñama tem nimbiyô lôk waklavônñ nedañô abô. Alalô natak auk avômena takêntèk ma naja avômalô bêñ ininñ auk. 3 Ma Wapômbêñ hêv alalô sa ek nambitak avômalô bêñ, êñ ma tem nambitak aêñ.

4-6 *Ba nê takatu ba bôk êyê deda lôk eyañ nôm mavi anêñ malak leñ ma ewa Lovak Matherñ lôk ewa Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk lôklokwanñ atu ba tem êlêm êndênñ waklavônñ êñ, thêlô êñ te hawa nôm takêñ lôkthô vêm ma hatak anêñ hêvhaviñ. Alikakna! Ôpêñ habulinñ yanida ba haminñ piklêvônñ ma hanañ abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak loñbô. Ba intu miñ hatôm êmbônñ yani ek ende kapô liliñ esak loñbô ami. Mi anônñ!

7 Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anêñ nôm lôk ya ma halumbak mavi ek nê takatu ba idum ku êñ, pik êñ tem enja Wapômbêñ anêñ mek mavi. 8 *Ma donjom pik atu ba kapañgik lôk sôkôsôk ibitak ma tem miñ nê avômalô sa ami. Ma pik êñ ma Wapômbêñ tem esañ ba embenñ yam ma tem êmbôk esak atum.

* 5:4: Kis 28:1 * 5:6: Hib 6:20; 7:1 * 5:7: Mat 26:36-46 * 5:8: Plp 2:6-8 * 5:12: 1Ko 3:1-3 * 6:4-6: Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jon 5:16 * 6:8: Stt 3:17-18; Mat 13:7,22

⁹ Aiyan thêlô, yêlô atharj môlô. Ma donptom yêlô ayala nena nô mavi lomaloma tem êpôm môlô. Avanôj! Tem noja nô mavi yarj atu ba mavi anôj, êj ma bulubinj. ¹⁰*Ma môlô bôk ôêv anêj avômalô mathenj sa ba êntêk udum aêj ômô. Êj ma hik thô nena môlô lemimhavinj yani. Wapômbêj ma thêthôj ba tem minj lapalinj môlônim ku takêj ami. ¹¹Ma yêlô lenjinhavinj môlô nundum ku lôklokwarj aêj ende ba anêj danj ek lôkmala atu ba ôêv malemim êj ma tem noja. ¹²Minj nôjgwêk vau ami. Malemkilik esak avômalô vi atu ba êvhavinj ba iminj lôklokwarj. Thêlô tem neja nômkama takatu ba Wapômbêj habitinj abô hathak.

Abô atu ba havak ma minj hatôm epole vê ami

¹³Ma Wapômbêj halam anêj athêj ba habitinj abô havinj Ablaham. Athêj la minj bêj ek yani ami. Aêj ba intu havak abô hathak ¹⁴ba hananj, “Avanôj! Tem yanêm mek mavi êndêj o ek anêm libumi nimbatak bêj anôj.”

Môj Anôj 22:17

¹⁵Ablaham hayabinj ba hamô malinjaô sawa daim vêm ka minj hapôm anêj abô atu ba habitinj anêj anôj.

¹⁶Anyô te havak abô hathak anyô yarj atu ba anêj athêj bêj ek yani ma injik abô êj loj lôklokwarj. Ma minj anyôla imbulav nena abô êj ma abôyarj ami. ¹⁷Wapômbêj bôk habitinj abô havinj anêj avômalô yôv. Ma lahavinj thêlô neyala katô nena tem minj injik anêj auk lilinj ami. Ba intu havak abô ek injik abô êj anêj anôj thô. ¹⁸*Ma bôk havak abô ba habitinj yôv ba tem minj enanj abôyarj ami. Ma nô m ju êj havatho alalô loj ba hik thô nena tem minj injik anêj auk lilinj lôk epole abô êj vê ami ek alalô takatu ba alarvinj hadêj yani ek naja bulubinj ma tem naja nô m takatu ba aêv maleninj hathak. ¹⁹*Alalôaninj bulubinj êj hatôm yenj anêj anga ek alalô dahôlôj iminj lôklokwarj ba minj hatôm endowalinj ami. Ma bulubinj êj iyom intu habitak hayô loj mathenj atu ba sôp haminj loj sinj. ²⁰Yisu intu ba hamôj ek alalô ba habitak hayô unyak kapô êj ba hi ek nê m alalô sa. Yani lêk habitak hatôm anyô bêj habôk da wak nômbêj intu sapêj hatôm Melkisedek.

7

Melkisedek ma bêj ek jê Livai

¹*Melkisedek êj ma Selem injinj kinj ma Wapômbêj Lôkmanjinj anêj anyô habôk da. Ablaham hik vovak hadêj kinj doho ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek hapôm ba hêv mek hadêj yani. ²Ablaham hawa nômkama vovak ba habi sam hi ôdôj lauminj ba hêv ôdôj te hadêj yani. Yani anêj athêj anêj ôdôj nena “Anyô Thêthôj”. Anêj athêj yarj nena “Selem injinj Kinj” ba anêj ôdôj nena “Kinj Yôhok”. ³Yani anêj lambô lo talêbô mi ma minj ekatuj anêj limi ami. Minj eyala anêj waklavôj evathu lôk hama ami. Yani hatôm Wapômbêj nakaduj atu ba habôk da wak nômbêj intu sapêj.

⁴Odanô! Melkisedek êj ma anyô lôk athêj bêj. Ablaham ma avômalô Islael injinj lim, anyô lôk athêj bêj aêj iyom. Ma havak nômkama takatu ba hik vovak ba hawa vose hi ôdôj lauminj ba hêv ôdôj te hadêj Melkisedek. ⁵*Ma abô balabuj hananj nena avômalô Islael nê nê m injinj nômkama takatu ba evak vose hi ôdôj lauminj ba nê nê m ôdôj te êndêj jê êbôk da. Nê êbôk da takêj ma

* **6:10:** Hib 10:32-34 * **6:18:** Nam 23:19 * **6:19:** Wkp 16:2-3 * **7:1:** Stt 14:17-20 * **7:5:** Nam 18:21

Livai anêj limi. Thêlô lôkthô ma avômalô Israhel ba nê lôk iviyan. Thêlô ma Ablaham anêj limi. ⁶Yani ma miñ Livai anêj thalalen te ami. Ma donjom hawa nômkama ôdôn laumiñ takatu te ba hêv mek hadêj Ablaham atu ba Wapômbêj habitij abô haviñ yani. ⁷Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athêj baurj hêv mek hadêj anyô lôk athêj yaô. ⁸Nê ôdôn ju atu ba ewa nômkama ôdôn laumiñ anêj ôdôn te. Nê êbôk da takêj ma ôdôn yanj êlêm anêj Livai anêj ba bôk ema. Ma yanj ma Melkisedek ba Wapômbêj anêj abô hananj nena yani miñ hama ami. ⁹⁻¹⁰Auk yanj ma aêntêk. Yani hapôm Ablaham ma hayê nena Livai hamij Ablaham kapô denanj. Ba intu Ablaham lo Livai êj ewa nôm ôdôn ali êj ba êv hadêj yani. Aêj ba ôpatu ba hathak hawa nôm ôdôn êj, lêk yani hêv hadêj anyô yanj.

Da lukmuk anêj lôklokwanj ma bêj ek da bô

¹¹Wapômbêj hêv abô balaburj hadêj avômalô. Ma hananj hadêj Livai anêj thalalen nena thêlô nimbitak nê êbôk da. Ma donjom thêlô miñ idum Wapômbêj anêj ku ba êyô anêj unjlov ami. Aêj ba Wapômbêj hêv anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miñ hatôm Alon lôk nê Livai ami. ¹²Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yanj da ek nê êbôk da vi. Ba intu abô balaburj lukmuk habitak. ¹³Abô balaburj hananj nena nê êbôk da takêj ibitak anêj ôdôn te iyom iniñ thalalen. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miñ habitak anêj nê êbôk da bô takatu iniñ thalalen te ami. Mi. Ôpêj anêj thalalen miñ ethak idum ku êmô lonj êbôk da êj ami. ¹⁴*Alalô lôkthô ayala nena alalôanij Anyô Bêj ma habitak anêj Juda anêj thalalen. Ma Mose bôk hananj nena Livai anêj thalalen ma tem nimbitak nê êbôk da ma Juda ma mi. ¹⁵⁻¹⁷*Avanônj! Alalô ayê katô nena anyô êntêk êj habôk da ma yanj da. Wapômbêj hananj,

“O ma anyô hōbōk da hatôm wak nômbêj intu sapêj hatôm Melkisedek.”

Kapya Yej 110:4

Ôpêj habôk da hatôm Melkisedek ma donjom miñ habitak anêj nê êbôk da iniñ thalalen hatôm abô balaburj hananj ami. Mi. Anêj lôklokwanj ma bêj ba anyôla miñ hatôm imbulij yani ami. Aêj ba ôpêj ma anyô lukmuk ek habôk da.

¹⁸⁻¹⁹*Abô balaburj mônj ma anêj lôkliñyak mi ba miñ hatôm injik ku anêj danj sinj ami. Ba intu Wapômbêj hêv abô balaburj êj vê. Ma hêv nôm mavi anônj yanj ba hawa balaburj bô êj anêj lonj. Ma alalô aêv malenij hadêj nôm lukmuk êj ek ana bidonj ek Wapômbêj.

²⁰Ma Wapômbêj hêv ku nêmbôk da hadêj Livai anêj thalalen. Ma donjom havak abô hathak anyô yanj. ²¹*Avanônj! Wapômbêj havak abô haviñ ôpêj ek imbitak anyô habôk da ba hananj,

“Anyô Bêj bôk havak abô ma miñ hatôm injik anêj auk liliñ ami,

‘O ma anyô hōbōk da wak nômbêj intu sapêj.’ ”

Kapya Yej 110:4

²²*Ba intu Yisu ma hatôm Wapômbêj anêj tabô lukmuk atu ba mavi anônj ba hamônj ek tabô bô.

²³Sêbôk ma nê êbôk da ema ma yanj habitak hawa lonj ek indum ku ba intu nê êbôk da bêj anônj. ²⁴⁻²⁵*Ma donjom Yisu hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj ek enanj injik Wapômbêj lij ek nê avômalô sa ba hik ku anêj danj

* 7:14: Ais 11:1; Mat 2:6; ALK 5:5 * 7:15-17: Hib 5:6 * 7:18-19: Lom 3:30; 7:7-8; 8:3; Gal 3:21;

Hib 10:1 * 7:21: Hib 5:6 * 7:22: Hib 8:6; 12:24 * 7:24-25: Lom 8:34

siŋ. Aêŋ ba hêv bulubiŋ hadêŋ avômalô takatu ba êvhaveŋ yani ek ini êndêŋ Wapômbêŋ. Ma anêŋ ku êmbôk da intu anêŋ daŋ mi.

²⁶Avanôŋ. Anyô bêŋ habôk da atu tem nê m alalô sa. Yani ma matheŋ ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek nê kambom lôk hamô vuliŋ anôŋ ek nômkama nômbêŋ intu sapêŋ. ²⁷*Yisu hêv i hatôm da ek nê m kambom vê. Da êŋ ma da lôkthô anêŋ daŋ. Nê bêŋ êbôk da vi ma wak nômbêŋ intu ma êbôk da ek nê m thêlôda iniŋ kambom vê vê m ka nê mbôk avômalô iniŋ da nê nê m iniŋ kambom vê embeŋ yam. Ma Yisu êŋ ma miŋ hatôm nê êbôk da takêŋ ami. ²⁸Abô balabuŋ halam nê voloŋ ek nimbitak nê bêŋ êbôk da. Ma doŋtom abô atu ba havak haveŋ yam ma halam nakaduŋ ba hadum ku êŋ aleba hayô uŋlôv ek êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

8

Yisu ma tabô lukmuk

¹Abô takatu ba lêk yêlô anar yôv anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Alalôaniŋ anyô bêŋ habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêŋ Lôkmanŋiŋ anêŋ loŋ yôv hamô baŋ vianôŋ anêŋ malak leŋ. ²Yani hadum ku hamô unyak matheŋ, êŋ ma malak yeŋ anôŋ atu ba Anyô Bêŋ da halav ma miŋ anyô elav ami.

³Anyô bêŋ habôk da tomtom ma elam thêlô ek nê nê m da leŋiŋmavi lôk da atu ba ik alim ba êbôk. Ba intu yani hadum aêŋ iyom. ⁴Nê êbôk da êmô pik ma êbôk hatôm balabuŋ hanaŋ. Ma Yisu êntêk atu ba hamô pik ma habitak anêŋ nê ôdôŋ yan da ba intu miŋ hatôm indum ku êmbôk da êŋ ami. ⁵*Ma nê êbôk da takêŋ idum iniŋ ku êmô malak yeŋ. Ma unyak êŋ hik malak leŋ anêŋ dahô thô. Ba intu Mose halav malak yeŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ abô lôkliŋyak hadêŋ yani nena, “Ondav katô. Opeŋaŋ nômkama lôkthô êtôm dahô atu ba yahik thô hadêŋ o halôk dumlôlê.” ⁶*Ma doŋtom hêv ku hadêŋ Yisu ek imbitak tabô lukmuk ba hamô vuliŋ ek nê êbôk da iniŋ ku. Ma havak tabô lukmuk êŋ ba anêŋ abô hamô vuliŋ ek tabô bô. Aêŋ ba tabô bô anêŋ lôklokwaŋ yaôna lôk ek tabô lukmuk ma Yisu êŋ anêŋ ku anêŋ lôklokwaŋ ma hamôŋ ek nê êbôk da iniŋ ku.

Tabô lukmuk ma bêŋ ek tabô bô

⁷Abô tabô bô anêŋ kambom mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ nê m tabô lukmuk ami. ⁸Ma Wapômbêŋ hapôm kambom hêk tabô bô ba intu hanaŋ, “Anyô Bêŋ hanaŋ, ‘Wak te tem êlê m ek yambak tabô lukmuk imbiŋ avômalô Israe l lo Juda.*

⁹Sêbôk ma yahavak tabô haveŋ thêlôniŋ limi ma yahavalon thêlô baheniŋ ba yahadadi thêlô vê hêk Ijip. Thêlô miŋ êwê yenaŋ abô tabô vibiŋ ami ba yahavôliŋ yadômiŋ hadêŋ thêlô. Aêŋ ba intu tabô lukmuk êntêk ma tem miŋ êtôm tabô bô ami.

Ya Anyô Bêŋ yahanar aêŋ.

¹⁰Wak êŋ ma tem yambak tabô imbiŋ avômalô Israe l aêntêk.

Tem yato yenaŋ abô balabuŋ êŋjêk thêlôniŋ auk

lôk yato êŋjêk thêlô kapôlôŋiŋ.

Ma tem yambitak thêlôniŋ Wapômbêŋ

ma thêlô tem nimbitak yenaŋ avômalô.

* **7:27:** Hib 5:3 * **8:5:** Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23 * **8:6:** Hib 7:22 * **8:8:** Israe l lo Juda thai ma ôdôŋ te iyom. Ma doŋtom evak i vose hi ôdôŋ ju ba intu elam nena “Israe l lo Juda”.

Ya Anyô Bêḡ yahananḡ aêḡ.

11-12 Yahêv thêlôninḡ kambom vê

ma tem minḡ yalenḡimbi thêlôninḡ kambom esak lonḡbô ami.

Aêḡ ba ku mi ek anyô yanḡ êndônḡ yanḡ mena iviyanḡ la ba enanḡ, “Oyala Anyô Bêḡ”

ek malê nena lôkthô tem neyala ya, ḡê athêḡ mi lôk ḡê athêḡ bêḡ.” *Jelemmaia 31:31-34*

13 Wapômbêḡ halam abô tabô êntêk êḡ nena “lukmuk”. Aêḡ ba tabô bô lêk pulusikna ba mi. Ma nôḡm atu ba lêk hayalôv ba hatak anêḡ lonḡklinyak, nôḡm êḡ tem nêḡm yak ba ni.

9

Malak yeḡ atu ba hamô pik

1 *Tabô bô atu lôk anêḡ abô majanḡ hathak nêḡnêḡm yeḡ lonḡk anêḡ unyak mathenḡ bôk hamô pik êntêk yôv. 2 Ma elav malak yeḡ te. Anêḡ kapô môḡ ma êdô atum lam lôk balê polom mathenḡ hamô. Lonḡ êḡ ma elam nena Lonḡ Matherḡ. 3 *Ma kapô yanḡ atu ba sôp hayanḡ kisi ma elam nena Lonḡ Matherḡ Anônḡ Binḡ. 4 *Ma kapô mathenḡ anônḡ êḡ ma alapa êḡmbôk kamunḡ ôv mavi lôk alapa evak tabô atu ba ik sinḡ hathak gol êdô hamô lonḡ êḡ. Ma alapa tabô êḡ anêḡ kapô ma êdô tase gol atu ba mana hamô kapô lôk Alon anêḡ kôm atu ba havuak ma valu abô tabô. 5 *Alapa anêḡ vôn ma anḡela ju iminḡ ba Wapômbêḡ anêḡ deda lôkmanḡginḡ habi hayô hêk i. Ma anêḡ ḡgabôm ma lonḡ thalalenḡ hamô ek nêḡm avômalô ininḡ kambom vuli. Wakma lêk mi ba minḡ hatôm yanḡanḡ limamôk ami.

6 *Nômkaḡma sapêḡ lêk hapesanḡ i yôv, ma ḡê êbôk da ibitak êyô unyak kapô mathenḡ ek nindum ininḡ ku wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. 7 *Ma Lonḡ Matherḡ Anônḡ Binḡ êḡ ma sonda bêḡ tomtom anêḡ wak te iyom ma anyô bêḡ habôk da hawa alim thalalenḡ ba hi hayô ma hêv da êḡ ek nêḡm avômalô takatu ba idum kambom ba leḡinḡpalinḡ lonḡk yanida anêḡ kambom vê. Ma thalalenḡ mi ma ku êḡ mi. 8 Ma Lovak Matherḡ hadônḡ alalô nena kapô mathenḡ êḡ êntêk hamô denanḡ ba avômalô minḡ hatôm nimbitak nêyô Lonḡ Matherḡ Anônḡ Binḡ êḡ ba ini ami. 9 *Êntêk ma abô dahô ek êdônḡ avômalô bôlônḡ êntêk. Nê êbôk da ethak êv da lôk nôḡmkaḡma leḡinḡmavi. Ma da takêḡ minḡ hêv alalô thêvô hathak kambom takatu ba adum ami. 10 Da takêntêk ma nôḡm leḡvinḡkupik iyom, eyanḡ nôḡm mena inum ḡnanḡ mena ithik i ek nêḡm lelaik vê. Ma donḡtom lonḡôndê lukmuk tem êlêḡm ek êsô lonḡôndê bô êḡ pônḡêḡ.

Kilisi anêḡ thalalenḡ hatôm da

11 Ma donḡtom Kilisi halêḡm ba hadum anyô bêḡ habôk da anêḡ ku ba hadum nôḡm mavi habitak. Yani habitak hayô malak yeḡ atu ba thêthônḡ anônḡ ba hamô vulinḡ ek malak yeḡ takatu ba hamô pik êntêk lôkthô. Unyak êḡ minḡ ḡê pik elav lôk minḡ nôḡm pik ami. 12 Yani minḡ hawa bokmeme lôk bokmanḡkao nakadunḡ ininḡ thalalenḡ ba habitak hayô Lonḡ Matherḡ Anônḡ Binḡ êḡ ami. Mi anônḡ. Yanida hawa anêḡ thalalenḡ ba habitak hayô Lonḡ Matherḡ Anônḡ Binḡ êḡ bôlônḡ donḡtom iyom ek epole kambom takatu ba havalonḡ alalô lonḡ vê ek minḡ

* 9:1: Kis 25:23-26:30 * 9:3: Kis 26:31-33 * 9:4: Kis 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * 9:5: Kis 25:18-22 * 9:6: Nam 18:2-6 * 9:7: Wkp 16:2-34 * 9:9: Hib 10:1-2

embaloŋ alalô loŋ esak loŋbô wak nômbêŋ intu ami. ^{13*}Ma ewa bokmeme lôk bokmanŋkao malô iniŋ thalaleŋ ma bokmanŋkao tiŋ atu ba êbôk ba kabukla ma epaliv hayô hamô nê lôŋgôlôŋ ek nimbatak matheŋ ek nêômô mabuŋ anôŋ. Ma doŋtom nôm êŋ ma hapesaŋ avômalô leŋviŋkupik iyom ek nênem yeŋ. ^{14*}Ma Kilisi anêŋ thalaleŋ ma hamôŋ ek alim iniŋ thalaleŋ ba hik ku êŋ anêŋ daŋ siŋ. Lovak Matheŋ atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ havatho yani loŋ ba intu hêv ida hatôm da atu ba kambom ni ek Wapômbêŋ. Yani havôkwiŋ alalôaniŋ kapôlôŋiŋ ma hawa nôm takatu ba tem injik alalô vônô vê ek alalô nanêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ atu ba hamô lôkmala.

Thalaleŋ havatho tabô lukmuk loŋ

¹⁵Tabô bô bôk hayabiŋ avômalô takatu ba idum kambom ma Kilisi hama ek hapole thêlôniŋ kambom takêŋ vê. Aêŋ ba yani hatôm alalôaniŋ anyô môlô atu ba havak tabô lukmuk ek avômalô pik takatu ba Wapômbêŋ halam ma tem neja lôkmala atu ba tem nêômô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êtôm atu ba Wapômbêŋ bôk havak abô hathak. ¹⁶Avômalô ethak ik alim ek hik thô nena thêlô evak tabô ek miŋ nema ami. ¹⁷Alim hama êŋ ma tabô hamiŋ lôklokwaŋ. Ma alim hama ami, êŋ ma tabô êŋ anêŋ lôklokwaŋ mi. ¹⁸Aêŋ ba thalaleŋ haŋgasô ek nêôm lôklokwaŋ ek embatho tabô lukmuk lôk tabô bô loŋ. ^{19*}Mose hasam abô balabuŋ lôkthô hadêŋ avômalô vêm ma hawa bokmanŋkao map iniŋ thalaleŋ haviŋ ŋaŋ lôk boksipsip kasa anêŋ vuluk haviŋ alokwaŋ isop thaŋaŋ ma hasoŋ halôk thalaleŋ ma hapaliv hathak kapyia tabô lôk avômalô. ²⁰Ma hanaŋ, “Wapômbêŋ havak tabô ba thalaleŋ êŋ hêv lôklokwaŋ ba hanaŋ nena nosopa.” ^{21*}Ma Mose hapaliv alim thalaleŋ hayô hamô malak yeŋ lôk anêŋ nômkama êv yeŋ sapêŋ. ^{22*}Ma abô balabuŋ hanaŋ nena thalaleŋ tem isik nômkama sapêŋ ba nimbatak mabuŋ. Ma thalaleŋ mi, ma miŋ hatôm nênem kambom vê ami.

Kilisi hêv da bôlôŋ te iyom

^{23*}Nômkama pik hik nôm malak leŋ thô ba intu nê êbôk da êv da takêŋ ek nômkama malak yeŋ lôkthô imbitak mabuŋ. Ma nômkama malak leŋ ma nênem da ek imbitak mabuŋ aêŋ iyom. Da êŋ hamôŋ ek da yaŋ êntêk ek êmbôkwiŋ nômkama malak leŋ. ²⁴Aêŋ ba Kilisi habitak hayô malak leŋ ba hi hamiŋ Wapômbêŋ ma ek nêôm alalô sa. Ma miŋ habitak hayô unyak matheŋ atu ba epesaŋ hathak baheniŋ atu ba loŋ anôŋ anêŋ dahô oyaŋ iyom ami. ²⁵Ma ôpêŋ miŋ hatôm anyô bêŋ habôk da ba habitak hayô Loŋ Matheŋ Anôŋ Biŋ lôbôlôŋ hadêŋ sondabêŋ lôkthô haviŋ thalaleŋ atu ba miŋ yanida anêŋ ami. ^{26*}Mi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovaŋ lôbôlôŋ e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêŋ daŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ ba yani halêm hêv yanida hatôm da ek imbuliŋ kambom lôkthô. ²⁷Alalô avômalô pik ama bôlôŋ doŋtom iyom vêm ma tem alalô nandum abô. ²⁸Ma Wapômbêŋ hêv Kilisi êntêk êŋ hatôm da bôlôŋ te aêŋ iyom ek nêôm avômalô lôkthô iniŋ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabiŋ yani ma tem endelêm esak loŋbô ek nêôm i bulubiŋ. Ma hêv avômalô iniŋ kambom vê, ku êŋ bôk yôv ba ôpêŋ tem miŋ indum ku êŋ esak loŋbô ami.

* 9:13: Wkp 16:15-16; Nam 19:9,17-19; Hib 10:4 * 9:14: 1Pi 1:18-19 * 9:19: Kis 24:6-8 * 9:21: Wkp 8:15,19 * 9:22: Wkp 17:11 * 9:23: Hib 8:5; 10:1 * 9:26: Hib 10:10

10

Kilisi da hêv i hatôm da

¹ Aêṅ ba abô balabuṅ ma abô dahô hathak nôm mavi lomaloma takatu ba tem imbitak. Nôm kama takatu ba tem imbitak emberṅ yam ma nôm anôṅ. Ma balabuṅ tem miṅ injik ku anêṅ daṅ siṅ ba isik avômalô takatu ba êlêm ek nê nêṅ miṅ inij kambom lôkthô vê ami. Avanôṅ. Da êv lôbôlôṅ hadêṅ sondabêṅ lôkthô miṅ hatôm indum ku êṅ ami. ² Ma da takêṅ hik ku daṅ siṅ, êṅ ma ṅê êbôk da tem netak inij ku êv da. Ma hathik avômalô takatu ba êv yeṅ ba ibitak mabuṅ, êṅ ma tem thêlô leṅiṅ malaiṅ esak inij kambom esak loṅbô ami. ³⁻⁴ *Ma bokmanṅkaô malô lôk bokmeme inij thalalen êntêk êṅ miṅ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôṅ. Aêṅ ba sondabêṅ nômbêṅ intu ma ethak êv da takêṅ ek avômalô leṅimbi inij kambom.

⁵ Aêṅ ba Kilisi halôk ba halêm pik ma hanaṅ, “Alim lôk ya lomaloma atu ba êbôk hatôm da ma miṅ hatôm anêm lemhaviṅ ami, aêṅ ba bôk hopesaṅ yalenṅiṅ kupik yôv. ⁶ Da êbôk hathak atum lôk kambom anêṅ da miṅ lemmavi ami.

⁷ Êṅ ma yahanaṅ, ‘Ya êntêk. Bôk eto hêk kapya hathak ya nena yahalêm ek yandum O Wapômbêṅ anêm lemhaviṅ.’” *Kapya Yeṅ 40:6-8*

⁸ Abô balabuṅ hanaṅ nena nê nêṅ da, ma doṅtom Yisu hanaṅ, “Alim lôk ya lomaloma takatu ba êbôk hatôm da lôk da êbôk hathak atum lôk kambom anêṅ da ma miṅ lemhaviṅ lôk lemmavi ami.” ⁹ Vêṅ ma yani hanaṅ, “Ya êntêk. Yahalêm ek yandum anêm lemhaviṅ.” Yani hatak nôm lukmuk ek enja yaṅ bô anêṅ loṅ. ¹⁰ *Ma hasopa Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ ba hêv anêṅ liṅkupik hatôm da ek indum alalô nambitak mathenṅ ba hik ku êṅ anêṅ daṅ siṅ.

¹¹ *ṅê êbôk da imiṅ wak nômbêṅ intu ek nindum inij ku nêmbôk da. Thêlô êbôk da êṅ lôbôlôṅ. Ma doṅtom inij da êṅ miṅ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôṅ. ¹² Ma anyô yaṅ atu ba hadum anêṅ ku habôk da ma habôk bôlôṅ doṅtom iyom ma da êṅ hadum ku hamô hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ek hêv kambom vê. Vêṅ ma hi hamô Wapômbêṅ baṅ vianôṅ ¹³ *ma hayabiṅ waklavôṅ atu ba netak ṅê ik vovak hadêṅ yani nêṅmô yani vakapô vibij am. ¹⁴ Yani hêv da bôlôṅ doṅtom iyom. Ba intu hadum ba avômalô ibitak mathenṅ ba lêk êyô uṅlôv atu ba nêṅmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

¹⁵ Ma Lovak Mathenṅ hathak hanaṅ hadêṅ alalô hathak nôm êṅ nena,

¹⁶ * “Anyô Bêṅ hanaṅ nena, ‘Wak êṅ ma tem yambak tabô imbiṅ thêlô nena, “Tem yatak yenaṅ abô balabuṅ êndôk thêlô kapôlôṅiṅ lôk yato êṅjêk inij auk.”’” *Jelemaia 31:33*

¹⁷ Êṅ ma hanaṅ, “Thêlôniṅ kambom lôk ibuliṅ abô balabuṅ ma tem miṅ yalenṅimbi esak loṅbô ami.”

Jelemaia 31:34

¹⁸ Aêṅ ba nôm takatu ba bôk êv vê, êṅ ma tem miṅ nêmbôk kambom anêṅ da esak loṅbô ami.

Alôana bidonṅ ek Wapômbêṅ

19 *Aiyarj thêlô, avanôñ! Nômla miñ havalorj alalô lorj ek nayô Lorj Matherj Anôñ Birj kapô ba ana ami. Ma Yisu anêñ thalalej 20 *hadabêñ sôp êñ kisi ba habitak hatôm alalôaniñ lorjôndê lôkmala lukmuk atu ba hêv liñkupik hatôm da ek ku êñ. 21 Ba yani ma alalôaniñ anyô habôk da mavi anôñ atu ba hayabinj Wapômbêñ anêñ avômalô. 22 *Ma yani hapaliv thalalej halôk alalô kapôlôñij ba hêv alalôaniñ leñijmalainj vê. Ma alalôaniñ leñvijkupik ma bôk ithik hathak ñarj mabuñ. Aêñ ba alalô nanêm kapôlôñijj lôk nabalorj alalôaniñ aêvhavij lorj lôklokwarj ek alalô ana bidorj ek Wapômbêñ. 23 Ôpatu ba havak abô êñ ma miñ hanañ abôyarj ami. Ba intu bôk alalô aêv maleñij hadêñ aêvhavij atu ba anañ hi yaiñ lôklokwarj. Ma alalô nabalorj aêvhavij êñ lorj ma miñ nande lalalijj ami. 24 Lôk nanjik alalôaniñ auk liñ ma nambatho i lorj esak kobom leñijimbinj i ma nandum mavi lomalama. 25 *Avômalô vi êdô anêñ nesak dorjtom. Ma alalô ma miñ nandum aêñ ami ma nasôi ba naya ek malê nena waklavôñj lêk habobo.

Alalô miñ nandô Wapômbêñ ami

26 *Ôpatu ba hayala Wapômbêñ anêñ abô anôñ ma dorjtom hêv anêñ auk ek indum kambom lôbôlôñ, êñ ma kambom anêñ da bôk hale ba hi yôv. 27 *Ba intu ôpêñ hakô ba hayabinj ek indum abô lôk êndôk atum dahalarj atu ba tem imbulij ñê takatu ba leñijmanijj hathak Wapômbêñ. 28 *Sêbôk ba anyô te havôlijj dôm ek Mose anêñ abô balabuñ ba anyô ju la êpôm ba enarj yani bêñ, ôpêñ ma ik vônô ba avômalô la miñ kapôlôñ malainj hathak ôpêñ ami. 29-30 *Aêñ ba lemhabi aisê? Alalô bôk ayala yani atu ba hanañ, “Nijik anyô leñkadôk liñ, êñ ma yenañ ku ba tem yandum.” *Lo 32:35*

Ma abô yarj hanañ nena,

“Anyô Bêñ tem indum abô ek anêñ avômalô.” *Lo 32:36*

Ba intu ôpatu ba havak Wapômbêñ Nakaduñ pesa ma hayê thalalej tabô atu ba hadum yani habitak matherj hatôm nôm oyarj ba hanañ abôma hathak Lovak Matherj anêñ wapôm, êñ ma tem enja anêñ vuli atu ba kambom anôñ ek ñê takatu ba evak Mose anêñ balabuñ pesa. 31 Alikakna. Hôêv yak halôk Wapômbêñ Lôkmala barj ba havalorj o, êñ ma malainj bomañ.

Alalôaniñ êvhavij imijj lôklokwarj

32 Lemimimbi sêbôk ba owa deda. Ma uik vovak bêñ ba owa vovarj ma dorjtom umijj lôklokwarj. 33 Wak doho ma etak môlô umijj piklêvôñj ba etharj môlô ma ik môlô. Ma wak doho ma othak umijj yani lorj sijj ek hôêv yani thêvô. 34 *Ma môlô lemimhikam hathak thêlô takatu ba êmô koladôñ. O kambom mi ma sôp bidorj ewa anêm nômkama oyarj. Ma hoyala nena anêm nômkama mavi takatu ba anêñ darj mi êntêk hovalorj lorj denarj. Aêñ ba lemimmavi.

35 Anêm payerj mavi tem êpôm o. Ba intu miñ ôkô ba ômbi anêm hôêvhavij ni ami. 36 Ma umijj lôklokwarj ba undum Wapômbêñ anêñ lahavijj ek onja nôm takatu ba yani bôk havak abô yôv havijj avômalô takatu ba êvhavijj. 37 Kasana iyom,

“Yani atu ba halêm ma tem êlêm ma tem miñ esau ami.

* **10:19:** Hib 4:16 * **10:20:** Mat 27:51 * **10:22:** Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep 5:26 * **10:25:** Hib 3:13 * **10:26:** Hib 6:4-8 * **10:27:** Ais 26:11 * **10:28:** Lo 17:6; 19:15 * **10:29-30:** Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29; Sng 135:14 * **10:34:** Mat 5:11-12; 6:20

38 Ma nê thêthôn̄ ida êvhavin̄ wak nômbên̄ intu sapêṅ.

Ma ôpatu ba havôlin̄ dôṃ

ma tem miṅ yalerṃmavi esak yani ami.”

Habakuk 2:3-4

39 Yôv. Alalô miṅ hatôm nê takatu ba êdô Wapômbên̄ ba tem nêpôm malain̄ ami. Mi. Alalô ma avômalô aêvhavin̄ ba tem Wapômbên̄ nêṃ alalô bulubin̄.

11

Êvhavin̄ anêṅ vuli

1 *Anyô hêv ma ek nômlate ba miṅ hayê ami ma donṅtom hayala katô nena tem enja, ôpêṅ ma anyô hêvhavin̄. 2 Bumalô thêlô idum aêṅ ba intu Wapômbên̄ hanan̄ abô mavi hathak thêlô.

3 *Alalô êvhavin̄ ba intu ayala nena sêbôk ma Wapômbên̄ hanan̄ abô ba hapesan̄ nômkama lôkthô. Ma miṅ hawa nômla ba hapesan̄ nômkama hathak ami. Mi, hanan̄ hathak abôlêk iyom ma nômbên̄ êṅ habitak.

4 *Abel hêvhavin̄ ba hêv da mavi hadêṅ Wapômbên̄ ba hamôn̄ ek Kain anêṅ da. Yani hêvhavin̄ ba Wapômbên̄ hanan̄ abô mavi hathak anêṅ da ba hanan̄, “O anyô thêthôn̄ anôn̄.” Yani hama ma donṅtom anêṅ hêvhavin̄ êntêk hanan̄ abô hadêṅ alalô denan̄.

5 *Ma Inok, yani hêvhavin̄ ba Wapômbên̄ hawa yani lôk lin̄kupik ba miṅ hama ami. Ba intu miṅ êpôm yani ami ek malê nena Wapômbên̄ hawa yani vê. Avanôn̄. Enan̄ nena Anyô Bêṅ lamavi bêṅ anôn̄ hathak yani ba intu hawa vê. 6 Ôpatu ba miṅ hêvhavin̄ ami tem miṅ nêṃ lamavi êndêṅ Wapômbên̄ ami. Ma opalê atu ba halêm ek yani ma nêṃimbin̄ nôṃ lokwan̄ju êntêk. Wapômbên̄ da hamô aêṅ ma ôpatu ba habôlêṃ Wapômbên̄ tem êpôm vuli mavi anôn̄.

7 *Ma Noa hêvhavin̄. Ba Wapômbên̄ hanan̄ hathak nôṃ takatu ba miṅ bôk habitak ami denan̄. Ma hakô ba halan̄ô Wapômbên̄ ba hapesan̄ yey te ek nêṃ anêṅ thalalen̄ sa. Ma anêṅ hêvhavin̄ hik avômalô in̄ṅ kambom thô ma hadum ba yani habitak thêthôn̄ anôn̄.

8 *Ma Ablaham hêvhavin̄ ba Wapômbên̄ halam yani, “Nu loṅ atu ba tem yanêṃ êndêṅ o ek oyabin̄.” Ma halan̄ô Wapômbên̄ anêṅ abô ba hi ma donṅtom miṅ hayala loṅ êṅ ami. 9-10 *Ablaham hapôvin̄ ek ni pik atu ba Wapômbên̄ halav unyak lôk landin̄ lôklokwan̄ hatôm anêṅ auk. Ma Wapômbên̄ bôk havak abô nena Ablaham lôk limi takatu ba tem neja loṅ mavi êṅ. Ba intu ôpêṅ hêvhavin̄ ba hi hatôm anyô loṅ buyan̄ ma halav unyak kudum halôk hatôm bôk ba Aisak lo Jekop elav.

11 *Yani hêvhavin̄ ba Sala avi yamu atu ba bôk hayalôv. Ma donṅtom hayala nena Wapômbên̄ tem indum nôṃ atu ba yani havak. Aêṅ ba hawa lôklokwan̄ ba hêv amena hadêṅ Sala. 12 *Ma yani ma anyô donṅtom iyom ba bôk anyô bon̄ lôk hatôm anyô ṅama. Ma donṅtom limi ibitak bêṅ anôn̄ hatôm vulin̄ len̄sawa lôk thathe ṅgwêk dan̄.

13 *Ma avômalô takêntêk êvhavin̄ ba êmô aleba ema. Ma miṅ thêlô êyê nôṃ takatu ba Wapômbên̄ bôk havak haviṅ i ami. Mi. Thêlô len̄ṅmavi iyom ba eyabin̄ nôṃ takatu ba lêk êyê ma donṅtom hêk daimbô denan̄. Ma thêlô eyala

* 11:1: 2Ko 5:7 * 11:3: Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3 * 11:4: Stt 4:3-10 * 11:5: Stt 5:21-24

* 11:7: Stt 6:13-7:1 * 11:8: Stt 12:1-5 * 11:9-10: Stt 35:12 * 11:11: Stt 18:11-14; 21:2; Lom

4:19 * 11:12: Stt 15:5; 22:17 * 11:13: Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sng 39:12; 1Pi 2:11

katô nena thêlô hatôm nê loŋ buyaŋ ba pik êntêk ma miŋ thêlôninŋ ami. ¹⁴ Ma avômalô takatu ba enaŋ aêŋ hik thô nena êbôlêm pik buyaŋ ek êtôm thêlôda ininŋ loŋ. ¹⁵ Ma avômalô takêntêk miŋ leŋinŋhiki hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leŋinŋhiki ek nendeni esak loŋbô ami. Mi. ¹⁶ Thêlô leŋinŋhiki hathak loŋ lukmuk mavi êŋ, malak leŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ malak lôŋ êŋ ek thêlô. Ba intu miŋ mama ek endam i nena anêŋ avômalô ami.

¹⁷⁻¹⁸ *Avanôŋ biŋ! Ablaham ma ôpatu ba Wapômbêŋ bôk habutinŋ abô haviŋ yani ba hanaŋ nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbatak.”

Môŋ Anôŋ 21:12

Ma doŋtom saê hayô ma Ablaham hêvhaviŋ ba hadum ek nêŋ nakaduŋ doŋtom atu êtôm da. ¹⁹ *Yani anêŋ auk nena, “Wapômbêŋ hatôm injik yani liŋ imbiyô êŋjêk ŋama.” Ba intu havayuŋinŋ nakaduŋ laselo hathak biŋ ba hatôm hama ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ ba hêv hadêŋ lambô hathak loŋbô.

²⁰ *Ma Aisak hêvhaviŋ aêŋ iyom ba intu yani hêv mek hadêŋ Jekop lo Isau hathak nôŋ takatu tem imbitak embeŋ yam.

²¹ *Ma Jekop hêvhaviŋ ba hadum ek ema ma habi i loŋ hathak anêŋ kôm ba hamiŋ ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yeŋ.

²² *Ma Josep hêvhaviŋ ba habobo ema ma hanaŋ hadêŋ avômalô Isael ek waklavôŋ atu ba etak Ijip ma neja anêŋ lokwaŋ imbiŋ.

²³ *Ma Mose talêbô lo lambô êvhaviŋ ba talêbô havathu yani ma êyê nena okna vulinŋ biŋ ba ivuŋ yani hatôm ayôŋ lô ma miŋ êkô ek kiŋ anêŋ abô balabuŋ ami.

²⁴ Yani halumbak ma hêvhaviŋ ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêŋ nakaduŋ ba hanaŋ, ²⁵ “Yaleŋhaviŋ yamô imbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô ek yanja malaiŋ. Ma yahapôlik hathak leŋmavi atu ba halêm anêŋ kambom anêŋ ba hamô wak doho iyom.” ²⁶ Avanôŋ. Yani ma hadahalinŋ vuli mavi atu ba tem enja embeŋ yam. Ba anêŋ auk nena, “Ya ma Mesia anêŋ avômalô te ba avômalô enaŋ abô kambom hathak ya, êŋ ma nôŋ mavi anôŋ hamô vulinŋ ek Ijip ininŋ nômkama mavi lôkthô.” ²⁷ Yani hêvhaviŋ ba hatak Ijip ma miŋ hakô ek kiŋ anêŋ laŋaŋa ami. Ma hawa malaiŋ ma doŋtom hayê ôpatu ba hamô loŋ kapô ba hamiŋ lôklokwaŋ. ²⁸ *Yani hêvhaviŋ ba hayabiŋ waklavôŋ Hale ba Hi ma hapaliv thalaleŋ ek aŋela atu ba hik amena môŋ vônô miŋ injik avômalô Isael ininŋ bôp vônô ami.

²⁹ *Ma avômalô êvhaviŋ ba ibup êyô ŋgwêk elam nena “Thalaleŋ” hatôm pik moma. Ma doŋtom Ijip êlêm ek nindum aêŋ, ma ŋgwêk hayô i vov ba halok i vônô.

³⁰ *Thêlô êvhaviŋ ba êwê lawê malak lôŋ Jeliko hatôm wak bahenŋi ba lahavuju ma badêŋ haŋgôli.

³¹ *Ma avi sek walilinŋ Lahap hêvhaviŋ ba hawa nê êyê loŋ vani thô ba intu miŋ hama haviŋ nê leŋôndôŋ kôtôŋ ami.

³² *Bêŋ anôŋ hêk ek yanaŋ ma doŋtom wakma halanŋinŋ. Ba tem miŋ yanaŋ esak Gidion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopêt lôkthô ami. ³³ *Thêlô bôk êvhaviŋ ba ik vovak ba ewa kiŋ vi ininŋ loŋ lôk idum thêthônŋ

* **11:17-18:** Stt 22:1-14 * **11:19:** Lom 4:17 * **11:20:** Stt 27:27-29,39-40 * **11:21:** Stt 47:31-48:20 * **11:22:** Stt 50:24-25; Kis 13:19 * **11:23:** Kis 1:22; 2:2 * **11:28:** Kis 12:21-30 * **11:29:** Kis 14:21-31 * **11:30:** Jos 6:12-21 * **11:31:** Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25 * **11:32:** Het 4:6-5:31; 6:11-8:32 * **11:33:** Dan 6:1-27

ba ewa nô m takatu ba bôk havak abô hathak yôv. Ma thêlô ik avuŋ laion abôlêk siŋ ³⁴* ma ik atum dahalaŋ vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak biŋ vovak ma doŋtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma doŋtom ibitak lôklokwaŋ ma ik vovak lôklokwaŋ ba ilupunij nê loŋ buyaŋ ba i. ³⁵* Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk ŋama ba êmô haviŋ taluvi hathak loŋbô. Ma avômalô vi ma ibuliŋ i kambom anôŋ ma doŋtom evaloŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ ek tem nijik i liŋ esak loŋbô ba nê mô mavi. ³⁶* Doho ma enaŋ abôma lôk ik hathak yak wabeŋ maŋgiŋ. Ma vi ma ekak loŋ ba êdô i hamô koladôŋ. ³⁷* Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma enŋothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak biŋ vovak. Ma thêlôniŋ kwêv lo sôp ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miŋ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nômkama mi ma ewa vovaŋ bêŋ lôk idum kambom lomaloma hadêŋ i. ³⁸ Thêlô takêŋ ewa athêŋ bêŋ ek avômalô pik. Thêlôniŋ loŋ nê mô mi ba intu evenŋ mayaliv haveŋ loŋ thiliv lo dumlolê ma valu abyariŋ lo pik abyariŋ.

³⁹ Thêlô miŋ bôk ewa nô m atu ba Wapômbêŋ havak abô hathak ami. Ma doŋtom avômalô takêŋ êvhaviŋ ba intu Wapômbêŋ hanaŋ abô mavi hathak iniŋ ku. ⁴⁰ Ma alalô avômalô bôlôŋ êntêk ma Wapômbêŋ bôk hêv nô m mavi êŋ hadêŋ alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayô loŋ mavi atu.

12

Wapômbêŋ hêv malaiŋ ek êndôŋ alalô

¹* Môlô olaŋô e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô siŋ ba evatho alalô loŋ. Ba intu nambi nômkama kambom takatu ba hatôm gwasilim havalonŋ alalô loŋ ni. Ma nadaŋviŋ ni êyô anêŋ daŋ ma miŋ natak ami. ² Alalô nagê Yisu iyom. Yani miŋ makilik ek nô m mavi lôk hakô ek alovalaŋaŋsiŋ ma miŋ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamôŋ ek alalô ba intu hik anêŋ ku lôkthô anêŋ daŋ siŋ ek nanê mimiŋ. Ma hi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ hamô anêŋ loŋ hayabiŋ pik lo leŋ. ³ Nê kambom ibuliŋ yani bêŋ anôŋ. Aêŋ ba alalô leŋiŋimbi yani ek miŋ nambitak vau lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ ba natak yani ami.

⁴ Môlô uik vovak hathak nô m kambom, ma doŋtom môlônim thalaleŋ miŋ haŋgasô ami. ⁵⁻⁶* Wapômbêŋ havatho nali loŋ hathak abô êntêk nena, “Yenaŋ okna, ya Wapômbêŋ yahêv malaiŋ hadêŋ avômalô takatu ba yaleŋhaviŋ

lôk yahavali avômalô takatu ba yahawa i hatôm yenaŋ avômena.

Ma wakma atu ba hik o thô ba hêv malaiŋ, ma miŋ lemimbi nena nô m yaôna ami.

Ma hudum kambom ba yani hathariŋ o, ma miŋ lemmalaiŋ ami.” *Gutpela*

Sindaun 3:11-12

Bôk lempaliŋ abô êŋ e?

⁷* Lami ethak êv malaiŋ hadêŋ nali ek êndôŋi. Ma Wapômbêŋ hadum aêŋ iyom hathak alalô hatôm nali ek namiŋ lôklokwaŋ esak auk thêthôŋ. ⁸ Ma aêŋ iyom ma avômena neja malaiŋ ek nindumbak lôk auk. Malaiŋ êŋ miŋ hapôm o ami, êŋ ma o hatôm amena loŋ sawa. ⁹ Alalôaniŋ wakamik pik hathak hêv malaiŋ ek êdôŋ alalô ba alaŋô anêŋ abô. Ma Wapômbêŋ ma dahôlôŋiŋ anêŋ

* **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:25-37 * **11:36:** 1Kin 22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21 * **12:1:** 1Ko 9:24-25 * **12:5-6:** Jop 5:17; ALK 3:19 * **12:7:** Lo 8:5

alaŋ. Ba intu namô yani vibinŋ ek naja lôkmala. ¹⁰ Ma alalôaniŋ wakamik hêv malaiŋ lomaloma ek êndôŋ alalô bidonŋa hatôm iniŋ auk takatu ba êyê nena mavi. Ma donŋtom Wapômbêŋ hêv malaiŋ ek imbi anêŋ matherŋ anôŋ sam êndêŋ alalô. ¹¹ *Howa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ ba intu miŋ lemmavi ami. Ma donŋtom malaiŋ takêŋ tem injik anêŋ anôŋ mavi êtôm aëntêk, thêthôŋ lôk malinŋyaô.

¹² *Aêŋ ba noto bahemim lo vemim takatu ba havuvinŋ ba thotho.

¹³ *Omberŋ loŋôndê thêthôŋ ek avômalô venŋvuvinŋ nimbatak mavi ma miŋ nênem yak ami.

Alalô miŋ nambôlinŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ ami

¹⁴ Môlô lôkthô nundum ku lôklokwaŋ ek numbitak yôhok lôk matherŋ. Matherŋ mi, ma miŋ hatôm anyôla ênjê Anyô Bêŋ ami. ¹⁵ Noyabinŋ am ek anyôla miŋ êmbôlinŋ dôm ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm ami. Ma nôŋgô katô ek livuk maninŋ kambom te miŋ indumbak ek imbulinŋ avômalô ba nimbatak lelaik ami. ¹⁶ *Nôŋgô ek anyôla miŋ indum sek walilinŋ ami mena lapalinŋ Wapômbêŋ êtôm Isau ami. Yani ma okna môŋ ek eyabinŋ lambô anêŋ nômkama lôkthô ma donŋtom hêv nôm takêŋ vuli hathak nôm belev te. ¹⁷ *Hoyala nena malê habitak. Yani lahavinŋ lambô enaŋ abô mavi lôk nêmi anêŋ nômkama êndêŋ yani, ma donŋtom hadô ba hêv yani vê. Ma halaŋ ek enja nôm takêŋ ma donŋtom miŋ hatôm injik anêŋ kambom lilinŋ ami.

¹⁸ *Lemimimbi dum Sainai. Môlô ôlêm ek Wapômbêŋ hatôm sêbôk ba môlô ôyô dum Sainai e? Mi. Sainai ma hamô pik ba avômalô bôsêbôk êyê dumlolê êŋ hatôm atum hathaŋ ba momaŋiniŋ hatôm bôlôvônŋ, maputup bomaŋ lôk kakalu lôk damak. ¹⁹⁻²⁰ *Thêlô elanô lavuak halaŋ lôk abô habitak. Ba êkô kambom ba enaŋ, “Ai! Sêbôk atu ba enaŋ nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlolê êntêk, alim yaônena mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’ ” Êŋ ma enaŋ hadêŋ Mose nena miŋ enaŋ abô êndêŋ i ami. ²¹ *Thêlô êyê nômi takêŋ ba êkô kambom ma Mose hanaŋ, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowalinŋ haviŋ.” Lêk ôlêm ek Wapômbêŋ ma miŋ hatôm aêsêbôk ami. Sêbôk ma yaŋda ma lêk ma yaŋda.

²² Lêk môlô ôlêm ôyô dumlolê Saion ba ubitak ôyô Wapômbêŋ lôkmala anêŋ malak lôŋ, Jerusalem atu ba hamô malak leŋ. Ma lêk môlô ôlêm ôyô haviŋ aŋela lubunlubunŋ takatu ba ethak donŋtom ba ekaksa lôk leŋinŋmavi. ²³ Ma môlô lêk ôyô ek avômalô êvhavinŋ takatu ba ibitak hatôm avômalô ôdônŋ môŋ ba iniŋ athêŋ bôk eto yôv hêk malak leŋ. Ma lêk ôyô ek Wapômbêŋ atu ba avômalô idum abô hathak lôk nê thêthôŋ iniŋ dahô atu ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ yôv aleba êyô unlôv. ²⁴ *Môlô ôyô ek Yisu, anyô môlô atu ba hapesaŋ abô tabô lukmuk lôk môlô ôlêm ek thalalenŋ atu ba epaliv ba hanaŋ abô mavi anôŋ ba hamô vulinŋ ek Abel anêŋ thalalenŋ.

²⁵ *Noyabinŋ am! Miŋ lemôndônŋ kôtônŋ ek nodanô Wapômbêŋ atu ba hanaŋ abô ami. Sêbôk ma hanaŋ abô hamô pik. Ma avômalô êdô anêŋ nedanô ba miŋ hatôm nêsôv ami. Ma donŋtom lêk ma hanaŋ abô hadêŋ alalô hamô leŋ, loŋ mavi anôŋ atu ba hamô vulinŋ ek pik êntêk. Ba intu alalô adô, êŋ ma miŋ

* **12:11:** Jem 3:17-18 * **12:12:** Ais 35:3 * **12:13:** Snd 4:26 * **12:16:** Stt 25:29-34 * **12:17:**

Stt 27:30-40 * **12:18:** Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 * **12:19-20:** Kis 19:12-13; 20:18-21; Lo 5:22-27

* **12:21:** Lo 9:19 * **12:24:** Stt 4:10; Hib 8:6 * **12:25:** Hib 2:1-3; 10:26-29

hatôm nasôv ami. ²⁶ Sêbôk atu ma anêḡ abô bôk hayôkwij pik yôv halôk dum Sainai. Ma lêk habutiḡ abô ba hananḡ nena, “Tem êyôkwij pik esak loḡbô lôk leḡ imbiḡ.”

Hagai 2:6

²⁷ Ba hananḡ, “Tem yayôkwij pik esak loḡbô.” Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena tem nêḡ nômka takatu ba yani hapesanḡ vê. Nôm takêḡ tem êyôkwij lôkthô ek nômka vi atu ba miḡ hatôm yani êyôkwij ami, êḡ ma tem nêḡ.

²⁸⁻²⁹ *Ba alalô tem naja loḡ êḡ, loḡ atu ba miḡ hatôm nêyôkwij ami. Ma alalôaniḡ Wapômbêḡ ma hatôm atum ek esanḡ nômka sapêḡ. Ba intu nanêḡ leḡiḡmavi êndêḡ yani lôk nanêḡ yeḡ ma nakô lôk nanêḡ i ni namô yani vibij.

13

Abô anêḡ daḡ

¹ Môlô nobaloḡ auk lemimimbiḡ môlôviyanḡ loḡ lôklokwanḡ. ² *Ma noja avômalô loḡ buyanḡ thô. Avômalô doho bôk idum aêḡ ba ewa aḡeta thô ma doḡtom êthôḡ paliḡ. ³ Ma lemimimbi ḡê takatu ba êḡ koladôḡ ba nônêḡ i sa. Onja iniḡ malaiḡ êtôm atu ba oda hômô haviḡ i. Ma lemimimbi vi atu ba ewa vovanḡ. Onja iniḡ vovanḡ êtôm atu ba thêlô ewa.

⁴ *Avômalô takatu ba ewa i ma avômalô lôkthô miḡ nêḡ nena nôm oyanḡ ami. Ma Wapômbêḡ tem indum abô esak ḡê takatu ba idum sek haviḡ anyô yanḡ yanavi lôk ḡê takatu ba idum sek waliliḡ. Ba intu ḡê takatu ba ewa i miḡ nimbuliḡ iniḡ loḡ êk ami. ⁵ *Miḡ malemkilik limamôk esak valuseleḡ ami. Wapômbêḡ bôk hananḡ,

“Tem miḡ yatak o

lôk yambi o ni ami.”

Lo 31:6

Ba intu onanḡ, “Yenanḡ nômka sapêḡ ma hatôm ba yaleḡmavi”. ⁶ Aêḡ ba alalô abitak avômalô ḡê ba ananḡ nena,

“Anyô Bêḡ hêv yêlô sa

ba tem miḡ nakô ami.

Ma opalê hatôm indum malê esak yêlô?”

Karya Yeḡ 118:6-7

⁷ *Lemimimbi ḡê bêḡ takatu ba eyabiḡ môlô lôk enanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ môlô. Ma ôḡgô iniḡ bôk lo loḡ lôk iniḡ êvhaviḡ ba nosopa veḡiḡgwam.

⁸ Yisu Kilisi da hatôm wakbôk ma lêk êntêk ma wak nômbêḡ intu sapêḡ.

⁹ *Ba intu miḡ nosopa auk thôḡôthôḡ lomaloma ami. ḡê doho enanḡ auk mavi nena Wapômbêḡ anêḡ wapôm tem embatho alalôaniḡ kapôlôḡiḡ loḡ. Ma doḡtom esau nena nôm takatu ba êbôk hatôm da ma hêv ḡê eyanḡ sa, ma doḡtom miḡ hêv thêlô sa dokte ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba idum ku êḡ malak yeḡ bô iniḡ athêḡ mi ek nindum ku nêḡ alalôaniḡ loḡ êbôk da.

¹¹ *Alim anêḡ thalaleḡ ma anyô bêḡ habôk da hawa ba habitak hayô Loḡ Matherḡ Anôḡ Biḡ hatôm kambom lomaloma iniḡ da. Ma doḡtom iniḡ leḡviḡkupik êbôk hêk malak lôḡ viyaiḡ atu. Ma miḡ eyanḡ ami. ¹² *Aêḡ ba Yisu hawa vovanḡ hêk malak lôḡ viyaiḡ ek indum avômalô nimbitak matherḡ hathak yanida anêḡ thalaleḡ. ¹³ *Aêḡ ba alôana ek yani êndôk malak lôḡ êḡ viyaiḡ ek naja anêḡ mama atu ba bôk yani hawa. ¹⁴ *Pik êntêk ma tem êḡ

* **12:28-29:** Lo 4:24; 9:3 * **13:2:** Stt 18:1-8; 19:1-3; Lom 12:13 * **13:4:** Ep 5:5 * **13:5:** Lo 31:6,8; Jos 1:5 * **13:7:** 1Ko 4:16 * **13:9:** Lom 14:17 * **13:11:** Wkp 16:27 * **13:12:** Jon 19:17 * **13:13:** Hib 12:2 * **13:14:** Hib 11:10,16; 12:22

vauna. Ma donptom alalô ayabiñ malak lôñ atu ba tem êlêm ba êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.

15 *Yisu hêv i hatôm da. Ba intu alalô nandam anêñ athêñ ba nanêm yeñ êndêñ Wapômbêñ wak nômbêñ intu sapêñ. Ba alalôaniñ ku nanêm yeñ hêk alalô veññbôlêk ek nanêm êtôm alalôaniñ da ni êndêñ Wapômbêñ. 16 *Ba alalô ma avômalô wapôm ba nandum mavi êndêñ avômalô vî, êñ ma Wapômbêñ lamavi hathak da mavi êñ. Ba intu alalô miñ leññpaliñ wapôm êñ ami.

17 *Môlônim nê bêñbêñ idum ku eyabiñ môlô dahôlômim ma nê êñ tem nenan iniy ku lavôñ êndêñ Wapômbêñ. Ba intu nodañô iniy abô ba nodovak vibiy ek thêlô nindum iniy ku lôk leññmavi ma miñ leññmalain ami. Malain êñ tem miñ nê m môlô sa ami.

18 *Yêlô kapôlôñiy miñ hanañ yêlô bêñ ami ba intu yêlô ayala nena yêlô leññhaviñ namô batôñ oyañ. 19 Yahanañ lôklokwañ ek môlô noten mek ek yasôk kethen.

20 *Wapômbêñ bôk hawa alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu, boksipsip anêñ alañ anôñ vê hêk nãma hathak thalalen tabô atu ba anêñ dañ mi. Ma Wapômbêñ labali anêñ ôdôñ 21 nê m môlô auk mavi lôk lôklokwañ ek nundum malêla takatu ba yani lahaviñ ma indum ku êmô alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêñ lôkmanñiy êndêñ yani êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

22 Aiyañ thêlô, yahato kapyã bidoñna iyom. Aêñ ba yahanañ lôklokwañ ek môlô nodañô yenañ abô katô ek yambatho môlô loñ.

23 Odañô! Alalôaniñ aiyañ Timoti bôk hale yain yôv. Ba yani hayô kethen ma tem yambiñ yani ba yasôk.

24 Nônêm yêlôaniñ leññmavi êndêñ môlônim nê bêñbêñ lôk Wapômbêñ anêñ avômalô mather sapêñ. Avômalô Itali êv iniy leññmavi haviñ.

25 Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbiñ môlô lôkthô.

* 13:15: Sng 50:14,23 * 13:16: Plp 4:18 * 13:17: 1Te 5:12 * 13:18: Ap 24:16; 2Ko 1:12
* 13:20: Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pi 2:25

Jems anêḡ kapya Abô mōḡ

Jems ma Yisu anêḡ yaḡ molok. Yani hatô hadêḡ avômalô Israeḡ takatu ba êvhaviḡ Yisu ba êmô pik luvuluvu. Yani lahaviḡ iniḡ êvhaviḡ imbitak lôklokwaḡ ba hadôḡ thêlô ek neyabiḡ i esak malêla takatu ba enaḡ. Ma hik thô nena êvhaviḡ anôḡ ma anêḡ ku hêk haviḡ. Ma hanaḡ nena miḡ onaḡ abôma esak avômalô vi ami. Ma hadôḡ i nena mek ma nôḡm lôklokwaḡ anôḡ.

Hato kapya êntêk hadêḡ 50 mena 61 AD la. Ma 62 AD ma ik yani vônô.

Jems anêḡ lamavi

¹*Ya Jems, Wapômbêḡ lo Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ anyô ku. Yahato kapya êntêk hi ek avômalô Israeḡ ôdôḡ laumiḡ ba lahavuju takatu ba êsôv mayaliv ba i êmô luvuluvu anêḡ pik bêḡ êntêk lôkthô. Wاكلêvôḡ mavi!

Malaiḡ havatho ôêvhaviḡ loḡ

²*Aiyaḡ thêlô, malaiḡ lomaloma hapôm mōlô, êḡ ma lemimimbi nena nôḡm takêḡ ma nôḡm leḡiḡmavi iyom. ³*Môlô oyala nena malaiḡ takêḡ hasôm mōlônim ôêvhaviḡ ba hadum ek numiḡ lôklokwaḡ. ⁴Ma numiḡ lôklokwaḡ endeba ku êḡ injik anôḡ ba numbitak êtôm ḡê talaiḡ ba nundum nôḡmkama sapêḡ thêthôḡ iyom ek nôḡmla yaḡ miḡ êḡjêk ami. ⁵*Môlô te hêv yak hathak auk, êḡ ma eteḡ Wapômbêḡ ma tem nêḡm. Yani hathak habi anêḡ wapôm sam hadêḡ avômalô lôkthô ma miḡ hatatale i ami. ⁶Yani atu ba haterḡ ma nêḡmimbiḡ iyom ma miḡ anêḡ auk mayaliv ami. Anyô auk mayaliv ma hatôm ḡḡwêk budum ba lovak hayuv hi ba halêḡm. ⁷Anyô anêḡ aêḡ miḡ laimbi nena tem enja nôḡmlate êlêḡm anêḡ Anyô Bêḡ anêḡ ami. ⁸Yani ma anyô auk ju ba hadum nôḡmkama sapêḡ mayaliv.

Nê valu mi lôk ḡê valu bêḡ

⁹Aiyaḡ mena livôḡ la atu ba athêḡ mi hathak nôḡmkama pik ma êmô lôk lamavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôm ḡê lôk athêḡ bêḡ. ¹⁰*Ma ḡê lôk athêḡ bêḡ hathak nôḡmkama pik ma nêḡmô lôk leḡiḡmavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôm ḡê athêḡ mi ba tem nêḡnêḡm yak êtôm kamuḡ anêḡ vuak hêv yak. ¹¹Wak hapup ba habi lôklokwaḡ ba habôk kamuḡ ba iniḡ vuak lôk lêlêyaḡ mavi hakapok. Ma aêḡ iyom ḡê lôk valu bêḡ idum iniḡ ku denaḡ ba ema ma iniḡ nôḡmkama tem egeleḡḡ.

Wapômbêḡ miḡ halôk anyô leḡ ek nindum kambom ami

¹²Nê takatu ba imiḡ lôklokwaḡ hathak malaiḡ ma Wapômbêḡ lêk lamavi hathak i. Thêlô lovak ba tem neja lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ êtôm iniḡ vuli. Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô ek nêḡm êndêḡ ḡê takatu ba leḡiḡhaviḡ yani. ¹³Kambomlate miḡ hatôm êndôk Wapômbêḡ la ek indum kambom ami. Ma yani miḡ halôk anyôla la ek indum kambom ami. Ba intu nôḡmlate halôk lem ek undum kambom ma miḡ onaḡ nena, “Wapômbêḡ halôk yaleḡ ami.” ¹⁴Mi. Alalôaniḡ thethaḡak ma hatôm etak alim halôk lôḡm ek

* 1:1: Mat 13:55; Ap 15:13; Gal 1:19; 1Pi 1:1 * 1:2: Lom 5:3-5 * 1:3: 1Pi 1:7 * 1:5: Snd

2:3-6 * 1:10: Ais 40:6-7

nêbôv alim esak ba hakôk alalô leŋiŋ ek nandum kambom. ¹⁵ Ma thethanjak êŋ halumbak bêŋ ba anêŋ anôŋ ma kambom. Ma kambom êŋ anêŋ palumbak lôkthô ma ŋama.

¹⁶ Yenaj aiyaj lôkma anôŋ, noyabiŋ am ek anyôla miŋ esau môlô ami. ¹⁷ Wapôm lôk nôm mavi anôŋ sapêŋ ma halôk ba halêm anêŋ leŋ. Kamik Bêŋ atu ba hapesaj deda leŋ sapêŋ hêv wapôm mavi takêŋ. Wak lo bôlôvôŋ iniŋ deda hathak habitak yanja yanja, ma doŋtom Wapômbêŋ da hamô aêŋ iyom hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ¹⁸ *Yani anêŋ lahaviŋ ba intu alalô abitak anêŋ nali hathak abô avanôŋ. Hadum aêŋ ek alalô nambitak êtôm anêŋ nôm môŋ anôŋ ek nômkama vi atu ba hapesaj haviŋ.

Nodaŋô ba nosopa

¹⁹ Yenaj aiyaj lôkma anôŋ, môlô nodaŋô katô. Anyôla hanaŋ nômla ma nômô tiŋiŋ ba nodaŋô bônôŋ ma miŋ lemimmaniŋ ba nonaŋ viyaŋ ketheŋ ami. ²⁰ *Avômalô iniŋ leŋiŋmaniŋ miŋ hatôm eto avômalô ba nimbatak thêthôŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ami. ²¹ *Aêŋ ba notak nôm lônŋôlôŋ lôk kambom nômbêŋ êŋ. Ma nômô yaô ba nobaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba havatho halôk môlô loŋ. Abô êŋ ma hatôm nêv môlô bulubiŋ.

²² *Ma môlô nodaŋô abô êŋ ba nundum anêŋ ku imbiŋ. Olanô oyaŋ, êŋ ma hatôm osau amda. ²³ Anyôla te halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba miŋ hasopa ami ma hatôm ôpatu ba hayê thohavloma halôk liyali. ²⁴ Ma hatak liyali ba hi ma ketheŋ oyaŋ ma lapaliŋ nena yanida ma aisê. ²⁵ *Ma doŋtom ôpatu ba hatitiŋ balabuŋ mabuŋ êŋ ma miŋ lapaliŋ ami ma indum êtôm atu ba hanaŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem nêv mek ek anêŋ ku sapêŋ. Balabuŋ mabuŋ êŋ hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ.

²⁶ *Anyôla hanaŋ nena hasopa Wapômbêŋ ma doŋtom miŋ hayabiŋ abôlêk ami, êŋ ma hasau yanida ba nômkama sapêŋ atu ba hadum ek esopa Wapômbêŋ ma nôm oyaŋ. ²⁷ Lemhaviŋ osopa Kamik Wapômbêŋ ek êŋjê môlô êtôm nôm mabuŋ thêthê mavi, êŋ ma nundum aêntêk. Noyabiŋ avômena bilak lôk avi tôp esak iniŋ malaiŋ. Ma noyabiŋ amda ek pik malim miŋ esak môlô ami.

2

Noyabiŋ avômalô sapêŋ esak auk doŋtom

¹ *Yenaj aiyaj thêlô, alalô aêvhaviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi, yani ma deda lôkmanŋiŋ anôŋ. Ba intu noyabiŋ avômalô sapêŋ esak auk doŋtom ma miŋ nônêv nê lôk athêŋ bêŋ liŋ ma nosale nê lôk athêŋ mi thô ami. ² Odaŋô. Anyôla halêm hêv yeŋ haviŋ môlô ba hik kwêv mabuŋ anôŋ lôk mote gol. Ma anyô siv lôk nômkama mabô habitak hayô haviŋ. ³ Êŋ ma môlô ôêv athêŋ bêŋ hadêŋ anyô lôk kwêv mabuŋ ba onaŋ, “Ôlêm ômô loŋ mavi êntêk.” Ma onaŋ hadêŋ anyô siv nena, “Umiŋ loŋ intu” mena “Ôndôk ômô biŋ.” ⁴ Môlô udum aêŋ ma hatôm ovak avômalô vose hi ôdôŋ ju ba udum abô lokbaŋ hathak i.

⁵ *Yenaj aiyaj lôkma anôŋ, nodaŋô katô. Avômalô takatu ba avômalô pik êyê nena nê siv ma Wapômbêŋ bôk hatak i yôv ek nimbatak nê lôkmanŋiŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ba tem nêv athêŋ bêŋ êndêŋ i ek nêvô anêŋ loŋ lôkliŋyak

* **1:18:** Jon 1:13 * **1:20:** Sav 7:9 * **1:21:** Kol 3:8; 1Pi 2:1 * **1:22:** Mat 7:26; Lom 2:13

* **1:25:** Lom 8:2; Jem 2:12 * **1:26:** Sng 141:3 * **2:1:** Ap 10:34; Jem 2:9 * **2:5:** 1Ko 1:26-28

êtôm bôk habutiņ abô ek nê m êndêņ nê takatu ba leņiņhaviņ yani. Aêņ e? ⁶Ma doņtom ôpôlik ek nê siv. Ma opalê hathak hêv malaiņ hadêņ môlô ba havôv môlô hi loņ idum abô? Nê siv e? Mi, nê valu bêņ iyom. ⁷Ma thêlô êņ iyom intu enaņ abôma hathak unim alaņ Kilisi ba ibuliņ anêņ athêņ mavi.

⁸*Ma alalôaniņ kiņ Wapômbêņ anêņ abô balabuņ te hanaņ hêk anêņ kapyā nena, “Lemimbiņ avômalô êtôm atu ba lemhaviņ oda”. Udum aêņ ma mavi.

⁹*Ma doņtom ôêv nê lôk athêņ bêņ liņ ma ôpôlik hathak nê athêņ mi, êņ ma udum kambom ba balabuņ hik thô nena môlô ma nê ômô abô balabuņ lu.

¹⁰*Ma ôpatu ba hayabiņ balabuņ sapêņ ma doņtom hêv yak hathak bute, êņ ma habuliņ abô balabuņ lôkthô. ¹¹*Ôpatu ba hanaņ nena, “Miņ undum sek imbiņ anyô yaņ yanavi ami” lôk hanaņ haviņ nena “Miņ nuņgwik anyô vônô ami.” Ba intu miņ hudum sek haviņ anyô yaņ yanavi ami ma doņtom huik anyô vônô, êņ ma hômô abô balabuņ lu.

¹²*Aêņ ba malêla takatu ba udum lo onaņ ma lemimimbi nena Wapômbêņ tem indum abô esak balabuņ takatu ba hêv alalô vê hêk kambom anêņ lôklokwaņ. ¹³*Ma miņ hêv kapôlôm ek avômalô vi ami, êņ ma waklavôņ nindum abô ma Wapômbêņ tem miņ nê m kapô ek o ami. Ma doņtom hêv kapôlôm ek avômalô vi, êņ ma tem Wapômbêņ nê m kapô ba nê m môlô vê êņjêk loņ nindum abô.

Êvhaviņ anêņ ku mi, êņ ma ņama

¹⁴Yenaņ aiyaņ thêlô, anyô te hanaņ nena yani ma anyô hêvhaviņ ma doņtom miņ hadum mavi ami, êņ ma mavi e? Mi. Êvhaviņ anêņ aêņ tem nê m yaņ bulubiņ e? Mi. ¹⁵*Aiyaņ te mena livôņ late nô m lôk sôp mi ba hêv i sêkêya. ¹⁶Ma môlô te hanaņ hadêņ yani nena, “Nu lôk lemmavi, upuk sôp lôk noņgwaņ nô m.” Ma doņtom miņ hêv yani sa ami, êņ ma mavi aisê? ¹⁷Ma aêņ iyom ma êvhaviņ atu ba hêk wavo ma ku mi, êņ ma ņama.

¹⁸*Ma doņtom anyô late hanaņ nena, “Avômalô vi idum ku ma vi êvhaviņ iyom, ma luvi ma hatôm.” Ma doņtom yahanā nena, “Ya miņ hatôm yaņgê êvhaviņ atu ba ku mi ami. Ba intu tem yaņgik yenaņ yahêvhaviņ thô esak yenaņ ku.”

¹⁹Môlô ôêvhaviņ nena Wapômbêņ doņtom iyom hamô ba intu osoņ nena unim ôêvhaviņ ma anêņ ku mi ma hatôm e? Auk êņ ma auk mavi, ma doņtom miņ osoņ nena auk êņ intu mavi ek o ami. Mi, ņgôk eyala auk êņ haviņ, ma doņtom thêlô ma Wapômbêņ anêņ nê kambom ba intu êkô ba elowaliņ.

²⁰Môlô nê auk thôņôthôņ, lemimhaviņ noyala nena êvhaviņ atu ba hêk wavo ma anêņ ku mi, êņ ma nô m oyaņ e? ²¹*Lemimimbi alalôaniņ bumalô Ablaham. Yani bôk hêv nakaduņ Aisak hatôm da hayô hêk loņ êbôk da. Yani hadum ku êņ ba intu Wapômbêņ hanaņ nena yani ma anyô thêthôņ, aêņ e? ²²*Intu êņ, Ablaham anêņ hêvhaviņ lôk anêņ ku idum ku haviņ i. Ma anêņ ku hadum ba anêņ hêvhaviņ hik anôņ. ²³*Êņ ma habitak hatôm Wapômbêņ anêņ kapyā hanaņ, “Ablaham hêvhaviņ Wapômbêņ ba intu hayê yani nena anyô thêthôņ.” Ma halam yani nena anêņ anyô môlô. ²⁴Aêņ ba oyala nena ôpatu

* 2:8: Mat 19:19; Gal 5:14 * 2:9: Lo 1:17 * 2:10: Wkp 19:37; Nam 20:7-12,24; Mat 5:19

* 2:11: Kis 20:13-14; Lom 13:9 * 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13: Mat 5:7; 18:32-35

* 2:15: 1Jon 3:17 * 2:18: Gal 5:6 * 2:21: Stt 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18 * 2:23: Stt

15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8

ba hêvhavîj lôk hadum anêj ku havîj ma Wapômbêj dalam yani nena anyô thêthônj. Ma miñ hanañ abô êj hathak ôpatu ba hêvhavîj iyom ma anêj ku mi ami.

²⁵* Ma lemimimbi avi sek walilîj Lahap imbiñ. Yani ma aêj iyom. Hawa Israel iniñ nê êyê loñ vani ba hêv i sa ek elom buyan ba i. Yani hadum ku êj ba intu Wapômbêj dalam yani nena avi thêthônj. ²⁶ Kupik atu ba auk lôkmala miñ hamô ami, êj ma nãama. Ma êvhavîj atu ba anêj ku mi ma nãama aêj iyom.

3

Oyabinj vembôlêk mavi

¹ Aiyanj thêlô, alalô nayala nena Wapômbêj tem indum abô lôklokwanj ek yêlô atu ba adônj avômalô hathak êvhavîj. Ba intu miñ mólô bêj anônj nundum ek numbitak nê êdônj avômalô ami.

² Alalô lôkthô athak avak i silili ba adum kambom lomalomama. Anyôla miñ havak i silili hathak anêj abô ami, êj ma yani naman anônj ba hatôm eyabinj liñkupik sapêj. ³ Odañô. Avômalô ethak etak nôm yaônate hapalañaniñ hêk bokhos abôlêk ek êvôn hamô yak ma bok bêj êj hasopa iniñ leñjñhavîj. ⁴ Ma nômla yanj ma yeñ ñgwêk. Yeñ ñgwêk ma nômbêj ma lovak bêj hayuv ma hathak hasisunj yeñ êj ba hi. Ma doñtom nôm yaôna anônj te hêk dômlokwanj ek havusîj hi loñ atu ba alañ lahavîj ni. ⁵ Ma aêj iyom venjôlêk ma nôm yaôna ek leñjñkupik. Ma doñtom hatôm indum ku bêj lomalomama.

Lemimimbi nena atum yaôna hatôm esanj ba êmbôk kamunj bêj anônj.

⁶* Ma venjôlêk ma hatôm atum. Venjôlêk êj ma hayô siñ hathak kambom lomalomama ba halumbak bêj ba hadum leñjñkupik sapêj habitak lelaik. Atum êj halêm anêj loñ atum da hamô ba intu hatôm esanj alalôaniñ lôkmala sapêj, lêk êntêk êj endeaba êyô anêj danj.

⁷ Avômalô ethak ewa menak lo umya ma alim ñgwêk lôk alim lomalomama ba eyabinj ba êmô tiñj. ⁸* Ma doñtom anyô late miñ hatôm eyabinj abôlêk ek ênjêk tiñj ami. Mi, kambom hapipiyap hêk abôlêk ba hatôm sinîj habôk avômalô vônô.

⁹ Alalô êv yeñ hathak venjôlêk hadêj alalôaniñ Kamik Anyô Bêj. Ma venjôlêk doñtom êj iyom intu hanañ ek Wapômbêj imbulîj avômalô takatu ba yani hapesanj i hatôm yanida. ¹⁰ Venjôlêk doñtom êj iyom intu habô Wapômbêj lôk hanañ abôma havîj. Aiyanj thêlô, êj ma kambom anônj. ¹¹ Nãanj lôk ñgwêk hatôm nede valu abyanj te e? Mi anônj. ¹² Aiyanj thêlô, ñgwêk miñ hatôm nêma nãanj mavi êndênj alalô ami. Ma ñgôbêj miñ hatôm injik êtôm sabo ami. Ma yak te miñ hatôm injik êtôm ñgôbêj ami. Mi anônj.

Auk mavi halêm anêj Wapômbêj

¹³ Mólô opalê atu ba lôkauk bêj ba hayala Wapômbêj anêj lahavîj? Injik anêj auk mavi êj thô esak anêj kobom thêthônj lôk ku takatu ba hadum ba hamô malînyaô. ¹⁴ Ma doñtom lemdanj hathak athêj bêj hêk kapôlôm ba hudum ek osale anyô vi thô ba ômônj, êj ma miñ ômbô o ba onanj nena hosopa abô avanônj ami. Êj ma honanj abôyanj ba hubulîj abô avanônj. ¹⁵ Auk êj ma auk pik lôk kapôlônj bô ba halêm anêj Sadanj. Ma miñ halêm anêj leñj ami. ¹⁶ Loñ atu ba kobom ethale anyô vi thô lôk leñdanj hathak athêj bêj hêk, êj

* 2:25: Jos 2:1-21; Hib 11:31

* 3:6: Mat 12:36-37; 15:11,18-19

* 3:8: Lom 3:13

ma tem ôpôm nena nômkama sapêḡ hamô mayaliv ma kambom lomalama hêk havinḡ.

¹⁷ Ma doḡtom auk atu ba halêm anêḡ leḡ ma mabuḡ anôḡ. Auk êḡ hadum ek avômalô nêḡmô yôhok imbinḡ i lôk netauvinḡ i ma nêwê abô vibinḡ, ma nêḡnêḡ kapôlôḡinḡ lôk nindum ku mavi lomalama, ma nindum kobom doḡtom êḡndêḡ avômalô lôkthô ma nesopa thêlôda ininḡ abô sapêḡ. ¹⁸* Avômalô yôhok takatu ba êthak idum ek avômalô nêḡmô yôhok imbinḡ i ma hatôm evatho ininḡ yanḡvêk ba hik anôḡ, êḡ ma kobom thêthôḡ mavi lomalama.

4

Anyô lahavinḡ nômkama pik ma hatôm hik vovak hadêḡ Wapômbêḡ

¹* Malê te hadum ba môlô lemimḡaḡa ba uik vovak havinḡ am? Nôm takêḡ halêm anêḡ unim thethaḡak takatu ba îbisok ek nundum kambom lomalama e? Intu êḡ. ² Môlô lemimhavinḡ nômlate atu ba mi hêk môlô. Ba intu môlô malemimkilik hathak nôḡm êḡ ba uik anyô vônô ma doḡtom miḡ owa ami. Êḡ ma hadum môlô lemimḡaḡa ba uik vovak hathak. Môlô miḡ onanḡ hik Wapômbêḡ liḡ ami ba intu miḡ owa ami. ³ Ma onanḡ hik yani liḡ hathak nômlate ma miḡ othak owa ami eka? Unim auk ma lokbaḡ ba lemimhavinḡ noja ek injik unim thethaḡak vônô iyom. Ba intu yani havasinḡ nôḡm êḡ ek môlô.

⁴* Môlô ma hatôm avômalô takatu ba idum sek walilinḡ ba êpôlik ek Wapômbêḡ ma evalonḡ nômkama pik majanḡ. Odaḡô! Opalêla takatu ba leḡinḡhavinḡ nômkama pik ma pik anêḡ ḡê môlô ba hatôm ik vovak hadêḡ Wapômbêḡ. ⁵ Wapômbêḡ anêḡ abô te bôk hananḡ nena, “Wapômbêḡ madaluk ladaḡ hathak auk lôkmala atu ba hêv hadêḡ alalô.” Hosonḡ nena abô êḡ ma nôḡm oyanḡ e? Mi anôḡ! ⁶* Ma Wapômbêḡ lahavinḡ nêḡm alalô sa ba intu habi anêḡ wapôm sam bêḡ anôḡ hadêḡ alalô. Hatôm anêḡ kapyḡ hananḡ nena, “Wapômbêḡ havasinḡ ek ḡê êbôdi ma hêv wapôm ek ḡê etauvinḡ i.” *Gutpela*

Sindaun 3:34

⁷* Aêḡ ba nodovak Wapômbêḡ. Ma nobasinḡ am ek Sadaḡ, êḡ ma tem yani etak môlô ba êsôv. ⁸* Ma unu bidonḡ ek Wapômbêḡ ma tem yani êlêm bidonḡ ek môlô. Ma môlô ḡê takatu ba udum kambom, nusik bahemim ek nundum mavi. Ma môlô ḡê auk ju, notak auk yanḡ ek unim kapôlôḡmim imbitak mabuḡ mavi. ⁹ Ma lemimimbi môlôḡnim kambom ba nodanḡ lôk lemimmalainḡ. Ma miḡ nomalik lôk lemmavi ami. Mi, kapôlôḡmim malainḡ ba nodanḡ asêḡ malêḡ. ¹⁰* Notauvinḡ am êḡḡêk Anyô Bêḡ ma, ma tem êsô môlô liḡ.

Miḡ nonanḡ abôḡma esak anyô vi ami

¹¹ Aiyanḡ thêlô, miḡ nonanḡ abôḡma esak môlôviyanḡ ami. Môlô takatu ba onanḡ abôḡma hathak môlôviyanḡ mena otatale môlôviyanḡ, êḡ ma hatôm onanḡ abôḡma lo otatale abô balabuḡ. Ma otatale abô balabuḡ, êḡ ma miḡ osopa abô balabuḡ êḡ ami. Mi, ubitak hatôm abô balabuḡ anêḡ alarḡ. ¹²* Ma doḡtom abô balabuḡ anêḡ alarḡ ma doḡtom iyom. Yani êḡ iyom hatôm indum abô ek anêḡ mavi nêḡmô ma anêḡ kambom nêḡmbini. O opalê ba honanḡ avômalô ininḡ kambom bêḡḡ?

* **3:18:** Mat 5:9; Hib 12:11 * **4:1:** Lom 7:23 * **4:4:** Lom 8:7; 1Jon 2:15 * **4:6:** 1Pi 5:5

* **4:7:** Ep 6:12 * **4:8:** Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 * **4:10:** Jop 5:11; 1Pi 5:6 * **4:12:** Lom 2:1;

Miñ nobam amda ami

13 *Odañô katô! Mólô takatu ba onañ, “Yaô mena yamuñ la ma tem yêlô ana malak bêñ te ek nandum ku valu êtôm sondabêñ te êmô loñ êñ ek napôm valuselej bêñ.” 14 *Aisê ka onañ aêñ? Oyala nôm atu ba tem imbitak e? Mi, ôthônñ nôm atu ba tem imbitak êndêñ yamuñ! Ma mólônim lôkmala ma hatôm atum yova atu ba hamô dokte iyom ma tem mi. 15 Aêñ ba mavi ek mólô nonañ aêntêk, “Anyô Bêñ anêñ lahavinñ, êñ ma tem yêlô namô lôkmala ba nandum nôm takatu ba leññhabi ek nandum.” 16 Ma donjom mólô othak ôbôam ba obam am. Êñ ma kambom. 17 *Aêñ ba opalê atu ba hayala kobom mavi ma donjom miñ hadum ami, êñ ma hadum kambom.

5

Nê lôk nômkama bêñ nôkô ek am

1 Mólô avômalô lôk nômkama bêñ, odañô katô! Malaiñ lomalom ma tem êpôm mólô ba intu nodañ asêñ malêñ. 2 *Mólônim nômkama sapêñ lêk hapalê ma didu lêk edabêñ unim kwêv lo sôp ba hatitip 3 ma da lêk hathañ unim gol lo seleva. Ma da êñ tem imbitak êtôm atum ek esañ mólô lemvimkupik lôk injik mólônim kambom thô. Waklavôñ pik lo leñ anêñ danj lêk habobo, ma donjom ôvôlô nômkama denañ. 4 *Lemimimbi esak unim nê ku takatu ba idum ku êmô unim ku kapô. Miñ ôêv i vuli hatôm iniñ ku ami ba iniñ asêñ hi hapôm Anyô Bêñ Lôklokwañ Lôkthô Anêñ Ôdôñ ba lêk halañô yôv. 5 *Mólô ômô pik ma osopa unim lemimhavinñ lôk thethanak ba oañ nôm bêñ hatôm etak bok halôk balam lukmuk ba êthônñ iniñ waklavôñ nijik i vônô lêk habobo. 6 Mólô othak udum abô ek nijik nê thêthônñ vônô ma miñ êwê kambom êñ viyanñ ami.

Ôpôm malaiñ ma nômô malinñaô

7 *Aêñ ba aiyañ thêlô, nômô malinñaô ma noyabinñ Anyô Bêñ anêñ endelêm. Lemimimbi nê takatu ba evatho nômkama halôk ku kapô. Thêlô êmô malinñaô ba eyabinñ ôthôm lo wak ek nindum iniñ ku vêmam. Êñ ma tem nôm indumbak ba injik anôñ mavi. 8 *Ma nômô malinñaô aêñ iyom ma nobatho kapôlôlimin loñ. Anyô Bêñ anêñ waklavôñ endelêm lêk habobo.

9 Aiyañ thêlô, miñ kapôlôñ diñdiñ esak am ami ek Anyô Bêñ miñ indum abô esak mólô ami. Odañô, balabunñ anêñ alañj lêk hamiñ unyak abôlêk yôv ek nundum abô!

10 Aiyañ thêlô, lemimimbi plopet taksêbôk ba enañ abô hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ. Ewa vovanñ ma donjom êmô malinñaô. 11 *Ma avômalô takatu ba ewa malaiñ ba imiñ lôklokwañ ma ayala nena thêlô ewa Wapômbêñ anêñ mek mavi. Ma bôk olañô Jop anêñ kukuthiñ e? Hawa malaiñ bêñ ma donjom hamiñ lôklokwañ. Anyô Bêñ ma anyô lahiki lôk kapô malaiñ hathak anêñ avômalô ba intu havenñ yam ma hadum mavi hadêñ yani.

Miñ alalô nanañ avanôñ binj dake ami

12 *Aiyañ thêlô, nômbêñ ma aêntêk. Miñ nonañ nena avanôñ binj dake esak leñ lo pik mena nômla ek embatho unim abô loñ ami. Mi, hudum aêñ, êñ ma

* 4:13: Luk 12:18-20 * 4:14: Sng 39:5,11; Snd 27:1 * 4:17: Luk 12:47 * 5:2: Mat 6:19
 * 5:4: Lo 24:14-15 * 5:5: Luk 16:25 * 5:7: Lo 11:14; Jer 5:24 * 5:8: Lom 13:11-12; 1Pi 4:7
 * 5:11: Kis 34:6; Jop 1:21-22; 2:10; Sng 103:8 * 5:12: Mat 5:34-37

yakô osau ba tem Anyô Bêᶇ nêᶇ vovanᶇ êᶇdêᶇ o. Ba intu honanᶇ nena tem undum nôᶇlate, êᶇ ma undum êᶇtôm atu ba honanᶇ. Ma hôᶇdô ek undum, êᶇ ma onanᶇ nena mi ek miᶇ undum ami.

Nê êᶇhaviᶇ iniᶇ mek ma lôᶇklokᶇ

¹³Malaiᶇ la hapôm môle te, êᶇ ma eteᶇ mek. Ma môle te lamavi, êᶇ ma nêᶇ yeᶇ ek êᶇmbô Wapômbeᶇ. ¹⁴*Ma môle te hapôm lijiᶇ, êᶇ ma endam avôᶇmalô êᶇhaviᶇ iniᶇ avaka ek neteᶇ mek êᶇyô yani vov lôᶇ nisik esak nôᶇm lêᶇlêᶇ esak Anyô Bêᶇ anêᶇ athêᶇ. ¹⁵*Ma iniᶇ mek atu ba eteᶇ lôᶇ êᶇhaviᶇ ma tem indum ôᶇpêᶇ mavi ma Anyô Bêᶇ tem êᶇsô yani liᶇ. Ma bôᶇ hadum kambom la, êᶇ ma tem Anyô Bêᶇ nêᶇ anêᶇ kambom êᶇ vê. ¹⁶Ba intu môle toᶇtom nonanᶇ unim kambom bêᶇ imbiᶇ am ma noteᶇ mek esak am ek numbitak mavi. Anyô thêᶇthôᶇ anêᶇ mek ma lôᶇklokᶇanᶇ ba tem injik anôᶇ.

¹⁷*Lemimbi plopet Elia. Yani ma anyô hatôm alalô. Lavidonᶇ ba hateᶇ mek ek miᶇ ôᶇthôm injik ami, êᶇ ma ôᶇthôm miᶇ hik ami hatôm sondabêᶇ lô ma wata te. ¹⁸*Vêᶇ ma hateᶇ mek hathak loᶇbô ma ôᶇthôm hik ba nôᶇmkama pik hik anôᶇ mavi.

Ôᶇpatu ba hêᶇ yak ma noja yani esak loᶇbô

¹⁹*Yenanᶇ aiyanᶇ thêᶇlô, môle te hêᶇ yak hathak abô avanôᶇ ba môle te hawa ôᶇpêᶇ hatup, ²⁰*êᶇ ma lemimimbi nena, “Ôᶇpatu ba hêᶇ anyô hadum kambom te anêᶇ auk sa ek hatak anêᶇ kambom, êᶇ ma hêᶇ ôᶇpêᶇ vê hêᶇ ᶇama ma haluviᶇ anêᶇ kambom bêᶇ anôᶇ.”

* 5:14: Mak 6:13 * 5:15: Mat 17:18-20 * 5:17: 1Kiᶇ 17:1; 18:1 * 5:18: 1Kiᶇ 18:42-45
 * 5:19: Gal 6:1 * 5:20: Snd 10:12; 1Pi 4:8

Pita anêḡ kapyá mōḡ Abô mōḡ

Pita ma Yisu anêḡ aposel laumiḡ ba lahavuju takatu te. Hato kapyá êntêk ek embatho ḡê êvhaviḡ takatu ba avômalô vi êv malaiḡ lomaloma hadêḡ i loḡ. Ma hato ek injik loḡôndê atu ba Wapômbêḡ lahavij ḡê êvhaviḡ nesopa. Hato ek avômalô Israêl lôk avômalô loḡ buyanj haviḡ.

Hato kapyá êntêk hadêḡ 64 AD la.

Pita anêḡ lamavi

¹Ya Pita, Yisu Kilisi anêḡ aposel, yahato kapyá êntêk hadêḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba êsôv mayaliv ba i êmô loḡ luvuluvu anêḡ Pontus lo Galesia ma Kapadosia lo Esia ma Bitinia. ²*Wakamik Wapômbêḡ bôk hayala mólô lôkthô ba bôk halam mólô yôv. Ma Lovak Mathen hadum ba ubitak mathen ma bôk hapaliv Yisu anêḡ thalalen ek nosopa Wapômbêḡ. Ma wapôm lôk labali êmbôlô mólô kapôlômim siḡ.

Alalô aêv maleḡij ek naja bulubiḡ

³Nambô Wapômbêḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô Wapômbêḡ. Yani hêv kapô ek alalô bêḡ anôḡ ba hik Yisu Kilisi liḡ hêk ḡama ek embathu alalô esak loḡbô ek namiḡ lôklokwaḡ ba nanêm maleḡij ⁴*ek naja lôkmala atu ba ḡama lôk lelaik mi ba miḡ hatôm ekapok ami. Ma yani hayabiḡ lôkmala êḡ hamô malak leḡ. ⁵*Alalô aêvhaviḡ ba intu anêḡ lôklokwaḡ hakalabu alalô siḡ ek nêḡ alalô bulubiḡ endeba pik lo leḡ anêḡ dan ma avômalô sapêḡ tem nêḡê. ⁶⁻⁷*Aêḡ ba mólô lemimmavi anêḡ dôêḡ. Gol ma pulusikna ba tem mi. Ma atum hathaḡ gol êḡ ek injik anôḡ thô. Ba êvhaviḡ anêḡ mavi hamôḡ ek gol. Ba intu malaiḡ lomaloma hamô vauna ba hadum ek injik unim ôêvhaviḡ anêḡ anôḡ thô ek Yisu endelêm ma tem nêḡ mólô athêḡ bêḡ lôk deda lôkmaḡij ma nêḡ mólô liḡ. ⁸⁻⁹*Mólô lemimhaviḡ Yisu ba ôêvhaviḡ yani ma doḡtom miḡ bôk ôyê yani ami. Ma lêk owa êvhaviḡ anêḡ anôḡ ma bulubiḡ atu ba Wapômbêḡ tem nêḡ êndêḡ mólô. Ba intu lêk mólô lemimmavi anôḡ ba ôbôam.

¹⁰*Sêbôk ma plopet enaḡ abô hathak wapôm atu ba tem êlêm êndêḡ mólô. Ma bulubiḡ êḡ, ma thêlô leḡijhabi lôklokwaḡ lôk êbôlêm auk hathak. ¹¹*Ma Kilisi anêḡ Lovak Mathen atu ba hamô thêlôniḡ kapôlôḡij hik auk thô hadêḡ i ba hanaḡ hathak vovaḡ takatu ba tem Kilisi enja vêm ka enja athêḡ lôkmaḡij embenjam. Ma plopet êbôlêm auk hathak wak alête intu nôḡ êḡ tem imbitak ba imbitak aisê? ¹²Ma hik abô takêḡ thô hadêḡ plopet nena ku taksêbôk bôlada idum ma miḡ idum ek nêḡ thêlôda iyom sa ami. Mi. Nêḡ alalô lôkthô sa. Ma doḡtom lêk hêv Lovak Mathen anêḡ leḡ ba halêm ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi takêḡ lôkthô bêḡ êndêḡ mólô. Ma aḡela vovaḡ ek neja auk takêntêk imbiḡ.

Nômô mathen

* **1:2:** Lom 8:29; 2Te 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Jon 10:28; 17:11 * **1:6-7:** Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:2-3; 1Pi 5:10 * **1:8-9:** Jon 20:29; 2Ko 5:7 * **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27

13 Ba intu nôpôpêk am lôk nupuk am loŋ ma malem endahaliŋ Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ atu ba tem endelêm ek noja wapôm atu ba tem nêm êndêŋ môlô. 14-16 *Môlô nôômô êtôm avômena takatu ba ethak esopa abô hatôm bôk eto nena,

“Ya mathen. Ba intu nôômô mathen.”

Wok Plis 11:44-45

Yani ma mathen. Aêŋ ba môlô nôômô mathen êtôm yani atu ba halam môlô. Ma miŋ nosopa thetharjak êtôm sêbôk atu ba môlô nê auk mi ami.

17 *Pik êntêk ma hatôm unyak kudum iyom ba unim unyak anôŋ ma hamô buyaŋ. Aêŋ ba ôpatu ba olam nena Wakamik intu nôômô tiŋiŋ êmô yani vibin ek malê nena yani hathak hatitiŋ avômalô lôkthô iniŋ ku ba miŋ hathale nê loŋ buyaŋ thô ma hêv anêŋ avômalô liŋ ami. Mi. 18-19 *Libumi iniŋ bôk lo loŋ sêbôk ba esopa ma miŋ hik anôŋ mavi ami. Ma doŋtom lêk oyala nena Wapômbêŋ hapole môlô vé hathak Kilisi anêŋ thalalen atu ba anêŋ vuli bêŋ ba hatôm boksipsip atu ba anêŋ kambom lo palê mi lôk miŋ hapole môlô hathak nôm pulusikna hatôm seleva lo gol ami. 20 *Sêbôk atu ba epesaŋ pik ma Wapômbêŋ halam Kilisi. Ma doŋtom lêk pik lo leŋ anêŋ daŋ ba Wapômbêŋ bôk hik yani thô yôv ek nêm môlô sa. 21 *Yani iyom intu hik Kilisi liŋ hêk ŋama ba hêv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ yani ek môlô nônemimbiŋ lôk nônem malemim êndêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba Kilisi intu hadum ba môlô ôêvhaviŋ Wapômbêŋ.

22-25 *Môlô bôk osopa Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ lôk ôvôkwiŋ am yôv. Ma lêk môlô lemimhaviŋ môlôviyaŋ katô anôŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ abô anêŋ lôkmala hamô ba tem êmô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma hadum ku ba havathu môlô hathak loŋbô. Ma anêŋ vék atu ba môlô upup habitak miŋ vék ŋama ami ma mi anôŋ. Yaŋ vék êŋ intu ida hamô lôkmala wak nômbêŋ intu sapêŋ hatôm bôk eto nena,

“Anyô lôkthô ma hatôm kavik dahô,

ma iniŋ lôkmaŋgiŋ ma hatôm thiliŋ vuak;

kavik dahô hakapok

ma thiliŋ vuak êv yak

ma doŋtom Anyô Bêŋ anêŋ abô tem ida êmô aêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

Aisaia 40:6-8

Aêŋ ba lemimimbiŋ am lôk nônem kapôlômim êndêŋ am. Ma abô êŋ iyom intu bôk anar hadêŋ môlô yôv.

2

1 *Ba intu nônem nôm lomaloma takêntêk vé. Siniŋ, abôyaŋ, iluviŋ auk kambom hathak auk thêthôŋ, leŋdaŋ, lôk etatale anyô yaŋ. 2-3 *Môlô bôk osaê Anyô Bêŋ anêŋ va nena vasiŋ. Aêŋ ba nupipiyap ek nunum sum atu ba mabuŋ anôŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ hatôm amena lukmuk atu ba evathu ek môlô nundumbak esak bulubiŋ.

Alalô ma hatôm valu lôkmala ek nedav unyak mathen

4-5 *Yani ma valu lôkmala atu ba avômalô êpôlik hathak. Ma doŋtom yani ma Wapômbêŋ anêŋ payeŋ anôŋ atu ba halam. Ma môlô hatôm valu lôkmala êŋ haviŋ ba nôlêm êndêŋ yani ek endav anêŋ unyak mathen êŋ esak môlô. Ba

* 1:14-16: Wkp 19:2; 20:7; Mat 5:48; Lom 12:2; Ep 2:3; 4:17-18 * 1:17: Lom 2:11; ALK 2:23

* 1:18-19: Ap 20:28; Hib 9:12-14 * 1:20: Ep 1:4; 2Ti 1:9-10 * 1:21: Jon 14:6; Lom 5:1-2

* 1:22-25: Ais 40:6-8; Jon 13:34; Lom 12:10 * 2:1: Ep 4:22; Jem 1:21 * 2:2-3: Sng 34:8

* 2:4-5: Ep 2:21-22; ALK 1:6

lêk ubitak anêḡ ḡê êbôk da matherḡ ek nôbôk anêḡ da. Da takêḡ ma Yisu Kilisi anêḡ ku ba Wapômbêḡ hawa lôk lamavi. ⁶*Hatôm bôk eto halôk Wapômbêḡ anêḡ kapya aêntêk,

“Ôḡgô. Bôk yahadó valu lôklokwanḡ te hamô Saion
ba tem embalonḡ unyak lonḡ.

Yada yahatak hatôm payerḡ anôḡ.

Ma ôpatu ba hêvhavinḡ yani

ma tem miḡ nêḡm mama êḡḡerḡ yani ami. Mi anôḡ.”

Aisaia 28:16

⁷*Aêḡ ba môlô vi lêk ôêvhavinḡ ba ôyé valu êḡ hatôm payerḡ anôḡ. Ma vi miḡ êvhavinḡ ami ba intu Wapômbêḡ anêḡ abô hanarḡ nena,

“Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landinḡ anôḡ.”

Kapya Yerḡ 118:22

⁸*Ma abô yarḡ hanarḡ nena,

“Valu yaôna te ek ende anyô liliḡ ba imbi i pôḡêḡ
lôk valu bêḡ te ek nembak sisilimbiḡ ba nêḡm yak.”

Aisaia 8:14

ḡê takatu ba êḡḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ma tem indum ba thêlô nêḡm yak.

⁹*Ma doḡtom môlô ma avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ halam yôv. Môlô ma kinḡ anêḡ ḡê êbôk da lôk avômalô ôḡḡerḡ matherḡ. Yani bôk halam môlô ba otak momarḡinirḡ ba ôlêḡ umirḡ anêḡ deda lôkmanḡirḡ anôḡ kapô. Aêḡ ba môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô takatu ek nonarḡ anêḡ nômkama mavi takatu ba hadum lôkthô bêḡ. ¹⁰*Sêbôk ma môlô avômalô palirḡ. Ma doḡtom lêk ma môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô. Sêbôk ma miḡ hêv kapô hadêḡ môlô ami. Ma doḡtom lêk hêv kapô.

Alalô namô thêthôḡ

¹¹*Aiyarḡ thêlô, môlô ma hatôm ḡê lonḡ buyarḡ lôk ḡê takatu ba etak inirḡ lonḡ. Ba intu yahalarḡ ek notak thetharḡak takatu ba hik vovak hadêḡ dahôlôḡmim.

¹²*Nômô batôḡ oyarḡ ek ḡê daluk esorḡ nena môlô ḡê lemimmanirḡ ba etharḡ môlô, êḡ ma tem nêḡê môlônim ku mavi atu ba udum ma nebam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ êḡḡerḡ anêḡ waklavôḡ endelêḡ.

Nômô ḡê bêḡbêḡ vibirḡ

¹³⁻¹⁵*Wapômbêḡ laharḡinḡ môlô nundum mavi êḡḡerḡ avômalô takatu ba miḡ ewa auk mavi ami ek thêlô nesarḡ venirḡbôlêk sirḡ. Aêḡ ba nôḡḡ gavman inirḡ ḡê bêḡbêḡ sapêḡ vibirḡ êḡḡḡḡ atu ba Anyô Bêḡ anêḡ laharḡinḡ. Nômô kinḡ vibirḡ. Yani hamôḡ ek eyabinḡ avômalô lôkthô. Ma nôḡḡ kinḡ anêḡ ḡê ku takatu ba hêv ek nêḡm malairḡ êḡḡerḡ avômalô takatu ba idum kambom ma nêḡbô avômalô takatu ba idum mavi. ¹⁶Môlô ma hatôm avômalô takatu ba bôk epole yôv. Ma doḡtom môlô ma Wapômbêḡ anêḡ ḡê ku. Ba intu miḡ nunduvirḡ am esak auk nundum kambom ami. ¹⁷*Nômô tinḡinḡ imbirḡ avômalô sapêḡ. Lemimbirḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô. Thêlô ma môlôviiyarḡ. Ma nôkô ek Wapômbêḡ ba nôḡḡḡ athêḡ bêḡ êḡḡerḡ kinḡ.

¹⁸*Ma môlô ḡê takatu ba udum ku hamô anyô yarḡ vibirḡ nosopa unim ḡê bêḡbêḡ inirḡ abô. Vi ma yôhok ma vi ma lerḡinḡarḡḡḡḡ ma doḡtom nôḡḡ thêlô vibirḡ. ¹⁹Ba intu ôyé nena êv vovarḡ oyarḡ hadêḡ môlô takatu ba osopa

* **2:6:** Ais 28:16; Ep 2:20 * **2:7:** Sng 118:22 * **2:8:** Ais 8:14 * **2:9:** Lo 7:6; 14:2; Ais 9:2; Ap 26:18; Ep 5:8 * **2:10:** Hos 2:23 * **2:11:** Gal 5:17,24 * **2:12:** Mat 5:16 * **2:13-15:** Tit 3:1; 1Pi 3:16 * **2:17:** Lom 12:10 * **2:18:** Ep 6:5

Wapômbêḡ, êḡ ma numiḡ lôklokwaḡ ma tem Wapômbêḡ lamavi esak môlô.
 20 *Ma môlô udum kambom ba ik môlô ba umiḡ lôklokwaḡ ma tem nebam môlô e? Mi. Udum mavi ba owa vovaḡ oyaḡ, êḡ ma tem Wapômbêḡ lamavi êndêḡ môlô. 21 *Kilisi hawa vovaḡ ek nêḡ môlô sa. Ma aêḡ iyom ma Wapômbêḡ halam môlô ba hapesaḡ loḡôndê ek nosopa Kilisi vaḡgwam.
 22 **“Yani miḡ hadum kambom lôk miḡ hanaḡ abôyaḡ te ami.” Aisaia 53:9*
 23 *Ma thêlô enaḡ abôḡma hathak yani ma doḡtom yani miḡ hanaḡ viyaḡ ami. Êv vovaḡ hadêḡ yani ma doḡtom miḡ hadum nôḡma ek hawê kambom êḡ viyaḡ ami. Mi. Yani hêv ida hi hadêḡ ôpatu ba hadum abô thêthôḡ anôḡ iyom ek indum anêḡ abô. 24 *Yanida liḡkupik hawa alalôaniḡ kambom hathak alovalaḡaḡsiḡ ek alalô nambôliḡ dômiḡ esak kambom ma namô thêthôḡ iyom. Ma anêḡ bêlêḡma hadum o mavi. 25 *Sêbôk ma môlô hatôm boksipsip mathaḡô ma lêk ôvô ôlêḡm unim alaḡ lôk ôpatu ba hayaḡiḡn môlô.

3

Nê ewa i iniḡ abô

1-2 *Ma môlô avi nôḡmô mayaô ba nôḡmô unim anyô vibiḡ ek yani êḡjê nena hosopa Wapômbêḡ ba hômô mathêḡ. Ku êḡ tem êḡbôv yamalô atu ba hapôlik hathak Wapômbêḡ endelêḡ esopa yani. 3 *Miḡ nubutiḡ lemkaḡôk ḡaḡḡ lôk notak mote gol lomaloma lôk noba sôḡ kêkêlô lomaloma ek numbitak êtôm vuliḡ biḡ ami. 4 Mi. Môlô kapôlômim indum môlô êtôm vuliḡ biḡ. Avi yôhok labalinena iniḡ sôḡ takêḡ tem miḡ nema ami ma Wapômbêḡ hayê hatôm nôḡmlate anêḡ vuli bêḡ. 5 Sêbôk ma avi mathêḡ takêḡ êv maleniḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba êḡmô iniḡ anyô vibiḡ. Êḡ ma loḡôndê êḡ hadum thêlô ibitak vuliḡ biḡ 6 *hatôm Sala. Yani halaḡô yamalô ba halam yani nena anyô bêḡ. Aêḡ ba nôḡmô batôḡ oyaḡ lôk miḡ nôkô ek malaiḡ ami, êḡ ma tem numbitak Saḡa nali.

7 *Ma anyô aêḡ iyom. Avi iniḡ lôklokwaḡ ma vauna ek anêḡ ba intu onja auk mavi ba ôḡmô mavi imbiḡ vônim ek Wapômbêḡ endaḡô anêḡ mek. Mamu luvu tem noja Wapômbêḡ anêḡ wapôm doḡtom atu ba nôḡmô lôkḡmala. Ba intu undum mavi êndêḡ vônim.

Nômô yôhok imbiḡ am

8 Yôv. Môlô lôkthô nôḡmô esak auk doḡtom imbiḡ am. Ma môlô te hawa malaiḡ ma nôḡnêḡ yani thêvô. Ma lemimimbiḡ am êtôm môlôviyaḡ. Lôk lemim injik am esak ḡê takatu ba ewa malaiḡ ma nôḡmô maliḡyaô. 9 Wapômbêḡ bôk halam o. Ba intu anyôla habuliḡ o mena hanaḡ abôḡma hathak o ma miḡ nuḡḡwik kambom êḡ liliḡ ami ek onja nôḡm mavi embenḡ yam. 10-12 *Wapômbêḡ hanaḡ,
 “Anyô Bêḡ ma hayê ḡê thêthôḡ

ma lêndôḡ hakyav ek endaḡô thêlôniḡ mek.

Ma doḡtom mathêlêv hathak ôpatu ba hadum kambom.
 Aêḡ ba opalê atu ba lahaviḡ anêḡ lôkḡmala êḡmô mavi,

* 2:20: 1Pi 3:14,17 * 2:21: Mat 16:24; Jon 13:15 * 2:22: Ais 53:9 * 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9

* 2:24: Ais 53:5-6; Lom 6:11 * 2:25: Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * 3:1-2: Ep

5:22 * 3:3: 1Ti 2:9 * 3:6: Stt 18:12 * 3:7: Ep 5:25 * 3:10-12: Sng 34:12-16

ma eyabinj dahalañ esak abô kambom
 ma abôlêk kupik esak abôyañ.
 Ma nêmi liliñ esak kambom ma indum mavi.
 Ma endañviñ esak êmbôlêm auk êmô yôhok.”

Kapya Yeñ 34:12-16

Avômalô mavi atu ba ewa vovay

13 Nôpôviñ am ek nundum mavi, êñ ma opalê hatôm imbuliñ môlô? Mi.
 14 *Ma donjom howa malaiñ hathak mavi takatu ba hudum ma Wapômbêñ
 tem lamavi esak o. Ba intu
 “miñ ôkô lôk lemmalaiñ esak nê kambom takêñ ami.” *Aisaia 8:12*
 15 Ma undum ek kapôlôm êmô Anyô Bêñ Kilisi vibiñ. Ma ôpôpêk oda wak
 nômbêñ intu ek anyôla hanañ hik o liñ ma onañ bêñ esak nômi takatu ba hêv
 malem hathak. 16 *Ma ômô maliñyaô ba onañ abô êñ ma miñ otatale avômalô
 vi ami. Ma ôsô o ba oya ek anyôla hanañ abôma hathak o mena hathañ o
 hathak hosopa Kilisi, êñ ma tem yanida mama. 17 Wapômbêñ lahavij onja
 vovay ba intu hudum mavi ba howa vovay, êñ ma mavi anôñ. Ma donjom
 hudum kambom ba howa vovay, êñ ma miñ mavi ami. 18 Kilisi hawa vovay
 bôlôñ te iyom ek injik kambom anêñ ku vônô. Anyô thêthônj hêv avômalô
 kambom sa ek endom i ba ini êndêñ Wapômbêñ. Ik yani vônô hamô pik
 ma Lovak Matherj hêv lôkmala hadêñ yani. 19 Vêm ma hi hanañ Wapômbêñ
 anêñ abô hadêñ ngôk takatu ba êmô koladônj. 20 *Sêbôk ma miñ thêlô elañô
 Wapômbêñ anêñ abô ami. Yani hanañ hadêñ Noa ek epeañ yeñ. Ma hamô
 maliñyaô ba hayabinj ek thêlô nedañô anêñ abô. Ma donjom naju hatôm
 bahenji ba lahavulô iyom elañô ba intu ñañ hêv i bulubiñ. 21 Ma ñañ êñ
 ma hatôm lavônjin ek ôpatu hathik ñañ tem enja bulubiñ aêñ iyom. Ma ñañ
 êñ miñ hathik leñvijkupik anêñ lelaik vê ami. Mi. Ôpêñ hathô ida ba haya
 ek havak abô haviñ Wapômbêñ. Êñ ma hatôm Yisu anêñ haviyô hêv ôpêñ
 bulubiñ. 22 Yisu intu bôk hi malak leñ ba hamô Wapômbêñ bañ vi anôñ. Ma
 añela lôk nômi lôklokwañ ma iniñ lôklijyak sapêñ êmô yani vibiñ.

4

Ôpôpêk o ek osopa Wapômbêñ

1 *Kilisi hawa vovay hamô pik. Ba intu ôpôpêk oda ma onja auk êñ iyom.
 Ôpatu ba hawa vovay bôk hatak kambom yôv ba 2 hathak hasopa Wapômbêñ
 anêñ lahavij iyom. Ma miñ hathak hasopa avômalô pik iniñ thethanj
 lomalama aleba hama ami. 3 *Sêbôk ma osopa nê daluk iniñ auk takêntêk,
 thethanj lomalama lôk inum waiñ ba molo ma sek walilij lôk ibi anyô leñij
 hathak auk mayaliv ma kobom mama takatu ba êv yeñ hadêñ ngôkba. Bôk
 udum lôbôlônj ba hatôm. 4 Ma miñ hôpôviñ o ba hôsôv halôk lôv daim bomañ
 atu haviñ thêlô ami ba intu thêlô esoñ kambom ba etatale o. 5 Ma donjom tem
 nindum abô esak yani atu ba lêk hapôpêk i yôv ek endañô nê lôkmala lôk nê
 ñama iniñ abô. 6 Aêñ ba intu bôk enañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ nê takatu
 ba bôk ema yôv. Thêlô bôk ema hatôm avômalô pik lôkhô ma donjom Lovak
 Matherj hatôm nêmi lôkmala êndêñ i ek thêlô nêmi lôkmala imbiñ Wapômbêñ.

* 3:14: Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20; 4:14

* 3:16: 1Pi 2:12

* 3:20: Stt 6:1-7:24

* 4:1:

Lom 6:2,7 * 4:3: Ep 2:2-3

7* Nômkama lôkthô anêj darj lèk habobo. Aêj ba ôpôpêk o esak auk mavi lomaloma lôk upuk o loj ek oterj mek. 8* Lejinhavinj i hathak havuliv kambom bêj anôj sinj. Ba intu ôpôvinj o esak kobom lejhavinj i. Êj ma nômbêj. 9* Ma noja avômalô êvhavinj thô ma minj nosa i ami. 10* Wapômbêj habi anêj wapôm sam hadêj avômalô tomtom. Ba noyabinj wapôm takêj ek nundum ku esak ek nêm avômalô vi sa. 11 Ma anyôla hananj Wapômbêj anêj abô ma enanj katô ma minj endela ami. Ma anyôla hêv avômalô sa ma indum esak Wapômbêj anêj lôklokwanj takatu ba hêv hadêj yani ek nebam Wapômbêj anêj athêj esak Yisu Kilisi anêj ku. Athêj bêj lôk lôkmanjinj ma yanida anêj wak nômbêj intu sapêj. Avanoj.

Avômalô êvhavinj takatu ba ewa vovanj

12 Aiyanj thêlô minj nosoj kambom ba nonanj nena, "Aisê ba malainj hapôm ya?" Mólô owa vovanj hatôm atum hathanj mólô ek injik am thô. 13* Howa vovanj hatôm Kilisi ma ômbô o ek waklavôj atu ba Wapômbêj hik anêj deda lôkmanjinj thô ma tem mólô nômbô am bêj anôj. 14* Mólô ma Kilisi anêj avômalô ba Wapômbêj anêj Lovak Matherj lôkmanjinj lèk hayô hamô mólô. Ba intu anyôla hatatale am, ma Wapômbêj lèk lamavi hathak mólô. 15 Ma huik anyô vônô mena howa vani mena hudum kambom lomaloma mena howa ku anêj ôv oyanj hathak o ba howa vovanj bêj, êj ma minj mavi ami. 16 Ma o anyô hôêvhavinj Kilisi ba howa vovanj minj o mama ami. Ômbô Wapômbêj esak athêj mavi atu ba howa. 17 Ma lèk waklavôj hayô ek Wapômbêj anêj avômalô nindum abô. Alalô atu ba aêvhavinj tem ana êmôj ek nandum abô. Ma vi atu ba minj esopa Wapômbêj anêj Abô Mavi ami, kikaknena. Vuli alê intu tem neja?

18 "Aêntu malainj ek nê thêthôj neja bulubinj, ma malê te tem êpôm nê daluk lôk nê idum kambom?"

Gutpela Sindaun

11:31

19 Ba intu Wapômbêj hadum ek anyôla hawa malainj ma ôpêj nêm ida êndêj Wapômbêj ba indum mavi iyom. Yani hapesanj nômkama lôkthô ba intu tem eyabinj alalô dedauj mavi.

5

Abô ek avaka

1 Ya Pita avaka hatôm mólô vi atu ba alalô ananj Kilisi anêj vovanj bêj. Kasana ma Wapômbêj tem injik anêj deda lôkmanjinj thô ma alalô lôkthô tem naja ininj sam wapôm tomtom. Ba intu yahananj hadêj avaka takatu ba êmô havinj mólô 2* nena noyabinj Wapômbêj anêj avômalô takatu ba bôk êv hadêj mólô hatôm boksipsip anêj alanj hayabinj anêj bok. Wapômbêj lahavinj nena nônem lêlê esak anêj ku takatu ba lahavinj nundum. Minj mólô popabuk ami. Ma nôpôvinj am esak ku êj. Ma minj nôkôkam esak valuselenj ami. Mi. 3* Ômô malinjaô ek avômalô nêgê ba nesopa vemgwam. Ma minj ombam o esak nê atu ba êmô o vibinj ami. 4 Ma Alanj Bêj hayô ma tem onja kulunj lôkmanjinj atu ba tem minj imbitak yaôna ami.

Noba kwêv nômô malinjaô

* 4:7: Lom 13:11-12 * 4:8: 1Pi 1:22 * 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Lom 12:6-8 * 4:13: Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7
* 4:14: 1Pi 2:20 * 5:2: Jon 21:15-17; Ap 20:28 * 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tit 2:7

⁵* Ma anyô muk nômo nê bênbên vibin aên iyom. Ma avômalô lôkthô neba kwêv nêmo malinjaô.

“Wapômbên havôlinj dôm ek nê ebam i, ma donjom hêv anênj wapôm hadênj nê êmo malinjaô.” *Gutpela Sindaun 3:34*

⁶* Aênj ba nômo malinjaô êmo yani banj lôklokwanj vibin ek anênj waklavônj ma tem nêv mólô linj. ⁷* Wapômbênj lahiki hathak mólô ba intu nônem unim malainj lôkthô ni êndênj yani.

Ungwik vovak lôklokwanj

⁸* Nupuk am loj ba nôngwêk lélê. Ôpatu ba lamaninj ek mólô ma Sadanj atu ba kapôhônô inanj avunj laion ba habôlêv mólô havenj ek esanj ba enjanj lévôkê. ⁹* Hoyala nena vovanj ênj intu lék hapôm mólôvianj anênj pik êntêk ba intu nobalorj unim ôêvhavinj loj ma ungwik vovak lôklokwanj esak yani.

¹⁰Ma tem noja vovanj bidorj oyanj. Ma Wapômbênj ôpatu ba hêv mólô wapôm ba halam mólô hathak Kilisi ek nômo anênj lôkmanjinj atu ba tem êmo wak nômbênj intu sapênj, yani tem epesanj mólô esak lojbô ba nêv lôklokwanj ma embatho mólô loj lôk indum mólô numinj majanj êtom landinj havalorj unyak loj. ¹¹Wapômbênj ma lôkmanjinj hatôm wak nômbênj intu ênj sapênj. Avanoj.

Abô anênj danj

¹²* Silas, ôpatu ba hêv ya sa bênj anônj ba yahayê hatôm yenanj aiyanj hatô yenanj auk lôkthô halôk kapya bidorj êntêk. Yahananj lôklokwanj hadênj mólô nena auk nômbênj êntêk ma Wapômbênj anênj wapôm avanoj ek yambatho mólô loj. Ba intu numinj lôklokwanj. ¹³* Avi atu ba hamô Babilon ma bôk elam yani yôv havinj mólô, yani lôk yenanj okna Mak êv ininj lejinjmavi hadênj mólô. ¹⁴Nokam am tomtom esak kobom lejhavinj i. Yôhok êmo imbinj mólô atu ba ômo havinj Kilisi.

* **5:5:** Snd 3:34; Ep 5:21; Jem 4:6 * **5:6:** Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 * **5:7:** Mat 6:25-30

* **5:8:** 1Te 5:6 * **5:9:** Ep 6:11-13; Jem 4:7 * **5:12:** Ap 12:2,25; 13:13; 15:22,37-40 * **5:13:** Ap 12:2; 2Ti 4:11

Pita anêᶇ kapyā yaᶇ Abô mōᶇ

Aposel Pita hato kapyā êntêk. Yani havatho ᶇê êvhaviᶇ loᶇ ek nêᶇmô mathenᶇ. Ma hananᶇ ek nindum ku ek neyala Kilisi mavi. Hato ek neyabinᶇ i esak kédôᶇwaga abôyaᶇ takatu ba êᶇmô avômalô êvhaviᶇ kapô. Lôk hato nena Kilisi tem endelêᶇm ba leᶇᶇinᶇimbi nôᶇm êᶇᶇ ba nêᶇmô thêthôᶇ.

Hato kapyā êntêk hadêᶇᶇ 67 AD la.

Pita hêv lamavi

¹ Ya Saimon Pita, Yisu Kilisi anêᶇᶇ anyô ku ma aposel atu yahato kapyā êntêk hadêᶇᶇ avômalô takatu ba bôk êvhaviᶇ yôv. Ma alalôaniᶇ Wapômbêᶇᶇ da lôk Yisu Kilisi atu ba êv mólô bulubiniᶇ intu thêthôᶇ. Ba yêlôaniᶇ êvhaviᶇᶇ ma anêᶇᶇ vuli bêᶇᶇ hatôm mólônim ôêvhaviᶇ. ² Bôk oyala Wapômbêᶇᶇ lo alalôaniᶇ Anyô Bêᶇᶇ Yisu Kilisi ba wapôm lo labali êᶇbôlô mólô kapôlôᶇmim siᶇ.

Loᶇôndê nindumbak mavi

³ Yani ma lôkmaᶇᶇiᶇ anêᶇᶇ ôdôᶇᶇ ba hamô batôᶇᶇ oyaᶇᶇ ba halam alalô. Anêᶇᶇ lôklokwaᶇᶇ ma halêᶇᶇ anêᶇᶇ Wapômbêᶇᶇᶇ ba hêv nôᶇmkama lôkthô hadêᶇᶇ alalô ek nasopa anêᶇᶇ lahaviᶇᶇ ba namô lôkmala. ⁴ Ba intu habutiᶇᶇ abô ba abô êᶇᶇ ma lôkmaᶇᶇiᶇᶇ ba anêᶇᶇ vuli ma bêᶇᶇᶇ ek epole alalô vê êᶇᶇᶇk pik anêᶇᶇ palê ôvathek atu ba halêᶇᶇ anêᶇᶇ thethaᶇᶇak ek nambitak êtôm Wapômbêᶇᶇᶇ da.

⁵ Ba intu ôpôviᶇᶇ o esak êvhaviᶇᶇ ek ôᶇbôlô nôᶇm takêᶇtêk, ôᶇmô batôᶇᶇ oyaᶇᶇ lôk onja auk katô ⁶* ma upuk o loᶇᶇ lôk umiᶇᶇ lôklokwaᶇᶇ lôk osopa Wapômbêᶇᶇ anêᶇᶇ lahaviᶇᶇ ⁷ lôk undum mavi êᶇdêᶇᶇ mamuyaᶇᶇ ma lemimbiᶇᶇ avômalô ⁸ ek nôᶇm takêᶇtêk indumbak ni ba ni ek indum ku endeba inᶇᶇk anôᶇᶇ ek onja auk katô esak alalôaniᶇ Anyô Bêᶇᶇ Yisu Kilisi. ⁹ Anyôla hêv yak hathak nôᶇm takêᶇtêk ma hatôm anyô mabapu lôk mapusiᶇᶇ ba bôk êvôkwiᶇᶇ anêᶇᶇ kambom yôv ma doᶇtom lapaliᶇ.

¹⁰ Aêᶇᶇ ba aiyaᶇᶇ thêlô nôpôviᶇᶇ am ek nundum nôᶇm takêᶇᶇ ek inᶇᶇk thô nena Wapômbêᶇᶇᶇ bôk halam mólô ba habi baᶇᶇ hayô hêk mólô ba tem miᶇᶇ nôᶇnêᶇᶇ yak ami. Milôk. ¹¹ Ma Anyô Bêᶇᶇ Yisu Kilisi alalôaniᶇᶇ bulubiᶇᶇᶇ tem êᶇbôlô mólô esak anêᶇᶇ wapôm ba enja mólô thô ek numbitak nôyô anêᶇᶇ loᶇᶇ lôkliᶇᶇyak atu ba anêᶇᶇ daᶇᶇ mi.

Nodaᶇô Wapômbêᶇᶇ anêᶇᶇ abô avanôᶇᶇ

¹² Mólô bôk oyala nôᶇm takêᶇᶇ sapêᶇᶇ ba bôk olaᶇô Wapômbêᶇᶇ anêᶇᶇ abô avanôᶇᶇ ba ôêv haviᶇᶇ lôklokwaᶇᶇ. Ma doᶇtom yahavatho mólô loᶇᶇ lôbôlôᶇᶇᶇ hathak abô êᶇᶇ ek miᶇᶇ mólô lemimpaliᶇᶇ ami. ¹³⁻¹⁴* Kasana ma yenaᶇᶇ unyak kudum tem neja vê hatôm alalôaniᶇᶇ Anyô Bêᶇᶇ Yisu Kilisi hik thô hadêᶇᶇ ya. Ba intu yahamô unyak kudum êntêk ek yandum yenaᶇᶇ ku katô ek yangᶇᶇik mólônim auk liᶇᶇ iyom. ¹⁵ Ma yaleᶇᶇvidoiᶇᶇ ek waklavôᶇᶇᶇ atu ba yaha ma tem mólô lemimimbi esak abô nôᶇmbêᶇᶇᶇ atu ba bôk yahananᶇ.

¹⁶* Yêlô bôk ayê anêᶇᶇ lôkmaᶇᶇiᶇᶇᶇ hathak yêlô maleᶇᶇiᶇᶇᶇ ba intu anaᶇᶇ hadêᶇᶇᶇ mólô nena alalôaniᶇᶇ Anyô Bêᶇᶇ Yisu anêᶇᶇ lôklokwaᶇᶇ ma bêᶇᶇ anôᶇᶇ ba tem

* **1:6:** Gal 5:22-23 * **1:13-14:** Jon 21:18-19; 2Ko 5:1 * **1:16:** Mat 17:1-5

endelê m esak lorjbô. Ba yêlô miñ abi môlô lemim hathak kukuthiñ êntêk ami.

¹⁷ *Yani hawa deda lôk athêñ lôkmañgiñ halê m anêñ Kamik Wapômbêñ. Ma kaêk te dalam yani hêk Deda Lôkmañgiñ ba hanañ nena, “Ôpêntêk ma yenañ okna atu ba yalenhaviñ videdaun. Ma ya kapôlôñ mavi hathak yani.”

¹⁸ Yêlô amô dumlolê matheñ haviñ yani ma alañjô abô êñ halê m anêñ leñ.

¹⁹ Ma yêlô ayala nena plopet iniñ abô ma avanôñ ba intu nodañjô abô êñ katô ba nosopa endeba wak ipup lôk vuliñ lôkbôk imbi êndôk môlô kapôlô m im. Abô êñ ma hatôm wak hapup ba habi deda halôk loñ momañiniñ ek nô m mavi. ²⁰⁻²¹ *Ba auk bêñ atu ba noyala ma aêntêk. Miñ anyô da iniñ auk ba enañ abô plopet ami. Mi. Lovak Matheñ hadum ku ba hêv Wapômbêñ anêñ abô ba enañ bêñ. Ba plopet iniñ abô ma miñ thêlôda iniñ auk ami. Mi.

2

Wapômbêñ tem imbuliñ kêdôñwaga abôyañ

¹ *Ma dorñtom kêdôñwaga abôyañ doho tem nê m ô môlô malêvôñjô êtôm plopet abôyañ doho bôk ê m ô avômalô bô sêbôk malêvôñjô. Ma tem nimbi môlô lemim liñ esak auk lokbañ ba nimbuliñ môlônim ôêvhaviñ. Ma iniñ auk êñ tem indumbak endeba nêpôlik esak alañjô atu ba bôk hêv i vuli yôv. Aêñ ba kasana ma Wapômbêñ tem imbuliñ i. ² Ma avômalô bêñ anôñ tem nesopa iniñ auk ba nindum sek lôk mama lomalom a endeba avômalô daluk nêgê ba nenañ abô m a esak Wapômbêñ anêñ abô avanôñ. ³ Thêlô malenjikilik ek neja nô mkama bêñ anôñ. Ba tem nenañ abôyañ lôk nimbi môlô lemim ek neja môlônim valuseleñ. Sêbôk ma Wapômbêñ hanañ nena tem thêlô nema ba yani miñ hêk sô m ami. Ba intu tem imbuliñ thêlô. Avanôñjô.

⁴ *Ma anêñ añela idum kambom ba hatak i halôk loñ atum ba havalonj i loñ hamô lôv momañiniñ endeba nindum abô m. Ma miñ hêv thêlô vê ba i oyañ ami. ⁵ *Ma avômalô bô sêbôk takatu ba bôk êdô Wapômbêñ ma hêv ñañbô ba habuliñ i ma miñ hêv thêlô vê ba i oyañ ami. Mi. Hêv Noa ôpatu ba hanañ abô thêthôñjô lôk avômalô bahenvi ba lahavulô iyom bulubiñ. ⁶ *Ma hanañ ba atum hathañ Sodom lo Gomola ba kabukla ba ema ek avômalô nêgê nena avômalô takatu ba miñ esopa Wapômbêñ ami tem neja malaiñ. ⁷⁻⁸ *Ma Lot anyô thêthôñjô atu ba hamô haviñ avômalô takatu ba êvôliñ dô miñjô ek Wapômbêñ anêñ abô ma hayê lôk halañjô thêlônijô thethañak lo kambom lomalom a. Ba yani lamalaiñ lôk lahiki bêñ ba Wapômbêñ hêv yani iyom bulubiñ. ⁹ Anyô Bêñ bôk hadum nô m takêñ yôv. Ba intu tem nê m avômalô takatu ba esopa yani bulubiñ esak malaiñ lomalom a. Ma embalonj ñê leñôndôñjô kôtôñjô sapêñ loñ ba neja vovañ ê m ô endeba waklavôñjô nindum abô. ¹⁰ *Avanôñjô biñ. Ñê êñ esopa leñviñkupik anêñ thethañak lelaik lomalom a ba êpôlik hathak ñê bêñbêñ iniñ abô ma tem neja vovañ bêñ ek avômalô vi. Ñê takêñ êv ida liñ lôk leñôndôñjô kôtôñjô. Ma miñ êkô ek nenañ abô m a esak añela lôk athêñ takatu ba ê m ô malak leñ ami. ¹¹ *Añela ma iniñ lôklokwañ bêñ ba hamôñjô. Ma dorñtom miñ ê m ô Wapômbêñ anêñ loñ hadum abô ba etatale ñê lôkmañgiñ takêñ ami. Mi. ¹² *Ma dorñtom kêdôñwaga abôyañ takêñ ethak enañ abô m a hathak auk

* **1:17:** Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35 * **1:20-21:** 2Ti 3:16; 1Pi 1:11-12 * **2:1:** Mat 24:11; Jut 4

* **2:4:** Jut 6 * **2:5:** Stt 6:5-8:19; 2Pi 3:6; Hib 11:7; 1Pi 3:20 * **2:6:** Stt 19:24; Jut 7 * **2:7-8:** Stt

19:1-16 * **2:10:** Jut 7-8,16 * **2:11:** Jut 9 * **2:12:** Jut 10

takatu ba miŋ eyala ami. Thêlô hatôm alim lomaloma takatu ba iniŋ auk mi ba evaloŋ i loŋ ek nijik i vônô ma thêlô intu tem mi aêŋ iyom.

¹³ Thêlô êv vovaŋ hadêŋ avômalô vi ma Anyô Bêŋ tem injik vovaŋ êŋ liliŋ. Wاكلêvôŋ biŋ ma thêlô miŋ mama ami ma leŋiŋmavi hathak nindum iniŋ thethaŋak lomaloma. Thêlô eyaŋ nôm haviŋ mólô ba leŋiŋmavi hathak iniŋ kambom ma doŋtom thêlô ma hatôm nôm palê lôk lelaik. ¹⁴ Ma thêlô maleŋiŋkik ba idum sek haviŋ avi wak nômbêŋ intu ma miŋ etak ami. Ma êvôv avômalô takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusikna ek nesopa i. Thêlô bôk êdôŋ i yôv hathak auk nêbôv valuseleŋ lôk nômkama mavi ênjêk avômalô vi. Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv nena tem imbuliŋ i. ¹⁵ *Ma thêlô bôk etak loŋôndê thêthôŋ ba everŋ mayaliv ba esopa Beo nakaduŋ Balam, ôpatu ba lahaviŋ kambom anêŋ vuli. ¹⁶ *Ma bok doŋki abôlêk putup ma doŋtom hanaŋ abô hatôm anyô ba hayanda plopet Balam êŋ ek nêma anêŋ auk molo atu vê.

¹⁷ *Thêlô ma hatôm ŋaŋma, ma doŋtom hamoma. Wak hêk sawa daim ba thêlô ma hatôm buliv lelaik ba avômalô leŋiŋmavi. Ma doŋtom lovak hayuv vôkê. Aêŋ ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ loŋ momaŋiniŋ kambom anôŋ ek thêlô.

¹⁸ Thêlô ebam i hathak abô takatu ba anêŋ anôŋ mi. Ma avômalô êvhaviŋ lukmuk takatu ba bôk etak nê daluk iniŋ auk ba ik kapôlôŋiŋ liliŋ, ma doŋtom ibi thêlô leŋiŋ hathak pik anêŋ thethaŋak lomaloma ba êvôv i hatup. ¹⁹ Thêlô ibutiŋ abô ba enaŋ nena, “Yêlô tem napole mólônim yak vê.” Ma doŋtom bumalô bôbô bôk eto abô hathak nê takêŋ nena, “Thêlôda iniŋ alaŋ hamô ba alaŋ êŋ ma kambom takatu ba havalon i loŋ ek imbuliŋ i.”

²⁰ *Opalêla takatu ba bôk eyala Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ ba êsôv hêk lelaik pik êntêk ba i vêm ma idum hathak loŋbô aleba evaloŋ i, êŋ ma tem nêmo kambom anôŋ ek bôsêbôk. ²¹ *Avômalô takatu ba êthôŋ loŋôndê thêthôŋ paliŋ tem nêmo mavi ek avômalô takatu ba eyala Wapômbêŋ anêŋ abô matheŋ takatu ba hêv hadêŋ i ma doŋtom êvôliŋ dômiŋ. ²² Abô bute bôk hanaŋ avanôŋ hathak i nena, “Avuŋ te hamoteŋ ma havôhi hayaŋ anêŋ motêŋ hathak loŋbô.” *Gutpela*

Sindaun 26:11

Ma buyaŋ hanaŋ nena,
“Bok te hathik i ba mabuŋ mavi
ma hathak havôhi hik tumutum hathak loŋbô.”

3

Kapya êntêk anêŋ ôdôŋ

¹ Aiyaŋ thêlô, yenaŋ kapy aŋ sêbôk lôk yaŋ êntêk ma yahato luvi hathôk ek mólô ek yaŋgik mólônim auk liŋ esak auk mabuŋ. ² *Yaleŋhaviŋ nena abô moŋ taksêbôk ba plopet matheŋ enaŋ lôk abô majaŋ takatu ba Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ bôk hêv ba yêlô mólônim aposel anaŋ hadêŋ mólô ma nobaloŋ loŋ.

Anyô Bêŋ anêŋ wاكلavôŋ

³ *Odanô katô. Pik lo leŋ anêŋ daŋ ma nê abôma tem nêlêm nêyo ek mólô ba nesopa ida iniŋ thethaŋak ba nenaŋ abôma lomaloma nena, ⁴ * “Bôk ibutiŋ

* **2:15:** Nam 22:7; Jut 11; ALK 2:14 * **2:16:** Nam 22:28-35 * **2:17:** Jut 12-13 * **2:20:** Mat 12:45 * **2:21:** Luk 12:47-48 * **3:2:** Jut 17 * **3:3:** 1Ti 4:1; Jut 18 * **3:4:** Mat 24:48

abô yôv nena Kilisi tem endelê. Ma alalôaniḡ kamik aposel bôk ema yôv. Ma anêḡ anôḡ êsê? Ôḡḡô. Môḡ anôḡ sêbôk ba Wapômbêḡ hapesaḡ pik êntêk aleba lêk ma nôḡm êḡ miḡ habitak ami.” 5 *Thêlô bôk etak abô taksêbôk ba Wapômbêḡ hanaḡ ba leḡ habitak. Ma hawa ḡaḡ ba hapesaḡ pik ma hasuḡ ḡaḡ ba pik moma habitak hêk. 6 *Vêḡm ma hawa ḡaḡ êḡ ba hasuḡ hayô pik vôv ba habuliḡ nôḡmkama sapêḡ. 7 Ma abô êḡ ma Wapômbêḡ da hanaḡ ba bôk hatak wak te yôv ek êḡmbôk pik lo leḡ êntêk. Ma hayabiḡ waklavôḡ nindum abô ek imbuliḡ avômalô takatu ba miḡ esopa yani ami.

8 *Aêḡ ba aiyarḡ thêlô, miḡ lemimpaliḡ abô êntêk ba tem yanarḡ ami. Anyô Bêḡ hayê sondabêḡ 1,000 ma hatôm wak te iyom ma wak te iyom ma hatôm sondabêḡ 1,000. 9 *Ba intu Anyô Bêḡ hamô malinḡyaô ek alalô nande kapôlôḡiḡ liliḡ ek miḡ nanêḡ yak ami. Lôk miḡ hapôviḡ abô takatu ba habutiḡ ami haleba avômalô esonḡ nena yani hasau la.

10 *Ma waklavôḡ atu ba Yisu endelêḡ ma tem êtôm anyô vani. Ma diḡdiḡ bêḡ tem indili leḡ ba nôḡmkama takatu ba hamô leḡ tem imbuliḡ ba atum esaḡ. Ma pik lôk anêḡ nôḡmkama sapêḡ tem ende liliḡ ba êḡmô oyarḡ.

11-12 Ma nôḡmkama lôkthô tem imbuliḡ aêḡ iyom. Aêḡ ba tem umbitak anyô aisê? Ba intu oyabiḡ Wapômbêḡ anêḡ waklavôḡ endelêḡ ma ôḡmô mathenḡ ma osopa Wapômbêḡ anêḡ abô ek waklavôḡ êḡ êlêḡ kethenḡ. Wak êḡ ma tem atum esaḡ leḡ ba nôḡm takêḡ tem vovaḡ indinḡ i ba nipulusik. 13 *Ma doḡtom Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô yôv ba intu alalô nayabiḡ leḡ lo pik lukmuk atu ba tem imbitak êtôm ḡê thêthôḡ ininḡ loḡ.

Abô anêḡ daḡ

14 Aiyarḡ thêlô, môlô lêk oyabiḡ nôḡm takêḡ ba intu nôpôviḡ am ek Wapômbêḡ êḡjê nena môlô ḡê mabuḡ lôk lelaik mi ek nôḡmô labali imbiḡ yani.

15 *Lemimbi abô êntêk. Anyô Bêḡ hamô malinḡyaô ek avômalô nedaḡô anêḡ abô ek nêḡm i bulubiḡ. Wapômbêḡ bôk hêv auk êḡ hadêḡ alalôaniḡ aiyarḡ anôḡ Pol ba intu hato abô hadêḡ alalô. 16 Yani hato hathak nôḡm takêḡ lôkthô halôk anêḡ kapy. Vi ma auk lôkmaḡḡiḡ ba malainḡ ek avômalô neyala. Ma avômalô doho ininḡ auk ma pulusikna lôk mayaliv ba iluviḡ Pol anêḡ abô hatôm bôk iluviḡ Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba eto ba intu tem neja malainḡ.

17 *Aiyarḡ thêlô, môlôda bôk oyala auk takêntêk. Aêḡ ba noyabiḡ am ek ḡê kambom takatu ba ininḡ auk ma lokbaḡ ek miḡ nêbôv môlô vê êḡḡêk pik thektheḡ êntêk ba lêk umiḡ ami. 18 Ma nundumbak esak wapôḡm lôk auk mavi hathak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ bulubiḡ. Nanêḡ yani liḡ êḡndêḡ êntêk ma wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

* 3:5: Stt 1:6-9 * 3:6: Stt 7:11; 2Pi 2:5 * 3:8: Sng 90:4 * 3:9: Hab 2:3; 1Ti 2:4 * 3:10: Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Te 5:2 * 3:13: Ais 65:17; 66:22; ALK 21:1,27 * 3:15: Lom 2:4 * 3:17: Mak 13:33; 1Ko 10:12

Jon anêᶇ kapyā mōᶇ Abô mōᶇ

Sebedi namalô aposel Jon hato kapyā êntêk hadêᶇ avômalô êvhavîᶇ. Kêdônᶇwaga abôᶇaᶇ bôk êlêm ba enaᶇ nena dahôlônᶇ ma nôᶇ mavi ma kupik ma kambom ba thai ma nôᶇ lokwanᶇju. Ba enaᶇ nena Kilisi anêᶇ dahô iyom intu halêm anêᶇ leᶇ ma anêᶇ kupik ma miᶇ Kilisi ami. Ma enaᶇ nena kupik hatôm idum kambom ma dahô ma mabuᶇ mavi denaᶇ. Jon halaᶇô abôᶇaᶇ êᶇ ba intu hato kapyā êntêk ek thêlô neyabinᶇ i esak abôᶇaᶇ takêᶇ.

Hato kapyā êntêk hadêᶇ 85 lo 95 AD malêvônᶇ doho la.

Abô lôkmala halêm yaiᶇ

¹*Yêlô ato hathak Abô atu ba hêv lôkmala ba hêk hadêᶇ sêbôk atu ba mōᶇ anôᶇ. Yêlô bôk alañô lôk ayê hathak maleᶇiᶇ lôk atitiᶇ ba baheriᶇ hasôm havîᶇ. ²*Lôkmala êᶇ bôk habitak yaiᶇ ba yêlô ayê ba ik loᶇ ba intu anaᶇ abô hathak lôkmala atu ba nêᶇ wak nôᶇbêᶇ intu sapêᶇ bêᶇ hadêᶇ môlô. Bôk hamô havîᶇ Lambô vêm ma hik i thô hadêᶇ yêlô. ³Nôᶇkama takatu ba yêlô bôk ayê lôk alañô yôᶇ ma lêk anaᶇ bêᶇ hadêᶇ môlô ek nôᶇmô esak doᶇtom imbiᶇ yêlô. Avanôᶇ biᶇ nena alalô lêk amô hathak doᶇtom havîᶇ Lambô lo Namalô Yisu Kilisi. ⁴*Yêlô ato abô takêntêk ek alalô lôkthô leᶇiᶇmavi bêᶇ anôᶇ êᶇmô kapôlônᶇiᶇ siᶇ.

Alalô namberᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ deda kapô

⁵*Abô takatu ba bôk alañô anêᶇ yani, êntêk yêlô anaᶇ bêᶇ hadêᶇ môlô nena Wapômbêᶇ ma deda ba momaᶇiniᶇ la miᶇ hamô havîᶇ yani ami. Mi. ⁶*Alalô anaᶇ nena amô hathak doᶇtom havîᶇ yani ma doᶇtom aveᶇ momaᶇiniᶇ denaᶇ, êᶇ ma anaᶇ abôᶇaᶇ ba miᶇ asopa abô avanôᶇ ami. ⁷Ma doᶇtom alalô aveᶇ deda kapô hatôm yani hamô deda kapô, êᶇ ma alalô amô hathak doᶇtom havîᶇ i. Ma Namalô Yisu anêᶇ thalaleᶇ hathak havôkwiᶇ alalôaniᶇ kambom lôkthô vê.

⁸*Alalô anaᶇ nena kambom miᶇ hamô alalô kapôlônᶇiᶇ ami, êᶇ ma asau alalôda ba abô avanôᶇ miᶇ hamiᶇ alalô kapôlônᶇiᶇ ami. ⁹Alalô anaᶇ alalôaniᶇ kambom bêᶇ ma yani ma anyô thêthônᶇ ba abô takatu ba hanaᶇ ma tem indum ba injik anôᶇ ba intu tem nêᶇ kambom takêᶇ vê ma êᶇbôkwiᶇ alalôaniᶇ lelaik lôkthô. ¹⁰Aêᶇ ba alalô anaᶇ nena miᶇ bôk adum kambom te ami, êᶇ ma adum yani hatôm anyô abôᶇaᶇ ba anêᶇ abô miᶇ hamiᶇ alalô kapôlônᶇiᶇ ami.

2

Yisu, anyô hêv alalô thêvô

¹*Yenaᶇ avômena, yahato abô takêntêk hadêᶇ môlô ek miᶇ nundum kambom ami. Ma anyôla hadum kambom, êᶇ ma alalôaniᶇ anyô hêv alalô thêvô hamô ba hathak hanaᶇ abô havîᶇ Lambô ek hêv alalô bulubiᶇ. Yani ma

* **1:1:** Jon 1:1 * **1:2:** Jon 1:14 * **1:4:** Jon 16:24 * **1:5:** 1Ti 6:16; Jem 1:17 * **1:6:** 1Jon 2:4
* **1:8:** Sng 32:5; Snd 28:13 * **2:1:** Hib 7:25-26

Yisu Kilisi ôpatu ba thêthôn anôn. ^{2*}Yani hêv i hatôm da ek alalôaniḡ kambom anêḡ malaiḡ miḡ êpôm alalô ami. Ma yani miḡ hadum ku êḡ ek nêḡ malalô iyom sa ami. Mi, hadum ek nêḡ avômalô pik sapêḡ sa.

³Alalô asopa anêḡ abô balabuḡ, êḡ ma hik thô nena ayala yani. ⁴Anyôla hananḡ nena, “Yahayala Wapômbêḡ” ma doḡtom miḡ hasopa anêḡ abô balabuḡ ami, êḡ ma anyô abôyanḡ ba abô avanônḡ miḡ hamiḡ ôpêḡ kapô ami. ^{5*}Ma doḡtom anyôla hasopa Wapômbêḡ anêḡ abô, êḡ ma avanônḡ biḡ nena Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ hik anônḡ hamiḡ yani kapô. Aêḡ ba intu ayala nena alalô amô havinḡ yani. ⁶Anyôla hananḡ nena, “Yahamô havinḡ Wapômbêḡ”, êḡ ma esopa Yisu vanḡwam.

Balabuḡ leḡimbiḡ iviyaḡ

^{7*}Aiyaḡ thêlô, balabuḡ atu ba yahato hadêḡ mólô ma miḡ balabuḡ lukmuk ami. Mi, balabuḡ bô ba bôk hamô havinḡ mólô môn anôn. Balabuḡ bô êḡ ma abô atu ba bôk olaḡô yôv. ^{8*}Ma doḡtom balabuḡ bô êḡ ma hatôm balabuḡ lukmuk havinḡ ek malé nena hik anônḡ hamiḡ yani lôk mólô ba momaninḡ lêk hale ba hi ma deda anônḡ lêk habi hayô yôv.

^{9*}Opalê atu ba hananḡ nena hamô deda kapô ma doḡtom hapôlik ek iviyaḡ, êḡ ma hamô momaninḡ denanḡ. ^{10*}Ma opalê atu ba lahavinḡ iviyaḡ hamô deda kapô ba nômlate miḡ hamô yani kapô ek indum yani nêḡ yak ami. ^{11*}Ma doḡtom opalê atu ba hapôlik ek iviyaḡ ma yani hamô momaninḡ kapô ba momaninḡ habulinḡ yani madaluk ba intu hasimô haverḡ ba miḡ hayala loḡ atu ba hi ami.

¹²Avômena, hathak yani anêḡ athêḡ bôk hêv mólônim kambom vê yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

¹³Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêḡ môn anônḡ yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

Anyô muk, mólô bôk lovak ba ômô Sadaḡ atu lu yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

Avômena, bôk oyala Lemambô yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

¹⁴Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêḡ môn anônḡ yôv ba intu yahato hadêḡ mólô.

Anyô muk, mólô othak uminḡ lôklokwanḡ lôk ovalonḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ ba intu lovak ba ômô Sadaḡ atu lu yôv. Aêḡ ba intu yahato hadêḡ mólô.

Miḡ lemimbiḡ nômkama pik ami

^{15*}Miḡ lemimbiḡ kobom pik lôk anêḡ nômkama ami. Ôpatu ba lahavinḡ kobom pik ma miḡ lahavinḡ Lambô ami. ^{16*}Pik anêḡ nômkama sapêḡ lôk anêḡ alak lôk malenḡkilik lôk habô i hathak anêḡ nômkama miḡ halêm anêḡ Lambô ami. Mi, pik anêḡ. ^{17*}Pik lôk anêḡ alak lêk hadum ek nêḡ yak, ma doḡtom ôpatu ba hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ tem êmô wak nômbêḡ intu sapêḡ.

Anyô hapôlik ek Kilisi

* **2:2:** Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jon 4:10 * **2:5:** Jon 14:21,23 * **2:7:** Jon 13:34; 2Jon 5-6 * **2:8:** Jon 1:9; Lom 13:12 * **2:9:** 1Jon 4:20 * **2:10:** Lom 14:13 * **2:11:** Jon 12:35 * **2:15:** Lom 8:7
* **2:16:** Lom 13:14 * **2:17:** Mat 7:21

18*Yenan avômena, waklavôṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ lêk habobo. Ma môlô bôk olaṅô nena anyô hapôlik ek Kilisi atu tem êlêm. Ma lêk bêṅ anôṅ êlêm yôv. Ba intu ayala nena waklavôṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ lêk habobo. 19*Bôk thêlô êmô haviṅ alalô ma doṅtom lêk etak ba i. Thêlô miṅ alalôaniṅ te ami. Thêlô ma alalôaniṅ ma tem miṅ netak alalô ami. Ma doṅtom etak alalô ma hik thô nena thêlô ma miṅ alalôaniṅ te ami.

20*Ma doṅtom Anyô Matherṅ Yisu bôk hêv Lovak Matherṅ hadêṅ môlô yôv ba intu môlô lôkthô oyala abô avanôṅ. 21 Miṅ yahakô nena môlô ôthôṅ abô avanôṅ paliṅ ba yahato abô takêntêk hadêṅ môlô ami. Mi, môlô bôk oyala yôv ma abôyaṅ miṅ hamô abô avanôṅ kapô ami. Ba intu yahato hadêṅ môlô.

22*Opalê intu anyô abôyaṅ? Ôpatu ba hanaṅ nena Yisu ma miṅ Mesaya ami. Yani êṅ intu anyô hapôlik ek Kilisi ma havôliṅ dôm hadêṅ Lambô lo Nakaduṅ. 23*Ôpatu ba havôliṅ dôm hadêṅ Nakaduṅ miṅ hamô haviṅ Lambô ami. Ma doṅtom ôpatu ba hanaṅ anêṅ hêvhaviṅ Nakaduṅ bêṅ, êṅ ma hamô haviṅ Lambô aêṅ iyom.

24 Noyabiṅ am ek abô takatu ba bôk olaṅô hadêṅ môṅ anôṅ ma nobaloṅ loṅ lôklokwaṅ. Abô êṅ hamô haviṅ môlô, êṅ ma tem nômô imbiṅ Nakaduṅ lo Lambô aêṅ iyom. 25 Ma yani bôk havak abô yôv haviṅ alalô nena tem nêṅ lôkmala atu ba nêṅ wak nômbêṅ intu sapêṅ êndêṅ alalô.

26 Yahato abô takêntêk hadêṅ môlô hathak ṅê takatu ba idum ek nesau môlô. 27*Kilisi bôk hêv Lovak Matherṅ hadêṅ môlô ba hamô haviṅ môlô denaṅ. Ma Lovak Matherṅ êṅ hathak hadôṅ môlô hathak nômkama lôkthô ma anêṅ abô ma avanôṅ iyom ma abôyaṅ mi. Aêṅ ba miṅ notak anyôla ek êndôṅ môlô esak loṅbô ami. Mi, nosopa auk takatu ba Lovak Matherṅ hadôṅ môlô nena nômô Yisu kapô.

28 Yenan avômena, nôṅ imbiṅ yani thêthô ek waklavôṅ yani hale halêm ma tem numiṅ lôklokwaṅ ma mama mi êṅjêk yani ma. 29*Môlô bôk oyala yôv nena yani ma anyô thêthôṅ lôk oyala haviṅ nena opalêla takatu ba êṅ thêthôṅ ma bôk ibitak Wapômbêṅ nali yôv.

3

Alalô ma Wapômbêṅ nali

1*Kamik Bêṅ lahaviṅ alalô bomaṅ anôṅ ba intu halam alalô nena anêṅ nali. Avanôṅ biṅ nena alalô ma anêṅ nali. Ma avômalô pik miṅ bôk eyala yani ami ba intu miṅ eyala alalô ami. 2*Aiyaṅ thêlô, alalô ma lêk Wapômbêṅ anêṅ nali. Ma embeṅ yam ka tem alalô nambitak aisê? Injo, Wapômbêṅ miṅ hik thô ami denaṅ ba intu athôṅ paliṅ. Ma doṅtom waklavôṅ yani endelêm ma tem alalô nagê anêṅ lôkmaṅgiṅ thô êtôm atu ba yani hamô. Ba intu nayala nena alalô tem nambitak êtôm yanida. 3 Avômalô sapêṅ atu ba êv maleṅiṅ ek yani ethak epesaṅ kapôlôṅiṅ ek nimbatak mabuṅ mavi êtôm yani atu ba mabuṅ mavi.

4 ṅê takatu ba idum kambom thêthô ma êvôliṅ dômiṅ ek abô balabuṅ. Avanôṅ, kambom anêṅ ôdôṅ nena êvôliṅ dômiṅ hathak abô balabuṅ. 5*Môlô

* 2:18: Mat 24:5,24; 2Jon 7 * 2:19: Ap 20:30 * 2:20: 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Jon 2 * 2:22: 1Jon 4:3; 2Jon 7 * 2:23: Jon 5:23; 1Jon 4:15; 5:1 * 2:27: Jon 16:13 * 2:29: 1Jon 3:10 * 3:1: Jon 1:12-13; 16:3 * 3:2: 2Ko 3:18 * 3:5: Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jon 2:2

oyala nena Kilisi halêm pik ek nê m alalôaniḡ kambom vê, ma yanida ma kambom mi. ⁶ Ôpatu ba hamô haviḡ yani miḡ hadum kambom thêthô ami. Ma ôpatu ba hadum kambom thêthô miḡ bôk hayê lo hayala yani ami.

⁷ Yenaḡ avômena, noyabiḡ am ek anyôla miḡ esau môlô ami. Ôpatu ba hadum kobom thêthôḡ, yani ma thêthôḡ hatôm Kilisi atu ba thêthôḡ. ⁸*Sadaḡ bôk hadum kambom hadêḡ môḡ anôḡ ba halêm. Ba intu ôpatu ba hadum kambom thêthô, êḡ ma Sadaḡ anêḡ. Ba intu Wapômbêḡ Nakaduḡ halêm pik ek imbuliḡ Sadaḡ anêḡ ku. ⁹*Ôpatu ba bôk habitak Wapômbêḡ nakaduḡ yôv miḡ hadum kambom thêthô ami ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ yanvêk hamiḡ yani kapô. Yani bôk habitak Wapômbêḡ nakaduḡ yôv ba intu miḡ hatôm indum kambom thêthô ami. ¹⁰ Ba intu yêlô ayala nena Wapômbêḡ anêḡ nali ma opalêla ma Sadaḡ anêḡ ma opalêla. Nê takatu ba miḡ idum kobom thêthôḡ ami lôk miḡ lenḡhaviḡ iviyaḡ ami, thêlô ma miḡ Wapômbêḡ anêḡ nali ami.

Lemimbiḡ môlôviyaḡ

¹¹*Abô atu ba bôk môlô olaḡô môḡ anôḡ yôv nena môlô lemimimbiḡ môlôviyaḡ. ¹²*Ma miḡ nosopa Kain ami. Yani ma ḡgôk kambom atu anêḡ ba hik yaḡ molok vônô. Ma hik eka? Ek malê nena hathak hadum kambom ma yaḡ molok hathak hadum mavi. ¹³*Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, avômalô pik êpôlik ek môlô ma miḡ nosoaḡ ami. ¹⁴*Alalô lenḡhaviḡ iviyaḡ, êḡ ma hik thô nena bôk atak ḡama ma lêk awa lôkmala yôv. Ma doḡtom ôpatu ba miḡ lahaviḡ iviyaḡ ami ma ḡama havaloaḡ yani loaḡ denaḡ. ¹⁵*Nê takatu ba êpôlik hathak iviyaḡ ma hatôm ḡê ik anyô vônô. Ma môlô oyala nena ḡê ik anyô vônô tem miḡ nê mô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ami.

¹⁶*Yisu hêv anêḡ lôkmala ek alalô ba intu ayala lenḡhaviḡ anêḡ ôdôḡ. Ma natak alalôaniḡ lôkmala aêḡ iyom ek nanê m alalôaniḡ iviyaḡ sa. ¹⁷*Ma opalêla takatu ba iniḡ nômkama hamô ba êyê iviyaḡ nômkama mi ba êv i sêkêya ma miḡ lenḡhiki hathak i ami, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ miḡ hamô haviḡ i ami. ¹⁸*Yenaḡ avômena, miḡ lemimbiḡ avômalô esak abô lôk venḡbôlêk iyom ami. Mi, nuḡḡwik thô esak kobom avanôḡ nena nô nê m i sa.

¹⁹⁻²⁰ Kobom êḡ hik thô nena abô avanôḡ hamô haviḡ alalô. Ma doḡtom kapôlôḡniḡ malaiḡ hathak alalôaniḡ kambom, êḡ ma lenḡimbi nena Wapômbêḡ hayala nômkama sapêḡ ba anêḡ lahiki hamôḡ ek alalô kapôlôḡniḡ. Ba intu umiḡ thohavloma ma kapôlô m i m êḡḡk yaô. ²¹*Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, alalô kapôlôḡniḡ miḡ hanaḡ alalô bêḡ ami, êḡ ma hatôm amiḡ lôklokwaḡ ma kô mi hêk Wapômbêḡ ma. ²² Ma malêla takatu ba alalô ateaḡ yani ek nê m, ma tem nê m iyom ek malê nena alalô asopa anêḡ abô balabuḡ lôk adum nô m takatu ba hadum yani lamavi. ²³*Ma anêḡ abô balabuḡ hanaḡ nena nô nê m i m i m biḡ anêḡ Nakaduḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ lôk lemimimbiḡ môlôviyaḡ êtôm atu ba hanaḡ. ²⁴*Ôpatu ba hasopa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ ma hamô haviḡ yani ma yani hamô haviḡ ôpêḡ. Ma Lovak Matheaḡ atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ alalô intu hik thô nena Wapômbêḡ hamô haviḡ alalô.

* **3:8:** Jon 8:44 * **3:9:** 1Jon 5:18 * **3:11:** Jon 13:34 * **3:12:** Stt 4:8 * **3:13:** Jon 5:18-19
 * **3:14:** Jon 5:24 * **3:15:** ALK 2:18 * **3:16:** Jon 13:1; Gal 1:4 * **3:17:** Lo 15:7 * **3:18:** Jem
 2:15-16 * **3:21:** Hib 4:16 * **3:23:** Jon 6:29; 13:34 * **3:24:** 1Jon 4:13

4

Noyawê ba ôngô nena halêm anêj êsê

¹* Aiyan thêlô, nê plopet abôyan bêj anôj bôk i pik mayaliv. Ba intu miñ nônêmimbinj nê takatu ba enañ nena Lovak Mathej hêv abô hadêj i ami. Mi, noyawê katô ba ôngô nena iniñ abô halêm anêj Wapômbêj anêj Lovak Mathej mena mi e? ²*Ma tem noyala abô takatu ba halêm anêj Wapômbêj anêj Lovak Mathej ma aêntêk. Ôpatu ba hanaj anêj hêvhavij bêj nena, “Yisu Kilisi bôk habitak anyô anôj” ma Lovak Mathej hêv abô êj hadêj ôpêj.

³*Ma doñtom ôpatu ba miñ hanaj anêj hêvhavij Yisu bêj aêj ami, ôpêj anêj abô miñ halêm anêj Wapômbêj ami. Mi, halêm anêj ôpatu ba hapôlik hathak Kilisi atu. Mólô bôk olañô nena anyô hapôlik ek Kilisi êj tem êlêm ma lêk anêj auk hamô pik yôv.

⁴*Ma doñtom yenan avômena, mólô ma Wapômbêj anêj ba ôpatu ba hamô havij mólô ma bêj ek ôpatu ba hamô pik. Ba intu mólô bôk ômô nê takêj lu yôv. ⁵*Thêlô ma pik anêj ba intu enañ pik anêj abô ba avômalô pik elañô. ⁶Ma doñtom alalô ma Wapômbêj anêj ba avômalô takatu ba eyala Wapômbêj elañô alalôaniñ abô. Ma doñtom avômalô takatu ba miñ Wapômbêj anêj ami miñ elañô alalôaniñ abô ami. Ma aêj iyom, alalô tem nayala Lovak Mathej anêj abô avanôj lók auk pik anêj abôyan.

Wapômbêj ma leñhavij anêj ôdôj

⁷Aiyan thêlô, leñhavij halêm anêj Wapômbêj ba intu mólô lemimimbinj am. Avômalô takatu ba leñjavij hamô havij i, thêlô ma Wapômbêj anêj nali ba eyala yani. ⁸Wapômbêj ma leñjavij anêj ôdôj ba intu opalêla takatu ba leñjavij mi hêk i ma miñ eyala Wapômbêj ami. ⁹*Wapômbêj anêj Nakaduñ doñtom iyom ba hêv halêm pik ek alalô namô lôkmala esak yani. Kobom êj hik thô nena yani lahavij alalô bêj anôj. ¹⁰*Miñ oson nena leñjavij anôj ma alalôaniñ leñjavij Wapômbêj. Mi, leñjavij anôj ma aêntêk. Wapômbêj lahavij alalô ba hêv Nakaduñ ba hama ek alalôaniñ kambom anêj malaiñ miñ êpôm alalô ami.

¹¹Aêj ba aiyan thêlô, Wapômbêj bôk lahavij alalô bêj anôj ba intu mavi ek mólô lemimimbinj mólôvijan aêj iyom. ¹²*Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêj ami. Ma doñtom alalô leñjavij i ma Wapômbêj hamô havij alalô ma anêj lahavij êj hik anôj hamij alalô.

¹³*Wapômbêj bôk hêv anêj Lovak Mathej yôv hadêj alalô ba intu nayala nena lêk amô havij yani ma yani hamô havij alalô. ¹⁴Ma yêlô bôk ayê hathak maleñj ba lêk anaj bêj nena Lambô bôk hêv Nakaduñ halêm ek nêv avômalô pik bulubij. ¹⁵Opalêla takatu ba enañ iniñ êvhavij bêj nena, “Yisu ma Wapômbêj anêj Nakaduñ”, êj ma Wapômbêj hamô havij thêlô ma thêlô êmô havij Wapômbêj. ¹⁶Ba intu alalô ayala lók aêvhavij nena Wapômbêj lahavij alalô.

Wapômbêj ma leñjavij anêj ôdôj ba intu opalêla takatu ba leñjavij hamô havij i ma êmô havij Wapômbêj ma Wapômbêj hamô havij i. ¹⁷Alalô amô aêj, êj ma leñjavij hik anôj hamij alalô ba intu tem alalô namiñ

* **4:1:** Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Jon 2:18; 2Jon 7 **4:2:** 1Ko 12:3 **4:3:** 1Jon 2:18 **4:4:** Mat 12:29; 1Jon 5:4-5 **4:5:** Jon 8:47; 15:19 **4:9:** Jon 3:16 **4:10:** Lom 5:8-10; 1Jon 2:2 **4:12:** Jon 1:18 **4:13:** 2Ko 1:22; 1Jon 3:24

lôklokwan ma kô mi êndên wklavôn Wapômbên indum abô. Pik êntêk ma asopa lonôndê thêthôn hatôm yani bôk hasopa yôv ba intu tem miñ nakô ami. ¹⁸ Wapômbên lahavij alalô ba intu miñ nakô ami. Anên lahavij ma mabun anôn ba intu hêv kô vê. Ma opalê atu hakô ek wklavôn nindum abô hik thô nena lenjnhavij miñ hik anôn hamij yani ami.

¹⁹ Wapômbên lahavij alalô hamôn ba intu lenjnhavij hamô havij alalô.

²⁰ Anyôla atu ba miñ lahavij iviyañ atu ba hayê i ami, êñ ma miñ hatôm laimbiñ Wapômbên atu ba miñ hayê ami. Ba intu anyôla hanañ nena, “Yalenhavij Wapômbên” ma donjom hapôlik ek iviyañ, ôpên ma anyô abôyañ.

²¹ *Wapômbên bôk hêv abô balabun yôv hadên alalô nena, “Opalêla takatu ba lenjnhavij Wapômbên ma lenjimbij iviyañ imbij.”

5

Êvhavij Wapômbên Nakadun

¹ *Avômalô takatu ba êvhavij nena Yisu ma Mesaya bôk ibitak Wapômbên nali yôv. Ma avômalô takatu ba lenjnhavij Lambô ma ethak lenjnhavij anên nali aên iyom. ² Alalô lenjnhavij Wapômbên lôk asopa anên balabun, êñ ma hik thô nena alalô lenjnhavij Wapômbên nali havij. ³ *Alalô lenjnhavij Wapômbên, êñ ma athak asopa anên abô balabun. Ma anên balabun miñ malaiñ ek nasopa ami ⁴ ek malê nena Wapômbên anên nali sapên ik vovak ba êmô pik anên lôklokwan lu hathak êvhavij. ⁵ Ma avômalô takatu ba ik vovak havij pik anên lôklokwan ba êmô lu ma opalêla? Thêlô ma avômalô takatu ba êvhavij nena Yisu ma Wapômbên Nakadun.

Lavônij atu ba hik Yisu thô

⁶ *Ma Yisu Kilisi halêm pik ba anên hathik ñañ lo anên thalalen hançasô hik yani thô. Miñ ñañ iyom ami. Mi, ñañ lo thalalen. Ma Lovak Matherñ atu ba hanañ abô avanôn iyom hik yani thô havij. ⁷ Aên ba intu nôml lokwanlô hik yani thô aêntêk, ⁸ *Lovak Matherñ lo ñañ ma thalalen. Ma thêlô lô êñ êlôk hathak auk donjom iyom. ⁹ *Alalô athak êvhavij ñê pik takatu ba ik nômla thô iniñ abô. Ma Wapômbên anên abô ma hamô vuliñ ek malê nena halêm anên Wapômbên da. Ma yani hik Nakadun thô hathak nôml lô êntêk. ¹⁰ *Opalêla takatu ba êvhavij Wapômbên Nakadun eyala hêk kapôlônij nena abô takên ma avanôn. Ma donjom avômalô takatu ba miñ êvhavij Wapômbên ami ma idum ba yani habitak hatôm anyô abôyañ ek malê nena miñ êvhavij abô takatu ba hanañ hathak Nakadun ami.

¹¹ Ma abô takatu ba Wapômbên hêv hadên alalô ma aêntêk. Hêv alalô lôkmala namô wak nômbên intu sapên. Ma lôkmala êñ anên ôdôn ma Nakadun.

¹² *Ôpatu ba hamô havij Nakadun ma hawa lôkmala êñ. Ma donjom opalêla takatu ba miñ êmô havij Wapômbên Nakadun ami ma miñ ewa lôkmala êñ ami.

Lêk awa lôkmala yôv

* **4:21:** Mak 12:29-31 * **5:1:** 1Jon 4:15 * **5:3:** Jon 14:15,23-24 * **5:6:** Jon 1:29-34 * **5:8:** Jon 15:26 * **5:8:** Mose anên balabun hanañ nena anyô ju mena lô la enañ abô te ma avanôn (Lo 19:15). * **5:9:** Jon 5:32-37 * **5:10:** Jon 5:36-40 * **5:12:** Jon 3:36

¹³ *Yahato abô takêntêk hadêj mólô takatu ba ôêvhaviñ Wapômbêj Nakaduñ anêj athêj ek noyala nena lêk owa lôkmala atu ba nômô wak nômbêj intu sapêj yôv. ¹⁴ *Ma alalô atej yani hathak nômlate hatôm yani anêj lahaviñ, êj ma tem endañô. Ba intu miñ nakô nena tem miñ endañô alalôaniñ abô ami. Mi, tem endañô. ¹⁵ Alalô ayala nena yani hathak halanjô alalôaniñ apetenak. Ba malêla takatu ba ananj hik yani liñ ma nayala katô nena yani tem nê.

¹⁶⁻¹⁷ Ma kobom lokbarj sapêj ma kambom iyom. Kambom vi tem miñ endom anyô ni loñ atum ami. Ba hâyê mólôviyanj idum kambom êj, ma notej mek ma Wapômbêj tem nê thêlô lôkmala. Ma doñtom kambom vi halom anyô hi loñ atum ba miñ yahananj ek notej mek esak thêlô êj ami.*

Abô anêj darj

¹⁸ *Alalô ayala nena avômalô takatu ba bôk ibitak Wapômbêj nali miñ idum kambom thêthô ami. Mi, Wapômbêj Nakaduñ hayabinj thêlô ba ñgók kambom atu miñ hatôm êsôm thêlô ami. ¹⁹ Alalô ayala nena alalô ma Wapômbêj anêj, ma doñtom pik sapêj ma êmô ñgók kambom atu anêj lôklinyak kapô. ²⁰ Alalô ayala nena Wapômbêj Nakaduñ bôk halêm yôv ba hêv auk hadêj alalô ek alalô hatôm nayala Wapômbêj ôpatu ba avanôj. Ma alalô amô haviñ yani atu ba avanôj lôk Nakaduñ Yisu Kilisi. Yani ma Wapômbêj anôj binj lôk lôkmala atu ba nê môm wak nômbêj intu sapêj.

²¹ Yenanj avômena, nô môm daim ek malêla takatu ba hawa Wapômbêj anêj loj.

* **5:13:** Jon 20:31 * **5:14:** Jon 14:13-14; 1Jon 3:21-22 * **5:16-17:** Nôngô Mak 3:29 ma Matyu 12:31 lôk Hiblu 6:4-6 lo 10:29-31. * **5:18:** 1Jon 3:9

Jon anêḡ kapyayā Abô mōḡ

Aposel Jon hato kapyayā êntêk. Nê lôkawk enay nena hato hadêḡ avômalô êvhavij anêḡ malak te. Waklavônḡ êḡ ma kêdônḡwaga ewa Yisu anêḡ Abô Mavi ba i luvuluvu ma avômalô êvhavij eyabij thêlô. Ma donḡtom kêdônḡwaga abôyay evenḡ havij ba intu Jon hato ek thêlô neyabij nê takatu ba esopa Yisu anêḡ abô avanônḡ iyom.

Hato kapyayā êntêk hadêḡ 85 lo 95 AD malêvônḡ doho la.

Jon hêv lamavi

¹ Ya Biḡsu Jon ba yahato abô êntêk hadêḡ o avi atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv lôk nalumi.* Yalenḡhavij môlô hathak abô avanônḡ ba miḡ ya iyom ami. Mi, avômalô takatu ba eyala abô avanônḡ êḡ havij. ² Abô avanônḡ êḡ hamô alalô kapôlônḡij ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba intu yêlô lenḡhavij môlô.

³ Kamik Wapômbêḡ lo Namalô Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk lenḡjihiki ma labali êmô imbiḡ alalô takatu ba amô abô avanônḡ lôk lenḡhavij kapô.

Nobalonḡ abô avanônḡ loḡ

⁴*Yahapôm nalumi doho atu ba esopa abô avanônḡ hatôm atu ba Wakamik bôk havak havij alalô ba intu yalenḡmavi anônḡ. ⁵*Livônḡ, lêk yahathô o lokwaj nena alalô lenḡjimbiḡ i. Balabuḡ êntêk ba yahato ma miḡ lukmuk ami. Mi, mōḡ anônḡ ma bôk alalô awa yôv. ⁶ Ma lenḡhavij anêḡ ôdônḡ ma aêntêk nena alalô nasopa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ. Ma abô balabuḡ êḡ ma môlô bôk olanḡ hadêḡ mōḡ anônḡ nena nomberḡ imbiḡ lenḡhavij.

⁷*Kêdônḡwaga abôyay bêḡ anônḡ bôk i pik mayaliv ek nesau avômalô. Thêlô miḡ êvhavij nena Yisu bôk habitak anyô ba halêm pik ami. Anyô anêḡ aêḡ ma anyô abôyay lôk anyô hapôlik ek Kilisi. ⁸ Noyabiḡ am ek miḡ nônêm yak esak vuli takatu ba alalô adum ku hathak ek naja ami. Êḡ ma tem noja unim vuli mavi lôkthô. ⁹ Ôpatu ba hawa auk yanḡda ba miḡ havalonḡ Kilisi anêḡ abô loḡ ami ma miḡ hamô havij Lambô ami. Ma donḡtom ôpatu ba havalonḡ Kilisi anêḡ abô loḡ hamô havij Lambô lo Namalô. ¹⁰ Anyôla hayô ek môlô ba miḡ hawa abô êḡ ami, êḡ ma miḡ nônêm lemimmavi lôk noja yani thô ba unu unim unyak ami. ¹¹ Hôêv lemmavi hadêḡ yani, êḡ ma hudum ku kambom êḡ havij yani.

¹² Abô bêḡ anônḡ hêk ek yanay êndêḡ môlô, ma donḡtom yahadô ek yato êndôk kapyay. Yalenḡhabi yasôk ek alalô nanay abô imbiḡ i ek alalô lenḡjmavi bêḡ anônḡ.

¹³ Mamuyanḡ atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv anêḡ nali* êv lenḡjmavi hadêḡ môlô.

* **1:1**: Nê lôkawk doho enay nena, "Avi lôk nali êḡ ma abô lôk kup ma anêḡ ôdônḡ nena avômalô êvhavij anêḡ unyak mathen te. Ma yanḡ lôk nali (2 Jon 13) ma hatôm unyak mathen yanḡ." * **1:4**: 3Jon 3

* **1:5**: 1Jon 2:7 * **1:7**: 1Jon 4:1-3 * **1:13**: Hatôm unyak mathen yanḡ anêḡ avômalô êvhavij. Nôḡḡ 2 Jon 1.

Jon anêᶇ kapyā te lô Abô mōᶇ

Aposel Jon hato kapyā êntêk hadêᶇ Gaius. Diotlepes ma avômalô êvhaviᶇ anêᶇ malak te iniᶇ avaka. Ma yani hadô ek enja kêdôᶇwaga takatu ba Jon hêv i ba i loᶇ êᶇ thô. Ma doᶇtom Gaius hawa i thô ba intu Jon hato hadêᶇ yani ek indum yani lamavi.

Hato kapyā êntêk hadêᶇ 85 lo 95 AD malêvôᶇ doho la.

Jon hêv lamavi hadêᶇ Gaius

¹ *Ya Biᶇsu Jon ba yahato kapyā êntêk hadêᶇ o yenaᶇ aiyāᶇ Gaius. Yalenᶇhaviᶇ o hathak abô avanôᶇ.

² Aiyāᶇ, yahateᶇ mek ek lemvmkupik lôk anêᶇ ku lôkthô imbitak mavi êtôm anêᶇ hêvᶇhaviᶇ hamô mavi. ³ *Aiyāᶇ doho êvô êlêᶇ ma enaᶇ nena hosopa abô avanôᶇ dedaunᶇ mavi hathak nômkama sapêᶇ atu ba hudum ba intu yalenᶇmavi anôᶇ. ⁴ Yahalaᶇô nena yenaᶇ avômena esopa abô avanôᶇ atu, êᶇ ma hadum yalenᶇmavi anêᶇ dôêᶇ.

Gaius hadum kobom mavi

⁵ Aiyāᶇ, hoyabiᶇ kêdôᶇwaga abô avanôᶇ takatu ba êlêᶇ anêᶇ loᶇ buyaᶇ ma thêlô ma ᶇê masôm ek o, êᶇ ma hudum nôᶇ mavi anôᶇ. ⁶ *Thêlô bôk enaᶇ hathak anêᶇ lemᶇhaviᶇ atu bêᶇ hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ anêᶇ loᶇ êᶇ yôv. Ba êthôk hathak loᶇbô ma mavi ek undum aêᶇ ba nêᶇ thêlô sa êtôm Wapômbêᶇ da anêᶇ lahaviᶇ ek ini buyaᶇ. ⁷ *Hathak athêᶇ êᶇ, ma thêlô i ma miᶇ ewa nômlate anêᶇ ᶇê daluk ami. ⁸ Ba intu mavi ek nanêᶇ ᶇê takêᶇ sa ek alalô nambitak ᶇê ku imbiᶇ thêlô esak abô avanôᶇ.

Diotlepes hadum kambom

⁹ Bôk yahato kapyā hi avômalô ôdôᶇ êvhaviᶇ yôv hathak nôᶇ takatu, ma doᶇtom Diotlepes miᶇ hathak halaᶇô yêlôaniᶇ abô ami. Mi, lahaviᶇ imbitak anyô bêᶇ. ¹⁰ Aêᶇ ba yahathôk ma tem yanaᶇ anêᶇ kambom êᶇ bêᶇ. Yani hathak hanaᶇ abô kambom takatu ba ôdôᶇ mi hathak yêlô. Ma hadum kambom bêᶇ yaᶇ haviᶇ nena hadô ek enja kêdôᶇwaga abô avanôᶇ takatu ba êlêᶇ thô. Ma hamiᶇ loᶇ siᶇ ek avômalô takatu ba lenᶇiᶇhaviᶇ neja i thô lôk hadum ek nêᶇ i vê êᶇjêk avômalô ôdôᶇ êvhaviᶇ.

Demitlius hadum mavi

¹¹ *Aiyāᶇ, miᶇ undum ek osopa ᶇê kambom venᶇiᶇgwam ami. Mi, osopa mavi iyom. Ôpatu ba hadum mavi ma Wapômbêᶇ anêᶇ. Ma ôpatu ba hadum kambom ma miᶇ bôk hayê Wapômbêᶇ ami.

¹² Avômalô lôkthô enaᶇ abô mavi hathak Demitlius ma abô avanôᶇ hik loᶇ haviᶇ. Ma yêlô anaᶇ aêᶇ iyom ma hoyala nena yêlôaniᶇ abô ma avanôᶇ.

Abô anêᶇ daᶇ

* **1:1:** Ap 19:29; Lom 16:23 * **1:3:** 2Jon 4 * **1:6:** Tit 3:13 * **1:7:** 1Ko 9:11-12 * **1:11:** 1Jon 3:6-10

¹³ *Abô bêṅ anôṅ hêk ek yato êndêṅ o, ma donṭom yahadô ek yato.

¹⁴ Yalenṅhaviṅ yasôk yanṅê o kethenṅ oyaṅ ek alai nanaṅ abô imbiṅ i.

¹⁵ Yôhôk êmô imbiṅ o. Anêm avômalô môlô êv iniṅ lenṅimavi hathôk ek o. Ma nêm yalenṅmavi êndêṅ yenaṅ avômalô môlô tomtom atu ba êmô haviṅ o.

* 1:13: 2Jon 12

Jut anêṅ kapya Abô mōṅ

Yisu yaṅ molok Jut hato kapya êntêk. Abô Glik ma elam nena Judas (Matyu 13:55; Mak 6:3). Hato ek nê êvhaviṅ neyabiṅ i esak kédôṅwaga abôyaṅ takatu ba ekopak êmô thêlô malêvôṅ. Kédôṅwaga abôyaṅ enaṅ nena avômalô êvhaviṅ hatôm nindum kambom ek malê nena Wapômbêṅ anêṅ lahiki ma bêṅ anôṅ ba intu avômalô êvhaviṅ idum kambom ma tem miṅ nêṃ vovaṅ êndêṅ i ami.

Hato kapya êṅ hadêṅ 65 AD la.

Jut hêv lamavi

¹*Ya Jut, Yisu Kilisi anêṅ anyô ku ma Jems anêṅ yaṅ molok. Yahato kapya êntêk ek mōlô takatu ba bôk halam yôv ek nôṃô Kamik Wapômbêṅ anêṅ lahavij kapô lôk Kilisi eyabiṅ mōlô.

²Wapômbêṅ anêṅ kapô lôk labali ma lahavij êmô imbiṅ mōlô bêṅ anôṅ.

Noyabiṅ am ek kédôṅwaga abôyaṅ

³Aiyaṅ thêlô, ya vovaṅ ek yato abô esak Wapômbêṅ anêṅ bulubiṅ atu ba bôk hapôm alalô yôv. Ma doṅtom lêk malain bêṅ te habitak. Ba intu yahato ek yasoṅ mōlô lokwaṅ ek numij lôklokwaṅ ba nobaloṅ abô avanôṅ takatu ba alalô aêvhaviṅ loṅ. Wapômbêṅ bôk hêv abô avanôṅ êṅ yôv hadêṅ anêṅ avômalô mathêṅ ek neyabiṅ katô. ⁴*Malain êṅ ma aêntêk. Nê abôyaṅ doho lêk eyenak ba ekopak êmô mōlô kapô. Thêlô êpôlik ek alalôaniṅ Wapômbêṅ. Ma ethalamuniṅ anêṅ wapôm ek nindum sek waliliṅ lomaloma esak. Ma êvôliṅ dômiṅ ek alalôaniṅ Avaka atu Anyô Bêṅ, Yisu Kilisi. Bôsêbôk ma eto abô hathak vovaṅ takatu ba tem êpôm thêlô.

⁵*Abô takêntêk ba tem yanaṅ ma bôk olaṅô yôv. Ma doṅtom tem yanaṅ esak loṅbô ek lemimimbi katô. Sêbôk ma Anyô Bêṅ hêv anêṅ avômalô bulubiṅ ba hawa i vê hêk Ijip. Ma doṅtom vêṃ ma hik takatu ba miṅ êvhaviṅ ami pôpônô. ⁶*Ma lemimimbi aṅela taksêbôk atu ba etak iniṅ loṅ ba i mayaliv ma miṅ êmô iniṅ loṅ lôkliṅyak tiṅiṅ ami. Ba intu Wapômbêṅ bôk hakak i loṅ hathak yak atu ba miṅ hatôm itip ami. Ma hadô i hamô loṅ momaṅjiniṅ bêṅ kapô ek neyabiṅ waklavôṅ bêṅ nindum abô. ⁷*Ma aêṅ iyom, bôk Sodom lo Gomola ma malak vi takatu ba êmô habobo êv i ek idum sek waliliṅ lôk ethak i mayaliv. Êṅ ma Wapômbêṅ habôk malak takêṅ hathak atom ba hik vovaṅ atom atu ba tem êpôm nê kambom thô hadêṅ alalô ek miṅ nasopa venijṅwam ami. Atom êṅ tem esan êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

⁸Ma doṅtom lêk ma nê abôyaṅ takêṅ idum kambom takêṅ aêṅ iyom. Thêlô esopa iniṅ niaviṅ ba idum iniṅ leṅviṅkupik habitak lôṅgôlôṅ lôk êdô nêwê Anyô Bêṅ lôk nê bêṅbêṅ vibij ma esokwaṅ aṅela lôk athêṅ anêṅ leṅ. ⁹*Ma doṅtom Maikel, aṅela lôk athêṅ bêṅ atu, miṅ hadum aêṅ ami. Mi, sêbôk ba thai lôk Sadar êkôki hathak Mose liṅkupik ma Maikel miṅ hasokwaṅ Sadar ba hanaṅ anêṅ kambom bêṅ ami. Mi. Yani hanaṅ nena, “Anyô Bêṅ da tem

* **1:1:** Mat 13:55 * **1:4:** Gal 2:4; 2Pi 2:1 * **1:5:** Kis 12:51; Nam 14:29-30 * **1:6:** 2Pi 2:4

* **1:7:** Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * **1:9:** Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pi 2:11; ALK 12:7

esaj o.” ¹⁰ *Ma donjom l k n  ab yaj tak j esokwan n mkama takatu ba min eyala ami. Hat m alim boman, th l  eyala lenvinj kupik an j thethanjak iyom ba n m tak j habulin th l .

¹¹ *Kikaknena, malainj b j tem  p m i! Th l  esopa Kain atu ba hik yanj molok v n  vanjwam l k esopa Balam an j kambom lahavinj vuli ba hav v av mal  ek nindum kambom. L k  t m Kola atu ba kap  hagiap ek Wap mb j ba intu tem nema  t m yani.

¹² *M l  othak donjom ek onjwan n m lemimhavinj am,  j ma n  tak j l k  t m n m lelaik ham  m l  mal v j. Esonj nena n m  j ma n m oyanj ba min lenjinj habi Wap mb j ami. Ma lenjinj habi th l da iyom ba eyanj ma lenjinj palinj av mal  vi. Th l  minj ik an j ami hat m buliv atu ba lovak hayuv v k  ba minj  th m hik ami. Th l   t m alokwan takatu ba minj hik an j had j an j waklav j ami ba intu elav  d j th ,  j ma hat m njama hap m i b l j ju. ¹³ Th l  hat m njw k belej lokwanj ba ininj kambom hat m njw k budum hang li ba an j wap k thapuk hik ininj mama th . Ma  t m vulinj atu ba i mayaliv. Wap mb j b k hapesanj b l v j momanj ininj kambom bomanj b j te ek th l  n m  a j  t m wak n mb j intu sap j.

¹⁴ *Inok ma Adam an j lim  d j te bahenji ba lahavuju. B k hananj ab  plopet hathak n  ab yaj takatu ba l k ibitak nena, “Odan ! Any  B j tem  l m imbinj an j anja mathenj lubunlubun ¹⁵ ek endanj av mal  sap j ininj ab . Ma av mal  takatu ba minj esopa Wap mb j ami ma tem n m ininj vuli viyanj  nd j i esak ininj kambom takatu ba idum l k  p lik hathak yani ba enanj ab  l klala.” ¹⁶ Th l  ethak kap l nj dijinj l k etha av mal  vi. Ma esopa ininj auk thethanjak. Ma  v ida linj l k ebam av mal  vi ek th l  lenjinj mavi esak i ma n n m n mkama  nd j i.

Numinj l klokwanj

¹⁷ O aijan th l , lemimimbi ab  takatu ba alal aninj Any  B j Yisu Kilisi an j aposel b k enanj ¹⁸ *had j m l  nena, “Waklav j l kth  an j danj ma tem av mal  vi nimbi Wap mb j l k an j av mal  lilinj l k nesopa ininj thethanjak ma n p lik ek Wap mb j.” ¹⁹ Ab   j hananj hathak n  ab yaj takatu ba evak m l  vose hi lod jlod j. Lovak Mathenj minj ham  havinj i ami ba intu esopa auk pik iyom.

²⁰ *O aijan th l , nodav unim l kmala esak unim  v havinj atu ba mathenj an j. L k notenj mek esak Lovak Mathenj an j l klokwanj. ²¹ N m  Wap mb j an j lahavinj kap  l k noyabinj alal aninj Any  B j Yisu Kilisi an j lahiki atu ba tem n m l kmala atu ba tem  m   t m wak n mb j intu sap j  nd j m l .

²² Lemim injik am esak av mal  vi atu kap l nj ju. ²³ *Ma vi atu ba ebobo loj atum ma n b v i v  kethenj ek n m i bulubinj. Ma vi atu ba lelaik hathak ininj kambom, kap l mim ek i l k n k  esak ininj lelaik ek minj esale m l  th  ami.

Alal  namb  Wap mb j an j ath j

²⁴⁻²⁵ *Hathak alal aninj Any  B j Yisu Kilisi ma namb  Wap mb j donjom atu ba h v alal  bulubinj. Yani hat m eyabinj o mavi ek minj n m yak ami. Ma tem enja m l  takatu ba kambom mi ba etak m l  numinj Wap mb j

* **1:10:** 2Pi 2:12 * **1:11:** Stt 4:7-8; Nam 16:1-35; 2Pi 2:15; 1Jon 3:12 * **1:12:** 2Pi 2:13,17 * **1:14:** Stt 5:18,21-24 * **1:18:** 2Pi 3:3 * **1:20:** Kol 2:7 * **1:23:** Sek 3:2; ALK 3:4 * **1:24-25:** Lom 16:27; 2Pi 3:18

thohavloma anêᶇ deda lôkmaᶇᶇiᶇ kapô lôk lemimmavi bêᶇ anôᶇ. Alalô nanêm deda lôkmaᶇᶇiᶇ lôk athêᶇ lôkmaᶇᶇiᶇ ma lôklokwaᶇ lôk lôklinyak ni êndêᶇ yani. Yanida intu hamô aêᶇ hadêᶇ sêbôk ma lêk ma wak nômbêᶇ intu sapêᶇ! Avanôᶇ.

Yisu hik Auk Loj Kapô thô hadêᶇ Jon Abô môᶇ

Aposel Jon hato kapy a êntêk hadêᶇ avômalô êvhavij takatu ba Lom inij gavman lôk avômalô vi êv malain hadêᶇ i. Hato hathak wêᶇ takatu ba Wapômbêᶇ hik thô hadêᶇ yani ek injik malêla takatu ba tem imbitak ketheᶇ thô. Kapy a êntêk ma auk loj kapô bêᶇ anôᶇ hêk kapô.

Hato ek embatho avômalô êvhavij loj ek nimij lôklokwan endeba êyô waklavôᶇ Yisu endelêm. Yisu halehalêm, êᶇ ma Sadar lôk anêᶇ avômalô takatu ba esopa yani tem nêpôm malain bêᶇ. Ma avômalô êvhavij tem nêôm mavi imbinj Yisu êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ.

Hato kapy a êntêk hadêᶇ 95 AD la.

Abô môᶇ

1* Auk loj kapô êntêk ma Wapômbêᶇ hêv hadêᶇ Yisu Kilisi ek injik thô êndêᶇ anêᶇ avômalô ku esak nôᶇ takatu ba tem imbitak ketheᶇ. Yisu hêv anêᶇ aᶇela ba hi hananᶇ ba hik thô hadêᶇ anêᶇ anyô ku Jon. 2 Ma Jon hayê Wapômbêᶇ anêᶇ abô lôk abô avanôᶇ takatu ba Yisu hananᶇ ma hananᶇ lôkthô bêᶇ. 3* Ma ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi. Ma ôpatu ba halanô ba hasopa ma êmô lôk lamavi ek malê nena waklavôᶇ lêk habobo.

Jon hato abô hadêᶇ avômalô êvhavij ôdôᶇ bahenji ba lahavuju

4* Ya Jon yahato kapy a êntêk hi hadêᶇ avômalô êvhavij anêᶇ malak bahenji ba lahavuju takatu ba êmô plovins Esia. Anyô Bêᶇ atu ba lêk hamô ma bôk hamô ba tem êlêm, yani anêᶇ wapôm lôk labali êmô imbinj môlô. Ma lovak mathenᶇ bahenji ba lahavuju atu ba êmô Anyô Bêᶇ atu anêᶇ loj hayabinj avômalô anêᶇ wapôm lôk yôhok êmô imbinj môlô. 5* Ma Yisu Kilisi atu ba hamij lôklokwan hathak Wapômbêᶇ anêᶇ abô anêᶇ wapôm lôk labali êmô imbinj môlô aêᶇ iyom. Yani anyô haviyô môᶇ hêk ᶇama lôk hayabinj kinj pik sapêᶇ.

Yani lahavij alalô ba anêᶇ thalalenᶇ hapole alalô vê hêk alalôaniᶇ kambom.

6* Ma yani hatak alalô ek nambitak ᶇê nambok da êmô Kamik Wapômbêᶇ anêᶇ loj lôklinyak kapô. Nanêm athêᶇ lôkmanᶇij lôk lôklokwan êndêᶇ yani êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ. Avanôᶇ.

7* Ôᶇgô! Yani hamô buliv kapô ba halêm ba tem avômalô sapêᶇ nêgê yani. Avômalô takatu ba bôk ibi yani lôk avômalô pik sapêᶇ tem nêgê yani ba nedan asêᶇ malêᶇ. Avanôᶇ, tem imbitak aêᶇ.

8* Anyô Bêᶇ Wapômbêᶇ hananᶇ nena, “Ya anyô môᶇ anôᶇ lôk havenᶇ yam havij. Bôk yahamô ma lêk yahamô ma tem yasok. Lôklinyak sapêᶇ ma ya iyom yenanᶇ.”

Jon hayê Yisu

* 1:1: ALK 22:6 * 1:3: ALK 22:7,10 * 1:4: Kis 3:14-15; ALK 3:1; 4:5 * 1:5: Sng 89:27; Kol 1:18
* 1:6: 1Pi 2:9; ALK 5:10; 20:6 * 1:7: Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Jon 19:34-37; 1Te 4:17
* 1:8: ALK 21:6; 22:13

⁹ Ya Jon môlônim aiyarj. Wapômbêj hayabinj alalô sapêj hamô anêj loj lôklokwaj kapô ba alalô athak awa malainj lomalama ba aminj lôklokwaj hathak Yisu. Yahamô ngavithôm anêj Patmos hathak yahanarj Wapômbêj anêj abô lôk yahanarj abô hathak Yisu. ¹⁰ Hadêj Anyô Bêj anêj waklavôj ma Lovak Mathen anêj lôklokwaj hawa ya. Ma yahalarj kaêk bêj hatôm lavuak halanj havenj ya yam ¹¹ ba hanarj, “Oto nô m takatu ba hôyê êndôk kapya ba nê m êndêj avômalô êvhavinj ôdôj baherjvi ba lahavuju takatu. Oto ni Epesus lo Smelna ma Pelgamum lo Taiataila ma Saldis lo Piladelpia ma Laodisia.”

¹² Ma yahik ya liliñ ek yanjê kaêk atu ba elam hadêj ya, êj ma yahayê atum lam gol baherjvi ba lahavuju haminj. ¹³ *Ma yahayê anyô hamô atum lam takêj malêvôj ba hatôm anyô te nakaduñ. Yani hik kwêv daim ba hayô va luvi ma havanginj sôp gol te hawê havenj bôm kabum. ¹⁴ *Ma anêj wakadôk ñauñ ma thapuk anôj hatôm boksipsip vuluk lôk hatôm buliv thapuk anôj. Ma anêj madaluk ma hatôm atum dahalarj. ¹⁵ Ma anêj vakapô ma hatôm aej mayav mabuñ mavi atu ba êbôk hamô atum ba habi kêdêkêdê. Ma anêj abô anêj pôk ma diñdiñ hatôm ñaj bêj halanj. ¹⁶ *Yani havalonj vulinj baherjvi ba lahavuju hamô yani banj vianôj. Ma binj vovak daim te ba ma hêk luvi hale yani abôlêk. Ma yani thohavloma ma hatôm wak habi mathalalenj kambom.

¹⁷ *Yahayê yani ma yahêv yak halôk hêk yani va hatôm anyô ñama. Ma yani hatak banj vianôj hayô hêk ya ma hanarj, “Minj ôkô ami. Ya anyô môñ ba havenj yam havinj. ¹⁸ Ya ma ôpatu ba hamô lôkmala. Bôk yahama ma donjom lêk yahamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj. Ma yahavalonj ñama lôk anêj loj ininj vovalenj. ¹⁹ Oto nô m takatu ba hôyê. Nôm takatu vi lêk hamô ma vi tem imbitak embenj yam. ²⁰ Êntêk ma abô loj kapô hathak vulinj baherjvi ba lahavuju takatu ba hôyê hamô yabahenj vianôj lôk atum lam gol baherjvi ba lahavuju. Anêj ôdôj ma aêntêk: vulinj baherjvi ba lahavuju takêj ma añela baherjvi ba lahavuju takatu ba eyabinj avômalô êvhavinj ôdôj baherjvi ba lahavuju takatu. Ma atum lam gol baherjvi ba lahavuju takatu ma avômalô êvhavinj ôdôj baherjvi ba lahavuju.”

2

Abô hi Epesus

¹ *Ma ôpêj hanarj hadêj ya nena, “Oto abô ni êndêj añela atu ba hayabinj avômalô êvhavinj anêj Epesus aêntêk:

Abô êntêk halê m anêj ôpatu ba havalonj vulinj baherjvi ba lahavuju hamô banj vianôj ma havenj atum lam gol baherjvi ba lahavuju malêvôj. Ba hanarj nena: ² *Yahayala môlônim bôk lo loj lôk unim ku takatu ba udum ba uminj lôklokwaj. Ma ôpôlik hathak ñê kambom. Ma bôk olanô ñê takatu ba esau nena thêlô ma aposel ba oyala nena thêlô ma ñê abôyarj. ³ Ma ovalonj yenanj athêj loj ba malainj lomalama hapôm môlô ma donjom uminj lôklokwaj lôk lemimvidonj ma minj vau ami.

⁴ Ma donjom môlônim kambom te hamô ba yahadô. Môlô minj lemimhavinj ya hatôm môñ sêbôk ami. ⁵ *Aêj ba lemimimbi kobom mavi

* **1:13:** Dan 7:13; 10:5 * **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; ALK 2:18; 19:12 * **1:16:** Hib 4:12; ALK 2:12; 19:15 * **1:17:** Ais 44:6; 48:12; ALK 2:8; 22:13 * **2:1:** ALK 1:16 * **2:2:** 1Jon 4:1 * **2:5:** ALK 3:3

sêbôk ma tem ôngô nena môlô lêk ôêv yak bêj anôj. Aêj ba node kapôlômim lilij ek nosopa lojôndê mavi sêbôk atu. Ma mi ma tem yasôk ek yanêm môlônim atum lam vê. ⁶ Ma dojtom môlô othak udum nôm mavi te nena môlô ôpôlik hathak avômalô takatu ba esopa Nikolas anêj kobom hatôm atu ba yahapôlik aêj iyom.

⁷*Opalê atu ba lôk lëndôj ma endanô abô takatu ba Lovak Mathen hanaj hadêj avômalô ôdôj takatu ba êvhavij. Nê takatu ba lenjividoj ba mij êv yak ami ma tem yatak thêlô ek nejaj alokwanj va atu ba hêv lôkmala hamô Wapômbêj anêj loj mavi anôj kapô.”

Abô hi Smelna

⁸Ma ôpêj hanaj hathak lojbô nena, “Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabin avômalô êvhavij anêj Smelna aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba hamôj ba havenj yam ma bôk hama ba haviyô hathak lojbô. Ma yani hanaj aêntêk: ⁹*Yahayala malainj lomalama hapôm môlô ba ômô thavuthij, ma dojtom môlô ma nê lôk nômkama bêj hêk Wapômbêj ma. Ma yahayala abô kambom takatu ba avômalô vi enaj hathak môlô. Thêlô esau nena thêlô ma Wapômbêj anêj avômalô Isael ma dojtom mi. Thêlô ma Sadaj anêj avômalô. ¹⁰*Mij môlô nôkô esak malainj takatu ba tem êpôm môlô kethenj ami. Odanô! Sadaj tem indum ek avômalô netak môlô doho êndôk koladôj ek nesaê môlô. Ma môlô noja malainj êtôm wak lauminj. Numij lôklokwanj endeba noma ma tem yanêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêj intu sapêj anêj kuluj gol êndêj môlô.

¹¹*Opalê atu ba lôk lëndôj ma endanô abô takatu ba Lovak Mathen hanaj hadêj avômalô ôdôj takatu ba êvhavij. Nê takatu ba lenjividoj ba mij êv yak ami ma tem mij neja malainj esak njama atu ba havenj yam ami.”

Abô hi Pelgamum

¹²Ma ôpêj hanaj hathak lojbô nena, “Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabin avômalô êvhavij anêj Pelgamum aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba havalonj binj vovak ba ma hêk luvi. Hanaj aêntêk: ¹³Yahayala loj atu ba môlô ômô. Loj êj ma Sadaj da hamô ba hayabin, ma dojtom môlô ômô loj êj ba ovalonj yenanj athêj loj lôklokwanj. Ma hadêj waklavôj atu ba ik Antipas vônô hêk môlônim malak ma môlô mij otak unim ôêvhavij ya ami. Yani hêvhavij ya bêj anôj ba hanaj yenanj abô bêj hêk Sadaj anêj loj.

¹⁴*Ma dojtom môlônim kambom doho hêk ba yahadô. Môlô doho osopa plopet bô Balam anêj abô. Sêbôk ma yani hêv auk hadêj Moap inij kinj Balak ek êndôk avômalô Isael lenj ek nindum kambom ba nejaj nôm takatu ba bôk hêv hadêj ngôk lôk nindum sek walilij. ¹⁵Aêj iyom ma môlô doho osopa Nikolas anêj abô. ¹⁶Aêj ba node kapôlômim lilij. Mí ma tem yasôk kethenj oyanj ba yanjik vovak esak yenanj binj vovak atu ba hale yavenjôlêk êndêj môlô takatu ba mij ole am lilij ami.

¹⁷*Opalê atu ba lôk lëndôj ma endanô abô takatu ba Lovak Mathen hanaj hadêj avômalô ôdôj takatu ba êvhavij. Nê takatu ba lenjividoj ba

* **2:7:** Stt 2:9; ALK 22:2,19 * **2:9:** 2Ko 11:14-15; ALK 3:9 * **2:10:** 2Ti 4:8; Jem 1:12 * **2:11:** ALK 20:14; 21:8 * **2:14:** Nam 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15 * **2:17:** Kis 16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Jon 6:48-50

miñ êv yak ami ma tem yanêm nôm ‘mana’ êndêñ thêlô hatôm bôk yahêv hadêñ Israêl êmô loj thiliv. Mana êñ ma lêk hamô loj kapô. Ma tem yanêm thêlô valu thapuk te lôk athêñ lukmuk atu ba eto hathak. Anyôla miñ hayala athêñ lukmuk êñ ami ma ôpatu ba hawa iyom intu hayala.”

Abô hi Taiataila

¹⁸ *Ma ôpêñ hanañ hathak loj bô nena, “Oto abô ni êndêñ añela atu ba hayabiñ avômalô êvhaviñ anêñ Taiataila aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Nakaduñ atu ba madaluk hatôm atum dahalañ ma vakapô hatôm aen mayav atu ba habi kêdêkêdê. Hanañ aêntêk: ¹⁹ Yahayala mólônim kobom. Yahayala mólônim lemimhaviñ lôk ôêvhaviñ ma ôêv avômalô sa ba umiñ lôklokwañ iyom. Hadêñ môñ ma mólô udum ku dokte, ma doñtom lêk mólô udum ku bêñ.

²⁰ *Ma doñtom mólônim kambom te hêk ba yahadô. Avi te hatôm Jesebel hamô haviñ mólô. Yani hasau nena yani ma avi plopet te, ma doñtom yani anêñ abô halom yenañ nê ku ek nindum sek waliliñ lôk nejan nôm takatu ba êv da hadêñ ngôk. Yani hadum kambom takêñ, ma doñtom mólô miñ ôêv yani vê ami! ²¹ Yahêv waklavôñ ek yani ende kapô liliñ ba etak anêñ sek waliliñ, ma doñtom mi. Yani hadô. ²² Odañô! Tem yanêm lijiñ bêñ êndêñ yani lôk yanêm malaiñ bêñ êndêñ nê takatu ba idum sek haviñ yani ba miñ ele kapôlôñiñ liliñ ami. ²³ *Ma tem yangik yani anêñ avômena pôpônô. Aêñ ba avômalô ôdôñ êvhaviñ lôkthô tem neyala nena ya ôpatu ba yahayê avômalô kapôlôñiñ lôk iniñ auk. Ba tem yanêm vuli êndêñ mólô tomtom êtôm nôm takatu ba udum. ²⁴ Ma doñtom lêk yahêv ku doñtom iyom hadêñ mólô vi anêñ Taiataila atu ba miñ osopa yani anêñ abô ami. Lôk miñ oyala nôm atu ba elam nena, ‘Sadañ anêñ auk loj kapô’ ami. Ku êñ ma ²⁵ *nobaloñ unim auk loj ende ba yatup am.

²⁶ Nê takatu ba leñiñvidon ba miñ êv yak ami ma idum yenañ yalenhaviñ aleba hayô anêñ dañ, ma tem yanêm athêñ bêñ êndêñ thêlô ek neyabiñ avômalô pik lôkthô. ²⁷ *Thêlô tem neja kôm aen ek neyabiñ avômalô pik lôklokwañ ba nimbi thêlô ba nipup nenanena êtôm uñ anôñ. Wakamik bôk hêv athêñ bêñ hadêñ ya ba tem yandum aêñ iyom êndêñ thêlô. ²⁸ *Ma tem yanêm vuliñ lôkbôk êndêñ thêlô imbiñ. ²⁹ Opalê atu ba lôk lêndôñ ma endañô abô takatu ba Lovak Mathen hanañ hadêñ avômalô ôdôñ takatu ba êvhaviñ.”

3

Abô hi Saldis

¹ *Ma ôpêñ hanañ hathak loj bô nena, “Oto abô ni êndêñ añela atu ba hayabiñ avômalô êvhaviñ anêñ Saldis aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ ôpatu ba hayabiñ Wapômbêñ anêñ lovak mathen bahenvi ba lahavuju ma havalon vuliñ bahenvi ba lahavuju. Ma yani hanañ aêntêk: Yahayala mólônim kobom. Avômalô eson nena mólô ômô lôkmala. Ma doñtom mi, mólô bôk oma yôv. ² Numbiyô! Mólônim ôêvhaviñ lêk habobo ema ba intu nobatho am loj ek malê nena mólônim ku ma

* **2:18:** ALK 1:14-15 * **2:20:** 1Kin 16:31; 2Kin 9:22 * **2:23:** Sng 7:9; Jer 17:10; ALK 20:12-13

* **2:25:** ALK 3:11 * **2:27:** Sng 2:9 * **2:28:** ALK 22:16 * **3:1:** ALK 1:4,16

volon oyan hêk yenan Wapômbêj ma. ³* Lemimimbi abô takatu ba bôk olanô ba ovalon. Ma node kapôlômim liliñ ba nodovak abô êj vibiñ. Môlô miñ oviyô ami, ma tem yasôk êtôm anyô vani ba môlô noboloba.

⁴* Ma donjom môlô naju iyom anêj Saldis intu unim sôp mabuñ dena. Unim kobom ma mavi ba intu embeñ yam ma hatôm noba sôp thapuk ba nombeñ imbiñ ya. ⁵* Nê takatu ba leñjvidon ba miñ êv yak ami tem nipuk sôp thapuk êtôm thêlô. Tem miñ yanêm thêlônin athêj vê ênjêk kapya lôkmalâ ami ma mi. Tem yanaj êndêj Wapômbêj lôk anêj anjela nena, 'Thêlô êj ma yenan.' ⁶ Opalê atu ba lôk lêndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Matherj hanaj hadêj avômalô ôdôn takatu ba êvhavinj."

Abô hi Piladelpia

⁷* Ma ôpêj hanaj hathak lojbô nena, "Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabiñ avômalô êvhavinj anêj Piladelpia aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba matherj ma hanaj abô avanôn iyom. Yani hayabiñ Jelusalem lukmuk anêj badêj abôlêk anêj vovaleñ hatôm Devit bôk hayabiñ Jelusalem bô anêj. Yani hik vê ma miñ hatôm anyôla injik siñ ami. Ma yani hik siñ ma miñ hatôm anyôla injik vê ami. Yani hanaj aêntêk: ⁸* Yahayala môlônim kobom. Odañô. Yahik unyak abôlêk te vê ek môlô ma miñ hatôm anyôla injik siñ ami. Yahayala nena anêm lôklokwañ ma yaôna, ma donjom môlô osopa yenan abô ba miñ ôvôlinj dônim hathak yenan athêj ami. ⁹* Sadañ anêj avômalô takatu ba enaj nena thêlô ma Wapômbêj anêj avômalô Islael, ma donjom mi, thêlô enaj abôyan iyom. Tem yandom thêlô ba nêlêm ek nede venjndôn lêlô êndêj môlô ma neyala nena yalenhavinj môlô. ¹⁰* Môlô othak osopa yenan abô balabuñ lôk umiñ lôklokwañ. Ba intu tem yayabiñ môlô mavi êndêj waklavôn malainj atu ba tem esaê avômalô pik bêj êntêk lôkthô. ¹¹ Tem yasôk kethen. Nobalon unim nômkama anôn loj lôklokwañ ek anyô yan miñ enja môlônim vuli ami.

¹²* Nê takatu ba leñjvidon ba miñ êv yak ami tem yatak thêlô ek nimbitak êtôm yenan Wapômbêj anêj unyak matherj anêj landin. Thêlô tem miñ netak ami. Ma tem yato yenan Wapômbêj anêj athêj lôk Wapômbêj anêj malak lôj anêj athêj nena Jelusalem lukmuk êyônggêk thêlô. Malak êj tem yenan Wapômbêj nêm anêj leñ ba êndôk ba êlêm. Ma tem yato yenan athêj lukmuk êyônggêk thêlô imbiñ. ¹³ Opalê atu ba lôk lêndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Matherj hanaj hadêj avômalô ôdôn takatu ba êvhavinj."

Abô hi Laodisia

¹⁴ Ma ôpêj hanaj hathak lojbô nena, "Oto abô ni êndêj anjela atu ba hayabiñ avômalô êvhavinj anêj Laodisia aêntêk:

Abô êntêk ma halêm anêj ôpatu ba anêj athêj nena Avanôn Binj. Yani ma anyô hamiñ lôklokwañ ek hik Wapômbêj anêj nôm avanôn thô. Ma yani pik lo leñ sapêj anêj alañ. Ba hanaj nena: ¹⁵* Yahayala nôm takatu ba môlô othak udum ba môlô miñ vovaj mena thilibuñ la ami. Yalenhavinj môlô vovaj mena thilibuñ la ma donjom mi. ¹⁶ Môlô vovaj dokte ma thilibuñ dokte iyom ba yahadô. Ba intu tem yambululup môlô vê ende yavenbôlêk.

* **3:3:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2; ALK 2:5; 16:15 * **3:4:** Jut 23 * **3:5:** Kis 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8 * **3:7:** Ais 22:22 * **3:8:** 1Ko 16:9 * **3:9:** Ais 45:14; 49:23; 60:14; ALK 2:9 * **3:10:** Luk 21:19; 2Ti 2:12 * **3:12:** Ais 62:2; 65:15; ALK 14:1; 21:2 * **3:15:** Lom 12:11

17 *Môlô othak onañ nena, ‘Ya anyô valuselen bêñ ma ya anyô lôkmanjñ ba yada hatôm.’ Ma donjom môlô ôthônj paliñ nena môlô kapôlômim daluk kambom! Alikaknena, môlô avômalô thavuthin ma malemim pusip ba ômô kôlôlônj. 18 *Yahanañ ek môlô nôñêm vuli yenañ gol atu ba êbôk hamô atum ba mavi ek numbitak lôkmanjñ. Ma nôñêm vuli sôp thapuk ek nupuk ek miñ mama esak lemvinpopam ami. Ma nôñêm vuli yak thôk ek êndôk malemim daluk ek ôñgô tak. 19 *Takatu ba yalenjhavin i ma yahayanda thêlô ma yahêv vovan hadêñ i ek nedanjo abô. Aêñ ba môlô nôñgwêk lêlê ek node kapôlômim lilin.

20 *Odanô. Yahaminj unyak abôlêk ba yahapididinj. Ma ôpatu ba halanô ya ba hik unyak abôlêk vê, ma tem yayô kapô ba yana ek yanjanj nôm imbinj yani ma enjanj nôm imbinj ya. 21 Nê takatu ba lenjinvidonj ba miñ êv yak ami tem yatak i nêmo yenañ loj yahayabinj avômalô imbinj ya, hatôm ya bôk lovak yôv ma yahamô havin Wakamik hamô anêñ loj hayabinj avômalô. 22 Opalê atu ba lôk lêndônj ma endanjo abô takatu ba Lovak Mathen hanañ hadêñ avômalô ôdônj takatu ba êvhavinj.”

4

Anyô Bêñ lôk anêñ loj hayabinj avômalô

1 *Vêm ma yahayê hathak lojbo ma unyak abôlêk anêñ malak lenj ida bôk hakyav ba haminj. Ma venjbôlêk atu ba bôk yahalanjo hatôm lavuak hanañ hadêñ ya, “Osak ba ôlêm ek yanjik nôm takatu ba tem imbitak emberj yam thô êndêñ o.” 2 *Kethenj oyanj ma Lovak Mathen anêñ lôklokwanj hawa ya ba yahayê Anyô Bêñ anêñ loj hayabinj avômalô hamô malak lenj ba anyô te hayô hamô. 3 *Ma ôpêñ anêñ kupik habi kêdêkêdê hatôm valu te anêñ athêñ nena jasper lôk valu thalalenj te anêñ athêñ nena konilian. Ma okthenjulinj te hawê haveñ Anyô Bêñ êñ anêñ loj hayabinj avômalô ba habi deda hatôm valu sanjek atu ba elam nena emelal. 4 *Anyô Bêñ anêñ loj hayabinj avômalô hamô ma avaka hatôm 24 ininj loj êmô eyabinj avômalô hawê haveñ ba hathanjinj. Ma ininj sôp ma thapuk ma kinj ininj kuluj epesanj hathak gol hamô lenjnkadôk. 5 *Damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala halêm anêñ Anyô Bêñ anêñ loj hayabinj avômalô. Ma Anyô Bêñ anêñ loj vima ma atum lam bahenji ba lahavuju hathanjinj hamô. Ma atum takêñ ma Wapômbêñ anêñ lovak mathen bahenji ba lahavuju. 6 *Ma Anyô Bêñ anêñ loj êñ vima ma nômlate hatôm ñgwêk hêk ma mabun mavi anônj hatôm liyali.

Ma yahayê nôm lôkmala ayova êmô malêvônj ba êwê evenj Anyô Bêñ anêñ loj. Nôm lôkmala ayova atu ba êmô ma malenjdaluk hêk lenjinjkupik lôkthô, hêk malenj ba dôminj havinj. 7 *Nôm lôkmala môñ ma hatôm avunj laion, ma yanj haveñ yam hatôm bokmanjkaomalô. Ma te lu thohavloma hatôm anyô. Ma te ayova hatôm menak jenj hayovak haveñ. 8 *Nôm lôkmala ayova takêñ tomtom ininj banik bahenji ba lahavute ma malenjinj hêk lenjinjkupik lôkthô viyainj ba vikapô. Wak lo bôlôvônj sapêñ ma enañ nena,

“Mathen, mathen, mathen.

* 3:17: Luk 12:21; 1Ko 4:8 * 3:18: Ais 55:1 * 3:19: 1Ko 11:32; Hib 12:6; ALK 2:5 * 3:20: Jon 14:23 * 4:1: ALK 1:1,10 * 4:2: Ais 6:1 * 4:3: Ese 1:28 * 4:4: ALK 3:18 * 4:5: Ese 1:13; Sek 4:2; ALK 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * 4:6: Ese 1:5-10,22; 10:14 * 4:7: Ese 1:10; 10:14 * 4:8: Ais 6:2,3; Ese 1:18; 10:12

Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Anôŋ ma anyô mathenŋ.

Yani bôk hamô, ma lék hamô, ma tem êsôk.”

⁹ Nôm lôkmala takêŋ ethak êv athêŋ lôkmaŋŋin hadêŋ yani lôk enaŋ nena yani ma Anyô Bêŋ lôk êv leŋŋimavi hadêŋ ôpatu ba hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô idum aêŋ, ¹⁰ *êŋ ma avaka 24 takatu êv yak êlôk êk Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma, ma êv yeŋ hadêŋ ôpatu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô etak iniŋ kulunŋ gol halôk hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma enaŋ,

¹¹ “Anyô Bêŋ iyom intu yêlôaniŋ Wapômbêŋ.

O iyom hatôm onja deda lôkmaŋŋin lôk athêŋ bêŋ ma lôklokwaŋ ek malê nena o iyom hopesaŋ nômkama lôkthô.

Ma nômkama lôkthô habitak ba hamô ek malê nena oda lemhaŋŋin.”

5

Boksipsip Nakaduŋ hawa kapyia

¹ *Ma yahayê ôpatu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma havalonŋ kapyia lôku bêŋ te hêk baŋ vianôŋ. Ba eto abô hêk vi ba vi. Ma ik siŋ hathak nôm tôktôk bahenŋvi ba lahavuju. ² Ma yahayê anjela lôklokwaŋ te halam kaêk bêŋ, “Opalê te hatôm nêŋm nôm tôktôk vê ba ekak kapyia êntêk?” ³ Ma donŋtom anyôla te anêŋ leŋ mena pik mena pik kapô la miŋ hatôm ekak kapyia êŋ ba ênjê kapô ami. ⁴ Ba intu yahalaŋ ba yahalaŋ ek malê nena miŋ êpôm anyô late ek ekak kapyia êŋ ba ênjê kapô ami. ⁵ *Ma donŋtom avaka takatu te hanaŋ hadêŋ ya, “Asêŋ dô. Nôŋgô avuŋ laion atu ba habitak anêŋ ôdôŋ Juda. Êŋ ma su lukmuk atu ba habiluk anêŋ Devit. Bôk hik vovak ba hamô lu ba intu hatôm nêŋm nôm tôktôk bahenŋvi ba lahavuju takêŋ vê ma ekak kapyia êŋ.”

⁶ *Ma yahayê Boksipsip Nakaduŋ te hamiŋ ba anêŋ pôpô hêk inaŋ bôk ik vônô. Yani hamiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hamiŋ malêvôŋ ek nôŋm lôkmala ayova atu lôk avaka takatu. Anêŋ yakik bahenŋvi ba lahavuju * ma madaluk bahenŋvi ba lahavuju. Madaluk takêŋ ma Wapômbêŋ anêŋ lovak mathenŋ bahenŋvi ba lahavuju atu ba bôk hêv hi pik lôkthô. ⁷ Ma Boksipsip Nakaduŋ hi hawa kapyia hêk ôpatu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô baŋ vianôŋ. ⁸ *Yani hawa kapyia yôŋ ma nôŋm lôkmala ayova atu lôk avaka 24 takatu êv yak halôk biŋ hêk Boksipsip Nakaduŋ ma. Tomtom ewa yeŋ gita ma uŋ gol yaôna lôk kamunŋ êbôk ba ôv mavi hamô kapô ba hayô abôlêk siŋ. Atum yova lôk ôv mavi êŋ ma avômalô mathenŋ iniŋ mek. ⁹ *Ma thêlô êv yeŋ lukmuk te aêntêk,

“O iyom hatôm onja kapyia ba okak ma nêŋm nôŋm tôktôk vê ek malê nena bôk ik o vônô ba hathak anêŋm thalalenŋ ma hôêv avômalô vuli.

Oda hôêv avômalô ôdôŋ lomaloma lôk abô lomaloma ma leŋŋinŋkupik lomaloma lôk pik lomaloma sapêŋ vuli ek hôêv hadêŋ Wapômbêŋ.

* **4:10:** ALK 19:4 * **5:1:** Ais 29:11; Ese 2:9-10 * **5:5:** Stt 49:9; Ais 11:1,10; ALK 22:16 * **5:6:** Sek 4:10; Jon 1:36; ALK 13:8 * **5:6:** Yakik bahenŋvi ba lahavuju êŋ hik thô nena yani ma anyô lôklokwaŋ kambom. * **5:8:** Sng 141:2; ALK 8:3-4 * **5:9:** Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1

10 *Hudum thêlô ibitak alalôaniņ Wapômbêņ anêņ avômalô takatu ba nêmo anêņ loj lôkliņyak kapô lôk nindum anêņ ku nêmbôk da. Ma tem nêtom kiņ ba neyabiņ avômalô pik.”

Thêlô êv yeņ hadêņ Boksipsip Nakaduņ

11 *Ma yahayê hathak loņbô ma yahalaņô aņela lubuņlubuņ ba dumsêlê mi. Thêlô êwê lawê Anyô Bêņ anêņ loj hayabiņ avômalô lôk nôm lôkmala ayova atu ma avaka takatu. 12 Ma elam lôklala bêņ aêntêk, “Boksipsip Nakaduņ atu ba ik vônô ma yani hatôm enja lôklokwaņ bêņ lôk nômkama bêņ lôk auk bêņ lôk lôkliņyak bêņ lôk athêņ bêņ lôk deda lôkmaņgiņ lôk leņiņmavi bêņ.”

13 Ma yahalaņô nôm lôkmala lôkthô anêņ malak leņ lo leņlêvôņ ma pik lo pik kapô ma ŋgwêk lo ŋgwêk kapô sapêņ êv yeņ aêntêk, “Anyô Bêņ atu ba hamô anêņ loj hayabiņ avômalô lôk Boksipsip Nakaduņ thai neja leņiņmavi bêņ lôk athêņ bêņ lôk deda lôkmaņgiņ lôk lôklokwaņ bêņ êtôm wak nômbêņ intu sapêņ.”

14 Ma nôm lôkmala ayova atu enaņ, “Avanôņ biņ”. Ma avaka takatu êv yak halôk biņ ma êv yeņ.

6

Boksipsip Nakaduņ hakyav kapy aņêņ nôm tôktôk vê

1 *Ma yahayê Boksipsip Nakaduņ hakyav nôm tôktôk te môņ vê. Ma yahalaņô nôm lôkmala ayova takatu te halam kaêk hatôm kakalu ba hanaņ, “Ôlêm yaiņ ek nu pik.” 2 *Êņ ma yahayê bokhos thapuk te ma anyô te hayô hamô ba havalonj lunak lokwaņ. Ma êv kiņ inij kuluņ hadêņ yani. Ma hawa anêņ bok ma hi pik hatôm anyô vovak laik te ek injik vovak ba êmô vovak sapêņ lu.

3 Yôv ma Boksipsip Nakaduņ hakyav nôm tôktôk te ju ma nôm lôkmala te ju hanaņ, “Ôlêm yaiņ ek nu pik.” 4 Ma bokhos thalaleņ te hale yaiņ. Ma êv athêņ hadêņ ôpatu ba hayô hamô ek ni pik ba nêm avômalô pik sapêņ inij kapôlôņiņ mavi vê ek nijik i vônô mayaliv. Ma êv biņ vovak bêņ te hadêņ yani.

5 Vêem ma hakyav nôm tôktôk te lô vê ma yahalaņô nôm lôkmala te lô hanaņ, “Ôlêm yaiņ ek nu pik.” Ma yahayê bokhos loņgavu te ma ôpatu ba hayô hamô ma havalonj skel ek enja nôm anêņ malaiņ. 6 Ma yahalaņô abô te halêm anêņ nôm lôkmala ayova atu malêvôņ ba hanaņ, “Nu undum ba bôm bêņ imbitak pik. Anyô hadum ku wak daluk te ma anêņ vuli dokte aêntêk: wit êtôm kilo doņtom mena bali êtôm kilo lokwaņlô. Ma doņtom miņ umbuliņ alokwaņ lêņlêņ lôk yak waiņ ami.”

7 Yani hakyav nôm tôktôk te ayova vê ma yahalaņô nôm lôkmala te ayova hanaņ, “Ôlêm yaiņ ek nu pik.” 8 *Ma yahayê bokhos mayav hatôm nê ŋama inij kupik. Ma ôpatu ba hayô hamô ma anêņ athêņ nena, “Ŋama” ma “Nê Ŋama Inij Loj” havenj yani yam. Ma êv athêņ hadêņ thai ek ini pik ba nijik nê pik ôdôņ te ayova vônô esak biņ vovak lôk bôm bêņ ma lijiņ bêņ lôk alim kamuņ kambom lomalama.

9 Boksipsip hakyav nôm tôktôk te bahenji vê ma yahayê nê ŋama dahôlôņiņ hamô loj êbôk da vibij anêņ malak leņ. Thêlô ma nê takatu ba bôk êvhaņiņ

* 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; ALK 1:6; 20:6 * 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 6:1: ALK 4:6; 5:1

* 6:2: Sek 1:8; 6:1-6 * 6:8: Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; 14:21

Wapômbêj ba enaj anêj abô bêj ba ik i pôpônô. ¹⁰ Ma elam lôklala nena, “Pik anêj alaj Wapômbêj, o ma anyô mathenj ma honaj abô avanôj iyom. Anjê am ka tem nê m vuli viyanj êndêj avômalô pik takatu ba ik yêlô vônô?”

¹¹ *Êj ma hêv sôp thapuk daim tomtom hadêj i ma hanaj nena, “Nômô yaô dokte vêmam endeba nijik môlôviyanj takatu ba idum yanaj ku vônô imbinj am. Thêlô ik sapêj atu ba yahatak, êj ma tem yandum abô.”

¹² *Ma yahayê ma Boksipsip Nakaduj hakyav nô m tôktôk te bahenji ba lahavute vê. Ma duvianj bêj te hêv ma wak habitak lojgavu hatôm sôp êkôk ek nê nja. Ma ayôj anêj lêlêyanj habitak thalalenj. ¹³ *Ma vulinj lej êv yak halôk pik hatôm yavinj hayuv ba alokwanj va hageleloj halôk pik. ¹⁴ *Ma lej havuvi i kethenj oyanj hatôm ivuvi yêm. Ma dumlolê lôk njavithôm sapêj etak inij loj.

¹⁵ *Ma pik inij kinj lôk inij nê bêjbêj lôk nê vovak laik lôk nê lôk nômkama bêj lôk nê lôklokwanj lôk nê idum ku êmô ala nsi vibinj lôk nê takatu ba ala nsi mi, thêlô sapêj ekopak êmô loj abyanj lôk valu abyanj anêj dumlolê. ¹⁶ *Ma thêlô enaj hadêj dumlolê lôk valu nena, “Nôsô êyômô yêlô ba nubuj yêlô ênjêk Anyô Bêj atu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô malenj lôk Boksipsip Nakaduj anêj lamanij. ¹⁷ *Thai inij waklavôj lejinjmanij bêj atu lêk halêm ba opalê te hatôm iminj loj sinj am? Milôk.”

7

Ekavu Wapômbêj anêj lêlêyanj hayô hêk Isael hatôm 144,000

¹ *Vêm ma yahayê anjela ayova iminj pik êntêk êj anêj sanjanêj ôdôj dan ayova. Thêlô iminj pik ayova atu inij lovak sinj ek lovak minj iyuv embenj pik mena njgwêk mena alokwanj ami. ² Ma yahayê anjela yanj haviyô anêj loj wak hathak ma hawa Wapômbêj Lôkmala anêj tinde nekavu lêlêyanj esak ba halêm. Ma halam kaêk lôklokwanj hi ek anjela ayova atu ba ewa athêj ek nimbulinj pik lo njgwêk. Ba hanaj nena, ³ * “Minj numbulinj pik lo njgwêk ma alokwanj ami endeba yêlô nakavu lêlêyanj êyônggêk alalôanij Wapômbêj anêj nê ku luvôjinj am.” ⁴ *Ma yahalanô ekatunj nê takatu ba ekavu lêlêyanj hayôhêk i ma hatôm 144,000 anêj Isael anêj ôdôj lauminj ba lahavuju takatu. ⁵ Aêj ba Juda anêj ôdôj hatôm 12,000. Ma Luben anêj 12,000. Ma Gat anêj 12,000. ⁶ Ma Asel anêj 12,000. Ma Naptali anêj 12,000. Ma Manasa anêj 12,000. ⁷ Ma Simeon anêj 12,000. Ma Livai anêj 12,000. Ma Isaka anêj 12,000. ⁸ Ma Sebulun anêj 12,000. Ma Josep anêj 12,000. Ma Benjamin anêj 12,000. Thêlô lôkthô ma ekavu lêlêyanj êj iyom.

Avômalô lubujlubuj lôk kwêv thapuk

⁹ Vêm ma yahayê hathak lojbô ma avômalô lubujlubuj anêj pik lomaloma lôk ôdôj lomaloma lôk lejninkupik lomaloma lôk abô lomaloma sapêj iminj Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô lôk Boksipsip Nakaduj ma. Minj hatôm nekatunj i ami. Thêlô ik kwêv daim thapuk lôk evalonj nôkjalô thanaj hamô baherinj. ¹⁰ *Ma elam kaêk lôklokwanj ba enaj, “Wapômbêj intu hamô Anyô

* **6:11:** ALK 7:9,13; 19:14 * **6:12:** Mat 24:29; Ap 2:20; ALK 8:12; 11:13; 16:18 * **6:13:** Ais 34:4

* **6:14:** ALK 16:20 * **6:15:** Ais 2:10,19,21 * **6:16:** Luk 23:30 * **6:17:** Jol 2:11; Mal 3:2

* **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2 * **7:3:** Ese 9:4,6; ALK 9:4 * **7:4:** ALK 14:1,3 * **7:10:** ALK 5:6-7

Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk Boksipsip Nakaduñ iyom intu êv avômalô bulubiñ.”

¹¹ Ma aŋela takêj lôkthô imiñ êwê evenj Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô lôk avaka takatu lôk nôm lôkmala ayova atu. Ma thêlô êv yak halôk maleniñ hêk Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô ma êv yej hadêj Wapômbêj. ¹² *Ba enañ, “Avanôj. Leñmavi bêj lôk deda lôkmanjiñ lôk auk bêj lôk mavi anôj lôk athêj bêj lôk lôklokwanj lôk lôkliñyak ni êndêj alalôaniñ Wapômbêj êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.”

¹³ Ma avaka takatu te hanañ hik ya liñ nena, “Nê lôk sôp thapuk takêntêk ma nê alêla ba êlêm anêj êsê?” ¹⁴ *Ma yahanañ hadêj yani, “Yenañ anyô bêj, oda hoyala.” Ma yani hanañ hadêj ya, “Thêlô ma nê takatu ba bôk etak Malaiñ Bêj ba ithik iniñ kwêv halôk Boksipsip Nakaduñ anêj thalalenj ba intu iniñ kwêv ma habitak thapuk. ¹⁵ Aêj ba thêlô imiñ Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô ba idum anêj ku wak ba bôlôvôñ imiñ anêj unyak matheniñ. Ma ôpatu ba hamô Anyô Bêj anêj loj êj tem imbi anêj unyak êyôñgêk thêlô vov ¹⁶ *ek thêlô miñ nema kisi ami ma miñ nesakmunij ami lôk wak miñ esañ i ami ma vovañ la miñ êmbôk i ami. ¹⁷ *Boksipsip Nakaduñ atu ba hamiñ Anyô Bêj anêj loj malêvôñ tem imbitak thêlôniñ alañ ma tem endom thêlô ba ni ñañ lôkmala anêj loj. Ma tem Wapômbêj esav thêlô maleniñ thôk vê.”

8

Nôm tôktôk baheniñ ba lahavuju

¹ Yov ma Boksipsip Nakaduñ hakyav nôm tôktôk baheniñ ba lahavuju takatu te vê ma malak leñ lêk taktiñ hatôm wakma te vi. ² Vêm ma yahayê aŋela baheniñ ba lahavuju takatu ba imiñ Wapômbêj ma. Ma êv lavuak baheniñ ba lahavuju hadêj thêlô.

³ *Ma aŋela yañ halêm hamiñ loj êbôk da ba havalonj uñ yaônate atu ba epesañ hathak gol ek nêmbôk nôm ôv mavi êndôk. Ma nôm ôv mavi bêj anôj êv hadêj yani ek yani etak êyômô avômalô matheniñ iniñ mek takatu ba hamô loj êbôk da epesañ hathak gol ba hamô habobo Anyô Bêj anêj loj hayabin avômalô. ⁴ Ma nôm ôv mavi takatu anêj yova haviñ avômalô matheniñ iniñ mek hatak aŋela êj banj ba hi daku ek Wapômbêj. ⁵ *Ma aŋela havalonj uñ yaô êj ba hawa atum êbôk da halôk kapô ma habi halôk pik. Êj ma kakalu lôk damak bêj hik mayaliv ma duvianj bêj hayôkwiñ.

Lavuak baheniñ ba lahavuju

⁶ Ma aŋela baheniñ ba lahavuju takatu ewa iniñ lavuak baheniñ ba lahavuju ba epesañ i ek niyuv.

⁷ *Aŋela môñ hayuv anêj ba halañ. Êj ma ôthôm valokwanj hatôm ais lôk atum hathak doñtom haviñ thalalenj ba ibi halôk pik ma atum hathañ pik ôdôj te lô ma alokwanj lôk kamuj buêj lôkthô.

⁸ Ma aŋela te ju hayuv anêj ba halañ ma nômlate hatôm atum hathañ dumlolê bêj te ba ibi halôk ñgwêk. Ma ñgwêk ôdôj te lô habitak thalalenj. ⁹ Ma nômkama lôkmala takatu ba êmô ñgwêk buêj lôkthô ema, ma yej loj êj lôkthô kambom.

* 7:12: ALK 5:12 * 7:14: Dan 12:1; Mat 24:21 * 7:16: Ais 49:10 * 7:17: Sng 23:2; Ais 25:8;

ALK 21:4 * 8:3: Kis 30:1-3; ALK 5:8 * 8:5: Kis 19:16-19; Wkp 16:12; ALK 11:19; 16:18 * 8:7:

Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30

10-11 *Ma aŋela te lô hayuv anêŋ ba halan ma vuliŋ bêŋ te hêv yak anêŋ len ba hathan inan atum abiŋ. Ma hêv yak halôk nan lôk kasukthôm ôdôŋ te lô. Vuliŋ êŋ anêŋ athêŋ nena 'Maniŋ' ba intu nan sapêŋ anêŋ ôdôŋ te lô habitak maniŋ kambom anôŋ. Ma avômalô bêŋ anôŋ inum nan êŋ ba ema ek malê nena nan êŋ habitak maniŋ kambom.

12 *Ma aŋela te ayova hayuv anêŋ ba halan ma wak anêŋ deda ôdôŋ te lô lôk ayôŋ anêŋ deda ôdôŋ te lô lôk vuliŋ ôdôŋ te lô miŋ ibi deda ami. Wak lo bôlôvôŋ anêŋ ôdôŋ te lô momaniniŋ bêŋ hêk.

13 *Ma yahayê hamiŋ ma yahalanô menak jeŋ hayovak haven lenlêvôŋ ma halam kaêk, "Malain, malain, malain tem êpôm avômalô pik ek malê nena aŋela lokwanlô eyabin denan ba tem niyuv iniŋ lavuak kethen."

9

Aŋela te bahenŋvi hayuv lavuak

1 *Ma aŋela te bahenŋvi hayuv anêŋ lavuak. Ma yahayê vuliŋ te hêv yak anêŋ len ba habup pik. Ma êv ku neyabin Viv atu anêŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hadêŋ vuliŋ êŋ. 2 *Ma hakyav Viv abôlêk vê ma atum yova bêŋ habitak anêŋ Viv abyaj êŋ ba hatôm atum dahaya bêŋ te. Ma Viv anêŋ yova hava wak lo len loŋ siŋ ba habitak momaniniŋ kambom. 3 Ma atum yova êŋ habitak lôk kôm sopek ba halôk pik. Ba êv lôklokwan hadêŋ thêlô hatôm danŋaviŋ pik anêŋ lôklokwan. 4 *Ma enan hadêŋ thêlô nena, "Miŋ numbuliŋ kamuŋ lomaloma lo alokwan ami. Ma numbuliŋ nê takatu ba Wapômbêŋ anêŋ lêlêyan miŋ hayôhêk thêlô luvôŋiŋ ami." 5 Miŋ êv thêlô ek nijik anyô vônô ami, ma nênem vovan bêŋ iyom êtôm ayôŋ bahenŋvi. Ba iniŋ vovan êŋ hatôm danŋaviŋ layuk habi anyô ba vovan kambom. 6 *Wak takêŋ ma avômalô idum ek nema ma donjom nana hêv i vê hêk thêlô. Ba miŋ ema ami.

7 *Ma kôm takêŋ êpôpêk i hatôm bokhos ba epesan i ek nijik vovak. Thêlôniŋ malenŋ hatôm anyô ma lenŋkadôk ma êkôk nômlate hatôm kuluŋ kin ba epesan hathak gol. 8 *Ma thêlôniŋ lenŋkadôk nan hatôm avi iniŋ ma venŋbôlêk yakik hatôm avuŋ laion abôlêk yakik. 9 *Ma thêlôniŋ bôbôŋiŋ hatôm moko epesan hathak aen. Ma thêlôniŋ banik pôk ba diŋdiŋ bêŋ hatôm yeŋ vovak takatu ba bokhos êvôv. 10 Ma iniŋ lenyuk ma hatôm danŋaviŋ ba iniŋ lôklokwan hamô lenyuk takêŋ ba ibi anyô hathak ma tem nênem vovan bêŋ êndêŋ i êtôm ayôŋ bahenŋvi. 11 Ma iniŋ kin te hayabin thêlô ba yani ma Viv anêŋ aŋela. Anêŋ athêŋ hathak abô Hiblu nena, "Abadon" ma hathak abô Glik nena, "Apolon". Ma athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena "Anyô Habuliŋ Nômkaŋa Sapêŋ".

12 Malain môŋ hale ba hi, ma donjom malain ju tem embenŋ yam.

Aŋela te bahenŋvi ba lahavute hayuv lavuak

13 Ma aŋela ali bahenŋvi ba lahavute hayuv anêŋ lavuak ba halan ma yahalanô abô te halêm anêŋ loŋ êbôk da anêŋ sananêŋ dan ayova. Loŋ êbôk da êŋ epesan hathak gol ba hamiŋ Wapômbêŋ ma. 14 Abô êŋ hanan hadêŋ aŋela ali bahenŋvi ba lahavute atu ba hawa lavuak nena, "Opole aŋela ayova

* 8:10-11: Jer 9:15 * 8:12: Ese 32:7; ALK 6:12-13 * 8:13: ALK 9:12; 11:14 * 9:1: ALK 20:1

* 9:2: Stt 19:28; Kis 10:12-15; Jol 2:2,10 * 9:4: ALK 7:3 * 9:6: Jop 3:21; Jer 8:3 * 9:7: Jol 2:4

* 9:8: Jol 1:6 * 9:9: Jol 2:5

takatu ba bôk ekak i loj ba êmô njan bêj Yupletis vê ek ini.” ¹⁵ Êj ma epole aņela ayova êj ek nijik avômalô pik ôdôj te lô pôpônô. Wapômbêj bôk hakak i loj ek neyabiņ sondabêj lôk ayôj ma wakma atu ba lêk habitak ek nindum iniņ ku êj. ¹⁶ Yahalaņô nê vovak takatu ba êyô êmô bokhos ma lubuņlubuņ hatôm 200 milion.

¹⁷ Êntêk ma nôm takatu ba yahatulak ba yahayê nena bokhos lôk nê takatu ba êyô êmô bokhos takêj. Thêlônin moko bôbôjij anêj lêlêyan hatôm atum ba bôsok lôk mayav hatôm solpa. Ma bokhos takêj iniņ leņiņkadôk hatôm avuņ laion iniņ leņiņkadôk. Ma atum lôk atum yova ma valu vovaņ solpa hale veņiņbôlêk kapô ba hi. ¹⁸ Nôm malain lô êj hale veņiņbôlêk ba hik avômalô ôdôj te lô lôkthô vônô. ¹⁹ Bokhos iniņ lôklokwaņ ma hamô veņiņbôlêk lôk leņyuk. Thêlônin leņyuk ma hatôm umya ma umya takêj iniņ leņiņkadôk ethak êv vovaņ hadêj avômalô.

²⁰ *Ma avômalô nômbêj atu ba malain lô êj miņ hik i vônô ami ma evaloņ iniņ kambom lomaloma takatu loj. Thêlô êv yeņ hadêj ngôk takatu ba epesaņ hathak gol lo seleva ma aeņ mayav lôk valu ma alokwaņ. Ngôk takêj ma miņ hatôm nêgê tak lo nedaņô abô ma nembej ami. ²¹ Lôk miņ etak iniņ kobom ik anyô vônô lôk êbôk sinij ma idum sek walilij lôk iniņ vani ami.

10

Aņela lôk kapyā yaômate

¹ Ma yahayê aņela lôklokwaņ yaņ halôk ba halêm anêj lej. Ba havuliv i hathak buliv lôk okthenulij hêk wakadôk. Ma thohavloma hatôm wak. Ma va luvi hatôm atum hathaņ hamô alokwaņ daim. ² Ma yani havaloņ kapyā yaômate ba hakak hêk baņ. Ma havakselap ba va vianôj hayô hamiņ ngwêk ma viker hamiņ pik. ³ Ma yani halam kaêk hatôm laion te halaņ. Yani halam, êj ma kakalu bahenji ba lahavuju enaņ abô. ⁴ *Yahalaņô kakalu bahenji ba lahavuju enaņ abô, êj ma yahadum ek yato. Ma doņtom yahalaņô abô halêm anêj lej nena, “Miņ oto kakalu iniņ abô êj ami ma ênjêk oda anêm auk iyom.”

⁵ *Êj ma aņela atu ba hamiņ ngwêk lo pik hêv baņ vianôj hathak lej. ⁶ Ma havak balabuņ hathak ôpatu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj ba hapesaņ pik lo lej ma ngwêk lôk nômkama sapêj anêj athêj. Ba hanaņ nena, “Wakma lêk habobo anêj daņ. ⁷ *Aņela te bahenji ba lahavuju hayuv anêj lavuak, êj ma Wapômbêj anêj abô lôk kup tem anêj daņ êtôm bôk ba hanaņ hadêj anêj nê ku plopet.”

⁸ Ma yahalaņô abô atu ba halêm anêj lej hathak loņbô nena, “Nu ek aņela atu ba hayô hamiņ ngwêk lo pik ek onja kapyā atu ba bôk ekak hêk baņ.”

⁹ *Êj ma yaha hadêj aņela êj ma yahanaņ ek nêm kapyā yaôna êj êlêm. Ma hanaņ hadêj ya nena, “Onja ba noņgwaņ. Tem vasiņ mavi êtôm bio thôk êmô vembôlêk, ma doņtom tem eyelaņ lemsoam ba maniņ kambom.” ¹⁰ Êj ma yahawa kapyā yaôna êj ba yahaņ ba hamô yavenbôlêk ma vasiņ mavi hatôm bio thôk. Ma doņtom yahatôkwêj ma yalensoam maniņ kambom. ¹¹ Vêm ma yani hanaņ hadêj ya, “Nu onaņ abô plopet esak nôm takatu ba tem êpôm avômalô kupik lomaloma lôk pik lomaloma lôk abô lomaloma lôk iniņ kiņ sapêj esak loņbô.”

* **9:20:** Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; ALK 16:9,11 * **10:4:** Dan 12:4,9 * **10:5:** Lo 32:40; Dan 12:7 * **10:7:** Amo 3:7 * **10:9:** Ese 2:8-3:3

11

Wapômbêŋ anêŋ anyô ju atu ba enaŋ anêŋ abô

1*Ma aŋela te hêv kôm êv dôŋ nômkama hathak hadêŋ ya. Ma hanan, “Nu otak ênjêk Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen lôk loŋ êbôk da lôk avômalô takatu ba êmô kapô ek nôŋgô nena anêŋ daim vithê. 2*Ma donjom miŋ otak ênjêk unyak mathen anêŋ piklêvônŋ ami ek malê nena loŋ êŋ ma Wapômbêŋ hêv hadêŋ nê loŋ buyan. Thêlô tem nembak unyak mathen Jerusalem pesa êtôm ayônŋ 42. 3Ma tem yanêm yenaŋ anyô ju ba thai neba kwêv kapôlônŋŋ malain ma neja yenaŋ abô ba ini nenaŋ bêŋ êtôm wak 1,260.”

4*Anyô ju êŋ êtôm alokwanŋ oliv ju atu lôk atum lam ju atu ba imiŋ pik anêŋ alaŋ thohavloma. 5*Ma anyôla hadum ek injik thai, êŋ ma tem atum ende thaviŋŋbôlêk ba esaŋ ôpêŋ vônô. Avanônŋ biŋ, avômalô takatu ba idum ek nimbuliŋ thai tem nema aêŋ iyom. 6*Anyô ju êŋ enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô, êŋ ma thai iniŋ lôklokwanŋ hêk ek nenaŋ ba ôthôm mi lôk ŋaŋ imbitak thalalen ma malain lomaloma imbitak pik êtôm thai iniŋ leniŋhaviŋ.

7*Thai idum ku enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô yôv ma alim bomaŋ atu ba hathak halêm anêŋ Viv atu kapô tem êyô ba injik vovak êndêŋ thai ba embak thai pesa ba nema. 8*Ma thai iniŋ kupik tem ênjêk malak bêŋ anêŋ loŋôndê bêŋ. Malak lôŋ êŋ anêŋ athêŋ kapô ma Sodom lo Ijip, loŋ êŋ bôk ik iniŋ Anyô Bêŋ vônô hathak alovalaŋaŋsin. 9Ma avômalô lenviŋkupik lomaloma lôk ôdônŋ lomaloma lôk abô lomaloma lôk pik lomaloma sapêŋ tem nêlêm nêgê anyô ju êŋ iniŋ kupik hêk loŋôndê êtôm wak daluk lô ma wata te imbin. Êtôm bôk enaŋ nena miŋ hatôm nedav i ami. 10Ma avômalô pik tem leniŋmavi lôk lêlô ma nêlêm nômkama êndêŋ i ek malê nena plopet ju atu ba êv malain hadêŋ thêlô lêk ema.

11*Ma donjom wak lô lôk wak te viyanŋ haviŋ hale ba hi, ma Wapômbêŋ hayuv auk lôkmala halôk thai ba thai iviyô imiŋ. Ma avômalô êyê thai ba êkô kambom. 12*Ma kaêk lôklokwanŋ anêŋ lenŋ hananŋ hadêŋ thai, “Nosak ba nôlêm.” Êŋ ma thai ethak ba i lenŋ ma buliv hava thai sinŋ ba nê takatu ba bôk ik vovak hadêŋ thai imiŋ ba êyê. 13*Kethenŋ oyaŋ ma duviaŋ bêŋ te hayô ba habuliŋ malak lôŋ ôdônŋ te laumiŋ ba hik avômalô hatôm 7,000 vônô. Ma avômalô vi atu ba êmô lôkmala êkô kambom ba êv athêŋ lôkmaŋŋŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ lenŋ.

14*Malainŋ te ju hale ba hi yôv. Ma malainŋ te lô tem êyô kethenŋ.

Aŋela te bahenŋvi ba lahavuju hayuv lavuak

15*Ma aŋela te bahenŋvi ba lahavuju hayuv anêŋ lavuak ba halaŋ ma kaêk bêŋ anônŋ halêm anêŋ lenŋ ba elam aêntêk, “Pik lêk hamô Anyô Bêŋ lôk anêŋ Kilisi bahenŋŋ ma Anyô Bêŋ tem eyabiŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

16Ma avaka 24 takatu ba êmô iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô hamô Wapômbêŋ thohavloma êkôm ba malaŋ halôk ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ. 17Ma enaŋ, “Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwanŋ Anônŋ,

* 11:1: Ese 40:3; Sek 2:1-2 * 11:2: Luk 21:24; ALK 13:5 * 11:4: Sek 4:3,11-14 * 11:5: 2Sml 22:9; Sng 97:3 * 11:6: Kis 7:17-20; 1Sml 4:8; 1Kin 17:1 * 11:7: Dan 7:21; ALK 12:17; 13:7; 17:8 * 11:8: Luk 13:34 * 11:11: Ese 37:5,10 * 11:12: 2Kin 2:11 * 11:13: ALK 6:12; 16:18 * 11:14: ALK 9:12 * 11:15: Kis 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14

lêk hômô ma sêbôk oda hômô aêŋ.

Mavi anôŋ ek lêk hoyabiŋ nômka ma sapêŋ hathak anêm lôklokwaŋ.

18 *Avômalô daluk leŋiŋmaniŋ ek o,
ma doŋtom anêm lemmaniŋ lêk hayô.

Anêm waklavôŋ hayô ek undum abô ek avômalô ŋama.

Êŋ ma tem nêm iniŋ vuli mavi êndêŋ anêm ŋê ku plopet lôk anêm avômalô
mathen takatu ba elanô anêm abô, avômalô bêŋ lôk avômalô yaô.

Wakma hayô ek nimbuliŋ avômalô takatu ba ibuliŋ pik.”

19 *Ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen atu ba hamô leŋ anêŋ abôlêk hakyav
ba yahayê alapa tabô hamô unyak mathen êŋ kapô. Ma damak hêv lôk pôk
lôk kakalu bêŋ lôk duviaŋ lôk ôthôm valokwaŋ hatôm ais hêv yak halôk.

12

Avi lo Wa bomaŋ

1 Ma lavôŋiŋ bêŋ te havova hêk leŋ: avi te hamô ma wak hawê haveŋ
yani hatôm sôp ma hatak vakapô luvi hayô hamiŋ ayôŋ. Ma vuliŋ laumiŋ
ba lahavuju hamiŋ wakadôk hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ. 2 *Yani hasabeŋ ba halan
ek embathu.

3 *Ma lavôŋiŋ yaŋ habitak leŋ: Wa thalalen bomaŋ bêŋ te ba anêŋ wakadôk
baheŋvi ba lahavuju ma wakadôk lôkthô ma kiŋ iniŋ kuluŋ hamô. Ma
wakadôk yakik hatôm laumiŋ hamô. 4 *Ma layuk haveli vuliŋ ôdôŋ te lô
ba havalonŋ ba habi halêm pik. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hamiŋ avi atu ba
hapesan i ek embathu anêŋ thohavloma ek havathu ma enjaŋ amena êŋ
ketheŋ oyaŋ. 5 *Êŋ ma avi êŋ havathu namalô atu ba tem eyabiŋ avômalô pik
sapeŋ lôklokwaŋ esak yani ban malaiŋ. Aêŋ ba ketheŋ oyaŋ ma ewa yani ba
i daku Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. 6 Ma avi êŋ hasôv
ba hi loŋ thiliv atu ba Wapômbêŋ bôk hapesan yôv ek eyabiŋ yani êtôm wak
1,260.

7 *Ma vovak bêŋ hêk malak leŋ ba Maikel lôk anêŋ aŋela ik vovak hadêŋ
Wa bomaŋ bêŋ atu. Ma Wa atu lôk anêŋ aŋela imiŋ viyaŋ ba ik vovak êŋ. 8 Ma
Wa anêŋ lôklokwaŋ miŋ hatôm ami. Ba intu miŋ hatôm êmô malak leŋ esak
lonbô ami. 9 *Aêŋ ba êv Wa bomaŋ bêŋ êŋ lôk anêŋ aŋela vê hêk malak leŋ ba
ekaliv i êlêm pik. Yani ma umya bôsêbôk ba elam nena Ngôk Bêŋ ma Sadaŋ.
Yani hathak hasau avômalô pik sapêŋ. 10 *Ma yahalanô kaêk te anêŋ leŋ ba
hanaŋ, “Lêk ma alalôaniŋ Wapômbêŋ hêv alalô bulubiŋ ma anêŋ lôklokwaŋ
habitak yaŋi ba yani hamô hatôm kiŋ. Ma anêŋ Kilisi hadum ku athêŋ bêŋ
ek malê nena aŋela lêk ibi ôpatu ba hanaŋ ayaŋ thêlô bêŋ hamô Wapômbêŋ
thohavloma bôlôvôŋ lo wak halôk pik. 11 Thêlô êmô yani lu hathak Boksipsip
Nakaduŋ anêŋ thalalen lôk Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba thêlô enaŋ. Thêlô
imiŋ lôklokwaŋ ba miŋ êkô ek avômalô nijik thêlô vônô ami. 12 *Aêŋ ba mólô
avômalô leŋ lemimmavi. Ma doŋtom malaiŋ ek pik lo ŋgwêk ek malê nena
Sadaŋ lêk halôk ba hathôk ek mólô. Yani lamaniŋ kambom ek malê nena
yani hayala nena anêŋ waklavôŋ lêk bidon.”

* 11:18: Sng 110:5; 115:13; Lom 2:5; ALK 20:11-13 * 11:19: Hib 9:4; ALK 8:5; 15:5; 16:21 * 12:2:
Mai 4:10 * 12:3: Dan 7:7 * 12:4: Dan 8:10 * 12:5: Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; ALK 19:15 * 12:7:
Jut 9 * 12:9: Stt 3:1,14; Luk 10:18; 22:31; ALK 20:2 * 12:10: Jop 1:9-11; Sek 3:1 * 12:12: Ais
44:23; 49:13

13 Wa bomaŋ bêŋ atu hayala nena lêk ibi yani halêm pik ba halupunij avi atu ba havathu okna atu. 14*Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv menak jeŋ bok anêŋ banik luvi hadêŋ avi êŋ ek yani eyovak ba ni loŋ atu ba bôk epesaŋ yôv ek neyabiŋ yani êtôm sondabêŋ lô ma wata te imbiŋ ek miŋ Wa imbuliŋ yani ami. 15 Ma Wa havululup ŋaŋ ba hatôm ŋaŋ bêŋ te habitak yani abôlêk ba havenŋ avi êŋ yam ek enja yani ba ni. 16 Ma doŋtom pik hêv avi êŋ sa ba hakyav abôlêk ba hanum ŋaŋ êŋ sapêŋ. 17*Êŋ ma Wa lamanij kambom hathak avi êŋ ba hi ek injik vovak êndêŋ avi êŋ anêŋ avômena vi. Thêlô ma nê takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk enaŋ iniŋ êvhavij atu hathak Yisu bêŋ. 18 Ma Wa hamiŋ ŋgwêk anêŋ thathe daŋ.

13

Alim bomaŋ anêŋ ŋgwêk

1*Ma yahayê alim bomaŋ te habitak ŋgwêk. Yani wakadôk bahenji ba lahavuju ba anêŋ yakik laumiŋ hamiŋ wakadôk. Ma kiŋ iniŋ kuluj laumiŋ hamô anêŋ yakik. Ma wakadôk takatu ma eto abôma hathak Wapômbêŋ nena, “Yada ma Wapômbêŋ”. 2*Ma alim bomaŋ atu ba yahayê hatôm avuj nyau bomaŋ bêŋ te ma va hatôm avuj bea va ma abôlêk ma hatôm avuj laion te abôlêk. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hêv anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. 3*Ma yahayê wakadôk te inaŋ bôk ik vônô ba pôpô bêŋ te hêk ma doŋtom bôk hayôv. Ba intu avômalô pik sapêŋ eson kambom ba esopa yani. 4 Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu ek malê nena yani hêv anêŋ athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ ba enaŋ, “Opalê hatôm alim bomaŋ êntêk ma hatôm injik vovak êndêŋ yani? Mi anôŋ.” 5*Wapômbêŋ hatak alim bomaŋ êŋ ek êmbôdi ba enaŋ abômapopak esak yani lôk eyabiŋ avômalô êtôm ayôŋ 42.*

6 Ma alim bomaŋ êŋ hanaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ da lôk anêŋ athêŋ lôk anêŋ unyak mathenŋ lôk nê takatu ba êmô malak leŋ. 7*Ma Wapômbêŋ hatak yani ek injik vovak êndêŋ anêŋ avômalô mathenŋ ba nênem yak. Ma enja athêŋ ek eyabiŋ avômalô ôdôŋ lomaloma lôk leŋviŋkupik lomaloma lôk abô lomaloma ma pik lomaloma sapêŋ. 8*Ma avômalô pik lôkthô atu ba iniŋ athêŋ miŋ hêk kapyia lôkmala ami hadêŋ sêbôk ba miŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik lo leŋ ami denaŋ ma tem nênem yeŋ êndêŋ alim bomaŋ êŋ. Kapyia lôkmala êŋ ma Boksipsip Nakaduŋ atu ba bôk ik vônô anêŋ kapyia.

9 Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endanô abô êntêk. 10*Wapômbêŋ hatak anyô te ek ni koladôŋ ma tem yani ni koladôŋ. Wapômbêŋ hatak anyô te ek nijik yani vônô esak biŋ vovak ma tem nijik yani vônô esak biŋ vovak. Ba nôm êŋ habitak ma avômalô mathenŋ lôkthô nimiŋ lôklokwaŋ ma nebalonŋ iniŋ êvhavij loŋ majaŋ.

Alim bomaŋ anêŋ pik

* 12:14: Dan 7:25; 12:7 * 12:17: ALK 11:7 * 13:1: ALK 12:3; 17:3,7-12 * 13:2: Dan 7:4-6
 * 13:3: ALK 17:8 * 13:5: Dan 7:8,25; 11:36; ALK 11:2 * 13:5: Ayôŋ 42 ma hatôm wak 1,260
 (12:6) ma hatôm sondabêŋ lô ma wata te (12:14). * 13:7: ALK 11:7 * 13:8: Sng 69:28; ALK 17:8;
 20:12,15; 21:27 * 13:10: Jer 15:2; 43:11; ALK 14:12

11 Ma yahayê alim bomaŋ yaŋ habitak anêŋ pik kapô ba halêm yaŋ. Ma anêŋ yakik lokwanju hatôm boksipsip nakaduŋ. Ma doŋtom hanaŋ abô hatôm Wa bomaŋ bêŋ atu. 12 Yani hawa alim bomaŋ môŋ anêŋ lôklokwan ek indum anêŋ ku. Yani hadum ba avômalô pik sapêŋ êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ môŋ atu ba bôk ik vônô ma doŋtom anêŋ palê bôk hayôv. 13 *Ma yani hadum lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma ba bêŋ te ma atum hathaŋ ba hêv yak anêŋ leŋ ba halêm pik ba avômalô sapêŋ êyê. 14 Ma etak yani ek indum lavôŋiŋ takêŋ esak alim bomaŋ yaŋ môŋ anêŋ athêŋ ba esau avômalô pik. Yani hanaŋ ek avômalô nepesaŋ alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô te ek nênem athêŋ bêŋ êndêŋ ôpatu ba bôk ik vônô hathak biŋ vovak ma doŋtom hamô lôkmala denaŋ. 15 Ma etak yani ek iyuv auk êndôk alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô ek dahô êŋ enaŋ abô. Ma avômalô takatu ba miŋ êv yeŋ hadêŋ dahô êŋ ami, ma tem nijik thêlô vônô. 16 *Ma yani hapôviŋ avômalô lôkthô ek neja lêlêyaŋ ênjêk baheniŋ vianôŋ mena ênjêk luvôŋiŋ. Avômalô athêŋ bêŋ lôk athêŋ mi ma nê valu bêŋ lôk nê valu mi ma nê takatu ba êmô alaŋsi viŋiŋ lôk nê takatu ba alaŋsi mi lôkthô neja lêlêyaŋ êŋ. 17 Avômalô takatu ba lêlêyaŋ mi miŋ hatôm nênem vuli nômkama lôk nênem iniŋ nômkama ek anyô vi nênem vuli ami. Lêlêyaŋ êŋ ma alim bomaŋ anêŋ athêŋ ma anêŋ athêŋ anêŋ lavôŋ. 18 Lêlêyaŋ êŋ anêŋ ôdôŋ ma hamô kapô anôŋ. O anyô lôkauk bêŋ, êŋ ma undum ku ek oyala alim bomaŋ atu anêŋ lêlêyaŋ êŋ anêŋ ôdôŋ. Lêlêyaŋ êŋ ma anyô te anêŋ lêlêyaŋ. Ma ôpêŋ anêŋ lêlêyaŋ êŋ ma hatôm 666.

14

Boksipsip Nakaduŋ lôk anêŋ avômalô

1 Ma yahayê hathak loŋbô ma Boksipsip Nakaduŋ atu hamiŋ dum Saion ma avômalô hatôm 144,000 imiŋ haviŋ yani. Ma anêŋ athêŋ lôk Lambô anêŋ athêŋ bôk eto yôv hêk thêlôniŋ luvôŋiŋ. 2 *Ma yahalaŋô thêlôniŋ kaêk halêm anêŋ leŋ hatôm ŋambô diŋdiŋ ma hatôm kakalu bêŋ hêv yak. Kaêk êŋ ma hatôm avômalô êv yeŋ gita. 3 *Thêlô êv yeŋ lukmuk te hêk Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk hêk nôm lôkmala ayova lôk avaka takatu maleŋiŋ. Anyôla miŋ hatôm eyala yeŋ êŋ ami, ma avômalô 144,000 takatu ba bôk Anyô Bêŋ hêv vuli i yôv hêk pik iyom intu eyala. 4 Thêlô ma nê takatu ba miŋ bôk eyov avi ami ek malê nena thêlô itip majaŋ. Thêlô esopa Boksipsip Nakaduŋ haveŋ loŋ nômbêŋ atu ba yani hi. Wapômbêŋ hêv thêlô vuli hêk avômalô pik malêvôŋ ma thêlô ibitak hatôm da môŋ ek Wapômbêŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ. 5 Abôyaŋ te miŋ hale thêlô veŋiŋbôlêk ami lôk kambom mi hêk Wapômbêŋ ma.

Aŋela lokwanjô iniŋ abô

6 Ma yahayê aŋela yaŋ hayovak haveŋ leŋlêvôŋ. Yani havalonŋ Abô Mavi atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek enaŋ êndêŋ avômalô anêŋ pik lomaloma lôk ôdôŋ lomaloma ma abô lomaloma lôk leŋviŋkupik lomaloma sapêŋ. 7 Ma yani halam kaêk nena, “Nôkô Wapômbêŋ ma nônêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani ek malê nena waklavôŋ nindum abô lêk hayô. Nônêm yeŋ êndêŋ yani atu ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lo ŋaŋ sapêŋ.”

* 13:13: 1Kinj 18:24-39; Mat 24:24; ALK 19:20
1:15; 19:6 * 14:3: Ais 42:10; ALK 5:9; 7:4

* 13:16: ALK 14:9-11; 16:2; 20:4 * 14:2: ALK

⁸*Yôv ma aņela te ju hayô ma hanaņ, “Hêv yak, hêv yak. Malak lôk athêņ bêņ Babilon hêv yak. Yani bôk hadum ba avômalô pik lôkthô inum anêņ waiņ lôklokwaņ ba elo molo ba idum sek lomaloma.”

⁹*Ma aņela te lô haveņ thai yam hayô ma halam lôklala aêntêk, “Anyô late hêv yeņ hathak alim bomaņ atu lôk anêņ dahô atu ba epesaņ ma hawa anêņ lêlêyaņ hêk uvôv mena baņ, ¹⁰*êņ ma tem yani inum Wapômbêņ anêņ lamaniņ êtôm waiņ. Waiņ êņ ma daluk ba maniņ bomaņ. Ôpatu ba hanum ma tem enja vovaņ bêņ êņjêk aņela lôk Boksipsip Nakaduņ maleņiņ ba atum valu solpa tem esaņ yani. ¹¹*Ma atum atu ba hêv vovaņ hadêņ thêlô anêņ yova tem esak ba ni wak nômbêņ intu sapêņ. Thêlô takatu ba êv yeņ hadêņ alim bomaņ lôk anêņ dahô atu ba epesaņ ba ewa anêņ athêņ anêņ lêlêyaņ tem miņ neja lovak dokte ami.” ¹²*Aêņ ba avômalô mathen takatu ba esopa Wapômbêņ anêņ abô balabaņ lôk êvhaviņ Yisu ma nebalon inij êvhaviņ loj ba nimiņ lôklokwaņ.

¹³Ma yahalaņô abô te anêņ leņ hanaņ, “Oto aêntêk, ‘Lêk ba hi ma nê takatu ba esopa Yisu ba ema tem nêôm mavi.’” Ma Lovak Mathen hik abô êņ loj haviņ nena, “Avanôņ, thêlôniņ kobom mavi tem ni imbiņ thêlô ba intu tem neja lovak esak iniņ ku malaiņ.”

Ewa pik anêņ nôm anôņ

¹⁴*Yahamô ma yahayê anyô te hayô hamô buliv thapuk. Yani hatôm anyô te nakaduņ. Yani hakôk kuluj gol ma havalon biņ kamuņ te ba ma kambom. ¹⁵Ma aņela yaņ hale yaiņ anêņ unyak mathen atu ma halam kaêk hadêņ ôpatu ba hamô buliv ba hanaņ, “Onja anêm biņ kamuņ ba onde nôm esak ek malê nena waklavôņ neja nôm anêņ anôņ lêk hayô.” ¹⁶Êņ ma ôpatu ba hamô buliv havalu anêņ biņ halôk pik ba hadabêņ pik anêņ nôm anôņ lôkthô ba hasup hathak doņtom ba hawa.

¹⁷Ma aņela yaņ hale unyak mathen atu ba hamô malak leņ ba hawa biņ kamuņ ba ma kambom hatôm anyô hamôņ hawa. ¹⁸*Ma aņela yaņ atu ba hayabiņ atum êbôk da hale yaiņ ba halam kaêk bêņ hadêņ aņela havalon biņ lôk ma atu nena, “Onja anêm biņ ba odabêņ yak waiņ anêņ maņgayak takatu ba hamô pik ek malê nena anêņ anôņ bôk hayôk yôv ba usup esak doņtom.”

¹⁹Êņ ma yani havalu anêņ biņ hayô pik ma hasup yak waiņ anôņ hathak doņtom ba hatak halôk loj evak waiņ anôņ pesa ek neja anêņ thôk. Loj êņ ma Wapômbêņ anêņ loj lamaniņ. ²⁰*Hamô malak bêņ viyaiņ ma evak yak waiņ anôņ pesa hamô loj evak pesa ba halom ba hale abyañ. Ma avômalô iniņ thalalen haņgasô halôk pik ba hasuņ aleba hayô bokhos abôlêk ma anêņ bêņ ma hatôm 300 kilomita.

15

Malaiņ anêņ daņ

¹Ma yahayê nômbithi bêņ yaņ hêk leņ ba yahason kambom. Nôm êņ ma aêntêk: aņela baheņvi ba lahavuju evalon nôm malaiņ anêņ daņ baheņvi ba lahavuju ek malê nena Wapômbêņ anêņ lamaniņ lêk anêņ daņ. ²Ma yahayê

* **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7-8; ALK 17:2; 18:2,3 * **14:9:** ALK 13:12-17 * **14:10:** Stt 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; ALK 16:19; 20:10 * **14:11:** Ais 34:10 * **14:12:** ALK 13:10
* **14:14:** Dan 7:13 * **14:18:** Jol 3:13 * **14:20:** Ais 63:3; ALK 19:15

nômplate hatôm ngwêk ba thêthê mavi hatôm liyali ba eyelan havin atum. Ma nê takatu ba leninvidon ba min etak inin êvhavin ami ba intu êmô alim boman lók anêj dahô atu ba epesan lók anêj athêj anêj lélêyan lu, thêlô imin ngwêk dan ba ewa yen gita atu ba Wapômbêj hêv hadêj thêlô. ^{3*}Ma êv Wapômbêj anêj anyô ku Mose lók Boksipsip Nakadur inin yen ba êv nena,

“Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwan Lôkthô anêj Ôdôj,

hudum ku bêj ba intu yêlô ason kambom.

Anêm kobom ma thêthônj ma avanônj.

O ma kinj atu ba hoyabinj nômkama sapêj hadêj môj anônj ba hi hayô wak nômbêj intu sapêj.

^{4*}O iyom ma mathenj, aêj ba avômalô lókthô nêmbô anêm athêj ba nêkô ek o. Avômalô sapêj êyê anêm ku ma thêthônj ba intu thêlô tem nêlêm ek nêlêm yen êndêj o.”

^{5*}Vêm ma yahayê hathak lonjô ma malak yen anêj lonj mathen anônj anêj lenj hakyav. Wapômbêj anêj abô balabunj atu ba hêv hadêj Mose hêk lonj êj. ⁶Ma aŋela bahenji ba lahavuju takatu ba ewa malain bahenji ba lahavuju takatu êlêm anêj unyak mathen kapô ba ele yainj. Thêlô inin sôp ma thapuk ba mabunj mavi ba habi kédékédê ma evanjinj bokngôp gol hawê lawê inin bôm kabum. ⁷Ma nôm lôkmala ayova takatu te hêv kabum gol bahenji ba lahavuju hadêj aŋela bahenji ba lahavuju takatu. Kabum takêj ma Wapômbêj atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj anêj lamaninj halôk ba hayô abôlêk sinj. ^{8*}Ma Wapômbêj anêj lôkmanjinj lók anêj lôklokwan anêj yova hava unyak mathen kapô sinj ba anyô late min hatôm imbitak êyô unyak mathen êj kapô ami endeba aŋela bahenji ba lahavuju takatu inin malain bahenji ba lahavuju takatu ende êndôk am.

16

Aŋela engasô malain hatôm bahenji ba lahavuju halôk pik

¹Ma yahalanô kaêk halêm anêj unyak mathen ba hananj hadêj aŋela bahenji ba lahavuju takatu aêntêk, “Unu nongasô Wapômbêj anêj lamaninj atu ba hamô kabum bahenji ba lahavuju êndôk pik.”

^{2*}Aŋela môj hi ma hanjasô anêj kabum halôk pik ba habitak palê bêj ba vovanj kambom ba hatêto avômalô takatu ba ewa alim boman anêj lélêyan lók êv yen hadêj anêj dahô atu ba epesanj.

^{3*}Ma aŋela te ju hi hanjasô anêj kabum halôk ngwêk ba habitak hatôm anyô nana inin thôk mandalinj. Ma nômkama takatu ba êmô ngwêk lókthô ema.

⁴Ma aŋela te lô hanjasô anêj kabum halôk nanj bêjbêj lók nanj yaônena sapêj ba lókthô ibitak thalalenj. ⁵Ma yahalanô aŋela atu ba hayabinj nanj sapêj hananj,

“O Anyô Mathenj, lêk hômô ba bôk hômô. O ma anyô thêthônj ba intu anêm hudum abô ma thêthônj.

⁶Thêlô bôk engasô avômalô mathenj lók plopet inin thalalenj, ba intu hôêv thalalenj ek thêlô ninum êtôm inin kambom anêj viyanj.”

^{7*}Ma yahalanô abô te halêm anêj lonj êbôk da ba hananj nena,

* 15:3: Kis 15:1; Sng 111:2; 139:14; 145:17

* 15:4: Sng 86:9; Jer 10:6-7

* 15:5: Kis 38:21

* 15:8: 1Kinj 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4

* 16:2: Kis 9:10; ALK 13:12-17

* 16:3: Kis 7:17-21

* 16:7: Sng 19:9; ALK 15:3

“Intu êŋ, O Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ Ôdôŋ,
ba holaŋô abô ba hôêv vovaŋ viyaŋ, êŋ ma thêthôŋ anôŋ.”

8 Ma aŋela te ayova haŋgasô anêŋ kabum halôk wak ma Wapômbêŋ hatak wak ek imbi lôklokwaŋ ba êmbôk avômalô êtôm atum hathaŋ i. 9 *Êŋ ma wak hathaŋ avômalô ba êyôk bubulik ba esokwaŋ Wapômbêŋ ek malê nena yani ma malaiŋ nômbêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ. Ma doŋtom thêlô miŋ ele kapôlôŋiŋ lilin ba êv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ yani ami.

10 *Ma aŋela te baheŋvi haŋgasô anêŋ kabum halôk alim bomaŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba momaŋiniŋ bêŋ hayô anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma avômalô ethaŋ dahalaŋiŋ ek malê nena vovaŋ kambom. 11 Ma thêlô esokwaŋ Wapômbêŋ leŋ hathak vovaŋ lo palê, ma doŋtom miŋ ele kapôlôŋiŋ lilin ba esopa Wapômbêŋ ami.

12 *Ma aŋela te baheŋvi ba lahavute haŋgasô anêŋ kabum halôk ŋaŋ bêŋ Yupletis ba ŋaŋ êŋ hamoma ek epesaŋ loŋôndê ek kiŋ takatu ba tem nêlêm anêŋ loŋ wak hathak. 13 Êŋ ma yahayê ŋgôk lelaik lokwaŋlô hatôm kôkwêk êlêm ele Wa bomaŋ bêŋ atu abôlêk lôk alim bomaŋ atu abôlêk ma plopet abôyaŋ atu abôlêk. 14 *Thêlô ma ŋgôk ba idum lavôŋiŋ lomaloma. Thêlô i ek nisup kiŋ sapêŋ esak doŋtom ek nijik vovak. Vovak êŋ tem imbitak êndêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Anôŋ anêŋ waklavôŋ bêŋ.

15 **“Odaŋô! Tem yasôk ketheŋ êtôm anyô vani. Ôpatu ba hêv lêlê ba anêŋ sôp hamô haviŋ yani ma tem êmô mavi ek malê nena tem yani miŋ embeŋ kôlôlôŋ ba mama ami.”*

16 *Êŋ ma ŋgôk lô atu isup kiŋ sapêŋ ethak doŋtom halôk loŋ te atu ba elam hathak abô Hiblu nena Amagedoŋ.

17 Ma aŋela te baheŋvi ba lahavuju haŋgasô anêŋ kabum halôk leŋlêvôŋ ba kaêk bêŋ te halêm hale unyak mathen anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô nena, “Lêk yôv!” 18 *Êŋ ma damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala hayô hamô ba hayô hamô. Ma duviaŋ bêŋ te hayô ba miŋ bôk aêŋ habitak pik ami ek malê nena duviaŋ êŋ ma hayôkwiŋ lôklokwaŋ kambom anôŋ. 19 *Ma malak bêŋ Babilon hapup hi ôdôŋ lô ma avômalô lodôŋlodôŋ iniŋ malak bêŋbêŋ êv yak. Wapômbêŋ lahabi malak bêŋ Babilon anêŋ sek ba intu hêv waiŋ laŋaŋa kambom hadêŋ yani. 20 *Ma ŋgavithôm lôk dumlolê sapêŋ i ba mi. 21 *Ma ôthôm valokwaŋ hatôm ais halôk anêŋ leŋ ba hik avômalô. Ôthôm ais êŋ anêŋ malaiŋ ma hatôm 50 kilo. Ba intu avômalô esokwaŋ Wapômbêŋ hathak nôm malaiŋ êŋ ek malê nena nôm êŋ ma malaiŋ bomaŋ.

17

Avi lôk athêŋ hathak sek waliliŋ hawa vuli kambom

1 *Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba ewa kabum malaiŋ baheŋvi ba lahavuju te halêm hadêŋ ya ma hanaŋ, “Ôlêm, tem yangik avi lôk athêŋ hathak sek waliliŋ anêŋ vovaŋ atu ba tem enja anêŋ vuli thô êndêŋ o. Yani hayô hamô

* 16:9: ALK 9:20-21 * 16:10: Kis 10:22; Ais 8:21-22 * 16:12: Ais 11:15 * 16:14: ALK 19:19
* 16:15: Mat 24:43-44; ALK 3:3 * 16:16: Sek 12:11 * 16:18: ALK 4:5; 8:5 * 16:19: ALK 14:10 * 16:20: ALK 6:14 * 16:21: Kis 9:23-24; ALK 11:19 * 17:1: Jer 51:12-13

ŋaŋ bêŋ anôŋ vôv. ^{2*}Kiŋ pik ethak idum sek haviŋ yani ma avômalô pik inum anêŋ yak waiŋ sek haviŋ ba ibitak molo.”

^{3*}Vêm ma Lovak Mathen hakôk ya liŋ ba aŋela êŋ hawa ya ba hi loŋ thiliv. Ma yahayê avi te hayô hamô alim bomaŋ thalalen te. Abôma lomalama hathak Wapômbêŋ hatêto alim êŋ liŋkupik sapêŋ ma anêŋ wakadôk ma bahenŋvi ba lahavuju ma yakik laumiŋ. ^{4*}Ma avi êŋ hapuk sôp bôsôk lôk thalalen hatôm nê valu bêŋ ma evanŋiŋ nôm kédêkédê epesaŋ hathak gol lôk valu kékêlô lôk kômkom. Yani havalonŋ tase gol ma nôm ôvathek lomalama lôk anêŋ sek waliliŋ anêŋ lôŋgôlôŋ halôk ba hayô siŋ. ⁵Athêŋ loŋ kapô te ma eto hêk uvôv nena,

“Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon,
avi sek waliliŋ iniŋ talêbô,
ma kobom ôvathek pik sapêŋ iniŋ talêbô.”

^{6*}Ma yahayê avi êŋ hanum nê mathenŋ lôk nê takatu ba enaŋ abô avanôŋ hathak Yisu iniŋ thalalenŋ ba intu halo molo hatôm hanum waiŋ bêŋ anôŋ.

Yahayê yani ba yahasonŋ kambom. ^{7*}Êŋ ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya aêntêk, “Aisé ka hosonŋ kambom? Tem yanaŋ avi êŋ lôk alim bomaŋ lôk wakadôk bahenŋvi ba lahavuju lôk yakik laumiŋ takatu ba hawa yani anêŋ ôdônŋ bêŋ êndêŋ o. ^{8*}Alim bomaŋ atu ba hôyê ma bôk hamô ma lêk miŋ hamô ami ma tem etak Viv atu ba ni ek nimbuliŋ yani. Avômalô pik takatu ba iniŋ athêŋ miŋ hamô kapyâ lôkmala hadêŋ sêbôk atu ba Wapômbêŋ miŋ hapesaŋ pik ami denaŋ, thêlô tem nêgê alim bomaŋ êŋ ba nesonŋ kambom ek malê nena yani bôk hama yôv.

⁹“Nê lôkawk ma tem neyala nôm êŋ anêŋ ôdônŋ ma aêntêk: Wakadôk bahenŋvi ba lahavuju êŋ ma hatôm dum bahenŋvi ba lahavuju atu ba avi êŋ hayô hamô loŋ. ¹⁰Ma anêŋ ôdônŋ yanŋ nena kiŋ bahenŋvi ba lahavuju, ba bahenŋvi bôk êv yak yôv, ma te êntêk hamô, ma te ma miŋ habitak ami denaŋ. Yani habitak ma tem êmô bidonŋa iyom. ¹¹Ma alim bomaŋ atu ba bôk hamô ma lêk mi, yanida hatôm kiŋ te bahenŋvi ba lahavulô. Yani habitak anêŋ kiŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu iniŋ. Ba tem ni ek nimbuliŋ yani.

^{12*}“Yakik laumiŋ takatu ba hôyê ma kiŋ laumiŋ. Thêlô miŋ bôk ewa iniŋ athêŋ ami denaŋ, ma donŋtom thêlô tem neja athêŋ êtôm kiŋ imbiŋ alim bomaŋ êtôm wak te iyom. ¹³Thêlô tem iniŋ auk donŋtom ma nênem iniŋ lôklokwaŋ lôk iniŋ athêŋ êndêŋ alim bomaŋ. ¹⁴Thêlô tem nijik vovak êndêŋ Boksipsip Nakaduŋ, ma Boksipsip Nakaduŋ tem êmô thêlô lu ek malê nena yani ma nê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ ma kiŋ iniŋ Kiŋ. Ma nê takatu ba bôk halam lôk hatak i yôv ba êvhaviŋ yani dedaŋ tem nêôm imbiŋ yani.”

¹⁵Ma aŋela atu hanaŋ hadêŋ ya aêntêk, “Ŋaŋ atu ba hôyê ma avi sek waliliŋ hayô hamô ma hatôm avômalô lodônŋlodônŋ lôk avômalô lubuŋlubuŋ lôk pik sapêŋ lôk abô sapêŋ. ^{16*}Yakik laumiŋ lôk alim bomaŋ atu ba hôyê, thêlô tem leŋiŋŋaŋa esak avi sek atu ma tem nimbuliŋ yani ba imiŋ kôlôlônŋ. Thêlô tem nejaŋ anêŋ vathiap ma nêmbôk yani esak atum. ¹⁷Nôm êŋ habitak ek malê nena Wapômbêŋ da hatak anêŋ auk êŋ halôk thêlô kapôlônŋiŋ ek thêlô iniŋ auk donŋtom ba nênem iniŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ alim bomaŋ ek nindum anêŋ ku atu

* 17:2: Ais 23:17; Jer 51:7; ALK 14:8 * 17:3: ALK 13:1 * 17:4: Jer 51:7; ALK 18:16 * 17:6:

ALK 18:24; 19:2 * 17:7: ALK 13:1 * 17:8: Dan 12:1; ALK 11:7; 13:7 * 17:12: Dan 7:7,24

* 17:16: ALK 18:8

ba yani lahavinj ende ba Wapômbêj anêj abô sapêj injik anôj am. ¹⁸ Ma avi atu ba hôyé ma malak lôk athêj bêj atu ba hayabinj kinj pik lôkthô.”

18

Babilon hêv yak

¹Yôv ma yahayê aŋela yaŋ halôk ba halêm anêj malak leŋ ba anêj lôklokwaŋ bêj anôj ma anêj deda habi hayôhêk pik lôkthô. ²*Ma yani halam kaêk lôklala ba hanaj,

“Hêv yak, hêv yak, malak lôk athêj bêj Babilon hêv yak.

Loj êj lêk ŋgathiniŋ ba avômalô lêk mi ba ŋgôk lelaik lôk menak kambom lomaloma iyom êmô loj êj.

³Ek malê nena Babilon ma hatôm avi sek te ba avômalô pik lôkthô inum anêj waiŋ lôklokwaŋ ba elo molo ba idum sek lomaloma.

Ma kinj pik lôkthô ethak idum sek havinj yani.

Avi êj hathak hêv iniŋ nômkama mavi bêj anôj vuli wak nômbêj intu sapêj ba intu pik iniŋ ŋê eyabinj nômkama ibitak ŋê lôk athêj bêj hathak valuseleŋ.”

⁴*Ma yahalaŋô kaêk yaŋ halêm anêj leŋ ba hanaj,

“Yenaŋ avômalô, notak loj intu ma nôlêm yaiŋ

ek miŋ nosopa anêj kobom kambom lôk noja anêj malaiŋ ami.

⁵*Ek malê nena anêj sek lêk hatôm dumlolê daim te ba hi leŋ ba Wapômbêj miŋ lapaliŋ anêj kambom êj ami.

⁶*Nônêm malaiŋ êndêj yani êtôm atu ba bôk hêv hadêj avômalô vi, lôk nokapo vi êyômô loj imbiŋ.

Ma waiŋ lôklokwaŋ atu ba bôk haŋgasô ek avômalô inum, ma nokapo vi êyômô loj imbiŋ ek inum.

⁷*Yani bôk habam i ba hamô lôk lamavi hathak anêj nômkama bêj anôj,

êj ma nônêm vovaŋ lôk malaiŋ êtôm sêbôk atu ba yani habam i.

Hatôm intu hanaj halôk yanida kapô nena,

‘Ya kwin ba yahamô loj neyabinj avômalô. Ya miŋ avi tôp ami ma miŋ hatôm yandaŋ asêj malêj êtôm avi tôp ami ma mi.’

⁸*Aêj ba malaiŋ bêj lomaloma tem êpôm yani ketheŋ oyaŋ.

Anyô Bêj Wapômbêj atu ba hadum abô ek yani ma lôklokwaŋ. Ba intu ŋama lôk asêj ma bôm bêj tem êpôm yani ma atum tem esaŋ yani ba kabukla.”

⁹* “Ma kinj pik takatu ba bôk idum sek havinj yani lôk êyô êmô anêj nômkama bêj anôj loj tem nêgê anêj atum yova ba nedaŋ asêj malêj esaŋ yani. ¹⁰Thêlô êkô hathak yani anêj vovaŋ ba imiŋ daim ba elan,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêj bêj Babilon, o ma malak lôklokwaŋ.

Ma ketheŋ oyaŋ ma anêm sek anêj vovaŋ lêk hapôm o.’

¹¹* “Ma pik anêj ŋê eyabinj nômkama nênem vuli elan asêj malêj bêj hathak yani ek malê nena anyô late miŋ hêv vuli thêlôniŋ nômkama hathak loŋbô ami. ¹²*Thêlôniŋ nômkama ma gol lo seleva ma valu vuli bêj lôk gwasuŋ ŋgwêk ma sôp kêkêlô lôk sôp bôsôk ma sôp thalaleŋ lôk sôp mavi anôj

* **18:2:** Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; ALK 14:8 * **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17

* **18:5:** Stt 18:20-21; Jer 51:9 * **18:6:** Sng 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6 * **18:7:** Ais 47:7-9

* **18:8:** ALK 17:16 * **18:9:** Ese 26:17; 27:30-35 * **18:11:** Ese 27:36 * **18:12:** Ese 27:12-13,22

haviŋ lôk alokwaŋ ôv mavi lomaloma lôk nômkama lomaloma epesaŋ hathak bok elepaŋ yakik lo alokwaŋ valuselaŋ bêŋ lôk aeaŋ ma aeaŋ mayav lôk valu kêdêkêdê bêŋbêŋ atu ba ethak elav unyak mavi hathak ¹³ lôk kamuaŋ vasiŋ mavi ma nôm ôv mavi ma nôm êbôk ba ôv mavi lôk nôm ôv mavi epesaŋ hathak alokwaŋ thôk lôk yak waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ lo plawa êbôk polom lôk wit eyaŋ ma bokmaŋkao ma boksiŋ ma bokhos lôk iniŋ yeaŋ pik takatu ba êvôv lôk nê takatu ba êdô hamô ek nênem i vuli, thêlô ma nê lôk dahôlôŋiŋ.

¹⁴ “Ma nê eyabiŋ nômkama nênem vuli takêŋ tem nenaŋ nena, ‘Babilon, nôm takatu ba lemhaŋiŋ lêk êv i vê hêk o. Anênm nômkama mavi mavi lôk nômkama kêkêlô lôkthô lêk mi ba miŋ hatôm ôpôm i esak loŋbô ami.’

¹⁵ * “Ma nê takatu ba ewa valu bêŋ hathak nômkama takatu ba Babilon êv vuli ma tem nêkô ek anêŋ vovaŋ ba nimiŋ daim ¹⁶ * ma nedaŋ asêŋ malêŋ nena,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ,

bôk ik kwêv kêkêlô mavi, bôsôk lo thalalaŋ,
ma ik lêlêyaŋ gol lôk valu mavi ma kômkom hathak o,

¹⁷ * ma doŋtom nômkama kêkêlô bêŋ êŋ lêk mi kethaŋ oyaŋ!’

“Ma nê bêŋ yeaŋ ŋgwêk sapêŋ lôk nê ethak yeaŋ lôk nê idum ku hamô yeaŋ lôk nê sapêŋ atu ba idum ku valuselaŋ hamô ŋgwêk tem nimiŋ daim. ¹⁸ * Ma nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ nena, ‘Malak alê yaŋ hatôm Babilon? Ma mi.’ ¹⁹ Thêlô ibi pik anêŋ voŋgovaŋ hayô hamô leŋiŋkadôk ba elaaŋ asêŋ malêŋ nena,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ. Yêlô atu ba awa yeaŋ ŋgwêk bôk avôv valu bêŋ hêk yani hathak anêŋ nômkama.

Ai, kethaŋ oyaŋ ma lêk ŋgathiniŋ.’

²⁰ * Nê leŋ, lemimmavi esak malaiŋ atu ba hapôm yani!

Avômalô mathaŋ lôk aposel ma plopet, lemimmavi anôŋ.

Yani bôk habuliŋ môlô ba intu

Wapômbêŋ hêv vovaŋ êŋ viyaŋ hadêŋ yani.”

²¹ * Ma aŋela lôklokwaŋ te hêv valu lôŋgôlôŋ bomaŋ te liŋ ba habi halôk ŋgwêk ba hanaŋ,

“Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon,

tem nimbi o lôk leŋiŋmaniŋ aêŋ iyom ba miŋ hatôm nêpôm o esak loŋbô ami.

²² * Yeaŋ belêŋ lôk yeaŋ gita lo abinŋ ma lavuak tem miŋ hatôm nedaŋ esak loŋbô êmô o ami.

Lôk nê takatu ba epesaŋ nômkama hatôm nêômô esak loŋbô ami.

Ma valu êpôpêk nôm ma tem miŋ pôk esak loŋbô ami.

²³ * Atum lam te tem miŋ esaŋ deda esak loŋbô ami.

Anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami.

Anênm nê ewa nômkama ek êv vuli bôk ewa athêŋ bêŋ hêk avômalô pik maleŋiŋ.

Oda hosau avômalô pik sapêŋ hathak anênm aloyak.

²⁴ * Plopet lôk avômalô mathaŋ ma avômalô pik nômbêŋ atu ba bôk ik vônô, êŋ ma oda hongasô iniŋ thalalaŋ. Ba intu malaiŋ êŋ hapôm o.”

* **18:15:** Ese 27:31,36 * **18:16:** ALK 17:4 * **18:17:** Ais 23:14; Ese 27:27-29 * **18:18:** Ese 27:32 * **18:20:** Lo 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48 * **18:21:** Jer 51:63-64; Ese 26:21 * **18:22:** Ais 24:8; Ese 26:13 * **18:23:** Jer 7:34; 16:9; 25:10 * **18:24:** Jer 51:49; ALK 17:6

19

Avômalô leŋ êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

1 Yôv ma yahalaŋô kaêk te hatôm avômalô bêŋ anôŋ vojvoj anêŋ leŋ ba enaŋ,

“Aleluya!

Alalôaniŋ Wapômbêŋ iyom hatôm nêŋ avômalô bulubin, ma yani ma lôklokwaŋ lôk athêŋ lôkmaŋgiŋ anêŋ alaŋ.

2 *Ek malê nena yani halaŋô abô ba anêŋ abô ma avanôŋ ma thêthôŋ.

Yani hêv vovaŋ hadêŋ avi sek waliliŋ atu ba hasau avômalô pik ek nindum kambom lomalama,

ma hik anêŋ nê ku leŋkadôk liŋ.”

3 Hathak loŋbô ma thêlô enaŋ,

“Aleluya!

Anêŋ atum yova hathak ba hi wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

4 Ma avaka 24 takatu lôk nôŋ lôkmala ayova atu êv yak halôk biŋ ma êv yen hadêŋ Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ba enaŋ,

“Avanôŋ. Aleluya!”

5 Ma abô halêm anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ,

“Môlô atu ba Wapômbêŋ anêŋ nê ku

lôk nê takatu ba ôkô ek yani,

ma nê athêŋ yaô lôk athêŋ bêŋ,

môlô lôkthô nômbô alalôaniŋ Wapômbêŋ.”

6 *Ma yahalaŋô vojvoj bêŋ hatôm avômalô lubuŋlubuŋ hatôm ŋaŋ bêŋ halaŋ ba pôk ma hatôm kakalu lôklokwaŋ hik hamiŋ ba halam,

“Aleluya,

lêk alalôaniŋ Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ hayabiŋ nômkama lôkthô!

7 *Boksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavôŋ enja avi lêk halêm

ba yanavi lêk hapôpêk i yôv.

Ba intu alalô nambô i ba leŋiŋmavi ma nanêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani.

8 Sôp kêkêlô thapuk mabuŋ mavi bôk êv yôv hadêŋ avi êŋ ek ipuk.”

Sôp kêkêlô thapuk anêŋ ôdôŋ nena avômalô matheŋ iniŋ ku mavi.

9 *Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya nena, “Oto aêntêk: Nê takatu ba bôk elam i yôv ek nêyô nejaŋ Boksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavôŋ enja avi anêŋ nôŋ nêŋmô

lôk leŋiŋmavi.” Vêŋ ma hanaŋ hadêŋ ya nena, “Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ.”

10 *Ma yahêv yak hêk yani valuvi ek yanêŋ yen êndêŋ yani. Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku hatôm o lôk môlôviyaŋ takatu ba ovaloŋ abô

atu ba Yisu hanaŋ bêŋ. Wapômbêŋ hathak hêv abô hadêŋ plopet ek nenaŋ abô avanôŋ esak Yisu. Ba intu nêŋ yen êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

Anyô hayô hamô bokhos thapuk

11 *Ma yahayê leŋ hakyav ba bokhos thapuk te hamiŋ. Ma ôpatu ba hayô hamô ba elam nena “Anyô Hasopa Anêŋ Abô” ma “Anyô Abô Avanôŋ”. Yani

hathak hadum abô ba hik vovak thêthôŋ iyom. ¹² *Yani madaluk hatôm atum dahalaŋ, ma anêŋ wakadôk ma kiŋ iniŋ kuluŋ bêŋ anôŋ hamô. Athêŋ te eto

* 19:2: Lo 32:43; ALK 6:10 * 19:6: ALK 14:2 * 19:7: Ais 61:10; ALK 21:2 * 19:9: Mat 22:2

* 19:10: Ap 10:25-26; ALK 22:8-9 * 19:11: Sng 96:13; Ais 11:4; ALK 1:5; 6:2 * 19:12: Dan 10:6;

ALK 1:14; 2:17

hêk yani ba anyô te miñ hayala ami, ma yanida iyom hayala. ¹³*Yani hik kwêv daim te atu ba esonj halôk thalalenj. Yani anêñ athênj nena, “Wapômbênj Anêñ Abô”. ¹⁴Ma nê vovak anêñ lenj ipuk sôp thapuk mabunj mavi kékêlô ba ethak bokhos thapuk ba esopa yani evenj yam. ¹⁵*Ma binj vovak ma te hale yani abôlêk ek injik vovak êndênj avômalô pik. Yani tem eyabinj thêlô esak anêñ lôklokwanj lôk anêñ kôm aenj. Yani tem embak avômalô êtôm evak wainj anôñ pesa ek malê nena Wapômbênj Lôklokwanj lanjanja kambom. ¹⁶*Ma anêñ kwêv daim anêñ vavunj ma eto athênj hayôhêk aêntêk, “Kinj ininj Kinj ma nê bêñbênj ininj Anyô Bênj.”

¹⁷*Ma yahayê anjela te hamiñ wak ba halam kaêk lôklala ba hananj hadênj menak nômbênj atu ba eyovak evenj lenjlêvônj nena, “Wapômbênj hapôpêk nômbênj ba nôlêm nosak donjom ¹⁸ek onjwanj kinj lôk nê vovak laik ma nê lôklokwanj lo bokhos lôk nê takatu ba êyômô lôk avômalô lôkthô ininj vathiap. Ma onjwanj nê takatu ba êmô alanjsi vîbinj lôk nê takatu ba alanjsi mi ma nê bêñbênj lôk nê yaônena ininj vathiap.”

¹⁹Ma yahayê alim bomanj atu lôk pik ininj kinj lôk ininj nê vovak ethak donjom ek nijik vovak êndênj bokhos anêñ alanj lôk anêñ nê vovak. ²⁰*Ma evalonj alim bomanj lôk plopet abôyanj. Plopet abôyanj bôk hadum lavônjinj hathak alim bomanj anêñ lahavinj ba hasau avômalô takatu ba ewa alim bomanj anêñ lêlêyanj ba êv yenj hathak anêñ dahô atu ba epesanj. Êñ ma ibi plopet abôyanj lôk alim bomanj halôk atum kasukthôm atu ba hathanj hathak atum valu solpa. ²¹Ma ik nê vovak vi atu ba êmô denanj vônô hathak binj vovak atu ba hale ôpatu ba hayô hamô bokhos abôlêk. Ma menak sapênj eyanj ininj vathiap ba lenjinjyvak.

20

Sadanj hamô koladônj hatôm sondabênj 1,000

¹*Ma yahayê anjela te halôk anêñ malak lenj ba halêm. Yani hawa Viv abôlêk atu anêñ vovalenj lôk havalonj yak senj bêñ te hêk yani banj. ²⁻³*Ma havalonj Wa bomanj bêñ atu lonj. Wa êñ ma umya bôsêbôk atu ba anêñ athênj nena Sadanj, yani ma ngôk ininj anyô bêñ. Ba hakak va lo banj lonj ba habi halôk Viv atu ma hik abôlêk sinj ma hakak lonj ba hamô hatôm sondabênj 1,000 ek miñ yani esau avômalô pik esak lonjô ami endeba êtôm sondabênj 1,000 atu anêñ danj am. Vêm ma Wapômbênj tem nêñ miñ ende yainj ba êmô bidonja iyom.

⁴*Ma yahayê nê bêñbênj ininj lonj eyabinj avômalô lôk nê takatu ba êmô lonj êñ ba Wapômbênj hêv lôklokwanj hadênj thêlô ek nedanjô abô. Ma yahayê avômalô dahôlônjinj takatu bôk enanj abô hathak Yisu lôk evalonj Wapômbênj anêñ abô lonj ba intu edabênj lenjselo kisi. Thêlô miñ êv yenj hathak alim bomanj lôk anêñ dahô atu ba epesanj lôk miñ ewa anêñ lêlêyanj hêk luvônjinj lôk bahenjinj ami. Ma thêlô iviyô ba ewa lôkmala hathak lonjô ba eyabinj pik havinj Kilisi hatôm sondabênj 1,000. ⁵Waklavônj êñ ma avômalô iviyô ba ewa lôkmala anêñ mônj. Ma nê ñama vi ma tem miñ nimbiyô ami denanj endeba sondabênj 1,000 atu anêñ danj am. ⁶*Nê takatu ba iviyô ba ewa lôkmala hamônj tem nêñ mavi lôk nêñ mathenj. Ñama havenj yam miñ hatôm imbulinj thêlô dokte ami, milôk.

* 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14 * 19:15: Sng 2:9; ALK 1:16; 14:20 * 19:16: ALK 17:14 * 19:17:

Ese 39:17-20 * 19:20: ALK 13:12-17; 20:10 * 20:1: ALK 9:1 * 20:2-3: Stt 3:1; ALK 12:9

* 20:4: Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; ALK 13:17 * 20:6: ALK 1:6

Ma tem nimbitak Wapômbêŋ lo Kilisi iniŋ nê êbôk da ba neyabiŋ pik imbiŋ Kilisi êtôm sondabêŋ 1,000.

Sadaŋ hêv yak

7 Sondabêŋ 1,000 anêŋ danŋ, ma tem nedate koladôŋ abôlêk vê ek Sadaŋ ende yaiŋ. 8 *Ma yani tem ni pik sapêŋ ek esau avômalô lodôŋlodôŋ ek isup i esak doŋtom ek nijik vovak. Thêlô hatôm thathe ŋgwêk ba thêlôniŋ athêŋ nena Gok lo Magok.

9 *Ma Sadaŋ lôk anêŋ nê vovak i pik sapêŋ ba ekalabu avômalô mathêŋ hêk malak atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ siŋ. Ma doŋtom atum halôk anêŋ leŋ ba hathaŋ i thô. 10 *Êŋ ma ibi Sadaŋ atu ba bôk hasau avômalô halôk kasukthôm atu ba hathaŋ hathak atum valu solpa. Loŋ êŋ bôk ibi alim bomaŋ lôk plopet abôyaŋ halôk yôv. Thêlô tem neja vovaŋ êtôm wak lo bôlôvôŋ nômbêŋ intu sapêŋ.

Anyô Bêŋ hadum abô

11 Ma yahayê Anyô Bêŋ hayô hamô anêŋ balê kiŋ thapuk mavi atu ba hathak hamô ek hayabiŋ avômalô pik sapêŋ. Ma pik lo leŋ êsôv ek yani ba i. Ba iniŋ loŋ mi. 12 *Ma yahayê nê ŋama sapêŋ, nê lôk athêŋ bêŋ lôk nê athêŋ mi, imiŋ habobo Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma ekyav kapyâ doho vê. Ma ewa kapyâ yanŋ da ba ekyav haviŋ ba kapyâ êŋ ma kapyâ lôkmala. Ma Anyô Bêŋ hadum abô hathak nê ŋama hathak iniŋ kobom takatu ba bôk eto hêk kapyâ doho atu lêk ekyav hamôŋ. 13 *Ma ŋgwêk hêv nê ŋama takatu ba êmô yani kapô ba i. Ma ŋama lôk ŋama iniŋ loŋ thai êv nê ŋama takatu ba êmô thai kapô ba i. Ma sapêŋ i ek Anyô Bêŋ indum abô esak thêlôniŋ kobom takatu ba bôk idum. 14 Ma Wapômbêŋ habi kobom ŋama lôk ŋama iniŋ loŋ halôk atum atu ba hathaŋ hêk hatôm kasukthôm. Atum kasukthôm êŋ ma ŋama haveŋ yam. 15 Avômalô takatu ba miŋ êpôm iniŋ athêŋ hêk kapyâ lôkmala atu ami ma ibi thêlô halôk atum kasukthôm êŋ.

21

Jelusalem lukmuk

1 *Ma yahayê pik lo leŋ bô ele i liliŋ ma pik lo leŋ lukmuk ibitak êk. Ma ŋgwêk mi haviŋ. 2 *Ma yahayê unyak mathêŋ Jelusalem lukmuk halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ leŋ ba epesaŋ yani hatôm avi hik nômkama mavi ek enja anyô. 3 *Ma yahalaŋô abô bêŋ halêm anêŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ nena, “Lêk Wapômbêŋ hamô haviŋ avômalô ba tem yani êmô imbiŋ thêlô. Tem thêlô nimbitak yani anêŋ avômalô ma Wapômbêŋ da tem êmô imbiŋ thêlô ba imbitak thêlôniŋ Wapômbêŋ. 4 *Yani tem esav thêlô malarŋiŋ thôk sapêŋ vê. Ba ŋama lo asêŋ malêŋ ma kapôlôŋiŋ malaiŋ lôk vovaŋ tem miŋ êmô ami ma mi ek malê nena kobom bô takêŋ lêk hi ba mi.”

* 20:8: Ese 38:2,9,15-16 * 20:9: 2Kiŋ 1:10 * 20:10: Sng 11:6; ALK 19:20; 21:8 * 20:12: Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; ALK 13:8 * 20:13: Lom 2:6; 1Pi 1:17; ALK 2:23; 22:12 * 21:1: Ais 65:17; 2Pi 3:13 * 21:2: Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; ALK 3:12 * 21:3: Wkp 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * 21:4: Ais 35:10; 65:19; ALK 7:17

5*Ma ôpatu ba hamô loj hayabiñ avômalô hanan nena, “Ondañô! Yahape-sañ nômka sapêñ habitak lukmuk!” Êñ ma yani hanan nena, “Abô êntêk ma abô avanôñ ek avômalô nêñemimbiñ ba intu oto êndôk kapyâ.”

6*Ma yani hanan hadêñ ya, “Lêk yôv! Ya anyô môñ lôk haven yam havin. Môñ anôñ ma yahamô ma nômka sapêñ anêñ dan ma tem yamô aêñ iyom. Avômalô lôkthô atu ba ethakmunin ma tem yanêm ñañ atu ba hêv lôkmala anêñ onañ ek ninum ma anêñ vuli mi. 7*Ôpatu ba lavidon ma miñ hêv yak ami ma tem enja nômka takêntêk. Lôk tem yambitak anêñ Wapômbêñ ma yani imbitak yenañ okna. 8*Ma donjom nê êkô ba etak inin êvhavin lôk nê êvhavin ami ma nê idum sek ôvathek anôñ lôk nê ik anôñ vônô lôk nê idum sek walilin ma nê sinin ma nê êvhavin ñgôk lôk nê abôyan, thêlô sapêñ tem ini atum kasukthôm atu ba hathañ hathak valu vovañ solpa. Êñ ma ñama yañ haven yam.”

9Ma aña bahen vi ba lahavuju takatu ba bôk ewa kabum malain bêñ anêñ dan bahen vi ba lahavuju takatu te halêm hanan hadêñ ya nena, “Ôlêm ek yangik avi lukmuk atu ba Boksipsip Nakadun tem enja thô êndên o.” 10*Êñ ma Lovak Mathen hakôk ya lin ba aña atu hawa ya ba hi dumlolê daim bêñ te ma hik unyak mathen Jerusalem atu ba hamô havin Wapômbêñ halôk ba halêm thô hadêñ ya. 11*Malak êñ habi Wapômbêñ anêñ deda lôkmangin loj. Ma habi kêdêkêd hatôm valu mavi anôñ te anêñ athên nena jaspâ ba mabun anôñ hatôm liyali. 12*Ma anêñ badên ma lôklokwan ba daim kabom lôk abôlêk laumin ba lahavuju. Ma aña laumin ba lahavuju eyabin badên abôlêk tomtom. Ma Israel inin ôdôn laumin ba lahavuju inin athên eto hêk badên abôlêk takên tomtom. 13Badên abôlêk lokwanlô hêk loj wak hathak, ma lô hêk loj wak halôk ma lô hêk vi ba vi. 14Ma badên anêñ landin ma valu laumin ba lahavuju hamin ba Boksipsip Nakadun anêñ aposel laumin ba lahavuju inin athên hayôhêk.

15*Ma aña atu ba hanan abô havin ya hawa kôm êv dôn epesañ hathak gol ek nêm dôn ek malak anêñ daim lôk anêñ badên lôk anêñ abôlêk. 16Ma malak êñ anêñ daim lôk bidon hatôm donjom iyom. Ma aña hawa anêñ kôm ba hêv dôn hathak malak anêñ daim ba bidon ba tibum sapêñ ma lôkthô hatôm 12,000 stadia.* 17Ma aña hêv dôn hathak malak anêñ badên ba anêñ valaluk ma hatôm 144 kubit. Dôn êñ ma aña anêñ ma donjom anyô inin dôn ma aên iyom.* 18*Malak anêñ badên epesañ hathak valu anêñ athên jaspâ, ma malak lôkthô epesañ hathak gol atu ba mabun anôñ hatôm liyali. 19Ma malak anêñ badên landin ma valu bêñbên ba epesañ hathak valu léléyan mavi mavi. Valu môñ ma thalalen mabômabô ba anêñ athên nena jaspâ, ma valu haven yam ma bôsôk ba anêñ athên nena sapaia, ma valu te lô ma léléyan thapuk ba anêñ athên nena aget, ma valu te ayova ma sanjek ba anêñ athên nena emelañ, 20ma valu te bahen vi anêñ léléyan ma thalalen ba anêñ athên nena sadonikis, ma valu bahen vi ba lahavute ma thalalen ba anêñ athên nena konilian, ma valu bahen vi ba lahavuju ma mayav ba anêñ athên nena klisolait, ma valu

* 21:5: 2Ko 5:17 * 21:6: Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; ALK 1:8,17; 22:17 * 21:7: 2Sml 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * 21:8: Mat 25:41; ALK 20:15; 22:15 * 21:10: Ese 40:2 * 21:11: Ais 60:1-2,19 * 21:12: Ese 48:30-35 * 21:15: Ese 40:3; ALK 11:1 * 21:16: 12,000 stadia ma hatôm 2,200 kilomita. * 21:17: 144 kubit ma hatôm 65 mita. * 21:18: Ais 54:11-12

baherji ba lahavulô ma bôsôk ba anêj athêj nena belil, ma valu baherji ba lahavuva ma thalalen hayavônô ba anêj athêj nena topas, ma valu laumiñ ma thapuk ba anêj athêj nena klisoples, ma valu laumiñ ba lahavute ma bôsôk ba anêj athêj nena haiasin ma valu laumiñ ba lahavuju ma bôsôk mabô ba anêj athêj nena ametis. Thêlô epesaj badêj anêj landiñ hathak valu mavi takêj. ²¹Ma badêj abôlêk laumiñ ba lahavuju tomtom ma epesaj hathak gwasuj thapuk dôj dôj mavi te anêj ñgwêk. Ma malak anêj lojôndê ma epesaj hathak gol mabuj hatôm liyali thapuk anêj.

²²Ma Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwanj Lôkthô anêj Ôdôj lôk Boksipsip Nakaduj thaida intu loj êj anêj unyak matherj ba intu miñ yahayê unyak matherj yaj ami. ²³*Ma malak êj ma Wapômbêj anêj deda lôkmanjginj habi hayô hêk ma Boksipsip Nakaduj hatôm anêj atum lam. Aêj ba intu wak lo ayôj miñ ibi ami. ²⁴*Avômalô pik sapêj tem nemberj malak êj anêj deda. Ma pik iniñ kinj lôkthô tem neja iniñ athêj lôkmanjginj ba ini loj êj. ²⁵*Bôlôvônj tem ênjêk loj êj ami ba intu badêj abôlêk tem abyanj iyom. ²⁶Ma avômalô sapêj iniñ nômkama lôkmanjginj lomalama lôk athêj bêj tem neja ba ini loj êj. ²⁷*Ma doñtom nôm lelaik lôk nê idum kobom ôvathek lôk nê enaj abôyanj miñ hatôm nêyô malak êj kapô ami. Mi, nê takatu ba iniñ athêj hêk Boksipsip Nakaduj anêj kapyia lôkmala iyom hatôm nêyô malak êj.

22

Najj lôk alokwanj atu êv lôkmala

¹*Êj ma añela hik najj atu ba hêv lôkmala thô hadêj ya. Najj êj ma mabuj hatôm liyali ma anêj onaj hêk Wapômbêj lo Boksipsip Nakaduj iniñ loj eyabinj avômalô. ²*Ma najj êj halanj hasopa malak êj anêj lojôndê bêj malêvônj. Najj êj anêj danj luvi ma alokwanj atu ba hêv lôkmala haminj ba hik anêj va hatôm ayôj lôkthô. Sondabêj te ma hik anêj hatôm bôlôj laumiñ ba lahavuju. Ma anêj najj hathak hadum avômalô lodôj lodôj sapêj iniñ lijij mavi. ³Ma malanj atu ba bôk hapôm pik sapêj hadêj bôsêbôk ba Adam lo Ewa idum kambom ba êv yak ma tem miñ imbitak esak loj bô ami.

Wapômbêj lôk Boksipsip Nakaduj iniñ loj eyabinj avômalô hamô loj êj ba anêj nê ku tem nê nê m yej êndêj yani. ⁴*Tem thêlô nêgê yani thohavloma lôk anêj athêj ênjêk thêlô luvôjij. ⁵*Bôlôvônj mi hêk loj êj ek malê nena Anyô Bêj Wapômbêj da hamô hatôm thêlônij deda. Aêj ba atum lam lôk wak iniñ ku mi. Ma wak nômbêj intu sapêj ma avômalô loj êj tem nê mô êtôm kinj ba neyabinj loj êj.

Yisu tem êlêm ketherj

⁶*Ma añela hanañ hadêj ya, “Abô takêntêk ma abô avanôj ek nê nê mimbinj. Ma Anyô Bêj Wapômbêj atu ba hêv anêj Lovak Matherj hadêj anêj plopet, yani hêv anêj añela ek injik nô m atu ba tem imbitak ketherj thô êndêj anêj avômalô ku.”

⁷*Ma Yisu hanañ nena, “Odanô! Tem yasôk ketherj. Ba ôpatu ba hêv haviñ abô plopet takatu ba hêk kapyia êntêk êj, yani êj ê mô mavi.”

* **21:23:** Ais 60:19-20; ALK 22:5 * **21:24:** Ais 60:3,5 * **21:25:** Ais 60:11 * **21:27:** Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10 * **22:1:** Ese 47:1 * **22:2:** Stt 2:9; Ese 47:12; Jol 3:18; Sek 14:8 * **22:4:** Mat 5:8; ALK 3:12 * **22:5:** Dan 7:18,27; ALK 5:10; 20:6; 21:23,25 * **22:6:** ALK 1:1 * **22:7:** ALK 1:3

8 *Ya ma Jon atu ba yahalaŋô lôk yahayê nô m takêntêk. Ma yahalaŋô lôk yahayê yôv, ma yahêv yak halôk hêk aŋela atu ba hik nô m takêŋ thô hadêŋ ya valuvi ek yanê m yeŋ êndêŋ yani. 9 Ma donjom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku haviŋ o lôk môlôviyaŋ plopet lôk avômalô lôkthô atu ba esopa kapy a êntêk anêŋ abô. Nê m yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

10 Ma yani hanaŋ hadêŋ ya nena, “Waklavôŋ lêk habobo ba miŋ umbuŋ abô plopet takatu ba hêk kapy a êntêk ênjêk loŋ kapô ami. 11 *Ôpatu ba hadum kambom, yani tem indum kambom thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom lelaik, yani tem indum kobom lelaik thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom thêthôŋ, yani tem indum kobom thêthôŋ thêthô. Ma ôpatu ba hamô mathenŋ, yani tem êmô mathenŋ thêthô.”

12 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Odaŋô! Tem yasôk ketheŋ ba yanê m vuli viyaŋ êndêŋ avômalô sapêŋ êtôm nô m takatu ba idum. 13 *Ya anyô môŋ ba anyô haveŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ daŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Ya ma nômkama sapêŋ anêŋ ôdôŋ lôk nômkama sapêŋ anêŋ daŋ. 14 *Nê takatu ba ithik iniŋ sôp ma nê m mavi ek malê nena thêlô hatôm nejaŋ alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va ma nimbatak nêyô malak anêŋ badêŋ abôlêk ba ini kapô. 15 Ma donjom nê takatu ba iniŋ kobom hatôm avuŋ lôk nê siniŋ lôk nê sek lôk nê ik anyô vônô lôk nê êvhaviŋ ŋgôk lôk nê leŋiŋhaviŋ nenaŋ abôyaŋ ba idum hi thêthô, thêlô sapêŋ tem nê m malak êŋ anêŋ badêŋ viyaŋ.

16 * “Ya ma Yisu. Yahêv yenaŋ aŋela ek nê m abô êntêk êndêŋ môlô ek avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Ya ma Devit anêŋ ôdôŋ anêŋ su lukmuk lôk anêŋ lim. Ya ma vuliŋ damiŋ atu ba habi deda bêŋ.”

17 *Ma Lovak Mathenŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ avi lukmuk atu ba tem thai neja i enaŋ nena, “Ôlê m.”

Ma avômalô takatu ba elanô abô êntêk ma lôkthô enaŋ nena, “Ôlê m.”

Opalêla takatu ba ethakmuniŋ ma nêlê m. Ma thêlô leŋiŋhaviŋ ninum ŋaŋ atu ba hêv lôkmala ma nêlê m ninum ŋaŋ lôkmala atu ba anêŋ vuli mi.

Jon hanaŋ abô balabuŋ

18 *Yahanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô lôkthô atu ba elanô abô plopet takatu ba hêk kapy a êntêk nena anyô te hatak abô yanja hayôhêk kapy a êntêk loŋ, ma tem Wapômbêŋ nê m malaiŋ atu ba hêk kapy a êntêk viyaŋ êndêŋ yani. 19 Ma aêŋ iyom ma anyôla hêv abô plopet bute vê hêk kapy a êntêk, ma Wapômbêŋ tem nê m yani vê ênjêk alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va lôk unyak mathenŋ atu ba enaŋ hêk kapy a êntêk.

20 *Yisu da hik abô takêŋ loŋ nena, “Avanôŋ biŋ, tem yasôk ketheŋ.”

Anyô Bêŋ Yisu ôlê m! Avanôŋ.

21 Anyô Bêŋ Yisu anêŋ wapô m ê m imbiŋ avômalô mathenŋ lôkthô. Avanôŋ.

* 22:8: ALK 19:10 * 22:11: Dan 12:10 * 22:12: Ais 40:10; Jer 17:10; ALK 2:23 * 22:13: Ais 44:6; ALK 1:8,17; 21:6 * 22:14: Stt 2:9; 3:22 * 22:16: Nam 24:17; Ais 11:1,10; Lom 1:3; ALK 2:28; 5:5 * 22:17: Ais 55:1; ALK 21:6 * 22:18: Lo 4:2; 12:32 * 22:20: Mat 24:30-31; 1Ko 16:22